İMÂM HÂFIZ EBÛ DAVUD

SÜNEN-İ EBÎ DAVUD

VE TERCEMESİ

TERCEME

İBRAHİM KOÇAŞLI

5

ERKAM YAYINLARI

2. NAMAZ BÖLÜMÜ

Bu bölüm namazın ahkâmı ve ona müteallik meseleleri içine almaktadır.
"Salât"m manâ ve tarifi:
Istılah olarak "namaz" diye tabir ettiğimiz "salat" kelimesi lûgatta en meşhur şekliyle duâ mânâsındadır. Kur'ân-ı Kerim'deki "onlar için dua et”[1][1] âyetinde .bu manada kullanılmıştır.
Bu kelime ıstılah olarak, duayı da içine aldığı için bilinen hareketlerle yapılan ibâdete isim olmuştur.
Salât kelimesinin namaz için kullanılması bu malum hareketler hakkındaki şer'î bir hakikat, duâ manasında da mecazî lügavî olmak üzere nakil midir, (çünkü lügatte nakil, ahkâmda nesh gibidir) yoksa isim olduğu namaz hakkında râcih mecaz, kendisinden nakledildiği duâ hakkında mercûh hakikat mıdır? Usûlcüler arasında ihtilaflıdır.
Bu kelimenin lügatte, duâ, ta'zim, rahmet ve bereket manalarına müşterek bir lâfız olduğu da söylenilmektedir. Şeriatteki tarifi de şudur: "Tekbirle başlayan, selamla biten belli sözler ve hareketlerdir."
Salât masdar yerine vaz edilmiş bir isimdir. "Namaz kıldım" manasına denmez denilir.
İştikak : Bu kelimenin iştikak (türetilmiş şekli) de ihtilaflıdır. Bir kısım âlimler, kuyruk sokumunun yanındaki kemikler manasına olan kelimesinden müştak olduğunu, bazı âlimler: Kulu, Rabbi'nin rahmetine yaklaştırdığı için sıla kökünden türediğini, bazıları da insanı kötülüklerden nehyedip doğru yola yöneltiği için "değneği ateşle düzelttim" manasındaki aslından alınmış olduğunu söylerler.[2][2]

Namazın Fazileti

Namaz; Kitab, Sünnet ve İcma-i ümmet ile sabittir. Cenab-ı Allah Kur'an-ı Kerim'de "namazı kılınız"[3][3]
"Namaz mü'minlerin üzerine vakitleri belli bir farz olmuştur"[4][4] buyurur.
Namazın farz oluşuna delâlet eden bir çok hadisten biri Kütüb-ü Sitte' nin tamamında yer alan ve İbn Abbâs'tan rivayet edilen şu hadistir:
"Resûlullâh (sallellahu aleyhi vesellem) Mûaz'ı Yemen'e gönderirken şöyle buyurdu:

Sen Ehl-i Kitap olan bir kavme varacaksın. Onları Allah'tan başka ilah olmadığına ve benim Allah'ın Resulü olduğumu tasdike davet et. Eğer bunda sana itaat ederlerse, Allah'ın onlara her gün beş vakit namazı farz kıldığını bildir..."[5][5]

Namazın farz olduğunda icmâ vardır. İnkâr eden kâfir olur.[6][6]

Namazı Terk Edene Verilecek Ceza

Farz olduğunu inkâr etmemekle beraber tenbellikle namazı kılmayana uygulanacak dünyevî cezanın ne olacağı mezhepler arasında ihtilaflıdır.
Hanefilere göre, namazı kılmayan fâsıktır. Namazı kılıncaya veya ölünceye kadar hapsedilir ve dövülür.
Mâlikîlere göre, vaktin sonuna kadar beklenir, bu müddet zarfında kılarsa serbest bırakılır, kılmazsa ceza olarak (kâfir sayarak değil) öldürülür.
Şâfiîlere göre, vaktin sonuna kadar beklenir sonra tevbeye davet edilir. Tevbe edip namazını kılarsa, serbest bırakılır. Aksi halde ceza olarak öldürülür. Öğleyi ve ikindiyi terkten dolayı güneş batıncaya kadar, akşam ve yatsıyı terkten fecir, sabahı terkten dolayı da güneş doğuncaya kadar ceza tatbik edilmez. Ancak, kendisinden namazı vaktinde edâ etmesini istemek şarttır.
Hanbelîlere göre, namazı tenbellik göstererek terkeden kimseyi devlet başkanı veya naibi namazı kılmaya davet eder. Eğer, sonraki namazın vakti daralıncaya kadar kılmazsa katli vaciptir. Fakat üç gün kendisi tevbeye dâvet edilmedikçe ceza infaz edilmez.
Mezheplerin herbirinin görüşlerini dayandırdıkları aklî ve naklî deliller vardır. Ancak sözü uzatmamak için onları buraya nakletmeye lüzum görmedik.
Namaz, hicretten bir buçuk sene evvel Mi'râç gecesinde farz kılınmıştır. Önce elli vakit olarak emredilmişken, Resulullah (s.a.)'ın Cenab-ı Allah'a yaptığı müteaddit müracaatları sonucu beş vakte indirilmiş ve sonunda Cenab-ı Hak, "Ya Muhammed, bil ki benim katımda söz değiştirilmez. Bu beş vakit namaza mukabil sana elli vakit sevabı vardır"[7][7] buyurmuştur.[8][8]

Namazın Meşru' Kılınışındaki Hikmet

Namazın meşru' kılınışının hikmeti, nimete şükür ve günahlara kefarettir. Ebû Hureyre'den rivayet edilen bir hadiste Resulullah (s.a.) şöyle buyurur: "(Söyleyin bakayım) sizden birinizin kapısının önünde bir nehir olsa ve onda her gün beş defa yıkansa, ne dersiniz? Kirden bir şey kalır (mı) onda?" Ashab, "hayır onda hiç bir kir kalmaz" dediler. Bunun üzerine Resulullah (s.a.) "İşte bu beş vakit namazın benzeridir. Allah onunla hataları mahveder" buyurdu.[9][9]
Namazı edanın semeresi, dünyada emrin ifâsı, âhirette sevaba nail olmak ve Cenab-ı Allah'ın emrine muhalefetten uzak kalmaktır.
Namaz her hayrın başı (aslı) olduğu için, Sâri onun fazlını beyâna, vakit, şart, erkân, âdâb, ruhsat ve nafilelerini tayine hiç bir tâatte göstermediği ihtimamı göstermiş ve namazı dinin şiarlarının en büyüğü kılmıştır.
Bu mukaddimeden sonra, Fahr-i Kâinat Efendimizin namazla ilgili hadis-i şeriflerini takatimiz nisbetinde terceme ve izaha geçebiliriz.
Sünen'in bu bölümü 367 bâb ve 1165 hadisi ihtiva etmektedir.[10][10]

1. (Farz Olan Namaz)

391. ...Talha b. Ubeydillah[11][11] (r.a.)'ın şöyle dediği rivayet edilmiştir:
Necidlilerden, saçları dağınık bir adam Resûlullah (s.a.)'a geldi: Sesinin fısıltısı duyuluyor, fakat iyice yaklaşmadıkça ne dediği anlaşılmıyordu. (Yaklaşınca) bir de ne görelim. Resûlullah (s.a.)'a İslâm (farzların)dan soruyor, Resûlullah (s.a.):
“Gece ve gündüzde beş (vakit) namaz"(sana farzdır) buyurdu. Adam:
Bana onlardan başkası yok mu? diye sordu. Efendimiz: "Hayır, ama nafile kılarsan müstesna','cevabım verdi.
Hz. Peygamber Ramazan ay' ının orucunu söyledi. Adam yine:
Bana ondan başkası yok mu? diye sordu. Resûlullah: " Nafile tutmandan başka yok','buyurdu.
Efendimiz bundan sonra zekâtı zikretti. Adam:
Bana ondan başkası yok mu? diye sordu. Hz, Peygamber (s.a.): "Hayır, fakat sadaka vermen müstesna" buyurdu.
Bunun üzerine bu adam:

Vallahi, ne bunu artırırım ne de eksiltirim, diyerek dönüp gitti. Resûlullah (s.a.) (arkasından); "Eğer doğru söylüyorsa, kurtuldu','buyurdu.[12][12]

Açıklama

Hz. Talhâ b. Ubeydillah'ın haber verdiği bu zat Buhârî'nin haberine göre Dımam b. Sa'Iebe'dir. Necid tarafındandır. Necid, lûgaita yüksek rakımlı yere denir. Hicaz ile Irak arasındaki bölgeye özel isim olmuştur.
Bu zat Hz. Peygamber'e İslâm'ın erkânını sormuş Efendimiz de hadis metninde zikredildiği şekilde cevap vermiştir. Gerçi metinde erkân veya farzlar zikredilmeden mücerred "İslâm'dan sordu" şeklinde vâriddir. Fakat Hz. Peygamber'in cevâbından ibarede muzafın hazf edildiği, bu zatın İslâm'ın erkânını sorduğu anlaşılmaktadır. Resûlullah (s.a.) soruyu namaz, oruç ve zekâtı haber vererek cevaplandırmış, şehâdet kelimesini ve haccı anmamıştır.
Efendimizin şehâdet kelimesini mevzuu bahsetmeyişi, adamın zaten müslüman olduğundan ötürü olabilir. Hacc'ı anmayışı ise, ya o zaman henüz farz kılınmadığı, veya adamın vaziyetinden hac etme imkânının olmadığını anlamasındandır. Vâcib olan bayram namazını zikretmeyişi, onun günlük değil, senelik, salat-ı vitri söylememesi de bu namazın yatsı ile birlikte mutâlaa edilmesinden veya vitrin henüz vacip kılmmayişmdan dolayı olabilir. Yoksa bu bazılarının dediği gibi vitrin vacip olmamasına delalet etmez.
Görüldüğü gibi hadis-i şerif, İslâm'dan bahsetmektedir. Bu münâsebetle, İslâm kelimesi hakkında kısaca bilgi vermek faydalı olacaktır.
İslâm: Lûgatta, bağlanmak, ıstılahta ise, Resûlullah (sallellahü aleyhi vesellem)in haber verdiğini kabul ve itaat etmektir. Eğer bununla birlikte inanç ve kalb ile tasdik de bulunursa o, İmandır. Aksi halde değildir. İman, İslâm'dan daha husûsidir. İmanı İslâm, İslâm'ı iman yerine kullanmak da caizdir.
İman ve İslâm aynı şey mi, yoksa ayrı ayrı şeyler mi, iman artıp eksilir mi konulan ulemâ arasında ihtilaflıdır.
Cumhurun görüşü şudur: İslâm, zahirî bağlanma, ve Hz. Peygamber'in getirdiklerine boyun eğmedir.
İman ise, noksan sıfatlardan münezzeh kemâl sıfatlarla muttasıf olduğunu bilerek Cenab-ı Allah'ın varlığım, melekleri, kitapları, peygamberleri, âhiret

gününü ve Hz. Muhammed aleyhisselâmın getirdiği herşeyi seksiz şüphesiz tasdik etmektir.
Buna göre iman ve İslâm birbirinden ayrı olmaktadır.
İmam Şafiî şöyle der: "İman, kalb ile tasdik, dil ile ikrar ve erkân ile ameldir." Buna göre de iman ile İslâm bir olmuş oluyor. Şafiî'nin bu görüşü, Mâlik, Ahmed ve ashab-ı hadisten de nakledilmiştir.
Hadis-i şerifte üç defa tekrarlanan istisnaların, hem münkatı, hem de muttasıl olmaları mümkündür. Şâfiîler bunu "lâkin" manasına munkatı kabul etmişler ve "ancak senin tetavvu olarak yapman müstehaptır" şeklinde anlamışlardır. Bundan dolayı da "Nafileye başlayınca bitirmek vacip değil, müstehaptır" demişlerdir.
Hanefîler ve Mâlikîler ise, muttasıl kabul etmişlerdir. Buna göre mana, "Hayır ama, tetavvuya başlarsan tamamlaman vacip olur" şeklinde terceme etmişlerdir."Amellerinizi bozmayınız"[13][13] âyet-i kerimesi ve tetavvu olarak başlanan bir haccın tamamlanmasının ittifakla vacip oluşu bu görüşü daha haklı çıkarmaktadır. Bu görüş sahiplerine göre başladığı bir nafile ibâdeti tamamlamayıp yarıda kesen kimsenin kaza etmesi vaciptir.
Hadis-i şerifin sonunda, Hz. Peygamber'in adamın cevaplarına karşı "eğer doğru ise kurtuldu" buyurması, bu zâtın "Vallahi bunu eksiltmem" demesi ile alâkalıdır. "Artırmam" demesi ile ilgili olamaz. Çünkü sadece farz ve vacipleri ifâ etmekle kurtuluşa eren bir kimsenin bunlara ilâve olarak sünnet ve nafileleri de işlemesi durumunda evleviyetle kurtuluşa ereceği gayet açıktır. Gerçi, bu hadiste İslâmın bütün erkânı zikredilmediği için bu kadarcık bir amelle insan nasıl felaha erebilir, şeklinde bir soru hatıra gelebilir. Fakat, bu hadisin Buhâri'deki rivayetinin sonunda zikredilen "Resûlüllah (s.a.) ona İslâm'ın esaslarını haber verdi..." ifâdeleri bu soruya cevap olur.
Ayrıca, bu zâtın "Ben vallahi bunu ne artırır ne eksiltirim" demekten maksadı, kendisi kavminin elçisi olabileceği için, "hâdiseyi olduğu gibi haber veririm, senin sözüne ne bir şey ilâve eder, ne de bir şey eksiltirim" manâsında olma ihtimali de vardır.[14][14]

Bazı Hükümler

1. Dinini öğrenmek için yolculuğa çıkmak meşrudur.

2. Namaz, oruç ve zekat İslamın erkanındandır.
3. İstenilmeden yemin etmek caizdir.
4. Delil istemeden iman sahihtir.[15][15]

392. ...Nâfi' b. Mâlik b. EbîÂmir, önceki hadisi ayni isnadla rivayet edip şöyle dedi:
(Resülüllah adamın arkasından):
"Babasına yemin ederim ki, doğru söylediyse kurtuldu. Yemin ederim ki doğru söyledi ise, Cennete girdi (girecek)" buyurdu.[16][16]

Açıklama

Müellifin bu rivayeti kitabına almaktaki maksadı, bundan önceki rivayet ile bunun arasındaki farka işarettir. Ancak, bu rivayette karşımıza bir müşkil çıkmaktadır. O da şudur: Resûlullah (s.a.) bir çok hadislerinde babaya yemin etmeyi men'etmektedir. Halbuki burada bizzat kendisi bu şahsın babasına yemin etmektedir.Bu müşkile bir kaç şekilde cevap verilmiştir:
1. Üzerinde durduğumuz hadis, babaya yemin men' edilmeden önce vârid olmuştur.
2. İbarede bir hazf vardır. Aslı "Babasının Rabbi-ne yemin olsun" şeklindedir. Muzaf hazf edilmiştir.
3. Nehy, Şâri'nin dışındakileredir.
İbn Hacer el-Askalânî bütün bu görüşleri zayıf bulmuştur. Ona göre doğru izahı şudur: Bu kelimeyi Hz. Peygamber maksatlı olarak değil, insanlar arasında söylenen bir ifâde olması ve söylediklerini pekiştirmesi maksadı ile söylemiş olmalıdır. Yemin kastı ile söylememiştir.
4. Hz. Peygamber açığa vurmamakla beraber, içinden Allah'ın adını anmış şeklinde söylememiştir. Diğer insanlar, içlerinden bunu zikretmedikleri için Efendimiz bu şekildeki yemini yasaklamıştır.
Hadisin bu rivayetinde diğerindekine ilâve olarak Efendimiz, mezkûr şahsın kurtulduğunu haber verdikten sonra, Onun Cennete gireceğini de bildirmiştir.[17][17]

2. Namaz Vakitleri

393. ...İbn Abbâs (r.a.)dan   demiştir ki;

Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu:
"Cebrail aleyhisseiâm Kabe'nin yanında iki defa bana imam oldu. Öğleyi güneş batıya eğilip (gölge) nalının tasması kadar olduğu zaman ikindiyi, (her şeyin) gölgesi kendisi kadar olunca; akşamı, oruçlunun iftar ettiği vakitte; yatsıyı, şafak kaybolunca; sabahı da (oruçluya yemek ve* içmenin) haram olduğu zaman kıldırdı.
Ertesi gün ise öğleyi, (her şeyin) gölgesi kendisi kadar; ikindiyi, iki misli olunca; akşamı, oruçlunun orucunu açtığı zaman; yatsıyı, gecenin üçte birine doğru; sabahı da ortalık ağarınca kıldırdı. Sonra da bana dönüp şöyle dedi:
Ya Muhammed, bu senden evvelki nebilerin vaktidir ve vakit, bu iki vaktin arasıdır.[18][18]

Açıklama

Namaz vakitlerini öğretmek maksadıyla Cebrail aleyhisselâm' in Hz. Peygambere imam olarak namaz kıldırdığı bu hâdise, Şevkânî'nin İbn Abdilberr'den naklen bildirdiğine göre, İsrâ Gecesi'nden sonraki günde olmuştur. Bu şekilde kılman ilk namaz da meşhur olan kavle göre öğlen namazıdır.
Hadisten de anlaşılacağı üzere, Cebrail aleyhisselâm'in Resûlullah (s.a.)a imam olarak namaz kıldırması, peşipeşine iki günde olmuş ve bazı namazları her iki günde de aynı vakitte kıldırdığı halde, bazılarımı değişik zamanlarda kıldırmıştır. Bu hal namaz vakitlerinin tâyininde ulemâ arasında bazı ihtilâflara sebeb olmuştur. Bu ihtilâfların beyânına geçmeden önce, hadis metninde geçen ve açıklanmasına lüzum görülen bir iki hususa temasta fayda mülâhaza edilmiştir.
1. Güneşin, nâlinin tasması kadar olması meselesi; bundan maksat güneş batıya yönelince doğuya doğru hareket eden gölgedir. Burada mecaz vardır. Sebep zikredilmiş,müsebbeb kastedilmiştir. Çünkü güneş gölgeye sebebtir, Tirmizî'nin "İlk günde öğleyi gölge nalinin tasması gibi olduğu zaman kıldırdı" şeklindeki rivayeti bu anlayışı te'yid etmektedir. Bu ifâdeden murat şudur, öğle namazının vakti, zevalden sonra gölgenin artmaya başladığı zamandır.
2. Üzerinde durduğumuz hadis-i şerifte, Cebrail aleyhisselâm ikinci günü namazları kıldırdıktan sonra, hiç bir istisnada bulunmadan, "Ya

Muhammed, bu, senden evvelki nebilerin vaktidir" demiştir. Bu ifâde, ulemânın üzerinde durduğu konulardan biri olmuştur. Çünkü Efendimizden gelen diğer bazı rivayetlerde, yatsı namazının ümmet-i Muhammed'e has bir namaz olduğu, önceki ümmetlerde bu namazın olmadığı açıkça beyân edilmektedir. Muselâ, Tahâvî'nin Ubeydullah b. Muhammed tarikiyle Hz. Âişe'den rivayet ettiği bir haberde beş vakit namazın her birinin ilk defa hangi Peygamberler tarafından kılındığı ifâde edilmiştir. Bu rivayete göre, sabah namazını ilk defa Hz. Âdem, öğleyi Hz. İbrahim, ikindiyi Hz. Uzeyr, akşamı Hz. Dâvüd, yatsıyı da bizim Peygamberimiz Hz. Muhammed (aleyhimusselâm) kılmışlardır. Yine bu rivayette akşam namazının üç rekât oluşunun sebebi şu şekilde beyân edilmiştir:

Hz. Dâvûd (aleyhisselâm) evlâ olanı terk ettiğinden dolayı işlediği hata affedilince kalkıp dört rekat namaz kılmak istemiş, fakat üç rekati kılınca ağlamaktan dolayı namaza devam edemeyip selam vermiş, böylece akşam namazı üç rekât olmuştur.[19][19]

İlk bakışta, bu hadisler arasında bir ihtilâf olduğu izlenimi ortaya çıkmaktadır. Bu görünümü izâle ve hadislerin arasım birleştirme sadedinde değişik görüşler ortaya atılmıştır. Bunların içerisinde en muvafık görüneni Kâdî'nin şu sözleridir:

"Yatsı namazını diğer peygamberler nafile olarak kılardı. Teheccüdün farz olmadığı gibi yatsı da onların ümmetlerine farz değildi. Yatsı namazı bizim Peygamberimize farz kılınmıştır. Bu durumda hadisler arasında zıddiyet yoktur. Çünkü yatsı namazının bu vaktinin diğer nebilerin vakti oluşu, onların yatsıyı nafile olarak kıldıklarına itibar iledir."

Aliyyü'1-Kârî de, Kâdî'nin bu açıklamasını beğenmiş ve "gerçek şu ki hak Kâdî ile berat erdir" demiştir.

Ulemâ her namaz için muayyen bir vaktin olduğu ve vaktinden evvel kılınan namazın edâ sayılmayacağı konusunda müttefik oldukları halde bu vakitlerin başlama ve bitme anları konusunda ihtilâf etmişlerdir.

Öğle namazının vakti: Güneşin zevalinden itibaren başlar. Bunda ulemâ müttefiktir. Bu vaktin ne zamana kadar devam ettiği ise, ihtilaflıdır.

Şafiî, Mâliki, Hanbelî mezhepleri ile İmam Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed'e göre fey'-i zevalden (bir şeyin gölgesinin en kısa olduğu andan) başlar, her şeyin gölgesi bir misli oluncaya kadar devam eder, buna "Asr-ı evvel" denilir.

Ülkemizdeki amel de bu istikâmettedir.
İmam Azam'a göre ise, Fey'-i zevaldan başka her şeyin gölgesi iki misli oluncaya kadar devam eder. Buna "asr-ı sâni" denilir.
Ülkemizin birçok köyünde amel buna göredir.
İmam Mâlik ve bir kısım ulemâya göre öğle namazı ile ikindi namazı arasında müşterek bir vakit vardır. Her şeyin gölgesi bir misli olduktan sonra, hem öğlen hem de ikindinin edasına uygun dört rekat kılacak kadar bir zaman vardır. Bu zaman öğle ve ikindi namazları arasında ortak vakittir. Diğer ulemâ ise, böyle ortak bir vaktin olmadığı fey'-i zeval hariç her şeyin gölgesi bir misli olunca öğlenin vaktinin çıktığı görüşündedir. Tabii İmam-ı Âzam da gölge iki misli olduğu zaman öğlenin vakti çıkar görüşündedir.Cuma nın vakti de öğlenin vaktidir.
İkindinin Vakti: (Öğle ile ilgili ihtilâflar nazar-ı itibara alınarak) öğlenin vakti çıktığı andan itibaren başlar. Cumhura göre güneş batıncaya kadar devam eder. İmam Şafii'den ise iki kavi vardır:
a. Her şeyin gölgesi iki misli olunca ikindinin vakti çıkar, fakat.akşamın vakti girmez. Bu zamanla güneşin batması arasında boş bir vakit vardır.
b. Her şeyin gölgesi iki misli olunca ikindinin mustehap vakti sona erer, vaktin aslı ise güneş batıncaya kadar devam eder. Şafiî mezhebinde fetva bu kavle göre verilmiştir. ,
Akşam Namazının Vakti: Güneş battığı andan itibaren başlar, Şafak kayboluncaya kadar devam eder, Şafağın ne olduğu hususu ihtilaflıdır. İbn Ömer, İbn Abbâs, Mekhûl, Tâvûs, Mâlik, Süfyan es-Sevrî, İbn Ebî Leylâ, Ebû Yûsuf, Muhammed, Şafiî, Ahmed b.Hanbel, İshâk b. Râhûye ve İmam-ı Azam'dan bir kavle göre şafak güneşin battığı taraftaki kırmızılıktır. Ebû Hureyre.Ömer b.Abdülaziz, İmam Ebû Hanife'nin esah kavli veEvzâî'ye göre ise, ufuktaki kızıllıktan sonra beliren beyazlıktır.
Âlimlerden bazıları "Akşam namazının vakti abdest alıp, ezan ve kametle birlikte uç rekât namaz kılıncaya kadarlık bir müddettir. Bundan sonraya kalırsa edâ olmaz kaza olur" derler.
Her ne kadar cumhurun görüşü bu değilse de, akşam namazının ilk vaktinde kılınması müstehabtır.
Yatsı Namazının Vakti: Akşamın vakti çıkınca başlar. (Tabii burada akşamın vaktinin çıkışındaki ihtilâf aynen mevcuttur). İkinci fecrin (fecr-i sâdıkm) doğuşuna kadar devam eder. Hanefî ve Şâfiüer bu meselede

müttefiktir. Yatsı namazının son vaktinin gecenin üçte biri ve gece yarısı olduğunu söyleyen âlimler de vardır.
Hanefî mezhebine göre, her ne kadar yatsının vakti yukarıda işaret edildiği gibi ise de, gecenin üçte birine kadar te'hiri müstehab gece yarısına kadar te'hiri mubah, fecrin doğmasından hemen evvele kadar beklemek de (bir özür yoksa) mekruhtur. Uyuyup da uyanamayacağından korkan kimse namazını yatmadan kılmalı, gecenin üçte birine bırakmamalıdır.
Vitir namazının vakti de aynen yatsı namazının vaktidir. Ancak vitir namazı yatsı kılındıktan sonra kılınmalıdır. Bu İmam-ı Azam'a göredir. İma-meyn'e göre vitir namazının vakti yatsı namazı kılındıktan sonra başlar. Bu ihtilâfın sonucunda şöyle bir mesele ortaya çıkar: Bir kimse yatsı ve vitir namazlarını kıldıktan sonra yatsı namazının herhangi bir sebepten!dolayı sahih olmadığı ortaya çıksa, İmam-ı Azam'a göre sadece yatsıyı, İmameyne göre ise, hem yatsıyı hem de vitir namazını iade etmesi gerekir.
Sabah Namazının Vakti: İkinci fecrin (fecr-i sâdıkın) doğması ile girer. Fecr-i sâdık güneşin doğduğu istikâmette; genişlemesine (yatay) beliren ve kaybolmayan aydınlıktır. Bundan önce doğan ve yukarıdan aşağıya (dikey) uzanan bir fecir daha vardır ki buna "fecr-i kâzib" denir. Fecr-i Kâzib, oruç tulan kimsenin yemesine içmesine mâni değildir. Bu fecirle sabahın vakti girmez. Sabah namazı vaktinin giriş zamanında ihtilâf yoktur. Vaktin çıkışı konusu ise ihtilaflıdır. Hanefilere göre sabah namazının vakti güneş doğuncaya kadar devam eder.
Şafiilere göre sabah namazının dört vakti vardır:
a. Efdal olan vakit: Tam fecir doğduğu zaman,
b. ihtiyar vakti: Ortalık ağarıncaya kadar süren zaman.
c. Cevaz vakti: Kırmızılık doğduğu zamandır.
d. Tahrfm vakti: Namaz yetiştirilemeyecek kadar az olan zamandır. Buna göre Şâfiîler sabah namazını erken kılmayı efdal addederler. Hanefilere göre ise, sabah namazını ortalık aydınlanınca kılmak müstehaptır.
Buraya kadar anlatmaya çalıştığımız namaz vakitleri gece ve gündüz normal olup bütün namaz vakitleri belli olan mutedil bölgelere göredir. Gecelerin çok uzun veya çok kısa olması sebebiyle bazı namaz vakitleri namazın edasına müsait olmayacak kadar dar, veya hiç olmayan gayr-i mutedil bölgelerde namaz vakitlerinin nasıl tayin edileceği konusunda ulema değişik görüşlere sahiptirler.

Nuru'l-İzah Şerhi, Merakıl-Felah'ta, Şafak kaybolmadan önce fecrin doğduğu bölgelerde yatsı ve vitir namazlarının vacip olmadığını söyler. Şû-runbilâlî bundan sonra bu meselenin, Hz. Peygamber'den rivayet edilen, Dec-câlin bir gününün bir seneye denk olacağını ve bu zamanda namazların takdir edilerek kılınacağını bildiren hadisin hükmüne girmediğini ilâve eder. Şurun-bilâlî'nin bu ifadelerinden vakit olmadığı için kılanamayan bu namazların kazasına da lüzum yoktur, manası çıkarılır.
Kemal İbnu'l-Hümam Hidâye Şerhi Fethu'l-Kadîr'de yukarıda mevzuu bahs edilen Deccal Hadisini zikrettikten sonra şunları kaydeder:
"Anladık ki vacip olan namaz umûmu üzerine beştir. Ancak bunların vakitlerine tevzii vaktin mevcudiyetine bağlıdır. Vaktin olmayışı namazın farziyyetini düşürmez. Resulullah (s.a.) da:
"Allah beş vakit namazı kullarına farz kıldı" derken bunu söylemiştir."
Tenvîru'l-Ebsâr'da da, şafak kaybolmadan fecrin doğduğu bölgelerde müslümanın yatsı namazı ile mükellef olduğu ve onu takdir ederek kılacağı ifâde edilmektedir.
İbn Âbidin'in Reddü'l-Muhtar'daki beyânına göre, Hanefî ulemâsından Bakkalı bu bölgelerde yatsının vacip olmadığını söyler. Hulvanî önceleri farz olduğuna fetva verirken bilahare, Bakkalî'nin fikrine dönmüştür. Burhânu'l-Kebîr, İbn Emiri'1-Hac, Şeyh Kasım b. Kutlu Boğa, İbn Hümâm ve İbn Şıhne ise, vaktin belli olmadığı bölgelerde namazın farz olduğunu ve takdir edileceğini kaydederler. Tenvirü'I-Ebsâr'da bu mezhebin görüşü olarak takdim edilmiştir.
Hanefî fıkıh kitaplarından, Kenz, Diirer, Müllekâ'da bu durumda müs-lumanların namazla mükellef olmayacağı gorüşu benimsenmiştir.
İbn Âbidin, yukarıdaki âlimlerin birbirine zıt olan görüşlerini uzun uzadıya aktardıktan sonra kendi görüşünü şu cümle ile ortaya koymuştur:
"Hülasa bu iki görüş de sahihtir. Ancak beş vaktin gerektiğinde müddet takdiri ile kılınması icap ettiğini söyleyen görüş daha kuvvetlidir. Bilhassa bu görüşü savunanlar arasında Şafiî gibi müctehid bir imamın olması, bu görüşü daha da kuvvetlendirmektedir."
İslâm dininin namaza verdiği önem, oturmaktan âciz olanın yattığı yerden, abdest ve teyemmüm imkânı bulamayan kimsenin abdestsiz, üzerine giyecek bir şey bulamayanın çıplak olarak namaz kılmasının gereği ve namazı terk edene karşı takınılan kesin tavır gözönüne alınırsa bu mutedil olmayan bölgelerde (Hollanda, İsveç, Norveç, Danimarka vs.de) yaşayan

müslümanların yatsı namazlarını terketmeyip Burhânü'l-Kebir, İbn Hümam, İbn Emiri'l-Hac, Kasım b.Kuthıboğa, İbn Şıhne, İbn Âbidin gibi büyük hanefi alimlerinin ifâde ettikleri gibi vakti takdir ederek kılmaları icâb eder. Bu, vaktin tahakkuk etmediği yerlerde namazın farz olmadığını söyleyen âlimlerin görüşünü alıp namaz sayısını dörde indirmekten çok daha ihtiyatlı ve isabetlidir.
Bu konuda büyük Şafii âlimi İmam NevevFnin sözleri çok daha açık ve kesindir. Nevevî şöyle der:
"Şafak hiç batmadığı için yatsının vakti belli olmayan bölgelerde, yatsının ilk vakti, şafağın battığı en yakın bölgeye göre kıyas edilir. Yani şafağın battığı o komşu memlekette güneşin batışı ile şafağın batışı arasında geçen müddet, şafağın kaybolmadığı bölgede güneşin battığı âna eklenir ve bu vakit yatsı namazının vakti olmuş olur."[20][20]

Bazı Hükümler

1. Namaz İbadetinin kadri yücedir ve ona ihtimam lâzımdır. Çünkü Cenab-ı Allah, namaz vakitlerini ve kılınışını sadece sözle bildirmekle kalmamış fiilen tatbik ederek göstermesi için en büyük meleğini, Cebrail aleyhisselâmı göndermiş ve tatbik ettirmiştir...
2. Resûlullah (s.a.), kendi kendine hüküm koymamış, yaptığı ve istediği şeyleri Cenab-ı Hakk'ın talimine göre yapmıştır.
3. İbâdet Cenab-ı Allah tarafından bildirilen amellere mahsustur.
4. Namaz vakitleri kavlen ve fiilen beyân- edilmiştir.
5. Daha faziletli olan birisinin kendisinden daha az fazilet sahibi olan birinin arkasında namaz kılması sahihtir.
6. Beş vakit namazı mescidde kılmak teşvik edilmiştir.
7. Bütün Peygamberler kendilerine mahsus vakitlerde namaz kılmışlardır.
8. Namaz vakitleri (akşam hakkındaki ihtilâf hâriç) belirli biri noktaya hasredilmemiş ve aralarında belli süre olan bir başlama ve bitiş vakti arasında geniş tutulmuştur.[21][21]

394. ...İbn Şihâb'ın Usâme b. Zeyd el-Leysî'ye bildirdiğine göre;
Ömer b. Abdil-Aziz (bir gün) minberde oturmakta idi. Bu yüzden ikindiyi birazcık geciktirdi. Bunun üzerine Urve b. Zübeyr kendisine:

Dikkat et, Cebrail (aleyhisselâm), Muhammed (sallellahü aleyhi ve sellem)e namaz vakit(leri)ni haber verdi, demiş. vÖmer de Ona:

Söylediğini iyi bil[22][22] karşılığını vermiştir. Bu sefer Urve:

Ben Beşîr b. Ebî Mes'ud'dan işittim; O da Ebû Mes'ud el-Ensârî'den duymuş; Ebû Mes'ud demiş ki: Resûlullah (s.a.):

"Cebrail indi ve bana namaz vakt(ler)ini haber verdi. Ben de onunla namaz kıldım. Sonra (yine) onunla namaz kıldım, sonra (yine) onunla namaz kıldım, sonra (yine) onunla namaz kıldım, sonra (yine) onunla namaz kıldım" buyuruyor, parmaklan ile de beş namazı sayıyordu.

(Ebû Mes'ud devamla şöyle dedi):

Resûluılah'ı öğle namazını güneş batıya eğildiği zaman kılarken gördüm. Hava sıcak olduğu zaman ise, bazan biraz geciktirirdi. İkindiyi güneş sararmadan önce beyaz ve yüksek bir halde[23][23] iken kıldığını gördüm. Bir kimse (ikindi) namazından çıkar ve güneş batmadan önce Zul-Huleyfe'ye[24][24] gelirdi. Resûlullah akşam güneş battığı, yatsıyı da ufuk karardığı zaman kılardı. Bazan da insanların toplanması için geciktirirdi. Sabahı bir sefer alacakaranlıkta, başka bir sefer de ortalık ağarınca kıldı. Bundan sonra, Efendimizin sabah namazı, ölünceye kadar alaca karanlıkta oldu, bir daha ortalık, ağarınca kılmadı.[25][25]

Ebû Dâvûd dedi ki:

Bu hadisi ZuhrVden, Mâmer, Mâlik ve İbn Uyeyne, Şuayb b. Ebî Hamza, Leys b. Sa'd ve başkaları da rivayet etti. Bunların hiç biri Resûlullah 'in namaz kıldığı vakit(ler)i zikretmediler ve açıklamadılar. Aynı şekilde, Hişam b. Urve ve Habîb b. Ebî Merzûk da Urve (b. Zü-beyrj'den Ma'mer ve Ashabının rivayetleri gibi rivayet ettiler. Ancak Habib Beşîr'i zikretmedi. Vehb b. Keysân da Câbir kanalıyla Resûlullah 'tan akşamın vaktini rivayet etti. (Bu rivayette Câbir) şöyle dedi:

Sonra (Cebrail) ertesi günü güneş battığı zaman tek vakit olarak akşam için geldi.

Ebû Dâvûd devamla şöyle dedi:

Ebû Hureyre vasıtasıyla Hz. Peygamber'den aynı şekilde rivayet edilmiştir. (Bu rivayette) Resulütlah (s.a):

"Sonra bana akşamı (yani ertesi günü -tek vakit olarak-) kıldırdı" buyurdu,

Abdullah b. Amr b.-el-As'dan Hassan b. Atıyye'nin hadisi, Amr b. Şuayb 'dan; O babasından, O da dedesinden Ebû Hureyre ve Câbir'in rivayetleri gibi rivayet edilmiştir.[26][26]

Açıklama

Devlet başkanına imam denir ve imamlar, ümmetin lideri, devletin başkanı olması hasebiyle devletin özel işlerini de camilerdeki mimberlerden ümmete hutbe ile irad ederlerdi. Bu alışkanlık ve dinî örfün gereği Ömer b. Abdülaziz'in o gün ikindi olmasına rağmen hutbeye çıkışı yorulup oturuşu, devlete ait özel durumu halkına iletmek için olsa gerektir.
Olay, Hz. Peygamber'in "ümmetimikindiyi güneşin sararmasına, ak-samı yıldızların çoğalmasına, kadar te'hir etmiyorsa hâlâ o ümmetimde hayır vardır" hadisini duyan ve bilen bir kişinin emiru'l-mü'minîni ikaz etmesinden başka bir şey değildir.
Hadis-i şeriften de anlaşıldığına göre Halife Ömer b. Abdülaziz minberde otururken ikindinin vakti girince kalkıp hemen namazı kıldırmamış biraz geciktirmiş. Cemaat içerisinde bulunan Urve b. Zübeyr bu durumu hoş karşılamayarak kendisini uyarmış ve Ebû Mes'ud el-Ensârî tarafından rivayet edilen Hz. Cebrail'in, Resûlullah (s.a.)a namaz vakitlerini öğrettiği hâdiseyi nakletmiştir. Halife'nin namazı te'hiri, Nevevî'nin dediği gibi ya Cebrail'in imameti ile ilgili haber kendisine ulaşmadığından, ya da vakit çıkmadıkça namazın te'hirini caiz gördüğünden dolayıdır. Çünkü Râfiî'nin de işaret ettiği gibi Ömer İbn Abdülaziz gibi kişiler, bile bile efdali terk etmezler. Hz. Urve'nin kendisine ihtarda bulunması ikindiyi Cebrail'in kıldırdığı faziletli vakitten geriye bırakmasındandır. Bu Hadis-i Şerif de bundan önceki hadiste olduğu gibi namaz vakitlerini bildirmektedir. Ancak o hadiste Peygamber Efendimiz Cebrail (aleyhisselâm)ın hangi namazı hangi vakitlerde kıldırdığını teker teker bildirdiği halde, bu rivayette açıklanmamış, sadece Cebrail'in kendisine beş defa namaz kıldırdığını söylemekle iktifa etmiştir. Buna mukabil, Râvî Resûlullah'ın namaz kıldığı vakitleri haber vermiştir. Buna göre Efendimiz genellikle öğleyi güneş batıya yönelir yönelmez kılmış, fakat hava sıcak olduğu bazı zamanlarda te'hir etmiştir. İkindi namazının vakti de güneş daha sararmadan hararet ve ışığı varkendir. Akşam, güneş batınca yatsıida,ufuk kararınca kılınır. Ancak Efendimiz bazı günler yatsıyı tehir etmiştir. Sabah namazını ise, ekseriyetle

alaca karanlıkta kılmış, bazan da ortalığın ağardığı vakitte kılmıştır. Bu, sabah namazını alaca karanlıkta kılmayı efdal gören Şâfiî, Mâlikî ve Hanbelîlerin görüşünü takviye etmektedir. Sabah namazını ortalık ağarınca (güneş doğmadan) kılmayı, daha faziletli sayan Hanefîler ise, "Sabahı aydınlığa bırakınız. Çünkü onun ecri daha büyüktür" hadis-i şerifini esas almışlardır. Resûlullah'ın bu namazı alaca karanlıkta kılması kendi füli,ortalık ağarınca kılınmasını emretmesi de ümmetine ait bir emri olması mümkündür.
Müellif, hadis-i şerifin devamında başka isnadlara ve farklı rivayetlere de işaret etmiş ve sarihler bu rivayetlerle ilgili hayli tafsilât vermişlerdir. Ancak biz bu bilgileri buraya almaya lüzum görmedik.[27][27]

Bazı Hükümler

1. Namaz'ın edası için vakit şarttır.
2. Sıcak günlerde öğle namazını geciktirmek caizdir.
3. Akşam ve ikindiyi kılmakta acele etmek efdaldir.
4. Yatsı namazını geciktirmek meşrudur.
5. Sabah, (Şafiî, Mâliki ve Hanbelî mezheplerine göre) alacakaranlıkta (Hanefilere göre de) gün ağardıktan sonra kılmak daha efdaldir.[28][28]

395. ...Ebû Bekr b. Ebî Musa'dan rivayet edilmiştir ki;
Bir adam Resûlullah (s.a.)a (namaz vakitlerini) sordu. Fakat Efendimiz hiç bir cevap vermedi. Bilâl'e (ezan okumasını) emretti, O da fecir doğduğu zaman (ezan okudu ve) kamet etti. Efendimiz (sabahı)

bir kimse (yanındaki) arkadaşının yüzünü tanıyamadığı veya[29][29] bir kimse yanındakinin kim olduğunu tanıyamadığı bir zamanda (alaca karanlıkta) kıldı. Sonra Bilâle emretti o da öğle namazına güneş batıya eğildiği zaman kamet getirdi.Öyle ki cemaatten (en bilgili olan) biri: "gündüz yarı oldu" demişti. Sonra Bilâl'e yine emretti o da güneş bembeyaz ve yüksekte iken ikindiye ikâmet etti.
Akşam namazı için de güneş battığı zaman ikâmet ettirdi. Şafak kaybolduğunda Bilâl'e emretti, o da yatsı için kamet etti.
Ertesi günü, sabah namazını kıldı ve çıktı. (O kadar geciktirmişti ki) biz "güneş doğdu mu ne?" dedik. Öğleyi bir evvelki günün ikindi vaktinde,

ikindiyi güneş sararmış bir halde iken -veya[30][30] akşam olunca- akşamı şafak kaybolmadan biraz önce, yatsıyı da gecenin ilk üçte birinde kıldı ve:
Namaz vakitlerini soran nerede? Vakit işte bu ikisinin arasındadır" buyurdu.[31][31]
Ebû Dâvûd dedi ki:
Süleyman b. Mûsâ Atâ'dan, Ata Câbir'den o da Resûluîlah (s.a.)'dan akşam namazı vaktini yükyandaki rivayette olduğu gibi rivayet etti. Câbir (devamla): "Resûlüllah sonra yatsıyı kıldı, sahâbilerden bazısı onu gecenin üçte birinde bazısı da yarısında kıldığını söyledi."
İbn Büreyde de babası vasıtasıyla Resûluîlah 'tan aynı şekilde rivayet etti.[32][32]

Açıklama

Ashâb-ı Kiramdan birisi Resûluîlah (s.a.)'a namaz vakitlerim sormuş, Efendimiz ise, sözle cevap vermemiş, soruyu fiilen bizzat tatbik ederek cevaplandırmıştır. Bu hareketi Hz. Peygamberin sorulan soruyu cevapsız bıraktığı anlamına gelmez. Çünkü Efendimizin sorulan her soruya mutlaka cevap verdiği inkârı imkânsız gerçeklerdendir. Nitekim - hadis-i şerifin Müslim'deki bir rivayetinde Efendimizin soru soran zata:
"Bizimle beraber namazda hazır bulun" Tirmizî'dekinde de;
"Bizimle beraber dur inşallah" buyurması, Resûlüllahın maksadının soruyu cevapsız bırakmak değil, fiilen tatbik ederek cevaplandırmak olduğunu gösterir. Bir şeyin açıklanmasını ihtiyaç vaktine kadar geciktirmeyi caiz görenler Efendimizin bu hareketini esas almışlardır.
Bu hadis-i şerif de öteki hadislerde olduğu gibi namazların ilk ve son vakitlerini beyan etmektedir. Bu vakitler hakkında mezheplerin görüşleri ve hangi namazın hangi vakitte kılınmasının daha efdal olduğu 393. hadisin açıklamasında verilmiştir.[33][33]

Bazı Hükümler

1. Dinin hükümleri öğrenilmelidir.
2. Soru sorulanın mevkiinin büyüklüğü soru sormaya mâni olmamalıdır.

3. Namaz vakitleri müslümanlara kolaylık olması bakımından geniş tutulmuştur.
4. Âlimin câhili öğretme yolunda bütün gayretini ortaya koyması ve en faydalı metodu seçmesi lâzımdır.
5. Öğretmenin öğretimde hem söz, hem de hareketten faydalanması, öğrenci için en faydalı metod sayılır.[34][34]

396. ...Abdullah b. Amr (r.a.) ResûluIIah (s.a.)ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Öğlenin vakti, ikindi vakti girmedikçe; ikindininki güneş sararmadikça, akşamın vakti de şafağın kırmızılığı kalbolmadıkça (devam eder); yatsının vakti gece yansına; sabah namazının vakti ise, güneş doğuncaya kadardır."[35][35]

Açıklama

Bu hadis-i şerif namaz vakitlerinin çıkış zamanlarını tesbit etmektedir. Burada üzerinde durulmayı gerektiren iki husus vardır:
Biri ikindi namazı ile ilgili bölümdür. Bu hadis-i şeriften ikindinin vaktinin güneşin sarardığı ana kadar devam ettiği anlaşılmaktadır. Halbuki başka rivayetlerde ikindi namazının güneş batmcaya kadar kılınabileceği beyân edilmekte idi. Buna göre hadisler arasında bir tearuz olduğu görünümü ortaya çıkmaktadır. Ulemâ bu tearuzu ortadan kaldırmak üzere bu hadis-i şerifte gösterilen ikindi vaktinin kâmil vakit olduğunu söylemişlerdir. Buna göre ikindi namazını güneş sararmadan önce kılmak efdal, fakat güneşin batmasından önce kılmak kerâheten caizdir.
İkincisi de akşam namazı ile ilgilidir. Ulemâdan bir kısmı akşam namazı vaktinin batıdaki kırmızı şafağın kaybolması ile son bulduğu, diğer bir kısmı da kırmızılıktan sonra meydana gelen beyazlığın kaybolması ile son bulduğu görüşündedirler. İmam Şafiî, Ebû Yûsuf ve İmam Muhammed birinci görüştedir. Bu hadis-i şerif bu görüşü takviye etmektedir. İmam Âzam ve Evzâî de ikinci görüştedirler. Hanefî mezhebinde fetva Ebû Yûsuf ve Muhammed'in görüşlerine göre verilmiştir.[36][36]

3. Resûlüllah'ın (S.A.) Namaz Kıldığı Vakit Ve Namazı Kılış Şekli

Bu bab, Hz. Peygamberin namazlarını vaktin hangi kısımlarında ve nasıl kıldığını açıklayan hadisleri ihtiva etmektedir.[37][37]

397. ...Hz. Hüseyin'in oğlu olan Muhammed b.Amr'dan,demiştir ki:
Câbir'e Resûlüllah(s.a.)'ın namaz kıldığı vakitleri sorduk, şu cevâbı verdi:
Öğleyi zeval vaktinden sonra, ikindiyi güneş canlı (parlak) iken, akşamı güneş battığı zaman kılardı. Yatsıyı, cemaat kalabalık olduğunda acele eder, az olduğunda da te'hir ederdi. Sabah namazım da alaca karanlıkta kılardı.[38][38]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen Hâeira kelimesi zeval vaktinden sonra güneşin hararetinin şiddetli olduğu zamandır. Bu kelime hecr veya hicret kökünden alınmıştır. Bu vakitte insanlar sıcağın şiddetinden dolayı çalışmayı terkettikleri için bu ad verilmiştir.
"canlı" kelimesinden maksat da güneşin hararetinin devam etmesi veya renginin parlaklığını muhafazası hâli demektir.
Bu hadis-i şerifin Müslim'deki rivayetinden anlaşıldığına göre, Hz. Câbir'e sorulan bu soru Haccâc'ın Medine'ye geldiğinde namaz vakitlerini geciktirmesi üzerine vaki olmuştur.
Bu hadis-i şerif Hz. Peygamberin öğle namazını ilk vaktinde kıldığına işaret etmektedir. Aynı manâyı ifâde eden başka hadisler olduğu gibi, Ebû Zer, Ebû Said, Ebû Hureyre ve Ebû Musa'dan rivayet edilen ve yaz aylarında öğleyi ortalık serinleyinceye kadar te'hir etmeyi tavsiye eden hadisler de vardır Muğîre b. Şu'be'nin rivayet ettiği:
"Resûlullah (s.a.) bize öğleyi zevalden sonra kıldırdı" hadisi ile "muhakkak sıcağın şiddeti CehennenTin kaynamasındandır. Namazı serine bırakınız" mealindeki hadis-i şerif de bu cümledendir.
Muğîre'nin rivayeti Hz. Peygamberin öğleyi zeval vaktinden hemen sonra kılmaya itina ettiğine dâir rivayetlerin neshedildiğini göstermektedir.
Fahr-i Kâinat Efendimiz yatsı namazını da cemaatin durumuna göre bazan ilk vaktinde, bazan da geciktirerek kılardı. Efendimizin bu farklı tatbikatı ulema arasında efdal vaktinin tayini hususunda ihtilaflara yol açmıştır. İbn Dakiki'1-îd ihtilâflar konusunda şunları söyler:

"Yatsı hakkında ulema ihtilâf etmişlerdir. Bir grup onun takdimini efdal görmüştür. Şafii mezhebinin zahiri budunBir grub da te'hirini efdal bulur. Bir kısmı ise, cemaat toplanmışsa acele etmeyi, toplanmamışsa te'hiri daha faziletli kabul etmiştir. Bu, Malikîlerden bir kavidir. Bir başka grup ise, Ramazanda ve kışın yatsıyı te'hir etmenin diğer zamanlarda erken kılmanın daha efdal olduğu görüşünü benimsemişlerdir."

Bu konuda Hanefîlerin görüşü 393. hadisin şerhinde beyân edilmiştir.[39][39]

Bazı Hükümler

1. Dinin esaslarını ilim ehlinden sorup öğrenmek meşrudur.
2. Soru sorulan kişi bildiği konuda cevap vermekten kaçınmamalıdır.
3. Soru sorulan biliyorsa verdiği cevabın delilini de söylemelidir.
4. Öğle ve yatsı namazlarının dışında namazı edada acele etmelidir.
5. Cemaatin teşkili umut edilirse, namazı münferiden ilk vaktinde kılmayıp cemâati beklemek daha efdaldir.[40][40]

398. ...Ebü Berze[41][41] (r.a.)den demiştir ki;
Resülullah (s.a.) öğle namazını zevalden hemen sonra, ikindiyi, bizden biri (namazdan sonra) güneşin parlaklığı devam ederken Medine'nin en uzak yerine gidip gelebileceği (kadar) bir zaman olduğu vakitte kılardı.[42][42]
(Râvîlerden Ebû Minhâl dedi ki: Ebû Berze'nin) Akşam namazı (hakkında hangi vakti söylediğini) unuttum. Yatsıyı gecenin üçte birine - (Ebû Minhal, Ebû Berze'nin) bir başka sererde: "gece yarısına kadar" dediğini söyler- kadar geciktirmekte bir beis görmezdi. Efendimiz yatsı namazından önce uyumayı, sonra da konuşmayı hoş görmezdi.
Sabah namazını ise, birimizin önceden bildiği birini (gördüğünde) tanıyabileceği bir vakitte kılar, bu namazda altmış ilâ yüz arası âyet okurdu.[43][43]

Açıklama

Hadis-i Şerifin Buhâri ve Müslim'de ki rivayetlerinde bâzı farklılıklar vardır. Bu farklılıklardan bazıları, hadis-i şerifin mânâsına tesir edecek biçimdedir diye hükmetmişlerdir. Ebû Dâvûd'da ikindi namazı ile ilgili

Dölümde "İkindiyi, bizden, birisi güneş parlaklığını korurken Medine'nin en uzak yerine gidip gelebileceği bir vakitte kılardı" ifâdesi olduğu halde, bu bölümün Buhârî'de Abdullah b.Mübarek tarikiyle gelen rivayeti: Bizden biri güneş parlak olduğu halde Medine'nin en uzağındaki evine dönerdi" şeklindedir. Bu rivayetten anlaşılan ikindiden sonra "güneş parlaklığını korurken, bir kimsenin Medine'nin en uzak noktasındaki evine sadece gidebilmesinin mümkün olduğudur. Müslim'in rivayeti de aynen bu manayı ifade etmekte, ancak "döner" kelimesinin yerine “gider” kelimesi yer almaktadır. Ebû Davud'un rivayeti ise, ikindiyi kılan bir kimsenin, henüz güneş parlaklığını korurken Medine'nin en uzak noktasına hem varıp, hem de mescide geri dönebileceğini göstermektedir. Buhâri'nin Şû'be tarikiyle yaptığı rivayet de Ebî Dâvûd'unkine muvafıktır.
Sarihler bu rivâyetlerdeki mana farklılıklarım izâle etmek için bir takım te'villerde bulunmuşlar, neticede Ebû Davud'un rivâyetindeki "döner" kelimesinin başındaki "vav" harfini atf-ı tefsir kabul ederek rivayetler arasında bir uyum sağlamışlardır. Buna göre üzerinde durduğumuz cümlenin mânâsı, "İkindiyi, bizden birinin, güneş parlaklığını korurken Medine'nin en uzağına gidebileceği bir zamanda kılardı" şeklinde olacaktır.
Hadis-i şerifin sabah namazı ile ilgili bölümü de Sahih-i Müslim de "Resûlüllah sabah namazını kıldırır namazdan çıktıktan sonra insan, tanıdığı bir dostunun yüzüne bakınca onu tanırdı" Buhârî'deki Avf tarikiyle yapılan rivayeti ise; "Sabah namazından kişi dostunu tanıyabileceği bir zamanda ayrılırdı" şeklindedir. Bu rivayetler, bir kimsenin gördüğü bir dostunu tanıyabileceği vaktin namazda iken değil, namazdan çıktıktan sonra olduğunu, dolayısıyle, Hz. Peygamberin sabah namazına ortalık iyice karanlık iken başladığını gösterir. Ebû Davud'un rivayetinde ise, bu tanıma işinin namazdan, çıktıktan sonra olduğuna dâir herhangi bir kayıt yoktur.
Bu hadis-i şerif namaz vakitlerini tayinden başka iki nokta üzerine daha dikkatimizi çekmektedir;
1. Hz. Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) Efendimiz yatsı namazından önce uyumayı, sonra da konuşmayı hoş görmezdi. Namazdan önce uyumayı hoş görmemesindeki hikmet, namaza uyanamama ve yatsıyı geçirme korkusu; namazdan sonra konuşmayı mekruh görmesindeki hikmet de, günün son amelinin ibâdet olmasını istemesi ve teheccüd ya da sabah namazına uyanılmama endişesidir.

Efendimizin yatsıdan sonra konuşulmasını kerih gördüğü şeyler, Nevevî'nin beyânına göre faydasız boş lâkırdılar, Battal Gazi, Antere gibi destanların anlatılmasıdır. Yoksa faydalı olan şeyleri konuşmakta, ders müzâkere etmekte, dinleyenlere ibret olacak şekilde hikâye ve kıssalar anlatmakta, zevce ve çocuklarla konuşmakta beis yoktur.
Yatsı namazından önce uyumayı, Hz. Ömer'in oğlu Abdullah, İbn Ab-bas ve başka sahabiler mekruh kabul etmişlerdir. Şafiî ve Mâlikîlerin mezhebi de budur.
İbn Mes'ûd Hz. Ali, Ebû Mûsâ ve Küfe ulemâsına göre yatsıdan önce uyumakta beis yoktur. Tahavî, "Yanında kendisim uyandıracak kimse varsa uyumasında beis yoktur" derken, îbn Arabî bunun, namaz vakti çıkmadan uyanabileceğini bilene caiz olduğunu söyler.
2. Resûlullah Efendimiz sabah namazında zamm-ı süre olan altmış âyetten yüz âyete kadar okurdu. Tabii bu rakamlar her zaman içn, uyguladığı değişmez rakamlar değildir. Çünkü Efendimizin bu namazı yirmi dokuz âyet olan Tekvîr, kırkbeş âyet olan Kaaf, yüz otuz iki âyet olan Sâffât, altmış âyetlik Rûm, doksan sekiz âyetlik Hac ve Kur'an-ı Kerim'in en kısa surelerini okuyarak kıldırdığına dâir rivayetler de vardır. Demek ki Hz. Peygamber zaman ve şartların durumuna göre değişik uzunlukta sûreler okuyarak sabah namazını kıldırmıştır. Ancak çoğunlukla Efendimizin uzun sûreler okuduğu bir gerçektir.[44][44]

Bazı Hükümler

1. Namazları ilk vakitlerinde kılmak efdaldır.
2. Yatsı namazını gecenin ilk üçte bin veya yansına kadar te'hir etmek caizdir.
3. Yatsı namazından evvel uyumak ve maslahat olmadığı takdirde namazdan sonra konuşmak mekruhtur.
4. Hz. Peygamber sabah namazında kıraati uzun tutardı.[45][45]

4. Öğle Namazının Vakti

399. ...Câbir b. Abdillâh (r.a.) şöyle demiştir:Ben öğle namazını Resûlullah (s.a.) İle birlikte kılar, elimle serinlemesi için bir avuç çakıl taşı alır,

(secdede)alnım(ı koyacağım yer)e kor, sıcağın şiddetinden (dolayı onların) üzerine secde ederdim.[46][46]

Açıklama

Hattâbî: "Bu hadiste fıkıh olarak şunlar vardır" der:
a. Öğle namazını kılmakta acele etmek.
b. Secde ancak alnın üzerine yapılır. Çünkü eğer giydiği elbise üzerine veya sadece burnu üzerine secde caiz olsaydı, Câbir avucuna çakıl almaz ve buna ihtiyaç da hissetmezdi.
c. Az bir amel namazı bozmaz.
Hadis, ilk bakışta Hattâbî'nin de işaret ettiği gibi, öğle namazım kılmakta acele etmenin Efendimiz devrinde carî olduğunu göstermektedir. Bu durumda, bu hadis ile, sıcak günlerde öğle namazım serin vakte bırakmayı tavsiye eden hadisler arasında bir ihtilâf göze çarpmaktadır. O halde Aska-Iânî'nin dediği gibi ya namazı serin vakte bırakmak bir ruhsattır veya öğleyi kılmakta acele etmeyi teşvik eden hadîsler serin vakte bırakmayı emreden hadisler ile neshedilmiştir. Hanefîlerden Tahâvî bu görüştedir. Askalânî bunlardan daha güzel bir yaklaşım olarak bir üçüncü te'vilde daha bulunur ki, o da şudur: Namaz ilk vaktinde kılmmayıp serin vakte bırakılırsa dahi, yerin hararetinin şiddeti devam eder. Çünkü kumun sıcaklığı akşama kadar soğumayabilir. Öyle olunca Hz. Câbir'in bu namazı aslında ortalık serinlediği halde yer yüzü hâlâ sıcakken kalmış ve üzerine alnını koymak için eline çakıl taşları almış olması mümkündür.
Bu hadisten Hattâbî'nin dediği gibi elbise üzerine secde etmenin caiz olmayacağına delil getirmek mantıkî bir hüküm olabilir. Ancak, Buhârî ve Müslim'de ashâb-ı kiramın elbiselerinin bir ucu üzerine sedce ettiklerini haber veren açık rivayetler vardır. Üstelik Câbir'in elbisesi üzerine secde etmemesi, onun caiz olmayışından değil, elbisesinin buna müsait olmayışından olabilir. O halde cübbe veya palto gibi bir elbisenin eteği üzerine secde etmeyi men'eden bir şey yoktur.[47][47]

Bazı Hükümler

1. Hadis öğle namazını kılmakta acele edilmesini istemektedir.

2. Namaz esnasında herhangi bir zararı, namaz harici bir fiille izâle etmek caizdir.
3. Az bir meşgale namazı bozmaz.
4. Meşakkatle de olsa, namaz kılmayı terk etmek caiz değildir.
5. Namazda huşûa mâni olabilecek şeyleri gidermek lâzımdır.[48][48]

400. ...Abdullah b. Mes'ûd (r.a.)den, şöyle demiştir: Resülullah (s.a.)'ın (öğle) namazını (zevalden sonraya bırakma) müddeti, (insanın gölgesi) yazın, üç ayaktan beş ayağa, kışın da beş ayaktan yedi ayağa varıncaya kadardır.[49][49]

Açıklama

Hadis-i şerif, öğle namazının vaktini tayinde gayet pratik bir yol tayin etmektedir. işaret edilen bu vakit namazın
giriş vakti değil, Hz. Peygamber'ir ilk vaktinden geciktirerek kıldığına delildir. Buna göre Peygar ıiz öğle namazını yazın zevalden sonra bir insanın gölgesi ken ayak, yazın en şiddetli olduğu aylarda da beş ayak oluncaya ka di. Kışın ilk günlerinde gölge beş ayak, tam kış ortasında ise y aya kadar te'hir ederdi. Aşağıdaki bilgileri Dehlevî vermektedir.
"Bu, iklim ve bölgelere göre eydir. Her tarafta aynı ölçüde olmaz. Çünkü gölgenin uzayıp kısalmasının sebebi güneşin yüksekliğinin azalıp çoğalması ile alâkalıdır. Güneş yüksek ve kendi mecrasına yakın olduğunda gölge kısa, aksi halde de gölge uzundur.
"Bundan dolayı kışın gölge dâima yazdan daha uzundur. Bu her yerde böyledir. Hz. Peygamber namazı Mekke ve Medine'de kılmıştır. Buradaki iklimin ikinci dilim iklimi olduğunu biliyoruz. Buralarda, denildiğine göre, gölge yazın başında ağustos ayında öğle vakti üç ayaktan biraz fazladır. Buna göre Hz. Peygamber havaların sıcağı şiddetlendiği zaman öğleyi daha çok mûtad vaktinden geciktirirdi. Bu esnada gölge beş ayak kadar olurdu..."
Bu ifâdelerden anlaşılıyor ki; gö' i ayaklarla ölçerek yapılacak vakit tayininde dünyanın her tarafı aynı ile kayıtlanamaz.
Burada dikkat çekebileceğimiz nokta şudur; yukarıda işaret edildiği gibi, Hz. Peygamber bilhassa havalar sıcak olduğunda öğle namazını, hemen kılmamış, ortalığın serinlemesini beklemiştir.[50][50]

Bazı Hükümler

1. Öğle namazını serin vakte kadar te'hir meşrudur.
2. Namaz vakitlerini, gölgeye bakarak tayın caizdir.
3. Gölge uzunluğu vaktin tayininde her mevsimde aynı değildir.[51][51]

401. ...Ebû Zer (r.a.) şöyle demiştir:
Biz Resûlullah (s.a.) ile beraberdik. Müezzin öğle ezanını okumak istedi. Fakat Resûlullah (s.a.);
“Serinliğe bırak" buyurdu.
Biraz sonra müezzin yine ezanı okumak istedi. Efendimiz (s.a.) biz tepeciklerin gölgesini görünceye kadar iki veya üç defa;
“Serinliğe bırak, şüphesiz sıcağın şiddeti cehennemin kükremesindendir. Sıcak şiddetlendiği zaman namazı serinliğe bırakınız" buyurdu.[52][52]

Açıklama

"ibrâd", Hattâbî'nin bildirdiğine göre, "sıcağın öğle vaktindeki şiddetinin kırılmasıdır. Çünkü öğle vaktindeki şiddetli sıcağa nisbetle sıcağın biraz kırılması soğumak sayılır. Öğle namazını serinliğe bırakmaktan maksat, akşam serinliğine bırakmak değildir. Çünkü bu şekildeki bir anlayış bütün imamların görüşlerinden dışa çıkma yi gerektirir.
Kadı Iyâd'ın beyânına göre, ashabın tepeciklerin gölgelerini görmeleri, namazı geciktirme sürelerinin uzunluğunu gösterir. Zira küçük tepelerin gölgesi, ancak güneş iyice yıkılıp gölge uzadıktan sonra mümkün olabilir. Dik olarak dikilmiş şeylerin gölgesi ise, gölgenin en kısa olduğu anlarda bile görülebilir.
Ulemâ öğle namazını serinliğe bırakmanın süresinde görüş birliğinde değildirler. Bazıları gölge zeval gölgesinden sonra bir Zira, bazıları boyun bir katı, üçte biri, bazıları da yarısı oluncaya kadar te'hir edilir demişlerdir.
Namazı bu şekilde geciktirmenin meşru oluşunun illeti, Efendimizin tabiriyle "sıcağın şiddetinin, cehennemin1 kiikremesi" olduğundan dolayıdır. Ulemâ, Cehennem'in kükremesi hususunda iki değişik görüş beyân etmiştir:

1. Bu bir teşbih ve temsildir. Yani öğle vaktinin sıcağı cehennemin kükremesi gibi şiddetli olur.
2. Bu söz hakiki manasında kullanılmıştır. Öğle vaktindeki şiddetli sıcak cehennemin kükremesinin tesiri iledir. Nevevî, bu görüşü savunanlardandır.
Öğle namazının ortalık serinleyinceye kadar te'hir edilmesinin hikmetinin ne olduğunda da ihtilâf edilmiştir. Bir kısım ulemâya göre, geciktirme meşakkati defetmek içindir. Çünkü sıcak, huşuâ mânidir. Diğer bazılarına göre sıcağın şiddetlendiği bu vaktin, azabın yayılma vakti olmasıdır. Bu görüşü destekler mahiyette hadis de vardır.
Ancak burada şöyle bir soru hatıra gelebilir:
Namaz rahmete sebeptir, onu kılmak azabın define vesiledir. Dolayısıyle böyle bir zamanda namazı terk etmek değil de, azabı def için namaz kılmak daha muvafık olmaz mı? Hz. Peygamber niçin bu vakitte namazı terketmeyi emretmiştir?
Bu soruya Ebu'1-Feth el-Yâ'murî şu cevabı vermiştir:
Tâ'lil şeriat sahibi tarafından gelmişse mânâsı anlaşılmasa bile kabulü gerekir. Burada namazı serinliğe bırakmaktaki hikmeti bizzat Peygamber (s.a.) haber vermiştir. Öyleyse nedenini araştırmak lüzumsuzdur.
Hadis-i şerifin zahiri öğle namazını serinletmenin vacip olduğuna delâlet eder. Kadı Iyad'ın bildirdiğine göre ulemânın bazıları bu görüştedir.
Cumhura göre buradaki emir, nedbe hamledilir. Sıcak günlerde namazı serin vakte kadar te'hir menduptur. Hanefîlerden Hidâye sahibi el-Merğinanî; "Öğle namazını yaz günlerinde serinliğe bırakmak, kışın ise, ilk vakitte kılmak müstehabtır" der. Cumhurun görüşü de budur.
Nesâî'nin Enes'ten rivayet ettiği: "Peygamber (s.a.) sıcak olduğu zaman öğleyi serin vakte bırakır, serin günlerde de acele ederdi" mealindeki hadis bu görüşü takviye etmektedir.
Üzerinde durduğumuz hükmün sadece cemaate mi mahsus, yoksa münferid kılanlara da şâmil mi olduğu konusu ihtilaflıdır. Hadisin zahirine göre cemaatle,münferid kılan arasında fark yoktur. Ahmed, İshâk, İbn Munzir ve Kûfeliler bu görüşü benimsemişlerdir.
Mâlikîlerin çoğunluğu münferid için namazı ilk vaktinde kılmanın efdal olduğunu söylerler.
İmam Şafiî'ye göre bu hüküm, sıcak bölgelere ve cemaat mescide uzaktan geldiği durumlara mahsustur. Toplu halde olurlarsa veya camiye gölgeden

gelme imkânları varsa, ilk vaktinde kılmak efdaldır. Ancak hadisin zahiri bu anlayışa pek müsait değildir.
Bu ve bundan evvelki bâbdaki hadislerin şerhinde de yeri geldikçe temas edildiği gibi, bu hadisin ifâde ettiği hükmün tam zıddını ifâde eden ve öğle namazını ilk vaktinde kılmayı tavsiye eden hadisler de vardır. Hadisler arasındaki bu ihtilafı te'lif veya te'vil bakımından ulemâ çok ve çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Daha önce bunların bir kısmına işaret edildiği için burada birşey eklemeye lüzum görülmemiştir.[53][53]

Bazı Hükümler

1. Sıcağın şiddetli olduğu günlerde öğle namazı ezanını ortalık sennleyrnceye kadar geciktirmek meşrudur.

2. Bir soruya cevap veren kişi o cevabın hikmetini de beyân etmelidir.[54][54]

402. ...Ebû Hureyre (r.a.) Peygamber (s.a.)uı şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Sıcak şiddetlendiği zaman namazı serinliğe bırakınız"[55][55]
İbn Mevheb, (rivayetinde Efendimizin sözünü naklederken) yerine kelimesini kullanmış ve:
"Muhakkak sıcağın şiddeti cehennemin kükremesindendir" dediğini ilâve etmiştir.[56][56]

403. ...Câbir b. Semure[57][57] (r.a.):
"Bilâl (r.a.) öğle ezanını güneş (batıya) yıkıldığı (yöneldiği) zaman okurdu" demiştir.[58][58]

Açıklama

Hadis-i şerifin Müslim'deki rivayeti, "Resûlullah (s.a.) öğle namazını güneş yıkıldığı zaman kılardı" şeklindedir.
Nevevî bu hadis hakkında "Bunda öğle namazını ilk vaktinde kılmanın müstehap olduğuna delâlet vardır. İmanı Şafiî ve cumhur bu görüştedir" demiştir.

Aynî ise, bu hadisin, Nevevî'nin dediği mânâya delâlet etmediğini söyleyerek, "Çünkü onun serinliğe bırakıldığını bildiren hadisler Efendimizin öğleyi güneş batıya yıkıldıktan sonra kıldığını Ltasdik eder" demiştir.
Bu anlayışa göre bu hadis ile bundan öncekiler arasında herhangi bir zıddiyet kalmamaktadır.[59][59]

5. İkindi Namazının Vakti

Bu bâb Peygamber (s.a.)in ikindi namazını kıldığı vakti beyân eden hadisleri ihtiva etmektedir.[60][60]

404. ...Enes b. Mâlik (r.a.) haber vermiştir ki; Peygamber (s.a.) ikindi namazını güneş beyaz (parlak), yüksek ve dipdiri iken kılardı. Ve (Namazdan sonra) Avâliye giden kimse güneş daha yüksek(te) iken oraya varırdı.[61][61]

Açıklama

Avâlî, Âliye kelimesinin çoğulu olup yüksek yaylalar mana-sına gelir. Burada murad, Medine'nin Necid tarafına düşen köylerinin adıdır. Bu köylerin Medine'ye olan uzaklığı hakkında değişik rivayetler vardır. Ebû Davud'un Zûhrî'den yaptığı rivayete göre iki-üç veya dört mil, Dârakutnî'nin rivayetinde altı mildir. Bu mesafenin üç dört mil olduğuna dair başka rivayetler de vardır. Kadı Iyâz bu köylerin Medine'ye en uzak olanının sekiz mü olduğunu, İbn Esîr de en yakınının dört, en uzağının sekiz mil olduğunu söyler.
Bu farklı rivayetlerden anlaşılıyor ki, bu köylerin Medine'ye en yakın olanı iki, en uzak olanı da sekiz mil mesafededir. Üç dört ve altı mil olduğuna dâir rivayetler değişik köylerin Medine'ye olan uzaklığına göredir.
Hadis-i şerifdeki güneşin dipdiri olmasından maksat 406 numaralı rivayette ifâde edildiğine göre, ısısının devamıdır. Beyazlık ve yüksek oluşu da güneşin henüz tam olarak batmaya yüz tutmadığını gösterir.
Hadisin Nesâî ve Müslim'dek i bir rivayetinde Avâlî tabiri yerine Kubâ kelimesi kullanılmıştır.

Hadisin zahiri ikindi namazını kılmakta acele etmenin müstehap olduğuna delâlet etmektedir. Ayrıca bu ikindi namazının vaktinin, bir şeyin gölgesi kendisi kadar olduğunu söyleyenlerin görüşünü te'yid etmektedir. Çünkü gölge iki misli olduktan sonra bir kimsenin namazı kılıp yukarıda ifâde edilen mesafelere güneş dipdiri iken varabilmesi hemen hemen mümkün değildir. Cumhurun ve bu meyânda İmam Ebû Yûsuf ile İmam Muhammed'in bu görüşte oldukları CebrâiI aleyhisselâmin imameti ile ilgili hadiste ifâde edilmişti.Hatırlanacağı üzere İmamAzam'a göre ikindi namazının vakti,her şeyin gölgesi iki misli olduğu zaman girer. İmam-ı Âzam, görüşüne Resûlül-lah (s.a.)'ın öğleyi serinliğe bırakmayı tavsiye eden hadislerini delil almıştır. Çünkü eşyanın gölgesi iki misline varmadan önce, ortalığın serinlemesi mümkün değildir. Bu mütâleaya buridan evvelki babda rivayet edilen ve öğleyi tepeciklerin gölgesini gördüklerinde kıldıklarını ifâde eden Ebû Zer hadisi ile itiraz edilmektedir. Fakat bu itiraza şu cevap verilebilir: Küçük tepelerin gölgesi görününceye kadar, dikili şeylerin gölgesi boylarının iki misli olabilir.
İmam Âzam'ın ikindi konusunda ilk görüşünden cumhurun görüşüne döndüğünü söyleyen fakihler de vardır.[62][62]

405. ...Zuhrî şöyle demiştir:
Avâlî iki veya üç mil (mesafedendir. (Mâ'mer b. Raşid) dedi ki:
Zuhrî'nin "veya dört mil" dediğini zannediyorum.[63][63]

Açıklama

Müellif bu rivayeti, Enes hadisindeki Avalî'nin Medine'ye olan uzaklığını tesbit için zikretmiştir. Önceki hadiste konu hakkında tafsilât verilmiştir.[64][64]

406. ...Hayseme (b.Abdurrahman) şöyle demiştir: "Güneşin dipdiri olması, hararetini hissetmendir."[65][65]

Açıklama

Bu rivayetin zikredilmesindeki maksat 404 no'lu Enes hadisindeki "güneş dipdiri iken..." ifadesini açıklamaktır.[66][66]

407. ...Âişe (r.anha)nın haber verdiğine göre: Resûlüllah (s.a.) ikindiyi güneş, kendisinin odasında iken, henüz (ışığı) yükselmeden (odadan çıkıp gölge yayılmadan) kılardı.[67][67]

Açıklama

Hadis-i şerifin Müslim'deki bir rivayetinde "güneş henüz yükselmeden ibaresinin yerinde, gölge odasına yayılmadan" ibaresi yer almaktadır. Bir başka rivayette ise, bizzat Hz. Âişe'in ifadesiyle "güneş odamda iken..." şeklindedir.
İkindi namazım edada acele etmenin daha efdal olduğunu söyleyen ulemâ bu hadis-i şerifi de delilleri arasına almakta ve "Efendimizin hanımlarının odaları dardı ve Medine'nin alçak bir yerinde idi. Bu yüzden güneş erkenden onların odalarından çıkar ve gölge yayılırdı" demektedirler. İmam Şafiî, Hattâbî ve Nevevî bu görüş sahiblerindendir.
Hanefî âlimlerinden Tahâvî ise, bu mütalaaya itiraz ederek bu rivayetin ikindiyi ta'cile delil olamayacağını, çünkü Hz. Âişe'in odasının duvarlannın engin olma ihtimâlinden dolayı güneşin, batacağına yakın bir zamana kadar odaya girebileceğini söyler.
Ancak Tahâvî'nin söyledikleri oda geniş olduğu takdirde düşünülebilir. Oysa yukarıda da ifâde edildiği gibi Efendimizin hanımlarının odaları dar olduğu müşâhade ile sabittir. Tabiatıyla böyle odalarda da güneş ancak yüksekte iken kalır.[68][68]

408. ...Ali b. Şeybân[69][69] (r.a.)dan şöyle demiştir: "Medine'ye Resûlullah (s.a.)ın yanma geldik. İkindiyi güneş, beyaz ve parlak olduğu müddetçe te'hir ediyordu."[70][70]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, "ikindinin vakti gölge iki misli olduğu zamandır" diyen İmam Azam'ın görüşünün delillerindendir.Kurtubî, İmam Azam'ın bu görüşü için, "Ebû Hanîfe'ye bu konuda arkadaşları bile muvafakat etmemiştir" der. Buna karşılık Aynî, "Ebû Hanîfe'nin görüşü hadise dayanıyorsa, başkalarının muvafakat etmemesi hiç önemli değildir. Bu

hadis imamın görüşünün delillerindendir. Ayrıca Câbir (r.a.)'in rivayet ettiği, "Resûlullah ikindiyi her şeyin gölgesi iki misli olun-caja kadar te'hir ederdi" mealindeki hadis de Ebû Hanîfe'nin görüşünün hadisten kaynaklandığını göstermektedir..." der.
Aslında ikindinin vakti, her şeyin gölgesi bir misli veya iki misli olduğunda girdiğini söyleyen görüş sahiplerinin hepsinin de hadisten dayanakları vardır. Ne var ki her görüş sahibi görüşlerine karşı görünen hadisleri hükme esas teşkil edecek derecede sağlam bulmamış olacaklar ki, ortaya farklı mezhepler çıkmıştır. Zaten ikindinin eşyanın gölgesi iki misli olduğunda kılınamayacağını söyleyen hiç bir âlim yoktur. Şu da var ki cumhur, bu namazı ilk vaktinde kılmanın daha efdal olduğunu söylemektedir. Buna göre Hz. Peygamberin ikindi namazını her iki vakitte de kıldığı vâriddir. Ancak hangi vaktin efdal, hangisinin ruhsat olduğu ihtilaflıdır.[71][71]

409. ...Ali(r.a.)den demiştir ki; Peygamber (s.a.) Hendek günü,
"Bizi orta namazından (yani) ikindi namazından alıkoydular. Allah (da) onların evlerine ve kabirlerine ateş doldursun" buyurdu.[72][72]

Açıklama

Hadisin Müslim'deki rivayetinde kelimesinin yerinde ifadesi yer almaktadır; ve her ikisi de aynı manaya gelmektedir.
Hadis-i şerifin metninden de anlaşılacağı üzere Hz. Peygamberin müşriklere bedduada bulunmasının sebebi Hendek Savaşında müslümanları meşgul edip ikindi namazını kılmalarına fırsat vermemeleridir.
Hendek Savaşı, bazı rivayetlere göre hicretin dördüncü senesi Şevval ayında, bazılarına göre ise, Hicretin beşinci Senesi Zülka'de ayında cereyan etmiştir. Kureyş ve Gatafân müşrikleri ile Yahudiler müşterek olarak müslümanlarla savaştıkları için bu savaşa Ahzâb Savaşı da denilir. Hendek savaşı denilmesine sebep de, İran asıllı olan Selmân-i Fârisî (r.a'.)nin fikri ile Medine'nin etrafına hendek kazılarak müdafaa edilmesidir. Bu savaşta Müslümanların adedi üç bin müşriklerin sayısı ise on veya on iki bin kişi idi. Yirmi dört gün karşılıklı ok atışından sonra, Resulüllah'ın kullandığı bir casus vasıtasıyla düşman kuvvetlerinin araları açılmış nihayet şiddetli bir fırtına çıkıp müşriklerin ağırlıklarını uçurunca müşrikler gerisin geri dönüp

gitmek zorunda kalmışlardır. Bu savaşta müslümanlar altı şehid, müşrikler de üç ölü vermişlerdir. Harbin tafsilatı siyer kitaplarında mevcuttur.
Bu hadis, salat-ı vustâ'ya ikindi namazı diyenlerin görüşlerini takviye etmektedir.
Aynî: "Salat-ı vustâ hakkında ulema ihtilaf etmiştir. Cumhura göre o, ikindi namazıdır. İbn Mes'ûd, Ebû Hureyre, Hanefi mezhebinin sahih görüşü, Ahmed b. Hanbel ve Şâfiîlerin ekserisinin mezhebi budur" demiştir.
Bu konuda diğer bazı âlimlerin söyledikleri de şöyledir:
Nevevî: "Salat-ı vustâ'nın ikindi namazı oluşu, sahabilerin âlimlerinin çoğunluğunun görüşüdür."
Mâverdî: "Bu tâbiOnun cumhurunun görüşüdür."
İbn Abdilberr: "Bu -' f i eserin çoğunluğunun görüşüdür. Mâli kilerden İbn Hubeyb, İbn Arabî v ibn Atıyye de bu fikri paylaşmaktadırlar. Hafız ed-Dimyâtî bu konuda, ' Îteşfü'l-Muğattâ ani's-Salatı-l-Vusta" adında bir kitap te'lif etmiş ve orada on dokuz görüş zikretmiştir:
1. Sabah namazıdır,
2. Öğle namazıdır, Ebû Hanife bir rivayette bu görüştedir.
3. İkindi namazıdır.
4. Akşam namazıdır. Çünkü bu namaz seferde kısaltılamaz ve kendisinden evvel kıraati gizli, sonra da kıraati cehrî ikişer namaz vardır.
5. Bütün namazlardır.
6. Cuma namazıdır,
7. Cuma günü cuma, sair günler öğle namazıdır.
8. Yatsı namazıdır. Çünkü o, seferde kısaltılmayan iki namaz (akşam ve sabah namazları) arasındadır.
9. Sabah ve yatsı namazlarıdır.
10. Sabah ve ikindidir.
11. Cemaatle kılınan namazdır.
12. Vitir namazıdır.
13. Korku namazıdır (Salatü'I-havf).
14. Kurban bayramı n'amazıdır.
15. Ramazan bayramı namazıdır.
16. Kuşluk namazıdır.
17. Beş vakit namazdan herhangi biridir.
18. Sabah veya ikindidir.
19. Hangi namaz olduğu bilinemez.

Yirminci olarak da "gece namazıdır" diyenler olmuştur.
Görüldüğü üzere salât-ı vustânın hangisi olduğu konusunda hayli ihtilâf vardır. Ancak bu görüşler içerisinde en çok taraftar toplayanı yukarıda da işaret edildiği gibi ikindi namazı olduğudur.
Bu savaşta Hz. Peygamberin korku namazı kılmayıp da ikindiyi terketmelerine sebep, o zaman korku namazının henüz meşru kılınmamış olmasıdır.
Bu hadisin bâb ile alâkası şu olsa gerektir:
Efendimiz: "Bizi orta namazından -ikindi namazından- alıkoydular" buyurmuştur. Namazdan alıkoyma, vaktin geçilmesini gerektirir. Bu da ancak .namaz için giriş ve çıkış zamanlan belli bir vaktin olması ile mümkündür.[73][73]

Bazı Hükümler

1. Kâfirlerin dünyada müslümanlara ezâ vermeleri mümkündür.
2. Bazı beşeri arazların Peygamberlerin başına gelmesi de caizdir.
3. Zâlimler için zulmüne uygun olarak beddua etmek caizdir. Çünkü Hz. Peygamber kâfirlerin dünyada evlerine, âhirette de kabirlerine ateş doldurması için Allah'a duâ etmiş, yalvarmıştır.
4. Vustâ (orta) namazı, büyük ihtimalle ikindi namazıdır.
5. Resûlüllah (s.a.) ve ashabı ikindi namazını vaktinden geriye bırakmışlardır. Ancak bu korku namazı meşru olmadan evvel olmuştur. Bugün için, harb sebebiyle namazı te'hir etmek caiz değildir. Böyle bir durumda korku namazı kılınır.[74][74]

410. ...Aişe (r.anhâ)nın azatlısı Ebû Yûnus[75][75] şöyle demiştir:
Âişe (r.anhâ) kendisi için bir mushaf yazmamı emretti ve, "Namazlara ve orta namazına devam edin"[76][76] âyetine gelince bana haber ver dedi. Ben de o âyete varınca kendisine haber verdim.Bana o âyeti "Namazlara, orta namazına ve ikindi namazına devam edin, Allah için tevazu halinde namaz kılın" şeklinde yazdırdı. Sonra da:
"Ben bunu Resulüllah salellahü aleyhi veseİlem'den duydum" dedi.[77][77]

Açıklama

Hz. Aişe'nin Bakara Sûresi'nin 238. âyeti kerimesini mütevâtir rivayetlerin hilâfına "El-Vustâ" kelimesinden sonra, "Salatu'1-Asr" lâfzını illave ederek yazdırması, orta namazının ikindi namazı olmadığını gösterir. Çünkü atıf muğayereti gerektirir. Yani matufla mâtûfun aleyhin ayrı ayrı şeyler olması gerekir.
Bu iki tâbir (salatü'l-Vusta ve Salatü'1-Asr) arasındaki "vav"ı atıf edatı değil de tefsir kabul etmek de mümkündür. Buna göre, orta namazından maksadın, ikindi namazı olduğu manası çıkar, böylece önceki hadisle bu hadis arasında ihtilâf kalmamış olur.
Yukarıda da işaret edildiği gibi Hz. Âişe'in yazdırdığı bu şekiî şazdır. Bu bakımdan itibar edilmez. Hz. Âişe (r.anha)nın bunu, tefsir maksadı ile yazdırmış olması ihtimali olduğu gibi neshedilmiş olması da muhtemeldir.
Bu hadisin bâb ile alâkası, ikindiyi muhafazayı emretmenin, onun belli bir vaktinin olmasını gerektirmesi yönündendir.[78][78]

411. ...Zeyd b. Sabit[79][79] (r.a.)den demiştir ki; Resûlullah (s.a.) öğle namazını, zevalden hemen sonra kıldırırdı. Ashabına ondan daha meşakkatli hiçbir namaz kıldırmadı.
"Namazlara ve orta namazına devam ediniz" âyeti inince, Efendimiz:
"Ondan önce iki namaz ve sonra iki namaz vardır" buyurdu.[80][80]

Açıklama

Hadis-i şerifin zâhiri,orta namazının öğle namazı olduğu intibaını vermektedir.Çünkü Zeyd b.Sâbit(r.a.)ın ifâdesine göre, orta namazına delâlet eden âyet-i kerimenin nüzul sebebi, ashâb-ı kirama sıcağın şiddetinden dolayı öğle namazını kılmanın meşakkatli olmasıdır. Cenabı Allah, meşakkatine mebni öğleyi terketmemeleri için, namazlara devam emrinin yanında orta namazını hususen zikretmiştir. Buna göre orta namazından evvelki iki namaz, yatsı ve sabah sonrakiler de ikindi ve akşamdır.
Ancak, bu görüş Zeyd bin Sâbit'in zannından neş'et eden bir içtihadı olsa gerektir. Çünkü , orta namazının ikindi namazı olduğuna delâlet eden daha sarih nasslar mevcuttur. Bundan önceki hadislerin izahında da ifâde edildiği

üzere, ulemânın çoğunluğu orta namazının ikindi namazı olduğunda birleşirler.[81][81]

Bazı Hükümler

1.Öğle namazı ilk vaktinde kılınmalıdır.

2. Bu hadise göre orta namazı, öğle namazıdır.[82][82]

412. ...Ebû Hureyre (r.a.)den; demiştir ki:
Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu:
"Kim güneş batmadan önce ikindiden bir rek'ata yetişirse, (ikindi namazına) yetişmiş olur. Kim de güneş doğmadan önce sabah (namazından bir rek'ata yetişirse (sabaha) yetişmiş sayılır."[83][83]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, bazı farklı lâfızlarla Kütüb-ü Sitte'nin tamarnında mevcuttur. Buhârî ve Müslim'in bir rivayetinde "kim bir rekâta yetişirse" lâfzı yerine "kira bir secdesine yetişirse” şeklindedir.Buhârî'nin rivayetinde ayrıca "yetişmiş sayılır" ifâdesinin yerine "namazını tamamlasın"ifâdesi yer almıştır.
Hadis-i şerif güneş batmadan önce ikindinin veya güneş doğmadan sabahın birer rekk'atine yetişen bir kimsenin bu vakitlerini idrâk etmiş olacağına işaret etmektedir.
Bununla beraber ikindi konusunda bütün ulemâ hemfikirdir. Yani bir kimse ikindi namazının bir rek'atini kıldıktan sonra güneş batıverse, namazı bozulmaz, o namazın tamamlanması gerekir.
Sabah namazı ile ilgili yönü ise ihtilaflıdır. İmam Şafiî, İmam Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'e göre, hüküm aynen ikindi gibidir. Yani sabah namazının bir rek'atini kıldıktan sonra güneş doğarsa, namaza devam etmek gerekir.
İmam Âzam ise, sabah namazı kılınırken güneşin doğması hâlinde namazın bâtıl olacağı görüşündedir.
Muhalifleri bu hadis-i şerifi İmam Azam aleyhine delil göstermişlerdir. Buharî şârihi Aynî, bu şekildeki bir itirazı reddederek İmam Azam'ın haklı olduğunu isbat için aklî ve naklî bir takım deliller ibraz ettikten sonra bu hadis hakkında şöyle der:

"Üzerinde durduğumuz hadise gelince, Tahâvî'nin dediği gibi, buradaki yetişmeden murat, güneş doğmadan önce bir rekat kılabilecek kadar bir vakit varken, bir çocuk bulûğa ererse, kâfir müslüman olursa, haytzlı kadın temizlenirse veya deli kendine gelirse, sabah namazına yetişmiş sayılır. Nitekim hadiste namazdan bahsedilmemekte "yetişmek" tâbiri kullanılmaktadır. O halde yukarıda zikri geçen kimseler sabah namazının bir rekatini edâ edebilecek kadar bir zamana yetişirlerse, o namazı kaza etmeleri kendilerine farz olur."
Yukarıda Buhârî'de farklı bir rivâyat olarak işârat edilen ve Ebû Hureyre'nin naklettiği:
"Sizden biriniz, güneş batmadan önce ikindinin bir rek'atine yetişirse, namazını tamamlasın. Güneş doğmadan önce de sabah namazının bir rekatına yetişirse, namazını tamamlasın" mealindeki hadis, açıkça güneş doğduktan sonra sabah namazına devam edileceğini göstermektedir.
Görüldüğü gibi bu rivayet ilk bakışta İmam Azam'ın aleyhine sarih bir delildir. Fakat güneş doğarken namaz kılmanın haram olduğunu bildiren hadisler mütevâtir derecesindedir. Bu esnada namazın mubah olduğuna delâlet eden hadisler ise, bu tevatür derecesinde değildir. "Bir şeyi haram kılan delillerle, mubah kılan de£2«jr bir araya gelince, haram kılan delil tercih edilir" kaidesince güneş doğarken namaz kılmayı mubah gören hadislerin neshedil-miş olduğunu kabul etmek gerekir.
Haneliler, ikindi vaktinin güneş batıncaya kadar devam ettiğine bu hadisi delil kabul ederler. Çünkü bir veya iki rekata yetişen kimse o namaza yetişmiş sayılacağına göre o vakit ikindinin vakti olmuş olur. Nitekim, güneş batmazdan hemen evvel bir çocuk baliğ olsa, kâfir müslüman olsa, hayızlı temizlense veya deli kendisine gelse, kendilerine ikindi farz olur. Şayet bu esnada ikindi vakti çıkmış olsaydı, bunlara namazın farz olmaması gerekirdi. İmam Züfer'e göre ise, ikindi namazını kılacak kadar bir vakit bulamayan (o mezkûr) kimselere bu namazın kazası lâzım gelmez.
Güneş doğmadan önce namaza, bir rekat kılabilecek zamandan daha az, meselâ bir iftitah tekbiri, alacak kadar bir müddette yetişen kimse için Hanefilerde hüküm aynıdır.
İmam Züfer'e göre namaz farz olmaz. İmam Şafiî'den iki görüş rivayet edilmiştir. Esah olana göre bu durumdaki kimsenin namazı kaza etmesi lâzımdır.

Cuma namazına yetişme konusu da ihtilâlflıdır. İmam Mâlik, Sevrî, Ev-zaî, Leys, İmam Şafiî, İmam Ahmed, İmam Züfer ve Muhammed'e göre, Cuma namazmının bir rekatine yetişen kimse, diğer rekati de kılarak namazı tamamlamalıdır.
İbrahim en-Nehaî, Hakem, Hammâd, Ebü Hanîfe ve Ebû Yûsuf'a göre ise, cuma namazına imam selam vermeden yetişen kimse imam selâm verdikten sonra kalkıp o iki rekati kılar.[84][84]

Bazı Hükümler

1. Vakit çıkmadan önce bir rekatı kılınan ve kalanına vakit çıktıktan sonra devam edilen namaz edadır.
2. Vakit çıkmadan önce bir rekat edâ edebilecek kadar vakit varken kendisinden namazı iskat eden özür zail olan kimseye bu namaz farz olur.[85][85]

413. ...Alâ b. Abdurrahman şöyle demiştir:
Öğle namazını kıldıktan sonra Enes b. Mâlik'in yanına girdik. Enes kalktı ve ikindi namazım kıldı. Namazını bitirince namazı erken kıldığını söyledik -yahut[86][86] o söyledi- Bunun üzerine Enes şu cevâbı verdi:
Resûlüllah (s.a.)i Bu (güneş sararıncaya kadar geciktirilen ikindi namazı) münafıkların namazıdır; bu münafıkların namazıdır, bu münafıkların namazıdır. Onlardan biri güneş sararıp şeytanın boynuzları arasına -veya[87][87] boynuzları üzerine- girinceye kadar oturur. (Sonra) kalkar ve (kuşun yem gagaladığı gibi) dört rekât namaz kılar. O namazda Allah'ı çok az zikreder" derken işittim.[88][88]

Açıklama

Hadisin, Resûlüllah (s.a.)ın sözüne kadarki kısmının Müslim'deki rivayeti şu şekildedir:
"Alâ (öğle namazından çıktıktan sonra) Basra'daki evinde Enes b. Mâlik'in yanına girdi. Enes'in evi Mescid'in yakınında idi. Alâ dedi ki: Enes'in yanına girdiğimizde, "ikindiyi kıldınız mı?" diye sordu. "Öğleden henüz çıktık" dedik. "Kalkın ve ikindiyi kılın" dedi."

Hadiste zikri geçen "güneşin şeytanın boynuzları arasına girmesi"nden' maksadın ne olduğu hususunda Hattâbî beş ayrı görüş nakletmiştir. Nevevî de bu konudaki bazı görüşlere işaret etmiş ve esah olanın, terkibin hakiki mânâsında kullanılmış olmasıdır, demiştir.
Şu var ki bundan muradın, ikindiyi geciktirmenin, şeytanın süslemesi ve gayreti ile olmasıdır. Şeytanın namazı vaktinde kılmayı engellemesi, boynuzlu hayvanın müdafaasına benzemesi yönünden bir temsil olması daha uygun olmalıdır.
"Dört rekatı gagalamamda tâdil-i erkânına ve huşuuna riâyet etmeden sür'atle yatıp kalkmadan kinayedir. Bu şekilde namaz kılan kişinin alelade inip kalkması, tavuğun yem yemesine benzetilmiştir. İkindi namazında sekiz tane secde olduğu halde, "dört gagalama"ile ifade edilmesi, her iki secdenin bir rekat itibar edilmesi sebebiyledir.
Peygamber'in bu şekildeki namaz için "bu münafıkların namazıdır" buyurması, özürsüz olarak ikindiyi geciktirmeyi zemmetmektedir.
İkindi namazını eşyanın gölgesi bir misli olduğu zaman kılmayı efdal görenler, görüşlerini bu hadisin takviye ettiğini söylemektedirler.[89][89]

Bazı Hükümler

1. İkindi namazını güneşin sarardığı vakte, kadar geciktirmek mekruhtur.
2. İkindiyi bu şekilde te'hir edeni zem etmek caizdir.
3. Namazı huşu ve tâdİl-i erkâna riâyet etmeden, sür'atle kılmak mekruhtur.
4. Vaktinden geciktirilerek ve acele ile kılınan namaz münafıkların namaz kılma tarzıdır.[90][90]

414. ...İbn Ömer (r.a.)'den, Rasulullah (s.a.)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "İkindi namazını geçiren, sanki ailesini ve malım kaybetmiştir."[91][91]
Ebû Davud dedi ki: Ubeydullahb. Ömer yerine dedi: O konuda Eyyûb'un ne dediğinde ihtilaf edildi. Zuhri Sâlim' den o da babası vasıtasıyla Rasûlullah't diye nakletti.[92][92]
Bu hadisin manasının ne olduğu ulemâ arasında ihtilaflıdır. İbn Abdi'1-Ber, "Bu hadisin manası ikindiyi kaçıran kimsenin ailesine ve malına intikamı

gerektiren musibet isabet eden kimse gibidir. Böyle bir kimsede iki keder bulunur: Biri musibetten, diğeri de intikam alma lüzumundan doğar" der.
Hattabî de şöyle der: "İkindi namazını geçiren ailesini ve malını eksilten ve böylece ailesiz ve malsız kalan kimse gibidir. Dolayısıyla bir kimse ailesinin ve malının elinden kaçmasını nasıl istemezse ikindiyi kaçırmaktan da öylece sakınmalıdır" demişlerdir.
İkindiyi kaçırmaktan maksadın ne olduğu da ihtilfhdır. Bazı âlimler bunu namazı hiç kılamama şeklinde anlarken, bazıları da onu efdal vaktinden geciktirmek ve güneşin sarardığı zamana kadar kılmamaktır, biçiminde tefsir etmişlerdir. Bundan muradın cemaate gitmemek olduğunu söyleyenler de vardır.
İbn Abdi'1-Berr, geçirme veya geciktirme yönünden bütün namazların ikindi hükmünde olduğunu, bu hadis-i şerifin ikindinin hükmünü soran bir zâta cevap olarak vârid olması dolayısıyla ikindi namazının zikredildiğini söyler.
"îkindi,(salat-ıvüstâ)oiduğu hasseten zikredilmiştir" diyenler de vardır. İbn Hibbân'ın Nevfel b. Muâviye'den merfû olarak rivayet ettiği, "Her kim bir namazı kaçırırsa, o kimse ailesini ve malını elinden kaçırmış gibidir" hadis-i şerifi yukarıdaki mütalealaları te'yid etmektedir.
Müellifin, hadisin sonundaki ziyâdeleri sünen'e almasındaki maksat, yerinde ifâde edildiği üzere, bir kelime üzerindeki rivayet farklılıklarına işaret etmektir.[93][93]

Bazı Hükümler

Hadis-i şerif, ikindi namazını kaçırma veya te'hir etmenin ne kadar tena bir hareket olduğuna ve bu duruma düşen bir kimsenin aile ve malını kaybetmiş gibi üzülmeye lâyık olduğuna işaret etmektedir.[94][94]

415. ...Ebû Amr -yani Evzâî- :

"Bu senin güneşi yer yüzünde sarı olarak görmendir" demiştir.[95][95]

Açıklama

Evzâî'nin bu ifâdesi hadisteki ikindiyi kaçırmaktan muradın, namazı güneş sararıncaya kadar geciktirmek olduğunu gösterir. Yâni Evzâi'ye göre,

ikindiyi kaçırmaktan maksat, onu güneşin sarardığı vakte kadar te'hir etmektir.[96][96]

6. Akşam Namazının Vakti

416. ...Enes b.Mâlik (r.a.) şöyle demiştir: "Biz Resûlüllah (s.a.)'le birlikte akşam namazım kılar, sonra da ok atardık da her birimiz okunun düştüğü yeri görürdü."[97][97]

Açıklama

Hadis-i şerif, Fahr-i Kâinat'ın akşam namazını ilk vaktinde kıldığına ve kısa sûreler okuduğuna delildir. Çünkü öyle olmasaydı namazdan çıktıktan sonra ok atan birinin okunun düşdüğü yeri görmesi mümkün olamazdı. Ancak Hz. Peygamberin kısa sûreleri okuması daimî değidir. Zira A'râf, Saffât, Dûhân, Tûr ve Miirselât Sûrelerinden birini okuyarak akşam namazı kıldırdığı da vâkidir.[98][98]

Bazı Hükümler

Hadis, akşam namazını kılmakta acele etmenin meşru olduğuna delildir.[99][99]

417. ...Seleme b.el-Ekvâ[100][100] (r.a.)dan, demiştir ki;
"Nebî (Sallellahü aleyhi ve sellem), akşam namazını güneşin batıp üst kısmının kaybolduğu bir zamanda kılardı."[101][101]

Açıklama

Hadis-i şerifin Müslim ve Tirmizî'deki rivayetinde Ebû Dâvud dakı üst kısmının kaybolduğu bir zamanda" ifâdesinin yerine "Perde arkasına gizlendiği /uman" mânâsına ibaresi yer almaktadır.
Bu hadis de önceki hadisde olduğu gibi, akşam namazını güneş batar batmaz kılmanın meşruiyetini göstermektedir.[102][102]

418. ...Mersed b. Abdullah'dan şöyle demiştir:

Ukbe b. Âmir Mısır'da emîr iken, Ebû Eyyûb bize gâzî olarak gelmişti. Ukbe akşam namazım geciktirdi. Bunun üzerine Ebû Eyyûb kalktı ve Ukbe'ye:
Ya Ukbe, bu ne namazı? dedi. Ukbe:
Meşgul idik (işimiz vardı) dedi. Ebû Eyyûb:
Resûlullah (s.a.)ın; "Ümmetim, akşam namazını yıldızlar çoğalmcaya kadar te'hir etmedikleri müddetçe hayır-veya[103][103] fıtrat-üzere devam eder" buyurduğunu duymadın mı?" dedi.[104][104]

Açıklama

Râvîlerden birisi Efendimizin "hayır" mı, yoksa "Fıtrat"mı buyurduğundan şüphelenmiştir.
Fıtrat hak din ve sünnet mânâsındadır.
Metindeki cümlesinin manası, yıldızların çoğunun görünüp birbirlerine karışması demektir.
Ebû Eyyûb (r.a.)un bu rivayeti nakletmekteki maksadı, namazın te'hirini hoş görmediğini izhâr içindir. İmam Âzam da akşam namazını bu vakte kadar te'hiri mekruh saymaktadır.[105][105]

Bazı Hükümler

1. Akşam namızım kılmakta acele etmek müstehaptır.
2. Bu namazı te’hir hayrm yok olmasma sebeptir.[106][106]

7. Yatsı Namazının Vakti

Bu bâb, yatsı namazını hangi vakitte kılmanın daha efdal olduğuna dâir hadisleri ihtiva etmektedir.[107][107]

419. ...Nu'mân b. Beşîr[108][108] (r.a.)den şöyle demiştir:
Ben, bu namazın (yani) yatsı, namazının vaktini insanların en iyi bileniyim. Resulüllah (s.a.) yatsıyı hilâl üçüncü gecesinde kaybolduğu vakitte kılardı.[109][109]

Açıklama

Nu'man b. Beşîr'in "Ben bu namazın vaktini insanların en iyi bileniyim" demesi, Allah'ın kendisine olan nimetini tah-dis kabilindendir. Bu sözün, sahâbîlerin büyüklerinin vefatından sonra söylenmiş olması kuvvetle muhtemeldir. Zira bu hususu ondan daha iyi bilen sahâbîler de vardı.
Hadis-i şeriften anlaşıldığına göre, Efendimiz yatsı namazını ayın üçüncü günü hilâlin battığı anda kılarmış. Yani üç günlük ayın batma zamanı yatsı vaktinin başlangıcıdır. Bu ifâdeden maksat, yatsının başlangıcı, güneş battıktan sonra üç günlük ayın kaybolacağı kadar bir zamanın geçmesidir. Bu müddet de Hanefîlere göre güneş battıktan bir buçuk saat sonraya kadar geçen vakte tesadüf eder. Şâfîilere göre daha az bir müddet, takriben güneş battıktan bir saat sonraya tesadüf eden vakit kadardır.
Ancak Efendimizin bu tatbikatı devamlı değildir. Zira daha sonra kıldığına dâir rivayetler de vardır.
Netice olarak Resûîullah (s.a.) yatsı namazını ilk vaktinde kılmıştır. Ancak bu devamlı olmamıştır. Zira önce de ifade edildiği gibi Hz. Peygamberin bn namazı bazan ilk vaktinde, bazan da te'hir ederek kıldığı vâkidir.[110][110]

420. ...Abdullah b. Ömer (r.a.)dan şöyle demiştir:
Bir gece Resulüllah sallellahü aleyhi ve sellemi yatsı namazı için (mescidde) bekleyip durduk. Nihayet gecenin üçte biri geçtiği zaman veya daha sonra yanımıza geldi. Onu (ailesi ile ilgili) bir şey mi alıyokdu, yoksa başka bir şey mi oldu, bilmiyoruz. Resûlullah (s.a.) yanımıza gelince:
"Siz bu namazı mı bekliyorsunuz? Eğer ümmetime ağır gelmeyecek olsaydı, onu bu saatte kıldırırdım" buyurdu. Sonra müezzine (kaamet et diye) emretti, o da namaz için kaamet getirdi.[111][111]

Açıklama

Hadis-i şerifin Müslim'deki rivayetinde "Resûhıllah'ı meşgul eden şeyin ailesi mi, yoksa başka bir şey mi olduğu" ifâdesi saraheten zikredilmiş ve"Onu ehlimi meşgul etti yoksa başka bir şey mi oldu bilmiyoruz" buyurul-muştur. Hz. Peygamber'in (s.a.) mescide çıkınca cemaate söylediği şeylerin Müslim'deki ifadesi de "siz öyle bir namazı bekliyorsunuz ki onu sizden başka hiç bir din ehli beklemez" şeklindedir.

Ebû Dâvûd sarihleri bu rivayeti göz önüne alarak, Sünen'deki "bekliyor musunuz?" soru cümlesini ihbarı mânâda almışlar ve "Bu namazı siz beklersiniz, başkaları değil" şeklinde tefsir etmişlerdir.
Hadis-i şerif, hüküm olarak, Hz. Peygamber (s.a.)'in yatsı namazını gecenin üçte biri geçinceye kadar te'hir ettiğini göstermektedir. Ancak ulema yatsı namazını hangi vakitte kılmanın daha efdal olduğu konusunda ittifak hâlinde değildirler. Bunu İmam Nevevî şöyle ifâde eder:
"Yatsı namazının takdimi mi yoksa te'hiri mi daha efdaldir?" konusu âlimler arasında ihtilaflıdır. Namazı te'hirin daha efdal olduğu görüşünde olanlar, bu hadisleri delil addetmişlerdir. Takdimi efdal kabul edenler ise, Efendimizin âdetinin ekseriyetle takdim olduğunu ileri sürerek ihticâc etmektedirler. Bunlar, Resûlullah'm cevazı beyân için veya bir özre mebni çok az zamanlar namazı te'hir ettiğini ileri sürerler."
Aîiyyu'I-Kârî bu son iddiayı reddederek, Efendimiz'in yatsıyı temhirinin, belli bir maksada dayalı olduğunu söyler.[112][112]

Bazı Hükümler

1. Yatsıyı gecenin üçte birine kadar te'hir etmek, câizdir.

2. Din güçlüğlü değil, kolaylığı ister.[113][113]

421. ...Muâz b. Cebel (r.a.) şöyle demiştir:
(Bir gün) yatsı namazında Resûlullah (s.a.)i bekledik. O kadar gecikti ki bizden kimi onun hiç (Mescid'e) çıkmayacağını zannetti. Kimi de o namazını kılmıştır, diyordu. Biz bu halde iken Nebî (s.a.) (Mescid'e) çıkageldi.(Ashab) önceki söylediklerini ona da söylediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.);
"Bu namazı geciktiriniz, çünkü siz bununla diğer ümmetlere üstün kılındınız. Sizden önce onu hiç bir ümmet kılmadı" buyurdu.[114][114]

Açıklama

Metindeki cümlesi, bazı nüshalarda sülâsîden şeklindedir.Ancak mana bakımından bir farklılık yoktur.
Görüldüğü gibi, bu hadis-i şerif de yatsı namazını geciktirmeyi tavsiye etmekte ve mü'minlerin bu namazla diğer ümmetlere üstün kılındığını

beyân etmektedir. Bu konuda, tafsilat, namaz vakitleriyle ilgili babın başında verilmiştir.[115][115]

Bazı Hükümler

1. İman, namazın ilk vaktinde camiye gelmemişse, onun gelmesini beklemek meşrudur.

2. Yatsı namazını geciktirmek efdaldır.

3. Cenab-ı Hak müslümanları bazı ibâdetlerle diğer ümmetlere üstün kılmıştır.[116][116]

422. ...Ebû Said el-Hudrî (r.a.)den demiştir ki: (Bir gün) Yatsı namazını Resûlullah (s.a.) ile birlikte kıl(mayi iste)dik. Fakat O, gece yansına yakın bir zaman geçinceye kadar (mescide) çıkmadı. (Sonra çıktı ve) "Yerlerinizden ayrılmayınız" diye buyurdu.

Biz de yerlerimizde kaldık. Daha sonra şöyle buyurdu: "Muhakkak (bazı) insanlar, namazlarım kıldılar ve yataklarına yattılar. Siz ise, namazı beklediğiniz müddetçe namazda imiş gibi sevap aldınız. Eğer zayıfların zayıflığı ve hastaların hastalığı olmasaydı, bu namazı gece yarısına kadar geciktirirdim"[117][117]

Açıklama

Bu hadis-i şerif de öncekiler gibi yatsı namazını te'hir etmenin faziletine delâlet etmektedir. Hz. Peygamber, bu fazilete iki şeyin sebep olduğunu beyân etmiştir. Bunlar:

1. İnsan namazı beklediği müddetçe, sanki namazdaymış gibi sevâb ve ecir alması,

2. Yatsı namazını gecenin ilk üçte biri veya gece yarısına kadar geciktirmenin daha çok sevaba vesile olması.

Fakat Resûlullah Efendimiz, hastaların ve zayıfların durumlarını nazar-ı itibara alarak namazın te'hirini emretmiş ve bunu açıkça da ifâde etmiştir.Çünkü namazı te'hir ederek sevap almaya çalışmakta cemaatin çok oluşunun sevabını kaçırmak da olabilir. Halbuki cemaatin çok olması, namazı geciktirmekten daha efdaldir.

Hadis-i şerif, yatsıyı gecenin üçte birine kadar geciktirmenin efdal olduğunu söyleyenler için bir delildir.

Bu konuda Hanefî ulemâsı şu iki hususu belirtirler:
1. Vaktin gecikmesi ile cemamat azalacaksa, namazı öne alarak cemaate hizmet edip cemaati kaçırmamak,
2. Resûlullah'ın son fiilinin namaz olması, namazdan sonra konuşmayı kerih görmesini ele alarak namazın te'hir edilmesi,
Netice olarak da, Hanefîler, cemaatin durumu esas alınarak cemaatı azaltmayacak kadar ve son fiilin de namaz olmasına dikkat edilecek şejsüde namazın te'hir edilebileceğini belirterek iki husus arasında da den tutmaya çalışmışlardır.[118][118]

Bazı Hükümler

1. Namazı bekleyen kimseye namaz kıhyormuş gibi sevap verilir.
2. Bilenlerin, bilmeyenlere öğretmesi lazımdır.
3. Yapılacak muamelefcrde zayıf ve hastaların durumları gözetilmelidir.
4. Din, dâima kolaylığı ister.[119][119]

8. Sabah Namazının Vakti

423. ...Âişe (r.anha)dan, şöyle demiştir:
"Resûlullah (sallellahü aleyhi ve sellem) sabah namazını kılardı da kadınlar, örtülerine bürünmüş olarak ayrılırlar (ve) karanlıktan dolayı tanınmazlardı"[120][120]

Açıklama

Hadis i şerifteki "... bürünmüş olarak..." kelimesi bazı nüshalarda şeklindedir. Ancak bu fark mânaya tesir etmez. "karanlıktan dolayı tanınmazlardı" cümlesi de Buhârî'deki bir rivâyetde "onları karanlık sebebiyle kimse tanımazdı" şeklinde zikredilmiştir.
Bu son cümledeki karanlığın sebebi hakkında âlimler ihtilâf etmişlerdir. Bir kısmı, "Mescidin karanlığından dolayı tanınmazdı, çünkü mescidin tavanı basıktı. Ancak güneşin doğmasına yakın aydmlanabilirdi" derken, bazıları da gecenin sonunun karanlığından dolayı dışarıda tanınmadiklanm söylerler. Bu ikincisi cümlelerin kuruluşuna daha uygun bulunmaktadır. Buna göre hadis-i şerif, sabah namazını ortalık iyice aydınlanmadan,

alacakaranlıkta kılmanın daha efdal olduğuna delalet etmektedir. Mâlik, Şafiî, Ahmed b. Hanbel, Ebü Sevr, Evzâî, Dâvûd b. Ali ve Taberî (Allah hepsine rahmet etsin) bu görüştedirler. Hülefâ-i Râşidîn ve sahâbilerin ileri gelenlerinden çoğunun da bu görüşte oldukları rivayet edilmektedir. Bu görüşte olanların, üzerinde durduğumuz hadis-i şeriften başka naklî delilleri de vardır.

Hanefî İmamları, Sevrî ve Iraklıların çoğunluğuna göre sabah namazını biraz aydınlığa bırakmak daha efdaldir. Bu görüş Hz. Ali ve İbn Mesf-ûd'dan da rivayet edilmiştir. Bu görüş sahiplerinin delilleri, Râfi' b. Hadîc'in rivayet ettiği, "Sabahı aydınlığa bırakınız*' hadis-i şerifi ile Buhârî ve Müslim'in İbn Mes'ud'dan rivayet ettikeri şu hadistir:

"Resûlullah (s.a.)ı iki namaz hariç hiç bir namazı vakti dışında kıldığını görmedim. Bunlar (Müzdelife'de) akşam ile yatsıyı cem'etti. O gün sabah namazını da vaktinden evvel kıldı."

"Hz. Peygamber fecirden evvel sabah namazını kılmadığına göre, İbn Mes'ud'^un bahsettiği sabah namazını Efendimiz fecirden sonra, fakat ortalık ağarmadan kılmıştır" derler. Ayrıca, bu görüş sahipleri namazı geciktirmenin cemaatin artmasına ve namazdan evvel daha çok nafile kılınmasına imkân verdiğini söyleyerek sabahı ortalık aydmlanıncaya kadar geciktirmenin efdal olduğuna dâir olan görüşlerini takviye ederler.

Bu görüşte olanlar, üzerinde durduğumuz Hz. Âişe hadisi'nin mensûh olduğunu söylerler ise de muhalifleri, Tirmizı'nin hadis hakkında, "Hasen-sahih" dediğini ileri sürerek nesh iddiasını reddederler. Hadislerin zahirde muhalif görünmesi Hz. Peygamber (s.a.)in sabah namazını bazan alacakaranlıkta, bazan da ortalık ağardığında kıldığını gösterir. Her iki tatbikat da vâriddir. Efendimiz namazda kıraati uzatacağı zaman erken başlar, kısa okuyacağı zaman geciktirirdi.[121][121]

Bazı Hükümler

1. Sabah namazını ilk vaktinde kılmak efdaldir. Bu, cumhurun görüşüdür.

2. Kadınların mescide gitmeleri meşrudur. Ancak bu fitne korkusu olmadığı zamanlara mahsustur.[122][122]

424. ...Rafi'b. Hadîc[123][123] (r.a.)dan, şöyle demiştir: .
Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu:
"Sabah namazım ortalık aydınlanınca kılınız. Çünkü bu(nu böyle yapmanız halinde) ecrinizi daha büyük kılar veya[124][124] ecir(iniz) daha büyük olur."[125][125]

Açıklama

“Sabah namazını ortalık aydınlanınca kılınız" diye tercüme ettiğimiz cümlesi en-Nihâye'de "Onu sabah doğduğu anda kılınız" diye mânâlandırılrmştır. Hadiste namazı ortalık ağarıncaya kadar geciktirme emredilmektedir.
Suyûti, bu Hadisle ilgili olarak, "bununla anlaşılmış oluyor ki, "sabahı aydınlığa bırakınız" lâfzı, ile rivayet eden-
ler, hadisi mânâ olarak rivayet etmişlerdir" der.
Bu hadis önceki hadisin şerhinde de işaret edildiği gibi, sabah namazını aydınlığa bırakmayı efdal gören Hanefîlerin delillerindendir.
Sabahı ilk vaktinde, alaca karanlıkta kılmayı daha efdal görenler bu hadisteki "aydınlığa bırakma" veya "sabahın doğmasından" maksadın, ikinci fecrin doğması olduğunu söylerler.
Önceki hadiste sabah namazının efdal vakti hususundaki ihtilâflar ve delilleri mufassal olarak verildiği için burada tekrarına lüzum görülmemiştir.[126][126]

9. Namaz Vakitlerini Muhafaza

Namaz vakitlerini muhafazadan maksat, ya sünnetlerini, menduplannı, hudû ve huşûunu îfâ ya da namazı müstehap vaktinde edâ etmektir.
İslâm'da iman esaslarından sonra üzerinde en çok durulan ve dinin temeli sayılan namaz ibâdetidir. Bu ibâdet, vakitlerle mukayyettir. Vakitlerle ilgili bilgi bir önceki babta verilmiştir. Bu önemli ibâdetin kıymeti, vaktinde kihnmasındadır. Sevap bakımından da ecri daha büyüktür. Nitekim imandan sonra en hayırlı ibâdetin re olduğu Resûlullah'a sorulduğunda; "Vaktindeki namazdır." buyurmuş olmaları vaktin önemi için en bariz delildir. Ayrıca Mâ'ûn Sûresinde namazlarını te'hir edenler, vaktinde edâ etmeyenler için de

"yazıklar olsun" denmesi, namaz vakitlerinin riâyet edilmesi gereken şartlardan olduğunu açıkça Keyân etmektedir.
Bir diğer husus da ResûluÜah (sallellahü aleyhi vesellem)in namazını vaktinde kılanları cennetle müjdelemesi, namaz vakitlerine bağlı kalmanın lüzumuna işaret etmektedir.[127][127]

425. ...Abdullah b. Sunâbihî[128][128] demiştir ki;
Ebû Muhammed[129][129] Vitrin vacip (farz) olduğunu ileri sürdü.
Ubâde b.es-Sâmit[130][130] ise dedi ki;
Ebû Muhammed hatâ etti. Şehâdet ederim ki, Resûlullah (s.a.)ı şöyle buyururken işittim:
"Beş vakit namazı Allah farz kıldı. Her kim, bu namazların abtleslini (farzlarına riâyetle) tam alır, onları vaktinde kılar, rükû ve hûşularını eksiksiz yaparsa, onu bağışlayacağına dâir Allah'ın va'di vardır. Her kim de bunu yapmazsa, Allah'ın ona bir va'di yoktur. Dilerse bağışlar, dilerse azap eder"[131][131]

Açıklama

Hadis-i şerifte "Ebû Muhammed hata etti" diye tercüme ettiğimiz kısım "Ebû Muhammed yalan söyledi" manasına şeklindedir. Çünkü Ebû Muhammed'in yalan söylemesi düşünülemez. Zira yalan, haberle alâkalıdır. Ebû Muhammed'in yaptığı ise, haber verme değil, fetva'dır. Fetva veren kimse yalan söylemez, verdiği fetvada hatâ eder. Ayrıca Ebu Muhammed sahâbilerdendir. Bİr sahâbinin verdiği haberde yalan söylemesi tasavvur edilemez.
Vitir namazının vacip olmadığını söyleyenler bu hadisi delilleri arasında sayarlar. Ubâde b. es-Sâmit, Ebû Muhammed'in "vitir vaciptir" derken hata ettiğini ileri sürerek fikrine Allah'ın farz kıldığı namazların beş vakit olduğuna dâir olan hadis-i şerifi şahit tutmuşlardır.
Hadis'în devamında Hz. Peygamber, bu namazları abdestlerini tam olarak alıp vaktinde kılan huşu' ve rukûunu eksiksiz yapan kimseleri affetmenin Allatsın va'di olduğunu haber veriyor.
Abdesti tam almaktan maksat, bazılarına göre, sünnet ve âdabına riâyet ederek bazılarına göre ise farz ve şartlarına itina ederek abdest almaktır.

Hadis-i şerifin sonundaki tehdid gözönüne alınınca ikinci mânânın daha makul olduğu anlaşılır.
Namazları vaktinde kılmaktan murat, Tîybî'ye göre ilk vaktinde kılmaktır. Ibn Hacer, bunu kabul etmez ilk vaktinde olmasa bile, vakit içinde kılınan namazın aynı sonucu verdiğini söyler.
Rükûıı eksiksiz yapmak itmi'nan ile ve teşbihlerini ihmal etmeden ifâdır. Diğer rükûnlar anılmadan sadece rukuun mevzu-ı bahs edilmesi, ya diğer rükûnlara galip kılındığı veya öbürlerine bir mukaddime ve vesile addedildiği içindir. Cahillerin bunu önemsememeleri yüzünden özellikle anılmış olması da mümkündür.
Huşû'un tam olması ise, azaların lüzumsuz şeylerle uğraşmaması, gözün secde mahalline bakması gibi,âzâyı ve kalbi başka şeylerle meşgul olmaktan korumaktır.
İşte bu sayılanlara riâyet ederek beş vaktini kılan kimseye, Allah'ın kendisini bağışlayacağına dâir ahdi vardır.
And: Aslında, yemin, emânet, zimmet, muhafaza mânâlarmdadır. Burada, vaad demektir. Allah vaadi, ahd diye isimlendirmiştir. Çünkü bu her türlü vaad'den daha sağlamdır. Bu vaad Allah'a vacip değildir. Çünkü kulun Allah üzerine vacip olan hiç bir hakkı yoktur. Ancak bu ve buna benzer şeyler, söylenilenin jmutlak vakî olacağını beyân içindir.
Allah'ın bağışlamayı vâdettiği günahlar, küçük günahlardır. Bağışlamaktan murad ya onları amel defterlerinden silmek veya meleklerin gözlerinden gizlemektir.
Büyük günahlar, Ehl-i Sünnet inancına göre, ancak tevbe veya Allah'ın affı ile bağışlanabilirler. Fakat büyük günahların bağışlanacağını söyleyenler de vardır.
Hadis-i şerifte ifâde edilen şeyleri yapmayanları bağışlayacağına dâir Cenab-i Allah'ın bir vâ'di yoktur. Dilerse lütfeder, onları bağışlar, dilerse adaletine binâen azablandırır.[132][132]

Bazı Hükümler

1. Farz namazların adedi beştir.
2. Hadis-ı şerifte beyan edildiği şekilde bu beş vakti kılanların küçük günahlarını bağışlamayı Cenab-ı Allah va'detmiştir.

3. Küfre götürmediği takdirde, âsinin günahı mutlaka azabı gerektirmez. Mutîlere sevap da vacip değildir. Çünkü Cenab-ı Allah üzerinde mahIûkâtının hiç bir hakkı yoktur.[133][133]

426. ...Ummu Ferve[134][134] (r.anha)dan, demiştir ki;
Resûlullah (s.a.)a, amellerin hangisinin daha efdal olduğu soruldu. Nebi (s.a.);
" İlk vaktinde kılman namazdır" buyurdu.[135][135]
Huzâî rivayeti(el-Kasım b. Gannârn) Ummu Ferve denilen halasından, -ki o, Resûlullah salellahü aleyhi veselleme biat etmiştir- "Resûlüllah'a soruldu" şeklindedir.[136][136]

Açıklama

İlk bakışta bu hadisin, bazı hadislere muhalif olduğu zannedilebilir.Çünkü amellerin en efdalinin, vaktinde kılınan namaz, Allah'a iman, Cihad, hac ve ana-babaya iyilik olduğuna dair çeşitli hadisler vardır. Fakat mesele üzerinde biraz durulunca, hadisler arasında herhangi bir tezat olmadığı meydana çıkar. Şöyle ki; Amellerin en efdalinin vaktinde kılınan namaz olmasından maksat, bunun, namazın dışındaki amellerden daha sevimli, ilk vaktinde kılınan ise, namaz da dahil bütün amellerin en efdali olduğunu beyândır.
Amellerin en efdalinin Allah'a iman olduğunu bildiren hadisin mânâsı, "itikatla ilgili amellerinin en efdaline" işarettir. Üzerinde durduğumuz hadiste haber verilen amel ise, ibâdete müteallik amellerdir. Zaten Allah'a iman olmazsa diğer bütün ibadetlerin hiçbir kıymeti olmaz.
Amellerin en efdalinin, cihad, hac ve ana-babaya iyilik olduğuna işaret eden hadis-i şeriflerin mânâları zamana, zemine ve şahıslara göre değerlendirilir. Genel manada değildir. Yani bazı hallerde ve bazı şahıslar için amellerin en efdali anaya babaya ihsan, bazıları için hac, bazıları için cihaddır.
Müellifin, hadisin sonuna Huzâî'nin sözünü ilâve etmekteki maksadı hadiste bir ızdırap olduğuna işarettir. Huzâî, Abdullah b. Mesleme'ye muhâlefet etmiştir. Çünkü Abdullah b. Mesleme, hadisin başındaki senedde, "Kasım b. Ğannâm, annelerinden, o da Ümmü Ferve'den" şeklinde rivayet ettiği halde, Huzâî, "Kasım b. Gannâm, Ummü Ferve adındaki halasından..."

diye rivayet etmiş, "analarından birinden" ifadesini zikretmemiştir. Ayrıca Abdullah b. Mesleme, Ummu Ferve'nin biat ettiğini anmamış, Huzâî bunu da zikretmiştir.[137][137]

Bazı Hükümler

1. İbâdetle ilgili amellerin en efdali, ilk vaktinde kılınan namazdır. Ancak bazı namazları geciktirmeyi tavsiye eden hadisler var. Bunlar daha evvel geçmiştir.

2. Câhilin bilmediğini sorması gereklidir.[138][138]

427. ...Abdullah b. Fedâle, babasının şöyle dediğini haber vermiştir:
Resûlullah (s.a.) bana (İslâm'ın hükümlerini) öğretti. (Efendimizin), şu emri bana öğrettikleri arasındadır:
"Beş vakitnamaza devam et!"
Bu vakitlerde benim meşguliyetlerim var. Bana (çeşitli faziletleri) toplayan bir şey emret, onu yaptığım zaman bana, yetsin dedim.
"İki Asr'a devam et" buyurdu.
Bizim lûgatımızda bu kelime yoktu. "İki Asr nedir?" dedim.
"Güneş doğmadan ve batmadan Önce birer namaz" buyurdular.[139][139]

Açıklama

Hadis-i şerifin metninde görüldüğü gibi, el-Asrân (iki asr) sözünü bizzat Hz. Peygamber "Güneş doğmadan ve batmadan önceki namazlar" diye tefsir etmiştir.
Hattâbî, bu namazların sabah ve ikindi namazları olduğunu söyler. Aslında kelimenin müfredi olan "asr" ikindi demektir. Ancak Araplar bazı hallerde sabah ve ikindi (asr) kelimelerinden her birini diğeri üzerine hamlederek, hafiflik olsun diye isim olarak aralarını cem ederler. Arapçada bunun başka örnekleri de vardır. Mesela hurma ve su için "Esvedeyn", Ebû Bekr ve Ömer (r.anhumâ) için "Ömereyn" tabirleri bu kabildendir.
Hadisin zahiri, ilk bakışta meşguliyeti olan kişiye sabah ve ikindiyi kılmasının kâfi geleceği, diğer namazlara lüzum olmayacağı intibaını vermektedir. Ne var ki Resûlullah (s.a.)ın "Beş vakit namaza devam et" emri, "onlara ilk vakitlerinde devam et" manasınadır. Hadisi haber veren

sahâbî, Efendimize meşguliyetlerinin çokluğunu bu yüzden hepsini ilk vaktinde kılmasının mümkün olmadığını özür olarak beyân edip teklifin hafifletilmesini isteyince Hz. Peygamber, başkası olmasa bile özellikle ikisini, sabah ile ikindiyi ilk vaktinde kılmasını, diğerlerini biraz geciktirirse, ilk vaktinde kılınanların diğerlerine keffâret olacağını haber vermiştir.
Hz. Peygamberin evvelâ beş vakte devamı emrettikten sonra ikinci seferinde sabah ve ikindiyi hususan zikretmesi, bu iki namazın vaktinden sonraya bırakılması ihtimali daha çok olduğundan dolayı da olabilir. Çünkü sabah vakti uyku vaktidir. Yataktan kalkıp namaz kılmak insana ağır gelebilir. İkindi vakti de özellikle Arabistan gibi sıcak ülkelerde iş güç vaktidir. İnsanlardaki çalışma ve kazanç hırsı bu namazı ihmal etmelerine sebep teşkil edebilir. Dolayısıyla, bu iki namazı vaktinde kılan kimse diğerlerini öncelikle kılacağı için Resûlulİah sadece sabah ve ikindiyi zikretmiş, diğerlerine lüzum görmemiştir.
Bununla beraber bu iki vaktin üzerinde durup "namazınızı vaktinde kılimz"ısrarı bu iki vaktin kerahete en yakın vakit olmasındandır. Zira ikindi vakti te'hir edildiği zaman kerahet vaktine kalması, sabah namazının ise, güneş doğması ile namazın devamına mâni kerahet vaktinin girmek endişesi bulunmaktadır.[140][140]

Bazı Hükümler

1. Beş vakit namazı özellikle sabah ve ikindiyi ilk vaktinde kılmak tavsiye edilmektedir.
2. Soru soran kişinin anlamadığının açıklanmasını istemesi yerinde bir harekettir.,
3. İnsan, kendisine zor gelen bir şeyin hafifletilmesini isteyebilir.[141][141]

428. ...Ebû Bekr b.Umara b. Ruveybe, babası (Umâra)[142][142] 'dan naklen onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Basralılardan bir adam Umâra'ya:
Resûlullah (s.a.)dan duyduğunu bana haber ver, dedi. Umara şu karşılığı verdi:
Resûlullah (s.a.)ı şöyle buyururken işittim;
"Güneş doğmadan ve batmadan önce namaz kılan adam ateşe girmez.”

Basralı, üç defa:
"Sen onu bizzat Resûlullah'tan duydun mu?" dedi. Umara her seferinde:
"Evet, onu kulaklarım duydu, kalbim hıfzetti" diyordu.
Adam:
"Ben de Resûlullah'ı (s.a.) aynısını söylerken işittim" dedi.[143][143]

Açıklama

Hadis-i şerifin Müslim'deki rivayetinde "güneş doğmadan ve batmadan önce namaz kılarsa manasındakı cümleden sonra: "Yani sabahı ve ikindiyi" açıklaması yer almıştır.
Müslim'deki bu açıklamadan da anlaşılacağı üzere Hz. Peygamberin insanın cehenneme girmesine engel olacağım haber verdiği namazlar, sabah ve ikindi namazlarıdır. Bu ifâde hiç bir zaman diğer namazların ihmâlini meşru kılmaz. Çünkü uyku vakti"olan sabah ve iş vakti olan ikindi namazlarını ihmal etmeyip devam eden kişinin, diğer namazları ihmal etmeyeceği tabiîdir. Ayrıca bu iki namaza hem gündüz hem de gece melekleri şâhidlik ederler. Bu yönden de bu namazların ayrı bir değeri vardır.
Hadisteki, "cehenneme girmez" ifâdesi, "ebedî azab için oraya girmez"- şeklinde anlaşılmalıdır. Çünkü oraya girebilir veya uğrayabilir. Bir de bu va'd ya namazlara devama teşvik bakımından söylenmiştir, ya da kıldığı namazı kötülüklere mâni olacak şekilde namaz kılanlar kastedilmiştir. Zira Efendimizin haberine göre; kıyamet günü namazı, orucu ve zekâtıyla gelip de başkalarına sövdüğü, iftira ettiği, başkasının malını yediği veya kanım döktüğü için elinden bu amellerinin sevabı alınıp yetişmezse hasmının günahı yüklenerek cehenneme atılacak nice musallîler vardır.[144][144]

Bazı Hükümler

1. Özellikle sabah ve ikindi namazlarını vakitlerinde edâ etmek gerekir.
2. Diğerleri ile birlikte bu namazları muntazam bir şekilde kılanlar ebediyyen ateşte kalmayacaklardır.
3. Başkasının söyleyip de kendisinin de bildiği konularda gereğinde şahitlik edilebilir.[145][145]

429. ...Ebû'd-Derdâ[146][146] (r.a.)dan demiştir ki:

Resulüllah (s.a.) şöyle buyurdu:
"Beş (haslet) var ki, her kim onları (bilerekve) inanarak yaparsa, cennete girer: (Bu hasletlerin sahipleri) Abdestlerine, rükûlarına, secdelerine, ve vakitlerine riâyet ederek beş vakit namaza devam eden, Ramazanda oruç tutan, gücü yeterse Kabe'yi hacceden gönlü razı olarak zekât veren ve emânete riâyet edenlerdir."
(İşitenler): Ya Ebâ'd-Derdâ "Emanete riâyet nedir?" dediler.
Cünüplükten dolayı yıkanmak, dedi.[147][147]

Açıklama

Hz. Peygamber hadiste zikredilen beş haslete sahip olan kimsenin cennete gireceğini ifâde ettikten sonra, bu kişilerin hangi amelleri işleyenler olduklarını teker teker açıklamış ve en son olarak emâneti edâ etmeyi saymıştır.
Rivayeti Ebû'd-Derdâ'dan dinleyenler, emâneti yerine getirmekten maksadın ne olduğunu sorunca, büyük bir ihtimalle yine ResulüIIah'tan Öğrendiği bîr karineye dayanarak, "cünüplükten dolayı gusletmek" şeklinde cevap vermiştir.
Ancak bu ifâdenin genel manada emânete riâyet maksadıyla söylenmiş olması ve fakat Ebu'd-Derdâ (r.a.)nın açıklamasının tamamen anlayışına dayalı olması da mümkündür.
İslâm'ın bütün vecibeleri Allah'ın bizlere bir emânetidir. Cünüplükten dolayı gusletmek bu emânetler zincirinin bir halkasıdır. Ebu'd Derdâ Hazretlerinin kül içinde cüz olan cünüplükten gusletmeyi özellikle zikretmesi önemine binaen olsa gerektir.[148][148]

Bazı Hükümler

1. İslâmın esaslarını edâ, kişinin felahına ve cennete girmesine vesiledir.
2. Hac ancak gücü yetene farzdır.
3. Zekâttan dolayı sevap alınabilmesi için, gönül rızasıyla verilmesi şarttır.[149][149]

430. ...Ebû Katâde b.Rib'î(veya Rab'î) (ra.) "Resûlullah (s.a.)uı "Allah (azze ve celle) şöyle buyurdu" dediğini haber vermiştir:

"Ben ümmetin üzerine beş (vakit) namazı farz kıldım ve onları tam vakitlerinde kılarak geleni, cennete koyacağıma katımda ahdettim. Ama kim o namazlara devam etmezse benim katımda onun için herhangi bir ahd yoktur" buyurdu.[150][150]

Açıklama

Görüldüğü üzere hadis-i şerif, lafzı Resûlullah'tan, mânâsı Cenâb-ı Allah'dan gelen kıdsî bir hadistir.
Hadiste zikredilen "ahd'den maksat, "va'd"dır.Anlaşılıyor ki Cenab-ı Allah beş vakit namaza devam edeni cennete koyacağını va'detmekte, bunlara devam etmeyen için böyle bir va'dinin olmadığını ifâde buyurmaktadır. Bazıları, Tirmizî'nin Bureyde'den rivayet ettiği,"Bizimle onlar arasın-dak: ahd namazdır. Kim onu terkederse kâfir olmuştur" hadisine dayranarak, namazı terk eden kimsenin cennete giremeyeceğini söylemişlerdir. Fakat cumhur bu hadisi, namazı inkâr ederek terketmeye hamletmişlerdir.[151][151]

Bazı Hükümler

1. Farz namazların adedi beştir.
2. Bu namazları vakitlerinde eda eden kimse cennete girmeye hak kazanmıştır.
3. Namazları terk edenler, büyük tehlike içerisindedirler.[152][152]

10. İmâm, Namazı Vaktinden Sonraya Bırakırsa (Cemaat Ne Yapmalıdır?)

431. ...Ebû Zer (r.a.)den demiştir ki:
"Resûlullah (sallellahu aleyhi ve sellem) bana;
" Ya Ebâ Zer, namazı öldüren (geçiren) veya[153][153] geciktiren emirler sana âmir olunca ne yaparsın?" buyurdu. Ben;
"Ne emir buyurursun ya Resûlallah? dedim.
" Namazı vaktinde kıl, eğer emirlerle birlikte namaza yetişirsen, yine kıl, çünkü o senin için nafile olur " buyurdu.[154][154]

Açıklama

Namazı Öldürmek'ten murat, onu te'hir etmek, canı çıkmış ceset hâline getirmektir. Te'hir etmek de namazı efdal vaktinden sonraya bırakmaktır. Tamamıyle vaktini geçirmek değildir. Çünkü eski ve yeni emirlerden nakledilen, namazları muhtar vakitlerinden geri bırakmalarıdır. Hiç biri onu tüm vaktinden sonraya bırakmamıştır.
Hz. Peygamberin Ebû Zer'e namazı ilk vaktinde kılmasını emretmesi vakte riâyet etmesi, emirlerle birlikte tekrar kılmasını emretmesi de onlara muhalefetten kaçınması içindir.
Hadis-i şeriften anlaşılan, bu namazlardan ilki farz, ikincisi nafiledir.
Mâlikîlerden meşhur olan görüşe göre, böyle bir kimse ikinci namaza ikisinden herhangi birini kabul etmeyi Allah'a havale ederek başlar.
Yine hadis-i şerif, namazın tekrarı bakımından âmmdır; bütün namazlara şâmildir. Hanefîler, sabahtan sonra güneş doğuncaya kadar, ikindiden sonra da güneş batıncaya kadar namaz kılmayı men'eden hadis-i şerife dayanarak, sabah ve ikindi namazlarını kılan bir kimsenin, bilâhere cemaat olunursa, onlarla tekrar kılamayacağını söylerler. Bunlara göre akşam namazı bu şekilde iade edilirse, bir rekat daha ilâve edilerek dört rek'ate tamamlanır. Çünkü tekli nafile mekruhtur.
Mâlikî'ler ise, akşam namazının aynen tekrar kılınmayacağım söylerler.[155][155]

Bazı Hükümler

1. İrnam bir namazı müstehap olan ilk vaktinden sonraya bırakırsa mükellef, o namazı tek başına kılmalı,, bilâhere imam cemaatle kılarken onlara rastlarsa onlarla tekrar namaza durmalıdır. Bu ikinci namaz nafiledir. Eğer bu iki ameliyeden sadece birini yapmayı isterse, fazilet itibariyle hangisinin tercihe şâyân olduğu ihtilaflı ise de muhtar olan, te'hir fazla değilse cemaati beklemesidir.
2. Fitne çıkmaması için ma'siyet olmamak kaydıyle emirlere itaat edilmelidir.
3. Namazı ilk vaktinde kılmak teşvik, geciktirme ise zemmedilmiştir.
4. Hadis, Resûlullahın Peygamberliğine delil olan mu'cizelerdendir. Çünkü Emevî Halifelerinden itibaren emirler, namazları geciktirmeye başlamışlardır. Efendimiz bu hâdiseyi önceden haber vermiştir.[156][156]

432. ...Amr b. Meymûn el-Evdî şöyle demiştir:
Muâz b. Cebel (r.a.) bize -Yemen'e- Resûlullah (s.a.)uı elçisi olarak geldi. Fecirle birlikte onun tekbirini işittim. Kalın sesli biri idi. Onu sevdim. Artık onun cenazesini Şam'da defnedinceye kadar bir daha yanından ayrılmadım. Ondan sonra insanların en bilginini aradım ve İbn Mes'ûd'a gelip ölünceye kadar onun peşine takıldım. (Bir keresinde) İbn Mes'ûd şöyle dedi:
Resûlullah (s.a.) bana:
"Size namazı (efdal) vakti dışında kıl(dır)an emirler geldiği zaman hâliniz ne olur, (Ne yaparsınız)" dedi. Ben de:
Bu benim başıma gelirse ne yapmamı emredersin Ya Resûlallah? dedim.
" Namazı vaktinde kıl, sonra onlarla birlikte nafile olarak tekrar kıl" buyurdu.[157][157]

Açıklama

Hadis-i Şerifteki "subha" kelimesinden murad nafiledir. Farz namazlar dışındaki namazlar, teşbihler gibi nafile
oldukları için bu adla anılmıştır.[158][158]

433. ...Ubâde b. es-Sâmit (r.a.)dan, demiştir ki;
ResûluIIah (s.a.) şöyle buyurdu:
"Benden sonra size, meşguliyetleri kendilerini (efdal) vakti geçinceye kadar namazları vakitlerin(deedâ)den alıkoyan emîrler âmir olacak. İşte o zaman siz, namazları vaktinde kılınız!”
Bir adam:
Ya Resûlellah, onlarla da kılayım mı? dedi. Nebi (s.a,);
"İstersen, evet" buyurdu.[159][159]
Süfyân (rivayetinde) dedi ki (adam);
Namaza onlarla birlikte yetişirsem, onlarla beraber kılayım mı? dedi. ResûluIIah da;
"İstersen, evet" buyurdu.[160][160]

Açıklama

Ubâde b. Sâmit'ten rivayet edilen bu hadis de mânâ ve hüküm olarak öncekilerden pek farklı değildir. Sadece önceki hadislerde emirlerin namazları efdal vakitlerinden geciktirme sebepleri anılmadığı halde, burada bunun bazı meşguliyetler olduğu beyân edilmektedir. Bir de önceki hadislerde namazı ilk vaktinde kılan bir kimse bilâhere cemaate rastlarsa, onlarla namazı tekrar etmesinin hükmü belirtilmemişti. Bu hadis-i şerifte iadenin vacip olmadığı, aksine tamamen mükellefin isteğine bağlı olduğu açıklanmaktadır. ResûluIIah (s.a.) münferiden kıldıktan sonra cemaate ulaşan kimsenin namazı iade edip etmeyeceğine dair bir soruyu "isterse iade et" şeklinde cevaplandırmıştır.
Müellifin , hadisin sonuna Süfyân es-Sevrî'nin sözünü ilâve etmekten maksadı, Cerîr ile Süfyân'm yaptıkları rivayetler arasındaki farka işaret etmektir. Efendimize soru soran zâtın ifadeleri, iki râvî tarafından değişik biçimde aktarılmıştır. Evvelkisi Cerîr'in sonraki de Sufyân'ın naklidir.[161][161]

Bazı Hükümler

1. Hz Peygamber istikbâle matuf hadiselerden haber vermektedir. Bu, Onun hak peygamber olduğuna delâlet eden mû'cizelerdendir.
2. Önceki hadislerde olduğu gibi namazı vaktinde kılmak teşvik edilmekte, emirlere muhalefet etmemek için de onlarla birlikte namaz tavsiye edilmektedir.[162][162]

434. ...Kabîsab. Vakkâs[163][163] (r.a.)dan, dedi ki: Resûlullah (s.a.): "Benden sonra size namazı (efdal) vaktinden sonraya bırakacak emirler âmir olacaktır. O (geciktirilen namaz) sizin için faydalıdır. Zararı da onlara aittir. Ancak onlar kıbleye (müteveccihen) namaz kıldıkları müddetçe siz de onlarla birlikte namaz kılınız."'[164][164]

Açıklama

Efdal vaktinden sonra bırakılarak kılınan namazlarda, tebaanın suçu olmadığı için onlar aynen efdal vaktinde kılmış gibi sevap elde ederler. Hadisteki, "O sizin için faydalıdır" ifâdesinin mânâsı budur. Geciktirmeden

dolayı hasıl olacak zarar da buna sebep olan emirlere aittir. Bu da "zararı onlara aittir" şeklinde ifâde edilmiştir.
Hadis-i şeriften mü'min oldukları, İslâm dairesinden çıkmadıkları takdirde fâcir kimselerin arkasında namaz kılmanın caiz olduğu anlaşılmaktadır. Sehfden bazılarının, zâlim sultanlar zamanında namazlarını önce evlerinde tek başlarına kıldıkları, sonra da cemaate çıkıp sultanın peşinde iade ettikleri rivayet edilir. îbn Mâce, İbn Mes'ûd, kanalıyla Hz. Peygamberden, bu uygulamaya ışık tutan mânâda bir hadis rivayet etmiştir. Hadisin tercemesi şöyledir:
"Siz namazı vakti dışında kılan kavmlere rastlayacaksınız. Eğer onlara yetişirseniz, bildiğiniz (vakitte) evlerinizde kılınız. Sonra da onlarla birlikte nafile olarak iade ediniz."[165][165]

11. Namaz Vaktinde Uyuyan Veya Namazı Unutan Kimse

435. ...Ebû Hureyre (r.a.)den şöyle rivayet edilmiştir: Resûlüllah (s.a.) Hayber gazvesinden dönüşünde geceleyin yoluna devam etti. Hepimizi uyku bastırınca (gecenin sonuna doğru) konakladı ve Bilâl'e:
"Bizim için geceyi bekle ve kontrol et" buyurdu. Fakat Bilâl,bineğine dayanmış bir halde uyuya kaldı. Ne Resûlüllah (s.a.), ne Bilâl, ne de ashabtan herhangi biri uyandı. Onların ilk uyananı Resûlüllah oldu, fırladı ve Bilâl'e seslenerek:
"Ya Bilâl!.. (Niçin uyudun)?" buyurdu. Bilâl şu cevabı verdi:
Seni bastıran (uyku) beni de bastırdı. Ya Resûlallah anam babam sana feda olsun, dedi.
Ashab bineklerini biraz çekip götürdüler. Sonra Resûlullah (sallalahü aleyhi ve sellem) abdest aldı ve Bilâl'e emretti, o da namaz için kamet getirdi. Resûlullah (sallellahü aleyhi ve sellem) ashabına sabah namazını kıldırdı. Namazını (kaza edip de) bitirince:
"Her kim bir namazı unutursa, onu hatırladığı zaman kılsın. Çünkü Allah Teâlâ, "Tezekkür için namaz kıl"[166][166] buyurdu." dedi.
Yûnus dedi ki:
İbn Şihâb, bu âyet-i kerimeyi yukarıdaki şekilde okurdu. Ahmed de şöyle dedi:

Anbese -Yunus'tan naklen- bu hadiste âyet “li zikri: beni anmak için" şeklindedir, dedi.

Yine Ahmed Kerâ nuas (yani uyuklama, ımızganma)dır dedi.[167][167]

Açıklama

Hadis-i şerifte haber verilen hâdise, metinde açıkça ifâde edildiği gibi, Hayber savaşından dönerken meydana gelmiştir.Sahih-i Müslim'deki rivayet de bu şekildedir. Bâcî, İbn Abdilberr, Nevevî ve Kadı Iyâz da sahih olanın bu olduğunu söylemişlerdir. Buna göre, bu hâdisenin Huneyn gazvesi dönüşü olduğunu söyleyen Asîlî'nin görüşü zayıf kalmaktadır.

Hz. Peygamber (s.a.) ashâb-i kiramın uykusu gelip de konaklama mecburiyetinde kalınca, sabah namazı vaktinde kendilerini uyandırması için Bi-lâl'i görevlendirmiş ve ashabla birlikte istirahata çekilmiştir. Bu görevi bir başkasına değil de Bilâl'e vermesinin sebebi, onun müezzin oluşu ve namaz vaktini daha iyi bilmesi olsa gerektir. Ancak diğer sahabîlere arız olan uyku Bilâl'e de gelmiş ve üzerine aldığı vazifeyi ifâ edememiş, Resûlullah'ı sabah namazına uyandıramamıştır.

Burada akla şöyle bir soru gelebilir, Resûlullah bir başka hadis-i şerifte, "Benim gözlerim uyur, kalbim uyumaz" buyurmaktadır. Buna göre, bu hadisler arasında bir tearuz yok mu?

Bu mukadder suâle iki şekilde cevap verilmiştir ve'meşhur olanı şöyledir: "Kalb ancak kalble ilgili hisleri idrâk edebilir. Hades, elem, vs. bu kabildendir. Ama gözle alâkalı olan fecrin doğması gibi şeyleri idrâk edemez. Efendimizin kalbi uyanık ise de gözleri uyumakta idi."

Sarihlerin zayıf dedikleri ikinci cevap da şudur: Resülullah'ın iki hâli vardı, bunlardan birinde kalbi uyur, diğerinde uyumazdı. Hadis-i şerifte güneşin harareti vurduktan sonra ilk önce Hz. Peygamberin uyandığı beyân edilmektedir. Sahihi Müslim'de İmrân b. Husayn'dan yapılan rivayette ise, ilk uyananın Hz. Ebû Bekir, sonra da Hz. Ömer olduğu zikredilir. Sahihayn'de İmrân ve Ebû Katâde'den yapılan rivayet de sefer ismi zikredilmezken, Müslim'de de ayrıca İbn Mes'ûd'dan naklen "Hudeybiye'den dönerken" şeklinde rivayetler gelmiştir. Bunlar göstermektedir ki, bu hâdise bir defa değil daha fazla olmuştur. Dolayısıyle rivayetler arasında zıtlık yoktur. Birisinde ilk uyanan Hz. Peygamber (sallellahü aleyhi ve sellem) ise, bir diğerinde Hz. Ebû Bekir'dir.

Resûlullah (s.a.) ve ashabı kalktıktan sonra yerlerini değiştirmişler, bir miktar yürümüşlerdir. Üzerinde durduğumuz hadiste, bu yer değiştirmenin Hz. Peygamber'in emriyle olduğuna dair bir işaret yoktur. Ancak bundan sonraki rivayette Efendimiz, "Size gaflet ânz olan yerinizi değiştiriniz" Müslim'deki rivayette ise;/'Herkes hayvanın başını tutsun. Çünkü burası bize, şeytanın musallat olduğu yerdir" buyurmuştur.
"Bu yer değiştirmeden maksat, güneşin yükselmesini beklemektir, çünkü güneş doğarken namaz kılmak nehyedilmiştir" diyenler varsa da, gerek az önce naklettiğimiz rivayetlerde Hz. Peygamberin yer değiştiriş sebebini şeytanın tasallutu ve gaflete bağlaması, gerekse Efendimiz ve ashabının güneşin harareti ile uyandıklarının açıkça ifâde edilmesi, o iddia sahiplerinin görüşlerinin pek isabetli olmadığını göstermektedir.[168][168]

Kaza' Namazı için ezan ve kamet

Hadis-i şerifin devamında, Hz. Peygamber'in BilâTe emrettiği, O'nun da namaz için kamet ettiği zikredilmiş, ezan hiç bahis konusu edilmemiştir. Bu, kaza namazlarında ezan okunmayacağı görüşünde olan Malik, Evzâî ve sonraki kavlinde de Şafiî'nin görüşüne delil olmaktadır. Bunlar ayrıca Ebû Said el-Hudrî'den gelen Hendek günü vaktinde kılınamayan öğle, ikindi, akşam ve yatsı namazlarının ezan anılmadan sadece kametle kılındığına dâir rivayeti de delilleri arasına alırlar. Görüşlerini mantıkî olarak da şöyle müdafaa ederler: "Ezan vaktin girdiğini haber vermek ve insanları cemaate dâvet etmek içindir. Kaza vakti ne vaktin girdiğini bildirme ve ne de insanları cemaate davet etme vaktidir. Ayrıca kaza namazı için ezan okumak insanların zihnini karıştırır ve onların vakitleri şaşırmasına sebep olabilir."
Bunlara mukabil Şafiî'nin ilk görüşü (ki ashabının ameli buna göredir) Ahmed, Ebû Sevr ve Ebü Hanîfe'ye göre, kaza namazları içen de ezan okunur. Bunlar, üzerinde durduğumuz hadis-i şerifin Sahihayn'daki "Sonra Bilâl ezan okudu ve Resûlullah (s.a.) iki rekat namaz kıldı. Sonra da sabah namazını kıldı..." şeklindeki rivayeti kendilerine delil almışlardır. Bu rivayette önce ezan, sonra iki rekat sünnet daha sonra da sabah namazının zikredilmesi, zikri geçen "ezsın"dan maksadın, kamet değil, ezan olduğunu gösterir. 443. numarada gelecek olan İmrân b. Husayn hadisi ile 444. numarada gelecek olan Amr b. Umeyye ed-Damrî'nin rivayetleri de bu görüş sa-hiblerini açıkça desteklemektedirler. Bunlar, üzerinde durduğumuz

hadis ve ezan zikredilmeyen buna ben/er hadisleri iki şekilde manalandırmışlardır:

Birincisi: Aslında önce ezan okunmuş sonra kamet getirilmiş, fakat ezan söylenmemiştir.

İkincisi: Ezanı terketmenin de caiz olduğunu bildirmek için ezan terk edilmiştir.

Hendek savaşındaki uygulama hususunda hem ezan hem de kametin mevcut olduğuna dâir rivayetler de mevcuttur. Üstelik birden fazla namaz aynı anda kaza edilirse, her birisi için ayrı ayrı ezan okunmasının sünnet olup olmadığı konusunda bu görüş sahipleri arasında fikir birliği yoktur.

Şâfiîlerle Hanefîlerden İmam Muhammed'e göre, birden fazla namaz aynı anda kaza edilirse, ilk kılınacak olanı için hem ezan okunur, hem de kamet getirilir; diğerleri için sadece kamet getirilir. İmam Ebû Hanîfe'ye göre sonrakiler için muhayyerdir, isterse hem ezan okur, hem de kamet getirir, isterse sadece kamet getirir.

Kaza namazlarında ezan okunmaz diyenlerin, "Ezan, vakti haber vermek ve insanları cemaata çağırmak içindir..." şeklindeki sözleri isabetli değildir. Çünkü ezanın vakit değil, namaz için olduğunu bidiren âyetler vardır. Meselâ "Namaza çağırıldığı zaman"[169][169] "Namaza çağırdınız zaman"[170][170] âyetleri bunlardandır.

Hanefilerin görüşleri bu hadisle te'yid edilmiştir. Zira kaza olarak kılınan namazın edaya benzemesi ve kâmil bir şekilde ifâsı, vakit için bile olsa, ezanın tekrar edilmesiyle gerçekleşir.

Hadis-i şerifte daha sonra Hz. Peygamber, "Bir namazı unutan, onu hatırladığı zaman kılsın" buyurmuştur. Bu emir, unutarak veya uyuyarak namazı geçiren kimseye, uyanır uyanmaz veya hatırlayınca o namazı kaza etmenin derhal vacip olduğuna delâlet eder. Hâdî, Müeyyedbillâh, Nasır, imam Âzam Ebû Hanîfe, Ebû Yûsuf, Muzenî, Kerhî... bu görüşü benimsemişledir. Bunlar, bu babın hadislerin yamsıra Nesâî, Tirmizî ve Ebû Davud'un Ebû Katâde'den ve Müslim'in Enes b. Mâlik'ten rivayet ettikleri ve hatırlar hatırlamaz namazın kaza edileceğini bildiren hadisleri de delil almışlardır.

Mâlik ve Şafiî'ye göre, bu şekilde geçirilen bir namazın kazası hemen (fevri) olarak değil, terâhî ile (geniş bir tarzda) vaciptir. Resûlullah'ın uyanır uyanmaz namazı kaza etmeyip de yer değiştirdikten sonra kaza etmesini

esas kabul etmişler; "Hatırlayınca namazını kılsın" emrini istihbâba hamletmişlerdir.
Uykudan dolayı veya unutarak namazı geçirene kaza vacip olduğuna göre kasten namazı geçirene öncelikle vaciptir. Bu cumhurun görüşüdür. "Amden (kasten) namaz geçirene kaza yoktur" diyenler de vardır. Sahih olanı cumhurun dediğidir. Şu kadar var ki, unutarak geçiren için günah yok, sadece zimmete borç vardır. Bile bile geçiren için ise, hem günâh hem de zimmetinde kaza borcu vardır. Bu günâhtan ancak tevbe ile kurtulabilir, tevbesi de geçirdiği namazı kaza edip borçtan kurtulduktan sonra olabilir. Borcunu ödemeden tevbenin şartları yerine gelmez.
Hz. Peygamber unutarak geçirilen bir namazın hatırlanınca kaza edileceğini haber verdikten sonra sözünü tesbit için, Kur'ân-ı Kerim'den âyet okumuştur. Hadisin meşhur rivayetinde âyet, meşhur olan yedi kıraatte olduğu gibi değil de şaz olan bir kıraata uygun olarak vârid olmuştur. Ancak müellif, Ahmed b. Salih'in, bu âyeti meşhur kıraatlere uygun olarak şeklinde rivayet ettiğini kayd eder ki Buharî, Müslim ve İbn Mâce'deki rivayetler de bu şekildedir.
Kâdî İyâz bu bölümle ilgili olarak,
"Bunda bizden evvelki şeriatlerin, bizim için de şeriat olduğuna delil vardır. Zira hüküm, âyetten alınmıştır ve bu âyetle Musa aleyhisselâma hi-tab edilmiştir" der. Konunun tafsilâtı Usûl kitaplarında verilmiştir.[171][171]

Bazı Hükümler

1. Mühim işler için bekçi tâyini istenen bir iştir.
2. Resulullah (s.a.) için de beşeri ihtiyaçların arız olması tabiîdir.
3. Üzerine aldığı işi, arız olan bir özürden dolayı yapamayanların özrünün kabul edilmesi meşrudur.
4. Şeytanın mekânı zannedilen yeri değiştirmek caizdir.
5. Geçmiş namazları unuturak bile olsa geçiren kimseye kazası gerekir.
6. Kaza namazlarının cemaatle kılınması meşrudur.
7. Kerahet vakitleri müstesna, farz namazlar her zaman kaza edilebilir.
8. Kazaya kalan namazların kazaya kalışının akabinde kaza edilmesi istenen bir iştir.
9. Gece namazları gündüz, gündüz namazları gece kaza edilebilir.[172][172]

436. ...Ma'mer, Zührî'den, Zührîde Saidb. Müseyyeb vasıtasıyla Ebû Hureyre'den bu (önceki hadiste geçen) haberi şöyle rivayet etmişlerdir:
Resûlullah (s.a.):
"Size gaflet gelen yerinizi değiştiriniz" buyurdu ve Bilâl'e emretti, o $a ezan okudu, kamet etti ve Efendimiz namazı kıldı.
Ebû Dâvûd dedi ki:
Mâlik, Süfyân b. Uy ey ne, Evzaî ve Abdurrezzak bu haberi Ma'mer ve İbn İshâk'tan rivayet etmişler fakat hiç birisi, Zührî'nin bu hadisinde ezanı zikretmemiştir. Yine bunlardan Evzâf ve Ebân el-Attar'dan başka hiç birisi bu haberi Ma'mer'e isnâd etmemiştir.[173][173]

Açıklama

Müellifin bu rivayeti kitabına almaktaki maksadı Zührî'den yapılan rivayetler arasındaki farklılığa işaret etmektir. Çünkü bir evvelki hadis-i şerifte Efendimizin Hz. Bilâl'e güneş doğduktan sonra kaza namazı için ezan okumasını emrettiğine dair herhangi bir kayıt yok iken, bu rivayette Efendimizin ezanı emrettiği açıkça beyân edilmiştir. Ancak Ebû Davud'un rivayetin sonuna ilâve ettiği sözleri Mâlik, Süfyân b. Uyeyne, Ev-zâî ve Abdurrezzak'ın bu hadisi Ma'mer'den rivayet ederken Hz. Peygamber'in ezanı emrettiğini hiç zikretmedikleri intibaını vermektedir. Fakat Mâlik, Süfyân b. Uyeyne ve Evzâî bizzat Zührî'nin ashabından oldukları için Ma'-mer'in aracılığına muhtaç değillerdir. Öyleyse, Müellifin bu sözleri şu şekilde anlaşılmalıdır: "Mâlik, Süfyân b. Uyeyne ve Evzâî, Zührîden; Abdurrezzak da Ma'mer'den bu hadisi rivayet etmişlerdir. Ancak ezanı zikretmemişler."
Burada, güneş doğduktan sonra kaza edilecek olan sabah namazı için ezan okunmasının Efendimiz tarafından emredildiğini gösteren rivayet zayıf görülmüşse de bu rivayeti takviye eden başka haberler de mevcuttur. Meselâ Beyhâkî bu hadis-i şerifi mevsûl ve mufassal olarak rivayet ettikten sonra, "Bunu Malik, Muvattâ'da Zührîden o da, İbnü'l-Müseyyeb'den mürsel olarak rivayet etmiş ve ezanı zikretmiştir. Bu hâdisede ezan sahihtir, sabittir. Bunu Ebû Hureyre'den başkaları da rivayet etmiştir" demiş, sonra da Buhârî'nin Sahih'inde de mevcut olan Ebû Katâde hadisini nakletmiştir. Bu hadisde, "Efendimiz, sonra;
Ya Bilâl! Kalk da insanlara namaz için ezan oku... buyurdu" denilmektedir.

Müslim'in bir rivayetinde de sonra Bilâl namaza nida etti (ezan okudu) denilmektedir.
Bu haberler geçmiş namazlar kaza edileceğinde bunlar için ezan okunacağı görüşünde olan Hanbelîlerle, Hanefîlerin görüşlerini te'yid etmektedir. Bu konuda ulemâ arasında görüş birliği yoktur. Bu ihtilâflara bir evvelki hadisin şerhinde işaret edilmiştir.[174][174]

437. ...Ebû Katâde (r.a.)den nakledildiğine göre, Peygamber (sallellahü aleyhi ve sellem) bir yolculukta idi, birden yoldan ayrıldı; onunla birlikte ben de ayrıldım.
"Bak bakalım (kimseyi görüyor musun)?" buyurdu.
Biz yedi kişi oluncaya kadar, bu bir süvari, bu ikisi iki süvari, bunlar üç süvari... dedim. Sabah namazını kastederek;
"Bize namazımızı geçirtmeyiniz." buyurdu.
Uyuyakaldılar ve ancak güneşin hararetiyle uyanabildiler. Uyanır uyanmaz hemen kalktılar ve birazcık yürüdüler. Biraz sonra konaklayıp abdest aldılar. Bilâl ezan okudu ve önce sabah namazının iki rekât (sünnet)ini, sonra da farzım kılıp (hayvanlarına) bindiler.
Ashâb, biribirine:
Namazımızda kusur yaptık, diyorlardı. Bunun üzerine Resulüllah (s.a.):
"Uyku hâlinde kusur yoktur, kusur uyanıkkendir. Biriniz namazı unutursa hatırladığı zaman kılsın, ertesi günde ise (onu) vaktinde kılsın" buyurdular"[175][175]

Açıklama

Hadis-i Şerifteki "uyuyakaldılar" diye terceme ettiğimiz tabın Kur an-ı Kerim'den[176][176] iktibas edilmiştir. Hattâbî, bu tâbirin Arapçada fasîh bir terim olduğunu, "sesin ve hissin kulağa girmesine perde olmak" manasına geldiğini söyler.
Bu hadis-i şerif de öncekilerde olduğu gibi, Hz. Peygamber (s.a.)'in bir yolculuğunda sabah namazı vaktinde uyuyakalıp namazı güneş doğduktan sonra kaza ettiğini ortaya koymaktadır. Bu rivayette de, Hz. Bilâl'in kaza edilecek namaz için ezan okuduğu açıkça görünmekte ve kaza namazlarında ezan okunmasına lüzum görenlerin görüşlerine dayanak olmaktadır.

Hattabî, bu rivayette ezanın zikredildiğini hatırlattıktan sonra senedinin de sağlam olduğunu söylemiştir.
Yine bu rivayette güneş doğduktan sonra kaza edilen sabah namazının, sünnetinin de kılındığı anlaşılmaktadır. İmam Azam Ebû Hanîfe hazretleri ve Ebû Yûsuf, bunu delil alarak, "sabah namazının sünneti farzı ile birlikte geçirilirse, güneş doğduktan sonra birlikte kaza edilir" demişJerdir. Sadece sünnet geçirilirse, İmam Âzam'a göre kaza edilmez. İmam Muhammed'e göre kaza edilir. Diğer namazların sünnetleri kaza edilmez. Sabah namazının sünnetinin kaza edilmesinin mesnedi bu hadistir.
Şâfiîlere göre de sabah sünneti ister tek başına, ister farzla birlikte geçirilsin kaza edilir. Diğer sünnetler için de durum aynıdır.
İmam Mâlik'e göre sabahın sünneti kaza edilmez. Fakat ashabı, kaza edileceğini söylemişlerdir. Mezhebin görüşü de bu şekilde sabit olmuştur. Ancak Hanefî ve Şâfiîlerin aksine Mâlikîlere göre sünnet farzdan sonra kaza edilir.
Hadis-i şerifin Ebû Dâvûd'daki rivayetinde, namazı unutan bir kimsenin hatırlayınca kılması emredilmektedir. Tirmizî'de unutmaya ilâve olarak uyku da zikredilmiştir. Müslim'deki bir rivayet ise, "kusur ancak namazı sonraki namaz vakti girinceye kadar kılmayanadır. Kim böyle yaparsa uyandığında kılsın" buyurulmaktadır.Hadisin bu bölümü, "Uyku esnasında mükellefiyet yoktur. Kaza yeni bir emirdir" diyenlere delildir.
Bu hadisin son bölümündeki "Ertesi"günü de vaktinde kılsın" cümlesi, ulemâ arasında bazı görüş ayrılıklarına sebep olmuştur. Bu sözün zahiri, geçirilen bir namazın bir defa, hatırlanınca bir de ertesi günkü vaktinde olmak üzere iki defa kaza edilmesini gerekli göstermektedir. Nitekim bazı âlimler, bu şekilde anlamışlar, ancak ertesi günkü vakitte kazayı müstehap saymışlardır. Şu da var ki, cumhûr-u ulema-bu görüşü benimsememiş, seleften hiç birisi kaza edilen bir namazın, ertesi günkü vaktinde tekrar kılınmasını müstehap görmemiştir. Nevevî, bu cümlenin mânâsının "bugün uyanamayıp da namazı kaza eden bir kimse yann da böyle yapmasın, namaz vaktini değiştirmesin, yarının namazını kendi vaktinde kılsın" şeklinde olduğunu söylemiştir. 442. hadiste gelecek olan "geçen namazın bundan başka kef fareli yoktur" cümlesi de cumhurun görüşünün isbâbetini ortaya koyar.[177][177]

Bazı Hükümler

1. Geçmiş namazların kazasında ezan okumak meşrudur.
2. Sabah namazının sünneti farzı ile birlikte geçirilirse -öğleye kadar-kaza edilir.
3. Uyku veya unutma sebebiyle namazı vaktinden sonraya bırakmakta günah yoktur. Tabiî bu devamlı namaz kılanlar içindir. Namaza hiç alışık olmadığı için unutan veya sabah namazına hiç kalkmadığı için uyanamayanlar bu ruhsatın dışındadırlar. Nitekim namaz vakti daraldığı ve uyuduğu takdirde uyanamayacağını bildiği halde uyuyan kimsenin günahkârr olacağı söylenilmiştir.[178][178]

438. ...Hâlid b. Sümeyr demiştir ki;
Ensâr'ın kendisini fakih tanıdığı Abdullah b. Rebâh el-Ensârî, Medine'den bize gelip şöyle haber verdi:
Resûlullah (s.a.)m süvarisi[179][179] Ebû Katâde:
Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem) emîrler ordusunu gönderdi dedi ve önceki hadiste geçen hâdiseyi anlattı. (Ebû Katâde devamla):
Bizi ancak doğmakta olan güneş uyandırdı. Namazımız (geçti) diye korku ile kalktık. Efendimiz güneş yükselinceye kadar:
"Yavaş olun, acele etmeyin" buyurdu. (Güneş yükselince Resûlullah):
"Sizden, sabah namazının (sünnet olan) iki rekatini devamlı kılmakta olanlar (şimdi de) kılsın" buyurdu.
Bunun üzerine önceden (sünnet olan) iki rekati kılmayı itiyâd eden de, etmeyende kalkıp kıldı. Sonra Resülullah (s.a.) namaz için ezan okunmasını[180][180] emretti. Ezan okundu ve Efendimiz kalkıp bize namazı kıldırdı. Namazı bitirince:
"Dikkat ediniz! Allah'a hamdederiz ki, biz, bizi namazdan alıkoyan dünya işlerinden bir şeyde değildik. Fakat ruhlarımız Allah'ın elindedir (uyuyorduk). Allah (celle celâluhu) ruhlarımızı, dilediği zaman gönderir. Sizden her kim yarının sabah namazına vaktinde yetişirse, onunla birlikte onun gibisini (bugün vaktinde kılamadığı sabah namazını) kaza etsin" buyurdu.[181][181]

Açıklama

Bazı sarihler, ordunun başına önceden Ca'fer b. Ebî Tâlib, onun şehâdetinden sonra Abdullah b. Revana, ondan sonra da Hâlid b. Velid emir olduğu için Emirler Ordusu'nun Mûte muharebesindeki ordu, bu hâdisenin de Mûte seferinde olduğunu söylemişler ise de, bu isabetli değildir. Çünkü Mûte seferinde Hz. Peygamber bizzat bulunmamıştır. Bu icma ile sabittir. Bu yüzden Aynî, bu hadisteki "Emirler ordusu" tâbirinin Hâlid'den bir vehm olduğunu söyler. Menhel sahibi ise, burada Hâ-Ud'in vehminin bir değil, üç yerde olduğunu, bunlardan birincisinin "Emirler ordusu" tâbirinde; ikincisinin, "Sizden her kim daha evvel sabah namazının sünnetini kılarsa..." cümlesinde; üçüncüsünün de hadisin sonundaki "Onunla birlikte benzerini kaza etsin*' sözünde olduğunu söyler.
Emirler Ordusu sözü râvîden bir vehm değilse, bu ordu olsa olsa Hay-ber'i fetheden ordu olabilir. Çünkü bu savaşta Hz. Peygamber yarım baş ağrısına tutulduğundan sancağı ilk gün Hz. Ebû Bekir'e, ertesi gün Hz. Ömer'e, daha sonra da Hz. Ali'ye vermiş ve feth Hz. Ali'nin eliyle müyesser olmuştur. Görüldüğü gibi bu orduda üç ayrı emir vazife almıştır. Öyleyse Emirler Ordusu denilip de içerisinde Hz. Peygamber'in bulunduğu anlaşılan ordunun, Hayber gazvesindeki ordu olduğunu anlamak gayet tabiî ve mantıkîdir.
Bu hadiste, Hz. Peygamber, ashabını sabah namazının sünnetini kaza hususunda muhayyer bırakmış ve "daha evvel sabahın sünnetini kılma âdeti olanlar kılsın" buyurmuşlardır. Sabah namazının sünneti,' müekked bir sünnet olduğu ve ashabı kiramın böyle bir sünneti terk etmesi düşünülemeyeceğine göre, Efendimizin sözünü seferle kayıtlı anlamak daha doğrudur. Yani "daha önce seferde iken sünneti kılma âdeti olanlar, yine kılsın" demektir.
Hadis-i şerifin sonundan anlaşıldığına göre Resûlullah (s.a.) geçirilmiş sabah namazını güneş yükseldikten sonra kaza ettiği halde bir de ertesi gün kaza edilmesini emretmiştir. Fakat bu ifâde yukarıda Menhel sahibinin de dediği gibi, râvilerin vehmi olmalıdır. Nitekim Tirmizî ve başkaları, Buhâ-rî'nin bu hadisi galat kabul ettiğini söylemişlerdir. 442 numarada gelecek hadis ile, Nesâî'nin İmrân b. Husayn'dan rivayet ettiği "onlar (ashab) ya Resulel-lah! Bu geçen namazı yarınki vaktinde tekrar kaza clmiyelinı mi? dediler. Resûllullah (s.a.) "hayır Allah sizi ribâdan menettiği halde onu

sizden alır mı? buyurdu" mealindeki hadis de üzerinde durduğumuz hadisin galat olduğu veya râviden bir vehmin bulunduğu fikrini te'yid etmektedir.
Yukarıdaki hadisin şerhinde de işaret edildiği gibi, kaza edilen bir namazın, ertesi günkü vaktinde tekrar kaza edileceğini selef ulemasından hiç kimse söylememiştir.[182][182]

439. ...Ebü Katâde bu haber hakkında dedi ki:
Resûlullah (s.a.)
"Allah (azze ve celle) ruhlarınızı dilediği zaman kabzetti ve dilediği zaman iade etti. Kalk ve namaza davet et (ezan oku)" buyurdu.
Resûlullah ve ashabı kalkıp abdest aldılar güneş yükselince (kerahet vakti çıkınca) Efendimiz cemaate namaz kıldırdı.[183][183]

Açıklama

İbn Reslân Hz. Peygamber'in: "Allah ruhlarınızı dilediği zaman kabz etti, dilediği zaman da iade etti" sözünün mânâsının, ruhun bedenle olan alâkasının kesilmesi olduğunu, bunun ölümü gerektirmediğini söyler.
Burada şu hususları belirlemekte fayda vardır. Çoğu kez kullandığımız nefis ve ruh kelimeleri muhteva itibariyle aynı şeyler mi, yoksa ayrı şeyler midir? Bu hususta elde yeterli bilgiler olmamasına rağmen âlimlerimiz, nefisle ruhun aynı şeyler olduğunda ittifak etmeyip kimi, aynı şey, kimi de ayrı ayrı şeylerdir demişlerdir. Nefis ile ruh insanda bir ise, ruh, bir midir, yoksa birden fazla mıdır? sorusunu sormuşlardır. Bunun neticesinde şu hükümler ortaya atılabilir:
1. İnsan vücudunda ruh birdir, faaliyetleri ve nitelikleri bakımından değişiklik arzeder diyen görüş takdire şayan sayılmıştır.
2. Birden fazla ruh vardır diyenler ise, bu ruhlardan biri insan üzerinde faaliyetini icra ettiği zaman insan uyanık olur, çıktığı zaman uyku ve rü'ya görür; diğer bir ruh ise, beden ile ittisali insanın diriliğim", bedenden ayrıldığı zaman da insanın ölümü gerçekleşir, demişlerdir.
Bütün bunların yanında şunu hatırlamakta fayda vardır: Hz. Peygamber (s.a.)e ruh ve mâhiyeti hakkında soru sorulduğunda Peygamber (s.a.) hemen cevap vermemiş, Cibril-i Emin vâsıtası ile gelen âyet-i celilede soru sorunlara cevap verilmiştir:

"Ruh benim Rabbimin işidir. (Bu konuda) size ancak az bir bilgi verilmiştir" buyurulması, ruhun mâhiyetinin insanlarca meçhul olduğuna işarettir.
Efendimizin, bu hâdisede ezan okumasını kime emrettiği açıkça belli olmamaktadır. Bununla beraber diğer rivayetlerin yardımıyla bu emrin Hz. Bilâl'e verildiği anlaşılmaktadır. Yine bu rivayette ezan okuma ve abdest alma işlerinin güneş yükselmeden önce olduğu görülmektedir. Halbuki önce geçen ve bundan hemen sonra gelecek olan rivayetlerde abdestin, güneş yükseldikten sonra alındığı anlaşılmaktadır. Sabah namazına kalkıîamayıp da, kuşlukta kaza edildiği vak'a birden fazla olabileceği için, hadisler arasında tezat söz konusu değildir.[184][184]

440. ...Ebû Katâde (r.a.) Resulullah (sallellahü aleyhi ve sellem)den bir evvelki -Halid'in rivayet ettiği- hadisin manasını rivayet ederek şöyle dedi:
"Resûlullah (s.a.), güneş yükselince abdest alıp ashabına namazı kıldırdı."[185][185]

Açıklama

Bu rivayetin tekrar Sunen'e alınmasındaki maksat, bununla önceki rivayet arasında mevcut olan ihtilafa işarettir. Çünkü bir evvelki hadiste cemaatin, abdesti güneş yükselmeden aldıkları ifâde edildiği halde, burada güneş yükseldikten sonra aldıkları ifâde edilmektedir.
Yukarıda da işaret edildiği gibi rivayetler arasındaki bu kihtilâf, hâdiselerin farklılığına hamledilerek giderilmiştir.[186][186]

441. ...Ebû Katâde (r.a.)den; demiştir ki: "Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu:
"Uyku hâlinde kusur yoktur. Kusur ancak, uyanıkken, diğer namazın vakti girinceye kadar bir namazın geciktirilmesidir."[187][187]

Açıklama

Hadisteki kelimesini meçhul olarak gaibe sığası ile okuyanlar olduğu gibi, malum olarak muhatap sîgasiyla da okuyanlar olmuştur. Terceme birinci okuyuşa göre yapılmıştır.

Bu rivayet Ebû Dâvûd'da 437. hadîsin sonunda da biraz değişik lâfızlarla mevcuttur. Ayrıca bu hadisin yeri de 337. hadisten sonra olması gerekirken Ebû Dâvûd burada zikretmiştir.
Orada gerekli açıklamada bulunulmuştur. İlâve olarak şunu diyebiliriz:
Bu hadîsten anlaşılıyor ki, sabah namazı dışındaki namazların vakitleri, bir sonraki namazın vakti girinceye kadar devam eder. Sabah namazının vakti ise, güneşin doğması ile sona erer.
Kusurun bir namazı diğer bir namaz vaktine bırakılması olduğuna göre Arafat ve Muzdelife dışında iki namazın bir vakit içinde birleştirilmesi (yani cem'edilmesi) yoktur; diyen Hanefiler bu'hadise dayanırlar.[188][188]

Bazı Hükümler

1. Uyuma veya unutma sebebiyle namazı vaktinde kılamamaktan, dolayı günah yoktur.Günah özürsüz olarak vaktinde kılamamaktan dolayıdır.
2. Sabah namazı dışındaki namazların vakitleri, bir sonraki namazın vakti girinceye kadar devam eder.[189][189]

442. ...Enes b. Mâlik (r.a.)'den demiştir ki: Resüiullah (s.a.) :

“Bir namazı unutan kimse, onu hatırladığı zaman kılsın. O namaz için bundan başka bir keffâret yoktur."[190][190]

Açıklama

Bu hadis-i şerifle ilgili olarak Hattâbî şöyle der: "Demek istiyor ki, Ramazan'da özürsüz olarak orucu tutmayana keffâret, hac menâsikinden bir şey terk eden ihramlıya dem ve yemek yedirme gibi bir ceza lâzım olduğu gibi, namazı terk etmekten dolayı sadaka gibi herhangi bir keffâret ve borç yoktuı. Ru hadisde bii kimsenin başka birinin borcunu ödemesi ve onun yerine hac etmesi caiz olduğu gibi, başkasının yerine namaz kılmasının caiz olmadığına da delil vardır. Oruçta olduğu gibi, namazın mal ile ödenemeyeceği de hadisten anlaşılmaktadır."
Hadis-i şerifde, unutularak vaktinde kılınamayan namazın, hatırlanılınca kaza etmekten başka bir keffâretinin olmayışının hasr terkibi ile ifâde edilmesi, terk edilen bu namazın ertesi günü vaktinde tekrar kaza

edileceğini söyleyenlerin aleyhine açık bir delildir. Geçirilen bir namazın kazası bir defadır, tekrarına lüzum yoktur.[191][191]

Iskat-ı Salât

Menhel sahibi, bu hadîsin şerhinde Hattâbî'nin yukarıya naklettiğimiz açıklamasını kaydettikten sonra:
"Bununla bilinmiş oluyor ki, (târikü's-salât) namaz borcu olan bir kimsenin ölümünden sonra, bazı insanların, başkalarına mal verip iskat-ü salât diye isimlendirdikleri şey delilsizdir" demektedir.
Ancak Hanefî ulemasının İmam-ı Muhammed'den yaptıkları bir nakle göre, namazın da bedenî olan ve bir mazerete mebnî tutulamayan oruç ibâdetine kıyasla öksüz ve yetimlerin hakkına tecâvüz edilmeksizin namaz keffâretinin de verilebileceğini ve bu konuda İmam-ı Muhammed'in "Cenab-ı, Hakk'ın onu muaheze etmeyeceğini umarım" dediğini de ilâve etmişlerdir.
En azından onun ruhu için bir sadaka olacağından veriimesinde ve yapılmasında beis olmadığı, uygulamanın da ülkemizde bu istikamette olduğu bilinmektedir.[192][192]

Bazı Hükümler

1. Unutularak vaktinde kılanmayan bir namaz, hatırlanır hatırlanmaz kılınmalı, tehır edilmemelidir.
2. Geçirilen bir namaz, bir defa kaza edilir, başkaca dünyevî bir cezası yoktur.[193][193]

443. ...Imrân b. Husayn[194][194] (r.a.)den nakledildiğine göre;
"Resûlullah (s.a.) bir sefer esnasında o ve ashabı sabah namazı vaktinde uyuya kaldılar ve güneşin harareti ile uyandılar. Güneş yükselinceye kadar biraz yürüdüler, sonra Efendimiz müezzine emretti, o da ezanı okudu. Sabah namazının farzından önce iki rekât (sünnet) kıldı, bilahare müezzine emretti o da kamet etti, Resûlullah da sabahın farzını cemaatle birlikte) kıldı."[195][195]

Açıklama

Hz. Peygamberin bu hadiste bahis konusu edilen seferinin hangi sefer olduğu ihtilaflıdır. Müslim'in Ebû Hureyre'den bu kıssaya benzer bir rivayetinde hâdisenin Hayber'den dönerken olduğu, Ebû Davud'un İbn Mes'ûd'dan yaptığı rivayette (bk. 447. hadîs) Hudeybiye zamanında, İmam Mâlik'in Muvattâ'da Zeyd b. Eslem'den Mürsel olarak yaptığı rivayette Mekke yolunda, Abdurrezzak'ın M usan ne T de Atâ b. Ye-sâr'dan yaptığı nakilde, Tebûk yolunda ve yine Ebû Davud'un başka bir rivayetinde de Ceyşü'i-Umerâ (Mûte veya Hayber) seferinde olduğu ifâde edilmektedir. Ancak bu hâdisenin Ebû Dâvûd'da 435. hadiste de ifâde edildiği gibi Hayber gazvesinden dönerken olması daha kuvvetli görünmektedir. Hadis-i Şerif bundan Önceki rivayetlere çok benzemektedir. Gerekli açıklama daha önceki hadislerin şerhinde verilmiştir.[196][196]

444. ...Amr b. Umeyye ed-Damrî[197][197] (r.a.)den demiştir ki;
Seferlerinin birinde Resûlullah (sallellahü aleyhi ve sellem)îe beraberdik. Sabah namazı (vaktinde) güneş doğuncaya kadar uyuyakaldı. Uyanır uyanmaz:
"Bu yeri değiştiriniz" buyurdu.
Sonra BilâPe emretti, o da ezan okudu. ;Ashâb) abdest alıp sabah namazının iki rekât (sünnet)ini kıldılar. Sonra Bilâl'e (tekrar) emretti, kamet getirdi; Efendimiz de cemaata sabah namazının farzını kıldırdı.[198][198]

Açıklama

Bu ve bundan önceki hadis, kaza namazlarında ezan okumanın sünnet olduğunu söyleyen Hanenlerın görüşüne delildir. Ayrıca bu rivayette Ef. ndimizin ezan okumasını emrettiği zat açıkça belirtilmiştir. O da Bilâl-i Habeşî (radiyellahü anh)dir.[199][199]

445. ...Resûlullah (s.a.)a hizmet eden Zî Mihber el-Habeşî[200][200] ,bu olay hakkında şöyle demiştir:
Resûlullah (s.a.) bir abdest aldı ki abdestinden toprak çamurlaşmadı.[201][201] Sonra Bilâl'e emretti, O da ezan okudu. Sonra Hz. Peygamber kalkıp acele etmeden iki rekat (sünnet) kıldı. Daha sonra Bilâl'e: "Namaza kamet et" buyurdu.

Bilâhere yine acele etmeden farzı kıldı.
İbrahim;(b.el-Hasen an lafzını kullanarak)Haccâc'dan, Oda Yezid b. Suleyh'den, O da; "Bana Habeşli bir adam -Zû-Mihber- haber verdi" şeklinde rivayette bulundu.

Ubeyd (b. Ebî'l-Vezîr) ise, (Yezîd b. Suleyh yerine) Yezid b. Sulh[202][202] dedi.[203][203]

446. ...Necâşî'nin kardeşinin oğlu Zû Mihber önceden zikri geçen haberi rivayet edip şöyle dedi:

"(Müezzin) acele etmeden ezan okudu."[204][204]

Açıklama

Bu rivayet de yukarıdaki rivayetin aynısıdır. Bu rivayette sadece müezzinin ezanı acele etmeden okuduğunu belirten bir söz ilâve edilmiştir.
Müellifin, bu rivayeti getirmekten maksad yukarıda işaret edilen farkı göstermek ve Zû Mihber'den rivayet yapan zâtın adının Yezîd b. Salih değil de Yezid b. Suleyh olduğunu söyleyen Haccac'ın iddiasını takviye etmek olsa gerektir.[205][205]

447. ...Abdullah b. Mes'ûd (r.a.)'den demiştir ki;
Hudeybiye zamanında Resûlullah (sallellahü aleyhi vesellem)le birlikte geldik. Resûlullah (s.a.):
"Bizi kim bekleyecek?" buyurdu.
Bilâl:
Ben, dedi.
Ancak ashab(ın hepsi) güneş doğuncaya kadar uyudu kaldı. Peygamber (s.a.) uyanır uyanmaz:
"Daha evvel yaptığınız gibi yapınız. (Önceden normal vaktinde abdest alıp, ezan okuyup, namaz kıldığınız gibi yine kılınız)" buyurdu.
Biz de öyle yaptık. Daha sonra Nebî (s.a.);

"Uyuyan veya unutan (uyuduğu veya unuttuğu için namazı vaktinde kılamayan) böyle yapsın" buyurdular.[206][206]

Açıklama

Önceden de ifâde edildiği gibi, Resûlullah'ın uyuyakalıp da sabah namazını güneş doğduktan sonra kıldığı yolculuğu, bu rivayete göre Hudeybiye'den dönerken olmuştur. Farklı rivayetler de göz önüne alınınca, Efendimizin sabah namazına kalkamadığı yolculuğunun birden fazla olduğu anlaşılmaktadır.
Hz. Peygamber'in Hudeybiye yolculuğu hicretin 6. yılında olmuştur. Hudeybiye Mekke'ye dokuz mil mesafede Cidde istikâmetinde bir köydür. Bugün oraya "Şemîsiye" veya "Şumeysiye' denilmektedir. Efendimiz 1625 kişi ile Medine-i Münevvere'den çıkmış, öğle namazını Zul-Huleyfe'de kılmış ve umre için ihrama girerek Mekke'ye doğru yola çıkmıştı. Ancak Ku-reyşliter, müslümanları Mekke'ye sokmak istemiyorlardı. Bunun için askerlerini topladılar, Mekke civarındaki sratejik önemi olan yerleri tuttular. Süvarilerini de müslümanların üzerine gönderdiler. Hz. Peygamberin savaş yapma niyeti yoktu. Zaten hepsi ihramlı idiler ve yanlarında kınlarına sokulmuş yolcu kılıcından başka silahları da yoktu. Resûlullah Kureyş süvarilerinin kendilerine doğru geldiklerini görünce onlarla karşılaşmamak için yolunu değiştirdi, dağ yollarına saptı ve Hudeybiye'ye kadar geldi. Burada Efendimizin devesi çöktü, bunun üzerine ashaba orada konaklamalarını emretti. Hz. Peygamber'le Kureyş arasında, Huzâa kabilesinden Budeyl b. Varkâ ve arkadaşları aracılığı ile bir anlaşma yapıldı. Bu anlaşma hükmünce müs-lümanlar Umre yapmadan geri döndüler. Konunun tafsilatı siyer kitaplarında mevcuttur.
Bu hadis-i şerifte ifâde edildiğine göre; işte bu seferden dönerken, müslümanlar gece yarısından sonraya kadar yürümüşler ve dinlenmek ihtiyacını duymuşlar. Hz. Peygamber, kendilerini sabah namazına uyandıracak ve muhafızlık yapacak birini istemiş, Hz. Bilâl bu göreve talip olmuştur. Ne var ki yorgunluğun tesiriyle Bilâl de uyuyakalmış ve ancak güneşin harareti ile uyanabilmişti. Hz. Peygamber, hadiste ifade edildiği şekilde ashabına namazlarını kılmalarını emretmiştir.
Hz. Peygamberin "daha evvel yaptığınız gibi yapınız" sözlerinden, bazı âlimler namazların kazasının da aynen edası gibi olduğunu, dolayısıyle edası cehrî olan namazların kazasının da cehrî, edası hafi olanların kazasının da hâfî olacağı hükmünü çıkarmışlardır.
Netice olarak görülüyor ki, İslâm'ın namaza vermiş olduğu önem aynen vakitlere de yansımıştır. Uyku, unutkanlık ve kahir sebebler dışında

namazların vaktinde kılınmasının önemine işaret edilmiştir. Namazı kılmak bir vecibe olduğu gibi, vaktinde ve belirli zamanlar içerisinde edası da bir vecibedir. Şu veya bu bahanelerle namazı kılmayan veya vaktinde kılamayanlar için bir mazeret yoktur.
Her ne suretle olursa olsun edâ edilmeyen namazlar kaza edilmeli kaza ederken de edasındaki kemâle ulaşmak için ezan ve ikâmetin ihmal edilmemesi lüzumuna da dikkat edilmelidir.
Sünnetlerin kazasına gelince,sabah namazının sünneti öğleden önce farzı ile beraber kaza edilir. Bunun dışında kazası emredilen sünnet yoktur. Her ne kadar sünnetlerin hikmeti teşriiyyesi şeytanı kovarak, kendisinden uzaklaştırmak ve farz namazları huzû' ve huşu içerisinde edâ etmesini sağlamak ise de, bu husus vakitle kayıtlanmıştır. Ancak vakit içerisinde ise, edâ edilir. Vaktin çıkmasından sonra kaza edilmez.
Farz borcu olan revâtib sünnetleri kılamaz görüşünde olanlar var ise de sözü edilen hikmete binaen Hanefîlerce sünnetin terki benimsenmemiş, farz borcu olsa dahi sünnet kılmalıdır, görüşü ağırlık kazanmıştır. Farzlardan borcu varsa bir an evvel kaza etmeli görüşü müftâbih olan görüştür.
Ancak misafir olanların sünneti kılmaları efdal ise de, muhayyer olmaları bundan müstesnadır.[207][207]

12. Mescid İnşası

İslâm'da esas olan mescidlerin inşasını ön plana almak değil, mescidi dolduracak insanları yetiştirmektir. Mescitlerin inşasında ana hedef de, ibâdet yapacak müslümanların huzur ile ibadet yapmalarına imkân sağlamaktır. Başka bir ifade ile îslâmî bir cemaat teşkil edecek olan müslümanların bir araya gelmesine imkân hazırlamaktır. Nitekim Resûlullah'ın Mescidi'-nin her tarafı açık hurma liflerinden dökülen yağmur damlaları, altlarındaki kumlarda görülen ayak izleri, caminin içindeki insanları bir şuur içinde yüceltmiş, "Lâ ilahe illellah" kelimesinde toplamış, Peygamber ile kucak-laştırmış, o sıcak sevgiden bir din ve bir cemaat zuhur etmiştir. O cemaatin sıcak bağlan bütün bir insanlığı sarmış yeni bir medeniyet meydana çıkarmıştır. Bütün bunlar cemaatlerin mescitlerde toplanmasından neş'et etmiştir. Çünkü İslâm'da mescid hem ibâdet yeri, hem eğitim ve öğretim hem de İslâm devletinin merkezi ve toplantı yeridir.

Bunun içindir ki Resûlullah Mekke'den Medine'ye gelişinde, İslâm devletinin kuruluşuna Küba'da ilk mescidi yaparak başlaması mescidin esas hedefini göstermiş oluyordu. Medine'de ise, evini mescidin içinde yaparak, hem talim, hem de öğretim görevini yerine getirmedeki stratejisini belirlemiş oluyordu.
Bütün bunlar gösteriyor ki İslâm'da mescidJİslâm ümmetinin hem dini, hem dünyevî bütün meselelerin görüşüldüğü yerdir. Görüyoruz ki:
Resûlullah (s.a.v.)ın Mekke'den Medine'ye hicret edenleri Medinelilerle kardeş yaptığı yer mescid: düşmanları ile sulh antlaşması yaparak müsrü-manlara nefes aldırdığı yer yine mescid, bütün müslümanların bir lider etrafında toplanıp İslâmî cemaat oluşturdukları merkez mescid, geleceğin âlimlerinin öğrenim gördüğü yer mescid, misafirlerin ağırlandığı yer mescid, fa-kirlerin doyduğu yer mescid, Kur'ân'ın öğrenildiği, hadisin tatbik edildiği yer mesciddir.Dünya' da sulh ve sükûn istenirse, onun yeri yine mescid olacaktır. Mescidin dışında hak, huzur ve sükûn olmasına imkân yoktur...[208][208]

448. ...İbn Abbâs (r.anhuma)dan dedi ki;
Resûlüllah (s.a.) şöyle buyurdu;
"Ben mescidleri yükseltip, genişletmekle emrolunmadım."
İbn Abbâs dedi ki:
"Vallahi siz yahudî ve hıristiyanların (kilise ve havralarını) süsledikleri gibi, mescidleri süsleyeceksiniz. "[209][209]

Açıklama

Hadis-i Şerifin birinci bölümü merfû, ikinci bölümü mevkûftur. Merfû olan bölümde, Hz. Peygamber ihtiyaç fazlası olarak camilerin genişletilme ve yükseltilmesine Cenab-ı Allah'ın izin vermediğini ifâde etmiştir.
İkinci bölüm ise, İbn Abbâs'ın sözüdür. Fakat bu gibi hususlar, rey ve ictihad ile bilinemeyeceği için ulemâ bu kısmı da merfu hükmünde kabul etmişlerdir.
Tîbî ikinci bölümün başındaki "lâm"ı kesre okuyarak tâlil ifâde ettiğini ve hadisin tamamının Resûlullah'ın sözü olup merfû olduğunu söylemişse de bu görüş pek rağbet görmemiştir. Ulemânın çoğunluğu bu "Iâm"ın kasem

için olduğunu ve bundan sonraki kısmın İbn Abbâs'ın sözü olduğunu söylemişlerdir. Terceme de buna göre yapılmıştır.
İbn Abbas bu bölümde, camilerin süslenip püslenmesini doğru saymamakta ve onu Yahûdî ve Hıristiyanların âdetlerine benzetmektedir.
Hattâbî'nin bildirdiğine göre, mescidleri ilk tezyin eden Velid b. Abdilmelik b. Mervân olmuştur. Fakat çoğu âlimler, fitne olmasın diye seslerini çıkarmamışlardır.
İbn Mâce'nin rivayet ettiği bir hadîste Resûlüllah (s.a.), "Sizi, benden sonra Yahudi ve Hıristiyanların kilise ve havralarını dikkat çekecek şekilde tezyin ettikleri gibi mescitlerinizi tezyin edeceğinizi görüyorum" buyurmuştur.
Aynî, "Bununla ashabımız (Hanefîler) mescidleri nakışlama ve süslemenin mekruh olduğuna hükmetmişlerdir. Bunun vakıf malı ile yapılması caiz değildir. Vakıf malını buna sarfeden kim olursa olsun öder. İnsan, kendi malı ile yaparsa mekruh olmasına sebep, ya namaz kılanı meşgul etmesi veya malı gereksiz yere harcamadır" demiştir.
Şevkânî de şöyle der:
"Hadîs, mescidlerin süslenmesinin bid'at olduğuna delildir. Ebû Hanife'nin buna ruhsat verdiği rivayet edilmiştir. Ebû Talib de mihrabları süslemenin mekruh olmadığını söyler."
İbn Hacer el-Askalânî meseleyi daha detaylı olarak ele almış ve beş madde halinde incelemiştir. İbn Hacer'in sözleri özetle şöyledir:
Ulemânın bazısı mecsidleri tezyine ruhsat vermiştir ki bu, Ebû Hanîfe'nin kavlidir. Ancak bununla mescidleri ta'zim hedef alınmalı ve masraflar beytü'l-mal'den yapılmamalıdır.
Bu meselede değişik veçheler vardır. Şöyle ki:
1. Camilerin süslenip güzelleştirilmesi namaz kılanı meşgul ediyor ise ittifakla me> ruhtur.
2. Süsleme, öğünmek ve gösteriş için yapılıyor ise, bu da mekruhtur. Bırakın süslemeyi bu maksatla cami inşa etmek bile mekruhtur.
3. Camiyi sağlam yapma ve bu maksatla kireç vs. gibi maddeler kullanma bize göre caizdir, mekruh değildir. Buhârî ve Müslim'in Osman b. Affân'dan rivayet ettikleri: "Her kim Allah için bir mescid inşâ ederse, Allah da onun için Cennette bir köşk inşa eder." Hadis-i Şerifi ile yine Hz. Osman'ın hilâfeti esnasında mescide yaptığı şeyler bu görüşümüze delildir. Ebû Davud'un rivayet ettiği "Ben mescidleri yükseltmekle emrolunmadım" mealindeki (üzerinde durduğumuz) hadis, bu görüşümüze muhalif değildir.

Çünkü burada nehye delâlet eden bir şey yoktur. Bir şeyle emrolunmamak, onun mekruh olmasını gerektirmez. İbn Abbas'ın sözleri ise, mevkuftur. Hükmen merfû olduğunu kabul etsek bile bu cemaatı, meşgul edecek derecede mescidi nakışlama ve süslemeye hamledilir.
4. Mescidleri, halkın mallarını zorla alarak inşâ etmek haramdır.
5. Vâkıfın (cami inşası için olmayan) vakıf malı ile cami inşâ ettirmesi de haramdır.
İbn Hacer'in bu sözlerinden ve Abdullah b. ez-Zübeyr (r.a.)ın Kâbe-i Muazzama'yı inşa edip binasını yükseltmesinden, camileri sağlam ve yüksek yapmanın caiz olduğu hükmüne varmak mümkündür. Camiyi tazim maksadıyla süslemenin imam Azam hazretlerine göre mekruh olmadığı da yukarıda kaydedilmiştir.[210][210]

Bazı Hükümler

1. Hadis-i şerif, camilerin ihtiyaç yokken yükseltilip, ihkam edilmesinin doğru olmadığının delilidir. Ancak bu, yukarıda da işaret edildiği gibi te'vile uğramıştır.
2. Camilerin altın, gümüş, kristal veya buna benzer şeylerle cemaati meşgul edecek şekilde tezyini mekruhtur.[211][211]

449. ...Enes b. Mâlik (r.a.) Resûlullah (sallellahü aleyhi vesellem)in şöyle buyurduğu haber vermiştir:
"İnsanlar, mescidleriyle öğün(eceği zaman gelin)ceye kadar kıyamet kopmaz."[212][212]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, Resûlullah (s.a.)ın gaybten haber verme tarzındaki mu'cizelerinin en bariz örneklerindendir. Efendimiz, insanların gösteriş ve anılmak için cami yaptırmalarını ve biribirlerine karşı, yaptırdıkları camilerle övünüp böbürlenmelerini kıyametin alâmeti olarak haber vermiştir. Gerçekten, Resûlullah'm haberi kısa zamanda olduğu gibi tahakkuk etmiş ve gün geçtikçe artan bir hızla devam etmiştir.
Bu hadis-i şerif, bir önceki hadiste, İbn Abbâs'tan mevkuf olarak rivayet edilen "eser"le aynı mânâyı ifâde etmektedir. Bu da gösteriyor ki, İbn

Abbâs'ın sözü, kendi görüş ve nevasından doğan bir söz değil, Hz. Peygamber'in hadislerinden mülhemdir.
Yine, bu hadis gösteriş için cami yaptırmanın caiz olmadığının açık bir delilidir. Bu bâbda İbn Huzeyme'nin Ebû Kılâbe kanahyle Enes'ten, Beyhakî'nin İbn Ömer'den ve Tirmizî'nin rivayet ettiği hadisler de vardır. Bütün bu hadisler, müslümanların, bir gün gelip cami inşasını övünme ve böbürlenme vasıtası yapacaklarını haber vermektedirler.[213][213]

Bazı Hükümler

Camilerin süslenmesi ve onlarla övünme kıyamet alâmetlerindendir. Bundan kaçınılması gerekir.[214][214]

450. ...Osman b. Ebi'l-Âs[215][215] (radıyellahü anh)den rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.) ona, Tâif mescidini, putlarının olduğu yere (tapınaklarının yerine), inşa etmesini emretmiştir.[216][216]

Açıklama

Tâif; Mekke'nin doğusunda Mekke'ye iki veya üç konak uzaklıkta bir şehirdir.
Müslümanlar, bu hadis-i şerife dayanarak, feth ettikleri yerlerden küfrün kökünü kazımak, izlerini yok etmek için kilise ve havraları cami hâline getirmişlerdir.[217][217]

Bazı Hükümler

Fethedilen kâfir beldesindeki ibadethanelerin cami hâline getirilmesi meşrudur.[218][218]

451. ...Abdullah b. Ömer (r.anhümâ) haber vermiştir ki:
Resûlullah (sallellahü aleyhi ve sellem) devrinde mescid-i Nebevî'nin (duvarları) kerpiç, tavanı ve direkleri hurma ve hurma dalların-dandı. -Mücâhid (rivayetinde) dedi ki: Direkleri hurma dallarındandı.-Ebû Bekir (radiyellahü anh) buna bir şey ilâve etmedi. Ömer (radıyel-lahu anh), Hz.

Peygamber zamanında olduğu gibi kerpiç ve dallarla inşa etti, fakat biraz (kıble tarafına) ilâve yaptı. Eski ağaç direklerini yine yerine dikti. -Mücâhid, direklerini ağaç dallarından yaptı- Osman (radiyellahü anh) ise onu (mescidin binasını) değiştirdi ve çok büyük ilâvelerde bulundu. Duvarını nakışlı taşlar ve kireçle yaptırdı. Direklerini nakışlı taşlardan yaptı, tavanını da sâc'la (abanoz ağacı veya hind çınarı ile) kaplattı.[219][219]
Mücâhid, (metindeki "bi's-sâc" kelimesini harf-i cersiz olarak) "sac" (manasını verecek şekilde isim cümlesi) olarak rivayet etti.

Ebû Dâvûd dedi ki; "kassa" kireç'dir.[220][220]

Açıklama

Müellif, bu hadisi Muhammed b. Yahya ve Mücâhid b. Mûsâ'dan rivayet etmiştir. Metinde râvîlerin rivayetleri arasındaki farka işaret edilmiştir. Muhammed b. Yahya "direkler" manasına gelen kelimeyi "ameduhu" şeklinde rivayet ettiği halde Mücâhid, "Umuduhu" şeklinde nakletmiştir.
Hadis-ı şeriften anlaşıldığına göre Mescid-i Nebevi ilk üç halife devrinde yıkılıp yeniden inşâ edilmiştir. Hz. Ebû Bekir mescidde her hangi bir değişiklik yapmamış Hz. Peygamber'in yaptırdığı hey'et üzere inşa ettirmiş ve mescidi büyütme cihetine gitmemiştir. Hz. Ömer, mescidin kıble tarafına bir miktar ilâvede bulunmuşsa da malzemede bir değişiklik yapmamış, eskiyenlerin yerine yenisini koymuş, ilk hâlini korumuştur. Hz. Ömer, bu ilâveyi yaparken, Fahr-i Kâinattan duyduğu "Mescidimizi büyütmemiz gerekir" hadisine dayanmış ve "eğer bunu duymasaydım hiç bir şey ilâve etmezdim" demiştir. Bu rivayet Ahmed b. Hanbel'in Müsned'in de mevcuttur.
Bu konuda İbn Sa'd Salim b. Ebi'n-Nadr'dan şunları nakletmektedir: Hz. Ömer zamanında müslümanlar çoğalıp Mescid daralınca Hz. Ömer, mescidin etrafındaki evleri satın alıp mescide ilhak etti. Bunlar içinde Hz. Abbâs'ın evi de vardı. Hz. Abbâs'a, Hz. Ömer evini istimlâk edeceğini söyleyince Hz. Abbas buna razı olmadı. Hz. Ömer de üç şey ile muhayyersin:

1. Evini istimlâk ederiz, paranı alırsın,

2. Evinin benzeri bir ev satın alırız veya,

3. Kendi rızanla müslümanların istifâdesine verirsin.

Abbas hiçbirine razı olmadı. Bunun üzerine Ubey b. Ka'b'ı hakem tayin ettiler. Ubey;
İsterseniz Resûlullah'tan duyduğum bir hadisi nakledeyim, dedi. Kabul ettiler. Ubey dedi ki:
Resûlullah (s.a.) "Cenab-ı Hak Davud'a içinde zikir edeceği bir ev yapmasını vahyetti. Hz. Dâvûd mescidin planını hazırladı fakat bu plan İsrail oğullarından birisine ait olan bir evin bir bölümünü içine almaktaydı. (O mes-cid,Mescid-i Aksa'ya aitti) Hz. Dâvûd bu evi satın almak istedi, sahibi vermemekte direnince, Hz. Dâvûd gönlünden zorla almayı geçirdi. Bunun üzerine Cenab-ı Allah:
"Yâ Dâvûd, ben sana içinde zikredeceğin bir ev yapmanı emrettim. Sen ise, evime zorla alınan bir malı katmak istedin. Halbuki gasb, benim şanımdan değildir. Cezan da bu evi yapmamandir" buyurdu. Hz. Dâvûd:
Ya zürriyetimden biri yapmak isterse, diye niyaz edince, Cenab-ı Hak:
Onlar için de aynıdır, buyurdu.
Bunun üzerine, Hz. Ömer, Ubeyy'in yakasına yapışıp; "sana bir şey getirdim sen daha şiddetlisini gösterdin" dedi. "Bu söylediklerinden kendini kurtarman gerekir" diye ekledi. Daha sonra kendisini alıp sahâbîlerin toplu olduğu mescide getirdi. Sahâbîlere Ubeyy:
Mescid-i Aksâ'nın yapılışı ile ilgili Resûlullah'tan bir şey duyan var mı? diye sordu. Ebû Zerr ve diğer bir sahâbî peş peşe duyduklarını söyleyince Hz. Ömer'e:
"Beni bu konuda itham edici hareketlerin vardı ya Ömer, işte şahitlerim" dedi. Hz. Ömer de;
"Hayır ya Ebâ Munzir, seni itham etmedim; ancak Resûlullah'tan nakledilen hadise bir destek aradım, hepsi o kadar" dedi.
Daha sonra Hz. Abbâs'a dönüp:
Gidebilirsin artık evine dokunmayacağım, dedi. Hz. Abbâs ise:
Madem ki bunu söyledin ben de evimi müslümanlara vakfettim mescitlerini genişlet, dedi. Hz. Ömer de FVviet bütçesinden .bir miktar para ayırıp mescidi genişletti.
Hz. Osman ise, cemaatin çoğalması dolayısıyla mescid dar geldiği için hem sahasını genişletmiş, hem de malzemelerde büyük değişiklikler yapmıştır. Eskiden kerpiç olan duvarları nakışlı taşlarla ördürmüş, sağlam olması için harcını kireçten yaptırmış, tavanını da Hindistan tarafından getirilen ve sâc denilen bir ağaçla örtmüştür.

Hz. Osman duvarları taşla ördürürken bu taşlara kendisi nakış yapmamış ve nakışlanmasını da emretmemiştir. Bu taşlar, bazı civar bölgelerden getirilmiş ve nakışlarına dokunulmamıştır. Bazı âlimler Hz. Peygamberin, "Benim ve Râşid halifelerimin sünnetine sanlınız" hadisi şerifinin delâleti ile, Hz. Osman'ın bu hareketine bakarak böbürlenme maksadı olmaksızın mescidi tazim ve sağlamlaştırmak maksadıyla nakış yapmanın ve bazı malzemelerin kullanılmasını caiz görmüşlerdir. Her ne kadar Hz. Osman'ın yaptığı, devrindeki bazı sahâbiler tarafından hoş görülmemiş ise de mekruh olacak şekilde süs ve övünme için değildir.[221][221]

452. ...Abdullah b. Ömer (r.anhuma)dan, demişteki;
Resûlullah (s.a.) zamanında Mescid-i Nebevî'nin direkleri hurma ağacı gövdesindendi. Üstü de hurma dalları ile örtülü idi. Ebû Bekir devrinde direkler çürüdü, o da yine hurma gövdesi ile onları değiştirdi. Hz. Osman'ın hilâfetinde direkler yine çürüdü bu sefer Hz. Osman direkleri ve duvarları tuğla ile inşâ etti. Mescid'in bu şekli şu ana (İbn Ömer'in bu açıklamayı yaptığı zamana) kadar değişmeden kaldı.[222][222]

Açıklama

Görüldüğü gibi bu ve bundan evvelki hadîsler Abdullah b. Ömer'den rivayet edilmişlerdir. Ancak bu rivayetler arasında bazı farklar göze çarpmaktadır. Öncekinde, Mescidin Hz. Ömer devrinde de tamir edildiği ifâde edildiği halde bu rivayette buna temas edilmemiştir. Buna sebep Hz. Ömer'in yaptığı tamirin Ebû Bekir'in yaptırdığının aynısı olduğundan dolayıdır, denilebilir.
Bir de, önceki rivayette Hz. Osman'ın direkleri nakışlı taşlardan inşa ettirdiği zikredildiği halde, burada tuğladan yaptırdığı bildirilmektedir. O zaman, direklerden bazılarının tuğladan, bazılarının da nakışlı taşlardan inşa edildiği söylenebilir. Böylece rivayetler arasındaki farklılık da telâfi edilmiş olur. Bazı âlimler de, üzerinde durduğumuz hadîsin senedinde Atıyye b. Sa'd el-Avfî bulunduğu için, bu rivayeti zayıf saymışlar, vakıaya uygun olanının önceki rivayet olduğunu söylemişlerdir.[223][223]

453. ...Enes b. Mâlik (r.a.)den, demiştir ki;
Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) (Mekke'den Medine'ye gelince Medine'nin (Necid tarafındaki) Benû Amr b. Avf denilen mahallesinin

yüksek semtine indi. Orada on dört gün kaldı. Sonra, Neccâr oğullarına haber gönderdi. Onlar da kılıçları omuzlarına asıllı bir vaziyette geldiler. Sanki şu anda Resulullâh'ı hayvanının üzerinde, Ebû Bekr'i terkisinde, Neccâr oğullarının ileri gelenlerini de Efendimizin etrafında görür gibiyim. Böylece, Ebû Eyyûb'un bahçesine geldi.

Resûlullah (sallellahü aleyhi ve sellem) namazı vakti geldiği yerde hatta koyun ağıllarında kılardı. Mescidi bina etmekle emrolundu ve Neccâr oğullarına haber gönderdi. (Onlar gelince):

"Ey Neccâr oğulları, Şu bahçenizin fiatını söyleyiniz (ve bana satınız)" buyurdu.

Vallahi bunun ücretini ancak Allah (azze ve celle)den isteriz, dediler.

Enes devamla dedi ki, bahçede şu söyleyeceğim şeyler vardı:

Bir bölümünde müşriklerin kabirleri, bazı yerlerinde yıkık bina kalıntıları, bir kısmında da hurma ağaçlan. Resûlullah (s.a.)ın emri ile müşriklerin kabirleri açılıp (kemikleri) başka yerlere nakledildi. Bina kalıntıları düzeltildi, hurmalar da kesildi. Bu hurmalar, mescidin kıble tarafına dizildi. Kapının kenarlarını taşla yaptılar. Sahâbîler recez[224][224] söyleyerek taş taşımaya başladılar. Hz. Peygambt çle onlarla birlikte;

"Allah'ım, yegâne hayrdır; hayr-i âhıret - Sen Ensâr'a ve Muhacirlere yardım et"[225][225]

Açıklama

Bu "eser" Hz. Peygamberin Mekke'den Medine'ye hicret ettikten sonra Mescid-i Nebevî'yi inşa edişini anlatmaktadır.Burada anlatıldığına göre,'Efendimiz Medine'ye teşrif edince önce şehrin Necid istikametindeki yüksek kısmında bulunan Benû Amr b. Avf kabilesinin yanına inmiş, orada on dört gün kaldıktan sonra Neccâr oğullan yurduna gelmiş ve Neccâr oğullarına ait bir bahçeyi satın almak istemiştir. Ancak Neccâr oğulları bu bahçeyi maddî bir karşılık beklemeden Allah rızası için vermek istemişlerdir. Bu rivayette Neccâr oğullarının bu rızâsına karşılık Resûlullah'ın para ödeyip ödemediği, tasrih edilmemiştir. Halbuki başka rivayetlerde bu bahçenin Seni ve Süheyl adında iki yetime ait olduğu, bu yetimlerin bahçeyi karşılıksız hîbe etmek istedikleri, fakat Hz. Peygamber'in burayı hîbe olarak kabul etmediği ve parasının Hz. Ebû Bekir

tarafından ödenerek satın alındığı ifade edilmektedir. Bu farklı rivayetler bir araya getirilince, Neccâr oğullarının bahçeyi karşılıksız vermek istemeleri üzerine, Hz. Peygamber burasının, o kabileden iki yetime ait olduğunu öğrenmiş ve hîbe olarak kabul etmemiş, satın almakta ısrar etmiş, sonunda parası Ebü Bekir (r.a.) tarafından ödenerek satın alınmış olduğu anlaşılmaktadır.[226][226]

Kabristanda Namaz ve Kabristanın Mescide Çevrilmesi

Bu hadis-i şerifin belirlediği en önemli konu mescid yapılacak arazideki müşrik kabirlerinin başka tarafa nakledilmesi meselesidir. Bu bölüm incelenince şu hususlar karşımıza çıkar:
1. Kabristanda namaz kılınması men'edilmiş olduğu halde, Hz. Peygamber, kabristanın yerini mescid yapmıştır.
2. Müşriklerin kabirleri açılmış ve içerisindeki kemikler başka tarafa nakledilerek yerine mescid yapılmıştır.
3. İhtiyaç anında müslümanlann kabristanına da aynı uygulamanın yapılması caiz midir?
Şimdi teker teker bu maddeleri açıklanmaya çalışalım:
Birinci maddede belirtilen konu için, Hattâbî aynen şunları söyler:
"Bu hadisten anlıyoruz ki, kabirler açılıp toprakları nakledilerek burada yere karışan bir necaset kalmayınca orada namaz kılmak caizdir. Kabristanda namazın men'edilmesi, oranın toprağına ölülerin irin ve kanlan karıştığı içindir. Ama toprak başka tarafa nakledilince artık oraya kabristan denmez ve arazî tekrar temiz hükmüne döner."
2. İhtiyaç anında müşriklerin kabirlerinin açılıp açılamayacağı konusunda âlimlerin değişik görüşleri vardır. Evzâî, Hz. Peygamber müşriklerin evlerine girmeyi men'etmiştir. Öyle olunca kabirlerine girme öncelikle yasaktır. O halde müşriklerin kabirleri açılarak içindeki ölülerin kemikleri çıkartılamaz, der.
Ulemânın çoğunluğu ise, ihtiyaç duyulduğunda müşriklerin kabirlerinin açılabileceği ve yerine mescid inşa edilebileceği görüşündedir.
Hâttâbî bu konuda da şunları söyler:
"Bu hadisten öğrenmiş oluyoruz ki, ihtiyaç anında kâfirlerin kabirlerinin açılması mubahtır. Nitekim rivayet edilmiştir ki, Hz. Peygamber Taife giderken ashabına Ebû Rigal'İn kabrinin açılmasını emr etmiş ve onunla

beraber altından bir dalır^ gömülmüş olduğunu söylemiş. Ashab da kabri açıp o dalı çıkarmıştır.

3. Müslümanların kabristanına câmî yapılıp yapılamayacağı veya bir başka şey için kullanılıp kullanılamayacağı konusunda âlimlerin görüşü de şudur:

"Mâlikîlerden İbn Kasım şöyle der, "Müslümanların kabirlerinin izi silinirse, oraya mescid inşa edilmesinde bir beis görmüyorum. Çünkü kabristan müslümanların ölülerini gömmek için bir vakıftır. Dolayısıyla oraya bir kimsenin mâlik olması caiz değildir. Kabirlerin izi kaybolur ve oraya ölü gömmeye ihtiyaç olmazsa, oranın mescide sarîedilmesi caizdir. Çünkü mescid de müslümanlar için vakıftır."

Mâlikîlerden İbn Vehb ve İbnü '1-Mâcişûn'un görüşleri de aynı istikâmettedir. Ancak İbn Vehb bunu yirmi sene ile kayıtlamıştır.

Hanbelîler de şöyle derler:

"Ölü çürümüş, ise, kabristana ekin ekmek, ağaç dikmek veya üzerine bina yapmak caizdir. Çürümemiş ise caiz değildir."

Hanefî âlimlerinden Aynî bu konuda şöyle der:

"Hanefî uleması der ki; mescid harâb olup eskidiği ve etrafında cemaat kalmadığı, kabristan da harap olup kabirlerin izleri kaybolduğu zaman eski sahiplerinin mülküne dönerler. Buralar mülk olduğuna göre, mescidin yerine başka bir bina, kabristana da mescid veya başka bir şey yapılması caizdir. Eğer eskiyip harab olan mescid veya kabristanın sahibi yoksa buralar beyiüİmâle intikal eder."

Şurası unutulmamalı ki; Hanefîlere göre cami olarak yaptırılan yer ile ölülerin defnine tahsis edilen yerler içinde namaz kılınır veya bir ölü defne-dilirse vakıf olur. Onun defnedildiği yer; vakıfın ise, alınıp satılmayacağı, özel mülk olarak kullanılmayacağı hüküm olarak bilinmektedir. İslâm diyarındaki uygulamalar da bu şekilde olmuştur.

Üzerinde durduğumuz hadîs-i şerifte, Hz. Peygamber'in içerisinde müşriklerin kabirleri bulunan bahçeyi sahiplerinden satın alması, Aynî'nin sözlerinin isabetini ortaya koymaktadır. Hattâbî ölünün sarıldığı kefenin de kefen sahibinin mülkü olduğunu ilâve etmiştir.

Şâfiîlerin bu konudaki görüşlerine gelince:

Vakfedilmiş kabristanlarda mescid yapılması mekruhtur. Vakfedilmeyen yerlerde ise, haramdır. Binanın yerin üstünde veya altında olması arasında fark yoktur. Böyle binaların yıktırılması hâkim üzerine vaciptir.

Yukarıya naklettiğimiz görüşlerden anlaşılıyor ki, eskiyen ve cenaze defnedilmeye ihtiyaç olmayan kabristanların başka bir maksatla kullanılması, Mâlikî, Hanbelî ve Hanefî mezheblerine göre caiz, Şafiîlere göre ise, mekruhtur.
Hadis-i şerifin son kısmında, Resulüllah (s.a.)ın taş taşırken ashabı ile beraber recez söylediği ifade edilmektedir. Burada şöyle bir soru hatıra gelebilir.[227][227]

Hz. Peygamber'in Şiir Söylemesi

Cenabı Allah "Biz ona şiiri öğretmedik, O'na yakışmaz da..."[228][228] âyet-i kerimesi ile Hz. Peygamberin şiir söylemesini haram kılmıştır. Nasıl oluyor da Hz. Peygamber mescidi inşâ ederken şiir söylemiştir?
Hatıra gelmesi muhtemel bu soruya iki şekilde cevap verilmiştir:
a. Hz. Peygamberin söylediği şiir değil, seci'li sözdür,
b. Hz. Resûlullah'ın söylediğinin şiir olduğu kabul edilirse, Hz. Peygamber kendi şiir yanmamıştır. Başkalarının yazdığı şiiri söylemiştir. Bu şiir söyleme değil, şiir okumadır. Bu da haram değildir. Cenabı Allah'ın men'-ettiği Hz. Peygamber'in kendi şiirini söylemesidir.
Ayrıca şunu belirtelim ki, arapçada şiir nedir?
Arapça'da şiir Bahir denilen belirli kalıplar içinde uyum sağlanarak söylenen vezinli sözlerdir. Buna göre söylenen söz tesadüf eseri bir kalıba uyarsa kasıt şartı bulunmadığından buna şiir denmez. Yine, seçili olan veciz ifadeler vezne uymadığı takdirde şiir olmamaktadır.
Resûlullah'ın başkasına ait olan bir şiiri tekrarlamasına gelince tam bir beyti aynı kalıplar içinde tekrarladığını ifâde eden bir delile rastlanmamaktadır.. Hatta, müslüman olan Muallaka şâirlerinden Lebîd'e ait bir şiirin bir" beytinin bir mısraını söylediği ikinci mısraı tamamlamadığı siyer kitaplarında açıkça nakledilmektedir. Bundan da anlaşılıyor ki, Resûlullah şiir söylememiş, söylenmiş bir şiirin yarısını şâirlerin söylediğinin en doğrusu diyerek ashabına: "Allah'tan başka her şey yok olacaktır ve yok olmaya mahkumdur" mânasına gelen Lebîd'in mısraını nakletmiştir.[229][229]

Bazı Hükümler

1. Kâfir beldesinden, İslâm ülkesine hicret caizdir.

2. Tebeanın, reisin etrafında toplanmaları vacıbtır.
3. Namaz vakti nerede girerse girsin orada kılınması caizdir.
4. Koyun ağıllarında (necaset üstünde olmamak şartıyie) namaz kılmak caizdir.
5. Cami yapımı teşvik edilmiştir.
6. Ahş-veriş caiz, gasb memnudur.
7. Allah için teberruda bulunmak meşrudur.
8. Müşriklerin eskimiş olan kabirlerini açmak ve kabristanın yerini satmak caizdir.
9. İhtiyaç hâlinde meyveli de olsa ağaçların kesilmesi caizdir.
10. Müşriklerin kabirleri açılıp içindekiler başka bir tarafa taşındıktan sonra orada namaz kılmak caizdir.
11. Müslüman topluluğun ihtiyacına ait işleri birlikte çalışmak sureti ile yapmaları mümkündür.[230][230]

454. ...Enes b. Mâlik (r.a.)den demiştir ki:
Mescid'in yeri, Neccâr oğullarına ait bir bahçe idi. Orada, ekin, hurma ağaçları ve müşriklerin kabirleri vardı.
Resulullah (sallellahü aleyhi ve sellem) (bahçe sahiplerine):
"Bana bahçenin fiatını söyleyiniz (ve satınız)" buyurdu.
Bahçe sahipleri:
Biz para istemiyoruz, dediler.
Bunun üzerine, hurma ağaçlan kesildi, ekin (yeri) düzeltildi, müşriklerin kabirleri de açılıp içindekiler çıkartıldı.[231][231]
(Râvilerden, Hammâd b. Seleme); hadisin bundan sonraki kısmını, önceki hadiste olduğu gibi aktardı, ancak (önceki hadisin sonundaki) "yardım et" kelimesinin yerine "bağışla" kelimesini söyledi.
(Ebû Davud'un hocası) Musa dedi ki;
Abdül-vâris de bu rivayetin benzerini bize haber verdi. Ancak Abdül-vâris "ekin" kelimesinin yerine "harabe" derdi.
Abdül-vâris bu hadisi, Hammâd'a rivayet ettiğini söylemiştir.[232][232]

Açıklama

Aslında, bu ve bundan evvelki rivayetler tek hadistir. Sahabî ve Tabiî râvüeri tektir. Fakat, Tâbiûndan olan Ebû't-
Teyyâh'tan sonraki râvîler ayrılmış ve rivayetleri arasında iki farklılık meydana gelmiştir. Bunlar:
Birincisi: Önceki rivayette, bahçede harabede, hurma ağaçları ve müşriklerin kabirleri olduğu beyân edildiği halde bu rivayette "harabe" kelimesinin yerine "ekin" kelimesi kullanılmıştır, görüldüğü gibi bu farklılık, bir harfin noktasının değişmesi ile hasıl olmuştur. Hadis-i şerifte bu kısmın düzeltildiği ifâde edildiğine göre "harabe" şeklindeki rivayetin daha sahih olması gerekir. Çünkü ekin zaten düz araziye ekilir.
İkincisi: Önceki rivayetin sonundaki şiir "Ensâra ve muhacirlere yardım et" şeklinde vârid olduğu halde, bu rivayetin sonunda "Ensâr ve muhacirleri bağışla" şeklinde vârid olmuştur.
Müellifin bu ikinci rivayeti kitabına almaktaki maksadı, bu rivayet farklılığına işaret etmektir.[233][233]

Bazı Hükümler

1. Uygun olan yerler cami yeri olarak seçilebilir, ağaçlar kesilebilir.
2. İslâm öncesi müşriklere ait mezarlığın taşınması ile o yere cami yapılabilir.
3. Cami inşaatı ve benzeri için arzu edilen arsanın teberru yoluyla alınıp cami yapılması daha uygun olur.
4. Cemaat reisinin teb'asına duada bulunması teb'ası için moral kaynağı olacaktır.
5. Cami inşaatı için seçilecek yerlerin toplum ihtiyacına karşılık verebilecek konumda olmasına dikkat edilmelidir.Cami müslümanların karargahı dır: bütün işleri orda görülmektedir. Bütün bunlara rağmen rızasız yapılamaz; yaparken de birlik ve beraberlik ruhunun tecelli etmesi, caminin imarından daha çok içindeki insanların ruhunun imar edilmesi gereklidir.[234][234]

13. Mahallelerde Mescid Edinmek

Başlıkta "Mahallelerde" diye terceme ettiğimiz ... (dûr) kelimesi... (dâr) kelimesinin çoğuludur. Bu kelime mahalle mânâsına geldiği gibi, hâne, ev mânasına da gelmektedir. İbn Melek, ikinci mânayı tercih edenlerdendir.

Biz Ebû Dâvûd sarihlerinin tercihine uyarak başlığı ilk manâya göre terceme ettik. Kelimenin bu farklı manalandırılışı, hadis-i şerifden elde edilecek hükmün de farklı oluşuna sebep olmaktadır.
Birinci manâya göre: Hadis-i şerifte mahallelerde mescid inşa edilmesi emredüdiği halde, ikinci manâya göre hâne halkının, kendi evleri içerisinde özel bir bölümü namaz kılmaya tahsis etmeleri emredilmiş olmaktadır.
Her ne kadar evlerde bir bölümün ibâdet için hazırlanmasına müsaade edilmekte ise de bu, evde zaruret hâlinde namaz kılma noktasındandır Mahalle mescidine gitmenin ısrarla istenilmesi ve bazılarınca vâcib olduğunun söylenmesi de gösterir ki, evde namazgah bulundurmak müslümanın mescidinden uzaklaşmasına ruhsat vermez. Ancak cemaate iştirak etmeleri mahzurlu olan kadın ve çocukların dinî vecibeleriyle eğitimlerini yapmalarını sağlamak noktasından önemlidir.[235][235]

455. ...Âişe (r.anhâ) şöyle demiştir:
peygamber (sallellahü aleyhi ve sellem) mahallelerde (veya evlerde) mescidler yapılmasını oraların temiz tutulmasını ve güzel kokular sürülmesini emretti.[236][236]

Açıklama

Yukarıda da işaret ettiğimiz gibi kelimesi hem mahalle, hem de ev manâsına gelmektedir. Sarihlerin aşağı yukarı tümü kelimeyi mahalle olarak kabul edip açıklamışlardır; ev manâsına gelebileceğine de işaret etmişlerdir.
Hattâbî, bu kelimenin ev manâsına geldiğini fakat mahalle için de kullanıldığını söylemiş, Aynî de Hattâbî'nin söylediğini tercih etmiştir.
Hz. Peygamber'in mahallelerde mescidler inşa edilmesini emretmesindeki hikmet, evi camiye uzak olanları meşakatten kurtarmak ve onların camiye gidemedikleri hallerde cemaatten mahrum olmamalarım sağlamaktır.
İkinci manâya göre düşünüldüğünde, Hz. Peygamber'in evleri kabirlere benzetmekten men'eden hadisinin manâsı tahakkuk etmiş olur.
Hadis-i şerif ayrıca camilerin temiz tutulmasını ve buralarda terden veya başka sebeplerden dolayı olması muhtemel kokuların izâlesi için güzel kokular sürülmesini emretmektedir. Ibn Reslân, camilerde kullanlacak olan kokunun, rengi kalmayan ve erkeklere mahsus olan kokular olacağını, çünkü kadınların kullandıkları ve renk bırakan kokuların cemaati meşgul

edeceğini söyler. Yine İbn Reslân'ın ifâde ettiğine göre, bu kokular, insanların duracağı ve secde edecekleri yerlere sürülmelidir.[237][237]

Bazı Hükümler

1. Evlerde ve mahallelerde mescid edinmek meşrudur.

2. Mescidler temiz tutulmalı ve güzel kokular sürülmelidir.[238][238]

456. ...Semure (b. Cündüb) radıyellahü anh, oğluna bir mektup yazmış, (hamdele ve salveleden) sonra şöyle demiştir:
Rasûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem),bize mahallelerimizde -veya evlerimizde-[239][239] mescidler inşa etmemizi, onların binasını sağlam yapmamızı ve temiz tutmamızı emrederdi"[240][240]

Açıklama

Hadis-i Şerifte işaret edilen emir, vücûba değil, cevaza delâlet eder. Çünkü bu emrin esası insanlardan meşakkati kaldırma ve onların cemaatten mahrum kalmamalarını temindir.
Bazı sarihler "Mescidlerin binasını sağlam yapma"yı ifâde eden sözlerden, camilerin yapılış tarzı olarak farklı olması gerektiğini çıkarmışlardır.[241][241]

14. Mescidlerde Kandil Yakmak

457. ...Nebî (s.a.)'in azatlısı Meymûne[242][242] r.anhadan, nakledildiğine göre, Resûlullah (sallellahu aleyhi ve sellem)e:
Beyt-i Makdis'de (namaz kılmanın hükmünü) bize beyân et, dedi.
Resûlullah (s.a.):
"Oraya gidiniz ve orada namaz kılınız" buyurdu. O zaman Beyt-i Makdis'te savaş vardı (Efendimiz devamla):
"Eğer oraya gidemez ve orada namaz kılamazsanız, kandillerinde yakılmak üzere zeytin yağı gönderiniz" buyurdu.[243][243]

Açıklama

Beytü'l-Makdis, Kudüs'teki Mescidü'l-Aksâ'dır. Mescid-i Aksâ müslümanların ilk kıblesidir. Bölge olarak da bütün semavî dinlerin kudsiyetinde birleştikleri bir yerdir.

İsrâ ve Mi'raç mu'cizesinden sonra Peygamber (s.a.) 18 ay Mekke'de 18 ay da Medine'de Mescid-i Aksâ'yı kıble ittihaz etmiştir.

Daha sonra kıble Mekke'ye çevrilmiş, hatta Resûlullah ile birlikte bütün müslümanlar kıblenin Mekke'ye tahvilini bekledikleri emrin namaz esnasında kendilerine iletilmesinden sonra Kabe'ye yönelmelerinin gerçekleştiği mecside "Mescidü'l-Kıbleteyn" denilmektedir.

Kıblenin tahvilinden sonra Mescid-i Aksâ'da namaz kılınıp kılınmaya-cağı sorusuna karşılık Resulüllah (s.a.):

"Oraya gidiniz ve namaz kılınız" buyurmuştur.

İbn Mâce'nin rivayetinde, Orası mahşer ve menşer yeridir, gidin ve orada namaz kılın zira orada kılınan bir namaz başka yerlerde (Mekke ve Medine hariç) kılman bin namaz gibidir, buyurmaları Mescid-i Aksâ'nın kudsiyeti-ne işarettir. Yalnız buradaki emir nebd içindir.

Meymûne, (r.a.) Mescid-i Aksa'ya kadar gidip orada namaz kılmanın fazileti haiz olup olmayacağını anlamak için Resûlullah (s.a.)dan fetva istemiş, Hz. Peygamber de oraya gidip namaz kılmayı tavsiye etmiştir. Ancak o zaman bu bölgede müslümanlarla müşrikler arasında savaş olduğu ve müslümanların oraya girmesi mümkün olmadığı için, Mescid-i Aksâ'nm kandillerine konulmak üzere zeytin yağı gönderilmesini tavsiye etmiştir. Kudüs Hz. Ömer devrinde fethedilmiştir. Hz. Peygamberin bu emri vücûb için değil cevaza işarettir.[244][244]

Bazı Hükümler

1. Beyt~ı Makdis faziletli bir mekândır.
2. Mescıd-ı Aksa ya ibadet için gitmek ve orada namaz kılmak matlûptur.
3. Caminin ışıklandırılmasına iştirak menduptur.
4. Bir mescidde kılınan namaz, ecir bakımından diğerlerinden farklı olabilir.[245][245]

15. Mescide Çakıl Koymak Ve Mescidden Çakıl Çıkarmak

458. ...Ebu'i-Velîd'den, demiştir ki:
İbn Ömer (radiyellahü anh)'a, Mesciddeki çakıl taşlarım sordum, şöyle dedi: Bir gece yağmur yağdı ve yer ıslandı. Bir adam eteğinde çakıl getirip altına döşemeye başladı. Resûlullah (s.a.) namazı bitirince:
"Bu ne kadar güzel!..."[246][246]

Açıklama

Daha önce de ifâde edildiği gibi, Mescid-i Nebevî'nin tavanı Resûlullah ve ilk halifeler devrinde hurma dallanyle kaplı idi.Bu yüzden, yağmur yağdığı zaman olduğu gibi yere iner ve mescidin tabanını ıslatırdı. Yine böyle bir günde, sahâbîlerden biri eteğinde taşlar getirerek namaz kılacağı ye re döşemiş. Resûlullah (s.a.) bunu beğenmiş, takdirini açıkça ifâde etmiştir. Gerek Resûlullah'ın beğenmesi, gerekse mescidden çıkanlmayarak sonraki nesillere kadar baki bırakılması, mescidlere döşeme yapılmasının cevazına delildir.[247][247]

Bazı Hükümler

1. Mescidlere sergi sermek, Peygamber (s.a.)'in methme mazhar bir davranıştır.
2. Güze! bir hareket (hayr) yapanın övülmesi caizdir.
3. İyi bir hareket özel bir izne tabi değildir.
4. Asr-ı Saadette mescidin tabanında hasır vs. gibi herhangi bir sergi yoktu.
5. Reisin, tebaasından gördüğü güzel bir hareketi övmesi caizdir.[248][248]

459. ...Ebû Salih demiştir ki;
(Resûlullah devrinde, sahabîler arasında) bir kimse mescidden bir çakıl taşı çıkaracak olsa, o çakıl taşının ("Allah aşkına çıkarma") diye yakardığı söylenirdi.[249][249]

Açıklama

Görüldüğü gibi hadis, mevkuftur ve söyleyen sahabi de belli değildir. Ancak verilen haberin ashab-ı kiram arasında konuşulduğu râvî tarafından bildirilmektedir. Bu gibi şeyler, aklen bilinemeyeceği için, hadis-i şerif hükmen merfû' sayılmıştır.
Çakılların Cenab-ı Allah'tan mescidden çıkarılmamalarını istemesi ya cemâdâtve hayvanların Cenab-ı Allah'ı teşbih ettikleri gibi kendi lisanları ile, ya da lisan-ı halleri iledir. Mecazen böyle denilmiştir. Selef uleması birinci takdiri daha çok benimsemiştir.
Çakılların isteklerindeki hikmet, üzerlerinde namaz kılınmasını istemeleri ve pisliklerden uzak kalma arzularıdır. Hadisten, mescidlerin eşyasını zaruret olmadan dışarı çıkarmanın doğru olmadığı anlaşılmaktadır.[250][250]

460. ...Ebû Hureyre (r.a.)den rivayet edilmiştir: (Râvilerden) Ebû Bedr, dedi ki Ebû Hureyre'nin, Resülullah'a ref ’ettiğini sanıyorum."
"Çakıllar,kendilerini mescidden çıkaranlardan, Allah için çıkarmamalarını isterdi.”[251][251]

Açıklama

Bu hadis de yukarıdaki ile aynı manaya gelmektedir. Ancak önceki hadis mevkuf oiduğu halde, Ebu Bedr bu hadisi Ebû Hureyre'nin bizzat Resulullah (sallellahü aleyhi vesellemi)in mübarek ağızlarından naklettiğini sandığını söylemektedir.
Bu bâbda tehdidkârâne ifâdeleri haiz hadisler de rivayet edilmiştir. Meselâ İbn Ebî Şeybe'nin Saîd b. Cübeyr'den yaptığı bir rivayette "Çakıllar, kendilerini mescidden çıkarana küfreder ve lanet eder." Süleyman b. Yesar'dan yaptığı rivayette de: "Çakıllar mescidden çıkarıldığı zaman geri getirilinceye kadar feryad ederler" buyrulmaktadır.[252][252]

Bazı Hükümler

1. Camiye ait herhangi bir şeyin camiden çıkarılması doğru değildir.
2. Canlı olmayan çakılların bile, mescidden çıkarılmaları ve üzerlerinde namaz kılınmasından mahrum bırakılmalarına karşı duydukları keder ve yaptıkları aksülamel ibâdetle mükellef olduğu halde camiye yaklaşmayan veya camiye gelip de bir an evvel çıkabilmeyi sabırsızlıkla bekleyen insarilar için ibrettir.[253][253]

16. Mescidleri Süpürmek

461. ...Enes b. Mâlik (r.a.)den, demiştir ki;
Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu:
"Bana, kişinin mescitten çıkardığı toza toprağa varıncaya kadar ümmetimin ecirleri arz edildi. Ve yine bana ümmetimin günahları da arz edildi ki, kulun kendisine (nimet olarak) verilen bir sûre veya âyeti unutmasından daha büyük günah görmedim."[254][254]

Açıklama

Hadis-i Şerifte "toz - toprak" diye terceme ettiğimiz (kazat) kelimesi, aslında toprak, saman veya kirden suya veya diğer içeceklere düşen şey manasındadır. Burada kir, saman çöpü, veya başka şeylerden müslümana eza veren az şey kast edilmiştir. Bu ifadelerden anladığımıza göre, Allahu Tealâ müslümanların yaptığı her türlü ameli, büyük küçük demeden değerlendirecek, hiç birisini karşılıksız koymayacaktır. Bizim

mühimsemediğimiz çok basit ameller yarın kıyamette karşımıza çıkacak ve amel defterimizin ibresini lehimize yöneltmeye müessir olacaktır. Mescidden bir saman çöpünü çıkarma sevap olarak kaydedildiğine göre, camileri süpürme, temizleme ve cemaatin huzur içerisinde namaz kılmalarına yardımcı olmanın sevabı da elbette karşılıksız kalmayacaktır.
Müslümanların iyi amelleri bu şekilde değerlendirileceği gibi, kötü amelleri de değerlendirilecek; bu amellerin günahları da karşılarına çıkarılacaktır. Hz. Peygamber, müslümanların günahlarının da kendisine gösterildiğini ve bunların en büyüğünün, öğrenilen sûre veya âyetin unutulması olduğunu haber vermiştir. Çünkü, İslâm dininin ana kaynağı Kur'an-ı Kerim'dir. Kur'an-ı Kerim’i unutma, ona değer vermeme ve İslâm dinini ihmâl demektir.
Diğer bir hadiste büyük günahlar, Allah'a ortak koşma, rızık korkusuyla evlâdı öldürme, komşunun karısıyla zina yapmak şeklinde sıralanmıştır. Buna göre hadisler arasında bir tezat ortaya çıkmaktadır. Zahirde çelişki gibi görünen bu durum birkaç şekilde açıklanmıştır:
a. Bir şeyin günah yönünden üstünlüğü onun ihtiva ettiği günah ile ölçülür, mutlak olarak ifâde edilmez. Mutiak olarak düşünülünce küfür'den daha büyük günah yoktur.
b. Mirkat'ta, buradaki günahın büyüklüğü küçük günahlara nisbetledir, denilmiştir.
c. Bazıları, Kur'ân'ı unutmaktan maksadın ona inanmamak olduğunu söylemişlerdir. Bu durumda da hadisler arasında ihtilâf söz konusu olmaz.
Büyük günâh sayılan unutma, öğrenilenin unutulmasına sebep olacak derecede, Kur'ân'a kasten ilgisiz kalmaktadır. Çünkü, başka hadislerde, kulun, unuttuğu şeyden dolayı muaheze edilmeyeceği beyân edilmektedir.
Bazı âlimler, Kur'an-ı Kerı"m'i unutmayı, yüzünden okuyamamak şeklinde anlamışlardır, Şir'atü'l-İslâm şerhinde de bu şekilde ifade edilmiştir. Kur'ân-ı Kerim'i unutmaktan maksadın, ona iman etmemek ve Kur'ân'dan yüz çevirmek olduğunu söyleyenler de vardır.
Kur'an-ı Kerim'den ezberlenen bir bölümü unutmanın hükmü mezhepler arasında ihtilaflıdır.
İmam Mâlik'e göre, kendisi ile namaz sahih olandan fazla olarak Kur'ân'dan birşeyler ezberlemek müstehapj onu unutmak mekruhtur.
Şafiî'ye göre, Kur'an-ı Kerim'den ezberlenen bir harfi bile unutmak büyük günahtır. Bu günahtan kurtulma tevbe ve unutulanı ezberlemekle

mümkündür.
Hanbelîlerin meşhur görüşlerine göre, Kur'an-ı Kerim'i unutmak büyük günâhtır.
Hanefîler, Kur'ân'm tümünü veya bîr kısımını -bir âyet bile olsa- unutmak büyük günâhtır, demişlerdir.
Hadis-i şerifte, Kur'an-i Kerim'i unutanlar anlatılırken, "Kur'an-i Ke-rim'i ezberleyip de unutanlar" denmemiş; kendisine Kur'ân'ın sûre veya âyetlerini ezberleme imkânı verilip de unutanlara buyurulmuştur. Bu ifâdedeki incelik, aslında hıfzın, Cenabı Allah tarafından ihsan edilen büyük bir nimet, onu unutmanın da nankörlük olduğuna işarettir.
Ümmetin iyi veya kötü amellerinin Resûluîlah (s.a.)'e arzedilmesinden murad "Efendimizin bilgisinin onları ihatasından kinayedir" denilmekle beraber, hakikat olması da mümkündür. Hakikat olduğu kabul edilirse, bu arz Mi'rac'da vâki' olmuştur.[255][255]

Bazı Hükümler

1. Allah (c.c), Ümmetin (hatta bütün insanların) küçük büyük hiç bir amelim karşılıksız bırakmaz.
2. İbadet mahallen temiz tutulmalıdır.
3. Kur'an-ı Kerim'den bir sûre bile olsa ezberleyip unutmak veya onunla amel etmemek günahtır.[256][256]

17. Mescidlerde Kadınların Erkeklerden Ayrı Bulunmaları

462. ...îbn Ömer (r.anhumâ)'dan, demiştir ki:
Rasûlullah (s.a.);
"Şu kapıyı kadınlara ayırsak (iyi olur)" buyurdu.[257][257]
Nâfi' dedi ki; İbn Ömer, ölünceye kadar o kapıdan (Mescid'e) girmedi.
(Ebû Dâvûd şunu da ekledi):
(Bu hadisi rivayet edenlerden) Abdulvâris'in dışında biri; ("Bu kapıyı kadınlara ayırsak" sözünü Rasûlullah değil) Ömer söylemiştir dedi.Bu daha doğrudur.[258][258]

Açıklama

Hz. Peygamber'in sadece kadınlara tahsis etmek istediği kapı, Mescidi Nebevî'nin, kıble değiştikten sonra Mescidü'l-Aksâ tarafına açılan kapısıdır. Efendimizin maksadı, mescide girip çıkarken erkeklerle kadınların karışık bir halde olmamalarını sağlamak, böylece herhangi bir fitne çıkmasına önceden mâni olmaktır.
Efendimizin bu arzusundan, camilerde sadece kadınların girip çıkacakları özel bir kapının bulunmasının gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Yine bu hadisten anlaşılıyor ki, kadınların camiye cemaate gelmelerinin cevazı, fitneden emin olunması şartıyle kayıtlıdır. Nitekim 569. hadiste Hz. Âişe (r.an-ha); "Eğer Resulullah (s.a.) kadınların bugünkü yaptıklarını görseydi, İsrail Oğullarının kadınlarında olduğu gibi, onları mescide gitmekten men'ederdi" demiştir. Meselenin tafsilâtı yerinde gelecektir.
Nâfî'nin "İbn Ömer ölünceye kadar bu kapıdan girmedi" sözünden anlaşılan şudur : Diğer sahabiler de bu kapıdan girmişlerse, ya namaz vakitleri dışında girmişlerdir veya bu emirden habersiz oldukları için gitmiş olabilirler .Yada kadınların olmadığı zamanlarda girmişlerdir. Çünkü ashabın Rasul-u Ekrem'in emrine itaatsizlik etmesi düşünülemez ve her sahâbi sünnete itti-bâda İbn Ömer kadar titizdi.
Ebû Dâvûd, hadisin sonunda Râvilerden Abdül-Vâris'den başka birinin "Bu kapıyı kadınlara bıraksak" sözünün Hz. Peygambere değil de, Hz. Ömer'e ait olduğunu söylediğini nakletmiş ve bunun daha doğru olduğunu belirtmiştir. Bunu takviye için de aşağıdaki iki rivayeti nakletmiştir. Bu mutaleaya göre, hadis-i şerif mevkuftur.[259][259]

463. ...NâfPden, demiştir ki; Ömer b. el-Hattâb (r.a.) şöyle dedi:

(Nâfi burada önceki hadisin manasını zikretti) ki doğrusu da budur.[260][260]

Açıklama

Bu rivayetle önceki rivayet, manâ yönünden aynı olmakla beraber râvileri bir değildir. Bir de önceki hadisi Nâfî, İbn Ömer kanalıyla Hz. Peygambere ref ettiği halde bu rivayette İbn Ömer'i anmamış; orada Hz. Peygambere isnad ettiği "Bu kapıyı kadınlara ayırsak" sözünü burada Hz. Ömer'in söylediğini rivayet etmiştir.
Her ne kadar rivayetler, merfû ve mevkuf olma yönünden fârkıl iseler de, mana yönünden birdirler. Dolayısıyla rivayetler arasında bir ihtilâf yoktur.

Aynı sözü hem Hz. Peygamber'in hem de Hz. Ömer'in söylemiş olmaları ihtimali olduğu gibi, Resûlullah (s.a.)'ın o kapının kadınlara bırakılmasını arzu ettiği halde bunu açıkça belirtmemiş olması ve fakat Efendimizin arzusunu fark eden Hz. Ömer'in bu sözü söylemiş olması da muhtemeldir.
Ancak önceki rivayette râvî, sözü bizzat Resûlullah'ın söylediğini rivayet ettiğine göre Ebû Davud'un mevkuf veya munkatı olarak te'vili biraz zayıf görünmektedir.
Ahmed b. Hanbel, bu hadisin de munkati olduğunu söyler. Zira, Nâfî, direkt Hz. Ömer'den değil, oğlu Abdullah vasıtasıyla nakletmiş fakat arada vasıta olan Abdullah b. Ömer' zikretmemiştir.[261][261]

464. ...Nâfî'den rivayet edildiğine göre Ömer (r.a.): (Mescide) kadınların kapısından girilmesini yasaklardı.[262][262]

Açıklama

Bu rivayet de mana yönünden yukarıdakilerin aynısıdır. Ancak öncekilerde Hz. Peygamber veya Hz. Ömer'in sözleri rivayet edildiği halde, bunda Hz. Ömer'in fiilî rivayet edilmiştir. Ayrıca rivayetlerin râvileri de bir değildir. Bundan önceki rivayetinin râvilerijsırayla:1 Muhammed b. Kudâme, İsmail, Eyyûb, Nâfî olduğu halde, bu rivayetin râvileri:Kuteybe b. SaîdBekr b. Mudar, Amr b. el-Haris, Bukeyr veNafi'dir. Netice : Bu bölümü özetlememiz gerekirse, ister merfu, ister mevkuf, isterse munkati olsun, bu hadislerde kadınlarla erkeklerin aynı kapıdan mescide girmemeleri istenmektedir. Bu da devleti idare edenlerin üzerine düşen bir vazifedir. İslam devletinin idarecisi, ferdleri ifsâd edecek günaha itecek meselelerden kaçınmak ve kaçındırmakla da görevlidir.[263][263]

Bazı Hükümler

1. Fitne olmadığı takdirde kadınların camiye gitmeleri caizdir.
2. Cami kapısında ve cami içinde erkekle kadının bir arada olmaları dinen yasaktır.
3. Sakıncalı işlerin önlenmesi için tedbirin Önceden alınması en uygun yoldur.[264][264]

18. Mescide Girerken Okunacak Duâ Ve Zikirler

465. ...Ebû Humeyd[265][265] veyaEbû Useyd[266][266] ; "Resûlullah sallellahu aleyhi ve sellem şöyle buyurdu" demiştir:
"Sizden biri mescide girerken Nebî sallallahu aleyhi ve selleme salât ve selâm getirsin, sonra da; "Allahım, bana rahmetinin kapılarını aç" desin; camiden çıkarken ise: "Allahım, fazıl ve kereminden (ihsanını yine) senden istiyorum" desin.[267][267]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte Hz. Peygamber (s.a.) ümmetine camiyigirip çıkarken ne şekilde dua edeceklerini tâlim buyurmuşlardır. Bu babda rivayet edilen hadislerde bazı farklı ifadeler dikkat çekmektedir. Bu farklı ifadeler ve "Ona salât edin ve tam bir teslimiyetle selâm verin"[268][268] âyet-i kerimesi göz önüne alınırsa, mescide giren bir kimsenin, önce Resûlullah'a salavât getirip, sonra selâm vermesi gerektiği ortaya çıkar.
Salât ve selâmdan sonra Efendimizin yaptığı dualar hakkındaki farklı rivayetler de şunlardır:
"Sizden biri mescide girdiği zaman Nebî sallellahü aleyhi veselleme salavât getirsin ve, "Allahım beni mel'ûn şeytandan koru"desin.'"(Hakim).
"Resûlüllah sallellahü aleyhi ve sellem mescide girdiği zaman, Bismillâhi vesselâmü alâ Resulillah, Allahım günâhımı bağışla ve bana fazlının kapılarını aç; mescidden çıkarken de: Bismillâhi vesselâmü alâ Resulillahi, Allahım benim günahımı bağışla ve bana fazlının kapılarını aç, derdi."[269][269]
"Resûlüllah sallellahü aleyhi vesellem mescide girdiği zaman Muham-med aleyhisselama salât ve selâm getirir ve "Allahım günâhımı bağışla ve bana rahmetinin kapılarını aç"; çıktığı zaman da Muhammed aleyhisselama salât ve selâm getirir sonra da; "Allahım günahımı bağışla ve bana fazlının kapılarını aç" buyururdu."[270][270]
Görüldüğü gibi Ebû Dâvûd' unkinden farklı olan rivayetlerde selâmdan önce salavât zikredilmiş ve ilâve olarak günâhının bağışlanmasını istediği de kaydedilmiştir. Bu ilâveler, mescide girerken yaptığı duada yer aldığı gibi, çıkarken yaptığında da mevcuttur.

Sarihler Efendimizin, mescidden çıkarken söylediği "Allahım senin fazlından isterim" sözündeki fazlı, "helâl rızık" diye izah etmişlerdir.
İbn Reslân; Mescidden çıkarken fazl istemek Cenab-ı Allah'ın; "(Cuma) namaz(ı) kılındığı zaman yer yüzüne yayılıp Allah'ın fazlından (helâl rızkından) isteyiniz"[271][271] kavli şerifine muvafıktır" demiştir.
"Allah'ın fazlı"ndan muradın, ilim talebi olduğunu söyleyenler de olmuştur. Aslında her iki tercih de biri birine yakındır. Çünkü ilim de Allah'ın rızkıdır. Rızık, sadece bedenin gıdasına has değildir. Ruhların gıdası da rızık içerisindedir; böyle mütalaa edilebilir.
Duanın mescide girerken rahmet, çıkarken de fadl'a, tahsis edilmesindeki hikmet, Huccetullahi'l-Bâliğa'da şöyle izah edilir:
"Mescide girenin rahmeti, çıkanın da fadlı taleb etmesindeki hikmet, şudur: Rahmetle Kur'an-ı Kerim'de velayet ve nübüvvet gibi uhrevî ve nefsânî nimetler murat edilmiştir. Cenab-ı Hak, "Rabbinin rahmeti topladıkları şeylerden daha hayırlıdır"[272][272] buyurmuştur. Fadl ile ise, dünyevî-nimetler kast edilir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de: "Rabbinizden rızık istemenizde bir günah yoktur"[273][273] ve "Nama/ bitince yeryüzüne dağılıp Allah'ın rızkından isteyiniz"[274][274] buyurulmaktadır. Mescide giren, Allah'a yakın olmayı ister, Mescitten çıkış zamanı ise rızık arama vaktidir."
Huccetülallf 1-Bâliğa'daki bu izah gerçekten yerinde ve vakıaya uygundur. Çünkü her ne kadar insan, ömrünün her safhasında Allah'ı zikretmeli ve onu hatırlamalı ise de, insanın ahireti, en çok duyduğu ve Rabbini kendisine en yakın hissettiği yer, ibadethanedir. Cami dışındaki en büyük gaile de rızık endişesidir. Her halde Efendimizin duası bu hikmete mebnî olarak vârid olmuştur.[275][275]

Bazı Hükümler

Rasûlullah'(a.s.)a selam vermek ve camiye girerken Allah'dan rahmet, çıkarken de helal rızık istemek müs-tehaptır. Her ne kadar bu istekler, hadiste emir olarak varid olmuşsa da vücûba değil istihbâba delâlet eder.[276][276]

466. ...Hayve b. Şüreyh dedi ki; Ukbe b. Müslim ile karşılaştım ve O’na:

"Duydum ki, sen Abdullah b. Amr b. el-As'tan Resûlullah (s.a.)'ın mescide girerken:
"Lanetlenmiş şeytandan, ulu Allah'a, O'nun kerîm zâtına ve kadîm kuvvet ve galebesine sığınırım" diye duâ ettiğini rivayet etmişsin, öyle mi?,dedim.
Hepsi bu kadar mı? dedi.
Evet, dedim. Dedi ki:
Mescide giren bunu söyleyince şeytan:
"Günün geri kalan kısmında da benden emin oldu" der.[277][277]

Açıklama

Hadis-i şerifte "zâtına" diye terceme ettiğimiz "vech" kelimesi müteşâbih lâfızlardandır. Bu gibi lâfızlara h. V. asra kadar ki âlimler mânâ vermemişler, "Allah mahlukâttan hiç bir şeye benzemediği için, biz bu gibi kelimelere mânâ vermeyiz, olduğu gibi inanır kabul ederiz" demişlerdir. Bunlardan sonra gelen âlimler ise bütün müteşâbihJeri te'vil etmişler ve "vech"den muradın, Kur'ân lügatinin muktezâsınca zât olduğunu söylemişlerdir.
"Lanetlenmiş şeytandan" diye türkçeleştirdiğimiz terkibteki kelimesi, Allah'ın kapısından kovulmuş, taşlanmış, lanetlenmiş demektir. Menhel sahibi, burada kast edilenin "Lanet ve semâ alevlen ile taşlanmış" mânasında olduğunu söyler.
Şeytan, tercih edilen görüşe göre "Haktan uzak oldu" mânâsına gelen fiilinden türemiştir. İbn Abbâs'ın dediğine göre, "insan cin ve hayvandan, azgın olanlara şeytan denilir. Hususî manâsı ile: Hz. Adem'e tazim secdesi yapmaktan imtina ederek Allah'ın emrine isyan eden ve Allah'ın huzurundan kovulan varlıktır. Aslının, cin mi, melek mi olduğu ihtilaflıdır. Nesefî'nin beyânına göre, Hz. Ali, İbn Abbas ve İbn Mes'ûd şeytanın melek olduğunu söylemişlerdir. Hasan el-Basrî ve Katâde cin olduğunu söyleyenlerdendir.Câhız'dan meleklerin ve cinlerin aynı cinsten oldukları görüşü nakledilmiştir. Her görüş sahibinin kendilerine göre delilleri vardır. Ancak Kehf (18) 50. âyette şeytanın cinlerden olduğu açıkça belirtilmiştir.
Önceki hadisin şerhinde de ifâde edildiği gibi, mescide girerken ve çıkarken yapılacak dualar hakkında çeşitli rivayetler vardır. Bu farklı rivâyetler birleştirildiğinde, mescide girerken okunacak duanın şu olduğu ortaya çıkar:

Mescidden çıkarken de bu duâ okunur. Ancak sözünün yerine denilmiştir.[278][278]

Bazı Hükümler

1. Peygamber (sallellahu aleyhi vesellem) ümmetine öğretmek için şeytandan Allah'a sığınırdı. Yoksa masum olan, Allah tarafından terbiye ve kontrol edilen bir Nebi'ye şeytânın tasallutu düşünülemez.
2. Şeytanın insanoğluna tasallutu vâkidir. Bundan emin olmak için Allah'a sığınmak, ondan yardım dilenmelidir.
3. Faydalı olan şeyleri temin ve yararlı olan şeyleri defetmekte merci Allah teâlâdıı.[279][279]

19. Mescide Girince Kılınacak Namaz (Tahiyyetü'l - Mescid)

467. ...Ebû Katâde (r.a.) Resûlullah (s.a.)'uı şöyle buyurduğunu haber vermiştir:
"Biriniz mescide geldiği zaman oturmadan önce, iki rek'at namaz kılsın."[280][280]

Açıklama

Hadis-i şerifin mevzuu bahs ettiği namaz, tahiyyetü'l-mescid namazıdır. Hadis-i şerifin zahiri tahiyyetü'l-mescid namazının vacip olmasını gerektirir. Çünkü namaz emir sîgâsıyla zikredilmiştir. İbn Hazm'ın dışındaki zahirîler bu namazın vücûbuna kaildirler. Diğer mezheplerin âlimleri ile zahirîlerden İbn Hazm ise, bu namazın vacip değil, sünnet olduğunu söylemişler, Buhârî, Müslim, Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin rivayet ettikleri Dımâm b. Sa'Iebe hadisini delil kabul etmişlerdir. Bu hadis, Ebû Da-vûd'da "Kitâb'üs-Salâf'ın ilk hadisi olur. 391. hadistir. Efendimiz, o hadiste beş vaktin dışındaki namazları, tetavvu olarak nitelendirdiğine göre, tahiyyetü'l-mescid vacip değildir, demiştir.
Hanefî ulemâsından Aynî, bu namazın vacip olmadığım mantıkî olarak da şöyle izah eder:
"Eğertahiyyetü'l-mescid namazının vacip oİduğunu söylersek, abdesti olmayanın camiye girmesinin haram olması gerekirdi. Halbuki bunu kimse

söylememiştir. Abdestsizin mescide girmesi caiz olduğuna göre camiye girdiğinde kılınması vacip olan bir namaz yoktur."
Hanefî mezhebinde tahiyyetü'l-mescid müstehaptır.
Tahiyyetü'l-mescid namazının en azı iki rek'attir, en çoğu için bir sınır yoktur. Camiye girilince kılınan sünnet, farz veya başka bir namaz, bu namazın yerini tutar.
Hadisin zahiri bu namazın istisnasız her vakitte, hatta cuma günü hatip hutbe okurken bile kılınmasının meşru olduğunu gösterir. Şâfiîler, İbn Uyeyne, Ebû Sevr, Humeydî, İbn Munzir, Dâvüd, İshak b. Rahûye,Hasen el-Basrî ve Mekhûl bu görüştedirler. Bunlar, üzerinde durduğumuz bu hadis ve benzerlerini delil almışlar, sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar, ikindiden sonra da güneş batıncaya kadar namaz kılmayı nehyeden hadisleri, sebebi olmaksızın namaz kılmaya hamletmişlerdir.
Mâlikîler, İbn Şîrîn, Atâ b. Ebî Rebah, Nehâî, Katâde, Şüreyh, Leys, Saîd b. Abdi'laziz ve Hanefîler, namaz kılınması nehyedilen vakitlerde ve cuma günü hatip hutbe okurken tahiyyetü'l-mescid namazı kılmasını mekruh görmüşlerdir.
Bu görüş sahipleri, üzerinde durduğumuz hadis-i şerifin âmm olduğunu, sabah namazından sonra güneş doğuncaya, ikindiden sonra da güneş batıncaya kadar namaz kılmayı nehyeden hadislerin bu hadis-i şerifi tahsis ettiğini söylerler. Ayrtca, Kütüb-i Sitte'de mevcud olan 'İmam hutbe okurken arkadaşına sus dediği zaman (hutbeyi) boşa giderdin" hadis-i şerifi, bu görüşün bir delilidir. Çünkü, hutbe esnasında konuşan birine sus demek hem çok az bir meşguliyet, hem de emir bilmâruftur. Emir Bi'I-ma'ruf farzdır.' Hz. Peygamber, başka zaman da farz olan bir ameli bile hutbe esnasında men'ettiğine göre, sünnet olan bir namazın öncelikle meşru olmaması gerekir. Ayrıca kerahet vaktinin dışında kalan ikindi, sabah ve yatsı namazlarında ezandan önce gelirse vaktin dışında camiye girerse müstehabtır. Ezandan sonra girerse o vaktin sünneti (vefa farzı) tahiyyetü'l-mescid yerine geçer.
Hanbelîlere göre güneş doğarkan, batarken ve hutbe esnasında haram, diğer yasak vakitlerde mekruhtur.
Tahiyyetü'I-Mescidin camiye girilince hemen kılınması şart mıdır, yoksa biraz oturulduktan sonra da kılınabilir mi? Bu konuda ihtilaflıdır.
Hanbelîlere göre oturma uzamazsa, bir müddet oturduktan sonra da kılınabilir.

Şafiîlere göre, oturma hatâen veya unutmadan dolayı ise kılınabilir, aksi takdirde kılınamaz.
Hanefî ve Malikîlere göre, mescide girince, uzun zaman da olsa oturduktan sonra tahiyyetu'l-mescid kılınabilir. Ancak namazdan önce oturmak mekruhtur.
Hanefî mezhebine göre bir günde bir kaç defa camiye giren kimsenin bir defa tahiyyetü'l-mescid kılması kâfidir. Her giriş için ayrı namaz kılmaya lüzum yoktur.Şafiîler, her giriş için ayrı ayrı namaz kılınmasının sünnet olduğu görüşündedirler. Mâlikîler, birden fazla camiye girişlerin arası yakınsa bir namaz kâfi, uzunsa her girişte namaz tekrarlanmalıdır derler. Hanbeliler, mekruh vakitlerin haricinde, camiye girenin her girişte bu namazı tekrarlamasının sünnet olduğu görüşündedirler.
Bundan Önceki babın hadisleri ile, bu hadis beraber düşünüldüğünde karşımıza şöyle bir soru çıkabilir: Camiye giren bir kimse önce Resûlullah (s.a.)a salât ve selâm ve dua mı etmelidir, yoksa tahiyyetü'l-mescid mi kılmalıdır? İbn Kayyım, Zâdü'1-Meâd adındaki eserinde bu konuya temas etmiş ve şöyle demiştir:
"İçerde cemaat varsa camiye giren bir kimsenin sırayla şu üç tahiyyeyi yapması sünnettir:
1. Önce "Bismillahi vessalâtü ve'sselâmü alâ Resûlillah" der.
2. İki rekat tahiyyetü'l-mescid (namazı) kılar.
3. İçerde bulunan cemaata selâm verir."[281][281]

Bazı Hükümler

Herhangi bir camiye giren bir müslümanın, başka namaz kılmayacaksa en az iki rekat tahiyyetü'l-mescid kılması, bazı mezheplere göre müstehap, bazılarına göre sünnettir. Zahirîlere göre vaciptir. Her görüşün delili açıklamada verilmiştir.[282][282]

468. ..Ebû Katâde (r.a.)'den önceki hadisin aynısı rivayet edilmiştir. Ancak (râvi) bu rivayette (Efendimizin):
' 'Bundan sonra isterse otursun, isterse (bir) ihtiyacı için (çıkıp) gitsin." buyurduğunu ilâve etmiştir.[283][283]

Açıklama

Bir önceki rivayetle, bu rivayetin sahâbî râvîleri aynı zât olduğu halde, seneddeki diğer bazı râvîler farklıdır. Önceki hadisi Âmir b. Abdullah b. ez-Zübeyr'den, Mâlik almışt ir, bunu ise, Ebû Umeys rivayet etmiştir. Ebû Umeys'den gelen rivayette, metindeki fazlalık yer almıştır. Buna göre Ebû Umeys'in rivayet ettiği bu hadisin tam metni şöyledir: Resûlullah (s.a.):
"Biriniz mescide geldiği zaman oturmadan önce iki rekat namaz kılsın. Bundan sonra isterse otursun, isterse bir ihtiyacı için (çıkıp) gitsin" buyurmuştur.[284][284]

20. Mescidde Oturup Beklemenin Fazileti

469. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den Peygamber (s.a.)'m şöyle buyurluğu rivayet edilmiştir:
"Sizden biri, abdestini bozmadan ve yerinden kalkmadan namaz kıldığı yerde kaldığı müddetçe, melekler onun için "Allahım onu bağışla, ona rahmet et" diye duâ ve istiğfar eder."[285][285]

Bab başlığı ve hadisin metninden, her ne maksatla olursa olsun, mescidde oturmanın, meleklerin duasını celb edeceği anlaşılmaktadır. Ancak diğer rivayetlerden, bu beklemenin, ibâdet cinsinden bir şeyle meşgul olarak veya sonraki bir namazı gözleyerek olduğu takdirde değer ifâde edeceği anlaşılmaktadır.
Hadisi şerifte "Sîzden biri namaz kıldığı yerde beklediği müddetçe..." buyurulmaktadır. Bu İfâdenin, insanın evindeki namaz kıldığı yer için kullanılması muhtemel olduğu gibi, tüm mescidler için kullanılmış olması da muhtemeldir. İkinci ihtimal göz önünde bulundurulursa, mescidin bir bölümünden başka bir bölümüne yer değiştirmek, mescidde namaz beklemenin sevabını ihlâl etmez.
Hadis-i şerifteki "yerinden kalkmadıkça..." kaydı, mescidden dışarıya çıkmaya hamledilir.
Metindeki "Abdesti bozmadıkça..." ifâdesinden bazı âlimler, mescidde yel çıkarmamı} Jıaram olduğu hükmüne varmışlardır. |Ancak cumhûr-u ulemâ bunun haram olmadığı fakat sakınmak gerektiği görüşündedir. Camide abdestsiz olarak oturma, meleklerin dualarına mâni ise de caizdir.

Mescitte itikâf, zikir veya sonraki namazı beklemek gibi bir maksatla, oturmak müstehaptır. Böyle bir gaye olmadan oturmaya bazı âlimler mubah, bazıları da mekruh demişlerdir. İbn Hacer el-Askalânî, Suffe Ashabını delil göstererek câmide uyumamn caiz olduğunu söyler. İmam Mâlik ve Ahmed'e göre yabancının mescidde uyuması caiz, yerlinin uyuması mekruhtur.[286][286]

Bazı Hükümler

1. Namaz kılan namaz kıldığı yerde ibadetle meşgul olarak kalırsa, meleklerin duasını celbeder.

2. Mescidde abdesti bozmak, hayra mânidir.[287][287]

470. ...Ebû Hureyre (r.a.)den Resûlullah salellahü aleyhi ve sellemin şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:
"Sizden biri namaz kendisini (mescidde) alıkoyduğu müddetçe namaza devam etmiş olur. (Çünkü) onu evine dönmekten alıkoyan namazdan başka bir şey değildir."[288][288]

Açıklama

Bu hadis, hem râvileri hem de ihtiva ettiği hüküm itibariyle bundan önceki hadisin aynısıdır. Sadece bazı lafız farkları dolayısıyla mânâ değişikliği vardır.
"Namazın, bir kimseyi mescidde alıkoyması"ndan maksat, o şahsın, musallasında bir sonraki namazın girmesini beklemesi ve yerinden ayrılmamasıdır. Efendimizin haber verdiğine göre, mescidde oturup namaz vaktini bekleyen bir kimse sanki namaz içindeymiş gibi sevaba müstahak olur. Her ne kadar o, hakikaten namazda değilse de hükmen namazda sayılır. Zira, bu kimsenin evine, ailesinin yanına dönmemesine sebep namazı beklemesidir.[289][289]

471. ...Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah (sallellahu aleyhi ve sellemi)in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:
"Bir kul, namaz kıldığı yerde (bir sonraki) namazı bekleyerek kaldığı müddetçe, namazda olmaya devam eder. O kimse (yerinden) ay-Tılıncaya

veya abdesti bozuluncaya kadar, melekler kendisi için: "Allahım onu bağışla, ona rahmet et" diye dua ederler."
Ebû Hureyre'ye;
Abdesti ne bozar (hades nedir)? denildi, O da:
Sessiz veya sesli yellenmek dedi.[290][290]

Açıklama

Hadis-i şerif bundan önceki iki hadisini manalarını müştereken ihtiva etmektedir.Oradaki açıklamalara ilâve edilecek bir şey yoktur.[291][291]

472. ...Ebû Hureyre (r.a.) Resûlullah (sallellahü aleyhi ve sellem)in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Bir kimse mescide hangi niyetle gelirse nasibi ondan ibarettir"[292][292]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, "herkese ancak niyetinin karşılığı vardır" hadisindeki genel mânânın, mescide tahsis edilmiş bir şeklidir. Amelde ve mescide devamda ihlâsı tavsiye etmektedir. Çünkü, dünyalık bir maksat için camiye giden kimse bu gidişinin karşılığını dünyada iken ve niyetine uygun olarak görecek, âhirette bir nasibi olmayacaktır.
Bundan sonraki hadiste ifâde edildiği gibi mescidler, uyumak sohbet etmek, ticâret yapmak ve hepsinden öte insanlara âbid görünmek suretiyle dünyalık kazanmak veya bazılarının yaptıkları gibi bağırıp çağırarak şöhret ve gelir elde etmek için değil, sadece ve sadece Allah'a ibâdet etmek için yapılmışlardır. Mesciddeki faaliyetine, Allah rızasından başka bir maksat karışan kimse Allah'ın rızasını değil, niyetinin karşılığını bulacaktır.[293][293]

21. Mescidde Yitik İlânının Keraheti

473. ...Ebû Hureyre (radıyellahu anh) demiştir ki; Resulullah, (salleüahu aleyhi ve sellem)'i şöyle buyururken işittim:
"Kim mescidde yitiğini ilan eden birini işitirse, "Allah onu sana buldurmasın" desin. Çünkü mescidler, bunun için bina edilmemiştir."[294][294]

Açıklama

Hadis-i şerif kaybedilen bir malı halka ilan etmek için mescidde sesi yükseltmeyi men etmektedir. Hadisin metni sadece kayıp bir malı ilân etmeyi mevzuu bahs etmekte ise de ibâdet dışındaki her türlü muamelenin hükmü aynıdır. Tirmizî'nin rivayet ettiği bir hadiste, Efendimiz "Mescidde mal alıp satan birini görürseniz, Allah kâr ettirmesin" deyiniz. Mescidde kayıp ilân eden birini gördüğünüzde de "Allah onu sana buldurmasın" deyiniz"[295][295] buyurmuştur.
Görüldüğü gibi, Tirmizî'nin rivayet ettiği bu hadis, mescidde alış-veriş yapmayı da men etmektedir.
İhtiyaç olmadığı halde Kur'ân okurken, zikir yaparken sesi yükseltmeyi men eden haberler de mevcuttur. Bu haberlerde bazıları ve bu konularda muteber fıkıh kitaplarında yazılanlardan bir kısmı aşağıya çıkartılmıştır:
Ebû Davud'un, Ebû Sa'îd el-Hudrî'den rivayet ettiğine göre Resulullah (sallellahü aleyhi vesellem), mescidde itikâfa girmişti. Ashabın sesli olarak Kur'ân okuduklarını duydu, örtüyü kaldırdı ve "Hepiniz Rabbinize sesleniyorsunuz. Birbirinize eziyet etmeyiniz. Kıraatte sesinizi yükseltmeyiniz"[296][296] buyurdu.
İbn Mâce'nin rivayet ettiği binhadiste Efendimiz; "Küçük çocuklarınızı, delilerinizi, alış-verişlerinizi, husûmetlerinizi ve seslerinizi yükseltmeyi mescidden uzaklaştırınız" buyurmuştur.[297][297]
Bu konuda Hatîb'in Câbir'den rivayet ettiği başka bir hadis de şudur:
"Okurken biri birinize (karşı) sesinizi yükseltmeyiniz."[298][298]
Yukarıya tercümelerini aldığımız hadisler ve bunlara benzer diğer meşhur rivayetler mescidde Kur'ân okurken veya zikrederken sesi yükseltmeyi nehyetmektedir. Resûlullah'ın ilim sofrasından ilim ve feyz alan ashâb ve onlardan sonra gelen büyük şahsiyetlerden de mescidde sesi yükseltmeyi nehyeden birçok haber nakledilmiştir.
Ibn Mes'ûd (r.a.) mescidde toplanıp sesli olarak salavât ve tehlil okuyan bir gruba rastlamış ve "Biz Resûlüllah'ın zamanında böyle şey bilmezdik, siz bid'atçilerden başka bir şey değilsiniz" diyerek onları mescidden çıkarmıştır.[299][299]

Ömer b. Hattâb (r.a.) mescidin yanına "Butayhâ" denilen bir yer ayırmış ve, "Kim bağırıp çağırmak, sesini yükseltmek veya şiir söylemek isterse oraya çıksın" demiştir.

Said b. Müseyyeb bir gün gece yarısından sonra mescidde teheccüd kılarken halife Ömer b. Abdilaziz içeriye girmiş, sesi güzel olan halife, seslice okumaya başlamış, Said, hizmetçisine: "Şu namaz kılana git söyle, ya sesini akıt tisin ya da mescidden çıksın" demiş ve namaza durmuş. Hizmetçi o zatın yanına gelip de onun halife olduğunu görünce bir şey demeden geri dönmüş. Said b. Müseyyeb selâm verince, "Ben sana, şu namaz kılanı, yaptığından nehyet demedim mi?" diye çıkışmış. Hizmetçi, onun halife Ömer b. Abdul-Aziz olduğunu söylemiş, Said tekrar, "git ve ona, sana söylediğimi söyle" demiş. Hizmetçi de gidip "Said, ya sesini kısmanı ya da mescidden çıkıp gitmeni söylüyor" demiş. Bunun üzerine Halife sesini alçaltmış, selâm verince de ayakkabılarım alıp gitmiştir.[300][300]

Bu konuda muteber fıkıh kitaplarından bazılarında da şunlara rastlıyoruz:

"Mescidde, fıkıh öğrenenlerin dışında sesi yükseltmek haramdır" (ed-Duru'l-Muhtar, - Hanefî-)

"İmam, cemaatin ihtiyacından fazla olarak sesini yükseltirse kötülük yapmış demektir." (el-Bahru'r-Râik,- Hanefî-)

"Mescidde, Kur'ân okurken sesi yükseltmek, namaz kılanların ve zikredenlerin kafasını karıştırmaktan korkulursa mekruh, karıştırırsa ittifakla haramdır." (Muhtasara İmam Halil. - Mâliki-)

"Namaz kılanın kafasını karıştıracak şekilde açıktan okumak haramdır." (İbn İmad, -Mâliki-)

Şafiî ve Hanbelî âlimlerinden de yukarıdakilere benzer şeyler nakledilmektedir.

Yukarıya aldığımız hadis-i şerifler, ashabın haberleri ve fıkıh kitaplarından aktardığımız ibareler camide Kur'ân okurken ihtiyaç olmadığı halde sesi yükseltmenin, sesli olarak zikir yapmanın ve bağırıp çağırmanın caiz olmadığım, bunun açıkça bid'at olduğunu ortaya koymaktadır.

Ömer b. Abdülaziz gibi sâlih bir halifeyi sesli Kur'ân okuduğu için camiden çıkartan Said b. el-Müseyyeb, sesli zikir yapan müslümanlan mescid-den kovan Ibn Mes'ûd bugün olsalardı ve hiçbiı ihtiyaç yokken bağırıp çağıran vaizleri, ses ve tegannî gösterisi yapan imamları, müezzinleri ve mevlidhan-

ları görselerdi acaba ne yaparlardı? Bırakın bunlara vazife yaptırmayı, camiye sokarlar mıydı?
Hadîs-i şerif, camide ses çıkarıp cemaati rahatsız etmeyi nehyediyor. îhtiyaç sahiplerinin, saflar arasmda dolaşarak cemaati rahatsız etmemeleri kaydıyla mescidde yardım istemeleri ise, caizdir.
İbn Mâce'den naklettiğimiz hadîsde, çocukların da mescidden uzaklaştırılması emredilmektedir. Mescide konulmaması istenen çocuk, mescidi kirletecek veya hareketleriyle cemaati meşgul edecek kadar küçük olan çocuk olsa gerektir. Çünkü Resûlullah efendimiz, yedi yaşına gelen çocuğu namaza alıştırmayı emretmişth. Nitekim Dürru'l-Muhtâr'da "Mescidi pisletmeleri kuvvetle muhtemel olan deli ve çocukların mescide sokulması haram, aksi takdirde mekruhtur" denilmektedir.
Ayrıca safların tanziminde erkek çocukların kadınların saflarından önce yer almaları çocukların da camiye gelebileceklerine işaret etmektedir.
Şafiî ve Hanbelîler, "Mescidin kıymetini idrâk edemeyen çocukların, orayı pisletmelerinden emin olunamayacağı için mescide sokulmaları mekruhtur" derler. Bu ifâdeden, mescidi kirletmeyeceği bilinen çocukların mescide girmelerinin caiz olduğu anlaşılır. Yedi yaşına gelen bir çocuğun mescidi kirletmesi beklenemeyeceğine göre, Efendimizin bu hadisi ile çocuklara yedi yaşına gelince namaz kılmayı emreden hadisi arasında bir tezat söz konusu değildir.
Namaz dışında lüzumlu olan gerekli ilanların cami hoparlörlerinden halka duyurulmasında bir beis yoktur. Çünkü bu, ihtiyaca binaen yapılan bir ilandır. Bilhassa köylerimiz için bir zarurettir. Dikkat edilmesi gereken husus, ilânı özel meselelere hasretmemektir.[301][301]

Bazı Hükümler

1. Mescidler cemaati gereksiz yere uğraştıracak türden özel işlerin konu edilmesi için bina olunmamıştır.
2. Camide kaybedilen bir şeyin İlan edilmesi caiz değildir.
3. Meşru olmayan bir harekette bulunan kimseye yaptığı bu işte muvaffak olmaması için beddua edilmesi caizdir.[302][302]

22. Mescide Tükürmenin Keraheti

474. ...Enes b. Mâlik (r.a.)den Peygamber (s.a.)'m şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:
"Mescide tükürmek günahtır, keffâreti ise, onu (izâle etmesi) gömmesidir."[303][303]

Açıklama

Yukarıda da temas edildiği gibi, Resûlullah ve sahâbiler devrinde mescidlerde sergi olmadığı ve yeni müslüman olanların bir kısmının görgüleri de haderî görgüden farklı olduğu için mescide tükürmek vak'alarına şahid olunmakta idi. Bu gibi durumlarda Resûlullah bazan, mescide değil, elbisenin bir tarafına türükülmesini, bazan da yere tü-kürülmesi halinde o tükürüğün gömülmesini tavsiye ederlerdi.
Bu hadis-i şerifte, önce mescide tükürmek günah olarak nitelenmiş sonra da bu günahın keffâretinin o tükürüğün izâlesi olduğu beyân edilmiştir.
Tercümeye "günah" diye geçtiğimiz (hatî e) kelimesinin, tam günah karşılığı olan (ism) kelimesi ile değil de yukarıdaki şekilde vârid oluşunun sebebi, müslümanın bu işi ancak hatâ ile yapabileceğine işaret içindir.
Hadis-i şerifteki bu ifâdeden, bazı âlimler mescide tükürmeyi günah telakki ederlerken, bazıları bu mevzudaki diğer rivayetleri de gözönüne alarak, tükürük gömülürse günah değil, gömülmezse günahtır, demişlerdir.
Hafız İbn Hacer, bu ihtilâfların sebebini şu sözleriyle özetlemektedir:
"İhtilâfın esası şudur: Bu mevzuda biri biriyle tearuz halinde olan iki rivayet vardır. Bunlar, mescide tükürmeyi günah olarak niteleyen (üzerinde durduğumuz) hadis ile, tükürme ihtiyacı duyan kimsenin, sol tarafına veya sol ayağının altına tükürmesini tavsiye eden (478.) hadis. Mescide tükürmeyi günah kabul eden Nevevî, önceki (üzerinde durduğumuz) rivayeti âmm, kabul etmiş, sonrakini 'mescidde olmadığı takdirde" kaydı ile tahsis etmiştir. Kadı Iyaz ise, tam tersine sonraki rivayeti âmm kabul etmiş, öncekini -defnetmezse günahtır- şeklinde kayıtlamıştır..."
Bezlu'l-Mechûd sahibi ise, Kadı İyaz'ın bu hususta söyledikleri mesnedsiz, delilsiz ve nassa muhalif olduğu gibi muteber ilim adamlarının görüşüne de terstir demiştir.
Bu ihtilâflara adı karışan ve görüşü nakledilen başka âlimler de vardır. Ancak biz hepsini teker teker buraya almaya lüzum görmedik. Zira, zamanımızda, cami ve mescidler, aklı başında hiç kimsenin tükürmeyi

aklından geçiremeyeceği şekilde tefriş edilmekte, her müslümanın cebinde ihtiyacı halinde kullanacağı kâğıt ya da bez bir mendil bulunmaktadır.
İslâm dininin, temizliğe verdiği önem ve başka müslümanları rahatsız etmemeyi ana prensipleri arasına aldığı gerçeği gözönünde bulundurulursa mescide tükürme ya da sümkürmenin (günah olmadığı kabul edilse bile) en azından müslümanın edebine aykırı olduğu açıktır. Dolayısıyle müslümanlar, mescidlerini kirletmekten ve.ibâdet için gelen mü'min kardeşini rahatsız etmekten şiddetle kaçınmalıdırlar. Müslüman, özellikle yerleşim bölgelerinde yollara, sokaklara tükürmekten de sakınmalıdır.
Hadisteki örtmek mânâsına gelen kelimesi gömmek veya izâle etmek mânâsına alınarak diğer rivayetlerle uyum sağlaması için "gömmesidir" şeklinde tercüme edilmiştir.[304][304]

Bazı Hükümler

1. Mescid'ere Sürmek günahür. Keffâreti o tükrüğü, görülmeyecek şekuce yok etmektir.
2. Bilen kişinin bilmeyenlere münâsip bir lisanla görgü kurallarını öğretmesi gerekir.[305][305]

475. ...Enes b. Mâlik (r.a.)den demiştir ki; - Resûlüllah (sallellahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu: " Mescide tükürmek günahtır. Onun keffâreti ise tükürüğü gömmektir."[306][306]

Açıklama

Bu rivayet ile önceki rivayet arasında mânâ yönünden hiçbir fark yoktur. Müellif, Ebû Dâvûd, öncekini Müslim b. ibrahim'den, bunu ise,Müsedded'den duymuştur. Fakat senedleri farklı olan rivayetlerde, bazı ifâde değişiklikleri de göze çarpmaktadır.
Önceki rivayette, "tükrük" karşılığı olarak et-Teflu kelimesi kullanılmışken, bu rivayette (el-Buzak) tâbiri yer almıştır. Ayrıca, mescide tükürmenin keffâreti olarak önceki rivayette "tük-rüğün gizlenmesi, üzerinin örtülmesi" gösterildiği halde, burada "gömülmesi" ifâdesi kullanılmıştır. Çunku (et-teflu) kelimesi az tukruk, (buzak) ise, balgam karışımı tiksindirici bol miktardaki tükrük manasınadır.

İşte bu farklılıklardan dolayı, Ebû Dâvûd bu rivayeti kitabına almıştır. Bu farklılığa sebep hâdisenin tekerrüründen dolayı olabileceği gibi, rivayetin birinin mânâ olarak yapılmış olmasından dolayı da olabilir.[307][307]

476. ...Enes b. Mâlik'den (r.a.) demiştir ki: - Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Mescidde (sümkürme veya) balgam çıkarmak (günahtır)". (Said b. Urve bundan sonra) önceki rivayetin aynısını zikretti.[308][308]

Açıklama

Görüldüğü gibi bu rivayet de yukarıdaki rivayetlere çok benzemektedir. Farklı olarak bu rivayette "tükrük" yerine "balgam" söz konusu,, bir de sümkürme söz konusudur.[309][309]

477. ...Ebû Hureyre (r.a.)den Resûlullah (s.a.)ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:
"Bir kimse mescide girer de oraya tükürür veya balgam çıkarırsa, yeri eşip onu gömsün.

Böyle yapmazsa elbisesine tükürsün; sonra da (mescidden) çıkarsın."[310][310]

Bazı Hükümler

1. Mescidin tabanı topraksa, oraya tüküren bir kimse yeri eşeleyerek tukrügunu gömmen, aksı takdirde bir beze tükürerek onu mescidden dışarıya çıkarmalıdır.
2. Tükrük temizdir.
3. Mescidlere hürmet gösterilmelidir.[311][311]

478. ...Târik b. Abdillah el-Muhâribî[312][312] (r.a.) Resûlullah (sallella-hü aleyhi ve sellem)in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Bir kimse namaza kalktığı, -veya[313][313] biriniz namaz kıldığı- zaman, önüne ve sağına tükürmesin. Ama sol tarafında kimse yoksa, soluna veya

sol ayağının altına tükürsün. Sonra da tükrüğü (ayağı ile) sürtelesin."[314][314]

Açıklama

Hadis-i şerif, müslümanların namazda iken kıbleye doğru veya sağına tükürmesini men etmektedir. Kıbleye karşı tükürmekten nehyeden başka hadisler de vardır. Bu hadislerden bir kısmında, tükürmeyi men etmenin illetleri de belirtilmektedir. Meselâ Ebû Dâvûd'da hemen bundan sonra gelecek hadis de, "çünkü Allah(ın kıblesi) sizin ön tarafınızdadır" buyurulmaktadır. İbn Hibbân ve İbn Huzeyme'nin Sahîhlerinde rivayet ettikleri bir rivayette, "kıble tarafına tüküren kimsenin kıyamet günü o tükrük gözlerinin arasında, (İbn Huzeyme'nin başka bir rivayetinde de yüzünde) olduğu halde diriltileceği" ifâde edilmektedir. Ebû -Dâvûd'taki bir rivayette (481. hadîs)de, Efendimizin kıbleye doğru tüküren bir imamı, imamlıktan men ettiği belirtilmektedir.
Bu hadis-i şeriflerin zahirleri ve illetleri, namazda iken kıbleye doğru tükürmenin haram olmasını gerektirir, ibn Hacer:"Bu ta'lil, ister mescidde isler başka bir yerde, kıbleye karşı tükürmenin haram olduğuna delildir. Durum böyle olunca mescide tükürmenin tenzihen mi, yoksa tahrimen mi mekruh oluşunda ihtilâfa mahal yoktur" demiş, daha sonra da yukarıya aldığımız îbn Huzeyme ve İbn Hibbân'ın rivayetlerini nakletmiştir.
Hz. Peygamber, üzerinde durduğumuz hadis-i şerifde sağa tükürmeyi men etmiş, sola tükürmeye ise ruhsat vermiştir. Bu yasak ve ruhsatın illeti konusunda da ulemâ bir hayli goruş beyân etmiştir. Bunların özeti şudur:
1. Sağ, dinimizde devamlı tazime lâyık görülmüş, ayakkabı giymekten tutun da saç taramaya varıncaya kadar bütün işlerde sağa öncelik tanınmıştır.
2. İnsanın sağ tarafında haseneleri yazan melekbulunmaktadır. Bu melek, rahmet alâmetidir. Şeref ve tazime daha çok lâyıktır. Üstelik bu melek sol taraftaki günahları yazan melekten daha üstündür. Onu üç saat günahları yazmaktan nehyeder. Bu hadisin İbn Şeybe'deki rivayetinde "Çünkü sağında sevapları yazan melek vardır" ziyâdesi bu görüşü takviye etmektedir.
3. Sağda, kâtip ve hafaza meleklerinden başka melekler bulunur. Bunlar namaz kılana ilham vermek ve onların duasına âmin demek için gelmiş-"

lerdir. Misafir sayılırlar. Misafir ise, ikrama başkalarından daha lâyıktır.
Hadisin zahiri sağa tükürmeyi men'in namazla alâkalı olduğuna, namaz dışında bunun yasak olmadığına delâlet etmektedir.
İnsanın sol tarafında da melek olduğu halde sola doğru tükürmenin caiz oluşunun illeti de şudur:
Namaz bedenî ibâdetlerin en önemlisidir. Namazda seyyiâti yazan meleğin hiç bir rolü yoktur. Bu melek, namaz esnasında insana tükrük isabet etmeyecek kadar bir uzaklıkta bulunabilir.
Sola tükürmenin cevazı sol tarafın boş olması şartı ile kayıtlıdır. Sol yanında bir başkası varsa, oraya tükürmesi caiz değildir. Çünkü bir müslüma-nın başka bir müslümana ezâ vermesi haramdır.
İmam Nevevî, "sola veya sol ayağın altına tükürmek ancak cami dışında caizdir. Cami içinde ise, ancak bir beze tükürülebilir" demektedir.
Bu hususta İmam Nevevfnin sözü gerçekten kayda değer. Şöyle ki: "Sol tarafa ve ayak tarafına Iükürsün" emri, cami içinde olmasa gerekir. Zira camiye tükürmenin günah olduğu yukarıdaki hadisle beyân edilmişti. Cami içinde tükürmek mecburiyetinde olan bir kişi ancak elbisesinin bir kenarına (şimdi mendile) tükürmesi gerekir." Yani camiye tükürmenin günah olduğunu açıkladıktan sonra Resûlullah'ın camiye tükürmeye izin vermesi düşünülemez. Ayrıca namaz esnasında tükürmenin namazı bozup bozmayacağına ait hükümler, yerinde gelecektir.[315][315]

479. ...İbn Ömer (r.a.) şöyle demiştir: Resûlüllah (sallellahu aleyhi ve sellem) bir gün hutbe irâd buyururken, mescidin kıblesinde(ki duvarda) bir balgam (sümük) görüverdi. Bunun üzerine cemaate kızdı ve onu kazıdı.[316][316]
Nâfîdedi ki: İbn Ömer'in "Resûlüllah za'feran isteyip balgamın yerine sürdü ve;
"Muhakkak Allah(ın kıblesi) biriniz namaz kıldığında onun yüzünün geldiği taraftadır. Sakın ön tarafına tükürmesin" buyurdu dediğini zannediyorum.
Ebû Dâvûd şöyle dedi:
İsmail ve Abdulvâris, Eyyûb vasıtasıyle Nâfi'den yine Mâlik, Ubeydullah ve Musa b. UkbefNâfî'den,Hammâd'ın (yukarıdaki) rivayetinin bir benzerim rivayet etmişler, ancak za'ferândan bahsetmemişlerdir.

Ma 'mer ise Eyyûb 'dan yaptığı rivayette ' 'za 'ferânı" zikretmiştir. Yahya b. Süleym de Ubeydullah vasıtasıyle Nâjî'den (za 'ferân yerine) halûk (bir koku çeşidi) kelimesini zikretmiştir.[317][317]

Açıklama

Hadis-i şeriften anladığımıza göre Hz. Peygamber, balgamı cemaate hitap ederken görmüştür. Ancak, Efendimizin hutbeyi bitirdikten sonra ve namaza duracağı anda görmüş olması daha muhtemeldir. Çünkü hitabet esnasında yönü cemaate karşı dönük olacağından kıble, ya arkasına veya yan tarafına gelir. Halbuki balgamın kıble duvarında olduğu zikredilmektedir.
Hz. Peygamberin, balgamı gördüğü duvar mihrâb değildir. Çünkü esah olan görüşe göre, Resûlullah devrinde mescidde mihrâb yoktu. Camilerde mihrab ilk defa Ömer b. Abdilaziz devrinde yapılmıştır. Üstelik, mihrâbla-rın hıristiyan âdeti ve camilerde rrihrab inşa etmenin kıyamet alâmeti olduğunu bildiren bir çok hadis-i ;erif rivayet edilmiştir. Bu yüzden, ulemâdan bir çoğu mihrab İnşasını bid'at ve mihrabda namaz kılmayı mekruh addetmişlerdir. Hatta Suyûtî bu konuda: "İ'lâmü'1-Erîb bi Hudûsi bid'ati'l-mehârıb" adında özel bir risale yazmış ve bu risalesinde Mescid-i Nebevî'de mihrab olmadığını üstelik Hz. Peygamber'in mihrabı tasvib etmediğine dair bir çok rivayet olduğunu söyleyip bu hadisleri nakletmiştir.
Suyûtî'nin verdiği bilgilerden, Beyhakî'nin Sünen-i Kübrâ'sındaki "Peygamber (s.a.) mescide gelip mihraba girdi sonra ellerini kaldırıp tekbir aldı" şeklindeki rivayette yer alan mihrabdan muradın, mescidin ön ortası, imamın namaz kıldığı yer olduğu anlaşılır.
Hadis-i şerifin devamından Hz. Peygamberin cemaate kızıp balgamı kazıdığını anlıyoruz. Efendimizin cemaate kızması, ya balgamı kimin bulaştırdığını bilmediği ya da cemaatin, o pisliği görmeyip izale etmek maksadıyle davranmadıkları içindir.
Nesâî'nin rivayetinde balgamı, ensârdan bir kadının kazıyıp yerine "halûk" isminde bir koku sürdüğü ve Hz. Peygamberin bu hareketi tasvib ettiği bildirilmektedir. Buna göre, hâdisenin iki defa olduğu, birinde balgamı bizzat Resûlullah'ın.diğerinde de ensârdan bir kadının kazıdığı anlaşılmış olmaktadır.

Resûlullah (s.a.) balgamı karıdıktan sonra cemaate dönmüş ve "sizden biri namaza durduğunda, Allah onun yüzünün döndüğü taraftadır..." buyurmuştur. Cenab-ı Allah mekândan münezzeh olduğuna göre, ilk nazar da bu ibare biraz müşkil görünmektedir. Ancak burada, Hattâbî'nin de dediğigibi bir muzaf gizlidir. İbarenin mânâsı "Allanın kıblesi onun yüzünü döndüğü taraftadır" şeklindedir. Zaten hadis-i şerifin tercemesi bu takdir gözönüne alınarak yapılmıştır.
Kıble namaz kılan müslümanın Allah'a ibâdet ederken yöneldiği cihet Mduğu çin tazime lâyıktır. Oraya doğru tükürmek ve sümkürmekten men edilmiştir. Mescid dışında kıbleye karşı balgam atmanın hükmü bu babın ilk hadislerinin şerhinde verilmiştir.
Ebû Dâvûd hadisin sonuna koyduğu ta'lîkda hadis-i şerifin başka tanklardan gelen rivâyetlerindeki farklılıklara işaret etmiştir. Görüldüğü gibi bu rivayetler arasında hadisin ruhuna tesir edebilecek bir farklılık yoktur. Ancak Ebû Davud'un bu ilâvesi Sünen'in bazı nüshalarında mevcut değildir.[318][318]

Bazı Hükümler

1. Mescidler kirletilmemeli ve görülen her türlü pislik temizlenmelidir.
2. İmam daima mescidin temizliğini kontrol etmelidir.
3. Çirkin bir şey gören hemen onu ıslâh etmeye çalışmalıdır.
4. Yersiz bir davranışa kızmak meşrudur.
5. Kible'ye tazim ve hürmet gerekir.
6. Hadis, Hz. Peygamberin tevâzuuna da delildir.[319][319]

480. ...Ebû Said el-Hudrî şöyle haber vermiştir:
Resulullah (sallellahu aleyhi ve sellem), hurma salkımı sapından olan çubuğu (taşımayı) sever onu devamlı elinde bulundururdu. (Bir gün) mescide girdi, kıble (duvarında) bir balgam gördü onu kazıdı ve kızgın bir halde cemaate dönüp:
"Sizden birinin yüzüne tükürülmesi hoşuna gider mi? Bilmiş olun ki, bîriniz kıbleye dönünce ancak Aziz ve Celîl olan Rabbine dönmüş olur. Melek de sağındadır. Öyleyse, sakın sağına ve kıbleye karşı tükürmesin, sol tarafına

veya ayağının altına tükürsün. Eğer tükrük kendisini sıkıştırırsa şöyle yapsın" buyurdu.[320][320]
(Halid b. Haris dedi ki):
İbn Aclân bunu "şöyle..."yi bize; "elbiseye tükürmek sonra da onu dürmek" şeklinde tarif etti.[321][321]

Açıklama

Hadis-i şerif lâfız ve hüküm bakımından öncekilere benzemektedir. Oralarda lüzumlu izah yapılmıştır.[322][322]

481. ...Ebû Sehle es-Sâib b. Hallâd'dan -ki (Ebû Davud'un hocası) Ahmed (b. Salih), bu zatın ashab'dan olduğunu söyler.[323][323]- demiştir ki;
Bir adam cemaate imam oldu ve Resûlullah (s.a.) bakıp dururken, kıbleye karşı tükürdü. Namazı bitirince Hz. Peygamber:
"(Bu adam bir daha) size namaz kıldırmasın" buyurdu.
Bundan sonra o zat cemaate namaz kıldırmak istedi. Fakat kendisine mâni oldular ve Resülullah'ın dediği şeyi haber verdiler. Adam bu durumu Peygamber (s.a.)e söyledi. Nebî (s.a.):
"Evet" (Ebû Sehl dedi ki, zannediyorum Efendimiz şöyle devam etti:) "Sen Allah'a ve Resulüne eziyet ettin" buyurdu.[324][324]

Açıklama

Hz. Peygamber sağlığında, hazır bulunduğu cemaate dâima bizzat kendisi imam olduğu için hadiste bahsedilen hâdisenin, Hz. Peygamber namazı kıldıktan sonra kendisine gelen bir heyetle ilgili olduğu tahmin edilmektedir. Görüldüğü gibi Resûlullah imamın namazda kıbleye karşı tükürmesini hoş görmemiş, adamın cemaatle beraber olmadığı bir zamanda onlara o zatı bir daha imamete geçirmemelerini tenbih etmiştir. Zikri geçen şahıs, bilâhere kavmine tekrar imam olmak isteyince, kendisine mani olmuşlar ve Hz. Peygamber'in emrini bildirmişlerdir. Adam, mes' elenin esasını anlamak ve imametten men edilmesinin asıl sebebini öğrenmek için Fahr-i Kâinata müracaat etmiştir. Hz. Peygamber de "Evet (ben men ettim)

Çünkü sen (kıbleye karşı tükürmekle) Allah'a ve Resulüne eziyet ettin" buyurmuştur.
Hoşlanmadığı bir şeyi yapan kimsenin Resülullah'a eziyet etmiş olması mümkündür. Fakat Allah'a eziyet etmesi mümkün değildir. Öyleyse Hz. Peygamber'in kendisine eziyetle birlikte Allah'ı da anması ya teberrükendir, ya da Resülullah'a eziyetin, Allah'a eziyet olduğunu ihsas etmek içindir. Efendimiz, bu sözü sakındırmak için söylemiştir. Bu "Allah, Allah'a ve Resulü'ne ezâ edenlere dünyada ve âhirette lanet etmiştir"[325][325] mealindeki âyet-i kerimenin hükmü altına girmez. Çünkü bahsi geçen şahıs, bu tehdide sebep olan hareketini ya hata olarak ya da bilmeyerek yapmıştır. Bu da küfre sebep olmaz.
Bu adamın münafık olduğu ve Hz. Peygamber onun durumunu bildiği için imametten men edip bu sözü söylediği ihtimali üzerinde duranlar da vardır. Bu ihtimâle göre, Resûlullah (sallellahü aleyhi ve sellem)in söylediği bu söz, yukarıdaki âyet-i kerimenini hükmü altına girer.[326][326]

Bazı Hükümler

1. İslâm edebiyle edeblenmey enler, cemaate imam olup namaz kıldırmaya layık değildirler. Ancak hüküm
olarak fâsıkın imameti caizdir.
2. İmam, şeriata uymayan bir harekette bulunursa, imamlıktan uzaklaştırılır.
3. Cemaatin büyüğü ve ileri gelenleri, halkın hâl ve davranışını kontrol etmelidirler.
4. Hadis-i şerif, Allah'a ve Resulüne muhalefetten kaçınmayı emretmektedir.
5. Eğiticinin yanlış bir hareket yapanı doğrudan ilân yerine toplum fertlerine hitap ederek, açıklayıcı misaller vererek eğitmesi daha müessirdir.[327][327]
482. ...Mutarrif, babası (Abdullah b. Eş-Şehir)'nın şöyle dediğini nakletmiştir:
Resûlullah (s.a.) namaz kılarken, yanına geldim. (Efendimiz), sol ayağının altına tükürdü.[328][328]

Açıklama

Aynî, hadiste zikri geçen hâdisenin mescidde değil, dışında olduğunu, Efendimizin mutlak olarak mescide tükürmeyi men etmesinin buna delâlet ettiğini söyler. Ancak bundan sonraki rivayetten de anlaşıldığı gibi, Hz. Peygamber ayağının altına tükürdükten sonra yere sürttüğü için hâdisenin mescid içinde olmuş olması da mümkündür.[329][329]

483. ...Müsedded, Yezîd b. Zürey'den, o Said el-Cüreynî'den; o da Ebu'l-'Alâ'dan, Ebû'1-Alâ da babasından önceki hadisi mânâ olarak rivayet etmiş, "Sonra (Resûlullah) ayakkabısı ile yere sürttü" cümlesini ilâve etmiştir.[330][330]

Açıklama

Bu ve bundan önceki rivayetlerin râvileri Said el-Cüreynî'den sonra değişmektedir. Bu rivayette, öncekinden farklı olarak.Hz. Peygamberin sol ayağının altına tükürdükten sonra ayakkabısı ile yere sürttüğü beyân edilmektedir. Bu farklılığa işaret etmek için Ebû Dâvûd bu rivayeti Sünen'e almıştır.[331][331]

484. ...Ebû Saîd (el-Himyerî)'den, demiştir ki; - Vasile b. el-Eska'ı[332][332] Dımaşk mescidinde gördüm. Hasıra tükür-dü sonra onu ayağı ile sürteledi. Kendisine bunu niçin yaptığı sorulunca: "İnanın, ben ResûluUah (s.a.) böyle yaparken gördüm" dedi.[333][333]

Açıklama

Bu hadis daha önce Secen ve mescide tükürmenin hata, tükürülürse keffâretinin, o tükrüğü gömmek olduğunu belirte'rî hadislere"zıt görünmektedir. Çünkü, hasırın üzerine tükürülünce o tükürüğün gömülmesi mümkün değildir. Üstelik onu sürtmek pisliği yayar ve zararını artırır. Fakat bu hadisin senedinde bulunan Ferec b. Fudâle'yi, birçok kişi zayıf saymaktadır. Öyle olunca, bu hadis öncekilerin mertebesine çıkamaz ve onlara muarız olamaz. Dolayısıyla, görülen muhalefetin önceki hadislere zararı yoktur.[334][334]

485. ...Câbir b. Abdullah (r.a.)'den demiştir ki;

Resûlüllah (sallellahu aleyhi ve sellem), elinde İbn Tâb[335][335] Hurması salkımının sapından bir çubuk olduğu halde bizim şu mescidimize[336][336] geldi. Mescidin kıble duvarında bir balgam gördü. Gidip o balgamı çubuğu ile kazıdı, sonra:

"Hanginiz Allah'ın kendisinden yüz çevirmesini ister? Bilin ki, biriniz namaz kılmaya kalktığında Allah(ın kıblesi) onun yüzünü döndüğü taraftadır. (Öyleyse) sakın ön tarafına ve sağına tükürmesin. Soluna, sol ayağının altına tükürsün. Eğer kendisini balgam sıkıştırırsa, elbisesine şöylece tükürsün" buyurdu ve ağzına elbisesinin (ucunu) koydu, sonra da orayı ovalayıp:

"Bana abîr (bir çeşit renkli koku).getiriniz" buyurdu.

Kabileden bir genç, koşarak evine gitti ve avucunda halûk (bir çeşit koku) olduğu halde geldi. Hz. Peygamber onu alıp çubuğun tepeşine koydu, sonra balgamın yerine sürdü.

Câbir (r. .) "İşte bundan dolayı siz, mescidlerinizde halûk kullanır oldunuz" dedi.[337][337]

Açıklama

Hadis-i şerifin benzerleri daha evvel nakledilmiştir. Onlardan farklı olarak bu rivayette hâdisenin vuku bulduğu yer zikredilmekte ve olay daha tafsilatlı olarak anlatılmaktadır. Bu hadiste bahsi geçen olay ile aynı mânâya gelen diğer hadîslerde anlatılan olayların aynı olması muhtemel olduğu gibi, ayrı olmaları da muhtemeldir.

Cenab-ı Allah'ın bir kimseden yüz çevirmesinden maksat, ona gazab etmesi, rahmetinden uzaklaştırmasıdır.

Hz. Peygamberin, mecbur kalan kimseye, balgamını elbisesine çıkarmayı emretmesi, balgam ve sümük gibi şeylerin temiz olduğuna delildir. Zaten, tükrüğün temizliğinde ihtilâf yoktur. Sadece İbrahim en-Nehâî'nin bunu pis saydığına dâir zayıf bir rivayet vardır.

Netice : Bundan önceki babta, mescidlerin temizlenmesi, kudsiyetini muhafaza için kirletilmemesi, huzur içinde ibâdet yapmanın sağlanması, ecir ve sevabın artması için nelerin okunmasının gerektiği belirtilmişti. Burada ise, camiyi veya mescidi kirleten, ibâdet huzurunu bozan ve âdaba

aykırı olan camiye tükürme, sümkürme ve balgam ile ilgili hususlar açıklanmış, hakimane bir şekilde eğitim ve öğretim yolları belirtilerek mürebbinin nasıl olması gerektiği hakkında örnekler sergilenmiştir.
Yukarıda da belirtildiği gibi günümüz insanının:"Böyle şey olur mu"demeden önce, bu hadiselerin oluş şeklini düşünmesi gerekir. O günün mescidleri, üstü açık, içi 40-50 derece sıcak, namaz kılınan yerler kumluk... Böyle bir ortamda sola veya ayağının altına tükürmek onu izâle etmek insanlara kerih görünmeyebilir. Bu davranışlar oranın şartları ve o zamanın insanına göredir.[338][338]

Mescidlerde Tükürmenin Hükmü

Mescidler, ibadet edilen yer olması bakımından davranışların da buradaki ibâdet kudsiyetine uygun olmasını gerektirir. Orada sümkürmek balgam ve benzeri şeyler sakildir. Onun için de mezhepler bunun üzerinde titizlikle durmuşlardır.
Şafiîler: Mescidin zemini yumuşak (yani toprak, kum ve çakıl taşlan ile örtülü) ise, tükürük veya sümüğün örtülmesine ve gömülmesine müsait olur ve bunu gömer ve örterse hareketi uygun olmamakla beraber haram da değildir. Zemin sert veya örtülü ise, tükürmek veya sümkürmek haramdır. Hemen izâlesi gerekir. Aksi halde hararn hükmü ve günahı devam eder görüşündedirler.
Malîkîlere göre: sert zeminli mescitlerde tükrüğün azı mekruh, çoğu ise, haramdır. Zemin yumuşak, izâlesi mümkünse, herhangi bir beis sözkonusü değildir.
Hanefilere ve Hanbelîlere göre de camiye tükürmek kesinlikle caiz değildir. Ancak Hanefîlerce tahrîmen mekruh, Hanbelîlerce haramdır. Hanefiler mescidin zemini ne olursa olsun, camiyi kirletmek tahrimen mekruhtur, izâlesi ise vâcibtir, demektedirler.
Görülüyor ki, mesele, sanıldığı gibi basit değildir. Her müslümanın camide hareketlerine dikkat etmesi ve ibadetini yaptığı yere hürmette kusur etmemesi gerekir. Soğan ve sarımsak yiyen ve benzeri kerih kokuları bulunan kişilerin cemaate ezâ vereceğinden; "camilerimize yaklaşmasın" mealindeki hadislerle mescidlerden uzak durmaları bildirilmektedir. Geçici olan bu durumdaki hüküm böyle olursa, kısmen devamlılık arz eden mescide tükürenin halini düşünmek gerekir.

Bu husustaki hadîslerin beyân ettiği mescide tüküren bir kimsenin imamlıktan reddedilmesi bir daha imam olmaması, Resûlullahın; "Sen Allah'ın Resulüne eziyet ettin" buyurmasını çok düşünmek gerekir.
Ayrıca burnunu elleri ile karıştırarak pisliklerini örtüler üzerine süren ve atan kişilerin de kendilerini buna kıyas etmeleri gerekir.[339][339]

23. Müşrikin Mescide Girmesi (Mümkün Mü)?

486. ...Şerif b. Abdullah b. Ebî NT.ir, Enes b. Mâlik (r.a.)ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:
Bîr adam devesi üzerinde mescide gelip devesini çöktürdü, sonra da ayağını bağladı ve:
Muhammed (s.a.) hanginiz? dedi.
Nebi (s.a.) de ashabın arasında yaslanmış bir vaziyette duruyordu. Adama:
Şu yaslanmış vaziyetteki beyaz (yüzlü) zattır, dedik. Bu sefer adam Peygamber (s.a.)e;
Ey Abdülmattalib'in oğlu! dedi. Resûlüllah (s.a.); " Seni dinliyorum (söyle)" buyurdu. Adam:
Ya Muhammed sana (bir şeyler) soracağım... dedi. Bundan sonra Enes^hadîsin tamamını zikretti.[340][340]

Açıklama

Hadis-i şerifte bahsi geçen fakat açıklanmayan zât, hadisin Buhârî'deki rivayetinden ve bundan sonraki rivayetten anladığımıza göre Sa'd b. Bekir kabilesinden[341][341] Dimâm b. Sa'lebe'dir. Bu zat Hz. Peygamberle yaptığı konuşmanın sonunda müslüman olduğunu haber vermiştir. Onunbufcaberi, Resûlullah'la konuşmasından sonra müslüman olup onu açıkladığına mı, yoksa eskiden müslümanlığa girip de durumunu bu konuşmadan sonra haber verdiğine mi delâlet eder, ihtilaflıdır. Buhârî ve Kadı Iyaz ikinci görüştedirler. Ebû Dâvûd hadisi "müşrikin mescide girmesinin (hükmü)" başlığı altında zikrettiğine göre birinci görüşü benimsemiş olmalıdır. Yani Dımâm'ın eskiden müşrik olup Hz. Peygamberle konuştuktan sonra müslüman olduğu görüşüne sahiptir.
Hadis-i şerifin zahirî Dımâm'ın devesini mescide sokup oraya çöktür-düğünü göstermektedir. Ibn Battal, bu hadisi hüccet kabul ederek eti yenen

hayvanların idrarlarının temiz olduğuna hükmetmiştir. Çünkü, hayvanın oraya bevletmeyeceğinden emin olunmadığı halde Hz. Peygamber devenin dışarıya çıkarılmasını emretmemiştir.
Fethü'l-Bâri'de tbn Hacer, bu istidlali reddetmiş ve "Hâdisenin devenin idrarının temizliğine delâleti açık değildir. Bu mücerred bir ihtimalden ibarettir. Ebû Nuaym'ın:
"Devesi üzerinde mescide kadar geldi, sonra devesini çöktürüp bağladı ve mescide girdi" şeklindeki rivayeti deveyi mescidin önüne çöktürdüğüne delildir. İbn Abbâs'ın, Ahmed b. HanbeI'in,Müsned veHâkim'in Müsted-rek'indeki "Devesini mescidin kapısına çöktürüp bağladı, sonra da mescide girdi" şeklindeki rivayeti daha açıktır. Buna göre (üzerinde durduğumuz) Ertes'in rivayetinde mecazi hazf vardır. Takdir: "Devesini mescidin önüne çoktürdü" veya buna benzer bir şekildedir" demiştir. İbn Hacer'in Ahmed ve Hâkim'den naklettiği hadîs, Ebû Dâvüd'da da hemen bu hadisten sonra gelecektir.
Merhum Ahmed Naim Tecrid-i Sarih TercemesFndeki hadisi terceme ederken bu takdiri göz önüne almış ve cümleyi: "devesini mescid(in kapı-sın)da çökerettikten sonra..." diye terceme etmiştir. Biz bu takdiri yapmadan, ibareyi zahirîne göre terceme ettik ve meseleyi şerhte açıklamayı daha uygun bulduk.
Enes'in haberine göre, Dımâm Resûlullah'i gördükten sonra O'na "Ey Abdulmuttalib'in oğlu" diye hitab etmiştir. Buna sebep Hz. Peygamberin babasının, Efendimiz henüz dünyaya "teşriflerinden önce vefat etmiş olmasıdır. Böyle durumlarda insanın dedeye nisbet edilmesi Araplar arasında âdetti. Adamın Peygamber (s.a.)'in makamına uygun hitab etmemesinden dolayı Efendimiz de "evet" şeklinde cevap vereceği yerde "söyle seni dinliyorum" diye mukabelede bulunmuştur.
Kur'an-ı Kerim'de "Peygamberi, kendi aranızda biribirinizi çağırdığınız gibi çağırmayınız"[342][342] buyurulduğu halde, Dımâm'ın yukarıda belirtilen hitabını, onun daha önceden müslüman olmadığına delil saymak mümkündür. Eğer önceden müslüman olmuşsa o zaman bu âyeti henüz duymamıştır, hükmüne varılabilir.
Hadîsin râvisi Enes, hâdiseyi buraya kadar naklettikten sonra, Resûlul-lah ile Dımâm arasında geçen konuşmayı haber verdiği halde, müellif, konu ile

ilgili kısmın dışında kaldığı için bu konuşmayı kitabına almamış, sadece "ve hadisi nakletti" demekle hadisi ihtisar ettiğini belirtmiştir.
Hadisin tamamı Buhârî'de mevcuttur. Buhârî'deki rivayete göre hadisin devamı şu şekildedir:
"...(Dımâm Resülüllah'a) Ben sana bazı şeyler soracağım, amma soracaklarım (pek) ağırdır. Gönlün benden incinmesin" dedi. Peygamber (s.a.) "aklına geleni sor" buyurdu. "Senin ve senden evvelkilerin Rabbi aşkına (söyle), bütün halka (Peygamber olarak) seni Allah mı gönderdi?" dedi. Resulüllah: "Evet" buyurdu. "Allah aşkına (söyle), bir gün bir gece için beş vakit namaz kılmayı sana Allah mı emretti?" dedi. "Evet" buyurdu. "Allah aşkına (söyle), senin şu (malum) ayında oruç tutmayı sana Allah rm emretti?" dedi. "Evet" buyurdu. (Yine) "Allahaşkına şu (malum olan) sadakayı zenginlerimizden alıp fukaramıza dağıtmayı sana Allah mı emretti?" dedi. Nebiyy-i muhterem (a.s.) (buna da) "evet" buyurunca, adamcağız: "Sen ne getirdin ise, ben ona iman ettim. Kavmimin geride kalannlarma da* elçi benim. Ben Sa'd b. Bekr kabilesinden Dımâm b. Sa'lebe'yim" dedi.[343][343]

Bazı Hükümler

1. Kâfirin ihtiyaç halinde mescide girmesi caizdir. Ancak, bu konu mezhepler arasında ihtilaflıdır.
İmam Azam Ebû Hanife Hazretlerine göre, kitabînin her ne maksat ile olursa olsun mescide girmesi caiz, dinsiz ve putperestlerin girmesi caiz değildir. Bu görüşünün delili Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde çok sağlam bir senetle Câbir'den rivayet ettiği; "Bu seneden sonra şu mescidimize ehl-i ahd ve hizmetçilerinden başka hiç bir müşrik giremez" mealindeki hadistir. Mü-câhid ve İbn Muhayriz de bu görüştedirler.
Ömer b. Abdilaziz, Katâde ve Muzenî'ye göre, hiç bir kâfirin mescide girmesi caiz değildir.
imam Mâlik, "Bir ihtiyaçtan dolayı kâfirin mescide girmesi caizdir" demiştir.
Şafiîlere göre, ister kitabî olsun, ister müşrik olsun bütün kâfirlerin Mescid-i Haram dışındaki mescidlere girmeleri müslümanların izin vermesi halinde caizdir.
2. Mescidde yaslanarak oturmak caizdir.

3. Bir kimseyi veya bir şeyi özellikleri ile tarif caizdir.
4. Bîr kimseyi dedesinin ismine nisbet ederek çağırmak caizdir.
5. Sorusu tekerrür etse bile sorana cevap vermek meşrudur.
6. Bilmeyene adamın kendisini tarif etmesi caizdir.
7. İlim tahsili için sefere çıkmak meşrudur. Nitekim Buhârî, hadisi bu babda mütelaâ etmiştir.[344][344]

487. ...İbn Abbâs (r.anhumâ)dan, demiştir ki; Benû Sa'd b. Bekr kabilesi Dımam b. Sa'lebe'yi Resûlullah (s.a.)'a gönderdi. Dımâm gelip devesini mescidin kapısına çöktürdü.Sonra ayağını bağladı. Daha sonra da mescide girdi.
İbn Abbâs (bundan önceki Enes hadisinin) aynını nakledip şöyle dedi:
Dımam:
Abdulmuttalib'in oğlu hanginizdir? Resûlullah (s.a.); "Abdulmuttalib'in oğlu benim" Dımam:
Ey Abdulmuttalib'in oğlu!... dedi.
îbn Abbâs (bundan sonra) hadisin tamamım anlattı.[345][345]

Açıklama

Bu hadiste öncekinden farklı olarak Dımâm'm devesini kapının önüne çökerttiği açıkça tasrih edilmiştir. Bu tasrih, önceki hadisi anlamada mescid kelimesinin önüne muzaf takdir edenleri takviye etmektedir. Ayrıca İbn Hacer'in de işaret ettiği gibi bu hadise dayanarak devenin idrarının temizliğine hükmedenlerin tezini zayıflatmaktadır. Hadisler arasında görülen Dımâm'ın hitabı ile ilgili farklılık önemli değildir.[346][346]

488. ...Ebû Hureyre (r.a.)den demiştir ki;
Peygamber (s.a.) ashabından bir cemaatle birlikte mescidde otururken (bazı) Yahudiler kendisine gelip:
Ya Ebe'l-Kasım, Yahudilerden zina eden erkek ve kadın hakkında ne dersin? dediler.[347][347]

Açıklama

Bu hadis aslında daha uzundur. Sünen-i Ebu Davud'un “Kazâ,, bahsinde 3624 Hudud bahsinde de 4450 ve 4451 numaralarda tekrar gelecektir. Müellif buraya sadece konu ile ilgili kısmını, yani yahudilerin mescide girdiklerine işaret eden bölümünü almıştır. Hadisenin tamamı 4450 numarada gelecektir.[348][348]

24. Namaz Kılınması Caiz Olmayan Yerler

489. ...Ebû Zer (r.a.)den, demiştir ki; "Resulüllah (s.a.) şöyle buyurdu: "Bana yer yüzü temizleyici ve mescid (namazgah) kılındı"[349][349]

Açıklama

Ebu Zerr’m rivâyet ettiği bu hadis Buhârî'de, Beyhakî'de, Müslim'de, Nesâî'de ve İbn Mâce'de değişik lâfızlarla Hz. Câbir'den rivayet edilen yalnız Resûlullaha ve ümmetine has olan beş hususiyetten biridir.
"Öncekilerden hiç birine verilmeyen beş şey bana verilmiştir..." diye başlayıp devam eden hadisin bir bölümüdür.
Yer yüzünün temiz olan her yerinde namaz kılma, normal ibâdet yapma diğer semavî dinlerde yoktur. Onlar ibâdetlerini kiliselerde veya havralarda yapmaları gerekir. İslâm'da ise, Cenab-ı Hakk'ın bu ümmete bir lütfü olarak temiz olan her yerde namaza durulabileceği ve temizleyici olarak teyemmüm edilebileceği beyân buyurulmaktadır.
Hadis-i şerif, mutlak mânâda, teyemmüm için toprağı şart koşmayan, bilakis yer yüzünün kireç, kum vs. gibi diğer maddeleri ile de teyemmümü caiz gören Hanefî mezhebinin delilidir. Bu meselenin tafsilâtı teyemmümle ilgili hadislerin şerhinde beyan edilmiştir.
Hattâbî bu hadisin mücmel ve mübhem olduğunu, bu mübhemiyetin Müslim'deki (523 numara) Huzeyfe'den nakledilen "Bize yer yüzü mescid, toprağı da temizleyici kılındı" hadisi ile tafsil edildiğini söylemiş, hadiste mü-fessirin mücmel üzerine tercih edileceğini kaydederek teyemmümün sadece toprakla caiz olduğunu söyleyen Şafiîlerin görüşünü takviye cihetine gitmiştir.
Bezlü'l-Mechûd sahibi, Hattâbî'nin bu mütalaasına karşı çıkarak şöyle demektedir:

"Huzeyfe hadisi, topraktan başka hiç bir şeyle teyemmümün caiz olmadığına delil olamaz. Çünkü bu teyemmümün sadece toprakla olduğuna delâlet etmez. Üstelik biz, Huzeyfe hadisinin, Ebû Zerr hadisini tefsir ettiği görüşüne katılmıyoruz. Bilakis diyoruz ki, Ebû Zer hadisinde kapalı bir taraf yoktur. Mesele mutlak mukayyet meselesidir. Teyemmüm konusunda esas delil Kur'an-ı Kerim'deki lâfzıdır ve (sa'id) mutlak olarak "yeryüzü " mânâsındadır. Kur'an'ın bu mutlak lâfzını haber-i vâhid ile kayıtlayarak "teyemmüm sadece toprakla caizdir" demek mümkün değildir.[350][350]
Hadis-i şerifin geri kalan bölümünde, yeryüzünün tamamının müslümanlar için namazgah olduğu bildirilmektedir. Bu, Hattâbî'nin de ifâde ettiği gibi, Cenab-ı Hakk'ın İslâm ümmetine bir ihsanıdır. Zira, önceki ümmetler, ibâdet edebilmek için kilise veya havraya gitmek mecburiyetinde idiler. Müslümanlar ise, namazlarını her istedikleri yerde kılabilirler.
Bu hadiste "yer yüzünün tamamı namazgah kılındı" denilirken, mutlak olarak ifade edilmiş, herhangi bir istisnada bulunulmamıştır. Halbuki bazı hadislerde, pis oldukları için veya başka mülahazalarla kabristan, küllük, deve ağılı, hamam vs. gibi yerlerde namaz kılınması men edilmiştşir. O halde hüküm olarak, yer yüzü bazı istisnaları olmakla beraber müslümanlar için genelde namazgah kılınmıştır.
Hz. Peygamber "Bana yer ı yüzü..." derken bu hükmün sadece kendi^ sine ait olduğunu kastetmemiştir. İfâdede bir hazf vardır. Harf-i atıf ile matuf hazf edilmiştir. Cümlenin tamamı, ""yer yüzü, bana ve ümmetime..." şeklindedir. Zaten hadisin diğer rivayetleri bu hususu açıkça dile getirmektedirler.[351][351]

Bazı Hükümler

1. İhtiyaç hâlinde yer yüzü cinsinden her şeyle teyemmüm etmek caizdir.

2. Yeryüzünün temiz olan her yerinde namaz kılmak caizdir.[352][352]

490. ...Ebû Salih el-Gıfârî demiştir ki;

Ali (r.a.) (Basra'ya)[353][353] giderken yolu Bâbil'e uğradı. Müezzin kendisine ikindi namazını(n vaktinin girdiğim) haber vermeye geldi. (Ali karşılık vermedi). Bâbil'den çıkınca, müezzine emretti o da namaza ikâmet getirdi. Ali namazı bitirince:

Habibim, sallellahu aleyhi ve sellem beni, kabristanda ve Bâbil arazisinde namaz kılmaktan men etti. Çünkü Bâbil(in eski sakinleri) lânetlidir" dedi.[354][354]

Açıklama

Bâbil, Irak'ın eskiden mamur ve meşhur bir şehridir. Sihrî ve şarabı ilk defa burada yaşayanların buldukları söylenir. Ken'an melikleri burada ikâmet ederlerdi. Burada ilk yerleşenin ve imar edenin Nûh (aleyhisselâm) olduğu da söylenir. Bu rivayete göre Hz. Nuh oraya Tu-fan'dan sonra gelip yerleşmiştir. Ebû'l-Munzir, Bâbil şehrinin on iki fersah genişliğinde olduğunu, Fırat'ın, şehrin içinden aktığını, Buhtunnasr'ın şehrin sakinlerini korumak için nehrin yatağını sonradan değiştirdiğini söyler.
Hz. Ali'nin "Burası lânetlidir" sözünü söylemiş olması "buranın ahalisi lânetlidir, yani bugünkü yaşayanları değil de eski kavimlerden Allah'a isyan etmeleri, kendilerine gönderilen Peygamberlere karşı çıkmış olmaları, sebebiyle Allah'ın gazabına uğrayarak lanetlenmiş ve helak olmuş kişilerin bakiyyeleri (cesetleri, mezarları)" sebebi ile olsa gerektir. Aksi takdirde geçmiş nesillerin günahını o gün yaşayan ve müslümanlardan olan kişilere yükleyerek lanetlenmiş bir toplum olmalarının, İslâm prensipleri ile bağdaşır tarafı yoktur. "Burası lânetlidir" tabiri arapçada çok kullanılır, mecazidir. Zikrü'l-Mahal irâdetü'1-hâll kabilindendir. Yani mahal söylenir, içindekiler kastedilir. Çünkü mücerred manada bir yerin lânetli olması söz konusu olamaz.
Nemrûd b. Ken'an, İbrahim (aleyhisselâm)ın zamanında buranın en büyük meliki idi. Zannınca semaya çıkmak ve semâ ehli ile savaşmak için çok yüksek bir kule inşâ ettirdi. Bir rüzgâr esti, onu yıktı ve tepesini denize attı. Sonra müthiş bir zelzele oldu. Binalarını yerle bir etti. Ahalisi binalarının altında kalarak helak oldu. Bu zelzelenin şiddetinden lisanları karıştı, birbirlerinin sözünü anlamaz hâle geldiler. Bu yüzden buraya "Bâbil" denildi.[355][355]
İşte Hz. Ali buradan geçerken ikindi namazının vakti girdiği halde namazı kılmamış ve metinde geçen şeyleri söylemiştir. Bu hadisde iki yerde namazın nehyedildiği haber verilmiş olmaktadır:
1. Kabristanda,

2. Bâbil arazisinde.

Kabristanda namaz kılmanın hükmü mezhepler arasında ihtilaflıdır.

Hanbelflere göre her halü kârda kabristanda namaz kılmak haramdır. Orada kılınan namaz sahih değildir. Zahiriler de bu görüştedir.

Şafüler kabirlerin üzerinin kapalı veya açık olmasını ayrı değerlendirmişler, açık olur da toprak ölülerin etleri, irinleri ve ondan çıkanlarla karışık ise oranın pisliğinden dolayı namaz caiz değil, kabristanın temiz bir yerinde kılımrsa, caiz demişlerdir.

Mâlikîlere göre kabristanda namaz kerâhetsiz caizdir.

İmam Ebû Hanife, Sevrî ve Evzâî'ye göre temiz bile olsa kabristanda namaz kılmak mekruhtur.

Bâbil arazisinde namaz kılmanın mekruh oluşu biraz şaibeli bir konudur. Zira ehlinin lanetlenmiş olması ile o arzın ne alâkası vardır? Sonra Resülullah, mutlak olarak yer yüzünün namazgah kılındığını haber vermiştir. Bazı yerlerde namaz nehyedilmişse de bu, ya oraların necâsetli olma ihtimalinden ya da, tehlikeli oluşundandır. Bizce bu konuda söylenecek en güzel şey Hattâbî'nin şu sözleridir:

"Bu hadisin isnadı söz götürür (zayıftır). Âlimlerden,Bâbil toprağında namaz kılmayı haram kabul eden hiç bir kimseyi bilmiyorum. Bu hadis, kendisinden daha kuvvetli olan "Yer yüzü bana temizleyici ve namazgah kılındı" hadisine zıt düşmektedir. Bu hadisin mânâsı (eğer hadis sabitse), Resûlul-lah, Hz. Ali'yi Babil arazisini ikâmet için vatan edinmekten nehyetmiş demektir. Çünkü orayı ikâmet için vatan edinse orada namaz kılacaktır. Bu nehy sadece Hz. Ali'ye mahsustur. Görüldüğü gibi Hz. Ali, "Bizi menetti" dememiş, "Beni men etti" demiştir.Bu, Kûfe'deHz. Ali'nin başına gelecek musibetlerden dolayı onu uyarma niteliğinde bir mu'cize de olabilir. Çünkü Küfe, Bâbil arazisidir. Nitekim ondan önce hiç bir halife Medine'den başka bir yere ikâmet için gitmemiştir."[356][356]

491. ...Ahmed b. Salih, İbn Vehb'den, îbn Vehb Yahya b. Ezher ve İbn Lehîa'dan bunlar Ebû Salih el-öifârî'den o da Hz. Ali'den (yukarıdaki) Süleyman b. Davud'un rivayetini mânâ olarak nakletmişler fakat...yerine (yine aynı anlamа gelen) demişlerdir.[357][357]

492. ...Ebu Said el-Hudrî (r.a.) Resûlullah (sallellahü aleyhi ve sellem)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
Mûsâ b.İsmail ise rivayetinde, "zannediyorum ki Amr" demiştir.
"Hamam ve kabristanın hâricinde yer yüzünün tamamı mesciddir (Namazgahtır)"[358][358]

Açıklama

Müellif Ebu Dâvud bu hadisi iki ayrı üstaddan almıştır. Bunlar, Müsedded ve Mûsâ b. İsmail'dir. Müsedded rivayetinde Abdülvâhid'in Amr b. Yahya'dan duyduğuna şüphe etmediği halde Musa b. İsmail bunda şüphe etmiş ye bu şüphesine; "Zannediyorum ki..." diye işaret etmiştir. Tercemedeki tire arasındaki kısım bu şüpheye işaret olarak vârid olmuştur.
Üzerinde durduğumuz hadis, kabristanlarla hamamlarda namaz kılmayı nehyetmektedir. Kabristanlarda namazın hükmüne ait görüşler, bundan evvelki hadisin şerhinde açıklanmıştır.
Hamam sözünden maksat, sadece bugünkü manada umûma açık yıkanma yerleri değil, nerede olursa olsun yıkanmaya tahsis edilen her yerdir. Buralarda namazı kılmanın hükmü de ulemâ arasında ihtilaflıdır:
Ahmed b. Hanbel Ebû Sevr ve Zahirilere göre hamamlarda namaz sahih değildir.
Cumhura göre ise, necaset olmadığı takdirde ğusul edilen yerlerde namaz kılmak mekruhtur. Necaset olduğu takdirde sahih değildir. Hanefîlere göre tuvalet çukurları üzerinde de namaz kılmak sahih değildir.
Mâlikîler, hamamlarda namazın kerahetsiz caiz olduğu görüşündedir.
Üzerinde durduğumuz babın hadislerinde beyân edilenlerden başka namaz kılınması nehyedilen başka yerler de vardır. Mezbahalar, çöplükler, yol ortaları, deve yatakları, Beytullahın üzeri, gasbedilen arazi, mescid-i dırar, kabre karşı, kilise ve havralarda resimlere karşı, üzerinde necaset bulunan gusulhâne duvarında, yanan ateşe karşı ve resme karşı namaz kılmak bu cümledendir. Bunlardan ilk ikisi pis olduklarından, üçüncüsü gelene geçene zarar vereceği için, dördüncüsü tehlikesinden ve kalbe vesvese vereceğinden, Beytullah'ın üstü de tazim içindir. Bundan sonrakilerin her biri için ayrı sebepler vardır. Bunlardan her birinde namaz kılmayı nehyeden ayrı ayrı hadisler vârid olmuştur.

Bazı âlimler, yer yüzünün tamamının namazgah olduğunu ifâde eden hadisin umûmuna bakarak bütün buralarda namazı caiz görmüşlerdir. Şevkânî bunlara karşı, adı geçen yerlerde namazı men eden hadislerin hâs olduğunu hüküm yönünden umûm ifâde eden hadislerin bunlar üzerine bina edilmesi gerektiğini söyler.[359][359]

Bazı Hükümler

1. Hadis-i şerif, kabristanlarda ve hamamlarda namaz kılmayı nehyetmektedir.
2. Buralara kıyasla pis olan her yerde de namazın nehyedilmiş olduğu hükmüne varılır.[360][360]

25. Deve Yataklarında Namaz Kılmak Nehyedilmiştir

493. ...Berâ b. Azib (r.a.) demiştir ki;
Resûlullah (s.a.)'a deve yataklarında namaz kılmanın h ükmü soruldu. Nebî (s.a.):
"Deve yataklarında namaz kılmayınız. Çünkü develer şeytanlardandır" buyurdu.
Koyun ağıllarında namaz kılmanın hükmü sorulunca da:
"Oralarda kılınız, çünkü onlar berekettir" karşılığını verdi.[361][361]

Açıklama

Bu hadis-i $erif 184 numarada geçmiştir. Orada gerekli açık-lamada bulunulmuştur.[362][362]

26. Çocuğa Namaz Kılma Emri Ne Zaman Verilir?

494. ...Sebra[363][363] (r.a.) "Resûlüllah (s.a.) şöyle buyurdu" demiştir: "Çocuk yedi yaşına gelince namaz kılmasını emrediniz. On yaşına gelir de kılmazsa dövünüz."[364][364]

Açıklama

Hadis-i Şerifteki hitab velileredir. Çünkü çocuklar mükellef değildirler. Velinin, baba, dede, vasî veya hâkim tarafından tâyin edilen kayyum olması arasında fark yoktur. Çocuğa namazın emredilebilmesi için onun mümeyyiz olması lâzımdır. Ekseriya yedi yaşından itibaren çocuk mümeyyiz olmaya başladığı için, bu yaşla kayıtlandırılmıştır.

Bu emrin gereği olarak, çocuğa erkek olsun, kız olsun namazın şartları, rükünleri ve namaz sahih olacak kadar Kur'an-ı Kerim'den bir bölümün öğretilmesi lâzımdır. Bunun için gerektiğinde -varsa- çocuğun malından, yoksa babasının malından o da yoksa anasının malından harcamada bulunabilir. İmam Nevevî "Fatiha ve farzlardan başka şeyi öğretmek için çocuğun malından ücret verilebilir mi? Bu konuda iki cevap vardır. Esah olanına göre verilebilir" demektedir.

Çocuk on yaşma geldiğinde buluğ çağı yaklaştığı için, namaz kılmazsa dövülmesi emredilmektedir. Bu çocuklara değil, velilere hitabeden bir emirdir. Bu emrin vücûb için mi yoksa nedb için mi olduğu ihtilaflıdır. Bu emrin vücûbuna kail olanlar "Ehline namazı emret"[365][365] ve “Kendinizi ve çoluk çocuğunuzu ateşten koruyunuz"[366][366] âyet-i kerimelerim görüşlerine delil getirirler.

Şâfiîler emrin vücûb ifâde ettiği, Hanefiler ise,nedb için olduğu görüşündedirler.

Şevkânî, hadisteki emrin nedbe delâletinin kabulü halinde bunun "emrediniz" emrine uygun olabileceği fakat "dövünüz" emrine muvafık olamayacağını söyler. Çünkü dövmeyi emretme başkasına bildirmedir,da mendûp için olan bir emirde mübâh olmaz.

Emrin nedbe delâlet ettiği görüşünde olanlar, çocuğun mükellef olmayışını, emrin hakiki manasında kullanılmasına mâni olduğunu, çünkü icbarın, ancak vacibi yapmak veya haramı terk etmek için olabileceğini namaz da çocuğa vâcib olmadığı için terkinin mahzurlu olmadığını söylerler.

Hattâbî bu hadis-i şerifin şerhinde şunları söyler:

"On yaşına geldiğinde namazı kılmazsa dövünüz"sözü bulûğa erdikten sonra bile bile namazı geçirenin cezasının ağırlığına delildir. Biz deriz ki, baliğ olmayan çocuk, namazı geçirdiğinde dayağa müstahak olunca, bulûğdan sonra çarptırılacağı cezanın daha şiddetli olması gereği açıktır. Ulemânın ifâdesine göre dayaktan sonra en şiddetli şey de katl'dir."

Aynî, Hattâbî'nin bu ifâdesine itiraz etmiş; "Bu istidlal zayıftır. Biz (Hanefîler) buluğdan önce dövmeyi vacip görmüyoruz ki, buluğdan sonra daha şiddetli olan katle müstehak olduğunu kabul edelim. Biz günahtan dolayı katlin vacip olduğunu da kabul etmiyoruz. Çünkü Resûlüllah "İnsanlar lâi-lahe i ilci I ah deyinceye kadar onlarla harbetmekle emrolundum" buyurmuştur. Her dövme bir değildir. Buluğdan sonra namazı geçiren kimse, buluğdan evvel geçiren kimseden daha şiddetli olarak kan çıkıncaya kadar dövülür ve hapsedilir. İmam-ı Azam'ın mezhebi de budur. Bu mücerred dövmeden daha şiddetlidir. Öyleyse ulemâ, "dayaktan sonra en şiddetli ceza ölümdür" diye nasıl söyleyebilir? Ayrıca buluğdan önceki dövme, te'dip maksadıyla buluğdan sonraki ise, zecr ve ceza maksadıyladır. Bu, önceki dövmeden daha şiddetli olmuş olur" demiştir.
Namaz geçiren kimseye verilecek ceza konusu ihtilaflıdır. Hattâbî'nin bildirdiğine göre, bu hususta mezheplerin görüşü şudur:
Mâlik ve Şafiî, namaz geçiren öldürülür, demişlerdir.
Mekhûl, Hammad b. Zeyd ve Vekî' b. el-Cerrâh'a göre, tevbeye davet edilir, tevbe ederse birşey yoktur. Aksi halde öldürülür.
Ebû Hanife'ye göre, öldürülmez fakat dövülür ve hapsedilir.
Zührî'derurivâyet edildiğine göre, namazı geçiren fâsıktır, şiddetli olarak dövülür ve zindana atılır.
Bir gurup ulemâ "Vakti çıkıncaya kadar özürsüz olarak namazı kılmayan kâfirdir" demişlerdir. Bu, İbrahim en-Nehâî, Eyyûb, Abdullah b. Mübarek, Ahmed ve İshâk'ın görüşüdür. İmam Ahmed, "Kasden namazı terkedenden başka hiç bir kimse işlediği bir günahtan dolayı küfre nisbet edilemez" demiştir. Bu görüş sahipleri "Kul ile küfür arasında namazı terkten başka bir şey yoktur" hadisini hüccet almışlardır.[367][367]

Bazı Hükümler

1. Veli, küçük ÇOcuğu vedi yaşına geldiğinde ona namaz kılmayı emretmeli, on yaşına geldiğinde de kılmafesa dövmelidir. Bu, bazı âlimlere göre veliye vacip bazılarına göre menduptur.
2. Yedi yaşına gelinceye kadar çocuğa dinî bilgilerin öğretilmesi gerekir.[368][368]

495. ...Amr b. Şuayb babası vâsıtası ile dedesinden Resûlullah(s.a.)ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
“Çocuklarınıza, yedi yaşına geldiklerinde namaz kılmalarını emrediniz. On yaşına geldiklerinde kılmazlarsa dövünüz ve yataklarını ayırınız"[369][369]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte öncekinden fazla olarak, çocukların yataklarının ayrılması da emredilmektedir. Bu emri ifâde eden cümlenin "on yaşına gelince dövünüz" cümlesine atfedilmesi mümkün olduğu gibi, "Yedi yaşında iken namaz kılmalarını emrediniz" cümlesine atfedilmesi de mümkündür. Birinci takdire göre, çocuklar on yaşına geldiklerinde, ikinci takdire göre ise, yedi yaşına geldiklerinde yataklarının ayınlması gerekir. On yaş bulûğ çağma daha yakın olduğu için çocukların şehvetleri artar ve kötü durumların ortaya çıkmasından korkulur. Bu bakımdan atfın "on yaşına geldiklerinde dövünüz" cümlesine olması daha isabetli olsa gerektir. Buna göre cümlenin mânası "on yaşına geldiklerinde namazı kılmazlarsa dövünüz ve yataklarını da ayırınız" şeklinde olacaktır. Ne var ki, Bezzâr'ın yaptığı bir rivayet, ikinci takdiri destekler mâhiyettedir.
Çocukların aralarını ayırmış olmak için her birinin ayrı elbise giymiş olmaları kâfidir, yorganlarının ayrı olması şart değildir. Ancak en güzeli her birini ayrı yataklara yatırmaktır.
Mâlikîler "Çocukların biri birlerine sarılmaları, îezzet kastı ile de olsa aralarında bir Örtü olunca mekruhtur. Çünkü onlarda lezzet yok hükmündedir" derler.
Çocukların velisi, onların lezzet kastı ile biri birlerine sarıldıklarını öğrenir de buna ses çıkarmazsa haram işlemiş olur. Çünkü onları ıslah velinin vazifesidir.
Baliğ olanların, arada örtü yokken biri birlerine sarılmaları, lezzet kastı ile olsun olmasın haramdır. Aralarında örtü varsa, lezzet kastı ile olursa haramdır. Lezzet kastı yoksa haram değildir.
Her ne kadar, uygun olan ayrı yataklarda yatırmak ise de, zarûretden dolayı yataklarını ayiramayıp aynı yatakta bir kaç çocuğu yatırmak mecburiyetinde kalınırsa (şehvet duygusu olmadan) onları pijamaları ile bir arada yatırmalarında mahzur yoktur.[370][370]

496. ...Dâvûd b. Sevvâr el-Müzenî, önceki hadisi manası ve senedi ile rivayet edip şunu ilâve etmiştir:
(Resûlullah devamla şöyle buyurdu):
"Ve sizden biriniz, câriyesiyle kölesini (veya[371][371] hizmetçisini) evlendirirse,(câriyesi efendisinin,efendi de cariyesinin) göbeğinden aşağısına ve dizinden yukarısına bakmasın."[372][372]
Ebû Dâvûd dedi ki: VekV hocasının isminde yanıldı. Ebû Dâvûd et-Tayâlisîbu hadisi ondan (Sevvâr b. Dâvûd) rivayet edip "Bize Ebû Hamza Sevvâr es-Sayrafi haber verdi" dedi.[373][373]

Açıklama

Bu nacusm mevzu üe alâkalı kısmı, metinde zikredilmeyen bölümüdür. Hadiste zikredilen ifadeler, cariyesini evlendiren bir efendiye o cariyenin artık haram olduğunu, dolayısıyle dizkapağı ile göbeği arasına bakamayacağını bildirmektedir. Hz. Peygamber, "câriye" diye terceme ettiğimiz (hadim) kelimesini müzekker olarak kullanmıştır. Buna göre, "diz kapağının üstüne ve göbeğinin altına bakmasın" emrinin cariyeye ait olması da muhtemeldir. Bu durumda "câriye efendisinin göbeği ile diz kapağı arasına bakmasın" mânâsı çıkmış olur. N'etice itibari ile her iki ihtimal de aynı sonucu verir. Çünkü, câriye evlendikten sonra, efendisi onun göbeği ile diz kapağı arasına bakamayacağı gibi, o da efendisinin göbeği ile diz kapağı arasına bakamaz. Cariyeyi kölesi ile veya bir başkası ile evlendirmesi arasında hüküm bakımından fark yoktur. Bu sebeple hadisin tercemesinde parantez içindeki açıklamalarla bu nükteye işaret etmeye çalıştık.[374][374]

497. ...Hişâm b. Sa'd demiştir ki;
Muâz b. Abdullah b. Hubeyb el-Cuhenî'nin yanına girmiştik. (Mu-âz) karısına:
Çocuk namaz kılmakla ne zaman emrolunur? dedi. Karısı:
Bizden bir adam Resûlullah (s.a.)dan naklederdi. Bu soru Efendimize sorulmuş da, O (s.a.);
"Sağını solundan ayırdığı zaman namaz kılmasını emredin" buyurmuş.[375][375]

Açıklama

Görüldüğü gibi hadiste sahâbinin ismi zikredilmemiştir.Fa kat bu, hadisin sıhhatine zarar vermez. Çünkü sahâbilerin hepsi âdildirler. Bu rivayette çocuğun namaz kılmakla emredileceği yaş açıkça zikredilmemiş, sağını solunu ayırması esas alınmıştır. Normal olarak çocuk yedi yaşına gelince bunu ayırabilir. Bu durumda hadisler arasında bir farklılık olmaz.

Bu hadislerden henüz bulûğ çağına girmeyen çocukların namaza alişti-nlmalannın gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Çocuklar bulûğdan Önce mükellef olmadıkları için kıldıkları namazlar nafile olur, sevabı vardır. Kılmadıklarında ise günâh işlemiş sayılmazlar.

Bir çocuk, bulûğa ermeden namazı kılsa da vakit çıkmadan baliğ olsa Ebû Hanife, Mâlik ve İmam Ahmed'e göre namazını iade etmelidir. Abdesti varsa abdesti iade etmesine !üzum yoktur. Şafiîlere göre namazı iadesi şart değilse de iade etmesi müstehaptır. Dâvûd Zâhirî'ye göre hem abdesti, hem de namazı iade etmelidir.

Netice : Bu hadislerde îslâmın çocuk eğitimine verdiği önem açıkça ortaya çıkmaktadır.

Velinin her konuda çocuklarını eğitmesi ilk görevleri arasındadır. Eğitilmesi gereken konuların başında tslâmm direği sayılan namaz gelmektedir. Namaz uygulamalı bir ibâdet olduğundan evvelâ velinin bu ibâdeti kendisi yaparak çocuğunu dolaylı olarak eğitmesi ve gereken ilmihal bilgilerini öğretmesi gerekmektedir.

Baskı ile henüz buluğ çağına ermemiş çocukların namaz kılmalarını sağlamak eğitim safhasında son merhale ve son çâredir. Bu da İslâm'da on yaşında başlar.

Bunda önceki merhaleleri velinin veya eğiticinin tslâmm irşâd metodla-rı içerisinde uygulaması gerekmektedir. Zira Hâlık'ına karşı görevlerini ihmal edenin halka karşı da görevlerini ihmal edeceği bir gerçektir.

Ayrıca hadis-i şerifler, günümüzde mahzuru zaman zaman görülen içtimai bir probleme işaret etmektedir. Hislerin kabarmaya başladığı halk ifadesi ile, kanın deli olduğu ve akim henüz hislere hâkim olamadığı bir dönemde doğabilecek mahzurları önleme bakımından tenin tene değebileceği şekilde çıplak olarak bir örtü altında yatırılmaları yasaklanmıştır. Bundan maksat, doğabilecek kötülükleri Önleyici tedbirler almaktır.[376][376]

27. Ezanın Meşru' Kılınışı

498. ...Ebû Umeyr b. Enes, Ensârdan olan amcalarından birinin şöyle dediğini rivayet etmiştir:
Nebî (s.a.)in zihni halkı namaza nasıl toplayabileceği meselesiyle (meşgul) idi. Kendisine "namaz vakti girince bir bayrak dik, onu görenler birbirlerine haber verirler" denildi. Fakat, o, bu teklifi beğenmedi. Kurî (çi)"dan yani borudan söz edildi. Râvilerden Ziyâd bunun Yahudilere ait ibâdete davet borusu olduğunu bildirmiştir. Mebij(s.a.) bunu da beğenmedi ve "bu Yahudilerin işidir" buyurdu. (Ravi) Ebû Umeyr (yahut amcası) demiştir ki; Resûl-i Ekrem (s.a.)'e (bir de) çan (çalınması) teklif edildiyse de Resûl-i Ekrem (s.a.) "Bu, hıristiyan işidir" buyurdu. Abdullah b. Zeyd Resûlullah (sa..)in üzüntüsünü içinde hissederek oradan ayrıldı (gece), rü'yasında kendisine ezan gösterildi. Sabahleyin hemen Resûlullah (s.a.)'a gelerek; "Ben uyku ile uyanıklık arasında iken bir de baktım ki, birisi geldi bana ezanı öğretti" diyerek rüyasını nakletti. Ebû Umeyr (yahut amcası) dedi ki, "Halbuki Ömer b. el-Hattâb (r.a.) bu rü'yayı yirmi gün evvel görmüş (fakat gördüğünü) saklamıştır. Râvi Umeyr (veya amcası) dedi ki, sonra da (Ömer rü'yasını) Resûlullah (s.a.)a nakletti. Resulü Ekrem(s.a.)de ona; "Bunu bana daha evvel neden haber vermedin?" buyuranca, Ömer (r.a.) şöyle cevap verdi:
Abdullah b. Zeyd benden erken davrandı. Ben de utandım. Resûlullah (s.a.) de:
"Ya Bilal, kalk da bak Abdullah b. Zeyd sana ne söylerse ezberle ve aynen icra eyle" buyurdu. (Râvi) dedi ki: "Bilal (ilk) ezanı (böylece) okudu."[377][377]
Ebû Bişr dedi ki: Bana Ebû Umeyr'in haber verdiğine göre, En-sâr; "Şayet Abdullah b. Zeyd o gün hasta olmasaydı, Peygamber (s.a.) O'nu müezzin yapardı" derlerdi.[378][378]

Açıklama

Ezan sözlükte bildirmek, ilân etmek demektir. Dinî bir terim olarak ise ezan; "namaz vaktinin girdiğini özel lâfızlarla ilân etmektir."
Ezan okuyana müezzin denir. Ezan Kitab, öuı:net ve icmâ-ı ümmetle sâbitir. Kur'an-i Kerim'de (el-Maide : 53), (el-Cuma : 6) âyet-i kerimelerinde

ezandan bahsedildiği gibi pek çok hadis-i şerifte de ezan bütün ayrıntılarıyla anlatılmaktadır.
Her ne kadar ezanın hicretten Önce meşru kılındığına dâir Taberânî, İbn Merdûye, Dârekutnî ve el-Bezzâr tarafından pek çok haberler nakledilmişse de, gerçekte bu rivayetlerin hiç birisi sağlam ve itimada şayan değildir. (Bu hadislerin senetlerini görmek için, el-Menhel IV, 125'e bakılabilir.)
Gerçekte ise ezan Hicretin birinci yılında hadis-i şerifte beyân edildiği şekilde meşru kılınmıştır. Daha önce ise müslümanlar birbirlerini "haydi namaza, namaza..." diyerek mescide çağırırlardı.
Bunu uzakta olanlar işitmezlerdi. Namaz vaktinin girdiğini bildirmek için bir alâmete ihtiyaç duyulunca Hz. Peygamber ashabına danıştı. Yapılan teklifleri ise hadis-i şerifte açıklandığı üzere, küffâra benzememek için kabul etmedi. Neticede vahy ile te'yid edilen bir rü'ya sonucu namaz vakitlerini ilân etmek için ezan meşru' kılındı.
Burada, Peygamberlerden başkasının rü'yasıyla dinî bir hüküm sabit olmadığı halde nasıl olup da bir sahâbinin rüyâsıyla ezanın meşru' kılındığı sonucu akla gelebilir. Ancak ezan, sadece bir veya iki sahâbînin rüyâsıyla sabit olmuş değildir. Çünkü Resul-i Ekrem(s.a.)e Mi'rac gecesinde yedinci kat semâda ezan gösterilmişti.Fajkat semâda gördüklerinin yer yüzünde uygulanıp uygulanmayacağı konusunda bir vahy veya bir jşâret bekliyordu. Abdullah b. Zeyd(r.a.)in rü'yâsım anlatması ve ardından Hz. Ömer b. el-Hattab'ın da aynı rü'yayı gördüğünü söylemesiyle Resûl-i Ekrem (s.a.) Allah Teâlâ'mn semada gösterdiklerini yer yüzünde sünnet kılmak istediğini hemen o anda anlayayrak "inşallah bu rii'ya haktır" diyerek ezanın okunmasını emretmiştir. Buna göre bu mübarek sahâbîlerin gördükleri rüya rast-gele bir rü'ya değil, vahyle desteklenmiş bir rü'yadır. Nitekim Ebû Davud'un Kitâbu'l-Merâsilin'inde Ömer b. el-Hattâb'ın, rü'yâsım nakletmeye geldiği vakit, Resul-i Ekrem(s.a.)in O'na: "Bu senin dediğin hususta bana daha evvel vahy geldi." buyurduğu rivayet edilmektedir.
Bir de "senin namım yükselttik" (el-lnşirah, 4) âyet-i kerimesi ile Resûl-i Ekrem'in isminin her zaman ve her yerde anılarak yükseltileceği va'd edilmişti. Bu bakımdan ezanın ilk defa Resûl-i Ekrem'in dilinden değil de başka bir kimsenin dilinden duyulması ve bu va'd'ın çok parlak bir şekilde gerçekleşmesine daha uygun düşmektedir.
Ezan kuvvetli (müekked) bir sünnettir. İmam Ebû Hanife der ki, bir topluluk şehirde ezansız ve ikâmetsiz namaz kılarlarsa, onlar sünnete karşı

gelmiş ve günahkâr olmuşlardır. İmam-ı Muhammed'in şu sözüne bakarak ezanın vacip olduğunu söyleyenler de vardır: "Bir belde halkı ezanı terk etmekte birleşirlerse, onlarla (vazgeçinceye kadar) harb edilir." Bu iş ancak onun vacip olduğuna göre yapılabilir. Bu iki hüküm birleştirilince ortaya sünncl-i mükeddenin terkinden, vacibin terki gibi günah kazanılacağı neticesi çıkar. Onun terk edilmesine karşı savaşılır. Çünkü ezan İslâm'ın bir alâmeti ve özelliğidir. Bir hadis-i şerife göre Resul-i Ekrem (s.a.) harbetmek istediği bir kavmin üzerine vardığı zaman o beldeden ezan sesi duyulunca onların müslüman olduğuna hükmeder ve saldırmaktan vazgeçerdi.[379][379] Nitekim aynı durum Asr-ı Saadette vuku bulmuş Hz. Peygamber Beni Müstalik kabilesine tahsildar olarak Velid b. Ukbe'yi göndermişti. Kabile halkı onu gördüklerinde kendisini karşılamak üzere çıkmışlar gelene ikram, gönderene ikram olacağından, uygun bir şekilde onu karşılamak istemişlerdi. Kabile ile Velid'in eski bir anlaşmazlıkları olduğundan bunu fırsat bilerek kendisini öldürmeye geldikleri zannı ile hemen geri dönmüş, Resûlullah'a onların İslâm'dan irtidâd ettiklerini haber vermişti. Buna sinirlenen Hz. Peygamber, Hz. Hâlid b. Velid'i bir bölük askerle onların üzerine göndermiş acele etmemesini ve durumu soruşturmasını da emretmişti. Geceleyin kabilenin bölgesine yaklaşanız. Halid, öncüler ve casuslar göndermiş gelen haberde onların İslama bağlı olduklarını, o kabileden ezan sesleri duyduklarını, namaz kıldıklarını gördüklerini haber vermeleri üzerine Hz. Hâlid sabahleyin nakledilenleri bizzat görmüş ve Resûlullah'a dönerek namaz kıldıklarını, ezan okuduklarını, İslâm şiarını terk etmediklerini, çıkışlarının karşılamaya niyet ile olduğunu haber vermiştir. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) bu habere memnun kalmış ve bu konuda yanlış haber veren sahâbiyi te'diben müs-lümanları teenniye davet eden, Hucûrat Sûresinin 6. âyeti nazil olmuştur.[380][380]

Hattâbî'nin açıklamasına göre, ezan iman in aklî ve naklî esaslarını içine alan özlü kelimelerden meydana gelmiştir. Şöyle ki; "Allahu Ekber" sözleriyle başlar. Bu sözler Allah Teâlâmn varlığını ve kemal sıfatları ile müttasıf olup,noksan sıfatlardan münezzeh olduğunu bildirir. Sonra Allah'ın birliğini, benzeri eşi-ortağı olmadığını bildiren sözlerine geçilir.sözleriyle ise Peygamberlik ikrar edilir. Bundan sonra da sözleriyle namaza davet edilir. Çünkü namaz ancak Peygamberin haber vermesiyle bilinebilir. Daha sonra da sözleriyle felaha çağrılır ki, felâh'dan maksat, daimî ve sıkıntısız bir hayat ve kurtuluştur. Bu da âhiret hayatıdır. Yani ezan iman esaslarını ihtiva etmektedir.

Nevevî'ye göre ezanın faziletleri pek çoktur:

1. Ezan sesini duyan şeytanlar, ezan sesini duymayacak kadar uzaklara kaçarlar,

2. Büyük korku ve dehşete düşenlere ezan huzur, emniyet ve ferahlık bahşeder.Bu durumda kalan kimselere ezan okumaları tavsiye edilir.

3. Ezan okunduktan sonra duâ kabul edilir.

4. Ezanın İslâm'da şiar olması ve her zaman her yerde yükselmesi gerektiği hatta yeni doğan bebeğin bir kulağına ezan, öbür kulağına kamet getirilmesi Peygamberimizin sünnetlerindendir.

5. Ezanı işiten canlı-cansız her şey, ezanı okuyanın müslüman olduğuna kıyamet gününde şahitlik edecektir. Şeytan şahit olmak korkusuyla ezan sesinden kaçar. Çünkü kendisi şahitlik etmek istemese bile uzuvlarının şahitlik edeceğini bilir.

Ezan namaz vaktinin girdiğini bildirmek için okunur. Arapça olması ve akıllı bir kimse tarafından okunması gerekir. Müezzinin iyi ahlâklı, namaz vakitlerini bilen, abdestli, cemaati namaza yöneltmeye gücü yeten, güzel ve yüksek sesli birisi olması ve yüksekçe bir yerde okuması tercih edilir. Yüksek bir yere çıkmakla sağır kimseler de müezzini görerek vaktin girdiğini anlayabilirler. Halbuki günümüzde hoparlörlerle cami içinden ezan okuyanlar bu tutumlarıyla işitme özürlüleri ihmâl etmektedirler.

Ezan ikâmetin tersine ağır ağır okunur. Cumadan başka bir farz için birden fazla ezan okunmaz. Evde ve kırda kılınacak namazlar için de ezan okunabilir. Yalnız başına kırda namaz kılan kimse şayet ezan okursa, iki ucu görülemeyecek sayıda melâike-î kiram gelerek arkasına cemaat olurlar.

Bir namaz için daha vakti girmeden ezan okunmaz. Ezan ile ikâmetin arasını biraz ayırmak uygun olur. Ezan ve İkâmet kaza namazları için de

sünnettir. Ezanda lahn (kelimeleri doğru okumamak veya makama riayet kas-dıyla lafızları değiştirmek) caiz değildir. Ezan ve ikâmet esnasında müezzinin bir söz söylemesi, hatta verilen selâmı alması mekruhtur. Ezan okunurken konuşulmaz; hatta evinde Kur'ân okuyan kimsenin bile durup ezanı dinlemesi ve müezzinin okuduklarını tekrarlaması gerekir. Camide Kur'an okuyanın Kur'ân'ını kesmesi gerekmez. " Ezan şu sözlerden meydana gelir:

Dört defa "Allahü ekber, (Allah büyüktür)”; İki defa "Eşhedü en-lâ ilahe illallah (Allah'dan başka ilâh olmadığına şehâdet ederim)", iki defa "Eşhedii enne Muhammeden Resulullah (Muhammed'in (s.a.) Allah'ın elçisi olduğuna şehâdet ederim)" İki defa "Hayye ala's-Salat (Haydin namaza)"; iki defa "Hayye alel-felah (haydin kurtuluşa)'.' Sadece sabah ezanlarında iki defa "Es-Salâtü hayrün mine'n-nevm" (Namaz uykudan) daha hayırlıdır)'/ iki defa "Allahu ekber" (Allah eri büyüktür)',' bir defa da "Lâ ilahe illallah (Allah'tan başka tanrı yoktur)" denir. Ezan ve ikâmeti işiten kimsenin bunları kendi kendine tekrarlaması salât ve felahlarda "La havle velâ "kuvvete illa billah" demesi, ve sabah ezanında "Es-salâtü hayrünjminnevm"e "sadakte ve bererte" (doğru söylüyorsun) diye karşılık vermesi sünnettir.

Hadis-i şerifte geçen "Ya Bilâl kalk..." sözü ezanın ayakta okunmasının meşru olduğuna delildir. Kadı İyaz "Hiç bir mezhebe göre oturarak ezan okumak caiz değildir. Yalnız, Ebû Sevr ile Malİkîlerden Ebü'l-Ferec oturarak ezan okumanın caiz olduğunu söylemişlerdir" demişse de, İmam Nevevî bu sözü tenkid etmiştir.Nevevi'ye göre "kalk" sözünün anlamı,"ezanı okumak için uygun bir yere git" demektir. Ezanı ayakta okumanın sünnet oluşu ise başka hadis-i şeriflerle sabittir. Bu hadisle ilgili değildir" demiştir.

Nitekim, ezanın ayakta okunması Şafiî ve Hanefî mezheblerine göre sünnettir. Şayet oturarak okunursa, ezan sahihtir. Hanefîlerin "El-Muhît" adlı fıkıh kitabında şöyle denilmektedir: "Bir kimse yalnız kendisi çin ezan oku-yacaksa, özrü olmadığı halde oturarak ezan okumasında bir sakınca yoktur. Çünkü burada başkalarına duyurmağa ihtiyaç yoktur. Özürsüz olarak oturduğu yerden okuduğu ezan sahihtir. Yalnız fazileti yoktur. Aynı şekilde ayakta durmaya gücü yettiği halde ezan okusa da sahihtir."[381][381]

Bazı Hükümler

1. Dinî konularda son derecetdikkatli ve itinalı davranmak lazımdır.
2. Mühim meselelerin çözümünde istişareye başvurmalıdır. Kişi umûmun menfaatiyle ilgili olduğuna inandığı düşüncelerini istişareye başkanlık edene iletmekten çekinmemelidir.
3. Sapıklara uymamak dinî bir esas ve görevdir.
4. Mü'minin sâlih rü'yası haktır.
5. Peygamberlerin dışında bazı kimselerin rü'yasında hakka uygun tecelliler olabilir.
6. Farz namazlar için ezan meşru kılınmıştır. Buna paralel olarak kaza namazları için de ezan ve kamet getirilebilir.
Netice : Ezan okumanın hükmü üzerinde ulema ihtilâf etmiştir. Mâliki-lire göre cemaatle namaz kılmak istiyen kişilere namaz kılacakları her mes-cid için veya toplanıp namaz kılacakları her hangi bir yer için ezan okumak sünnet-i kifâyedir. Ancak bir şehirde her namaz için bir ezanın okunması farz-i kifâyedir.
Hanefî ve Şâfiîlere göre ise, gerek cemaat ve^gerekse münferid için hazarda ve seferde ezan okumak sünnettir.
Hanbeliler'e göre ise, farz namazlar için o namazı,cemaatle eda edecek erkeklere, hazarda, farz-ı kifâyedir. bu konuda köy ile şehir veya kır arasında bir fark yoktur.
İbn Münzir'e göre ezan, cemaat hakkında hazarda ve seferde farz-ı ayndır.[382][382]

499. ...Abdullah b. Zeyd[383][383] şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.) halkı namaza toplamak maksadıyla çalınmak üzere bir çan yapılmasını emrettiği sıralarda idi. Ben uyurken (rü'yamda) yanıma elinde çan taşıyan bir adam çıkageldi. Ben ona:
Ey Allah'ın kulu! Bu çanı bana satmaz mısın? dedim.
Onu ne yapacaksın? dedi.
Onunla (halkı) namaza çağıracağız, dedim.
Sana bundan daha hayırlısını göstereyim mi? dedi. Ben de ona:
Evet (göster), dedim. Dedi ki:

"Şöyle dersin : Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Ben, Allah'dan başka ilâh olmadığına şehâdet ederim. Ben,Allah'dan başka ilâh olmadığına şehadet ederim. Ben.Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik ederim. Ben, Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik ederim. Haydin na- maza, haydin namaza. Haydin kurtuluşa, haydin kurtuluşa. Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Allah'tan başka ilâh yoktur."
Sonra benden biraz uzaklaştı ve (şöyle) dedi; "Namaza kalktığın vakitte de (şöyle) dersin: Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Ben Allah'dan başka ilâh olmadığına şahitlik ederim. Ben Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik ederim. Haydin namaza, Haydin kurtuluşa, Namaz başladı. Namaz başladı. Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Allah'tan başka ilâh yoktur."
Sabah olunca Resûl-i Ekrem'e gelip gördüklerimi haber verdim. "İnşallah hak rü'yadır. Bilal ile beraber kalk gördüklerini O'na öğret de ezanı o okusun. Çünkü onun sesi seninkinden daha gür ve tatlıdır" buyurdu. Bilâl ile beraber kalktık. Ben O'na öğretmeye başladım, o da okumaya (başladı). Abdullah b. Zeyd (devamla) dedi ki:
Bu ezanı evinde işiten Ömer b. el-Hattab (r.a.) sür'atle dışarı çıktı ve "Ya Rasûlullah, seni hak Peygamber olarak gönderen Allah'a yemin ederim ki O'nun gördüğünü ben de gördüm" diyordu. (Bunun üzerine) Resûl-i Ekrem (s.a.) de:
"Allah'a hamd olsun" buyurdu.
Ebû Dâvûd dedi ki: Zührî'nin, Saidb. el-Müseyyeb vasıtasıyla Abdullah b. Zeyd'den rivayet ettiği (hadis) de aynen yukarıdaki hadis gibidir. Ancak îbn İshâk, ZührVden rivayetinde "Allah en büyüktür, Allah en büyüktür, Allah en büyüktür. Allah en büyüktür" (lâfızlarını dört defa) söylemişse de Ma 'mer ve Yûnus ZührVden yaptıkları rivayetlerinde (iki defa) "Allah en büyüktür, Allah en büyüktür" demişler. Bir daha tekrarlamamışlardır.[384][384]

Açıklama

Bir numara önce geçen hadis-i şerifle beraber üzerinde durduğumuz bu hadis-i şeriften anlaşılıyor ki, cemaatle namaza yetişememek korkusu ile, sahabe-i kiram namaz vaktini müslümanlara kolayca ilanledecek bir çare arıyorlardı.Resûl-i Ekrem'in başkanlığında bir istişare kurulu teşekkül

ettirilerek müzâkereler yapılmıştı. Neticede çaresiz kalınarak, bir çan çalıp namaz vaktinin girdiğini halka ilân etmeye karar verildi. Her ne kadar çan çalmak hıristiyanların âdeti idiyse de Resûl-i Ekrem (s.a.) bunu Yahudilerin âdeti olan boru sesiyle ilân etmeye tercih etmişti. Çünkü Hıristiyanlar Resûl-i Ekrem (s.a.)'e karşı Yahudilere nisbetle daha yumuşak ve ılımlı idiler. Nitekim Cenab-ı Hak Hıristiyanların bu halini Kur'an-ı Kerim'inde şöyle beyân buyurmuştur:
"Andolsun ki, insanlardan iman edenlere en şiddetli düşman olarak Yahudileri ve Allah'a şirk koşanları bulacaksın. And olsun ki onlardan iman edenlere sevgice en yakını da "Biz Hıristiyanlanz" diyenleri bulacaksın. Bunun sebebi, onların içinde keşişler ve rahibi er bulunmasından ve onların gerçekten büyüklük taslamamasındandır"[385][385]
Ancak daha sonra Abdullah b. Zeyd (r.a.) ile Ömer b, el-Hattab'm vahy ile tasdiklenmiş rü'yaları neticesinde, ısmarlanmış olan çandan vazgeçilerek İslâm'ın bir şiarı olmak üzere ezan-ı Muhammedi meşru kılınmıştır.
Ezan-ı Muhammedi'nin ihtiva ettiği zengin mânâlara bir evvelki hadis-i şerifte temas edilmiştir. Bu mübarek lâfızlar arzın her noktasında değişen namaz vakitlerine göre fasılasız olarak okunarak hakimiyeti sürdürecektir. Hayat onunla sabahleyin başlayıp yine onunla yatsı vaktinde sükûnete erecektir. Kıyamete kadar arzın dört tarafında bu kelimelerin hâkimiyetini sürdüreceğinin bir remzi olarak AIlalıü Ekber lâfızları dört kere tekrarlanır. Yine her yüksek mekâna çıkıldığında da bu kelimeleri okayarak Allah'ın büyüklüğü hâtıra getirilir.
Ezan, ehl-i tasavvufun da dediği gibi, malının, mülkünün büyüklüğüne kapılıp, ona güvenip büyüklenenlere lisan-ı hal ile, "Hayır, en büyük Allahtır; ne malınız, ne canınız, ne de sultanınız!" diyerek uyarır.
Hadis-i şerifte geçen "sonra benden biraz geriye çekildi" sözlerinde ulema ikâmetin ezan okunan yerden ayrı bir yerde yapılması gerektiğine hükmetmişler ve ezanla ikâmetin birbirine ekienmeyip fasılalı yapılmalarına işaret edildiği manasını çıkarmışlardır. Yine bu hadis-i şeriften, Resûlullah (s.a.)'ın sesinin gür ve tatlı olması sebebiyle Hz. Bilâl'e ezan okumasını emretmesinden dolayı müezzinlikte sesi gür olan kişilerin gür sesli olmayanlara tercih edileceği hükmünü çıkarmışlardır.
Yine bu hadiste geçen ezan lâfızlarına bakarak tekbirlerin dört kere tekrarlanacağı hükmüne varılmıştır. İmam Ahmed, Şafiî ve Ebû Hanife bu

görüştedirler. Bu görüş aynı zamanda ulemanın büyük çoğunluğu tarafından da benimsenmiştir, delilleri ise, bu üzerinde durduğumuz hadis ile, ileride gelecek olan (501) numaralı Ebu Mahzûre hadisi ve bütün müslümanların toplandığı bir merkez olan Mekke halkının tatbikatıdır. Çünkü Mekke'lile-rin bu uygulamasına hiç bir sahabi veya ilm adamı itiraz etmemiştir.
İmam Mâlik, Ebû Yusuf, Zeyd b. Ali, Sâdık, Hadi, Kasım ise Abdullah b. Zeyd'in bazı rivayetlerine, Ebû Davud'un Ma'mer ve Yunus kanalıy-le Zührî'den rivayet ettikleri, tekbirin dörtlenemeyeceği hadîsine, sünneti en iyi bilen Medînelilerin uygulamasına, Ebû Mahzûre'nin İbrahim b. İsmail ve Ziyâd b. Yûnus tarikiyle rivayet ettikleri tekbirin sadece iki kere okunacağını ifâde eden Hadîse ve yine aynı mevzudaki Müslim hadisine bakarak ezanın evvelinde tekbirin sadece iki kere okunması lâzım geldiğine hükmetmişlerdir. Şevkânî de tekbirin dörtlenmesi görüşünü tercih etmiştir.
Ezanda bir de terci' meselesi vardır. Dinî bir terim olarak terci' iki şehâdeti alçak sesle okuduktan sonra dönüp bir de yüksek sesle okumaktır.
İmam Şafiî, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'e göre ezanda tercF meşrudur. Tercî'in hükmü ise Mâlikîlere göre mendûp, Hanbelî ve Şafnlere göre ise, sünnettir. Şayet bile bile terk edilirse, ezan sahih olursa da fazileti kaybolur.[386][386] Hanbelî mezhebinde terci' yoktur, deniyorsa da Menhel sahibi gerçekte Hanbelilere göre de terciin sünnet olduğunu Nevevî'den naklediyor.
Ebû Hanife (r.a.) ile Küfe ulemâsına göre ise ezanda tercî' yapılması caizdir. Yani terci' ne sünnettir, ne de mekruhtur.[387][387]
Tercî'in nasıl yapılacağı meselesi için (500) nolu hadisin şerhine müracaat edilmelidir.
Netice: Resul-i Ekrem (s.a.)'in dört müezzini vardı:
1. Medine'de, Bilâl b. Rebâh (r.a.)
2. Medine'de, Amr b. Umm-i Mektûm (r.a.)
3. Küba'da, Sa'd el-Karat (Sa'd b. Âiz) (r.a.)
4. Mekke'de, Ebû Mahzûre el-Cumahî (r.a.)
Bunlardan Ebû Mahzûre ezanda tercî' yapardı. Bilâl (r.a.) ise, tercî' yapmazdı, fakat ikâmette ise cümleleri tekrarlamak sızın sadece birer kere okurdu. İmam-i Şafiî ile Mekkeliler Ebû Mahzûre'nin ezanı ile Hz. Bilâl'in ikâmetini örnek almışlar, İmam Ebû Hanife ile Iraklılarsa, Bilâl'ın ezanı ile Ebû Mahzûre'nin ikâmetini esas almışlardır. İmam Ahmed ile Medineliler

ise, Bilâl'ın ezanı ile ikâmetini esas aldılar. İmam Mâlik ise, hem tekbirleri, hem de ikâmet cümlelerini ikişer kere okudu.[388][388]

500. ...Ebû Mahzûre[389][389] (r.a.)den, demiştir ki:
Resûlullah (s.a.)a;
Bana ezanın okunuş usûlünü öğret, dedim.
Başımı okşadı ve şöyle buyurdu:
"Sesini yükselterek, Allahu ekber, AUahu ekber, AHahu ekber, Allahu Ekber dersin. Sonra şöyle buyurdu : Sesini alçaltarak, Eşhe-dü en lâilâhe illellah, eşhedü en lâ ilahe illallah, eşhedü enne Muhammeden Râsulullah, eşhedü enne Muhammeden Râsûlullah dersin. Sonra da sesini yükseltir ve eşhedü en Iâ ilahe illellah, eşhedü en lâilahe illel-lah; eşhedü enne Muhammeden resûlullah, eşhedü enne Muhammeden resûlullah dersin.
Hayye alc's-salâh. hayye ale's-salâh; hayye ale'l-felâlı, hayye ale'l-felâh (dersin), eğer sabah ezanı ise, es-salâtü hayrun mine'n-nevm, es-Salâtu hayrun mine'n-nevm" dersin (ve) Allahu ekber, Allalıu ekber, La ilahe illellah" (diye bitirirsin)[390][390]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen, Resûl-i Ekrem'in Ebû Mahzüre'nin başını okşamasının hikmeti, mübarek ellerindeki bereketin, Ebû Mahzüre'ye de intikal ederek telkin edilen ezanı kolayca öğrenmesine vesile olmasıdır, denebilir. Bu hâdisenin tafsilâtını İbn Mâce ve Beyhakî'nin rivayetlerine göre hadisin râvisi Abdullah b. Muhayrîz şöyle nakletmektedir: "Ben Şam'a gitmek üzere hazırlanırken Ebû Mahzûre'ye; ey amcacığım ; ben Şam yolculuğuna çıkıyorum, senden nasıl müezzinlik yaptığını bana anlatmanı rica ediyorum, dedim. O da bana şunları anlattı.
"Ben bir toplulukla beraber yolculuğa çıkmıştım. Yolun bir noktasına varınca Resûluîlah'ın müezzini namaza davet için Resûl-i Ekrem (s.a.)'in yanında ezan okumaya başladı. Biz de sırtımız müezzine donuk olarak ezana kulak verdik. Onunla alay ederek bağıra çağıra ezanı taklid etmeye başladık. Resul-i Ekrem (s.a.) bizi işitip yanına çağırdı. O işittiğim sesler hanginizden geliyordu? diye sordu. Yanımdakiler de hepsi birden benî gösteriverdiler.

Resûl-i Ekrem hepsini serbest bıraktı fakat beni bırakmadı. Sonra da "Kalk ezan oku" dedi.'Ben de kalktım ama o ana kadar benim için dünyada en hoşlanmadığım, Resûlullah (s.a.) ve bir de ezan okumaktı.
Kalktım yanına yaklaştım bana ezanın nasıl okunacağını şu şekilde öğretti:
de, sonra tekrar bana dedi ki: "Bir de sesini yükselterek şöyle de: sonra ezan bitince beni çağırdı ve içi-gümüş dolu bir kese verdi ve, elini başımın ön tarafına koydu ve yüzüme, göğsüme doğru gezdirdi, ta göbeğime kadar getirdi ve "Allah seni mübarek kılsın, Allah seni mübarek kılsın" diye dua etti. Ben de, "Ya Resûlellah beni Mekke'ye müezzin tayin etsen" dedim. Resulü Ekrem'e karşı duyduğum kın ve nefret hislerim sevgi ve saygıya dönüşüverdi. Doğru Mekke"ye Resul-i Ekrem'in valisi Attâb b. Esîd'in yanına geldim. Onun yanında Resul-i Ekrem (s.a.)'in emriyle ezan okudum.[391][391]
İmam Tahâvî'nin Şerhu Meâni'l-Âsâr'da beyân ettiğine göre Resûl-i Ekrem (s.a.)in Ebû Mahzûre'ye şehâdetleri önce hafif sesle okuttuktan sonra bir de yüksek sesle okutmasının sebebi:Ebû Mahzûre'nin şehadetieri okurken sesini Resûl-i Ekrem (s.a.)'in istediği gibi yükseltmemesidir. Bu sebebledir ki Resûl-i Ekrem; "Yüksek sesle şehâdetleri bir daha tekrarla" buyurmuştur. Bu inceliğe dikkat etmeyenler ezandaki tercî'i (yani şehâdeîlerin yüksek sesle tekrarlanarak dört kere okunmasını) ezanın aslından zannetmişlerdir.
Bazıları da bu tekrarın sebebi Resul-i Ekrem (s.a.)in yeni müslüman olan Ebû Mahzûre'ye şehâdeti iyice öğretmek istemesidir. Yoksa ezanın aslından şehâdetlerin dört kere tekrarı (terci) yoktur.
İbnu'l-Cevzî ise Tahkîk isimli eserinde Ebû Mahzûre (r.a.) yeni müslüman olduğundan ezandan nefret eden arkadaşlarına ezanı öğretmesi için kendisinin iyice şehâdetleri öğrenmesi gayesiyle bu tekrarlar yapılmıştır demektedir. Zeylâî de diyor ki: "Şu üç söz mana itibariyle biribirine yakındır. Fakat Ebû Davud'un rivayet ettiği şu hadis, bunların üçünü de reddeder. Çünkü hadis-i şerifte ezanın kendisine öğretilmesini isteyen Ebû Mahzûre (r.a.)'ye Resûlüllah (s.a.) ezanın nasıl okunacağını öğretirken bu tekrarları yapmıştır. Yani bu tekrarları, ezanın aslını teşkil eden bir unsur olarak öğretmiştir. Hadis-i şerifteki "Aİlahu ekber..." dersin" sözünden maksat "ezanı böyle okumalısın anlamında" emirdir.
Tercî'in hükmü 499 numaralı hadisin izahında geçti. Ancak burada ter-cî'in nasıl yapılacağı üzerinde mezheplerin görüşüne işaret etmek istiyoruz.

Kitabü'l-Fıkh ale'l-Mezahibi'l-Arab'da şöyle denilmektedir.[392][392]
"Şâfiîler ve Mâlikîler, eşhedu en lâ ilahe ilallah, eşliedıı en lâ ilahe illallah, eşhedu enne Muhammeden Resûlüllah, eşhedu enne Muhammeden Resûlullah kelimelerini önce işitilebilecek kadar alçak bir sesle söyledikten sonra yüksek sesle okurlar. Ancak Mâlikîler önce okunan kısık seslere tercî' diyorlarsa da Şâfiîler sonra tekrarlanan yüksek seslere tercî' diyorlar."
Sabah namazı için okunan ezanla 'dan sonraki "Namaz uykudan hayırlıdır" cümlesi ilâve edilir. Bunun manası AHyyu'l-Karî'ye göre, "Namazdaki zevk, uykunun zevkinden daha üstün ve hayırlıdır" elemektir. Hz. Bilâl (r.a.) sabah namazı vaktinin girdiğini haber vermek için Hz. Âişe'nin hücresine vardığında Cenab-ı Risâletpenah'ın uykuda olduğunu Öğrenince bu mübarek lâfızları telâffuz etmiş, Resul-i Ekrem de Hz. Âişe'den (r.anhâ) bunu duyunca ziyadesiyle memnun olmuş ve her sabah ezanında "hayye ale'l-f elan "dan sonra bu cümlenin iki kere tekrarlanmasını tavsiye etmiştir. Dört mezhebe göre de sabah ezanında bu cümleleri okumak sünnettir. Buna tesvîb denir.[393][393]

Bazı Hükümler

1. Bilmeyen kimse bilmediğini bilene sormalıdır.
2. Öğretmen öğrenciye karşı çok yumuşak davranmalıdır.
3. Allah yanında faziletli olduğu bilinen kimselerin dualarını almak için fırsatları değerlendirmek caizdir.
4. Sabah ezanında tesvib, "es-Salâtu hayrun mine'n-nevm" cümlesini iki kere okumak sünnettir.[394][394]

501. ...Sâidile Abdulmelik b. EbîMahzûre'nin annesi, Ebû Mahzûre vasıtasıyla bir önceki hadisin benzerini Peygamber (s.a.)'den rivayet etmişlerdir. Ancak bu rivayette (sabahın) ilk (ezanın)da iki defa "Namaz uykudan hayırlıdır" (cümlesi) bulunmaktadır.
Ebû Dâvud dedi ki; (bir önceki) Müsedded hadisi daha tafsilatlıdır. (Hasen b. Ali, tbn Cureyc'den rivayet ettiği) hadisinde (şöyle) der:
"Ebû Mahzûre, "Resûl-i Ekrem bana ikâmet lâfızlarını, Allahü ekber, Allahü ekber; eşhedü en lâilâhe illallah, eşhedü en tâitâhe illallah, eşhedü enne Muhammeden Resulüllah, eşhedü enne Muhamme-den Resulüllah,

Hayye ale 's-salah, hayye ale 's-Salah: Hayye ale 'l-Felah hayye ale'l-felah; Allahü ekber, Allahü ekber; Lâilahe illallah (şeklinde) ikişer kere (tekrarlamayı) öğretti" dedi.
Ebû Dâvûd Abdurrezzak'ın şöyle dediğini ilâve etti:
Resulüllah (s.a.) Abdullah b.Ebî Mahzûre'ye ikâmet ettiğin zaman (kâamet lâfızlarını) kad kaameti's-Salatü - kad kaametVs - salah (şeklinde) ikişer kere söyle, duydun mu? dedi. (Râvf Sâib) der ki:
Ebû Mahzûre başının ön tarafını tıraş etmezdi ve ayırmazdı. Çünkü orayı Nebi (s. a.) okşamıştı.[395][395]

Açıklama

Hasen îbn Ali'nin gerek Ebû Âsim ve tbn Cureyc vâsıtasiyla gerekse Abdurrezzak ve îbn Cureyc aracılığıyla Ebû Mahzûre'den rivayet ettiği bu hadis mânâ olarak bir evvelki 500 no'Iu Müsedded hadisine benzemektedir. Fakat bir evvelki hadis ezanı bütün ayrıntılarıyla ifade etmesi bakımından daha tam ve doyurucudur. Fakat bu hadisin Ebû Âsim kanalıyla gelen rivayetinde, Müsedded hadisinden fazla olarak: "Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Allah'dan başka ilah olmadığına şahidlik ederim. Allah 'dan başka ilah olmadığına şahidlik ederim.Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahidlik ederim. Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahidlik ederim. Haydin namaza, Haydin namaza, Haydin kurtuluşa. Haydin kurtuluşa. Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Allah'dan başka ilah yoktur" şeklinde kaametin, son cümlenin dışındaki bütün cümlelerinin ikişer kere okunacağı ifadesi vardır.
Abdurrezzâk kanalından gelen rivayetinde ise, "Kaamet ettiğinde namaz başladı, namaz başladı, (şeklinde sadece) kamet cümlelerini ikişer defa tekrarla" sözleriyle ifâde edilmektedir. Nitekim müellif Ebû Dâvûd,hadisin sonunda râvilerinden gelen rivayet farkına bu şekilde işaret etmiştir.
Hadis-i şerifte geçen; "Eğer sabahın ilk ezanıysa iki kere "Namaz uykudan hayırlıdır" dersin" sözlerine bakarak Subulu's-selâm sahibi Sancânî ve Tahavî bu cümlelerin ancak sabah vakti girmeden okunan ilk ezanda okunabileceğine hükmetmişlerdir. Bunlara göre ilk ezan halkı uyandırmak için okunur. Bu tesvbîb'in (yani demenin) yeri de birinci ezandır.EbûDâvûd şârihi İbn Reslân da bu görüşü tercih etmiş ve İbn Hüzeyme hadisinin de bu görüşü desteklediğini sözlerine eklemiştir.

Fakat Hanefi uleması ve bunların görüşünde olanlara göre, Hz. Bilâl'-in fecirden önce okuduğu ezanın, halkı namaza uyandırmakla bir ilgisi yoktur. O teheccüd namazıyla ilgilidir. Sahabe-i kiramın bir kısmı gecenin ilk yarısında, diğer bir kısmı da ikinci yarısında teheccüd namazını kılarlardı. Hz. Bilâl'ın ezamyla birinciler uykuya yatarlar, ikinciler ise, teheccüd namazına kalkarlardı. Bu bakımdan hadis-i şerifte geçen tesvîb'in yeri sabah vakti girince okunan ezandır,demişler ve hadis-i şerifte geçen (sabahın ilk ezanında) cümlesini böyle anlamışlardır. Çünkü aslında bu cümle bundan önce geçen 500 numaralı hadiste bulunmamaktadır. Ayrıca İbn Ömer'den rivayet edilen, "Bilâl fecrden önce ezan okudu. Peygamber (s.a.) ona bir daha dönüp; ey nâs, haberiniz olsun köle yanılmıştır" diye nida etmesini emretti" mânâsmdaki hadisde bunların görüşünü kuvvetlendirmektedir.[396][396]

502. ...İbn Muhayrîz'în Ebû Mahzûre'den naklettiğine göre:
"Nebiyy-i Ekrem (s.a.) Ebû Mahzûre'ye ezam ondokuz kelime, ikâmeti de onyedi kelime (olarak) öğretmiştir. Ezan (şu kelimelerden meydana gelir):
1. Allah en büyüktür, **2.** Allah en büyüktür, **3.** Allah en büyüktür, **4.** Allah en büyüktür.
1. Allah'dan başka İlâh olmadığına şahidlik ederim. **2.** Allah'dan başka ilah olmadığına şâhidlîk ederim. **3.** Muhammed'in, Allah'ın elçisi olduğuna şahidlik ederim. **4.** Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahidlik ederim.
1. Allah'dan başka ilâh olmadığına şahidlik ederim, **2.** Allah'dan başka ilah olmadığına şahidlik ederim, **3.** Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik ederim, **4.** Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahidlik ederim.
1. Haydi namaza, **2.** Haydi namaza,
1. Haydi kurtuluşa, **2.** Haydi kurtuluşa,
1. Allah en büyüktür. **2.** Allah en büyüktür.
1. Allah'dan başka ilâh yoktur.
İkâmet de,(şöyledir):
1. Allah en büyüktür, **2.** Allah en büyüktür, **3.** Allah en büyüktür, **4.** Allah en büyüktür.
1. Allah'dan başka ilâh olmadığına şahitlik ederim, **2.** Allah'dan başka ilâh olmadığına şahidlik ederim.

1. Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahidlik ederim, **2.** Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahitlik ederim.
1. Haydi namaza, **2.** Haydi namaza
1. Haydi Kurtuluşa, **2.** Haydi kurtuluşa,
1. Namaz başladı, **2.** Namaz başladı.
1. Allah en büyüktür, **2.** Allah en büyüktür,
1. Allah'dan başka ilâh yoktur.
Hemrâm'ın kitabındaki (rivayet) de (bu) Ebû Mahzûre hadisindeki gibidir.[397][397]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte, yukarıdaki tercemede görüldüğü gibi ezan lâfızlarının ondokuz, ikamet lâfızlarının da onyedi olduğu beyân edilmektedir. Nitekim Şafiî uleması ve onların dışında bazı âlimler bu hadis-i şerife bakarak ezan kelimelerinin ondokuz kelime olduğuna hükmetmişlerdir.
Ebû Hanife, İmam Sevrî ve Ahmed b. Hanbel ise, ezan kelimelerinin onbeş kelime olduğuna hükmetmişlerdir. Bunların delili ise 499 no.lu Abdullah b. Zeyd hadisidir. İmam Mâlik'e göre ise, şehâdetlerde tercî' ile ve diğer cümleleri de ikişer ikişer okumak suretiyle ezanın bütün cümlelerinin sayısı onyedidir. Bunların da delili Müslim'in Ebû Mahzûre'den rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir:
"Nebiyyu'Hah sallellahü aleyhi vesellem kendisine şu ezanı öğretmiştir:
Allah her şeyden büyüktür. Allah her şeyden büyüktür.
Ben Allah'dan başka ilâh olmadığına şehâdet ederim.
Ben Allah'dan başka ilâh olmadığına şehâdet ederim.
Ben Muhammed'in Resûlullah olduğuna şehâdet ederim.
Ben Muhammed'in Resûlullah olduğuna şehâdet ederim.
Ben Allah'dan başka ilâh olmadığına şehâdet ederim.
Ben Allah'dan başka ilâh olmadığına şehâdet ederim.
Ben Muhammed'in Resûlullah olduğuna şehâdet ederim. Ben Muhammed'in Resûlullah olduğuna şehâdet ederim.
Sonra iki defa:
Haydin namaza, iki defa da haydin felaha İshak, "Allah her şeyden büyüktür, Allah her şeyden büyüktür. Allah'dan başka ilah yoktur" cümlelerini de ziyade etti.

İbn Rüşd Bidâyetu'l-Müctehid isimli eserinde şunları yazıyor:
"Ulemâ ezanın nasıl okunacağı konusunda dört kısma ayrılmıştır:
1. Mâlikîler, Bunlara göre ezanın bütün cümleleri ikişer ikişer okunur. Ancak şehâdet kelimeleri (yani kelimeleri) önce ikişer ikişer çok kısık bir sesle okunur. Sonra da yüksek sesle tekrar edilir. 499 Nolu hadiste beyan edildiği gibi buna terci' denir. Buna göre şahadet kelimelerinin okunuşunun toplam sayısı sekiz eder. Medinelilerin tatbikatı da böyledir.
2. Mekkeliler ve onlara tâbi olan **Şâfiîlerin görüşü**. Bunlara göre ezanın başındaki tekbirler dörder kere kelimeleri önce kısık bir sesle toplam dört kere, sonra da tekrar dört kere yüksek sesle okunur. Toplamı sekiz eder.Geriye kalan cümlelerise, ikişer kere okunur.
3. Kulelilerin ezanı ki, Ebû Hanîfe de bunlara tâbidir, sadece tekbirleri dört kere okuyup diğerlerim ikişer ikişer okurlar.
4. Basrahlarm ezanıdır. Bunlara göre ilk tekbirler dört kere, okunur, sonra şehâdet kelimeleri, "hayye ala"lerle birleştirilerek üçer kere sondaki tekbir iki tevhîd de bir kere okunmak suretiyle ezanın tüm cümlelerinin sayısı ondokuza ulaşır. Hasan el-Basrî ve İbn Şîrîn bu görüştedirler.
Bu görüşlerin hepsinin dayandıkları deliller ve örnek aldıkları uygulamalar vardır. Şöylece birinci tekbirin iki kere okunması sıhhatli yollarla Ebû Mahzûre ile Abdullah b. Zeyd el-Ensârî'den rivayet olunmuştur. Dört kere okunması da yine Ebû Mahzûre ile Abdullah b. Zeyd'den başka yollarla rivayet olunmuştur. İmam Şafiî "Bu, Mekke'de öteden beri câri olan ezan şekli olmakla beraber kabulü gereken bir takım ziyâdelerdir" demiştir.
İmam Mâlik'ten sonrakilerin kabul ettikleri tercî'e gelince, o da Ebû Kudâme yoluyla rivayet olunmuştur. Ancak Ebû Kudâme Ebû Ömer'e göre, hadis ulemasınca zayıf sayılmaktadır.
Küfe uleması ise, Ebû Leylâ'nın hadisine dayanmaktadırlar. Bu hadiste "Abdullah b. Zey d, rü'yada üstünde yeşil renkli iki kürk bulunan bir adamın bir duvarın saçağı üzerinde durup kelimeleri ikişer defa tekrarlamak suretiyle bir kere ezan okuduğunu bir kere de ikamet ettiğini görmüştür"denilmektedir.
Buhârî'nin bu mevzuda kaydettiği yalnız Enes hadisidir. Bu hadiste "Bilâl' e ezan lâfızlarını ikişer ikişer, ikâmet lâfızlarını da birer birer söylemesi emrolundu. Ancak "kad kaametissalah"' lafzını iki defa söylemekle emro-lundu."[398][398]

İkamet kelimelerinin onyedi olmasına gelince, bu mevzuda da mezheb imamlarının dayandıkları deliller ve çıkardıkları hükümler ayrı ayrıdır. Şöyle ki İmam Mâlik ve Şatiî hazretlerine göre ikamette ezanın başında ve sonunda bulunan, tekbirler ikişer kere, diğer cümleleri de birer kere okunur. Ancak Şafiî Hazretleri cümlesinin de iki kere okunacağını söyleyerek İmam Mâlik'ten ayrılmıştır. Ancak eskiden o da İmam Mâlik'in görüşündeydi.

Hanefîlere göre ise, ezanın başında bulunan tekbirler dört kere, bunun dışındaki cümleler ise, ezanın sonundaki kelime-i tevhid hariç hepsi iki kere okunur. Tevhid ise bir kere okunur. Toplamı onbeş cümledir. İkâmette ayrıca iki kere deniliir.

Ahmed b. Hanbel (r.a.) ise, ezan ve ikâmetteki rivayetlerin farklı oluşlarına bakarak bunların hepsiyle amel etmenin caiz olduğunu ifâde etmiş, aralarında bir tercih yapmamıştır. İmam Mâlik Hazretlerinin delili Medine-lilerin uygulaması ile ileride zikredilecek 509 no'lu hadistir. Bu durumda ikâmet cümlelerinin sayısı ondur.

İmam Şafiî Hazretlerinin delili ise, 499 nolu Abdullah b. Zeyd hadisi ve Buhârî'nin Hazret-i Enes'ten rivayet ettiği Tecrid'deki 559 no'Iu hadis-i şeriftir. Aynı zamanda Ömer b. el-Hattâb, Abdullah b. Ömer, Enes, Hasan el-Basrî, Zührî, Mekhûl, Evzaî, Ahntıed, İshâk ve İbn Münzir de bu görüştedirler.

Hanefî ulemâsının ve Kûfelilerin delili ise, üzerinde durduğumuz 502 no'Iu hadistir.[399][399]

503. ...İbn Muhayrîz'in rivayet ettiğine göre Ebû Mahzûre (r.a.) şöyle demiştir:

"Resulullah (s.a.) bizzat kendisi bana ezanı (kelime kelime) öğretti ve (şöyle) buyurdu:

"(Ya Ebâ Mahzûre!) Ezan okumak için şöyle de:

Allah en büyüktür. Allah en büyüktür.

Allah en büyüktür. Allah en büyüktür.

Allah'tan başka ilâh olmadığına şahidlik ederim.

Allah'tan başka ilâh olmadığına şahidlik ederim.

Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahidlik ederim.

Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahidlik ederim.

Sonra (tekrar başa) dön ve sesini yükselt(erek okumana şöyle devam et):

Ben Allah'dan başka ilâh olmadığına şahidlik ederim.
Ben Allah'dan başka ilâh olmadığına şahidlik ederim.
Ben Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahidlik ederim.
Ben Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahidlik ederim.
Haydi namaza, haydi namaza.
Haydi kurtuluşa, haydi kurtuluşa
Allah en büyüktür, Allah en büyüktür.
Allah'dan başka ilah yoktur.[400][400]

Açıklama

Bu hadis"i §erifte geçen, önce şehâdetleri kısık sesle telâffuz ettikten sonra bîr de yüksek sesle telâffuz ederek okuma şekline tercî denildiği 499 ve 500 no'lu hadislerde zikredilmişti. Bu hadis-i şerif ezanda tercî yapmanın mendûb olduğunu söyleyen Mâlikilerle sünnet olduğunu söyleyen Şafiî ve Hanbelî ulemâsı için bir delildir. Hanefî ulemâsına göre ise, ezanda tercî' sünnet değildir. Mezhep imamlarının delilleri için bir evvelki hadise müracaat edilmelidir. Hanefîler bu hadisteki tercî'i ezanla ilgiii değil de yeni müslüman olan Ebû Mahzûre'nin ezanıöğrenmesiyle ilgili görmektedirler.[401][401]

504. ...Abdülrnelik b. Ebî Mahzûre (babası) Ebû Mahzûre'yi (şöyle) derken, işittniştir:
Resûlullah (s.a.) bana ezanı harf harf öğretti. (O şudur:)
"Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Allah en büyüktür.
Allah'tan başka ilâh olmadığına şahidlik ederim. Allah'tan başka ilah olmadığına şahidlik ederim.
Muhammed'in, Allah'ın elçisi olduğuna şahidlik ederim.
Muhammed'in, Allah'ın elçisi olduğuna şahidlik ederim.
Allah'tan başka ilah olmadığına şahidlik ederim.
Allah'tan başka ilah olmadığına şahidlik ederim.
Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahidlik ederim.
Muhammed'in Allanın elçisi olduğuna şahidlik ederim.
Haydi namaza, haydi namaza, haydi kurtuluşa, haydi kurtuluşa."

(Ravi İbrahim b. İsmail) der (ki: Ebû Mahzûre) sabahleyin "Namaz uykudan hayırlıdır" derdi.[402][402]

Açıklama

RasuM Ekrem'in Ebû Mahzûre' ye ezanı harf harf öğretme sinin anlamı kelime kelime öğretmesidir. Yani cüz zikredilip kül kasd edilmiştir. Buna edebiyatta mecâz-ı mürsel denir. 500 no'lu hadis-i şerife bakarak, dört mezheb imamı sabah ezanında "Namaz uykudan hayırlıdır" cümlesini iki kere okumanın mendûb olduğu hükmüne varmışlardır.[403][403]

505....Ebû Mahzûre (r.a.)den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.) kendisine ezanı (şu lâfızları) söyleyerek öğretmiştir:
"Allah en büyüktyür. Allah en büyüktür. Ben Allah'dan başka ilâh olmadığına şahidlik ederim. Ben Allah'dan başka ilah olmadığına şahidlik ederim."
Sonra (Nâfi b. Ömer) İbn Cüreyc'in Abdulaziz b. Abdulmelik' den rivayet ettiği hadisin mânâsını ve o hâdisedeki ezanın benzerini zikretti.
Ebû Dâvûd dedi ki: Mâlik b. Dinar'ın hadisinde (şu rivayet vardır): İbn Ebî Mahzûre'den, bana babasının Resûlullah'dan aldığı ezanından bahset, diye bir istekte bulundum. (O da) sadece "Allah en büyüktür Allah en büyüktür1' diye cevab verdi.
Cafer b. Süleyman'ın İbn Ebî Mahzûre 'den, onun da amcası vasıtasıyla dedesinden naklettiği hadis de böyledir. (Yani Mâlik hadisin-deki gibi tekbirin iki kere okunduğunu ifade eder). Ancak Cafer'in rivayetinde (fazla olarak) "Sonra Allahü ekber, Allahü ekber" (diye) tekrarlayarak sesini yükselt(ti)" ifâdesi vardır.[404][404]

Açıklama

Üzerinde durduğumuz bu hadis-i şerif ile 503 numarada geçen ibn Cureyc hadisi lafız ve mana itibariyle birbirine benzemektedir. Ancak îbn Cüreyc hadisinde ezanın başında bulunan tekbir dört kere tekrarlanırken, üzerinde durduğumuz bu NafF b. Ömer hadisinde ezanın başındaki tekbir iki kere tekrarlanmıştır Bunun dışındaki lâfızlar her ikisinde de ikişer kere okunmuş

ve ezanın sonundaki tevhîd bir kere okunmuştur. Ayrıca her iki hadiste de tercî'in bulunması mânâ itibariyle aralarındaki benzerliği teşkil eder.
Merhum müellif Ebû Davud'un ifâdesine göre, bu hadis-i şerifte ezanın başında bulunan tekbîr iki kere tekrarlanıyor. Lâkin Darekutnî'nin muttasıl senedle rivayet ettiği bu hadisin aslında Ebû Mahzûre'nin tekbiri iki kere okuduğu ifâdesi yoktur. Bu hadisin sened ve metnini Darakutnî şu şekilde rivayet etmiştir: "Bize, Kadı Ebû Ömer haber verdi, dedi ki; "bize Ali b. Abdilaziz söyledi" dedi ki , "Bize Müslim nakletti" dedi ki "Bize Dâvûd b. Ebî Abdurrahman el-Kureşî anlattı" Dedi ki; "Bize Mâlik b. Dinar şöyle dedi: Ezan okuduktan sonra Mescid-i Haram'ın damında duran İbn Ebî Mahzûre'nin yanına çıktım ve bana Resûl-i Ekrem'in öğrettiği ezanı, babanın nasıl okuduğunu anlat" dedim. O da şöyle anlattı: "Ezana tekbirle başladı. Sonra birer kere:
derdi sonra döner: derdi."
Dârekutnî'nin bu rivayetine göre şehadetlerde ve hayye alelerde bir kere terci' yapılmıştır. Lâkin Ebû Dâvûd bu rivayetinde tek kalmıştır.
Ca'fer b. Süleyman'ın rivayetinde ikisi kısık ikisi de yüksek sesle olmak üzere tekbirlerin sayısı dört oluyor. Gerisi, Mâlik b. Dînâr hadisi gibidir.
Bu hadis-i şerifte geçen İbn Ebî Mahzûre'nin Bedr'de kâfir olarak ölen amcası Enîs, vasıtasıyle yine kâfir olarak ölen dedesinden hadis rivayet etmesi izaha muhtaçtır. Ayrıca bütün râviler ezanı Ebû Mahzûre'den rivayet ettiği halde burada Ebû Mahzûre'nin babasından rivayet edilmiş olması da bu hadis-i şerifin izaha muhtaç ikinci bir yönünü teşkil etmektedir. Bu konuda Menhel sahibinin izahı şöyledir: İbn Ebî Mahzûre'den maksat Abdul-melik'tir. Abdulmelik bu hadisi babası Ebû Mahzûre'den vasıtasız olarak almıştır.
İkinci bir izah tarzı da şudur: İbn Ebî Mahzûre'den maksat Abdulaziz b. Abdilmelik b. Ebî Mahzûre'dir. Abdulaziz bu hadisi Abdullah b. Ma-hayrız'den rivayet etmiştir. Her ne kadar Abdullah b. Muhayrîz Abdulaziz'in gerçek amcası değilse de Ebû Mahzûre'nin evinde yetim olarak büyüdüğü için mecazen Abdulaziz'in amcası hükmündedir. Abdullah da Ebû Mahzûre'den rivayet etmiştir.
Bu hadis-i şerifte görüldüğü gibi ezanda baştaki tekbirin terci' ile iki kere okunduğu ifade edilmektedir. Bunun yanında yine bazı sağlam hadislerde ise, bu tekbirin yüksek sesle dört kere tekrarlandığı ifade edilmektedir. Bütün bu rivayetleri göz önünde bulunduran bazı hadis âlimleri bu

şekillerin hepsine göre ezan okumanın caiz olacağı kanaatine varmışlardır ki, Ah-med b. Hanbel'in mezhebi de budur.
Diğer mezheb imamlarının görüşleri ise, 502 no'lu hadis-i şerifin izahında geçmiştir.[405][405]

28. Namazın Geçirdiği Değişiklikler

506. ...Amr b. Murre, "İbn Ebî Leylâ'yı (şöyle derken) işittim" demiştir:
Namaz üç kere değişiklik geçirmiştir. Sahâbe(-i kiram efendilerimiz bize (şunları) naklettiler:
Resûlullah (s.a.) buyurdu (ki); "(Bütün) müslumanların yahut müzminlerin namazının tek (cemaatte kılınmış) olması beni memnun eder. Hatta bütün evlere namaz vakit(inin girdiği)ni ilân edecek adamlar göndermeyi (bile) düşündüm. Ve hatta (bazı) kişilere damların üzerine dikilip namaz vakti(nin girdiği)ni ilân etmelerini emretmeyi kalbimden geçirdim." Hatta (neredeyse bu maksatla) çan çalacaklardı. (İbn Ebî Leylâ) der ki: Ensârdan bir adam geliverdi:
Ya Resûlallah (s.a.) seni tasalı olarak gördüğümden dolayı eve döndüğümde (rü'yamda) üzerinde sanki iki yeşil elbise bulunan bir adam gördüm mescidin üzerine dikilip ezan okudu, sonra birazcık oturup (tekrar) ayağa kalktı, aynı şeyleri söyledi. Ancak (bu defa fazladan olarak) namaz başladı diyordu. Eğer insanlar(ın bu yalancıdır) demeleri (korkusu) olmasaydı" muhakkak ki ben uykuda dçğildim, uyanıktım derdim dedi.
(İbn Müsennâ (bu cümleyi); "sizin "bu yalancıdır" demeniz korkusu olmasaydı" (şeklinde rivayet etmiştir) Resûlullah (s.a.) buyurdu ki;
"Vallahi Allah (c.c.) Sana hayrı göstermiştir". (Bu cümleyi) İbn Müsennâ rivayet etmiştir. (Diğer râvi) Amr ise, mevzuu bahs (etmemiştir) Resûlullah, "Bilâl'e öğret ezan okusun" buyurdu. (Yine İbn Ebî Leylâ) der ki: "Ömer onun gördüğünün benzerini ben de gördüm lâkin (haber vermekte) geciktiğim için (söylemeye) utandım" dedi.
Sahâbe(-i Kiram efendi)lerimiz(in) bize haber verdiğine göre (önceleri) bir adam (cemaate) geldiği zaman (namazın imamla kaç rekatinin kılındığım) sorardı ve kendisine namazdan (kaç rekate) geç kaldığı haber verilirdi. Resûiullah ile beraber namaz kılan cemaat(ın kimisi) kıyamda, (kimisi) rükûda, (kimisi) oturuşta, (kimisi de) Resûlullah (s.a.) ile aynı halde olurdu.

İbnu'l-Müsennâ, dedi ki; Amr "Bana bunu (bu rivayeti) bir de Husayn İbn Ebî Leylâ'dan nakletti" demiştir. (Derken bir gün) Muaz (cemaate) çıkageldi ve (-Şu'be der ki, ben bunu bir de Hüsayn'den dinlemiştim-) Muaz'ın, "Ben Resulullah'ı (namazda) hangi halde gö rürsem... (diye başlayan)", Resûlullah'ın "siz de böyle yapınız" demesine kadar devam eden sözünü nakletti.
Ebû Dâvûd dedi ki: Sonra Amr b. Merzûk hadisine dönüyorum (bu rivayette) İbn Ebi Leylâ diyor ki:
(Bir gün) Muâz (cemaate) geldi, -daha önce cemaatle kaç rekât namazın kılınmış olduğunu- kendisine işaret ettiler. (Şu'be der ki, ben bunu bir de Husayn'dan dinlemiştim.) (İbn Ebî Leylâ rivayetine devamla) dedi ki: Muâz (r.a.);
"Ben O'nu (Resulüllahı) hangi halde görürsem göreyim o haline uyarım" dedi. Resûlullah da (s.a) buyurdu ki: "Muâz sizin için bir yol açtı, siz de böyle yapınız."
Sahâbe(lerimiz)in bize naklettiğine göre: Resûlullah Medine'ye gelince müslümanlara (her ay) üç gün oruç tutmayı emretti. Sonra Ramazanın (orucuyla ilgili âyet-i kerime) indirildi. (Medine'li müslümanlar) oruca alışmamış bir toplum idiler, oruç onlara çok zor geliyordu. (Bu yüzden) oruç tutamayan kimse (tutamadığı gün için) bir fakiri doyuruyordu. Sonra "Sîz mü'minlerden her kim bu (mübarek) ayda hazır bulunursa (veya bu mübarek aya şahid olursa) bunda oruç tutsun "[406][406] âyeti nazil olunca oruç tutma ruhsatı sadece müsâfir ve hastalar için (geçerli) oldu. (Bunun dışındakiler) oruç tutmakla emrolundular.
İbn Ebî Leylâ der ki; (Bazı) sahabelerimiz (r.a.) bize rivayet etti ki; (başlangıçta) bir kimse iftar zamanına erişir de yemek yemeden önce uyuyakahrsa bir daha yiyemez, oruçlu halde sabahlardı.
(Yine bir sahabe şöyle) dedi: Ömer (r.a.) (eve) gelip karısım(n yatağına gelmesini) istedi. O da; (ben yemek yemeden) uyudum, dedi. Ömer karısının bahane uydurduğunu zannederek kendisine yaklaştı. (Bir de) ensârdan bir adam (evine) geldi (iftar vakti) yemek istedi (ev halkı) "sana birşey ısıtana kadar (bekle)" decjiler, o da (yemeden) uyu-yakaldı. Bunun üzerine Resûlullah'a şu âyet-i kerime indi: "Oruç gecesi kadınlarınıza yaklaşmanız size helâl kılındı."[407][407]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte, namaz ve orucun son şeklini almadan üç kere değişikliğe uğradıkları ifâde edilmektedir.[408][408]

Namazın Geçirdiği Değişiklikler:

1. Ezan meşru kılınmadan önce namaz vaktinin girdiğini, "namaz , namaz!" nidalarıyla birbirlerine haber verirlerdi. Resûlullah (s.a.) bazı kimselerin evlerin damlan üstüne çıkarak namaz vaktinin girdiğini yüksek sesle ilân etmelerini, bütün mü'minlerin namazlarını bir cemaatle kılmaları için bir çâre olarak düşündüğü gibi, namaz vaktinin bir çan çalınarak ilân edilmesini bile emretmeyi tasarlamıştı. Derken ensârdan Abdullah b. Zeyd ve Muhacirlerden Hz. Ömer (r.a.) sözü geçen rü'yayı sâdıkayı görmüşler, bundan sonra da ezan meşru kılınmıştır.
2. Bir kimse cemaatle namaz kılmak için mescide geldiğinde cemaat Resûlullah ile beraber namazın bir kısmım kılmış idiyse sonradan gelen kimse daha önce kaç rekat kılınmış olduğunu sorardı, onlar da şayet namazda iseler, işaretle daha iftitah tekbiri almamışlarsa sözle cevap verirlerdi. Çünkü halk Resûlullah'ın arkasında namaz kılarlarken kıldıkları rekâtların farklı olması dolayısıyla, kimisi rükûda kimisi kıyamda kimisi kuudda bulunurdu. Bir kısmı da, Resûlullah^a uymuş vaziyette namaz kılardı. Buna göre, mescide sonradan gelenler kaç rekatı kaçırdıklarını öğrenirler, önce bunu ya Resûl-i Ekrem'le beraber namaz kılanların safına katılarak veya safın dışında kalarak kılarlar, ondan sonra Resul-i Ekrem'e uyarlardı. Bu bakımdan dışardan gelen bir kimse camideki cemaatin kimisini kıyamda, kimisini de rükûda bulur ve kaç rekâtı kaçırdığım onlara sorardı. Yukarıdaki izahta beyan edildiği şekilde cevap verirlerdi.
Cemaatle namazlar bu şekilde kılınırken, bir gün Muâz (r.a.) gecikmişti. Mescide girdiğinde, cemaatin Resûl-i Ekrem'in arkasında namazın ayrı ayrı rükünlerini edâ etmekte olduğunu görmüş ve kendisine namazın kaç rekâtını kaçırdığı haber verilmişse de o bu işaretlere değer vermemiş "Ben Resul-i Ekrem'i (s.a.) hangi halde bulursam, mutlaka, o anda O'na uyarım" demiş ve Resûl-i Ekrem'e uymuştur. Resûl-i Ekrem de bu davranış ve ifâdeyi tasvib ederek, memnuniyetini izhar etmiş, "Muâz sizin için çok güzel bir yol açmıştır. Artık siz de onun gibi hareket edin" buyurmuştur.

Yukarıda görüldüğü gibi, Muâz (r.a.) hazretlerinin mescide gelmesi ve Resûl-i Ekrem'e (s.a.) hemen uyması açıklanırken, birden bire (Şu'be der ki) diye başlayan hadisin senediyle ilgili bir cümle araya giriyor. İşte söz esnasında bir parantez içerisine alınacak şekilde, araya sıkıştırılan böyle cümlelere cümle-i mu-tarıza denir. Ayrıca metinde bu hadisin râvilerinden Amr b. Murre'nin bu hadisi bir kere doğrudan doğruya İbn Ebî Leylâ'dan, bir kere de Husayn vasıtasıyla İbn Ebi Leylâ'dan aldığına işaret edilmiştir.
Yine aynı şekilde bu hadisin diğer r"-isi Şu'be'nin de bu hadisi bir kere Amr b. Murre'den, bir kere de Husayn' dan duyduğuna müellif Ebû Dâvûd işaret etmiştir. Ve nihayet Ebû Dâvud hadisin, Muâz'ın (r.a.) davranışını ayrıntılarıyla ifâde eden, Amr b. Merzûk'un Husayn'dan ve Şu'be'nin de yine Husayn'dan rivayet ettiği şeklini ele alarak bunların farklı taraflarına işaret etmiştir.
Resûl-i Ekrem (s.a.)'in Muâz (r.a.) hazretlerinin davranışını tasvib ve takrir etmesiyle namazın ikinci dönemi de tamamlanmış oldu. Artık bundan sonra müsiümanlar cemaate geç kaldıklarında imamı namazın hangi rüknünde bulurlarsa hemen ona uyuyorlar, imam namazı bitirip selâmı verince de yetişemediklerini tamamjiyorlardı.
3. Namazın uğradığı üçüncü değişiklik de kıble ile ilgilidir. Ancak bu meseleye üzerinde durduğumuz bu hadis-i şerifte temas edilmemiştir. Bu husus Ahmed b HanbeFin Müsned'inde, el-Mes'ûdî, Amr b. Mürre, Abdurrah-man b. Ebî Leylâ ve Muâz senediyle gelen hadis-i şerifte nakledilmektedir. Buna göre müsiümanlar, Medine-i Münevverede 18 ay, Beyt-i Makdîs'e (Kudüs'e) doğru namaz kılmışlardır. Sonra âyet-i kerimesinin inmesiyle, Kâbe-i Muazzama mü'minlerin kıblesi haline getirilince, namazla ilgili üçüncü değişiklik de gerçekleştirilmiştir.[409][409]

Oruç İle İlgili Hükümlerdeki Değişmeler

Oruç da namaz gibi üç kere değişikliğe uğramıştır:
1. Resul-i Ekrem (s.a.)'ın her ay üç gün oruç tutmak âdet-i seniyyeleri idi. Medine-i Münevvere'yi teşrif ettiği zaman mü'minlere de bu orucu ve aşure orucunu tutmayı emretmişti. İşte müslümanların ilk oruçları bundan ibaretti.
2. Sûre-i Bakara'nın 185. âyet-i kerimesinin inmesiyle bütün müslüman-ların ramazan orucunu tutmaları emredildi. Ancak emredümekle beraber oruca tahammül edemeyen kimselere de tutamadıkları her gün için bir fakir

doyurmalarına da izin veriidi. Yani müsiümanlar oruç tutmakla fidye vermek arasında muhayyer bırakıldılar. Bu da orucun ikinci dönemini teşkil etmektedir.
3. Başlangıçta müslümanlar iftar vaktinden sonra uyudular mı bir daha uyandıktan sonra yemek yiyemez, su içemez, orucu bozacak bir davranışta bulunamazlardı.
Nihayet hadiste anlatıldığı gibi Hz. Ömer'in ve ensardan bir kimsenin başlarına gelen hâdiseler üzerine "Oruç gecesi kadınlarınıza yaklaşmanız size helâl kılındı"[410][410] âyet-i kerimesi nazil oldu. Artık bundan sonra müslü-manların daha önceki sünnete istinad eden uygulamaları neshedildi. Ramazan geceleri mü'minlerin iftar vaktinden itibaren, şafak sökünceye, tan yeri ağarıncaya kadar yiyip içmelerine ve ailelerine yaklaşmalarına izin verildi."Sizden her kim bu ayda şuhudda (yani hazarda) ise onu tutsun."[411][411] âyetiyle de daha evvelki oruç tutmakla fidye vermek arasındaki muhayyerlik kaldırılmıştır. Her müslümanın mutlak surette oruç tutması emrolunmuştur. Hasta ve misafirlere sonradan tutmaları şartı ile izin verilmiştir.[412][412]

Bazı Hükümler

1. Bir toplumun reisi durumunda bulunan kimse o toplumun dini ve dünyevi menfaatlerini gözetmen ve onların hayrına olacak tedbirler almalıdır.
2. Bir kimsenin toplum için faydalı ve ehemmiyetli gördüğü bir işi başka durumda bulunan kimseye haber vermesi müstehabtır.
3. Ezan ve ikâmet meşrudur.
4. Namaz son şeklini alıncaya kadar bazı değişikliklere uğramıştır. Bazı dinî hükümlerin böyle değişikliğe uğramasındaki en büyük hikmet, mü'minin münafıktan ayrılmasıdır. Çünkü böyle dinî hükümlerin her değişikliğe uğramasında yeni hükme, mü'minler taptaze bir imanla sarılırlarken imanlarının tazelenip, yeniden kuvvet bulduğunu hissederlerken, münafıkların da kalbinde küfür ve şekavet duygulan kabarır. Neticede küfürlerini dışarı vururlardı.
5. Oruç da bir takım değişikliklere uğramıştır. Ancak orucun değişikliğe uğramasındaki hikmet, mü'minlerin oruca alışmalarında kolaylık sağlamak,

zorluğu kaldırmak hikmeti olsa gerekir. Doğrusunu Cenab-ı Allah bilir.[413][413]

507. ...Muâz b. Cebel (r.a.)'den demiştir ki; Namaz ve oruç üç kere değişikliğe uğramıştır. Nasr (b. el-Muhâcir bu değişikliklerle ilgili) hadisin tamamım nakletmiştir. Îbnü'l-Müsennâ (bu hadisin) sadece (Müslümanların) Beyt-i Makdis'e doğru namaz kılmaları (ile ilgili) kısmını nakletmiştir. (İbnu'l-Müsennâ) der ki; (Namazın değişmesiyle ilgili) üçüncü hal (şöyle olmuştur), Resûlullah (s.a.) Medine'ye geldi ve on üç ay Beyt-i Makdis'e doğru namaz kıldı. Sonra Allah azze ve celle şu âyeti indirdi:
"Hakîkaten yüzünün semada aranıp durduğunu görüyoruz. Artık (müsterih ol), seni hoşnud olacağın bir kıbleye döndüreceğiz. Haydi yüzünü Mescid-i Harama doğru çevir. Siz de (ey mü'minler) nerede bulunursanız bulunun, yüzünüzü ona doğru çeviriniz."[414][414]
(Bu âyet-i kerimeyle) Allah azze ve celle Resulünü Ka'be'ye yöneltti. (İbnu'l-Müsennâ'nın) hadisi (burada) sona erdi. Nasr (b. Muhacir) de (rivayetinde) Rü'ya sahibinin ismini açıklayarak şöyle dedi:
"Ensârdan bir kimse (olan) Abdullah b. Zeyd geldi. Kıbleye yöneldi ve: Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Allah'dan başka ilâh olmadığına şahidlik ederim. Allah'dan başka ilâh olmadığına şâhid-lik ederim. Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahidlik ederjm. Muhammed'in Allah'ın elçisi olduğuna şahidlik ederim. İki defa da: Haydi namaza, iki defa : Haydi kurtuluşa. Allah en büyüktür. Allah en büyüktür. Allah'tan başka ilâh yoktur" dedi. Sonra biraz durdu ve ayağa kalktı, aynı sözleri (yine) söyledi. (Abdullah b. Zeyd) der ki: Ancak (bu defa rü'yamda gördüğüm kişi) haydi kurtuluşa dedikten sonra namaz başladı namaz başladı, (sözlerini) ilâve etti. (Muâz) der ki: Resûlullah (s.a.) (Abdullah'a hitaben); "bunu Bilâl'e öğret" buyurdu. Bilâl de bu kelimelerle ezan okudu. Nasr (b. el-Muhâcir riva-yetinde)oruç konusunda da şunları söyledi:
Resûlulla (s.a.) her ayın üç gününde ve bir de Aşure gününde oruç tutardı. Sonra Allahu Teala:
"Üzerlerinize oruç yazıldı. Nitekim sizden evvelkilere de yazılmıştır"
(ayet-i kerimesini) "Miskin doyumu fidye"[415][415] (sözlerine) kadar indirdi. Artık oruç tutmak isteyen tutuyor, oruç yemek isteyen de her gün (için) bir fakir doyuruyordu. Bu doyurma orucun yerini tutuyordu, işte bu

(oruçta bir) değişikliktir. Sonra da Allah azze ve celle: "Ramazan ayı ki insanları (irşâd için), hak fürkfinı, hidayet delili feeyyineler halinde Kur'-ân onda indirildi" âyetini indirdi.Oruç bu aya erişen herkese farz oldu. Yolcular için (yolculuk esnasında orucu yeyip sonra) kaza etmeleri, oruca güçleri yetmeyen ihtiyar kadın ve erkekler için de (fakir) doyurmaları izni baki kaldı. (Derken bir gün) Sırma b. Kays bütün gün çalışmış (olarak evine) geldi..." ve (Nasr, orucun geçirdiği devrelerle ilgili olan bu) hadisi (sonuna kadar) nakletti.[416][416]

Açıklama

Bu hadis-i şerifin ravileri olan İbnu'l-Müsennâ ve Nasr b. el-Muhacir, Mes'ûdi'ye dayanan rivayetlerinde namaz ve orucun geçirdiği değişikliklere kısaca temas ettiler. Ancak birinci ravi İbnu'l-Müsennâ, namazla ilgili değişikliklerin sadece üçüncüsüne ait ayrıntılı bilgi vermişse de oruçla ilgili değişikliklerin ayrıntılarına girmemiştir.
İkinci râvi Nasr'ın rivayet ettiği bu konuya ilişkin uzunca hadiste bu değişiklikler bütün ayrıntılarıyla dile getirilmişse de müellif Ebû Dâvûd bu hadisin namazla ilgili kısımlarını hiç nakletmemiş sadece oruçla ilgili değişikliklerin üçüncü kısmını nakletmiştir.
Amr b. Merzûk'un Şu'be'den ve İbnu'l-Müsennâ'nın Muhammed b. Ca'fer vasıtasıyla yine Şu'be'den rivayet ettiği hadiste ise, orucun geçirdiği değişiklikler uzun uzadıya anlatılmış fakat orucun ikinci ve üçüncü değişiklikleri birbirinden net bir şekilde ayrılmamış namazın da sadece iki halinden söz edilmiştir.
Üzerinde durduğumuz bu hadiste İbnu'l-Müsennâ namazın üçüncü şeklini alışım şöyle anlatıyor:
"Müslümanlar Beyt-i Makdis'e doğru onüç ay namaz kıldılar. Nihayet Cenab-ı Hak âyet-i kerimesini indirdi."[417][417]
İbnu'I-Musennâ'nın rivayeti de burada sona eriyor. Ancak biz bütün bu rivayetleri gözönünde bulundurarak namaz ve orucun geçirdiği değişiklikleri üç dönemde sırayla ve tamamıyle, bundan önce geçen hadisin izahında açıkladık. Oraya müracaat edilmelidir.
İbnu'l-Müsennâ her ne kadar mü'minlerin Beyt-i Makdis'e doğru namaz kıldıklarını rivayet etmişse de, Sahih-i Buhârî'de bu müddetin 16 veya 17 ay

olduğu yer alıyor. Sahih-i Müslim ve Nesâî'de bu müddetin 16 ay olduğu kesinlikle ifâde ediliyor.
İmam Nevevî, Müslim Şerhi'nde, Hafız İbn Hacer de Fethü'l-Bârî'de bu rivayeti tercih etmişlerdir. Hafız İbn Hacer bu müddetin onüç ay olduğunu ifade eden rivayetin de on ay, on iki ay, 18 ay, 19 ay, iki sene olduğunu ifâde eden rivayetler gibi şâzz olduğunu, çünkü bu rivayetlerin hepsinin zayıf olduğunu söylemiştir.
Rivayetlere bakılırsa bu müddetin on altı veya on yedi ay olduğu ihtimali üzerinde durmak lâzım.
Ahmed b. Hanbel'in rivayetine göre, Resûlullah (s.a.) Mekke'de iken Kabe'yi karşısına alarak Beyt-i Makdis'e doğru namaz kılardı. Taberî'nin rivayetine göre ise, "Medine'ye hicret ettikten' sonra da yine Beyt-i Makdis'e doğru namaz kılmaya devam etti. Çünkü Medine'lilerin ekserisi Yahudi olduğundan onların gönüllerini İslama çevirmek için Cenab-ı Allah böyle emretmişti. Hakikaten Yahudiler bundan memnun oldular. Resûl-i Ekrem 17 ay böyle devam etti. Fakat gönlü Hz. İbrahim'in kıblesi olan Kâbe-i Muaz-zama'ya yönelmek istiyordu. Derken el-Bakara Sûresi'nin 144. âyeti olan âyet-i celilesi nazil oldu. Demek ki bazı râviler on altı aylık müddeti, geçen günleri de hesap ederek 17 ay demişler, bazıları da bu 16 ay'ı tecâvüz eden günleri hesaba katmayarak, yuvarlak bir hesapla 16 ay demişlerdir. Müslümanlar artık namazlarını Kabe'ye doğru kılmaya başlayınca Huyey b. Ahtab gibi bazı Yahudiler; "Eğer şimdiye kadar doğru bir yol üzerinde idiyseler şimdi bunu niçin terkediyor-lar da sapık yollara gidiyorlar? Yok eğer şimdiye kadar uygulamaları yanlış idiyse, kıldıkları namazlar ne olacak?" demeye başladılar. Müslümanlar bu sözlerden müteessir olarak Resul-i Ekrem'e müracaat ettiler. Bunun üzerine önce "De ki: Doğu da Allah'ındır batı da..." ve sonra "Allah sizin imanınızı (amellerinizi)boşa çıkaracak değildir" âyet-i kerimeleri nazil oldu; Kabe-i Muazzama müslümanların kıblesi hâiine geldi.
Yine bu hadis-i şerifte orucun da üç kere değişikliğe uğradığı ifâde edilmektedir ki, bu değişikliklerle ilgili açıklama bundan Önceki hadisin izahında geçmiştir.[418][418]

Bazı Hükümler

1. Asr-ı Saadette namaz ve oruç. mütekâmil hale gelinceye kadar çeşitli uygulama merhalelerinden geçmiştir.
2. İbâdetler son şeklini almadan, -alıştırmak vb. hikmetlere mebni olarak-tedricî bir uygulama yapılmıştır.
3. Bir hüküm başka bir hükümle nesh edilebilir.
4. Oruç ibâdeti bütün semavî dinlerde farzdır.
5. Her ay üç gün oruç tutmak ve aşure günü oruçlu olmak sünnettir.
6. Yolcu ve hasta olan ramazanda oruç tutmayıp daha sonra kaza edebilir.
7. Oruç tutamayacak kadar yaşlı erkek ve kadın oruç tutmayıp fidye verebilir.[419][419]

29. İkâmet İle İlgili Hadisler

508. ...Enes (r.a.)den, demiştir ki; "Bilâl'e ezanı çift, ikâmeti tek okuması emredildi". Hammâd (Simâk b. Atiyye'den rivayet ettiği) hadisine, ancak : "kad kametis-salât" lafızları müstesnadır (bunlar ikişer defa söylenir), sözünü ilâve etmiştir.[420][420]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte geçen "emrolundu" kelimesinden hareketle emir verenin kim olduğu hakkında farklı,görüşler ileri sürülmüştür. Bu hususta Ebâ Dâvûd şârihi Hattâbî şunları söylemektedir: "Dinde emr evvelâ Allah'a ve Resulüne isnâd edilir. Bu bakımdan burada Hz. Bilâl*e emir verenin Resûl-i Ekrem olduğunu kabul etmek gerekir. Bazı ilim adamlarının Bilâl'e bu emri veren kimsenin Ebû Bekir veya Ömer olabileceği ihtimali üzerinde durmaları büyük bir hatadır. Çünkü Bilâl (r.a.) Resûlullah'ın irtihâlinden sonra Medine'yi terk etmiş Şam'a gitmiştir. Müezzinlik görevini de Sa'd'a devretmiştir."
Ayrıca bu hadis-i şerif,ezan' kelimelerinin kişer ikişer, ikâmet kelimelerinin de birer birer okunacağını söyleyen İmam-ı Şafiî ile İmam Ahmed b. Han-bel'in delilidir. Diğer mezheplerin ezan ve ikametle ilgili görüş ve delilleri 502. hadis-i şerifin açıklamasında geçmiştir. Gerçekte ikamet kelimelerinin de ezan kelimeleri gibi ikişer ikişer okunacağına dair bir çok hadisler vardır. Nitekim, Ebû Av^ne'nin SahîlTinde rivayet ettiği Şa'bî hadisi TirmizT-nin el-Câmiînde rivayet ettiği Ebû Mahzûre hadisi ve Tahâvî'nin rivayet ettiği

Seleme b. el-Ekva' hadisi ikâmet cümlelerinin ikişer ikişer okunacağını ifâde etmektedirler. Hatta Hanefî uleması Ebû Mahzûre hadisinin üzerinde durduğumuz Enes hadisini neshettiğini söylemişlerse de aksi görüşte olan ulemâ buna itiraz etmişlerdir.

Ezanın çift, ikâmetin ise tek okunmasını, müslümanların ikisini karıştırmadan kolayca ayırabilmelerini sağlama hikmetine bağlamak isteyen Şafiî âlimi Hattâbî'yi, Hanefî ulemasından Aynî merhum ağır bir dille tenkid etmiş, ezan dışarıda vaktin girdiğini ilân etmek için okunur, ikâmet ise, cami içinde namaza başlandığını bildirmek için okunur, bunların karışması hiç bir zaman söz konusu değilken, Hattâbî'nin bu görüşü nasıl ortaya attığını hayretle karşıladığını ifade etmiştir.

Zeylaî merhum, Tebyinu'I-hakâîk'te ikâmetin aslında bütün cümlelerin ikişer ikişer okunduğu halde Emevîlerin bunu değiştirerek bu cümleleri ilk defa birer kere okuduklarını söylemektedir, (bk. Bezlu'l-mechûd, IV, 59)[421][421]

509. ...Humeyd b. Mes'ade İsmail'den, O da Hâlid el-Hazzâî'den, o da Ebî Kılâbe vasıtasıyla Enes'den (508 nolu Vüheyb hadisinin), benzerini nakletmiştir.

İsmâîl der ki; "Ben bu hadisi Eyyûb'e naklettim, o da ancak ikâmet "kad kameti's-salât" kelimesi müstesnadır. (Bu cümle iki defa söylenir)" diye cevap verdi.[422][422]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte geçen, Eyyûb'un "Kad kameti's-salah lafizları bundan müstesnadır" sözünün, Eyyûb'un kendi sözü olup Peygamberimize ulaşan bir hadis olmadığım kabul edenler, ikâmet ederken "kad kameti's-salâh" cümlesinin bir kere okunacağı görüşündedirler. Bunlar İmam Şafiî, İmam Ahmed ve İmam Mâlik hazretleridir. Fakat bu, "ancak kad kameti's-salah lafızları bundan müstesnadır" sözünün Eyyûb'a ait bir söz olup hadis olmadığı görüşü yanlıştır. Zira bu ifâde pek çok merfû hadislerde geçmektedir. Nitekim Abdurrezzak da, Ma'mer vasıtasıyla bu hadisi Eyyûb'dan açık ifadelerle nakletmişti. Aynı şekilde aynı hadisi Ebû Avâne Sahîh'inde, es-Serrâc,Müsned'inde rivayet etmişlerdir. Hadis usûlünde

bilinen bir kaidedir ki, bir haberde geçen ifâde,aksine bir delil bulunmadıkça o haberden sayılır.
Bu ifadenin hadisin aslından olduğunu kabul edenler de "kad kaameti's-salâh" kelimesinin iki kere okunacağı görüşündedirler ki, bu görüş aynı zamanda Hanefîlerin görüşüdür.[423][423]

510. ...İbn Ömer (r.a.)den, demiştir ki:
"Resûlullah (s.a.) zamanında ezan ikişer ikişer, ikâmet ise, birer birer okunurdu. Fakat (müezzin) iki kere, kad kaameti's-salâh, Kad kaameti's-salâh derdi. Biz ikâmeti duyunca abdest alır, sonra camiye giderdik."[424][424]
Şu'be der ki; Ebû Cafer'den, bu hadisten başka (bir hadis) işitmedim.[425][425]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte ezanın bütün cümlelerinin çift okunduğu ifade ediliyorsa da, ezanın sonunda bulunan kelime-i tevhîd bundan müstesnadır. Çünkü bu cümlenin bir kere okunacağına dair pek çok sahîh ve merfû hadis vardır. Nitekim daha önce tercemesini ve açıklamasını yaptığımız 502 ve 503 no.lu hadis-i şerifler de bu hususu açıkça ifade etmektedirler. Ayrıca bu cümlelerin bir kere okunacağı hususunda mezhep imamları görüş birliği içindedirler.
Yine aynı hadisler ezanın başında bulunan tekbirlerin dört kere okunacağını ifade etmektedirler. Ancak bu mevzuda gelen hadisler arasında sübût ve delâlet yönünden farklılıklar bulunduğundan mezheb imamlarının görüşleri de birbirinden farklıdır ki, lüzumlu açıklamalar işaret ettiğimiz hadislerin şerhinde geçmiştir.
Ayrıca bu hadiste ezanda Şafüler ve Malikîlerce benimsenen tercî'den bahsedilmemekte ve ezanda tercF yoktur diyen Hanefîlerin görüşü için bir delil bulunmaktadır.
İkâmet edilirken cümlesinin iki kere tekrarlanacağı görüşünde Mâlikîler'in dışında mezheb imamları arasında görüş birliği vardır.
Şâfiîler ve Hanbelîlerce ittifakla kabul edilen ikametin metni şöyledir:

Hanefîler ise başta bulunan tekbirleri dört kere; sonda bulunan kelime-i tevhidi bir kere; geri kalan cümleleri de ikişer kere okurlar.
Mâlîkilerse, başta ve sonda bulunan tekbirleri ikişer, bunun dışında kalan bütün cümleleri de birer kere okurlar.[426][426]

511. ...Muhammed b. Yahya b. Fâris, Ebû Âmir yani el-Akadî'den, o da Abdülmelik b. Amr'.dan, o da Şu'be'den, o da el-Uryan mescidinin müezzini Ebû Ca'fer'den, o da el-Ekber mescidinin müezzini Ebu'l-Müsennâ'dan o da, "İbn Ömer'den işittim" diyerek (510 numaralı) hadisi nakletmiş(ler)dir.[427][427]

Açıklama

Muhammed b. Yahya bir evvelki Muhammed b. Beşşâr'ın rivâyet ettiği hadisi sırasıyla verdiğimiz senede dayanarak rivayet etmiştir. Hadis-i şerifte geçen Akad, Yemen'de veya Becîle'de bulunan bir kabiledir. Üryan mescidi Nesâî'nin de rivâyet ettiği gibi Kûfe'de bir mesciddir. Mescidi'l-Ekber kelimesinin aslı, "Mescidu'l-Câmii'l-Ekber"dir. Nesâî'nin bir rivayetinde bu kelime "Mescidü'1-Câmi" diye geçmektedir.[428][428]

30. Bir Kişinin Ezan Okuyup Başkasının Kamet Getirmesi

512. ...Muhammed b. Abdillah, amcası Abdullah b. Zeyd'den, naklederek dedi ki:
Nebi (s.a.) (namaz vaktinin girdiğini) ilân için bir şeyler yapmak istemiş (ama) bunlardan hiç birini yapmamıştı. (Sonra) Abdullah b. Zeyd'e (rü'yasmda) ezan gösterildi. (O da) Peygamber (s.a.)'e gelip gördüğünü haber verdi. Resûlullah (s.a.) "Onu BUâl'e öğret" buyurdu, Zeyd de Bilâl'e öğretti. Bunun üzerine Bilâl ezanı okudu. (Bilâl -radiyellahü anh- ezanı okuyunca) Abdullah, "Onu (rüyada) ben gördüm ve ben okumak istiyordum" dedi. Resûlullah (s.a.) de, "Sen de ikâmet et" buyurdu.[429][429]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte ezanı bir kimsenin ikâmeti de diğer bir kimsenin okumasının caiz olduğu ifade ediliyor. Ancak biraz sonra gelecek olan 514

numaralı hadiste ikâmet etmenin ezam okuyanın hakkı olduğu ifâde edildiğinden bu iki rivayetin hangisine uymanın daha faziletli olduğu mevzuunda mezhep imamları arasında görüş ayrılıkları doğmuştur.Bu ihtilâfları şu şekilde özetleyebiliriz:

1. İmam Mâlik ile Hicazlıların ve Kûfelilerin ekserisi ve Ebû Sevr, ikâmeti ezanı okuyan kimsenin yapmasıyla diğer bir kimsenin yapması arasında bir fark görmemişlerdir. Bu hususta üzerinde durduğumuz Abdullah b. Zeyd hadisini delil getirmişlerdir. Hanefilerin de görüşü budur.

2. Hanbelî ve Şafiî ulemâsına göre ise, ikâmet etmek öncelikle ezanı okuyanın hakkıdır. Bunlar 514 numaralı hadis-i şerifi delil getirirler ve; "Abdullah b. Zeyd hadisi gerek metin ve gerekse sened bakımından ihtilaflıdır. Bizim dayandığımız Ziyad b. Haris hadis-i şerifi ise daha kuvvetlidir. Hem de Abdullah b. Zeyd (r.a.)'m rivayet ettiği hadiste anlatılan uygulama İslâm'ın ilk yıllarına ait bir uyguiama idi. Halbuki bizim delilimiz olan Ziyâd b. Haris hadisi ise daha sonraki uygulamalarla ilgilidir. Sonraki uygulamalara sarılmak ise, daha isabetli bir harekettir" derler.

3. Hanefî ulemasına göre ise3eğer ezanı okuyan kimse razı olursa ikâmeti başkasının yapmasında bir sakınca yoktur. Şayet razı olmuyorsa o zaman gönlünün kırılması söz konusu olacağından mekruh olur Çünkü bir müslümanın gönlünü kırmak mekruhtur.

Delilleri ise, mevzumuzu teşkil eden Abdullah b. Zeyd hadisidir.[430][430] Gerçekte ise, ilme ve insafa en uygun olan bu hususta her iki hadise göre de uygulamanın caiz olduğunu kabul etmektir. Binaenaleyh iki hadisin arasını cemetmek mümkün iken neshden bahsetmek asla doğru olmaz. Ve burada neshin isbatını gerektiren bir durum görmek de mümkün değildir.[431][431]

513. ...Abdullah b. Muhammed'den demiştir ki: - "Dedem Abdullah b. Zeyd bu (512 no'lu) hadisi naklederdi' (Sonra da) ve "dedem ikâmet etti" sözünü ilâve etti.[432][432]

514. ...Ziyâd b. el-Hârisî es-Sudâî demiştir ki:

Sabah ezanının ilk (vakti) girince Nebiyy-i Ekrem (s.a.) bana emir verdi, ben de ezan okudum ve ya Resûlullah (sa..):

"İkâmet de edeyim mi? deyince doğu tarafına doğru, sabahın doğuşunu gözetlemeye başladı, "hayır" dedi. Sabah olunca (devesinden) indi, abdest bozduktan sonra (namaza hazırlanan) arkadaşlarının (arasına) katıldı. Yani

abdest aldı. Bilâl ikâmet etmek isteyince Resûlullah (s.a.) O'na, "Ezanı Suda'lı (Ziyâd b. Haris) okudu. Ezanı kim okursa ikâmeti de o eder" buyurdu. Bunun üzerine ikameti de ben ettim.[433][433]

Açıklama

Hadis-i şerifte râvinin ismi "Sudâ'nın kardeşi" şeklinde geçinektedir, fakat biz onu "Suda'lı" diye terceme etmeyi daha uygun bulduk. Suda' Yemen'de bir kabiledir. İnsan mensub olduğu kabilenin kardeşi sayıldığı için Resûl-ü Ekrem (s.a.) bu râviden "Sudâ'nın kardeşi" diye bahsetmiş ve bir kabilenin fertleri arasında bulunan fıtrî kardeşlik duygusunu ifâde buyurmuştur.
Metinden anlaşıldığına göre sabah ezanının vakti girince orada Hz. Bilâl hazır bulunmadığından Hz. Peygamber o anda orada hazır bulunan Zi-yâd b. Haris (r.a.)'e ezan okumasını emretmiştir. Bu emri yerine getiren Ziyâd (r.a.) ikâmet etmek için Hz. Peygamber'den izin istemişse de buna hemen izin vermeyerek ortalığın aydınlanmasını beklemeye başlamıştır. Biraz sonra Hz. Peygamber abdestini tazeleyip gelmiş, tam o sırada Hz. Bilâl (r.a.)'in ikâmet etmek istediğini görünce buna müsaade etmemiş, ikâmetin, ezan okuyanın hakkı olduğunu ifâde buyurmuştur. Ancak bu hususta mezheblerin delilleri ve görüşleri farklıdır. Nitekim 512. hadiste izah edildi.
Bu hadisten "Ezanı okuyanın ikâmet etmesi, başkasının ikâmet etmesinden daha evlâdır" hükmü çıkarılır.[434][434]

31. Ezanı Yüksek Sesle Okumak

515. ...Ebû Hureyre (r.a.) den rivayet edildiğine göre, Nebiyy-i Ekrem (s.a.) şöyle buyurmuştur:
"Müezzin sesinin (ulaştığı yer) miktarınca mağfirete erişir, kuru ve yaş (ne varsa) ona şahitlik eder. (Cemaatle) namaz kılan kimseye de yirmi beş namaz (sevabı) yazılır ve ondan (cemaatle kıldığı) iki namaz arasındaki (küçük günahlar) affedilir"[435][435]

Açıklama

Bu hadis-i şeriften müezzinin sesinin çıktığı nisbette mağfirete olaQagı aniaşıııyor. Müezzinin bulunduğu yer ile sesinin eriştiği son nokta

arasındaki mesafe müezzinin günahlarıyla dolu olsa, bütün bu günâhların ezan sebebiyle affedileceği hadis şârihlerince açıklanmıştır. Bazı âlimler bu mağfiretin kapsamı İçine cemaati de sokan tefsirler yapmışlar, ezanı işitip de cemaatle namaza gelen herkesin günahlarının affedileceğini söylemişlerdir. Bazı âlimler de "Müezzinin bulunduğu noktadan sesinin eriştiği son noktaya kadar olan mesafe üzerinde işlemiş olduğu bütün günahları affolunur" şeklinde yorumda bulunmuşlardır.
Yine bu hadis-i şerifte kuru ve yaş her şeyin kıyamet gününde müezzinin lehine şahitlikle bulunacağına işaret edilmektedir. Nitekim Buhârî'nin bir hadisi bunu açıkça ifade etmektedir.[436][436]
Bu şahitliğin nasıl olacağı konusunda da ilim adamları tarafından çeşitli tefsirler yapılmıştır. îbn Hacer bu konuda şunları söylemektedir: Kıyamet gününde Allah Teâla'nın bu cansız varlıklara bir hayat ve konuşma kabiliyeti vermesi ve bu sayede onların da şahâdette bulunması mümkündür. Aslında bütün varlıklarda -insanın idrâk etmediği ve yaratılış hikmetlerine uygun bir çeşit- ilim ve idrâk bulunduğu ve Allah'ı' teşbih ettikleri bilinen bir gerçektir Nitekim bu gerçek şu âyet-i kerimelerde beyân edilmiştir: "Taşların öylesi var ki; içinden nehirler kaynıyor, öylesi var ki çatlıyor da bağrından sular akıyor ve öylesi var ki Allah'ın haşyetinden (yerlere) yuvarlanıyor. Allah yaptıklarınızdan gafil değildir"[437][437]
Yani o taşlar yağmurlar, kasırgalar, zelzeleler gibi kudret-i ilâhiyeyi gösteren âyât-ı ilâhiyye'den müteessir olarak Allah korkusundan her halde düşer yuvarlanır yerinden oynar. Halbuki sizin kalpleriniz bu kadar zahir âyetler karşısında zerre kadar müteessir olmaz! Tergîb ü terhîbden bir eser duymaz"[438][438]
Hiç bir şey yoktur ki onu hamdiyle teşbih etmesin ve lâkin siz onların teşbihlerini iyi anlayamazsınız"[439][439] Elmalılı Merhum bu âyet-i kerimenin tefsirinde şunları söylemektedir: "Çokları bu teşbihin lisan-ı hal ile delâlet veya halin kaiden camm olduğuna kail olmuşlardır. Fakat bazı tefsirciler mânâyı hakikîsi üzere kavlen teşbih demek olduğunda ısrar etmiştir. Ekseriyyetin kavli ukul-ı avamaa emess görünürse de Âlûsî tefsirinde tafsil olunduğu üzere Re-sûlullah'ın elinde taşların teşbihinin duyulması gibi birçok ehadis ve asar-ı varide bazın kavlini te'yid

etmektedir. Muhyiddin-i Arabi ve sair birçok sofiyye dahi buna kaildirler."[440][440]
Nitekim ehl-i sünnetin görüşünün bu merkezde olduğu el-Bağavî.tarafından ifade edilmektedir. Ayrıca kurdun ve öküzün konuşmaları da bu konuda en ufak bir şüphe bırakmayacak deredece kuvvetli birer delildir.[441][441]
Bütün varlıkların müezzin için şahitlikte bulunmasının hikmeti ise, "Müezzinin fazilet ve yüksek derecesinin her tarafa yayılmasını ve takdirle karşılanmasını sağlamaktır" şeklinde izah edilmiştir.
Yine bu hadisteki cemaatle namaz kılan kimsenin iki namazı arasındaki günahlarının affolacağı ifâdesindeki günâhlardan maksat, bazılarına göre küçük günahlar ise de bazılarına göre kul haklarının dışında kalan bütün günâhlardır.[442][442]

Bazı Hükümler

1. Varlıkların kıyamet günündeki şahitliklerini kazanmak için müezzinin ezan okurken sesini yükseltmesi müstehaptır.
2. Kıyamet gününde müezzinlerin dereceleri çok yüksektir.
3. Cemaatle kılınan iki namaz arasındaki günahlar affolunur.[443][443]

516. ...Ebû Hureyre (r.a.)'nin Rivayet ettiğine göre Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur:
"Namaz için ezan okunduğu zaman şeytan arkasını dönüp yellene yellene ezan sesini işitmez oluncaya kadar uzaklaşır. Ezan bitince geri gelir; namaz için ikâmet edilince (tekrar) arkasını dönüp kaçar. İkâmet bitince tekrar geri gelir, (namaz kılan) kişiyle kalbi arasına girer ve hatırına gelmeyen şeyler hakkında "şunu da bunu da hatırla" der. Nihayet adam kaç (rekât) namaz kıldığını bilmez hale gelir."[444][444]

Açıklama

Şeytanın ezan sesini işitince yellenerek kaçması Kadı Iyaz'a göre hakikat manasına alınabilir. Çünkü Şeytan da yiyen ve içen ruhani bir yaratıktır. Onun da kendine has bir şekilde yellenmesi mümkündür.

Fakat Buhârî şârihi Aynî gibi bazı alimler ise, "Şeytanın yellenmesinden maksat, çok korktuğu büyük bir musibete uğramasıdır. Nasıl ki büyük bir musibete mâruz kalan kimsenin, o anda korkusundan dolayı dizlerinde can kalmaz, ayaklan birbirine dolaşıp abdesti kalmazsa şeytanın da ezan sesini duyunca mü'minlere vesvese vermekten ümitsizliğe düşerek büyük bir korku hâli yaşadığı ifâde edilmek istenmiştir. Yani yellenmek kelimesiyle yellenmeye sebeb olan büyük bir korku hâli kast edilmiş, şeytanın ezan karşısındaki durumu korkunç bir felâkete uğrayan kişinin haline benzetilmiştir" demişlerdir.

İşte şeytan bu duruma sebeb olan ezan sesinden kurtulmak için ezan sesi işitilmez oluncaya kadar uzaklara kaçmaya devam eder.

Bu uzaklaşmanın miktarı hakkında Müslim'in Sahîh'inde rivayet ettiği şu hadis-i şerif bir fikir verebilir: "Şüphesiz kî şeytan namaza nida edildiğini işittiği vakit Revha denilen yere vanlıncaya kadar gider. Süleyman (el-A'meş), "Ebü Sufyân'a Ravha'nın nerede olduğunu sordum; bu yer Medine'den 36 mil uzaktadır, cevabını verdi, demiştir."[445][445]

Şeytanın en faziletli bir ibâdet olan Kur'ân okumak'dan ve namazdan kaçmadığı halde ezandan kaçışının hikmeti, kıyamet gününde müezzinin lehine şehâdette bulunmaktan kurtulmak istemesine bağlanabilir. Çünkü bir evvelki hadis-i şerifte beyân edildiği gibi kıyamet günü ezan sesini duyan her şey müezzinin lehine şehâdet edecektir.

Bazıları da bu hususu şöyle açıklamışlardır: Ezan insanları Allah'a secdeye çağıran bir davettir. Şeytan ise, secdeden kaçtığı için Allah'ın rahmetinden uzak kalmıştır. Şeytan ezan sesini duyunca bu hâdiseyi hatırladığı için rahatsız olur, daha fazla duymamak için süratle uzaklaşır. Bir de ezandaki cümleler'en faziletli zikr olan kelime-i tevhid ve benzeri sözlerden ibarettir ki, bu cümlelerin sayısı bellidir. Şeytan vesevese vererek bu kelimeler üzerinde bir eksiklik veya fazlalık yaptırmaya muvaffak olamaz. İşte şeytan bundan nefret ederek kaçar. Amma şeytan vesvese ile insanın kıldığı namaza bir noksanlık ve sünnete uymayan bir fazlalık eriştirebilir. İşte şeytan bu ümide kapılarak namaz kılana yaklaşır.

Fakat eksiksiz namaz kılabilen kimselere yaklaşmak istemez. Ancak böyle kimseler az bulunur.

İbn'ül-Cevzî ise şeytanın kaçışını şöyle açıklar; "Ezandan nefs, lezzet alamaz, ezan okuyan kişiye gaflet ve riya yaklaşamaz. Namazdan ise nefs

kendine bir pay çıkarabilir. Bu bakımdan şeytan namaz kılan kişiden kaçmak istemez. Ancak şeytanın kaçtığı ezan, aslına uygun olarak tegannîden uzak, kelimelerinin hakkı verilerek okunan ezandır..."
Bu bakımdan, Sahih-i Müslim'de bulunan şu hadis-i şerifte cinlerin şerrinden korunmak için ezan okumak tavsiye edilmektedir:
"Süheyl demiş ki: Babam beni, Benû Hârise'ye gönderdi, yanımdan bizim uşaklardan biri yahut bir dostumuz vardı. Ona bir kimse bir bahçeden ismiyle seslendi. Yanındaki (arkadaş) bahçeye bakındı ise de hiç bir şey göremedi. Ben bu hâdiseyi babama anlattım. Babam : Senin böyle bir şeyle karşılaşacağını bilsem göndermezdim. Ama bundan böyle bir ses işitirsen hemen ezan oku. Çünkü ben Ebû Hureyre'yi Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellern)'den şu hadisi rivayet ederken işittim: "Şüphesiz ki namaza nida edildiği vakit şeytan geri gider. Onun sesli bir yellenmesi vardır."[446][446]

Bazı Hükümler

1. Ezanın fazileti çok büyüktür.
2. Şeytan ezan sesinden çok rahatsız olur.Hatta onu dinlemeye tahammül edemez. Ezandan rahatsız olanlarda da şeytana benzer bir taraf var demektir.
3. Şeytan, peygamberler ve evliya gibi Allah'ın sâdık ve ihlash kullarının dışında herkese namaz kılarken ve Kur'an okurken bile vesvese verebilir.
4. Şeytân insanlara zarar vermek için çok çaba sarfeder. Ondan Allah'a sığınmak lâzımdır.[447][447]

32. Namaz Vakitlerine Dikkat Göstermek Müezzine Düşen Bir Vecîbedir

517. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den; demiştir ki; - Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem); "İmam (cemaat için) kefil, müezzin de mu'temeddir. Ey Allah'ım, imamları doğru yola eriştir, müezzinleri de bağışla" buyurdu.[448][448]

Açıklama

Bu hadis-i Şerifte geçen imamın kefil olmasından maksat Aliyyü'l-Kaarî'ye göre, imamın, cemaate kıldırdığı namazı bütün ahkâmına titizlikle riâyet

ederek kıldırmak görevini yüklenmesidir.
Kadî Iyaz'a göre ise, bu sozun anlamı; İmamın, cuma namazı ile ilgili bütün görevleri üstlenmesidir. Cemaatle kılınan namazda cemaatin kıraatte bulunmaması şartını koşan imamlar açısından ise, imamın cemaatle kılınan bütün namazlarda cemaatin kıraatini üzerine almasıdır. Namazın farzlarını, sünnetlerini, rekâtlarını gözetmek, duâ esnasında Allah'a cemaati için de dua etmek suretiyle onları gözetmek de imamın yüklendiği kefillik görevi içine girmektedir.
İbn Melek ise, imamın kefil olması sözünü şöyle açıklıyor: "Cemaatin namazının sahih veya fâsid olması imamın namazının sahih veya fâsid olmasına bağlıdır. İmamlar bu sorumluluğun idraki içinde kıldırdıkları namaza dikkat etmek mecburiyetindedirler. Şayet imamın kıldırdığı bu namaz sahih olursa sevabı daha çok, fasid olursa vebali cemaatin vebalinden daha büyük olur. Çünkü bütün cemaatin vebalini yüklenir. İşte bu hadisteki kefilliğin mânâsı budur. Yahutta buradaki kefillikten maksat, cemaat adına dua etme görevini yüklenmektir."
Müezzinin mutemed olmasından maksad ise, namaz ve oruç gibi vakte bağlı olarak edâ edilen bütün ibâdetlerde halkın, müezzinin sesine güvenerek ibâdetlerini ifâ etmeleridir. Yahutta müezzinlerin, ezan okumak için minarelere veya benzeri yüksek yerlere çıktıkları zaman halkın mahrem hallerine bakmaktan sakınan, halkın bu hususta müezzinlere duyduğu güvene gerçekten lâyık kimseler olmalarıdır. Yani gerçek müezzinler bunlardır.
Resul-ü Ekrem'in imamlar için "Ey Allahım onları doğru yola eriştir" diye duâ ettiği halde, müezzinler için "Ey Allah'ım onları bağışla" diye duâ buyurması, imamların müezzinlerden daha faziletli olduğuna delâlet eder. Çünkü:
1. Cenab-ı Peygamberin müezzinlerin hatalarının bağışlanması için duada bulunması onların kusurlu olduklarını ifâde ettiği gibi, imamların görevlerinde muvaffak olmaları için duada bulunması da onların faziletli olduklarını ifâde eder.
2. Müezzin sadece vakitleri ilân etme görevini üzerine almışken imam cemaatin namazını erkân, adabı ve her yönüyle en mükemmel şekilde kıldırmak görevini üzerine almıştır. Bu ise, imamın ifâ ettiği görevin ağırlığını ve dolayısıyla imamlığın faziletinin büyüklüğünü gösterir.

3. İmam Resûlullah (s.a.)'in vekili, müezzin ise Bilâl- Habeşi'nin (r.a.) vekilidir.İkisi arasındaki farkı izaha lüzum yoktur.Nitekim İmam Ebû Hanife, Horasanlılar ve Şâfiiler de imamlığın müezzinlikten üstün olduğu görüşündedirler. Şafiî imamlarından Nevevî'nin beyânına göre, İmam Şafiî Hazretleri müezzinliğin imamlıktan daha faziletli olduğu görüşündedir. Hazreti İmam "el-Ümm" isimli eserinde bunu böyle beyan etmiştir. İmamlıkla müezzinliğin faziletçe eşit olduğu görüşünde olanlar bulunduğu gibi, imamlığın hakkını verebilenler için imamlığın, müezzinliğin hakkını verebilenler için de müezzinliğin daha faziletli olduğunu söyleyenler de vardır.[449][449]

Bazı Hükümler

1. İrnamlığa toplum içinden kefil olma ehliyetinde bulunan kimseler seçilmelidir.
2. Müezzin müslüman, akıllı ve adaletli bir kimse olmalıdır. Delinin, kâfirin okuduğu ezan sahih değildir.[450][450]

Ezanla İlgili Bazı Mühim Meseleler

1. Müezzinin hür olması gerekir. Kölenin kendi namazı için okuduğu ezan sahih olursa da, cemaat için okuduğu ezan, sahibinin izni olmadıkça caiz değildir. Çünkü cemaat için kölenin müezzinlik vazifesini yüklenmesi, sahibinin hizmetine bir engel teşkil eder.
2. Yedi yaşına girmiş çocuğun okuduğu ezanın caiz olup olmadığı konusunda İslâm âlimleri arasında görüş ayrılıkları vardır. Şafiî âlimlerinin ekserisine, İmam Ahmed'e ve Mâliki âlimlerine göre vakitleri adaletli bir kimsenin tesbit etmesi ve denetlemesi halinde yedi yaşındaki çocuğun (mümeyyiz çocuğun) ezanı caizdir, nâvud-ı Zâhirî'ye göre ise, kesinlikle ve mutlaka caiz değildir. Hanefi'lere göre mürâhik çocuğun (bulûğ çağına geldiği halde baliğ olmayan çocuğun) ezanı caizdir. Şafiî âlimlerinden bir kısmı da mümeyyiz çocuğun okuduğu ezanın mekruh olduğunu söylemişlerdir.
3. Abdestsiz olan kişinin ezan okumasına cevaz verilmiş ise de dört mezhebe göre mekruhtur.[451][451]

518. ...A'meş dedi ki; Ebû Sâlih'den bana haber verildi; -ancak bunu ondan başkasından işitmiş olduğuma ihtimal de vermiyorum-(Ebû Salih) Ebû Hureyre'den (rivayetle şöyle) demiştir: Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu; (diyerek bir önceki hadisin) benzerini nakletmiştir.[452][452]

Açıklama

Musannif bu hadisi rivayetle bir önceki hadisi takviye etmek maksadını gözetmiştir. Bir önceki hadise dair yapılmış açıklamalara ayrıca birşeyler eklemeye gerek yoktur.[453][453]

33. Ezanı Minarede Okumak

519. ...Neccâr oğullarından bir kadın (şöyle) demiştir:
Benim evim mescidin etrafında bulunan evlerin en yükseği idi. (Mescid-i Nebevi yapılmadan önce) Bilâl (r.a.) sabah ezanını onun üzerinde okurdu. Seher vakti gelir, evin üzerine oturur, sabahın olmasını beklerdi. Sabahın olduğunu görünce ayağa kalkar ve "Ey Allahım sana şükranlarımı arzeder, Kureyş'in (müslüman olması ve) senin dinini ayakta tutmaları için yardımını dilerim "derdi. Sonra da ezanı okurdu. O kadın dedi ki; "Vallahi onun bu kelimeleri terk ettiği tek bir geceyi (bile) hatırlamıyorum."[454][454]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen seher vaktinden maksat bazılarına göre gecenin son üçte biridir. Esasen seher gizlilik ve kapalılık anlamına gelir. Gecenin son bölümünde tam manâsıyla bir gizlilik ve kapalılık bulunduğu için seher ismi verilmiştir.Cenab-ı Allah,âl-i İmrân sûresinin 17. âyetinde seher vaktinde istiğfar edenleri övmektedir. AIûsî merhum bu âyetin tefsirinde[455][455] bu vakitte tevbe ve duaların kabul edildiğini ifâde ettikten sonra İbn Cerîr'in tahric ettiği şu hadis-i şerifi nakletmektedir: "İbn Ömer geceyi namazla ihya ettikten sonra;
Ey Nafi, seher vakti oldu mu? diye sorardı. Eğer Nâfi:
Evet seher vakti girdi, diye cevab verirse namazı bırakır, sabaha kadar duâ ve tevbe ile meşgul olurdu."

İbn Merdûye, Enes b. Mâlik'den nakletmiştir. Enes b. Mâlik (r.a.) demiştir ki: "Resûlullah (sallellahü aleyhi ve sellem) bize seher vakitlerinde yetmiş kere istiğfar etmemizi emrederdi. Buhârî'nin Sahîh'inde rivayet ettiğine göre; Cenab-ı Zülcelâl Hazretlerinin emri ile melekler her gecenin son üçte birinde sema-i dünya'ya (vazifeli bir melek) iner ve:
"Duâ eden yok mu, duasını kabul edeyim, isteği olan yok mu, isteğini vereyim, günahlarının bağışlanmasını isteyen yok mu, bağışlayayım" der. Bu durum sabah oluncaya kadar devam eder.[456][456]
Bütün bu ve benzeri rivayetler seher vaktinde 4ua etmenin kıymet ve ehemmiyetini gösterir. îşte Hz. Peygamberin yakınında bulunmanın bahşettiği imtiyaz ile zaman ve mekânın esrar ve hikmetine âşinâ olan Bilâl-i Habeşi (r.a.) bu hadis-i şerifte beyân edildiği şekilde seher vaktinin feyz ve bereketinden azamî derecede ve devamlı olarak nasibini almıştır.[457][457]

Bazı Hükümler

1. Ezanın yüksek yerlerde okunması gerekir. Çünkü yüksek yerlerde okunan ezan halka daha rahat duyurulur ve sesin daha uzaklara erişmesini mümkün kılar. İbn Ebî Şeybe'nin Ebû Hâlid vasıtasıyla Hişâm'dan, O'nun da babasından rivayet ettiğine göre Mekke fethedildiği gün Hz. Bilâl ezanı Ka'be-i Muazzama'nın üzerinde okumuştur.
2. Ancak ezan okumak için yapılan minarelerin, müezzinin sesinin aşağı erişmesine engel teşkil edecek şekilde yüksek olmaması lâzımdır. Böyle haddi aşan yükseklikler aynı zamanda müezzinin evlerin mahremiyetini ihlâl etmesi bakımından da sakıncalıdır. Ancak minarenin evlerden şahısları seçemeyecek kadar uzak olması halinde bu ikinci sakınca ortadan kalkar. Bir evvelki babta geçtiği, gibi, "İmamın, bütün sorumlulukları yüklenen kişi; müezzinin ise, emin kişi" olması hasebiyle müezzinlerin namahreme bakmayacak ciddiyette kişilerden olması da gerekmektedir.[458][458]

34. Müezzinin Ezan Okurken Yüzünü Çevirmesi

520. ...Ebû Cuhayfe, (Vehb b. Abdillah)[459][459] Man;demiştir ki: "Mekke'de Peygamber (sallellahü aleyhi ve sellemin yanın)a geldim.

Kendisi deriden (yapılmış) kırmızı bir çadırda bulunuyordu. Sonra Bilâl (r.a.) çıkıp ezan okudu. Ben de onun ağzım sağa-sola döndürüşünü takibe koyuldum. Sonra Resûlullah (s.a.v.) üzerinde Yemen kumaşından kırmızı (çizgili) kıtrî (demlen) bir elbise ile çıktı." Mûsâ(b.îsmâil Ebû Cuhfe'den bu hadisi şöyle) rivayet etti: "Ben Bilâl (r.a.)'i Ebtah'a çıkmış, ezan okurken gördüm, Hayye ale's-salâh, Hayye ale'l-felâh cümlelerine gelince, vücudunu döndürmeden boynunu sağa ve sola çeviriyordu. Sonra (Bilâl) çadıra girdi. Bir değnekle çıktı. (Musa b. ismail Ebû Cuheyfe)hadisini(n geri kalan kısmını da) rivayet etti.[460][460]

Açıklama

Bu hadis~i şerif, ezan okurken "hayyeleP'lerde sağa ve sola dönmenin ve kırmızı çizgili elbise giymenin hükmünü ihtiva etmektedir.
Birinci konuda Şevkânî şunları söylemektedir: Ezan okunurken sağa-sola dönülüp-dönülemeyeceği konusunda gelen rivayetlerin bazısı buna cevaz verirken, bazısı da cevaz vermemektedir. Hafız İbn Hacer el-Askalânî'ye göre bu rivayetler arasında bir çelişki yoktur. Ezan okunurken sağa-sola dönülemeyeceğini ifâde eden rivayetlerde kasdedilen, vücudu döndürmektir. Dönmenin caiz olduğunu ifâde eden rivayetlerde kasd edilen ise, ayaklar kıbleye karşı sabit, göğüs , kıbleden çevrilmeden sadece sağa ve sola yüzü çevirmektir. Binaenaleyh çelişik gibi görülen bu rivayetler arasında aslında herhangi bir çelişki söz konusu değildir. İbn Battal ve onun görüşünde oİan âlimler ise, ezan okurken vücudu döndürmenin caiz olduğunu ifâde eden rivayetlerin zahirî manalarına sarılarak bunun caiz olduğunu söylemişlerdir. İbn Dakiki'I-İyd ise, şunları söylemektedir: "Müezzin sesini duyurmak için ihtiyaç duyarsa hayyealel'lerde isterse, bütün vücuduyla veya sadece yüzüyle sağma-soluna dönebilir. Ancak hayyealelerde sağa ve sola dönüşün nasıl olacağı konusunda da ilim adamları arasında ihtilaf vardır. Bazılarına göre "hayye ale's-salâti, hayye ale's-salâh" cümleleri okunurken sağa dönülür; "hayye ale'I-felâh hayye ale'I-felâh" cümleleri okunurken de sola dönülür, bazılarına göre de "Hayye ale's-salah" cümlesinin birincisi sağa doğru okunur, ikincisi sola doğru okunur. Hayye ale'I-felâh cümleleri de aynı şekilde okunur. Bu şekilde okuyuşta sağ ve sol cihetlerin bu kelimelerden, eşit bir şekilde nasibini

alması imkânı bulunduğundan bu okuyuş tercihe lâyıkgörülmüşse de birinci okuyuş şekli hadisin zahirine daha uygundur.
İmam Ahmed'den rivayet edildiğine göre müezzin ancak minarede ezan okuıken minarede dolaşabilirse de minarenin dışında ancak ayaklan sabit kalarak yüzünü sağa-sola döndürebilir.
İmam Ebû Hanife ve İshâk da bu görüşdedirler. Nehâî, Sevrî, Evzâî, İmam Şafiî, Ebû Sevr gibi âlimlere göre de müezzin nerede olursa olsun vücuduyla sağa-sola dönemez. Ancak ayaklan ve göğsü kıbleye dönük kalarak, yüzünü sağa-sola döndürebilir. Bir rivayete göre Ahmed İbn Hanbel de bu görüştedir.
Hadisi şerifte geçen, “Hz. Bilâl elinde bir değnekle çıktı" lâfzı ile ilgili şunu belirtelim: Resûlullah kırda namaz kıldıklannda "Aneze" denilen ucunda sivri demir bulunan değneği kıble cihetine diker onu sütre ittihaz ederek ona karşı namaz kılarlardı. İşte Hz. Bilâl bu değneği Resûlüllah'a uzattı, Peygamber (s.a.) bu değneği kıbleye dikti. Hadisin râvisi Mûsâ b. İsmail'in de beyan ettiği gibi, Resûlullah öğle ve ikindiyi bu sütreye karşı kıldı.
Sütre ötesinden gelip geçen canlılar namazı bozmazlar.
İmam Mâlik'e göre ise: "Müezzin sesini duyurmak için ihtiyaç duymadığı müddetçe sağa-sola ne vücuduyle, ne de yüzüyle yönelemez."[461][461]
Hanefî mezhebinin bu mevzudaki görüşü kısaca şöyledir: Ezan ve ikâmet kıbleye dönük olarak okunur.Ancak*'hayye ale's-salâh"derken müezzin yüzünü sağa; "hayye ale'l-felâh" derken de sola çevirir. Ezan minarede okunuyorsa, kıbleye dönük olarak başlanır, şerefede sağdan dolaşmaya başlanarak hayye ale's-salah'ları kıblenin sağ tarafında ve hayye ale'l-felah'ları kıblenin sol tarafında söyler. Geri kalan son kısmı da kıbleye karşı tamamlar.[462][462]

35. Ezanla İkâmet Arasındaki Duâ

521. ...Enes b. Mâlik'den; demiştir ki:
Resûlullah (s.a.) "Ezan ile ikâmet arasında (edilen) duâ (geri) çevrilmez” buyurdu.[463][463]

Açıklama

Allahü Zülcelâl Hazretleri, lütuf ve merhametinin eseri olarak isyan ve hatadan beri olmayan kulları için tevbe kapısını ölünceye kadar açık bulundurduğu gibi, dünya ve âhiretle ilgili isteklerinin büyük-küçük her çeşidini sadece kendinden istemeleri, kullara boyun eğmemeleri için de dergâh-ı izzetine el açıp ihlâsla niyazda bulunmalarını emretmiş ve kulun duasının kabul olunduğuna dâir bir takım alâmetler yaratmıştır. Duanın kabul olmasının başta gelen şartı, haramlardan kaçınmak ve ihlâsla belli zaman ve mekânları değerlendirmektir.

İşte bu hadis-i şerifte ezan ile ikâmet arasında edilen duanın reddolunmayacağını ifade ve kulları bu zamanlarda duaya teşvik etmektedir. Hâkim ve Ebû Ya'lâ'run Ebû Ümâme'den rivayet ettikleri bir hadis-i şerifte de Resûl-i Ekrem (s.a.) Efendimiz şöyle buyurmaktadır: "Müezzin ezan okumaya başlayınca gök kapıları açılır ve duâlar(ı) kabul edilir"[464][464] Yine Enes b. Mâlik (r.a.)'in rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Efendimiz şöyle buyuruyor: "Müezzin ezan okuduğu zaman yapılan dua kabul olur. İkâmet edilince bir daha duâ geri çevrilmez."[465][465]

İmam Mâlik ve Beyhakî, Ebû Hâzim vasıtasıyla Sehl b. Sa'd'den şu hadis-i şerifi rivayet etmişlerdir: "İki vakit vardır ki, duası kabul olunmayan kişi pek azdır. Namaz için ezan okunduğu an, Allah yolunda mücâhidlerin saf teşkil ettiği an"[466][466]

Kelime olarak duâ her türlü isteği ifâde eder. Bu anlamda bir kimsenin nzık peşinde koşması da bir duadır. Rızık te'mini yolunda sebeblere sarılmak da şartlarına riâyet fedilerek yapılan bir duâ hükmündedir. Bu manadaki duâ bütün müslümanlar için yapıldığı zaman kabul edilme ümidi çok kuvvetlidir.

Ancak bu hadis-i şerifte kasd edilen duâ, şartlarına sarılarak yapılan, kendisiyle bir günâhın tahakkuku istenmeyen ve akraba ziyaretini kesmeyen bir kimsenin yaptığı duadır.

Kişi duâ esnasında bütün varlığıyla Allah'a yönelmeli ve duasının mutlaka kabul olunacağına inanmalıdır. Çünkü Cenab-ı Hak kulunun zannma göre muamele eder: "Ben kuluma, bana olan zannına göre muamele ederim"[467][467]

Ancak duâ kabtal olmadı diye duadan vazgeçmemeli, devam etmelidir. Çünkü Cenab-ı Allah ya o duâ ile kula isabet edecek bir belâyı önlemiştir;

yahutta bu duanın kabulü te'hir edilmiştir. Ya da onun karşılığı âhirette verilecektir.
Bazı duaların gerçekleşmesinin, kulun aleyhine olabileceğini .de unutmamak lâzımdır. Bu bakımdan duanın neticesini Allah'a bırakmak gerekir.
Bilindiği gibi Cenab-ı Peygamber (s.a.) zamanında Sa'lebe isminde bir fakir var idi. Allah'ın kendisine çok mal vermesi içinResûlullah (s.a.)'dan duâ etmesini istedi. Bu maksatla her gelişinde Resûlullah (s.a.)
" Ya Sa'lebe, şükrünü edâ edebileceğin az mal, hazmedemeyeceğin çok maldan daha hayırlıdır" derdi. Üçüncü defa gelişinde Resûl-i Ekrem (s.a.):
"Ey Sa'lebe, ben senin için bir örnek değil miyim? Vallahi dağların elimde gümüş veya altın olmasını isteseydim öyle olurdu" demişse de Sa'lebe: "Seni gönderen Allah'a yemin olsun ki, eğer beni zengin ederse, bu malın şükrünü hakkıyla edâ edeceğim. Bu malda hakkı olan herkese de hakkım eksiksiz vereceğim" diye ısrar ediyordu. Sa'lebe o sıralarda hakikaten Resûl-i Ekrem'den ayrılmıyor, cuma ve cemaate devam ediyordu.Nihayet Resûl-i Ekrem (s.a.) Sa'lebe'nin ısrarı karşısında O'nun için "Ey Allahım Sa'lebe'-ye çok mal nasib eyle" diye duâ etti. Bunun üzerine Sa'lebe gidip kendisine bir koyun aldı. Kısa zamanda davarları çoğaldı. Medine'ye sığmaz oldu. Medine'den uzak bir çiftliğe çekilerek davarlarının derdine düşen Sa'lebe, Allah'ı ve Resulünü unutup cami ve cemaat nedir bilmez oldu. Resûlullah ona bir mektup gönderip davarlarının zekâtını istediyse de o, "ben bunu veremem bu sizin istediğiniz cizye gibi bir şeydir" diye cevab verdi. Elçiler bu haberi Resül-ü Ekrem'e eriştirmeden önce Resul-ü Ekrem (s.a.)'in mübarek ağzından şu kelimeler döküldü: "Vay yazık Sa'lebe'ye, yazık Sa'lebe'ye" sonra da şu âyet-i kerime nazil oldu: "Vaktaki Allah (adlından istediklerini verdi, cimrilik edip yüz çevirdiler"[468][468]
Tirmizî'nin rivayet ettiğine göre Efendimiz:
"Ezan ile ikamet arasında duâ geri çevrilmez." buyurunca sahâbe-i Kiram;
Ya Resulallah, nasıl duâ edelim? diye sormuşlar. Resul-i Ekrem (s.a.) de; "Allah (c.c.)'ın affını, dünya ve âhirette afiyette kılmasını isteyiniz" buyurmuştur.[469][469]

Bazı Hükümler

1. Kırmızı Çizgileri olan elbise giyilebilir.
2. Ezan okurken Hayye ale's-salâh ve felahlarda sağa ve sola başın çevrilmesi sünnettir.
3. Sahrada namaz kılarken önüne sütre koymak sünnettir.
4. Ezan yüksek bir yerde okunmalıdır.
5. Müezzinler emîn kişilerden tayin edilmelidir.
6. Müezzin ezan okurken parmaklarını kulaklarına koyabilir.[470][470]

36. Müezzini Duyan Kişinin Söyleyecekleri

522. ...Ebû Sa'îd el-Hudrî (r.a.) Resûlullah (s.a.)'m şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Ezan sesini duyunca, müezzinin dediğini siz de söyleyiniz"[471][471]

Açıklama

Bu hadis-i şerifin zahirine göre, baştan sona kadar müezzinm okuduğu kelimelerin hepsini söylemek ezanı işiten kimse için bir vazifedir. Ancak ilerde gelecek olan 527 no'lu hadis-i şerifte hay-ye ale's-salâh ve hayye ale'l-felâh cümleleri okunurken, "Lâ havle velâ kuvvete illâ billahi'l-aliyyi'l-azim" (günahdan dönmek, çekinmek, itaate güç yetirmek ancak Allah Teâla'nın korumasıyla ve yardımı ile kabil olur) cümleleriyle karşlık verilir.
Bu mevzuda fikir beyân eden ilim adamlarının kimisi mevzumuzu teşkil eden bu hadisle amel ederek ezanın bütün cümlelerinin aynen tekrarlanacağını söylemişler, bir kısmı da 527 no'lu Hz. Ömer hadisinin zahirine dayanarak, hayye ale'lerde sadece denileceğini söylemişlerdir. Bir kısmı da "Hükmü genel olan cümlelerle (522 no'lu hadis gibi) hükmünde özellik bulunan cümleler (527 no'îu hadis gibi) arasında te'lif mümkün olunca te'Iif (birleştirme) yoluna gitmek, esastır" kaidesinden hareket ederek hayyealelerde hem hayye alel cümlelerinin aynen tekrarlanacağını, hem de cümlelerinin söylenmesi gerektiğini ifâde etmişlerdir.
Namaza çağrı mesabesinde olan ezana icabet fiilî ve kavlî olarak iki durumda incelenebilir:
1. Fiilî icabet de ikiye ayrılır:
a. Ezanla namaz vakti bildirildiğine göre, vakit içerisinde mükellefin namaz kılarak yapmış olduğu fiilî icabettir;

b. Şartlarını hâiz mükellefin namazını cemaatle edâ etmek için cemaate iştirak icabetidir.
2. Kavlî icabet ise, müezzinin söylediklerini aynen tekrar ederek yapacağı kavlî icabettir ki, bu bâbda incelenecek husus ve işte bu mevzuyu açıklayan hadislerdir.
Müezzinin söylediklerini tekrarlama hakkında mezheb imamlarının görüşlerini de şöylece sıralamak mümkündür:
1. "Ezanı işiten herkesin, ister cünüb, ister hayızlı, ister nifaslı olsun hayyelalelerin dışında bütün cümleleri aynen söylemesi, hayyealelelerde ise, demesi mendubtur. Bu mesele de bütün fakîhler ittifak etmişlerdir.
2. Ancak Hanefîlere göre hayızlı ve nifaslı kadınlar bu faziletten mahrumdurlar. Bunlar için ezana icabet etmek mendüb değildir.
Hanbelîlere göre ise farz namaz kılmakla meşgul olmayan herkes için ezana icabet etmek mendubtur.[472][472]
3. Sabah ezanında cümlesi okunurken ise "doğrusun, gerçeksin, doğru söylemiş bulunuyorsun" denilir. Bu son kelimelerin söyleneceğine dâir bir delilin bulunmadığını söyleyen el-Hattâbî gibi bazı âlimler varsa da İmam Nevevî el-Min'hâc isimli eserinde böyle söyleneceğini beyân etmiştir. Demiri de "İbn Rifa'a bu mevzuda delil bulunduğunu söyledi" demiştir.
4. Ezana sadece kalbi ile icabet etmek kâfi gelmeyip dil ile telâffuz etmek mendubtur.
5. Bu hadisin zahirine göre, Hanefîlerin dışında bütün imamlarca hayızlı, nifaslı ve cünübün ezan cümlelerine usulüne göre icabet etmesi men-dûb iken Hanefîlerin hayızlı ve nifaslının icabet edemeyeceğim söylemelerinin hikmeti şudur: Çünkü hayızlı ve nifaslı kadınlar namaz kılmakla mükellef değillerdir. Bu sebeble ezana da icabetle mükellef değildirler. Diğer imamların hareket noktaları da ezana icabet etmek bir zikirdir. Mü'min içinse, her an zikir hâlidir. Hayız ve nifas hâli bunun dışında değildir.
6. Hanefî, Şafiî ve Hanbelî mezheblerine göre farz olsun, nafile olsun namazda olan bir kimse ezana icabet etmekle mükellef değildir. Şayet icabet ederse, namazı bozulur. Fakat Şafiîler namazın bozulması için kişinin na-mazda olduğunu ve işittiğinin bir insan sesi olduğunu bilmesini şart koşmuşlardır.
7. İmam Mâlik'e göre ise, nafile namazı kılmakta olan kimse ezana icabet ederse namazı bozulmaz.

8. Her ne kadar bu hadis-i şerifin zahirine göre ezana icabet etmek farz ise de, hadisdeki "müezzinin söylediğini siz de söyleyiniz" emrinin hükmünü farz olmaktan çıkarıp müstehaba çeviren delil Sahih-i Müslim'deki şu hadis-i şeriftir: "Resûlullah (s.a.) fecr doğduğu zaman baskın yapardı. Ezanı dinletirdi. Şayet ezan sesi işitirse, baskından vazgeçer, işitmezse baskın yapardı. Bir defa Allahu Ekber, A İla hu Ekber diyen birini işitti. Bunun üzerine Resûlullah (sallellahü aleyhi ve sillem) : "Fıtrat-ı İslâm üzere" buyurdular. Sonra o zât:
"Eşhedü enlâ ilahe illallah, Eşhedu enlâ ilahe illallah" dedi. Resûlül-lah (s.a.) de; "Cehennemden çıktı" buyurdular. Müteakiben ezam okuyan kimsenin bir keçi çobanı olduğunu anladılar.[473][473]
Resul-i Ekrem (s.a.) bu ezanı dinleyince kendisi icabet etmemiştir. Şayet icabet farz olsaydı kendisi de icabet ederdi. Ancak bunun aksini iddia edenler de vardır. Kemâlüddin b. Hümâm (v.861) Fethu'I-Kadîr isimli eserinde bu meselenin münâkaşasını yapmış ve ezana icabetin müstehab olduğunu söylemiştir.
9. Ezan okunurken ve ikâmet getirilirken cemaatin konuşmaması, mescid dışında bulunanların Kur'ân okumam&sı, selâm almaması, hasılı müezzine icabetten başka bir işle meşgul olmaması icâb eder.
Hanefî âlimlerinden Hulvânî: "Dili ile müezzine icabet eden, fakat mescidde olup da müezzinin söylediklerini tekrarlamayan günahkâr olmaz" diyor . Bu sözlerden bilfiil ezana icabetin esas olduğu anlaşılıyor ki Reddu'l-Muhtâr'da bu mânâ şöyle ifâde ediliyor : "Ezana sözle icabet müstehab bilfiil icabet ise. vacibtir"[474][474]
10. Yine Hanefi ulemâsına göre, kişi her mescidden gelen ezan sesine değil, sadece kendi mahallesinin müezzinine icabet etmekle de mükelleftir.[475][475]

523. ...Abdullah b. Amr b. el-Âs, Resûlullah (s.a.)'ı şöyle buyururken işitmiştir: "Müezzini işittiğiniz vakit, onun dediğini siz de söyleyin. Sonra bana salavât getirin. Çünkü kim bana bir defa salavât getirirse, Allah da ona o salâvat sebebiyle on sevâb verir. Sonra Allah'dun benim için vesîle'yi isteyiniz. Çünkü vesile, Allah'ın kullarından (sadece) birine nasib olan

cennette bir makamdır. Umarım ki o bir kişi ben olurum. Her kim benim için vesileyi isterse, ona şefaatim vâcib olur."[476][476]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte ezan okunurken ezanı işiten kimselerin aynen müezzinin söylediklerini tekrar etmeleri istenmektedir ki,bunun nasıl olacağı bir evvelki hadiste genişçe anlatılmıştır.
Biz bu hadis-i şerifi açıklarken, hadisin içine aldığı ikinci mühim konuyu teşkil eden Resûlullah (s.a.) üzerine salavât getirmenin hükmü üzerinde durmak istiyoruz.
Allah'm kuluna salât etmesinden murad rahmet ve mağfiret buyurmasıdır. Resul-i Ekrem (s.a.)'în "Benim üzerime salavât getirin" buyurmasından maksat, benim dünyada şân ü şerefimin yükselmesi, sünnetimin yayılıp kuvvet bulması, ismimin yükselmesi, dinimizin ebediyete kadar hâkim olması ve âhirette de şefaatçi olmam için Allah'a duâ ediniz demektir. Bu duanın nasıl yapılması gerektiğini Buhârî, Sahîh'inde ve Ebû Dâvûd ileride gelecek olan 529 no'lu hadis-i şerifte şöyle rivayet etmişlerdir : "Her kim ezanı işitir de, "Ya Rabbi, şu tam davetin ve daimî sulatın Rabbi olan Allahım! Muhammed'e vesileyi ve fazileti ver. O'nu va'd buyurduğun makam-ı Mahmûd'a gönder" derse, kıyamet gününde o kimseye şefaatim vâcib olur."
Bu hadis-i şerifin zahirine bakılırsa müezzin de dahil olmak üzere, ezan sesini işiten herkesin ezandan sonra Resûlullah (s.a.)'e salavât getirmesi ve duâ etmesi müstehabdır. Zira müezzin de "sonra bana salavât getirin" emri içerisinde dâhildir. Ulemânın büyük çoğunluğu bu görüştedir.
Buhârî, Nesâî ve İmam Ahmed'in tahrîc ettikleri bir hadise göre, sahabe-i kiram Resûl-i Ekrem (s.a.)'e; "Ya Resûlallah sana nasıl selâm verileceğini biliyoruz. Fakat nasıl salât getireceğimizi ise, bilmiyoruz" deyince Resul-i Ekrem (s.a.);deyiniz"buyurmuştur.[477][477]
Hanefi alimlerinden Ayni; "Ezan okunurken okunanları tekrarlamak ve Resûlullah üzerine salavât getirmek vacibtir. Bilhassa ezan içerisinde Resûlullah'ın ismi duyulunca bunun ehemmiyeti iyice ortaya çıkar. Nitekim tmam Tahâvî Resûlullah'ın ismi zikredilince, salavât getirmenin vâcib olduğuna hükmetmiştir" diyor.

Ancak salavât getirmenin de bir takım edebleri vardır: Bu edeblerden birisi, müezzinin veya ezanı işiten bir kimsenin salavât, ancak kendisinin ve yamndakinin duyacağı kadar alçak bir sesle getirmesidir. Bugünkü müezzinlerin yaptığı gibi bunu yüksek sesle minarelerden ilân ederek okumak sünnet-i seniyyeye uymayan bir bid'attir. Hayır, ancak sünnete uymaktadır. Yüksek sesle sala verme adeti h. 781. yılının Rebiülevvelinde Salahaddin Yûsuf b. Eyyûb zamanında ortaya atılmıştır. el-Mansûr Kılavun zamanında h, 791 yılında ortaya çıktığı da söylenir.[478][478]
Bununla ilgili olarak Tâhiru'l-Mevlevî şu malumatı vermektedir : "700 tarihlerinde Mısır hükümdarı olan Melikü'n-Nasır Seyfüddin Kılavun'un emriyle cuma namazından evvel sala vermek usûlü va'zedildi. 791 tarihinde ve Melik Salih b. Eşref zamanında akşamdan maada bütün ezanların akabinde (es-salat) okunmak kararlaştırıldı."[479][479]
İb nü'l-Hâc da Medhal isimli eserinde mescid imamlarının bu hususta dikkatli olmaları müezzinlerin minarelerde işleyecekleri bid'atlere göz yummamaları lâzım geldiğini söylemekte ve sözlerini şöyle bitirmektedir: "Evet saiavât getirmek bir ibâdettir. Lâkin yerli yerince olmalıdır. Nasıl ki Kur'ân-ı Kerîm okumanın fazileti çok büyük oiduğu halde sünnete uymadığı için rükü'da, sücudda ve tehiyyâtta okumak caiz değilse, sünnete aykırı olarak saiavât getirmek de caiz değildir. Binânelayh hayır ve fazilet ancak ve ancak sünnete uymaktadır."
İbn Hacer el-Heytemî de bu mevzuda, "ezandan sonra okunan selâ hakkında şeyhlerimizden fetva istediğimiz zaman bize; Resûlullah (s.a.)'a saiavât getirmek aslında sünnettir. Fakat günümüzdeki şekliyle saiavât getirmeler bid'attir" cevabını verdiler demiştir.
Sofiyye'den İmam Şâ'rânî de bu mevzuda şeyhinden naklen şunları söylemiştir: "Bugünkü müezzinlerin yaptıkları saiavât getirme şekline Resûl-i Ekrem zamanında ne de onun râşid halifeleri zamanıda vardı. Bu âdet Mısır'da Râfizîlerin hâkimiyetleri zamanında ortaya çıktı."
Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.v.)'in hutbe esnasında sesi son derece yükselir, gözleri kıpkırmızı olur ve son derece sert bir tavır takınır, sanki hücuma geçecek bir düşman ordusunun tehlikesini haber verir gibi şunları söylerdi; "Sözlerin en doğrusu Allah'ın kitabıdır. En doğru yol Muhammed'in (s.a.) çizdiği yoldur. En şerli yol da din adına sonradan çizilip ortaya atılan

yoldur. Din adına ortaya atılan (fakat aslında dinden olmayan) her şey bid'attir. Ve her bid'at sapıklıktır."[480][480]

İmam Şafiî (r.a.) de iyiliğin ve güzelliğin ancak îslâmın koyduğu esaslar içinde bulunduğunu, bunun dışına çıkan davranışlarda bulunamayacağını ifâde buyurmuştur.

Vesîle ise, lugatta, başkasına yaklaşmaya vasıta olan şey ve hükümdarın yanında mevki sahibi olmak anlamına gelir. Bu makam Kur'ân-ı Kerim'de de beyân buyurulan ve makam-i mahmûd (övülen makam) denilen, Cenab-ı Peygamber'in bütün mü'minlere şefaat etme makamıdır. İleride de beyân edileceği üzere her mü'min Allah'ın izniyle bu şefaatten nasibini alacaktır. Günahkârlar affa uğrayarak, günahsızlar da daha yüksek makamlara yükselerek bu şefaatten yararlanacaklardır. Nitekim yüce Allah, Kur'ân-ı Ke-rim'inde "Muhakkak ki Rabbin seni bir makâm-ı mahmûd'a gönderecektir"[481][481] buyurmuştur.[482][482]

Bazı Hükümler

1. Müezzini işiten kimse müezzinin sözlerini tekrarlamadır.
2. Ezan bittikten sonra Resûlullah üzerine salavât getirmelidir.
3. Bu ümmetin işlediği hayırların sevabı kat kat verilir.
4. Muhammed ümmeti cennette bir makam olan vesilenin Resul-i Ekrem'e (s.a.) nasib olması için duâ etmekle mükelleftir.
5. Aslında vesîle Resûl-i Ekrem'e mahsûs bir makam olduğu halde Resul-i Ekrem (s.a.) tevâzuundan dolayı ümmetinden, bu makamın kendisine nasib olması için duada bulunmalarını istemiştir.[483][483]

524. ...Abdullah b. Amr'den rivayet edildiğine göre, bir adam;
Ya Resûlullah (s.a.) müezzinler faziletçe bizi geçtiler, deyince; Resûlullah (s.a.) da şöyle buyurmuştur : "Onların (ezan okurken) söylediklerini sen de söyle (ezanın) sonuna erdiğinde de iste, istediğin verilir"[484][484]

Açıklama

Ashâb-ı Kiramın Resûl-i Ekrem (s.a.)e "müezzinler fazilet ve sevab bakımından bizi geçti" demeleri, müezzinliğin Allah yanındaki mertebesini çok iyi bilmeler indendir. Resûl-i Ekrem (s.a.)'in de onlara müezzinlerin

söylediği cümleleri aynen tekrarlamalarını ve sonunda da duâ etmelerini tavsiye buyurması ise, hem onlara ezana icabet sevabı kazandırmak, hem de icabetteki büyük ecir ve sevabı haber vererek gönüllerini hoş etmek içindir. Yoksa aslında kıyamet gününde müezzinlerin eriştiği yüksek mevkiye erişmek herkese nasib olmayan büyük bir nimettir. Nitekim Müslim'in ve İbn Hibbân'ın rivayet ettiği bir hadis-i şerif de şu mealdedir: "Müezzinler kıyamet günü insanlar arasında boyu en uzun olanlarıdır"[485][485] Bu hadis-i şerife bazı mutasavvıflar şöyle mânâ vermişlerdir: Nasıl ki dünyada insan, kendi dışında bulunan fizik kanunlarına tabi ise, ahirette de insan imanının veya inançsızlığının şekillendirdiği kendi iç dünyasının şartlarına tabidir. İşte bu sebeble dünyada bir ışık yandığı zaman o ışığın ulaştığı her yüz o ışıkla aydınlanır. Ahirette ise, kâfir üzerine beyaz bir elbise giyse küfrünün zulmetiyle bir anda o elbise kömür gibi simsiyah kesilir, kalbi iman nuruyla aydınlanmış mü'min ise, tamamen bunun tersidir. Dışındaki zulmet, içindeki nurâniyetle aydınlığa dönüşür.
İşte ümmetlerin kıyametin dehşetinden döktüğü ecel terleri diz kapaklarına çıktığı ve diz kapağından aşağısı görünmediği için de boyları kısaldığı halde, müezzinler bu ter denizinden etkilenmezler ve herkesten daha uzun görünürler. Halbuki dünya şartlarına göre gelen bir selden herkes aynı derecede etkilenir.
Taberânî'nin Evsâfında rivayet ettiği bir hadis-i şerifte de Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur:
"Allah (c.c.)'ın en sevgili kullarının, namaz vakitlerini tesbit edip de ezan okumak için ay ve güneşi tâkib edib duran müezzinler olduğuna dair yemin etsem yeminimde isabet etmiş olurum."[486][486]
Yine Taberânî'nin el-Mu'cemu'l-Kebîr'inde rivayet ettiği bir hadis-i şerifte de Efendimiz şöyle buyuruyor: "Üç kişi vardır ki bunlar kıyamet gününde misk yığınlarının üzerinde bulunurlar, herkesin kıyametin dehşeti karşısında korkuyla kendinden geçtiği anda bunlar rahattırlar : **(1)** Allah'ın rızasından ayrılmayan ve Allah katında bulunan sevaba nail olmak için Kur'ân öğrenen kimse, **(2)** Allah'ın rızâsına ve Allah katında bulunan sevaba nail olmak için hergün beş vakit ezan okuyan kişi, **(3)** Dünyadaki köleliği kendisini Rabbine itaattan alıkoymayan köle"[487][487]
Yine Buhâri Tarih'inde ve Taberânî'nin Evsafında İbn-i Abbas'tan rivayet edilen şu hadis-i şerif müezzinin hakiki değerini ortaya koymaktadır.

Peygamber (s.a.)'e birisi gelerek:
Bana bir yol göster ki Cennete girmeme vesile olsun, dedi, Resûlullah da:
"Müezzin ol" buyurdular. O zat yapamam deyince, Peygamber (s.a.);
"İmam ol" Ona da muktedir değilim, cevabına karşılık Peygamber (s.a.);
"Birinci safta namaz kılanlardan ol" buyurdu.[488][488]

Bazı Hükümler

1. İnsan daima kencusim hayır kazanmaya teşvik etmelidir.Bilhassa başkalarının kendisinden ileri gittiğini görünce bu hayra erişmek arzusu iyice kabarmalıdır. Kısaca insanlar hayırda birbirleriyle yarışmalıdır.
2. Müezzinler için ahirette tarifi imkânsız derecede büyük sevablar ve yüksek makamlar hazırlanmıştır.
3. Ezanın sonunda yapılan duâ makbuldür.
4. Müezzinin okuduğu cümleleri tekrarlayan kimse de müezzinin aldığı sevaba erişir.[489][489]

525. ...Sa'd b.Ebî Vakkâs (r.a.)den Resûlullah(s.a.)ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir; "Her kim müezzîn(in şehâdet getirdiğin)i duyunca "Ben de Allah'dan başka ilâh olmadığına, birliğine ortağı bulunmadığına, Muhammed(s.a.)'in O'nun kulu ve Resulü olduğuna şahitlik ederim. Allah'ı Rabb, Muhammed(s.a.)i Resul ve İslâmi din olarak kabul ettim" derse bağışlanır."[490][490]

Açıklama

Hadis-i Şerifin zahirinden bu duaların, ezânın"şehâdeteyn" dediğjmiz "Eşhedü enlâ üâhe illallah ve Eşhedü enne Muhammeden Resûlüllah" cümlelerinden sonra okunacağı anlaşılıyor. Her ne kadar bu duanın, ezandan sonra okunacağı ihtimali varsa da ezan esnasında okunması ihtimali yoktur. Çünkü o zaman ezanın diğer cümlelerini tekrarlamak mümkün olmaz.
Allah'dan razı olmanın alâmeti O'nun kazasına ve kaderine razı olmaktır. Ceza amel cinsinden verildiği için Allah'dan razı olanlardan, Allah razı; yine Allah'dan razı olan kişi Resûl-ü Ekrem (s.a.)'in Peygamberliğinden ve onun İslâm adına getirdiği şeylerin hepsinden en küçük ayrıntılarına

varıncaya kadar razı olan ve onlara sımsıkı sarılan kimse demektir. Hadiste geçen "el-İslâm" kelimesi insanlığın yegâne kurtuluş yolu olan kâmil İslâm dinini ifâde eder ki, bu da kâmil iman ve amelle gerçekleşir.
Bu mevzuda Kadı Iyaz şunları söylemiştir; "Muhakkak ki iman esasları ezan içerisinde toplanmıştır. Sonra ezan imânın, hem aklî, hem de naklî her iki çeşidini de içine almaktadır. Ezandaki Allah-ü Ekber lâfzı, Allah'ın zatım noksan sıfatlardan tenzih eder. Ezanın ikinci cümlesi ise, Allah'ın birliğini ve ortağı olmadığım ifâde eder ki, bu iman ve tevhidin temelidir. Muhammed (s.a.)'in Peygamberliğine şahitlik etmekse, Allah'ın birliğine imandan sonra gelen en büyük dinî bir kaidedir. Yeri de tevhidden sonradır. Çünkü Allah'ın varlığı ve birliği aklen vâcib (zarurî) iken Peygamberliğin vücudu aklen mümkündür. Yani Peygamberliğin hakikatine ermek ancak Allah'ın varlığının ve birliğinin hakikatine ermeye bağlıdır. Daha sonra ezan cümlelerinin, davet ettiği namazın hakikatine, felaha ve öldükten sonra dirilmenin hakikatine ise, ancak Peygamberin haber vermesi ile erilebilir ki, bu yüzden hayye ale'l cümleleri şehâdeteynden sonra gelmiştir. Bunların ikâmette de tekrar edilmesinin hikmeti ise, kişinin kalbinde iman iyice kuvvet bulup da namaza imân basiret, kalbî ve fiilî şehâdetiyle girmesini sağlamak içindir."
Bu duaları okuyan kişinin bağışlanmasından maksat, o kişinin işlemiş olduğu küçük günahlarının bağışlanmasıdır.[491][491]

526. ...Hz. Âişe(r.anhâ)'dan rivayet edildiğine göre, Resûlullah (s.a.); müezzini (eşhedü enlâ ilahe illallah, eşhedü erine Muhammeden resûlullah diyerek) şehadet getirirken duyunca, "Ben de, ben de" derdi.[492][492]

Açıklama

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre Fahr-i Kâinat Efendimiz müezzinin şehâdet kelimelerini okuduğunu duyunca "ben de seninki gibi, Allah'dan başka ilâh olmadığına ve Benim Allah'ın elçisi olduğuma şahidlik ediyorum" anlamında "ben de, ben de" dermiş. Ancak burada Resûlullah'ın şehâdet kelimelerini duyması sözüyle ezan cümlelerinin tümünü dinlemiş olması kasd edilmiş olabilir. Nitekim Hâkim'in, Hz. Âişe'den rivayet ettiği şu hadis-i şerif de bu ihtimali kuvvetlendirmektedir: "Resûlullah (s.a.) müezzini işittiği zaman", müezzine, "ben de,ben de" diye karşılık verirdi."

Yani Efendimiz müezzinin okuduğu bütün cümleleri ayrı ayrı tekrar etmezdi. Sadece ezan bitince "ben de ben de senin dediklerine aynen katılıyorum" anlamında "Ben de. ben de" derdi. Ezanın bütün cümlelerini tekrar etmeksizin sadece bu kelimelerle cevâb vermesinin sebebi iki şekilde açıklanabilir:

Birincisi: Ya ezanın bütün cümlelerini aynen tekrarlamak farz olmadığı için sadece "ben de ben de" kelimeleriyle yetinmiş olabilir.

İkincisi: Yahut bu uygulama "müezzinin sesini duyunca siz de onun dediğini aynen tekrarlayınız"[493][493] emri gelmeden önceki dönemlerde olmuştur.

"Ben de" kelimesinin iki kere tekrarlanmasının sebebi de yine iki şekilde açıklanabilir:

Birinci "bende" kelimesiyle kelimesine, ikinci "ben de" kelimesiyle de cümlesine cevab vermiş olması mümkündür.

Ayrıca bu kelimeleri her şehâdet kelimesiyle toplam dört kere söylemiş olması da mümkündür.

İlim adamları Resûlullah'ın ezana icabetinin bizim toibi şeklinde mi, yoksa şeklinde mi olduğu mevzuu üzerinde çeşitli fikirler ileri sürmüşlerse de, bu hadis-i şerifin zahirine bakılırsa, O'nun da bizim gibi şeklinde ezana karşılık verdiği ve ezana bizim gibi karşılık vermekle mükellef olduğu anlaşılmaktadır.[494][494]

527. ...Ömer b. el-Hattâb[495][495] (r.a.)dan Resülullahın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:

"Müezzin, Allahu ekber, Allahu ekber" dediği vakit, sizden biriniz, "Allahu ekber, Allahu ekber" müezzin "Eşhedü en lâ ilahe illallah" dediği vakit, o da "Eşhedü enlâ ilahe illallah" müezzin "Eşhedü enne Muhammeden Resûlullah "dediğinde o da, "Eşhedu enne Muhammeden Resûlullah"; müezzin "Hayye alessalah" dediği vakit, "La havle ve lâ kuvvete illâ billah"; müezzin "Hayye ale'l-felâtf" deyince o, "Lâ havle velâ kuvvete illâ billâh"; Allahu ekber, Allahu ekber", dediğinde, "Allahu ekber Allahu ekber" sonra müezzin "La ilahe illallah" dediği vakit, bütün kalbiyle "Lâ ilahe illallah" derse, cennete girer.[496][496]

Açıklama

Ezana icabet etme mevzuunu 522 numaralı hadisin şerhinde açıkladığımızdan, burada aynı konu üzerinde durmaya lüzum görmüyor, ezan ve ikâmetin okunuş şekillerini açıklamak istiyoruz.

Bilindiği gibi ezan cümlelerinin sonunda bir sekte ile durulacağı mevzuunda dört mezheb âlimleri arasında ittifak vardır. İkâmette ise, sekte yapılmaz sür'at gösterilir.

Bu hüküm Hanefî imamlarından İbnu'l-Hümâm tarafından şöyle ifâde edilmiştir: "Ezanda iki defa okunan cümlelerinden her iki cümlenin arası bir sekte ile ayrılır"[497][497]

İbn Nuceym ise el-Bahru'r-râik isimli eserinde "ezan yavaş, ikâmet ise sür'atli okunur, bunun ölçüsü ezanda, tekrarlanan kelimeler arasında durmak, ikâmette ise, durmamaktır"[498][498] diyor. Yine Hanefî âlimlerinden İbn Âbidîn merhum şunları söylemektedir: "Ben Efendimiz Abdülğânî'nin bu mevzuda özel bir risale yazdığını gördüm. Bu risalede netice olarak şunları söylüyordu: "Sünnet olan birinci Allahu ekber lâfzının üzerinde durarak (r H)'yı sakin okumaktır. Şayet birinci Allahu ekber'i ikinciye bitiştirirse yine üzerinde durmaya niyyet eder fakat râ'mn harekesini fetha okur. Eğer ra'nm harekesini zamme okursa, sünnete aykırı hareket etmiş olur."[499][499]

Bu mevzuda Ni'met-i İslâm sahibi Muhammed Zihnî Efendi sözü geçen eserinde şunları nakletmektedir: "Ezan ve ikâmet meczumdur ki, gerek tekbirler, gerek şâir cümleler, birbirine vasi olunmamak üzere âhirleri sakin bırakılır. Tekbirlerin bitîştirilmesinde "ra"lar nakl-i hareke ile meftûh olur şeklinde okunur.Nâs bundan gafillerdir. Ezanda hakikaten vakf ikâmette niyyeten vakf vardır."[500][500]

Hadis-i şerifte "kim bu şekilde hareket ederse cennete girdi" şeklinde geçmiş zaman sîgası (kipi) kullanılarak "girecektir" manasının kast edilmesi ileride Cennete gireceğinin kesinliğine delâlet eder. Ancak buradaki Cennete girmek kelimesiyle kast edilen, cehennemde günahlarının azabım çektikten sonra Cennete girmek değildir. Bilakis ük Cennete girenlerden olacaktır anlamına gelmektedir. Çünkü günahının azabını çektikten sonra Cennete girmek, zaten her mü'min için söz konusudur.[501][501]

Bazı Hükümler

1. Ezanı işiten kimse müezzinin okuduğu her cümleyi sona erer ermez aynen tekrarlamalıdır.
2. Ancak Hayye aie cümlelerinden sonra demelidir.
3. Ezan kelimelerine bu şekilde karşılık vermenin sevabı Cennettir.
4. Amellerin kıymeti kalb deki ihlâs derecesindedir.[502][502]

İkâmeti İşitenin Ne Söyleyeceği?[503][503]

528. ...Ebû Umâme (r.a.)'dan veya ashabdan birinden rivayet edildiğine göre;
Bilâl (r.a.) ikâmete başlayıp da cümlesini söyleyince, Peygamber (s.a.) "Allah namaz kılmayı nasib etsin ve onu devam ettirsin" derdi.İkâmetin(cümlesi dışındaki) diğer cümlelerinde (ise) ezan(a icabet) konusunda ki (527 no'lu) Ömer hadisi(nde anlatıldığı) gibi karşılık verirdi.[504][504]

Açıklama

Bu hadis-i şerife göre ikâmeti işiten kimse icabet etmekle mükelleftır. Şöyle ki: cümlesini işitince "Allah onu kılmayı nasib etsin ve onu devam ettirsin" demeli. Hayye ale's-salah ve hayye ale'l-felâh (cümlelerini işitince ise) "isyandan dönmek ve itaate muvaffak olmak, ancak yüce ve büyük olan Allah'ın fazlı iledir" denilir. Kalan cümleleri ise, aynen tekrar edilir. Şâfiîler ve Hanbelîler bu görüştedirler. Malikîler ile Hanefîlerse, ikâmete İcabetin gerekmediği görüşündedirler. Senedinde Muhammed b. Sabit ve Şehr b. Havşeb bulunduğu için bu hadisle amel etmezler. Şafiî ve Hanbelîler amellerin faziletiyle ilgili konularda zaif hadislerle amel edileceği esasından hareketle bu hadisle amel etmişlerdir.
Nitekim müezzinin kametinin, Hayya ale's-salâh kelimesinde mi, yoksa kad kaameti's-salâh'da mı, yoksa kameti bitirince mi imamın namaza başlaması gerektiği hususundaki ihtilâf da bundan doğmuştur.[505][505]

37. Ezan Bitince Yapılacak Duâ

529. ...Câbir b. Abdillah (r.a.)'den,demiştir ki; -Resûlullah şöyle buyurdu: "Kim ezanı işitince,"Ey eksiksiz olan şu davetin ve (kıyamete kadar) devam edecek olan namazın sahibi olan AUahım, vesileyi (Cennette bulunan ve ancak O'na lâyık olan yüksek makamı) ve fazileti (bütün kulların makamından daha üstün olan makamı) Muhamıned'e ver ve onu kendisine va'd etmiş olduğun öğül-müş makama kavuştur" derse, kıyamet gününden kendisine şefaat (edilmesi) vâcib olur"[506][506]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen "vesile" kelimesinin sözlükteki anlamı gayeye eriştiren şeydir. Vesilenin dini bir terim olarak anlamı ise, ilim, taat ve ibâdetle doğru yolda yürümektir. Yani dinin bütün emirleri insanı gayeye eriştiren bir vesiledir. Kısaca dini emirlere sarılmak yasaklardan da kaçınmaktır.[507][507]
Ancak vesile kelimesinin buradaki anlamı cennette bir makamdır. Bu makam sadece Cenab-ı Peygamber için hazırlanmıştır. Oraya ondan başkası lâyık değildir. Fakat bununla beraber Efendimiz (s.a.) O'nun büyüklüğünü ümmetine öğretmek, o mertebeye ermenin zevkini tatmak ve şefaat etme ümidini yaşatmak gibi duygu ve düşüncelerle Cenab-ı Hakk'ın bu makamı kendisine nasibetmesi için duâ etmelerini ümmetine tavsiye etmiştir. Bu mevzu ile ilgili malumat 523. hadiste geçmiştir.
Fazîlet kelimesi ise, Cennette vesîleden ayrı bir makam olabileceği gibi, vesile kelimesinin bir açıklaması da olabilir.
Makâm-ı Mahmûd Cenab-ı Peygamber (s.a.)'e verilen, bütün Ümmet-i Muhammed'in yararlanacağı şefaat-i uzmâ makamıdır. Eğer bu kelimenin o makama ait bir özel isim olduğu kabul edilirse, kelimesi onun sıfatı olur. Nekre olduğu kabul edilirse kelimesinin bedel veya atf-i beyan olduğu söylenebilir.
Beyhakî'nin rivayetinde bu duanın sonunda "Muhakkak ki sen sözden dönmezsin" ziyâdesi vardır. Halk tarafından yapılan yüksek derece ve kelimeleri hiçbir sağlam hadis kitabında mevcut değildir.[508][508]

Bazı Hükümler

1. Her ezanın sonunda hadis-i şerifte öğretilen duaların okunması teşvik edilmiştir.

2. Bu duayı okuyan kimse sayısız hayırlara ve Rasûlullah (s.a.)'in şefaatine nail olur.
3. Bu hadis-i şerifte sözü geçen duaları okuyan kimsenin, âhirete imanla gideceğine işaret vardır. Zira imansız gidenler şefaata nail olamazlar.
4. Bir kimsenin sevaba erişmek maksadıyla kendisinden daha faziletli bir kimseye duada bulunması caizdir.[509][509]

38. Akşam Ezanı Esnasında Okunacak Duâ

530. ...Ümmü Seleme (r.anha), Rasûlullah (s.a.) bana, akşam ezanı esnasında (şunları) söylememi öğretti demiştir:
"Allah'ım şu (akşam ezanı) Senin gecenin gelişi(ni), gündüzünün de gidişi(ni bildirmekte)dir. Senin (yoluna çağıran) davetçilerinin (müezzinlerin) sesleri (de yükselmekte)dir. Beni bağışla!"[510][510]

Açıklama

Allah'ın izni ve dilemesiyle varlıkların büyük değişikliklere, yenilenmelere, bozulup düzelmelere uğraması zaman içerisinde olmaktadır. Eşyadaki sür'atli değişikliğe eş zamanda da daimî bir yenilenme ve değişiklik olmakta kısaca her an yerini yeni bir ana terk etmektedir. Akşam ezanında bu duanın okunmasının hikmeti diğer vakitlere nisbetle bu vakitte daha büyük değişikliklerin vuku bulmasıdır. Çünkü akşam gece ile gündüz arasında bir köprüdür.
Zaman üzerinde ve eşyada böyle büyük değişiklikler meydana gelirken insanın iç dünyasında da büyük inkılâbların meydana gelmesi tabiidir. Müezzinlerin seslerinin de semâlara yükseldiği bu mübarek anda bir kul için en güzel duâ günahlarının bağışlanması, eşyadaki değişikliğe uygun olarak günahlarının sevaba tebdil edilmesi, günahkâr bir kul olmaktan kurtulup Sâlih bir kul olmak isteğidir. İşte bu ve bilemediğimiz daha pek çok hikmetlere bağlı olarak Cenab-ı Peygamber (s.a.)'in duayı, akşam ezanı esnasında okumayı tavsiye etmiş olduğu düşünülebilir.
Her ne kadar hadis-i şerifin zahirinden bu duanın akşam ezanına başlanacağı sırada okunacağı anlaşılırsa da, ezandan sonra okunacağı ihtimali de vardır.
İbn Hacer gibi bazı ilim adamları bu duanın akşam ezanında okunabileceği gibi cümlelerini cümleleriyle değiştirerek sabah ezanında da

okunabileceğini söylemiştir. Çünkü Kur'ân ve Hadis-i şerifte geçen dualara benzetilerek insanlar tarafından düzenlenen duaları okumak da caizdir.[511][511]

39. Ücretle Müezzinlik Yapmak

531. ...Osman b. Ebi'l-Âs'ın haber verdiğine göre kendisi;
Ya Resûlallah (s.a.) beni kavmime imam yap deyince, Resûlullah (s.a.):
"Sen onların imamısın. (Namazını kıldırırken) en zayıf olanlarını göz önünde bulundur ve ezanına ücret almayan bir müezzin edin" buyurmuştur.[512][512]

Açıklama

İnsanın yapmakla mükellef bulunduğu herhangi bir ibadet karşılığı ücret alması caiz değildir.
İmamlık, müezzinlik, Kur'ân ve fıkıh öğreticiliği toplum içinde yapılması gereken ibâdetlerdendir. Dolayısıyla prensip olarak bu görevler karşılığında ücret alınmasına ruhsat verilmemiştir. Ücret verilmeden de bu görevlerin muntazaman yürütülmesi mümkün olamayacağı hallerde Kur'ân-ı Kerim'in öğretilmesine, cemaatle namazın ^ılınmaması ve ezan-ı Muhammedi'nin okunmaması korkusu vardır. Fukahamız ücret verilmesindeki zararla verilmediğinde bu görevlerin ihmali korkusu ile karşılaştırmış ve aşağıdaki görüş ve mütalaaları serd etmişlerdir.
Ücretle ezan okumanın caiz olup olmaması konusunda Ebû Hanife ücretle ezan okumanın caiz olmadığı kanaatindedir. Hanefî mezhebine ait meşhur Bedayiü's-Sanâyi' isimli eserde Hanefî âlimlerinin bu mevzudaki görüşleri şöyle ifade edilmektedir: "Ezan, ikâmet ve imamlık için ücret almak caiz değildir. Çünkü bu görevleri yerine getirmek farz hükmündedir.
Nitekim Osman b. Ebi'l-Âs'ın rivayet ettiği hadis-i şerifte, Resûi-i Ekrem'in ona ezanı karşılığında ücret istemeyen bir müezzin edinmesini emrettiği beyân edilmektedir."[513][513] Ayrıca böyle dinî görevleri para karşılığı yapmak halkı camî ve cemaate devam etmekten ahkoyar.
"Bu sebeble Cenâb-ı Allah Kur'ân-ı Kerim'de “Halbuki sen buna karşı onlardan bir ücret istemiyorsun”[514][514] beyân buyurmuştur. Nasıl Cenab-ı

Peygamber (s.a.) dinî görevleri ücretsiz olarak yerine getirmişse aynı görevleri yüklenen rnüslümanlar da hizmetlerine karşılık bir ücret talebinde bulunmamalıdırlar.

"Resûl-i Ekrem (s.a.) de "Sizden burada hazır bulunanlar burada olmayanlara duyduklarını nakletsinler" buyurarak her mü'-mine öğrenmiş olduğu dinî hakikatleri bilmeyenlere ve duymayanlara meccânen tebliğ etme görevini yüklemiştir"[515][515]

Bedâyi'de anlatılmak istenen kısaca şundan ibarettir. Her mü'min İslâ-ma meccânen hizmet etmekle görevlidir. İmamlık ve müezzinlik de bu görevlerden biridir. Ehil olanlar bunları meecânen ifâ etmelidirler.

Bu mevzuda Şevkânî, Neylu'l-Evtâr'da İbn Hibbân'dan şu hadisi nakletmiştir: "Yahya demiştir ki, bir adam İbn Ömer'e : "Ben seni Allah için seviyorum" deyince, İbn Ömer de O'na, "ben de sana Allah için buğz ediyorum" dedi. Bunun üzerine o adam:

"Sübhânellah ben sana, Allah içi seni seviyorum diyorum, sen de bana Allah için bana buğzettiğini söylüyorsun" dedi. İbn Ömer O'na:

"Evet ben sana buğzediyorum. Çünkü sen ücret karşılığında ezan okuyorsun" cevabını verdi.[516][516] Bu mevzudaki hadisler ve hanefî âlimlerinin görüşleri böyle olmakla beraber, sonradan gelen alimler müslümanların dinî hizmetlere karşı olan isteklerinin zayıfladığına bakarak bu hizmetlerin yüzüstü kalacağı korkusuyla ücretle ezan okumanın caiz olduğuna fetva verdiler. Hanefilerin Hidâye isimli meşhur fıkıh kitablannda "bazı üsf adlarımız, dinî işlerdeki gevşekliğe bakarak bugün için ücretle Kur'ân okumanın caiz olduğuna istihsanen hükmettiler. Bu mevzuda fetva böyledir"[517][517] deniliyor. Bazıları da müezzinlerin aldığı ücret ezan karşılığında değil, ezan okumak için yolda geçirdiği zaman karşıhğındadır, diye te'vil ederek müezzinlerin aldığı paranın helâl olduğunu izaha çalışmışlardır.

İmam Şâiî ise, el-Umm isimli eserinde "Benim hoşuma giden müezzinin ücretsiz oluşudur, imam müezzinin geçimini üzerine almakla mükellef değildir. Ancak imama düşen ücretsiz ezan okuyan ehliyetli birini bulmaktır. Eğer bulamazsa işte o zaman kendi malından müezzinin geçimini te'-min eder" demektedir. Kısaca Şafiî âlimleri bu mevzuda üç görüşe sahiptirler:

1. En kuvvetli olan birinci görüşe göre devlet reisinin temsilcisi durumunda olan imamın gerek kendi malından, gerekse hazineden ücretle müezzin tayin etmesi caizdir. Mahalleden herhangi bir kişinin ücret vermesi de caizdir.

2. Hiç bir kimse vereceği ücretle müezzin tutamaz.
3. Ancak devlet başkanının vereceği ücret karşılığında müezzin tutulabilir.
HanbelHere göre, ücretsiz ezan okuyacak kimse varken ücretle ezan okumak caiz değildir. Yoksa hazineden ödenecek ücret karşılığında müezzin tutmak caizdir.
Malikîltrin bir kısmı ücretli ezan okumanın caiz olduğunu söylediği halde bir kısmı caiz olmadığını söylemektedir. Ancak Îbn'ul-Arabî Malikîlerde sahih olan ücretle ezan okumanın cevazıdır demektedir.
Bu mevzuda caiz olmadığını söyleyen ilim adamlarının dayandıkları delil yukarıda zikrettiğimiz tbn Hibbân'ın rivayet ettiği hadis ve benzerleridir.
Caiz olduğunu söyleyenlerin delilleri ise, Resûl-i Ekrem'in "Ailelerimin nafakasından ve valilerin mallarından başka ne bıraktı isem hepsi sadakadır" (bk. 2974 numaralı hadis-i şerif) mealindeki hadisidir. Âlimler müezzinleri valilere benzeterek onların da beytü'l-malden ücret alarak ezan okumalarının caiz olduğuna hükmetmişlerdir. Ama, bunun caiz olduğunu nakleden İbnu'l-Arabî'nin bu görüşü, açık nasslara ters düşen bir, kıyas olmasından dolayı caiz görülmemiştir. Doğru olan husus, zaruretlere binâen cevazına hükmedilmesidir.
Bu hadis-i şerifte geçen cemaatin en zayıfının gözetilmesi sözünden maksad ise, namazı, erkân ve âdabına zarar gelmeyecek şekilde; namaz ve cemaatin en zayıfının tahammül edebileceği şekilde kısa kesmektir.[518][518]

Bazı Hükümler

1. Bir kimsenin altından kalkabileceği vazifeye tâlib olması câizdir
2. İmamın, cemaatin durumunu dikkate alması gerekir.
3. Bir camide imamla müezzinin ayrı kişilerden olması meşrudur.
4. Cemaatin başkanı durumunda olan kimse, o cemaat için bir müezzin tayin etmekle mükelleftir.
5. Müezzin ezam karşılığında ücret istememelidir.[519][519]

40. Vakit Girmeden Ezan Okumak

532. ...İbn Ömer'den rivayet edildiğine göre Bilâl (r.a.) sabah olmadan ezan okumu?, Nebiyy-i Ekrem (s.a.)de ona (tekrar ezan okud-ğu yere) dönmesini ve "haberiniz olsun köBe uyudu, haberiniz olsun köle uyudu" diye

seslenmesini emretmiştir. Mûsâ (rivayetine) devamla " Bilâl dönüp haberiniz olsun köle uyumuştur.” diye nida etti" cümlesini eklemiştir.[520][520]

Ebû Dâvûd dedi ki; bu hadisi Eyyûb 'dan sadece Hammâd rivayet etmiştir.[521][521]

Açıklama

Bilâl sabahın olduğunu zannederek, daha sabah olmadan sabah ezanını okumuştur.Bunun üzerine Resûl-ü Ekrem"Tekrar ezan okuduğu yere dönerek köle (yani Bilal) uyudu" diye nida etmesini emretmiştir.

Hattâbî'nin beyânına göre "köle uyudu" sözünün anlamı iki şekilde açıklanabilir:

1. Bilâl bu ezanı uyku mahmurluğu ile, daha sabah olmadan yanlışlıkla okudu.

2. Daha gece hüküm sürdüğü için Bilâl uykuya yattı.

Bu hâdisenin daha hicretin ilk günlerinde vuku bulduğu anlaşılıyor. Çünkü Resûl-ü Ekrem (s.a.)in hayatının son zamanlarında Bilâl (r.a.) geceleyin ezan okuyarak halkın seher vaktinde ibâdetle meşgul olmaları için uyanmalarını sağlardı. Sabah olunca da İbn Ümmü Mektûm (r.a.) ezan okurdu. Resûlul-lah (s.a.) de "Bilâl ezan okuyunca yiyiniz, içiniz (çünkü daha oruç vakti girmemiştir)" buyururlardı. Bir başka ifadeyle Hz. Bilal, Hz. Peygamberin son zamanlarında sabahleyin değil, gece yarısı okurdu. Sabahleyinse Ümmü Mektûm okurdu.

İmam Mâlik, Evzâî, Şafiî, Ahmed ve İshak sabah namazı vakti girmeden ezan okumanın caiz olduğu görüşündedirler. İmam Ebû Yûsuf'a göre ezam, sabah namazı vakti girmeden okumanın bir sakıncası yoksa da İmam Ebû Hanife ile İmam Muhammed sabah ezanının sabah olmadan okunmasının caiz olmadığı görüşündedirler. Nitekim mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerif de bu görüşü te'yid etmektedir.

Hadis ulemâsına göre ise, bir mescidde iki müezzin varsa, sabah ezanının, vaktinden önce okunması caizdir. Yoksa caiz değildir. Bu âlimlere göre Hz. Peygamberin Bilâl (r.a.)i geceleyin ezan okumaktan nehyettiği sırada Mescid-i Nebevî'de müezzin olarak sadece Hz. Bilâl vardı. Eğer orada bir başka müezzin daha bulunsaydı onu bu ezandan nehyetmezdi.[522][522]

533. ...Nâfi'in, Ömer'in Mesrûh denilen müezzininden naklettiğine göre, Mesrûh sabah vakti (girmeden) önce ezan okuyunca Ömer (r.a.) O'na, ezanı yeniden okumasını emretmiştir.
Daha sonra (râvi Eyyûb bir öneki hadisin) aynısını nakletmiştir.
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi (bir de) Hammâd b. Zeyd, Ubeydullah b. Ömer'den, o da Nâfi'den veya başka birinden rivayet etmiştir. (Bu rivayete göre) Ömer (r.a.)in müezzinine Mesrûh veya başka birşey deniyordu.
Ebû Dâvûd dedi ki; bu haberi bir de Derâverdî, Ubeydullah, Nâfi ve tbn Ömer senediyle rivayet etmiştir. (Bu rivayette Derâverdi), "Hz. Ömer'in müezzinine Mes'ûd denirdi" demiş ve (Hammad b. Zeyd'in rivayet ettiği hadisin) aynısını nakletmiştir. (Ebû Davud dedi ki:) Şu (Abdulazizb. EbîRevvâdhadisi, Hammâdb. Seleme'ninEyyûb'dan naklettiği) öbüründen daha sağlamdır.[523][523]

534. ...Bilâl'den rivayet edildiğine göre Resûlüllah (s.a.) kollarını yana doğru açmış ve; "Fecrin ağardığı sana şöyle iyice belirmedikçe (sakın) ezan okuma" buyurmuştur.[524][524]
Ebû Dâvud dedi ki: lyaz'ın azatlısı olan Şeddâd, Bilâl'i görmemiştir.[525][525]

Açıklama

Bu hadis-i şerif sabah vakti girmeden geceleyin ezan okırmanın caiz oımadığım söyleyen İmam Ebû Hanife (r.a.) ile İmam Muhammed için bir delildir. Bu imamlara göre "ezan, vakti girdiğini halka bildirmek için meşru kılınmıştır. Vakit girmeden ezan okumak ise, bir nevi yalan söylemektir. Aynı zamanda emânete hıyanet demektir. Halbuki Resûlullah (s.a.) müezzinin emîn bir kimse olması lâzım geldiğini fâde buyurmuştur. Ayrıca geceleyin ezan okumak, uyumak ihtiyacını duyanlara zarar verdiği gibi teheccüd namazı kılmak isteyenlere de zarar verebilir. Çünkü onlar ezan sesini duyunca sabahın olduğunu zannederek nafile kılamazlar. Hz. Bilâl'in sabah olmadan ezan okuyuşunun gayesi ise, Ramazanda halkı uyandırmaktı. Öyleyse Hz. Bilâl'den, bu ezanı iade etmesini istemesi (bk. 532 no'lu hadis-i şerife) fecrden Önce sabah ezanı okumanın caiz olmadığını gösterir."

Nitekim Hz. Fahr-i Kâinat Efendimiz'in, "Ey Bilâl sabah olmadan asla ezan okuma"[526][526] buyurmuş olması da bu görüşün doğruluğun isbat eder. Bu mevzuyu 532. hadisin şerhinde açıklamıştık.
Müellif Ebû Davud'un râvi "Şeddâd Bilâl'i görmedi'* demekten maksadı, bu hadisin zayıf olduğunu ifâde etmektir.
Buna göre Şeddâd ile Bilâl arasında tabiinden bir kimsenin bulunması lâzımdır. Bu kişi senedden atlandığına göre hadis munkatidir. Bu niteliği taşıyan hadislerin delil olarak kabul edilip edilemeyeceği konusunda ulemâ arasında ihtilâf vardır İmam Ebû Hanife ile İmam Mâlik'e ve İmam Ahmed'in bir görüşüne göre, bu hadis delil olarak kabul edilebilir. Hadis âlimlerinin büyük çoğunluğu bu hadisler üzerinde bir şey söylememeyi tercih etmişlerdir. İmam Ahmed'in iki görüşünden biri de budur.[527][527]

41. A'mânın Ezan Okuması

535. ...Âişe(r.anha)dan rivayet edildiğine göre; "İbn Umra-i Mektum â'mâ olduğu halde Resûlullah (s.a.)'e müezzinlik yapardı."[528][1]

Açıklama

Bu hadis-i şerif "â'mâmn ezanı caizdir" diyenler için bir de İmam Nevevî'nin beyânına göre Şafiî âlimleri, beraberinde gözü gören bir müezzin bulunduğu vakit, âmânın müezzinliğini caiz görürler. Bunu, yanında Hz. Bilâl varken İbn Ümm-i Mektûm'un müezzinlik yapmasına benzetirler. Fakat âmânın yalnız başına müezzinlik yapmasını mekruh görürler.
Beraberinde gözü gören bir müezzin bulunduğu zaman âmânın ezan okumasının caiz olduğunda imamlar arasında görüş birliği varsa da, bazı Hanefî imamları da âmânın yalnız başına müezzinlik yapmasının mekruh olduğu görüşündedirler. Bu âlimlerce kerahet â'mâmn namaz vakitlerini bilemeyişinden ileri gelir. Çünkü müezzinlik yapabilmek namaz vakitlerini bilmeye bağlıdır. Yanında gözü gören birisi bulununca bu kerahet ortadan kalkar. Hatta cemaat içerisinde imamlığa a'mâdan daha lâyıkı bulunmadığı vakit a'mânın imamlık yapması tercih bile edilir. Çünkü Peygamber

(Sallellahü aleyhi ye sellem) Tebûk gazasına gittiği vakit Medine'de kendi yerine â'mâ birisi olan İbn Ümm-i Mektûm'u bırakmıştı.[529][2]

42. Ezandan Sonra Mescidden Çıkıp Gitmek

536. ...Ebu'ş-Şa'sâ'dan; demiştir ki;
Biz Ebû Hureyre ile beraber mescidde idik. İkindi ezanı okunduktan sonra birisi mescidden çıktı (gitti). Bunun üzerine Ebû Hureyre (r.a.); "Bu adam Ebu'l-Kâsım (s.a.)'e isyan etti" dedi.[530][3]

Açıklama

Her ne kadar bu söz Hz. Ebû Hureyre'ye ait ise de Hz. Peygamber (s.a.)'in sözü hükmündedir. Çünkü böyle ibâdetle ilgili meselelerde şahsî görüşlerin hiçbir değeri olamaz. Ancak Allah (c.c.) *ın veya Resulünün haber vermesiyle sabit olur ve hükme bağlanır. Sahâbe-i Kiram bu meselelerde son derece titiz olduklarından onların ibâdet ve i'tikad ile ilgili mevzulardaki şahsî gibi görünen fikir ve sözleri aslında kendilerine ait değildir. Ancak Allah'ın veya Resûlü'nün hükümlerine ait bir beyândan ibarettir.
Bu hadis-i şerifin beyânına göre ezan okunduktan sonra namazı kılmadan mescitten çıkıp gitmek haramdır. Nitekim Hanbelî âlimleri de bu görüştedirler. Mâliki âlimlerine göre ise, ezandan sonra, ikâmetten önce mescidden çıkıp gitmek mekruh, ikâmetten sonra çıkıp gitmekse haramdır.
Hanefî ve Şafiî ulemâsına göre ise, ezan okunduktan sonra namazı kılmadan mescidden ç\kıp gitmek mekruhtur.
Hanefî ulemâsından İbn Hümam Fethiı'l-Kadîr isimli eserinde "ezandan sonra mescitten çıkıp gitmenin mekruh oluşu bir takım şartlara bağlıdır" diyor. Ancak bu şartlar gerçekleşirse o zaman mescidi terketmek mekruh olur. Bu şartlar şunlardır:
1. Namazı kılmadan çıkıp giderse,
2. Başka bir cemaate yetişmek niyyeti olmadan giderse,
3. Terkettiği mescit kendi mahallesinin mescidi olursa,
4. Kendi mahallesinin mescidinde namaz kılındığı halde içinde bulunduğu mescidi terk ederse.Ama henüz mahallesinin mescidinde namaz

kıhnmanıışsa o zaman bulunduğu mescidi terk ederek mahallesinin mescidine gitmesi caizdir, gitmemesi ise daha evlâdır.
Bütün bunlar mazereti olmayan kimseler içindir. Fakat abdest almak gibi bir mazeretle ve tekrar dönmek niyyetiyle veya daha önce namazını kıldığı için mescidi terk eden kimse hakkında kerahet söz konusu değildir. Yolcu olup cemaati bekleyememe, hasta bakıcı olup acil durumda olanların da namazı kılıp çıkmalarında mahzur yoktur.[531][4]

43. Müezzinin İmamı Beklemesi

537. ...Câbir b. Semure demiştir ki; "Bilâl (r.a.) ezanı okur, sonra (Peygamberin gelmesini) beklerdi. Nebi (s.a.)ın (evinden) çıktığını görünce de namaz için ikâmet getirmeye başlardı."[532][5]

Açıklama

Bu kacu's-i şerife göre vakit müsait olduğu takdirde müezzin, ikâmet getirmek için imamın gelmesini beklemekle mükelleftir.
Bu mevzuda Tirmîzi şunları söylemektedir: "îlim adamlarından bazılarına göre müezzin ezana, imam ise kamete daha müstehaktır." Yani ezan vaktinin tâyini müezzine, kaamet vaktinin tâyini ise imama bırakılmıştır.
Beyhâkî'nin Musa b. Akabe vasıtasıyla rivayet ettiği hadisi şerif de şöyledir: "Nebî'Cs.a.) ezan okunduktan sonra evinden çıkar mescide gelirdi. Mescide gelen cemaatin az olduğunu görünce, halk mescidde tamamen top-lanıncaya kadar oturur, sonra da namazı kıldırırdı.
Üzerinde durduğumuz Ebû Dâvûd hadîsiyle Beyhâkî'nin rivayeti arasında bir fark yoktur. Çünkü Rasûlullah bazan öyle bazan da böyle yapardı.
Bu hadis-i şerif ezandan sonra hemen ikâmet edilmeyerek bir müddet beklemenin meşru oluşuna delildir. Beklenilmediği takdirde ise bilhassa evi uzak olan kimselerin cemaat sevabından mahrum olmaları söz konusudur. İkâmeti biraz geciktirmekle müslümanların cemaate yetişmelerine yardım edilmiş olur ki, bu iyilikte ve takvada yardımlaşmak kâbilindendir.Ancak cemaati beklerken, camideki mazeretlilerin ve ihtiyarların da durumunu göz önünde bulundurmak gerekir.[533][6]

44. Ezanda Tesvîbin Hükmü

538. ...Mucâhid'den;demiştir ki;

İbn Ömer ile beraberdim. Öğle veya[534][7] ikindi namazında bir adam tesvib yapınca; diye nida edince, İbn Ömer; "haydi (buradan) çıkalım, çünkü bu bid'attir" dedi.[535][8]

Açıklama

Tesvîb ezandan sonra farza durmadan önce ikine i bir nidadır.gu jânın yapılıp yapılmayacağı, yapıldığı takdirde ne zaman ve hangi lâfızlarla yapılacağı hususlarında ilim adamlarının görüşleri farklıdır. İbn Mübarek ve îmam-ı Ahmed'e göre tesvîb sabah ezanında demektir.
İshâk'a göre tesvîb'in anlamı, müezzinin ezandan sonra cemaati bekleterek diye nida etmesidir. Gerek İshâk, gerekse diğer ilim adamları ezandan sonraki tesvîbi mekruh görmektedirler. Bu anlamdaki tesvîb Hz. Peygamber (s.a.)'in vefatından sonra ortaya çıktığı için Hz. Abdullah b. Ömer hadis-i şerifte beyân edildiği gibi onu bid'at saymıştır.Tesvîb Mnsabah ezanında demek anlamında tefsir edilmesi ise, ilim adamlarının büyük çoğunluğu tarafından tasdik ve tasvib edilmiştir.
Tesvib'in sözlükteki mânâsı, duaya dönmek demektir. Müezzin nidalarıyla halkı ezana çağırdıktan sonra dönüp bir daha dediği için bu cümlelere tesvib denilmiştir. 504 no'-lu hadis-i şerifte bu mevzuda yeterli bilgi verilmiş bu'Cümlelerin sabah ezanına mahsus olduğu görülmüştü. Ancak her sözün ve her hareketin kendine mahsus bir zamanı ve mekânı vardır. Bunlar sünnetle tayin ve tesbit edilmiştir. Bu inceliklere riâyet edilmediği zaman bu davranışlar sünnet veya farz olmaktan çıkar, bid'ate dönüşür. İşte bu yüzdendir ki, öğle veya ikindi ezanında müezzin, tesvîbin yerini değiştirdiği için Hz. Abdullah b. Ömer, "haydi buradan çıkalım bu adamın yaptığı iş bir bid'attir" diyerek mescidi terk etmiş ve bu hareketiyle bid'atin işlendiği yerde dahi durmanın caiz olmadığını anlatmak istemiştir. Hz. Abdullah'ın "haydi buradan çıkalım" sözünden, gözlerinin görmediği anlaşılıyor. Gerçekten de Abdullah hayatının son zamanlarında gözlerim kaybetmişti.
Nitekim babası Hz. Ömer de ezandan sonra kapısının önüne gelerek, "Namaza ey emire'1-mü'minin namaza" diyen müezzin Ebû Mahzûre'yi azarlamıştı. Yatsı namazında diyen bir müezzin hakkında da Hz. Ali "Şu

bid'atçiyi mescidden çıkarınız" buyurmuştur. Bu mevzu-daki Hz. Peygamber'den rivayet edilen bir hadis-i şerif de şu mealdedir:
"Yüce Allah bid'atçinin ne orucunu kabul eder, ne namazım, ne sadakasını, ne haccını, ne umresini, ne cihadını, ne tevbesini ne de fidyesini. Ondan hiç bir şey kabul etmez. Çünkü o kılın hamurdan çıktığı gibi İslâmdan çıkmıştır:”[536][9]
Bütün bunlardan sonra şunu bilmek gerekir ki, ne Hz. Ömer, ne Ali ne de Abdullah İbn Ömer tesvîb'in bizatihi yapılmasına karşı değildirler. Onlar tesvîb'in zaman ve zeminine riâyet edilmediğinden meydana gelen bid'ate karşı çıkmışlardır. Aksini düşünme imkânımız yoktur. Çünkü tesvîb'in kaynağı Hz. Peygamber (s.a.) Efendimizdir. Hz. BilâPin sabah ezanından sonra Peygamber aleyhisselama uğrayıp "Namaz uykudan hayırlıdır" sözlerini söylemesine karşılık Peygamber sallellahü aleyhi vesellem:
"Ne güzel söyledin, ne güzel söz,onu ezanına ekle ya Bilâl" demesi tesvîb'in sünnetteki yerini tescil eder.
Münakaşa ve münazara tesvîbin, zaman ve zeminindeki ayarlamayı yapamamaktan doğmaktadır. Peygamber (Sallellahü aleyhi ve sellem)in yapmadığını yapmış göstermek veya kendi zannınca iyi olur kasdi ile ilâve etmek bid'attir. Münakaşalar buralardan kaynaklanmaktadır.
Nitekim Hanefî fukahâsı tesvîbin varlığını kabul ederek, zamanın müş-killerini, insanların gafletim cemaatin tenbellîğini düşünerek ezandan sonra bizatihi cemaate davet etmeyi bunun bölgenin örfüne göre yapılmasında mahzur görmedikleri gibi alı sendir demişlerdir.[537][10]

45. İmam Gelmeden Kamet Getirilmiş De Olsa, Cemaat Oturarak İmamı Bekler

539. ...Abdullah b. Ebî Katâde'nin babası (Ebû Katâde) vasıtasıyla Nebî (s.a.)den rivayet ettiğine göre, (Resûlullah sallellahü aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur : "Namaz için ikamet edildiğinde beni görünceye kadar (ayağa) kalkmayınız"[538][11]
Ebû Dâvud dedi ki: Bu hadis-i şerifi aynı şekilde Eyyûb ile Haccacu's-Savvâf da,Yahyâ'dan rivayet etmişlerdir.Hişam ed-Destevâî dedi ki: "(Bu hadisi) bana Yahya (mektubunda) yazdı. " Bu hadisi bir de Muâviye b. Sellâm ve Ali b. El-Mübârek Yahya'dan rivayet etmişler ve rivayetlerinde

(fazla olarak şunu) nakletmişlerdir: "Beni görünceye kadar (kalkmayınız ve) acele etmeyiniz"[539][12]

Açıklama

Her ne kadar ta'likteki rivayetler aynen Ebân'ın Yahya'dan rivayetine benziyorsa da Hişâm bizzat Yahya'yı dinleyerek rivayette bulunmamıştır, mektubla rivayet etmiştir. Yani Hişâm'ın rivayeti sadece bu bakımdan farklıdır. Muâviye b. Sellâm ile Ali b. el-Mubârek'in Yahya'dan yaptıkları nakillerinde ise, "acele etmeyiniz" ziyâdesi vardır.
Sahih-i Müslim'de rivayet edilen "Bilâl, Resul-ii Ekrem'in hücresinden çıktığını görmedikçe kaamet getirmezdi" manasındaki hadisle Ebû Dâvûd'-un rivayet ettiği bu hadis-i şerif arasında bir tearuz yoktur. Hafız İbn Hacer bu iki hadisin arasını şöyle birleştirmektedir: Hz. Peygamberdin hücresinden çıktığını gören Bilâl (r.a.) hemen kaamete başlardı. Cemaat de ondan sonra Hz. Peygamberin gelmekte olduğunu görür ve saf tutmaya başlardı. Binaenaleyh netice itibariyle bu iki hadis arasında bir fark yoktur. Yine bu hadis-i şerifle "Namaza kamet getirildi, biz de Resûlüllah (s.a.) yanımıza çıkmadan önce kalkarak saf olduk"[540][13] ile "Namaz için kamet getirildi. Cemaat saflarını düzenlediler. Sonra Hz. Peygamber hücresinden çıktı"[541][14] mealindeki hadisler arasında da bir çelişki söz konusu değildir. Çünkü bu hadis-i şerifler, Hz.Peygamber'in odasından çıkacağı tecrübe ile bilinen saatte kamet edip saf tutmanın caiz olduğuna delâlet ederken; mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifleri Hz. Peygamberin odasından çıktığı görülünceye kadar kamet getirmemenin ihtiyata daha uygun olduğuna, çünkü Hz. Peygamberin aniden çıkan bir mazereti sebebiyle odasından çıkmakta gecikmesi halinde cemaatin uzun süre ayakta beklemesi icab edeceğine, bunun da bıkkınlığa sebeb olacağına delâlet etmekte ve bu şekilde acele davranmaktan nehy etmektedir. Binaenaleyh bu iki husus arasında bir çelişkiden söz edilemez.
Kamet getirilirken cemaatin hangi cümlelerde ayağa kalkacağı meselesi de fıkıh imamları arasında ihtiltaf konusu olmuştur. Ulemânın bu mevzu-daki görüşlerini şu şekilde özetleyebiliriz:
M âl i kilere göre: Cemaatin namaza kalkması için belli bir vakit yoktur. İsterse ikâmet edilirken isterse ikâmet bittikten sonra namaza kalkabilir.

Şafiîlere göre :se, müezzin ikâmeti bitirdikten sonra ayağa kalkılır.
Hanbelîlere göre, Müezzin derken ayağa kalkılır, fakat imam ayağa kalkmamışsa, müezzin demiş olsa bile yine de kalkılamaz.

Hane filere göre; Müezzin derken ayağa kalkılır.[542][15] denildiği anda imam namaza başlar, imam olan zat bu hareketiyle müezzini tasdik etmiş olur. Bununla beraber ikamet bittikten sonra da tekbir almasında bir beis yoktur. Hatta İmam Ebû Yûsuf'la diğer üç mezheb imamına göre uygun olan da budur.[543][16]

540. ...(Bir evvelki) hadis-i şerifi (bir de) İbrahim b. Mûsâ, ayni senedle İsa ve Ma'mer kanalıyla Yahya'dan rivayet etmiştir. (Ma'mer, Yahya'dan bu hadisi şöyle) rivayet ediyor: "Benîm çıktığımı görünceye kadar kalkmayın"
Ebû Dâvûddedi ki: "Benim çıktığımı" ifadesini Ma'mer'den başka kimse rivayet etmedi. Aynı hadisi Ma'mer'den îbn Uyeyne de rivayet etti. Ama bu rivayetinde "benim çıktığımı" ifâdesini kullanmadı.[544][17]

541. ...Ebû Hureyre'den, (şöyle dediği rivayet edilmiştir);
Resûlullah (sallellahü aleyhi vesellem, evinden çıkınca) namaz için kamet getirilmeye başlanırdı. Cemaat da Peygamberden önce yerlerini alırlardı.[545][18]

Açıklama

Bu hadis-i şerifle 539 no'lu "namaz için kamet edildiğinde beni görünceye kadar ayağa kalkmayınız" mealindeki hadis-i şerif arasında herhangi bir tearuz yoktur. Bu mevzu ile ilgili açıklama bahis konusu hadis-i şerifin şerhinde geçmiştir. Oraya müraccat edilmelidir.[546][19]

542. ...Humeyd'den, demiştir ki;
Ben Sabit el-Bunânî'ye namaz için ikâmet getirildikten sonra konuşan kimsenin (halini) sordum. O da bana Enes b. Mâlik'in (şöyle) dediğini söyledi: "Namaza ikâmet getirilmişti. Bir adam Resûlullah (s.a.)'ın önüne gerildi, ikâmetten sonra onu (namaza durmaktan) alıkoydu."[547][20]

Açıklama

Hafız İbn Hacer Fethu'1-Bârî isimli eserinde bu hadis-i seri açıklarken "Bu hadis-i şeriften ihtiyaç duyulduğu zaman ikamet bittikten sonra hemen namaza durmayıp, gecikmenin caiz olduğu anlaşılmaktadır. Fakat bu; ihtiyaç olmadan namaza durmayı geciktirmekse, mekruhtur. Yine bu hadis müezzin "kad kameti's-salah" dediği anda imamın tekbir alması gerekir, diyen Hanefî âlimlerinin aleyhine birr delildir" demektedir.
Hanefi âlimlerinden Buhâri Şârihi Aynî merhum ise, bu hadis-i şerifin şerhinde "Hanefi âlimleri, ikâmetten sonra namaza durmayı özürsüz geciktirmenin mekruh olduğunu söylemişlerdir. Fakat dinî bir sebeble meydana gelen bir gecikme içinse, herhangi bir kerahet söz konusu değildir" diyerek Hanefi imamlarına göre ikâmetten sonra hemen namaza başlamanın farz olmadığını ifâde etmiş ve bu "bu hadis, ikâmet biter bitmez namaza durmanın müstehab olduğuna delildir" demiştir.
Merakı'l-felâh isimli eserde hanefî âlimlerinin görüşleri şöyle ifâde edil-, mektedir: "İmamın, kad kaametissalah denince tekbir alması, Ebû Hanife ve Muhammed'e göre namazın edeblerindendir. Ebû Yûsuf ve diğer üç mez-heb imamına göre ise namaza başlamayı ikâmetin sonuna kadar geciktirmekte bir sakınca yoktur."[548][21]
Ni'met-i İslâm müellifi merhum M.Zihnî Efendi ise, sözü geçen kıymetli eserlerinde bu mevzuyu şöyle ifâde ediyor: "Demek ki imam namaza başlamayı ikâmenin sonuna kadar geciktirirse bunda bütün imamlarca herhangi bir sakınca yoktur. Ancak imamlar arasındaki ihtilâf, Kad kaameti's-salâh dendiği zaman namaza başlamanın müstehab olup olmadığı konusundadır". Burada açıklanması gereken husus, müezzinin kamet getirmesi anındaki mecburiyetlerin bütün görüşleri ortadan kaldırdığıdır. Günümüz cemaatinin câhil olması İslâm'daki saf ve intizamı bilmemeleri neticesinde imam cemaata kamet getirirken müdâhale etmek mecburiyetinde kalmaktadır ki, bu şarttır. "Ön safta boş yer varken arka saflarda namaz olmaz" diyen görüşlere hürmeten cemaatin durumu ile ilgilenmesi de imamın vazifelerinden-dir. (Daha geniş bilgi için bk. 661. hadis 4.)[549][22]

543. ...Kehmes (b. el-Hasen)'den; demiştir ki;
Mina'da, henüz imam yokken namaz kılmak için ayağa kalktık (sonra) bir kısmımız oturdu. Bunun üzerine Kûfeli bir ihtiyar bana, "niçin

oturuyorsun?" dedi. Ben de "oturmanın sebebi İbn Büreyde'nin (ayakta imamı bekleme hali için) "bu tekebbürdür" sözüdür" dedim. Bunun üzerine yaşlı adam dedi ki: "Abdurrahman b. Avsece el-Berâ b. Azib'den onun şöyle dediğim bana nakletti: "Biz Resûlul-lah (s.a.)ın zamanında namaza başlamadan önce uzun süre ayakta saf olarak beklerdik". el-Berâ demiş ki; "Resûlullah şöyle buyurdu: Allah azze ve celle ve melekleri ilk saflara ulaşanlara rahmetle duâ ederler. Kişiyi bir saf ileri götüren adımdan, Allah katında daha sevimli hiç bir adım yoktur."[550][23]

Açıklama

Her ne kadar bu hadiste, kimliği bilinmeyen ihtiyar, el-Berâ'dan naklen Resûlullah (s.a.) zamanında saflarda ayakta beklediklerini söyleyerek, imamı oturarak bekleyen kimseleri tenkid etmişse de bu ihtiyarın kimliği kesin olarak bilinmediğinden bu hadis zayıftır. Bu bakımdan 539 numarada geçen "namaz için ikâmet edildiğinde beni görünceye kadar (ayağa) kalkmayınız" hadis-i şerifine muarız sayılabilecek kuvvette değildir. Kaldı ki, saflarda ayakta beklemelerinin imam gelmeden vuku bulduğuna dâir kesin bir ifâde de yoktur. Belki de bu bekleme Resûl-i Ekrem (s.a.) cemaatin önüne geçtikten sonra olmuştur.
Hadis-i şerifte geçen "Salât" kelimesi lûgatçıların bir çoğuna göre , duâ, tebrîk, temcîd ve ta'zim manalarına gelir. C enabı Hakk'ın müslümanlar hakkında salât etmesi onları günahlardan arındırması ve ilâhi rahmetine eriştir-mesidir. Meleklerin salat etmesi ise, mü'minlere dua etmeleri ve onların affedilmelerini Allah'dan istemeleridir. Namaza salât denmesi aslının duâ olmasındandır.
Seyyid Şerife göre ise, Allah'dan salat, "rahmet" anlamına geldiği gibi meleklerden "salat" "istiğfar" anlamına, müzminlerden salat ise, "hayırlı dua" anlamına gelir.[551][24]

Bazı Hükümler

1. İmam tekbir almadan önce cemaatin imamı ayakta bek)emeleri câizdir.
2. İkâmetten sonra hemen namaza başlamayarak bir müddet gecikmek câizdir. (Bu mevzuda geniş bilgi için bir evvelki hadisin açıklamasına bakılmalıdır.)

3. İlk saflar diğerlerinden daha faziletlidir.

4. Ön saflardaki açıkları kapatmak teşvik edilmiştir.[552][25]

544. ...Enes'ten; demiştir ki;
Namaz için kamet getirilmişti. Resûlullah (sallellahü aleyhi ve sellem) ise mescidin bir kenarında (birisiyle) fısıldaşıyordu. Cemaat uyuklamaya başlayıncaya kadar da namaza durmadı.[553][26]

Açıklama

Müslim'in rivayetinde "sonra kalktı ve namaz kıidırdf'ilavesi vardır.539. ve 541. hadis-i şeriflerin şerhinde açıklandığı gibi, namaz için ikâmet edildikten sonra dini bir meselenin çözümü için bir müddet beklemek caiz ise de keyfi oyalanarak beklemek mekruhtur. Muhakkak ki Rasûl-i Ekrem (s.a.)'in mescidin bir kenarında gizlice konuştuğu mesele mühim bir meseleydi. Bazıları Resul-i Ekrem'in konuştuğu bu zatın bir kabile reisi olduğunu, onunla reisi olduğu kabilenin dini ihtiyaçlarını konuştuğunu söylemişlerdir. Hadisten cemaat hazır olduğu halde bir kimsenin dini bir meseleyi diğer bir kimseyle hatta imamla konuşmasının caiz olduğu anlaşılmaktadır.[554][27]

545. ...Salim Ebu'n-Nadr demiştir ki;
Resûlullah (s.a.) mescidde namaz için ikemet edildiği zaman cemaati az görürse namaza durmaz, otururdu, Cemaati (tamamen) toplanmış görünce de namaza dururdu.[555][28]

Açıklama

Hadis-i Şerifte geçen "namaz için İkâmet edildiği zaman" sözündeki ikâmet kelimesinden maksad namaza başlarken okunan ve içinde cümlesi bulunan malum ikâmet olabileceği gibi, bu kelimeyle ezan da kast edilmiş olabilir. Bu kelime ile "namazı edâ etme vaktinin girmesi" de kasd edilmiş olabilir. Hadis sarihleri bu üç ihtimal üzerinde durmuşlardır. Binaenaleyh sözü geçen cümleyi bu üç ihtimâle göre de terceme etmek mümkündür ki, bu üç şekilde hareket etmenin hükümleri kısmen bir evvelki hadisin izahında ve tafsilatlı olarak da 539. hadisteki açıklamada geçmiştir.[556][29]

Bazı Hükümler

1. İmamın namaza durmayarak cemaatin çoğalmasını beklemesi caizdir.
2. Cemaat çoğaldığı zaman imam namaza başlamakta gecikmemelidir. Bu husus bilhassa çarşı camilerinde ve bu özelliği taşıyan mescidlerde daha büyük önem kazanır.[557][30]

546. ...(Bir evvelki) hadisin aynısı (bir de) Hz. Ali (r.a.)'den rivayet edilmiştir.[558][31]

46. Cemaati Terk Etmenin Vebali

547. ...Ebû'd-Derdâ'dan; demiştir ki:
Resûlullah (s.a.)'i şöyle buyururken işittim:
"Köyde ve kırda üç kişi bir arada olur da, namazı cemaatle kılmazlarsa şeytan mutlaka onlara gâlib gelir, (musallat olur ve onları Allah'ın zikrinden alıkoyar). Aman, cemaate sarri, çünkü kurt, sürüden ayrılan koyunu kapar".[559][32] Zaide dedi ki; Sâib cemaatten muradın, "cemaatle namaz" olduğunu söyledi.[560][33]

Açıklama

ifâdesi cemaatle namaz kılmanın, konaklama halinde, yolcular için de sünnet olduğuna işaret eder ki, Hanefî mezhebinin goriışu de bu şekildedir.
Hadis-i şerifte geçen "üç kişi yoktur ki" sözünden murad erkeklerdir. Çünkü kadınların cemaat yapmaları ve onlardan birinin imam olması hususu ihtilaflıdır. Hatta Bezlu'l-mechûd'taki ifâdeye göre mekruhtur. Buradaki (üç kişi) ifâdesi, üç kişiden fazla olduklarından cemaat-yapmanın evleviyetle gerekli olduğuna delâlet eder. "Üç kişi" olarak kaydedilmesinin sebebi köy ve sahra ahalisinin genellikle üç kişiden az olmadığındandır.
İki kişi ile cemaat yapılarak namaz kılındığında yine cemaat sevabı alınır.
Hadisteki "Cemaate sanı " lâfzında muhatab tek gibi görünmekte ise de hitab umûmidir. Çünkü Nebî (s.a.)'in, "kurd sürüden ayrılan koyunu kapar" ifâdeleri ile beyân buyurduğu gibi, şeytan cemaatten uzaklaşır, kaçar ve cemaatten ayrılan kişiye musallat olur. Şeytan cemaate zarar

veremeyeceğine göre, muslüman cemaatinin arasını ayırmaya, onlar arasına fikir ayrılıkları sokarak müslümanları tevhid nurundan ayırarak onları ifsâd etmeye çalışır.
Nitekim Hind nüshasının hâmişindeki ifâdeden bu anlaşılmaktadır. Görülüyor ki, üç erkeğin yolcu veya mukîm olmaları halinde farz olan namazın cemaatle edâ edilmesine teşvik vardır. Mukim olan üç kişinin ikâmet ettikleri yerde cemaatle namaz kılabilecekleri bir mescidin yapılmasına da işaret edilmektedir ki, günümüz koy ve köy hükmündeki yaylalarda bu vazifeyi yapabilecekleri bir mescid tesbit etmeleri de onlar üzerine bir vazifedir.[561][34]

Bazı Hükümler

1. İster şehirli, ister köylü olsun cemaat yapacak kadar msan aracıa bulunurlarsa namazlarını mutlaka cemaatle kılmalıdırlar.
2. Cemaat yapma imkânı olduğu halde cemaati terk edenlere şeytan musallat olur.Şeytanın tasalutundan korunmak için İslâm birliği sağlanmalı, cemaatle namaz ihmâl edilmemelidir.
3. Bir fikrin açıklanması için muhatabların anhyabileceği cevaplar verilebilir.[562][35]

548. ...Ebû Hüreyre'den; demiştir ki:
Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "And olsun ki, namazın kılınması, (ikâmetin yapılması) ve birinin geçip onlara namaz kıldırması için emir vermeyi, sonra da beraberlerinde odun bulunan bir kısım insanlarla gidip (cemaatle) namaza iştirak etmeyenlerin evlerini cayır cayır yakmayı arzu ettim"[563][36]

Açıklama

Müslim'in rivayetinden anlaşıldığı gibi bu hadisin vürûduna seteb, Resûlullah (s.a.)'ın bazı sahâbileri bazı namazlarda Cemaat içinde görememesidir.
Beyhakî'deki rivayete göre ise, hadis sabah veya yatsı namazlarına devam etmeyen münafıklar hakkındadır. Hadisin Beyhakî'deki zabtı şu şekildedir:

' Muhakkak münafıklara en ağır gelen namazlar yatsı ve sabah namazlarıdır. Bu namazlarda olan sevabı bilselerdi, emekleyerek de olsa gelirlerdi..."sonra bu hadis, metindeki şekli ile devam ediyor.
Ebû Davud'un rivâyetindeki namaz kelimesi umûm ifâde eder. Bütün namazlara şâmildir. Fakat bazı rivayetlerden anlaşıldığına göre sadece yatsı namazının kast edilmesi muhtemeldir. Nitekim Ahmed b. Han-bel, İbn Huzeyme ve Hâkim'in İbn Ümmi Mektûm'dan, Ahmed b. Hanbel'in ayrıca Ebû Hüreyre'den yaptığı rivayette bu namazın yatsı namazı olduğu anlaşılır. Yukarıda tercemesi ile beraber verdiğimiz Beyhakî'-nin rivayetinden ise, sabah ve yatsı namazları olduğu anlaşılır. Müslim ve Nesâî'nin rivayetleri de aynı şekildedir. Müslim'in İbn Mes'ûd'dan yaptığı başka bir rivayete göre ise Wnamazınlcuma namazı olması muhtemeldir.
Hadis-i şerifteki tehdid ve teşdîdin zahirinden bütün namazlarda cemaatin farz-ı ayn olduğu anlaşılır. Çünkü farz-ı kil ay c olsaydı, Resûlullah ve onunla beraber olan sahâbilerin cemaat yapması ile bu farz düşerdi. Eğer sünnet olsa idi Resûlullah cemaati terk edenleri bu şekilde tehdid etmezdi. Çünkü sünneti terk etmek böyle bir cezayı gerektirmez. Öyleyse cemaatin farz-ı ayn olduğu meydana çıkar. Bu görüş, Atâ, Evzâî, İshâk, Ebû Sevr, İbn Huzeyme, İbnu'l-Münzir, İbn Hibbân, Zahirî ve Hanbelî mezhebleri-nin görüşüdür. Bunların istinad ettiği başka hadisler de vardır.
Ayrıca cemaatin farz-ı ayn olduğunu söyleyenler, onun namazın sıhhati için şart olup olmadığında ihtilâf etmişlerdir. Zahirîlere göre cemaat, namazın sıhhati için şarttır. Binaenaleyh bu görüşe göre bir kimse ezanı işitir, özürsüz cemaate gelmez de evinde namazı kılarsa, namazı bâtıldır. Eğer ezanı duymazsa, namazını evinde, bir veya daha fazla kişi ile birlikte kılmalıdır. Eğer bir özrü varsa veya ezanı işitemeyecek yerde olur ve beraber namaz kılacak kimse bulamazsa ancak o zaman tek başına namaz kılabilir.
Şâfiî ve Mâlikîlerin bazılarına göre cemaat farz-i kifâyedir. Hanefîler-den Tahâvî ve Kerhî de aynı görüştedir. Ancak Şâfülerden bu görüşte olanlar, cemaatin farz-ı kifâye oluşunu, kaza namazlarına değil, sadece edâ edilen namazlara mahsus olduğunu söylerler. Bunların delilleri de aynen cemaatin farz-ı ayn olduğunu söyleyenlerin delilleridir.
Yalnız "Cemaatle kıla-nan namaz tek başına kılınan namazdan yirmi beş derece daha efdaldir" hadisi ile bu farzın farz-ı kifâye olduğuna kail

olmuşlardır. Çünkü bu hadisten, tek başına kılınan namazın sahih olduğu anlaşılır. Öyleyse diğer delillerden çıkarılan farziyyet, kifâye olmuş olur.
Hanefî, Malikî ve Şafiîlerin cumhuruna göre cemaat sünnet-i müekke-dedir. Delilleri az önce zikredilen hadisle, Şeyhân (Buharı ve Müslim)'in müştereken rivayet ettikleri şu hadistir:
"Ibn Ömer'den mervîdir ki; Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Kişinin cemaatle kıldığı namaz tek başına kıldığı namazdan yirmi yedi derece daha ef daldır."
Cumhur, bu hadis-i şeriflerden, cemaatle namaz kılmanın sünnej-i mü-ekkede oluşuna şöyle istidlâi ederler: Bir şeyin başka birşeyden efdal olması ancak o iki şeyin de caiz ve faziletli olması halinde mümkündür.
Aşağıda meallerini vereceğimiz hadisler de cumhurun görüşüne delil teşkil etmektedirler: Buhârî ve Müslim, Ebû Musa'dan rivayet etmişlerdir ki, Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuşdur: "Muhakkak, namaz hususunda insanların sevab alma yönünden en üstünü namaza (camiye) yolu en uzak olanıdır. Ondan sonra uzaklığına göre sevablar ölçülür. Namazı imamla beraber kılmak için bekleyen kişinin sevabı, tek başına kılıp da yatmağa gidenin sevabından daha fazladır."
Ebû Dâvûd ve Nesâî'nin Yezîd b. Esved'den rivayetinde de, Resûlullah (s.a.) kendisiyle birlikte namaz kılmayıp (bir kenarda) oturan iki adama; "Sizi bizimle namaz kılmaktan men'eden şey nedir?” diye sordu. Adamlar : "Ya Resûlullah biz evimizde namazımızı kıldık" dediler. Buna karşılık Resûlullah (s.a.) onlara, "Evinizde namazınızı kılıp da mescidde cemaatle namaz kılınırken gelirseniz onlarla yine kılınız. O namaz (ikincisi) sizin için nafile olur" buyurdular.
Cumhur, Ebû Davud'un bu hadisini delil olarak, cemaatle namaz kılmanın farz olduğuna hükmedenlere şu şekilde cevab vermiştir:
1. Bu hadis, cemaate gelmeyip namazı evde de kılmayan münafıklar hakkında vârid olmuştur.
2. Resûlullah (s.a.) camiye gelmeyenlerin evlerini yaktırmamıştır. Eğer cemaat farz olsaydı bunu yapardı.
3. Kadı Iyaz'm ifâdesine göre namaz için cemaatin farz oluşu, İslâm'ın ilk zamanlarında münafıkların namazı terk etmelerine mâni olmak içindi. Sonra farziyyet nesh edildi.

4. Şevkânî, cumhurun, bu hadisin cemaate gelmeyenleri zecr için vârid olduğuna kail olduklarını söyler.[564][37]

Bazı Hükümler

1. Hadis istenilmeden yemin etmenin cevazına işaret eder.
2. Ceza vermeden evvel tehdid ve korkutma caizdir.
3. Yapılacak işlerde yardım istemek, caizdir.
4. Zahire göre mal ile ceza vermenin caiz olduğu anlaşılmaktadır.Mâlikîler bu. görüştedir. Cumhura göre İslâm'ın başlangıcında durum bu iken, bilâhere nesh edilmiştir.
5. Kendisinden hak istenen kişi evine gizlenmiş ise, onun evinden çıkartılması caizdir.
6. Suçlu ve isyankârların yakalanması caizdir.
7. Cemaatle namaz kılmanın önemine işaret vardır.[565][38]

549. ...Ebû Hüreyre (r.a.)'den, Resûlullah (s.a.)ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "İçimden öyle geldi ki gençlerime odun demetleri toplamalarını emredeyim, sonra da özürsüz olarak (cemaata gelmeyip) namazı evlerinde kılanlara gideyim ve evlerini yakayım"[566][39]
(Râvilerden Yezîd b. Yezîd diyor ki): Yezîd b. el-Esamm'a; Ya Ebâ Avf! (Resûlullah) Cum'a namazım mı yoksa başka bir namazı mı kast etti? diye sordum. Yezid b. el-Esam şu karşılığı verdi: "Eğer ben bunu, Ebû Hüreyre'yi Resûlullah (s.a.)'dan (böylece) rivayet ederken işitmemişsem kulaklarım sağır olsun. (Ebû Hüreyre) bunun cuma namazı mı, yoksa başka bir namaz mı olduğunu söylemedi."[567][40]

Açıklama

Hadis-i Şerifte "Namazını evlerinde kılanlara" ifâdesinden hadisin münafıklar hakkında değil, mü'miner hakkında vâ-rid olduğuna işaret etmektedir. İbn Reslân, burada mevzuu bahs edilen kişilerin amelde münafıklar olduğunu söyler. Çünkü itikadda münafıklar gösteriş için namazı camide kılarlar evlerinde kılmazlardı.
Bu hadis-i şerif, bundan evvelki 548. hadis ile mânâ itibariyle hemen aynıdır. O hadisin şerhinde verilen bilgilerden burada tekrarına lüzum

yoktur.[568][41]

550. ...Abdullah İbn Mes'ûd (r.a.) şöyle demiştir:
Şu beş vakit namazı (şart ve rükünlerine riâyet ederek) nida edildikleri yerde (ezan okunan mescidlerde cemaatle) edâ ediniz. Muhakkak bunlar Hüdâ sünnetlerindendir. Allah (c.c.) Resulüne Hüdâ sünnetlerini beyân edip göstermiştir. Vallahi ben, apaçık münâfıklar-hariç , sahabîlerin beş vakit namazı cemaatle kılmayı hiç bir zaman terk etmediklerini gördüm. Vallahi ben, iki kişinin koltuğuna girip safa kadar götürülen sahabilerden adamlar gördüm. Sizden evinde mescid (namaz kılacak bir yer) olmayan hiç bir kimse yoktur. Eğer mescidle-ri terk eder de (farz) namazlarınızı evlerinizde kılarsanız, Peygamberinizin sünnetini terk etmiş olursunuz. Peygamberinizin sünnetini terk ederseniz, (adım adım küfre yaklaşır) kâfir olursunuz.[569][42]

Açıklama

Hattâbî,' 'peygamberinizin sünnetini yavaş yavaş terk etmek sızı küfre goturur" der.
Hadis-i şerifte geçen tercemeye Hüdâ sünnetleri olarak geçirilmiştir. Bunlar Resûlullah'ın ibâdet maksadıyla farz ve vâcib dışında yaptığı ve edası dinin kemâlinden olan sünnetlerdir. Özürsüz olarak ısrarla bu sünnetleri terk eden ayıplanır. Bunlar Resûlullah'ın uyuması, oturması vs..gibi olan zevâid sünnetlerinin aksine ibâdet cinsinden amellerdir.
İbn Âbidin Dürrû'l-Muhtâr Haşiyesi'nde şu malûmatı verir: "Yapılması meşru olan şeyler dört kısımdır. Bunlar farz, vâcib, sünnet ve nafiledir.
"Kat'î delille sabit olup terki men edilen ve yapılması füzumlu olan amel farz, aynı şekilde olup da zannî delille sabit olanlar vâcib; terk edilmesi ya-saklanmamakla birlikte Resûlullah veya Hulefâ-i Râşidin'in devam edip yaptıkları ameller sünnet, devam etmedikleri de mendûb ve nafiledir.
Sünnet iki çeşittir:
1.Sünnet-i Hüdâ: Terk edilmeleri hoş karşılanmayan yani mekruh olanlardır.Cemaat, ezan, ikâmet bu tür sünnetlerdendir.
2.Sünnet-i Zevâid: Terki ayıplanmayan, kerih görülmeyen amellerdir. Resûlullah'ın (s.a.) giymesi, ayakta durma ve oturmasındaki sîreti gibi..

İbn Mes'ud'un sözünden, cemaatin sünnet-i hudâ'dan olduğu ve ashâb-i Kiram devrinde cemaati münafıklardan başkasının terk etmediği anlaşılmaktadır.

Münafık : Küfrünü içinde gizleyip dışta mü'min görünen kişidir.[570][43]

Bazı Hükümler

1. Hadiste beş vakit namazı cemaatle kılmaya teşvik vardır.
2. Hasta olan kişi, kendisine yardım edecek bir kimse bulursa cemaatten geri kalmamalıdır.[571][44]

551. ...İbn Âbbâs (r.a.) Resûlullah (s.a.)'ın şöyle buyurduğunu söylemiştir: "Müezzinin ezanını duyup da namaza gitmesine mâni bir özrü olmayan kimsenin...”;
(Bu arada sahâbîler Rasûlullah'a) "özür nedir?" diye sordular. (Resûlullah) "Korku veya hastalıktır" karşılığını verdi. "(Evinde) kıldığı namaz kabul olunmaz."[572][45]
Ebû Dâvûd dedi ki: (Bu hadisiMbû İshâk, Mağrâ'dan rivayet etmiştir.)[573][46]

Açıklama

Özrün ne olduğu sorusunun, dinleyenler tarafından İbn Abbâs'a sorulmuş olması ve cevabı İbn Abbâs'ın vermiş olması da muhtemeldir. Nitekim Ebû Dâvûd şerhlerinden el-Menhel, bunu ikinci görüş olarak, Bezlu'l-mechûd'da yegâne ihtimal olarak kaydetmiştir. Tercüme Menhel'in, açıklamasına göre yapılmıştır.
Belirtildiğine göre cemaate gitmeye mâni özürler şunlardır:
1. Cana, mala veya ırza arız olmasından korkulan bir tehlike,
2. Camiye gidip gelmesine mâni olan veya meşakkat veren hastalık.Bu iki özür hadis-i şerifin zahirinden anlaşılmaktadır.
3. Yağmur ve şiddetli soğuk, Buhârî ve Müslim'in İbn Ömer'den rivayetinde, Resûlullah (s.a.) seferde iken soğuk ve yağmurlu gecelerde, müezzine ezan okumasını, sonra da "namazınızı odalarını/ (çadırlarınız) da kılın" demesini emrederdi.

4. Kişinin canının çektiği bir yemek hazır olduğu takdirde cemaate gitmeyebilir.
5. İnsanı büyük veya küçük abdestin sıkıştırması cemaate gitmemesi için özürdür.
Hadisi şerifteki "özürsüz olarak camiye gelmeyenin namazının kabul edilmeyeceği"nden maksat, kılınan namazın sevabının olmamasıdır. Nevevî buna işaret etmiş ve bu gasbedilen evde namaz kılmaya benzer. Namaz borcu, kılanın uhdesinden düşer fakat sevâb alamaz demiştir.
Buhârî sârini Aynî de "hadisin hükmü zecr ve tehdittir" der.
Netice şudur ki bu ifâde namazın fazilet ve kemâlinin olmayacağına işarettir.
Yine hadis-i şerifteki "ezanı duyan..." lâfzı galibe İşaret olarak vârid olmuştur. Çünkü insanlar ekseriyetle ezanı işitirler. Bunun mânâsı ezam duymayan camiye gelmeyebilir demek değildir. Çünkü ezanı duymamak mazeret değildir.
Menhel senetteki Ebu Cenâb ve Mağrâ'ın bazı yönlerden tenkid edildiklerine işaretle hadisin zayıf olduğunu söyler. [574][47]

Bazı Hükümler

1. Çemaat teşvik edilmektedir.
2. Öürsüz oıarak cemaate devam etmeyen çok büyük sevabtan mahrum kalır.
3. Özrü olan kişi cemaate devam etmeyebilir.[575][48]

552. ...İbn-i ÜmmiMektûm (r.a.)'denrivayet edilmiştir ki; Resûlullah (s.a.)'a; "Ya Resûlullah, ben gözü görmeyen ve evi mescide uzak olan bir adamım. Bana kılavuzluk etmeyen bir hizmetçim var. Benim namazımı evimde kılmama ruhsat var mı?" diye sormuştur. Resûlul-lah'ın, "Ezanı duyuyor musun?" sualine de "Evet" cevabım vermiştir. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.) "sana ruhsat bulamıyorum" buyurmuşlardır.[576][49]

Açıklama

Metindeki kelimesi bazı nüshalarda şeklindedir. Hattâbî doğru olanın, yardım etme, muvafakat etme mânâsına gelen olduğunu söyler.

Bu hadis-i şerifin zahirî cemaate devamın arz-ı ayn olduğunu iddia edenlerin görüşünü desteklemektedir. Sübülü's-Selâm'da cemaati farz-ı ayn kabul edenlerin delillerinin yukarıda geçen "ev yakma..." hadisi ile bu hadis olduğu söylenir. Hattâbî de bu hadisin, cemaatin vücûbuna delâlet ettiğini söyler ve şunları nakleder: Atâ b. Ebî Rebâh "Şehirde v e köyde ezanı işiten hiç kimsenin cemaati terk etmesine ruhsat yoktur" demiştir. Evzâî de ebeveynin evlâdım cemaate gitmekten men etmesi hâlinde, ebeveyne itaatin gerekli olmadığını söyler.

Cemaatin sünnet-i müekkede olduğuna kail olanlar, Resûlullah'ın son ifâdesine "sana cemaat sevabı getirecek bir ruhsat bulamıyorum" şeklinde mânâ vermişlerdir.

Ayrıca hanefî mezhebi imamları başka birinin yardımı ile muktedir hale gelen kişiye cuma ve cemaat namazlarının gerekli olup olmadığında değişik ictihadlara sahiptirler.

İmam-ı A'zam'a göre, kudretin bizatihi kendisinde bulunması gerektiğini, başkasının kudreti ile muktedir olamayacağını, dolayısıyla âmâ üzerine cuma'nın farz olmadığın söylerken, talebeleri Ebu Yusuf ve îmam Muhammed, insanın başkasından alacağı güçle güçlü sayılacağından cuma namazının âmâ üzerine farz olacağına zâhib olmuşlardır. Bu ihtilâf cemaat namazında da aynen vâriddir.

Yardımcı bulamamasına rağmen âmâ olan İbn Ümmü Mektûm'a ruhsat tanınmaması o günkü zemin şartları ile mütenâsib olabilir. Günümüzde, özellikle trafik akımının yoğun olduğu yerlerde, âmânın, sakatın cemaate gitmemesi içhr mazeret daha da açıktır kanaatindeyiz.

Cemâatle namazın hükmü hakında bu babın ikinci hadisinin şerhinde geniş malumat verilmiştir.[577][50]

Bazı Hükümler

1. Dini konulardan herhangi bir meselede tereddüdü olan kışı bir ehline sormalıdır.

2. Bazı hallerde körlük bile cemaate gitmemek için özür değildir.[578][51]

553. ...İbn Ebi Leylâ İbn Umm-i Mektûm'dan, şöyle dediğini nakletmiştir: (Bir gün):

Ya Resûlallah, Medine, (yırtıcı) hayvanları, zehirli haşereleri çok olan bir şehirdir. (Ben bu hayvanların zarar vermesinden korkarım, benim cemaate çıkmayıp evde namaz kılmama ruhsat var mı?) dedi. Resûlullah;
"Hayye ale's-salah, hayye ale'l-felâh (sözlerini) işitiyorsan cemaate koş" buyurdu.
Ebû Dâvûd aynı hadisi Kasım el-Cirmî'nin Süfyân 'dan rivayet ettiğini söylemiştir. Bu rivayette kelimesi yoktur.[579][52]

Açıklama

kelimesi, Mirkâtü's-Su'ûd ve Şerhu'I-Mufassafdaki ifadelere göre ve kelimelerinden teşekkül eden teşvik ve rağbet için kullanılan bir isim-füldir. İbn Ümmi Mektûm'un; yırtıcı hayvan ve zehirli haşerelerden korktuğunu söyleyerek cemaate katılmamak için izin istemesine Resûlullah (s.a.) ruhsat vermemiştir. Herhalde Resûlullah (s.a.) tbn Ümmi Mektûm'a herhangi bir zararın gelmeyeceğini bildiği için bunu özür saymamış ve ruhsat vermemiştir. Yoksa nefse bir zarar gelmesinden korkulması halinde cemaate gitmemeye ruhsat vardır.[580][53]

47. Cemaatle Namaz Kılmanın Fazileti

554. ...Ubey b. Kâ'b'dan-.demiştir ki;
Birgün Resûlullah(s.a.) bize sabah namazını kıldırdı ve "filan burada mı?" dedi. (Ashab) "hayır" dediler. Resûlullah tekrar "peki ya, filan burada mı?" diye sordu, oradakiler yine "Hayır" karşılığını verdiler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.); "Bu iki namaz (yatsı ve sabah namazları) münafıklara en ağır gelen namazlardır. Eğer siz bu namaz-lardaki (sabah ve yatsı) sevabı bilseydiniz dizler üzerinde emekleyerek de olsa (bunları cemaatle kılmak için camiye) gelirdiniz. Birinci saf (Allah'a yakınlık, şeytandan uzaklık, ecir ve sevab yönünden) meleklerin saffı gibidir. Siz birinci saftaki fazileti bilseydiniz, ona koşar (onun için yarışıldınız. Muhakkak bir adamın başka bir adamla (cemaat yaparak) namaz kılması tek başına namaz kılmasından, iki kişi ile birlikte kılması da, bir kişi ile birlikte kılmasından daha çok sevablıdır. (Cemaat) ne kadar çok olursa Allah'a o kadar sevimli olur" buyurdular.[581][54]

Bazı Hükümler

1. İmamın, cemaatin durumu ile ilgilenmesi cemaata gelmeyenlerin gelmeyiş sebeblerını araştırması gerekir.
2. İmam, cemaatın sabah ve yatsı namazı için camiye gelmesini teşvik etmelidir.
3. Birinci saf yarışmaya değecek kadar faziletlidir.
4. İmamdan başka bir tek kişi de olsa cemaat yapmak caizdir.
5. Cemaatle namazın sevabı cemaatin azlığı ve çokluğuna göre değişir.[582][55]

555. ...Osman b. Affân (r.a.)den; demiştir ki;
Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Yatsı namazını cemaatle kılan kimse o gecenin yarısını namaz kılmakla geçirmiş gibidir. Yatsı ve sabah namazlarını cemaatle kılan kimse o gecenin tamamını namaz kılmakla geçirmiş gibi sevab alır"[583][56]

Açıklama

Bu hadis-i şerif mânâ itibariyle"Kadir gecesi (içerisinde kadir gecesi bulunmayan) bin aydan daha hayırlıdır" âyet-i kerimesine benzer. Hadisten anlaşılacak mana şudur: Yatsı namazını cemaatle kılan kimse (içerisinde yatsı namazıplmayan) bir gecenin yarısını ihya etmiş, yatsı ve sabah namazlarını cemaatie kılan kişi de (içerisinde sabah ve yatsı namazı olmayan) bir gecenin tümünü ihya etmiş gibi sevab alır.
Bu hadis-i şerifi : Müslim yine Hz. Osman'dan, "Resulüllah (a.s.)'ın şöyle buyurduğunu işittim: "Bir kimse yatısı namazını cemaatle kılarsa sanki gecenin yarısını , bir kimse de sabah namazım cemaatle kılarsa sanki gecenin tümünü namaz kılmakla geçirmiş gibidir" şeklinde rivayet eder.
Müslim'deki bu rivayette sabah namazı ile birlikte yatsı namazı zikredilmemiştir.
İmam Mâlik de Muvatta'ında hadisi, Abdurrahman bin Ebi Amre tarikiyle Hz. Osman'dan, Müslim'in rivayetine benzer bir şekilde fakat mevkuf olarak rivayet etmiştir. Zürkânî Mâlik'in rivayeti için: "Her ne kadar bu mevkuf ise de, merfu hükmündedir. Çünkü bu söz, rey'le söylenemez" der.

Müslim ve Muvatta'daki bu rivayetlerden, sadece sabah namazını cemaatle kılanın da, bütün geceyi ihya etmiş gibi sevab kazanacağı anlaşılmaktadır. Bu rivayetlerle Ebû Dâvûd'taki rivayet arasındaki farklılığı "Muhtemeldir ki Müslim ve Muvatta'daki rivayetlerde bir hazf vardır ve kelimesi hazfedilmiştir" şeklinde te'lif etmişlerdir.[584][57]

Bazı Hükümler

Yatsı ve sabah namazını cemaatle kılmak diğer namazlari cemaatle kılrıaya msbetle daha üstündür.[585][58]

48. Namaza Yürüyerek Gitmenin Fazileti

556. ...Ebû Hureyre (r.a.)'nin rivayet ettiğine göre Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Sevabı en çok olan, mescide en uzak yerden gelendir"[586][59]

Açıklama

Aynı mevzuda Müslim'in Ebü Musa'dan yaptığı rivayet de; "Namazda insanlann sevabca en üstün olanları, yolu namaza (mescidden) en uzak olanlardır" şeklindedir.
Gerek Ebû Davud'un hadisi, gerekse Müslim'in rivayeti evi mescide uzak olanlar için bir tesellidir. Zira evi mescide yakın olanın cemaate devamı daha kolay olur. Namazlarını ekseriyetle cemaatle kılacağı için sevabı da fazla olur. Ama evi mescide uzak olan bundan mahrum olabilir. İşte Resûlullah (s.a.) evi uzak olanın mescide gelmek için katlandığı meşakkatleri ve attığı adımları onun namazı menzilesinde tutmuştur. Nitekim 559. hadis-i şerifte geleceği üzere cemaate gitmek için yola çıkan kişinin ayağını her kaldırışta derecesi yükselecek ve her yere basışta bir günahı silinecektir.
Müslim, Tirmizî ve Nesâî'nin Ebû Hureyre'den yaptıkları bir rivayette Resûlullah (s.a.) tam olarak abdest alıp mescide giderken adımların çok olmasının ve bir namazdan sonra diğer namazı beklemenin hataları mahvedip dereceleri yükselttiğini haber vermektedir.
Açıktır ki, hadisi şerif, çok sevab almak için evleri mescîdden uzak yapmaya teşvik etmemektedir. Zira Resûlullah (s.a.)'ın evi mescidin hemen

bitişiğindedir.
Bu, "Muhakkak oruçlunun ağzının kokusu Allah katında misk kokusundan daha güzeldir" hadis-i şerifine benzer. Resûlullah burada insanları ağız temizliğini, terk ederek ağızlarının tiksindirici bir şekilde kokutmaya teşvik etmemiştir. Maksat oruçlu için çok büyük sevab olacağını müjdelemektir.[587][60]

Bazı Hükümler

Mescide gitmek için atılan adımların çok olması, sevabın o nısbette çok olmasını gerektirir.[588][61]

557. ...Übey İbn Ka'b'dan; demiştir ki:
Bir adam vardı; Medinelilerin içinde müslümanlardan evi mescide onunkinden daha uzak olan bir kimseyi tanımıyorum. Bu adam cemaatle namazı katiyyen kaçırmazdı. (Bir gün) kendisine "bir eşek satın alsan da karanlıkta ve şiddetli sıcaklarda binsen" dedim. "Evimin mescidin yanında olmasını istemiyorum (bu benî sevindirmez)" karşılığını verdi. Hâdise Resûlullah(s.a.)a ulaştırıldı. Resûlullah o za-tadurumu sordu. Adam şu cevabı verdi: "Ya Resûlullah ben mescide gidişimin ve ailemin yanına dönüşümün benim lehime (sevab olarak) yazılmasını istedim. Resûlullah (s.a.) da ona; "Allah bütün bunları sana verdi, Allah senin istediğin şeylerin hepsini sana verdi" buyurdular.[589][62]

Açıklama

Hadiste zikri geçen zâtın evinin mescide yakın olmasını iste meyip bilakis onu kerih görmesi ilk anda müslümanın haline ve takınması gereken tavrına aykırı görünmektedir. Sahih-i Müslim'in rivâyetindeki "Evimin Muhammed (s.a.)'in evine çadır ipleriyle bağlanmış kadar yakın olmasını istemem" ifadeleri bu kuşkuyu kuvvetlendirir. Ancak mesele Resûlullah'a arz edildikten sonra bu sahâbinin verdiği cevâblar bu kuşkulan izâle etmektedir.[590][63]

Bazı Hükümler

1. Sahâbiler birbirlerine merhametlidirler.
2. Bir kimsede hata olduğu zannedilen bir şey duyulursa hatânın düzeltilmesi maksadıyla o kişinin uyarılması için bir bilene durumunu iletmek caizdir.
3. İslâm toplumunun lideri, kendisine bir şey arz edilince ceza vermede acele etmemeli, meseleyi araştırmalı ve şikâyet edileni dinlemelidir.
4. Mescide gitmek için atılan adımların çokluğu sevabın da çok olmasına vesiledir.
5. Amelde ihlâs aranır.[591][64]

558. ...Ebû Ümâme[592][65] (r.a.)'den rivayet edilmiştir ki: Resûlüllah (s.a.) şöyle buyurmuştur; "Evinden abdest alarak farz bir namaza çıkan kişinin sevabı, ihrama girip hac edenin sevabı gibidir. Bir kimse kuşluk namazı için bulunduğu yerden çıkar da bu çıkışındaki yorulmanın sebebi yalnız kuşluk namazı olursa o kişinin sevabı Umre yapanın sevabı gibidir. Aralarında boş ve bâtıl söz olmaksızın bir namazın peşinden kılınan bir namaz illiyînde[593][66] yazılır."[594][67]

Açıklama

Hadis-i şerifteki, "Evinden çıkan" ifâdesi galiba işarettir.Çünkü insanlar camiye ekseriyetle evlerinden giderler. Yoksa, mezkûr sevaba nail olmak için mutlaka evden çıkmak diye bir kayıt yoktur. İş yerinden, dükkânından, bahçe ve tarlasından camiye giden bir müslüman da aynı sevabı kazanır. Bu şekilde namaza çıkan kişiye verilecek ol#n sevabın bir haccın tüm sevabına eşit bir sevab mı, yoksa mânânın hacca giderken atılan her adıma sevab verildiği gibi, namaza giderken atılan her adıma da sevab verileceği şeklinde mi olduğu hususunda iki görüş vardır:
Hadis-i şerifte, kuşluk namazını camide kılmak için camiye çıkmanın bir umre sevabına eşit olduğu anlaşılmaktadır. İbn Hacer el-Mekkî "İmamlarımız kuşluk namazının mescidde kılınmasının sünnet olduğunu bundan almışlardır, bu "farz namazlar dışında kişinin kıldığı namazın efdali evinde kıldığıdır" haberinin müstesnâlarındandır" demiştir.
Mirkât'ta şöyle denilmektedir: Bu hadî^ nafile namazı camide kılmanın faziletli olduğuna değil caiz olduğuna delâlet edt.. yahutta maksat evi

olmayan ya da evinde meşguliyeti olan kişinin kuşluk kılmak için evinden çıkmasıdır. Nitekim hadisin metninde, mescid sözü zikr edilmemiş, mücerred evden çıkmak söz konusu edilmiştir. O zaman mânâ "evini, dükkânını, veya işini kuşluk namazı kılmak için bırakıp çıkan" demek olur.
İbn Reslân da "Bu hadisle sadece cuma günü kuşluk namazının kast edilmiş olması muhtemeldir. Çünkü bununla ilgili başka deliller de varid olmuştur" der.
Bu te'villerden de anlaşılmaktadır ki mutlak olarak bütün nafile namazların evlerde kılınması, camide kılınmasından efdâldir.[595][68]

Bazı Hükümler

1. Namaz kılmak için yürümekte büyük sevab vardır.
2. Kuşluk namazı kılmak meşru ve sünnettir.
3. Aralarında boş ve bâtıl söz olmayan iki namazın büyük fazileti vardır.[596][69]

559. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den; demiştir ki;
Resûlullah (s.a.) buyurdu ki;"Kişinin cemaatle kıldığı namazın sevabı evinde ve dükkânında kıldığı namazın sevabından yirmi beş derece daha fazladır. Bu fazlalık, sizden birinin abdest aldığı zaman (sünnet ve farzlarına riayet ederek) abdestini güzel yapması, namazdan başka bir şey kast etmeyerek mescide gelmesi ve onu evinden namazdan başka bir şeyin çıkarmaması sebebiyledir. O mescide gelinceye kadar hiç bir adım atmaz ki o adım sebebiyle derecesi yükseltilmiş veya ondan bir günah silinmiş olmasın. Mescide girdiği zaman, namaz omı habsettiği (dışarıya çıkmaktan men ettiği) müddetçe sanki o namazdadır. Sizden biriniz, namaz kıldığı yerde durduğu, (veya namazı beklediği) müslümanlardan kimseye eziyet etmediği ve abdestini bozmadığı müddetçe melekler onun için "Allah'ım onu bağışla, Allah'ım ona rahmet et ve Allah'ım onun tevbesini kabu! tt" diye dua ederler"[597][70]

Açıklama

Hadisin zahirinden camide cemaatle kılınan namazın, ev ve dükkânda cemaatle kılınan namazdan daha efdal olduğu anlaşılmaktadır. Ancak

maksat bu değildir. Bilakis maksat mescitte cemaatle kılınan namazın ev ve dükkânda tek olarak kılınan namaza üstün oluşudur. Çünkü hadisin içinde bulunduğu konu, mescitte cemaatle kılınan namazın mescid dışında tek başına kılınan namaza olan üstünlüğünün be-yân'ıdır. Ancak bu camice cemaatle namaz kılmanın ev veya dükkânda cemaatle namaz kılmaktan daha efdal olduğunu söylemeye mâni değidir. Camide cemaatle kılınan namaz evde cemaatle kılınandan daha efdaldir. Ayrıca ev'veya çarşıda cemaatle kılınan namaz buralarda tek olarak kılınan namazdan 25 derece daha efdaldir.
Ebû Davud'un bu rivayeti, cemaatle namazın efdaliyetini 25 derece olarak gösteriyor. Buhârî'nin İbn Ömer'den rivayetinde ise bu efdaliyet 27 derece olarak geçmektedir.
Tirmizî, İbn Ömer hâriç râvilerin tamamının bu üstünlüğü 25 derece olarak haber verdiklerini söyler.
Hafız İbn Hacer el-Askalanî, hangisinin daha tercihe şayan olduğunda ihtilâf edilmiştir. Rivayetlerin çokluğundan dolayı 25'i tercihe şayan bulanlar olduğu gibi, 27'yi de fazlalık olduğu için tercih edenlerin bulunduğunu söyler. Ancak şu vecihler nazar-i itibara alındığında iki rivayet arasında zıddiyet olmadığı meydana çıkar.
1. Azın zikredilmesi çoğun zikredilmesine aykırı değildir.
2. ResüluHah evvela azmi haber vermiş sonra Allah (c.c.) çoğunu bildirmiştir.
3. Efdaliyet namaz kılanların hallerine göre değişebilir. Çünkü herkesin namazın erkânına riâyeti, huşuu bir değildir.
4. Üstünlüğün 27 derece oluşu sabah ve yatsı veya sabah ve ikindi namazlarına mahsustur.
5. 27 derece üstünlük cehri namazlara, 25 derece ise, gizli namazlara mahsustur. Hafız, "Bence en uygun vecih budur" demektedir.
Hadis-i şerifte, Resûlullah (s.a.) mescide gitmekteki bu üstünlüğün sebeblerini, abdesti tam olarak almak, camiye gitmek, namazı beklemek, meleklerin duâ etmesi şeklinde belirtmişlerdir. Namazı evde cemaatle kılmakta bu dereceler yoktur. Mescid kelimesi zikredilmeden mutlak olarak yapılan rivayetler, mescid lafzı, zikredilen mukayyed rivayete hami olunur. Hâftz, Zeyn İbnu'l-Münîr'den bu üstünlüğe sebeb olan şeylerin bazılarını şöylece nakletmektedir:
1. Cemaatle namaz niyeti ile müezzine icabet

2. Vaktin evvelinde namaza durmak,
3. Vakarla mescide kadar yürümek,
4. Duâ ederek mescide girmek,
5. Mescide girdiğinde tahiyyet'ül-mescid namazı kılmak ve cemaati beklemek.
6. Meleklerin ona duâ, istiğfar ve onun için şahitlik etmeleri,
7. Kamete icabet,
8. Şeytan kametten kaçtığında şeytandan kurtulmak,
9. İftitâh tekbirini idrâk,
10. Safların düzeltilmesi ve aradaki boşlukların doldurulması,
11. İmam"Semi Allahu limen hamideh"dediğinde buna cevap vermesi,
12. Çok kere hatadan salim olması,
13. İslâm'ın şiarından olan cemaat namazına icâb etmesi,
14. Namazdan geri kalan tenbelleri teşvik etmesi,
15. Ameldeki münafık sıfatından arınması,
16. Hakkında yapılacak suizandan kurtulması,
17. İmamın selâmına cevab vermesi,
18. Duâ ve zikirde birleşmenin faydalarından istifade etmesi,
19. Komşular arası ülfetin devamını sağlaması,
20. Komşularım beş vakit arayıp sorması,
21. İbâdet üzere birleşme ile şeytânı kovması,
22. Taat ve ibâdet konusunda yardımlaşmada bulunması,
23. Sesli okunan namazlarda tilâvet ahkâmına alışma ve öğrenme,
24. Namazın kâmil bir şekilde edasını sağlaması,
25. Ferden kılınan namaza nisbetle huzurlu bir namaz kılması, Fakat Tıybî'nin dediği gibi, bunlar re'y ve fahminle bilinecek şeyler değildir.
Hadiste bahse konu edilen dereceden maksat, bir sonraki hadisten anlaşıldığına göre yirmibeş veya yirmi yedi kere namaz kılmış gibi sevab almaktır.[598][71]

Bazı Hükümler

1. Cemaatle namaz tek olarak kılınan namazdan daha faziletlidir.
2. Farz namazların ev ve dükkanlarda kılınması caizdir.
3. Namaz kılan meleklerin duasını ihtiva ettiği için namaz diğer amellerden daha efdaldır..

4. Namazı bekleyen kişiye sanki namaz kılıyormuş gibi sevab vardır.
5. Namaz bittikten sonra mescidde oturmak teşvik edilmiştir.
6. Mescidde oturan kimsenin başkalarına ezâ vermeden, taharet üzere olması gerekmektedir.
7. Mescidde abdestsiz oturmak hali, meleklerin onun için istiğfar etmelerine mânidir.[599][72]

560. ...Ebû Said el-Hudrî (r.a.) den; demiştir ki; "Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "cemaatle kılınan namaz, (ce-maatsiz kılınan) yirmi beş namaza eşittir. Kişi namazını rükû' ve secdelerini tam yaparak (erkânına, tam riâyetle) kırda kılarsa (sevabı) elli namaz sevabına ulaşır."[600][73]
Ebû Dâvûd dedi ki; Abdulvâhid b. Ziyâd bu hadis hakkında, "Kişinin kırda kıldığı namaz, cemaatle kıldığı namaz üzerine (......) katlanır" dedi ve hadisin tamamını zikretti.[601][74]

Açıklama

Neylü'l-evtâr'da "Kırda kılınıp da 50 namaza denk olan bu namaz, cemaatle kılınan namaz değil, münferid namazdır"denilmektedir. Bu mütalaasında Şevkânî'nin delili, hadisin rivayet edildiği babın, cemaatle mukayyet olmayıp mutlak oluşu ve (hadisin sonunda terce-mesini verdiğimiz) Ebû Davud'un Abdullah b. Ziyad'dan yaptığı rivayettir. Buna göre kırda tek olarak kılınan namaz köyde veya şehirde cematle kılınan namazdan d.°ha faziletlidir.
İbn Reslân'ın dediğine göre ise, kırda cemaatle kılınan namaz kır haricinde tek başına kılınan namazdan 50 namaz sevabı daha üstündür.
Kırda kılınan namazın fazileti hakkında Ebû Ya'lâ'mn Enes'den; Ab-durrezzak'ın, Selman-ı Fârisi'den; Nesâî'nin Ukbe b. Âmir'den rivayetleri vardır.
Kırda kılınan namazın bu şekilde efdal oluşundaki hikmetler şunlardır:
1. Çok kere kırlarda namaz kılan yolcudur, seferde de meşakkat eksik olmaz, kişinin meşakkatlere katlanarak namaz kılması fazilete sebebtir.
2. Kırlar ıssız ve bazan da korkunç olur. Böyle bir halde, ancak takva sahibleri namaza meyi eder.

3. Böyle yerlerde pek başkaları bulunmayacağı için kılınan namazda gösteriş bulunmaz. Nitekim kişinin karanlık gecede, evinde Allah'tan başka kimse görmeden kıldığı nafile namaz, dışarda kıldığı namazdan daha efdaldir. Buna sebeb tenhada kılanan namazın riyadan uzak oluşundan başka bir şey değildir.[602][75]

Bazı Hükümler

1. Cemaatle namaz kılmak faziletlidir.
2. Sahrada kılınan namazın sevabı çoktur.
3. Namazın sevabı ancak erkânına riâyetle hâsıl olur.[603][76]

49. Karanlıkta Namaza Gitmenin Fazileti

561. ...Büreyde'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Karanlıklarda mescidlere çokça yürüyenleri, kıyamet gününde tam (bir) nûr ile müjdele"[604][77]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen karanlık, gece karanlığına şâmil olduğu gibi havanın bulanık veya sisli olmasına da şâmildir. Böyle durumlarda namaza gitmeyi ihmal etmeyip cemaate devam edenleri Resû-lullah kıyamet gününde nurla müjdelemiştir.
Metinde geçen kelimesi, sevindirici haber mânâsına gelen kökünden müjdele mânâsına gelen emirdir. Bu emir, Resülullah'tan belirli olmayan ve müjdeleme vasfı bulunan bir müslümana, özellikle âlimlere tevcih edilmiş bir emirdir.kelimesi yürümek mânasına gelen kökünden mübalağalı ism-i failin çoğuludur. Bu şekildeki ifâdeler, belirli bir işi birden fazla yapanlar için kullanılır. Buradaki manası ise, "çokça gidenler" demektir. Bundan da anlaşılıyor ki tesadüfen gidenlerle seyrek gidenlere bu müjde vârid değildir.
"eksik olmayan tam nur" demektir ki, mü'minler için Cennete girinceye kadar devam edecek nurdur. Münafıklar içinse dilleri ile de olsa kelime-i tevhid ve kelime-i şehâdeti telâffuz ettikleri için başlangıçta bir an görülecek sonra sönecektir. Karanlıkta kalan bu münafıklar mü'minlere, "ne olur bize bakın da nurunuzdan faydalanalım" diyeceklerdir. Onlara alaylı

bir ifâde ile "arkanıza dönün nuru orada arayınız" denecek, döndüklerinde de onlarla mü'minler arasına bir sûr çekilecek mü'minler tarafından olan iç bölümü rahmet, münafıklar tarafında kalan dış bölümde ise, azab c!a-çaktır. (Bk. el-Hadîd (57), 14).

Gece karanlıkları tepeleyerek camiye gidenleri nurla müjdeleyen hadis-i şerifler pek çoktur. Nitekim Taberâni'nin Ebû Hüreyre'den rivayet ettiği hadis-i şerifte Resülullah (s.a.) şöyle buyurur:

"Karanlıklar arasında mescitlere gidenleri muhakkak ki Cenab-ı Hak kıyamet günü parlak bir nurla aydınlatacaktır."

Yine Taberânî Ebu'd-Derdâ'dan, Resûlullah'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmektedir:

"Gecenin karanlığında mescide giden kıyamet günü nur içinde Allah'ın huzuruna varacaktır."

Taberânî, Ebû Umâme'den de Resûlullah'ın şöyle buyurduğu rivayet etmiştir:

"Karanlıklar içerisinde geceleyin camiye gidenleri kıyamet gününde nurdan minberlerle müjdele ki insanların korktuğu o günde onlar korkmayacaklardır."

Ayrıca îbn Hibbân'ın Sahîh'înde rivayet etmiş olduğu:

"Gece karanlığında camiye gidenlere Allah (c.c.) kıyamet günü nûr verecektir."

İbn Mâce, Hâkim, İbn Hüzeyme'de nakledilen Sehl b. Sa'd hadisinde Resûlullah, "Karanlıklarda camiye gidenler kıyamet günü tam nûf ile müjdelensinler" buyurmaktadır. (İbn Huzeyme, Sahih, II, 377).

Hatta karanlıklarda devamlı gidip gelmeye gonul verenlerin dünyada da bu nurdan nasiblendiklerine dâir rivayetler vardır. Nitekim Buharı Enes b. Mâlik (radiyellahü anh)ın şöyle dediğini rivayet etmiştir:

"Nebi (s.a.)'in ashabından iki zat[605][78] karanlık bir günde Nebi (s.a.)'nin nezdinden önlerinde parlayan çıraya benzer iki şey olduğu halde çıktılar. Birbirlerinden ayrıldıktan sonra o çıralar da onlarla beraber ayrıldılar, her birinin evine varıncaya kadar (yollarını aydınlattılar)”[606][79]

Bazı Hükümler

1. Hayır yaPan ki§ileri müjdelemek riya değil, aksine meşru ve mendub olan bir teşviktir.
2. Karanlıklarda mescide gitmek için atılan adımların çokluğu uhrevî saadete vesiledir.
3. Sabah ve yatsı namazlarının mescitte kılınması teşvik edilmiştir.
4. Karanlık gecelerde namaza devam edenlerin hüsn-i hatime ile âhirete gideceklerine işaret edilmektedir.[607][80]

50. Namaza Gidiş İle İlgili Hadisler

562. ...Ebû Sumâme el-Hannât[608][81] , mescide giderken, Ka'b İbn Ucre'nin[609][82] arkadan gelip kendisine yetiştiğini, (daha doğrusu) birbirlerine rastladıklarını haber verdi. Dedi ki: "Ka'b, beni parmaklarımı birbirine geçirmiş olduğum bir vaziyette buldu. Beni bundan nehy etti ve;
Muhakkak, Resûlüllah,"Biriniz abdestini tam oarak (farz ve sünnetlerine riâyet ederek) alıp, mescidi kast ederek (yola) çıktığı zaman, el parmaklarını biribirine geçirmesin. Çünkü o namazdadır, (namazda sayılır) buyurmuştur, dedi.[610][83]

Açıklama

İbn Hıbbân ve Hâkim'in tahrîc ettikleri başka rivayetlerde de parmakların biribirine geçirilmesi men edilmiştir. Çünkü bu hareket,
1. Huşua aykırıdır. Halbuki insan namaza giderken, (hükmen namazda olduğu için) huşu' içerisinde olmalıdır.
2. Parmaklan biribirine geçirmek şeytan işidir. İmam Ahmed'in Ebû Sa'id el-Hudrî'den rivayet ettiği bir hadiste Resûlullah (s.a.); "Sizden biriniz mescidde olduğu zaman parmaklarını biribirine geçirmesin. Çünkü parmakları biri birine geçirme şeytandandır" buyurmuşlardır. (Ahmed b. Hanbel, III, 43, 54).
3. Bu halin abdest bozmaya sebeb olacak olan uykuyu celb ettiği söylenmektedir.
Parmakların biribirine geçirilmesini nehyeden bu hadisin ve yukarıda zikredilen rivayetlerin, Buhârî'nin ve Ebu Davud'un sehv secdesi babında

1008. hadis olarak tahric ettiği Zü'I-yedeyn kıssası hakkındaki hadise muarız olduğu zannedilmektedir. Nitekim bu hadisin Buhârî'deki rivayetinde :"...Resûlullah sağ elini sol eli üzerine koydu ve parmaklarını biri biri arasına geçirdi" denilmektedir, (bk. Buhârî, salât, 88; mezâlim 5; edeb 36).
Ancak Resûlullah (s.a.), bunu kendi zannınca namazdan ayrıldıktan sonra yapmıştır. Sonra parmaklan biri birine geçirmekten nehy, ümmete mahsus lâfızlarla vârid olmuştur. Resûlullah (s. a.)'in yaptığı işler ümmete mahsus olan sözlere muarız sayılmaz. Onun için, bu babın hadisi ile Buhârî hadisi arasında bir tezâd yoktur.[611][84]

Bazı Hükümler

1. Namazdf aza giderken parmaklan biribirine geçirmek nehyedılmıştır. Bu nehy kerahete hamledilmiştir. Hanefi'lerde bu, tahrimen mekruhtur. Hanbeliler kerahetin namazda daha şiddetli olduğunu söylerler. Ibn Abbâs, Atâ, Neha'î, Mücâhid, Said b. Cübeyr teşbîkin sadece namazda mekruh olduğunu söylerler. Şafiî ve Mâlikîler de bu görüştedirler.
2. Hadisten namazı kasteden kişiye namaz kılanın ecrinin verileceği de anlaşılmaktadır. Namazdan dönüşün de aynı hükümde olduğuna dâir hadisler vardır. Meselâ Hâkim'in Ebû Hureyre'den rivayet ettiği bir hadiste Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur:
"Sizden biri evinde abdest alıp sonra da mescide gelse, (evine) dönünceye kadar namazda sayılır” (el-Müstedrek, I, 206).[612][85]

563. ...Saîd b. el-Müseyyeb'den:demiştir ki; "Ensârdan bir.adam ölüm döşeğinde yatıyordu. O zat dedi ki:
Size bir hadis haber vereceğim ki onu sadece Allah'ın rızasını umarak söylüyorum. ResûluIIah (s.a.)ı şöyle buyururken duydum:
"Sizden birisi (farz ve sünnetlerine riâyetle) tam olarak abdest alıp, sonra mescide çıktığı zaman, sağ ayağını her kaldırdığında Allah ona bir hasene yazdırır. Sol ayağını her yere bastığında ondan bir günah sildirir. Artık o kişi isterse (ayaklarını biribirine veya evini mescide) yaklaştırsın, isterse uzaklaşırsın. Eğer mescide gelir de namazı cemaatle kılarsa bağışlanır. Cemaat, namazın bir kışımı m kalmış, bir kısmı kalmış bir halde iken mescide vanrsa, yetişebildiğim (cemaatle) kılar, kalanlarını da (kendi

kendine) tamamlarsa, durum yine aynıdır. (Namazın tamamım cemaatle kılmış gibi, bağışlanır). Cemaat namazi(n tamamını) kılmışken mescide gelir de (kendi başına) namazını kılarsa yine aynı şekilde (cemaate yetişmiş gibi bağışlanır).[613][86]

Bazı Hükümler

1. Namaz kılmak için mescide gitmenin fazileti büyüktür.
2. Camide cemaatle namaz kılmak maksadıyla çıkan kimse, ister namazın tamamında ister bir kısmında cemaate yetişsin, isterse hiç cemaate yetişemeyip tek başına kılsın, bağışlanır.
3. Cemaate gitmek için uzun yol yürümek teşvik edilmiştir.[614][87]

51. (Cemaatle) Namaza Gitmek Maksadıyla Çıktığı Halde (Cemaate) Yetişemeyenin Durumu

564. ...Ebû Hüreyre (r.a.)'den;demiştir ki;Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Bir kimse tam olarak abdest alıp (mescide) gitse, fakat insanları namazlarım kılmış bulsa, Allah ona, cemaate hazır olup da namazını cemaatle kılanın sevabı gibi sevab verir. Bu, o cemaatin sevabından hiç bir şey eksiltmez."[615][88]

Bazı Hükümler

1. Namazım cemaatle kılmak niyetiyle evinden çıkan, fakat cemaate yetışemeyen kişiye, namazı cemaatle kılmış gibi sevab verilir.
2. Bu sevab, cemaate hazır olanların sevabından bir şey eksiltmez.[616][89]

52. Kadınların Mescide (Gitmek Üzere) Çıkmaları İle İlgili Hadisler

565. ...Ebû Hureyre (r.a.)den Resûlullah (s.a.)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Allah'ın kadın kullarım Allah'ın mesidlerin-den men'etmeyiniz. Ancak onlar süslenmemiş ve koku sürünmemiş olarak camiye gelsinler."[617][90]

Açıklama

Hadis-i şerifteki nehy, 567 numarada gelecek olan İbn Ömer hadisinden anlaşıldığı üzere kerahete delâlet etmektedir. Çünkü İbn Ömer'den rivayet edilen bu hadisteki " Onların evleri kendileri için daha hayırlıdır" ifâdesinden kadınları mescide çıkmaktan men'etmenin haram olmadığı anlaşılmaktadır.

Nevevî, "Hadisin zahirinden anlaşıldığına göre kadınlar mescide çıkmaktan men edilmezler, ancak bunun bazı şartları vardır" der. Nevevî'nin zikrettiği ve hadislerden çıkartılan şartlar şunlardır:

1. Kadın, süslenmemiş olmalıdır.

2. Kadın koku sürünmemiş olmalıdır.

3. Sesi duyulacak şekilde ziynet eşyası (bilezik, halhal) takmamış olmalıdır.

4. Erkeklerle karışık olmamalıdır.

5. Genç olmamalıdır.

6. Fahr alâmeti olan bir elbise giymiş olmamalıdır.

7. Yolda korkulacak bir fitne bulunmamalıdır.

Yine Nevevî'nin bildirdiğine göre kadın evli ise ve bu şartlar bulunursa, onu camiden men'temek tenzihen mekruh, evli değilse haramdır. Bu Şafiî, Malikî ve Hanbelîlerin görüşüdür.

Hanefî mezhebinde mesele ihtilaflıdır: İmam-ı Azam'a göre sadece ihtiyarlar, öğlen ve ikindi dışındaki namazlara çıkabilirler. Çünkü bu vakitler fasıkların yaygın olduğu vakitlerdir, bu vakitlerde fitne ihtimali daha fazladır. Akşam, yemek zamanı, yatsı ve sabah da uyku zamanı olduğu için fitne yönünden daha emniyetli vakitlerdir, denmekte ise de günümüzde bu fitnenin ekseriyetle akşam, yatsı ve sabah namazları zamanında olması sebebiyle emniyette olunmadıkça gidilmemesi gerekir. Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre ihtiyar kadınlar bütün vakitlerde mescide gidebilirler. Buhârî şârihi Aynî, "Fesadın yayıldığından dolayı bu zamanda fetva, kadınların hiç bir vakitte mescide çıkmaması şeklindedir" der. Zaten gençlerin mescide gitmelerinin kerahetinde Hanefî imamları arasında ihtilâf yoktur. Hidâye'de, Mutlak olarak "Kadınların cemaate gitmeleri mekruhtur" denilir. Sarihler bu sözlerden maksadın gençler olduğunu söylerler. Aynî'nin yaşadığı zamanla bu günü mukayese edersek, bu günün fitne yönünden o devirleri fersah fersah geçtiğini görürüz. Öyleyse günümüzde, ister genç olsun ister ihtiyar olsun kadınların namaz kılmak, vaaz dinlemek, hele hele

mevlid dinlemek için mescide gitmeleri mekrûtur. Bezlu'I-Mechûd sahibi de aynı şeyi söylemektedir.
Hattâbî'nin bildirdiğine göre bazı âlimler (îbn Reslan,' bunların Mâliki-Ierle Şâfiîlerin bazıları olduğunu söyler) bu hadise istinad ederek, erkeğin karısını hac için yola çıkmaktan men'edemeyeceği görüşüne varmışlardır. Ancak bu istidlal cumhura göre sıhhatli değildir. Çünkü kadınların sefer mesafesi kadar bir yere tek başlarına çıkmaları caiz değildir. Bu, hadisle sabittir. Ancak kadın Mescid-i Haram'a, sefer mesafesinden daha yakın bir yerde ise, veya kadının yanında beraber gideceği mahremi bulunursa kocası onu farz olan hacdan men edemez. Bu hanefî mezhebinin görüşüdür.[618][91]

Bazı Hükümler

1. Kadınların mescide çıkmaları (fitneden korkulmuyorsa) caizdir.
2. Erkekler kadınları mescide gitmekten men'edemezler.
3. Kadınların mescide, pazar ve çarşıya giderken, zinet ve koku sürünmesi caiz değildir.[619][92]

566. ...İbn Ömer(r.a.)den; demiştir ki;
Resûlüllah (s.a.) şöyle buyurdu: "Allah'ın cariyelerini (kadın kullarını) Allah'ın mescidlerinden men etmeyiniz"[620][93]
Hadisi, Buhari, Müslim ve Malik de rivayet etmişlerdir.[621][94]

567. ...İbn Ömer (r.a.)'den; demiştir ki:Resûlüllah (s.a.) şöyle buyurdu: "Kadınlarınızı mescidlerden men etmeyiniz. Bununla birlikte ev-Ieri(nde namaz) kendileri için daha hayırlıdır."[622][95]

Açıklama

Hadis-i Şerif bir tayftan erkeklere kadınları mescidlerden men etmemelerini tenbih ederken, diğer taraftan kadınlar için evlerinde namaz kılmanın daha hayırlı olduğuna işaret etmektedir.
Taberânî kadınların namazlarım evlerinde kılmalarının daha efdal olduğuna dâir başka hadisler de rivayet etmiştir.[623][96]

568. ..Abdullah b.ömer(r.a.) dedi ki; "Resûlüllah (s.a.), "Kadınlara geceleyin mescidlere gitmek için izin veriniz" buyurdular. Bu rivayeti duyan İbn Ömer'in oğlu (Bilâl veya Vâkid), "Vallahi onlara izin vermeyiz. Çünkü onlar bunu bir fitne ve fesad vesilesi yaparlar. Vallahi onlara izin vermeyiz" dedi. (Mücâhid) dedi ki; (İbn Ömer) oğluna kızıp azarladı ve "Ben Resûlüllah, "onlara izin veriniz" buyurdu, diyorum, sen "Onlara izin vermeyiz" deyip duruyorsun" dedi.[624][97]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen "küfretti" sözü, azarladı şeklinde terceme ediımjştir. Abdullah İbn Hubeyre, Taberânî'deki rivayette geçen sözünü, üç defa "lanet etti" diye açıklamıştır.

Görüldüğü üzere Abdullah b. Ömer, oğlu kadınların fitneye düşeceğinden korktuğu için, kendi içtihadı ile yemin ederek "biz onlara izin vermeyiz" dediği için onu azarlamış ve "ben kesin nassı haber veriyorum, sen kendi görüşünü söylüyorsun" demiştir. Şüphesiz İbn Ömer'in oğlu Bilâl'in bu sözü, hadise karşı çıkmak maksadıyla değil, fitne kapısını kapamak gayesiyle söylenmiştir.

Yalnız sözü söyleme şekli hoş olmamış, bu yüzden babası onu azarlamıştır. Böyle değil de "zaman değişti, insanlar arasında fâsıklar çoğaldı, onun için bu devirde kadınları mescide salmayız" gibi ifâdeler kullansaydı herhalde babasının gazabına maruz kalmazdı. Nitekim bundan sonraki hadiste Hz. Âişe buna benzer ifâdeler kullanarak kadınların mescide çıkmasını tasvib etmemiştir.

Buna benzer bir olay da Ebû Yûsuf'un başına gelmiştir. Şöyle ki; Ebû Yûsuf, Resûlullah (s.a.)'ın kabağı sevdiğini rivayet etmiş, oradaki bir adam da "ben onu sevmem" demiş. Bunun üzerine Ebû Yusuf kılınanı sıyırmış ve "imanını tazele, yoksa seni öldürürüm" demiştir.

İbn Hacer, bu hadisten hareketle sünnete kendi görüşü ile karşı çıkanın te'dib edilmesinin ve babanın büyük de olsa oğlunun suçunu bulduğunda azarlamasının caiz olduğunu söylemiştir.[625][98]

Bazı Hükümler

1. Kadınların mescide çıkmalarına izin vermek caizdir.

2. Hadise reyle karşı çıkmak doğru değildir.[626][99]

53. Kadınların Camiye Çıkmalarını Yasaklayan Hadisler

569. ...Resûlullah (s.a.)'ın zevcesi âişe (r.anhâ) şöyle demiştir: Eğer Resûlullah (s.a.) kadınların (süslenme, giyinme ve koku sürünmeden yana) ihdas ettiklerini görseydi, İsrail oğullarının kadınlarının men edildiği gibi onları mescide çıkmaktan men ederdi.
(Senedde adı geçen) Yahya, Amrâ'ya; "İsrail oğullarının kadınları men edildiler mi idi?" dedim,O da "evet" cevabını verdi, demiştir.[627][100]

Açıklama

Şarih Aynî' özellikle Mısır kadınlarının ihdas ettikleri birçok bid'at ve munkerâtı sayarak "Eğer Hz.Âişe(r.anha) buzamanın kadınlarının yaptıkları bid'at ve münkerâtı görseydi, onların çıkmasını daha şiddetli bir şekilde red ederdi" demektedir.
Hafız İbn Hâcer el-Askalanî, bazı kişilerin Hz. Âişe'nin sözüne dayanarak kadınlarının mescide çıkmalarını kayıtsız şartsız men etmeyi caiz gördüklerini, fakat bunun doğru olmadığını söyler. Çünkü Askalânî'nin ifâdesine göre, Hz. Âişe hükmü bir şarta bağlamıştır. Yani "Eğer Resûlullah kadınların bu yaptıklarını görseydi men ederdi" demiştir. Demek ki Resûlullah (s.a.) bunları görmemiş ve onları mescide çıkmaktan men etmemiştir. Öyleyse Re-sûlullah'ın koyduğu hüküm devam etmektedir. Ayrıca Cenab-i Allah ileride olacak olan hadiseleri bildiği halde Peygamberine kadınları mescidden men etmesini emretmemiştir. Eğer onların yaptıkları şeyler men'e sebeb olabilecek nitelikte şeyler olsaydı men ederdi. Askalânî'nin ifâdesi kadınları mescidden men etmenin caiz olmadığını isbatlar mahiyette devam etmektedir. Bu meselede bazı bilgiler ve mezheblerin görüşü 565. hadisin şerhinde verilmiştir.
Hz. Âişe'nin bu sözü, mücerred re'ye dayanarak söylenmiş bir söz değildir. Resûlullah (s.a.)'ın kadınları, fesada meydan vermemek için bazı dini kaidelerden men'etmesi, 565. hadisde "Onlar zinetsiz, koku sürünmemiş oldukları halde çıksınlar" buyurması Hz. Âişe'nin bu sözü söylemesine âmil olmuştur.[628][101]

570. ...Abdullah (İbn Mes'ud)'dan Resûlullah (s.a.)'m şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Kadının özel odasında kıldığı namaz (evin) salonunda kıldığı namazından, (eşyalarının gizlendiği) daha özel odada kıldığı namaz da Özel odasında kıldığı namazdan daha efdaldir."[629][102]

Açıklama

Kadın işlerinde esas, mümkün olduğu kadar tesettüre riayet olduğu için Resühiiiah (s.a.) kadının daha çok gizlenme imkânı bulduğu yerde kıldığı namazın daha sevab olduğunu haber vermiştir.
Bu rivayetten anlaşıldığına göre, kadının evinde ve evinin gizli köşelerinde namaz kılması, mescidde hatta Mescid-i Nebevî'de bile namaz kılmasından daha efdaldır. Ahmed b. Hanbel ve İbn Hibbân'ın Ümmü Humeyd'den rivayet ettikleri hadis de bu mânâyı te'yid etmektedir.[630][103]

Bazı Hükümler

1. Kadınların namazlarını evlerinde kılmaları teşvik edilmektedir.
2. Kadının namazının, fazilet yönünden en üstünü setre en müsait olan yerde kıldığıdır. Bunu yaparken eğitme durumunda olan kadınların, eğitici vasfını nazar-ı dikkate alması teşvik noktasındaki vazifesini unutmaması gerekir.[631][104]

571. ...îbn Ömer'den; demiştir ki; Resûlullah (s.a.) "Şu kapıyı kadınlara bıraksak" buyurdu. NafT dedi ki; "İbn Ömer ölünceye kadar bu kapıdan bir daha girmedi."
Ebû Dâvûd dedi ki; Bu hadîsi İsmail b. İbrahim, Eyyûb'dan o da Nâfi'den (mevkuf olarak) "Ömer dedi" şeklinde rivayet etmiştir. Doğrusu da budur.[632][105]

Açıklama

Hadis"i Şerifte adı geçen kapı, bugün “kadınlar kapısı" denilen kapıdır. Bu hadis 17. babda 462. hadis olarak daha evvel de geçmiştir. Hadisle ilgili detaylı açıklama aradadır.[633][106]

54. Namaza Koşarak Gitmek

572. ...Ebû Hureyre (r.a.) dedi ki;
Resûlullah (s.a.)ı şöyle buyururken işittim: "Namaz için ikamet edildiğinde ona koşarak gelmeyiniz, sükûnet ve vakarla yürüyerek geliniz, Yetişebildiğinizi (imamla beraber) kılınız, yetişemediğinizi tamamlayınız"[634][107]
Ebu Dâvûd dedi ki: Zebidî, İbn Ebi Zi% İbrahim b. Sa'd, Ma'mer ve Şuayb b. EbîHamze, ZührVden yetişemediğini tamamlayınız" şeklinde sadece, îbn Uyeyne ZührVden"kaza ediniz" şeklinde rivayet etmiştir.
Muhammed b. Amr, Ebû Seleme'den; o da Ebû Hureyre'den ve Ca'fer b. Rebia, el-A'rac tarikiyle Ebû Hureyre'den "tamamlayınız" şeklinde; İbn Mes'ûd Resûlullah (s.a.)'dan ve Ebû Katâde ile Enes (r. a.) da yine Resûlullah 'tan şeklinde rivayet etmişlerdir.[635][108]

Açıklama

Hadis-i şerifte Resûlullah (s.a.); "Kamet getirilince namaza gelmeyiniz" buyurmuştur. Burada kamet lâfzının zikri hüküm kamete bağlı olduğu için değildir. Kamet edilmesi farza başlanılacağına delildir .Kamet işitildiği halde cemaate yetişmek için koşmaktan menedilmesi, kamet getirilmeden evvel koşmaktan öncelikle men edilmeyi gerektirir. Gerçi bazıları nehyin kamete başlandığı âna mahsus olduğunu söylüyor ise de, Nevevî'nin de ifâde ettiği gibi önceki anlayış daha uygundur. Hadisin Müslim'deki rivayetinde "Sizden biriniz namazı kastettiği zaman o namazdadır" ziyâdesi ile üzerinde durduğumuz hadis-i şerifin devamındaki "yetişebildiğiniz! cemaatle kılarsınız, yetişemediğinizi tamamlarsınız" ifâdeleri de yukarıdaki birinci manayı te'yid etmektedirler. Camiye koşarak girmekten men ifâde eden bu nehy, bütün vakitler için geçerlidir.
Bu hadis-i şerifin "Allah'ın zikrine koşunuz" âyet-i kerimesine zıt olduğu samlmamalıdır. Çünkü âyet-i kerimedeki sa'y (koşmak) kelimesinden murad, kasttır. Âyetin devamındaki "alış-verişi bırakınız" ifâdesi de buna delâlet etmektedir. Buna göre âyet-i kerimeden anlaşılacak mânâ,"Alış-veriş işlerini bırakıp Allah'm zikri ile meşgul olunuz" şeklindedir.
Hadisin zahirine göre koşularak gidilmesinden men edilen namaz mutlaktır. Cuma namazı veya başka bir namaz arasında fark olmadığı gibi, iftitah

tekbirine yetişememe korkusu olup-olmaması arasında da fark yoktur. Zeyd b. Sabit, Enes, Ahmed, Ebû Sevr ve İbnu'l-Munzir bu görüştedirler. "Sekinet ve vakarı elden bırakmayınız" ifâdesi namaza giderken sağa-sola fazla bakılmaması, gözlerin haramdan korunması, sessizlik içinde yürünmesini gerektirir. Zira Müslim'in rivayetinde "namaza giden kişi sanki namazdadır" denmektedir. Özellikle mescid içerisinde acele etmemek gerekir. Çünkü acele eden kişi iktidâ esnasında tekbir getirmeden ellerini kaldırarak namaza girmektedir ki, bu giriş sahih değildir. Namaza giriş için kişinin en azından "Allahu ekber" lâfzını kendisi duyabileceği şekilde sesli tekbir getirmesi gerekir. Kalben getirilen tekbirler hükümsüzdür. Bununla namaza girilmiş olmaz. Namazdaki kıraatin de aynı hükümde olduğunun bilinmesi ve dikkat edilmesi gereken hususlardandır.
İbn Mes'ûd, İbn Ömer,Esved b.Yezid, Abdurrahman b. Yezid ve İs-hâk b. Râhûye'ye göre iftitah tekbirine yetişememekten korkulursa koşula-bilir. Nitekim Ömer (r.a.) birgün Bakî'de iken kameti duymuş ve mescide koşmuştur.
Bu hadis-i şerifte mevzu bahs edilen hususlardan birisi de şudur:
Namazın tamamında cemaate yetişemeyen kişinin, yetişebildiği bölüm namazının başı mıdır, sonu mudur? Bu mesele ulemâ arasında ihtilaflıdır.
Cumhura göre bu durumda kişinin imamla birlikte kıldığı kısmı namazının başıdır. Hz. Ali, Said b. Müseyyeb, Hasan el-Basrî, Mekhûl, Atâ, Zührî, Evzaî, İshak ve Şafii bu görüştedirler.
Süfyan es-Sevrî, Ebû Hanife, Ahmed, Mücâhid ve İbn Sîrîn'e göre bu durumda kişinin imamla kıldığı kısım, namazının sonudur. Ferden kaza ettiği bölüm ise, namazın evvelidir. Şöyle ki, Ramazanda cemaatle kılınan vitre ikinci veya üçüncü rekâtta uyan kişi imamla birlikte kunût yapar, daha sonra kunûtunu tekrarlamaz. Buna delil olarak da, Hadis-i şerifte "geçeni ise kaza ediniz" emridir. Zira imamla kılamadığı ve kaza etmesi gerekli bölüm namazın evvelidir. Ancak hadis-i şerifin "geçeni tamamlayınız" rivayetinden, kılınan kısmın, namazın evveli olduğu anlaşılıyor gibi ise de, geçeni tamamlamak olduğundan ilk rivayetle arasında bir fark bulunmamaktadır.
Bu iki rivayetten sonuncusu daha meşhur olanıdır. Bu konudaki görüşler şöyledir:
1. Kişinin imama yetiştiği kısım namazın evvelidir. Kalan kısım söz ve fiillerde (okuma ve hareket) onun üstüne bina edilir. Şafiî, İshak ve Evzâî'-

nin görüşü budur.
2. Ef'âle nisbetle namazın evveli, akvâle nisbetle sonudur. Yani hareket bakımından ilk duruşu namazın evveli, okunacak kıraat ve dualar bakımından ise, sonudur. Bu Malikî'nin görüşüdür.
3. Namazının evvelidir. Ancak bu durumdaki kişi imamla birlikte fatiha ve sûre okur sonradan kalanı kazaya kalktığında sadece fatiha okur. Çünkü namazın son bölümündedir. Bu, Müzem, İshak ye Zahirîlerin görüşüdür.
4. Namazının sonudur. Hem fiillerin hem sözlerin kaza edilmesi gerekir. Bu, Ebû Hanife, Ahmed, Süfyan, Mücâhid ve İbn Sîrîn'in görüşüdür.[636][109]

Bazı Hükümler

1. Namaza koşarak gitmek men edilmiştir.
2. Yürümede vakar ve teenniye dikkat edilmelidir.
3. Namazın bir bölümünde cemaate yetişen kişi, cemaat sevabı alır.
4. Namaza gelen kişi imamı hangi halde bulursa, hemen cemaate o halde dâhil olur.[637][110]

573. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den, Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Namaza, sükûnet ve vakarla geliniz, yetiştiğinizi kılınız, geçeni kaza ediniz"[638][111]
Ebû Dâvûd, dedi ki: İbn Şirin ve Ebû Raf i' hadisi Ebû Hüreyre'den "kaza etsin" lâfzı ile rivayet etmişlerdir. Ebû Zer'den şekillerinde ihtilaflı olarak rivayet edilmiştir.[639][112]

Açıklama

Bu hadis yukarıdaki hadisin hemen hemen aynısıdır.Yalnız araıarıncıa çok ufak rivayet farklılığı bulunmaktadır.[640][113]

55. Bir Mescidde İki Defa Cemaat Yapılması

574. ...Ebû Saîd el-Hudrî'den; rivayet edilmiştir; Resulüllah (s.a.) tek başına namaz kılan bir adam gördü ve şöyle buyurdu: "Şu adama onunla beraber

namaz kılarak tasaddukta bulunacak (iyilik edecek) kimse yok mu?"[641][114]

Açıklama

Hadis-i şerifte zikredilen adamın kim olduğu belli değildir.Bu sahâbînin kıldığı namaz, Ahmed b. Hanbel ve Darakutnî'nin rivayetlerinden anlaşıldığına göre öğle namazıdır.

Resûlullah (s.a.) tek başına namaz kılan bu sahâbî ile beraber namaz kılmayı "sadaka" olarak isimlendirmiştir. Çünkü onunla namaz kılan kişi >bir iyilik yapmış olacaktır. Buhârî'nin Câbir'den, Müslim'in de Huzeyfe' den yaptıkları bir rivayette Resûlullah (s.a.) "Her iyilik sadakadır" buyurmuştur.

Bu bâb, adından da anlaşılacağı gibi bir mescidde aynı vakitte birden fazla cemaatin yapılması ile ilgilidir. Mesele, mezhebler arasında oldukça ihtilaflı ve üzerinde çok konuşulan bir meseledir. Hulasası şudur:

Tirmizî bu hadis-i şerifi verdikten sonra şöyle der: "Cemaatle namaz kılınan bir camide tekrar cemaat yapılmasında beis yoktur, ki bu sahabî ve tabiî âlimlerinin bir çoklarının da görüşüdür."

Nitekim bu hadisin zahiri de buna delâlet etmektedir. İbn Mes'ud, Enes, İshak, İbnü'l-Munzir, Dâvûd, Ahmed b. Hanbel ve İbn Hazm bu görüştedir. Ancak Hanbelîlere göre sadece Mescid-i Haram'la, Mescid-i Nebevî'de aynı vakitte cemaatin tekrarı mekruh, diğer mescidlerde mubahtır.

M âl i kilere göre camide muayen bir imam varsa bu imamın namazı kıldırmasından sonra ikinci bir cemaat yapılması mekruhtur. Çünkü bu ilk cemaatin azalmasına sebeb olur.

Şâfiîlere göre caminin muayyen bir imamı yoksa, cami ister iki tarafında kapı olup insanların içinden gelip geçtiği bir cami olsun, ister böyle olmasın, cemaatin tekrar edilmesi mekruh değildir. Caminin tayin edilmiş bir îmamı varsa ve cami insanların içinden gelip geçtiği cinsten bir cami değilse, o zaman aynı vakit için cemaatin tekrarı mekruhtur.

Nevevî'nin beyânına göre caminin muayyen bir imamı varsa ve cami, içinden herkesin gelip geçtiği bir cami ise, imamın gelme vakti geçmediği müddetçe, bir başkasının cemaatin önüne geçerek namaz kıldırması da mekruhtur.

Bu konuda Hanefî mezhebi ulemâsının görüşlerini de şu şekilde özetleyebiliriz: Buharı şârihi Aynî şöyle der: Bir mescidde o mahalle halkından başkaları (caminin devamlı cemaati dışındakiler) ezan okuyup kamet getirerek namazı cemaatle kılsalar, o mahalle halkı (caminin devamlı cemaati)nin tekrar cemaat yaparak namaz kılmalarında beis yoktur. Bir camide o caminin devamlı cemaati veya bu cemaatten bazıları ezan okuyup kamet ederek namazı cemaatle kılsalar sonradan gelenlerin tekrar cemaat yapmaları mekruhtur."

DürrıTl-Muhtâr'da, yukarıda Aynî'den nakledilen hususlara ilâve olarak, cami, içinden herkesin gelip geçtiği biçimde bir cami olursa veya muayyen bir imamı ve müezzini yoksa aynı vakit için cemaatin tekrarının bu kerahetin dışında olduğu kaydedilmektedir. Kâfî'deki "caiz değildir", Mecma'daki "mubah olmaz" ve Camiü's-Sağîr Şerh'indeki "o bidattir" ifadelerine istinad ederek tahrimen mekruh olduğu da söylenir.

Münye'de ise, caminin vasfı ayırd edilmeden "Camide tayin edilmiş bir imam ve müezzin varsa, cemaatin tekrarı mekruh, yoksa mekruh değildir" denilmektedir.

Eğer mahalle mescidinde cemaatle kılınan namaz ezansız olarak kılınmışsa cemaatin tekrarı ittifakla mekruh değildir.

İkinci defa cemaat yapılmasının mekruh görülüşünün hikmeti yukarıda işaret edildiği gibi cemaatin azalmasına meydan vermemektir.

Ebû Yusuf dan, ikinci cemaat çoksa mekruh, ama üç dört kişi gibi az olduğunda mekruh değildir, şeklinde bir rivayet vardır.

Camide cemaatle namaz kılınırken o cemaata dahil olmayıp ikinci bir cemaat kurma bütün ulemânın ittifakıyla caiz değildir.

Eğer ikinci cemaat birinci cemaat şeklinde olmazsa mekruh değildir. Aksi takdirde mekruhtur. Sahih olan da budur. İkinci imamın mihrabdan uzak bir yerde durmasiyla birinci cemaatin duruş şeklinden farklılık meydana gelmiş olur. Tatarhâni'ye de Velvaliciye'den naklen; "Biz de bununla amel ederiz" denmektedir.[642][115]

Bazı Hükümler

1.Bir camide aynı vakitte (hepsi aynı anda olmamak kaydıyla) birden fazla cemaat yapmak caizdir. Bu mesele ile ilgili tafsilat verilmiştir.
2. Tek başına namaza duran bir kişiyi imam ittihaz ederek ona uymak caizdir.
3. Resûlullah (s.a.) ümmetine karşı şefkatli ve merhametlidir.
4. Müslümanların hayır üzerinde yardımlaşmaları teşvik edilmektedir.[643][116]

56. Namazını Evinde Kılıp Sonra Bir Cemaate Rastlayan Kişi Onlarla Birlikte Namaz Kılmalıdır

575. ...Yezid b.el-Esved'den; rivayet edilmiştir ki; o gençken Resûlullah (s.a.)'la beraber namaz kıldı. Resûlullah (s.a.) namazını bitirince bir de ne görsün, iki kişi mescidin bir köşesinde namaz kümayıp oturuyorlar. Bunun üzerine Onları çağırt(t)dı, onlar titreyerek Resûlullah'a getirildiler. Hz. Peygamber (s.a.): "Sizi bizimle beraber namaz kılmaktan men eden şey nedir?" buyurdu. Adamlar, "Biz evimizde kıldık" dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.) "Böyle yapmayınız. Sizden biri evinde namazı kılıp sonra da imamı namaz kılmamış bir halde bulursa onunla birlikte yine kılsın. Çünkü o (imamla beraber kılacağı namaz) kendisi için nafile olur" buyurdu.[644][117]

Açıklama

Şevkânî Neylü'l-Evtâr'da bu iki namazdan hangisinin farz hangisinin nafile olduğu hususunda ihtilâf bulunduğunu söyleyerek bu ihtilafları şu şekilde sıralar:

Haris, Evzâî, Şâfiîlerden bazılarına göre birincisi tek olarak, ikincisi cemaatle kılınmışsa, farz sonradan kılınandır. Hanefî, Şafiilerin cumhuru ve (Mugnî'nin ifadesine göre) Hanbelîlere göre önce kılınan, farz yerine geçer. Şâfiîlerden bazıları, bu iki namazdan hangisi daha kâmil ise farzdır, derken, bazıları da farzın hangisi olduğu belli değildir, Allah dilediğini farz, dilediğini nafile sayar, görüşündedirler.

Bu hadisin zahirinden anlaşılmaktadır ki, kişi hangi namaz olursa olsun, bir namazı tek başına kılar da sonradan cemaate tesadüf ederse, o cemaate iştirak eder. Zira Hadis mutlaktır, herhangi bir namaza işaret edilmediği gibi, hiç bir namaz istisna da edilmemiştir. Hattâbî'nin bildirdiğine göre Hasan, Zührî, Ahmed, İshak ve Şafiî'nin görüşleri bu merkezdedir. Neha'î ve Evzâî'ye göre akşam ve sabah namazları kılınmışsa sonraki cemaate iştirak edilmez, diğerlerinde iştirak edilir. Mâlik ve Sevrî ise, akşam namazından sonra, tekrar cemaate uymanın mekruh olduğunu söylerler.

Hanefîlere göre sabah, ikindi ve akşam namazlarından birini tek olarak kılan bir kimse, sonra bir cemaate tesadüf ederse o cemaate iştirak edemez, diğer namazlarda nafile olarak iştirak edebilir. Dârekutî'nin İbn Ömer'den rivayet ettiği bir hadiste Resûlullah (s.a.) "Evinde namaz kıldığın zaman cemaate rastlarsan, akşam ve sabahın dışındakileri tekrar kıl" buyurur. Bu hadis-i şerif ile Peygamber (s.a.)'in sabah namazından sonra güneş doğuncaya kadar, ikindiden sonra da güneş batıncaya kadar nafile, kılmaktan men etmesi Hanefîlerİn görüşünü te'yid etmektedir. Hattâbî'nin bildirdiğine göre kılman hiçbir namazın iadesinin mekruh olmadığını söyleyenler bu hadisleri şu şekilde te'vil etmişlerdir:

a. Bu vakitlerde namaz kılmanın nehyedilmesinden maksat, sebebsiz yere, yeni bir cemaat fiilen söz konusu olmadan nafile kılmaktır.

b. Adı geçen hadisler, bu babın hadisi ile nesh edilmiştir. Yezid b. Câ-bir'in hadisi daha sonra vârid olmuştur. Çünkü o Veda Haccına iştirak etmiştir.

Bezlü'I-Mechûd sahibi, sabah ve ikindiden sonra namaz kılmayı nehyeden hadislerin Yezid b. Câbir hadisi ile neshedildiğini kabul etmemektedir. Neshe delâlet eden bir delil olmadığını, Yezid b. Câbir'in veda haccında bulunmasının bu hadisin sonradan vârid olduğuna delâlet edemeyeceğini söyler.[645][118]

Bazı Hükümler

1 Resulullah (s.a.) Sünnetine muhalif birşey görürse bunu yapana muhalefetinin sebebini sorardı.
2. İmam olan kişi cemaatini kontrol etmeli, yanlış bir hareket görürse hemen o yanlışı düzeltme cihetine gitmelidir.
3. Farz namazların camiler dışında edası caizdir,
4. Cami dışında namazını kılan bir kişi cemaate rastlarsa, cemaatle birlikte tekrar kılmalıdır. Mâlike göre önce kılınan namaz cemaatle kılınmış ise tekrar kılınamaz. İbn Abdi'I-Ber cumhuru ulemânın görüşünün böyle olduğunu söyler.
5. Evvel kılınan namaz farz, sonradan kılınan nafiledir.[646][119]

576. ...Yezid b. el-Esved'den; demiştir ki; "ResûluHah (s.a.)'la beraber Minâ'da sabah namazım kıldım" (daha sonra) bundan evvelki hadisi (mana olarak) zikretti.[647][120]
577. ...Yezid b. Âmir[648][121] 'den; demiştir ki;
Peygamber (s.a.) namazda iken geldim. Onlarla birlikte namaza durmayıp oturdum. ResûluHah (s.a.) beni oturur görünce:
"Sen müslüman değil misin (olmadın mı) ya Yezid?" buyurdu. Ben de:
Evet ya Resulellah, müslüman oldum" dedim. ResûluHah (s.a.): "Öyleyse niçin insanlarla beraber namaza durmuyorsun?"
buyurdu.
Sizin namazı kıldığınızı zannederek ben evde kılmıştım, karşılığım verdim. Bunun üzerine ResûluHah (s.a.); "Mescide geldiğin zaman insanları (namazda) bulursan namazını kılmış da olsan onlarla birlikte namaza dur. (İnsanlarla beraber kıldığın sonraki) o namaz senin için nafile, öteki (evvelki) de farz olur" buyurdu.[649][122]

Açıklama

Hadis-i şerifin son kısmını "Evinde kıldığın senin için nafile, insanlarla birlikte kıldığın da farz olur" şeklinde anlayanlar da bulunmaktadır. Ancak Hadisin tercemesinde verdiğimiz mana diğer hadislerle tearuz etmemesi bakımından daha muvafıktır.
Bu hadis bir evvelki hadisin mana yönünden aşağı yukarı aynısıdır. Evvelki hadisten çıkartılan hükümleri bu hadisten de anlamak mümkündür.[650][123]

578. ...Esed b. Huzeyme oğullarından bir adam; Ebû Uyyûb el-Ensârî'ye: " (kendisini kastederek) birimiz evinde namazı kılıp mescide geliyor. (O anda) namaz kılınmakta oluyor. Ben de onlarla birlikte namaza duruyorum, fakat bundan dolayiiçimhiç de rahat değil, (bunun hükmü nedir?)" diye sordu. Ebû Eyyûb şu cevâbı verdi:
Aynı şeyi biz de Resûlullah (s.a.)'a sorduk. Resûlullah (s.a.) "Bu onun için cemaat sevabından bir nasibtir" buyurdu.[651][124]

Bazı Hükümler

1. Bir kimse dinî bir meselede şüpheye düşerse bir bilene sormalıdır.
2. Sorulan soruya cevaben fetva veren kişi biliyorsa verdiği fetvanın delilini söylemelidir.
3. Tek başına namazım kılıp da sonra aynı namazı cemaatle kılan kişiye cemaat sevabı verilir.[652][125]

57. Cemaatla Namaz Kıldıktan Sonra Başka Bîr Cemaata Yetişen Kişi Yeniden Kılar Mı?

579. ...Meymûne'ninmevlâsı Süleymanb. Yesâr'dan; demiştir ki;
Belât'a İbn Ömer'in yanına geldim. Onlar (Belathlar) namaz kılıyorlardı. İbn Ömer'e:
Onlarla birlikte namaz kılmıyor musun?" dedim.
Ben namazımı kıldım. Resûlullah (s.a.)'ı;
"Bir namazı bir günde iki defa kılmayınız" buyururken işittim, dedi.[653][126]

Açıklama

Belât: Medine'de bir yerin ismidir. Mescidle çarşının arasına düşer. Bu kelime aslında yere döşenen bir çeşit taşın adıdır.
Anlaşıldığı üzere Süleyman b. Yesâr, Belât denilen yere vardığında, o muhitin ahâlisi namaz kılmakta oldukları halde İbn Ömer (r.a.) namaza iştirak etmeyip bir kenarda oturmakta imiş. Süleyman b. Yesâr bu durumu yadırgayıp niçin onlarla namaza durmadığını sormuş; o da soruyu Hz. Peygamber (s.a.)'den "Bir günde bîr namazı iki kere kılmayınız" hadisiyle cevaplandırmıştır.

İlk bakışta bu hadisle, bir önceki babta geçen hadisler arasında bir çelişki varlığı zannedilmektedir. Çünkü o bâbtaki hadislerde, evinde namazını kılan kişi bir cemaata eriştiği takdirde, cemaatle birlikte namaz kılmaya teşvik ecUlmektedir. Bu hadis ise, bir namazın aynı günde iki defa kılınamayacağını ifâde etmektedir. Varlığı zannedilen bu çelişki şu şekilde izâle edilebilir:

Önceki hadislerdeki; cemaata erişildiği zaman kılınacak olan ikinci namaz, kılınmış olan farz namaz değil, nafiledir. Gelen kişi, insanlar namaz kılarken oturmamak ve elde edemediği cemaat sevabına nail olmak için namaza durur. Bu kıldığı ikinci namazı nafile olur. Bu hadiste men edilen ise, aynı farz namazı, farz niyetiyle iki defa kılmakdır.

Üzerinde durduğumuz hadisdeki ikinci namazı, farz niyetiyle İcayıtlamadan mutlak olarak anlamak da mümkündür. O zaman, bu hadisin, önceki babta geçen ve evinde namazını kıldığı halde, yetiştiği cemaata uymaya teşvik eden hadislerle tahsis edildiğini söylemek gerekir. O zaman nehiy başka birşey için olur ki o da; önceden kılmış olduğu bir namazı münferid olarak iade etmektir.

İbn Hacer şöyle der: "Namazını kılıp da, münferiden onu iade etmek isteyenin namazı bize göre caiz olmaz. Çünkü aslolan; iadenin caiz olmayışıdır. Ancak hakkında delil olan yerlerde iade caizdir. Delil de, sadece cemaatle iade konusunda varid olmuştur."

Namazım kılan kişinin; rastladığı bir cemaata tekrar katılıp onlarla namaz kılması mes'elesinde iki hal sözkonusudur. Bunlar:

1. Namazını daha önce tek başına kılmış olabilir. Bu konudaki ahkâm önceki bâbda geçmiştir.

2. Namazını daha önce cemaatla kılmış olabilir.

Farz namazını cemaatle kılan kişinin, ikinci bir cemaate rastladığı zaman onlarla birlikte namaza durup duramayacağı konusunda mezhepler farklı görüştedirler.

Mâlikilere göre; Namazım cemaatle kılmış olan kimse, aynı vakitte başka bir cemaata uyamaz. Bunlar; önceki babda geçen: "Mescide gelip de insanları namaz kılar gördüğünde, namazını kılmış da olsan onlarla birlikte kıl!" manasındaki hadisi, vakit namazını tek başına kılmış olması haline hamletmişlerdir.

Hanbelîler; vakit namazını ister cemaatle, ister tek başına kılmış olsun yetiştiği cemaatle tekrar namaz kılmanın cevazına kaildirler.

Şafiîlere göre de; her hâlü kârda ikince cemaata uyup namaz kılmak müstehaptır.
Hanefîlere göre; evinde tek başına namazım kılan kişi öğle ve yatsı namazım bilâhere rastladığı cemaatle birlikte kılar. Diğerlerini kılmaz. Bu namazları cemaatle kılmrş olan kişinin daha sonra ikinci bir cemaata yetişmesi halinde onlarla birlikte bir daha kılıp kılmayacağı konusunda Hanelilerin görüşünü tesbit edemedik.[654][127]

58. İmamlığın Fazileti

580. ...Ukbe b. âmir[655][128] (r.a.) demiştir ki;
Ben, Peygamber (s.a.)i şöyle buyururken duydum: "Bir kimse insanlara İmam olur ve vakte isabet ederse (sevabı) ona ve cemaatadır. Bundan bir şeyi eksiltenin (vakitte kusur edenin) günâhı ise, kendisinedir, cemaata değil."[656][129]

Açıklama

Ukbe b. Âmir'in bu hadisi rivayet etmesinin sebebi İbn Mâce ve Beyhakfnin rivayetinde Ebû Aii Hemedânî'den'şöyle anlatılmaktadır: İçerisinde Ukbe b. âmir el-Cühenî'nin de bulunduğu bir gemiyle yolculuğa çıktım. Namazlardan birisinin vakti geldi. Ukbe'den, bize imam olmasını istedik ve kendisine; "buna en lâyık sensin. Sen Rasûlullah (s.a.)'in sahabisisin" dedik. İmam olmaktan kaçındı ve, "Ben Rasûlullah (s.a.)'in; Bir kimse insanlara imam olur ve vakte isabet ederse..." buyurduğunu işittim" dedi.
Bu hadisin manası şudur: Bir kimse insanlara imam olur ve onlara vaktinde namaz kıldınrsa, bu namazın sevabı hem imama hem de cemaatadır. Namazı, vaktinden çıkarmak suretiyle bir kusur ederse günahı sadece imamadır, cemaatin bunda bir günahı yoktur.Anlaşılan, Ukbe hadisi, umûmuna hamletmiş ve onlara namaz kıldırmaktan geri durmuştur. Ancak hadis idarecilere hamledilir. Nesâi'nin İbn Mes'ud'dan rivayet ettiği şu hadis de buna delâlet etmektedir: "Herhalde siz namazı vakti hâricinde kılan milletlere yetişeceksiniz. Eğer onlara yetişirseniz namazınızı vakti içinde evlerinizde kılın, sonra onlarla birlikte tekrar kılıp bunu nafile sayın."
Hadisin zahiri, isabet ve kusurun vakte mahsus olduğuna delâlet etmektedir. Ahmed b. Hanbel'in bir rivayetine göre ise, isabet ve kusur daha geneldir. O

rivayette, "Namazı vaktinde kılarlar, rüku ve sucûdu tam yaparlarsa onun sevabı size ve onlaradır" buyurulmaktadır. İbn Mâce'nin aynı konu ile ilgili olarak rivayet ettiği hadis de şöyledir; "İmam kefildir. Namazı doğru olarak kıldırırsa sevabı ona ve cemaatadır. Kusur işlerse, günahı onadır, cemaate değil."
Bu rivayetler gösteriyor ki; hadiste anılan isabet ve kusur sadece vakitle ilgili değil daha geneldir.
Hadis-i şeriften anlaşılıyor ki; imam cemaatin namazından mes'uldür. Şayet namazı âdâb ve erkânına uygun bir şekilde ve vakti içinde kıldınrsa bunun sevabını hem kendisi hem de cemaat alır. Ama eğer namazda kusur ederse bunun vebali sadece imamadır. Cemaata bir mes'uliyet yoktur.[657][130]

Bazı Hükümler

İmam olan kişi namazları vaktinde kıldırmaya, âdâb ve erkanına dikkat etmelidir. Namazında edeceği hatanın günahı sadece kendisinedir.[658][131]

59. İmam Olmakta Münazaanın Keraheti

581. ...Haraşeb. el-Hurri'I-Fezârî'nin kız kardeşi Sellâme binti'l-Hurr dedi ki;
Resûhıllah (s.a.)'ı şöyle buyururken dinledim: "Kendilerine namaz kıldıracak imam bulamayarak, cemaatın biri birlerini öne itmeleri kıyametin alâmetlerindendir"[659][132]

Açıklama

Hadisin İbn Mâce'deki rivayeti şu şekildedir: "İnsanlar üzerinde bîr zaman gelecek, bir müddet duracaklar da kendilerine namaz kıldıracak birisini bulamıyacaklar."
Hadisin isnadında hâli bilinmeyen iki râvi vardır. Bu yüzden İmam Şafiî ve daha başka alimler hadisin zayıf olduğunu söylemişlerdir.
Hadisi şeriften anlaşıldığına göre bir zaman gelecek müslümanlar: ya cehaletin yaygınlaşmasından ya da aralarındaki ihtilâflardan dolayı kendilerine namaz kıldıracak imam bulamayacaklar ve imam olması için

biribir-lerini öne geçirmeye çalışacaklardır. Bu hal, kıyametin küçük alâmetlerindendir.
Hadisin manasını; cemaatten herbirinin kendisi imam olmak isteyeceği, başkalarını imametten menedeceği, bu yüzden namaz kıldırmak içinkim-senin bulunamayacağı şeklinde anlamak da mümkündür.[660][133]

Bazı Hükümler

Dünyevi bir maksada binaen, İmanı oîma veya olmama konusunda mücadele etmek doğru değildir. Bu kıyametin alâmetlerindendir. Ama mücâdele en fakih veya en iyi okuyanı imamete geçirmek gibi dinî bir maksada dayanırsa bunda hiç bir mahzur yoktur. Nitekim gelecek babtaki hadisler buna delâlet etmektedir.[661][134]

60. İmamlığa Kim Daha Lâyıktır

582. ...Ebû Mes'ûd el-Bedrî (r.a.)'den; demiştir ki:
Resûlüîiah (s.a.) şöyle buyurdu: "Cemaate Allaiı'm Kitabını en iyi uksıyafiları ve okumada esi kıdemlileri imam olur. Eğer okumada müsavi iseeer, hicret b&kamındsîii en kıdemlileri, eğer hicrette de eşitseler, yaşça en büyükleri onlara imam olsun. Kişiye evinde ve idaresi Şu'be dedi ki: Ben İsmaile "kişinin tekrimesi nedir?" diye sordum. O da, "yatağıdır” dedi.[662][135]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte imamlığa lâyık olmanın en ba^ta gelen ölçüsü olarak belirtilen "Allah'ın Kitabım ea iyi okumak" cümlesinin mânâsı, Kur'an-ı Kerimî tecvid kaidelerine göre en güzel okumak demekti;. "Okumada en kıdemli olmak'* cümlesinin mânâsı ise, "Kur'an-ı Kerimi daha çok ezberlemiş olmak" demektir. Bu hadis-i şerifi Buhâri'den başka bütün Kütüb-ü Şilte sahihleri, "İmamet" bahsinde rivayet etmişlerdir. Nesâî'de "hicrette eşitseler, sünneti en iyi bilenler..." kaydı bulunmaktadır. Hâkim ise eî-Müstedrek'te, "Sünneti en iyi bilenler" yerine "en fakih ofcmlar" cümlesini rivayet etmiştir.

"Hicret bakımından en kıdemli GÜmîsk" cümlesinin mânâsı, Mekke fethedilmeden önceki zamanlarda Mekke'den Medine'ye daha önce göç etmiş olmakta. Bu dönemlerde Mekke küfr diyân olduğundan bir an önce, İslâm diyarı olan Medine'ye göç edenler ilim ve irfan bakımından daha gelişmiş olduklarından göç etmeyenlere nisbetSe imamlığa daha lâyık görülmüşlerdir. Ancak Mekke fethedildiktene sonra orası da İslâm diyarı olduğtmdan Resûî4 Ekrem Efendimiz; Artık Mekke de Medine gibi şereflidir. Bundan sonra Medine'ye göç etmeye gerek yoktur, anlamında "Fetihten sonra hicret yoktur" buyurmuşlardır.[663][136] Yine bu hadis Mekke'den Medine'ye hicretin sona erdiğini haber vermektedir. Küfür diyarından isisin diyarına olan hicretler ist, kıyamete kadaı devam pdeceUir. Bu balımdan küftü" diyarından İslâm diyarına daha önce göç edenler, daha sonra goç edenlere nısbetie imamlığa daha lâyık sayılacaklardır. İslâm âlimlerinin i?,uyük çoğunluğu bu görüşledir.

ıbn Melek ise Mekke'nfn fethinden sonra encak günahları terk anlamına gelen manevi hicretin söz konusu olabileceği, u,yoksa bir diyar; terk ederek başka bir diyara yerilmenin söz konusu olamayacağını savunmuştur.

Netice o'arak bu mevzuda nıe?beb imamlar nın görüşleri şöyledir:

HantJ.Herr ginvt Bifctoplum İçerisinde imamlığa en lâyık oianlar sünneti en K; bilenleridir. Eğer bu noktada müsavi olurlarsa, AÎIahV- Kitabını en iyi okuvaulan, bunda da müsavi oluılarsa, en zij âde veri ve takva sahibi olanlan, bunda da müsavi omılarsa en yaşlı olanları imam olur.

ile* ne kadar hadi-sle ilk aranacak vastfm Kur'ân-i Kerim'i en iyi okumak olduğuna işaret buyurulmuşsa da ashâta-ı kiı.ım zamanında en iyi Kur'ân okuyanlar aynı zamanda dinîn ahkâmım en iyi belenlerdi. Somaları hai değişmiştir. Onun için Hanefîyye ulemâsı sünneu yaı i ahkâmı en iyi bilenin imamlığa en lâyık olduğunu sdj kinişlerdir.[664][137]

Bununla berabcı imanı Ebû YüsufMan bir rivâvete göre eti iyi Kuran okuyan imamlığa en lâyık olan kimsedir.

Ş&fitlerle MîsISkîîere göre, hükümdar veya onun vekili olan vali ve benzeri kimselerin, kendilerinden daha lâyığı bulunduğu halde imam olmaları bendublısr. O yoksa ev sahibine gelir, o da lây*k değUse cemaat alalarından en fakib olanım seçerler. Çünkü namazda lâzım oiaît kıraat nektarı malum ve mahduttur. Onu herkes biliv. Fıkıh meseleleri ise, Herkesin biieaği şekilde mahdud değildir. Bazan namazda Öyle hal arız olur

ki onun hal? yolunu anc?k fıklıî mese^eSeıi iyi bilen kimse bulabilir. Bandan dolayıdır ki Peygamber (s.a.) namazda imam olmak üzere ashate arasından Ebu Bekr (i .a.)'ı seçmiştir.
Halbuki ashab içerisinde Uz. Ebû 3ekr{r.a.Vdesi Jaha güzel Kur'ân-ı Kerim okuyansar bulunduğunu öi/.zat Resûlüüah (s.a., be>ân etmiştir.
Nevevî'nin beyânına göre, Şaf'îlerüen bazı'ars vera* sahibin'* fakib ve en iyi K.uı'ân okuyana tercih etmişlerdir. Çünkü imamlıkta gözetilen gaye herkesten ziyâde vara ve takva sahibi kimselerle gerçekleşebilir.
Vera' ile takva arasında fark vardır. Takva: Haram olan şeylerden sakınmaktır. Vera ise, haramın da ötesinde şüpheli olan şeylerden bile sakınmaktır.
Hanbelîlere göre: İmamlığa en lâyık olan, fıkhı en iyi bilen sonra Kur'ân'ı en iyi okuyandır. Bu hususta müsâvî olurlarsa, hicret bakımından kıdemli olan tercih edilir.
"Bir kimseye evinde ve idaresi altında bulunan yerde imam olunamayacağı" cümlesi üzerinde ulemâ şu görüşleri ileri sürmüşlerdir: "Ev sahibi, bir meclisin hakimi ve mescidin imamı, imamlık hususunda başkalarına tercih edilir. İsterse başkaları fıkıh kıraat, verâ vs. bakımlardan ondan daha üstün olsunlar. Ev sahibi dilerse imam olur, dilerse imamlığa başkasını geçirir. Bu hususta yetki kendisinindir.
Ancak bu meselede her mezhebin kendilerine göre ayrıntılı görüşleri vardır. Bunları fıkıh kitablanndan öğrenmek mümkündür.[665][138]

Bazı Hükümler

1. Namaz kıldırmak, dini işlerin en mühimlerindendır. Bu bakımdan Resulü Ekrem (s.a.) imamlığa layık olmanın şartlarını beyan etmiş ve bu şartları en çok taşıyan kimseyi diğerlerine tercih etmiştir.
2. Ev sahibinin izni olmadan evinde ve bir idarecinin izni olmadan idaresi altında bulunan yerde önüne geçilerek kendisine imam olmak uygun değildir.
3. îzni olmadan bir kimsenin yatağı üzerine oturmak da caiz değildir.[666][139]

583. ...İbn Muâz babası vasıtasıyla Şu'be'den bu (bir önceki) ha-disi(n aynısını) rivayet etmiştir. (Ancak Muâz el-Anberî) bu rivayette (şöyle)

demiştir: "İdaresi altındaki yerde bulunan kimseye her hangi bir kimse imam olamaz".
Ebû Dâvûd dedi ki; Yahya el-Kattân da (Ebû'l-Velîd'in Şu'be'den) rivayet ettiği gibi "Okumada en kıdemlileri (imam olur)" ziyadesiyle rivayet etmiştir.[667][140]
584. ...el-A'meş'in, İsmail b. Recâ'dan, onun da Evs b. Dam'ac'dan naklettiğine göre Evs. b. Dam'ac şöyle demiştir:
Ben İbn Mes'ûd'u, Peygamber (sallalellahü aleyhi ve sellem)in (bir önceki) hadisini naklederken işittim. (Ancak A'meş bu rivayetinde) "Eğer okuyuşta eşitseler sünneti en iyi bilenleri; eğer sünneti bilmede eşitseler; daha önce hicret edenleri (imam olur)" demiş; "okumada en kıdemlileri" (sözünü) söylememiştir.
Ebû Dâvûd dedi ki; Bu hadisi İsmail'den bir de Haccâc b. Ertât; "Bir kimsenin yatağına izni olmadan oturma" şeklinde rivayet etmiştir.[668][141]

Açıklama

1. Yukarıda geçen iki rivayetin neticesi şudur: Şu'be, İsmail rivâyetinde (582 hadiste)İmamlığa tercih mevzuunda önce okumayı, sonra hicreti, sonra da yaşı zikretmiş fakat sünnetten hiç bahsetmemiştir.
el-A'meş ise, İsmail'den aynı hadisi (584. hadisi) naklederken, önce okumayı, sonra sünneti ve daha sonra da hicreti zikredip, okumada en kıdemli olma şartından hiç bahsetmeyerek Şu'be'ye muhalefet etmiştir.
Bu hadis-i şerifin ifade ettiği hükme göre, okuyuşu daha iyi olan kimse imamlığa, namaz meselelerinin fıkhi hükümlerini daha iyi bilen kimseden daha lâyıktır. Nitekim, Ahnef b. Kays İbn Şîrîn, es-Sevrî, Ebû Yûsuf ve İrnam Ahmed b. Hanbei (r.a.) bu görüştedirler.
İmam Mâlik, Şafiî, Evzâî, Ata, Hanefîlerin büyük çoğunluğuna göre ise, namaz meselelerinin fıkhî hükümlerini daha iyi bilen, okuyuşta daha üstün olana tercih edilir. Çünkü namaz meseleleri pek çoktur. Namazda okunacak miktar ise, sınırlıdır. Bu mevzuda 582. hadisin açıklama kısmında yeterli bilgi verilmiştir. Oraya müracaat edilebilir.[669][142]

585. ..lAmr b. Selime dedi ki, Biz halkın Peygamber (s.a.)'i (ziyarete) gidip geldikleri (yol üzerinde bulunan) bir yerleşim bölgesinde idik. (İnsanlar

ziyaretten) dönerlerken bize uğrarlar ve "Resulullah (s.a.) şöyle buyurdu." diye konuşuyorlardı. Ben zeki bir çocuktum. Bu sebeble Kur'ân-ı Kerim'den pekçok (âyetler) ezberledim. Babam (bir defa) kabilesinden bir heyet içerisinde Peygamber (s.a.)'e elçi olarak gitmişti.(Resûlullah -s.a.-)onlara namazı öğretip;"(Kur'ân-ı Kerimi)” en çok bileniniz size imam olsun" buyurdu. (İçlerinde) ezberinde en çok Kur'an-ı Kerim bulunan kimse olduğum için, Kur'ân-ı Kerimi en çok bilenleri ben idim. Beni öne geçirdiler, onlara üzerimde sarı küçük bir hırkam olduğu halde imamlık yapıyordum. Secdeye vardığım zaman hırka vücudumdan sıyrılıp kasılıyordu. Kadınlardan biri "İmamınızın avret mahallini bizden gizîeyiniz"dedive bana Umman kumaşından bir gömlek satın aîıverdiier, Müslümanlıktan sonra onun kadar hiç bir şeye sevinmiş değilim. Onlara yedi, yahut sekiz yaşında iken imamlık yapıyordum. "[670][143]

Açıklama

1. Bu hadis-i şerif farz ve nafile bütün namazlarda baliğ olmamış bir çocuğun baliğ olmuş kimselere imamlık yapmasının caiz olduğunu ifâde ediyor. Nitekim el-Hasen, Ebû Sevr5 tshâk ve Şafiî (r.a.) bu görüştedirler, Delilleri de bu hadis-i şeriftir.
2. el-Hâdî, en-Nâsır, eî-Müeyyedbillah, eş-Şa'bî, Mücâhide Amr b. Abdilaziz ve Ata gibi âlimler de "Bu hadis Resûl-ü Ekrem'in çocuğun imamlığının caiz olduğunu ifâde eden bir emri ve takdirî niteliğinde değildir" diyerek mutlak surette sabinin imamlığının caiz olmadığını söylemişlerdir.
îbn Hazm ise, ne farz namazlarda ne de nafilelerde sabînin imambk yapamayacağına şöyle hükmetmiştir: 'Biz bir meselede ihtilâfa düşersek bu meselemizi Kitaba ve Sünnete havale ederiz. Sünnete baktığımız zaman Re&ul-i Ekrem (a.s.)'in "Namaz vakti gelince biriniz e/an ©taun ve Kssr*aıs-ı Kerimi en iyi okuyanınız da itamaz kıSdarsm" buyurmuş olduğunu görüyoruz. Bunun anlamı şudur: îmam namaz kıldırmakla mükelleftir ve ondan sorumludur. Müezzin de ezan okumakla mükelleftir ve ondan sorumludur." Halbuki ResûSullah (s.a.) Efendimiz "Üç kişiden sorumlsıluk kaldırılmıştır:

(1) Kâliğ oluncaya kadar çocuk, **(2)** uyanıncaya kadar uyuyan ve **(3)** Zorlanan kimse (nıükreh)" buyurmuştur.[671][144]
"İmamlık gibi mühim dinî bir görev hususunda ise, bu mesele daha çok ehemmiyet kazanır.
"Kim böyle bir çocuğun arkasında çocuk olduğunu bile bile namaz kılarsa namazı câîz değildir. Fakat baliğ bir kimse olduğunu zannederek arkasından namaz kılarsa namazı sahihdir. Bilmeden cünüb ve kâfirin arkasında namaz kılan kimsenin durumuna düşer."
Netice olarak bu konuda mezbeb imamlarının görüşü şöyledir:
Baliğ bir kimsenin bir mümeyyiz çocuk arkasında farz namazı kılması üç imama göre de caiz değildir. Ancak Şâfiîler "Cuma namazının dışında bütün farz namazları bir mümeyyiz çocuk arkasında kılmak caizdir. Ancak cuma namazının çocuk arkasında caiz olabilmesi için imam olan çocuktan başka baliğ 40 kişinin bulunması gerekir. Eğer imamlık yapacak çocukla 40 kişi tamamlanıyorsa o zaman caiz değildir.
2. Hanefî mezhebi imamlarının dışında bütün imamlarca çocuk arkasında nafile namaz kılmak caizdir. Hanefilerce sahih olan görüşe göre ise, ne farz namazlarda ne de nafile namazlarda kesinlikle çocuk arkasında kılınamaz.[672][145]
Yine bu hadis-i şeriften namazda avret mahallini örtmenin farziyyeti anlaşılmaktadır. Amr b. Seleme'nin "İslâmiyeti kabul ettikten sonra bir kere daha böylesine sevindiğimi hatırlamam" diyerek derecesinin büyüklüğünü ifade ettiği sevinci çok küçük yaşta olduğu içni çocukluğuna bağlanabileceği gibi, avret mahallinin bir daha açılmasına engel olacak bir elbiseye kavuşmasıyla da izah edilebilir.[673][146]

Bazı Hükümler

1. Atılan her adım hayır kazanmak için atılmalıdır.
2. Bi[en biMiğini biimeyerıe öğretmelidir.
3. Kur'an-ı Kerimi daha iyi okuyan imamlığa daha lâyıktır.
4. Çocuğun imamlığı caizdir.[674][147]

586. ...Amr b. Seleme'den yine aynı hadis rivayet edilmiş, (ancak o, bu rivayette, ilâve olarak) şunları da söylemiştir: "Ben yamalı veya yırtık bir

elbise ile onlara imamlık yapıyordum. Secde ettiğim zaman makatım (elbisenin yırtığından dışarı) çıkıyordu.[675][148]

Açıklama

Bundan evvelki Eyyüb'un Amr b. Seleme'den rivayet ettiği hadis-i şerifte Amr b. Seleıne'nin üzerinde küçük bir hırka bulunduğu, kısalığından dolayı her secdeye varışında avret mahallinin meydana çıkarak görüldüğü ifâde edilirken, Âsım'ın yine Amr b. Seleme'den rivayet ettiği bu hadiste ise biraz daha farklı olarak "Amr'in üzerinde yamalı ve yırtı; uii elbise olduğu bu yüzden her secdeye varışında makadının meydana çıkarak göründüğü ifadesi vardır ki, görünüşte birbirinden farklı olan bu iki ifâdenin arasını şu şekilde birleştirmek mümkündür:

1. Amr'ın hadis-i şeriflerde belirtildiği gibi biri yırtık, diğeri yamalı olmak üzere iki elbisesi bulunduğu, bazan birini bazan da diğerini giyindiği ve hadis-i şeriflerde nakledilen olayların birinde Amr'ın üzerinde bu elbiselerden biri, diğerinde de Öbürü bulunduğu ve rivayetler arasındaki farkın buradan kaynaklandığı düşünülebilir.

2. Yahutta üzerinde hem dar hem de yamalı ve yırtık bir elbise bulunduğundan, bir taraftan elbise,secdeye varırken kasıldığı için avret mahallinin bir kısmı görülürken, yırtık yerinden de oturağının meydana çıkmış olması ihtimali üzerinde durulabilir.

Fıkıh âlimleri mahrem yerleri örtmenin farz olduğunda görüş birliğine varmışlarsa da, avret yerlerini örtmenin namazın sıhhati için şart olup olmadığında ayrı ayrı görüşlere sahiptirler.

Malikî mezhebinin söylediklerinden, mahrem yerleri Örtmenin namazın sünnetlerinden olduğu anlaşılmaktadır. İmam Ebu Hanife ile imam Şafiî ise namazın farzlarından olduğu görüşündedirler."

Bu ihtilâfın sebebi: "Ey insan oğullan, mescidlere güzel elbiselerinizi giyerek gidin"[676][149] âyet-i kerimesindeki emrin vücûb için mi, yoksa nedb için mi olduğunda ihtilâf edilmiştir. Bu emri vücûbe hamledenler "Bu emirden m ura d, mahrem yerlerin örtülmesidir." Peygamber Efendimiz (s,a.) bu âyet nazil olunca, O; "Bu yıldan sonra hiçbir müşrik Ka'be'yi çıplak olarak tavaf etmesin diye emir vermiştir" diyorlar.

Âyetin emrini nedb'e hamledenler de "Bu emirden murad, güzel ve temiz giyinin demektir”[677][150] derler.[678][151]

587. ...Amr b. Seleme babasından nakletmiştir.(Seleme, kavminden bir grabla beraber) Peygamber (s.a.)'e elçi olarak, gitmiştir.(Memleketlerine) dönmek isteyince; "Ya Resûlallah, bize kim imam olacak?” diye sormuşlar, Resûlullab (s.a.) de; "Kur'ân-ı Kerim en çok (ezberine) alanmiz" diye cevap vermiştir. (Seleme) dedi ki: "Omaat içeri çirdiler.(Bundan sonra) Cirm kabilesinden içinde buîunduğum her cemaatte imam oldum ve b^s^nc kt'tdar da ceiîâze nama/İarını küdudım. Ebü Dâvâd dedi ti: Bu hadisi bir de Yezîd h. JHârûn, Mis "ar b.
HabibıH-Cırmiy vasıtasıyla Amr b. Sekmemden nakletmiştir. (Bu rivayette ibn Seleme) “Kavmim, Nebiyy-i Ekrem (s.a.)’e elçi olarak gitmişlerdi.” Demiş (fakat) babasından söz etmemiştir.[679][152]

Açıklama

Müeîîif Ebu Dâvûd’iîn (r.a.) sözünden anla.şüan şudnr: Bu hadis-i şerifi hem Veks hem de Yezîd b, Hârûs rivayet etmiştir. Ancak bunlasın rivayetleri biri birinden farklıdır. Veki'in rivayetine göre Amr hâdiseyi Resûlullah'a elçi olarak giden babası SdemeMen cak-letnektedir ve Amr, bizzat elcilik görevi ile giden heyetin içinde bulunraaim$> hâdiseyi babasından veya bu heyetin üyelerime birinden dinlemiş ir.
Yezid b. Harun’un naklettiğine göre ise, Seleme'nin sözü geçmediğine göre ya Amr bizzat heyetin içinde elçi oiarak bulunmuş, imamlıkla ilgili sözleri bizzat Resûl-ü Ekrem (s.a.)'den işitmiştir, vfya kendisi elçi olarsk bulunmamıştır, fakat bu sözleri eiçilikle gorevîi heyetin üyelerinden işitaiştis:.
Bu hadis~i şerifte Gyen ifadelerle iSgüs fihbî hükümler 582 ve 584. hadis-i şeriflerin açıklamasında geçmiştir. Oraya müracaat edilmelidir.[680][153]

588. ...Abdullah ibn Ömer (şöyle) demiştir: "İlk muhacirler Resü-lullah (s.a.) (Medine'ye) gelmeden Önce Asba'da konaklamışlardı ve kendilerine Ebû Huzeyfe'nin hürriyetine kavuşturduğu Salim, Kur'ân-ı Kerim ençok ezberinde bulunan bir kişi olarak (onlara) imamlık ediyordu." (Râvi) el-

Heysem (rivayetine şunları da) ilâve etti: Onların içinde Ömer b. Eî-Hattâb ve Seleme b. Abdi'1-Esed de vardı.[681][154]

Açıklama

Bu hadis-i şerif iki ayrı senetle rivayet edilmiştir: **Birincisi;** el-Ka'nebî, Enes, İbn Nüraeyr, Übeydullah, Nâfi, İbn Ömer.**İkincisi;** İse, el-Heysem, ibn Numeyr, Übeydullah, Nâfi, ibn Ömer'dir. Her iki rivayet, her ne kadar mânâ bakımından aynı ise de el-Heysern'in rivayetinde fazla olarak "Sâlim'iıı, kendilerine imamlık ettiği ilk muhacirler arasında Hz. Ömer b. Hattab'Ia Ebû Seleme b. Abdi'l-Esed'in de bulunduğu" ifâdesi vardır.
Salim (r.a.)'in imamlığa tercihi edilişi, hadis-i şerifte ezberinde daha çok Kur'an-i Kerim bulunmasıyla izah edilmiştir. Bu mevzuda 582.hadis-i şerifin açıklamasında mezheb imamlarının görüşü nakledilmişse de burada şunları da anlatmakta fayda vardır. Asr-ı Saadette Kur'ân-i Kerimi'tamamıyle ezberlemiş olanlar pek azdır. Fakat herkes ne ezberlemişse, ezberlemiş olduğu âyet-i kerimelerin mânâlarını» özelliklerini, fıkhı hükümlerini de beraber öğrenirdi. İbn Ömer (r.a.) bu şekilde Bakara Sûresi'ni 12 senede ezberlemişti.
İbn Ömer (r.a.) buyurmuştur ki, "Resülullah (s.a.)'e ne zaman bir sûre nazil olsa ibiz hemen o anda içindeki emri, nehyi, zecr ve terhîbi helal ve haramı öğrenirdik. Şimdi ise, bir adam bir sure okuyor da ahkâmından bir şey bilmiyor."[682][155]
İmamlığa lâyık olmanın en önde gelen şartının fıkhı en iyi bilmek olduğu görüşünde olanlar, "Kur'an-ı Kerimi en iyi okuyan ve ezberinde daha çok âyet olan" cümlelerine böyle mana vererek, "Kur'an-ı Kerimi en iyi okuyanlardan maksat onun fikhî hükümleri en iyi bilenlerdir" diyorlar.
Kur'an-ı Kerimi daha güzel okuyan kimsenin, imamlık için fıkhî hükümlerini daha iyi bilene tercih edileceği görüşünde olanlar da görüşlerinin doğruluğunu isbat için "Kıraat hususunda denk iseler sünneti en iyi bilenleri imam olur" mealindeki 584 numaralı hadisi delil getirirler.
İmamet hususunda aranan sadece kıraat ile ilimden ibaret olmayıp, bu şartlarda eşitlik halinde başka vasıflar aranır. Meselâ Hanefîlere göre; kıra-atta ve ilimde eşitlik halinde günahtan sakınmakta daha titiz olan, günahtan sakınmada eşitlik halinde daha yaşlı olan, yaşça da eşitlik halinde ahlâkı en

güzel olan, tercih edilir. Bütün bu sıfatlarda da eşitlik olursa ya kur'a çekilir veya cemaatin tercihi ile birisi imamlığa seçilir. Bu tertib içinde sözü geçen daha yaşlı olan kimseden maksat, müslüman olarak yaşanan yaş kast edilir. Binaenaleyh yeni müslüman olmuş bir ihtiyar daha önce müslüman olan bir gence tercih edilemez.
Bu mevzuda İmam Şafiî'den de iki görüş rivayet edilmiştir: En kuvvetli ve eski olan birinci görüşüne göre sırasıyla, **1.** En şerefli olan, **2.** İslâm diyarına daha evvel hicret eden, **3.** Daha yaşlı olan kişiler tercih edilir.
İkinci görüşüne göre ise; önce en yaşlı olan, sonra en şerefli olan, sonra daha önce İslam ülkesine hicret etmiş olan sonra daha temiz giyinen ve en sonra da sesi en güzel olan tercih edilir.[683][156]

589. ...Mâlik b. Hüveyris'ten (rivayet edildiğine göre) Pe>gam-ber (s.a.) Mâlik'e veya arkadışına (şöyle) buyurmuştur: "Namaz vakti gelince ezan okuyunuz ve sonra kamet ediniz, sonra yaşça büyük olanınız size imam olsun." Mesleme'nin (rivayet ettiği) hadisinde (Mâlik b. Huveyris şöyle) demektedir: "Biz o gün (ilimce) biri birinize yakındık,," (Müsedded) İsmail'in (rivayet ettiği) hadisinde de Hâlid'in (şöyle) dediğini nakl ediyor: "Ben Ebû Kılâbe'ye» Kur'ân kıraatinin tercih edilmesi) nerede (kaldı ya)? dedim. O da, "'Onlar (Malik'le arkadaşı Kur'ân okumakta) biribirlerine yakındılar" diye cevab verdi."[684][157]

Açıklama

Bu hadis-i şerifin çeşitli rivayetleri vardır. Bu rivayetlerin çeşitliliğine bakarak Kurtûbî, "Bu sözlerin ayrı ayrı cemaatler arasında söylenmiş olması veya aynı cemaat içinde söylendiği halde hadisin değişik kişiler tarafından farklı şekillerde rivayet edilmiş olması mümkündür"demiştir.
Bu hadis-i şerifte geçen "namaz vakti gelince ezan okuyunuz" cümlesi, diğer bir rivayette şöyledir; "Ailelerinize dönünüz onların arasında kalın, namazı kılın, hem onlara öğretin ve emredin namaz vakti gelince size içinizden birini müezzinlik yapsın." Bu, Eyyûb'un Ebu Kılâbe'den rivayetidir.
Fakat Hâlid'in, Ebû Kılâbe'den yaptığı rivayette ise, Efendimizin şöyle dediği naklediliyor, "Siz şimdi yola çıktığınız zaman ezan okuyunuz ve ikâmet ediniz."

Bu iki farklı rivayet görünüşte iki ayrı hüküm ifâde etmektedir:

1. a) Birinci rivayete göre ailelerinin yanına varıp onlara namazı emrettikten sonra ezan okumaları emredilmiştir, **b)** îkinci hadis-i şerifte ise, hemen Medine'den çıkar çıkmaz daha ailelerinin yanına varmadan, yolculuk hâlinde iken ezan okumaları emredilmektedir.

2. Bu iki rivayet arasındaki bir başka farklılık da şöyledir:

a) Birinci rivayette ezanın içlerinden biri tarafından okunması emredilmektedir.

b) îkinci rivayette ise, ikisine birden ezan okumaları emredilmektedir.

Her ne kadar görünüşte bu rivayetler arasında fark varsa da gerçekte en küçük bir ayrılık dahi yoktur. Çünkü birinci hadiste, evlerine vardıkları-zaman ezan okumalarının emredilmesi, yolculuk esnasında ezan okumalarına mâni değildir. Aynı şekilde ikinci hadis-i şerifte yolculuk, esnasında ezan okumalarının emredilmesi yolculuk bittikten sonra evlerinde ezan okumalarına mâni değildir. İkisine birden ezan okumalarının emredilmesinin hikmeti ise, ikisinin de ezan okumaya liyâkat bakımından eşit olmalarıdır. Yâni her ikisinin de ezan okumaya yetkili olduklarını ve hangisinin içinden gelirse onun okumasının caiz olacağı ifâde edilmiştir. Çünkü ezanda yaşlı olmak gibi namazda aranan bazı şartlar aranmaz. Nitekim bu husus Eyyûb'un rivâyetindeki hadis-i şerifin şu cümlelerinden anlaşılmaktadır: "Size biriniz ezan okusun, en yaşlınız da imamhk yapsın"

"Sizin ikiniz de ezan okuyunuz." cümlesinden (biriniz ezan okusun diğeri de içinden okuyarak ezana icabet etsin) mânâsını anlamak da mümkündür. Kirmanı de bu konuda "arab dilinde fiili tesniye veya çoğul siğasiyle kullanıp da müfred bir fiil kast etmek caizdir" demektedir.

Tercernesi üzerinde durduğumuz bu hadisdeki "sonra ikâmet ediniz" cümlesinin mânâsı da "sizden biriniz ikâmet etsin" demektir. Bunun izahı da ezanın izahı gibidir. Ezanı kim okumuşsa kameti de onun okuması daha uygun olur. İmamlık için aranan tercih' sebebleri bir evvelki hadisin şerhinde geçmiştir.

Mâlik b. Huveyris'in; "biz o zaman ilimce biri birimize çok yakındık" sözlerinden imamlık için ilimde eşitlik olunca yaşça büyük olanın tercih edileceği anlaşılmaktadır. Zira Hz. Peygamber onlara "Yaşça büyük olanınız imamınız olsun" buyurmuştur.[685][158]

Bazı Hükümler

1. Cemaatla namaz kılmak için ezan okumak meşru kılınmıştır.
2. Hadis-i şerif "tmamlık müezzinlikten daha faziletlidir" diyen Hanefîlerin delilierindendir. Çünkü Resûlullah (s.a.) imamlığa yaşça büyük olanı tercih buyurmuştur.
3.Cemaat bir kişiden ibaret olsa bile namazı cemaatle kılmak emredilmiştir. İmamdan başka bir kişi ile cemaat olup namaz kılmanın câizliğine dair icma vardır.
4. Hazarda ve seferde ezan okumak teşvik edilmiştir.
5. Ezan okumak ve cemaatla namaz yolculara da emredilmiştir.[686][159]

590. ...îbn Abbâs (r.a.) Resûlullah (s.a.)'ın şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "En hayırlınız, size müezzinlik yapsın; Kur'an'ı en iyi okuyanınız da imam olsun."[687][160]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen hayırlı kimselerden maksat, haramdan korunan, namaz vakitlerini çok iyi bilen ve titizlikle gözetleyen kimsedir.
Kur'ân Okuyanlardan maksatsa, namazın fıkhı meselelerini bilmekle beraber, Kur'ân-ı Kerimi tecvid kaidelerine göre en güzel şekilde okuyan ve ezberinde daha çok Kur'ân-ı Kerim bulunan kimselerdir.
Aynı zamanda bu cümlelerde Kur'ân okumaya ve ezberlemeye teşvik vardır. Kur'ânı en güzel okuyanın tercih edilmesi için namaz ahkâmını bilmiş olması gerekir.[688][161]

61. Kadınların İmamlığı

591. ...Abdurrahman b. Hallâd el-Ensârî, Ummü-Veraka bint NevfeFden rivayet etmiştir:
Resûlullah (s.a.) Bedr savaşına çıkacağı zaman kendisine dedim ki: "Ya Resûlullah seninle beraber savaşa çıkmama izin ver de hastaları tedavi edeyim. Belki yüce Allah (bu sayede) bana şehidlik nasib eder."Resûlullah (s.a. da şöyle) cevap verdi:"Evinde kal,muhakkak Allah (c.c.) sana şehitliği nasib edecektir"

(Vekî' b. Cerrah) der ki; Ona "şehide" denirdi. (el-Velîd) der ki: (Ümmü Veraka) Kur'ân okurdu, evinde özel müezzin bulundurmak için Peygamber (s.a.) den izin istemiş, (Hz. peygamber) O'na izin vermişti. (Veki') der ki; Ümmü Veraka'ya ait bir köle ile câriye vardı. Ölümünden sonra onların hür olacaklarını ifâde etmişti. Bu köle ile câriye bir gece kalktılar, onu bir kadife ile boğup öldürdüler. Sonra da kaçıp gittiler. Hz. Ömer (r.a.) sabahleyin bunu duydu ve halka hitaben bir konuşma yaparak; "Kim bunları bilir" veya "görürse, yakalayıp getirsin" dedi. Nihayet Ömer (r.a.) onların (asılmasını) emretti de asıldılar ve Medine'de ilk asılan kimseler oldular."[689][162]

Açıklama

Bu hadis-i §erifte geçen Bedr savaşı, İslâm tarihinde iki defa vuku bulmuştur. Aslında Bedr -ismini bir- kuyudan alan- Mekke ile Medine arasında bir yerdir. Bu kuyu Bedr b. Kureyş'e ait olduğu için bu ismi almıştır. Birinci Bedr savaşı hicretin ikinci yılı Rabiülevvelinde (Milâdî 623) vuku bulmuştur. Kureyş kabilesinden bir çete Medine otlaklarına kadar sokulup halkın hayvanlarını alıp götürmüşlerdi. Hz. Peygamber bir gurub muhaciri Hz. Ali'nin sancaktarlığında çeteyi takibe memur etti. Bunlar Bedr'e kadar gittilerse de Kureyşli çeteyi yakalayamayarak geri döndüler. İkinci Bedr Savaşı: Aynı yılın Ramazan'ında (Mart 624) vuku bulmuştur. Buna Büyük Bedr de denir. Peygamber (s.a.) Mekkeli müşriklerin ticâret kervanlarının geliş-gidişlerini engellemek için tedbirler alıyor, bunun için komşu kabilelerle ittifaklar kuruyordu. Yine Hz. Peygamber Suriye'den dönmekte olan bir ticâret kervanını üçyüzü aşkın bir kuvvetle ele geçirmek istemişti. Ancak ashâbıyla müşavereden sonra kervanı tâkib etmeyip savaşmaya karar verdi. Bunun üzerine İslâm kuvvetleri, Bedr'e gelmiş ve Hz. Peygamber harekat için en uygun yeri seçerek müşriklerin su ile alâkasını kesmiş oldu. O gece Peygamber (s.a.) Allah'a şciyle duâ etmiştir: "Ya Rabbi! Bana va'd ettiğin yardımı bugün lütfet ya Rabbi. Bu İslâm cemaati bugün telef olursa yeryüzünde sana ibadet edecek kimse kalmayacaktır."
Kur'ân-ı Kerim'de de "Karşı karşıya gelen ve biri Allah yolunda döğüşen, diğeri kâfir olan iki kimsenin halinde herkese ibret vardır" (Ali İmran (3, 13) âyetiyle savaşın kaçınılmazlığı ve yine "Bütün bu toplananlar hezimete

uğrayıp dağılacaklar ve kaçacaklardır" (Kamer 54, 45) müjdesi ile de müslümanların gâlib gelecekleri bildirilmekteydi. Nitekim bu savaşta melekler müslümanlara yardım ettiler, düşman ağır bir yenilgiye uğradı. 70 ölü ve bir o kadar da esir bırakarak kaçtılar. Müslümanların şehid sayısı ise 14 idi.

Hadis-i şerifte geçen köle, bütün varlığıyla bir başkasının malı olan kimse demektir. Bu, kadın ise câriye ismini alır, kölelik özellikle harplerin ortaya çıkardığı içtimaî bir kurumdur. Bugün bu kurum İslâmiyetin tâkibettiği ciddi ve psikolojik usullerce ortadan kalkmıştır.

Köleler beş kısma ayrılır:

1. Azad edilmesi söz konusu olmayanlar. Bunlara kınn denir.

2. Belli bir para karşılığında âzâd edilmek üzere efendisiyle anlaşan ve sözleşme yapan köle. Bunlara mükâteb köle denir.

3. Kısmen âzâd olup hürriyetim tamamen elde edebilmesi için çalıştırılan köle. Bunlara müstes'î denir.

4. Efendisinden çocuk doğuran cariyeye de Ümmü Veled denir.

5. Âzâdı Efendisinin ölümüne bağlı olanlara Müdebber denir.

İşte hadis-i şerifte söz konusu olan bu iki köle beşinci maddede zikredilen müdebber sınıfından idiler. Hemen hürriyetlerine kavuşabilmek için efendileri Ümm-ü Veraka'yı boğarak şehid ettiler. Bu hareketlerinin cezasını da asılarak, hayatlarıyla Ödediler. Her ne kadar bu hadis-i şerif görünüşte "kısas ancak kılıçla yapılır" (İbn Mâce, diyât 25) hadis-i şerifine muhalif görünüyorsa da Hz. Ömer'in onları önce kılıçla öldürdükten sonra ibret olsun diye astırmış olması mümkündür.

Ümmü Veraka (r.anhâ) Kur'an-ı Kerim'i tamamen ezberlemiş bir kimseydi. ResuM Ekrem (s.a.) kendisine şehitliğin nasib olacağını müjdelediği için de halk kendisine "şehîde" ismini vermiştir. Nitekim gerçekten de zulme uğrayarak hunharca şehid edildi.

Kur'an-ı Kerim'i hıfz ettiği için evinde mahalle kadınlarına imamlık yapmak gayesiyle evinde özel bir müezzin görevlendirmek istedi. Resûl-i Ekrem de sadece kendi ev halkına imamlık etmek üzere isteğini kabul etti. Bu husus bir sonraki hadisten (no 592) anlaşılmaktadır. Tafsilât için oraya müracaat edilmelidir.[690][163]

Bazı Hükümler

1. Kadınların evlerinde oturmaları cihada çıkmalarından daha faziletlidir.
2. Kadınların ezan okumak üzere evlerinde özel müezzin bulundurmalan caizdir. Nitekim İbn Müseyyeb Zührî, Dehhâk bu görüşdedirler. Bazıları da İbn Şîrîn ve Hasan el-Basrî'den gelen rivayete bakarak kadın için ezan ve ikâmete lüzum yoktur, demişlerdir.
3. Kölenin efendisinin ölümünden sonra hürriyetine kavuşmak üzere anlaşma yapması caizdir.
4. Katilin asılarak idam edilmesi caizdir.[691][164]

592. ...Bir evvelki (591 nolu) hadis birbaşka senedledeÜmmü Veraka bint Abdillah'dan rivayet edilmiştir. (Veki'den gelen) Önceki rivayet daha tamdır.
(Muhammed b. Fazl) dedi ki: Peygamber (s.a.) Ümmü Veraka'-yı evinde ziyaret ederdi ve ona bir müezzin tayin edip, kendisinin de ev halkına imam olmasını emretmişti. Abdurrahman b. Hallâd "Ümm-ü Veraka'nın müezzinini yaşlı bir kimse olarak gördüm" dedi.[692][165]

Açıklama

Hâkim'in rivayetine göre[693][166] Hz. Peygamber Ümm-ü Veraka hakkında "geliniz şehideyi ziyaret edelim*' derdi ve onu daima evinde ziyaret ederdi. Ümmü Veraka'nın ricası üzerine Efendimiz özel olarak kendisine bir müezzin tayin etmiş ve hadîs-i şerifte izah edildiği şekilde kendisinin de ev halkına farz namazlarda imamlık yapmasını emretmişti. Bu hadis-i şeriften içlerinde erkek bulunsa bile, bir kadının ev halkına imamlık yapmasının caiz olduğu anlaşılmaktadir.Zira Ümmü Veraka'nın evine özel olarak tayin edilen müezzin yaşlı bir erkekti. Ayrıca evinde bir de kölesi vardı. İşte bu hadisin zahirine bakarak Dâvûd, Ebû Sevr, Müzenî, Taberî gibi âlimler kadının erkeklere imamlığının caiz olduğu kanaatine varmışlardır. Fakat âlimlerin büyük çoğunluğu İbn Mâce'nin merfu olarak rivayet ettiği şu hadis-İ şerife bakarak kadının erkeğe imamlık yapmasının caiz olmadığı görüşünü benimsemişlerdir: "Kadın erkeklere kesinlikle imamlık yapmasın, çünkü kadın erkeklere ne müezzin olabilir, ne de imam."[694][167]
Kadının erkeklere imam olabileceğini ifâde eden hadis-i şerif, "'Belki de bu müezzin ezan okuduktan sonra namazı başka bir mescitte kılmıştır. Kölenin

de aynı şekilde başka bir mescitte namaz kıldığı düşünülebilir" şeklinde te'vil edilmiştir. Darâkutnî'nin Amr b. Şeybe'den rivayet ettiği şu hadis-i şerif, böyle bir te'viîi desteklemektedir: "Resûlullah (s.a.) Ümmiı Veraka'-ya hem ezan okuması, hem de ikâmet etmesi için özel olarak bir müezzin tâyin etmişti. Ümm-ü Veraka da kadınlara imamlık yapardı."[695][168]

Kadının kadınlara imamlık yapması konusunda imamlar arasında ihtilâf vardır. Bu mevzudaki görüşleri kısaca şu şekilde özetleyebiliriz:

1. Şafiî imamları, Hanbelîler ve bir rivayete göre İmam Mâlik, yukarıda geçen hadis-i şeriflere dayanarak kadının kadınlara imamlık etmesinin caiz olduğunu söylemişlerdir.

Ayrıca yine Darâkutnî'nin Râytatu'l-Hanefiyye'den rivayet ettiği şu, "Hz. Âişe validemiz farz namazlarda aramıza dururdu"[696][169] hadis-i şerifini delil getirirler.

İbn Münzir, H7. Âişe, Seleme, Atâ, Sevrî, Evzâî, İshâk ve Ebû Sevr hazretlerinin de kadınların kadınlara imam olabileceği görüşünde olduklarını rivayet etmektedir.

2. Hasan el-Basrî, Süleyman b. Yesâr, Maliki imamları ise, kadının kadınlara imamlık etmesinin kesinlikle caiz olmadığı görüşündedirler. Bu mevzuda farzlar ile nafileler arasında bir fark görmezler. Bir rivayete göre İmam Mâlik de bu görüştedir.

3. Hanefi ulemâsına göre ise, kadın'ın kadınlara imamlık etmesi caizdir. Fakat mekruhtur.

Bu mevzuda İmam Kâsânî, Bedâyi' isimli eserinde şöyle demektedir: "Hanefî imamlarınca kadının kadınlara imamlık etmesi caizdir. Ancak imamlık ederken kadınların önüne geçmeyip, ortalarında bulunması gerekir. Nitekim Hz. Âişe (r.anha)'dan gelen bir rivayete göre,

O, kadınlara ikindi namazını kıldırmış fakat namaz esnasında onların ortalarına durmuştur. Ümmü Seleme (r.anha) da öyle yapmıştı. Çünkü bu hal, onların daima tesettürü esas almalarını gerekli gören hükümlere daha uygundur. Ancak bize göre, kadının imametinde kerahet vardır. Şâfiîlerde ise, kadınların cemaatle namaz kılmaları müstehabdır. Kadınların imamlık yapmalarının caiz olduğunu ifâde eden hadis-i şerifler varsa da bunlar nesh edilmiştir."[697][170]

İbn Hümâm ise bu mevzu üzerinde uzun uzudıya durarak şöyle der: "Bu mevzuda nesh kesin değildir. Bu mevzuda neshin varlığı kabul edilse bile,

nesh kadının imamlığının sünnet olması ile ilgili olduğundan kadının imam-hkyapmasının hükmü tahrimen mekruh değil, tenzihen mekruh olur."[698][171] Yine Hanefi mezhebinden Aliyyü'l-Kaari ise Nukâye şerhi'nde şunları söylemektedir: "Her ne kadar Şerhü'l-Mecma'da, Hz. Âişe ve Ümm-ü Seîeme'nin imamlık yaptıkları ve bunun İslâmın ilk devirlerinde müstehab olduğu fakat sonraları buımüstehabhğıntneshedildiği söyleniyorsa da, ben derim ki; mekruh olan kadının dışarı çıkmasıdır. Ama örtünerek evinde imamlık yapmasında herhangi bir sakınca yoktur."[699][172]

62 Kendini İstemeyen Topluluğa Kişinin İmam Olması

593. ...Abdullah b. Ömer (r.a.)'in rivayet ettiğine göre Resûlül-lah (s.a.) (şöyle) buyurmuştur: "Üç kişi vardır ki, AIlah(ü Teâla) onların namazlarını kabul etmez: Kendisini istemeyen bir topluluğa imamlık eden kimse, namazı jsonra (yani vakti geçtikten sonra) kılan kimse, hürriyetine kavuşturduğu köleyi (tekrar) köle edinen kimse"[700][173]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen, na mazi an kabul olunmaz" sözünden, "namazları caiz değildir" mânâsı anlaşılabildiği gibi, "namazlarının sevabı yoktur, bu bakımdan noksandır" mânâsı da anlaşılabilir.
Bu sebeble hadis-i şerif, cemaat tarafından istenmeyen bir imamın imamlık yapmasının tahrimen mekruh olduğunu söyleyenler için bir delildir. Lâkin cemaatin imamı istemeyişinin dinî bir sebebe bağlı olması lâzımdır. Yoksa dinî sebeblerin dışında şahsî ve hissî düşüncelerin mahsûlü olan nefretlere itibar edilemez. Yine nefret eden kimselerin cemaatin çoğunluğunu teşkil etmesi lâzımdır. Cemaat içinde azınlıkta kalan kimselerin nefterinin de ehemmiyeti yoktur. İslâmî bir toplumda devlet reisine karşı ehl-i dinin dışında kalan kimselerin nefret duygularının da bir değeri yoktur. Bu hususta da itibâr ehl-i dinin duygu ve düşüncelerinedir.
Râvileri içinde Abdurrahmen b. Ziyâd bulunduğu için her ne kadar bu hadis-i şerifi "zayıf" sayanlar varsa da, gerçekte bu hadisi destekleyen ve takviye eden pek çok hadis-i şerifler vardır. Bunlardan bazıları şunlardır;
1. "Üç kişi vardır ki, namazları kulaklarım aşmaz: Firar eden köle (dönünceye kadar), Kocasını gücendirmiş olarak geceyi geçiren kadın,

Kendisini istemeyen cemaata imam olan kişi."[701][174]

2. "Resûlullah (s.a.) üç kişiye lanet etti: Kendisini istemeyen cemaata imam olan kişiye, kocasını gücendirmiş olarak geceyi geçiren kadına, "Haydin felaha" davetini işitip de icabet etmeyen kişiye"[702][175]

3. Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Üç kişi vardır ki bunların namazları başlarının üstüne bir kanş bile yükselmez (kabul olmaz): Kendisim istemeyen bir topluma imam olan kimse, kocasını gücendirmiş olarak geceleyen kadın, bir biriyle çekişen kardeşler."[703][176]

Hadis-i şerifte geçen "Vakti çıktıktan sonra namazı kılan kişi" sözüyle, namazın vaktini her zaman geçiren ve herkes namazını kıldıktan sonra kılmayı âdet edinen kimse kasdedilmiştir. Ancak bu söz râvînin hadisi açıklayıcı mâhiyette yaptığı bir ilâvedir. Ravilerin her ne maksatla olursa olsun, yaptığı bu şekildeki ilâvelere "idrâc"; İlâve ettikleri sözlere de "müdrec" denir. Ki bunlar hadisin aslından sayılmazlar. Ibn Melek merhum, "hadisteki bu tehdid, namazın vaktini tamamen geçirmeyi ve geciktirmeyi alışkanlık hâline getirenler içindir" demektedir.

"Hürriyetine kavuşturduğu köleyi tekrar köle edinen kimse" âzad ettiği köleyi tekrar köle gibi istihdam eden veya âzâd etmesine rağmen bunu gizleyen veya inkâr eden kimsedir.

Meşhur hanefî âlimi Aynî (öl 855/1451) şunları söylemiştir: "Günümüzdeki bazı krallar ve hakanların yaptığı işler bu hadisin şümulüne girmektedir. Onlar kölelerini önce hürriyete kavuşturuyorlar, sonra da bunu inkâr ederek yine köle olarak kullanmaya devam ediyorlar. Onlardan bir kısmı da kölesini hürriyetine kavuşturduğunu açıkladığı halde yine onu zorla işinde kullanıyor. Bir kısmı da hür olduklarını bildikleri halde bazı çocukları köle diye satın alıp onları köleleştiriyorlar."[704][177]

Bazı Hükümler

1. Kişinin kendisim (dini bir gerekçeden dolayı) istemeyen bir cemaata imamlık yapması mekruhtur.

2. Namazı vakti çıkıncaya kadar geciktirmek haramdır.

3. Hür bir kimseyi köleleştirmek haramdır.[705][178]

63. Salih Ve Fâcir Kişilerin İmamlığı

594. ...Ebû Hüreyre (r.a)'den; demiştir ki; Resülullah (sallellahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki:
"Salih olsun,, fâcir olsun hatta büyük günah işlemiş de olsa her müslümamn arkasında farz namazı (cemaatle kılmak) vaciptir."[706][179]

Açıklama

Bu hadis-i Şerif "Günahkâr kimselerin arkasında namaz kılmanın caiz olduğunu ve imamlık için adaletin şart olmadığını ifâde etmektedir. Ulemânın ekserisi de imamlıkta adaletin şart olmadığı görüşünde olmakla beraber, fâsık (günahkâr) kimselerin arkasında namaz kılmanın mekruh olduğunu söylemektedirler.[707][180]
Cafer b. Mübeşşir, Ca'fer b. Harb ve bir rivayette tmam Malik, imamlık için adaletin şart olduğu görüşündedirler. Çünkü İbn Mâce'nin Câbir'-den (r.a.) rivayet ettiği hadis-i şerifte; "Sakın bir kadın bir erkeğe ve bir a'rabî (bedevi) bir muhacire (şehire yerleşen kimseye) bir fâcir (günaha dadanan) bir mü'mine imam olmasın."[708][181] buyurulmaktadır. Bu âlimler tercemesini sunduğumuz hadis-i şerifte sözü geçen ve arkalarında namazın kılınabileceği ifâde edilen fâsık kişilerden maksadın idareciler olduğunu, idarecilerin dışında fasıkların arkasına namaz kılmanın caiz olmadığı görüşündedirler. Hanbelî âlimleri de aynı görüştedirler.
Hanefilerle Şâfiîlere göre fâsıkın imamlığı kerahetle caizdir. Bunlar her ne kadar görüşlerinin doğruluğu için pek çok hadisleri delil getirirlerse de bu hadisler zayıftır. Ve; "Size dininde cür'etkâr olan imam olmasın" hadisine ve benzerlerine zıttır. Lâkin bu zıt olan hadisler de de zayıflık vardır.Bu sebeble Hanefiler ve Şâfiiler asla müracaat ederek,fâsığın imamlığı caizdir, derler. Asi olan kimin namazı sahih olursa imamlığının da sahih olmasıdır. Bunu ashab-ı Kiramın uygulaması da doğrulamaktadır. Nitekim Bahân (256/870) nin Abdulkerim'den şöyle bir rivayeti vardır: "Muhammed (s.a.)'in ashabından fâsık imamlar arkasında namaz kılan on kişiye yetiştim" demiştir. Nitekim "Sen namazı vaktinde kıl eğer ona emirlerle birlikte yetişirsen tekrar kıl, çünkü bu senin için nafile olur"[709][182] mealindeki hadis-i şerif de bu görüşü te'yid etmektedir.[710][183]

64. Âmânın İmamlığı

595. ...Enes'den (r.a.) rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) âmâ olduğu halde, İbn Ümmü Mektûm'u halka namaz kıldırmak üzere vekîl bırakmıştır.[711][184]

Açıklama

Resûl-i Ekrem (s.a.)'in İbn Ummü Mektûb'u vekil bırakması pek çok defalar olmuştur. Bunlardan bazıları şu savaşlarda vuku bulmuştur. Ebva Gazvesi, Sevîk Gazvesi, Gatafan, Uhud, Hamrâü'l-Esed, Necrân, Zâtü'r-Rika ve Bedr savaşları ve Veda Haccı.
Bu hadis-i şerifin zahiri, âmânın imamlık yapmasının caiz olduğunu ifâde etmektedir. İshak el-Mervezî ile İmam Gâzâlî (r.a.) "Namaza kendini daha çok verebileceği için âmânın imamlığı gözü gören kimsenin imamlığından daha faziletlidir" derler.
Şafiî âlimleri ise, âmâ ile gören kimse arasında imamlık konusunda bir fark görmezler. Onlara göre ama kalbi meşgul edecek şeyleri görmediği için namaza bütün varlığıyla kendini verebilir. Bu onun için bir fazilettir. Buna karşılık gören kimse de pislikten sakınmakta âmâdan daha üstündür. Bu bakımdan her ikisinin de kendine göre fazileti vardır. Şafiî âlimlerinden İmam Nevevî ise, "gözü gören kimse imamlığa âmâdan daha lâyıktır. Âmâ pislikten kaçınamaz. Pislikse namazı bozar. Bazı kalbi meşgul eden şeyleri gör-mekse, namazı bozmaz" demiştir. Mâliki, Hanbelî ve Hanefîlere göre ise, necasetten sakınması ve kıbleye karşı tam yönelmesi bakımından gözü gören kimsenin imamlığı, âmânın imamlığına tercih edilir. Gören kiihse varken âmânın imamlığı mekruhtur. Cenâb-ı Peygamber (s.a.)'in İbn Ümmü Mektûm'u imamlık için vekil olarak bırakıp gitmesi Medine'de o zaman ondan başka namaz kıldıracak bir kimsenin bulunmayışmdandır.[712][185]

65. Bir Topluluğu Ziyaret Edenin İmamlık Yapması

596. ...(Ukeyl oğullarının) hürriyete kavuşturduğu Ebû Atiyye dedi ki:
“Mâlik b. Huveyris, bizim şu mescidimize gelirdi. Biz O'na; "Öne geç de namaz kıldır" deyince, bize (şöyle) cevap ver(ir)di: "Sizden birini öne

geçirin de namazı o kıldırsın. Ve ben de size niçin namaz kıldırmadığımı haber vereyim" dedi (ve şöyle devam etti): "Resûlullah (s.a.)'i:
Her kim bir topluluğu ziyaret ederse, onlara imam olmasın. Onlara kendilerinden biri imam olsun; derken işittim."[713][186]

Açıklama

Hadis-i şerifte beyân edildiğine göre Mâlik b. Huveyris (r.a.), ziyaretine gittiği kimseler izin verdiği halde namaz kıldırmak için öne geçmemiştir. Çünkü Resûl-i Ekrem'den işitmiş olduğu hadis-i şerifin zahirine göre ziyaret edilen kimse, imamlığa ziyaret eden kimseden daha lâyıktır. Ziyaret edilen kimse izin verse bile, ziyaretçinin öne geçmemesi daha uygundur.
Bazı ilim adamları bu hadisin zahirî mânâsına sarılarak onlarla amel ederler. Nitekim İshâk bunlardan biridir.
Ulemânın çoğunluğu ise, ziyaret edilen kimse izin verdiği takdirde ziyaretçinin öne geçerek imam olabileceği görüşündedir. Hanefî uleması bu görüştedir. Bu görüş "kişiye evinde ve idaresi altında bulunan yerde imam olunamaz, evinde sergisi üzerinde oturulamaz, izni olursa başka" mealindeki 91 ve 582 no'lu hadis-İ şerifler ile bu hadisin arasını uzlaştırıcı bir görüştür.
Belki de Mâlik b. Huveyris (r.a.), bu (582.) hadis-i şerif kendisine ulaşmadığı için böyle hareket etmiştir. Şayet bu hadis-i şerif kendisine ulaşmış olsaydı. Ziyaret ettiği kimseler imamlığa geçmesi için izin verdiklerinde hiç tereddüd etmeden Öne geçip namazı kıldıracaktı.
Şu kadar var ki; ev sahibi câhil ve imamete ehil değilse, o zaman imamlığa hakkı yoktur. Ehil olan ziyaretçinin imamlığa geçmesi gerekir.[714][187]

66. Îmamın Cemaatten Daha Yüksek Bir Yerde Durması

597. ...Hemmâm (b. el-Hâris)'in rivayetine göre, Huzeyfe (b. el-Yemân) (r.a.) Medâyin'de bir sedir üzerinde halka imam olmuştu. Ebû Mes'ûd, O'nu gömleğinden tutup çekti (ve oradan indirdi). Namazı kıldıktan sonra, (Ebû Mes'ud ona) "Sahabîlerin böyle yüksek yerde namaz kıldırmaktan nehyedildiklerini bilmiyor muydun?" dedi. O da "evet biliyorum. (Ama unutmuşum). Sen beni çekince hatırladım." (diye cevap verdi.)[715][188]

Açıklama

Bu mevzuyu açıklarken, merhum Ömer Nasuhî Bilmen Efendi, Büyük İslâm İlmihâli isimli eserinin 146. sahifesinde şöyle diyor:
"İmamın cemaatten en az bir arşın (68 cm) miktarı yüksek veya alçak bir yerde durup namaz kıldırması mekruhtur. Meğer ki kendisiyle beraber cemaatten bir kaç kişi bulunsun."
Bu hadis-i şerifte geçen kelimesi, bazı nüshalarda mechûl sigasiyle (ojiî) şeklinde harekelenmiştir ki, biz de tercememize bunu esas aldık. Bu mevzudaki imamların görüşü için aşağıda gelen 598 no'lu hadis-i şerifin şerhine müracaat edilmelidir.[716][189]

598. ...Adiyy b. Sabit el-Ensârî, "biri bana dedi ki" diyerek şunları nakletmiştir:
Ammâr b. Yâsir, Medâyin'de iken kamet edildiği zaman, namaz kıldırmak üzere öne geçip yüksekçe bir yere durdu. Halk ise ondan daha aşağı bir seviyede (bulunuyordu). Huzeyfe, hemen ilerleyip onun ellerinden tutup çekti. O da o'na tabî oldu. Nihayet Huzeyfe o'nu (oradan aşağıya) indirdi. Ammâr namazını bitirince Huzeyfe O'na;
(Sen Resûlullah (s.a.)'ın; "Bir kimse bir cemaata imam olduğu zaman cemaatin durduğu yerden daha yüksek bir yerde durmasın" buyurduğunu -veya bu manada bir söz söylediğini- duymadın mı? dedi. Ammâr da;
Elimi tuttuğunda ben de sana zaten bunun için itaat ettim karşılığını verdi.[717][190]

Açıklama

Her ne kadar bu hadis-i şerifte imamlık edenin Ammâr b.Yâsir olduğu, onu bulunduğu yüksek yerden çekip indirenin de Huzeyfe olduğu kaydedilmekte ise de, bundan evvelki hadis-i şerifte, imamlık yapanın Huzeyfe ve O'nun gömleğinden tutup indirenin de Ebû Mes'ûd olduğu zikredildiği için iki hadis-i şerif arasında bir uyuşmazlık var gibi görünmektedir. Ama gerçekte böyle bir uyuşmazlık yoktur. Çünkü bu iki hadis-i şerifte beyân edilen hadislerin ayrı ayrı zamanlarda adı geçen kişiler arasında meydana gelmiş iki ayrı hâdise olması mümkündür. Ancak bu ikinci hadis-i şerifin râvileri arasında ismi kesinlikle bilinemeyen meçhul

bir kimse bulunduğundan, bir evvelki hadis-i şerif daha kuvvetli ve tercihe daha lâyıktır. Çünkü bir evvelki hadis-i şerifi aynı zamanda İbn Huzeyme, İbn Hibbân ve el-Hâkim' de rivayet etmişlerdir. Ayrıca Hâkim'in rivayetinde hadisinmerfu' olduğuna dair sarahat vardır.
Bu hadis-i şerif imamın cemaatten yüksek bir yerde bulunmasını mutlak surette yasaklamaktadır. Nitekim Hanbelîler bu görüştedir. Bunlara göre mekruh olan yükseklik bir arşın kadar olan yüksekliktir. Daha azı zarar vermez. Bu hadis-i şerifle, Buhârî ve Müslim'in Sehl (r.a.)'den rivayet ettikleri: "Resûlullah (s.a.) minber üzerinde namaz kıldı. Sonra geri geri gelerek minberden inip secde etti. Cemaatde onunla beraber secdeye vardı. Sonra tekrar yerine döndü. Namazı bitirince bu kıldığım namazı öğrenesiniz ve bana uyasımz diye böyle yaptım" buyurdu.[718][191] Mealindeki hadis-i şerifin arasını uzlaştırmak için minber basamağı yüksekliğinin namaza zarar vermeyeceğini söylerler. Demek ki; Resûlullah, en alt basamakta bulunuyormuşki, namaz esnasında minberden ameli kesiri gerektirmeden inip çıkmış ve namazına bir zarar gelmemiş.
Hanefîler ise, sadece imamın yüksek bir yerde bulunup da cemaatin aşağıda bulunmasını Ehl-i Kitabın papazlarına ve hahamlarına yüksekçe bir yer ayırarak ibâdetlerini o şekilde edâ etmelerine benzeterek bunun mekruh olduğunu fakat imamın yanında cemaatten bir kişi daha bulunsa bu kerahetin kalkacağını söylerler.[719][192]
İbn Hümâm'ın beyânına göre keraheti gerektiren bu yükseklik hakkında çeşitli görüşler ileri sürülmüşse de tercih edilen görüşe göre, bu yüksekliğin miktarı bir arşındır. Bir arşın, 68 cm. bir uzunluğa tekabül etmektedir.
Şâfiîlere göre de herhangi bir zaruret olmaksızın imamın böyle yüksek bir yerde namaz kıldırması mekruhtur. Ancak öğretmek gibi bir maksatla böyle yüksekçe bir yerde namaz kıldırmak zorunluluğu doğarsa kerahet yoktur.
Mâlikîler de bu görüştedirler. Onlara göre "İmamın yanında cemaatten biri bulunursa bu kerahet kalkar" diye görüş var ise de sarih olan kavle göre yine mekruhtur. Ancak İmamın yüksekte bulunuşu imama bir kibir ve böbürlenme hissi veriyorsa, namazı bâtıl olur. Bir arşından aşağı yüksekliklerin namaza zararı yoktur.
İbn.Dakiki'l-îyd ise.öğretmek gayesinin dışında imamın yüksekte bulunmasının kesinlikle mekruh olduğu kanaatindedir.

Şevkânî'nin Neyi'de naklettiğine göre; cemaatin imamdan yüksekte bulunması Hanefilerle Şâfiîlere göre, mekruhsa da Malikîlere ve Hanbelîlere göre mekruh değildir. Ancak Malikîlere göre imama uyanın yüksekte duruşu kibir sebebiyle ise, namazı bâtıldır.[720][193]

67. Kıldığı Namazı Bir De Cemaate Kıldıran Kimse

599. ...Câbir b. Abdullah'dan (rivayet edildiğine göre) Mu'âz b. Cebel (r.a.) önce Resûlullah (s.a.) ile yatsıyı kılar, sonra kavmine gelip bu namazı (bir de) onlara kıldmrdı. [721][194]

Açıklama

Bu hadis-i Şerifin sahihliğinde şüphe yoksa da yorumunda çeşitli görüşler ileri sürülmüştür. Bu konuda merhum Aynî şunları söylemektedir: "İmam Şafiî (r.a.) Hz. Muâz'ın Resûlullah (s.a.) ile kıldığı birinci namazda farza niyet ettiği, kavmine kıldırdığı ikinci namazda ise nafileye niyet ettiği görüşünden hareketle nafile namaz kılan kimsenin arkasında farz namazın kılınabileceğini söylemiştir. Bîr rivayete göre İmam Ahmed de bu görüştedir. İbn Münzir, Atâ, Tâvûs, Süleyman b. Harb ve Dâ-vud (Zahirî) de aynı görüşü paylaşmaktadırlar. Hanefi âlimleri ise, farz kılmakta olan kimsenin nafile kılacak kimse arkasında namaza duramayacağını söylerler. İmam Mâlik ve bir rivayete göre Ahmed b. Hanbel'in görüşü de böyledir."
İbn Arabî der ki; "Bu Hadis-i şerifin değerlendirilmesinde beş farklı izah tarzı ortaya çıkmıştır:
1. Farz kılacak olan nafile kılana uyabilir. İmam Şafiî bu görüştedir. İmam Mâlik ve Ebu Hanîfe bu görüşe katılmamışlardır.
2. Muaz (r.a.) Resul-i Ekrem'le namazı gündüz kılmıştır. Kavmiyle de gece namazı kılmıştır. Yani Hz. Muâz'la kavminin kıldığı namaz ayrı namazdır.
3. Câbir hadisi keyfiyeti iyice anlaşılmayan bir hâdiseyi anlatmaktadır. Bu bakımdan bu hadisle amel edilemez.
4. Bu hadis-i şerif "İmam ancak kendisine uyulması için vardır" mealindeki 601 nolu hadis-i şerife aykırı düşmektedir. Çünkü namazın her cüz'-ünde cemaatin imama uyması gerekirken, nasıl olur da cemaat imama niyyet bakımından muhalefet edebilir? İmam nafile namaza niyyet ederken, cemaat nasıl olur da farza niyet edebilir? Bu caiz değildir.

5. Bu hadis-i şerif yine "İmam cemaatin namazına kefildir" mealindeki 517 no'lu hadise aykırıdır."
İşte yukarıda İbn Arabi'nin belirttiği sebeblerle Mâliki, Hanbelî ve Hanefi âlimleri bu hadis-i şerifle amel etmemişler ve farz kılan kimsenin nafile kılanın arkasında namaz küamayacağım söylemişlerdir. İbn Hacer'e göre bu" hadis-i şerif "Bir namazı bir günde iki defa kılmayın" hadisiyle nesh edilmiştir.[722][195]

600. ...Câbir b. Abdillah (r.a.) şöyle demiştir: "Muâz (r.a.) namazı Peygamber (s.a.) ile kılar, sonra da döner kavmine imam olurdu."[723][196]

Açıklama

Bu hadis-i şerifle ilgili açıklamalar bir evvelki hadis-i şerifte geçmiştir. Oraya müracaat edilebilir. Bu hadıs-ı şerifi Beybakî, Câbir b. Abdillah'dan şöyle rivayet etmiştir:
Cabir b. Abdillah der ki "Muâz İbn Cebel, yatsı namazını Resûlullah'-la birlikte kılar, daha sonra kavmi Beni Seleme'ye dönerdi ve onlara yatsı namazını kıldırırdı. Bir gün Resûlullah (s.a.) yatsı namazını geciktirmişti. Muâz (r.a.) Resûlullah (s.a.) ile yatsı namazını kıldıktan sonra kavmine dönüp imam oldu. Namazda (en uzun sûre olan) Bakara sûresini okumaya başlayınca arkasından biri ayrılarak tek başına namaz kıldı. Namaz bitince, "arabozanlık yaptın, münafıklık yaptın" dediler. O da "hayır münafıklık yapmadım, Rasûlullah (s.a.)'a gideceğim ve bu durumu haber vereceğim" dedi ve Resûlullah'a giderek, "Ya Resûlallah, dün yatsı namazını geciktirmiştiniz. Muâz (r.a.) da sizinle birlikte kılmıştı. Döndüğünde bize imam olup Bakara Suresini okumaya başladı. Ben de ondan ayrıldım, namazımı tek başıma kıldım. Bizler bahçelerinde bedenen çalışan kişileriz (bu kadarına tahammül edemeyiz)" deyince.. Resûlullah (s.a.) Muâz'a dönerek "Ya Muâz! Sen insanları namazından mı edeceksin?" diye iki defa tekrarladı ve; "Şu, şu sûreleri oku!" diyerek Muâz'a emir verdi. Bu sûreler (Tarık, Burûç sûreleri gibi kısa surelerdi).[724][197]

68. İmamın Oturarak Namaz Kıldırması

601. ...Enes b. Mâlik (r.a.) demiştir ki;

Resûl-i Ekrem (s.a.) bir ata binmişti. Attan düştü de sağ tarafı berelendi. Namazlardan birini oturarak kıldı. Biz de arkasında oturarak namazımızı kıldık. Namaz bitince; "İmam ancak kendisine uyulmak içindir. O namazı ayakta kılınca, siz de ayakta kılınız. O rukû'a vardığı zaman siz de rukû'a varınız. O başım kaldırdı mı siz de kaldırınız. "Semiallahü limen-hamideh" deyince siz de "Rabbanâ ve leke'l-hamd" deyiniz. Namazı oturarak kıldığı zaman siz de hep beraber oturarak kılınız" buyurdu.[725][198]

Açıklama

İbn Hibbân'ın rivayetinden anlaşıldığına göre, hadis-i şerif anlatılan olay, hicretin beşinci yılında olmuştur. Çeşitli rivayetlerin ifâdesinden anlaşıldığına göre ise, Resûlullah (s.a.) attan düşerek bir hurma kütüğüne çarpmış ve ayağı çıkmıştır. Bunun üzerine ashâb-ı kiram onu ziyarete koşmuşlar. Namaz vakti gelince Resûlullah (s.a.) oturduğu yerden imam olarak kendilerine namaz kıldırmış. Ashabın namazı ayakta kıldıklarını görünce oturmalarını işaret buyurmuştur. Onlar da oturarak kılmışlardır. Muhtelif rivayetlerin ifâdelerindeki farklılıklar, olayların ayrı ayrı zamanlarda meydana gelmiş olması ihtimalim mümkün kılmaktadır. Oturarak kılınan bu namazın farz veya nafile olduğu hususu da ilim adamları arasında ihtilaflıdır Kurtubî sahâbe-i kiramın ancak farz namazlar için mescide gittiklerine bakarak bu namazın farz namaz olduğunu söylerken, Kadı îyaz ise, o gün kılınan namazın nafile namaz olduğunu İbn Kasını Man nakletmiştir.
"İmam ancak kendisine uyulmak için imam olmuştur" cümlesinin anlamı şudur: İmama namazın bütün cüzlerinde uymak lâzımdır. O ayakta ise, cemaat da ayakta durur; o oturuyorsa cemaat da oturur, hareketlerinde ne ondan önce davranabilir, ne de onunla beraber hareket edebilir. Sadece onun hareketlerini takibetmekle ve ona uymakla mükelleftir. Bu bakımdan imam ayakta namaz kılıyorsa cemaatin de ayakta kılması, bilakis oturarak kılıyorsa, cemaatin de oturarak kılması gerekir.
"İmam "semi'allahü limen hamiden" dediği zaman siz de "Rabbanâ ve leke'1-hamd"deyiniz"sözlerinden; imam, birinci cümleyi söyleyince cemaatin sadece aynı cümleyi tekrarlaması gerektiği anlaşılıyor. İmam Ebû Hâ-nife (r.a.) işte bu hadisle amel ederek, cemaatin sadece bu cümle ile yetinmesi gerektiğini söylemiştir. Mâlikîler de bu görüştedirler. Ancak

Şâfiîlerle Han-belîlere göre cemaatin her iki cümleyi birleştirerek (xJ-i dJ l^ »^ J- *& ç?) "Allah kendine hamdenin hamdini işitir. Yani kabul eder, Ey Rabbimiz (sadece sana itaat eder, ve) sadece sana hamd ederiz" der. Dâvud-i Zahirî der kî: "Bu hadis-i şerife göre, imam gücü yeterken bile oturarak namaz kıldırıyorsa cemaatin de namazlarını oturarak kılması gerekir" İshâk, İb-nu'1-Münzir veEvzâî de bu görüştedirler.
îbn Hazm der ki; "Biz bu hadisle amel ederiz. Ancak imamın yanına duran ve halka imamın tekbirini duyurmakla görevli olan kimse bu hükmün dışındadır. Bir kimse, isterse imama uyarak, oturduğu yerden kılar, isterse ayakta kılar. Bu hususta selefin icmâı vardır. Yine İbn Hıbbân da aynı görüşe katılarak bu konuda sahabenin icmâı olduğunu söylemiştir. Esasen bize göre makbul olan icmâ, sadece sahabenin icmaldir. Yine tabiilerin de bu konuda icmaları vardır. Sahâbe-i Kiramdan bu görüşün aksini iddia eden hiç bîr kişi de duyulmamış ve görülmemiştir. Bu ümmet içinde imam oturarak namaz kılarken, cemaatin ayakta kılabileceği fikrini ilk defaortaya atarak bu gerçeğe aykırı hareket eden kimse el-Muğire b. Mıksem'dir. Onun bu hatalı fikrim ilk defa kabul eden de Hammad b. Ebû Süleyman olmuş, ondan da bu fikri Ebû Hanife almış; ondan sonra gelenler de bu mevzuda kendisine uymuşlardır."
Hanbelîler ayakta namaz kılmaya gücü yeten kimselerin, ayağa kalkmaktan âciz olan kimse arkasında oturarak kılmasının caiz olduğunu kabul ediyorlarsa da bu namazın sahih olabilmesi için imamın görevli mahalle imamı veya devlet reisi olmasını şart koşmuşlar ve bunların dışındaki imamların arkasında bu şekilde kılınacak namazın caiz olmadığını söylemişler ye; "Diğer imamların arkasında oturarak kılınan namazın sahih olabilmesi için cemaatin de imam gibi ayağa kalkmaktan âciz olması lâzımdır" demişlerdir.
Şâfiîler, Ebu Sevr, es-Sevrî, El-Humeydî ve Hanefilere göre ayağa kalkmayan kimsenin arkasında namaz kılmak caizdir. Ancak cemaatin namazı ayakta kılması şarttır. Bu konuda Buharı ve Müslim'in Hz. Âişe'den rivayet ettikleri Peygamber (s.a.)'in son hastalığında namaz kıldırmakta olan Hz. Ebû Bekr'in soluna gelip oturarak, oturduğu yerden namaz kıldırdığına dair olan hadis-i şerifi[726][199] delil getirirler. Sözü geçen ulemâya göre Hz. Ebû Bekr Cenâb-i Peygamber (s.a.)'in sağında kaldığına göre imam değil artık cemaat olmuşlar ve Hz. Peygamber'in arkasında cemaat olarak namazı

ayakta kılmıştır. Hz. Ebû Bekr'in eski yerinde durması ise, oturarak namaz kıldıran Resul-i Ekrem'in tekbirlerini Cemaate iletmek içindir. Çünkü Hz. Ebû Bekr imamlık görevine devam edecek olsaydı Resûlullah (s.a.) onun soluna değil, sağ tarafına dururdu. İşte Hz. Âişe hadisi mevzumuzu teşkil eden 601 no'lu hadisi neshetmiştir. Ahmed b. Hanbel ise neshi kabul etmeyerek bu iki hadisin arasını te'Iif cihetine gitmiştir. Malikîlere göre ise, hiç birzaman oturarak namaz kılan kimsenin arkasında namaz kılmak caiz değildir. Bu hususta cemaatin ayakta ve oturmakta olması neticeyi değiştirmez. (601 no'lu) Er es hadisi mensûhtur. Hz. Âişe hadisi de Peygamberin şahsına ait özel bir durumdur.[727][200]

Bazı Hükümler

1. İnsanların başına gelen hastalık ve benzeri arızalar bir insan olarak Resûlullah in başına da gelebilir.Bu onun Peygamberlik makamına bir noksanlık getirmez. Bilakis mânevi derecesinin yükselmesini sağlar.
2. Cemaat namaz içerisinde bütün hareketlerinde imama uymalıdır.
3. İmam "Semi A İlah u limen hamiden" dediği zaman, cemaat sadece "Rabbena ve leke'1-hamd" demelidir.
4. İmam herhangi bir özründen dolayı namazı oturarak kılarsa cemaat da oturarak kılmalıdır.[728][201]

602. ...Câbir (r.a.)'den; demiştir ki;
Resûlullah (sallellahü aleyhi ve sellem) Medine'de bir ata bindi de at onu bir hurma kökünün üzerine düşürdü, (bu sebeble) bir ayağı çıktı. Biz kendisini ziyarete geldik, O'nu Hz. Âişe'nin odasında oturmuş namaz kılarken bulduk. Biz de arkasında ayakta o'na uyduk. Resül-i Ekrem bize ses çıkarmadı. Başka bir defa ziyaretine gittiğimizde oturduğu yerden farz namazı kılmaktaydı. Biz de arkasında ayakta (farz namazı kılmakta) ona uyduk. Bu defa bize (oturmamızı) işaret buyurdu. Biz de oturduk. Namazı bitirince: "İmam oturarak kıldığı zaman siz de oturarak kılın, o ayakta kılarsa, sîz de ayakta kılın, Acemlerin büyüklerine karşı davrandıklan gibi hareket etmeyin" buyurdu.[729][202]

Açıklama

Bu hadis-i şerifi aynı zamanda İbn Hıbban da Sahîh'inde rivâyet etmiştir. Bu haberler, gösteriyor ki, Resûl-i Ekrem'in oturduğu yerden ayakta bulunan ashabına namaz kıldırdığına dâir olan Enes hadisindeki namaz, nafile imiş. Farz kıldırdığı zaman ashaba oturmalarını emretmiş, onlar da oturmuşlardır. Buna göre buradaki emre uymak farzdır. Çünkü bu emir fazilet değil, farz ifâde eder. Bilindiği gibi farz namazlarda caiz olmayan bazı şeyler nafile namazlarda caiz olur. Nitekim bu husus Hz. Enes'ten rivayet edilen şu hadis-i şeriften de anlaşılmaktadır. Enes (r.a.); "Re-sûlüEkrem(s.a.)bana:"Sakınnamazda sağına soluna bakınma, helak olursun. Eğer bakınmak zorunda kalırsan, hiç olmassa farzda değil, nafile namazda yap" buyurdu" demiştir.[730][203]

Bazı Hükümler

1. Hasta ziyâreti teşvik edilmiştir.
2. Nafile namazları cemaatle kılmak caizdir.
(Belirli şartlar içerisinde) Malikîlere göre teravih bayram namazlarının dışında farz olmayan namazlar cemaatle kılınamazlar. Ancak narnaz kılınan yer meşhur olmayan bir yer olur, cemaatte iki veya üçü geçmeyecek kadar az olursa o şartla caiz olur.
Şafiî ve Hanbelilere göre İse, nafile namazları cemaatle kılmak mutlaka caizdir. Ancak Şâfiîler "Teravih dışında cemaatle kılınacak nafile namazların sahih olabilmesi için herhangi bir farz namaza bağlı olmadan müstakil bir nâfüe namaz olarak kılınması lâzımdır." derler.
Hanefilere göre ise, Ramazandaki teravih namazı dışında nafile namazların cemaatle kılınması mekruhtur. Ancak bir birini namaz kılmak gayesiyle davet edilmeksizin tesadüfen toplanan bir cemaatin cemaatle nafile kılmasında cemaatin sayısı üçü geçmemek şartıyla bir sakıncası yoktur.
3. Ayakta olan cemaatin oturmakta olan imamın arkasında nafile namaz kılması caizse de farz namazı ayakta kılmaları caiz değildir. Cemaatin de oturması gerekir.
4. Müslümanlar kâfirlere benzemekten nehyedilmişlerdir.[731][204]

603. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den; "Resûlullah -sallellahü aleyhi vesellem- (şöyle) buyurmuştur; "İmam ancak kendisine uyulmak için (imamlığa geçirilmiş) dir. Bu sebeple imam tekbir alınca siz de tekbir alınız. O tekbir

alıncaya kadar (sakın) siz tekbir almayınız. O rukû'a varınca, siz de rükûa varınız. O rükû'a varıncaya kadar sakın siz rii-kû'a varmayınız. İmam "Allah kendine hamd edenin hamdini işitti (kabul etti)" dediği zaman, siz de "Ey Rabbimiz bütün hamd ve sena senin içindir" deyiniz. [(Kavi) Müslim (b. İbrahim) bu cümleyi şeklinde rivayet etti.] Secde ettiği zaman, secde ediniz, o secde edinceye kadar (sakın) secde etmeyiniz. Ve o namazı ayakta kıldığı zaman siz de ayakta kılınız, oturarak kılarsa siz de hepberaber oturarak kılınız"
Ebû Dâvûd dedi ki: cümlesini arkadaşlarımdan biri Süleyman (b. Harb) den naklen bana bildirmiştir.[732][205]

Açıklama

"İmam tekbir alınca siz de tekbir alınız" cümlesindeki tekbîrden maksat, iftitah (başlama) tekbiridir. Bu ifâdeden cemaatin iftitah tekbirini imamın tekbirinden sonra alması gerektiği anlaşılıyor. Mâlik , Şafiî ve Hanbelî âlimleri ile Ebû Yusuf ve Muhammed bu hadis-i şerifi delil getirerek, "İmam tekbir alıncaya kadar cemaatin tekbiri geciktirmesi farzdır. Eğer cemaat imamdan evvel veya imamla beraber tekbir alırsa namazları fasit olur" derler. Bunlara göre"İmam tekbir alınca siz de tekbir alınız" cümlesindeki kelimesinin başında bulunanfâ-i ta'kibiyyedir. Ve bu cümle "imamın tekbiri biter bitmez tekbir alınız" anlamına gelir.
İmam Ebû Hanife'ye göre ise, cemaatin tekbirleri imamın tekbirine mukârin olmalı. Yani imamın tekbiri ile cemaatin tekbiri aynı zamanda alınmış olmalıdır. Çünkü bunda, ibâdette acele etme fazileti fardır. Geciktirilirse bu faziletten mahrum kalınır. Ancak imamdan evvel tekbiri bitirmemesi gerekir.
"İmam rukıVa varıncaya kadar, sakın rükû'a varmayınız" cümlesine bakarak bazı âlimler; "imamla beraber veya imamdan önce rükû'a varmak haramdır. İmam rükûa varıncaya kadar rükû'u geciktirmek farzdır" denıiş-Ierse de Şafiî, Mâlikî ve Hanbelî âlimlerine göre, imamla rükû'a varmak mekruhtur.
Ulemânın büyük ekseriyetine göre imamdan önce rükûa varmak men'-
edilmiş olmakla beraber namazı bozmaz. İbn Ömer (r.a.)'e ve bir rivayette Ahmed b. Hanbel'e göre namaz esnasında imamdan önce hareket eden kimsenin namazı fasit olur. Zâhiriye'nin görüşü de budur.

Bu hadis-i şerifte selâm verirken imama uymaktan söz edilmemiştir. Mâlikî ve Hanbelî mezhebine göre selâmda imama uymanın rüknü aynen iftitah tekbirinde imama uymanın hükmü gibidir. Eğer cemaat imamla beraber veya imamdan önce kasden selâm verirse, namazı fasit olur. Eğer yamlarak selâm verirse, imam selâm verdikten sonra bir kere daha selâm vermesi gerekir. Yoksa namazı fasit olur. Şâfiîlere göre ise, eğer cemaat imamdan evvel selâm verirse, namazı fasit olur. İmamla beraber (aynı anda) selâm verirse bu hususta iki görüş vardır. Birinci ve sahih olan görüşe göre, namaz mekruh olur. İkinci görüşe göre ise, namazı fasit olur.

Hanefi âlimlerine göre de imamla selâm verme konusunda iki görüş vardır: **1)** Cemaat imamla beraber aynı anda selâm verir. Bu görüş imam Ebû Hanife (r.a.)'nin görüşüdür. **2)** Cemaat imamdan sonra selâm verir. Bu görüş imam Ebû Yusuf ve Muhammed'e aittir. Hanefî mezhebinde mu'teber olan görüş budur.

Hanefi mezhebinde cemaatin imama uymasıyla ilgili ayrıntılar Nimet-i İslâm isimli eserde şöyle ifâde edilir: "Cemaat rükû ve sücutta, imamdan önce başını kaldırırsa, geriye dönüp tekrar rükûa ve sucuda varması gerekir.[733][206]

Bu mevzuda İbn Âbidîn (r.a.) şöyle diyor; "Tatarhâniye'de bu mesele beş vecihle zikredilmiştir:

1. Rükû ve secdeyi imamdan önce yapan kimse bir rekat kaza eder.

2. Rükû ve sücûdu imamdan sonra yapan kimsenin namazı tamdır.

3. Cemaatin imamla birlikte rükû' edip secdeyi ondan önce yapması halinde iki rekât kaza eder.Çünkü ikinci rekâttaki secdeleri ilk rekâttaki rükûna karışır. Bu sebeble ilk rekâttaki rükûu muteber idi. İkincideki rükûu hükümsüz kalır. Zira ilk rükûundan sonra secdesiz olarak vuku bulmuştur. Üzerinde bir rekat kalır. Sonra üçüncü rekâtta imamla birlikte yaptığı rükûu muteberdir. İmamla birlikte dördüncü rekatindeki secdesi buna katılır. Böylece ikinci ve dördüncü rekâtların secdeleri boynuna borç kalır. Bunları iki rekât olarak İcaza eder. Zira birinci rekâttaki secdesi hükümsüzdür. Binaenaleyh ikincisinin secdesi birinci rekâta intikal eder ve ikinci rekât secdesiz kalarak bâtıl olur. Çünkü bir kıyamla bir rükûdan ibaret kalmıştır. Secdesi yoktur. Sonra üçüncü rekâtla imamla beraber rükû edip secdeye ondan önce varınca secde de hükümsüz kalır. Dördüncü rekâtta da böyle

yapınca secdesi üçüncü rekâta intikal eder ve dördüncü rekât bâtıl olur. İki rekat kılmıştı;iki rekat da kıraatsız olarak kaza eder.
4. Cemaatin imamdan evvel rükû ederek imamla birlikte secdeye varmasıdır. Böyle kıraatsiz olarak dört rekât kaza eder. Çünkü imamla birlikte yapılan secdeden önce imamla birlikte rükûtı yapılmadıkça secde muteber değildir.
5. Cemaatin rükû ve secdeyi imamdan önce yapması ve imamın bunda kendisine yetişmesidir. Bu caiz fakat mekruhtur. Kısaltılarak alınmıştır.
Ben derim ki; üçüncü surette üçüncü rekâtın secdesinin ikinci rekata intikal etmeyip bâtıl olması,o rekâtta birinci rekât tamam olmazdan evvel yapılan bir kıyamla bir rükuu'dan başka bir şey kalmadığı içindir. Bunun için secde bâtıl olmuş, üçüncünün secdesi ile ikmal edilememiştir. Nitekim Tatarhâniye'nin Huccet'ten naklettiği şu fer'î meseleden de ayni hüküm alınabilir: "İmamla birlikte rükû eder de secdeyi yapamadan imam kalkar ve onunla ikinci rekâtı kılarak dört secde yaparsa bu secdelerin ikisi birinci rekatın olur. İkinci rekatı kaza eder. Zira ikinci kıyamla rükû namazdan hesab edilmezler: Bunlar ilk rekat tamam olmadan yapılmışlardır."[734][207]
Müellif Ebu Dâvûd hadis-i şerifin sonunda, cümlesini arkadaşlarımdan biri bana Süleyman'dan naklederek anlattı" sözüyle, "Her ne kadar bu hadis-i şerifi bütünüyle bana Süleyman b. Harb nakl etmişse de, bu hadis-i şerif içerisinde bulunan cümlesini iyi anlayamadım. Ancak bu cümleyi bana benimle beraber Süleyman'dan hadis dinleyen arkadaşlarımdan biri anlattı" demek istiyor.[735][208]

604. ...Ebû Hureyre'den; Peygamber sallallahu aleyhi ve sellem (şöyle) buyurmuştur: "İmam ancak kendisine uyulmak için (imamlığa geçirilmiş)dir. (Ebû Halid) bu habere şu cümleyi ilâve etmiştir; "(İmam) okuduğu zaman susunuz."
Ebû Dâvûd, dedi ki; 'Hmam okuduğu zaman susunuz" ilâvesi, (sağlam râvilerden) zobdedilmiş değildir. Bize göre (bu ilâve) Ebû Halid'e ait bir vehimdir."[736][209]

Açıklama

Her ne kadar müellif Ebû Dâvûd "imam okuduğu zaman susunuz" cümlesinin, hadisin aslında olmadığını, bilakis bu sözün Ebû Hâlid'in vehminin bir neticesi olarak hadise karıştığım söylüyorsa da el-Münzirî, Ebû Davud'un bu kanaatine katılmamakta ve şöyle demektedir: "Ebû Hâlid, Buhârî ve Müslim'in itimad ettiği Süleyman b. Habbân el-Ahmer isimli sağlam bir kişidir. Hem de bu ilâveyi yapan sadece kendisi değildir."

Gerçekten el-Münzirî'nin sözlerinin doğruluğuna birçok delil vardır. Nitekim aynı cümlenin on üç güvenilir senetle ayrı ayrı yollardan rivayet edildiği es-Sehârenfûrî tarafından Bezlu'l-Mechûd isimli şerh'de kaydedilmiştir.[737][210]

Netice olarak Bezlu'l-Mechûd sahibi adı geçen oniki değişik rivayetleri açıkladıktan sonra şöyle demektedir: "İmam okuduğu zaman susuruz" rivayetini muhaddisler değişik râvilerden rivayetle desteklemişîerse de bu ziyâdenin za'fı veya sıhhati konusunda ihtilâf etmişlerdir. Ebü Dâvûd, ı Dârekutnî, Beyhakî, Ebü Hatim er-Râzî ve diğer bazı muhaddisler zayıf olduğunu söylemişler ve bu ifadeleriyle de hadis âlimlerinin cumhuruna göre kabul edilen kaideye ters düşmüşlerdir. Zira sika (güvenilir) olan herhangi bir râvinin ziyadesi daha kuvvetli birinin rivayetine ters düşmedikçe kabul edilir. Hadiste adı geçen ziyâdeyi Ebû Hâlid eklemiştir.

Ebû Hâlid iddia edildiği gibi bu ziyâdede yalnız kalmamış, Nesâî'nin tahricinde Ebû Said Muhammedü'bnü Sa'd el-Ensârî'nin İbn Aclân'dan rivâyetiyle Ebû Hâlid'i desteklediğini beyân etmiştir.

Bu ziyâde için, -Müslim'in Sahih'inde "şahindir" demesine rağmen- Beyhakî'nin, "bunun zayıf olduğunda ittifak vardır" demesine ve Buharî'nin "Ebu Halid'in bu ziyâdesine mutabaat edilmemiştir" sözüne şaşmamak mümkün değildir.

Bu hadis-i şerif, 'imamın arkasında namaz kılan kimsenin gizli ve açık namazlarda okuması tahrimen mekruhtur" diyen Hanefîlerin delilidir.

İleride açıklanacağı üzere Şafiî mezhebinde imama uyan kimsenin bütün namazlarda Fatiha okuması farzdır. Mâlikîlere göre, imama uyan kimsenin gizli namazlarda kıraat etmesi mendûb, cehri namazlarda mekruhtur. Haııbelilere göre ise, cemaatin gizli namazlarda kıraat etmesi müstehabtır. Cehri namazlarda imamın sektelerinde okuması yine müstehabdır. Fakat cehri namazlarda imam kıraat ederken cemaatin okuması mekruhtur.[738][211]

605. ...Peygamber (s.a.)'in eşi Âişe'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) evinde oturarak namaz kılıyordu. Bir topluluk da arkasında ayakta namaza durdu. Onlara oturmalarım işaret etti. Namazı bitirince de (şöyle) buyurdu: "İmam ancak kendisine uyulsun diye imam olmuştur. Rükû'a vardığı zaman, siz de rükû a varınız. Başını kaldırdığı zaman siz de (başınızı) kaldırınız. O oturarak kıldığında siz de oturarak kılınız"[739][212]

Açıklama

Ehl-i Sünnet âlimlerinin çoğunluğu, arkasındaki cemaat ister kendi gibi özründen dolayı oturarak kılsınlar, ister ayakta kılsınlar, imamın oturarak namaz kıldırmasının caiz olduğuna hükmetmişlerdir.
Meşhur olan görüşüne göre İmam Mâlik (r.a.) bu hükme katılmamıştır. Ona göre bu izin sadece Resûl-i Ekrem (s.a.)'e aittir. Hanefî âlimlerinden Muhammed b. el-Hasen Şeybânî de İmam Mâlik hazretlerinin bu görüşünü tercih etmekte ve fazla olarak Câbir-i Cufî'nin rivayet ettiği şu hadis-i şerifi de delil getirmektedir:"Sakın hiç kimse benden sonra oturarak imamlık yapmasın!" Ancak Cabir-i Cu'fî zaif ve rivayet ettiği bu hadis-i şerif de mürsel olduğu için sağlam hadisler karşısında delil olma niteliği taşımamaktadır. Şayet bu hadisin sağlamlığı kabul edilse bile, yine de imamın oturarak namaz kıldırmasının caiz olmayacağına delâlet etmez. Bazı âlimlere göre de Bu hadisin anlamı, "Sakın bundan sonra hiç kimse oturmuş olana imamlık etmesin" demektir ki, imam Mâlik ve Muhammed'in hadisten çıkarmak istedikleri mânâdan tamamen farklıdır.
Ebû Hanife, Ebû Yûsuf, Şafiî, Evzâî diğer bir rivayete göre de İmam Mâlik (r.a.) hep ayakta namaz kılanın, oturarak namaz kılan kimse arkasında namaz kılmasını uygun görmüşlerdir. Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.) son hastalıklarında kendileri oturarak, ayakta namaz kılan cemaate imamlık etmiş ve onlara oturmalarını emretmemiştir.[740][213]
Ancak gerek Enes b. Mâlik'in rivayet ettiği 601 no'lu hadis ve gerekse üzerinde durduğumuz şu Hz. Âişe hadisinden anlaşılıyor ki, Resûlullah (s.a.) bu mevzuda farz ile nafileyi birbirinden ayırmış, farz namazlarda imam özründen dolayı oturarak namaz kılarken bile cemaatin ayakta kılması gerektiğine işaret buyurmuştur. Nafile namazlarda ise, cemaat

oturarak namaz kılan bir imama uydukları zaman, imama uyarak onların da oturmalarını emretmiştir.
Bu hadis-i şerifin hükmüyle ilgili açıklamalar 601-604 no'lu hadis-i şeriflerin şerhlerinde geçmiştir.[741][214]

606. ...Câbir (r.a.)'den; demiştir ki:
Resûlullah (s.a.) hastalandı, biz de o, oturduğu halde arkasında namaza durduk. Ebû Bekr (r.a.) Resul-i Ekrem (s.a.)'in tekbirini cemaate duyurmak için tekbir getiriyordu." Sonra bir evvelki hadisi aynen nakletti.[742][215]

Açıklama

Bu hadis-i şerifle ilgili hükümlere ve kaynaklara bir evvdki hadis_i şerjfte işaret edilmiştir.
Hadisin devamı Sahih-i Müslim'de şöyledir: "Resûlullah (s.a.) (bir ara) bize bakarak (namazı) ayakta kıldığımızı gördü, hemen bize işaret etti. Biz de oturduk ve namazımızı ona uyarak oturduğumuz yerden kıldık. .Selâm verince şöyle buyurdular: "Demin nerdeyse İranlılarla, Romalıların yaptığını yapıyordunuz. Onlar kırallan otururken ayakta dururlar. Siz öyle yapmayın, imamlarınıza uyun, şayet imam ayakta kılarsa siz de ayakta kılın, oturarak kılarsa siz de oturarak kılın."[743][216]
Yukarıdaki hadislerden çıkarılan fıkhî hükümlere ek olarak; bu hadisten; müezzinin veya herhangi birinin, imamın sesini iletmek için tekbir almasının caiz olduğu anlaşılır.[744][217]

607. ...Üseyd b. Hudayr'dan; (rivayet edildiğine göre); Kendisi kavmine imamlık edermiş. (Bir gün hastalanmış) ve Resûlullah (s.a.) onu ziyarete gelmiş. (O sırada kavmi) Resûl-i Ekrem'e; "Ya Resûlallah imamımız hastalandı... (Ne yapacağız?) diye sormuşlar. Resûl-i Ekrem (s.a.) de; "O namazı oturarak kılarsa, siz de oturarak kılınız" buyurmuştur.
Ebû Dâvûd der ki; Bu hadis muttasıl bir hadis değildir.[745][218]

Açıklama

Müellif Ebû Davud'un ifâdesine göre, bu hadisin senedinde kopukluk vardır. Yani râviler zinciri arasında bulunması gereken bağ Husayn'dan

sonra kopmuştur. Çünkü Husayn tebe-i tabiinden-dir. Bu bakımdan sahabelerle görüşmesi söz konusu değildir. Bilindiği gibi Useyd b. Hudayr büyük bir sahâbidir. Demek ki; Husayn ile Useyd (r.a.) arasında bir veya birkaç râvinin bulunması gerekir. İşte bu sebeple merhum müellif haklı olarak bu hadis için "muttasıl değildir" ta'birini kullanmıştır. Sonuç olarak, hasta veya halsiz olan birinin imamlığı caizdir. Ancak buna iktida edenlerin özellikle farz namazlarda muktedir oldukları takdirde ayakta uymaları gerekir. Zira mazereti olan imamdan farz olan kıyamın düşmesi mazeretine binâendir. Muktedîlerin mazeretleri olmadığına göre, farz olan kıyamın onlardan düşmemesi ve ayakta imama uymaları gerekir. 2ira farzlarda oturarak namaz kılana ayakta uyulması, nafilelerde ise oturarak iktidâ edilebileceğine yukarıda işaret edilmiştir.[746][219]

69. Birbirine İmam Olan İki Kişinin Namazda Nasıl Duracakları

608. ...Enes b. Mâlik'den; demiştir ki;
Resûlullah (s.a.>(bir defa) Ümmü Haram'a geldi. (Ev halkı) Resûlullah(s.a,)'a yağ ve hurma ikram ettiler. Hz. Peygamber de; "Şunu (yağ) tulumuna, şunu (hurmayı) da kabına geri götürünüz. (Çünkü) ben oruçluyum" buyurdu. Sonra kalktı, bize iki rekât nafile namaz kıldırdı. Ümmü Süleym ile Ümmü Haram da arkamızda namaza durdular.
Sabit dedi ki: Ben, Enes'in -sadece- "Resûlullah (s.a.) beni sağına, sergi üzerine durdurdu" dediğim biliyorum (o kadar)"[747][220]

Açıklama

Resul-i Ekrem'in Ümmü Haram (r.anhâ)'mn evine böyle rahatça girip-çıkması üzerinde ilim adamları uzun uzadiya durmuşlar ve neticede bizzat bu büyük İslâm hanımının Resûlullah'ın süt annesi ve süt teyzesi olduğunda birleşmişlerdir.
Hadis-i şerifte geçen "bize iki rekât nafile namaz kıldırdı" cümlesinden, cemaatle nafile namaz kılmanın caiz olduğu anlaşılmaktadır.
Nafile namazları cemaatle kılmanın hükmü mezheblere göre şöyledir:
1. Mâli kilere göre: Küsûf, istiskâ ve bayram namazlarından sevab hâsıl olması için bu namazların cemaatle kılınması şarttır. Bu namazları sünnet üzere kılmak ancak cemaatle kılmakla gerçekleşir. Teravihi cemaatle

kılmak ise müstehabtır. Bunların dışında kalan nafile namazlar, çokça girilip çıkılmayan bir evde (sayıları iki veya üçü geçmeyen) az bir cemaatle kihnırsa mekruh değildir; yoksa mekruhtur.
2. Hanbelîlere göre; bütün nafile namazları cemaatle kılmak sünnettir.
3. Şâfiîlere göre; bayram, teravih ve ramazanda vitr namazlarının cemaatle kılınması mendubdur.[748][221]
4. Birbirini davet etmeksizin üç kişiyi geçmeyen kişilerin cemaatle namaz kılmaları Hanefî mezhebine göre de caizdir.
Ayrıca bu mevzu için 603. hadisin şerhine de bakılabilir.
Yine bu hadis-i şerifte Hazret-i Enes'in Resul-i Ekrem'in sağ tarafına durduğu ve onun gerisinde de kadınların durduğu ifâde ediliyor ki, Hanefî mezhebinin görüşü de budur.Cemaat içerisinde bir erkekle birkaç kadın bulunduğu zaman bu şekilde durulur. Erkeğin imamla aynı hizada bulunması da zarar vermez. Ancak diğer üç mezhebe göre erkeğin, imamın sağına durması mendûb ise de, imamla aynı hizada bulunması mekruhtur. Kadınlar ise, bütün mezheblere göre, çocukların gerisinde bulunurlar. Bu hadis-i şerifte olduğu gibi eğer çocuk yoksa, erkeklerin gerisine dururlar.[749][222]

Bazı Hükümler

1. Toplumda lider durumunda olan kişilerin halkın seviyesine inerek onları evlerinde ziyaret etmesi meşru kılınmıştır.
2. Resûl-i Ekrem Efendimiz son derece alçakgönüllü idi.
3. Ev sahibinin misafire yemek ikram etmesi mendûbtur.
4. Nafile oruç tutan kişi kendisine yapılan ikram karşısında orucunu bozmayabilir.
5. Nafile namazları belirli şartlarla cemaatle kılınabilir.
6. Erkek ve kadınlara imam olan kimse kadınları erkeklerin arkaa durdurmalıdır.
7. Misafir olarak gelen salih kişilerin misafir oldukları evde kıldıkları namaza iktida etmek caizdir.[750][223]

609. ...Enes (r.a.)'den (rivayet edildiğine göre); Resülullah (s.a.) Hazret-i Enes'le onlardan bir| kadına imam olmuş; Enes'i sağına kadını da onun

arkasına durdurmuştur.[751][224]

Açıklama

Hadis-i şerifte ismi açıklanmayan kadının Mûsâ b. Enes'in ninesi, Müleyke (r.anhâ) olduğunu söyleyenler bulunduğu gibi, Musa'nın annesi Ünımü Hayr olduğunu söyleyenler de vardır. Hadis-i şerif bir erkekle bir kadının imam arkasında namaz kılmak istedikleri zaman nasıl saf teşkil edeceklerini beyân etmektedir. Buna göre erkek, imamın sağına, kadın da erkeğin gerisine durmalıdır. Kadınla erkeğin aynı safta durması fitneyi mûcib olduğundan Resûl-i Ekrem (s.a.) ilk safa erkekleri erkeklerin arkasına çocukları, çocukların arkasına da kadınları durdurmuştur.[752][225]

Kadın Ve Erkeklerin Aynı Safta Namaza Durmaları

Şayet kadınla erkek yan yana namaza dururlarsa ulemanın büyük ekseriyetine göre, namaz sahih olursa da Hanefî âlimlerine göre erkeğin namazı fasittir, kadının namazı ise fasit olmaz.
Ancak kadınla yanyana namaz kılan erkeğin namazının bozulması için Hanefî âlimleri on şartın bulunması lâzımdır demişlerdir. Bu on şart fıkıh kitablannda yazılıdır. Şayet bu on şart gerçekleşirse erkeklerin namazı bozulur. Şöyle ki, imama uyan kadınlar erkeklerin saffı önünde bir saf teşkil etseler, bütün erkeklerin namazları fasit olur. Erkeklerin arasında üç kadın bulunsa, bunların hem sağ ve hem sol yanlarındaki birer erkeğin hem de arka cihetlerindeki her saftan üç erkeğin namazı fasit olur.
Şayet erkeklerin arasına iki kadın durursa, yanlarındaki bir erkek ile arka cihetlerindeki yalnız iki erkeğin namazı bozulur. Daha arkada bulunanların namazına bir zarar gelmez.
Aradaki kadın bir tane olunca, sağ ve sol tarafındaki birer erkek ile arka tarafındaki saftan bir erkeğin namazı fasit olur. Başkalarının namazları ise fasit olmaz.[753][226]

610. ...İbn Abbâs (r.a.)'den; demiştir ki; Teyzem Meymûne'nin evinde gecelemiştim. Resûlullah (s.a.) geceleyin kalktı, su tulumunun ağzım çözüp abdest aldı, sonra da tulumun ağzım bağladı ve namaza durdu. Hemen ardından ben de kalkıp onun aldığı gibi abdest alarak gelip sol tarafına

durdum. Beni sağ eliyle tutarak arkasından dolandırıp sağ yanma durdurdu ve namazı onunla beraber kıldım.[754][227]

Açıklama

Müslim'in rivayetinden anlaşıldığına göre Resûl-i Ekrem (s.a.) su tulumunun ağzını açtıktan sonra suyu önce bir taşa veya çanağa dökmüş ve abdesti o kaptan almıştır. Hz. tbn Abbâs daha bulûğ çağına ermediği için teyzesi Meymûne'nin odasında gecelemesinde Resul-i Ekrem (s.a.) dinen bir sakınca görmemiştir.[755][228]

Bazı Hükümler

1. Mümeyyiz çocuk (yedi yaşındaki çocuk) kendisine nikah düşmeyen bir kadının yanında kocasıyla beraber bir odada geceleyebilir.
2. Gece namazı kılmak müstehabür.
3. Erkeklere imam olan kişinin imamete niyet etmese de kendisine iktidâ caizdir.
4. Cemaat bir kişi olunca imamın sağına durur.
5. Namaz içerisinde amel-i kalîl (az meşguliyet) namazı bozmaz.
6. Cemaatin, imâmın önüne geçmesi caiz değildir.(Hadis-i şerifte geçen "beni arkasından dolandırıp sağına durdurdu" cümlesinden bu mânâ anlaşılmaktadır. Üç mezheb imamına göre cemaatin, imamın önünç geçmesi namazını bozarsa da İmam-i Malik'e göre bozmaz.
Meşhur Hanefî fıkıh kitablarından Hidâye'de şöyle deniliyor: "Eğer cemaat bir kişi olursa, imamın arkasına veya soluna durarak kıldığı namazı caizdir. Ancak, "evlâ olanı" terk etmiş olur.
Hidâye şârihi îbn Humam ise Hidâye'nin bu beyânını tasdik ederek "Evet, bu görüş Hanefi mezhebinin görüşüdür" dedikten sonra, nafile namazının cemaatle kılınması meselesi üzerinde şunları söylüyor: Cemaatle nafile namazının caiz olması, ezansız ve ikâmetsiz olarak iki kişiyi geçmeyen az sayıda bir cemaatle kılanmasına bağlıdır. Nitekim Hz. İbn Abbâs'ın Nebiyy-i Ekrem(s.a.)'in arkasında kıldığı namaz bu şartlarda bir namazdır.
Kaldı ki, Resûl-i Ekrem (s.a.)'e gece teheccüd namazı kılmak farzdır. Buna göre nafile kılan bir kimse, farz kılana uymuş oluyor ki, bunda bir kerahet yoktur.

7. İmama birvçocuğun uymasıyla cemaat teşekkül etmiş oluyor. Çocuklarla cemaat teşkil ederek namazı kılma Şâfülerle Hanefilere göre caizse de Maliki ve Hanbelilere göre caiz değildir.[756][229]

611. ...Said b. Cübeyr'den; demiştir ki: İbn Abbas (önceki olayı anlatırken); "Resûlullah (s.a.) başımdan yahut saçımdan tuttu, beni sağına durdurdu" dedi. [757][230]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte geçen "başımdan yahut saçımdan tuttu" cümlesindeki şüphe, İbn Abbâs (r.a.)'a değil, ondan nakleden râviye aittir. Bu hadiste Efendimiz'in İbn Abbâs (r.a.)'in saçından tuttuğu ifâde edildiği halde, bundan evvelki hadiste sağ tarafından tuttuğunun ifâde edilmiş olması, iki hadis arasında bir çelişki bulunduğunu göstermez.Çünkü İbn Abbâs'ın her iki hadiseyi de yaşamış olması mümkündür. Bu hadisle ilgili hükümler bir evvelki hadiste geçmiştir.[758][231]

70. Cemaat Üç Kişi Olduğu Zaman Nasıl Saf Tutarlar?

612. ...Enes b. Mâlik'den; demiştir ki:
(Enes'in) ninesi Müleyke, Resûl-i Ekrem (s.a.)'i hazırladığı bir yemeğe çağırdı. Resûl-i Ekrem yemekten yedi ve sonra; "kalkın size namaz kıldırayım" buyurdu. Enes dedi ki; uzun müddet kullanılmaktan kararmış bir hasınmız(ı sermek) için kalktım ve üzerine su serp(erek onu sil)dim. Resûl-i Ekrem (s.a.) kalktı, ben ve bir yetim çocuk onun arkasında saf olduk, yaşlı kadın da bizim arkamıza durdu ve Resûlullah (s.a.) bize iki rekât namaz kıldırdıktan sonra ayrılıp gitti.[759][232]

Açıklama

Hadis"i Serifte sözu geçen yetimden maksat Damîre b. Sa'd el-Himyerî, yaşlı kadından maksat da Hz. Enes (r.a.)'in ninesi Müleyke'dir. Hadis-i şerifte geçen "size namaz kıldırayım" sözünün anlamı, "cemaat içerisinde kadınlar da bulunduğu zaman, nasıl saf teşkil edilerek namaz kılınacağını öğretmek için size namaz kıldırayım" demektir. Resul-i Ekrem evlerde bu

şekilde cemaat teşkil ederek namaz kıldırmakla camiye gelemeyen kadınlara da cemaatle namazın nasıl kılınacağını öğretmiş olurdu. Hasırın üzerine Hz. Enes'in su serpmesi onu yumuşatmak ve tozunu almak için olabildiği gibi, uzun müddet kullanılması sebebiyle bir pisliğin isabet etmiş olması ihtimalinden dolayı da olabilir. Nitekim Kadı îyaz'a göre, "Hz. Enes hasırın üstüne suyu bu maksatla serpmiştir. Çünkü pislik isabet etmiş olma ihtimali bulunan bir şeyin üzerine sadece su serpmekle o şey temizlenmiş olur". Burada geçen kelimesi, su serpmek anlamına geldiği gibi, yıkamak anlamına da geldiğinden Hz. Enes'in hasırı yıkamış olması da mümkündür. Ancak birinci ihtimal daha kuvvetlidir.[760][233]

Bazı Hükümler

1. Resûl-i Ekrem çok mütevâzi idi. Uygun sebepler dışında bile her davet eden kimsenin evine gider, yemeğini yerdi. Hatta çağıran kadın bile olsa yine giderdi. Ancak kadının davetine icabet ederken fitne korkusundan emin olmak lâzımdır.
2. Nafile namazı cemaatle kılmak caizdir.
3. Davete gidilen yerde öğretmek maksadıyla veya berekete nail olmak gayesiyle nafile namaz kılmak müstehabtır.
4. Çocuklarla beraber erkeklerin bir safta namaz kılmaları caizdir.
5. Kadınlar cema'atle kılınan namazda safların gerisinde ayrıca saf teşkil ederler.
6. Başka kadın bulunduğu zaman bir kadının tek başına bir saf teşkil etmesi caizdir.
7. Gündüzün nafile namazı iki rekât olarak kılmak caizdir.
8. Hasır üzerinde namaz kılmak kerâhetsiz olarak caizdir.
Bu hadisle ilgili olarak merhum Hattâbî şunları söylemektedir: "Bu hadis-i şerif ifâde edildiği şekilde safların yerlerinin belirlenmesinin müstehab oluşuna bir delildir. Buna göre faziletçe üstün olanlar diğerlerinin önüne geçmelidirler. Nitekim Resül-i Ekrem bu gerçeği şöyle ifâde buyurmuştur: "Benim arkama sizden âkil ve baliğ olanlar dursunlar."[761][234] Buna kıyas edilerek şu hükme varılabilir: Çok sayıda cenaze üzerine namaz kılmak gerektiği zaman imamın önüne önce erkekler, sonra çocuklar, sonra hünsâlar (yani kadın veya erkek olduğuna kesinlikle hükmedilemeyenler)

sonra da kadınlar konulurlar. Eğer hepsi bir kabre konulmak istenirse kıbleye yakınlık dereceleri de bu şekilde sıralanır.[762][235]

613. ...Abdurrahmân b. el-Esved'in, babası Esved'den rivayet ettiğine göre (Esved şöyle) demiştir:
Alkame ve ben (Esved) Abdullah (b. Mes'ûd)'un huzuruna girmek için izin istedik. Kapısında uzun müddet oturduk. (Nihayet) cariyesi çıktı(ve dönüp Abdullah'dan) bizim (içeriye girmemiz) için izin istedi. O da girmemize müsaade etti (girdik). Sonra (Abdullah) kalktı ikimizin arasına durup namaz kıldı (ve şöyle) dedi: "Resûlullah (s.a.)ı işte böyle yaparken gördüm."[763][236]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte el-Esved kendisinden Esved diye bahsetmekte, "biz izin istedik" diyecek yerde "Alkame ile Esved izin istediler" demektedir. Biz tercümemizde kavis içinde Ou noktaya işaret ettik. Ancak Abdullah (r.a.) ile namaz kılışlarını anlatırken ise kendisiyle arkadaşından "biz" kelimesiyle bahsetmektedir.
Hadis-i şerifin zahirine göre imamla beraber iki kişi daha olduğu zaman, imamı aralarında almak şartıyle hepsi aynı safta ve hizada bulunarak namazlarını cemaatle kılarlar. Nehaî, Ebû Yûsuf, ve bazı Kûfeli âlimler bu görüşü benimsemişlerdir. Delilleri de, bu hadisle bareber "İmamı ortanıza durdunuzu ve saftaki boşlukları doldurunuz" mealindeki 681 no'lu hadisi şeriftir. Ulemanın büyük ekseriyetine göre cemaat iki kişi olduğu zaman imam öne durur, iki kişilik cemaat de imamın arkasına durur. Delilleri ise daha önce geçen (612) no'lu Enes b. Mâlik hadisiyle Müslim'in Câbir'den rivayet ettiği, "Resûl-i Ekrem namaz kılmak için kalktı, ben de gelip sol tarafına durdum. Bunun üzerine elimden tutarak beni çevirdi ve sağ tarafına durdurdu. Sonra Cubar b. Sahr geldi o da Resul-ü Ekrem'in (s.a.) soluna durdu. Bunun üzerine ikimizin de elinden tutarak arkasına durdurdu"[764][237] mealindeki hadis~i şerif ve Tirmizî'nin Semure b. Cundub'den rivayet ettiği "Resûl-i Ekrem (s.a.) üç kişi olduğumuz zaman namazda birimizin öne geçmesini emretti"[765][238] mealindeki hadis-i şeriftir. Bu görüşte olan fıkıh âlimleri mevzumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd

hadisi üzerinde şu görüşleri ileri sürerler: Resûl-i Ekrem (s.a.)'in iki kişiyle beraber aynı safta ve aynı hizada, namaz kılması namaz kıldıkları yerin çok dar oluşundan ileri gelmiş olabileceği gibi, bu şekilde namaz kılmanın caiz olduğunu göstermek maksadıyla da olabilir. Nitekim Beyhakî'nin Abdulvehhab b. Atâ'dan rivayet ettiğine göre İbn Şîrîn, Resûl-i Ekrem (s.a.)'in namazı bu şekilde saf teşkil ederek kıldırmasını mescidin darlığına bağlamıştır. Şevkânî ise, Neylu*l-Evtâr isimli eserinde şunları söyler: "Ebû Ömer bu İbn Mes'ûd hadisinin mevkuf olduğunu söylerken bir çok ilim adamı da bu hadis-i şerifin mensûh olduğunu söylemektedirler. Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.) Medine'ye geldiği zaman bu uygulamayı terk etmiştir. Nitekim Hanefi âlimlerinden İbn Hümâm da bu hadis-i şerifin mensûh olduğunu söylemektedir, ileride gelecek olan 681 no'lu Ebû Hüreyre hadisi üzerinde de şu görüşleri ileri sürüyorlar: İmamın safın ortasında bulunmasından maksat, saffın ortasında bulunan kişinin önünde durması demektir. Ayrıca Arapçada "falan ortada bir kişidir" demek "kavminin en hayırlısı" demektir. Buna göre "imamı ortanıza durdurunuz" sözünün anlamı, "en hayırlınızı imam tayin ediniz" demektir."[766][239]

Bazı Hükümler

İmamla beraber sadece iki kişi bulunursa imam ortalarında bulunmak şartıyla hep aynı hizada ve bir safta namaz kılarlar. İmam önlerine geçmez.[767][240]

71. İmam Selam Verdikten Sonra (Sağına Veya Soluna) Döner

614. ...Câbir b. Yezid b. El-Esved'in babası Yezîd'den naklettiğine göre (Yezîd şöyle) demiştir: "Rasûlullah (s.a.)'ın arkasında namaz kıldım. Selâmı verince (kıbleden sağma veya soluna) dönerdi."[768][241]

Açıklama

Tirmizî'nin bu mevzuda rivayet ettiği hadis-i şerifte ise, ifâde şöyledir; Resulullah (s.a.) bize imam olur ve namazdan sonra (kıbleden) her iki yanına da dönerdi." TirmizîTıin rivayet ettiği bu hadis hasendir. İlim adamları bu hadis-i şerifle amel etmektedirler. İmam iki yanının herhangi

birine dönebilir. Dilerse sağma, dilerse oluna her ikisi de Resûl-i Ekrem'den rivayet edilmiştir.
İmam Begavî bu hususta şunları söylemiştir: "Efdal olan (kıbleden dönerken) sağ tarafa dönmektir. Bununla beraber dönmek iki şekilde olabilir:
a. Sağına kıbleyi, Soluna da cemaati alarak. Nitekim Ebü Hanife bu görüştedir.
b. Soluna kıbleyi sağına da cemaati alarak. Kıbleden sağa veya sola dönmenin hikmeti ise, namaz kılındıktan sonra camiye gelen kimsenin, namazın kılındığının anlamasını te'min etmek ve yanlışlıkla cemaatin araşma katılarak imama uymasını önlemektir.[769][242]

615. ...el-Berâ b. Âzib (r.a.)'den; demiştir ki;
Biz Resûl-i Ekrem (s.a.)'in arkasında namaz kıldığımız zaman (namazın sonunda) yüzünü bize (doğru) dönmesi için sağ tarafında olmayı tercih ederdik.[770][243]

Açıklama

Bu hadis-i şeriften Hz. Fahr-i âlem Efendimizin namaz bittikten sonra sağ tarafa dönerek sağ tarafta bulunan cemaate yöneldiği, bu sebeble cemaatin, onun teveccühüne mazhar olmak ümidiyle sağ tarafta bulunmaya evkalâde rağbet gösterdikleri anlaşılmaktadır.
Ancak Buhârî'de Semure'nin rivayet ettiği "Peygamber (s.a.) namazı kılınca, yüzünü (arkasında cemaat teşkil etmiş olan) bize dönerdi."[771][244] mealindeki hadis-i şerif ile bu hadis-i şerif arasında bir çelişki yoktur. Çünkü Buhârî'nin hadisi, Resül-i Ekrem'in bazan arkasındaki cemaate doğru dönerek bunun da caiz olduğunu gösterdiğine delâlet eder.
Resûl-İ Zişân Efendimizin bu uygulamalarına bakarak Mâlikîlerle Şâfi-îler ve Hanbelîler imamın namazı kıldırdıktan sonra yönünü sağ tarafına dönmesinin müstehab olduğu kanaatine varmışlardır.[772][245]
Haneflere göre ise, "imam selâm verince bakınır. Eğer cemaatın namazı bitmişse muhayyerdir; dilerse sağ tarafına, dilerse sol tarafına döner. Kıbleyi sağ veya sol tarafına alır, o veçhile oturur, dilerse xle çıkıp işine gidebilir ve dilerse cemaate istikbal eder."[773][246]

72. İmamın (Namaz Kıldırdığı) Yerde Nafile Kılması

616. ...el-Muğîre b. Şu'be (r.a.)'den; demiştir ki; Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "İmam, yerini değiştirmedikçe (farz) namaz kıldığı yerde (nafile) namaz kılamaz"[774][247]
Ebû Dâvüd dedi ki; (Bu hadisin râvilerinden) Ata el-Horasanit el-Muğire b. Şu'beye erişmemiştir.[775][248]

Açıklama

Bu hadis-i şerif farzı kılan imâmın nafile namaz kılmak için farzı kılmış olduğu yeri terk etmesinin mustehab olduğuna delildir. Bu konuda fakihler arasında görüş ayrılıkları vardır. Ebû Hanife'ye göre imam, peşinden sünnet kılınacak her farz namazdan sonra yerini değiştirir. Fakat ikindi ve sabah namazı gibi arkasında sünnet kılınmayacak olan farzlardan sonra yerini değiştirmesine lüzum yoktur. İmam Muhammed ise, "arkasında sünnet bulunsun veya bulunmasın her farz namazdan sonra imam bulunduğu yeri terk etmelidir ki, cemaat bu sayede imamın sehv secdesi yapmak durumunda olmadığını anlayabilsin" demiştir. Bedayi isimli meşhur fıkıh kitabında şöyle deniyor: "Rivayet edildiğine göre Hz. Ebû Bekr ve Ömer farz namazı kılar kılmaz sanki kızgm bir taşın üzerindeymiş-ler gibi bulundukları yeri hemen terk ederlermiş." Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivayet edilen bir hadis-i şerifte de Efendimizin şöyle buyurduğu ifâde ediliyor: "Biriniz namazım kıldığı zaman önüne, ardına, sağına veya soluna çekilmekten aciz mi de böyle yapmıyor?"[776][249]
Mâliki, Şâfiî ve Hanbelî âlimlerine göre imamın farz namazı kıldığı yerde nafile namaz kılması mekruhtur. Ancak mescidin darlığı gibi bir mazeret varsa, o zaman bu kerahet de ortadan kalkar.
Bu şekilde yer değiştirmenin mustehab oluşunun hikmeti, Buhârî ve Be-gâvî'nin de İfâde ettikleri gibi üzerinde namaz kılınan ve secde edilen yerlerin adedini arttırmaktır. Çünkü bu yerler kıyamet günü secde eden kişinin ibâdet ve secdesine şahitlik edeceklerdir. Cenâb-ı vâcibü'l-Vücûd, Kur'an-ı Kerim'inde bu gerçeği şu âyet-i kerime ile ifâde buyurmuştur : "Arz kıyamet günü (üzerinde yapılan amellere

ait) haberlerini verecektir"[777][250] Şu âyet-i kerime de bu gerçeği dile getirmektedir: "Gök ve yer onların (helaki) üzerine ağlamadı."[778][251]
Rivayet edildiğine göre her mü'min kul için semâda iki kapı vardır. Birinden rızkı iner, diğerinden ameli yükselip çıkar. Mü'min vefat ettiği zaman namaz kıldığı ve amellerinin semâya yükseldiği yer onun vefatına ağlayacaktır. Bu sebeble kişi her namazı ayrı bir yerde kılarak lehinde şahitlik yapacak ve ölümüne ağlayacak olan mekânların sayısını artırmalıdır.
Ancak müellif Ebû Davud'un kanaatine göre, bu hadisin râvilerinden Atâ el-Horasânî'nin el-Muğîre'yle bizzat görüşüp ondan hadis aldığı sabit olmadığından ikisinin arasında bir râvinin bulunması gerekir. İşte bu râvinin ismi zikredilmediği için kim olduğu bilinmemektedir. Bu sebeble de hadis sıhhatini kaybederek "munkatî" denilen zayıf hadisler araşma girmektedir.
İmamın yer değiştirmesi yalnız imama mahsus olmayıp cemaatle veya tek başına namaz kılanlar için de geçerlidir. Zira belirtildiği gibi bunun hikmeti yer değiştirerek namaz kıldığına dâir şahitlerin arttırılmasıdır.
İkinci bir husus da gerek farz öncesi ve gerekse farz sonrası kılınan sünnetlerin mescidde mi, yoksa evde veya mümkünse iş yerinde mi kılınmasının daha uygun olduğudur.
Bu konuda Hanefî âlimleri şu noktalara dikkat çekmektedirler:
1. Sünnetlerin evde kılınması daha faziletlidir. Zira Hz. Peygamber (s.a.) bu konuda kendisine tevcih edilen bir soruya cevaben, "Evimin mescide ne kadar yakın olduğunu biliyorsunuz. Ben buna rağmen sünnetleri evimde kılarım" buyurmuşlardır. Başka bir hadisinde Hz. Peygamber: "Evlerinizi içinde namaz kılarak nurian d iriniz" buyurmaları, farz namazlar cemaatle mescidde kılınacağına göre, buradaki namazdan maksat nafile namazlar olduğu açıkça anlaşılmaktadır. Her ne kadar bunun tetavvu' namazlarla yapılması mümkün ise de yukarıdaki hadisin de te'yidiyle revâtib dediğimiz farz öncesi ve sonrası kılınan namazlar kast edilse gerektir. Ayrıca "Farzlar müstesna,kişinin kıldığı namazlann en efdali evinde kaldığı namazdır" buyuruiması da bu hususu desteklemektedir.
2. Meşguliyetinden dolayı sünnetleri evde veya iş yerinde kılamayacak kimselerin mescidde kılmaları daha uygundur. Günümüz insanlarının işlerinin fazla olması, sünnetle farz arasında işleri ile meşgul olmaları, sünnet olan namazlann terk edilmesine yol açacağından ya da sünnet

kılmaktan maksat, farz namazları huzur ve huşu' içinde kılmaları hikmetine aykırı olacağından mescidde kılınması ve her namaz için yer değiştirilmesi daha güzel, ibâdet maksadına daha uygun olur. Bütün bu ruhsatlar karşısında sünneti evinde kılma alışkanlığı olan kişiler hakkında, "sünnet kılmıyor" diye, su-i zan edilmesi doğru değildir. Ama böyle bir töhmetle karşı karşıya kalmak-tansa sünnetleri mescidde kılmak -bilhassa memleketimizde- uygun olur. Bununla beraber, bu konuda müslümanları mümkün mertebe sünnete uygu amel etmeye teşvik de ihmal edilmemelidir.[779][252]

73. İmamın Son Rekatte (Secdeden) Başını Kaldırdıktan Sonra Abdestinin Bozulması

617. ...Abdullah b. Amr'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "İmam namazı ktfar ve (teşehhüd miktarı) oturur da selâmdan önce abdesti bozuluverirse, namazı tamamdır. Arkasında (cemaat olarak) bulunan kimsenin de namazı tamdır."[780][253]

Açıklama

Bu hadis-i §ertften imamın son rekâtta teşehhüd miktarı oturduktan sonra konuşmadan (yani selâm vermeden) önce abdestinin bozulması halinde hem kendi namazının hem de arkasında bulunan cemaatin namazının sahih ve tamam olacağı anlaşılmaktadır.
Tirmizî'nin rivayetinde ise, "konuşmadan önce*' ifâdesi yerinde "selâm vermeden önce" ifâdesi geçmektedir. Buna göre hadis-i şerife böyle mana vermek gerekir. Biz de öylece mânâlandırdık.
İşte bu hadis-i şerife dayanarak, Ebu Hanife (r.a.) ile taraftarları ve Atâ b. Ebî Rebâh, Saîd b. Müseyyeb ve İshâk b. Râhüye, son rekâtta teşehhüd miktarı oturan kimsenin abdesti bozulsa bile namazının sahih olduğu kanaatine varmışlardır.[781][254]

Son Rekâtın Sonunda Teşehhüd Miktarı Oturmak Ve Hükümleri

Bu ve benzeri meseleler Hanefî mezhebinde on iki mesele diye bilinen meselelerden biridir. Özeti şöyledir;

Herhangi bir namazdan soma son rekâtında teşehhüd miktarı oturmakla namazın farzları bitmiş olur mu? Yoksa namaz kılanın namazdan kendi sun'u olan bir fiilde namazdan çıkması farz mıdır? Ebû Hanife'ye göre farzdır.Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'e göre farz değildir. Yalnız namazdan selâm ile çıkmak ittifakla vâcibtir. Vacibi sehven terk eden kişi, sehiv secdesi yapmalıdır; aksı halde o namazı vakit varsa iade etmesi de vâcibtir. Çünkü Hanefi mezhebindeki kaideye göre "Vacibi terk edilen namaz, keraheti tah-rimiyye ile sahihtir. Kerâhet-i tahrimiyye ile kılmanher namazın vakit içinde iadesi vâcibtir." Durum böyle olunca, selâmı terk ederek namazdan çıkma her ne kadar zimmetten namaz borcunu düşürüyor ise de, namazın kemâli için vakit içerisinde iadesi gerekir. Hadis sarihlerinin Hanefilere mutlak olarak nisbet ettikleri hüküm, namazın farzlarının tamam olup olmaması bakımındandır. Yoksa namaz eksiksiz, kusursuz olarak tamdır, demek değildir. İshâk b. İbrahim de, "kişinin teşehhüd miktarı oturduktan sonra selâm vermeden namazdan çıkmasıyla namazı tamamlanmış olur" demektedir. Sözü geçen bu âlimler görüşlerinin doğruluğuna "Resûluiiah (s.a.) İbn Mes'ûd (r.a.)'in elini tutarak şöyle buyurmuştur: "İşte teşehhüdü bu şekilde edâ ettin mi, namazın tamdır. Kalkıp gitmek istersen, kalkıp gidebilirsin, oturmak istersen oturabilirsin" mealindeki ileride gelecek 970 no'lu hadis-i şerifi delil getirirler. İşte İbn Mes'ûd (r.a.)'in bu hadis-i şerifi mezkûr âlim-lerce iki yönden delil getirilmek istenmiştir:

1. Bu hadis-i şerifte teşehhüdden sonra selâm vermeden namazdan çıkan kimsenin namazının edâ edilmiş olduğu ifade ediliyor. Eğer selâm farz olsaydı bu kimsenin namazı edâ edilmiş sayılmazdı.

2. Eğer selâm vermek farz olsaydı, Resul-i Ekrem İbn Mes'ûd (r.a.)'u teşehhüd miktarı oturduktan sonra namaza devam etmekle, kalkıp gitmek arasında muhayyer bırakmazdı. Rükün (farz) namazın kendisiyle edâ edildiği şeydir. Selâm ise, namazdan çıkış ve namazı terk etmektir. Zira selâm başkasına yöneltilen bir hitab olması sebebiyle namaza aykırı bir davranıştır. Bu itibarla namaza aykırı bir davranışın rükün sayılması imkânsızdır.

Ashâb-ı Ivirâmın ve tabiîlerin büyük çoğunluğu ile onlardan sonra gelen âlimlerin ekseriyeti ise, bir sonra gelecek olan "namazın anahtarı taharettir, Ia lirimi tekbirdir ve tahlili selâm vermektir" mealindeki 618 no'lu hadis-i şerifi delil getirerek selâm vermenin farz olduğunu söylerler. (Şafiî, Hanbelî

ve Mâlikî âlimleri de bu görüştedirler). Ayrıca "Beni namaz kılarken gördüğünüz gibi namaz kılınız"[782][255] hadisini de delil getirerek, "Resul-i Ekrem (s.a.)'in selâm vermeden namazdan çıktığı görülmemiştir" derler. Mevzuu teşkil eden hadis-i şerifin de râvilerini tenkid ederek zayıf olduğunu söylerler. Şayet bu hadisin sahihliği kabul edilse bile rriensuhtûr, derler. Selâmın farz olmadığı görüşünü savunanların ikinci delili olan İbn Mes'ûd hadisindeki:
"İşte teşehhüdü bu şekilde edâ ettin mi namazın tamdır" cümlesinin Cenab-ı Peygamber (s.a.)'e değil, İbn Mes'ûd'a ait bir söz olduğunu iddia ederler.
İmam Nevevî de bu cümlenin hadis-i şerifin aslından olmadığı halde, hadisin cümleleri arasına sıkıştırılmış (müdrec) bir söz olduğunda hadis nafızları ittifak etmişlerdir demektedir.[783][256]

618. ...Ali (k.v.)'den; demiştir ki;
Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Namazın anahtarı taharettir, tahrîmi (girişi) tekbîrdir, tahlili (çıkışı) selâm vermektir."[784][257]

Açıklama

Bu hadis-i şerifin genişçe izahı abdestin farzları bölümünde (61 no'lu) hadiste geçmiştir. Esasen hadisin yeri de orası olduğu halde, namazdan selâmla çıkmanın lüzumunu isbat maksadıyla münâsebet düştüğü için müellif burada ikinci defa tekrar etmiştir.[785][258]

74. Cemaatın İmama Uyması Gereken Yerler

619. ...Muâviye b. Ebî Süfyân (r.a.)'den; demiştir ki;
Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Rükû ve secdeye benden önce varmayınız. Çünkü ben rükû'a vardığım zaman sizden Önce (rükû ve sücûdda) edâ etmiş olduğum kısmı siz (başımı) kaldırdığım zaman telâfi etmiş olursunuz. Çünkü ben yaşlandım."[786][259]

Açıklama

Resûl-i Zişân Efendimiz cemaatin rükû'a ve sücüda kendisinden sonra varılmasını emretmiştir. Çünkü her ne kadar rükû'a ve sücûda geç

varılmakla imam ile beraber rükû' ve sucuda varılmadığı için cemaat rükû ve sücûdda imamın kaldığı kadar kalamamış oluyorsa da bu kaybedilen zamanı imam başım rükû ve secdeden kaldırırken telâfi etmiş oluyor. İşte Peygamber (s.a.) bu gerçeğe işaret ederek cemaatin rükû ve secdelere varırken imamdan sonraya kalmasını tavsiye etmiş ve imamdan sonraya kalmadan dolayı herhangi bir kaybın söz konusu olmadığını ifâde buyurmuştur.
Bu konuda mezheblerin görüşünü öğrenmek için 603 no'lu hadisle ilgili açıklamalara bakılmalıdır.
Hadis-i şerifin son bölümündeki "Çünkü ben yaşlandım" ifâdesi cümlesinin tercemesidir. Buna göre dal'ın şeddeli okunması gerekir. Ekseri hadis âlimleri de bu görüştedirler. Ebû Ubeyd dal'i şed-desiz okuyorak veya şeklindedir, demiş ise de İbn Düreyd bunu kabul etmemiş; zira bu, vakıaya aykırıdır, demiştir. Çünkü şed-desiz okunduğu zaman tercemesi "ben şişmanladım, kilo aldım" demek olur. Bu da Resûluüah'ın beyân edilen vasfına aykırıdır. Gerçi genellikle yaşlanan kişiler eskiye nisbetle biraz daha kilo alırlar.Nitekim İbn Reslân; Hz. Âişe'den rivayet edilen bir hadisde "Resûlullah (s.a.) yaşlanıp biraz kilo alınca" ifâdesi yer aldığına göre, her iki şekilde de hadisin okunabileceğini ifâde etmiştir.Biz tercemeyi cumhurun tesbitine göre yaptık.[787][260]

620. ...Ebû tshak'dan; demiştir ki;
Ben, Abdullah İbn Yezîdi'l-Hatmı'yi halka hitab ederken dinledim. Şöyle diyordu: "Bize asla yalancı olmayan el-Bera'(nın) haber verdi(ğine göre); kendileri (Hz.Peygamberle namaz kılarlarken) rukû' dan başlarını Resulullah (s.a.)'le beraber kaldırdıkları zaman ayakta beklerlermiş.O'nun secdeye vardığı zaman secdeye varırlarmış."[788][261]

621. ...el-Berâ (r.a.)'den; demiştir ki: "Biz Peygamber (s.a.) ile birlikte namaz kılardık da (Hz. Peygamberin alnım yere) koyduğu görülünceye kadar bizden hiç bir kimse belini eğmezdi."[789][262]

Açıklama

Bu hadis-i şerif cemaatin rükû* ve secdelere imamdan önce varmasının caiz olmadığına delâlet etmektedir.
Cemaatin namazda imamdan önce hareket etmesi mevzusunda ilim adamları üç ana mesele üzerinde ihtilâf etmişlerdir:
1. İftitâh (başlama) tekbirinde imamdan önce hareket etmek: Şafiî'nin dışında kalan bütün mezheb imamlarınca iftitah tekbirlerini imamdan önce alan kişinin iftitah tekbiri ve namazı sahih değildir.[790][263] Ancak İmam Şafi-î'(r.a.)'den bu konuda iki görüş rivayet edilmiştir. Meşhur olan rivayette, imamdan önce tekbir alırsa kâfi gelmez, ikinci rivayette ise, "imama uyan kimse imamdan önce de tekbir alsa, kâfidir" demiştir.
Abdullah b. Yezid, yaşça küçük olan sahâbilerdendir. Kûfe'de îbnü'z-Zübeyr'in valisi iken irâd ettiği bir hutbesinde büyük sahâbi el-Berâ' b. Âzib'-den naklen bu hadisi zikretmiş, bunu yaparken de Hz. Bera' için "sâdıktır" diyerek sözünü takviye etmek istemiştir. Halbuki sahâbilerin hepsi kendisi de dâhil, âdil ve sâdık oldukları kesindir. Bu hadisi nakletmesinin sebebi de oradaki cemaatin çoğu kez yaptıkları bir hareketin sahâbilerin Resûlullah'la kıldıkları namaza aykırı olduğunu belirtmek ve onları muhalefetten men'etmek içindir. Bu da imam ve hatiplerin, sünnete muhalif veya eksik bir hareketlerini gördüğünde uyarıcı ve aydınlatıcı bilgi veren vaaz ve konuşma yapmalarının gereğini ortaya koymaktadır.[791][264]
Ancak Şafii âlimlerine göre yalnız başına namaz kılmakta olan bir kimseye, namazın ortasında imama uymak isterse daha önce imamdan evvel almış

olduğu iftitah tekbiri yeter.
Hanbelîlere göre de imamdan Önce unutularak alınan iftitah tekbiri kifayet eder.
2. İftitah tekbirinin imamla beraber alınması Ebû Hanife'ye göre caiz ise de imam Muhammed ve İmâm Yûsuf'a göre caiz değildir.
3. Selâma gelince; cemaatin imamla beraber selâm vermesi ulemânın büyük çoğunluğuna göre caizdir. Ulemânın çoğunluğuna göre namazın geriye kalan rükünlerinde imamdan önce veya imamla davranmak caizdir. Ancak îmam Ahmed'den gelen bir rivayete göre imamdan evvel davranmak caiz değildir.[792][265]
Hanefi mezhebinin bu konudaki görüşlerinin tafsilatı için 603 no'lu hadisin açıklamasına bakılmalıdır.[793][266]

622. ...Muhârib b. Disâr (şöyle) demiştir:
Abdullah b. Yezîd'i minber üzerinde şöyle konuşurken dinledim: "Bana el-Berâ rivayet etti ki, kendileri Resül-i Ekrem (s.a.)'Ie birlikte namaz kılarlarmış. O rükû etti mi onlar da rükû' ederlermiş. (Berâ sözlerine şöyle devam etmiştir:) "Semiallahü limen hamideh" dediği vakit, Resûlullah (s.a.)'ın alnını yere koyduğunu görünceye kadar ayakta dikilirdik. Sonra (bütün cemaat secdeye vararak) Peygamber (s.a.)'e uyardık.[794][267]

Açıklama

Aliyyü'1-Kâri rükû'a varmak için Resûl-i Ekrem (s.a.)'in rükû'a vardığını görünceye kadar beklemenin hikmetini şöyle açıklıyor: Kıyam ile rüku'un arasındaki mesafe kısa olduğu için imamdan önce rükû'a varma tehlikesi yoksa da kıyamla secde arasındaki mesafe uzun olduğundan, imamla beraber secdeye giden kimsenin imamdan önce secde mahalline erişmesi, dolayısıyla imamın önüne geçmiş olması tehlikesi söz konusudur. Bu sebeble ashâb-ı kiram, Nebiyy-i Ekrem'in talimatı üzere imam secdeye varmadığı müddetçe secdeye gitmezlerdi.
Bu babta geçen bütün hadis-i şerifler cemaatin, namazın bütün cüzlerinde imama uymaları gerektiğini ifâde etmektedir. Hülâsa olarak şunu söylemek mümkündür: Hanefîlere göre imama tâbi olmak üç şekilde mümkündür:

1. Cemaatin fiilinin imamın fiiliyle aynı anda olmasıdır. Yani imamla beraber cemaatin aynı anda niyet etmesi ve rükû'a gitmesi gibi.
2. Cemaatin hemen imamdan sonra hareket etmesi.
3. Cemaatin imamdan oldukça geç davranması fakat edâ etmekte olduğu rüknü bitirmeden imama yetişmesi.
İşte bu suretlerin üçüne de "imama uyma" denilir. Buna göre imamdan önce hareket etmemek veya* tamamen geri kalmamak şartıyla imamla beraber rükû'a varan yahut imam rükû'dan doğrulduktan sonra imamla birlikte secde eden cemaat imama uymuş sayılır. Namazın farzlarından bu manada imama uymak farz, vâciblerinde uymak vâcib, sünnetlerinde uymaksa sünnettir.[795][268]
Şâfiîlere göre de imama uymak şu şekilde olur:
1. Cemaatin iftitah tekbiri mutlaka imamın tekbirinden sonraya kalmalıdır. İmamdan önce veya onunla beraber tekbir alacak olursa, namaz bâtıl olur. Bir harfi dahi imamla beraber telaffuz etse durum aynıdır.
2. Cemaatin selâmı imamdan sonra olmalıdır. İmamla beraber selâm vermek mekruhtur. İmamdan önce selâm vermekse namazı bozar.
3. Birbiri ardınca gelen iki fiilî rüknü cemaat Özürsüz olarak imamdan önce veya sonra yapmamalıdır.
Mâlikî ve Hanbelîlere göre imama uymak bütün fiillerde imamdan sonraya kalmakla olur. Ancak imama yetişemeyecek derecede gecikmemek lâzımdır. 603. hadisin şerhine bakılmalıdır.[796][269]

75. İmamdan Evvel Başını Kaldıran Veya İndirenleri Tehdid

623. ...Ebû Hüreyre (r.a.)'den; dedi ki:
Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Sizden biriniz başını, imam secdede iken kaldırınca Allah'ın onun başını eşek başına, yahud da[797][270] suretini eşek suretine çevireceğinden korkmaz mı?"[798][271]

Açıklama

Bu hadis-i şerif daha imam secdeden kalkmadan önce, secdeden başım kaldıran kimseler için büyük bir tehdid mânâsı taşıdığı gibi, imamdan önce secdeye veya rükü'a varanlar için de aynı şekilde bir tehdiddir. Çünkü

secdeye eğilmek secdeye varabilmek için bir vesile olduğundan secdenin hükmünü taşır. Usul-î fıkıhta malum olduğu üzere, vesileler gayelerinin hükümlerine tabidirler.
İbn Hacer Buharı Şerhi'nde bu hadis-i şerifi açıklarken şunları söylemektedir: Bu hadis-i şerifi et-Tayalisî, Hammad b. Seleme'den; İbn Hüzeyme de Hammad b. Zeyd'den rivayet etmiştir. Müslim'in rivayetleri de Yunus ve er-Rabi'a dayanmaktadır. Gerek Tayâlisî'nin gerekse İbn Hüzeyme'nin Hammâd'dan gelen rivayetlerinde "baş" tabiri geçtiği halde, Yunus'un rivâyetinde "suret", Rabî'in rivayetinde ise, "yüz" tâbiri geçmektedir.
Hadis-i şerifin muhtelif rivayetlerinde görülen bu zahirî ve küçük farklılıklar râvilerin dikkat derecesindeki farklılıktan ileri gelmektedir. Kadı Iyaz bu küçük farklılıklara bakarak "aslında bu tabirler arasında esaslı bir fark yoktur. Çünkü yüz baştadır. İnsanın suretinin ancak tecelli ettiği organ da yüzdür..."   demiştir.
Hadis-i şerifte geçen suret değişikliğinin hakiki mânâda olacağını söyleyen âlimlerin başında İbn Hacer ve Bedrüddin Aynî gelmektedir.
Kadı Ebû Bekr İbnü'l-Arabi'nin, "Allah'ın eşek başına çevirdiği bir kimse bu ümmette mevcut değildir. Çünkü bu ümmet meshden emindir. Bu cümleden murad, olsa olsa, eşeğin huyu olan ahmaklık ve inatçılıktır" şeklindeki sözlerini Bedrüddin-i Aynî "âhir zamanda meshin (şekil ve şemail değişmesi) vuku bulacağını sahabeden bir cemaat haber vermiştir" diyerek reddettiği gibi, şimdiye kadar böyle bir değişikliğin vuku bulmadığını ileri sürenlerin sözlerini de "bu sözün doğru olduğunu kabul etsek bile cezanın Allah Teaala'nın dilediği bir zamana kadar geciktirilmesi mümkündür. Nitekim ashâb-ı kirama dil uzatan bazı sapıkların ölürken eşek ve domuz şekline girdiğini bazı kitaplardan okuyoruz" diyerek reddetmiştir. Nitekim îbn Mâce'nin Hz. Âişe'den rivayet ettiği şu hadis-i şerif de bu görüşü te'yid etmektedir:
"Bu ümmetin en son gelenlerinde hasf da mesh de kazf de olacaktır"[799][272] Bu hadis-i şerif Resûl-i Ekrem (s.a.)'in ümmetine karşı beslediği hudutsuz şefkatini, bu sebeble de insanlığın iki cihanda saadetinin te'minâtı olan dinî ahkâmın bütün inceliklerini ve bu ahkâma bağlı olarak doğacak bütün mükâfat ve mücazatı beyân ediyor. Ayrıca bu hadis imama uymayan kişilere karşı büyük bir tehdidi de dile getiriyor.

tbn Mes'üd (r.a.) imamdan önce başını kaldıran bir zata bakmış da; "Sen ne yalnız kaldın, ne de imama uydun" demiştir, tbn Ömer'den de buna benzer bir söz rivayet edilir. Hatta îbn Ömer (r.a.), imamdan evvel başını kaldıran kimseye namazı yeniden kılmasını emretmiştir. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre başını imamdan önce kaldırmak haram ise de bundan dolayı namazın iadesi gerekmez.[800][273]

76. İmamdan Önce Namazdan Çıkan Kimsenin Durumu

624. ...Enes (r.a.)den, rivayet edildiğine göre "Peygamber (s.a.) kendilerini namaza teşvik edermiş ve imamdan önce namazdan çıkıp gitmeyi de yasaklanmış. "[801][274]

Açıklama

Hadis-i şerifte nehyedilen "kişinin imamdan önce namazdan çıkması" iki manaya gelebilir:
1. İmamdan önce selâm vermek.Peygamber (s.a.) zaten kişinin imamdan önce selâm vererek namazdan çıkmasını yasaklamıştır.
2. İmam o mescitten çıkmak üzere yerinden kalkmadığı halde mescidden çıkıp gitmek. Nitekim Buhârî'nin rivayeti bu ikinci ihtimali kuvvetlendirmektedir. Resûlullah (s.a.)ın sağlığında cemaatle namaz kılındıktan sonra kadınlar (mescidden çıkmak üzere) ayağa kalkınca Allah Resulü (s.a.) ve beraberindeki erkekler mescidde bir müddet otururlardı.[802][275]
Demek ki ashâb-ı kiram hemen selâmı verir-vermez mescidi terk etmezlerdi. Çünkü o anda arka saflarda bulunan kadınlar mescidi terketmek üzere bulunduklarından, erkekler de mescidi terk etmek üzere ayağa kalkacak olurlarsa kadınlarla erkeklerin karışacaklarından, Efendimiz (s.a.) erkeklerin selâmdan sonra bir müddet yerlerinde beklemelerini emretmiş ve hemen mescidi terketmelerini yasaklamıştır.[803][276]

77. İçinde Namaz Kılınan Elbiselerin Sayısı İle İlgili Hadisler

625. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den, rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.)'a bir tek elbise içinde namaz kılmanın hükmü sorulmuş da: " Herbirinizin ikişer

elbisesi var mı ki?" cevabım vermiş.[804][277]

Açıklama

Hadis-i şerifte, Resûl-i Ekrem'e soru soran kimsenin ismi açıklanmamıştır. Ancak İbn Hacer, "ben bütün araştırmalarıma rağmen bu kişinin adına rastlayamadım ama Serahsî Mebsût'da bu kişinin Sevbân olduğunu söylemektedir” diyor.
Resûl-i Ekrem'in; "her birinizin ikişer elbisesi var mı ki?" sözünü Hat-tâbî şöyle açıklamaktadır: "Bu hadisin lâfzı soru manası taşıyorsa da gerçekte ashâb-ı kiramın içinde bulundukları fakr-ü zarureti dile getirmekte ve bu şartlar içerisinde bulunan kişilerin bir tek elbise içerisinde namaz kılmalarının caiz olacağını beyân etmektedir."
Gerçekten bu hadis-i şerif bir tek elbise içerisinde namaz kumanın caiz olacağına bir delildir. Nevevî merhum bu hadisle ilgili görüşlerini açıklarken şunları söylemektedir: "Bir tek elbise ile namazın caiz olmayacağına dair İbn Mes'ûd'un rivayetinden başka bir rivayete rastlamadım ki, o rivayetin de sahih olduğunu zannetmiyorum. îki elbise içerisinde namazın daha faziletli olduğuna dair ilim adamları arasında görüş birliği vardır. Ancak Resûl-i Ekrem'in ve sahâbe-i Kiramın fazla elbiseleri bulunduğu halde bile bazan bir tek elbise içerisinde namaz kılmaları, bir tek elbise içerisinde de namazın kılınabileceğini göstermek içindir."
Nitekim Buhârî'nin Câbir b. Abdillah'dan rivayet ettiği şu hadis-i şerif de bu meseleye ışık tutmaktadır.
"Ya Eba Abdillah üzerinden cübbeni çıkardığın halde namaz kıldın ha? diye sorulunca Câbir (r.a.) şöyle cevap vermiştir: "sizin1 gibi (bu meseleyi) bilmeyenlerin beni (bu şekilde) görüp örnek almalarını arzu ettim de onun için böyle yaptım.'* ibn Ebi Şeybe'nin Ebû Hureyre'den bu Ehl-i Suffe'den yetmiş kadar sahabinin tek elbise içinde namaz kıldıklarım, bazılarının ancak diz kapaklarına kadar, bazılarının da biraz daha uzunca elbiseler içinde namaz kıldıklarını ve ruku'a varırken de avret yerleri açılmasın diye dizle-riyle elbiselerini sıkıştırdıklarım gördüm, dediğini nakletmektedir."[805][278]
Abdurrezak'ın rivayetine göre Ubeyy b. Ka'b (r.a.) ile İbn Mes'ûd (r.a.) bu konuda tartışmışlardı. Ubey (r.a.) kişinin her zaman bir tek elbise içerisinde

namazı kılınabileceğini savunurken İbn Mes'ûd (r.a.) da bunun ancak iki elbise bulamayan kişilere ait bir izin olduğunu, imkânı olan kişilerin iki elbise içinde namaz kılmaları gerektiğini savunuyordu. Bunu öğrenen Hz. Ömer minbere çıkarak Hz. Übeyy'in sözlerinin isabetli olduğunu belirtti. Bu mevzuda ayrıntılı açıklama için 626 no'Iu hadis-i şerifin açıklamasına bakılmalıdır.[806][279]

626. ...Ebü Hüreyre (r.a.)den; demiştir ki:
Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Sizden biriniz bir tek elbise içinde omuzlarında o elbisenin bir kısmı bulunmadan namaz kılmasın.”[807][280]

Açıklama

Hadis-i şerifte "sevb" elbise demektir. Kelimenin asıl manası dokunmuş bez, keten, ipek ve yün gibi kumaşlardır.O zamanın tam takım elbisesi biri izâr» diğeri ridâ olmak üzere iki ayrı kumaştan meydana gelirdi, tzâr, futa gibi bele bağlanır, ridâ da ihram gibiomuza atılır, ikisi bir elbise teşkil ederdi. Buradaki "bir tek elbise" sözünden kast edilen omuza atılan ridâdır ki, bir ucu sol omuzun üzerinden diğer ucu da sağ omuzun altından geçirilerek ya göğüs tarafından, ya da arkadan bağlamak suretiyle bürünülen elbisedir. Böyle çapraz bir şekilde bürünmeye te-veşşuh, iltihaf veya istimal denir, kumaşın iki ucunu bağlamaktaki hikmet rükû esnasında örtünün düşmemesini ve namaz kılan kimsenin kendi avret yerlerini görmemesini sağlamaktır. Ancak bu örtünün bütün avret yerlerini örtecek kadar geniş ve uzun olması şarttır. Yoksa beline bağlar.
Netice olarak, önemli olan, elbisenin sayısı ve cinsi değil, avret yerlerinin örtülmesidir. Yalnız İbn Cerîr, Tâvûs, İbrahim, Nehâi, AbduIIah b. Vehb ve bir rivayette Ahmed b. Hanbel bu görüşe katılmayarak bir tek elbise içinde namaz kılmanın mekruh olduğunu söylemişlerdir. Bunlara göre bir tek elbiseden başka giyecek bulamayan kimsenin o elbiseye sarılarak namaz kılması yine mekruhtur. Sünnet üzere kılmış olmak için onu giymiş olması icâ-beder. Delilleri Tahâvî'nin rivayet ettiği İbn Ömer hadisidir. Mezkûr hadiste Resûlullah (s.a.t; "Biriniz namaz kıldığı vakit, iki elbisesini de giysin, zira huzuruna ziynetti çıkmaya en lâyık zât AHah'dır. İki elbisesi olmayan kimse namaz kılarken elbisesini giysin. Yahudiler gibi ona

sarınmasın'1 buyurmuşlardır. Ashâb-ı Kiram ile tabiîn ulemâsı bir elbise içinde namaz kılmanın caiz olduğu kanaatindedirler.
İmam Mâlik, İmam Şafiî, İmam Ebû Yusuf, Muhammed, Ebû Hanife ve bir rivayette Ahmed b. Hanbel de tek elbise içinde namazın caiz olduğunu kabul edenler arasındadır. Hatta Hanefî imamlarından Tahâvr "Başka elbise bulunduğu halde bir tek elbiseye sarılarak namaz kılmanın caiz olduğunu bildiren hadisler tevatür derecesine ulaşmıştır" demiştir.
Mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte bir ucu omuzda olmayan tek elbise ile namaz kılmanın yasaklanmasının hükmü, ulemânın büyük çoğunluğuna göre tenzihen mekruhtur. Tahâvî mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifle diğer hadislerin arasım şu şekilde uzlaştırmaktadır: Asıl olan elbiseyi omuzdan aşağıya doğru sarkıtarak örtünmektir. Fakat bu şekilde örtülen elbise avret mahallini kapamaya yetmiyorsa o zaman bele bağlayarak örtünmek lâzımdır.[808][281] Tek elbise içinde namaz kılmayı caiz gören ulemâ iki elbise giymeyi emreden İbn Ömer hadisini efdaliyyetle tefsir etmişlerdir.
Bu hususun erkekler için olduğu malumdur. Çünkü erkeklerin avreti göbek ile diz kapağı arası olmasına mukabil, kadınların el ve yüzün dışındaki topuklara kadar bütün vücutları avrettir.[809][282]

627. ...Ebû Hüreyre (r.a.)den; demiştir ki: -Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Sizden biriniz bir tek elbise içinde namaz kıldığı zaman, elbisenin iki ucunu (sağ omuzunun altından sol omuzunun da üstünden geçirerek) çapraz bir şekilde boynuna bağlasın."[810][283]

Açıklama

Bu hadis-i şerifin izahıyla ilgili malumat bir evvelki hadisin açıklamasında geçtiğinden oraya müracaat edilmelidir.[811][284]

628. ...Ömer b.EbîSeleme[812][285] demiştir ki: "Peygamber (s.a.)'i (bir defa) iki ucunu omuzları üzerine çapraz bir şekilde bağladığı bir tek elbise içinde namaz kılarken gördüm".[813][286]

Açıklama

Bu hadisle ilgili geniş bilgi almak için 626 nolu hadisin açıklamasına müracaat edilmelidir.[814][287]

629. ...Kays b. Talk'ın babası Talk'dan rivayet ettiğine göre Talk şöyle demiştir:
Biz Resûlullah (s.a.)'in huzuruna vardığımızda bir adam gelerek; "Ya Resûlullah bîr tek elbise içinde (kılınan) namaz hakkında ne dersin?" dedi.
(Hadisin ravisi Talk rivayetine devamla) dedi ki: Resûlullah (s.a.) de (o anda belinde bağlı olan) peştemalini çözerek (omuzundaki) ri-dâsının üstüne koydu. (İkisini bir elbise haline getirerek) ikisini birden uçlarını sol omuzun üstünden ve sağ omuzun altından geçirdi ve bize namaz kıldırdı. Namazı bitirince de, "Sizin her biriniz iki elbise bulabilir mi ki?" buyurdu.[815][288]

Açıklama

Fahr-i Kâinat (s.a.) kendisinden bir tek elbise içinde kılınan namazın hükmünü soran kimseye böyle kılınan bir namazın sahih olduğunu ifâde etmek maksadıyla izâr ve ridâdan ibaret olan elbisesinin iki parçasını da üst üste koyarak bir tek elbise haline getirip onunla namaz kıldırıyor.
Resûl-i Ekrem (s.a.) böyle yapmakla soru soran kişiye bir tek elbise içinde kılman namazın caiz olduğunu bilfiil ve açık bir şekilde göstermiştir. Çünkü böyle uygulamalı öğretim daha verimli ve te'sirlidir. Hadisle ilgili ayrıntılı açıklama 626 numaralı hadisin şerhinde geçmiştir.[816][289]

78. İzarını Boynuna Bağlayarak Namaz Kılan Kimsenin Durumu

630. ...Sehl b. Sa'd (r.a.)den; demiştir ki:
Ben bazı kimseleri yetersizliğinden dolayı izarlarını çocuklar gibi boyunlarına asmış oldukları halde Resûlullah (s.a.)'ın arkasında (namaz kılarken) gördüm. Bir sözcü (kadınlara hitaben):
Ey kadınlar cemaati, erkeklerden önce başınızı (secdeden) kaldırmayın" dedi.[817][290]

Açıklama

Erkeklerin bir parçadan ibaret olan elbiselerini çocuklar gibi boyunlarına asmaları elbiselerinin yetersizliğindendir.Bu durum İslâmiyetin ilk devirlerinde müslümanların ne kadar büyük bir sıkıntı ve imkânsızlık içinde olduklarını gösterir. Başka bir giyecekleri de olmadığından tek parçadan ibaret olan elbiselerini namaz içerisinde açılır korkusuyla boyunlarına bağlamak mecburiyetinde kalmışlardır.
Ancak böyle bir durumda cemaate gelen kadınların erkeklerden önce secdeden başlarını kaldırmaları halinde erkeklerin avret mahallini görme ihtimali bulunduğundan hadis-i şerifte belirtildiği gibi, bir sözcü bu duruma dikkatleri çekerek kadınlara hitaben bir konuşma yapmış ve erkeklerden önce başlarını secdeden kaldırmamalarını söylemiştir.
Hafız İbn Hacer el-Askalânî bu sözcünün Bilâl-i Habeşî olmasının kuvvetle muhtemel bulunduğunu söylüyorsa da Ebû Davûd ile Beyhakî'nin Esma bint Ebî Bekr (r.anhâ)den gelen rivayetlerinden bu sözcünün bizzat Resûl-i Ekrem (sallallahu aleyhi vesellem) olduğu anlaşılıyor..[818][291]

79. Elbisenin Bir Ucu Başkasının Üzerinde İken Namaz Kılanın Durumu

631. ...Âişe (r.anhâ)nin şöyle dediği rivayet edilmiştir: "Nebî (s.a.) (bir defa) elbisesinin bir ucu benim üzerimde bulunduğu halde namaz kılmıştır."[819][292]

Açıklama

Bu konuda 369 no'lu hadis-i şerifin açıklamasına da bakılabilir.Oradan da anlaşılacağı üzere Resûl-i Ekrem hayızlı olan zevcesinin elbisesi kendi üzerine temas eder olduğu halde namaz kılmıştır. Yine Müslim'in rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Hz. meymûne validemiz şöyle buyurmuştur: "Peygamber (s.a.) namaz kılar, ben de hayızlı olduğum halde onun hizasında bulunurdum. Çok defa secde ettiğinde elbisesi bana dokunurdu"[820][293] Gerek bu hadis-i şeriflerden ve gerekse mevzumuzu teşkil eden hadis-i şeriften namaz kılan bir kimsenin elbisesinin bir başkasına -hayızlı bir kadın bile olsa- temas etmesinin namaza herhangi bir

zarar vermediği anlaşılmaktadır. Hatta namaz kılan kimsenin tenine hayızlı bir kadının elbisesi temas etse bile durum aynıdır.[821][294]

80. Bir Tek Gömlekle Namaz Kılan Kimsenin Durumu

632. ...Seleme b. el-Ekva'dan; demiştir ki:
Ya Resûlullah, ben avcılık yapan bir adamım. Bir tek gömlek içinde namaz kılabilir miyim? dedim. (Bana);
“Evet (kılabilirsin) ve (lâkin) bir dikenle bile olsa onun uçlarını (birbirine) iljştir" cevabını verdi.[822][295]

Açıklama

Seleme b. el-Ekvâ' (r.a.) avcılık yapan bir kimse olduğundan bacaklarına dolaşarak avı yakalamasına mani olur düşüncesiyle peştemal kullanmıyor, sadece bütün avret yerlerini örten bir gömlek giyiniyor ve namazını da onunla kılıyordu. Birgün böyle bir gömlek içinde namaz kılmanın hükmünü Resûl-i Ekrem (s.a.)'e arzedince, Efendimiz bunda bir sakınca olmadığını beyân etmiş, fakat gömlek olarak kullandığı bu uzunca kumaşın iki yakasını mutlaka bir dikenle bile olsa birbirine iliştirerek hem kendinin avret yerlerini görmesini hem de namaz esnasında acıtarak avret yerlerinin görülmesini önlemesini tenbih etmiştir.[823][296]

633. ...(Muhammed b. Abdurrahman b. Ebi Bekr) babası (Ab-durrahman'ın şöyle) dedi(ğini rivayet etmiştir):
Câbir b. Abdillah (r.a.) (bir defa) bize (sadece) bir gömlek içerisinde olduğu halde imamlık yaptı. Üzerinde herhangi bir peştemal da yoktu. (Namazdan) çıkınca, "Ben Resûlullah (s.a.)i bir tek gömlek içerisinde namaz kılarken gördüm" dedi.[824][297]

Açıklama

Câbir b. Abdillah'ın namazdan sonra, "Resûlullah'ı bir tek gömlek içerisinde namaz kılarken gördüm."demesine sebeb, Buhârî'nin Muhammed b. el-Münkedir'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte açıklandığına göre, "kendisine namazı niçin böyle abasız veya cübbesiz olarak kılıyorsun?" diye bir

sorunun yöneltilmesidir. Bu soru karşısında Câbir (r.a.) Hazretleri, de hareketinin manasını Resûl-i Ekrem (s.a.)'in uygulamasından delil getirerek açıklama lüzumunu hissetmiştir.[825][298] Her ne kadar bu hadis-i şerifte Hz. Câbir'in üzerinde izar (eteklik) bulunup bulunmadığı üzerinde durulmamışsa da Avnu'l-ma'bud sahibi, Hz. Câbir'in üzerinde o anda izarın da bulunmadığını ifade etmektedir.
Bu hadis-i şerif, imamın cübbesiz olarak namaz kıldırmasının caiz olduğunu ifâde ediyorsa da cübbeli olarak kıldırması daha faziletlidir. Ancak Mâliki âlimleri, mescidde görevli imamın ve bir de herhangi bir kabilenin namaz kıldırmakla görevlendirdikleri imamın cübbesiz olarak namaz kıldırmasını mekruh görürler. Bu iki imamın dışında kalan imamların cübbesiz olarak kıldırdıkları namazda herhangi bir sakınca görmezler. Müdevvene'-de beyân edildiğine göre görevli olan imamın seferde cübbesiz olarak namaz kıldırmasında da herhangi bir sakınca yoktur.[826][299]

81. Elbise Dar İse (Elbiseyi) Nasıl Bürünür

634. ...Ubâde b. el-Velid b. Ubâde b. Es-Sâmit'den; demiştir ki:
Biz Câbir'in yani İbn Abdillah'ın yanına varmıştık. (Bize şunları) söyledi: "Bir gece Resûlullah(s.a.)'la beraber düşmanı takibe çıkmıştım. Resûlullah (s.a.) namaza kalktı. Benim üzerimde de bir örtü vardı. Bir ucunu sağ omuzuma, öbür ucunu da sol omuzuma atmaya uğraştimsa da yetişmedi (dar geldi). Aynı zamanda saçakları vardı. (Bir de) altını üstüne getirdikten sonra her iki ucundan birini sağ, öbürünü de sol omuzuma aldım, sonra da düşmemesi için üzerine eğildim (ve çenemle tuttum). Gelip Resûlullah(s.a.)'ın soluna durdum. Resûl-i Ekrem de (hemen) elimi tutup (arkasından) dolandırarak beni sağına durdurdu. (Çok geçmeden) İbn Sahr geldi, o da soluna durdu. (Hz. Peygamber) her ikimizi de elleriyle tutup beraberce arkasına durdurdu. (Câbir) dedi ki: Resûlullah (s.a.) gözlerini bana dikmişti. Bense hissetmiyordum. Sonra bunun farkına vardım. Bana bu Örtüyü belime bağlamamı işaret etti. Resûl-i Ekrem (s.a.) namazı bitirince bana (hitab ederek);
"Ey Câbir" dedi, ben de:
"Buyur, ey Allah'ın Resulü" dedim.

"Elbise bol olunca iki uçlarını omuzlarına at. Dar olunca da beline bağla" buyurdu."[827][300]

Bazı Hükümler

1. Cemaat sadece bir kişi olunca imamın sağına durur. şayet soluna duracak olursa, imam onu arkasından dolaştırarak sağ tarafına durdurur.
2. Cemaat iki veya daha fazla olunca imamın arkasında yer alır.
3. İmamın sağında bir kişi varken bir kişi daha gelip o da imamın soluna duracak olursa imamın sağ eliyle sağdakinin sol eliyle de soldakinin kolundan tutup çekmek suretiyle ikisini de arkasına durdurması lâzımdır.
4. İhtiyaç anında namaz içerisinde yapılan amel-i kalilde herhangi bir sakınca yoktur.
5. Namaz içerisinde ihtiyaç duyulunca etrafa bakınmak namazı bozmaz.
6. Kişinin genişçe bir'peştemal içerisinde namaz kılması halinde gömleğinin uçlannın'sol omuzunu da kapatacak şekilde çaprazlama örtülmesi lâzımdır. Çaprazlamadan maksat gömleğin bir ucunu sağ omuzun altından, diğer ucunu sol omuzun üstünden geçirip iki ucunu göğsün üstünde veya arka tarafta bağlamaktır. Dar bir peştemal içerisinde namaz kılıyorsa onu beline bağlaması gerekir .Aksi takdirde çözülüp avret mahallinin açılmasına sebeb olabilir. Bu mesele bir sonra gelecek olan hadis-i şerifte tekrar ele alınacaktır, inşaallah.[828][301]

82. (Elbisesi) Dar Olursa Ona Bürünür Diyenler

635. ...İbn Ömer (r.a.) Resûl-i Ekrem (s.a.)'in yahutta Ömer(r.a.)'in (şöyle) dediğini haber vermiştir: "Birinizin iki elbisesi bulunursa, namazı onlarla kılsın. Yok eğer bir elbisesi varsa onu beline bağlasın (eteklik yapsın), onu yahudiler gibi (eller de içeride kalacak şekilde) bürünmesin."[829][302]

Açıklama

Dar bir ihramı hatalı bürünmek iki şekilde olur:
1. İhramı eller ve kollar da dahil olmak üzere bütün vücudu kapatacak şekilde bürünmek, bu türlü bürünmek namaz esnasında ellerin ve kolların

rahatça hareket etmesine engel teşkil edeceğinden ve daha başka zararlara da sebeb olabileceğinden sakıncalıdır.
2. İhramın avret yerleri açık kalacak şekilde omuza atılmasıdır. Her ne kadar bu ikinci şekilde örtünmede kolun birisi dışarıda bırakılarak hareket etmesine imkân verilmişse de avret yerleri dışarıda bırakıldığı için bu tür örtünmeler haramdır. Namazın sıhhatine mânidir. Hadis-i şerifte "Yahudilere mahsus bir örtünme" diye nitelendirilen bürünme şekli birinci tür örtünmedir. İkinci tür örtünmeye ise fıkıhçılar "istimal-i sam ma" derler ki, her iki örtünme şekli de sakıncalı olduğu için Rçsûl-i Ekrem (s.a.) tarafından nehyedilmiştir. Böyle dar peştemallerin sadece eteklik olarak bele bağlanması emredilmiştir.[830][303]

Bazı Hükümler

1. İki elbise içerisinde namaz kılmak bir elbiseyle na-maz kılmaktan daha faziletlidir. Ikı elbisenin birisi eteklik, diğeri aba olabileceği gibi eteklik ve gömlek veya pantolon ile gömlek veya pantolon ile aba da olabilir.
2. Kişinin dar bir ihramı olduğu zaman onu onıuzuna değil de eteklik olarak beline bağlaması gerekir.
3. Kılık ve kıyafetlerimizde kâfirlere benzemekten sakınmamız gerekir.[831][304]

636. ...Abdullah b. Büreyde'den; babası Büreyde'nin şöyle dediği rivayet edilmiştir:
Resûlullah (s.a.) (iki şeyden) nehyetti: (Birincisi) elbisenin bir ucunu sağ kolun altından diğer ucunu da sol omuzun üzerinden geçirerek göğsün üstünde veya arkada bağlamaksızm namaz kılmak; Öbürü de üzerinde aba olmaksızın sadece pantolonla namaz kılmak."[832][305]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen teveşşüh kelimesini Ahmed Naim Efendi Tecrid Tercemesi'nde 229 numaralı hadis-i şerifi şerhederken şöyle açıklamıştır: "Sağ ucunu omuzundan geçirip ve sol ucunu sağ kolunun altından çıkarıp iki ucunu ya göğsü tarafından, ya arkadan bağlamak suretiyle tesettür (örtünme) ederek namaz kılmanın cevazı bununla sabit olur. Bu türlü

telebbüse (giyinmeye) teveşşüh, iltihâf ve istimal da denir. Kumaşın iki ucunu bağlamaktaki hikmet esna-yi rükü'da libasın düşmemesi ve musallînin kendi avretine nazarı isabet edememesidir."
İbn Abdİlberr'in Ahfeş'den nakline ve Hattâbi'ye göre teveşşüh: Kumaşın bir ucunu sağ omuzun üstünden sol kolun altından diğer ucunu da sağ kolun altından sol omuzun üstünden geçirerek iki ucu göğüs üzerinde-bağlamaktır.
Şunu da belirtelim ki mevzumuzu teşkil eden bu Ebû Dâvüd hadisinin râvilerinden Ebû Turneyle ve Ebu'I-Münib aleyhinde bazı söylentiler vardır.[833][306]

Namazda Yere Sürünecek Kadar Elbiseyi Sarkıtmak[834][307]

637. ...İbn Mes'ûd (r.a.)den; demiştir ki; Resûlullah (s.a.)'ı şöyle buyururken dinledim: "Büyüklenerek namazda elbisesini yere sarkıtan kişinin Allah katında hiç bir değeri yoktur. (Yahut: Onu ne kötülük işlemekten korur ne de bağışlar.)"[835][308]
Ebû Dâvûd dedi ki: bu hadisi içlerinde Hammâd b. Seleme ve Hammâd b. Zeyd, Ebu'l-Ehvas ve Ebû Muâviye'nin de bulunduğu bir cemaat, İbn Mes'ûd'a (ulaşan) mevkuf bir hadis olarak nakletmiştir.[836][309]

Açıklama

Hadis-i Şerifte geçen cümlesine İbn Reslân, “O kimse Allah katmda harama ve helâle iman etmemiş sayılır" diye mânâ vermiştir. "Allah onun kusurlarını affetmediği gibi, Allah katında bir değeri olmadığından Allah onu kötülüklerden korumaz" şeklinde mânâ verenler de vardır.
Nevevî merhum ise "Allah'dan uzaklaşmış ve dinini terketmiş olur" diye mana vermiştir.[837][310]
Bazıları da Allah (c.c.) Onun haram fiillerine de helal dairesinde işlediği fiillere de değer vermez[838][311] şeklinde anlamışlardır.
"O kimse helal dairesinde bulunmadığı gibi Allah katında kıymetli bir kişi de değildir" şeklinde mana verenler de vardır.
Bezlu'l-Mechûd müellifi ise şöyle mânâ vermiştir: "Kibrinden dolayı böyle davranan kimse, kibir ve gururu helâl saymış olacağından din dairesinden

çıkmış demektir ki bu kişiye helal ve haram hükümleri teallük etmez."[839][312]

Bu hadis-i şerif eskiden arablar arasında giyilmesi adet olan uzun etekli veya uzun paçalı elbiseleri giymek suretiyle kibir ve gurur duyarak namaz kılmaktan sakındırmak için gelmiştir. Bu mevzuda 643 no'lu hadisin açıklama kısmına da müracaat edilmelidir.[840][313]

Bazı Hükümler

1. Büyüklenme hissiyle elbiseyi topuktan aşağıya sarkıtarak namaz kılmak haramdır.

2. Şâfiilerle Hanbelîler bu hadise göre hüküm vermişlerdir. Ancak Şâfiîler kibir hissetmeksizin namazda elbisenin paçalarını veya eteğini böylesine uzatmanın mekruh olduğunu söylerler. Hanbelilere göre ise, kibir hissedilmiyorsa bunda herhangi bir sakınca yoktur.

3. Hanefî ulemasına göre ise, kibir duygusuyla namaz kılacağı elbiselerin eteğini veya paçasını uzatmak mekruhsa da kibir duygusu olmaksızın paçaları veya eteği uzatmakta sakınca yoktur.[841][314]

638. ...Ebû Hureyre (r.a.)den; demiştir ki:

Elbisesini (yere) sarkıtarak namaz kılmakta olan bir adama Re-sûlullah (s.a.), "Git abdest al" dedi. O da gitti abdest aldı ve biraz sonrar geldi. Resûlullah (s.a.) (tekrar); "Git abdest al" dedi. (O adam da tekrar) gitti abdest alıp geldi. (Bunu gören başka) bir adam:

Ya Resûlallah, o adama (abdestli olduğu halde) niçin abdest almasını emrettin? dedi. (Resul-ü Ekrem de)

"O etekliğini (yere) sarkıtarak namaz kılıyordu. Şam yüce olan Allah elbisesini (yerde) sürünecek kadar sarkıtan kimsenin namazını kabul etmez" buyurdu.[842][315]

Açıklama

Resûl-i Ekrem'in bu ismi açıklanmayan sahabiye abdestli olduğu halde abdestini yenilemesini emretmesinin sebebi hadis-i şerifte açıklandığı üzere, haddinden fazla uzun elbise içerisinde namaz kılmak istemesidir. Etekliğin veya benzeri giyeceklerin aşağı sarkan kısımlarının dinen tecviz

ve tesbit edilen Ölçü ve sınırı topuklara kadardır. Bu sınırı aşmak ise, kibir alâmeti sayılmıştır.
Kibir ise, ibâdet ve itaata aykırı olduğundan Cenab-ı Hak böylesine uzun elbiseler içerisinde namaz kılan kimselerin namazını kâmil bir namaz olarak kabul etmemektedir. Bu bakımdan böyle namaz kılan bir kimse sanki ab-destsiz namaz kılan bir kimse durumuna düşmüş olur.
İşte Resûl-i Ekrem bu sebeble hadis-i şerifte ismi açıklanmayan kimseye haddinden fazla uzun bir elbise içerisinde namaz kılmak isteyince abdestini yenilemesini emretmiştir.
Resul-i Ekrem'in bu sahâbîye abdestli olduğu halde abdestini yenilemesini emretmesindeki hikmeti şöyle açıklayanlar da vardır:
1. Resûl-i Ekrem abdestli olan bu kimseye abdestini yenilemesini emretmekle bu kimseyi ister istemez hatası üzerine düşünmeye zorlamıştır. Aslında bu kimsenin abdesti vardır ve uzun etekle namaza durduğu için de bozulmuş değildir.
2. Belki de Resûl-i Ekrem'in emrinde Cenab-ı Hak (c.c.) bir bereket yaratmıştır da bu emre uyarak abdest alan mezkûr sahâbinin içindeki kibir ve benzeri manevî kirler bu abdestlerle yıkanmıştır.
Ayrıca maddi temizliğin iç temizliğine te'sir ettiği de bir gerçektir, tkin-ci abdest sayesinde kibrin de dahil olduğu manevî kirler dökülmüştür.
Resul-i Ekrim'in birinci emrine uyarak abdest alan sahâbî Efendimizin emrindeki hikmeti ve kendi hatasını anlayamadığı için ikinci defa tekrar abdestini yenilemesi emredilmiştir.[843][316]

Bazı Hükümler

1. Uzun eteklikle bir elbise içerisinde namaz kılan kimsenin namazının kabul edilmeyeceğini ifade eden bu hadis zayıftır. Çünkü senedinde Ebu Ca'fer vardır. Bu râvinin kimliği meçhuldür.
2. Şayet bu hadis-i şerifin sahihliği farz edilse bile, mensûh olduğunu söylemek icâbeder. Çünkü uzun eteklik içinde namaz kılan kimsenin namazının sahih olduğunda icma vardır.
3. Uzun etekle namaz kılmakla ilgili yasak, esasen sadece erkeklere aittir. Kadınlarla ilgisi yoktur. Bu mevzuda mezheblerin görüşünü öğrenmek için bir Önceki hadisin şerhine de müracaat edilmelidir.[844][317]

83. Kadın Kaç (Parça) Elbise İle Namaz Kılar?

639. ...Muhammed b. Zeyd'in annesinden rivayet edildiğine göre; Ümmü Seleme (r.anha)'ya; "Kadın hangi elbise ile namaz kılmalıdır?" diye sormuş. O da:
"Baş örtüsü ve ayaklarının üstünü de örten uzunca bir fistanla kılar" cevâbını vermiştir.[845][318]

Açıklama

Erkek karşısında kadının avret mahalli mezheb âlimlerine göre şöyledir;
Hanbelîler ise Şâfiılere göre kadının el ve ayakları da dahil bütün vücûdu avrettir. Kur'an-ı Kerim'den delilleri: "Mü'min kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, namuslarını korusunlar, zinetlerini açmasınlar, bunlardan görünen kısımlar müstesna"[846][319] âyetidir.
Bu âlimlere göre ayet-i kerimedeki "görünen kisımlar"dan maksat, elde olmadan ve istenmeden yürürken ve rüzgâr gibi herhangi bir dış tesirle kendiliğinden açılan kısımlardır. Yüz ve elin de tabii bir ziynet olmaları bakımından kasden açılmaları haramdır.
Hadisten delilleri ise, "Resûl-i Ekrem'e (bir kadına) aniden gözün isâbet etmesinin hükmünü sordum, "derhal gözünü çek" buyurdular" mealindeki (2148) numaralı hadis-i şeriftir.[847][320]
Ancak namaz içerisinde Hanbelilere göre hür kadının yüzünden başka her tarafı, Şafiî ve Mâlikilere göre ise, elleri ve yüzlerinden başka bütün vücûdu avrettir.[848][321]
Hanefî ulemâsına göre namazda avret mahallini Örtmenin farziyv etinin delili "Ey Ademoğullan her mesciddc (her namaz ve tavaf esnasında) zinetinizi alın"[849][322] âyet-i kerimesidir. Namaz kılmakta olan hür bir kadının ancak yüzleri, elleri ve ayaklarının dışında bütün vücudu avrettir. Bu bakımdan Hanefi mezhebinde namazda hür bir kadının ellerini, yüzünü ve ayaklarını açık bulundurmasında herhangi bir sakınca yoktur. Lâkin el başka, kol başkadır. Hür kadının kollan kuvvetli olan rivayete göre Hanefi mezhebinde avret sayılır. Bacak da ayaktan tamamen farklı olduğu için

namazda bacağın dörtte biri kadarının bir rüknü edâ edecek kadar açık kalması namazı bozar.[850][323]
Bilindiği gibi namazı bozacak olan, açık avret mahallinin açılan organın dörtte biri miktarında olması ve bir rüknü sünnet üzere ifa edecek sürece devam etmesi lâzımdır ki, bunun da ölçüsü üç kere "sübhanellah" diyecek kadar bir zamandır.Ancak galiz avret sayılan ön ve arka bunun dışındadır. Çünkü bunların dirhem miktarının açılması namazı bozar.[851][324]
Hattabî'nin ve ona tabi olarak Şemsu'1-hak Azimâbâdî'nin bu hadis-i şerif üzerine yaptıkları şerhlerde, "namaz esnasında kadının avrel olan organlarından birinin açılmasıyla namazının bozulması için dörtte bir gibi bir ölçü söz konusu değildir. Bu hususta herhangi bir ölçü tanımıyoruz. Herhangi bir miktarının açılmasıyla namaz bozulur" demeleri doğru değildir.[852][325]
Çünkü bir bütünün dörtte biri bazı yerlerde Kitap ve Sünnetle bütünün tümü gibi kabul edilmiştir. İhramdan çıkmak için başın dörtte birini traş etmenin kâfi gelmesi gibi.[853][326]

640. ...Ümmü Seleme'den şöyle dediği rivayet edilmiştir: Peygamber (s.a.)'e; kadın yalnız baş örtüsü ve gömleği ile eteklik olmadan namaz kılabilir mi? diye sordum da, "Gömlek ayaklarının üstünü örtecek şekilde uzun olursa kılabilir" buyurdular.[854][327]
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi Mâlik b. Enes, bekr b. Mudar, Hafs b. Gıyas, İsmail b. Ca'fer, tbn Ebî Zi'b ve İbn İshak (gibi kimseler) Muhammed b. Zeyd ve annesi vasıtasıyla Ümmü Seleme'den rivayet etmişler ve bunlardan hiç biri de rivayetlerinde Hz. Peygamber (s. a.) 'den bahsetmeyip Ümmü Seleme'ye ait bir söz olarak zikretmişlerdir.[855][328]

Açıklama

Müellif Ebû Dâvûd bu hadis-i şerifin Ümmü Seleme'ye kadar ulaşan mevkuf bir hadis olduğunu, senedinin Resul-i Ekrem'e ulaşmadığım söyler.
Her ne kadar bu hadisi Beyhakî ve Hâkim de rivayet etmişlerse de senedinde Abdurrahman b. Abdillah b. Dinar bulunduğundan hadisin senedi ten-kid edilmiştir. Çünkü Abdurrahman aleyhinde söylentiler vardır.

Hadis-i şerifle ilgili hükümler bir önceki hadiste geçmiştir.[856][329]

84. Kadınların Başörtüsüz Namaz Kılmaları

641. ...Âişe (r.anhâ)den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) kşöyle buyurmuştur: "Allah, aybaşı olan (baliğa kadın)ın namazım ancak başörtüsü ile kabul,eder"[857][330]
Ebû Dâvud dedi ki; Bu hadisi aynı zamanda Said, yâni İbn Ebî Arûbe, Katade el-Hasen senediyle Peygamber (s. a.) 'den rivayet etmiştir.[858][331]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte "aybaşı olan kadın" cümlesi ile aybaşı görecek çağa erişmiş bâliğa kız ya da kadın kasdedilmiştir.Yoksa hayızlı bir kadının namaz kılamayacağı, kılsa bile bu namazın sahih olamayacağını söylemeye lüzum yoktur.
Hadis-i şerif, başını ve yakasını örten bir başörtü olmaksızın namaz kılan kadının diğer tarafları kapalı bile olsa, namazının caiz olmadığını ifâde etmektedir.
Hanbelî âlimlerinden İbn Kudâme başı açık olarak namaz kılan kadının namazının iadesi lâzım geldiğine dâir icmâ' bulunduğunu söylemiştir.
Zahirî âlimleri bu hadisin genel ifâdesine bakarak köle kadını da bu hükme dahil etmişlerdir.
Ama ulemânın büyük çoğunluğu ise, bu husustaki diğer delilleri de göz-önünde bulundurarak köle kadının avret yerlerinin erkeğinki gibi diz kapak-Iarıyla göbek arasında kalan kısım olduğuna hükmetmişlerdir. Delilleri de Beyhakî'nin rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir: "Sizden birinizin câriye satınaimak istediği zaman onu gözden geçirmesinde, avret mahallinin dışında kalan yerlerine bakmasında herhangi bir sakınca yoktur. Onun avret yeri diz kapağı ile belinin arasında kalan yerdir."
Bu hadis Müellif Ebû Davud'a iki yoldan erişmiştir:
1. Yukarıdaki şekliyle ulaşmıştır ki; Katâde'den Hammad rivayet etmiş ve sened Hz. Âişe validemizin vasıtasıyla Peygamberimize ulaşmıştır.
2. Katâde'den îbn Ebî Arûbe rivayet etmiş, Katâde de Hasan el-Basrî vasıtasıyla Nebiyy-i Ekrem (s.a.)'den rivayet etmiştir.

Halbuki Hasan el-Basrî Peygamberimize yetişmemiştir. Buna göre Hasan el-Basrî'nin bu hadisi bir sahâbiden duymuş olması gerekir. Birinci senedden anlaşıldığına göre bu sahâbinin Hz. Âişe olduğu anlaşılmaktadır. Böyle sahabînin atlandığı hadislere mürsel hadisler denir. Her ne kadar zayıf hadislerden sayılsa bile, İmam Ebû Hanife'ye göre bu hadislerle amel etmek caizdir.[859][332]

Bazı Hükümler

1. Namaz esnasında kadının başını örtmesi farzdır.
2. Balığa olmamış kız çocuğunun başı açık olarak kıldığı namaz sahihtir.[860][333]

642. ...Muhammed (b. Sîrîn)'den (rivayet edildiğine göre) Âişe (r.anhâ) Safiyye'ye (yani) Ummü Talhati't-Talahat'a misafir olmuştu. Safiyye'nin kızlarını görünce (şöyle) dedi:
Resûl-i Ekrem (s.a.) (bir gün odama) girmişti. (Odamda da) rîir câriye vardı: (Resûl-i Ekrem) bana izarını atarak; "Şunu ikiye böl bir yarısını şuna diğer bir yansını da Ümnıü Seleme'nin yanındaki genç kıza ver. Çünkü bu kızın âdet görme çağına geldiğini, veya;[861][334] bu kızların adet görme çağma geldiklerini görüyorum" buyurdu.[862][335]
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadîsi Hişâm da tbn Şîrîn 'den böylece rivayet etmiştir.[863][336]

Açıklama

İbn Mâce'deki bir rivayet ise şöyledir: "Peygamber (s.a.) bir gün Hz. Âişe'nin yanına gelince, Hz. Âişe'nin cariyesi gizlenmiş. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.) de bu cariyenin ergenlik çağına gelip gelmediğini sormuş. Hz. Âişe (r.a.); "evet (ergenlik çağına geldi)" demiştir. Bunun üzerine Hz. Peygamber sarığını yırtarak cariyeye hitaben: "Bunu (başına) ört" buyurmuştur. Bu hadisten anlaşılıyor ki, Resûl-i Ekrem bu örtüyü Hz. Âîşe'ye, cariyenin başına dolaması için vermiştir. Yoksa "başıyla beraber yakalarını da örtün" diye vermemiştir. Çünkü ikiye bölünen sarık, yakaları da örtmeye kâfi değildir. Ancak bu emir sadece Hz. Âişe'nin cariyesine ait

istisnaî bir durumdur. Yoksa cariyeler için başın avret olmadığı diğer hadis-i şeriflerden açıkça anlaşılmaktadır. Ebû Davud'un rivayet ettiği, üzerinde durduğumuz bu hadisle îbn Mâce'nin rivayet ettiği hadis arasında bir tenakuz yoktur. Her iki hâdise de ayrı ayrı zamanlarda meydana gelmiştir.[864][337] Ve İbn Mâce hadisinin râvileri zayıftır.

Ulemanın büyük çoğunluğuna göre cariyenin avret yerleri erkeğinki gibi diz kapaklarıyle göbeğinin arasıdır. Nitekim Ebû Dâvûd, Hâkim ve Bez-zâr'in rivayet ettikleri şu hadis-i şerif bunu ifâde etmektedir: "Sizden biriniz hizmetçisi olan kadın köleyi kendi kölesi veya ücretle çalıştırdığı başka biriyle evlendirdikten sonra onun göbeği ile diz kapaklan arasında kalan yere bakmasın."[865][338]

Buradaki emir haram ifade eder. Bakılması haram olunca dokunulması da açılması da haramdır. Ancak Mâlikîler câriye ile hürre kadın arasında bu hususta bir fark görmezler. Cariyenin hürre kadından farklı olarak sadece saçlarının avret olmadığını söylerler.

Hadisin sonundaki ta'likten müellif Ebû Davud'un maksadı, bu hadis-i şerifin mevkuf olduğunu ifâde etmektir. Çünkü tbn Şîrîn Resûl-i Ekrem (s.a.)'i görmemiştir. Tabiindendir. Bu bakımdan bu hadisi bir sahâbîden duymuş olması gerekir. Ancak sahâbînin bilinmemiş olması hadisin sıhhatine bir sarar vermez.[866][339]

85. Namazda Elbiseyi Yerde Sürünecek Kadar Sarkıtmak

643. ...Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) namazda elbisenin yere sarkıtılması ve erkeğin ağzını örtmesini yasaklamıştır.[867][340]

Ebû Dâvud dedi ki: Bu hadisi bir de İsi, Ata yoluyla Ebû Hurey-reden "Nebîfs.a.) namazda elbiseyi yere sarkıtmaktan nehyetmiştir" şeklinde rivayet etmiştir.[868][341]

Açıklama

"Sedl; sarkıtmak" kelimesi üzerinde lügat ve hadis âlimleri çeşitli görüşler ortaya atmışlardır.

Bunlardan Hattabî "sedl", elbiseyi yere değecek şekilde salıvermektir, demiştir. Hattabî bu sözüyle sedl ile isbfil arasında bir fark görmediğini ifâde etmiştir.
Ebu Ubeyde'ye göre ise, bu kelimenin mânâsı, Önü açık kalacak şekilde elbiseyi iki tarafa salıvermektir.
Eğer öndeki açıklığı kapatacak şekilde elbisenin yanlarını önünde kavuşturacak olursa sedl sayılmaz.
Hanefî âlimlerinden İbn Hümâm da sedPi şöyle tarif etmiştir: "sed! insanın pek çok kişilerin yaptığı ve âdet hâline getirdiği gibi peştemal veya benzeri elbiseleri (üzerine giymeden veya usûlüne göre düğmelemeden) ozumuna atıvermektir. Elbiseyi böyle omuzuna alan kimsenin namaz esnasında bu elbiseyi çıkarması gerekir."
İbn Hümâm'ın bu sözlerinden "sedl" kelimesiyle, günümüzde bazı kimselerin yaptığı gibi ceket veya pardüsülerin giyilmeden omuzlarına atılmasının kasd edildiği anlaşılıyor.
îbn Esîr bu kelime üzerinde en-Nihâye'de iki görüş ileri sürmüştür:
1. Kişinin bir elbiseye bürünmesi ve kollarını içeride bırakarak rükû ve secdeye o şekilde varmasıdır.
2. Peştamalın ortasını başın üzerine koyup (iki ucunu omuzlarda birleştirmeksizin) sağından ve solundan aşağı sarkıtmaktır.
Nitekim Süyütî, Beyhakî, el-Herevî, Ebû Ishâk, îbn Kudâme, Hanefî âlimlerinden el-Merginânî ve ez-Zeylâî de îbnu'I-Esîr'in birinci görüşünü tercih etmişlerdir.
Hattâbî'nin beyânına göre, bazı âlimler namaz esnasında "sedl" de bir sakınca görmemişlerdir. Atâ, Mekhûl, Zührî, el-Hasen ve. ibn Şîrîn bunlardandır.
Aynı şekilde îmam Mâlik de bunda bir sakmca görmemektedir.
Bu alimlerin bu kıyafette namaz kılmanın caiz olduğunu söyledikleri halde namaz dışında böyle kıyafetle gezmenin doğru olmadığını söylemelerine sebep şudur: Namaz esnasında insan bir noktada sabit kaldığından bu kıyafet namaz içerisinde insana bir böbürlenme duygusu vermez. Namaz dışında ise, bu kıyafet sahibine büyüklenme duygusu vereceğinden nehyedilmiştir.
Süfyan es-Sevrî bu kıyafetle namaz kılmayı mekruh görürdü, imam Şafiî ise, namaz içinde ve dışında bu kıyafetin mekruh olduğunu söylerdi.

Ahmed b. Hanbel'e göre ise, Sedl'in namazda mekruh oluşu, bu sarkıtılan elbisenin altında başka elbise olmamasına bağlıdır. Şayet elbisenin altında, ikinci bir elbise varsa mekruh değildir. Bezlu'I-Mechûd sahibi, Bedâyi' -den naklen şunları söylüyor: "Hanefî mezhebinde ise bu kıyafetle namaz kılmak mekruhtur."[869][342]

Şevkânî ise, Neyl'de şunları söylüyor: "Hadis-i şerifi sedl kelimesinin bütün bu mânâlarıyla tefsir etmek mümkündür. En sağlam olan yol da budur."

Hadis-i şerifte geçen "ağzı kapamak"tan maksat, eski Arapların yaptığı gibi ağzı yaşmakla sararak kapatmaktır. Bu hâl mecûsîlerin ateşe tapınma anındaki hallerine benzediğinden yasaklanmıştır.

Bezi sahibinin beyânına göre, ağzı bu şekilde kapamak, okumaya engel olacağı için de sakıncalıdır. Reddü'l-Muhtâr'dan ve TahâvFde hanefî imamlarının bu konudaki görüşleri nakledilirken namazı böyle ağzı kapalı kılmanın mekruh olduğu ifâde edilmiştir. Esnemeden dolayı ağzı elle kapatmakta ise, bir sakınca yoktur.

Bu konuda fazla bilgi için 637. hadisin şerhine de bakılabilir.[870][343]

644. ...Muhammed b. îsa b. Et-Tabbâ'in Haccâc'dan rivayet ettiğine göre İbn Cüreyc şöyle demiştir: "Ata'yı çoğu kere elbisesini sarkıtarak namaz kılarken görmüşümdür."

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadis (bir önceki) hadisin zayıflığını ortaya koymaktadır.[871][344]

Açıklama

Her ne kadar bu hadis-i şerif bir önceki hadise ters dü- şüyor ve onu zayıflatıyorsa da aslında bir önceki hadis merfû' bir hadistir. Ayrıca bir önceki hadisi Hâkim de Müstedrek'inde rivayet etmiş ve Buhârî ile Müslim'in şartlarına göre sahih bir hadis olduğunu söylemiştir. Tirmizî'nin "biz bu hadisin 'İsi tarikiyle gelen şeklinden başkasını bilmiyoruz" sözü bu hadisin zayıflığını değil de bu hadisin Hasen b. Zekvân yoluyla rivayet edilen şeklinin Tirmizî'nin eline geçmediğini gösterir.

Ebû Davud'un bu ta'liki irad etmesinden maksadı, Atâ'mn bir önceki (643 no'Iu) hadisle amel etmediğini söylemektir. Bilindiği gibi bir önceki hadisi de Atâ rivayet etmişti. Kişi rivayet ettiği hadisle amel etmiyorsa bu durum o

hadisin sıhhatine zarar getirir. İşte Ebû Dâvûd açıkça bunu söylüyor. Ancak burada sözü geçen Atâ, sahabeden Atâ b. Rebâh'dır. Bir önceki rivayet ettiği hadisle amel etmeyişinin sebebini Bezi sahibi şöyle açıklamaktadır: "Atâ'ya göre sedl (sarkıtma) sarkıtılan elbisenin altında başka bir elbise bulunmadığı zaman sakıncalıdır. Altında ikinci bir elbise bulunduğu zaman sakıncalı değildir. Bu bakımdan Ata'nın ekseriyetle elbisesini sarkıtarak namaz kıldığına dâir olan rivayeti böyle anlamak lâzımdır. Yani Ata yere kadar sarkan elbise içerisinde namazkılarken altında ikinci bir elbisesi daha vardı."[872][345]
Beyhakî ise bunu şöyle açıklamaktadır: "Atâ'nın yerlere kadar sarkan elbise içerisinde namaz kılmanın sakıncasını kibir ve gurur vermesine bağlayıp böyle bir duygu,hissedilmediği zaman yere kadar sarkan elbise içerisinde namaz kılmakta bir sakınca görmemiş olduğunu söylemek mümkündür."
Netice olarak Atâ (r.a.)'ın bu hareketi bir önceki hadisin ruhuna aykırı değildir. Dolayısıyla onun sıhhatine herhangi bir zarar vermez.[873][346]

86. Erkeğin, Kadının İç Çamaşırıyla Namaz Kılması

645. ...Âişe (r.anhâ)dan; demiştir ki:
Resûlüllah (s.a.) bizim (iç) elbiselerimizle veya çarşaflarımızla namaz kılmazdı."
Râvî Ubeydullah dedi ki: (iç çamaşır mı, yoksa çarşaf mı olduğu noktasında) şekkeden babamdır."[874][347]

Açıklama

Bu hadis daha önce 367-368 numaralarda geçmişti. Gerekli açıklamalar için oraya müracaat edilmelidir.[875][348]

87. Erkeğin Saçlarını Topuz Yaparak Namaz Kılması

646. ...Saîd b. Ebî Sa'id el-Mekburî, babasının (aşağıdaki hâdiseyi) müşahede ettiğini haber vermiştir: Hz.Peygamber'in azatlı kölesi Ebû Râfi' (bir gün), saçlarını örgü yapıp ensesine toplayarak namaz kılmakta olan Hasen b. Ali'ye uğramış ve onun saçlarım çözmüş, (bunun üzerine) kendisine öfkeli bir halde bakan Hasan (r.a.)’a;

Namazına dönüp devam et ve kızma, çünkü Peygamber (s.a.)'in; "bunlar (yani saç topuzu) şeytanın oturak yeridir" buyurduğunu duydum; demiştir.[876][349]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem (s.a.) saçların baş üzerinde toplanarak sarkmalarına engel olunmasını yasaklamıştır.Çünkü namaz esnasında secdeye varırken bu saçların yere dökülmeleri onların secdeleridir ve ibâdetleridir. Bu bakımdan saçları topuz yaparak secdeden nasiblerini almalarına engel olmak doğru değildir.
Nitekim İbn Ebî Şeybe'nin Mu sannef inde sahih bir senetle rivayet ettiğine göre bir gün Abdullah b. Mes'ud mescidde saçlarını topuz yaparak ensesinde toplayıp namaz kılmakta olan birkimseye namazını bitirdikten sonra, "namaz kılarken saçlarını böyle arkana toplama, çünkü onlar da seninle beraber secde ederler. Bu secdeden dolayı her tel için sana sevab vardır" dedi. Bunun, üzerine o adam; "Ben onların tozlanmalarından korkuyorum" deyince, Abdullah (r.a.) da; "onların tozlanması senin için daha hayırlıdır" buyurdu.[877][350]

Bazı Hükümler

1. Erkeklerin saçlarını topuz yaparak namaz kılmalan verilmiştir.
2. Şâfiîler, Hanbelîler ile Hanefîlere göre namaz içinde veya namaz dışında erkeklerin saç örgülerini arkaya topuz yapmaları mekruhtur.
3. Mâlikîlere göre ise, saçları böyle toplamak namaz içinde mekrûhsa da namaz dışında mekruh değildir.
Ancak bu hükümlerin sadece erkekler için olduğunu unutmamak lzımdır.Yoksa 639 ve 641 no'lu hadis-i şeriflerin açıklamalarında geçtiği üzere kadının saçlarının açılması ve namaz esnasında görünecek şekilde yerlere dökülmesi haramdır ve namaza mânidir.[878][351]

647. ...tbn Abbâs (r.a.)'ın azatlı kölesi Kureyb'in rivayet ettiğine göre, Abdullah b. Abbâs, Abdullah b. El-Hâris'i saçını arkasına toplanmış olduğu halde namaz kılarken görünce arkasına durup başını çözmeye başlamış öbürü de (saçlarının çözülmesine müsaade ederek) ona

karşı çıkmamıştır. Abdullah b. el-Hâris namazını bitirince îbn Ab-bâs'a dönerek; "Benim başımdan sana ne?" demiş (o da) şöyle cevap vermiştir:
Ben Resulüllah (s.a.)'i; "Bu şekilde (saçlar arkada toplu olarak) namaz kılan, elleri arkada bağlı olarak namaz kılan kimse gibidir" buyururken işittim.[879][352]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte saçların da eller gibi secdeye vararak secdeden nasibini alması edebî bir üslûbla ifâde edilmiştir.Saçları enseye topuz yaparak namazda onları secdeden alıkoyan kimsenin hâli elleri arkada bağlı olarak ellerinin secdeden nasîb almasına İmkân vermeyen kimsenin hâline benzetilmiştir. Bir önceki hadis-i şerifte de açıklandığı gibi, bu kimse saçlarının secde hâlinde yere dökülmesini önlemekle saçlann her telinin secdeye varmakla kazanacağı sevâbdan mahrum kalacaktır.
Hadis-i şerifte bu kadar saç telinin sahibine kazandıracağı sevab ellerin secdeye varmakla kazanacağı sevaba denk tutulmuştur.
Nitekim Resûl-i Ekrem (s.a.); "ben yedi organ üzerinde secdeye varmakla emrolundum. Eğer böyle emrolunmasaydım saçlann secdeye varmasına engel olurdum"[880][353] buyurmuştur.
Hanefî fıkhına göre Bedâyiü '-sanayi isimli meşhur eserde saçları arkaya toplayarak namaz kılmanın mekruh olduğu ifâde edilirken Hidâye isimli eserde de aynı şekilde şu ifâde geçmiştir: "Kişi saçını arkasında toplayamaz. Zira Resûl-İ Ekrem (s.a.) saçlarını arkaya topuz yaparak namaz kılmakta olan bir kimseyi böyle namaz kılmaktan nehyetmiştir."
Netice olarak bütün âlimler kişinin elbisesinin eteklerini ve yenlerini toplayarak namaz kılmaktan nehyedildiğinde görüş birliğine varmışlardır. Şafiî âlimlerinden İmam Nevevî; "Bu şekilde namaz kılmak kerahet-i tenzihiyye ile mekruhtur" demiştir.[881][354]
Bu mevzuda mezheb imamlarının görüşünü öğrenmek için bir evvelki hadisin açıklama kısmına müracaat edilebilir.[882][355]

88. Ayakkabıyla Namaz Kılmak

648. ...Abdullah b. es-Sâib'den; demiştir ki: "Ben (Mekke'nin) fethi günü Peygamber (s.a.)'i ayakkabılarını (çıkararak) sol tarafına koymuş olduğu halde namaz kılarken gördüm"[883][356]

Açıklama

Bu hadis-i şerif namaz kılan bir kimsenin sol tarafında bir kimse bulunmadığı zaman o tarafına ayakkabılar ını koymasında bir sakınca bulunmadığını ifâde etmektedir. Ancak 654 no'lu hadis-i şerifte geleceği üzere sol tarafta bir kişi bulunacak olursa, o zaman, o kimseyi rahatsız edeceği için ayakkabıyı sol tarafa koymak da caiz değildir. Çünkü hem mü'mine eziyet vermenin haram oluşu bakımından, hem de mü'minin nefsi için istemediği bir işi mü'min kardeşi için de istememekle mükellef oluşu bakımından sakıncalıdır. Sağ tarafa koymaya ise, zâten izin yoktur. Bu bakımdan sol tarafı ayakkabı koymaya müsait olmayan bir kimse ayakkabılarını sağına zaten koyamayacağı için sadece ayaklarının arasına koyabilir. Fakat ayakkabıların temiz olması hâlinde sağa veya sola koymakta herhangi bir sakınca yoktur.[884][357]

Bazı Hükümler

1. Kişinin sağ tarafını pisliklerden koruması, namazın edeblerındendır.
2. Kişinin sol tarafında kimsenin bulunmaması hâlinde ayakkabılarını sol tarafa koyması ela namazın edeblerindendir.
3. Camilerde ayakkabılar, ayakkabılıklara konulmalıdır.[885][358]

649. ...Abdullah b. es-Sâib'den; demiştir ki: "Peygamber (s.a.) Mekke'de bize sabah namazı kıldırdı. (Bu namazda fatihamdan sonra) Mü'minûn Sûresini okumağa başladı. Mûsâ ile Harun'un, yahut tsâ ile Musa'nın zikirleri geçen yere gelince burada râvi İbn Abbâd şübhe etmiştir yahutta (şüphe edenin o olup olmadığında) ihtilâf edilmiştir. Hazret-i Peygamberi öksürük tuttu da hemen (okumayı) keserek rükû etti. Abdullah b. es-Sâib de bu namazda bulunuyordu."[886][359]

Açıklama

Bu hadis-i şerif aslında bir Önceki hadîs-i şerifin devamı ve tamamlayıcısıdır. Bu bakımdan Ahmed b. Hanbel Müsned'inde her iki hadisi birleştirerek rivayet etmiştir. Bilindiği gibi bir önceki hadiste Resul-i Ekrem (s.a.)'in Feth günü Ka'be'nin önünde namaz kıldığı ve ayakkabılarım çıkararak sol tarafına koyduğu ifâde edilirken burada da namaz esnasında öksürük tuttuğu için okumayı keserek rukû'a vardığı ifade edilmektedir.
Hadiste Mûsâ (a.s.) ile Hârûn (a.s.)'in zikrinden maksad, "Daha sonra Musa'yı ve biraderi Harun'u bunca mucizelerimizle ve apaçık hüccetlerimizle Finıvn'e ve onun ileri gelenlerine gönderdik de (iman etmeyi bir türlü) kibirlerine yediremediler. Onlar miitekebbir ve müstebid adamlardı."[887][360]
âyet-i kerimesidir. MÛsâ ile İsa'nın zikrinden maksad da şu âyet-i Kerimedir: "Biz Meryem'in oğlunu da anasını da (kudretimizle) bir âyet (ibret) kıldık."[888][361] Hattâbî'ye göre Resûl-i Ekremi namazda öksürük tutmasına sebeb, âyet-i kerimeyi okurken hikmet ve marifet hazinesi olan kalbinin cûş-ü huruşa gelerek kendini tutamayıp ağlaması olmuştur. Artık daha fazla okumaya kendisinde güç bulamadığını anlayınca da derhal rükû'a varmıştır.[889][362]
Ancak hadisteki tereddütten dolayı Resül-i Ekrem'in ağlamasına ve kendisini Öksürük tutmasına sebeb olan âyet-i kerimenin hangisi olduğunda ihtilâf edilmiştir. Bu hadisin râvîlerinden tbn Cü reye'in, "Burada rftvi İbn Abbâd şüphe etmiştir. Yahutta sübhe edenin o olup olmadığında ihtilaf edilmiştir" şeklindeki ifâdesinden anlaşılıyor ki, Resûl-i Ekrem'in bu iki âyetten hangisini okuduğu hususundaki tereddüt tbn Abbâd'a ait olabileceği gibi, îbn Abbâd'ın şeyhleri olan Ebü Seleme'ye, Abdullah b. el-Müseyyeb'e veya Abdullah b. Amre'ye de ait olabilir.[890][363]

Bazı Hükümler

1. Sabah namazında uzun sûreler okumak müstehabdır.
2. imamın kendisini âciz bırakacak herhangi bir sıkıntıdan dolayı okumakta olduğu sûreyi keserek rükû'a varması caizdir.
3. Sûrenin bir kısmını okuyup da bir kısmını bırakmak bir ihtiyaca mebni ise, bütün âlimlerce kerâhetsiz olarak caizdir, ihtiyaç olmaksızın kesmek İmam Malik'in meşhur olan görüşüne göre mekruh ise de ulemânın

çoğunluğuna göre mekruh değildir. Ancak surenin tümünü okumak daha faziletlidir. Sûrenin tümü okunmamakla daha faziletli olan bir amel terk edilmiş olur.[891][364]

650. ...Ebû Said el-Hudrî (r.a.)'den; demiştir ki:
Resûlullah (s.a.) ashabına namaz kıldırırken ayakkabılarım çıkarıverdi ve sol tarafına koydu. Bunu gören cemaat de ayakkabılarını çıkardılar. Resûlullah (s.a.) namazı bitirince:
"Ayakkabılarınızı niçin çıkardınız?" diye sordu, (Onlar da:)
Senin çıkardığım gördük de (onun için) çıkardık, dediler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.);
"Bana Cebrail gelip papuçlanmda pislik olduğunu haber verdi." dedi (ve sözlerine devam ederek:)
"Sizden bir kimse mescide geldiği zaman, baksın, ayakkabılarında pislik varsa silsin ve onlarla namaz kılsın" buyurdu.[892][365]

Açıklama

Hadis-i şerif, üzerinde pislik bulunan ayakkabılarla, ancak toprakla sürtülerek veya suyla yıkanarak temizlendikten sonra namaz kılınabileceğini ifâde etmektedir.
"Temizlesin ve onlarla namaz kılsın" cümlesi emir değil, ruhsattır. Bu bakımdan fıkıh âlimleri, "ayağında böyle bir ayakkabı bulunan kimse onu yıkadıktan veya toprakla sildikten sonra isterse namazını bu ayakkabıyla kılar, isterse onu çıkarır, yalın ayak kılar" demişlerdir.
Nitekim ileride gelecek olan 653 no'lu hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem'in bazan ayakkabıyla bazan da ayakkabısız olarak yalın ayak namaz kıldığı beyân edilmektedir.
İbn Ebî Şeybe'nin Abdurrahman b. Ebî Leylâ'dan rivayet ettiği şu hadis-i şerifde bu gerçeği dile getirmektedir:"Resûlullah(s.a.) ayağında ayakkabı olduğu halde namaz kıldırıyordu. Arkasında bulunan cemaat de ayakkabıları \ la namaza durdular. Bir ara Peygamber (s.a.) ayakkabılarını çıkarınca onlar da çıkardılar. Nihayet Nebî (s.a.) namazı bitirince; "İsteyen namazını ayakkabıyla kılar, ayakkabısını çıkararak yalın ayak namaz kılmak isteyen de ayakkabılarını çıkarır, öyle namaz kılar" buyurdu."

Netice olarak şunu söylemek mümkündür: Ayakkabısına pislik bulaşan kimse şu iki işten birini yapmakta serbesttir. Ya o ayakkabıyı usûlüne göre temizledikten sonra o ayakkabıyla namazını kılar ve yahutta ayakkabıyı çıkararak yalın ayak namazını kılar.[893][366]

Bazı Hükümler

1. Namaz kılmakta olan bir kimse ayakkabısında namaza mani bir pislik bulunduğunun farkına varmasıyla namazı bozulmaz. Nitekim Hanbelîler'in,meşhur olan görüşlerine göre de kişi namaz esnasında ayakkabısında namaza mâni bir pisliğin bulunduğunu anlar anlamaz hemen o ayakkabıyı amel-i kalîl ile çıkarıp atarsa, namazı bozulmaz. Fakat o ayakkabıyı hemen o anda çıkarmasa veya amel-i kesir ile çıkarırsa namazı bozulur.
İmam Şafiî'nin eski mezhebi de böyle idi. Fakat Şafiî'nin daha sonraki benimsediği görüşe göre ise, namaz esnasında ayakkabısında veya elbisesinde namaza manî bir pisliğin bulunduğunu anlar-anlamaz namazı bozulur. Fakat bu pislikten haberi olmazsa namazı sahilidir, tmam Ahmed ve Ebû Hanife'nin görüşü de Şafiî'nin bu ikinci görüşü gibidir.
Mâlikî mezhebine göre ise, eğer bu pislik ayakkabının üstünde idiyse namaz mutlaka bozulur. Fakat ayakkabının altında bulunur ve sahibi de pisliğin farkına vanr varmaz ayakkabıyı hemen çıkarır atarsa, namazı bozulmaz.
2. Ayakkabı yere sürtmekle temizlenir.
3. Ayakkabılar temiz olursa ayakkabıyla namaz kıhnabilir.
4. Amel-i kalîl namazı bozmaz. (651 no'lu hadisin izahına da bakılmalıdır.)

651. ...Bekr İbn Abdillah Peygamber (s.a.)'den (bir önceki) hadisi nakletmiştir. Ancak (râvî Ebân bir önceki hadiste geçen) yerine ifadesini nakletmiş ve kelime sinin geçtiği her iki yerde de kelimesini rivayet etmiştir.[894][367]

Açıklama

Bir evvelki hadis-i şerifte kelimesi iki kere geç-mistir. Şafîîler bunların birincisine hakiki manada pislik, ikincisine de insan tabiatının iğrendiği örfî

pislik mânâsı vermişler. "Yere sürterek temizlenmesi emredilen ikinci pislik örfî pisliktir, yoksa birinci mânâdaki pislik değildir. Zira birinci mânâdaki pislik yere sürtmekle temizlenmez" demişlerdir. Hanefîlere ve onların görüşünde olanlara göre ise "kazer" kelimesinin bu iki mânâya da ihtimali vardır. Şayet hadisteki birinci kelimesinin hakiki pislik anlamında kullanıldığı düşünülürse, o zaman namaza manî olmayacak kadar az, -diğer bir tabirle-affedilecek kadar az bir pislik olduğu kabul edilir. Eğer tükrük gibi örfî mânâdaki pislik anlamında kullanıldığı düşünülürse, zaten namaza mâni değildir.
Ancak, konumuz olan bu hadis-i şerifte geçen "habes" kelimesi ise, hakiki pislik anlamına gelir. Bu bakımdan Hanefîler, enson görüşüne göre tmam Şafiî, halef ve selef uleması bu pisliğin namazda affedilen az miktarda pislik olduğunu kabul ederler. Çünkü namaza engel teşkil edecek kadar çok olan pisliğin namazdan önce ve usûlüne göre temizlenmesinin şart olduğunda ittifak vardır.[895][368]

652. ...Şeddâd b. Evs babasından (Evs'ten); demiştir ki: Resülullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Yahudilere muhalefet ediniz. Çünkü onlar ayakkabılanyla ve mestleriyle namaz kılmıyorlar (siz kılınız)!”[896][369]

Açıklama

Yahudiler "Ey Mûsâ, şübhesiz benim ben senin Rabbin, Haydi pabuçlarını çıkar. Çünkü sen mukaddes vadide "Tuva" dasın"[897][370] emrine uyarak ibâdetlerini yaparken ayakkabılarını çıkarırlardı. Ayakkabı ile ibâdet etmek onlarca makbul değildi.
Müslümanlar ise, bu hadis-i şerifte namazlarını ayakkabı ile kılarak Yahudilere muhalefet etmekle emrolunmuştur. Ancak buradaki emir farziyet değil, mubahlık ifâde eder. Nitekim bir Önceki hadisin açıklanmasında, tercemesini sunduğumuz îbn Ebî Şeybe'nin Abdurrahman b. Ebi Leylâ'dan naklettiği "isteyen namazını ayakkabıyla kılar, yalınayak namaz kılmak isteyen de ayakkabılarını çıkarır öyle kılar"[898][371] mealindeki hadis-i şerif de buradaki emrin mubahhk ifâde ettiğine delâlet eder.

Hatta bazı âlimler, "Ey Adem oğullan, her mescide güzel elbiselerinizi giyinerek gidin"[899][372] âyetine bakarak ayakkabılı kılınan namazın daha faziletli olduğu hükmüne varmışlardır.[900][373] 653 numara ile terceme edeceğimiz hadis de buna delâlet eder.
ed-Dürru'I-Muhtâr'da bu mevzuda şöyle denilmektedir; "Ayakkabı ile namaz kılmak çıplak namaz kılmaktan daha faziletlidir." İbn Âbidîn de ona yazdığı haşiyesi Reddu'l-Muhtâr'da şöyle diyor; "temiz mest ve ayakkabılarla namaz kılmak, Yahudilere muhalefet için çıplak ayakla namaz kılmaktan daha faziletlidir." Tatarbâniye'de ise, şöyle denilmektedir; "Ayakkabılar temiz bile olsa, mescidi kirletmek tehlikesi varsa, çıplak ayakla namaz kılmak daha faziletlidir. Mescid-i Nebevi, Resûl-i Ekrem'in sağlığında kumlarla kaplı idi. Zamanımızda içine halılar serilmiştir."
Umdetü'l-Müftf isimli eserde de şöyle deniliyor; "Mescide ayakkabı İle girmek edebe uymaz."
Bütün bu fetvaları Bezlü'l-Mechûd isimli eserinde nakleden merhum es-Sehârenfûrî, bu mevzudaki kendi görüşlerini de şöyle ifâde ediyor; "Günümüzde ayakkabılarla ibâdet eden Hıristiyanlara bakarak namazın çıplak ayakla kılınması gerektiği kanaatindeyim."[901][374]
Bütün bu açıklamalardan anlaşılıyor ki, tslâmiyette ayakkabı ile de, çıplak ayakla da namaz-kılmak caizdir. Ancak bazı hallerde biri diğerine tercih edilebilir. (653 no'lu hadis-i şerifin şerhindeki izahata müracaat edilebilir.)[902][375]

653. ...Amr b. Şuayb'in babasından rivayet ettiğine göre dedesi (şöyle) demiştir: "Ben peygamber (s.a.)'i ayakkabılı da ayakkabısız da namaz kılarken gördüm."[903][376]

Açıklama

Bu hadis-i şerif gerek ayakkabılı, gerekse ayakkabısız olarak namaz kılmanın caiz olduğunu ifâde etmektedir. Aynı zamanda namazı ayakkabı ile kılmayı ifâde eden bir önceki hadis-i şerifteki emrin hükmünü farz olmaktan çıkarıp mübahlık ifade ettiğini bildiren de bu hadis-i şeriftir. Çünkü emr kayıtsız ve şartsız olduğu zaman, farziyet ifâde eder. Ancak

onun farziyyet için olmadığını ortaya koyan diğer bir delil bulunursa, o zaman o emr farziyet ifâde etmekten çıkmış olur.
îşte bu hadis-i şerif Resûl-i Ekrem'in bazan ayakkabılarla bazan da ayakkabısız olarak namaz kıldıklarını ifâde ederek ayakkabı ile namaz kılmanın caiz olduğunu, farz olmadığını açıklamıştır. Bir önceki hadiste de açıkladığımız gibi bazı fıkıh âlimlerinin ayakkabı ile kılınan namazın daha faziletli olduğuna dair hükümlerinin delili ise, A'raf Sûresinin 31. âyetidir.
Kadı Iyaz, bu mevzuda şunları söylemektedir; "Eğer ayakkabıda pislik ol madiği biliniyorsa,o ayakkabı ile namaz kılmakta herhangi bir sakınca yoktur.”
"Fakat üzerinde, pislik olduğunda bütün ulemânın birleştiği cinsten bir pislik bulunan ayakkabı, su ile iyice temizlenmedikçe o ayakkabı ile namaz kılınamaz.
"Ulemânın pis olup olmadığında kesinlikle görüş birliğine varmadığı hafif necaset cinsinden bir pislik bulaşan aVakkâbının toprağa sürtülerek temizlenip temizlenmeyeceği hususunda biz Mâlikîlere göre iki görüş vardır, Evzaî ve Sevrî'ye göre böyle hayvan tersi gibi hafif necaset cinsinden pislik bulaşan ayakkabı toprağa sürtünce kesinlikle temizlenir.
"Hanefilere göre, ayakkabıya bulaşan idrar ise, veya yaş pislik ise, yıkanmadıkça ayakkabı temizlenmiş olmaz ve o ayakkabıyla namaz kılınmaz.
"Şâfiîlere göre, ağır pisliği ancak su temizleyebilir. Bu mevzuda îmam Şafiî şöyle demiştir; "Pisliğinde ihtilâf edilen hafif pisliğin toprağa sürtmekle temizlenip temizlenmeyeceği hususu bize göre ihtilaflıdır."
Netice: Bu hususta iki noktayı belirtmekte fayda mülahaza edilir:
1. Hz. Peygamberin yaşadığı bölge ile içinde bulunduğumuz bölgenin özelliğidir. Bilindiği gibi Medine-i Münevvere ve Arab yarımadasında bölgenin sıcak ve kumluk olması, yolların kuru ve çoğu kez temiz olduğu gerçeğinden hareket edersek ayakkabıların temiz olup olmaması konusunda hüküm vermek kolaydır. Peygamber aleyhisselâm zamanında bugünkü tarzda tuvaletlerin olmaması, kum üzerine ihtiyaç giderilmesi, sıçrama tehlikesinin bulunmaması,kısa zamanda sıcağın harareti, pisliği izale etmesi, oradaki temizliği kolaylaştırmaktadır.
Zamanımızda, hayvancılığın çoğalması, pisliklerin sokaklarda belirmesi, yüznumaralara ayakkabı ile girilmesi yanında bunların pisliğini giderecek kum ve toz teması da olmaması ayakkabı ile namaz kılma hükmünü

kaldırmaktadır. Çünkü hüküm ayakkabıların temiz olması halinde ayakkabı ile namaz kılınabileceğidir.
2. Namazın sıhhatinin şartlarından biri de necâcetten taharet olduğuna göre, ayakkabılarda buna mâni bir necasetin bulunmamasıdır ki, yukarıda zikredilmiştir. Biz burada cenaze namazında kılınan namaz üzerinde duracağız ki, günümüzde buna dikkat edilmemektedir. Namazın, cenazesi ve farzı yoktur. Namaz namazdır. Camide kılınan namaz ile cenaze namazı arasında fark yoktur. Günümüzde ise, camide kılınan namaza dikkat edilirken, cenaze namazına dikkat edilmemektedir. Ayağındaki ayakkabılarla beş vakit namazdan birini kılamayacaksa aynı ayakkabı ile cenaze namazını da kılamaz. Ancak, ayakkabıların altı pis üstü temiz olacak olursa, ayakkabısını çıkararak ayakkabılarının üstüne basarak namaz kılabilir. Aksi halde yerin temiz olması halinde yere basılmalı veya temiz bir şey üzerinde namaza durmalıdır.[904][377]

89. Namaz Kılan Kimse Ayakkabılarını Çıkardığı Zaman Nereye Koyar?

654. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (sallellahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden bîriniz namaz kılmak istediği zaman ayakkabılarını sağına veya soluna koymasın. Çünkü onun solu başka bir kimsenin sağı olur. Ancak solunda hiç bir kimsenin bulunmaması hâli müstesna (o zaman soluna koyabilir). (Şayet solunda da birisi varsa o zaman onları) ayaklarının arasına koysun.[905][378]

Açıklama

Ayakkabılarda pislik bulunma ihtimâli olduğundan namaz esnasında sağ tarafta ayakkabı bulunması sakıncalıdır. Çünkü sağ taraf devamlı surette saygıya lâyık görülmüş ve her türlü pisliklerden korunmuştur. Bu bakımdan sağ elin taharette ve benzeri yerlerde kullanılması caiz değildir. Çünkü insan yemek yerken pislik tuttuğu elle ağzına yemek götürdüğü sırada pisliği hatırlayarak iğrenebilir.
Aynı şekilde insanın namaz kılmak istediği zaman ayakkabıları sağ tarafına koyması sakıncalı görülmüş, burada da sağ taraf üzerinde pislik bulunması ihtimali olan ayakkabılardan korunmuştur.

Bu sebeble namaz kılmak isteyen kimse ayakkabılarını sol tarafında, bir kimse,bulunmuyorsa soluna koymalıdır. Ancak sol tarafında da bir kişi varsa, bu defa ayakkabılar o kişinin sağına konmuş olacağından yine caiz olmadığı gibi, aynı zamanda o kişiyi rahatsız edeceğinden haram işlenmiş olur. Öyleyse solunda namaz kılan bir kimse olduğu zaman ayakkabılarını ayaklarının arasında kalan boşluğa veya secdede göğsünün altına gelecek şekilde önüne koyabilir. Bunda bir sakınca yoktur. Nitekim bu konu 655 numaralı hadis-i şerifte de ifâde edilmektedir.[906][379]

655. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (sallallahu aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz namaz kılmak isteyip de ayakkabılarını (ayağından) çıkardığı zaman, onlarla kimseyi rahatsız etmesin. (Ya) onları ayaklarının arasına koysun, yahutta namazı onlarla kılsın."[907][380]

Açıklama

Bu hadisle ilgili açıklamalar bundan önceki iki hadisin şerhinde geçmiştir. Oraya müracaat edilmelidir. Şuna işaret edelim ki, bugün artık camilerdeki ayakkabılıklar kullanmak, kesinlikle ayakkabıları, pencere kenarlarına veya duvar diplerine koymamak gerekmektedir. Mescidlerin temizliği ve cemaatin rahatsız edilmemesi buna bağlıdır.[908][381]

90. Seccade Üzerinde Namaz

656. ...Meymûnebint el-Hâris demiştir ki: "Peygamber (s.a.) namaz kılar ben de hayızh olduğum halde onun (yüzü) hizasında bulunurdum. Bazan seccade üzerinde namaz kılarken secdeye vardığında elbisesi bana dokunurdu."[909][382]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen kelimesi hurma yaprakların-dan örülmüş seccade anlamına gelir. Hıımre aslında örtmek demektir. Bazılarına göre bu seccade ipleri hurma yapraklan ile örtülü olduğu için bu ismi almıştır. Taberî'ye göre ise, küçük bir namazlık anlamına gelir. İnsanın elini ve yüzünü yerin soğuk

veya sıcağından Örterek koruduğu için bu ismi almıştır. Eğer büyük olursa "hasır" ismini alır.[910][383]

Hattâbî ise, yerin yüzünü örttüğü için bu ismi aldığını söyler.

İbn Battal, seccade üzerinde namaz kılmanın caiz olduğuna dair ilim adamları arasında görüş birliği bulunduğunu, ancak sadece Ömer b. Abdullaziz'in seccade üzerine toprak dökerek secde ettiğini bunun da onun seccade üzerine secde etmeyi caiz görmediğine değil de tevazu ve huşû'daki derecesine delâlet ettiğini söylemiştir.

Merhum Hattâbî bu hadis-i şerif üzerine yazdığı haşiyesinde şunları kaydetmiştir: "Bu hadis hasır ve benzeri sergiler üzerinde namaz kılmanın caiz olduğuna delâlet etmektedir. Seleften bazıları toprak üstünde kılınmayan namazın mekruh olduğunu söylemişlerse de bazıları yerden biten her cins bitkiden yapılmış sergi üzerinde namaz kılmak caizdir demişlerdir."[911][384]

Bazı Hükümler

1. Hayızlı kadınla bir arada bulunmak caizdir.
2. Hayızlı kadının bedeni temizdir.
3. Namaz kıtan bir kimsenin elbisesine kadının dokunması onun namazına zarar vermez. Bu hususta kadının temiz veya hayızlı olması halidir.
4. Hasır ve seccade üzerinde namaz kılmak caizdir.
5. Hayızlı kadının elbisesi temizdir.

Ancak Kirmanı, kadınla bir hizada namaz kılmak namazı bozmaz diyerek Hanefileri tenkid etmek istemiştir. Ancak Aynî, bu mesele Kirmânî' nin zannettiği gibi olmayıp bir takım kayıt ve şartlara bağlı olduğunu bu şartlar gerçekleşmedikçe erkeğin kadınla yan yana durmasının Hanefîlere göre de namazı bozmadığını beyân etmiştir.[912][385]

91. Hasır Üstünde Namaz Kılmak

657. ...Enes b. Malik'den; demiştir ki:

"Ensar'dan bir adam (Peygamberimize); "Ya Resulallah (s.a.), ben şişman bir adamım, seninle beraber namaz kılamıyorum" dedi.(Gerçekten de) şişmandı.Peygamber için bir yemek hazırlayıp onu evine çağırdı ve Peygamberimize, (haydi) bir namaz kıl da nasıl namaz kıldığını göreyim,

böylece (bundan sonraki namazlarımda) seni örnek alayım" dedi.(Bunun üzerine kalkıp) ellerindeki hasırın bir yanını ıslattılar.(Hz. Peygamber de) kalktı iki rekat namaz kıldı.
İbn Carud, Enes b. Malik'e, "Peygamber (s.a.) böyle devamlı kuşluk namazı kılar mıydı?" dedi.O da:
O günden başka onu (kuşluk namazı) kılarken görmedim cevabını verdi.[913][386]

Açıklama

Yemek hazırlayarak Hz. Peygamberi evine çağıran sahâbî, Ibn Hacer el-Askalân'ye göre, Atbân b. Mâlik'dir. Çok, şişman olduğu için cemaatle namaz kılamazdı. İmama uyamadığı için geri kalır, namazını imamla beraber bitiremezdi. Resûlullah'ın namaz kılışını yakından görmek ve onu örnek almak için evine yemeğe çağırmış ve yukarıda geçtiği gibi ev halkı kendilerine ait bir hasırı yıkayarak sermişler, Resûl-i Ekrem de kuşluk namazını hasırın üzerinde kılmıştır. Bu hasın yıkamalarına sebeb, üzerinde pislik bulunduğunun kesinlikle bilinmesidir.
Enes b. Mâlik'e; Resûl-i Ekrem'in her zaman böyle kuşluk namazı kılmak âdeti miydi?" diye soru soran kimsenin ismi Abdulhamîd b. el-Münzir b. el-Cârûd'dur.[914][387]

Bazı Hükümler

1. Yemek hazırlayarak fazilet sahibi kimselere ikram etmek mustehabtır.
2. Meşru bir engel olmadığı zaman, davete icabet etmek gereklidir.
3. Hasır ve benzeri sergiler üzerinde namaz kılmak caizdir.
4. Namaza gitmeyi güçleştirendir özür bulunduğu zaman cemaati terk etmek caizdir.Hasır üzerinde namazın cevazı ile ilgili malumat için bir ön-çeki hadisin izahına bakılmalıdır.
5. Fakir bir müslüman davet ettiği zaman tekebbüre kapılmadan davete icabet etmek gerekir.[915][388]

658. ...Enes b. Mâlik (r.a.)'den şöyle cfediği rivayet edilmiştir: Peygamber (s.a.) Ümmü Süleym'i (zaman zaman) ziyaret ederdi, bazan (da bu ziyaret

esnasında) namaz (vakti) girerdi. Resûl-i Ekrem (s.a.) de bize ait ve suyla yıkanmış hasırdan ibaret olan bir sergi üzerine namaz(ını) kılardı.[916][389]

Açıklama

608 numaralı hadis-i şerifi açıklarken belirttiğimiz gibi Enes b. Mâlik'in teyzesi Ümmü Haram, Resûl-i Ekrem (s.a.)'in süt annesi idi. Enes (r.a.)'in annesi Ümmü Süleym ile beraber otururdu. Bl bakımdan Resûl-i Zişân Efendimiz sık sık bu iki kadını ziyaret ederdi. Bazan da bu ziyaret saatleri namaz vaktine isabet ederdi. Bu sebeble de namazın ilk sünnetini orada kılardı. Bu namazın farz namaz olduğunu kabul etmek imkânsızdır. Çünkü; "Resûl-i Ekrem, farz namazları mutlaka mescidde cemaatle kılardı.[917][390] Bu'bakımdanÜmmü Süleym'in (r.anhâ) evinde kılınan bu namazın farz namaza bağlı olarak kılınan revâtib sünnetlerinden birinin olması ihtimali çok kuvvetlidir. Çünkü Resûl-i Zişan Efendimizin mescidde nafile kılmak âdeti değildi.
Netice olarak bu hadis-i şerif hasır, post ve benzeri sergiler üzerinde namaz kılmanın caiz olduğunu beyân etmektedir. Bu sergilerin bitkilerden veya hayvan derilerinden yapılmış olması da önemli değildir. Tirmizî'nin ifâdesine göre gerek sahabeden ve gerekse sonraki nesillerden gelen ilim adamlarının büyük çoğunluğu bu görüştedirler. Aynı zamanda İmam Ahmed, el-Evzaî, Şafiî ve fıkıh âlimlerinin büyük çoğunluğu da bu görüştedirler.[918][391]

659. ...el-Muğîre b. Şu'be (r.a.)'den; demiştir ki: "Peygambs s.a.) hasır ve debağatlanmış post üzerinde namaz kılardı."[919][392]

Açıklama

Bu hadis-i şerif hasır, post ve benzeri sergiler üzerinde namaz kılmanın caiz olduğunu ifâde eden bir önceki hadis-i şerifi te'yid etmektedir.
Yine bir önceki hadis-i şerifin izahında belirttiğimiz gibi ulemânın büyük çoğunluğu da bu görüştedir.
Her ne kadar bu hadisin râvîleri arasında kimliği iyice bilinmeyen Abdullah b. Said bulunduğu için bu hadis zayıfsa da Resûî-i Ekrem'in hasır ve benzeri sergiler üzerinde namaz kıldığı bir çok sahih senedle rivayet edilmiştir.

Ancak tabiînden bazı kişiler, toprağın dışında herhangi bir sergi üzerinde namazı mekruh sayarlardı. İbn Şîrîn ile Saîd b. el-Müseyyeb keçe üzerinde namaz kılmanın mekruh olduğunu söylerlerdi. Câbir b. Zeyd ise, hayvan derisinden yapılan her çeşit sergi üzerinde namaz kılmayı mekruh görürdü
Urve b. Zübeyr de toprağın dışında herhangi bir sergi üzerinde namaz kılmayı mekruh sayardı.
Mâlİkî mezhebine göre, yumuşak sergi üzerinde secde etmek mekruhtur. Ancak hasır üzerine secde etmekte bir sakınca yoktur. Müdevvene'de İmam Mâlik (r.a.)'in keçe üzerine, kıldan yapılmış sergi üzerine, secde etmeyi mekruh gördüğü ancak bu sergiler üzerinde oturup kalkmada ve rükû etmede bir sakınca görmediği kaydedilmektedir. Yine İmam Mâlik, hasır ve otlardan örülen sergiler üzerine secde etmekte bir sakınca görmediği gibi, toprağın soğuğundan veya sıcağından korunmak maksadıyla ketenden veya pamuktan dokunmuş elbise üzerine secde etmekte de bir sakınca görmezdi.[920][393]

92. Kişi Elbisenin Üzerine Secde Edebilir

660. ...Enes b. Mâlik (r.a.)',den; demiştir ki: "Biz Resûlullah (s.a.) ile sıcağın şiddetli zamanlarında namaz kılardık. (İçimizden) birimiz (sıcağın şiddetinden dolayı) yüzünü yere koyamazsa elbisesini sererek üzerine secde ederdi."[921][394]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, sıcağın ve soğuğun şiddetli zamanlarında giyilen elbiseyi namazda iken yayıp üzerine secde etmeyi caiz gören Ebû Hanife, Mâlik, Ahmed b. Hanbel ve îshak b. Râhûye'nin delilidir. Bu imamların bu ictihadları aynı zamanda Hz. Ömer'in görüşüne de uygundur.
İbrahim en-Nehâî, Atâ, Mücâhid de bu görüşte oldukları gibi, Hasan el-Basri de "Bunda bir sakınca yoktur" demiştir.
İmam Şafiî ise, Hâkim ile Öeyhakî'nin[922][395] , Habbâb b. el-Eret (r.a.)'den rivayet ettikleri; "Nebiyy-i Ekrem (s.a.) 'e taşların sıcaklığından dolayı alınlarımızda hissettiğimiz acıdan şikâyette bulunduk da bize bu sıkıntımızı giderecek bir çâre söylemedi" mânâsındaki hadisle ve "Ey Rabah, alnım toprağa bula" mealindeki hadis-i şerif ile amel ederek bu âlimlere muhalefet

etmiştir. Şafiî hazretlerine göre mevzuumuzu teşkil eden hadis-i şerifin, üzerine secde etmeye izin verdiği elbise, namaz kılan kimsenin üzerinde giyili olmakla beraber üzerinde olduğu kimsenin hareketiyle hareket etmeyecek kadar uzun olan elbisedir. Şayet sahibinin hareketiyle hareket ederse, o elbisenin üzerine secde edilerek kılınan namaz fasit olur.[923][396]

Bazı Hükümler

1. Namaz esnasında namazın sıhhati veya kemâli ile olarak yapılan amel-j kalîlde herhangi bir sakınca yoktur.
2. Namaz kılan kimsenin üzerine giymiş olduğu elbisenin bir ucuna secde etmesi caizdir.
3. Namazda huşu duygusunu korumaya ve devam ettirmeye dikkat etmek lâzımdır. Çünkü Sahâbe-i Kirâm'ın elbiselerinin üzerine secde etmekten gayeleri sıcağın tesiriyle huşularının kaybolmasını önlemekti.[924][397]

Saflarla İlgili Çeşitli Bablar

93. Safların Düzeltilmesi

661. ...Câbir b. Semure'den; dedi ki:
Peygamber (Sallellahü aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: "Siz meleklerin Rabbleri huzurunda saf bağladığı gibi saf teşkil etmez misiniz?"
Melekler Rabbleri huzurunda nasıl saf bağlarlar? diye sorduk. Peygamber (s.a.):
"Öndeki safları tamamlarlar ve saf da sıkışık dururlar" buyurdu.[925][398]

Açıklama

Cemaat çoğalıp da saf teşkil etmek gerekince safların tertibi şöyle olur: Evvelâ erkekler, sonra erkek çocuklar, daha sonra kadınlar saf olur. İşte bu hadis-i şerif safların tertibine ve önemine dikkati çekmekte müslümanların saflarını düz ve sık tutmalarını emretmektedir.
Nitekim Resul-ü Ekrem Efendimiz : "Doğrulunuz ki ki kalpleriniz de doğrulsun. Sıklasınız ki, birbirinize karşı merhamet ve şefkat hasdolsun."[926][399]

Yine Resul-i Ekrem (s.a.) Efendijniz bu mevzunun önemini beyân etmek için şöyle buyurmuşlardır: "Safları düzgün ve omuzlarınızı bir hizada tutunuz. Aranızdaki açıklıkları kapatınız. Kardeşlerinizi ellerinizle yumuşatarak yani omuzlarını okşayarak safa sokunuz. Şeytana (aranızda) açıklık bırakmayınız. Saflara yaklaşan Cenab-ı Hakk'a da yaklaşmış olur. Safların arasını açanın Cenab-ı Hakla da arası açılır"[927][400]

Bazı Hükümler

1. îmamın cemaate dikkat etmesi ve onları haklarmda en hayırlı olan fullere teşvik ve davet etmesi lazımdır.
2. Öncelikle ilk safları tamamlamak ilk saflar tamamlanmadan ikinci saf fa geçmemek müstehabdır.
3. Safların sık tutulması müstehabdır.
Fıkıh âlimlerinin bu konudaki görüşleri için aşağıdaki hadisin izahına bakılmalıdır.[928][401]

662. ...Nu'mân b. Beşir şöyle demiştir:
(Birgün) Resûlullah (s.a.) cemaate yönelerek üç defa "saflarınızı düzeltiniz-' buyurdu (ve sonra şöyle devam etti): "Vallahi ya saflarınızı düzeltirsiniz, yabutta Allah kalblerinizi başka başka taraflara çevirir." (Râvi Nu'man b. Beşîr) dedi ki: Ben (Resûl-i Ekrem'in bu sözünden) sonra gördüm ki herkes omuzunu arkadaşının omuzuna, dizini arkadaşının dizine, topuğunu (da) arkadaşının topuduna yapıştırıyordu."[929][402]

Açıklama

Bu hadis-i şerifin zahirine göre buradaki safların düz ve sık tutulmasına dair emrin farziyet ifâde etmesi gerekir. Çünkü böyle yeminle birlikte şiddetli tehdid bildiren emirlerin hükümleri farziyet ifâde eder. îbn Hazm bu hadis-i şerifin zahirine sarılarak namazda safları düz tutmanın farz olduğuna hükmetmiştir, tbn Hazm ayrıca Hz. Ömer'in, safların düz tutulması için Ebû Osman en-Nehdî'nin ayağına vurduğuna dair rivayet edilen hadis ile ve bir de Süveyd b.Ğafle'den rivayet edilen, "Bilâl bizim omuzlarımızı bir hizaya getirir ve namazda ayaklarımıza vururdu" mealindeki hadis-i şerifle amel

etmiş ve Hz. Ömer ve Bilâl farzın dışında herhangi bir fiili terk etmekten dolayı kimsenin ayaklarına vurmamışlardır, demiştir.
Ulemânın büyük çoğunluğuna göre ise, namazda safları düzgün tutmanın hükmü sünnettir. Hatta bazı kimseler safları namazda düz tutmanın hükmünün sünnet olduğuna dair icma bulunduğunu iddia etmişlerdir. Bu hükmü benimseyen kimseler göre hadis-i şerifteki yeminle te'kid edilmiş olan şiddetli tehditler farziyyet için değil, safların düzgün tutulmasına teşvik ve buna uymayanları bu hareketlerinden sakındırmak içindir.
Aynı şekilde Hz. Bilâl ve Hz. Ömer'in, safların düzenini bozan kimselerin ayaklarına vurmaları da safları düz tutmanın farz olduğunu ifâde etmez. Çünkü bu zatların, sünnetin terkinden dolayı da ta'zir cezası gerektiği görüşünde oldukları bilinmektedir.
Hadis-i şerifte geçen "Allah'ın kalbleri başka başka tarafa çevirmesi*' sözüyle kasd edilen mânâ ise kalblerin kin, düşmanlık ve öfke ile dolması, cemaatin kalbine müslümanhğın ekmiş olduğu esvgi ve merhamet duygularının, yerlerini bu süflî duygulara terk etmesi demektir. Çünkü dış organlarla yapılan fiillerin kalbteki ve iç dünyamızdaki tesiri büyüktür. Dışarıdaki her hareketin içte kendine göre bir tesiri vardır.[930][403]

Bazı Hükümler

1. Namazda safların sık ve düzgün tutulması teşvik edilmiştir.
2. Safların düzenini bozan kimseler Resûlullah'ın diliyle azarlanmıştır.[931][404]

663. ...Simâk b. Harb'den; demiştir ki:
Nu'man b. Beşîr'i (şöyle) derken işittim: "Peygamber (s.a.) bizi saflarda ok gibi düzene sokardı. Resûlullah (s.a.) bizim bunu öğrendiğimize (ve önemini) anladığımıza kanaat getirinceye kadar (bu işe devam etti). Bir gün (yine) bize yönelmişti. Bir de ne görsün, bir adam göğsünü (saftan) ileri çıkarmış (duruyor). Bunun üzerine (şöyle); (Allah'a yemin olsun ki) Ya saflarınızı düzeltirsiniz, yahutta Allah aranızı açar" diye buyurdu.[932][405]

Açıklama

Bu hadis-i şerif safların düzeltilmesini emretmektedir. Safların düzeltilmesinden maksat, bir safta bulunan kimselerin dümdüz bir hizada durmalarıdır. Safların aralarındaki boşlukları doldurmaya tesviye denir. Bu bakımdan cemaatle namaz kılacak olan kimse, hem safların sıklığına hem de düzgünlüğüne dikkat etmeli ve bu düzeni bozmaktan son derece sakıncalıdır. Peygamber Efendimizin, "Ya safları düzeltirsiniz, yahutta Allah yüzlerinizi başka başka kılıklara çevirir (aranızı açar)" buyurması, safları düzgün tutmayanlar hakkında büyük bir tehdiddir. Cemaat çeşitli yönlere dönerek safları bozunca, cezaları, suçları cinsinden olmak üzere, yüzleri de başka kılıklara döndürülecektir. Bazıları bu cümleye "Allah aranıza düşmanlık ve kin sokar, kainlerinizi değiştirir" şeklinde mânâ vermişlerdir. Çünkü cemaatin safları bozması zahirî bir muhalefettir. Zahirin muhalefeti ise, bâtının muhalefetine sebeb olur.
Ulemâdan bazıları da hadiste zahirî mânâsının kasd edildiğini söyleyerek hadise şöyle mânâ vermişlerdir: "Saflarınızı düzeltin! Düzeltmezseniz, Allah da sizin yüzlerinizi asli yaratılışından çıkararak kafanız tarafına çevirir. Neticede çirkin bir şekil alırsınız."
Namazda safları düzeltmenin mezheb imamlarına göre hükmü bir önceki hadis-i şerifte geçmiştir. Oraya müracaat edilebilir.
Rivayete göre Hz. Ömer safları düzeltmek için özel adamlar görevlendirmişti. Kendisi imam olduğu vakit bu görevliler safların düzeldiğini haber vermedikçe namaza niyetlenmezdi. Hz. Osman ile Hz. Ali'nin bu cihete çok dikkat ettikleri rivayet olunur. Hatta Hz. Ali namaza duracağı zaman, safları teftiş eder bir safta eğrilik görürse: "Ey filan, sen biraz ileri çık; ey falan sen de biraz geri çekil!.." dermiş. Hadis-i şerif safların düzeltilmesinden başka ikâmet esnasında ve ikâmetle namaz arasında konuşmanın caiz olduğuna da delildir.[933][406]

664. ...el-Berâ b. Âzib (r.a.)'den; demiştir ki:
Peygamber (s.a.) bir ucdan bir uca safların arasına girer, göğüslerimize ve omuzlarımıza dokunarak (bizi doğrultur) ve; "eğri büğrü olmayınız ki kalbleriniz arasında ihtilaf olmasın, şüphesiz Allah ile melekler ilk saflara rahmet ve istiğfar ederler" buyurdu.[934][407]

Açıklama

Hadisin zahirine göre kalb, dış organların hareketlerinden müteessir olmakta ve hatta tamamen onların hareketlerine bağlı olarak değişmektedir. Gerçekten de fiillerimizle fikirlerimiz arasında karşılıklı te'sirler vardır. Toplumsal davranışların ise, fikir ve hisler üzerindeki te'siri daha da büyüktür.

Ancak bu hadis-i şerifin, "dikkat edin vücudda bir et parçası vardır; iyi olduğu zaman vücudun tamamı iyidir, o bozulduğu zaman vücudun tamamı bozulur. Dikkat edin o kalbdir."[935][408] hadis-i şerifiyle tearuz ettiği zannedilmemelidir. Çünkü bu hadiste fert veya toplum olarak kişilerin davranışlarının başkalarının kalbi, fikri ve hisleri üzerindeki tesirleri ifade edilirken, ikinci hadis-i şerifte şahsın kalb alemindeki kendi duygu, düşünce ve heyecanlarının yine kendi dış organları üzerindeki tesiri ifâde edilmektedir. Bu mânâda kalb gerçekten vücud sarayının hükümdarıdır. Vücudun bütün organları ona bağlıdır.

Bazan kalb sevinçle dolar da gözler bu sevincin müjdesini pırıl pırıl parlayarak verir, dudaklar memnuniyetle gülümser. Bazan sıkıntıdan patlayacak hâle gelen kalbin bu dehşet verici hali yüzlerde en açık ifâdesini bulur. Bazan berrak bir suyun şırıltısını hatırlatacak kadar şen ve tatlı, bazan bir kayanın uçurumlara yuvarlanışındaki korkunç gürültüleri hatırlatacak derecede sert ve keskin ifadeli sözler hep içteki kalbin dışta görülen eserleridir.

Ayrıca bu hadis-i şerifte ilk safların fazileti beyân edilmiştir. Nitekim diğer bir hadiste şöyle buyurulmuştur: "Erkek saflarının en hayırlısı birincisi ve en hayırsızı sonuncusudur. Kadın saflarının en hayırlısı sonuncusu ve en hayırsızı birincidir"[936][409] Ayrıca,"Resûlullah birinci saf için üç kere ve ikinci saf için de iki kere istiğfar etmiştir."[937][410]

Bu bakımdan Allah'ın rahmeti en çok ilk safların üzerine iner.[938][411]

Bazı Hükümler

1. İmam safların tertib ve düzenine dikkat etmelidir.Gerektiği zaman eliyle mudahelede bulunmalıdır.

2. Safların gerisinde kalarak veya ilerisine durarak düzenini bozmak yasaklanmıştır.

3. îlk saflara durmak teşvik edilmektedir.[939][412]

665. ...en-Nu'man b. Beşîr'den; demiştir ki: "Peygamber (s.a.) biz namaza kalkınca saflarımızı düzeltirdi. Biz (saflarımızda iyice) düzelince de tekbir alırdı."[940][413]

Açıklama

Bu hadis-i şerif imamın gerek eliyle gerekse diliyle veya işâretleriyle safları düzeltmesi ve ondan sonra namaza durması lâzım geldiğine delâlet etmektedir. Ulemanın büyük çoğunluğu bu hadis-i şerifi delil getirerek, "îmam iftitah (başlama) tekbirini, safları iyice düzelttikten sonra alır" demişler ve safların tertibi de cemaat ayağa kalktıktan sonra olacağına göre, imamın ancak ikâmet bittikten ve safları düzelttikten sonra namaza duracağı görüşünü kabul etmişlerdir. Bazı âlimlerse imam, ikâmet getirilirken safları düzeltir, müezzin "kad kametissalâtu" deyince de iftitah tekbirini alır demişlerdir. Bilindiği gibi Hanefî ulemâsı da bu görüştedir.[941][414]

666. ...tbn Ömer (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah sallellahü aleyhi vesellem şöyle buyurmuştur: "Saflarınızı düz tutunuz, omuzları(mzi) bir hizaya getiriniz, boşluktan kapatınız, kardeşlerinize yumuşak davranınız."
(Râvi) Isa, "kardeşlerinize yumuşak davranınız" kelimelerini rivayet etmemiştir.
"Şeytana (aranızda) açıklık bırakmayınız. Saffı birleştiren kimseye Allah (rahmetini) eriştirir. Birleştirmeyenden de (rahmetini) keser."[942][415]
Ebü Dâvûd dedi ki: Ebû Şecere, Kesîr b. Mürre'dir.
YineEbû Dâvûd dedi ki: "Kardeşlerinize yumuşak davranınız” cümlesinin anlamı; bir kimse gelip de safa girmek istediği zaman, herkes ona karşı omuzlarını yumuşak tutsun da, o da safa girebilsin, demektir.[943][416]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen "kardeşlerinize yumuşak davranınız" sözüne hadis âlimleri çeşitli mânâlar vermişlerdir. Merhum müellif Ebû Davud'un bu cümleden aldığı mânâ tercümede sunulmuştur. Kıymetli âlimlerimizden

Nimet-i İslâm müellifi merhum M.Zihnî Efendi de bu cümlenin mânâsını şöyle açıklamıştır: "Kardeşlerinizin omuzlarını ellerinizle okşayarak saflara sokulunuz. Ancak bu cümleden bu mânânın çıkması kelimesinin şeklinde şeddeli okunmasına bağlıdır. İmâm Ahmed'in ve Ebû Davud'un rivayetinde ise, şeklinde şeddesiz olarak gelmiştir ki, saftakilere emirdir. "Kardeşlerinize size uzanan elleri sebebiyle yumuşayın. Yani safa sokulmak için omzunuza el koyanlara sertlik göstermeyiniz" demektedir.[944][417]

Netice olarak kelimesi, şeddesiz okununca şu mânâ anlaşılıyor: "Safları düzeltmek maksadıyla sizi elleriyle tutarak ileriye veya geriye çeken kardeşlerinize itaat edin de iyilik ve takva hususunda yardımlaşmanın sevab ve faziletine erişin."

Söz konusu olan bu kelime şeddesiz okununca şu mânâya da gelir: "tek başına bir safta namaz kılmak mecburiyetinde kalan bir kimse, sizi eliyle tutarak yanma çektiği zaman, ona itaat ediniz de onun namazını fesada uğramaktan kurtarınız."

Şeddeli okununca, yukarıda da açıklandığı üzere bu "yumuşak davranınız"emri, safda bulunanlara değil, safa girmek isteyenleredir.

Hadis-i şerifte geçen "safı birleştiren" sözüyle, cemaate gelerek safta hazır bulunan kimse kast edilmiş olabileceği gibi, safları sıklaştıran kimsenin kasd edilmiş olması da mümkündür.

"Safları birleştirmeyen kimse" sözüyle de safta bulunuyorken ihtiyaç olmaksızın, kayfî olarak saftan çıkan kimse kast edilmiş olabileceği gibi, safa durduğu zaman kendisiyle sağında veya solunda bulunan kimse arasında açıklık bırakanın kasd edilmiş olması da mümkündür.

"Allah rahmetini eriştirir" cümlesi aynı zamanda "Allah o kimseye rahmetini eriştirsin"anlamındaCenab-ıPeygamber'indilinden bir dua da olabilir.

"Birleştirmeyeni de rahmetinden keser" cümlesinde de "Allah ondan rahmetini kessin" şeklinde beddua anlamı bulunduğu söylenebilir.[945][418]

Bazı Hükümler

1. Saflarda bulunan açığı kapatmak arkada bulunanlann üzerine vacıbdır.

2. Ön safta bulunan açıklığı kapatmakta büyük hayr ve sevab vardır.Bu sevaba erişmeye mü.'minler teşvik edilmiştir.

3. Saflarda açıklık bırakan kimseler için şiddetli tehdidler vardır. Hatta tbn Hacer bu tehdide bakarak saflarda açıklık bırakmayı büyük günahlardan saymıştır.[946][419]

667. ...Enes b. Mâlik'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Saflarınızı sıklaştırınız. Ve safları birbirine yaklaştırınız. Boyunlarınız bir hizada olmasın. Nefsim kudret elinde olan (Allah) a yemin ederim ki, şeytanların siyah ve küçük koyunlar gibi saf aralıklarına girdiklerini görüyorum."[947][420]

Açıklama

"Safları sıklaştırmak "tan maksat saf teşkil eden fertler arasında açıklık bırakmamaktır. "Safların biri birine yaklaştırılması"ndan maksat ise, bazı imamların takdirine göre safların arasında üç zîra'dan fazla açıklık bulunmamasıdır.[948][421]
Ni'met-i İslâm müellifi iki saf arasındaki miktarın iki zira' olduğunu kaydetmektedir.[949][422]
Şeytanların saflar arasından küçük ve siyah davarlar gibi koşuşmaları namaz kılanların kalblerine vesvese vererek onların namazlarının sevabını düşürmek veya namazlarını tamamen ifsad etmek içindir. Bu bakımdan saflar arasında açıklık bırakmak tamamen şeytanların kalblere vesvese vermesine ve belki de namazı tamamen ifsad etmelerine imkân vermek demektir.
Halbuki saflar arasındaki yakınlık ve sıklık kalbler arasında da bir yakınlığa sebep olacağından, şeytanın bu kalblere kin ve düşmanlık tohumlan atmasına da engel olacaktır.
Hadis-i şerifte şeytanların benzetildiği küçük ve kara koyunlar aslında Yemen'de yetişir ve kuyruksuz olur.[950][423]

Bazı Hükümler

1. Safların sık ve düzgün oIması gerekir.
2. İki safın arasındaki mesafe de iki veya zira'(190-135 cm)'dan daha fazla olmamalıdır.

3. Zorlayıcı bir sebeb olmaksızın yemin etmek caizdir.
4. Safların sık olmayışı, saflar arasına şeytanların girmesine sebeb olur.[951][424]

668. ..Enes b. Mâlik (r.a.)'dan; demiştir ki:
Resûlullah (s.a.) "Saflarınızı düzeltiniz. Çünkü safların düz olması namazın kemâlindendir." buyurdu.[952][425]

Açıklama

Hadis-i şerifte, safların sık ve düz tutulmasının namazın sıhhatinden değil de tamamından sayılmasına bakarak, ibn Battal gibi alimler, safların sık ve düzgün tutulmasının hükmü sünnettir demişlerdir. Çünkü bir amelin sıhhati; farzıyla, tamamı, sünnetiyle, güzelliği ise, âdâb ve müstehablarıyladır.
Ancak İbn Dakik'1-îd gibi bazı alimler de "tamam"kelimesinin örfte, "güzellik" anlamında kullanıldığına bakarak, safları sık ve düzgün tutmanın müstehab olduğunu söylemişlerdir. Fakat "şer'î mânânın yanında örfî mânânın bir değeri yoktur" diye kendisine cevab verilmiştir.[953][426]
Bununla beraber, Müslim'in bir rivayetinde "tamam" kelimesi yerinde "hüsn" (güzellik) kelimesi geçmektedir.[954][427]
îbn Hazm ise, hadisin zahirî mânâsına bakarak safların sık ve düz tutulmasının farz olduğunu söylemiştir. Biz bu mevzudaki mezheb imamlarının görüşlerim 662. hadisin açıklamasında naklettik. Oraya müracaat edilebilir.[955][428]

669. .. .Muhammed b. Müslim b. es-Sâib demiştir ki: Bir gün Enes b. Mâlik'in yanında namaz kıldım da (bana):
Bu sırık niçin yapıldı biliyor musun? dedi. (Ben de:)
Hayır Vallahi bilmiyorum dedim. O da (şöyle) dedi:
Peygamber (s.a.) bunu eline alır ve "saflarınızı düzgün ve sık tutunuz" buyurdu.[956][429]

Açıklama

Safların düzeltilmesinden maksat, bir safta bulunan cemaatin tamamıyla bir hizaya durmalarıdır.Safların aralarındaki boşlukları doldurmaya da "tesviye" denir. Biz tercümemizde buradaki tesviyeye safları düz ve sık tutmak manası verdik.

Resul-i Ekrem'in mescide konulmasını emrettiği bu sırığı safları düzeltme esnasında eline almasının hikmeti "Saflarınızı bu sırık gibi dümdüz yapınız" demek istemesiyle açıklanabilir.[957][430]

670. ...Enes (r.a.)'den; demiştir ki:
Peygamber (s.a.) namaz kılmaya kalktığı vakit sağ eline bir sopa alıp (sağ tarafına) dönerek:
"Doğrulunuz, saflarınızı düzeltiniz!" buyururdu. Sonra sopayı sol eline alıp (sol tarafındakilere:)
“Doğrulunuz, saflarınızı düzeltiniz!" buyurdu.[958][431]

Açıklama

Cenab-ı Peygamber (s.a.) insanların dış dünyalarındaki düzensizlik ve kargaşalıkların iç dünyalarını olumsuz yönde, dış dünyalarındaki nizam ve intizamın ise iç dünyalarını olumlu yönde etkileyeceğini çok iyi bildiği için saflar arasındaki nizam ve intizamın gerçekleşmesinde son derece titizlik göstermiş, safları denetlerken önce deyneği sağ eline alarak safların sağ kanadını teşkil edenlere, sonra da sol eline alarak sol kanadını teşkil edenlere gösterip "işte saflarınızı bu değnek gibi dümdüz tutunuz da kalbleriniz de böyle doğru ve birbirine bağlı olsun" buyurmak suretiyle çok veciz ve canlı bir ifâde tarzı kullanmıştır.[959][432]

671. ...Enes b. Mâlik (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.); "Önce birinci saffı, ondan sonra onu takib eden saffı tamamlayınız. Eksiklik kalırsa son safta kalsın" buyurmuştur.[960][433]

Açıklama

Bu hadis-i şerifin mânâsını "ilk saf tam olduktan sonra diğer safların arasında açıklık bulunmasında sakınca yoktur" şeklinde anlamak yanlıştır. Bu hadiste ifâde edilmek istenen şudur: Safları tamamlamaya birinci saftan başlamalıdır. Ondan sonra ikinci saf ondan sonra da hiç atlamadan sırayla onu takib ederek saflar tamamlanmalıdır. Şayet safların birisi eksik kalacaksa bu eksik saf en arkadaki olmalıdır.

Bilindiği gibi safların teşkiline imamın ardından başlanır. Önce imamın arkasına durulur. Ondan sonra imamın arkasında bulunan kişinin sağma ve soluna durularak birinci saf tamamlanır. Diğer safların teşkil edilmesine de aynı şekilde imamın arkasından başlanır. Saffın sağ ve sol kanadında bulunan kimseler hizaya girerlerken imamın arkasında bulunan ve sabit nokta vazifesini gören kişiye göre kendilerini düzene sokarlar. Yoksa, günümüzde cemaat içerisinde bulunan bazı kimselerin zannettiği gibi sağ başta veya sol başta bulunanlara göre hizaya girmek yanlıştır. Her ne kadar İmam Mâlik, "kişi saf teşkiline istediği yerden başlar "demişse de onun bu sözü bu hadis-i şerife aykırıdır. 681. hadisin izahında bu mevzu tekrar ele alınacaktır.[961][434]

672. ..İbn Abbâs (r.a.)'dan; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu "Sizin en hayırlınız, namazda omuzu en yumuşak olanınızdır"[962][435]
Ebû Dâvûd dedi ki: Ca'fer b. Yahya, Mekkelidir.[963][436]

Açıklama

Bu hadisin mânâsı şudur: Sizin en hayırlınız saflar arasındaki açıklığı kapatmak hususunda en çok gayret göstereniniz, bu konudaki emirlere en çabuk uyanınızdır. Saffa girmek isteyen kimseye kibre düşmeden, hemen yanından yer açarak onun arzusuna cevab vereninizdir.
Hattâbi'ye göre, "omuzu yumuşak" olmaktan maksat yanmdakini rahatsız etmemek, omuzuyla onu incitmemek, bir kimse safa girmek ve saftaki açığı kapatmak istediği zaman, ona imkân vermektir. Bu sayede saflar sıklaşır safta bulunan fertlerin kenetleşerek sayısı çoğalmış olur.[964][437]

94. Direkler Arasında Saf Tutmak

673. ...Abdulhamîd b. Mahmûd demiştir ki: Bir cuma günü Enes b. Mâlik'le namaz kılmıştım. (Kalabalıktan) direklerin arasına itildik. (Kimimiz) öne geçtik (kimimiz de) geride kaldık. (Namazı kılınca) Enes; "Biz Peygamber (s.a.) zamanında bundan sakınırdık" dedi.[965][438]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen "bir kısmımız öne geçtik, bir kısmımız da geride kaIdık." sözünün anlamı,"Kalabalık bizi ister istemez iki direk arasına itince her ne kadar içimizden bazıları direkler arasında saf olup namaz kılmaya başlamışlarsa da bir kısmımız da direkler arasında bulunmaktan sakınarak geriye çekildi" demektir.

Nesâî'nin riyâyetinde geride kalan kimsenin Enes olduğu ifade ediliyor.

İbn Arabî ve Aynî'nin ifâdesine göre, Hz. Enes'in beyân ettiği direkler arasında namaz kılmaktaki sakıncanın sebebi, direklerin cemaat arasına girerek onlar arasındaki irtibatı kesmesidir. Yahutta oraların müslüman cin-nîlerin namaz kıldıkları yerler olmasıdır. Direkler arasındaki hattın saflara paralel (müvâzi) olmaması "hâlinde safların düzenini bozacağı için de buralarda namaz kılmayı sakıncalı görmüşlerdir diye düşünülebilir.[966][439]

Direkler arası, ayakkabı koymaya mahsus yerler olduğu için buralarda namaz kılmak sakıncalıdır diyenler olmuşsa da İbn Seyyidi'n-Nâs; "Direkler arasında bulunan yerlere ayakabı koymak sonradan âdet olmuştur. Hz. Peygamber zamanında böyle bir âdet yoktu, bu bakımdan Hz. Enes'in; "Biz Peygamber (s.a.) zamanında bundan sakınırdık." sözü buna bağlanamaz" diyerek bu görüşe itiraz etmiştir.[967][440]

Ancak zaruret hâlinde direkler arasına saf teşkil ederek cemaatle namaz kılmakta bir sakınca olmadığına dair ulema arasında görüş birliği vardır. Bu mevzuda mezheblerin görüşü şöyledir:

1. Mâl ikilere göre, gerek cemaatle ve gerekse tek başına direkler arasında mescitlerde namaz kılmak mekruhdur.

2. Hanbelîlere göre ise, eğer direkler cemaatin arasına girerek saffı kesiyorlarsa, o zaman direkler arasında cemaatle namaz kılmak mekruh olur.

Yoksa herhangi bir sakınca yoktur, yalnız başına namaz kılan için zaten kerahet söz konusu değildir.

3. Şâfiîlere göre ise, cemaat için buralarda namaz kılmak mekruhsa da yalnız kılanlar için kerahet yoktur.

4. Küfe ulemâsı ve Hanefîlerce direkler arasında namaz kılmak kayıtsız, şartsız caizdir.

Direkler arasında namaz kılmayı, bazı şartlarla veya kayıtsız şartsız caiz gören âlimler, ResûM Ekrem'in buralarda namaz kılmayı yasakladığına dâir rivayet edilen hadis-i şerifleri te'vil etmektedirler.[968][441]

95. İmamın Arkasına Durması Müstehab Olan Kimseler Ve Bundan Kaçınmanın Keraheti

674. ...Ebû Mes'ûd el-Ensarî (r.a.) demiştir ki: Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Benim arkama akıllı ve faziletli olanlarınız, sonra (bu vasıflarda) onlardan sonra gelenler, sonra da onlardan sonra gelenler dursun."[969][442]

Açıklama

Metinde geçen (el-ahlam) kelimesini hiüm mâ-nasına alırsak, hadisten; cemaatin en faziletli ve aklı başında olanlarının derece derece imama en yakın durmaları icab ettiği safların buna göre tertib edilmesi gerektiği anlaşılır. Zira cemaatin içerisinde en faziletli olanlar en ziyâde ikrama lâyıktırlar. Bir de bazan imam namazda iken burnu kanamak gibi bir mazeret sebebiyle namazdan çıkmak ve cemaatten birini mihraba geçirmek mecburiyetinde kalabilir. Bazan da âyet-i hatırla-yamayarak tıkanabilir. Bu gibi hallerde fazilet sahiblerinin imama yakın bulunmaları ve mihraba geçmek, imam tıkandığı vakit âyeti kendisine hatırlatmak hususlarında imama yardımcı olmaları gerekir. Hz. Ömer ön saflarda bir çocuk görürse, saftan çıkarırmış. Bunu Zırr b. Hubeyş ile Ebû Vâil de yaparlarmış. İlim ve fazilet sahiblerinin ön safa geçirilmesi yalnız namaza mahsus değildir.
Onların ilim, müşavere, hüküm, fetva ve saire meclislerinde de ön safta bulundurulmaları sünnettir.[970][443] Ancak bu tertibe riâyet etmek erkeklerle kadın safları için farz ise de erkek ve çocuk safları için farz değildir.[971][444]
Hadis-i şerifte geçen (el-ahlâm) kelimesini hulum'un çoğulu olarak alırsak -ki, Beyhakî bu görüştedir-hadise şöyle mânâ verilir:
"Birinci safta âkil baliğ olanlar, ikinci safta murahıklar, ondan sonra çocuklar, daha sonra da hunsâlar ve kadınlar dururlar"
Sarihler bu mânâyı verirken birinci saffın sevap derecesini göz önüne alarak orada herkesin namaz kılmaya lâyık olduğu, önce gelenin yerini bir başkasına terke mecbur olmadığı, imamın arkasında duranın haricinde herkesin ön safta namaz kılmak hakkına hâiz olduğunu belirterek âkil, baliğ olan herkesin ön safta namaz kılabileceklerini belirtirler. Ön, safın âlim ve fazılların yeri olması, bütün müslümanların aynı duruma gelmeleri için bir

teşvik, bu mertebeye gelemeyenlerin de imamın arkasına yığılmamaları için bir ikazdır.[972][445]

675. ...Abdullah (b. Mes'ûd), Peygamber (s.a.)'den (bir önceki hadisin) benzerini rivayet etmiş (ve şu sözleri de) ilâve etmiştir: "Karma karışık durmayın ki, kaleleriniz ihtilâfa düşmesin. Pazar yerlerindeki (gibi)gürültü-patırtı çıkarmaktan (veya pazar yerlerindeki karma karışıklığa düşmekten) de sakınınız."[973][446]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen "pazarlarda gürültü-patırtı, yüksek sesle konuşma" mânâlarına geldiği gibi "karma karışıklık" anlamına da gelir. Biz tercümemizde her iki mânâya da işaret ettik.
Buna göre hadis-i şerifi şöyle açıklamak mümkündür. Camiler ve mescidler bir ibâdet yeri, Allah'ın huzurunda bulunma mahalleridir. Bu bakımdan sakın pazar yerlerindeki gibi yüksek sesle konuşarak huzuru bozmayın, birbirinizle münâkaşa ederek cami âdabına aykırı davranışlarda bulunmayınız. Ayrıca kadın erkek saflarda karma-karışık olup da fitne ve fesada sebeb olmayın.
Bir de bu hadis-i şerifin'* mescidlerde pazar yerinde bulunuyormuşsunuz gibi alışverişe dalmayınız. Çünkü insana Allah'ı unutturabilen bu gibi işler sizi Allah'a yaklaşmaktan alıkoyar" anlamına gelmesi ihtimâli de vardır.[974][447]

Bazı Hükümler

1. Mescitode yüksek sesle konuşmak ve kadın erkek safları ayırımına dikkat etmemek sakıncalıdır.
2. Mescitlerde konu edilmemesi gereken konulardan uzak durmalıdır.[975][448]

676. ...Âişe (r.anha)'dan; demiştir ki: Resûlullah (sallellahü aleyhi vesellem); "Allah safların sağ tarafında bulunanlara rahmet eder, melekler, de duâ ederler," buyurdu.[976][449]

Açıklama

Cenâb-ı Vâcibu'l-Vücud Hazretleri rahmetini, safların sol tarafına indirmezden önce sağ tarafına indirir. Yine aynı şekilde melâike-i kiram da önce sağ tarafta bulunanların affedilmesi için duâ eder, sonra da sol tarafta bulunanların bağışlanması için istiğfarda bulunurlar. Bu mevzuda Mehmed Zihnî Efendi şu bilgileri vermektedir:

"Rivayete göre Allah'ın rahmeti önce imama sonra imamdan geçerek imamın arkasında durana, sonra sağ tarafta bulunanlara, sonra sol tarafta bulunanlara iner. Birinci saffa rahmet bu sıraya göre indikten sonra da aynı sıraya göre ikinci saffa inmeye başlar. Bu şekilde dalga dalga bütün saflara yayılır. Ancak rahmetin derecesi de yine fertlerin bulundukları yere göre değişir.

Peygamber (s.a.)'den şu mânâda da bir hadis-i şerif rivayet edilmiştir: "İmamın hemen arkasında bulunana yüz, sağ tarafında bulunana yetmiş-beş, sol tarafindakine elli ve diğer saflarda bulunanlara yirmi beş namaz ecri yazılır."[977][450]

Yalnız sağ taraftakilerin bu ecir ve sevaba erişmeleri sol tarafta her hangi bir açıklığın bulunmayışına bağlıdır. Eğer sol tarafta bir açıklık bulunuyorsa o zaman sol taraftaki boşluğu doldurmanın sevabı daha büyüktür. Nitekim 671. hadis-i şerifte de geçtiği üzere, öndeki saf tamamlanmadan sağ tarafın faziletine nail olmak gayesiyle arkada bulunan saffın doldurulmaması dolmaması gerekmektedir.İbn Mâce'nin rivayet ettiği şu hadis-i şerif de bu gerçeği te'yid etmektedir: "Nebiy-yi Ekrem (s.a.)'e denildi ki: Ya Resûlullah (sağ tarafa rağbet edildiğinden dolayı) safların sol tarafı ihmâle uğradı. Peygamber Efendimiz (s.a.) de cevaben şöyle buyurdular:

"Kim safların sol tarafındaki boşluğu doldurursa bu hareketinden dolayı kendisine diğerlerine nisbetle iki kat ecir verilir."[978][451]

96 Çocukların Saftaki Yeri

677. ...Abdurrahman b. Ganm'den; demiştir ki: Ebû Mâlik el-Eş'arî (şöyle) dedi: "Size Peygamber (s.a.)'in namazım anlatayım mı? Namaz için kamet ettirir ve önce erkekleri saf yapar, sonra çocukları onların arkasına sıraya koyar ve onlar (in hepsine birden) namaz kıldırırdı." (Ebû Mâlik sözlerine

devamla Resûl-i Ekrem'in) namazını (şöyle) anlattı: (Resûl-i Ekrem safları bu şekilde tertib ettikten) sonra:
"İşte namaz böyledir" buyururdu. (Râvi) Abdü'1-A'Iâ dedi ki, öyle zannediyorum ki, (Şeyhim Kurre b. Hâlid) Resûl-i Ekrem "Ümmetimin namazı böyledir" buyurduğunu söyledi.[979][452]

Açıklama

Bu hadis-i şerifin ön saflara erkeklerin sonraki saflara çocukların ve daha sonra da kadınların durması lâzım geldiğini ifâde etmektedir. Hadisin tamamı Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde daha genişçe ve şu anlamda geçmektedir: "Ebû Mâlik el-Eş'arî'nin Eş'arîlere hitaben;
Ey Eşariler topluluğu, bir araya toplanınız. Size Resûlullah (s.a.)'ın nasıl namaz kıldığını göstereceğim, demesi üzerine Eş'arîler kadınlarım ve çocuklarını topladılar. Önce abdest alıp Resûl-i Ekrem'in nasıl abdest aldığını gösterdikten sonra, ilerleyerek evvelâ erkekleri en önde saf yaptı, çocukları onların arkasında, kadınları da çocukların arkasında saf yaptı."
Bu rivayetten anlaşılıyor ki, erkeklerin hemen arkasında çocuklar saf teşkil etmelidirler. Ancak çocukların saf teşkil etmeleri için iki veya daha çok sayıda olmaları gerekir. O mescidde bir çocuk bulunması halinde bu çocuğun erkek saflarına katılması gerekir. Ayrıca bir saf teşkil etmesi uygun değildir.
Kadınların durumu ise, çocuklarınkine benzemez. Mescidde bir kadın dahi bulunsa, ayrı bir saf teşkil etmesi gerekir.
Ulemânın büyük çoğunluğunun görüşü böyle olmakla beraber Şâfiîler, bazı Mâlikiler, "Çocukların namazı güzelce öğrenmeleri bakımından her iki erkeğin arasına bir çocuğun durması lâzımdır" demişlerse de, bu hadis-i şerif onların aleyhine bir delildir.
Ahmed b. Hanbel'e göre ise, on beş yaşına girmeden veya âkü-baliğ olmadan, çocuğun erkek saflarına katılması tahrimen mekruhtur.[980][453]

97. Kadın Safları Ve Birinci Saftan Geri Durmanın Keraheti

678. ...EbûHureyre(r.a.)'den; demiştir ki: Resûlullah(s.a.)şöyle buyurdu: "Erkek saflarının en hayırlısı ilkidir, hayrı en az olanı da sonuncusudur.

Kadın saflarının en hay iri; sı ise, sonuncusudur; hayrı en az olanı da birincisidir."[981][454]

Açıklama

Bilindiği gibi erkek saflarının birincisinin hayırlı oluşu sevabça daha üstün oluşundandır. Çünkü Allah'ın rahmeti önce birinci saffa sonra diğer saflara iner. Melâike-i kiram önce ilk saflar için istiğfarda bulunurlar, sonra da diğer saflar için istiğfarda bulunurlar. Ayrıca 674. hadis-i şerifte beyân edildiği gibi, birinci saffa aklı başında, faziletli kişilerin durması emredilmiştir. Ayrıca birinci saffa duran kişiler, imamın okuduğunu rahatça işitip zabt edebilmek imkânına sahiptirler. Peygamber (s.a.)'in birinci saffa üç defa ikinci saffa bir defa duâ ettiği de rivayet edilmiştir. Allah birinci safları dolduranlara rahmet eder, melekler de dua ederler ve safları doldurmak için atılan adımdan Allah'a daha sevgili bir adım yoktur.[982][455]
Bütün bu hadis-i şerifler birinci saffın faziletini göstermektedir.
Birinci saffın hangi saf olduğu meselesi söz konusu olmuş ve bu mevzuda çeşitli fikirler ileri sürülmüşse de gerçekte birinci saf imamı takib eden ilk saftır.
Netice olarak şunu söylemek mümkündür:
1. Sevabı en çok olan erkek saffı imamın arkasında bulunan ilk saftır.
2. Sevabı en az olan erkek saffı da en geridekidir.
3. Sevabı en az olan kadın saffı hemen erkeklerin arkasında bulunan ilk saftır.
4. Sevabı en çok olan kadın saffı ise, kadın saflarının en gerisinde bulunan saftır.
Kadın saflarının en hayırlısının son saf olmasının hikmeti, erkeklerden uzak bulundukları için onları görmemeleri ve hareketlerini görmedikleri, seslerini işitmedikleri için de kalbleri bozulmadan huzur ve huşu’ içinde namaz kılabilmeleridir. Ancak hadis-i şerifteki "kadın safları"ndan maksat erkeklerle beraber namaz kılan kadınların teşkil ettiği saflardır.
Nevevî'nin beyânına göre, kadınlar kendi aralarında cemaat teşkil ederlerse onların safları da hüküm itibariyle erkek safları gibidir. Birinci safları aynen erkeklerin birinci saffı gibi faziletçe ve sevabça üstündür.[983][456]

679. ...Âişe (r.a.)'dan; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Bir kavim birinci saftan geri durmaya devam ederse Allah da onları ateşte(n çıkarmayı) geciktirir."[984][457]

Açıklama

Bir önceki hadis-i şerifte beyân edilen birinci saftaki fazilet ve sevaba değer vermeyerek devamlı geri saflarda namaz kılmayı âdet haline getirenler için bu hadis-i şerifte şiddetli bir tehdit vardır. Bu tehditten anlaşılıyor ki, birinci saflardan geri durmayı alışkanlık hâline getiren kimseler sonunda Cehennemlik olur. Hem de mü'minlerin ilk Cehennemden çıkanlarından olamazlar ve Cehennemden en son çıkacak kimseler zümresinden olurlar. Çünkü cezalar ameller cinsindendir. Yahut da Allah bunları Cennetine en sonra koyacak veya âsi mü'minlerin gireceği Cehennem'in en alt tabakasına atacaktır.
Nevevî'ye göre bu cümlenin anlamı "Allah onları rahmetinden, o büyük fazl ü kereminden, yüksek derecelerden ve ilimden mahrum eder" demektir.
Bazı âlimler de bu cümleye şu isabetli manayı vermişlerdir: "Bu cümledeki tehdid, birinci saflardan kaçma alışkanlığı, kendisini namazı tehir alışkanlığına ve nihayet namazı terke götüren kişilere yöneliktir. Çünkü namazım cemaatle kılan kimse arka saflarda bile kılsa, Cennete hak kazanacağından ateşe atmakla ilgili tehdid ancak namazı terk eden kimseler için söz konusudur."[985][458]
Taberânî'nin İbn Abbâs'dan rivayet ettiği bir hadiste Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: “Kim birisine eziyet etme korkusuyla ön safa geçmekten vazgeçerse, Allah ona birinci saffın faziletini kat kat ihsan eder."[986][459]
Nesâî ve İbn Mâce, ön safta namaz kılanlara Peygamber (s.a.)'in üç defa duâ ettiğini, Buhârî ve Müslim de; "Eğer insanlar birinci saffın faziletini bilselerdi, arkasından (birini saffa geçmek için) kur'a çekmekten başka bir yol bulmasalar aralarında kur'a çekerlerdi" hadis-i şerifini zikretmektedirler.[987][460]

680. ...Ebu Saîd el-Hudrî'den rivayet edildiğine göre, Resülullah (s.a.) ashabında (birinci saftan) geri durma meyli görmüştü de onlara:

"İlerleyin ve bana uyun! Sizden sonrakiler de size uysunlar. Bir kavim gerileye gerileye nihayet Allah kendilerini geri bırakır" buyurmuştur.[988][461]

Açıklama

RasûI-i Ekrem (s.a.) saflarda bazı açıklıklar gördüğü için sahabelere bu ihtarda bulunmak lüzumunu hissetmiştir.
Sahâbe-i Kirâm'dan bazı kimselerin ön saflardaki açıklığı kapatmadan arka saflara durmalarının sebebi, "Benim arkama akıllı, uslu olanlarını dursun. Sonra (bu vasıflarda) onlardan sonra gelenler, sonra da onlardan sonra gelenler (dursun)" anlamındaki 674 nolu hadisi duyup da bu vasıfları kendilerinde görmemelerine bağlanabilir.
Gerçekten de hiç bir sebeb yokken sahabenin birinci saftan uzak durmasını başka türlü izaha imkân yoktur. Çünkü onların birinci safta namaz kılmak hususunda ne kadar hırslı oldukları bilinen bir husustur.
"Sizden sonrakiler de size uysunlar" cümlesinin mânâsını, "ön safta bulunanları arka safta bulunanlar kendilerine imam kabul etsinler" şeklinde anlamak yanlıştır. Bu cümlenin anlamı şudur; "ön saflara durun, hareketlerinizi bana uydurun. Arkada bulunduğu için beni göremeyenler de sizin hareketlerinize bakarak benim hareketlerimi anlamış olurlar. Dolayısıyla sizin hareketlerinize uyarak bana uymuş olurlar."
Demek ki, kişi önünde bulunan kimseyi kendisine imam etmiyor, sadece önündeki adamın hareketlerinden imamın hareketlerini anlayarak imama uyma imkânı buluyor.
Bu hadis-i şerif aynı zamanda imamın tekbirlerini yüksek sesle tekrarlayarak arka saflara eriştiren mübelliğin sesine kulak vererek imama uyum sağlamanın da caiz olduğuna delâlet etmektedir.[989][462]

Bazı Hükümler

1. İmam fazilet sahibi kimselere, hemen arkasına durmaları için tavsiyede bulunmalıdır.

2. İmam cemaat için hayırlı olan her işi tavsiye etmelidir.[990][463]

98. Safta İmamın Yeri

681. ...EbuHureyre(r.a.)'den; demiştir ki: Resûlullah(s.a.) şöyle buyurdu: "İmamı (birinci saffın önüne ve) ortaya durdurunuz, (safta bulunan) boşlukları da doldurunuz."[991][464]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, imamın en önde, birinci saffın sağ ucu ile sol ucuna eşit uzaklıkta bulunacak şekilde tam ortaya durmasını emretmektedir.
Yoksa imamın da birinci saffa katılarak cemaatle aynı hizada ve saffın ortasında durması söz konusu değildir. Çünkü diğer pek çok hadis-i şeriflerde belirtildiği üzere imamın yeri saffın önüdür. Bu durumda cemaat iki veya daha fazla kişi olunca imamın arkasına ve imam tam ortalarına gelecek şekilde dururlar. Ancak Abdullah b. Mes'ûd (r.a.) cemaatin iki kişi olması halinde birinin imamın sağına diğerinin de soluna durması gerektiği görüşündedir.
Bununla beraber imamın hadiste tarif edildiği şekilde cemaatin önüne ve tam ortasına durmasının hükmü mendubdur. Şayet cemaat buna uymazsa efdal olanı terk etmiş olur.[992][465]

99. Safların Arkasında Tek Başına Namaz Kılan Kimse(nin Durumu)

682. ...Vâbisa (b. Ma'bed) (r.a.)'den rivayet edildiğine göre "Peygamber (s.a.) saffın arasında tek başına namaz kılan bir adam görmüş de kendisine (namazı) iade etmesini emretmiştir."Süleyman b. Harb, "namazı iade etmesini emretti" diye rivayet etmiştir."[993][466]

Açıklama

1. Bu hadis-i şerif safların arkasında tek başına namaz kılan kimsenin namazının fasit olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim Nehaî, Veki'b. el-Cerrâh, İbn Ebi Leylâ, el-Hasan b. Salih ve İbn Münzir bu görüştedirler.
Ahmed b. Hanbel'in meşhur olan mezhebi şudur: Safların arkasına durarak cemaatle namaz kılmakta olan kimse rükû'dan önce saffa girerse namazı sahihdir.[994][467] Tek başına saf teşkil ederek imama uyan bir kimsenin rükû'a vardıktan sonra hem kendi namazı hem de onun safına duracak olan

kimselerin namazları fasit olur. İsterse bu kimselerin sayısı yüz veya daha çok olsun.[995][468]

Tercemesini sunduğumuz hadis-i şerif bu âlimlerin delilidir. Ayrıca İbn Mâce'nin de rivayet ettiği "Resûl-i Ekrem (s.a.)'in safların arkasında tek başına saf teşkil ederek namaz kılan bir kimseye hitaben dön namazını yeniden kıl" buyurduğuna dair 1003 no'lu Ali b. Şeybân hadisi de bunların görüşünü desteklemektedir.

2. Ancak İmam Mâlik Evzâî, Şafiî ve rey sahiplerine göre ise, safların gerisinde tek başına saf teşkil ederek cemaate uyan kimsenin namazı caizdir. Bunların delili de 683 no'lu hadisdir. Sözü geçen hadiste beyân edildiği üzere Resûl-i Ekrem (s.a.) rükû'da iken mescide giren bir kimsenin saffa katılmadan bulunduğu yerden imama uyarak namazını kılmış bunu gören Resûl-i Ekrem (s.a.) de ona iltifat ederek: "Allah senin (cemaatle namaz kılmaktaki arzu ve) hırsını artırsın. (Fakat) bunu bir daha yapma" buyurmuştur.

Bu imamlara göre, şayet safların arkasında tek başına imama uyarak namaz kılan bu kimsenin namazı fasit olsaydı, Resûlullah bu kimseye namazını iade etmesini emrederdi. Mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte ifâde edilen, Resûl-i Ekrem'in, böyle yalnız başına namaz kılan bir kimseye "dön namazım tekrar et" buyurmasının gerçek sebebi ise, bu âlimlere göre o adamın safların gerisinde yalnız başına namaz kılması değildir. Gerçek sebeb bu adamın namazın kerahetini gerektiren başka bir davranışta bulunmuş olmasıdır, denebilir.

Yahutta böyle namaz kılan bu kimse fazileti terk ettiğinden dolayı Peygamber (s.a.) faziletten mahrum kalmaması için ona namazını yeniden kılmasını tavsiye etmiştir.

Ancak ön safta yer olmadığı için yalnız başına arkada namaz kılmak mecburiyetinde kalan kimsenin durumunda ihtilâf edilmiştir.

a. İmam Şâfi'î'ye göre, bu kimse ön saftan birini yanına çekmeden tek başına kılar. Çünkü eğer ön saftan birini yanına çekecek olursa evvelâ o kimseyi ön safta bulunmanın faziletinden mahrum eder ve ayrıca o safta da bir gedik açmış olur. Bu bakımdan yalnız başına kılar.

b. İmam Mâlik'e göre ise, safların arkasında namaz kılan kimsenin namazı tamdır. Önden bir kimseyi yanına çekmesine lüzum yoktur. Şayet çekecek olursa, çekilen kimse o adama itaat etmemelidir.

c. Bazı âlimler de ön safta bulunan bir kimseyi arka safa çekmenin o kimseye zulüm olduğunu söylemişlerdir.
d. Hanefilere göre ise, o kimse imam rükû'a eğilmek isteyinceye kadar bir kimsenin dışarıdan gelmesini bekler. Gelmeyeceğini anlayınca da imam rukû'a varmadan ön safta bulunan birisini yanına çeker ve namazım öyle kılar. Bu hareketiyle hadis-i şerifteki nehye muhâtab olmaktan kurtulur.
Şafiî ulemâsının çoğunluğuna göre bu durumda kalan kimse namaza durduktan sonra ön safta bulunan bir kimseyi çekerek yanına durdurur. O kimse de bu adamın isteğine itaat etmekle büyük ecirlere nail olur.
Her ne kadar hüküm bu ise de, zamanımız insanlarının bunu bilmemesi, tatbikinden doğacak mahzurları da göz önüne alarak safta tek başına namazım kılabileceği ifâde edilmiştir.
Nimet-i İslâm müellifi merhum Mehmed Zihnî Efendi 'nin şu kıymetli mütaleasmı da unutmamak lâzımdır:
"Yalınız durmak zamanınızda evlâdır. Çünkü namaz meselelerini bilmemek halkın büyük çoğunluğu arasında yaygın olduğundan çekilen kişinin namazının fasit olma ihtimali vardır."[996][469]

100. Safların Arkasında (Yalnız Başına) Ruku'a Varan Kimse(Nin Durumu)

683. ...Ebû Bekre (r.a.)'nin haber verdiğine göre kendisi (bir gün) Peygamber (s.a.) rükû'da iken mescide girdiğini söylemiş ve (sözlerine devam ederek şöyle) demiştir: "Hemen saffın gerisinde rükû'a vardım." Bunun Üzerine Peygamber (s.a.); "Allah (cemaate iştirak etme arzu ve) hırsım artırsın fakat bir daha (bunu) yapma!" buyurdu.[997][470]

Açıklama

Bu babtaki hadis-i şerifler önceki bâblardaki hadis-i şerifleri tamamlayıcı mâhiyettedirler. Ancak önceki bab, safların dolu olduğu bir anda bir kişinin tek başına yeni bir saf teşkil edip edemiyeceği: ettiği takdirde namazının ve iktidâsının sahih olup olmayacağı meselesiyle ilgilidir. Bu bab ise, birinci safta boş yer olduğu halde imam rükû'da iken rekatı kaçırırım korkusuyla saf gerisinde hemen imama uyarak ve namaz içinde yürüyerek saf fi doldurması ile ilgilidir.

Bu hadis-i şerif, safların gerisinde tek başına namaz kılan kimsenin namazı sahihtir, diyenlerin delilidir. Çünkü bu hadis böyle namaz kılan bir kimsenin namazının sahih olduğunu açıkça ifâde etmektedir.
Hadis-i şerifteki "fakat bunu bir daha yapma" buyruğu, o kişiye sadece bir tavsiye niteliğindedir.
Hadis-i şerifin sonundaki cümlesi üzerinde sarihler değişik hususlar beyân etmişlerdir. Avdet etmek, dönmek manasına gelen kökünden kabul edenler, (ki cumhûr-ı ulemanın görüşü budur) "bir daha yapma" demektir. Buna göre yapılmaması istenen safta boş yer varken rekata yetişeceğim diye saf gerisinde namaza durmasıdır. Bu görüş imam Beyhakî'nin Ebû Bekre'den rivayet ettiği: "Ebû Bekre (r.a.) cemaat rukû' da iken camiye geldiğini saffın gerisinde rukû'a vardığını, sonra da yürüyerek saffa iltihak ettiğini, Resûlullah (s.a.)'ın namazı bitirince cemaate dönüp:
"Saf gerisinde rukû'a vararak sonra saffa İltihak edeniniz kimdi?" dediğini, Ebu Bekre'nin
Bendim (ya Resûlallah), demesi üzerine de;
"Allah fazilete karşı hırsını artırsın, ama bir daha yapma" hadisi ile Erlikte Tahâvî'nin, Ebû Hüreyre'den rivayet ettiği "sizlerden biri namaza geldiğinde saftaki yerini almadan saf gerisinde rüku'a varmasın" hadis-i şerifini esas almışlar, görüşlerini bu rivayetlerle takviye etmişlerdir.
Bazı âlimler de, bu kelimeyi "iade" kökünden, "namazını iade etme" yani "iadeye gerek yok'* diyerek te'vil etmişler ve namazının sahih olduğunu söyleyerek cumhurun görüşünü savunmuşlardır.
Diğer bir gurup da "koşmak" mânâsına gelen kökündendir, diyerek "bir daha namaza yetişeceğim diye koşma" şeklinde tefsir etmişler ve buna delil olarak da Îbnu's-Seken'in Ebû Bekre'den bu rivayetini göstermişlerdir. Ebu Bekre:"Kamet getirilmiş, herkes namaza durmuştu. Koşarak safa yetiştim. Namaz bitince Resûlullah "Biraz önce koşarak namaza gelen kimdi?" dedi. Ebû Bekre; "Bendim yâ Resülallah" dedim. Resûlullah da; "Allah hırsım artırsın, bir daha koşma" veya "bir daha yapma!" buyurdu. Görüldüğü gibi, birinci görüş ağırlık kazanmış, terceme de bu görüşe göre yapılmıştır.
Yoksa bu sözdeki emrin hükmü farz değildir. Sadece o kişiyi daha faziletli olan bir amele teşviktir. Çünkü bilindiği gibi saffa girerek kılınan namaz, safların arkasında imama uyarak tek başına kılınan namazdan daha faziletlidir.

Hattâbî'nin beyânına göre, imama uyan kimsenin saffın arkasında durmayarak ilerleyip saffa katılmasının hükmü müstehabtır.
Bu hadisle ilgili mezheb imamlarının görüşleri bir önceki hadisin izahında geçmiştir. Oraya bakılabilir.[998][471]

684. ...el-HasenMen rivayet edildiğine göre, (bir gün) Ebû Bekre (r.a.) Resûl-i Ekrem (s.a.) rükû'da iken (mescide) gelmiş ve hemen safın gerisinde rükû'a varmış,sonra dasaffa yürü(yerek gir)di.Peygamber (s.a.) namazı bitirince:
"O safın gerisinde rüku'a vardıktan sonra yürüyerek saffa giren hanginizdi?" demiş. Ebû Bekre de "bendim" diye cevab vermiştir. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) de şöyle buyurmuştur: "Allah senin (cemaatle namaz kılmaktaki arzu ve) hırsını artırsın (fakat) bunu bir daha yapma"[999][472]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, insanın namazda iken namazın ıslâhı ile ilgili bir harekette bulunması veya yürümesinin caiz olduğunu ifâde etmektedir. Bu yürümenin miktarı hakkında çeşitli görüşler vardır:
1. Bazı Hanefî âlimleri namazın ıslahı ile ilgili olarak ancak bir adım kadar yürümenin caiz olabileceğini söylerken, bazıları da ayaklarının bulunduğu yerden alnın konduğu yere kadar yürünebileceğini söylemişlerdir.[1000][473]
2. Şâfiîlere göre ise, üst üste ancak iki adım yürünebilir. Fakat aralıklı olarak yüz adım bile yürünse herhangi bir sakınca yoktur.
3. Mâlikîlere göre ise, safta bulunan bir açıklığı kapatmak için iki veya üç saf arasındaki mesafe kadar yürünebilir. Fakat bu yürüyüş yılan veya akrep öldürmek gibi namazın dışında bir işle ilgili bulunursa, o zaman örfe müracaat edilir. Örfçe yakın sayılan mesafede yürümenin bir sakıncası olmaz, örfçe uzak sayılan mesafede yürumekse caiz olmaz. Bu mevzuya M. Zihni Efendinin kıymetli eseri Ni'met-i İslam'dan aktaracağımız şu satırlarla son vermek istiyoruz:
"Bir hadis-i şerifte "saftaki açığı kapayana on hasene yazılır ve kendisinden on günah silinir. O kimse on derece yükseltilir" buyurmuştur. Tahâvî der ki; "saftaki aralıktan maksat, bir adam sığacak kadar olan açıklık demektir. Şayet açıklık bu kadar değilse açıklık yok demektir."

"Bir de saflar arasında açıklık bulunmasındaki kerahet, cemaatle namaz kılan kimseler için söz konusudur. İmama uyarak saf teşkil eden kimselerin arasında açıklık bulunmasında kerahet yoktur."[1001][474]

Sütre Île İlgili Basların Ayrıntıları

101. Namaz Kılanın Önüne Koyması Gereken Sürte

685. ...Talha b. Ubeydillah (r.a.)'den; demiştir ki: Peygamber (sallellahü aleyhi vesellem bana hitaben) şöyle buyurdu:
"Önüne, semerin arka kemerinin boyu kadar bir şey koyunca önünden geçen kimse sana zarar vermez."[1002][475]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen kelimesinin anlamı, "semerin arka kısmını teşkil eden tahta veya odun"dur. Deveye binen kimse bu tahtaya yaslanır. Bu ağacın Hz. Peygamber devrindeki yüksekliğinin miktarı üzerinde ulemâ çeşitli görüşler ileri sürmüşlerdir. Bazıları bu yüksekliğin bir arşın olduğunu söylerken, bazıları da arşının üçte ikisine eşit olduğunu söylemişlerdir. Netice olarak namaz kılan bir kimse bazılarına göre, bir arşın bazılarına göre de bir arşının üçte ikisine eşit yükseklikte her hangi bir nesneyi önüne koyarsa bu kimsenin önünden geçenler, namazına herhangi bir zarar vermezler. Namaz kılan kimsenin önüne koyduğu bu nesneye sütre denilir.
1. Sütrenin boyu ve eni üzerinde fakihler farklı görüşlere sahihtirler Nevevî merhum diyor ki biz (Şâfiîler)e göre» sütrenin inceliği veya kalınlığı söz konusu değildir. Bu mevzuda bizim delilimiz Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edilen şu hadis-i şeriftir: Resûl-i Ekrem (s.a.) buyurmuştur ki: "Sütrenin semerin arkasına konan tahta boyunda olması kâfidir. (Eni ise) isterse kıl kadar ince olsun."[1003][476]
Aynı şekilde Sebre b. Ma'bed'den rivayet edilen şu merfu hadis de bizim bu görüşümüzü te'yid etmektedir: "Nebiyyi Ekrem (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Namazınızı hiç değilse bir ok arkasına gizlenerek kılınız."[1004][477]
2. Hanbelî âlimleri de aynı görüştedirler.
3. Mâlikîlere göre ise, sütre en azından mızrak kalınlığında ve bir arşın boyunda olmalıdır. Bundan daha kısa olursa, sütre ile ilgili mendub yerine

getirilmemiş olur.
4. Hanefîlere göre, sütrenin boyu bir arşın, kalınlığı parmak kadar olmalıdır.[1005][478] Sütre dikmekteki hikmet, önünden herhangi bir kimsenin geçmesine engel olmakla birlikte gözün sütrenin gerisine kaymasına mani olarak namazdaki huşu ve hudu'un kaybolmasını önlemektir. Zaten namaz kılan kimseye önünden geçen bir kimsenin verebileceği zarar da huşu'u dağıtarak sevabın azalmasına sebep olmaktır. Zira ileride geleceği gibi, "namaz kılanın önünden geçmedeki günahın büyüklüğünü idrâk eden, kırk yıl bekler de yine geçmez" di.[1006][479]

686. ...Atâ'dan; demiştir ki: "Semerin arka kemerinin boyu bir zira' ve daha yukarısıdır."[1007][480]

Açıklama

Bu görüş aynı zamanda imam Sevrî'nin ve meşhur olan rivâyete göre İmam Ahmed (r.a.)'in görüşüdür.[1008][481]

687. ...İbn Ömer (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) bayram günü namaz kılmağa çıktığı zaman (önüne) bir kargı (dikilmesini) emrederdi. Kargı dikildikten sonra insanlar da arkasında oldukları halde ona doğru namaz kılardı. Seferde de böyle yapardı. Bu yüzden emirler de bunu âdet edindiler.[1009][482]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen "bu yüzden emirler de bunu âdet edindiler” sözü, îbn Mâce'nin rivayetinde yoktur. Ali b. Müshir bu hadisle ilgili açıklamasında, bu sözün aslında Nâfi'e ait olduğunu ifâde etmiştir. Bu sözle ifade edilmek istenen şudur: Resûl-i Ekrem (s.a.) bayram namazında musallada önüne bir harbe (kargı) dikildiği için müslüman devlet adamları, bayram namazlarında yanlarında harbe taşımayı âdet edinmişlerdir. Harbe kısa mızrak tarzında bir silahtır.[1010][483]
Resûl-i Ekrem'in önüne dikilen bu harbenin Peygamber'e nereden ve kimden geldiği söz konusu olmuş ve bu mevzuda çeşitli rivayetler ortaya

atılmıştır. Bazılarına göre bu harbeyi Habeş Kralı Necaşî hediye etmiştir. Ömer b. Şeybe'nin Ahbâru'l-Medinc'de rivayet ettiği bir habere göre Necâşî, Resülullah'a bir harbe hediye etmiş, Efendimiz de bunu bir hatıra olarak saklamıştı. İşte sözü geçen harbe bu harbedir.
Bazıları da "Bu harbe, Zübeyr b. el-Avvâm'ın Uhud'da öldürdüğü bir müşrikten kalmıştır. Resûl-i Ekrem bunu yanında taşır ve namaz kılarken önüne dikerdi" demişlerdir.
Bütün bu rivayetlerin çeşitliliğine bakarak şunu söylemek mümkündür. Necâşî'nin gönderdiği harbe gelmezden önce Efendimiz (s.a.) Uhud Harbinde ele geçen harbeyi sütre olarak kullanmış, Necâşî'nin gönderdiği harbe eline geçtikten sonra sütre olarak onu kullanmıştır. Sütrenin eni ve boyu hakkındaki görüşleri bir önceki hadisin şerhinde açıkladığımızdan burada tekrara lüzum görmüyoruz. Sütrenin hükmü hakkında Merhum Ahmed Naim Efendi şöyle diyor:
"Aslında duvarsız yerde namaz kılan kimsenin önünden geçilmesinden korkulması halinde, orada namaz kıldığına alâmet olmak üzere bir sütre dikmesinin mendûb olduğunda ittifak vardır. Kimsenin geçmeyeceğinden emin olunan yerde namaz kılan kimse de imam Mâlik ile Şafiî'ye göre -bu mevzu-daki hadislerin çokluğundan dolayı- yine sütre dikmekle mükelleftir. Bununla beraber Atâ, Salim b. Abdullah, Kasım b. Muhammed, Şa'bî, Hasan el-Basrî gibi tâbiûnun ileri gelenlerinin kırda sütresiz namaz kıldıkları rivayet olunuyor. İmamın sütresi cemaat için de geçerlidir.[1011][484]

Bazı Hükümler

1. Namaz için bir sütre kullanmak mendubtur.
2. İnsanın karşılaşacağı tehlikelere karşı koymak için yanında mızrak ve benzeri bir âlet taşıması caizdir. Bu çeşit aletleri taşımanın önemi yolculukta daha da artar.
3. Hizmetçi edinmek caizdir.[1012][485]

688. ...Avn b. Ebî Cuhayfe (r.a.), babası Ebû Cuhayfe'den rivayet ettiğine göre; Nebî (s.a.) onlara Bathâ'da, önünde bir kargı dikilmiş olduğu halde

öğle ile ikindi namazlarını ikişer rekat kıldırmıştır. (Namaz esnasında) kargının arkasından kadın da geçti eşek de.[1013][486]

Açıklama

Ulemânın büyük çoğunluğu namaz kılan kimse ile sütresi arasından geçmenin haram olduğunu söylemişlerdir- Ancak bundan dolayı o kimsenin namazı bozulmaz. Nitekim ileride gelecek olan "Namazı hiç bir şey bozamaz. Bununla beraber elinizden geldiği kadar (önünüzden) geçeni men'etmeye çalışınız. Çünkü o şeytandan başka bir şey değildir" anlamındaki 697 no'lu hadis-i şerif de bu görüşü desteklemektedir. Fakat anılan hadis zayıftır. .
Her ne kadar Müslim'deki; "Önünde deve semerinin arka kaşı boyunda bir sütresi olmayan kimsenin namazını, kadın, eşek bir de kara köpek bozar"[1014][487] hadis-i şerifi bu görüşe ters düşmekte ise de, bu hadisin hükmü; îbn Abbâs'ın rivayet ettiği; "Resûhıllah (s.a.) Mina'da sütresiz olarak namaz kıldırdığı sırada dişi bir merkebe binerek karşıdan geldim. O zaman bulûğ çağına yaklaşmıştım. Saflardan birinin önünden geçtim. Merkebi otlasın diye salıverdim. Ondan sonra safa girdim. Bu yaptığıma kimse ses çıkarmadı" mealindeki 715 numaralı hadis-i şerifle neshedilmiştir.
Çünkü bu hâdise Veda haccında, Resûl-i Ekrem'in irtihâlinden seksen gün önce olmuştur.
Müslim'in bu hadisinin nesh edildiğini kabul etmesek bile, namazın bozulacağına dâir olan ifâdelerim "Namazdaki huşu'un kaybolacağı" manasına almak ve namaz kılan kimsenin önünden geçmenin haramlığını beyan için söylendiğini kabul etmek yerinde ve isabetli olur.[1015][488]

Bazı Hükümler

1. Namaz kılan kimse yolculuk esnasında, kırda, önünden geçilme tehlikesi olmadığı zaman bile önüne sütre koymalıdır.
2. Sütrenin kargı kalınlığında olması yeterlidir.
3. Yolculukta dört rekâtli namazları ikişer rekât kılmak gereklidir.[1016][489]

102. (Sütre İçin) Sopa Bulunamadığı Zaman Çizgi Çizilir

689. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz namaz kıldığı zaman önüne bir şey koysun, hiç bir şey bulamazsa bir sopa diksin, sopa da yoksa, önüne bir çizgi çizsin, bundan sonra önünden ne geçerse geçsin ona-zarar vermez."[1017][490]

Açıklama

Bu hadis-i şerife göre namaz kılmak isteyen bir kimse önüne ya ağaç ve duvar gibi bir engel olarak onun arkasına gizlenip, önünden başkalarının geçmesine mâni olmalı veya bunları bulamadığı takdirde önüne bir sopa dikmelidir. Ancak sopanın da bulunmaması halinde kıble tarafına çizeceği bir çizgi ile yetinebilir.
Hadisin zahirine bakılırsa sütrenin yüksek olup olmaması, kalın veya ince olması söz konusu değildir. Nitekim Hâkim'in Sebre İbn Ma'bed'den rivayet ettiği "Namazınızı hiç değilse bir ok arkasında gizlenerek kılınız."[1018][491] anlamındaki hadis-i şerifle, Ebû Hureyre (r.a.)'in rivayet ettiği; "sütre için deve semerinin arka kayışı boyunda bir yükseklik yeter. Eni isterse kıl kadar olsun"[1019][492] mealindeki hadis-i şerifte sütrenin eninin kalın veya ince olması arasında bir fark gözetilmemiştir. Ancak sütrenin eni ve boyu mealini sunduğumuz Kenzu'l-Ummal hadisi ile ileride mealini sunacağımız 691 numaralı hadis gibi bazı hadis-i şeriflerle tayin ve tesbit edilmiştir. Biz bu mevzudaki mezheb imamlarının görüşlerini 685 no'lu hadisin izahında açıkladığımızdan burada tekrara lüzum görmüyoruz.
Yine bu hadis-i şerifteki "sopası da yoksa önüne bîr çizgi çizsin" cümlesinden, sopa bulamayan kimsenin önüne çizeceği bir çizgi ile yetinebileceği anlaşılmaktadır. Ancak bu mevzuda da fıkıh âlimleri farklı görüştedirler. Çizgi çizmeyi caiz görenler de bu çizginin hilâl şeklinde mi yoksa kıbleye doğru önüne veya sağından soluna doğru mu çizileceğinde de ihtilâf etmişlerdir.
1. Çizginin sütre yerini tutacağı görüşünde olan âlimler şunlardır: imam Ahmed, eski görüşüne göre Şafiî, Ebû îshâk eş-Şîrâzî, Ebû Hâmid, Şâfiîlerin çoğunluğu ve bazı Hanefî âlimleri (r.a.).
2. Çizginin sütre yerini tutmayacağı görüşünde olan âlimler de şunlardır: Mâlikîler, yeni görüşüne göre İmam-ı Şafiî ve Hanefîlerin çoğunluğu (r.a.).

Çizginin sütre yerini tutmayacağını savunan bu ikinci gruptaki âlimlere göre mevzumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisi muzdaribtir. Yani zayıftır. Nitekim Ibn Uyeyne, Begavî, Şafiî gibi daha başka âlimler de bu hadisin zayıf olduğunu söylemişlerdir. Çizginin yeterli olmadığına, diğer bir sebeb olarak da çizginin sütrenin gayesini gerçekleştirememesim" gösterirler ve "sütreden gaye orada namaz kılınmakta olduğunu başkalarına bildirmektir. Çizgi ise, orada namaz kılındığım gösterecek bir alâmet olmaktan uzaktır" derler.
Sopa bulunmadığı zaman ne yapılacağı konusunda birinci görüşe sahib olan kimselerin düşüncelerine tercüman olarak imam Nevevî şunları söylemektedir:
"Gerçekte tercihe lâyık olan görüş şudur ki; sütre yerine çizgi çizmek müstehabdır. Sütre olarak kullanmak için sopa bulunamadığı zaman kıble cihetine bir çizgi çizilmesini emreden bu hadisin zayıflığı kabul edilse bile, amellerin faziletiyle ilgili mevzularda zayıf hadisle amel edilebileceğine dâir âlimler arasında tam bir görüş birliği vardır."[1020][493]

Bazı Hükümler

1. Kırda namaz kılanın sütre edinmesine teşvik vardır.
2. Sutre için belli bir nesne tayın edilmiş değildir. Sutre özelliğini taşıyan her şey sütre olarak kullanılabilir.
3. Sutre için hadis-i şerifte belirtilen sırayı takibetmek gerekir. Önce duvar, ağaç ve benzeri tabii sutreler tercih edilir. Bunlardan biri bulunanmazsa o zaman sütre olarak baston dikilir. Baston da bulunamazsa, o zaman kıbleye doğru uzanan bir çizgi veya soldan sağa doğru mihrab gibi kavisli bir çizgi çizilir.[1021][494]

690. ...Bize Muhammed b. Yahya b. Fâris haber vermiştir.(Demistir ki;) Bize Ali, yani İbn el-Medînî Süfyan'dan, (o da) İsmail b. Ümeyye'den, (o da) Ebû Muhammed b. Amr b. Hureys'den, (o da) Benî Uzre'den bir kimse olan dedesinden o da Ebû Hureyre'den, (o da) Ebu'l-Kasım (s.a.)'dan rivayet etti. (Ali Medinî) dedi ki; (bir önceki sopa bulunmadığı zaman çizgi çizilmesini ifade eden) çizgi hadisini (süfyan b. Uyeyne) rivayet etti.
Süfyan (şöyle) dedi: "(Ancak) bu hadisi takviye edecek bir şey bulamadık. Bize şu senedden başka (herhangi bir senedde) ulaşmadı." (Ali b. el-

Medînî) dedi ki: ((Ben Süfyan'a; "Muhaddisler onda (yani Muhammed b. Amr'm İsminde) ihtilâf içindedirler" dedim de, bir süre düşündükten sonra şöyle dedi: "Ben (onun ismini) ancak Muhammed b. Amr (diye) hatırlıyorum."
Süfyan dedi ki: "Buraya İsmail b. Ümeyye vefat ettikten sonra-bir adam çıkageldi. Bu adam Ebû Muhammed (adındaki) şeyhi arıyordu. Nihayet onu buldu ve ondan bu hadisi (rivayet etmesini) istedi. (Fakat Ebû Muhammed) hadisi karıştırdı.
Ebû Dâvûd dedi ki; ben bir çok defalar Ahmed b. Hanbel'e (bu) çizginin şeklinden sorulduğunu ve onun da; "enine hilâl gibi (kavisli)" diye cevab verdiğini işittim. (Yine) Ebû Dâvûd, Müsedded'den; "İbn Davud'un (bu) çizgi uzunlamasına (çizilir) dediğininakletmiştir. [Yine dedi ki: defalarca bu çizginin vasıflarını Ahmed b. HanbeVden duydum. Dedi ki: "Şöylece yani enlemesine hilâl gibi kavistir.][1022][495]

Açıklama

Râvi Süfyan b. Uyeyne'nin "Bu hadisi takviye edecek, elimizdeki şu senedden başka bir sened bulamadık." anlamındaki sözleri bu hadisin zayıf olduğunu ifâde etmektedir.
İsminin ihtilaflı olduğu söylenen kimse, İsmail b. Ümeyye veya Ebû Muhammed b. Amr'dir. Bazılarına göre ise, Amr b. Muhammed b. Hureys'dir.
Çizginin şekliyle ilgili ifâdelere bakarak fıkıh âlimleri çizginin hilâl şeklinde mi, kıbleye doğru öne mi, yoksa sağdan sola doğru mu çizileceğinde ihtilâf etmişlerdir. Çünkü, rivayetlerin birinde bu çizginin hilâl gibi kavisli ve soldan sağa doğru olabileceği ifade edilirken, diğerinde kıbleye doğru uzanacağı ifade edilmektedir.[1023][496]

691. ...Süfyân b. Uyeyne demiştir ki: "Ben Şerîk'î cenaze (için geldiğimiz bir toplumda) bize ikindi namazı kıldırırken gördüm, başlığım (vakti) giren farz namazda, önüne (sütre olarak) koymuştu."[1024][497]

Açıklama

Bu başlığın yüksekliğinin 685. hadis-i şerifte açıklandığı gibi deve semerinin arka kemeri kadar olduğu söylenebilir. Çünkü hadis-i şerifler bundan daha kısa bir nesnenin sütre olamayacağını ifâde ederken Şerîk'in küçük bir fesi sütre olarak önüne koyacağı düşünülemez. Sözü geçen hadis-i şerifte de açıkladığımız gibi semerin arka kemerinin boyu bazılarına göre bir arşın, bazılarına göre de arşının üçte ikisi kadardır.[1025][498]

103. Bînek Hayvanına Doğru (Onu Sütre Vaparak) Namaz Kılmak

692. ...îbn Ömer (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) deveye doğru namaz kılarmış.[1026][499]

Açıklama

Bu hadis-i şerif deveyi ve benzeri hayvanları sütre yaparak namaz kılmanın câiz olduğuna delildir. Ancak bu hadis deve yataklarında namaz kılmayı nehyeden 493. numaralı hadis-i şerife zıt değildir. Çünkü bu hadis-i şerifte söz konusu edilen deveye karşı Efendimiz (s.a.)'in namaz kılması yolculuk esnasında vuku bulmuştur. Yolculuk esnasında ise, deve hem bağlıdır, hem de sahibine karşı daha çok itaatlidir. Deve yataklarında ise, develer bağsız olduğundan içlerinde bulunan azgın develerin insana her an için saldırması mümkündür. Bu bakımdan deve yataklarında namaz kılmak tehlikelidir, huzur ve huşu'u bozucudur. Ayrıca araplar arasında deve yataklarına insanların da abdest bozdukları düşünülebilir ki,. Efendimizin yolculukta deveyi sütre edinerek namaz kıldığı halde deve yataklarında bulunan develere karşı namaz kılmaktan niçin nehyettiği daha iyi anlaşılmış olur.
1. Hanbelî ve Hanefi â limleri, bu hadis-i şerifi delil getirerek yerinde sabit olan hayvana ve arkası dönük olan insana doğru namaz kılmanın caiz olduğunu söylemişlerdir.
2. Şâfiîlere göre ise, hayvana ve kadına doğru namaz kılınamaz, Şafiî âlimlerinden merhum İmam Nevevî hazretleri bu mevzuda şunları söylemiştir: "Kadını sütre edinerek ona doğru namaz kılmanın neden caiz olmadığı açıktır. Çünkü kadın o anda erkeğin zihnini meşgul eder. Fakat Resûl-i Ekrem (s.a.) deveyi sütre edinerek namaz kılmıştır. Buhârî ve Müslim'de İbn Ömer'den gelen hadis-i şerif bunu açıkça beyân etmektedir. Durum böyleyken İmam Şafiî (r.a.)nin deveye doğru namaz kılınamaz

demesi, ancak bu hadis-i şerifin onun eline geçmemesiyle izah edilebilir. Şurasını da hatırdan çıkarmamak lâzımdır ki, İmam Şafiî (r,a.) sağlam hadis ele geçtiği zaman, kendi içtihadının bırakılarak o hadisle amel edilmesini vasiyyet etmiştir. Anılan Buhârî ve Müslim'deki İbn Ömer hadisi sağlam olduğuna göre, deveyi sütre kabul ederek ona doğru namaz kılmanın caiz olduğunu kabul etmek İmam Şafiî'nin vasiyyetini yerine getirmek demektir.
3. Mâlikîlere göre ise,eti yenmeyen hayvanları sütre edinerek onlara doğru namaz kılmak mekruhtur. Eti yenenlerin ise, bağlı olanlarını sütre edinmekte bir sakınca yoksa da bağsız olanlarını sütre edinmek mekruhtur. Yabancı bir kadını sütre edinmek de aynı şekilde mekruhtur.
Kendisine nikâhı düşmeyen bir kadının sütre edilip edilemeyeceği mevzuunda ise, Mâlikî imamları arasında iki görüş vardır.
Yüzünü namaz kılan kimseye dönmediği müddetçe bir erkek sütre edinilerek kendisine doğru namaz kılınabilir.[1027][500]

104. Kişi Direğe Veya Benzeri Şeylere Doğru Namaz Kıldığında Onu Hangi Tarafına Almalıdır?

693. ...Mikdâd b. el-Esved (r.a.) şöyle demiştir: "Peygamber (s.a.)'i kaç kere bir ağaç parçası, bir direk veya bir ağaca (doğru) namaz kılarken gördümse onu tam karşısına değil de ancak sağ kaşının (sağının) veya sol kaşının (solunun) hizasına almış olduğunu gördüm."[1028][501]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, sütre olarak kullanılacak ağaç ve benzeri şeylerin iki kaşın arasına gelecek şekilde tam karşıya konularak onlara karşı namaz kılmaktan nehyetmektedir. Namaz, kılan kişi sütreyi tam karşısına koymakla görünüşü bakımından puta tapan kimselere benzeyeceği için bundan nehyedilmiştir.
Şurasını unutmamak lâzımdır ki, sütreyi tam karşıya almanın sakıncası, sütre ağaç ve benzeri bir nesne olduğu zaman ortaya çıkar. Sütre bir duvar veya bir bina ise, o zaman herhangi bir sakınca sözkonusu değildir.
Bu mevzuda M.Zihni Efendi Ni'meti'l-İslâm isimli kıymetli eserinde şunları söylemektedir: "Sünnet olan sütreye yakın durmaktır ve tam karşısına' durmayıp onu iki kaşlarından birinin (efdal olanı sağ kaşının) hizasına almaktır."[1029][502]

105. Konuşmakta Olanlara Ve Uyuyanlara Karşı Namaz Kılmak

694. ...İbn Abbâs (r.a.)'m rivayet ettiğine göre Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Uyumakta olan ve konuşan kimseye doğru namaz kılmayınız."[1030][503]

Açıklama

Uyumakta olan kimseye karşı namaz kılmanın sakıncası bellidir. Uyuyan kimse kendisini murakabe edemediği için ondan her an için namaz kılan kimsenin zihnini meşgul edecek haller zuhur edebilir. Bu da namaz kılan kişinin huzurunu bozar. Namaza kendini iyice vermesini engeller ve hatta onu şaşırtabilir.

Bu bakımdan İmam Mâlik, Tâvûs ve Mücâhid uyuyan kimseye doğru namaz kılmanın mekruh olduğunu söylemişlerdir.

Bunların dışında kalan âlimler ise, ileride gelecek olan 810, 811 ve 812 numaralı hadislerle Buhâri ile Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri Hz. Âişe'nin naklettiği, "Resûl-i Ekrem (s.a.) namaz kılardı; ben de onun yatağının üzerinde önüne uzanmış halde uyurdum."[1031][504] anlamındaki hadis-i şerifi delil getirerek uyuyan kimseye karşı namaz kılmanın herhangi bir sakıncası olmadığını söylemişler ve mevzumuzu teşkil eden hadisin de zayıf olduğunu iddia etmişlerdir.Şafiî âlimlerinden Nevevî ve Hattâbî de bu hadisin zayıf olduğu kanaatindedirler. Hattâbî bu mevzuda şunları söylemektedir: Bu hadisin Peygamber (s.a.)'e ait olduğu kesin ve sağlam değildir. Çünkü bu hadisin senedi zayıftır. Abdullah b. Ya'kub bu hadisi kendisine Muhammed b. Ka'-b'dan kimin naklettiğini açıklamamıştır. Aslında Abdullah'ın ismini açıklamadığı bu râviler, hadis âlimlerinin itimad etmediği iki adamdır. Bunlardan biri Temmam b. Bezi', öbürü de İsa b. Meymûn'dur ki Buhârî ve Yahya b. Maîn bu kimseleri tenkid etmişlerdir.

Hadis-i şerifte ayrıca konuşmakta olan kimseye doğru namaz kılmak da yasaklanmıştır. Çünkü konuşan kimse namaz kılanın zihnini meşgul eder ve huzurunu bozar. Nitekim İbn Mes'ûd (r.a.) konuşmakta olan kimseye karşı namaz kılmanın mekruh olduğu görüşündedir. Ancak bu kimseler zikir yapıyorlarsa, o zaman onları sütre edinmekte herhangi bir sakınca yoktur.

imam Ahmed ile imam Şafiî de konuşan kimseyi sutre edinmenin mekruh olduğu kanaatindedirler. Nitekim mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerif de bu

görüşe delâlet etmektedir.
Fakat herhangi bir kimsenin yüzüne doğru namaz kılmak hiç bir zaman ve hiçbir kimse tarafından uygun görülmemiştir.[1032][505]

106. Namaz Kılan Kimsenin Sütreye Yakınlığı

695. ...Sehl b. Ebi Hasme, Peygamber (sallellahüaleyhi vesellem)in şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Sîzden biriniz sütreye doğru namaz kıldığı zaman ona yaklaşsın ki, şeytan namazında ona vesvese vermesin."[1033][506]
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi(aynı zamanda) Vâkid b. Muhammed, Safvân'dan (o da) Muhammed b. Sehl'den (o da) babasından veya Muhammed b. Sehl (doğrudan doğruya) Peygamber (s.a.)'den rivayet etmiştir. Bazıları da (bu hadisin) Nâfi' ö. Cübeyr vasıtasıyla Sehl b. Sa'd'den (nakledildiğini) söylemiştir. Ve bu hadisin senedinde ihtilâf edilmiştir.[1034][507]

Açıklama

Hadis-i şeriften namaz kılmak isteyen kimsenin önüne sütre dikmekle mükellef olduğu anlaşılmaktadır. Sütre koymak kişinin istek ve arzusuna bırakılmış değildir. Çünkü hadis-i şerifte geçen "her ne zaman” manasına gelen edatı, kişinin her namaz kılışında önüm sütre ayması gerektiğini ifâde eder. Bu sayede namaza şeytanın vesvesesinin karışması önlenmiş olur. Bir başka açıdan şeytanın bazı kişileri aldatarak namaz kılan kimsenin önünden geçirtmesi engellenmiş olur.
Bilindiği gibi namaz kılan kimsenin önünden geçilince eğer namaz kılan kişinin önünü kesen, kadın, eşek veya köpekse bazı âlimlere göre bu kimsenin namazı gerçekten bozulur. Bazılarına göre ise namazın özünü teşkil eden huzur ve huşu bozulmuş olur.
Bazı âlimler de buradaki şeytandan maksat namaz kılan kimsenin önünden geçen her yaratıktır. Çünkü Peygamber (s.a.) namaz kılan kimsenin önünden geçen her yaratık için şeytan tâbiri kullanmıştır, nitekim 697 numaralı hadis-i şerifte gelecektir.
Sütreye yakın durmanın hükmü mendubtur. Hanefi âlimlerinden M.Zihni Efendi Ni'met-î İslâm'ın da, "Sünnet olan, sütreye yakın dumaktır" sözleriyle Hanefi ulemasının bu mevzudaki görüşlerini dile getirmiştir.

Sütreye yakınlığın ölçüsünü Atâ, İmam Şafiî ve İmam Ahmed (r.a.) üç zira' olarakk tesbit etmişlerdir. İmam Mâlik hiç bir ölçü getirmemiştir. Bazılarına göre bir karış bazılarına göre de altı zira'dır.[1035][508]
Müellif Ebû Dâvûd hadisin sonundaki mütaleasmda bu hadisin zayıf olduğunu ifâde etmiştir.
Burada kadının eşek ve köpekle bir tutulduğu zannedilmemelidir. Çünkü eşekle köpeğin namaz kılan kimsenin huzurunu bozma sebebi ile kadının bozma sebebi tamamen ayrı şeylerdir. Eşekle köpeğin huzuru bozması yaratı Iışlanndaki fevkalâde dikkat çekici özelliklerle ilgili iken, kadının huzur bozması onun cinsî cazibesi ve erkekler için zaaf kaynağı olmasıyla ilgilidir. Namaz kılan bir erkeğin önünden geçen bir kadının, o erkeğin içinde ne gibi fırtınalar doğuracağını kimse kestiremez. Namazda gaye, İbâdet olması, Allah'a bağlılık ve Peygambere sadakatle tâbi olması hasebiyle, kadının geçmesi ile bütün bu sevgiler kadın sevgi ve ilgisi ile karışırsa namazın hikmeti ortadan kalkacağı malumdur. İşte bunda kadının zikredilmesi bundan başka bir şey ile tefsir edemez. Nitekim 702 no'lu hadiste gelecektir.[1036][509]

696. ...Sehl(r.a.)Men;demiştir ki: “Peygamber(s.a.)in namaz kıldığı yer ile kıble (duvarı) arasındaki (mesafe) bir dişi keçinin geçebileceği kadardı"[1037][510]

Ebû Dâvûd dedi ki; bu haber Nüfeylî'ye aittir.[1038][511]

Açıklama

Resul-i Ekrem (s.a.)'in "namaz kıldığı yer'den maksat, Kirmânî'ye göre, ayaklarının bulunduğu yerdir. Ancak Aynî merhum, "ayaklarının bulunduğu yerden secde ettiği yere kadar uzanan mesafe" olduğunu söylemiştir.[1039][512] Buna göre, namaz kılan kimse secdeye varınca secde halinde iken kıble duvarı ile arasında kalan mesafe bir keçinin geçebileceği kadar olmalıdır.
Ancak Ahmed b. Hanbel'in Hz. BilâTden rivayet ettiği; "Peygamber (s.a.) Kabe'ye girip namaz kıldı. Kendisiyle duvar arasında üç zira' bir mesafe vardı" hadis-i şerifi ise, Resûl-i Ekrem'in ayakta bulunduğu zaman duvarla kendisi arasındaki mesafeyi belirlemektedir. Davudî, mevzumuzu teşkil

eden hadis-i şerifle Ahmed b. Hanbel hadisinin arasım şöyle uzlaştırmıştır: Namaz kılan kimse ile duvar veya kıble arasındaki mesafe en az bir keçi geçebilecek kadar olmalı, en çok ise, üç zira olmalıdır.[1040][513]

107. Namaz Kılan Kimsenin Önünden Geçilmesine Mani Olma Yetkisi

697. ...Ebu Said eI-Hudrî(r.a.)den rivayet edildiğine göre Resûl-i Ekrem (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz namaz kılarken hiç kimseyi önünden geçirmesin, elinden geldiği kadar ona engel olsun. Eğer o kimse diretirse, onunla doğuşsun. Çünkü o ancak şeytan(ın yapacağını yapmakta)dır."[1041][514]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte namaz kılmakta olan bir kimsenin, önünden geçilmesine mâni olması emredilmektedir. Ancak namaz esnasında önünden geçen kimseye müdâhele etme hakkının doğması için daha önce geçen 689 ve ilerde gelecek olan 700 numaralı hadis-i şeriflerde beyân edildiği gibi sütre olma niteliği taşıyan bir nesnenin önüne konulmuş olması lâzımdır.
Buhârî, bu hadis-i şerifin sebeb-i vürûdu ile ilgili olarak şu hâdiseyi nakletmektedir: "Ebû Salih es-Semmân dedi ki: Ebû Said el-H-udrîbir cuma günü insanlardan korunmak için önüne koyduğu bir sütrenin arkasında namaz kılıyordu. Derken Muayt oğullarından bir genç onun önünden geçmek istedi. Ebû Said de göğsünden iterek o gence mâni oldu. Genç, başka geçilebilecek bir yer olmadığını görünce, ikinci defa geçmeyi denedi. Ancak bu defasında da Ebû Said birincisinden daha şiddetli olarak karşı koydu. Bunun üzerine delikanlı Mervân'ın yanına gidip Ebû Said'i şikâyet etti. Hemen arkasından da Ebû Said, Mervân'ın yanına geldi. Ebû Said'i karşısında gören Mervân kendisine şu soruyu yöneltti:
Ey Ebû Said! Bu kardeşin oğluyla senin alıp veremediğin nedir? Ebû Said de şu cevabı verdi:
Resûl-i Ekrem (s.a.)'i şöyle büyürken işittim: "Sizden biriniz kendisini insanlardan koruyacak bir sütreye doğru namaz kılarken, birisi önünden geçmek isterse, ona mâni olsun. Eğer o kimse diretirse, onunla kavga etsin. Çünkü o şeytandan başka bir şey değildir."[1042][515]

Kadı lyaz silâhla veya1 Önden geçen kişinin ölümüne sebeb olacak bir âletle müdâhelede bulunmanın caiz olmadığına ve tehlikeli olmayan bir müdâhale sonucu ölen bir kimse için de kısas lâzım gelmediğine dâir ulemânın görüş birliğinde olduğunu söylemiştir. Bu kişi için diyet lâzım gelip gelmediği konusunda ise Malikîler arasında iki farklı görüş vardır. Bunlardan îbn Şa'ban'a göre bu kişi için diyet lâzım gelir. İbnu't-Tîn'e göre ise, kanı heder olur, yani karşılığında diyet ödenmez.

Ancak hemen şunu söyleyelim ki; namaz kılanın önünü kesip geçen kimse ile nasıl mücâdele edileceğine dair serdedilen bütün bu görüşler namaz kılarken önünde sütre bulunan kimsenin önünü kesen kimse ile ilgilidir. Yoksa önünde sütre bulundurmayan kimse için müdâhele veya mücâdele hakkı yoktur.

İbn Ebî Hamza ise, hadis-i şerifteki şeytanla kavgadan maksat, gürültüsüz, patırtısız olan ince ve mânevi bir müdâheledir. Yoksa gürültülü patırtılı, kaba kuvvete dayalı bir mücâdele değildir. Bu manada bir mücâdele de ancak istiâze (eûzu) ve besmele ile şeytandan korunmak ve sütre koymakla gerçekleşebilir. Çünkü kaba kuvvete bağlı olarak yapılacak bir mücadelenin namaza vereceği zarar, önden geçen kimsenin vereceği zarardan daha büyüktür, demektedir.

Namaz kılan kimsenin önünden geçen kimse ile mücâdele etmedeki sebebin ne olduğu mevzuunda da iki görüş vardır:

a. Musallinin önünü kesen kişiyi günahtan alıkoymak,

b. Bu kişinin namaza zarar vermesini önlemek.

İbn Hamza birinci görüşü benimsemiştir. Aslında ikinci görüş daha kuvvetli ve isabetlidir. Nitekim İbn Ebî Şeybe'nin İbn Mes'ûd (r.a.)'den rivayet ettiği bir hadis-i şerife göre, "bir kişinin namaz esnasında önünden geçilmesi o namazın yarısını ifsâd eder". Yine Ebû Nuaym'in Ömer (r.a.)'den rivayet ettiği bir hadisi şerifte ise, "namaz kılan kişi eğer önünden geçilmekle namazım(n derecesini) ne kadar kaybettiğini bilseydi, sütresiz olarak asla namaz kılmazdı" buyurulmaktadır. İşte bu hadis-i şerifler, namaz kılmakta olan kimsenin önünden geçmek isteyen kimseye engel olmanın gerçek sebebinin namaza zarar vermesi olduğunu ortaya koymaktadır.

Ayrıca, "musallinin önünden geçeni günahtan alıkoymak için onunla mücâdele edilir" diyenlere de, "şayet sizin görüşünüz isabetli olsaydı, o zaman çocuğun namaz kılan bir kimsenin önünden geçmesinde bir sakınca

olmaması lâzımdı. Çünkü çocuk mükellef olmadığı için bu hareketiyle günahkâr olmaz" diye cevap verilebilir.

Hanefî âlimlerine göre ise, efdal olan namaz kılanın, Önünden geçene müdâhale etmemesidir.

Buna göre namaz kılan bir kimseye mevzumuzu teşkil eden hadiste tanınan müdâhale hakkının doğması için namazdan önce önüne sütre niteliği taşıyan bir nesneyi koymuş olması gerekmektedir. İşte o zaman o kimse, önünden geçen kimseye gücünün yettiği kadar engel olmaya çalışır.

Zâhiriyye mezhebi âlimlerine göre, hadisteki "ona engel olsun" emrinin hükmü farzdır. Bu bakımdan namaz esnasında önünden geçen kimseye engel olmak o kimse için kaçınılmaz bir görevdir.

Şafiî âlimlerinden merhum Nevevî'ye göre ise, bu emrin hükmü kuvvetli bir mendubtur. Özellikle Şafiî âlimlerinden hiç bir kimse farz olduğunu iddia etmemiştir.[1043][516]

İleride gelecek olan 700 numaralı hadis-i şerifte de temas edileceği gibi eğer önünden geçmekte olan kimse yakınsa ona eliyle mâni olur, uzaksa işaretle veya "sübhânellah" diyerek sesini yükseltmekle mâni olur.

Kadı İyaz ise, namaz kılmakta olan kimse 'önündenj geçene bulunduğu yerden müdâhalede bulunabileceğine, fakat bu maksatla yürümesinin asla caiz olmadığına dair âlimlerin görüş birliğinde olduklarım söylemektedir. Çünkü namazda yürümenin namaza vereceği zarar, önünden geçilmekle doğacak zarardan daha büyüktür. Bu bakımdan kişinin bulunduğu yerden elle müdâhalede bulunmasına izin verilmiştir. Önden geçen kimse uzakta bulunursa, o zaman da bulunduğu yeri terketmeden sadece işaretle veya "sübhânellah" diyerek müdâhalede bulunabilir.

Hadisin zahirine bakılırsa namaz kılanın önünü kesmek isteyen kimseye çocuk bile olsa engel olunur. Nitekim İbn Mâce'nin Ümmü Seleme'den rivayet ettiği, "Peygamber (s.a.) bir gün Ümmü Seleme'nin odasında namaz kılarken Abdullah yahut Ömer b. Ebi Seleme önünden geçmek istedi de, Peygamber (s.a.) ona eliyle (geçmemesini) söyledi, o da vazgeçti, hemen sonra Zeyneb bint Ümmü Seleme gelip önünden geçmek istedi. Resûl-i Ekrem (s.a.) ona da aynı şekilde eliyle geçmemesini söylemişse de o (aldırış etmeden) geçip gitti. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) namazı bitirir bitirmez (şöyle) buyurdu: "Kadınlar (isyanda ve inatçılıkta) galibtirler."533

Bu hadisten anlaşılıyor ki önden geçmek isteyen çocuk da olsa izin verilmemelidir.[1044][517]

Hadis-i şerifteki "Onunla doğuşsun" cümlesinin anlamı İmam Şafiî'ye ve Mâliki âlimlerinden Kurtubî'ye göre, "eğer diretirse, birinci müdâhaleden daha sert bir müdâhalede bulunulsun"-demekse de, bazı Şafiîlere göre "gerçekten doğuşsun" demektir. Ancak bu ikinci görüş namazın özünü teşkil eden huşu'a aykırı olduğu için ulemâ tarafından kabul edilmemiştir.

Kıymetli âlim Kâsânî'nin el-Bedâyi' isimli meşhur eserinde bu mevzuda şu bilgiler verilmektedir: "Bizim için meselede delil şu hadis-i şeriftir: "Muhakkak ki namazda -ancak namazla ilgili fiillerle- meşgul olunur". Kavga ve mücâdele namazla ilgili bir hareket olmadığına göre bu fiillerle meşgul olmak doğru ve caiz değildir." Ancak mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifi merhum Kâsânî şöyle te'vil etmektedir: Ebû Said Hadisi ise, namazda her türlü hareketin mubah olduğu zamanlara aittir. Sonradan namazla ilgisi olmayan davranışların mübahlığı neshedilmiştir.[1045][518]

Hanefî âlimlerinin bazıları da namaz kılanın önünden geçene engel olmak bir görev değil, bilakis bir izindir. Engel olmamak daha faziletlidir. Çünkü engel olma hareketi namazın dışında bir harekettir demişlerdir.

Ancak gerek mâni olma işinin namazın dışında bir hareket olduğu, görüşüne, gerekse Ebû Said hadisinin neshedildiği görüşüne diğer mezheb âlimleri tarafından itiraz edilmiştir.

"Çünkü o, şeytandan başka bîr şey değildir" cümlesindeki "şeytan” kelimesi bu kişinin yaptığı iş, şeytan işidir, anlamına gelebileceği gibi, gerçekten insan ve cin şeytanı anlamına da gelebilir. Nitekim İbn Battal, "Şeytan" sözünün dinde fitne çıkaran herkes için kullanılmasının caiz olduğunu söylemekte ve kelimelerde mühim olan manadır, yoksa şekil değildir, demektedir.

Yine İbn Battâl'a göre, cinnilere hakikaten şeytan denebildiği gibi insanlara da mecazen şeytan demek caizdir.

Nitekim Kur'an-ı Kerim'de de insanoğluna şeytan denildiği görülmektedir: "Biz (sana yaptığımız gibi) her Peygambere de insan ve cin şeytanlarını böylece düşman yaptık."[1046][519]

Bazı Hükümler

1. Namaz kılmakta olan bir kimsenin, önünden geçmek isteyene mani olması caizdir. Ancak namaz kılmakta olan kimsenin bu müdâhale etme hakkını kazanabilmesi için namazdan önce önüne sütre niteliği taşıyan bir nesneyi koymuş olması şarttır.
2. Namaz kılmakta olan kimsenin önünden geçmek isteyen kimse en uygun bir yolla engellenmeli, tehlikeli sonuçlar doğuracak müdahale yollarına gidilmemelidir.
3. Namaz kılmakta olan kimsenin önünden geçmek isteyen kişi, önünden geçtiği kimsenin gönlünü meşgul edip namazdaki huşu'una mâni olduğu için şeytana benzer.
4. Dinde fesat çıkaran kimselere şeytan denilmesi caizdir.[1047][520]

698. ...Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.), Peygamber (s.a.)'îii; "Sîzden biriniz namaz kıldığı zaman sütreye doğru kılsın ve ona yakın dursun.” buyurduğunu söylemiş sonra da (bir önceki hadisin) mânâsını rivayet etmiştir.[1048][521]

Açıklama

Muhammed b. Aclân, Zeyd b. Eslem'den rivayet ettiği bu hadisin sonunda, bir önceki hadisin mânâsını ifâde eden lâfızları nakletmiştir. İbn Hibbân'ın Sahîh'inde rivayet ettiğine göre, bu lâfızlar şöyledir:
Yanı "sizlerden biri namaz kıldığında sütreye karşı kılsın ve ona yaklaşsın.Çünkü şeytan sütre ile onun arasından geçer. Önünden geçen kimseye de fırsat vermesin."[1049][522]

699. ...Süleyman (b. Abdilmelik)in hacibi Ebû Ubey.d şöyle demiştir: Ben Atâ b. Yezîd el-Leysî'yi ayakta namaz kılarken gördüm ve önünden geçmek istedim. O da beni geri çevirdi. (Namazını bitirdikten) sonra da (şöyle) dedi: Ebû Said el-Hudrî bana Resûlullah (s.a.)m şöyle buyurduğunu nakletti: "Sizden bir kimse (namaz kılarken) kıblesi ile kendi arasına birinin girmesine mâni olabilirse olsun."[1050][523]

Açıklama

Bu hadis-i şerifle ilgili açıklama 697. hadis-i şerifte geçmiştir. Oraya bakılabilir.[1051][524]

700. ...Ebû Said (r.a.)'den (rivayet edildiğine göre) Peygamber (s.a.) (şöyle) buyurmuştur: "Sizden biriniz kendisine insanlardan süt-re olacak bir şeye doğru namaz kılar da başka biri önünden geçmek isterse, ona göğsüne dokunarak engel olsun. Diretirse, onunla dövüşsün. Çünkü o ancak şeytan(dan)dır."
Ebû Dâvûd, Süfyan-ı Sevrî'nin şöyle dediğini söylüyor: "Ben namaz kılarken önümden böbürlenerek geçen adama mâni olurum. Zayıfa mani olmam."[1052][525]

Açıklama

Bu hadisle ilgili açıkljama 697. hadis-i şerifin açıklama kısmında geçtiğinden tekrara lüzum görmüyoruz. Oraya müracaat edilmelidir.[1053][526]

108. Namaz Kılanın Önünden Geçmenin Yasak Oluşu

701. ...Ebû Cüheym (r.a.), Peygamber (s.a.)'ın şöyle buyurduğunu bildirmiştir: "Namaz kılanın Önünden geçen kimse, ne kadar günah işlediğini bilseydi kırk beklemeyi önünden geçmekten daha hayırlı bulurdu."
Ebu'n-Nadr; "Ravînin kırk gün mü, ay mı, sene mi? dediğini bilemiyorum" dedi.[1054][527]

Açıklama

Zeyd b. Halid el-Cühenî, namaz kılmakta olan bir kimsenin önünden geçmenin günâhını öğrenmek üzere Büsr b. Saîd'i Ebû Cüheym'e göndermiş, Ebü Cüheym (r.a.)'de bu hadis-i şerifi nakletmiştir. Buna göre namaz kılmakta olan kimsenin önünden geçen kimse bu hareketinin vebalini bilmiş olsa uzun müddet beklemeyi tercih edecek yine de namaz kılanın önünden geçmeyecektir.
Ebû Davud'un bu rivayetinde "kırk beklemesi onun için daha hayırlı olurdu" şeklindeki cümle, bazı hadis kitaplarında kırk yi], kırk ay, kırk sabah, kırk saat, gibi farklı ifâdelerle nakledilmiştir. Bütün bunlardan şu anlaşılıyor ki, bu cümlelerde geçen "kırk" kelimesiyle bizce bilinen kırk

sayısı değil de takdiri bizce mümkün olmaycak kadar uzun bir zaman kast edilmektedir. İbn Mâce'nin Hz. Ebû Hüreyre'den tahric ettiği rivayette ise, Peygamber (s.a.) "biriniz namaz kılarken din kardeşinin önünden geçmekte ne derece büyük günah olduğunu bilse, yüz sene yerinde durması onun önünden bir adım atmaktan kendisine daha hayırlı gelirdi" buyurdu denilmiştir.[1055][528]

Taberânî'nin rivayetinde; "Namaz kılanın önünden geçen kimse ne derece günah işlediğini bilmiş olsaydı, uyluğunun kırılmasına razı olur da onun önünden geçmezdi"[1056][529] denilmiştir. Ka'bü'l-Ahbâr; "namaz kılanın önünden geçen kimsenin yere batması onun önünden geçmesinden daha hayırlıdır" demiştir.

Bütün bunlar namaz kılanın önünden kasten geçmenin pek çirkin ve veballi bir hareket olduğunu göstermektedir. Sütrenin ardından geçmekte ise, herhangi bir sakınca yoktur.[1057][530]

Bazı Hükümler

1. Namaz kılmakta olan kimsenin önünden geçmek çok çirkin bir ıştır, bunu yapan günahkar olur. Nitekim bu mevzu ile ilgili olarak Ka'bü'l-Ahbâr'ın ve Taberânî'nin rivayet ettiği tehditkâr hadisler bulunmaktadır.

2. Namaz kılmakta olan kimse namazını ister tek başına, isterse imama uyarak kılıyor olsun, önünden geçmek isteyen kişiye engel olmalıdır. Nitekim bu mevzuda muktedinin durumu ileride tekrar ele alınacaktır.

3. Her ne kadar bu hadis-i şerifteki ve benzerlerindeki tehdid sadece namaz kılmakta olan kimsenin önünden geçene aitmiş gibi görünüyor ve namaz kılmakta olan kimsenin önünde duran veya oturan veya önünde uyuyan kimseler bu tehdidin dışında kalıyor gibiyse de, aslında bu yasağın gerçek sebebinin namaz kılan kimsenin zihnini bozmak ve huşu'unu ifsat etmek olduğu düşünülürse, bu kimselerin de bu hadis-i şerifteki tehdidin kapsamı içine girecekleri kolayca anlaşılır.[1058][531]

109. (Namaz Kılanın Önünden) Geçişi Namazı Bozan Şeyler

702. ...Ebû Zer (r.a.)'den; demiştir ki: Peygamber (sallellahü aleyhi ve sellem) şöyle buyurdu.[1059][532] "Erkeğin önünde eğerin arka kemeri kadar

bir nesne bulunmazsa eşek, kara köpek ve kadın(dan birinin geçmesi onun) namazi(m) bozar. (Râvi Abdullah b. Sâmit dedi ki;) Ben: "Ey Ebâ Zer, siyah köpeğin kırmızı köpekten, san veya beyaz köpekten farkı nedir ki?" dedim. (O da);
Ey kardeşimin oğlu, senin bana sorduğun gibi ben de Resûlüllah (s.a.)'a sordum da, "Kara köpek şeytandır" buyurdular, dedi.[1060][533]

Açıklama

Hadis-i şerifte sözü geçen üç şeyin namazı bozup bozmayacağı mevzuunda ilim adamları arasında ihtilâf vardır. Bazı ilim adamlarına göre bunlar namazı hakikaten bozarsa da imam Ahmed b. Hanbel'e göre sadece kara köpek namazı kesinlikle bozmakla beraber, kadınla eşeğin namazı bozup bozmayacağı şüphelidir. Çünkü köpeğin namazı bozmayacağına dair bu hadise aykırı düşen hiç bir haber yoktur. Bu bakımdan köpeğin namazı bozacağı kesinlikle söylenebilir. Ancak eşek hakkındaki İbn Abbas'dan rivayet edilen aşağıda tercemesini sunduğumuz şu hadis-i şerif eşeğin namazı bozmayacağını ifâde ettiğinden İmam Ahmed, eşeğin namazı bozup bozmayacağı mevzuunda şüphelenmektedir.
"İbn Abbas haber vermiştir ki, kendisi Veda Haccında bir merkeb üzerinde Hz. Peygamber'e gelmiş. Hz. Peygamber de Minâ'da cemaate namaz kıldırıyormuş. Merkeb saflardan birinin arasına yürümüş, sonra İbn Abbâs ondan inerek cemaatle birlikte saf olmuş."[1061][534]
Hz. Âişenin rivayet ettiği 712 ve 716 numaralı gelecek olan hadis-i şerifler de İmam-ı Ahmed'i kadının namazı bozup bozmayacağı mevzuunda şüpheye düşürmüştür.
Diğer mezheb imamlarından İmam Mâlik, Şafiî ve Ebû Hanife hazretlerine ve halef ve selefin cumhuruna göre namaz kılmakta olan kimsenin önünden köpek, kadın, eşek ve daha başka bir şeyin geçmesi ile namaz bozulmaz. Bu görüşlerinin delili ise 720 Nolu, "kişinin namazını hiç bir şey bozmaz" hadis-i şerifidir. Bu âlimler mevzumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisindeki "namazı bozar" cümlesini "namazdaki huşu ve huzuru bozar ve sevabını azaltır" diye tefsir etmişlerdir. Bazıları bu hadisin 720 no'lu hadis-i şerifle neshedildiğini söylemişlerse de muhakkik ve müdekkik âlimler bu iddiaya iltifat etmemişlerdir. Çünkü zahiren birbirine aykırı gibi görünen hadis-i

şeriflerin aralarım te'lif imkânı mümkün olduğu müddetçe nesh cihetine gidilmez. Nitekim beyân ettiğimiz şekilde ulemâ bu iki hadisin arasını te'lif etmişlerdir.
Hadiste sözü geçen şeylerle namazın bozulduğunu iddia edenler, namazın bozulmasına sebeb, bu üç şeyin şeytan manasında olmasını sebeb gösterirler ve "köpeğin şeytan olduğu hadisle sabittir; kadının şeytanlığı da kurduğu tuzaklardadır.Eşeğin şeytan olması ise, Nuh aleyhisselama gemide iken şeytanının eşek suretinde gelmesindendir.” derler.
Mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifle buna benzer bazı hadislerde kadının namaz kılanın önünden geçmesiyle o kimsenin namazını bozacağından bahdesilmesi, kadının kadr-ü kıymetini düşüren bir şey olarak anlaşılmamalıdır. Zira Hüccetü'Hahi'I-Baliğa'da bunun hikmetinden bahsedilirken, "namaz Allah'a yalvarış ve yakarıştır. Bu yakarışın huzur ve huşu içerisinde olması gerekir.Kadınlarla bir arada olmak ve onlara yaklaşmak, onlarla sohbet etmek ve hatta onlara bakmak sağlanması gereken bu huzur ve huşua mânidir" demektedir. Yoksa kadının kadr ve kıymetini düşürmek için değildir. Nitekim İmam Nevevî Mecmu' isimli eserinde Mesrûk'tan rivayet etmiş olduğu bir hadis-i şerifte şöyle demektedir: "Hz. Âişe'nin bulunduğu bir mecliste namaza mani hallerden bahsedilirken köpeğin, merkebin ve kadının da bu haller arasında zikredilmesine şaşarak; bizi merkeb ve köpeklere mi benzetiyorsunuz? Halbuki Resûlullah (s.a.) namaz kılarken onunla kıblesi arasında karyolam üzerine uzanır, yatardım."
Diğer bir hadis-i şerifte Âişe (r.anhâ): "Ben hayızlı olduğum halde yatağımda yatarken Resûlullah (s.a.) namaz kılardı. Secdeye vardığında yerin dar olması sebebiyle ayaklarımı secdegâhından uzaklaştırır, sonra secde ederdi." demiştir.
Bu hadis-i şerifler gösteriyor ki, bundan maksat kendine mâlik olan bir kimsenin önünde kadın olması veya önünden kadın geçmesi, onun namazına zarar vermez.[1062][535]

Bazı Hükümler

1. Namaz kılmak isteyen kimse önüne mutlak sütre koymalıdır.
2. Namaz kılmakta olan bir kimsenin önünden, kadın eşek ve siyah köpek geçecek olursa, namaz kılanın huzurunun bozulacağına işaret vardır.

3. Özellikle siyah köpekten kaçınılmasına delâlet vardır.[1063][536]

703. ...İbn Abbâs (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre (Katâde'nin râvisi) Şu'be ref ederek: (Resûlullah sallaHahu aleyhi ve sellem) şöyle buyurmuştur: "Hayızh kadın ve köpek namazı bozar."[1064][537]
Ehû Dâvûd dedi ki: Sâid, Hişam ve Hemmam bu hadisi, Katâde, Câbir b. Zeyd senediyle îbn Abbas (r.a.)'a ait, mevkuf bir hadis olarak rivayet etmişlerdir.[1065][538]

Açıklama

Bu hadis-i Şerifin zahirine göre hayızlı kadın ve köpek, sütresiz namaz kılmakta olan bir kimsenin önünden geçecek olursa, bu kimsenin namazı bozulur. Nitekim İbn Abbâs (r.a.) ve Atâ da bu görüştedirler. Ancak bunlara göre namazı bozan köpekten maksat, kara köpektir. Nitekim İbn Abbâs (r.a.) ve Atâ da bu görüştedirler. Nitekim İbn Abbâs (r.a.)'ın rivayet ettiği diğer bir hadis-i şerifte "köpek" yerinde "kara köpek" tâbiri geçmektedir.[1066][539]
Ancak bir önceki hadis-i şerifte açıklandığı gibi, ulemânın büyük çoğunluğuna göre kadının sütresiz namaz kılan bir kimsenin önünden geçmesiyle o kimsenin namazı bozulmaz. Sadece namazının sevabını azaltır. Ayrıca bu mevzuda hayızlı kadınla hayızlı olmayan arasında bir fark yoktur. Bu hadisteki "hayızlı kadından maksat da "hayız görme çağına erişmiş baliğa kadın"dır.
Saîd b. Ebî Urve, Hişâm b. Ebî Abdillah ed-Destuvâî ve Hemmâm b. Yahya, bunların her biri bu hadisi Katâde'den rivayet etmişler, Katâde de, Câbir b. Zeyd'den o da Abdullah b. Abbâs'dan rivayet etmiştir. Böylece bu hadis İbn Abbâs'a ait bir söz olarak kalmış Hz. Peygamber'e isnat edilmemiştir.
Ancak Şu'be yoluyla gelen rivayette bu hadis-i şerif Hz. Peygamber'e ulaşmakta ve "merfû hadis" niteliği kazanmaktadır.
Netice olarak şunu söylemek mümkündür; Bu hadis-i şerif, mahfuz olan rivayetine göre mevkuftur. Şâz olan rivayetine göre ise, merfû'dur.[1067][540]

704. ...İbn Abbâs'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah (sallellahü aleyhi vesellem) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz, sütresiz namaz kılarsa, (önünden geçecek) köpek, eşek, domuz, yahudi, mecûsi ve kadın onun namazını bozar, bir taş atma mesafesi uzaklıktan geçerlerse namazı tamdır."
Ebû Dâvûd dedi ki: Bende bu hadise dair bir şüphe vardı. Bunu İbrahimle ve başkalarıyla müzâkere ettim. (Fakat) hiç biri de bu hadisin Hişâm'dan (rivayet tedildiğini) bilmiyordu. (Ve Muâz'dan başka) bu hadisi Hişâm'dan (nakleden) bir kimse de görmedim. Öyle zannediyorum ki; vehm İbn Ebî Semine (yani Beni Haşim'in azatlısı Muhammedb. İsmail el-Basri)dendir. Bunda münker olan, "mecûsi" ve "bir taş atma mesafesi" sözleri ile "domuz” kelimesinin zikredilmesidir.
(Yine) Ebû Dâvûd dedi ki: Ben bu hadisi sadece Muhammed b. İsmail (b. Semine)'den işittim. Zannımca bu onun vehmidir. Çünkü o bize ezberinde naklederdi.[1068][541]

Açıklama

Her ne kadar musannif, Ebu Dâvûd bu sözleriyle hadisteki domuzun, mecusımn, sutresız namaz kılan kimsenin onunden geçmesiyle o kimsenin namazının bozulacağına dâir olan sözlerin, zayıf olduğunu ve aynı şekilde bu mesafeyi "bir taş, atımlık bir mesafe" olarak belirleyen cümlenin sağlam rivayetlere ters düştüğünü söylüyor ve bu sözüne de bu hadisi Muâz'dan başka bir kimsenin rivayet etmediğini delil getiriyorsa da bunlar hadisin zayıf olması için yeterli bir delil teşkil etmemektedirler.
Ayrıca Muhammed b. İsmail'e vehim, isnadı da mesnedsiz kalıyor. Çünkü Muhammed b. İsmail'in sağlam, güvenilir sika bir kimse olduğunu bir çok hadis âlimleri itiraf etmektedirler.
Şayet hadis-i şerifin zayıf olduğu kabul edilse bile Tahâvî'nin aynı mânadaki Meâni'l-Âsâr'daki hadisi, bu hadisi takviye ederek zayıflıktan kurtarmaktadır.
Hadis-i şerifte zikredilen şeylerin, önünden geçtikleri kimsenin namazı bozup-bozmayacsğı meselesi 702 numaralı hadisin izahında geçmiştir. Oraya müracaat edilebilir.[1069][542]

705. ...Yezid b. Nimrân (şöyle) demiştir: Tebük'te kötürüm bir adam gördüm. (Şunları) söylüyordu:

(Bir gün) Peygamber (s.a.) namaz kılarken -Eşek üzerinde olduğum halde- önünden geçtim. (Namazdan sonra) : "Ey Allahım! Onun (yeryüzünden ayak) izini kes!" diye duâ etti. Artık bir daha onun üzerinde yürüyemedim.[1070][543]

Açıklama

Râvi Yezid b. Himân'ın sözlerinde anlaşılıyor ki, Yezid Tebûk'te gördüğü kötürüm adama nasıl olup da bu hâle düştüğünü sormuş; o adam da, namaz kılarken Resûl-i Ekrem (s.a.)'in önünden geçtiği için onun (s.a.) bedduasını alması neticesinde bu duruma düştüğünü söylemiştir.
Bu kimsenin "artık bir daha onun üzerinde yürüyemedim" sözlerine, hadis sarihleri çeşitli mânâlar vermişlerdir. Netice olarak "Onun üzerinde yürüyemedim" cümlesi, “O eşek üzerinde yürüyemedim" mânâsına gelebileceği gibi bazı nüshalardaki rivayetlere bakarak "o ayaklar üzerinde yürüyemedim" manası da verilebilir. Ayrıca "O" zamiri müennes olduğu için "toprak üzerinde bir daha yürüyemedim" manası vermek de mümkündür.[1071][544]
Ancak senedinde bulunan kölenin kimliği mechûl olduğu için bu hadis zayıftır.[1072][545]

706. ...Saîd'den aynı sertedle, aynı manada yukarıdaki hadisi rivayet etmiştir. Ancak o, rivayetinde (Hz. Peygamber'in) "O bizim namazımızı kesti Allah da onun (yeryüzünden ayak) izini kessin" buyurduğunu ilâve etmiştir.
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi (aynı zamanda) Said'den Ebû Mûshir de rivayet etmiştir ve bu hadisinde Ebû Mûshir de "O bizim namazımızı kesti" (sözlerini) nakletmiştir.[1073][546]

Açıklama

Ebu Hayve ile EbÛ Müshir rivayetlerinde 705 numaralı hadisin ravisi Yezid’den farklı olarak “O birim namazımızı kesti.Allah da onun (yer yüzünden ayak) İzlerini kessin" cümlesini ilâve etmekte ve bu cümlede birleşmektedirler. Müellif Ebû Dâvûd bu taliki yapmakla, bu ziyâdenin

hadisin aslında bulunma ihtimalinin kuvvetti olduğuna dikkatleri çekmek istemiştir.[1074][547]

Bazı Hükümler

1. Allah (c-c-)'m koymuş olduğu sınırlan tanımayan veya onlara tecâvüz eden kimselere beddua etmek caizdir.
2. Peygamber (s.a.) Efendimizin duası Allah katında makbuldür. Geri çevrilmez.[1075][548]

707. ...Gazvân eş-Şâmî(r.a.)'den rivayet edildiğine göre kendisi hac dönüşü Tebûk'e inmiş ve kötürüm bir adamla karşılaş!vermiş. Adam bu durumu(n sebebini) sormuş, o da şöyle cevab vermiş:
Sana bir hadis nakledeceğim, ancak benim sağ olduğumu işittiğin sürece onu kimseye söylemeyeceksin. Peygamber sallellahü aleyhi vesellem (bir gün) Tebûk'te bir hurma ağacının yanında konaklamış ve "bu (hurma ağacı) bizim kıble (cihetindeki sütre)mizdir" buyurmuş sonra da (ona doğru) namaza durmuştu. Ben de çocuk halimle koşarak geldim ve Peygamberle, hurma ağacının arasından geçtim. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) de; "O bizim namazımızı kesti Allah da onun izini kessin!" buyurdu. Ben de bugüne kadar (bir daha) ayağa kalkamadım.[1076][549]

Açıklama

Bu hadisin ravilerinden Said ve babası Gazvân'ın kimlikleri kesinlikle bilinmediğinden hadis âlimleri bu hadisin zayıf olduğuna hükmetmişlerdir.[1077][550]

110. İmamın Sütresi Cemaatin De Sütresîdir

708. ...Amr b. Şuayb, büyük babası (Abdullah b. Amr b. As)'ın şöyle dediğini rivayet etmiştir: Peygamber (s.a.) ile birlikte (Mekke ile Medine arasındaki) Ezâhir yolundan inmiştik. Namaz (vakti) giriverdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) duvarı kıblesine aldı, (onu sütre edinerek) namaza durdu. Biz de arkasındaydık. Hemen bir kuzu gelerek Önünden geçmeye yeltendi. Peygamber (s.a.) karnı duvara değinceye kadar ona engel olmaya

çalıştı. Kuzu da (mecburen) O(s.a.)nun arkasından (cemaatin önünden) geçti. (Ebû Dâvûd,hadisi) yahutta Mü-sedded'in dediği gibidir (de ben iyi hıfz edememişimdir, dedi).[1078][551]

Açıklama

Seniyye, dağyolu, dağ başlarındaki sel yatağı manalarına geldiği gibi, aynı zamanda da Mekke ile Medine arasındaki bir yerin ismidir. Hadis-i şerifte geçen "kıble" kelimesi sütre manasında kullanılmıştır. Sütre namaz kılanın kıblesinde bulunur. İşte bu alâkadan dolayı kıble kelimesi mecazen sütre manasında kullanılmıştır.
Bu hadis-i şeriften anlaşılıyor ki, imamın sütresi cemaat için de geçerlidir. Çünkü Resûl-i Ekrem, önünden geçmek isteyen kuzuya sadece kendisi müdâhale etmiş, müdahalesiz kalan cemaati tenkid etmemiştir. Eğer onlar için de ayrı bir sütrenin bulunması söz konusu olsaydı, onların da önlerinden geçmek isteyen kuzuya müdâhale etmelerini emretmeyi görevi icabı ihmal etmezdi.
Ayrıca bu hadis-i şerif, "sizden biriniz namaz kılmak istediği zaman karşısına bir sütre koysun" mealindeki 689 numaralı Ebû Hureyre hadisi ile, "sizden biriniz namaz kıldığı zaman namazını sütreye doğru kılsın" mealindeki 698 numaralı Ebû Said el-Hudrî hadisini tahsis etmektedir. Çünkü bu iki hadis-i şerifden yalnız başına veya cemaatle namaz kılmak isteyen her ferdin ayrı ayrı önüne sütre koyması anlaşılmaktadır. Oysa açıklamaya çalıştığımız hadis-i şerif, cemaatle kılınan namazda imamın sütresinin cemaat için de geçerli olduğunu belirterek önceki hadislerin hükmünü tahsis etmektedir.
Hadisin sonundaki "yahutta Müsedded'in dediği gibidir" sözü, müellif Ebû Dâvûd tarafından ihtiyat için konmuş bir sözdür. Musannif Ebû Dâ-vûd bu sözüyle "Her ne kadar biz bu hadisi Müsedded'den bize intikal eden lafızlarla nakletmişsek de naklederken yanılmış olabiliriz. Asıl olan Müsedded'in dediğidir" demek istiyor.
Netice olarak şunu söyleyebiliriz: İmamın sütresi cemaat için de geçerlidir. Ancak bu mevzuda Mâlikîlerin iki ayrı görüşü vardır:
1. İmamın kendisi, cemaat için sütre teşkil eder. İmamın sütresi de kendisi içindir. Bu görüş Mâlikilerce itimad edilen görüştür.

2. îmamın sütresi aynı zamanda cemaat için de geçerlidir.[1079][552]

Bazı Hükümler

1. Namaz kıIan kişinin sütresi ile kendisi arasından geçmek isteyen kimse ile mücâdele etmesi caizdir.
2. ihtiyaç sebebiyle namaz içinde az bir yürüyüş namazı bozmaz.
3. imamın sütresi cemaat için de geçerlidir.[1080][553]

709. ...îbn Abbas'tan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) namaz kılarken bir oğlak önünden geçmek istemiştir. Nebi (s.a.) de ona mâni olmuştur.[1081][554]

Açıklama

Bir önceki hadis-i şerifle bu hadis-i şerifte geçen olay netice itibariyle birbirinin aynısı olduğundan oradaki yaptığımız açıklama bu hadis-i şerif için de geçerlidir.[1082][555]

111. "Kadın, Önünden Geçtiği Kimsenin Namazını Bozmaz" Diyenler(İn Delilleri)

710. ...Âişe (r.anha)'den; demiştir ki:

"Ben bazan Peygamber (s.a.) ile kıble(si) arasında olurdum."[1083][556]
(Râvi) Şu'be dedi ki, "öyle zannediyorum (Hz. Âişe); "hayızlı olduğum halde" demiştir."
Ebû Dâvûd dedi ki: bu hadisi (aynı zamanda) ez-Zühri, Ata, Ebû Bekr b. Hafs, Hişâm b. Urve, Irak b. Mâlik, Ebu'l-Esved ve Temîm b. Seleme de rivayet eîmişdir. Bunların hepsi de Urve'den; o, Âişe (r.anhâj'den (rivayet etmişlerdir. Ayrıca) ibrahim, el-Esved'den; o da, Âişe'den; Ebu'd-Duhâ, Mesrûk'dan; o da, Âişe'den ve el-Kasım b. Muhammed ile Ebû Seleme de Âişe'den (rivayet etmişler) ve "hayızhydım" sözünü nakletmemişlerdir.[1084][557]

Açıklama

Musanmf Ebû Davud'un bu sözlerden maksadı Sa'd b. îbrahim'in rivayetinde bulunan "hayızlıydım" sözünün şâz olduğunu sağlam bir rivayet olmadığını ifâde etmektir. Çünkü bu söz sağlam ve güvenilir râvilerin rivayetlerine aykırıdır.[1085][558]

711. ...Hz. Âişe'den (nakledildiğine göre) kendisi Hz. Peygamber (s.a.)'in yatağında, Peygamber (s.a.)le kıble arasında enlemesine uzanıp uyurken , Peygamber (s.a.) gece (teheccüd) namazını kılarmış. (Sonra) vitri kılmak isteyince,Âişe'yi de uyandırır, o da vitri kılarmış.[1086][559]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, uyuyan kimseye doğru namaz kılmanın câiz olduğuna delâlet etmektedir. İmam Mâlik, Mücâhid, Tâvûs gibi âlimler ise, uyuyan kimseden, namaz kılanın zihnini ve gönlünü meşgul edecek bir hâlin vukuunu düşünerek bu şekilde namaz kılmayı mekruh görmüşlerdir. Her ne kadar daha önce terceme ettiğimiz,"ne uyuyanın arkasında namaz kılınız, ne de konuşanın" mânâsındaki 694 no'lu hadis-i şerif, bunun caiz olmadığım ifâde ediyorsa da, izahı esnasında da söylediğimiz gibi o hadis zayıftır. Bu bakımdan ulemânın büyük ekseriyeti uyuyan kimseye doğru kılınan namazı caiz görmüşlerdir.
Namazı kılanın önünde kadının yatıp uyumasının namazı bozmadığına bakarak, namaz kılanın önünden kadının geçmesinin de namazı bozmayacağını söylemek mümkündür. Çünkü bu ikinci halde, birincisi kadar ifsat ihtimali yoktur.[1087][560]
Hz. Âişe'nin vitri kılmadan yatmasının hikmeti, Resûl-i Ekrem'in geceleyin kendisini kaldıracağından emin olmasıdır. Bu bakımdan insan gece kalkabileceğinden emin olduğu takdirde vitri geceye bırakabilir, hatta bu daha faziletlidir.
Kadının, namaz kılmakta olan bir kimsenin önünde yatmasıyla o kimsenin namazının bozulacağı görüşünde olanlar, kendi görüşlerinin doğruluğunu isbat için şunları söylemişlerdir:
1. Kadının, önünde bulunduğu kimsenin namazını bozmasının sebebi, namaz kılan kimsenin o kadını görmesiyle kalbinde o kadına karşı bir meylin doğmasıdır.

Hz. Peygamber'in,'Hz. Âişe'ye doğru namaz kılması hâdisesinde ise, böyle bir meyil söz konusu değildir.Çünkü Hz.Peygamber'in kalbine fevkalâde hâkimiyetinin ötesinde, o günlerde lâmba olmadığı için Hz. Peygamber Hz. Âişe'yi görmüyordu da. Nitekim Buhârî'nin Hz. Âişe'den rivayet ettiği, "O zamanlar evlerde lâmba yoktu"[1088][561] hadisi bunu açıkça ifâde etmektedir. Öyleyse Hz. Peygamber önünde yatmakta olan Hz. Âişe'yi görmüyordu. Bu yüzden de namazının bozulması için bir sebeb bulunmuyordu.

2. Her ne kadar 711 no'lu hadis kadının, önünde bulunduğu kimsenin namazını bozmadığını ifâde ediyorsa da burada Hz. Âişe (r.ahhâ)'nin Hz. Peygamber'in zevcesi olduğunu unutmamak lâzımdır. îşte bu sebeble Hz. Peygamberin namazı bozulmamıştır. Kadının önünden geçtiği kimsenin namazının, bozacağını ifade eden 702 no'lu Ebü Zerr hadisinde kasd edilen kadın ise yabancı kadınlardır. Netice olarak namaz kılan kimsenin önünden geçen kadın yabancı bir kadın olursa, o kimsenin namazım bozar. Fakat yabancı bir kadın değilse bozmaz.

3. Kadının,namaz kılmakta olan kimsenin önünde yatmasıyla o kimsenin namazının bozulmayacağını ifâde eden Hz. Âişe hadisinin Resûl-i Ekrem'e ait özel bir durum olma ihtimali de vardır. Halbuki aksini ifâde eden 702 no'lu Ebü Zerr hadisinin hükmü umûmidir; herkese şâmildir.

Aksi görüşte olan âlimler de bu görüşleri sırasıyla şöyle tenkid etmişlerdir:

1. Her ne kadar bu âlimler, o günlerde evlerde lamba bulunmadığından Hz. Peygamber önünde yatmakta olan zevcesini görmemiş ve bu sayede namazı bozulmaktan kurtulmuştur diyorlarsa da, bu söz hakikati ifâde etmekten uzaktır. Yine Hz. Âişe'nin 712 no'lu hadiste gelecek olan "Secdeye varmak istediği zaman beni eliyle iterdi" sözleri, onların aleyhine bir delildir. Çünkü kadına elle dokunmanın o kadına karşı kalbde, uyandıracağı meyi gözle görmenin uyandıracağı mey İden daha kuvvetlidir.

2. 711 numaralı Âişe hadisindeki, Hz. Âişe'nin Cenab-ı Peygamberin-namazını bozmamasını, zevcesi olmasına bağlamaları da isabetsizdir. Çünkü insanın nefsi zevcesine karşı daha çok duyarlıdır.

3. Bu fiilin Hz. Peygambere ait özel bir durum olduğu iddiası da isabetsizdir. Çünkü fiilin Resûl-i Ekrem'in şahsına ait bir özellik ifâde edebilmesi için buna delâlet eden bir delilin bulunması gerekir. Gerçekte, asıl olan Resûl-i Ekrem'in her fiilinin bütün müslümanlara şâmil bir hüküm

ifâde etmesidir. Resûl-i Ekrem'in bu fiilinin şahsıyla ilgili Özel bir durum ifâde ettiğine dâir herhangi bir delil mevcud değildir.[1089][562]

Bazı Hükümler

1. Kadın namaz kılmakta olan kişi ile sütresi arasına girdiği zaman o kimsenin namazı bozulmaz.
2. Uyuyan kimseye doğru kılınan namaz kerahetsiz olarak caizdir.
3. Kişinin uyanabileceğinden emin olduğu takdirde vitir namazını gecenin sonuna kadar te'hir etmesi müstehabtır.
4. Uyuyan kimseyi namaza kaldırmak müstehabdır.[1090][563]

712. ...Hz.Âişe'den demiştir ki:"Bizi eşeklerle ve köpeklerle bir tutmanız ne çirkindir!...Yemin ederim ki ben, önüne enlemesine uzanıp yatmış olduğum halde Peygamber (s.a.)in namaz kıldığını gördüm. Secde etmek istediği zaman ayağıma dürterdi. Ben de onları toplardım. Sonra secdeye varırdı."[1091][564]

Açıklama

Bu hadiseyi Müslim'de Urve şöyle anlatır: "Hz. Âişe bize namazı ne bozar?...diye sordu. Biz de, "Kadınla eşek, (bozar)" deyince, Âişe (r.anhâ) "hakikatte kadın (size göre) pek kötü bir hayvandır. Vallahi ben kendimin Peygamber (s.a.) namaz kılarken cenaze gibi onun önüne aykırı uzandığımı bilirim”[1092][565] cevabını verdi.
Urve ve arkadaşlarının Hz. Âişe'nin bu sözleri karşısındaki sükûtları kendi görüşlerinden dönerek Hz. Âişe'nin fikrine katıldıklarını, aralarında birlik hasıl olduğunu ifâde eder. Âişe (r.a.)nin Peygamberin önünde aykırı olarak uzanıp yatmasının anlamı,Peygamberin kıblesi istikâmetine dik, yani cenazenin imamın Önüne yatışı gibi yatması demektir.
Bu hadis-i şerif kadına, şehvetsiz olarak dokunmanın abdesti bozmayacağına delâlet etmektedir. Çünkü namaz kılan kimse o anda şehvetten uzaktır, bu bakımda. Resûl-i Ekrem'in namaz esnasında önünde yatmakta olan Hz. Âişe'ye ayaklarını toplaması için eliyle dokunurken en küçük bir cinsel duygu hissetmediği muhakkaktır.

Aksi görüşte olanlar, "kadına dokunmakla abdestin bozulmaması Resûl-i Ekrem'e ait özel bir durumdur. Hem de huzurunda uyumakta olan Hz. Âişe'nin üzerinde bir örtünün bulunması ihtimali vardır" demişlerse de, bu mü-cerred bir iddiadan ileri gidememiştir. Çünkü herhangi bir delile dayanmamaktadır. Bu hadisle ilgili olarak şunu da söylemek mümkündür: Bir önceki hadisi açıklarken de belirttiğimiz gibi namaz kılmakta olan bir kimsenin Önünden geçilmekle o kimsenin namazı bozulmuş olur. Nitekim Müslim'in namaz bölümünde rivayet ettiği şu hadis de bu gerçeği te'yid eder: Âişe (r.anha) şöyle demiştir; "Siz bizi köpeklerle ve eşeklerle bir tuttunuz! Vallahi ben yatak üzerine uzanıp yattığımı bilirim. ResûM Ekrem (s.a.) gelir de yatağın ortasına durarak namaz kılardı. Ben onun karşısına gelmekten çekinir, yatağın ayaklan tarafından, yorganımdan sıyrılırdım."[1093][566]

Görülüyor ki, bu hadis-i şerifte Hz. Âişe Resûl-i Ekrem'in önünde durmaktan çekindiği için yataktan sıyrılıp çıktığını ifâde etmektedir. Bu ise Resûl-i Ekrem'in önünden geçmek demektir.[1094][567] Bu mevzuda delillerin münakaşası için bir önceki hadis-i şerifin izahına bakılabilir.[1095][568]

713. ...Aişe (r.a.)den; demiştir ki: "Ben Peygamber (s.a.) geceleyin namaz kılarken, ayaklarım onun önünde uzatılmış olarak uyurdum, secde etmek istediği zaman ayaklarıma vururdu, ben (de) onları toplardım. O da secdeye varırdı."[1096][569]

Açıklama

Bu hadis-i şerifle ilgili açıklama 711 - 713 numaralı hadis-i şeriflerin açıklamalarında geçtiğinden burada tekrara lüzum görülmemiştir.[1097][570]

714. ...Âişe (r.anhâ)'den; demiştir ki: Ben Resûlullah (s.a.)m kıblesi cihetine enlemesine uzanmış bir halde uyurdum. Resûlullah (s.a.) ben önünde iken namaz kılardı. Vitir namazı kılmak isteyince; (burada râvi) Osman, "Bana dürterdi" (sözünü) ilâve etmiştir. "(Ey Âişe artık kalk), bir kenara çekil (de vitir namazını kıl)" buyururdu.

Bu son kısımda hadisin iki râvisi de müttefiktir.[1098][571]

Açıklama

Bu hadis-i şerif Ebû Davud'a iki râvi vasıtasıyla erişmiştir.Bunlardan birincisi Osman b. Ebi Şeybe, ikincisi de el-Ka'nebî'dir. Bu iki râvi hadisi rivayet ederken ikisi de aynı cümleleri naklederek birleşmişlerse de, Osman "vitir namazı kılmak isteyince" cümlesinden sonra "bana dürterdi" kelimelerini ilâve ederek rivayetinde el-Ka'nebfden ayrılmıştır.
Görülüyor ki, Hz. Âişe bu hadis-i şerifte de namaz kılmakta olan bir kimsenin önünde bir kadının bulunmasıyla o kimsenin namazının bozulmayacağı görüşünde olduğunu ifâde etmiştir.
Her ne kadar Şevkânî, Neylü'l-Evtâr isimli eserinde bu mevzu ile ilgili görüşünü açıklarken "Kadın, önünde bulunduğu kimsenin namazını boz-masa da önünden geçtiği kimsenin namazını bozar. Çünkü önde bulunmak başkadır, önden geçmek başkadır" demişse de gerek 712. hadisin açıklamasında naklettiğimiz Müslim hadisi ve gerekse Buhârî'nin namaz bölümünde 102. babında zikrettiği hadis-i şerif bu görüşün isabetsizliğini ortaya koymaktadır.
Her ne kadar Şevkânî sözü geçen eserinin 3. cildinin 12. sahifesinde Ahmed b. Hanbel'den naklettiği "Müslümanın namazını eşek, kâfir köpek ve kadından başka hiç bir şey bozamaz"[1099][572] manasındaki hadis-i şerifi kendi görüşüne delil olarak getiriyorsa da, bu hadis-i şerif, kaynaklarını verdiğimiz Buhârî ve Müslim hadisleri karşısında başlı başına bir hüküm ifâde edebilecek kadar sağlam değildir. Irakî bu hadisin râvilerinin güvenilir kimseler olduğunu söylemişse de Buhârî ve Müslim hadislerindeki incelikleri taşımadığı kesindir. Bu bakımdan buradaki "kadın namazı bozar" sözünü namazın özü olan huşu' ve huzurunu bozar diye te'vil ederek bu hadislerin arasını bulmak en isabetli yoldur.[1100][573]

112. "Namaz Kılanın Önünden Eşek Geçerse Namaz Bozulmaz" Diyenler

715. ...İbn Abbâs'dan: demiştir ki: Dişi bir merkebe binerek geldim. Ben o zaman ergenlik çağına yaklaşmıştım. Peygamber (s.a.) Minâ'da cemaatle namaz kılıyordu. Saffın birinin önünden (eşekle) geçtim ve indikten sonra

otlasın diye onu salıverdim. Kendim de safa girdim. Bunu kimse kötü karşılamadı.[1101][574]
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu Ka'nebi'nin lafzıdır ve eksiksizdir. (Ravî) Mâlik dedi ki: "Ben bu hadiste namaza durulduğu zaman (imamın önünden değil de) saflar arasından geçilmesinde bir ruhsat görüyorum. "[1102][575]

Açıklama

Buhârî'nin rivayetinden anlaşıldığına göre, Resûl-i Ekrem burada namaz kıldırırken önünde sütre yerini tutacak bir duvar bulunuyordu. İbn Abbâs (r.a.) bu hâdiseyi anlatmakla, sütresiz olarak namaz kılan bir kimsenin önünden geçilmekle o kimsenin namazının bozulmayacağını ifâde etmek istemiştir. Çünkü Hz. İbn Abbâs'ın sütresiz olarak namaz kılan Resûlullah (s.a.)'ın arkasında bulunan sahabenin teşkil ettiği bir saffın önünden eşekle geçtiği halde hiç bir itiraz ile karşılaşmaması, ona göre bu fiilin onlarca caiz olduğuna delâlet eden bir beyândır. Binaenaleyh namaz kılan bir kimsenin önünden bir adamın veya eşeğin geçmesiyle namaz bozulmaz. Nitekim 711-714. numaralı hadis-i şeriflerin izahında açıklandığı gibi, ulemânın büyük çoğunluğu da bu görüştedir.
Karşı görüşte olanlar ise, "Resûl-i Ekrem'in önünde duvarın bulunmaması demek, başka bir sütrenin de bulunmaması demek değildir. Belki önünde bir sütre bulunduğu için İbn Abbâs'ın safların önünden geçmesi, o saflarda bulunan kimselerin namazını bozmamıştır. Çünkü imamın sütresi cemaat için de geçerlidir" diyerek kendi görüşlerini müdafaa etmişlerse de, Bezzâr'ın sahih senedle İbn Abbâs (r.a.)'dan rivayet ettiği "el-Fadl ile beraber bir eşek üzerinde gelerek Arafat'ta sütresiz olarak namaz kılmakta olan Peygamberin önünden geçtik" hadisi bunların iddialarını çürütmektedir. Çünkü bu hadis-i şerif, Hz. Peygamber'in namaz kılarken önünde bir sütre bulunmadığını açıkça ifâde etmektedir.
Yine bunların "belki saflar kalabalık olduğu için İbn Abbâs'ın safların önünden geçtiğinden Resûlullah (s.a.)'in haberi olmamıştır" tarzındaki iddialarına da ulemânın büyük çoğunluğu iltifat etmemiştir.
Çünkü İbn Abbâs (r.a.)'ın; "benim bu hareketimi hiç bir kimse kötü karşılamadı" sözüyle esas maksadı, bilhassa Hz. Peygamber'in itiraz

etmediğini söylemektedir. Yoksa delil olarak sadece Resûlullah (s.a.)ın içinde bulunduğu bir hâdiseyi nakletmesinin bir kıymeti kalmazdı.[1103][576]

Bazı Hükümler

1. Büyük bir maslahatı elde etmek için bazı küçük mefsedetlere tahammül edilir.Çünkü namaz kılanların önünden geçmek bir mefsedet ise de bir namaz safına girmek o mefsedetten daha üstün bir maslahattır.
2. Cemaata binit ile gitmek caizdir.
3. Namaz kılan kimsenin önünden merkebin geçmesiyle o kimsenin namazı bozulmaz.
4. Bir kimse Hz. Peygamber'in huzurunda bir şey yapar da kendisini men etmezse bu, o şeyin caiz olduğuna delildir.
5. Bir hayvanı başında muhafız bulunmadan meraya salmak caizdir.[1104][577]

716. ...Ebu's-Sahbâ'dan; demiştir ki: Biz İbn Abbâs'ın yanında namazı bozan şeylerden bahsediyorduk. îbn Abbâs (şöyle) dedi: "Ben ve Abdu'IMuttalib oğullarından bir çocuk eşek üzerinde olduğumuz halde namaz kılmakta olan Peygamber (s.a.)e (önünden geçerek) geldik. Sonra o da ben de eşekten inip eşeği safların önüne salıverdik. (Bunu gören Peygamber) hiç aldırış etmedi. Ve (yine) Abdulmuttalib oğullarından iki kız gelerek safların arasına girdiler. Bunu da mühimsemedi.[1105][578]

Açıklama

Nesâî'nin rivayetinde açıklandığı üzere tbn Abbâs (r.a.)'la beraber eşek üzerinde safların önünden geçip giden çocuk îbn Abbâs'ın kardeşi FadI (r.a.)'dir.
Ebu's-Sahbâ'nın ifâdesinden anlaşıldığına göre, îbn Abbâs'ın da bulunduğu bir meclisde eşeğin ve kadının önünden geçtiği kimsenin namazını bozup bozmayacağı müzâkere edilirken îbn Abbâs eşeğin de kadının da namazı bozmayacağına bir delil olmak üzere bu hâdiseyi anlatmıştır. Hz. îbn Abbâs bu sözüyle Hz. Peygamberin bu hâdise karşısındaki sükûtunun eşek ve kadının namaz kılan bir kimsenin namazını bozmayacağına dâir bir ikrar ve

beyân manası taşıdığını ifâde etmektedir. Nitekim ulemânın çoğunluğu da bu görüştedir.

"Sâkite bir söz isnad olunmaz, lâkin ma'nz-i hacette sükût beyandır"[1106][579] kaidesi de cumhur-ı ulemânın bu mevzudaki ortak görüşünü ifâde etmektedir.

Netice olarak mevzuyu şu şekilde özetleyebiliriz:

Cumhûr-i fukahâ ile İmam Ebû Hanife, İmam Mâlik, îmam Şafiî kadının, namaz kılanın önünden geçmesinin namazı bozmayacağına kaildirler. Çünkü Hz. Âişe'den mervi hadis Resûlullah (s.a.) namaz kılarken, kendisinin Resûlullah'ın önünde yattığı fakat Resûlullah (s.a.)'in yine de namaza devam ettiği zikrediliyor.

Bazıları ise kadının, köpeğin ve eşeğin geçmesiyle namazın bozulacağını iddia etmişlerdir. İmam Ahmed b. Hanbel de, "Kara köpek geçerse namazı bozar. Ama eşek ve kadın hakkında içimde biraz şüphe var" demiştir.[1107][580]

717. ...(Önceki) hadisi, Cerîr (b. Abdi'l-Hâmid), Mansûr'dan aynı senetle nakletmiştir. (Ancak) Cerîr(in) dedi(kleri şöyledir): "Abdul-Muttalib oğullarından iki genç kız gelerek (safların önünde) çekişmeye başladılar. Bunun üzerine (Peygamber bunların ikisini de) tuttu" (Burada diğer râvi) Osman (birinci râviden ayrılarak şöyle) dedi ki: "O iki kızın arasını ayırdı." (Başka bir râvi olan) Dâvûd da (şöyle) dedi: Birini öbüründen ayırdı. (Hz. Peygamber) buna da önem vermedi."[1108][581]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, namaz kılmakta olan bir kişinin önünden eşek ve kadının geçmesiyle o kimsenin namazı bozulmaz diyenler için bir delildir.[1109][582]

Ayrıca bu hadis-i şerif kadına dokunmakla abdestin bozulmayacağına da delâlet etmektedir.[1110][583]

113. “Önünden Köpek Geçmesi İle Namaz Bozulmaz” Diyenlertfn Delili Olan Hadisler)

718. ...Fazl İbn Abbas[1111][584] dan; demiştir ki:

Biz kendimize ait olan bir arazide bulunduğumuz sırada Peygamber (s.a.) Abbâs'la beraber yanımıza geldi. Önünde bize ait bir eşekle bir dişi köpek oynaşırken sütresiz olarak kırda namaz kıldı da onlara aldırmadı.[1112][585]

Açıklama

1. Bu hadis-i şerif insanın, önünden geçilmeyeceğinden emin olduğu bir yerde namaz kılmak istediği zaman sütreyi terk etmesinin caiz olduğuna delâlet etmektedir. Şehirden uzak kırlar ve insanların ancak aşağısından gelip geçtiği yüksek yerler, bu bakımdan emin olunabilecek yerlerdir.
2. Mâlikîler bu hadis-i şerifi delil getirerek; "sütre koymayı emreden hadisler herkesin uğrağı olan veya insanların uğraması ihtimali bulunan yerlerde kılınan namazlarla ilgilidir. Bu ihtimalin bulunmadığı yerlerde sütresiz olarak namaz kılmakta bir sakınca yoktur" demektedirler.
3. Şafiî, Hanbelî ve Hanefî uleması ise, sütre koymayı emreden hadis-i şeriflerin zahirine sarılarak ve Hz. Peygamberin hazarda ve seferde önüne sütre koyduğuna bakarak "namaz kılmak isteyen kişinin nerede namaz kılarsa kılsın, önüne sütre koymasının sünnet olduğunu" söylemişler ve; "bu hadis, sütrenin farz olmadığının delilidir" demişlerdir.
4. Burada şunu da unutmamak gerekir ki, Peygamber (s.a:) gözle görülen yerlerde namaz kılarken önüne sütre koyduğu, sütre olmadığı zamanlarda önüne çizgiler çizdiği geçen hadislerde verilmişti. Peygamberimizin önüne çizgi çizdiğini Fazl b. Abbas'ın görmemiş olmasını da dikkatten uzak tutmamak gerekir.
5. Ayrıca bu hadis, bir kimsenin önünden köpek ve eşeğin geçmesiyle o kimsenin namazının bozulmayacağına delâlet etmektedir.[1113][586]

114. "Namaz Kılanın Önünden Geçen Hiçbir Şey Namazı Bozmaz'* Diyenler(İn Delili Olan Hadisler)

719... .Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.)den; demiştir ki: Resulullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Namazı (önden geçen) hiçbir şey bozamaz. (Bununla beraber, yine de siz) gücünüz yettiğince (önünüzden geçene) mâni olmaya çalışınız. Çünkü o şeytandan başka bir şey değildir."[1114][587]

Açıklama

1. Bu hadis-i şerif, "namaz kılmakta olan bir kimsenin önünden köpek, kadın, eşek veya başka bir şeyin geçmesiyle o kimsenin namazı bozulmaz" diyen ve ulemânın büyük çoğunluğunu teşkil eden âlimlerin delilidir.
2. Daha önce de ilgili hadis-i şeriflerin açıklamalarında ifâde ettiğimiz gibi bu âlimler bazı yaratıkların, önünden geçtiği kimsenin namazım bozduğunu bildiren hadis-i şeriflerdeki "namazı bozar" sözünü "namazın özünü teşkil eden huzur ve huşuu bozar" diye tefsir etmişlerdir. Bu mevzudaki münakaşalar için 702. hadisin izahına bakılabilir.
3. Bazı yaratıkların namaz kılmakta olan bir kimsenin önünden geçmesiyle o kimsenin namazının bozulacağını iddia eden ilim adamlarına göre ise, bu hadis-i şerif zayıftır. Çünkü bu hadisin râvileri arasında Mücâlid bulunmaktadır. Pek çok hadis âlimi bu kimsenin güvenilir bir kimse olmadığını söylemektedir. Her ne kadar bu sözde hakikat payı varsa da, gerçek olan şudur ki, Dârekutnî' nin Ebû Umâme'den rivayet ettiği "namazı (önden geçen) hiçbir şey bozmaz"[1115][588] Hadis-i şerifi, bu hadisi kuvvetlendirerek onların iddialarını çürütmektedir.
Yine Dârekutnî' nin Ebû Hüreyre'den rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Peygamber (s.a.) şöyle buyurmaktadır: "Kişinin namazını ne kadın, ne köpek ve ne de eşek bozabilir. Bununla beraber sen gücünün yettiği kadar Önünden geçene engel olmaya çalış."[1116][589]
İmam Mâlik'in Muvatta'ında Ali b. Ebi Tâlib'den rivayet ettiği bîr hadisin mânâsı da şöyledir: "Namaz kılan kimsenin önünden geçen hiç bir şey, o kimsenin namazını bozamaz."[1117][590]
Bütün bu hadis-i şeriflerle birlikte daha önce tercemesini sunduğumuz 703 no'Iu hadis cumhur-ı ulemânın görüşünü desteklemekte ve onların görüşlerinin isabetli olduğunu ortaya koymaktadır.[1118][591]

Bazı Hükümler

1. Namaz kılmakta olan kimsenin namazı, önünden bir şeyin geçmesiyle bozulmaz.
2. Namaz kılmakta olan kişinin, pnünden geçmek isteyene engel olması gerekir.

3. Namaz kılmakta olan kimsenin önünden geçmek çirkin bir harekettir. Çünkü Hadis-i Şerifte bu fiili işleyen kimse için "şeytan" kelimesi kullanılmıştır.[1119][592]

720. ...Ebu'l-Veddâk demiştir ki: Kureyşli bir genç, namaz kılmakta olan Ebû Said el-Hudrî'nin önünden geçmek istedi. O da engel oldu. (Genç) tekrar geçmek isteyince (Ebû Said ona yine) engel oldu. (Bu durum peşi peşine) üç defa (vuku buldu. Ebû Saîd) namazı bitirince şöyle konuştu:
Namazı hiçbir şey bozamaz. Lâkin peygamber (s.a.); "gücünüz yettiği kadar (önünüzden geçene) mâni olunuz. Çünkü o şeytandır" diye buyurmuştur.
Ebû Dâvûd dedi ki: Resûlullah (s.a.)den (rivayet edilen) iki haber birbiriyle çelişirse, ondan sonra sahabe-i kiram (r.a.)ın hangisiyle amel ettiğine bakılır (ve o tercih edilir)[1120][593]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, namaz esnasında bir kimsenin önünden insan veya herhangi bir hayvanın geçmesiyle namazın bozulmayacağına ve iadesinin gerekmeyeceğine delâlet etmektedir. Halbuki daha önce geçen hadis-i şeriflerin bazıları, bazı yaratıkların önünden geçtiği kimsenin namazım bozacağını ifâde etmekteydi.
Bilindiği gibi musannif Ebu Dâvûd aralarında tearuz görülen hadisleri ayrı ayrı bablarda nakleder. Ebû Dâvûd bu babtaki hadislerle daha önce geçen hadisler arasında görülen tearuzla ilgili olarak, "sahâbilerin bu hadislerden hangisiyle amel ettiğine bakılır" demekte ve bu sözleriyle, "sahâbilerin kendisiyle amel ettiği hadis tercih edilir" demek istemektedir.
Şu da unutulmamalıdır ki, her zaman bir sahâbinin rivayet ettiği hadis, o sahâbinin o mevzudaki görüşünü ortaya koymayabilir. Çünkü sahâbi o hadise başka bir mana vermiş olabilir. Nitekim daha önce geçen kadının eşeğin, köpeğin vs. geçmesiyle namazın bozulacağını ifâde eden 703, 704 numaralı hadisleri İbn Abbas rivayet ettiği halde, eşeğin, önünden geçtiği kimsenin namazını bozmayacağım ifade eden 715 no'lu hadisi de yine kendisi rivayet etmiştir. 703-704 no'lu hadis-i şeriflerdeki "namazı bozar" sözünü de sahabe-i kiram ve" onları takib eden ulemâ "namazın özünü teşkil eden huşu'u bozar" şeklinde anlamışlardır.

Beyhakî'nin rivayetine göre, kadının, köpeğin ve eşeğin önünden geçtiği kimsenin namazını bozup bozmayacağına ilişkin bir soruya Hz. İbn Abbas, "namaz bozulmaz fakat mekruh olur" cevabım vermiştir. Bunun misalleri pek çoktur.[1121][594]

NAMAZA BAŞLAMA İLE İLGİLİ MESELELER

114-115. Namazda Ellerin Kaldırılması

721. ...İbn Ömer'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.)'i gördüm, namaza başlarken, rukû'a varmak istediğinde ve başım rukû'dan kaldırdıktan sonra ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırıyordu. (Ahmed b. Hanbel der ki:) Sufyân b. Uyayne; (bu hadisi) bir defa "başını kaldırırken" çoğu kere de "başını rukû'dan kaldırdıktan sonra (ellerini omuzları hizasına kadar kaldırır) ve iki secde arasında ise kaldırmazdı" diye rivayet etmiştir.[1122][1]

Açıklama

1. Bu hadis-i şerif namaz için başlama tekbiri alınırken ellerin kaldırılacağını açıkça ifâde etmektedir.
Nitekim İbn Münzir, "Ulemâ Resûlullah (s.a.)'in iftitah tekbiri alırken ellerini kaldırdığına dâir görüş birliğine varmışlardır" demiş, el-mühezzeb şerhinde de "İftitah tekbiri alırken elleri kaldırmanın müstehab olduğuna bu ümmet icmâ etmiştir" denilmiştir.
Gerçekten İbn Münzir ve başkaları bu hususta icmâ olduğunu naklederler. Zeydiyye taifesinden iftitah tekbiri alırken ellerin kaldırılmayacağı rivayet olunmuşsa da, onların sözlerine itibar yoktur. "Fetâvâ el-Kaffal" isimli eserde Ebu'I-Hasen Ahmed b. Seyyar el-Mervezî'nin, "bir kimse iftitah tekbiri için ellerini kaldırmazsa, namazı sahih olmaz. Çünkü iftitah tekbiri vâcibtir. Binanaleyh onun için elleri kaldırmak da vâcibdir. Fakat diğer tekbirler vâcib olmadığı için onlarda el kaldırmak da vâcib değildir" dediği naklolunmuştur.
Nevevî bu söze itiraz etmiş, daha önce geçen ulemânın icma'ı ile bu sözün merdut olduğunu söylemiştir. îbn Hazm iftitah tekbiri için el kaldırmanın farz olduğunu söyler. O'na göre, el kaldırmadan alman iftitah tekbiri ile namaz sahih olmaz. Bu kavil, EvzaTden de rivayet olunmuştur. Hâkim'in rivayetine göre, Humeydî ile îbn Huzeyme'nin mezhebleri de budur. Mezkûr kavli Kadı Hüseyn, İmam Ahmed'den de rivayet etmiştir. İbn Abdil-berr "iftitah tekbiri vâcibtir," diyenlere göre, onu terk etmekle namazın bâtıl olmayacağını söylemiş, yalnız Evzaî ile Humeydî'den bir

rivayete göre, bâtıl olacağını bildirmiştir. Kutubî bu sözü bazı Mâlikîlerden nakletmiştir.
2. Ellerin nasıl kaldırılacağı ihtilaflıdır. Tahâvî'ye göre, parmaklar yayılarak ellerin içi kıbleye karşı gelecek şekilde kaldırılacaktır. Bu kavli ile Tahâvî, Taberânî'nin, "el-Evsat" isimli kitabında merfuan rivayet ettiği İbn Ömer (r.a.) hadisine işaret etmiş olmalıdır. Mezkûr hadiste; "her hangi biriniz namaza niyetlenirken ellerini kaldırsın, onların içlerini kıbleye karşı çevirsin" buyurmuştur. "el-Muhît" isimli eserde de "iftitah tekbiri alan kimse parmaklarının arasım fazla açmaz" denilerek Tirmizî'nin rivayet ettiği Ebû Hureyre hadisine işaret edilmiştir. O hadiste Ebû Hureyre (r.a.); "Üç şey vardır ki onlarla amel olunuyordu. Sonra insanlar onları terk ettiler: Peygamber (s.a.) namaza kalktığı zaman şöyle yapardı." demiş; Ebü Âmir-i Akadî, Ebû Hureyre (r.a.)'nin işaretini parmaklarıyla göstererek "onları ne fazla açar, ne de fazla kapardı/' demiş.Fakat bu hadisi zayıf bulmuştur.
Marudî'nin "el-Hâvî" adlı eserinde iftitâh tekbiri alınırken avuçların içleri birbirine doğru çevrilerek kaldırılacağı beyân edilmiştir. Bazılarına göre eller kaldırılırken üstleri semâya, avuçlarıniçleri ise yere bakacaktır. Bir takımları, parmakların açılmasını müstehab görmüşlerdir. İmam Gazâlî, parmakları ve elleri açıp kapamak hususunda tekellüffe gidilmeyip ellerin hâli üzere bırakılmasını tercih etmiştir. Râfiî, "parmaklar orta derecede açılır" demiştir. İbn Kudâme, "el-Muğnî" isimli eserinde, parmakların bir birinden ayrılmadan açılmasının müstehab olduğunu söylemiştir.
3. Buhârî'nin rivayetinde, ellerin iftitah tekbiri ile beraber kaldırılacağı; Müslim'in bir rivayetinde ise, evvelâ eller kaldırılıp sonra tekbir alınacağı bildirilmektedir. Resûlullah (s.a.) bunları caiz olduklarını bildirmek için yapmıştır. **et-Tevhîd" sahibi ellerin tekbirle beraber kaldırılacağını söylemiştir ki, Hanefiyye ulemâsına göre, en güzel şekil de budur. İmam Ahmed b. Hanbel ile, meşhur kavline göre İmam Mâlik'in mezhebi de budur.
Mezkûr kavli İmam Gazali, muhakkikîn-i Ulemâya nisbet eder. Hanefî kitablarından "el-Hidâye" şerhinde, evvela eller kaldırılacak sonra tekbir alınacağı bildirilmektedir. Yine Hanefiyye kitablarından "el-Mebsüt" da, "ekser-i ulemâmızın kavilleri budur" deniliyor, fakat Hanefilerden Haher-zâde, "Eller tekbirle beraber kaldırılır" demiştir. "el-Mühezzeb" şerhinde şöyle denilmiştir: "Sahih olan şekil, ellerin tekbirle beraber kaldırılması ve tekbir biterken indirilmesidir."

Bazıları ellerin tekbir almadan kaldırılacağını ve indirdikten sonra tekbir alınacağını, diğer bazıları da ellerin tekbir almadan kaldırılacağını, fakat tekbir bittikten sonra indirileceğini söylemişlerdir. Begavî bu görüşü sahih bulmuştur. Rafiî'nin sahih bulduğu bir kavle göre, eler tekbirle beraber kaldırılacaktır. İndirilmesi hususunda müstehab bir vecih yoktur.
İbn Battal el kaldırmanın bir teabbüd olduğunu söylemiş, bazıları da bunun tevhide işaret olduğunu ileri sürmüşlerdir. El kaldırmanın hikmeti hususunda bir hayli kavil vardır. Bazılarına göre el kaldırmanın hikmeti, cemaatten sağır olanların görmesi, tekbir de âmâ olanların işitmesi ve böylelikle namaza niyet etmeleri içindir. Diğer bazılarına göre, el kaldırmak dünya işlerini arkaya attığına ve bütün varlığı ile namaza yöneldiğine işarettir. El Kaldırmak namaza ta'zimdir, kıyamın tamamına işarettir. Kul ile ma'bud arasındaki hicabın kaldırıldığına işarettir. Bütün bedeni ile kıbleye istikbal içindir, diyenler de vardır. Rivayete nazaran, Rabi "İmam Şafiî'ye el kaldırmanın mânâsı nedir?" diye sormuş. Şafiî de "Allah'ı ta'zim Peygamber (s.a.)'in sünnetine ittiba'dır. cevabını vermiştir. îbn Abdilber, Hz. AbdulIah b. Ömer'in "el kaldırmak namazın ziynetlerindendir. Her el kaldırmada on sevab, her parmağa mukabil bir sevab vardır" dediğini nakletmiştir.
4. Hadisin zahirine göre, eller omuzların hizasına kadar kaldırılır. Eimme-i selâse denilen İmam Mâlik, İmâm Şafiî ve İmam Ahmed ile İshâk'ın kavilleri budur. Kurtubî "İmam MahVin iki kavlinden esah olanı budur, ikinci kavline göre eller göğse kadar kaldırılır" diyor.
Hanefilere göre, eller kulakların yumuşağına kadar kaldırılır. Baş parmaklar kulakların yumuşaklarına, diğer parmaklar da kulakların sair aksamı hizasına gelir. Çünkü imam Müslim'in Malik b. Huveyris'ten rivayet ettiği bir hadiste; "Peygamber (s.a.) ellerini kaldırdığı zaman ta kulaklarının hizasına vardırırdı.”[1123][2] denilmektedir. Bu manada bir başka hadisi de Dârekut-nî sahih bir senetle Hz. Enes'den rivayet etmiştir. Tahâvî'nin el-Berâ b. Âzib (r.a.)'den rivayet ettiği bir hadiste ellerin baş parmakları kulak yumuşağına yaklaşacak surette kaldırılacağı bildirilmektedir. İbn Habîb'e göre, eller kulaklar hizasına kadar, bir rivayette başın üzerine kadar kaldırılır.
Bu kavillerin hepsine delâlet eden meşhur ve mahfuz rivayetler vardır. Bunlar bu hususta müsaade ve cevaza delâlet ederler. İbn Tâvûs'un nakline göre, Tâvûs ellerini başından yukarı geçinceye kadar kaldırır ve bunu îbn

Abbâs'dan böyle gördüğünü, O'n'un da Peygamber (s.a.)'den böyle rivayet ettiğini söylermiş. İbn kattan bunu sahih bulmuştur. İftitâh tekbiri bir defa yapılır. Râfizîler üç defa yapılacağına kail,olmuşlardır.

5. Hadis-i şerif rükû' tekbiri ile rükû'dan doğrulurken dahi ellerin kaldırılacağına delildir. İmam Şafiî iie İmam Ahmed b. Hanbel'in ve ulemadan İshâk, Ebû Sevr, İbn Cerîr e-Taberî, Hasan el-Basrî, îbn Şîrîn, Ata b. Ebî Rebah, Tâvûs, Mücâhid, Kasım b. Muhammed, Salim, Katâde, Mekhûl, Said b. Cübeyr, Abdullah b. Mübarek ve Süfyân b. Uyeyne hazerâtının mezheb-leri budur. Bir rivayette İmam Mâlik dahi buna kail olmuştur. İmam Buhârî mezkûr kavli eshab-ı Resulüllah'dan on dokuz zata nisbetle, bunların her birinin rüku'da el kaldırdıklarını rivayet eylemiştir. Beyhakî daha da ileriye giderek, bunların cemaatler teşkil edecek kadar çok olduklarını söylemiştir. İbn Esir rüku'a giderken el kaldıran sahabenin yirmi kişi olduğunu söylemiştir. Hâkim, aşere-i mübeşşere denilen (hayatta iken Cennetle müjdelenen) on zatın da onlar cümlesinden olduğunu b:'dirmiş; bazıları, Resûlullah (s.a.) rukû'a giderken el kaldırdığı otuz küsur sahâbî tarafından rivayet olunmuştur demişlerdir.

Şâfiîlerin "et-Tevhîd" isimli eserinde şöyle deniliyor: "Sonra meşhur olan kavle göre, el kaldırmak hiç bir yerde vâcib değildir. Bu hususta icma naklolunur." Davud-ı Zâhirî'nin, iftitah tekbirinde elleri kaldırmak vâcibdir, dediği rivayet olunur. Bizim ulemâmızdan İbn Seyyar'ın Kavli de budur. Bu, kavi bazı Mâlikîlerden de rivayet olunmuştur. Ebû Hanife'den el kaldırmamanın günahı iktiza edeceğini gösteren bir kavil rivayet edilmiştir: İbn Huzeyme, "Namazda el kaldırmayı ihmal eden, onun rükünlerinden birini terk etmiştir" demiştir. Ulemâdan bazılarının secdede dahi el kaldırmak vâcibdir, dediklerini İbn Rüşd "Kavâid" isimli eserinde rivayet etmiştir.

Hanefîlere göre namazda eller yalnız iftitah tekbiri alınırken kaldırılır Süfyân es-Sevrî ile İbrahim en-Nebaî, İbn Ebî Leylâ, Alkame, Kays, Esved b. Yezid, Âmirî, Şa'bî, Ebu'l-İshak es-Sebiî, Hayseme, Mugîre, Vekî', Âsim b. Küleyb ve İmam Züfer'in kavilleri de budur. îbn Kasım'ın, imam Ma-lik'den rivayet ettiği meşhur ve malikilerce kabul edilen görüş de budur.

Tirmizî, "Sahâbe-i Kiram ile tabiin hazerâtından bir çoklarının kavilleri de budur" diyor. "el-Bedâyi" isimli eserde İbn Abbas(r.a.)'ın, "Resûlullah (s.a.)'ın Cennetle müjdelediği on zat, iftîtah tekbirinden başka namazın hiç bir yerinde ellerini kaldırmazdı" dediği rivayet olunmaktadır. Başkaları

Abdullah b. Mesud, Câbir b. Semure, el-Berâ b. Âzib Abdullah b. Ömer ve Ebû Said (r.a.) hazerâtının da aynı görüşü paylaştıklarını söylemişlerdir.
Hanefîlerin delili (ileride 749 numara ile gelecek olan) el-Bera b. Azib (r.a.) hadisidir. Bu hadiste; "Peygamber (s.a.) namaz için iftitah tekbiri aldığı vakit ellerini ta baş parmakları kulak yumuşaklarına varıncaya kadar kaldırır, bir daha bunu tekrarlamazdı" denilmektedir. Mezkûr hadisi Ebû Dâvûd, et-Tahâvî ve İbn Ebî Şeybe tahrîc etmişlerdir. Vakıa Hanefîlerin muarızları bu hadise itiraz edebilirler. Çünkü Ebû Dâvûd: "Bu hadisi Hüşeym, Hâlid ve İbn İdris, Yezid b. Ebi Ziyâd'dan o da Abdurrahman b. Ebî Leyla'dan, o da el-Berâ'dan naklen rivayet etmişler, fakat hiç biri "bunu tekrarlamazdı' 'cümlesini zikretmemişlerdir." demiştir:Hattâbî dahi bu hadiste "Bunu tekrarlamazdı" cümlesini, Şerîk'den başka nakleden olmadığını söylemiştir.
Ebû Ömer, "Bu cümleyi yalnız Yezîd rivayet etmiştir. Hadisi ondan rivayet eden hafızlardan hiç biri "bunu tekrarlamazdı" cümlesini zikretmemişlerdir" demiş. Bezzâr, "Yezîd'in el kaldırma hususundaki "bunu tekrarlamazdı" sözü sahih değildir" dediği gibi, Yahya b. Maîn'in "Bu hadisin isnadı sahih değildir"; İmam Ahmed'in, " Bu hadis hiçtir" dedikleri rivayet olunmuştur. Bazıları Yezîd'in âhir ömründe hadisleri karıştırmağa başladığı ve başkalarının telkinlerine kapıldığını söylerler.
Muarızların bu babdaki itirazlarına Hanefîler tarafından şöyle cevap verilir: "Ebu Davud'un yukarıdaki sözü İbn Adiyy'in "el-Kâmil" isimli eserindeki sözüne muarızdır. Çünkü İbn Adiyy bu hadisi Hüseyn, Şerîk ve onlarla beraber bir cemaate isnâd ile Yezid'den rivayet etmiş ve hepsi "bunu tekrarlamazdı" cümlesini nakletmişlerdir. Bu suretle mezkûr ziyâdeyi yalnız Şerîk'in rivayet etmediği anlaşılır ve Hattabî'nin bu babtaki iddiası da suya düşer. Eğer, Yezîd zayıf bir râvidir ve bu hadisi yalnız başına rivayet etmiş denilirse, buna da hayır diye cevap verilir. Çünkü aynı hadisi İsa b. Abdurrahman, İbn Ebî Leylâ'dan rivayet ettiği gibi, Tahâvî dahi tahrîc etmiştir. Yezîd'e gelince, Bu zat hakikatte mevsuktur. Onun hakkında Yakûb b. Süfyan, "Yezid için her ne kadar değişmiştir diye söz edilmişse de o yine sözü makbul, âdil ve mutemed bir zattır" demiş; Ebû Dâvûd dahi, "Onun hadisini terk eden kimse bilmiyorum, ama başkası bence ondan daha makbuldür" mütâleasında bulunmuştur. İbn Şahin "Kitabü's-Sikaf'ında Ahmed b. Salih'in, "Yezid sikadır, onun hakkında konuşanların sözü hoşuma gitmiyor" dediğini rivayet etmiştir. Yezid'in makbul olduğunu daha

başkaları da söylemişlerdir. İmam Müslim onun hadisini tahric ettiği gibi, Buhârî de onunla istişhad eylemiştir. Hâl böyle olduğuna göre Yezid, hadisin bir kısmını bir defa, başka bir cümlesini de başka bir defa rivayet etmiş olabileceği gibi evvelâ unutmuş sonra hatırlayarak rivayet etmiş olması da muhtemeldir.

Hanefîlere muarız olanların ihticac ettiği hadisler İslâmiyetin ilk zamanlarına hami olunur. Bu hadisler sonradan nesh edilmişlerdir. Neshe delil Abdullah b. ez-Zübeyr hadisidir. Bu hadiste beyân edildiğine göre, Hz. Abdullah namazda rüku'a giderken ve rüku'dan doğrulurken ellerini kaldırmayan bir zat görmüş de ona, "Böyle yapma çünkü bu Resûlullah (s.a.)'ın bir zamanlar yaptığı bir iştir. Sonra onu terk etti" demiştir. Neshi Tahâvî'nin sahih bir isnadla tahric ettiği Mücâhid hadisi de te'yid etmektedir. Mezkur hadiste Mücâhid; "İbn Ömer'in arkasında namaz kıldım, iftitah tekbirinden başka namazın hiç bir yerinde ellerini kaldırmadı" demiştir. Tahâvî bu hadisi rivayet ettikten sonra şunları söylemiştir: "İşte İbn Ömer.,., Peygamber (s.a.)'in vaktiyle ellerini kaldırdığını görmüş, sonra bundan vazgeçmiştir. O bunu ancak kendince nesh sabit olduğundan yapmıştır." Aynı hadisi İbn Ebî Şeybe dahi tahrîc etmiştir. Hanefîlerin muarızları bu hadis için "münkerdir" derler. Çünkü Tâvûs, İbn Ömer'i rükû'larda el kaldırırken gördüğünü rivayet etmiştir.

Hanefiler buna. da şu cevabı verirler: "Tâvûs gördüğü vakit İbn Ömer (r.a.), hadisin nesh edildiğini henüz bilmediği için el kaldırmıştır. Fakat sonradan rükû'larda el kaldırmanın neshedildiğini öğrenmiş ve bundan vazgeçmiştir. Mühâsımların diğer delillerini Hanefiler zayıf bulmuş ve zayıf olduklarını birer birer ispat etmişlerdir.

6. Hadis-i şerif secdede ve secdeden doğrulurken ellerin kaldırılmayacağına delildir. Ekseri fukahânın kavilleri de budur.

7. Nevevî'nin beyânına göre iftitah tekbiri Ebû Hanife, Mâlik, Şafiî ve Ahmed b. Hanbel hazerâtı ile Sevrî'ye ve sahâb-i kiram ile tabiinin bütün ulemâsına, keza bunlardan sonra gelen ulemâya göre vâcibtir (farzdır). Ancak Kadı Iyaz ile diğer bazı ulemâ Said b. el-Müseyyeb, Hasan el-Basrî, Zührî, Katâde ve Evzâî'nin vâcib (farz) değil, sünnet olduğuna kail bulunduklarını rivayet etmişlerdir. Onlar namaza girmek için niyeti kâfi görmüşlerdir. Fakat Nevevî bunu kabul etmemekte ve "ortada bunca sahih hadisler varken, bu gibi namlı zevatın böyle bir şeyler söyleyeceklerini ben zannetmem" demekte ve sözüne şöyle devam etmektedir:"Tekbir lâfzı

"AHahuEkber"dir, namaza girmek için bu bi'1-icmâ' kâfidir. Şafii'ye göre "Allahu kebîr" dahi denebilir. Bunlardan başkasıyla tekbir caiz değildir. Mâlik (r.a.)'e göre "Allahu ekber" den başka hiç bir sözle iftitah tekbiri caiz değildir. Şafiî'nin eski mezhabine uygun olan budur. Hanefîlerden Ebû Yûsuf'a göre "Allahu kebîr" diyerek iftitah tekbiri almak caizdir. Ebû Hanife'ye göre, ise, Allah (cc)'ı ta'zim ifade eden her sözle, meselâ "Errahmanü" ekber, Allahu eceli, Allahü a'zam" gibi sözlerle tekbir caizdir. Selef ve halefin cumhuru bu babda Ebû Hanife'ye muhaliftir.
Namaza tekbir ile başlamanın hikmeti, namaza Allah'ı tenzih, ta'zîtn ve bütün kemâl sıfatlan ile tavsif ederek girmiş olmaktır... Allah'ü A'lem"[1124][3]

722. ...Abdullah b. Ömer (r.a.)'dar; demiştir ki: Peygamber (s.a..) namaza durduğu zaman (iftitah tekbiri alırken) ellerini omuzları hizasına kadar kaldırırdı. Sonra tekbir getirerek, yine aynı şekilde ellerini kaldırır ve rükû'a varırdı. Sonra (rükû'dan) belini doğrultmak isteyince de ellerini omuzlan hizasına kadar, kaldırır sonra "semi'al-lajıii limen hamideh (Allah kendisine hamd edenin hamdini işitir)" derdi. Secde(ye eğileceğin)de (ve secdeden kalkacağında ise) ellerini kaldırmazdı. Ve namaz bitinceye kadar, rükûdan önce aldığı her tekbirde ellerini kaldırırdı.[1125][4]

Açıklama

Hadisin zahirinden Peygamber (s.a.)'in rükü'a varırken ellerini kaldırdığı anlaşılmaktadır. Bu sebeble İmam Şafiî ile imam Ahmed, İshak, Hasan el-Basrî, İbn Şîrîn, Atâ\ Tâvûs, Mücâhid, Kasım, Mekhûl, Evzaî bu hadisin zahirine sarılarak rükû'a giderken ve kalkarken tekbirle birlikte elleri kaldırmanın müstehab olduğunu söylemişlerdir. Hz. Ebü Bekr'le Hz. Ömer, Hz. Ali ve pek çok sahâbî de bu görüştedirler. İbn Reslân ise, hadis-i şerifte geçen bu tekbirden maksadın iftitah tekbiri olduğunu söylemiştir.[1126][5]
Nitekim bir önceki hadis-i şerifin açıklamasında belirtildiği gibi rükû'dan önce Hz. Peygamber'in tekbir aldığı ihtilaflıdır.
Bundan önceki hadisin zahirinden Resul-i Ekrem (s.a.)'in sadece birinci rekâtta rükû'a varırken ellerini kaldırdığı anlaşılmakta iken burada bütün rekatlarda rükû'a eğilirken aldığı tekbirlerde ellerini de kaldırdığı ifâde

edilmektedir. Ancak rükû'dan kalkarken veya kalktıktan sonra ellerin kalkıp kalkmayacağı mevzuunda her iki hadiste de herhangi bir açıklık yoktur.
Ellerin kaldırılması ile ilgili olarak Hanefiyye âlimlerinden Fahruddin Osman ez-Zeylaî şunları söylemektedir: Eller, başparmaklar kulak yumuşağı hizasına gelinceye kadar kaldırılır. Diğer parmakların uçları da kulakların üst hizasına gelir. İmam Şafiî (r.a.) ellerin omuz hizasına kadar kaldırılacağını söylemiştir. Kunut ve bayram tekbirleri de bu esasa göre alınır. Şafiî'nin delili Efendimiz'in tekbir alırken ellerini omuzlarına kadar kaldırdığına dair rivayet edilen hadistir.[1127][6]
Bu hadis-i şerifte ifâde edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.) tekbir aldığı zaman ellerini kulaklarına kadar kaldırırdı. (Nitekim ilerde 748 ve 749 numarada gelecektir). Çünkü elleri kaldırmak tekbiri işitemeyen sağırların namaza başlandığını anlamaları için bir işarettir. İ. Şafiî (r.a.)'nin dayandığı ve ellerin tekbir esnasında omuz hizasına kadar kalkacağını ifâde eden hadis-i şerif ise özür hâline mahsustur. Çünkü Vâil (r.a.) şöyle diyor: "Bir sene sonra gelip onlarla namaz kıldığım zaman gördüm ki ellerini ancak omuz hizalarına kadar kayırabiliyorlardı. Çünkü üzerlerinde soğuktan korunmak için giydikleri elbiseler vardı. Kollarını iyice kaldırmalarına engel oluyordu."
İmam el-Hasen her ne kadar kadınların eli avret olmadığı için onların da tekbir esnasında ellerini kulaklarına kadar kaldıracaklarına dair imam Ebu Hanife'den bir rivayette bulunmuşsa da sahih olan şudur ki, kadınlar ellerini omuz hizalarına kadar kaldırırlar, bu onların tesettüre riâyetleri bakımından daha uygundur.[1128][7]
Aliyyü'l-Kaari'nin Mirkâtu'l-Mefâtüı'de naklettiğine göre, İmam Şafiî Mısır'a geldiği zaman tekbir esnasında ellerin nasıl kaldırılacağı mevzuu kendisine sorulunca şu cevabı vermiştir: "Namaz kılan kimse ellerini omuz hizasına gelecek şekilde kaldırır. Öyleki başparmakları kulak yumuşağı hizasına, diğer parmakları da kulaklarının üst hizasına gelmiş olur. Çünkü bir rivayette[1129][8] ellerin omuz hizasına birinde[1130][9] kulak hizasına diğer birinde de[1131][10] kulakların üst hizasına kadar kaldırılacağı ifadesi vardır."
Bu sözüyle imam Şafiî (r.a.) bu üç rivayeti de birleştirmiş ve üçüyle de amel etmiştir. Bu çok güzel bir te'liftir. Nitekim Hanefiyye ulemâsının bir kısmı da bununla amel etmişlerdir.[1132][11]

723. ... Vâil b. Hucr'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) ile beraber namaz kıldım, (iftitah) tekbiri(ni) aldığı zaman, ellerini kaldırırdı. Sonra (elbisesine) sarınır (ellerini elbisesinin içine sokarak) sağ eli ile sol elini tutardı. Rükû'a varmak istediği zaman da ellerini (elbisesinden) çıkarır ve onları kaldırırdı. Başını rükû'dan kaldırmak istediği zaman da ellerini kaldırır, sonra secdeye varırdı ve yüzünü iki eleri arasına koyardı. Başını secdeden kaldırmak isteyince de aynı şekilde ellerini kaldırırdı. (Bu hal) namaza bitirinceye kadar (böyle) devam ederdi.
Muhammed (b. Cuhâde) dedi ki: Ben bu durumu Hasan b. Ebî'l-Hasen'e söyledim. (O da bana şöyle) dedi: "Bu Hz. Peygamberin namazıdır. Bunu yapan yaptı, yapmayan yapmadı."
Ebü Dâvûd dedi ki: Bu hadisi (bir de) Hemmâm, İbn Cuhâde'den nakletti, (ancak) Hemmâm (Hz. Peygamberdin) secdeden kalkarken ellerini kaldırdığından bahsetmedi.[1133][12]

Açıklama

Sahih-i Müslim'de bu hadis şu lâfızlarla rivayet edilmiştir: "Ebû Vâil (r.a.), Peygamber (s.a.)'in namaza başlarken ellerini kaldırdığım görmüştür, tekbir almış sonra elbisesini kapamış." Müslim'in bu rivayetinden anlaşıldığına göre Resûl-i Ekrem (s.a.) ellerini iftitah tekbiri alırken kaldırmıştır. Elbisesine sarılarak ellerini elbisesine sokmasından maksat ise, soğuktan elbisesinin içine çekilerek, ellerini yenleri içerisine sokmasıdır.
Hadis-i şerifte geçen "sonra sağ eli ile sol elini tutardı." cümlesi, namazda sağ elin sol el üzerine konulacağına delildir. İleride gelecek olan 727 no'lu hadis-i şerifte ise, bu el bağlamanın ayrıntılarına girilerek "Resûl-i Ekrem'in sağ elini sol avucunun arkasına, bileğin ve kolun üzerine koyduğu" rivayet edilmektedir.
Bununla beraber bazı ilim adamları bu hadisleri, delil olma niteliğinden uzak görmeleri sebebiyle, namazda ellerin bağlanıp bağlanamayacağı konusu imamlar arasında ihtilaflı kabul edilmiştir. Hanefîlerle Şâfiîlere göre namazda eller bağlanır.
Ahmed b. Hanbel de bu görüşte olduğu gibi, halef ve selefin büyük çoğunluğunun görüşleri de böyledir. İbn Münzir'in rivayetine göre, Abdullah b. ez-Zübeyr, Hasan el-Basrî ve İbn Şîrîn namazda ellerini yanlara

salarlar-mış. İmam Mâlik'den meşhur olan rivayet de budur. Ona göre namaz uzun sürerse istirahat için sağ eli sol el üzerine koymak caizdir. Evzâî'ye göre ise, namaz kılan kimse ellerini bağlamakla yana salma arasında muhayyerdir.

Hanefîlerin delili mevzumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisiyle aynı mealdeki Müslim hadisi[1134][13] ve îbn Mâce ile Nesâî'nin tahric ettikleri İbn Mes'ûd hadisidir.[1135][14]

Hanefî âlimlerinden İsbîcâbî'nin Ebû Yusuf'tan rivayetine göre, ellerin bağlanması keyfiyeti sağ elle sol elin bileğinin tutulması şeklinde olur. el-Müfid isimli eserde ise, "sol elin bileği sağ elin baş ve küçük parmaklarıyla tutulur" diyor ki, tercih edilen görüş de budur. "Dirâye"de sol elin eklemi sağ elin içi ile tutulur denilmiştir. İmam Şafiî ile Ahmed b. Hanbel de bu görüştedirler.

İmam Ebû Yusuf ile İmam Muhammed'den gelen bir rivayete göre de sağ elin parmaklan bileğin üzerine uzunluğuna yerleştirilir, bilek de baş ve küçük parmaklarla tutulur. Hanefi âlimlerinden pek çoğu bu görüşü benimsemişlerdir.

Ellerin nereye bağlanacağı konusu da ilim adamları arasında ihtilaflıdır. Eller Şâfiîlere göre, göğsün üstüne bağlanır. Ancak Şâfiîlerin "el-Hâvî, el-Vasıt" isimli eserlerinde ellerin göğüs altına bağlanacağı ifâde edilmektedir. İmam Ahmed'e göre ise ellerin göbeğin aşağısında ve yukarısında olmak üzere iki görüş vardır İmam Mâlik'e göre ise, göğsün aşağısında ve göbeğin yukarısında bağlamak müstehabtır. İmam Şafiî İbn Hüzeyme'nin Sahih'inde Hz. Vâil b. Hucr'den rivayet edilen şu hadisle amel etmiştir: "Resûlullah (s.a.) ile beraber namaz kıldım, sağ elini sol eli üzerine bağlayarak göğsü üzerine koydu."

Hanefilere göre ise, eller göbeğin altına bağlanır. Hidâye sahibi merhum Burhaneddin el-Merğinânî mezkûr eserinde Hanefilerin görüşünü şu cümlelerle ifâde etmiştir: "Ulemamız bu meselede Peygamber (s.a.)'in "sağ eli sol eli üzerine bağlayarak, göbeğin altına koymak sünnettir" hadisini delil getirmişlerdir."[1136][15]

Eller namaz esnasında bir zikir veya ayet okunurken bağlanır, böyle bir kıraatten hâli olan hallerde ise, -yana salınır. Bayram ve vitir tekbirlerinde yana salınmalarının sebebi budur.

Elleri göbek altına koymanın hükmünü merhum Ömer Nasuhi Bilmen Efendi şöyle ifâde etmektedir: "Namazda erkeklerin sağ ellerini göbeklerinin altında olarak, sol elleri üzerine koymaları ve baş parmaklarıyla serçe parmaklarını halka şeklinde bulundurarak bununla sol bileklerini kavrayıp diğer üç parmağım bilekleri üzerine uzatmaları; kadınlarda ise; halka yapmaksızın sağ elleri göğüsleri üzerinde sol elleri üzerine koymaları sünnettir."[1137][16]

Her ne kadar bu hadis-i şerifteki "başını rükû* d un kaldırmak istediği zaman ellerini kaldırırdı" cümlesi Resûl-i Ekrem (s.a.)'in rükû'dan başını kaldırırken tekbir aldığını ifade ediliyorsa da 721 no'lu hadis-i şerffte başını rüküdan kaldırdıktan sonra ellerini kaldırdığı ifâde edilmektedir.

İbn Hacer el-Askalanî ise 722 no'lu hadis-i şerifi esas alarak rükû'dan kalkarken ellerin kaldırılacağını söylemiştir. Rükû'dan sonra ellerin kaldırılacağını ifâde eden 721 no'lu hadisteki "sonra" kelimesini "rükû'dan doğrulmaya başladıktan sonra" diye te'vil ederek iki hadisin arasını te'lif etmiştir.

Ellerin kaldırılması ile ilgili ihtilâf, daha önce geçen 721 ve 722 hadisi şeriflerde açıkladık.

Resûl-i Ekrem'in secdeden başını kaldırırken ellerini kulaklarına götürmesine gelince, Ebû Bekr b. Münzir, Taberî ve bazı ehl-i hadis mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerifi delil getirerek ellerin secdeden kalkarken de kaldırılacağı görüşünü benimsemişlerdir.

Ancak el-Menhel sahibi, secdeden kalkarken ellerin kaldırılmayacağını ifâde eden sahih hadislerin çokluğuna bakarak bunun sonradan nesh edilmiş olmasını mümkün görmektedir.[1138][17]

Nitekim, Nesa'î, Tirmizî ve Dârekutnî'nin rivayet ettikleri hadisler, Resûl-i Ekrem (s.a.)'in secdeden kalkarken ellerini-kaldırmadığını açıkça ifade etmektedirler.

Aynı şekilde daha önce geçen, Ebû Davud'un rivayet ettiği 722 no'Iu I ön Ömer hadisi ve ileride gelecek olan 761 no'lu Ali b. Ebî Tâlib hadisi de bu gerçeği ifâde etmektedirler.[1139][18]

Bazı Hükümler

1. Amel-i kalîl namazı bozmaz.

2. Namaza başlarken ve rükû'a eğilip doğrulurken elleri kaldırmak mustehabtır.
3. Secde esnasında yüzü iki elin arasına koymak mustehabtır.
4. Namazda kıyam hâlinde iken sağ eli sol el üzerine koymak meşru kılınmıştır.[1140][19]

724. ...Abdulcebbâr b. Vâil'in babasından rivayet ettiğine göre (babası Vâil) Peygamber (s.a.)'in namaza kalkınca ellerini omuz hizasına, baş parmaklarını da kulak hizasına kadar kaldırıp sonra tekbir aldığım görmüştür.[1141][20]

Açıklama

Bu hadis-i şerif daha önce geçen ve ellerin omuz hizasına kadar kalkacağını ifâde eden 721 ve 722 no'Iu hadis-i şeriflerle ellerin kulak hizasına kadar kalkacağını ifâde eden[1142][21] hadis-i şerifin arasını te'lif etmektedir. Buna^göre eller omuz hizasına kadar, baş parmak kulağa değecek şekilde kaldırılır ve diğer parmakların ucu da kulakların üst hizasına gelir.[1143][22]
Nitekim İmam Şafiî'nin bu hadis-i şeriflerin arasını bu şekilde bulduğunu, 722 no'lu hadisin şerhinde AIiyyü'l-Kaarî'den nakletmiştik. Bu hadis-i şerif zayıftır. Çünkü Abdulcebbâr babasından hadis işitmemiştir. Bu hadisi ancak babası Vâil'den nakleden bir kimseden duymuş olabilir.[1144][23]

725. ...Abdulcebbâr b. Vâil'in, ev halkı vasıtasıyla babası (Vail b. Alkame)'den rivayetine göre, babası, Peygamber (s.a.)'in (iftitâh) tekbiri ile beraber ellerini kaldırdığını görmüştür.[1145][24]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen "beraber" kelimesinden iftitah tekbirinde, tekbir ile elleri kaldırmanın aynı anda başlayıp aynı anda sona ermesi gerektiği anlaşılmaktadır. Çünkü beraberliğin anlamı budur.
Nitekim meşhur olan kavlinde İmam-ı Mâlik, Ahmed b. Hanbel ve İmam Şafiî de bu görüştedirler. Bir rivayette İmam Ebû Hanife de bu görüştedir. Ancak ekseri ulemâya göre önce eller kaldırılır, sonra tekbir alınır. Ellerin

bırakılması sona ererken tekbir de sona erer. Beğavî'ye göre, önce eller kaldırılır, sonra tekbir alınır, tekbir sona erince eller bırakılır. Rafiî'ye göre ise, tekbir alma ile elleri kaldırma aynı zamana rastlarsa da tekbirin ve elleri salmanın nihayete ermesi için belli bir zaman yoktur. Mühim olan tekbir ile elleri kaldırmanın aynı zamanda olmasıdır. Bu görüşlerden birine uymakla sünnet yerine getirilmiş olur. Çünkü Resul-i Ekrem (s.a.)'in bunların hepsini uyguladığına dâir bu âlimlerin yanında delil bulunmaktadır.
Ancak Münzirî'nin beyânına göre Abdulcebbâr b. Vâil babasından hiç hadis rivayet etmemiştir. Ev halkının da kimler oldukları bilinmemektedir. Bu bakımdan bu hadis zayıftır.[1146][25]

726. ...Vâil b. Hucr (r.a.)'dan; demiştir ki: Peygamber (s.a.)in nasıl namaz kıldığım mutlaka görmeliyim dedim (ve bu maksatla Resul-i Ekrem (s.a.)i takib ettim). Peygamber (s.a.) kalktı, kıbleye yöneldi ve tekbir alıp ellerini kulaklarının hizasına kadar kaldırdı. Sonra sağ eliyle sol elini tuttu. Rükû'a varmak isteyince ellerini (yine) aym şekilde kaldırdı. Sonra (rükûa varmak isteyince) ellerini dizleri üzerine koydu. Rüku'dan başını kaldırınca ellerini (yine) aynı şekilde (kulakları hizasına) kaldırdı. Secdeye varınca başını hemen Önüne (gelen yere) koydu. Sonra oturup sol ayağını (yere) yatırdı. Sol elini sol uyluğu üzerine koydu ve sağ dirseğini de (temas etmeyecek şekilde) sağ uyluğu üzerine koydu. (Sağ elinin parmaklarından) ikisini (serçe parmakla yanındakini) yumdu, iki parmağını (orta parmakla baş parmağı) da birleştirerek halka şekline getirdi. (Vâil dedi ki:) Ben (Peygamberi) işte böyle gördüm. (Râvi) Bişr (ise, Peygamberin hareketini gösterebilmek maksadıyla) orta parmakla baş parmağı (birleştirerek) halka yaptı, şehâdet parmağıyla da işaret etti.[1147][26]

Açıklama

Tercemeden anlaşıldığı gibi Vâil b.Hucr Resûl-i Ekrem'in nasıl namaz kıldığını görmek için kesin bir karar vermiş ve Efendimizi namaz kılacağı bir anda gözetlemeye başlamıştır. Bundan önceki hadis-i şeriflerde de beyân edildiği üzere Efendimiz kıyamdan sonra rükû'a ve rükû'dan sonra da secdeye varmıştır. Daha sonra sol ayağını yere yayarak üstüne oturmuş, sağ ayağını da parmaklan kıbleye gelecek şekilde dikmiştir. Burada sol elini sol uyluğu üzerine koyduğu, sağ dirseğini de sağ uyluğu üzerine koyduğundan

söz edilmektedir ki, bu ifâde içerisinde geçen (li-) kelimesine hadis sarihleri üç ayrı mânâ vermişlerdir. Şemsü'1-Hak Azimâbâdî bu görüşleri üç madde hâlinde özetlemiştir:
1. fül-i mazidir, uzaklaştırdı, ayırdı, manasına gelir. Kendinden önce geçen (koydu) fiili üzerine atıftır. Bu durumda den sonra gelen harf-i cerri de manasınadır. Buna göre mânâ şöyle olur: "Dirseklerini uyluklarından ayırdı. Biribirine temas ettirmedi. Uylukları üzerine sadece eli temas etti."
2. kelimesi "mirfak" kelimesine muzaf ve mübtedâ olarak gelmiş merfu' bir kelimedir.kelimesi de haberidir. Yani mübtedâ ve haberden meydana gelmiş bir hâl cümlesidir. Buna göre mana şöyle olur: "Sonra sol ayağını yayarak oturdu ve sol elini sol uyluğunun üzerine koydu; sağ dirseği, sağ uyluğunun üstünde ve sağ uyluğuna değmeyecek bir halde bulunuyordu."
3. Daha önce geçen fiilinin mef'ulu olarak mensub ve mirfak kelimesine muzaf bir kelimidir. Bu durumda mana şöyledir: "Ve sağ dirseğini de sağ uyluğu üzerine koydu."[1148][27] Ayrıca Bezl'ul-mechud sahibi bir dördüncü mânâ daha nakletmiştir ki, buna göre kelimesinin önünde bulunan harfi kelimenin aslındandır. Yani kelimenin aslı dir. Dirseğini uyluğuna temas ettirmedi. Onu ayrı ve tek başına bıraktı demektir.[1149][28]
Râvi Vâil, anlaşılan Resûl-ü Ekrem'i sağ tarafından gözetlemiş olacak ki, sadece sağ dirseğinin durumunu görmüş sol dirseğini iyice göremediği için ondan söz etmemiştir. Yahutta sol dirseğinin durumu da sağ dirsek gibi olacağı için ayrıca ondan da bahsetmeye lüzum görmemiştir.
Yine bu hadis-i şerifte geçen cümlesi "söylerken gördüm" mânâsına değil, "yaparken gördüm" anlamında kullanılarak sadece söze değil, fiillere de şâmil bir mânâ ifâde etmiştir.[1150][29]

Bazı Hükümler

1. Tekbir alırken elleri kulaklara kadar kaldırmak müstehabtır.
2. Secdeye varırken elleri, kulakların hizasına gelecek şekilde yere koymak müstehabtır.
3. Rükû' hâlinde ellerin dizler üzerine konulması meşru kılınmıştır.
4. Namazda otururken sol ayağı yere yayarak üzerine oturmak meşru kılınmıştır.

5. Teşehhüdde elleri uyluklar üzerine koyarak dirsekleri uyluklardan yukarı kaldırmak meşru kılınmıştır.
6. Küçük parmakla yanındaki parmağı yumarak orta parmakla başparmağı halka yapıp, şehâdet parmağıyla da işarette bulunmak caizdir.[1151][30]

727. ...(Bir önceki hadis) aynı senedle, mana olarak (bir de) Ha-sen b. Ali Ebu'l-Velid, Zaide ve Âsim b. Küleyb vasıtasıyla rivayet edilmiştir. (Ancak) bu rivayette (farklı olarak Zaide şunları) söyledi: "Sağ elini sol elinin üstüne, kolun ve bileğin üstüne (gelecek şekilde) koydu." Yine bu rivayette (farklı olarak şöyle) dedi: Bu hâdiseden sonra çok soğuk bir günde yine namaz kılmak üzere (bu cemaatin) yanlarına geldim, cemaatin üzerlerinde kat kat elbiseler vardı. Elleri elbiselerin altında hareket ediyordu.[1152][31]

Açıklama

Bu hadis mânâ olarak bir önceki hadisin hemen hemen aynısıdır. Senedi de netice olarak bir önceki hadiste olduğu gibi Vâil b. Hucr'e erişmektedir. Bu bakımdan hadis-i şerifte, Resûl-i Zişân Efendimiz ve ashabının namaz kılışlarını nakleden kimse Vâil b. Hucr'dur. İşte Vâil'in bir müddet sonra soğuk bir günde tekrar geldiği zaman cemaatin, üzerlerinde bulunan kalabalık elbiselerin altında ellerini hareket ettirmeleri mevzununda İbnü'l-Arabî, Tirmizî üzerine yazdığı Ârizat'ül-Ahzc\î isimli eserinde, "ellerin bu hareketinden maksat, teşehhüd esnasında şahadet parmaklarıyla yaptıkları işaretten başka bir şey değildir" dedikten sonra bu hadisin zayıf olduğuna dikkati çekerek şunları söylemektedir: "Şayet bu hadisin doğruluğunu kabul edecek olursak, o zaman elleri hareket ettirmenin mânâsı: şehadet esnasında şehadet parmağının açılıp kapanması anındaki ellerin hareketi, yahutta ellerin, rüku ve sucuda inip kalkma esnasındaki hareketleridir."[1153][32]

728. ...(Yine) Vâil b. Hucr'dan; demiştir ki: Peygamber (s.a.)'i namaza başlayacağı zaman ellerini kulaklarının hizasına kadar kaldırırken gördüm. Daha sonra yanlarına geldiğimde üzerlerinde aba ve başlıklı elbiseler olduğu halde namaza başlarken ellerim (ancak) göğüslerine kadar kaldırdıklarını gördüm.[1154][33]

Açıklama

Burada namaza başlarken el kaldırmanın, iftitah tekbiri ile aynı zamanda olacağı ifâde edilmektedir. Biz bu mevzu ile ilgili açıklamayı bütün ayrıntıları ile 721 ve 722 no'lu hadis-i şeriflerin izahında zikrettik. Ellerin kulak hizasına kadar değil de sadece göğüs hizasına kadar kaldırmasının sebebi ise, yine bu hadis-i şeriften anlaşıldığı gibi üzerlerinde bulunan elbiselerin ellerin daha fazla kaldırılmalarına imkân vermemesidir.
Konuya ait hadislerde görüldüğü gibi Resûlullah, namaza başlarken ellerini kaldırırdı. Bunun sünnet olduğunu bütün mezhebler kabul etmişlerdir. Ancak ellerin nereye kadar kalkacağı konusunda ittifak edememişlerdir. Değişik rivayetlerle amel edildiği görülmektedir.
"Kıraatten sonra rüku'dan önce ve rukûdan sonra Resulüllah'ın iftitah tekbirinde olduğu gibi ellerini kaldırdığı sahih hadislerle varid olmuştur. Bazan da rüku'dan önce ve sonra kaldırmadığı da olmuştur diyen âlimler hâlen bu sünnetin devam ettiğini, kaldırmamasının ise farz sanılır endişesinden ileri geldiğini söylemektedirler.
Hanefi uleması ise, "Resûlullah (s.a.) vefatından önce, rüku öncesi ve sonrası elini kaldırmaktan vazgeçti, bu da bu hükmün nesh edildiğinin delilidir" demişlerdir. Zira Resûlullah (s.a.)'ı ibadetleri bir yana, âdetlerinde bile yakından izleyen ve O'na uyan Abdullah îbn Ömer, "rükû' öncesi ve sonrası ellerim kaldırmazdı. Ömer'in arkasında namaz kılanların iftitah tekbirinden başka yerde ellerini kaldırmadığını sahih rivayetlerde nakletmeleri; Hz. Ali ile Abdullah İbn Mes'ûd'un da iftitah tekbirinden başka yerde ellerini kaldırmamaları bu hükmün mensûh olduğuna kâfi bir delildir" demektedirler ki, Hanefi uleması bunu böyle söylerler ve buna göre amel ederler.[1155][34]

115-116- Namaza Başlama (İftitâh)

729. ...Vail b. Hucr'den; demiştir ki: Ben kış mevsiminde Peygamber (s.a.)'in yanına gelmiştim. Ashabını namaz(a başladıklarımda elbiseler içinde bulunan ellerini kaldırırlarken gördüm.[1156][35]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte iftitah tekbiri alınırken ellerin kaldırılacağı açıkça irade edilmektedir. Yine bu hadis-ı şerif, şiddetli soğuk veya sıcaktan korunmak maksadıyla eldiven ve benzeri şeylerle elleri kapatarak namaz kılmanın caiz olacağına delâlet etmektedir. Ancak bunun mek'rûh olduğunu söyleyenler de vardır.[1157][36]

730. ...Muhammed b. Amr b. Ata'dan; demiştir ki: İçlerinde Ebû Katâde'nin efe bulunduğu Peygamber (s.a.)'in ashabından on kişi arasında Ebû Humeyd es-Saidî'nin;
Peygamber (s.a.)'in namazını en iyi bileniniz benim, dediğini işittim. (Onun bu sözü üzerine orada bulununlar);
Niçin (bu iddiada bulunuyorsun)? Allah'a yemin olsun ki, sen bizim Peygamber (s.a.)'e en çok uyanımız ve sahâbîlıkte en eski olanımız değilsin, dediler. O da;
Evet değilim, dedi. (Bunun üzerine onlar da);
Haydi (bize bildiklerini) anlat dediler. (O da);
Resûlullah (s.a.) namaza kalktığı zaman ellerim omuzlan hizasına kadar kaldırdıktan sonra tekbir aldırdı. (Tekbirden sonra) her kemik yerli yerince yerleşirdi. Sonra (bir miktar) okur ve tekbir alarak omuzlan hizasına kadar ellerini kaldırırdı. Sonra rüku'a varır, avuçlarını dizlerine koyar ve dümdüz olup başını ne (aşağı) eğer ne de (yukarı) kaldırırdı. Sonra da başını kaldırıp, "Semiallalıü limen hamideh" der, sonra ellerini omuzları hizasına kadar kaldırırdı. Daha sonra "Al-lahu Ekber" diyerek yere inerdi. (Secdede iken) kollarını yanlarından uzak tutardı ve (secdeden) başını kaldırır, sol ayağını yayar ve üzerine otururdu. Secdeye vardığında ayak parmaklarını (kıbleye doğru) yumuşak tutardı. Sonra (ikinci) secdeye varır ve "Allahu Ekber" diyerek başını secdeden kaldırır, sol ayağını yayarak üzerine (birazcık) otururdu. Her kemik yerine yerleşirdi. Öbür rekatta da aynı şeyleri (aynı şekilde) yapardı. (İlk) iki rekattan kalkınca tekbir alır, tıpkı namazın başlangıcında olduğu gibi ellerini omuzları hizasına kadar kaldırırdı. Sonra da (daha önce anlatılanları) namazının geriye kalan kısımlarında aynen tekrarlardı. Selâm vereceği rekâta gelince, (sağ kabasının altından) sol ayağını dışarı çıkarıp sol oturağı üzerine otururdu; dedi. (Orada bulunanlar da):

Doğru söyledin (gerçekten Peygamber (s.a.)) böyle namaz kılardı diye tasdik ettiler.[1158][37]

Açıklama

Bezlu'1-mechûd sahibi bu hadisin bazı illetlerle malûl olduğunu beyân ederek bu illetleri şu şekilde sıralamaktadır:
1. Bu hadisin râvilerinden Abdulhamîd b. Ca'fer zayıftır.
2. Muhammed b. Amr b. Atâ'mn bu hadisi Ebû Humeyd'den ve bu hadisin diğer râvilerinden duymadığı kesinlikle bilindiği halde, burada sanki bu kimselerden duymuş gibi gösterilmiştir. Bu hadisi Muhammed b. Amr'ın ancak başka bir şahıstan duymuş olması gerekir ki, o şahsın ismi burada açıklanmadığından kimliği meçhul kalmaktadır. Bu durum ise, hadisin sıhhatine zarar vermektedir. Bazı rivayetlerde bu kimsenin ismi Abbâs bazılarında da Ayyaş olarak geçmektedir.
3. Bu hadisin senedinde Ebu Katâde'den söz edilmektedir. Halbuki Muhammed b. Amr b. Atâ, Ebû Katâde'ye yetişmemiştir.
4. Ayrıca metinde "orada bulunanların hep birden doğru söyledin" dedikleri ifâde ediliyorsa da, bu ifâde sadece Ebû asım'ın Abdulhamîd'den naklettiği hadiste geçmekte, bunun dışında herhangi bir rivayette bu ifâdeye rastlanmamaktadır.
Her ne kadar İbn Hacer bu tenkitlerin bazılarını cevablandırmışsa da yine Bezlu'l-mechûd sahibi, Eş-Şa'bî'ye dayanarak İbn Hacer'in iddialarını çürütmüştür.[1159][38]
Aliyyü'I-Kaarî'm'n beyânına göre, "İbn Hacer bu hadiste geçen "Resul-i Ekrem (s.a.) birinci rekâtın ikinci secdesinden sonra sol ayağını bükerek üzerinde bir miktar oturdu" ifâdesine bakarak sonunda teşehhüd bulunmayan her rekattan sonra ikinci secdeyi m'üteakib istirahat maksadıyla oturmanın mendub olduğunu söylemiştir. Hanefi ulemasına göre ise, bu oturmak ancak bir özür sebebiyle o anda oturmak ihtiyacını duyan kimseler için caizdir.Bunun dışında burada oturmak söz konusu değildir."
Namazın sonunda Resul Ekrem'in hadiste ifâde edildiği gibi sol ayağını sağ uyluğunun allından sağ tarafa doğru dışarı çıkararak sol kabasının üzerine oturması (teverrük) mevzuu da fıkıh âlimleri arasında ihtilaflı bir meseledir.

Hanefi ulemâsına göre gerek iki secde arasındaki oturuşlarda, gerekse teşehhüdlerde sağ ayağını parmaklan kıbleye gelecek şekilde diker, sol ayağını yere yayarak üzerine oturur. Bu aynı zamanda İmam es-Sevrî'nin de görüşüdür. İmam Şafiî'ye göre namaz kılan kimse birinci teşehhüdde bu şekilde oturursa da ikinci teşehhüdde sol kabasının üzerine oturur. İmam Mâlik'e göre ise, her oturuşta sol kabasının üzerine oturur. Tabii bu şekilde oturabilmek için sağ kabasının altında bulunan sol ayak, sağ taraftan dışarı çıkarılır.
İmam Şafiî'nin bu konudaki delili bu hadis-i şeriftir. Hane/ilerin delili ise;
1. Hz. Âişe'nin rivayet ettiği; "Resûl-i Ekrem (s.a.) oturduğu zaman sol ayağını yayarak üzerine otururdu, sağ ayağını da dikerdi" mealindeki 783 numaralı hadis ile;
2. Vâil b. Hucr'un (726 numarada tercemesini sunduğumuz) hadisi.[1160][39]

Bazı Hükümler

1. Rükû' halinde iken baş ile sırt aynı hizada bulunmalıdır.
2. "Semiallahu limen hamideh" cümlesi, rükû'dan doğrulduktan sonra söylenir. (721 no'lu hadis-i şerifin izahında bu mesele ile ilgili açıklama vardır).
3. Secde halinde iken bileklerini yanlarına ve kasıklarına temas ettirmek-, ten sakınmalıdır.
4. Son teşehhüdde kabalarını yere koyarak sol ayağını da yere yatırıp oturmalıdır.
5. Secdede ayak parmaklarım kıbleye döndürmeye dikkat etmelidir.[1161][40]

731. ...Muhammed b. Amri'l-Âmiri'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.)'in sahabilerinden (bir topluluğun oluşturduğu) bir mecliste idim. Peygamber (s.a.)'in namazından bahsediyorlardı. (Bir önceki hadisin râvilerinden) Ebû Humeyd (i's-Saidî) dedi ki: (Ravi Muhamed b. Amr b. Halhale, AbdulHamid b. Cafer'in Muhammed b. Amr'den rivayet ettiği) şu (bir önceki) hadisin (sadece) bir kısmım zikretti ve (İbn Halhale sözüne devamla şöyle) dedi: (Resul-i Ekrem) rükû'a vardığı zaman elleriyle diz kapaklarını iyice kavrardı. Parmaklarının arasına açık bulundururdu. Başını yukarı kaldırmadan ve yüzünü göstermeden sırtını aşağı eğerdi.

(Muhammed b. Amr b. Halhale sözüne devamla) dedi ki: "İki rekatta(n sonra) oturduğunda sol ayağının alt kısmı
üzerine oturur ve sağ (ayağı)ını dikerdi. Dördüncü (rekatın nihâyetin)de sol kabasını yere koyarak ayaklarını bir tarafından çıkarırdı."[1162][41]

Açıklama

el-Münzirî, "Bu hadisin senedinde, hakkında bazı söylentiler bulunan İbn Lehî bulunmaktadır" diyerek bu hadisin zayıflığına dikkati çekmiştir.
Müellif Ebû Davud'un Muhammed b. Amr b. Halhale'nin rivayet ettiği bu hadisin, Abdulhamid b. Cafer'in rivayet ettiği bir önceki hadisin ancak bir bölümünden ibaret olduğunu söylemekten maksadı, bu hadisin bir önceki hadise nisbetle çok kısa olduğuna dikkati çekmektir. Fakat bununla beraber bu hadisde bir önceki hadisde bulunmayan bazı ilâveler ve bir önceki hadise nisbetle bazı farklılıklar vardır. Bu farklılıklar şunlardan ibarettir:
1. Resûl-i Ekrem (s.a.) rükû'da diz kapaklarını elleriyle iyice kavrayarak ellerini dizlerine iyice yerleştirirdi.
2. Rükû' hâlinde ellerinin parmakları arasını açık bulundururdu.Bilindiği gibi el parmaklarının arasını açık bulundurmak sadece rüku'da, kapalı bulundurmak da sadece secdede mendubtur.
3. Başını sağa-sola bükmediği için yanaklarından hiç biri rükû' halinde görünmezdi. Sağ yanağının görülebilmesi içni başını sol tarafa sol yanağın görülebilmesi için de başını sağ tarafa bükmesi gerekir. Buna göre Resul-i Ekrem (s.a.) yanaklarını yere paralel bulunduruyordu.
4. Bundan Önceki hadis-i şerifte sol ayağını dışarı çıkardığından bahsedildiği halde burada her iki ayağını da bir taraftan dışarı çıkardığı ifade edilmektedir. Aliyyü'l-Kaarî'nin beyânına göre bu sağ taraftır.
Burada geçen ikinci ve dördüncü rekatlar sonundaki oturuş şekli bundan önceki hadis-j şerifte de geçtiği için mezheb imamlarının görüşleriyle ilgili tafsilât orada verilmiştir.
Ancak burada ayakların ikisinin de sağ taraftan çıkarıldığı ifade edildiği halde Buhârî'de "iki rekat sonunda (teşehhüd için) oturduğunda sol ayağının üzerine oturup sağ ayağını diker, son rekâta oturduğunda (ise) sol ayağını ileri alıp diğerini dikip oturağı üzerine oturur idi" denilmektedir.[1163][42] İlk oturuş mevzuunda merhum Ahmed Naim Efendi şunları söylemektedir:

"Sol ayağın üzerine oturup sağ ayağını dikmeğe (iftiraş) denir. Tahâvî'nin rivayetinde oturuşun şekli hakkında tafsilat daha da fazladır. Orada sonra oturup sol ayağını yaydı. Yani altına aldı, sağ ayağının üstünü kıbleye karşı getirdi. Sağ avucunu sağ dizinin üzerine ve sol avucunu sol dizinin üzerine koydu ve kelime-i şehâdeti mübarek parmağı ile işaret buyurdu denilmektedir"[1164][43] Yine Ahmed Naim Efendi "sol ayağını ileri alıp diğerini dikip oturağı üzerine oturdu" cümlesi ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "Buna teverrük denir." Nitekim Sünen-i Ebû Davud'un rivayetlerinin birinde; "nihayet... ardından selâm verilecek secdeyi yaptıktan sonra sol ayağını geri bırakıp sol yanı üzerine müteverriken (kabasını yere koyarak) otururdu." (Bk. Mevzumuzu teşkil eden hadis) denilerek teverrük açıklanmıştır. Ebû Davud'un Sünen'indeki rivayetin birinde ise, her iki oturuş arasındaki fark: ikinci rekâttan sonra oturduğunda sol ayağının tabanı üstüne oturup sağ ayağım diker, dördüncü rekat olunca sol ayağını yere yapıştırıp her iki ayağını yanından dışarı çıkarırdı, diye gösterilmiştir.
Bu hadis-i şerif ilk oturuş ile son oturuş arasında fark gören fukahâ ile fark görmeyen Ebû Hanife ve taraftarları arasındaki ihtilafın esaslarından birini teşkil etmektedir. Bu hadise binaen Şafiî ile Şafiî'nin görüşünü paylaşan fukahâ ilk oturuşta sadece iftirası (sağ ayağı dikerek sol ayak üzerine oturmayı) ikinci oturuşta ise, teverrükli (sol ayağı ileri alıp diğerini dikip kabası üzerine oturmayı) sünnet sayarlar. Ebû Hanife ile imameyn ise, -ki sarih Aynî, Seyrî ile Abdullah b. Mübârek'i ve bir rivayete göre Ahmed b-Hanbel'i de bunlara katıyor- oturduğu zaman sol ayağını yayar ve üzerine otururlar ve her iki oturuşta da bu şekilde oturmanın sünnet olduğunu söylerlerdi. Bu mevzudaki delilleri ise şu hadis-i şeriftir.[1165][44]
Bu konuda Bezlu'l-mechûd sahibi de şunları söylemektedir: "Bu mevzuda hanefi mezhebinin görüşü Bedâyi sahibinin dediği gibidir. Teverrük' ün manası kabaları yere koyup ayaklan sağ taraftan çıkartarak sol kaba üzerine oturmaktır. Hadis-i şeriflerin birinde (730 no'lu hadis) sol ayak dışarı çıkacak denildiği halde, diğerinde (731. hadis) ikisi birden dışarı çıkacak denilmesi, zamana ve mekâna göre ikisinin de uygulanabileceğine bir işarettir.[1166][45] İmam Mâlik'e göre her iki oturuşta da teverrük efdaldır. Delili ise, 730 ve 731 no'lu hadislerdir.[1167][46]

732. ...Muhammed b. Amr b. Atâ'dan bir Önceki hadisin aynısı (rivayet edilmiştir. Ancak Muhammed bir önceki rivayetinden fazla olarak şunları) söylemiştir: "Secdeye vardığı zaman (kollarını) yaymaksızın ve onları (yanlarına) çekmeksizin ellerini yere koyardı ve (secde halinde iken de el ve ayak) parmaklarını kıbleye yöneltirdi."[1168][47]

Açıklama

Bu rivayet mana bakımından bir Önceki hadisin aynısı olmakla beraber ondan fazla olarak bazı hükümler getirmektedir.
Bu hadisin Müslim'deki ibaresi meâlen şöyledir: "Resülullah (s.a.) namaza tekbirle kıraate de Fatiha'yı okumakla başlardı. Rükû' ettiği zaman başını ne yukarıya diker, ne de aşağıya büker, ikisinin arasında tutardı. Başını rükûdan kaldırdığı vakit, iyice doğrulmadıkça secdeye gitmezdi, başını secdeden kaldırdığı zaman dahi iyice doğrulup oturmadıkça ikinci secdeye gitmezdi. Her iki rekat sonunda tahiyyât okurdu. Sol ayağını yere döşer, sağ ayağını da dikerdi. Şeytan oturuşundan nehyeder, insanın vahşi hayvanlar gibi kollarını yere yaymasını da yasak ederdi." Müslim'in rivayet ettiği (salât 340) bu hadis-i şerif de mevzumuzu teşkil eden hadisi te'yid etmektedir. Netice olarak Ebû Davud'un rivayet ettiği bu hadis-i şerif bir öncekinden farklı olarak şu hükümleri getirmektedir:
1. Kolları vahşi hayvanlar gibi yere yayarak secdeye varmak yasaklanmıştır. Çünkü bu tenbelliğin ve namaza lâyıkıyla önem vermemenin alâmetidir. Nitekim Buhârî'de bu mesele şöyle ifâde edilmiştir: "Secdede itidal üzere bulununuz. Hiç biriniz de kolunu canavarın kolunu yaydığı gibi yaymasın."[1169][48]
Halbuki kolların kaldırılarak yanlardan uzakta tutulması tevazu hâline daha uygun olduğu gibi alnı yere koymaya da yardımcı olur. Kollan secdede yere yaymaksa tenzihen mekruhtur. Sünnet olan ise, kişinin secdede sadece el ayalarını yere koyarak, kollarını yere yaymaksızın dirseklerini yukarı kaldırması ve koltuklarını da kuş kanadı gibi germesidir. Secdede bu halde bulunmak gerektiğine dair emir vardır. Nitekim Meymûne (r.anhâ)'dan gelen bir rivayette; "Resûlullah (s.a.) secdeye vardığı vakit ufak bir kuzu, iki kolları arasından geçebilirdi"[1170][49] diğer bir rivayette de, "Pazularının

arasını o kadar açardı ki koltuklarının beyazlığı arkadan görünürdü" denilmektedir.[1171][50]

Bu rivayetlerin birincisinde tarif edilen duruma "tecnîh" denir. İkinci rivayette tarif edilen duruma ise "tahviye" denir ki, kişinin secde halinde karnını yerden uzak, pazularını yanlardan açık ve ırak tutmak anlamındadır. Kadınlar ise bunun aksini yaparlar ki, buna da "ilıtifâz" denir. Bu iki rivayette tarif edilen tecnîh ile tahviye netice itibariyle bir manaya gelmektedir.

2. Ayak ve el parmaklarının kıbleye getirilmesidir. Bazılarına göre secdede iken parmaklar kıbleye gelmezse namaz bâtıl olur. Ulemanın büyük çoğunluğuna göre ise, mekruh olur. Nitekim merhum Ö.Nasuhi Bilmen Efendi bu mevzuda şöyle demiştir: "İki ayağın veya bir ayağın parmaklan yere konulmadıkça secde caiz olmaz. Muhtar olan kavil budur. Bir ayağın yalnız bir parmağını veya ayağın yalnız üstünü yere koymak kifayet etmez."[1172][51]

Bu mevzuda Hanefi ulemâsından merhum Aynî de şöyle demiştir: "Hadis-i şerifte geçen kelimesine iki şekilde mana vermek mümkündür:

1. Ellerini uzunluğuna yayardı, parmaklarını yummazdı.

2. Kollarını yanlarından uzak tutardı ve yere yaymazdı.[1173][52]

Ancak biz el-Menhel sahibine uyarak tercemede ikinci manayı tercih ettik.[1174][53]

733. ...Abbâs (veya Ayyaş) b. Sehl Es-Sâidî'den rivayet edilmiştir: Kendisi; Peygamberin ashabından olan babasının da bulunduğu bir mecliste idi. (O) mecliste Ebû Hüreyre, Ebû Humeyd es-Sâidi ve Ebû Useyd de vardı. (Ancak râvi İsâ bu hadisi naklederken) şu (730 no'lu) habere bazı ilâveler yaptı ve (bazı kısımlarını da) eksik nakletti. Bu hadiste (İsa b. Abdullah) şöyle dedi: (Sonra başım rükû'dan kaldırdı ve "Semiallahü limen hamiden, Allahümme Rabbena lekel-Hamd" (Allah kendisine hamdedenin hamdini işitir. Ey Rabbimiz, hamd sana mahsustur)" dedi ve ellerini kaldırdı. Sonra "Allahü Ekber" deyip secdeye vardı. Secdede iken elleri dizleri ye ayak uçları üzerinde kaldı. Sonra "Allahü ekber" deyip (sol) kabası üzerine oturdu. Öbür ayağını da dikti. Sonra "Allahü Ekber" deyip secdeye vardı. Sonra (yine); "Allahü Ekber" diyerek (secdeden) kalktı (fakat bu defasında

sol) kabası üzerine oturmadı." Sonra (İsa 730 no'lu) hadisi naklederek (şöyle) dedi: Sonra iki rekatın sonunda oturdu. Kalkmak isteyince de tekbirle kalktı ve son iki rekatı da tamamladı. (Ancak İsa burada daha önce geçen 730 no'lu hadisteki son) teşehhüdde kabalar üzerine oturmaktan söz etmedi.[1175][54]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte aynı mevzuyla ilgili 730 no'lu hadise nisbetle bazı ilâveler bulunmakla beraber, bazı kısımlarda da sözü geçen hadise göre bazı noksanlıklar mevcuttur. Netice olarak:
1. "Sonra başını nüku'dan kaldırdı", cümlesiyle,
2. "Semiallahü limen hamiden, AHahumme Rabbena Ieke'1-hamd" cümlesi 730 no'lu hadise nisbetle burada bulunan ilâvelerdir. Ancak 730 no'lu hadiste bulunan "son teşehhüdde (sol) kabası üzerine oturdu" cümlesi, burada geçmediğinden mezkûr hadise nisbetle bu husus bir noksanlık teşkil etmektedir.
Bu hadisle ilgili açıklamalar 730 no'lu hadisin açıklama kısmında geçmiştir.[1176][55]

734. ...Abbâs b. Sehl dedi ki: Ebû Humeyd, Ebû Üseyd, Sehl b. Sa'd ve Muhammed b. Mesleme[1177][56] (kendi aralarında) toplanıp Peygamber (s.a.)'in namazından bahsediyorlardı. Ebû Humeyd r.a.): "Resûlullah (s.a.)'m namazım en iyi bileniniz benim" dedi ve bir önceki hadisin bir kısmını nakletti (ve şöyle) dedi: "Sonra (Resûlullah) rükû'a vardı ve ellerini dizlerinin üzerine koydu. Ellerini sanki kavis gibi yapmış, dizlerini tutuyor ve yanlarından uzak bulunuyordu. Sonra secdeye vardı ve alnıyla burnunu yere iyice yerleştirdi; kollarını da yanlarından uzaklaştırdı, ellerim omuzlan hizasına koydu. Sonra başını (secdeden) ta her kemik yerine dönünceye kadar kaldırdı (ve birinci veya ikinci rekatın sonundaki secdeleri) bitirdi, sonra sol ayağını yayıp üzerine oturdu. Sağ ayağım (dikerek) uçlarım kıbleye getirdi. Sağ elini sağ dizinin, sol elini de sol dizinin üzerine koydu. (Şehâdet) parmağı ile de işaret etti.
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi Utbe b. Ebî Hakim, Abdullah b. İsa'dan, o da Abbas b. Sehl'den rivayet etti. (Ancak Utbe burada) te-verrükten (sol kabayı

yere koyarak oturmaktan) bahsetmemiştir. (Yine Utbe) Fuleyh hadisinin (734 no'lu hadisin) bir benzerini daha nakletmiş (orada da teverrükten bahsetmemiştir). El-Hasen b. el-Hurr da Fuleyh ve Utbe hadisinde olduğu gibi (sadece ikinci teşehüddeki) oturuştan bahsetmiş (ve başka bir oturuştan söz etmemiş)tir.[1178][57]

Açıklama

Aliyyü'l-Kaarî, Mirkât isimli eserinde hadis-i şerifte geçen sağ elim sağ dizinin, sol elim de sol dizinin üzerine koydu, (şehâdet) parmağıyla da işaret etti" cümlesini açıklarken şöyle diyor: Müslim'de bu mevzuda şöyle bir hadis-i şerif vardır:

"Peygamber (s.a.) namazda oturduğu vakit, sağ avucunu sağ uyluğunun üzerine koyar, bütün parmaklarını yumar, baş parmaktan sonra gelen parmağı ile işaret ederdi, sol avucunu da sol uyluğunun üzerine koyardı."[1179][58] Şurası muhakkak ki bütün parmaklar kapalı iken avucu uyluk üstüne koymak mümkün değildir. Allah bilir ya, herhalde parmaklan açık olduğu halde ellerini uylukları üzerine koymuş, ancak daha sonra şehâdet parmağıyla işaret etmek istediği zaman, parmaklarını kapamıştır. Nitekim parmakla nasıl işaret edileceği mevzuunda İmam Muhammed ve Ebû Yusuf'tan gelen rivayet de böyledir. Ulemanın bir çoğu da hiç bir zaman parmakla işaret edilmeyeceğini söylemişlerse de bu hem rivayet hem de dirayet yönünden isabetsizdir.

Hulvânî'den gelen rivayete göre ise, kişi teşehhüdde "lâ ilahe" derken şehâdet parmağını kaldırır, "illallah" derken de indirir. Bu şekilde olumsuz cümle ile parmak kaldırılmış, müsbet cümle ile de indirilmiş olur. Parmak uçları dizin kenarına kadar, uzatılır daha uzakta olamaz.[1180][59]

Müellif Ebû Dâvûd hadisin sonundaki talik ile teverrük ve istirahat celsesine ait rivayetler arasında birlik olmadığına dikkatleri çekmek istemiştir. Bu mevzu ile ilgili rivayetleri şu şekilde hulâsa etmek mümkündür:

1. Abdulhamid b. Cafer'in, Muhammed b. Amr b. Ata'dan rivayet ettiği (730 no'lu) hadisle, Muhammed b. Amr b. Halhale'nin Muhammed b. Amr el-Amirî'den rivayet ettiği (731 no'lu) hadiste Peygamber (s.a.)'in ikinci oturuşta kalçasını yere koyarak oturduğu ifade edilmektedir.

2. Bunun yanında Hasen b.el-Hurr'ın rivayet ettiği (733 no'lu) hadisle Fuleyh'in rivayet ettiği (743 no'lu) hadiste ve Utbe'nin Fuleyh hadisine benzeyen rivayetinde ise, ikinci celsede teverrükten bahsedilmemektedir.
a. Bu râvilerden el-Hasen, Peygamber (s.a.)'in sadece iki secde arasında teverrük yaptığından bahsetmiş, bunun dışında ne ilk celsede, ne de ikinci celsede teverrük yapıp yapmadığından söz etmediği gibi sonunda teşehhüd bulunmayan iki secde arasında İstirahat celsesinden de bahsetmemiştir.
b. Fuleyh ile Utbe ise hiç bir şekilde teverrükten bahsetmişledir. Netice olarak teverrük konusunda rivayetler arasında birlik olmadığı için mezhebler de bu konuda değişik görüşler beyân etmişlerdir.
Mezheblerin bu konudaki görüşlerini (731) ve (732) numaralı hadislerin şehrinde açıklamış bulunmaktayız.[1181][60]

735. ...Amr b. Osman, Bakıyye'den; o Ukbe'den; o Abdullah b. İsa'dan; o el-Abbâs b. Sehl es-Sâidî'den, o da Ebû Humeyd'den şu (bir önceki) hadisi nakletti. (Ukbe) dedi ki: (Resûl-i Ekrem s.a.) secdeye vardığı zaman karnını uyluklarının herhangi bir tarafına dayandırmadan uyluklarının arasını açardı.[1182][61]
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi İbnu'l-Mübârek rivayet etti. (Dedi ki:) “Füleyh diyor ki: Ben bu haberi Abbas b.Sehl'den İşittim ama onu hafızamda tutamadım" (Yine İbnu'l-Mübârek diyor ki:) "Öyle zannediyorum ki Füleyh, İsa b. Abdillah'dan bahsetti. (İsa b. Abdillah da) bu haberi Abbâs b. Sehl'den işitmiş. Abbâs der ki: Ben (bu hadisi) Ebû Humeyd es-Sâidî'den aldım."[1183][62]

Açıklama

Ukbe'nin bu rivayetinden anlaşılıyor ki, Resûl-i Ekrem (s.a.) secdeye vardığı zaman karnını uylukları üzerine dayamaz, bilakis uyluklarından uzaklaştırır ve uyluklarını da bir birinden uzak tutarmış. Bazı Şâfiiler iki uyluk arasındaki bu mesafeyi bir karış olarak takdir etmişlerdir.
Müellif Ebû Davud'un beyânına göre, Abdullah b. el-Mübârek bu hadisi Fuleyh'den dinlemiştir. Fuleyh de Abbâs b. Sehl'den dinlemiş, fakat Fu-leyh, Abbâs'dan dinlediğini unutmuştur. Abdullah İbn el-Mübârek, Fuleyh'in bu hadisi unuttuktan sonra İsa b. Abdillah'dan ikinci defa işitip

ezberlediği kanaatindedir. Bu hadisi İsa, Abbas'dan, Abbas da Ebû Humeyd es-Saidî'den nakletmiştir.[1184][63]

736. ...Bu hadis Hz. Peygamber (s.a.)'den (bir de) Abdu'l-Cebbâr b. Vâil'in babası tarafından (rivayet edilmiştir. Vâil b. Hucr) dedi ki: (Peygamber a.s.) secdeye gittiği zaman elleri inmeden önce dizleri yere inerdi. Secdeye vardığı zaman ise alnım elleri arasına koyardı ve (pazularını) karnından uzak tutardı.
Haccâc (b. Minhâl) dedi ki: Hemmâm dedi ki: Şakik bize anlattır Bu hadisin bir benzeri de (yine) Hz. Peygamber'den Âsim b. Küleyb'-in babası tarafından rivayet edilmiştir. (Râvi Haccâc dedi ki:) Bu iki hadisin birinde kanaatimce Muhammed b. Cuhâde'nin (rivayet ettiği) hadiste (şu cümle bulunmaktadır. "Secdeden kıyama) kalkmak istediği zaman dizleri üzerinde ve (elleriyle) uyluklarına dayanarak kalkardı."[1185][64]

Açıklama

Vail b.Hucr'un rivayetinde Resûl-i Ekrem (s.a.)'in secdeye vardığı zaman, alnını iki ellerinin arasına koyduğu ifâde edilmektedir. Halbuki (734) no'lu hadis-i şerifte ellerini omuzu hizasına koyduğu ifâde edilmişti. Her ne kadar görünüşte bu iki rivayet birbirinden farklı gibiyse de, aslında aralarında her hangi bir tearuz yoktur. Çünkü bu iki rivayet birlikte değerlendirildikleri zaman, Resûl-i Zişan'ın secde ederken bazan yüzünü elleri arasına koyduğu bazan da ellerini omuzları hizasına koyarak secde ettiği anlaşılır. Bu farklı uygulama, duruma göre iki şekilde de secde yapılabileceğini ifâde eder.
Bu hadis, Haccâc'dan gelen şekli ile zayıftır. Hadisi Resûl-i Ekrem'den rivayet ettiği söylenen Küleyb, içlerinde Buhârî'nin de bulunduğu bir Ulemâ grubuna göre tabiîdir. Buna göre Küleyb'in bu hadisi Resûl-i Ekrem'den değil de, bir sahâbiden duymuş olması gerekir. Bilindiği gibi böyle sahibinin atlanarak Resûl-i Ekrem'den işitilmiş gibi nakl edilen hadislere "mürsel hadis" denir.
Bu hadislerden anlaşılıyor ki, Resûl-i Ekrem (s.a.) secdeye varmak istediği zaman yere önce dizlerini, sonra ellerini ve yüzünü koyar, kalkarken de bunun aksini yapardı. Önce yüzünü, sonra ellerini ve daha sonra da dizlerini kaldırırdı. Her ne kadar İmam Mâlik ile İmam Evzâî önce ellerin, sonra da dizlerin yere konacağını söylemişlerse de, cumhura göre İmam Mâlik'le

Evzâî'nin bu görüşleriyle ilgili uygulama sonradan neshedilmiştir.[1186][65] Kıyama kalkarken de ellerini uylukları üzerine koyar yere tutunmaktan sakmırdı. Dizleri üzerinde ayağa kalkardı. Nitekim merhum Ö. Nâsûhî Bilmen Efendi de bu mevzuda şunları yazmıştır: "Secdeye varılırken evvelâ dizleri, sonra elleri, sonra yüzü yere koymak secdeden kalkarken de ibtida yüzü, sonra da dizlerin üzerine koyarak elleri yerden kaldırmak sünnettir. Meğer ki buna kudret bulunmasın, o halde el ile yere dayanarak kalkmak caiz olur."[1187][66]

737. ...Vâil (b. Hucr) demiştir ki: Peygamber (s.a.)'i namazda baş parmaklarını kulaklarının yumuşağına kadar kaldırırken gördüm.[1188][67]

Açıklama

Bu hadis-i şerif tekbir alırken ellerin kulak yumuşaklarına kadar kaldırılacağına bir delildir. Ancak daha önce geçen (728) no'lu hadiste sahâbe-i kiramın ellerini göğüs hizasına kadar kaldırdıkları ifadesi vardır. Biz hadisi açıklarken yine aynı hadisteki ifâdelere dayanarak ashabın ellerini göğüslerine kadar kaldırıp daha yukarı kaldırmamalarının sebebim soğuktan korunmak maksadıyla giydikleri elbiselerin fazlalığına yani bu fazla elbiselerin elleri daha yukarıya kaldırmaya engel olduğuna bağlandığını belirtmiştik.
Konumuzu teşkil eden bu (737) no'lu hadis-i şerifte her ne kadar Resûl-i Ekrem'in ellerini kulak memelerine kadar kaldırdığı ifâde ediliyorsa da (730) no'lu hadiste omuz hizasına kadar kaldırdığı, (726) no'lu hadiste de kulak üstü hizasına kadar kaldırdığı ifâdesi vardır. Aliyyü'l-Kaarî'nin Mirkat isimli eserinde zikrettiğine göre İmam Şafiî Mısır'a geldiği zaman tekbir esnasında ellerin nasıl kaldırılacağı mevzuu kendisine sorulduğunda şu cevabı vermiştir: "Namaz kılan kimse ellerini omuz hizasına gelecek şekilde kaldırır. Öyle ki, başparmakları kulak yumuşağı hizasına, diğer parmakları da kulaklarının üst hizasına gelmiş olur." Nitekim Müslim'in bir rivayetinde de şöyle buyuruluyor: "Peygamber (s.a.) ellerini ta kulakların üst hizasına kadar kaldırırdı."[1189][68]
Bu sözüyle İmam Şafiî bu üç rivayeti de birleştirmiş oluyor; üçüyle de amel etmiştir. Bu çok güzel bir te'liftir. Nitekim Hanefiye ulemasının bir kısmı

bununla amel etmişlerdir.[1190][69]

738. ... Ebû Hureyre (r.a.)'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.) namaza (başlamak) için tekbir aldığı zaman ellerini omuzlan hizasına kadar kaldırırdı. Rükû'a varmak istediği ve secdeye varmak için (rükû'dan) kalktığı zaman da böyle yapardı. İki rekat bittikten sonra (kıyama) kalkarken de aynı şeyi yapardı.[1191][70]

Açıklama

Bu hadisle ilgili açıklama (730) no'lu hadisle bir önceki hadisen izahında geçtiğinden burada tekrara lüzum görmüyoruz.İbn Kayyım bu hadisin Müslim'in şartlarına uygun olduğunu söylemiştir.[1192][71]

739. ... Kuteybe b. Said, İbn Lehia'dan; o Ebû Hübeyre'den, o da Meymûn el-Mekkî'den rivayet etmiştir. (Meymün el-Mekkî) Abdullah b. ez-Zübeyr (r.a.)'i kendilerine namaz kıldırırken (namaza) kalktığı esnada (iftitah tekbiri alırken) rükû'a varırken ve (ikinci) secdeye giderken ve (ikinci secdeden) kalkarken ve ayağa kalkarken ellerini kaldırmakta olduğunu görmüştür. (Meymûn el-Mekkî sözlerine devamla şöyle demiştir: Bunun üzerine kalkıp) İbn Abbâs'a gittim ve: "Ben İbn ez-Zübeyr'i kimsenin kılmadığı bir şekilde namaz kılarken gördüm" dedim. Ve ona (İbn ez-Zübeyr'in) bu el kaldırışını (iyice) tarif ettim.Bunun üzerine (îbn Abbas şöyle) dedi: "EğerPeygamber(s.a.)'in namazını görmeyi arzu ediyorsan Abdullah b. ez-Zübeyr (r.a.)'ın namazına uy."[1193][72]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen "işaret" kelimesi el kaldırma mânâsında kullanıldığından biz tercemede bu manayı tercih ettik. (Namaza kalktığı esnada) el kaldırmak tâbirini de (738) no'lu hadise dayanarak iftitah tekbiri esnasında ellerini kaldırıyordu şeklinde anladık ve bu mânâya parantez içerisinde işaret ettik.
Yine buradaki ifâdesini de bir numara sonra terceme edeceğimiz 740 no'lu hadise dayanarak "ikinci secdeden kalkarken" diye terceme ettik. Ancak yine el-Mcnhel sahibinin dediği gibi bu hadisin sahih olduğu farz edilecek

olursa, o zaman metinde cümlesine "secdeye varmak için başım rüku'dan kaldırdığı zaman"diye cümlesine de "birinci teşehhüdden üçüncü rekata kalktığı zaman" diye mânâ verilerek bir önceki hadisle aralarında bir çelişkinin doğması önlenmiş olur.
Fakat bu hadis zayıftır. Çünkü bunu İbn Lehîa rivayet etmiştir. Bu râvi zayiflığıyla meşhurdur. Hadisleri delil teşkil edemez. Ayrıca bu hadiste Mey-mun el-Mekkî vardır ki, bu şahsın da kimliği meçhuldür.[1194][73]

740. ...en-Nad'r b. Kesir es-Sa'dî demiştir ki: Abdullah b. Tâvûs Hayf mescidinde yanımda namaz kıldı. îlk secdeyi yapıp da başım kaldırdığında ellerini yüzü hizasına kadar kaldırdı. Bu davranışı uygun görmediğim için Vüheyb b. Hâlid'e haber verdim. Vüheyb de ona "İşittiğime göre sen namazda hiç kimseden görmediğim bir şey yapıyor (muş)sun" dedi. Bunun üzerine Abdullah da (şöyle) cevap verdi: "Ben babamı o işi yaparken gördüm de babam (şöyle) dedi: Ben îbn Abbâs'ın böyle yaptığını gördüm ve o'nun, "Bunu Resûlullah (s.a.) (böyle) yapardı" dediğinden başka bir şey de bilmiyorum."[1195][74]

Açıklama

Bu hadis birinci secededenkalkarken elleri kulaklara kadar kaldırmanın meşru olduğuna delâlet etmektedir. Ebû Bekr b. el-Münzir, Ebû Ali et-Teberî ve bazı ehl-i hadis birinci secdeden kalkarken elleri kulaklara kadar kaldırmanın müstehab olduğu görüşündedirler.
Ancak bu hadis zayıftır. Çünkü en-Nadr b. Kesir tarafından rivayet edilmiştir. Bilindiği gibi en-Nadr, hakkında çeşitli tenkidler vardır. Bu şahsın rivayet ettiği hadisler hüccet olma niteliğinden uzaktır. Nisabûrî de bu hadis için münker tabirini kullanmıştır.
Aynı şekilde Nesâî'nin İbn Ebi Adiy, Şu'be, Katâde, Nasr b. Âsim senediyle Mâlik b. el-Huveyris'ten Peygamber (s.a.)'in namazda rükû'a varırken, rüku'dan başını kaldırırken secdeye giderken ve secdeden başını kaldırırken ellerini kulaklarının üst hizasına kadar kaldırdığına dair rivayet ettiği hadis de zayıftır.[1196][75] Çünkü bu hadisin râvilerinden olan Nadr b. Âsim hakkında da çeşitli tenkidler yapılmıştır.[1197][76]

741. ...Nafi'den rivayet edildiğine göre, Abdullah b. Ömer namaza durunca tekbir alır ve ellerini kaldırırdı. Rüku'a vardığında ve "semiallahü limen hamideh" dediğinde, iki rekattan (sonra üçüncü rekata) kalktığında da (yine) ellerini (kulakları hizasına kadar) kaldırırdı. (Abdullah İbn Ömer) bu hadisi Hazreti Peygamber (s.a.)'e is-nad etti.
Ebû Dâvûd dedi ki: Gerçekte bu, İbn Ömer'in (kendi) sözüdür. Hz. Peygambere ulaşan bir hadis değildir.[1198][77]
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisin baş tarafını Bakıyye (b. el-Velid) Ubeydullah 'dan rivayet etti. (Ubeydullah da) bu hadisi (Hz. Peygambere) isnad etmiştir. Bu hadisi bir de es-Sakafî, Ubeydullah 'dan rivayet etmiştir. (Ancak Ubeydullah) bunu (Abdullah) İbn Ömer'e isnad etmiştir. (Sakajl) bu rivayetinde (şöyle) demiştir: "İkinci rekattan (sonra üçüncü rekata) kalkarken ellerini göğüsleri hizasına kadar kaldırırdı" Doğru olan da budur.
Yine Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi aynı zamanda el-Leys b. Sa'd, Mâliki Eyyûb ve İbn Cüreyc mevkuf olarak rivayet ettiler.(Yani senedini Hz. Peygambere isnad etmediler), sadece Hammâd b. Seleme bu hadisi Eyyûb'dan naklederek Hz.Peygamber (s.a.)'a isnad etti. Eyyûb ile Mâlik (rivayetlerinde) iki secdeden (rekattan sonra üçüncü rekata) kalktığında (ellerini) kaldırdığından bahsetmemişlerdir. el-Leys ise, hadisinde el kaldırmayı söz konusu etmiştir. İbn Cüreyc bu rivayetinde; "Ben Nâfi'e; "İbn Ömer ellerini iftitah tekbiri alırken mi daha yukarı kaldırırdı, yoksa diğerlerinde mi" diye sordum. O da; ' 'hayır (hepsinde) aynı seviyede (kaldırırdı)" diye cevap verdi. (Bunun üzerine ben, "bana işaretle göster" dedim; o da göğüslerine veya biraz daha aşağısına işaret etti" demiştir.[1199][78]

Açıklama

Bilindiği gibi bir hadisin senedi Peygamber (s.a.)'e ulaşıyorsa bu hadise "merfû' hadis" denir. Her ne kadar Abdullah b. Ömer bu. hadisi Hz. Peygamber'e isnad etmişse de, müellif Ebû Davud'un beyânına göre, bu hadis merfû' değildir. Hz. Abdullah'ın kendine ait bir fiilî hadistir. Bilindiği gibi, bir hadisin senedi sahabiden son buluyorsa yani hadisin ilk kaynağı sahâbî olursa, bu tür hadislere "mevkuf hadis" denir.

Ebû Dâvûd bu hadisin mevkuf olduğu kanaatindedir. Hammâd b. Seleme'nin dışında ismini zikrettiği râvilerin bu hadisi hep mevkuf olarak rivayet ettiklerine bakarak bu kanaata varmıştır.
Hafız İbn Hacer ve İsmailî de aynı kanaattedirler. Ancak Darekutnî Kitabü'l-İlel'inde bu meseleyi söz konusu ettiktensonra "gerçek olan Abdul A'lâ'nın dediği gibi hadisin merfu olduğudur" demişse de îsmailî bunu tenkid ederek bu haberin mevkuf olduğunu kesinlikle ifâde etmemiştir. el-Menhel sahibi de bu haberin hem mevkuf hem de merfu olarak rivayet edildiğini beyân etmektedir.[1200][79]
Bu hadislerin sahihliği kabul edilse bile Hanefi uleması iftitah tekbiri dışında el kaldırmanın İslâm'ın ilk devirlerine ait olduğu ve sonradan neshedildiği görüşündedirler. Bunun dışında el kaldırılmayacağına dair delil olarak da ilerde gelecek olan 749 no'lu hadisi gösterirler. Fazla tafsilat için 721 ve 749 no'lu hadislerin şerhine bakılabilir. İbn Ömer'in ellerini göğüs hizasına kadar kaldırmasının sebebi, üzerinde bulunan soğuktan korunmak için giydiği elbiselerin daha fazla el kaldırmaya engel olmasıdır. Nitekim 728 ve 729 no'lu hadis-i şeriflerde geçti.[1201][80]

742. ...Nâfi'den rivayet edildiğine göre; Abdullah b. Ömer namaza başladığı zaman ellerini omuzları hizasına kadar kaldırırdı. Başını rükûdan kaldırdığı zaman da onları omuzlarından daha aşağıya kaldırırdı.
Ebû Dâvûd dedi ki; Benim bildiğim "Omuzlarından 'daha aşağı kaldırırdı" sözünü Mâlik'ten başka hiç bir kimse rivayet etmemiştir.[1202][81]

Açıklama

Bu hadis bir önceki Cüreyc hadisine ters düşmektedir.Çünkü İbn Cüreyc'in rivayetinde İbn Ömer'in namaz kılarken ellerini her kaldırışında göğsü hizasına kadar veya biraz daha yukarı kaldırdığı ifâde edilirken burada iftitah tekbirini alırken ellerini omuzları hizasına kadar kaldırdığı başını rüku'dan kaldırırken ise daha aşağı kaldırdığı ifade edilmektedir.
Bilindiği gibi İmam Mâlik, Nâfi’ Abdullah b. Ömer zinciri ile gelen senede "Silsiletü'z-Zeheb" (altın silsile-zincir) denilir ki: "Esahhu'I-Esanid" (Senedlerin en sahihi) diye nitelendirilir.

Bu bakımdan bu hadis bir önceki hadise tercih edilir. Ancak Allâme Zürkâni bu iki hadisin arasını te'lif için şöyle demektedir: Nâfi, Cüreyc'in, "İbn Ömer, ellerini iftitah tekbirinde daha yüksek seviyede mi kaldırırdı?" şeklindeki sorusuna, meseleyi iyi hatırlayamadığı için "Hayır" diye olumsuz cevap vermiştir. Halbuki İmam Malik meseleyi kendisine hatırlattığı için olumlu ve doğru bir cevab vermiştir. Ebu Davud'un "Benim bildiğim omuzlardan daha aşağı kaldırdı- sözünü Mâlik'ten başka hiç bir kimse rivayet etmemiştir" sözüne gelince, Mâlik'in bu ilavesi hadisin sıhhatine bir zarar vermez. Çünkü Mâlik güvenilir ve Hafız bir ravidir. Böyle ravilerin yalnız başlarına rivayet ettikleri hadisler makbuldür.
Ancak bu hadislerle amel etme mevzuunda 721 ve 749 no'lu hadislerin şerhine müracaat edilmelidir.[1203][82]

(Teşehüdden Kalkarken Ellerin Kulak Hizasına Kaldırılması)[1204][83]

743. ...İbn Ömer'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.) (ilk) iki rekattan (ilk teşehhüdden sonra, üçüncü rekata) kalktığında tekbir alır ve ellerini kaldırırdı.[1205][84]

Açıklama

Burada kelimesindeki harfine iki şekilde mana vermek mümkündür:
1. Bu harf (den) anlamında kullanılmıştır denebilir; bu takdirde cümle, "ilk iki rekattan üçüncüye kalktığı zaman ellerini kulak hizalarına kadar kaldırırdı" anlamına gelir. Biz tercemede 738 ve 741 no'Iu hadislerin ışığında bu manayı tercih ettik. Nitekim Bezlu'l-Mechûd sahibi de bu manayı tercih etmiştir.
2. anlamında kullanılmıştır. Bu takdirde mânâ şöyledir: "Birinci ve ikinci rekâtta bulunan secdelerden kalkarken tekbir alırdı ve ellerini kulakları hizasına kadar kaldırırdı."
Hanefîlere göre, namazda eller iftîtah tekbiri alınırken kaldırılır, Süf-yan es-Sevrî ile İbrahim Nehaî, İbn Ebî Leylâ, Alkame b. Kays, Esved b. Yezîd, Âmir eş-Şa'bî, Ebü İshak, Hayseme, Mugîre, Vekî Âsim b. Küleyb ve İmam Züfer'in görüşleri budur. İbn Kasım'ın, İmam Mâlik'den rivayet ettiği meşhur ve Mâlikilerce tercih edilen görüş de budur. Tirmizî, ashab-ı kiram

hazratlerinden bir çoklarının görüşünün de böyle olduğunu söylüyor.[1206][85]
Hanefîler iftitah tekbirinin dışında el kaldırmanın İslâmın ilk yıllarına ait olup sonradan neshedildiği görüşündedirler. Kendileri de 749 no'lu hadisle amel ederler. Hanefilerin bu mevzudaki delilleri için 748 numaralı hadisle 479 numaralı hadisin şerhine müracaat edilebilir.[1207][86]

744. ...Ali b. Ebî Tâlib (r.a.)'den nakledildiğine göre; Peygamber (s.a.) farz namazlara kalktığı zaman tekbir alır ve ellerini omuzları hizasına kadar kaldırırdı. Okumayı bitirip rükû'a varmak istediği zaman da aynısını yapardı. Rükû'dan kalktığı zaman da yine tekbir alırdı. Namazda otururken hiç bir zaman ellerini kaldırmazdı. İki secdeden (sonra kıyama) kalkarken de aynı şekilde ellerini kaldırır ve tekbir getirirdi.
Ebû Dâvûd dedi ki: Ebû Hümeyd 'in Resûlullah (s. a.) 'in namazını tarif eden hadisinde şu ifâde vardır "iki rekatdan (sonra ayağa) kalkarken tekbir getirir iftitah tekbirindeki gibi ellerini omuzları hizasına kadar kaldırırdı."[1208][87]

Açıklama

Dâvûd, burada geçen; "iki secdeden sonra ayağa kalkardı" cümlesinin ilk iki rekattan sonra üçüncü rekata kalkardı anlamına geldiğine (730) no'lu Ebû Humeyd hadisini delil getirmiştir. Biz bu mevzuda lüzumlu açıklamayı bir önceki hadiste kısaca verdik. Burada tekrara lüzum görmüyoruz.[1209][88]

745. ...Mâlik b. Huveyris'den; demiştir ki; Resûlullah (s.a.)'i (iftitah) tekbiri alırken, rükû'a giderken ve rukû'dan başını kaldırdığı zaman ellerini kulak hizasına kadar kaldırırken gördüm.[1210][89]

Açıklama

Biz bu mevzuda 721 no'Iu hadisin "açıklama" kısmında yeterli bilgiyi nakletmiş olmakla beraber, ellerin kulakların üst hizasına kadar kaldırılıp kaldırılmayacağı meselesindeki rivayetlerin çeşitli oluşuna bakarak AIiyyu'I-Kaarî'nin Mirkat isimli eserindeki şu bilgileri naklediyoruz: "imam Şafiî Mısır'a geldiği zaman tekbir esnasında ellerin nasıl kaldırılacağı

mevzuu kendisine sorulunca şu cevabı vermiştir: "Namaz kılan kimse ellerini omuz hizasına gelecek şekilde kaldırır. Öyle ki, başparmakları kulak yumuşağı hizasına, diğer parmaklan da kulaklarının üst hizasına gelmiş olur. Çünkü bir rivayette (730 nolu hadis) ellerin omuz hizasına, diğer birinde de (Müslim, salât 26 ve üzerinde durmakta olduğumuz Ebû Davud'un bu hadisi) kulakların üst, hizasına kadar kaldırılacağı ifâdesi vardır. Bu sözüyle İmam Şafiî (r.a.) bu üç rivayeti de birleştirmiş ve üçüyle de amel etmiştir."[1211][90] Bu mevzuda 721 no'lu hadisin izahına da müracaat edilebilir.[1212][91]

746. ...Ebû Hüreyre (r.a.) demiştir ki; "Eğer Peygamber (s.a.)'in önünde (bulunmuş) olsaydım (kollarını kaldırırken) koltuk altlarım görürdüm." İbn Muâz, Lahîk'ın (şöyle) dediğini ekledi; "Biliyorsun ki, o namazdadır, (Namazda imamı olan) Peygamber (s.a.)'in önünde bulunamaz." Mûsâ (b. Mervân da şunu) ilâve etti: Bunun mânâsı şudur: "Resûlullah tekbir aldığı zaman (koltuk altları görünecek kadar) ellerini kaldırırdı."[1213][92]

Açıklama

Ebû Hüreyre (r.a.) hazretleri burada Hz. Peygamberin tekbir alırken koltuk altlarını karşısında bulunduğu farzedilen kişi tarafından rahatça görülebilecek şekilde kollarım kaldırdığını ifade etmek istemektedir. Yoksa Hz. Ebû Hüreyre, İbn Muâz'ın da söylediği gibi, namaz esnasında Resûl-i Ekrem'in karşısına geçip de onun kollarını kaldırması anında koltuk altlarını görmüş değildir. Zaten cemaatin, imamın önüne geçmesinin imkânsız olduğunu söylemeye lüzum yoktur.[1214][93]

747. ...Abdullah (b. Mesûd) dan; demiştir ki: Peygamber (s.a.) bize namazı (şöyle) öğretti: Tekbir aldı ve ellerini kaldırdı. Rükû'a varınca ellerini dizlerinin arasına soktu. (Râvi Osman b. Ebî Şeybe) â> di ki: Bu haber Sa'd (b.Ebî Vakkas)'a ulaştığı zaman (şöyle) dedi:
"Kardeşim (Abdullah) doğru söylemiştir. Rükûda bunu (yani elleri dizlerin arasına sokmayı) biz de böyle yapardık, sonra dizleri tutmakla emrolunduk."[1215][94]

Açıklama

Bu mevzu ile ilgili rivayet Buhârî'de şöyle geçmektedir: Musab dedi ki, "rükû esnasında iki avucumu üst üste koyduktan sonra ellerimi iki uyluğumun arasına koydum. Babam beni bundan nehyedip "(gerçi) biz bunu önceleri yapardık, (fakat sonra bundan) nehy olunduk. Ve ellerimizi dizlerimizin üzerine koymakla emr olunduk" dedi.[1216][95] Görülüyor ki ellerin üst üste konularak rükû esnasında uylukların arasına uzatılması bidâyet-i İslâmda uygulanmıştır. Sonraları ise Resûl-i Ekrem tarafından bu uygulama neshedilerek rükû esnasında ellerin dizlerin üzerine konulması emredilmiştir.[1217][96]

Her ne kadar "biz böyle yapardık sonradan nehyedildik" gibi ifâdeler hadisin ilk kaynağının sahâbî olduğu ve dolayısıyla mevkuf olduğu kanaatini veriyorsa da aslında nehyedenin Resûl-i Ekrem (s.a.) olduğu düşünülürse, hadisin ilk kaynağının Resûl-i Ekrem (s.a.) olduğu ve dolayisıyle merfû' bir hadis olduğu kolayca anlaşılır.

Sahih-i Müslim'de muttasıl bir sened ile İbrahim en-Nehaî tarafından rivayet edilen hadis şu mealdedir: "Alkame ile Esved, Abdullah b. Mesud'un yanına girmişler. Abdullah (onlara); "Arkanızdakiler namaz kıldı mı?" diye sormuş; onlar: "Evet" demişler. Bunun üzerine Abdullah, Alkame ile Esevd'in aralarına durmuş (kendileri diyorlar ki:) "Sonra rükû'a vardık ve ellerimizi dizlerimizin üzerine koyduk. Abdullah bizim ellerimize vurdu. Sonra ellerini bir biri üzerine kapadı ve onları uyluklarının arasına soktu."[1218][97]

Müslim'in rivayet ettiği bu hadis Abdullah b. Mesûd ile Alkame ve Esved'in bu mevzudaki görüşlerini ortaya koymaktadır. Onlara göre rükû'da avuçları birleştirerek bacakların arasına koymak sünnettir. Halbuki bunların dışında kalan ulemânın tümüne göre rükû'da elleri dizlerin üzerine koymak sünnettir. İbn Mes'ûd (r.a.) hazretlerinin uyguladığı şekle "tatbik", diğer ulemanın uyguladığı şekle de "tefrîc" denir. Bazı ulemâ îbn Mesud (r.a.)'un böyle yapmasının sebebini neshin kendisine ulaşmamasına bağlamışlardır.

İbn Münzir de İbn Ömer (r.a.)'in; "Tatbiki Resûl-i Ekrem (s.a.) hayatında bir kere uygulamıştır" dediğini kuvvetlibir senetle rivayet etmiştir.

Abdurrezzak'm Musannef inde de şu rivayet vardır:

“Abdullah b. Meş'ud ile Alkame ve Esved namaz kılmışlar, Abdullah (r.a.) tatbik yapmış, sonra bir de Ömer (r.a.) ile tatbik yaparak namaz kılmışlar. Fakat Ömer (r.a.):

"Bu vaktiyle yaptığımız bir şeydi. Sonradan terk olundu. Dizleri tutmak sünnettir" demiş.

Tatbikin hükmü ile ilgili olarak Ahmed Naim Efendi şunları söylemektedir: "İbn Huzeyme tatbikin caiz olmadığı kanaatindedir. Halbuki buradaki yasağın kerâhet-i tenzihiyye ifâde etmiş olması da mümkündür. Çünkü Ömer ile Sa'd (r.a.) tatbik'den nehyettikleri halde namazın iadesini emr etmemişlerdir. İbn Ebî Şeybe'nin hasen bir senetle Ali (r.a.)'den şu rivayeti bu görüşü desteklemektedir: "Rüku'a vardığında ister şöyle yapar, yani ellerini dizlerinin üstüne korsun; ister tatbik edersin" Her halde tatbik, terki evlâ olmakla beraber haram değildir.

Tefrîcin yani elleri diz kapaklan üstüne koymanın tatbike tercihindeki hikmeti Ümm-ü'1-Mü'minin Âişe (r.anhâ) şöyle izah ediyor: "Tatbîk Yahudilerin fiillerinden olduğu için Nebiyy-i Ekrem (s.a.) ondan nehyetmiştir. Hakkında nehy nazil olmayan hususlarda Ehl-i Kitaba uymak, Peygamberimizin (s.a.) hoşuna giderdi. Sonraları onlara muhalefet etmek kendisine emroIundu."[1219][98]

Nitekim bu mevzu merhum Ömer Nasuhi Bilmen Efendi tarafından da namazın sünnetleri kısmında şöyle ifade edilmiştir: "Rükû hâlinde erkeklerin elleriyle parmaklan arası açık olarak dizlerini tutmaları sünnettir. Kadınlar bu halde parmaklarını açıkça bırakmazlar ve dizlerini tutmazlar elleri dizleri üzerine koymakla yetinirler.[1220][99]

116-117. Rüku'a Varırken Ellerin Kaldırılmasını Zikretmeyenler

748. ...Alkame demiştir ki: Abdullah b. Mes'üd şöyle dedi: "Size Peygamber (s.a.)'în namazını kıldırayım mı?" (Alkame r.a, sözlerine devamla) dedi ki: (Sonra) namaz kıldı ve (iftitah tekbirinde olmak üzere yalnız) bir kere ellerim kaldırdı.[1221][100]

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadis, uzunca bir hadisten özettir ve bu lâfızlarla sahih değildir.[1222][101]

Açıklama

Bu hadis'"şerif namazda iftitah tekbirinin dışında ellerin kalırılmayacağım söyleyen Kûfelilerin delilidir. Görüldüğü gibi hadisin sonunda hadisle ilgili kısa bir açıklama bulunmaktadır.
Her nekadar Müctebâiyye nüshasının haşiyesinde bu açıklama Müellif Ebû Davud'a ait bir söz olarak geçiyorsa da bunun dışında kalan mevcut nüshaların hiç birisinde bu ibare yoktur. Binaenaleyh bu hadisin zayıf olduğunu ifâde bu sözün müellif Ebû Davud'a ait olup olmadığı şüphelidir. Şayet ona ait olduğu kabul edilse bile, bu sözle hadisin zayıflığına hükmedilemez. Çünkü bir hadisin sahih olmaması onun zaif olmasını gerektirmez. Bilindiği gibi sahih hadisle zayıf hadis arasında bir de hasen hadis vardır. Nitekim İmam Tirmizî; "İbn Mes'ud (r.a.)'un hadis-i hasendir. Peygamber (s.a.)'in ashabından ve tabiinden bir çok ilim adamının görüşü budur. Süfyan es-Sevrî ve Küfeliler bu görüşü benimsemişlerdir" demiştir. Bu mevzuda Bezlu'l-mechud sahibi de şöyle demektedir: "Şayet bu hadisin zayıf olduğu iddiası biran için kabul edilse bile, İbn Hazm'ın bu hadisin sahihliğini isbat ettiğini unutmamak gerekir."
Bu noktada isbat edenin sözünü, kabul etmeyinin görüşüne tercih etmek asıldır. Bu hadisin, Buharî'nin rivayet ettiği uzunca bir j hadisin bir parçası olması ve aslında bulunmayan bazı fazlalıkları ihtiva etmesi iddiasına gelince: Bu iddianın doğruluğu bir an için kabul edilse bile, yine hadisin sıhhatine bir zarar vermez. Çünkü güvenilir bir râvinin bir hadise ilâve olarak yaptığı rivayet, o hadisin sıhhatine bir zarar getirmez. Güvenilir bir râvinin yaptığı ilâve makbuldür.[1223][102]
Buraya kadar naklettiğimiz görüşler bu hadisin zayıf olmadığı görüşünde olan ve bu hadisle amel eden Küfe ulemâsına aittir. Bu hadisle âmel etmeyen ulemâya göre ise, bu hadis zayıftır. Bunların görüşlerini de şu şekilde sıralamak mümkündür:
1. Ahmed b. Hanbel (r.a.) ve İbn Adem bu hadisin zayıf olduğunu söylemişlerdir.
2. İbnü'I-Mübarek "bu hadisin sıhhati bence sabit değildir" demiştir.
3. İbn Ebî Hatim bu hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.
4. İbn Hibbân, bu hadise itimad edilemeyeceğini; çünkü taşıdığı illetlerin bu hadisi ibtal ettiğini söylemiştir.

5. İbn Abdilberr Temhîd isimli eserinde bu hadisin zayıf olduğunu söyleyerek Ebû Davud'a isnad edilen "Bu hadis aslında uzunca bir hadisten kısaltılarak rivayet edilmiştir. Bu lâfızlarla sahih değildir" sözünü delil getirir.
6. Bezzâr da bu hadisin sıhhatinin tesbit edilemediğini, bu bakımdan delil olma niteliğinden uzak olduğunu söylemiştir.
7. İçlerinde hanefi ulemasından, Hafız Zeylâî, Aynî gibi âlimlerin de bulunduğu pek çok ilim adamı da bu hadisin zayıf olduğu görüşündedirler. Tuhfetü'l-Ahvezî sahibi el-Mubârekfurî, el-İtibar sahibi Hafız el-Hâzimî de bunlar arasındadır.[1224][103]
Kanaatimizce bu mevzuda iftitah tekbirinin dışında ellerin kalkmayacağı görüşünü savunan Hanefilerin ve taraftarlarının en kuvvetli delillerinden biri de namaz içerisinde hareketsiz durmanın farziyyetine delâlet eden; "Acaba neden sizleri, ellerinizi hırçın atların kuyrukları gibi kaldırmış görüyorum? Namazda sakin olun"[1225][104] mealindeki hadis-i şeriftir.
Bu hadise göre iftitah tekbiri esnasında el kaldırmanın dışında el kaldırmak asla caiz değildir. Çünkü iftitah tekbiri esnasında el kaldırmak namazın dışında olan bir harekettir. Bunun dışındaki el kaldırmalar ise, namazın içindedir.[1226][105]

749. ...el-Berâ (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) namaza başlarken ellerini kulakları yakınına kadar kaldırırmış. (Fakat bu hareketini) daha sonra tekrarlamadı.[1227][106]

Açıklama

Bu hadis, "namazda iftitah tekbirinin dışında hiç bir yerde el kaldırılmaz" diyen hanefi ulemâsının delilidir. Ancak zayıf olduğunu kabul eden ulemâ ise, bu hadisle amel etmemiştir. Zayıf olduğunu kabul edenler arasında Buhârî, Ahmed, Şafiî, İbn Uyeyne, İbn Zübeyr, Dârimî gibi simalar vardır. Hadis Hafızları da "(sonra bu hareketini) bir daha tekrarlamadı" cümlesinin, hadisin aslından olmayıp ravilerden Yezid b. Ebî Ziyâd tarafından idrâc (ilâve) edildiğini ittifakla kabul etmektedirler. Şu'be, Sevrî, Hâlid et-Tahhân ve Züheyr gibi hafızların rivayetlerinde "Sonra bir daha tekrarlamadı" cümlesi yoktur.

Bezzâr bu ilâve edilen cümle ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "Dârekutnî'nin bizzat Yezid b. Ebî Ziyâd'ın kendisinden rivayet ettiği hadiste bu ilâve cümle yoktur. Doğru olan da budur. Bu cümlenin kendisine Kûfeli-ler tarafından telkin edilmiş olması mümkündür. Zaten hafıza zayıflığından bazı kere cümleleri karıştırdığı da olurdu"[1228][107]
Bütün bunların yanında Hanefî ulemâsı iftitah tekbirinin dışındaki yerlerde el kaldırılmasına muhaliftirler. Delilleri de Mucâhid'in rivayetidir. Bu rivayette şöyle deniliyor: "Mücâhid, İbn Ömer'in arkasında namaz kılmış bunu yaptığını görmemiştir."
Hanefiler bir de şu İbn Mes'ud hadisiyle istidlal ederler: "İbn Mes'ud Peygamber (s.a.)'i iftitah tekbiri anında ellerini kaldırırken görmüş, sonra tekrarlamamıştır"[1229][108]
Bu mevzuda merhum Ahmed Davudoğlu şunları söylemiştir: "Bu istidlale itiraz edilmiştir. Mücâhid hadisinin râvileri arasında Ebû Bekr el-Ayyâş vardır. Bu zatın hafızası zayıftır. Bîr de bu rivayet îbn Ömer'in oğullan Nâfi ile Sâlim'in rivayetine muarızdır. Çünkü bu zatların rivayeti müsbittir (yani olumludur). Mücâhid'inki nefy ediyor. Müsbit nâfiye tercih edilir. Resûlullah'ın Mücâhid rivayetinde olduğu gibi bazan el kaldırmayı terk etmesi onun caiz fakat vâcib olmadığına delâlet eder".[1230][109]
Bu mevzuda Hanefîlerin en büyük delillerinden biri de namaz içerisinde elleri kolları hareket ettirmekten kaçınmanın farziyyeti ile delâlet eden;"Acaba neden sizleri ellerinizi hırçın atların kuyrukları gibi kaldırmış görüyorum, namazda sakin olun"[1231][110] mealindeki hadis-i şeriftir. Bu hadis-i şerife göre sadece iftitah tekbiri esnasında el kaldırmaya izin vardır. Çünkü bu hareket namazın dışındadır. Bunun dışında el kaldırmaya izin yoktur.[1232][111]

750. ...(Bir önceki) Şerîk hadisinin bir benzeri de (Süfyan vasıtasıyla) Yezîd'den rivayet edilmiştir. (Ancak bu rivayette Süfyan) "Sonra bir daha tekrarlamadı" cümlesini zikretmedi. Süfyan dedi ki: (Yezid) "Sonra bir daha tekrarlamadı" cümlesini bize daha sonra Küfe'de nakletti.
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi Yezid'den Hüseym, Hâlid, İbn îdris de naklettiler. (Fakat) “sonra bir daha tekrarlamadı" cümlesini zikretmediler.[1233][112]

Açıklama

Bir önceki hadiste "iftitah tekbirinden sonraki tekbirlerde bir daha el kaldırmadı" anlamında bir cümle ve râviieri arasında da Yezid b. Ebi Ziyâd bulunmaktadır. Üzerinde durduğumuz hadisi de Süfyan yine Yezid b. Ebi Ziyâd bulunmaktadır. Üzerinde durduğumuz hadisi de Süfyan yine Yezid b. Ebi Ziyâd'dan rivayet ettiği halde, burada aynı cümle bulunmamaktadır. Süfyan'ın "Yezid bu cümleyi bize daha sonra Kûfe'de nakletti" sözünden anlaşılıyor ki, Yezid, önceleri Mekke'de bulunduğu sıralarda bu sözü nakletmezken sonraları Kûfe'de bulunduğu sıralarda nakleder olmuştur ki, bir önceki hadiste belirttiğimiz gibi bazıları bunu Yezîd'in hafıza zayıflığına ve Kûfe'lilerin ona bu cümleyi sonradan telkin etmiş olmaları ihtimaline bağlamışlardır.
Musannif Ebû Dâvûd bu hadisin sonuna eklediği; "Hüşeym ile Halid ve İbn İdris metinde geçen "sonra bir daha tekrarlamaz oldu" cümlesini zikretmediler" sözüyle 749 no'lu Şerîk hadisinde-bulunan "sonra (bu hareketini) bir daha tekrarlamaz oldu" cümlesinin sağlam bir senede dayanmadığına dikkati çekmek istiyor. Aynı hadisi Yezid'den, Hüşeym, Hâlid, İbn İdris de rivayet ettikleri halde, bu cümle onların rivayetinde bulunmadığından Şerîk bu rivayetinde tek başına kalıyor demektir. Bilindiği gibi daha çok râvi tarafından rivayet edilen bir hadis, râvisi az olan bir hadise tercih edilir.[1234][113]

751. ...Hasen b. Ali'nin (rivayet ettiğine göre) Muâviye, Hâlid b. Amr ve Ebû Huzeyfe (şöyle) dediler: Bize Süfyan (Asım - Abdurrah-man b. el-Esved- Alkame üçlüsünün teşkil ettiği) senetle şu (748 no'lu) hadisi nakletti. (Alkame) dedi ki: (Abdullah b. Mes'ud) başlangıçta (iftitah tekbirinde) ellerini kaldırırdı. (Râvîlerin) bazıları (Asım ve Abdurrahman) da (şöyle) dedi: (Abdullah b. Mes'ud ellerini) bir kere kaldırırdı.[1235][114]

Açıklama

Bu hadisin 748 no'lu hadisten mânâ bakımından bir farkı yoksa da hadisi teşkil eden kelimeler bakımından cüz'î de olsa bazı lâfzı farklılıkları vardır.748 no'lu hadiste geçen kelimesiyle ondan sonra gelen istisna edatı ve

müstesna cümlesi yerine burada istisnaya lüzum kalmadan doğrudan doğruya bir müsbet cümle kullanılarak maksat ifade edilmiştir.
Bu hadisde zayıftır. Çünkü râvileri arasında Halid b. Amr ve Ebû Huzeyfe bulunmaktadır. Bilindiği gibi bunlar aleyhinde çeşitli tenkidler vardır. 748 numaralı hadisle ilgili açıklamalar bu hadis için de geçerlidir.[1236][115]

752. ...el-Berâ b. Âzib'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.)'in namaza başlarken ellerini kaldırdığını sonra namazı bitirinceye kadar bir daha ellerini kaldırmadığım gördüm.
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadis sahîh değildir.[1237][116]

Açıklama

Her ne kadar bu hadis Efendimizin iftitah tekbirinin dışında hiç bir tekbirde ellerini kaldırmadığını ifâde ettiği için, Küfe ulemâsını destekliyorsa da bazı muhaddisler senedinde Muhammed b. Abdurrahman b. Ebî Leylâ bulunduğu için bu hadisi tenkid etmişler. Çünkü Muhammed b. Abdurrahman'ın hafızasının zayıf olduğu söylenmektedir. Ancak adalet bakımından aleyhinde konuşan bir kimseye rastlanmamıştır.[1238][117]

753. ...Ebû Hüreyre(r.a.)'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.) namaza kalktığı zaman ellerini açarak kaldırırdı.[1239][118]

Açıklama

Bu hadisin bu babla ilgisi hadiste ellerin sadece namaza başlarken kaldırıldığından bahsedilip diğer tekbirlerde el kaldırmadan bahsedilmemesidir. Bu yönüyle hadis-i şerif, "eller sadece iftitah tekbiri alınırken kaldırılır. Diğer tekbirlerde kaldırılmaz" diyen Hanefî ulemâsının delilini teşkil etmektedir. Parmakların tekbir alma esnasındaki durumu ile ilgili olarak merhum Ömer Nasuhî Bilmen Efendi şunları söylemiştir: "Tekbir için eli er kalkarken parmakların araları tekellüfsüz olarak biraz açıkça bulunması sünnettir"[1240][119] Bezlu'l-mechûd sahibi de şöyle diyor: "Bu hadise bakarak İbn Kudâme, Şafiî'nin hilâfına olarak ellerin

kaldırılırken iyice gerileceği hükmüne varmıştır.[1241][120] Buhârî'nin rivayetinde de "parmakların arasını açtı" denilmektedir.[1242][121]

117-118. Namazda Sağ Elin Sol El Üzerine Konulması

754. ...Zür'a b. Abdirrahman'dan; demiştir ki: Ben İbn ez-Zübeyr'i; "ayaklan bir hizada bulundurmak ve (sağ) eli (sol) el üzerine koymak sünnettendir" derken duydum.[1243][122]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte namaz kılan bir kimsenin ellerini yana salmayıp biri biri üzerine koyarak huzurda bulunmanın mânâsına uygun bir tavır takınmasının ve ayaklarının birinin ileride, öbürünün de geride bulunmamasına son derecede dikkat edip ikisinin bir çizgi üzerindeymiş gibi aynı hizada tutmasının namazın sünnetlerinden olduğu beyân ediliyor. Her ne kadar elleri önde kavuştururken hangisinin hangisi üzerine konacağı söz konusu edilmiyorsa da, biz sağ elin sol el üzerine konulacağını beyân eden diğer sahih hadislerin ışığında tercememizde sağ elin sol el üzerine konulacağına parantez içerisinde işaret ettik. Nitekim, Buhârî'nin rivayet ettiği bir hadisin meali şöyledir: "(Reseûlullah Sallallahü aleyhi ve sellem'in gününde) insanlara, namaz kılarken sağ ellerinizi sol bileklerinizin üzerine koyunuz" diye emrolunurdu.[1244][123] Buhârî'nin bu hadisi üzerinde merhum Ahmed Nâim Efendi şu açıklamayı yapmaktadır: "Namazda sağ eli sol elin üzerine vaz'etmek(koymak) Hanefiyye ile Şâfüyye ve Hanbeliyye'ye göre sünnettir. Eimme-i metbûînden İshâk b. Râhuye ile âmme-i ehl-i ilmin kavli de budur. Ali ve Ebû Hureyre (r.a.) ile Nehaî, Sevrî ve bir rivayete göre Mâ-Hk'in keza Said b. Cübeyr ile Ebû Miclez, Ebû Sevr, Ebû Ubeyd, İbn Cerîr, Dâvûd Zâhirî'nin ve Ebû Bekr ile Âişe (r.anhümâ)mn, hasılı sahabe tabiîn ve tebe-i tabiînin çoğu alimlerinin ictihadları hep bu merkezdedir. İrsali yedeyn yani bağlamamak yalnız îmam Mâlik'in mezheb-i meşhuru olup Abdullah b. ez-Zübeyr (r.anhuma) ile Hasan el-Basrî ve İbn Sîrın'in de mezhepleri bu olduğu mervidir. Leys b. Sa'd'a göre kıyam uzayıp yorgunluk arız olursa el kavuşturulur. İmam Evzâî ise, musalliyi vaz'-i yed ile irsal arasında muhayyer bırakıyor.

Eller Hanefiyye'ye göre göbeğin altından, Şâfiîyye'ye göre göğsün üzerinden yahut altından kavuşturulur. Tirmizî diyor ki: Sahabe ve Tabiin ile tebe-i tabiin arasında amel, sağ eli sol el üzerine koymak o!up elleri bazıları göbeğin fevkinde, diğer bazıları da göbeğin altında tutmak re'yinde bulunmuşlardır. Her hangisi yapılsa ruhsat vardır. Göğüs üzerinde el bağlamayı tercih edenler bunu izhar-ı huşû'da eblağ ve mahall-i niyyet olan kalbi muhafazaya işaret olduğu için ihtiyar etmişlerdir. Göbek altında el kavuşturanlar da setr-i avrete, izar-ı sükûttan muhafazaya daha elverişli ve Ehl-i Kitaba ve,nisâya teşebbühten daha bâid bir vaz olduğu için tercih etmişlerdir.[1245][124]

755. ...Ebû Osman en-Nehdî'den rivayete göre; İbn Mes'ûd namaz kılarken sol elini sağ eli üzerine koymuştu. Bunu gören Peygamber (s.a.) (hemen İbn Mes'ûd'un) sağ elini sol eli üzerine koydu.[1246][125]

Açıklama

Bu hadisle ilgili açıklama bir önceki hadis-i şerifte geçtiği için burada tekrara lüzum görmedik.[1247][126]

756. ...Ebû Cuhayfe'den rivayet edildiğine göre, Ali (r.a.); "Namaz kılarken göbeğin altında (sağ) eli (sol) elin üzerine koymak (namazın) sünnet(lerin)dendir" demiştir.[1248][127]

Açıklama

Bu hadis-i şerif namaz kılarken ellerin göbeğin altında bağlanacağına delâlet etmektedir. Nitekim Ebû Hanife, es-Sevrî, İmam Şafiî'nin taraftarlarından İshâk b. Râhîye ve Ebû İshak el-Mervezî (r.a.) bu görüştedirler. Fakat bu hadis delil olma niteliğinden uzaktır. Çünkü râvileri arasında Abdurrahman b. İshâk ile Ziyâd b. Zeyd bulunmaktadır. Bilindiği gibi bunlar aleyhinde çeşitli tenkitler vardır.
Şafiîlerin çoğunluğuna, Davud'a ve Said b. Cübeyr'e göre elleri göğsün üzerine koymak müstehabtır.
Bu mevzuda İmam Ahmed'den üç görüş rivayet edilmiştir:
1. Eller göbeğin üstüne konur,

2. Göbeğin altına konur,
3. Kişi ellerini göbeğin altına ve üstüne koymakta muhayyerdir. Bu ikisinden dilediğini uygular. Nitekim Evzâî ile İbn Münzir de bu üçüncü görüştedirler.
Mâliki ulemâsına göre bu mevzuda belli bir yer yoktur. Ellerin konuluş şekli hakkında çeşitli görüşler varsa da kuvvetli ve sahih olan görüşe göre sağ el sol el üzerine konur. Nitekim bu mevzuda Muhammed Zihnî Efendi şunları söylemiştir: "Erkekler sağ ellerini sol elleri üzerine koyup, göbeği altına tutmaktır. Bunun usulü ise sağ elin serçe ve baş parmaklarını sol bileğin iki tarafından halkalamak üzere, sağ elin içini sol elin üstüne koymaktır. Namazda elbağlamak iftitah tekbirini müteâkib elleri aşağıya sarkıtmadan yapılır."[1249][128] Kadınlar da halka etmeksizin sağ elleri göğüsleri üzerinde tam sol elleri üzerine koymaları sünnettir.[1250][129]
"Sünnet" lügatte yol demektir ki, mutlak gidilen yol anlamına gelir ve iyiye de kötüye de denebilir. Nitekim Taberânî'nin bu hadisinde "Kim İslâm'da iyi bir yol açar ve ona sülük ederse (o yolda gittiği müddetçe hayatında) sevab kazanır. Öldükten sonra da o iyilik ile amel edenler gibi -ecirlerinden birşey eksiltmeksizin- ecir alır. Kim de İslâm'da kötü bir çığır (yol) açarsa (sağlığında) onun günahını yüklendiği gibi, öldükten sonra da o kötülükle amel edenlerin günahı kadar günah kazanmaya devam eder ve onların günahlarından da hiçbir şey eksiltilmez"[1251][130] buyrulmuştur.
Burada geçen sünnet kelimeleri lügat manasında "mutlak yol" anlamında kullanılmıştır. Fıkıh ilminde sünnet: Farz ve vâcib olmayarak Efendimizin devam ettikleri bir yoldur. Bazen terk buyurmaları bu devamlılığa aykırı değildir. Zira itibar eksere göredir. Bunlara sünnet-i müekkede ve sünnet-i hüdâ denir ki ezan, ikâmet, cemaat, farzların ilk ve son sünnetleri, mazmaza ve istinşâk gibi.
Sünnet-i müekkede'nin hükmü dünyada istenilmesi itibariyle vâcib gibidir. Şu farkla ki vacibin terkinden ceza gerekir. Cevhere'de der ki sünnet-i müekkedeyi terk eden fâsık, inkâr eden bid'atçi olur.
Zeynüddîn Menâr Şerhi'nde demiştir ki: Müekked sünneti terk eden günahkâr olur. Zira bu sünnet vâcib hükmündedir. Şu kadar ki vacibin terkinin günahı ile bunun terkinin günahı aynı olmayıp farklıdır.
Efendimizin ekseriya terk edip de bazan işlediklerine mendûb, gayr-ı müekked ve sünnet-i zevâid adları da verilir. Müekked olmayan sünnetler:

Münferidin ikâmeti, namazda vâcib miktardan ziyâde kıraet ile namazı uzatmak, abdestte boyuna mesh etmek, yıkamaya sağdan başlamak, nafile oruç tutmak ve sadaka vermek gibi...[1252][131] Ancak ikindi ile yatsı namazlarının ilk sünnetlerinin de sünnet-i gayr-i müekkede olduğunu unutmamak gerekir. Bu mevzuya yine M.Zihnî Efendi merhumun mezkûr eserinde naklettiği fetvaları zikrederek son veriyoruz: Şeriati istihfaf (küçük görmek) küfürdür. (Ha-lebî) Sünneti hak görmemek küfürdür. (Bezzaziyye) Sünnetin şeriat ahkâmından biri olmasında ulemaânın ittifakı vardır. Böylesine önemli olan bir hükmü istihfaf etmek, onu küçümsemek küfürdür (İbn Âbidîn).[1253][132]

757. ...Gazvan b. Cerîr'in babası (Cerîr b. Abdilhamîd)'den; demiştir ki: "Ben Ali (r.a.)'yi (namaz kılarken) sağ eliyle, göbeği üstünde (bulunan) sol bileği üzerinden tutarken gördüm."
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadis Said b. Cübeyr'den göbeğin üstünde (diye) rivayet edildi. Ebû Miclez; "göbeğin altına (konur)” dedi. (Göbeğin altına konacağı) Ebû Hüreyre'den de rivayet edilmiştir, (fakat) sağlam değildir.[1254][133]

Açıklama

Bu hadis her ne kadar, "namaz kılarken kıyamda sağ eli sol elin üzerine koyarak göbeğin üstüne konur" diyen kimseleri destekliyorsa da Hz. Ali (r.a.)'ye ait bir fiil olması itibariyle kendi re'y ve içtihadına dayanarak böyle hareket etmiş olması ihtimali de vardır. İmam Buhârî bu hadisi ta'likan zikretmiştir.[1255][134] BezlıTI-mechûd sahibi ise, bu hadisle ilgili olarak şunları nakletmiştir: "Göbeği üstünde" sözü sağlam bir senedle tesbit edilebilmiş değildir. Râvî Ebû Bedr bu ziyade cümleyi Ebû Tâ-Iût'tan nakleden tek kişidir. Bu rivayetinde tek kalmıştır. Her ne kadar bazıları Ebû Bedr'in güvenilir bir kimse olduğunu söylemişse de bazıları onun tam manasıyla güvenilir bir kimse olmadığını söylemişlerdir. Bu şekilde tenkid edenler arasında Ebû Hatim, Hafız İbn Hacer ve Zehebî de bulunmaktadır. Buhârî'nin şeyhlerinden Müslim b. İbrahim'in rivayetinde de bu cümle yoktur. Nitekim İbn Hacer de Fethü'l-Bârî isimli eserinde aynı şeyleri söylemiştir.

İmam Buhârî de "namaz içerisinde amel" babında bu hadisi ta'likan naklederken bu "göbeğin üstünde" cümlesini rivayet etmemiştir.[1256][135]
Musannif Ebû Dâvûd her ne kadar "elleri göbeğin üstünde bağladı"cümlesini ta'likan Said b Cübeyr'den rivayet etmişse de Beyhakî bu haberi Ebû Zekeriya b. İshâk, el-Hasen b. Ya'kub, Yahya b. Ebî Tâlib, Zeyd b. el-Habbab, Süfyan es-Sevrî, İbn Cüreyc, Ebû Zübeyr, Atâ vasıtasıyla Said b. Cübeyr'e erişen bir senetle rivayet etmiş ve sonunda da; "Bu mevzudaki rivayetlerin en sağlamı bu haberdir. Her ne kadar ellerin göbek altında kavuşturulacağına dair Hz. Ali'den bir haber varsa da bu haberin senedinde zayıflık vardır" diyerek kendi görüşünü ortaya koymuştur. Aslında Beyha-kî'nin bu senedinde Yahya b. Ebî Tâlib bulunmaktadır. Onun hakkında Mûsâ b. Hârûn "yalancı" demiştir. Yine bu senedde Zeyd b. el-Habbab bulunmaktadır. Zehebî Mizânu'l-İ'tidal isimli eserinde bu kimseden bahsederken, Yahya b. Maîn'in, onun hakkında; "sevrî'den naklettiği bütün hadisler makbuldür" dediğini ve Ahmed b. Hanbel'in de: "doğru sözlü olmasına rağmen rivayetlerinde çok yanılan bir kimsedir" dediğini söylemiştir. Hz. Ali'den gelen 756 no'lu haberle Hanefîler ve 757 no'lu Said b. Cübeyr'e ve Hz. Ali'ye ait haberlerle de Şâfiîler amel etmişlerdir. Bu mevzuda Bezlu'l-mechûd sahibi, İbn Hazm'dan şu hadisi naklediyor: "Üç şey var ki: Peygamber sünnetindendi:
1. İftarda acele etmek,
2. Sahuru geciktirmek,
3. Namazda sağ eli sol el üstüne koymak"[1257][136]

758. ...Ebû Hureyre (r.a.) dedi ki: "Namazda elleri eller üzerine koyma(mn yeri) göbek altıdır.
Ebû Dâvûd dedi ki: Ben Ahmed b. Hanbel'i (bu) Abdurrahman b. İshâk el-Kûfî (hadisi)nin zayıf olduğunu söylerken işittim.[1258][137]

Açıklama

Bu hadis-i şerif namazda ellerin kavuşturulacağını ifâde etmekte ve ellerin kavuşturulmuş halde konacağı yeri belirlemektedir. Musannif Ebû Dâvûd (r.a.)'in İmam Ahmed'den naklettiği gibi bu hadis zayıftır. İmam Ahmed'in

dışında daha bir çok kimseler bu hadisin zayıf olduğunu ifâde etmişlerdir.[1259][138]

759. ...Tâvûs'dan; demiştir ki: Peygamber (s.a.) namazda iken sağ elini sol eli üzerine koyar ve onları göğsü üzerinde kavuştururdu.[1260][139]

Açıklama

Sünen üzerine yazılmış olan büyük şerhlerden Avnii'l-Ma'bûd' da metin üzerine şu ilâve bulunmaktadır; el-Miziy, el-Etraf isimli eserinin el-Merâsîl bölümünün "Tâ Harfi" kısmında şunları söylemektedir: "Bu hadisi Ebû Dâvûd, Kilâbu'l-Merâsîl'de tahric ettiği gibi Beyhakî de el-Ma'rife isimli eserinde bu hadisin mürsel olduğunu söylemiştir." Bu ifâdeden anlaşılıyor ki, namaz kılarken sağ elin sol el üzerine konularak ellerin göğüs üzerinde bağlanacağını ifâde eden bu hadis aslında mürsel bir hadistir.
Ancak mürsel hadisi mutlak delil kabul eden ulema Çoğunlukta olmakla beraber Şafiî ve Hanefî uleması onu bazı şartlar ve kayıtlarla kabul ederler.
Şâfiîlere göre mürsel bir hadis Said b. el-Müseyyeb kanalıyla gelmişse mutlaka delil sayılır. Onun dışında bir kimseden gelmişse onu te'yid eden başka bir sağlam rivayetin bulunması şarttır. Her ne kadar bu hadisi bir de Kabîsa b. Heleb babasından, İbn Huzeyme de Sahihinde Vâil b. Hucr'dan rivayet etmişse de Bezlu'l-mechûd sahibi bu rivayetleri gerek senet ve gerekse metin yönünden tenkit etmiş özellikle, "ellerini göğsünün üzerinde kavuştururdu" cümlesinin bu hadisin aslında bulunmadığını birçok delillerle ortaya koymuştur.[1261][140]
Netice olarak şunu söylemek mümkündür: Namazda sağ elin sol el üzerine konulacağına dair sahih hadis çoksa da ellerin nerede kavuşturulacağı üzerinde sahih bir hadis bulunmamaktadır. Ellerin göbeğin altına konacağını ifade eden hadis-i şeriflerin daha kuvvetli olduğunu kabul eden âlimler bulunduğu gibi, ellerin göbeğin üst tarafında kavuşturulacağını ifâde eden hadislerle amel eden ulemâ da vardır. Biz bu mevzudaki delillerin münakaşasını ve mezheb imamlarının görüşlerini 754 ve 756 nolu hadislerin açıklanmasında naklettik. Bu mevzuyu Hanefî âlimlerinden İbnu'-l-Hümâm'ın sözleriyle kapatıyoruz:

"Ellerin göbeğin altında mı, yoksa üstünde mi kavuşturulacağı konusunda ulemâ her ne kadar ihtilâf etmişse de gerçek şu ki bu mes'elede her iki tarafın dayandığı deliller kuvvet itibariyle müsavidir."[1262][141]

118-119. Namaza Başladıktan Sonra Okunacak Dualar

760. ...Ali (r.a.)'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) namaza durduğu zaman tekbir alır sonra; "yüzümü hak dine meylederek ve teslim olarak göklerle yeri yaratana çevirdim. Ben müşriklerden değilim. Namazım ve bütün ibâdetlerim, ölümüm ve hayatım âlemlerin Rabbi olan Allah'a aittir. Onun hiç bir şeriki yoktur. Ben bununla (gerçek tevhid inancıyla) emrolundum. Ve ben müslümanlann ilki} im. Allah'ım sen yegâne hükümdarsın. Benim senden başka ilâhım yoktur. Sen rabbi m si ıı, ben de senin kulunum. Ben nefsime zulmettim; fakat günahımı itiraf ederim. Bütün günahlarımı affet. Çünkü günahları Senden başka affedecek yoktur. Beni ahlâkın en güzeline yönelt. Ahlâkın en güzeline yönelten ancak sensin. O kötü ahlâkı benden uzaklaştır. Onu senden başka benden uzaklaştıracak kimse yoktur. (Senin emirlerine) tekrar tekrar icabet eder, (buyruklarına) tekrar tekrar tabi olurum! Bütün hayırlar senin elindedir. Şer ise asla sana nisbet edilemez, varlığım seninledir. (Önü de sonu da) Sana (dayanır) Mübareksin, yücesin. Senden mağfiret diler, Sana tevbe eylerim" derdi. Rüku'a vardığı zaman ise: "Allah'ım ancak Sana rüku ettim. Sana iman eyledim. Ve ancak sana teslim oldum, kulağım, gözüm, iliğim, kemiğim ve sinirlerim hep sana itaat etmektedir" derdi. Başını rüku'dan kaldırdığında da; "Allah hamd edenin hamdini işitir, (kabul eder). Ey Rabbimizl Gökler dolusu yer dolusu, gökle yer arası dolusu onlardan maada (varlığını) dilediğin her şey dolusu hamd de sana mahsustur" derdi. Secdeye varınca da; "Allah'ım, ancak sana secde ettim ve ancak sana inandım, sana teslim oldum, varlığım kendisini yaratıp en güzel şekle koyan, gözünü ve kulağını yaradan Allah'ına secde etti. Yaratıcıların en güzeli olan Allah pek yücedir" derdi. Namazdan (çıkmak için) selâm vermek istediği zaman da; "Allah'ım! Evvel ve âhir, gizli ve aşikâr, işlediğim bütün günahları ve yaptığım bütün israflarımı ve senin benden daha iyi bildiğin bütün kusurlarımı bağışla! İlerleten ve gerileten ancak Sensin, Senden başka hiç bir ilâh yoktur" derdi.[1263][142]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte beyân buyurulduğuna göre Nebiyyi Ekrem (s.a.) Efendimizin iftitah tekbirinden sonra yukarıdaki duayı okuması sünnet-i seniyelerindenmiş.Bu duada geçen "Yüzümü göklerle yeri yaratana çevirdim" cümlesindeki yüzden maksadın zat, varlık ve kalb olabileceği gözönünde bulundurulursa, bu cümleye "bütün varlığımla, zâtımla ve kalbimle Allah'a yöneldim" mânâsı vermek de mümkündür. Kısaca bu cümle "samimiyet ve ihlâsla Allah'a yöneldim, sadece O'na ibâdet ediyorum" mânâsını ifâde eder. Dil bu cümleleri telâffuz ederken kalbin de bu mânâya uygun olarak son derece uyanık olması, namaz kılan kişinin ihlâs, huzur ve huşu'un son haddinde bulunması gerekir. Yoksa yalancı durumuna düşmüş olur. Bu duâ Kur'ân'da şeklinde kelimesiyle başladığı halde bu kelimenin namazda Efendimiz tarafından hazfedilmesi bu cümlelerin kıraat maksadıyla değil de duâ maksadıyla okunduğuna delâlet eder.
Hadiste geçen "Hanîf" kelimesi, batıldan Hakk'a yani hak din olan İslama meyleden kimse demektir. Aslında "hanif" ve "hanef" meyletmek demektir. Ebû Ubeyd ise, "Hanîf" araplar arasında Hz. İbrahim'in dininde olan kimse anlamına gelir" demiştir.
Hadis-i şerifte geçen "Müslim" kelimesinin mânâsı ise, "emir ve nehy-lere râm olan ve ne buyrulursa onu yapmağa hazır kimse demektir.kelimelerini "namazım ve bütün ibadetlerim" diye ter-ceme etmek mümkün olduğu için biz de öyle terceme ettik. Merhum Hasan Basri Çantay da mealinde bu şekilde terceme etmiştir. Haşiye olarak da şu açıklamayı yapmıştır: "Mucâhid ile Said b. Cübeyry, Dahhâk ve Süddî'nin kavillerine göre "nüsk"den maksat, Hac ve Umredeki Kurbandır. Bazılarında hac amelleridir. Bazıları da "Allah'a yaklaştıran herşeydir, bütün ibâdetlerdir" demişlerdir. Biz bunu tercih ettik.[1264][143] Bezlu'I-mechûd sahibi: "Rabbin için namaz kıl ve kurban kes"[1265][144] âyetine uygun olarak burada da "saat" ve "nüsük" kelimeleri beraberce zikredildi" diyerek
"Nüsük" kelimesinin burada "kurban kesmek anlamında" kullanıldığını söylemiştir.
"Ben müslünıanların ilkiyim" cümlesi, Müslim'in rivayetinde "Ve ben müslümanlardanım" şeklinde geçmektedir. Aslında bu iki rivayet arasında bir tearuz yoktur. Nitekim Resûl-i Zişan Efendimiz namazda bazan biriyle

bazan da diğeriyle duâ etmiştir. Çünkü o bu ümmetin ilk iman edeni, Allah'a ilk teslim olanıdır. Bu sebeble bazıları. ümmet için sünnet olan cümlesiyle dua etmektir" demişlerse de, Şevkânî buna itiraz etmiş ve; "Buradaki kelimesinin ilk manasına değil, emirlere sarılmakta acele etmek anlamına geldiğini, bu bakımdan ümmet için de şeklinde dua etmenin caiz olduğunu" söylemiştir. Nitekim meşhur Hanefi âlimi îbn Nuceym de el-Bahr isimli eserinde diyerek mi yoksa şeklinde mi dua edilmesi gerektiği mevzuunda ulemânın ihtilâfa düştüğünü, bazılarının diye dua edildiği takdirde namazının bozulacağına hükmettiğini, ancak gerçekte böyle duâ etmekle namazın bozulmayacağını beyân etmiştir.[1266][145] Bu mevzuda kadınla erkek arasında da bir fark yoktur. "Rab" kelimesinin lûgatta dört mânası vardır: **1.** İslah eden, **2**. İtaat edilen ulu; **3.** Sahib ve mâlik, **4.** Terbiye eden, besleyip bütün. Başına harf-i ta'rif gelirse sadece Allah Teâlâ hakkında kullanılır. Harf-i ta'rifsiz bulunursa yaratıklar hakkında da kullanılır.

"Nefsime zulmettim" demek, Rabbim'in zikrinden gaflet ederek ve başkasının sevgisini gönlüme koyarak kendime zulmettim, demektir. Resûlullah (s.a.) böyle duâ etmekle kulluk gereği önce kusurunu itiraf etmiş, sonra Allah'dan mağfiret dilemiştir. Nitekim Hz. âdem ile Hz. Havva (aleyhisselâm) da böyle yapmışlar ve; "Ey Rabbimiz! Biz nefislerimize zulmettik, eğer bizi affetmezsen ve bize acımazsan mutlaka ziyankârlardan oluruz" demişlerdi.

Lebbeyk ve sa'deyk kelimelerinin müfredi malum ve musta'mel değildir. Bunlar kelime-i icabettir. İkincisi birincisine tâbi olarak kullanılır.[1267][146]

Yine Zihnî Efendi lebbeyk kelimesi ile ilgili olarak şunları söylemektedir: Lisanımızda dahi müstamel olduğu üzere kelime-i icabettir. Tesniye sigası üzere vâriddir. Müntehab'ın 436. sahifesinde bu kabilden olan müsenna isimler gösterilmiştir. Hepsinin intisabı masdariyyet üzeredir. Lebbeyk lâfzını ehl-i lügat maddesinde zikretmişlerdir.[1268][147] Lebbeyk, ilbâb'dan alınma bir kelimedir, emre hazır vaziyette beklemek demektir. Yani senin kapında tek-' rar tekrar ayakta durup, emrine boyun eğiyorum demektir. Kelimenin tesniye olarak söylenmesi tekrarı ifâde içindir. Mensub okunuşu mukadder bir fiil sebebiyledir.[1269][148]

Netice olarak "lebbeyk" ben tekrar tekrar senin taatin üzereyim; "Sa'deyk" de senin emrine uyarak tekrar tekrar saadete ererim, demektir.
"Bütün hayırlar senin elindedir" cümlesinin şerhi ile-ilgili olarak hadis sarihleri şunları söylemişlerdir: "Maddî manevî her türlü hayır senin tasarrufundadır. Bütün iyilikler sana nisbetle avuçta tutulan şey gibi emre ve tasarrufa amadedir. Senin kaza ve kaderinin sultası ve hükmü altındadır."
Burada geçen "senin elindedir" cümlesindeki el kelimesi müteşabih bir kelimedir. Çünkü Cenab-ı Allah el, yüz gibi cismanî ve maddî sıfatlardan münezzehdir. Bu sebeble âyet-i kerimede ve hadis-i şeriflerde geçen bu kelimelere Zât-i Bâriye lâyık ve aynı zamanda akla ve Arab dili gramerine uygun olan mecazî manalar verilmiştir. Bu, müteahhirûn denilen ve Hicrî 500'ncü yıldan sonra gelen Kelâm ulemâsının mezhebidir. Bunlar âyet-i kerime ve hadislerde geç*-ı "el" kelimesine kudret, tasarruf gibi Zât-i Bâri'nin Kemâl sıfatlarına uygun manalar vermişlerdir. Fakat daha önce yaşamış olan selef uleması ise, bu gibi âyetleri te'vildçn kaçınarak onları hakiki manalarından çıkarma tehlikesinden korundukları gibi, "Hak Teâlâ'nm eli mahlu-katınkine benzemez, biz onun hakikatini bilemeyiz" demek suretiyle bu kelimelerin mahiyetini de Allah'a havale ederek teşbih ve tecsîme düşmekten de korunmuşlardır.
"Şer ise asla sana nisbet edilemez" cümlesi te'vili gereken bir sözdür. Çünkü Ehl-i Sünnet mezhebine göre hayır olsun, şer olsun herşeyi Allah yaratır.
İmam Nevevî'nin beyânına göre bu mevzuda beş görüş vardır: .
1. Bu cümlenin mânâsı şer ile sana kulluk yapılamaz, demektir. İmam Halil b. Ahmed ile Nadr b. Şümeyl, İshak b. Râhûye, Yahya b. Main, Ebu Ber b. Huzeyme, Ezherî ve diğer bir takım ulemânın görüşleri budur.
2. Teeddüben, şer Allah'a izafe edilemez. Ancak yaratıkların yaptıkları işlere izafe edilir. Meselâ, "ey maymunlarla domuzların yaratıcısı" denilemez. Nitekim İbrahim aleyhisselâm şöyle buyurmuştur: "Hastalandığım zaman bana şifâ veren odur"[1270][149] Bu âyet-i kerimede İbrahim aleyhisselâm hastalanmayı teeddüben kendisine, şifa vermeyi de Allah'a izafe etmiştir. Bunun Kur'an-ı Kerim'de örnekleri çoktur. Hızır aleyhisselâmın aybı kendine, rahmeti de Cenab-'ı Hakk'a izafe etmesi de bu örneklerden birini teşkil eder. "Onun için ben onu kusurlu yapmak istedim"[1271][150] "Rabbin diledi ki ikisi de rüşdlerine ersinler"[1272][151] âyet-i kerimelerinde olduğu gibi.

3. Bu cümlenin mânâsı "Ya Rabbi, kötü şeyler sana arz olunamaz ancak sana iyi sözler ve güzel ameller arz olunur" demektir. Nitekim âyet-i kerimede "Güzel kelimeler ancak ona yükselir. Onu da iyi amel (ve hareket) yükseltir"[1273][152] buyurulmuştur.
4. Bu sözlerden maksat, "Ya Rabbi! Şer Sana nisbetle şer değildir.Çünkü Sen onu büyük hikmet ve maslahatlarla yarattın; şer ancak mahluklara nisbetle kötüdür" demektir.
5. Hattâbî'ye göre bu söz "şer senden ma'dûd değildir" anlamındadır."Mübareksin" kelimesinin manası "Büyüksün ve şereflisin, her türlü senaya lâyıksın, kullar seni tevhid etmekle bereket kazanırlar" demektir.
"Yaratıcıların en güzeli olan Allah pek yücedir" cümlesinde Hak Teâlâ'nm en güzel yaratıcı olduğu beyân edildiğine göre Allah'dan başka yaratıcılar bulunduğu, fakat onların yarattığı şeylerin noksan ve kusurlu olduğu mânâsı anlaşılmaktadır.
Ehl-i Sünnet ulemâsı, bu cümlede geçen yaratıcılar, kelimesine takdir ediciler, mümkünü tahdid ve tasvir ediciler manası vermişlerdir. Çünkü "Allah herşeyin yaratıcısıdır"[1274][153] "Allâh'-dan başka bir yaratıcı var mıdır?"[1275][154] gibi âyet-i kerimeler Hak Teâlâ'nın her şeyin yaratıcısı olduğunu ve O'ndan başka yaratıcı bulunmadığını çok açık olarak ifâde etmektedir. Buna göre bu cümleye şöyle mânâ vermek mümkündür: "Takdir edenlerin ve şekil verenlerin en güzeli olan Allah pek yücedir."
İmam Nevevî el-Mecmu' isimli eserinde (3 / 416) şunları söylemektedir: cümlesinin manası Allah kendisine hamdede-nin hamdini kabul eder ve onu mükâfatlandırır, demektir. Sünnet olan rükû'dan kalkarken demektir. İyice doğrulduktan sonra da:
"Ey Rabbîmiz! Göklerle yer ve onların arasındaki herşey, onlardan sonra dilediğin herşey dolusu hamd ancak Sana mahsustur. Ey hamd ü senaya lâyık olan Allah'ım! Senin verdiğine mâni olacak yoktur. Vermediğini verecek de yoktur. Senin katında hiç bir varlık sahibine varlığı fayda verecek değildir" demek müstehabtır.
kelimesini merfu ve mensub okumak caizse de meşhur olan hal olarak mansub okunmasıdır.kelimesi münâda, olarak feth üzere meb-nidir. İmam Şafiî ve taraftarlarına göre bu duayı okumanın müstehab oluşunda imam ve cemaat eşittir. ve zikirlerim de yine aynı şekilde hem cemaat ve hem de

imamın okuması sünnettir. "Rabbena" kelimesiyle başlayan zikir bazı hadis-i şeriflerde şeklinde geldiği halde bazılarında şeklinde vâv ile beraber rivayet edilmişken, bazı rivayetlerde bazılarında da şeklinde gelmiştir. Bu rivayetlerin hepsi sahih ve hepsiyle de amel etmek caizdir. Rivayetlerin bazısında bulunan vâv'ın mahfuz bir fiile atfeden bir atf (vav) olduğu söylenmektedir. Buna göre cümlenin "Ey Rabbimiz! Sana itaat ve hamd ederiz. Gerçek ve kusursuz olan hamd sana mahsustur" şeklindedir. Fakat ef-dal olan demektir. Cemaatin işitmesi ve imamın rükû'dan kalktığını anlaması için imanın cümlesini sesli okuması, cümlesini de gizli okuması müstehabdır. Cemaat ise, tekbirde olduğu gibi her ikisini de gizli okur. Bu İmam Şafiî'nin mezhebidir. Atâ, Muhammed b. Şîrîn, İshak ve Dâvûd da aynı görüştedirler. Ebû Hanife'ye göre ise İmam sadece cemaat de sadece der. Bu aynı zamanda İbn Mes'ûd, Ebû Hüreyre, İmam Mâlik ve İmam Ahmed'in görüşüdür.

İmam Sevrî, Evzâi, Ebû Yusuf ve Muhammed'in görüşüne göre ise, İmam her iki cümleyi de okur. Cemaatse sadece der. Bunların delili Buhârî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri:"İmam semi'allahü limen hamideh, dediği vakit siz Rabbena lekel-hamd deyiniz"[1276][155] mealindeki hadisle "Peygamber (s.a.) semiallahü limen hamiden dedikten sonra arkasından Rabbena ve leke'1-hamd derdi"[1277][156] mealindeki hadistir.

İmam Şafiî'nin ve taraftarlarının delili ise yine Buhârî ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri: "Peygamber (s.a.) semaiallahu limen hamiden dediği zaman arkasından derdi.[1278][157] mealindeki hadisle, Buhârî'nin Mâlik b. el-Huveyris'den rivayet ettiği “Beni gördüğünüz gibi namaz kılınız"[1279][158] mealindeki hadis-i şerif ve; “Bir adam Resûl-ü Ekrem'in huzurunda namaz kılarken sözünden sonra deyince, Efendimiz; “o adama oluz küsur meleğin bu sözün sevabını yazmak için koşuştuklarını görüyorum" buyurdu.[1280][159] mealindeki hadistir. Şa-fiîlere göre mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerif iftitah tekbirinden sonra '*innî veccehtu" duasının okunacağına bir delildir.Hanefilere göre bu dua İslâm'ın ilk yıllarında okunurdu, sonradan neshedildi.[1281][160] Ancak teheccüd namazlarında okunabilir. Her namazda sübhâneke duasından sonra duasını okumak İmam Ebû Yûsuf'a göre de sünnettir. Delili de mevzumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisidir. İmam Ebû Hanife ve Muhammed (r.a.)'e göre

ise, Sübhâneke'den sonra bu duayı okumak gerekmez. Delilleri ise Dârekutnî'nin Hz. Enes'den rivayet ettiği; "Hz. Peygamber (s.a.) namaza başlarken tekbir getirir ve Sübhâneke'yi sonuna kadar okurdu. Başka bir dua ilâve etmezdi" mealindeki hadis-i şeriftir.[1282][161] İmam Ebu Hanife ve Muhammed (r.a.)'e göre mevzumuzu teşkil eden hadis, teheccüd namazıyla ilgilidir. Nitekim Ebû Avâne'nin Sahîh'inde İmam Nesâî'nin de Sünen'inde rivayet ettiği; "Hz. Peygamber nât ile namazına başladığında tekbirden sonra duasını okurdu" mealindeki hadis-i şerif de bu imamların görüşünü desteklemektedir.[1283][162]

Bazı Hükümler

1. İftitah duası hemen tekbirden sonra okunur. Her ne kadar ulema hadis-ı şeriften bu hükmü çıkarmışlarsa da imam el-Hâdi, Kasım, Ebu'l-Abbas, Ebû Tâlib, "Evlâd edinmeyen, mülkünde hiç bir ortağı olmayan zülll(ü acz)den nâşi yardımcıya da (ihtiyaç) bulunmayan Allah'a hamdolsun. Onu büyük bil, büyüklükle an"[1284][163] âyet-i kerimesini delil getirerek iftitah duasının iftitah tekbirinden önce okunacağı kanaatine varmışlardır. Bu âlimlere göre (îj^" öj^j) kelimelerinden maksat iftitah tekbiridir. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre ise, bu,kelimelerin iftitah tekbirine tahsisini gerektiren bir sebeb yoktur. Bu kelimeler mutlak ta'zim ifâde eder. Çünkü buradaki "vav" atıf vavıdır. Tertibe delâlet eden bir mânâsı yoktur.

2. Namazda iftitah duası okumak meşru kılınmıştır. Sahabe, tâbiûn ve daha sonra gelenlerden ulemânın ekseriyeti bu görüştedirler.Ancak Mâlikî ulemâsı 856 numaralı hadisi delil getirerek Sübhâneke cluasını okumanın mekruh olduğunu söylemişlerdir. Allâme Zürkânî, Muhtasar-ı Halil üzerine yazdığı şerhinde İmam Mâlik'in tekbirden sonra, kıraatten önce, "Sübhâneke" ile "veccehtü vechî" vel^AHahümme bâ'id beynî" dualarını okumanın müstehab olduğunu söylediğinden bahsetmektedir.

3. Namaz içerisindeki rukû'a ve secdeye varma gibi hareketlerde fazla sür'atten kaçınarak mutedil olmak, oturuş ve kalkışlarda organların iyice yerleşmesine dikkat etmek gerekir.

4. Namaz kılan kimse cümlesinden sonra cümlesini ilâve etmelidir.[1285][164]

761. ...Ali b. Ebî Tâlib'den rivayet edildiğine göre; Peygamber (s.a.) farz namaza durduğu zaman "Allahu Ekber" der ve ellerini omuzları hizasına kadar kaldırırdı. Okumayı bitirip de rükû'a varmak istediğinde ve (başını) rükû'dan kaldırdığında (yine) bunu yapardı. Namazda otururken asla ellerini kaldırmazdı, (ilk iki rekatın sonundaki) iki secdeden (sonra ayağa) kalktığında da aynı şekilde ellerini kaldırır, "Allahu ekber" der ve (bir önceki) Abdülaziz hadisindeki gibi duâ ederdi. (Râvi Abdullah b. el-Fadl) duada (bir önceki hadise göre) bazı şeyleri fazla bazılarını da noksan nakletti. (Bir önceki hadiste geçen) "bütün hayırlar senin elindedir şer ise asla sana nisbet edilemez" (cümlesini hiç) nakletmemiştir. Ancak:"Namazdan çıkmak istediği zaman da; "Allah'ım! Evvel ve âhir, gizli ve aşikâr, işlediğim bütün günahlarımı bağışla sen benim Hanımsın. Senden başka ilâh yoktur" (sözlerini de) ilâve etmiştir.[1286][165]

Açıklama

Bu hadisin aşağı yukarı aynısı olan bir önceki hadiste yer alan Resûl-i Ekrem'in namaza başladığında okuduğu dualar ve bu dualarla ilgili olarak ilim adamlarının görüşleri üzerinde gerekli açıklamalar yapılmıştı. Bununla beraber burada da üzerinde durulup açıklığa kavuşturulması gereken bazı meseleler bulunmaktadır.
Hadis-i şerifte geçen "iki secdeden kalktığında" ibaresi ile ilgili olarak hadis âlimleri iki görüş beyan etmişlerdir:
1. Bu ibare "ilk rekâtın secdelerini yaptıktan sonra ikinci rekata kalktığı zaman" anlamına gelmektedir. Bu açıklamaya göre, Resûl-i Ekrem (s.a.) ikinci rekata kalktığı zaman da aynen birinci rekatta olduğu gibi ellerini kaldırarak "Allahu ekber" der ve Sübhâneke duasını okurdu.
2. "İlk iki rekâttan sonra üçüncü rekâta kalktığı zaman" anlamına gelir ki, burada secde kelimesi mecazen rekât mânâsında kullanılmıştır. Bu açıklamaya göre ise, Resûl-i ekrem üçüncü rekata kalktığı zamanda aynen birinci rekatta yaptığı gibi ellerini omuzlan hizasına kadar kaldırarak "Allahu ekber" der ve sübhâneke duasını okurdu. Ancak Hanefî uleması ellerin kaldırılma-yacağı konusunda 748 ve 749 nolu hadislerle amel etmişlerdir. Namazın başında "sübhâneke" ile okunan duaları ise ancak teheccüd namazı için ,câiz görmüşlerdir. Bu hadisi nakleden râvi Abdullah b. el-Fadl, Resûl-i Ekrem'in kıyamda okuduğu duaları naklederken

Abduiaziz'in naklettiği bir önceki hadisteki duaları aşağı-yultarı ?ynen nakletti. Ancak bir önceki hadiste geçen ibaresini burada hiç zikretmemişken bir önceki hadiste geçen duasını da burada "Sen benim ilâhımsm" cümlesini ilâve ederek nakletmiştir.[1287][166]

762. ...Şu'ayb b. Ebî Hamza demiştir ki: Muhammed b. el-Münkedir, İbn Ebi Ferve ve bunlardan başka Medine'li bir fakih (iftitah duasında geçen) "ben müslümanların ilkiyim" sözünü kast ederek, bana "sen bu duayı okuduğun zaman:"Ve ben müslümanlardanım" şeklinde oku dedi.[1288][167]

Açıklama

Bu haberden Muhammed b. el-Münkedir ve îbn Ebî Ferve'nın ıftıtah duasında geçen sözünün şeklinde okunması gerektiği görüşünde oldukları anlaşılmaktadır. 760 no'lu hadisin açıklanması esnasında ifade ettiğimiz gibi aslında şeklinde okumanın da herhangi bir sakıncası yoktur. Çünkü burada "müslümanların birincisi olmak"tan maksat hayra koşan ve hayra tabi olanların başında gelmektedir ki, Resûl-i Ekrem'in dışında herhangi bir mü'minin de kendisinden bu şekilde bahsetmesi gerçeğe aykırı değildir. Bu bakımdan herhangi bir mü'minin bu duayı tilâvet niyetiyle namazda okuması caizdir. Ancak bu hadisin râvilerinden İbn Ebi Ferve hakkında İbn Sa'd şunları söylemektedir: "İbn Ebi Ferve çok hadis rivayet edenlerden birisidir. Rivayet ettiği hadisler arasında pek çok münker hadis vardır. Ulemâ bu kimsenin rivayet ettiği hadislere itibâr etmezler ve bu hadislerin delil niteliği taşıdığını kabul etmezler.[1289][168]

763. ...Enes b. Mâlik'ten rivayet edildiğine göre bir adam soluk soluğa namaza gelmiş ve; "Allah'a halisane hayırlı ve çok hamd olsun" demiş. Peygamber (s.a.) namazını bitirince, "bu sözleri söyleyen hanginîzdi? Çünkü o zararlı bir şey söylemedi" buyurmuştur. Bunun üzerine bir adam:
"Nefes nefese (koşarak) geldim de onları ben söyledim" demiş. Peygamber (s.a.); "gerçekten bunları hangisi daha önce Allah'a yetiştirecek diye yarışan on iki tane melek gördüm" buyurmuştur. Humeyd buna (şunları da) ilâve etti: "Biriniz (namaza) gelirken (her zamanki) yürüdüğü gibi yürüsün.

Yetiştiğini (imamla) kılsın yetişemediğini de (yalnız başına) kaza etsin."[1290][169]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte sözü geçen kimse okumuş olduğu duayı ister cemaate yetiştiğinden dolayı, isterse içten gelen bir arzuyla mücerred bir ta'zim ve şükür maksadıyla okumuş olsun, her iki halde de Resûl-i Ekrem'in tasdik ve tasvibine mazhar olmuştur. On iki tane meleğin bu hamd-ü senanın sevabını yazmakta yarış ettiklerini haber vermesiyle de bu sözleri namazda söyleyen bir kimsenin büyük bir ecir ve sevaba nail olacağını beyân ve bu fiile teşvik etmiştir. Müslim ve Nesâî'nin rivayetlerinde ise, hâdise: "Resûlullah (s.a.) namazını bitirince, "o sözleri söyleyen hanginizdi?" diye sordu. Cemaat sükût ettiler. Bunun üzerine Resul-i Ekrem tekrar, "bunları söyleyen hanginizdi? Zira zararlı bir şey söylemedi buyurdu" anlamına gelen lâfızlarla anlatılmaktadır. Hanefiler bu gibi zikirlerin ancak nafile namazlarda yapılabileceğini farz namazlarda ise, teşehhüdden sora caiz olduğunu söylerler. "Bu duanın sevabını yazan meleklerin sayısının on iki olmasının hikmetini ancak Allah ve Resulü bilir.
Humeyd'in bu hadise ilave ettiği cümleden de anlaşılıyor ki, Nebiyy-i Ekrem (s.a.) namaza koşarak gitmeyi hoş karşılamamıştır. Çünkü bilindiği gibi imama teşehhüdde bile yetişen kimse cemaat sevabına nail olur. İmam selâm verdikten sonra da kalkar cemaatle kılamadığı rekatları yalnız başına kılar.
Hadisin zahirine bakılırsa buradaki melâike-i kiramdan maksat Hafa-za melekleri değildir. Nitekim Buhârî ile Müslim'in Ebû Hureyre (r.a.)den ittifakla rivayet ettikleri hadis de bunu gösterir. Zira mezkûr hadiste; "Allah Teâlâ'nın öyle melekleri vardır ki bunlar yollarda dolaşarak zikir ehlini ararlar" buyurulmaktadır.[1291][170]

Bazı Hükümler

1. Allah Teâlâ'ya hamd-ü senada bulunmanın sevabı çok büyüktür.
2. Yanındakini şaşırtmamak şartıyla yüksek sesle zikretmek caizdir.
3. Kulların bazı amellerinin sevabını hafaza melekleri dışında görevli başka melekler yazar.

4. Namaza koşarak gidilmemelidir.[1292][171]

764. ...Cübeyr b. Mut'ım'dan rivayet edildiğine göre, (Cübeyr) Resülüllah'ı namaz kılarken görmüş -(Ravi) Amr der ki: Gerçi hangi namazın olduğunu bilemiyorum- Peygamber (s.a.) (o namazda) "Allah gerçekten büyüktür, Allah gerçekten büyüktür, Allah gerçekten büyüktür Allah'a çok çok hamd olsun, Allah'a çok çok hamd olsun, Allah'a çok çok hamd olsun" (şeklinde) üç defa; "Allah'ı sabah ve akşam her türlü noksanlıklardan tenzih ederim" (diye) üç defa (zikretti, bir defa da)! "Şeytandan, onun nefhinden, nefsinden ve hemzinden Allah'a sığınırım" dedi. (Amr) dedi ki: (Şeytanın) nefsi şiirdir, nefh'i kibirdir, hemz'i de ilişmesidir."[1293][172]

Açıklama

"Bu namazın hangi' namaz olduğunu iyice bilemiyorum" diyerek tereddüdünü ifade eden râvi Amr b. Mürre'dir. Bir sonraki 765 no'lu hadisde bunun, nafile namazı olduğu ifade edilmektedir.
"Allah'a çok çok hamd olsun'* cümlesinin sonundaki "üç defa" lâfzı râviye ait bir sözdür. Bu söz aslında Hattabî şerhinin birinci baskısıyla, Avnu'l-Mâbud şerhinin el-Mektebetü's-Selefiyye tarafından yapılan ikinci baskısında bulunmamaktadır. Ancak el-Menhel ve Bezlu'l-mechud'daki metinlerde bulunmaktadır. Varlığı kabul edilirse o zaman "Allah'a çok çok hamd olsun" cümlesini Resul-i Ekrem'in üç kere tekrarladığı anlaşılır. Buna göre metinde bu cümle arka arkaya üç defa tekrarlandığı halde ayrıca bir de "üç kere" sözünün getirilmesinden maksat, Efendimiz'in bu cümleyi kaç kere okuduğunu kesin bir şekilde kayıtlamak ve bu sayıyı bir kere daha te'kid etmektir. Binaenaleyh "Allahu ekberu kebîra" cümlesi Hz. Peygamber tarafından üç defa tekrarlanmıştır. Dokuz defa tekrarlanmış değildir. Metindeki "Allah'ı sabah ve akşam her türlü noksanlıklardan tenzih ederim" sözünün üç defa tekerrüründen oluşan cümlenin sonunda yer alan "üç defa" kelimesi ise, tekerrürlerden oluşan bu üç cümlenin üç defa tekrarlanacağını ifâde eder. Netice olarak şunu söyleyebiliriz: "Allah'a çok çok hamd olsun" cümlesinin sonunda bulunan "üç defa" kelimesi takyid ve te'kid içindir. "Allah'ı sabah ve akşam her türlü noksanlardan tenzih ederim" cümlesinin sonundaki "üç defa" kelimesi ise te'sis içindir. Şayet bu "üç defa" kelimesinin "Allah gerçekten büyüktür" cümlesine de şâmil olduğu

düşünülürse üç defa kelimesi o cümlede de yine takyid ve te'kid ifade eder.[1294][173]

Şiir Söyleme Ve Dinlemenin Hükmü

Hadis-i şerifte geçen "nefs" kelimesi ciğerlerdeki nefesi tükrükle beraber dışarı atmak demektir.Hadisin metninde "nefs" kelimesi şiirle tefsir edilmiştir. Hakikaten bazı şiirler vardır ki inkâr, küfr, şirk ve fuhşiyyat ile doludur. Bunları sahibinin kalbine üfürüp atan şeytandır. Fakat hakka ve hikmete tercüman olan bazı şiirler de vardır ki şiirin bu çeşidi İslâmda teşvik edilmiştir.
Nitekim şâir Hassan b. Sâbit'ten rivayet edildiğine göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.) O'nun için; "Ey Hassan, Kuffâr-ı Kureyş'e cevap ver. İlâhi Onu RuhirI-Kudüs'le (Cibril'le) te'yid ed" diye dua etmiştir.
Bu hadis-i şerifin şerhi ile ilgili olarak Ahmed Nairı Efendi şunları söylemektedir: Hassan b. Sabit (r.a.)'ın kendisinden rivayet edilen diğer bir hadiste ifade edildiğine göre Resulullah (s.a.) Efendimiz o'na; "Onları hicvet (korkma) Cibril seninle beraberdir" buyurmuşlardır. Keza Ümmü'l-Mü'minîn Âişe (r.anha)'dan rivayet olunduğuna göre; "Resulullah (s.a.) Hassan (r.a.) için mescidde bir minber kurdurur, Hassan da o minberin üstüne çıkıp küf-fârı hicv edermiş."[1295][174]
Nitekim edebiyat meraklısı kimselerin gerek kendilerinin gerekse başkalarının şiirlerini inşad etmeleri caiz olup olmadığı meselesi müctehidleri ikiye ayırmıştır. Bir kısmı şiir söylemenin caiz olduğunu belirtmişlerdir ki, Şa'bî, Âmir b. Sa'd el-Becelî, Muhammed b. Şîrîn, Saîd b. el-Müseyyeb, Kasım, Sevrî, Evzâî, Ebû Hanife, Mâlik, Şâfıî, Ahmed b. Hanbel, Ebû Yûsuf, Muhammed, İshâk, Ebû Sevr, Ebû Ubeyd (r.a.) hep hicv eden, fuhuştan, müslümanlardan birinin şeref ve haysiyetine taarruzdan hâli olan şiirin söylenmesinde bir sakınca görmemişlerdir. Delilleri mevzumuzu teşkil eden bu hadisle Hz. Âişe ve Hasan'dan nakledilen diğer iki hadistir.
Mesrûk, İbrahim en-Nehat, Salim b. Abdullah, Hasan el-Basrî, Amr b. Şu'ayb ise şiirin rivayetini de okunmasını da mekruh görmüşlerdir. Delilleri Şairler('e geline) görmüyor musun onları (nasıl) her vadide şaşkın şaşkın dolaşırlar? Ve onlar yap. madıkları şeyleri söylerler."[1296][175] âyet-i

kerimesi ile Hz. Ömer, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Ebû Hüreyre, Ebû Said el-Hudrî, Avf b. Mâlik ve Ebu'd-Derdâ (r.a.)'den rivayet edilip İbn Ebî Şeybe, Bezzâr, Tahâvî, Müslim, İbn Mâce, Buharı ve Taberanî taraflarından çeşitli senetlerle rivayet edilen "Birinizin İçminin irin ile dolup harab olması onun hakkında, şiir ile dolmasından daha hayırlıdır"[1297][176] hadisidir. Ötekiler ise, bu nehyi her türlü şiire şamil addetmeyip "küfür ve fuhş-i kelâm ile dolu şiir hakkındadır" derler. Nitekim Resul-i Ekrem'in çok kere şiir dinlemiş olmaları, vezne uymayarak bile olsa, başkalarının şiirlerinden parçalar okuması, özellikle Hz. Hassân'a bunca teşvik edici sözler söylemesi hep evvelce saydığımız ulemâ topluluğunun ictihadlarını doğrulamaktadır.

Fakat müşriklere karşı ağzı bozmak ve alay etmek caiz olmakla beraber bunu başlatmak uygun değildir. Çünkü bu işi başlatınca kâfirlerin de mukabelede bulunarak ehl-i İslama hatta Allah korusun yüce Allah'a ve Resulüne soğmelerine yol açılmış olur. Fakat tecâvüz evvelâ müşrikler tarafından başlatılıp da aynı silah ile müdafaa zarureti hasıl olursa bunu yapmakta bir sakınca yoktur. Nitekim "Müşriklere karşı .mallarınızla, canlarınızla, dillerinizle mücâdele ediniz." buyurulmuştur.[1298][177]

Bu mevzuda Hanefi âlimlerinden Aynî şunları söylemiştir: Bu hadiste geçen "nefs" kelimesi şiirle tefsir edilmiştir. Eğer gerçekten bu tefsir hadisin aslından ise, bir diyeceğimiz olamaz. Ama bu tefsir râvinin kendisine ait bir böz ise, o zaman buradaki "nefs" kelimesinin sihir anlamına geldiğini söyleyebiliriz. Çünkü bu kelime Felak Sûresi'nde geçen “düğümlere üfleyip tüküren büyücü kadınların şerrinden" âyeti kerimesinin aynısıdır.[1299][178]

Bana göre sihirbazlara yön verenler ve onlara yardım edenler şeytanlardır. Nitekim Fahru'r-Râzî, büyünün sekiz çeşidini sayarken üçüncü maddede şunları söylemiştir: Sihrin üçüncü bir şekli de yere ait ruhlardan yani cinlerden yararlanılarak yapılan büyüdür. Yere ait ruhlarla münâsebet kurmak semavî ruhlarla yani meleklerle ilişki kurmaktan kolaydır.[1300][179]
Hadis-i şerifteki "Nefh" kelimesi de kibirle yani böbürlenme ile açıklanmıştır. Gerçekten kibir insanın kalbine şeytanın üfürdüğü bir vesvesenin neticesidir. Bu yüzden o kimse kendinin büyük ve başkalarının da küçük olduğu vehmine kapılır.
"Müte" kelimesi ise cinlerin ilişmesi neticesinde insana arız olan cinnet veya sar'a anlamına gelir.
Hadis-i şerifte şeytanın bu gibi tehlikelerinden emin ve mahfuz kalabilmek için Allah'a nasıl sığınılacağı Öğretilerek insanlar dünyada ve âhirette kendilerini bekleyen tehlikelerden muhafaza edilmek istenmiştir.[1301][180]

765. ...Cubeyr b. Mut'im'den; "Ben Peygamber (s.a.)' i nafile namaz konusunda beyânda bulunurken dinledim" demiş sonra da bir önceki hadiste geçen duanın benzerini zikretmiştir.[1302][181]

Açıklama

Bir önceki 764 no'Iu hadis-i şerifi Şu'be b. el-Haccâc, Amr b. Mürre'den nakletmişti. Bu hadis-i şerif ise, Mis'ar tarafından yine amr b. Mürre'den nakledilmiştir. Her iki hadisi de Amr naklettiği halde birinde "bu namazın nafile mi, farz mı olduğunu pek kestiremiyorum" demişken, diğerinde "bu nafile namazdı" demesi, bu iki ifade arasında bir çelişki olduğuna delâlet etmez. Çünkü Amr b. Mürre'nin birinci rivayetinde bu namazın farz namaz mı yoksa nafile mi olduğunu hatırlayamadığı halde Mis'ar'e anlattığı zaman bu namazın nafile olduğunu hatırlaması ve açıklaması mümkündür. Bu yüzden de iki hadis arasında her hangi bir tearuzun bulunması söz konusu değildir.[1303][182]

766. ...Âsim b. Humeyd'den; demiştir ki: Âişe (r.anhâ)'ya Peygamber (s.a.)'in gece (namaza) kalktığı zaman hangi duayı okuduğunu sordum:

Vallahi daha önce hiç bir kimsenin sormadığı bir şeyi sordun. O gece kalktığı zaman on (defa) "Allahu ekber" derdi. On (defa) "Elhamdülillah" on (defa) "Subhânellah" on (defa) "Lâ ilahe illallah" on (defa) "Estağfirullah" derdi. Ve: "Ey Allah'ım! Beni bağışla, hakka ilet, rızıklandır. Beni afiyette kıl" diye duâ eder ve kıyamet gününde yer darlığından Allaha sığınırdı, cevabını verdi.[1304][183]
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi aynı şekilde Hâlid b. Ma'dân da Rabiatu'l-Cureşî vasıtasıyla Âişe'den rivayet etmiştir.[1305][184]

Açıklama

Metinde geçen "gece kalkmak" tabirinden maksat, gece namazına kalkmaktır. Hz. Âişe'nin "Bu soruyu bana senden önce hiç kimse sormamıştı" demesinden maksadı, bu soruyu beğendiğini ifâde etmek ve benzeri soruların sorulmasına teşvik etmektir. Âişe (r.anhâ) validemizin ifadesinden anlaşılıyor ki, Resûl-i Ekrem Efen: dimiz gece namazına kalktığında on defa Allah büyüktür; on defa, "AlIaha hamd olsun"; oh defa "Allah'ı bütü,n noksanlıklardan tenzih ederim"; on defa "Allah'dan başka bir ilâh yoktur"; on defa, "Allah'dan mağfiret dilerim" dermiş ve sonra da şu duayı okurmuş, "Allah'ım, bana mağfiret buyur, hakka ilet, rızıklandır. Beni afiyette kıl Kıyamet gününde yer darlığında Allah'a sığınırım."
Hadis-i şerifte geçen "yer darlığın"dan maksat, Kıyametin dehşeti karşısında çaresizliğe düşüp sıkıntıda kalmaktır. Bu duruma düşen kişi yeri daralmış bir kişiye benzer.
Müellif Ebû Davud'un; "Bu hadisi bir de Hâlid b. Ma'dân rivayet etmiştir" demekten maksadı, bu hadisin başka senetlerle de takviye edildiğini ve sahih bir hadis olduğunu ifade etmektir.[1306][185]

767. ...Ebû Seleme b. Abdurrahman dedi ki: "Âişe'ye Peygamber (s.a.) geceleyin kalktığında namaza neyle başlardı (diye) sordum." Cevaben;
Geceleyin kalktığında namazına,1 "Allah'ım, ey Cebrâîl, Mikâîl ve İsrafil'in Rabbî, göklerle yerin yaratıcısı, görüleni ve görülmeyeni bilen (Allah'ım). Kullarının ayrılığa düşdükleri şeylerde onların arasında ancak sen hükmedersin, hakkında ihtilâfa düşülmüş olan hakka beni izninle sen

ilel,çünkü sen dilediğini doğru yola hidâyet eylersin" (duasıyla) başlardı dedi.[1307][186]

Açıklama

Bu hadis"i şerif geceleyin nâfile namaz kılmak için, kalkanın iftitah tekbirinden sonra, diye başlayan duayı sonuna kadar okumasının caiz olduğuna delâlet etmektedir. Resûl-i Ekrem (s.a.) Efendimizin, kendisi hak ve hakikatin doruğunda bulunduğu halde böyle hak ve hakikate erişmesi için duada bulunması, duada tevazu, huşu ve ihlgsın esas olduğunu ümmetine tâlim ve telkin hikmetine mebnidir.
Bundan önceki hadisde Resûl-i Ekrem'in iftitah tekbirinden sonra başka bir duâ okuduğu ifâde edildiği halde, bu hadis-i şerifte de böyle duâ ettiğinin ifade edilmesi bu iki hadis arasında bir tearuz bulunduğunu göstermez. Çünkü Efendimiz bazan iftitah tekbirinden sonra bir önceki hadis-i şerifte geçtiği gibi duâ etmiş, bazan da bu hadis-i şerifte geçtiği gibi duâ etmiştir. Buna göre gece nafile namaz kılan bir kimsenin bu iki duadan istediğini okuması caizdir. Bu hadis-i şerifteki duada Melâike-i kiram içerisinden üç meleğin isminin özellikle seçilerek okunmasının hikmeti, diğer melekler içerisinde bu üç meleğin taşıdığı şerefin üstünlüğünü ve bu üç meleğe duyulan saygıyı ifadeden ibarettir. Çünkü bunlar bütün kulların dünyevî ve uhrevî işlerinin nizam ve intizam içerisinde yürütülmesi ile görevlidir.
"Kulların ayrılığa düştükleri şeyler"den maksat ise dinî meselelerdir. Dünyalık işlerinde herkesin helâl olmak şartıyla ayrı bir kazanç yoluna ve mesleğe intisab etmesinde bir sakınca yoksa da din işlerinin asıllarında ihtilâfa düşmek sakıncalıdır.
"Hakka, izninle beni hidâyet eyle" cümlesi, insanın hidayete ermesi için kulun irâde ve ihtiyarının kâfi gelmeyip Allah Teâlâ'mn da irâde ve yaratmasının şart olduğunu ifâde eder. Nitekim Allah teâla ve tekaddes hazretleri Kur*an-ı Keriminde şöyle buyuruyor: "Allah kime doğru yolu gösterir, imana muvaffak ederse onun göğsünü İslâm için açar (genişletir); kimi de sapıklıkda bırakmak dilerse, onun da kalbini son derece daraltır, sıkar, o (İslâmı kabul hususunda) güya zorla göğe çıkacakmış gibi (kendinde bir imkânsızlık ve) zahmet görür. Allah iman etmeyeceklerin üstüne işte böyle murdarlık çökertir."[1308][187]

Metinde geçen "doğru yol"dan maksat da İslâm Dinidir. Çünkü doğru yol nasıl insanı en kısa zamanda gayesine eriştirirse hak olan İslâmiyet de insanı saadete en kısa zamanda eriştiren bir vasıta olduğu için ona da "doğru yol" ismi verilmiştir.[1309][188]

768. ...Şu (bir önceki) hadisin manasını bir de ikrime aynı senetle ve "Bize haber verdi" diyerek nakletti. Peygamber (gece) kalktığında tekbir getirir ve (önceki hadiste geçen duayı) okurdu.[1310][189]

769. ...el-Ka'nebî; "Mâlik farz ya da farzın dışında bir namazın başlangıcında, ortasında veya sonunda duâ etmekte bir sakınca yoktur, dedi." demiştir.[1311][190]

Açıklama

Musannif, Ebû Dâvûd bu rivâyetiyle İmam Malik'in namazda iftitah duası okumakta bir sakınca görmediğini ifâde etmek istemiştir. Bilindiği gibi Mâliki mezhebinde meşhur olan görüşte iftitah duası okumak mekruhtur. Fakat İmam Malik'e göre bu duayı okumak mendubtur. Nitekim Zurkanî'nin açıklaması da böyledir. İmam Malik'in bu mevzudaki delili yukarıda bir kısmını terceme ettiğimiz pek çok sağlam hadislerdir. Diğer Mâlikiyye ulemâsının delili ise, iftitah duasının okunacağına dair sağlam hadislerin çokluğuna rağmen sahabe-i kiramın okumayışlandır. İmam Malik'e göre iftitah duası olarak Subhâneke duası aynen Hanefîlerin okuduğu gibi okunur ve duası ilâve edilir.[1312][191]

770. ...Rifa'a b. Râfi ez-Zurkî (r.a.)'den; demiştir ki: Bir gün Peygamber'in arkasında namaz kılıyorduk. Başını rüku'dan kaldırınca, "Semiallahü Minen hamideh Allah hamd edeni işitti" dedi. Peygamber(s.a.)'in arkasında bulunan bir adamda:
"Çok çok hamdler, temiz ve mübarek hamdler sana mahsustur, ey hepimizin Rabbi olan Allah'ım!" dedi. Peygamber (s.a.) namazı bitirince; "Biraz önceki duayı okuyan kimdi?" diye sordu. Adam;
Bendim, Ey Allah'ın Resulü, diye cevab verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.);

"Otuz küsur melek gördüm ki, bunu hangisi önce yazacak diye yarışıyorlardı" buyurdu.[1313][192]

Açıklama

Hafız Ibn Hacer'in beyânına göre bu namaz akşam namazı idi. Hadisi şerifte geçen "Başını rükû'dan kaldırınca, semiallahü limen hamideh" sözünün mânâsı, "başım rüku'dan kaldırmaya başladığı anda bu duayı okumaya başladı. Başını rükudan tamamen kaldırdığı anda bu duayı bitirdi" demektir.
Her ne kadar bazı rivayetlerde bu duayı yapanın kim olduğu açıklanmıyorsa da 773 numaralı hadis-i şerifte bu zâtın sahâbîden Rifaâ(r,a.) olduğu açıklanmaktadır.
Resûl-i Ekrem (s.a.)'in bu duayı okuyanın kim olduğunu ısrarla sorma-sındaki hikmetse, bu kişinin yaptığı işi beğendiğini ve başkalarının da okumasını arzu ettiğini ilân etmektir. Metinde geçen kelimesi üç ile dokuz arasındaki sayılan ifade etmek için kullanılır. Yirmi dokuzdan fazlası için de kullanılabileceği söylenmiştir.
Hadisin zahirine bakılırsa bu duanın sevabını yazmakta yarış eden melekler insanın önünde ve ardında bulunan Hafaza meleklerinden başkadır.
Nitekim Buhârî ve Müslim'in ittifakla Ebû Hureyre (r.a.)'den. rivayet etikleri bir hadiste şöyle buyuruluyor: "Şüphesiz Allah Teâta'mn, yollarda gezer, ehl-i zikri arar melekleri vardır. Onlar aziz ve celil olan Allah'ı zikreden bir cemaat bulunca bir birlerine, Aradığımız buradadır; geliniz, diye seslenirler. Melekler de ehl-i zikri, dünya semâsına kadar kanatlarıyla çevrelerler..."[1314][193]
Bu meleklerin sayısının otuz küsur oluşundaki hikmet şu olabilir: Bu duayı teşkil eden harflerin sayısı 34'tür. Her harfin sevabını yazmakla ayrı bir melek görevlendirilmiştir. Çünkü bu harflerdeki sevab o kadar çoktur ki, bir meleğin ancak bir tanesinin sevabını yazmaya gücü yeter.
Bilindiği gibi bu hadisin bir benzeri de 763 numarada geçmişti.[1315][194]

771. ...Abdullah b. Abbâs (r.a.)'dan rivayet edildiğine göre; Peygamber (s.a.) geceleyin namaza kalktığında (şöyle) derdi: "Allah'ım, hamd sana mahsustur. Göklerin ve yer yüzünün nuru sensin. Hamd de Sana mahsustur. Gökleri ve yer yüzünü ayakta tutan sensin. Sana hamd olsun. Göklerin yer

yüzünün ve oralardakilerin Rabbi- Sensin. Sen haksin, Senin sözün hakdır. Va'din de haktır. Sana kavuşmak haktır. Cennet haktır, Cehennem haktır ve kıyamet haktır. Allah'ım! Yalnız Sana teslim oldum, ancak Sana iman ettim, ancak Sana dayandım, yalnız Sana yöneldim, Ben (senin düşmanlarına karşı) ancak Senin (verdiğin güç)Ie mücâdele ettim ve ancak Senin hükmüne başvurdum. Benim gerek evvelce ve gerekse sonradan işlediğim günahlarımla gizli ve aşikâr yaptıklarımı bana bağışla Benim rabbim Sensin, Senden başka hiç bir ilâh yoktur!"[1316][195]

Açıklama

Hadis-i şeriften anlaşılıyor ki Fahr-i Kâinat Efendimiz geceleyin namaza kalktığı vakit metinde geçen duayı okurmuş. Duada bulunan "Göklerin ve yeryüzünün nuru Sensin" cümlesinin mânâsı; "göklerle yerin nurunu yaratarak onları nurlandıran sensin" demektir. Ebu Ubeyde de bu cümlenin "yerde ve gökte bulunanlar ışıklarını ancak Senden alırlar" mânâsına geldiğini söylemiştir.
Hattâbî, Cenab-ı Hakk'ın nûr ismini açıklarken, "görmeyen O'nun nuru ile görür, şaşıran O'nun hidâyeti ile yol bulur. "Allah göklerin nurudur" sözü de bu anlamdadır. Yani göklerle yerin nuru Allah'dandır. demektir. Bu kelimenin "nûr sahibi" mânâsına gelmesi de mümkündür. Yalnız nur Allah'ın zatına sıfat olamaz" demiştir.
"Kayyâm" kelimesinin manâsı; varlığı kendisinden olup başkasını var eden demektir. Kayyım ve kayyûm kelimeleri de bu manâya gelirler. Bazıları da kayyûm kelimesinin mahlûkatın muhtaç olduğu her şeyi hazırlayan mânâsına mübalağalı ism-i fail olduğunu söylemişlerdir.
Rabb kelimesinin ise lügatte üç mânâsı vardır: **1.** İtaat edilen büyük, **2.** İslah eden, **3.** Sahib. Bazıları, "Rabb kelimesi, itaat edilen büyük anlamında kullanıldığı zaman itaat edenin akıl sahibi olması gerekir" demişlerse de, Kadi Iyaz; "bu şartın aranması gerekmez, çünkü kâinatta bulunan canlı, cansız herşey Allah'a itaat etmektedir" diyerek buna itiraz etmiştir.
Hadis-i şerifte geçen "Hakk" kelimesinin mânâsı ise, varlığı kesin demektir. Varlığı gerçekleşen her şey haktır. Allah Teâlâ ve tekaddes hazretlerinin varlığı ise, ezelden ebede kadar uzanan ve kendi zâtının muktezâsı olan bir varlıktır.

Tîbî'nin beyânına göre, hadis-i şerifte geçen "Hakk" kelimesi "Sen haksin" ve "Vâ'din hakdır" cümlelerinde harf-i tarifli olarak geldiği halde daha sonraki cümlelerde nekre olarak zikredilmiştir. Çünkü Allah'ın varlığı ve vadinin hak olduğu her devirde aklını kullanan insanlar tarafından tasdik edilmiştir. Fakat kulların varlığı fânidir vaadlerinin gerçekleşmesi ise, kesin değildir. Hak kelimesinin diğer cümlelerde nekre olarak gelmesi ise, delâlet ettiği manaların azametini ve sânının yüceliğini ifâde eder. Aliyyü'l-Kaari ise buradaki harf-i ta'rifin cinse delâlet ettiğini bu itibarla nekre olarak gelen hak kelimesiyle mârife olarak gelen Hakk kelimesi arasındaki farkın yok denecek kadar az olduğunu, bu farkın sadece mârife olan Hak kelimesinin başında bulunan "el" harf-i tarifi ile bu kelimenin herkes tarafından bilindiğine işaret edildiği halde diğerinde bu işaretin bulunmayışından ibaret olduğunu söylemiştir.[1317][196]

"Hak" kelimesinin "doğru" anlamına geldiğim söyleyenler bulunduğu gibi, "Hak sahibi" mânâsına geldiğini söyleyenler de vardır.

"Sana kavuşmak haktır" cümlesinden maksat, "öldükten sonra dirilmek haktır" demektir. "Sana kavuşmak haktır." Bu cümlenin "emirlerine ve yasaklarına boyun eğdim ne buyurursan ona uymaya hazırım", "Kıyamet gününde seni görmek haktır" manalarına geldiğini de söylemişlerdir.

"Yalnız sana yöneldim" cümlesinin anlamı ise "Sana itaat ettim, senin ibâdetine yöneldim" demektir.

"Ben ancak Senin yardımınla mücâdele ettim" cümlesi, "bana verdiğin kuvvet ve delillerle sana küfür edenlere karşı mücadele ettim ve onları kesin delillerle ve kuvvetle mağlub ettim" demektir.

"Ancak Senin hükmüne başvurdum" demek, "Hakkı inkâr edenlere karşı yalnız Seni hak tanıdım. Kâfirlerin yaptıkları gibi putları, kâhinleri ateşi değil ancak Senin hükmünü tanırım" demektir.

Resul-i Ekrem Efendimizin bir Peygamber için düşünülebilen bütün hataları bağışlanmış olduğu halde yine de "Allah'ım benim gelmiş-geçmiş bütün günahlarımı affet" diye dua etmesi, mütevâziliğinin, Allah teâlâ hazretlerine karşı beslediği ta'zim duygularının ve aynı zamanda ümmetine duanın âdâb ve erkânını öğretme arzusunun bir ifadesidir.

"Gizli ve aşikar günahlar"dan maksat gönülden geçen günahlarla dilin kalbe tercüman olarak işlediği günahlar olabileceği gibi, insanlardan gizli olarak

veya aşikâre olarak kalbinden ayrı olarak işlediği günahlar da olabilir.[1318][197]

772. ...İbn Abbâs (r.a.); "Peygamber (s.a.) gece teheccüdde (önce) tekbir alırdı" dedi. Sonra da (bir önceki hadisin) mânâsını nakletti.[1319][198]

Açıklama

Metinde geçen "teheccüd" kelimesiyle gece namazı kast edilmiştir. Bu kelime kökünden olup uyumak mânâsına geldiği gibi, uyumayıp, uyanık kalmak mânâsına da gelir. Bir başka ifâdeyle zıt anlamlı kelimelerdendir. Gece namazı için uyanmak mânâsına da gelir.
Bazıları ve kelimelerinin arasındaki farkı şöyle açıklamışlardır: "Uyudu" denmek istendiği zaman kelimesi kullanılır; "uyumadı, uykusuz kaldı" denmek istendiği zaman da kelimesi kullanılır. Buna göre uyumak de uyumamak demektir.
Bu hadisten Fahr-i Kâinat Efendimizin teheccüd namazına kalkınca her namazda olduğu gibi önce iftitah tekbiri aldığı ifâde edilmektedir. Hadisin râvijerinden Kays b. Sa'd, Resûl-i Zişan (s.a.) Efendimizin iftitah tekbirinden sonra bir dua okuduğunu nakletmiştir ki, bu duâ mana bakımından bir önceki Ebu'z-Zubeyr hadisinin aynısıdır. Bu duâ ile ilgili açıklama bir önceki hadis-i şerifin şerhinde geçtiğinden burada tekrara lüzum görmüyoruz.[1320][199]

773. ...Rifâa b. Râfi'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.)'in arkasında namaz kıldım, Rifâa (yani ben) aksırdı(m.) (Diğer râvi) Kuteybe (ise) Rifaa'dan bahsetmedi.(Rifâa sözlerine şöyle devam etti): Bunun üzerine "Rabbimizin sevdiği ve razı olduğu şekilde pek çok, ziyâdeleşen güzel ve hiç kesilmeyen hamdler kendisine olsun" dedim. Peygamber (s.a.) namazı kılıp bitirince; "namazda konuşan kimdi?" dedi. Sonra (Kuteybe) Mâlik hadisinin benzerini daha tam olarak nakletti.[1321][200]

Açıklama

Bu hadis-i şerifi nakleden Rifâa'nın, Resûl-i Zîşan Efendimizin arkasında namaz kıldığı ve bu arada başından geçen olayı anlatırken birden bire

"Rifaa aksırdı" diyerek kendisinden üçüncü bir şahısmış gibi bahsettiği görülmektedir. İşte sözün böyle mütekellimden (birinci şahıstan) gaibe (üçüncü şahsa) veya muhataba (ikinci şahsa) intikal etmesine edebiyatta "iltifat" denir. Fakat diğer râvi Kuteybe'nin rivayet ettiği bu hadisin tamamı 770 no'lu Mâlik hadisidir. Muhterem okuyucularımızın hatırlayacağı üzere orada mezkûr hadis şöyle devam ediyor: "Otuz küsur melek gördüm ki, bunu hangisi önce yazacak diye yarışıyorlardı" bu hadisi şerifin Nesâî'deki rivayet edilen şekli şöyledir:

"Peygamber (s.a.):

"Namazda konuşan kimdi?" diye sordu. Kimse cevab vermedi. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.) ikinci defa olmak üzere:

"Namazda konuşan kimdi?" diye sorunca, Rifâ'a b. Râfi':

Bendim Ya Resûlallah, diye cevab verdi. Resûl-i Ekrem (s.a.)'de nasıl bir duâ etmiştin? diye sordu. O da; şeklinde dua ettim, ey Allah'ın Resulü, diye cevab verdi. Bunun üzerine Resul-i Ekrem (s.a.) Efendimiz şöyle buyurdu:

"Nefsim yedi kudretinde olan zâta yemin ederim ki, otuzun üstünde melek, onu hangisi (Allah katına) çıkaracak diye harekete geçtiler"

Ancak Nesâî'nin bu rivayetine bakınca insanın aklına kendiliğinden şöyle bir soru gelebilir: Peygamberin sorusuna cevab vermek veya emrine uymak farz olduğu halde Rifaâ, Resûl-i Ekrem'in sorusuna nasıl olmuş da cevab vermekten kaçınmıştır? Hatta Rifâa'nın duasını işiten herkesin üzerine cevab vermek farz olmuştu. Çünkü Resûl-i Ekrem sorusunu hepsine birden yöneltmiş olup içlerinden belli bir kimseyi kast etmemişti. Buna iki şekilde cevap verilebilir:

1. Bu cemaat Hz. Peyamberin bu soruyu cevap istemek maksadıyla değil de bu hareketi beğenmediğini ifâde etmek maksadıyla yani istifham-i inkârî olarak yönelttiğini zannetmişlerdi. Bu yüzden cevap vermeye çekinmişlerdi. Fakat aynı soruyu ikinci defa sorunca o zaman cevap istediğini anladılar ve cevap vermekte gecikmediler.

2. Soru içlerinde belli bir kişiye yöneltilmediği için her biri cevabı bir diğerinden bekliyordu. Aynı zamanda arkadaşlarının büyük bir hata işlediği için çok korktuklarından nasıl cevap vereceklerini bilemiyorlardı. Bu sebeble de sükûtlarıyla Resul-i Ekrem'den af diliyorlardı. Fakat aynı soru ikinci defa tekrarlanınca Resûl-i Ekrem'in soru sormaktan maksadının konuşan kimseyi öğrenmek olduğunu anladılar. Bunun üzerine cemaat adına bizzat Rifâ'a cevab verdi. Cemaatin birinci soru karşısındaki duyduğu

korkuyu Said b. Abdilcebbâr'ın rivayet ettiği şu hadis-i şerif ne güzel ifâde etmektedir: Rifa'a dedi ki; Resûl-i Ekrem'in bu sorusunu işitince kendi kendime, keşke namaz karşılığında keffâret vermek mümkün olsaydı bu namaz için bütün malımı verseydim de tek Resul-i Ekrem (s.a.)'i üzen böyle bir davranışta bulunmak talihsizliğine uğradığım bu namazda bulunmasaydım" dedim.
Aslında Nebiyy-i Zişan Efendimizin bu soruyu yöneltmekteki maksadı bu duanın faziletini; meleklerin bu duanın sevabını yazmak için nasıl yarışa girdiklerini haber vererek başkalarının da bu duayı okuyup faziletine nail olmalarını te'min etmektir.
Tirmizî bu hadisle ilgili olarak şunları söylemektedir: "Bu babta Enes, Vâil b. Hucr ve Âmir b. Rabia'dan hadis rivayet edilmiştir. Rifâa'nın hadisi hasendir. Bazı ilim ehline göre bu hadis nafile namaz hakkındadır. Zira Tabiinden müteaddit kişiler şöyle diyorlar: "Kişi farz namazda aksırırsa Allah'a ancak içinden hamd eder" Bundan fazlasına müsaade etmemişlerdir."
Müslim'in rivayet ettiği bir hadis-i şerifte açıklandığına göre Resûl-i Ekrem Efendimiz şöyle buyurmuştur: "Şu namaz yok mu? Onun içinde insan sözünden hiç bir şey konuşmak caiz değildir. O ancak teşbih, tekbir ve kur'ân okumaktan ibarettir."[1322][201]
Ancak Hz. Peygamber'in bu ikazı namazda bulunan bir sahabenin dışardan aksırana "Yerhemükellah" demesi üzerine olmuştur. Namazda bulunan bir kimsenin namazda bulunan diğer bir kimse hakkında yaptığı dua ile ilgili değildir. el-Halebî, "el-Munye" şerhinde şöyle demektedir: Namaz kılmakta olan bir kimse aksırır da arkasından elhamdülillah derse, namazı bozulmaz. Çünkü bu söz bu duadan, bir övgüden başka bir şey değildir. Herhangi bir kimseye hitaben de söylenmiş değildir, Ebû Hanife'den bîr rivâyete göre ise, dudaklarını hareket ettirmeden içinden elhamdülillah derse, namazı bozulmaz. Fakat sesli olarak söylerse, namazı bozulur. Namaz kılan kimse sükût etmeli, aksırdığı zaman elhamdülillah demekten sakınmalıdır. İçinden hamd etmekte bir sakınca olmadığından içinden hamdetmelidir, diyenler de vardır.[1323][202]
Muhammed Zihni Efendi merhum bu mevzuda şunları söylemektedir: "Aksırana namaz içinde yerhamükellah diyerek hayır duada bulunmuş olmak da namazı bozar. İmam Ebu Yusuf'a göre namazı bozulmaz.[1324][203]

774. ...Âmir b. Rabia babasından; demiştir ki: Ensardan bir genç Resûlullah (s.a.)'in arkasında namaz kılarken aksırdı ve; "bize bağışladığı (gerek) dünya ve (gerekse) âhiret (nimetlerin)den dolayı Allah'a pek çok, güzel ve her an ziyâdeleşen hamdler olsun" dedi. Peygamber (s.a.) namazı bitirince:
"(Bu) duayı okuyan kimdi?" diye sordu. (Amir) dedi ki, genç sükût etti.Sonra "(bu) duayı okuyan kimdi? Gerçekten o kimse sakıncalı birşey söylemedi" buyurdu. Bunun üzerine (o genç):
O duayı ben okumuştum, ey Allah'ın Resulü; ben bu duâ ile hayırdan başka bir şey kastetmedim diye cevap verdi. (Nebiyy-i Ekrem sallallahü aleyhi vesellem de):
"(Bu dua) zikri sonsuz derecede büyük olan Rahman'in Arşına erişti" buyurdu.[1325][204]

Açıklama

Metinde geçen "Arş” kelimesi sözlükte taht, çatı, tavan gibi mânâlarına gelir.Kur'an-ı Kerim ve hadislerde beyan edildiğine göre Arş, yedi göğün ve kürsinin üzerine bulunur. Bunların hepsini kuşatır, Kur'ân'da Allah'ın, Arşın sahibi ve Rabbi olduğu belirtilir: “Allah (c.c.) yüce Arşın sahibidir."[1326][205] Allah gökleri ve yeri altı günde yaratmış ve sonra onun emri Arş üzerinde hükümrân olmuştur"[1327][206] "Âlem yaratılmadan önce Arş su üstünde idi"[1328][207] "Allah Arş üzerinde istiva etmiş", "O'nun emri ve hükmü Arş kaplamıştır."[1329][208]
Ehl-i sünnet âlimleri Allah'ın Arş üzerine istiva etmesinden, orada oturmasının ve mekâna muthaç bulunmasının gerekmeyeceğini söyleyerek bu gibi ifâdeleri müteşâbih saymışlar ve te'vili cihetine gitmişlerdir.
Buna göre Arş, Allah'ın mutlak hüküm verme ve yürütme gücünün ifadesidir. Arş Allah'ın kudret ve saltanatının tecelli yeridir. O bir mânâda bütün kâinatı ifâde etmektedir. Bazı âyetlerde meleklerin Arşın etrafını kuşattığı,[1330][209] bazılarının Arşı yüklendiği[1331][210] belirtilir.
Hadiste geçen "Rahman” kelimesi ise, Cenab-ı Hakk'ın el-Esmâu'l-Hüsnâ'sındandır. Kur'an-ı Kerim'in ilk Sûresi olan Fatiha Sûresinde Allah Teala'mn hem Rahman hem de Rahîm olduğu ifade edilmektedir. Kur'an

ilimleriyle uğraşanlara göre Rahman sıfatı Allah'ın dünya ile ilgili rahmet sıfatıdır. Yani Allah dünyada mü'min-kâfir ayırımı yapmadan herkesin rızkını verir. Çalışmalarını boşa çıkarmaz; hakkıyla hakkının verilmesini emr eder. Rahim sıfatı ise, âhiretteki rahmet sıfatıdır ve yalnız inananlara aittir. Yani Allah Teâlâ, âhirette yalnız mü'minlere acıyacak ve onları nzıklandı-racaktır. Allah Teâlâ Rahmetinin herşeyi kapladığını Kur'an-ı Keriminde haber vermiştir.[1332][211] "Rahmetim azabımı ve gadabımı geçmiştir*' mealinde bir kudsi hadis de rivayet edilmektedir.
Hadisteki "duanın Rahmanın Arşına erişmesi" tabiriyle bu duanın Allah katında kabul edildiği kast edilmiştir.
Bu hadis-i şerifle ilgili diğer açıklamalar bir önceki hadis-i şerifte geçmiştir. Oraya müracaat edilebilir. Ancak bu hadis-i şerif zayıftır. Çünkü senedinde Âsim b. Ubeydullah vardır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi bu kimse zayıftır.[1333][212]

Bazı Hükümler

1. Namazda aksıran kimse elhamdülillah diyebilir. Mekruh olduğunu söyleyenler de vardır.
2. Namazda bulunan bir kimse dışarıdan aksıran bir kimseye yerhamükellah diyemez.
3. Namazda iken Kur'ân ve hadislerde bulunmayan bir duâ Kur'ân'da ve sünnette bulunan dualara aykırı olmamak şartıyla okunabilir.
4. Başkalarının yanılmasına sebep olmuyorsa namazda yüksek sesle dua okumanın veya zikretmenin bir sakıncası yoktur.[1334][213]

119-120 Namaza Subhâneke Duası İle Başlanacağına Dair Hadisler

775. ...Ebû Said el-Hudrî'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.) geceleyin (teheccüd namazına) kalktığında tekbir alır, sonra: "Ey Allah'ım, Seni hamdin ile teşbih ve tenzih ederim. İsmin mübarektir, azametin yücedir ve Senden başka ilâh yoktur" der sonra da üç defa "Allah'dan başka bir ilah yoktur" der, üç defa "Allah en büyüktür" der, (daha) sonra da:
"(Hakkın rahmetinden) koğulmuş olan şeytandan, vesvesesinden, kurmasından, büyüsünden semi'(her şeyi işiten) ve âlîm (her şeyi bilen)

Allah'a sağınının" derdi. Sonra da (bir miktar Kur'ân) okurdu.[1335][214]
Ebû Dâvüd dedi ki: (Hadis âlimleri) bu hadisin Ali b. Ali ve el-Hasen senediyle mürsel olarak nakledildiğini (merfu olarak zikredilmesindeki) hatanın da Ca'fer'e ait olduğunu söylüyorlar.[1336][215]

Açıklama

Bu hadis-i şerif namazın başında metindeki kelimelerle dua edilebileceğine ve istiâzenin de kıraatten Önce olduğuna delâlet etmektedir. İftitah duası da denilen Subhâneke duasını okumak Şâfi'i, Hanbelî ve Hanefî ulemâsına göre sünnet ise de; Mâlikî âlimlerince meşhur olan görüşe göre, mekruhtur. Bu hadis-i şerif mezkur üç mezheb ulemâsının delillerindendir. Ancak Hanbelî mezhebi ulemâsı ile Hanefî mezhebi ulemâsı iftitâh duasının yukarıdaki kelimelerle yapılacağı görüşünde oldukları halde Şafiî ulemâsı iftîtah duasının daha önce 760 no'lu hadis-i şerifte geçen şu kelimelerle yapılabileceği görüşündedirler:
Hanefiyye ulemâsı, Şâfiilerin okuduğu bu duanın farz namazlarda ancak niyetten önce okunabileceği, nafile namazlarda ise, niyyet edip de tekbir aldıktan sonra da okunabileceği görüşündedirler.
Hanbelîler ise bu mevzuda Hanefîler gibi düşünmekle beraber iftitah duasını Şâfiîlerin okuduğu kelimelerle okumakta da bir sakınca görmezler. Hatta bazan birini, bazan da diğerini okumanın daha da faziletli olacağını söylerler.
Mâlikîler ise, iftitah duasının okunacağına dair pek çok sahih hadis bulunduğu halde sahabenin bu duayı okumadığını delil getirerek gerek nafile gerekse farz olsun namazda iftitah duası okumanın mekruh olduğu kanaatine varmışlardır. Bununla beraber İmam Malik'in iftitah duası okumanın mendub olduğu görüşünde bulunduğunu naklederler.[1337][216] Bu mevzuda 760 no'lu hadisin şerhine de bakılmalıdır.
İstiâze ve hükmü Sahabe, tabiîn ve onlardan sonra gelen âlimlerin büyük çoğunluğuna göre istiâze (eûzu okumak) müstehabtır. Nitekim İbn Ömer, Ebû Hureyre, Atâ b. Ebî Rebâh, Hasan el-Basrî, İbn Şîrîn, en-Nehaî, el-Evzaî, es-Sevrî, Ebû Hanife diğer rey sahihleri Ahmed ve Dâvûd (r.a.) bu görüştedirler.

İmam Mâlik ve taraftarlarına göre ise nafile namazlarda istiâzede bir sakınca yoksa da farz namazlarda mekruhtur. Fakat sahih hadisler bunların aleyhine delâlet etmektedir.
Yukarıda bir kısmının isimlerini verdiğimiz ve çoğunluğu teşkil eden ulema ise istiâzenin müstehab olduğuna dair mevzumuzun teşkil eden hadis-i şerifle: "Kur'ân okuduğun zaman evvelâ o (Hakk'ın rahmetinden) koğulmuş olan şeytandan Allah'a sığın"[1338][217] âyet-i kerimesini delil getirirler. Bu mevzuda Elmalılı Hamdi Yazır şunları söylemiştir: İstiâze ile emir, manasıyla emirdir. Kur'ân okumaktan faydalanabilmek için evvelâ Şeytandan Allah'a sığınmak lâzımdır. Bu ise esasen kalbin fiilidir. Onun için âlimlerin büyük çoğunluğu lâfzen istiâze yani euzu çekmek vâcib değil, müstehab demişlerdir.[1339][218]
Fıkıh ve hadis âlimlerinin ekseriyeti mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerife ve benzerlerine dayanarak; âyet-i kerimesinden maksat, "Kur'ân okumak istediğin zaman" demektir. Çünkü Kur'ân okumadan önce eûzu çekmek okuma esnasında şeytanın vereceği vesveseyi önler" demişlerdir.
Nitekim Mehmet Vehbi Efendi, Hulasatü'l-Beyân fî tefsiri'1-Kur'ân isimli eserinde şöyle demektedir: "Tefsir-i Hâzin'de beyân olunduğu vecihle, Kur'ârı okuyan kimse üzerine istiâzenin vâcib olması tilâvetten hasıl olan ecri riy£ ve süm'a gibi şeyleri şeytanın vesvese vererek tilâveti ziyaa uğratmak ihtimaline binâen kıraatten sonradır, diyenler varsa da, sahabe ve fıkıh âlimlerince Kur'ân okumak isteyen kimsenin okumaya başlayacağı zaman eûzu çekmesi vâcibdir. Âyette hitab, Resülullah'a ise de murad ümmettir. Çünkü Resûlullah (s.a.) şeytanın vesvesesinden mahfuzdur. Şu halde âyet ümmet, Muhammed'e tâlimdir."[1340][219]
Bu mevzuda Ebû Hureyre, İbn Şîrîn ve en-Nehaî âyet-i Kerimesinin zahirine bakarak eüzunun Kur'ân okuduktan sonra çekileceğini söylemişlerdir. Bu âlimlerin kanaatine göre okuyucu Kur'ân okuduktan sonra Kur'ân okuma sevabının kendisi için hasıl olup olmadığında vesveseye kapılabilir. Bu vesveseden kurtulmak için eûzu, Kur'ân okumaya başlarken değil de okuduktan sonra çekilmelidir.
Eûzunun hangi kelimelerden meydana geldiği mevzusu da ulemâ arasında söz konusu olmuştur. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre eûzu lâfızlarından meydana gelir. Delilleri ise, Resûl-i Ekrem'in bu lâfızlarla istiâze ettiğine

dair Nâfî' b. Cübeyr'in rivayet ettiği hadisi[1341][220] ile Resûl-i Ekrem (s.a.)'in İbn Mes'ûd'u bu lâfızlarla istiâzede bulunması için ikaz ettiğine dair Sa'lebî ve Vahidî'nin rivayet ettiği hadis-i şeriftir.[1342][221] el-Hasenb. Salih'e göre istiâze kelimelerinden ibarettir. Sevrî'ye ve Medineli âlimlere göre kelimelerinden meydana gelir. Hz. Ali de bu görüştedir. İmam Ahmed'e göre, istiazenin kelimeleri şunlardır:

İmam Hamza'dan rivayet edildiğine göre istiâze şeklindedir. İbn el-Hanefiyye'de;

şeklinde olduğu rivayet edilmiştir. Daha başka istiâze şekillerinin bulunduğu da söylenmektedir ki, bu mevzuda genişlik vardır.[1343][222]

Hepsiyle amel etmek caizdir. İmam Şafiî'ye göre istiâze ifâde eden her cümle ile istiâze gerçekleşirse de; kelimeleriyle istiâzede bulunmak daha faziletlidir.

İstiazenin namazda gizli mi yoksa aşikâre mi yapılacağı meselesi de imamlar arasında ihtilâf konusu olmuştur.

Hz. Ebû Hüreyre'ye göre istiâze, namazda yüksek sesle yapılır. îbn Ömer, Ebû Hanife ve İmam Ahmed'e göre gizli yapılır. İbn Ebî Leylâ'ya göre ise, gizli veya aşikâre yapılması arasında bir fark yoktur.

Şafiî ulemâsına göre namazın her rekatında kıraatten önce eûzu çekmek hem imam hem cemaat hem de yalnız başına kılan kimse için müste-habdır. Birinci rekatta eûzu çekmek ise, sünnet-i müekkeddir. İmam Ebû Hanife ve İmam Muhammed'e göre sadece birinci rekatta imam ve yalnız başına namaz kılan kimse için eûzu çekmek sünnettir. Birinci''rekatın dışında ise, hiç kimse için gerekli değildir. Ebû Yûsuf'a göre ise, birinci rekatta hem imam, hem cemaat hem de münferit için eûzu çekmek sünnettir. Bu mevzuda Mehmed Zihni Efendi şunları yazmıştı: "Eûzu çekmeye (te'avvuz) denir. Te'avvuz kıraatin sünneti olduğundan onu imam ve yalnız kılan okur. îmam bayram namazında onu bayram tekbirlerinden sonra okur. İmama uyan kimse ise, te'avvuz etmez. Namaza sonradan yetişen kimse kaçırdığı rekati tamamlamak için kalktığında onu okur." İmam Ebû Yûsuf (r.a.)'a göre te'-avvüz kıraata değil, siibhânekeye bağlı olup şeytanın vesvesesini def için namazın sünnetidir.[1344][223]

Ebû Davud'un talikinden anlaşılıyor ki, bazı hadis âlimlerince aslında bu hadisin mürsel olup Hasan el-Basrî'ye kadar ulaştığı, Ebû Said el-Hudrî

vasıtasıyla Resül-i Ekrem'e ulaşmadığı iddia edilmektedir. Bu hadisin Ebû Said (r.a.) vasıtas'ıyle Resûl-i Ekrem (s.a.)'e ulaşan merfu' bir hadis gibi gösterilme hatası râvîlerden Cafer'e aittir. Ebû Davud'un bu açıklamayı yapmaktaki gayesi, bu hadisin senedi üzerinden bazı tenkidler bulunduğunu ifâde etmektir.

Ancak bu mevzuda Bezlu'l-mechûd sahibi şunları söylemektedir: Her ne kadar Ebû Dâvûd bu hadisin zayıf olduğunu iddia ediyor ve bu zayıflığı da Ca'fer b. Süleyman'ın vehmine bağlıyorsa da, aslında Ca'fer b. Süleyman vehimli bir kimse değildir. İbn Maîn, O'nun sika bir râvi olduğunu söylediği gibi, İmam .Ahmed de zararsız bir râvi olduğurıu söylemiştir. İbn el-Medinî de onun sika bir râvi olduğu kanaatindedir. İbn Şahın ise, onun hakkında şöyle demiştir: Onun aleyhinde konuşanlar ancak mezheb taassubundan dolayı konuşmaktadırlar. Ben onun hadisini Ammâr'dan başka tenkid edeni görmedim. Aynı şekilde Bezzâr da O'nu tezkiye etmiş, O'na Şiîlikten başka bir kusur isnad edildiğini duymadım demiştir.

Ancak bu hadisi Tirmizî de tenkid etmiş ve hakkında şunları söylemiştir: "Ebû Said'in hadisi hakkında söz edilmiştir. Yahya b. Said, Ali b. Ali er-Rifâî hakkında söz ederdi. Ahmed de bu hadis sağlam değildir" derdi.

Her ne kadar Tirmizî böyle demişse de Vekî, el-Fadl b. Vekî, Affan, Ahmed b. Hanbel, Muhammed b. Abdillah b. Ammâr, İbn Maîn, Ebû Hatim, Yâkub b. İshak onu tezkiye etmişler, aslında bu kimsenin gözleri tıpkı Resul-i Ekrem (s.a.)'in gözüne benzeyen âbid, zâhid her gün 600 rek'at namaz kılan bir zat olduğunu ve kendisine güvenilebileceğini ifâde etmişlerdir. Bununla beraber Ahmed b. Hanbel de bu hadisi zayıf saymıştır.[1345][224]

776. ...Âişe (r.anhâ)'den demiştir ki: Peygamber (s.a.) namaza başladığı zaman:

"Ey Allah'ım! Seni hamdin ile teşbih ve tenzih ederim. İsmin mübarektir, azametin yücedir. ve senden başka ilah yoktur" derdi.[1346][225]

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadis Abdusselam b. Harb'den (rivayet edilmiş şekliyle) meşhur değildir. Bunu Abdusselam'dan sadece Talk b. cannâm rivayet etmiştir. (Resulüllah) 'in namaz kılma hadisesini Bu deyVden bir cemaat daha naklet mistir. Fakat onlar (namazda duajdan hiç bahsetmemişlerdir.[1347][226]

Açıklama

Bu hadis-i şerif iftitah tekbirinden sonra bu kelimelerle duâ etmenin meşruluğuna delâlet etmektedir. Nitekim Ömer, İbn Mes'ûd, el-Evzâî, es-Sevrî, Ebû Hanife ve taraftarları da bu görüştedirler. İmam Ebû Yusuf'a göre ise,kişi bu duadan sonra bir de:duasını 760 no'lu hadis-i şerifte geçtiği şekilde sonuna kadar okur .Bu duayı önce okuyup sonra sübhânake duasını da okuyabilir. Bu hususta muhayyerdir. Ebû İshak el-Mervezî, el-Kadî Ebû Hamîd de bu görüştedir. Şafiî ulemâsına göre ise, önce duasını okur, sonra duası ilâve edilir.
Musannif Ebü Dâvûd hadisin sonunda bu hadisin zayıf olduğuna işaret etmiştir. Dârekutnî de bu hadisi merfu olarak tahrîc etmemiş ve sağlam olmadığını söylemiştir. Ancak Hz. Ömer'e varan mevkuf şeklinin sahih olduğunu söylemiştir. Ancak Tirmizî ve İbn Mâce de bu hadisi rivayet etmişlerse de, bunların senedinde bulunan Harise hakkında Hafız İbn Hacer "zayıftır" demiştir. îbn Hüzeyme de onun hakkında "ehl-i ilmin güvenmediği bir kimsedir" tâbirini kullanmıştır. Fakat bu hadisin Hz, Ömer'e ulaşan mevkuf şekli hakkında ise sahih hükmünü vermiştir.
Ayrıca bu hadisi Dârekutnî, Mâlik b. Muğavvel'den ve Enes b. Mâlik'-den de rivayet etmiştir. el-Hâkim ise, bu hadisin Hz. ömer vasıtasıyla Hz. Peygamber'e dayandırılmasını zayıf bulmuş, fakat mevkuf şekli İçin "sahih" tâbirini kullanmıştır.
Netice olarak şunu söyleyebiliriz: Bu hadis çeşitli senetlerle merf u ve mevkuf olarak nakledilmiştir. Bunların bazısı zayıf basısı da sahihtir. Bu sebeble zayıf olanlar sahihlerin desteğiyle takviye edilerek zayıflıktan kurtulmuştur.
Hz. Ömer'e dayanan mevkuf şekli hadis âlimlerince sahih görülmektedir. Fakat bu hadis mevkuf haliyle de merfu hükmündedir. Çünkü bir sahâ-binin akılla bilinemeyecek bir meselede kendi aklına dayanarak fikir beyân etmeyeceği kesindir. Bu itibarla Hz. Ömer'in bu duayı okuması ve başkalarını da okumaya teşvik etmesi Resûl-i Ekrem'den gördüğü, işittiği içindir. Kendi fikri değildir. Öyleyse bu hadis merfu ve sağlamdır, kendisiyle amel etmekte bir sakınca yoktur.
Müslim'in Sahîh'inde rivayet ettiğine göre Hz. Ömer bu duayı namazda yukarıda geçtiği şekilde ve seslice okurmuş. Said b. Mansûr'un, Sünen-inde rivayet ettiğine göre Ebû Bekr es-Sıddîk de namazın başında bu duayı

okurmuş.[1348][227] Dârekutnî, bu duayı Osman b. Affân'dan İbn Münzir de Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet etmiştir. Yine Dârekutnî'nin Esved'den rivayetine göre Hz. Ömer bu duayı yanındakilere işittirecek şekilde sesli olarak okurmuş. Hafız Tekıyyüddin'in beyânına göre, Hz. Ömer'in sesli okuması halka öğretmek ve bu duayı okumaya teşvik içindi. Efdal olan Hz. Peygamber (s.aj'in ekseriyetle okuduğu gibi sessizce okumaktır.[1349][228]

120-121. Namaza Başlarken (Hafif) Susmak

777. ...Sernure (r.a.) şöyle demiştir: Ben namazda iki yerde susulduğunu öğrendim: Birincisi, İmam tekbiri aldıktan sonra okumaya (başlayıncaya) kadar. İkincisi de Fatiha ve Sûreyi bitirince rükû'a varmadan önce. (Râvî Hasan el-Basrî) dedi ki: "İmrân b. Husayn (Semure'nin) bu söz(ün)e inanmadı. Bunun üzerine bu mevzuda Medine'ye Ubey'ye mektub yazdılar. O da Semure'yi tasdik etti.
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi Humeyd, "sükûtun biri de kıraat bitirdikten sonradır" şeklinde rivayet etti.[1350][229]

Açıklama

Metinde geçen sekte'den maksat, sesli okumayı keserek biri iftitah tekbirinden sonra, diğeri de rükû'dan evvel olmak üzere Hz. Peygamber'den iki yerde susulacağım öğrendiğini kesinlikle ifâde ettiği halde îmrân b. Husayn, Semure'nin bu haberine inanmamış ve bu meselenin tahkiki için o sırada Medine'de yaşamakta olan sahâbî Übey b. Kâ'b'a bir mektub yazılarak bu mevzudaki fikri sorulmuş, o da Semura (r.a.)'nın sözünü tasdik etmiştir.
Buna göre cemaatle kılınan bir namazın ilk rekatinda imam iki yerde sesini kısacaktır, birinde sübhâneke duasıyla meşgul olduğu için, diğerinde de kıraat esnasında nefesi daraldığından dolayı nefes almak ve kendini toparlamak içindir. Hattâbî'nin beyânına göre, imam kıraatten sonra da susar ve arkasında bulunan cemaatin kıraati tamamlamasına imkân verir, bu sayede imamla cemaatin kıraati arasında bir çelişkinin doğması önlenmiş olur. Nitekim Evzaî, Şafiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre bu sükût müstehabdır. Mâlik b. Enes'le Ebû Hanife (r.a.) ve taraftarlarına göre ise, imamın bu

şekilde susması mekruhtur.[1351][230] Şâfiî âlimlerinden Nevevf nin beyânına göre ise, imarn bir de Fatiha'dan sonra cemaatin bir Fatiha okumasına yetecek kadar susar, bu müddet içerisinde kendisi sessizce dua, zikir veya kıraatle meşgul olur. Çünkü imamın tamamen susması caiz değildir. Neylu'l-evtar sahibinin beyânına göre ve kelimeleri arasında susmak, Şafiî mezhebine göre müstehabtır.[1352][231] Ancak Hafız el-Mubârekfûrî, Tirmizi üzerine yazdığı Tuhfetu'l-ahvezî isimli eserinde şunları söylemektedir: İmamın susmasının bir Fatiha okunacak miktarda olması bir delile muhtaçtır. Aynı şekilde sessizce dua, zikir veya kıraatle meşgul olması da bir delile muhtaçtır. Böyle bir delil ise bilinmemektedir.[1353][232]

Tirmizî'nin rivayetinde ise, bu sükûtun üç yerde olduğu şöyle ifade ediliyor: "Said diyor ki: Katâde'ye bu iki sekte nedir, diye sorduk. Birinci sekte (ara verme) namaza girdiği zaman ve ikincisi kıraati bitirdiği zaman, dedi. Biraz durdu, sonra ve, okuduğu zaman, dedi.[1354][233]

Tirimizî'nin bu rivayeti ile 781 no'lu Ebû Hureyre hadisi göz önünde bulundurulursa Resûl-i Ekrem (s.a.)'in cemaatle kılınan namazın üç yerinde sükût ettiği anlaşılır:

1. İftitah tekbirinden sonra, **2.** Fatihadan sonra, **3.** Zamm-i Sureden sonra. Bu üçüncü sükût diğer ikisinden daha az olur. Ancak kıraat ile rükû tekbirini biri birinden ayıracak kadardır. Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.) bu ikisinin birbirine eklenmesini yasaklamıştır.

Cemaatin, Semure'nin haberinin doğru olup olmadığını tahkik için Me-dirte'ye mektub yazması, mektubla hadis alıp rivayet etme usûlünün caiz olduğuna delâlet ediyor ki, buna miikâtebe (yazışma) denir.

İmam Ebû Hanife (r.a.) ile taraftarlarına göre hadis-i şerifteki tekbirden sonraki sükûttan maksat, tamamen susmak değil, sesi kısarak gizlice okumaktır. Nitekim imam iftitah tekbirinden sonra gizlice sübhaneke okur. Fatihadan sonra sessizce "âmin" der. Zamm-i sureden sonra sükût ederek kıraatle rüku-arasını ayırır. Acele rüku'a gitmez, fakat bu sükût kasden uzaIıtılırsa, mekruh olur. Sehven uzatılırsa sehv secdesi gerekir.

Müellif Ebû Davud'un bu hadis-i şerifin sonundaki talikten maksadı, bu hadisi rivayet eden Yakûb b. İbrahim'in rivayeti ile bu hadisi başka bir senedle rivayet eden Humeyd'in rivayeti arasındaki farkı belirtmektir.

Bu talikten anlaşıldığına göre Yakûb; "Resûl-i Ekrem Fatihayı ve zamm-i sureyi okuduktan sonra susardı" dediği halde, Humeyd "Zamm-: sureyi bitirdikten sonra susardı" demiştir. Humeyd'in bu rivayeti Ahmed b. Hanbel'in Müsned'inde[1355][234] merfu' olarak geçmektedir.[1356][235]

778. ...Semure (r.a.)'dan nakledildiğine göre Peygamber sallellahu aleyhi ve sellem (namazda) iki defa susarmrş: Namaza başladığında ve okumayı tamamen bitirdiğinde. Râvî (Eş'as rivayetine devamla bir önceki) Yûnus hadisinin mânâsını nakletmiştir.[1357][236]

Açıklama

Eş'as'ın rivayet ettiği bu hadis-i şerifle bir önceki hadis-i şerif arasında mana bakımından hiç bir fark yoktur. Çünkü bir önceki hadiste birinci susma imam tekbir aldıktan sonradır. İkincisi de Fatiha ile zamm-ı sûreyi bitirdikten sonradır denilmekteydi. Burada ise, birinci susma namaza başlandığında deniliyor ki, iftitah tekbiri alındığında denilmek isteniyor. İkinci susma da kıraat tamamen bittikten sonra deniliyor ki, bu sözle de Fatiha ve zamm-ı sûre bittikten sonra demek isteniyor. Bu mevzuda bir önceki hadis-i şerifin açıklama kısmında lüzumlu açıklama yapıldığında burada tekrara lüzum görmüyoruz. Ancak burada şunu ifâde etmek isteriz ki, Eş'as'ın rivayet ettiği bu hadisin Resûl-i Ekrem'e ulaşan başka bir senedine rastlanamamıştır.[1358][237]

779. ...Semure b. Cündub (namazda) iki defa susulduğunu Peygamber (s.a.)'den öğrendiğini söylemiştir. (Biri) tekbir aldıktan sonraki sükût, (diğeri de) (âyetin)i okuduktan sonraki sükût.Semure bunu (böyle) öğrenmişti. (Fakat) İmrân b. Husayn buna inanmadı. Bunun üzerine bu mevzuda Übeyy b. Kab'a mektub yazdılar; Ubeyy onlara (yazdığı) mektubunda veyahut onlara (verdiği) cevabında (şöyle demişti): "Semure gerçekten iyi bellemiş."[1359][238]

Açıklama

Semure'nin rivayet ettiği bu hadis görünüşte yine kendisinin rivayet etmiş olduğu 777 no'Iu hadis-i şerife aykırıdır.Burada ikinci sükûtun âyetinden

sonra olduğu ifâde edildiği halde 777 no'lu hadiste Fatiha'yı ve zamm-i süreyi bitirdikten sonra susulacağı ifâde edilmektedir. Fakat bu çelişkinin sadece görünüşte olup gerçekte böyle bir çelişkinin olmadığını söylemek mümkündür. Çünkü 777 no'lu hadis, Resûl-i Ekrem'in bir tekbirden sonra, bir de zamm-i sûreden sonra olmak üzere iki yerde susarak namaz kıldığını ifâde ettiği halde, konumuzu teşkil eden hadis bir kere iftitah tekbirinden sonra, bir kere de Fatiha'dan sonra susarak namaz kıldığını beyân etmektedir ki, bu iki ifâdenin arasını şu şekilde uzlaştırmak mümkündür: Resûl-i Ekrem aslında namazın üç yerinde sükût ederdi: **1.** Tekbirden sonra, **2.** Fatiha'dan sonra, **3.** Zamm-i sûreden sonra. Ancak Semure rivayetlerin bazısında birinci sükût ile ikinciden bahsettiği halde üçüncüden bahsetmemiş, bazısında da birinci ile üçüncüden bahsettiği halde, ikinciden bahsetmemiştir. Fakat rivayetler birleştirilince Resûl-i Ekrem'in cemaatle kılınan bir namazın üç yerinde sükût etmiş olduğu ortaya çıkar. Nitekim İbn Ebî Şeybe'nin Musannef inde Hafs, Amr ve el-Hasen senediyle Resûl-i Ekrem'e ulaşan bir hadis-i şerifte namaz kıldırırken, iftitah tekbirinden, Fâtiha'dan ve zamm-ı sûreden sonra olmak üzere üç yerde sükût ettiği ifâde edilmektedir. Ancak 777 no'lu hadisin izahında da ifâde ettiğimiz gibi Evzâ'i, Şafiî ve Ahmed b. Hanbel'e göre iftitah tekbirinden sonraki sükûttan maksat, imamın sesini kısarak iftitah duasını oku-masıdır. Fatihadan sonraki sükûttan maksat, imamın tamamen sesini keserek cemaatin Fatiha okumalarını te'mindir. Kıraatten sonraki sükûttan maksatsa, kıraatle rükû' tekbirini ayırmaktır ve bu üç yerde sükût etmek müstehabtır. İftitah tekbirinden sonraki sükûttan maksat, hakiki mânâda sükût olmayıp, imamın sesini kısarak içinden, alçak sesle iftitah duasını (sübhaneke) okumasıdır. Fatihadan sonraki sükût ise, iyice sesini kısarak içinden gizlice "âmin" demesidir. Zamm-ı sûreden sonraki sükûttan maksatsa, kıraatle rüku'un arasını ayırmak ve acele etmemekten ibarettir. Kasden uzatılacak olursa, mekruh olur. Yanılarak uzatılacak olursa secde-i sehv icab eder. Çünkü bununla rükû' te'hir edilmiş olur. Hadisin esas metninin; "Übeyy onlara yazdığı mektubunda" şeklinde mi; yoksa "onlara verdiği cevabında" şeklinde mi olduğuna dair tereddüd râviye aittir.[1360][239]

780. ...Semure (r.a.)den demiştir ki: Peygamber (s.a.)'den iki sekte (sükût) ezberledim. (Ravi Abdul-A'lâ yahut Îbnu'l-Müsennâ) bu hadis hakkında

(şöyle) dedi: Biz Katâde'ye bu iki sekte nedir, diye sorduk. (O da; "Birinci sekte) namaza girdiği zaman, (ikinci de) kıraati bitirdiği zaman" diye cevap verdi. Biraz sonra da "Ve okuduğunda" dedi.[1361][240]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte geçen iki sükût ile ilgili olarak Musannif Ebû Dâvûd üç hadis daha rivayet etmişti.

1. Bunlardan İsmail b. Uleyye, Yûnus ve el-Hasen senediyle rivayet edilen 776 no'lu hadis-i şerifle onu tâkibeden ve Esas, el-Hasen, senediyle rivayet edilen 777 no'lu hadis-i şerife göre bu sükût birisi iftitah tekbirinden sonra diğeri de zamm-ı sureyi okuduktan sonra olmak üzere iki yerdedir.

2. Yezîd b. Zeri', Saîd, Katâde ve Hasen vasıtasıyla rivayet ettiği 778 no'lu hadis-i şerife göre|ise yine namazda|iki yerde sükût vardır. Ancak önceki iki hadis-i şeriften farklı olarak bu sükûtların birincisinin iftitah tekbirinden sonra ikincisinin de Fatiha'yı okuduktan sonra olduğu ifâde edilmektedir.

3. Konumuzu teşkil eden 780 no'lu hadis-i şerifin ifadesinden bu sükûtun iki yerde olduğu anlaşılabileceği gibi, üç yerde olduğunu anlamak da mümkündür. Çünkü hadis-i şerifte açıklandığı gibi hadiseye şâhid olan cemaat tarafından Katâde'ye namazdaki bu iki sükûtun nerede olduğu sorulunca Katâde; "Birisi iftitah tekbirinden sonra, diğeri de kıraati bitirdikten sonradır" diye cevap verdiği halde,biraz sonra da, okuduktan sonra" demesi iki mânaya gelebilir:

1. "Kıraati bitirdiği zaman" cümlesini açıklayıcı mahiyette söylenmiş bir beyân olabilir. Bu ihtimale göre, namazda biri iftitah tekbirinden, biri de Fatiha'dan sonra olmak üzere iki yerde sükût vardır.

2. "Tekbirden sonraki ve zamm-i süreden sonraki sükuttan ayrı olarak bir de fatihadan sonra vardır" anlamında kullanılmış olabilir ki, bu ihtimale göre de "cemaatle kılınan bir namazın birinci rekatında üç yerde sükût var" demektir.

îbn Mâce ve Tirmizî'de bu hadis-i şerif şöyle ifâde ediliyor: "Semure dedi ki: "Peygamber (s.a.)'den iki sükût ezberledim" Bunun üzerine İmrân b. Huseyn "biz bir sükût ezberlemiştik" diyerek Semure'nin bu sözüne itiraz etti.

Bunun üzerine Medine'de ikâmet eden Übey b. Ka'b'a bir mektup yazdık; Ubey de cevap olarak "Semure ezberinde iyi tutmuş" diye yazdı. Said diyor ki: Katâde'ye "Bu iki sekte nedir?" diye sorduk; "Birinci sekte namaza girdiği zaman, ikincisi de kıraati bitirdiği zaman" diye cevap verdi. Biraz sonra da okuduğu zaman" diye ilâveetti. (Râvi) diyor ki; Fahr-i Kâinat (s.a.) kıraati tamamlayınca kendini toparlayınca-ya kadar sükût etmekten hoşlanırdı."
Ancak bu hadisi Dârekutnî de aynı senetle rivayet ettiği halde Ebû Dâvûd'un rivayetinin tersine ikinci sükûtun Fatiha'dan sonra olduğunu söylemişlerdir. Ahmed b. Hanbel de 777 no'lu Yûnus hadisini Müsned'inin çeşitli yerlerinde rivayet etmiş, bunlardan bazısı Ebû Davud'un rivayetine uygun düşerken bazısı da Dârekutnî'nin rivayetine uygun düşmektedir, kütün bunlar gösteriyor ki, birincisi iftitah tekbirinden sonra, ikincisi Fatihadan sonra, üçüncüsü de zamm-ı sûreden sonra olmak üzere bir farz namazın birinci rekâtında imam üç yerde sekte yapmaktadır. Ancak her râvi bunlardan hangisini duymuşsa onu nakletmiştir. Bütün rivayetler bir araya getirilince bu sükûtların tamamının üç adet olduğu görülür. Bu sükûtun hükmü ile ilgili malumat 777 ve 779 no'lu hadis-i şeriflerin izahında geçmiştir.Şafiilere göre ile "âmin" kelimeleri arasında susmak da müstahabdır.[1362][241]

781. ...Ebû Hüreyre (r.a.)'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.) namaz için tekbir aldı mı, tekbir ile kıraat arasında sükût ederdi. Ben:
Ey Allah'ın Resulü! Anam babam sana feda olsun, şu tekbir ile kıraat arasındaki sükûtunun hikmeti nedir? O esnada ne okuyorsun (lütfen) bana bildir, dedim. Buyurdu ki:
"Ey Allah'ım benimle, günahlarımın arasını doğu ile batı arasını uzaklaştırdığın gibi uzak eyle! Ya Rabbi, beni günahlarımdan beyaz elbisenin kirden temizlendiği gibi temizle!Ey Allah'ım!Beni kar, su ve dolu ile (günahlardan) temizle, (diye dua ediyorum)"[1363][242]

Açıklama

Bu hadis”i Şerifte geçen iftitah tekbirinden sonraki bu sükûttan maksadın tamamen susmak olmayıp sesi kısarak içinden iftitah duası okumak olduğu 777 ve 779 no'Iu hadis-i şeriflerde açıklanmış ve bu mevzuda mezhep

imamlarının görüşlerine de yer vermiştik. Bilindiği gibi cümlesinin aslı, "annem ve babam sana feda olsun" şeklindedir. Ancak "üfdî" fiili hazfedildiği için Muhatab zamiri açığa çıkmış, bu yüzden de aynı manaya gelen (o*ı) zamirine dönüşmüştür. Netice olarak da ortada "bi ebi ente ve ümmi" kelimesi kalmıştır.
"(O esnada) ne okuyorsun (lütfen) bana bildir" sorusundan Resûl-î Ekrem'in tamamen sükût etmeyip sessizce ve dudaklarını hareket ettirerek dua okuduğu anlaşılıyor. Ebû Hureyre (r.a.) Efendimizin dudaklarını hareket et-tirişinden tamamen sükût etmeyip' bazı dualar okuduğunu anladığı için soruyu, "O sükût esnasında bir şeyler okuyor musun, okumuyor musun lütfen bana bildir" şeklinde değil de, okuduğundan emin olduğu fakat ne okuduğunu bilemediği için "hangi duayı okuyorsun?" anlamında sormuştur.
"Ey Allah'ım, benimle günahlarımın arasını doğu ile batı arasını uzaklaştırdığın gibi uzaklaştır" sözünün mânâsı ise, geçmiş günahlarımı affet ve de beni günah işlemekten koru demektir. Bu cümlede iki bakımdan mecaz vardır: Birisi uzaklık, aslında cisimler arasında olur, ayrıca zaman ve mekânla ilgilidir. Günahların ise zaman ve mekânla ilgisi yoktur. Çünkü birer cisim değillerdir. Binaenaleyh burada günahlar boşlukta yer işgal eden bir cisme benzetilmiştir.
İkincisi ise, bir şeyin imha edilmesi veya silinmesi o şeyin maddi bir varlık olmasına bağlıdır. Günahlar ise, maddi bir varlık değildir.
Günahlardan temenni edilen uzaklığın mağrib ile maşrık arasındaki uzaklığa benzetilişindeki benzetme yönü (vecb-i şebeh) şark ile garbın bir araya gelmesinin imkânsızlığıdır. Kişinin günahlara yaklaşması şarkla garbın birbirine yaklaşmasına benzetilmiştir. Buna göre bu duanın mânâsı şöyledir: "Ey Allah'ım, beni günahlardan doğu ile batı arasındaki uzaklık kadar uzaklaştır. Doğu ile batı nasıl birbirine uzak Ve birleşmeleri imkânsız iki cihet ise, günahlarım ile benim aramı da aynı derecede uzaklaştır ve birleşmesi imkânsız iki zıt kutup hâline getir."
"Ya Rabbi, beni günahlarımdan beyaz elbisenin kirden temizlendiği gibi temizle" cümlesinde günahlardan arınma, beyaz kumaşın kir ve pastan arınmasına benzetilmiştir. Çünkü beyaz kumaş kir ve pası başkalarına nis-betle daha çok belli ettiği ve kir götürmediği için üzerinde en küçük bir kir veya pas olsa beyazlığını kaybeder. Böyle bir kumaşın beyaz rengini muhafaza edebilmesi en küçük bir lekeden dahi uzak olmasına bağlıdır. Yani bu dûa ile günahlardan en küçük bir izin bile kalmaması istenmiştir.

"Allah'ım! Beni kar, su ve dolu ile" (günahlardan) temizle" duasında geçen günahların kar, su ve dolu ile yıkanması sözünde de yine mecaz vardır. Günahlar âdeta kar, su ve dolu ile temizlenebilen maddi bir kire benzetilmiştir. Bu üç maddenin tabiatında kirleri temizleme özelliği bulunduğu gibi ateş söndürme özelliği de vardır. Günah da hem pistir, hem de sahibini cehenneme sürüklediği için bir ateş mesabesindedir. Nitekim Cenab-ı Hak Cin Sûresi'nin 22. âyetinde şöyle buyurmaktadır: "Kim Allah'a ve Peygamberine isyan ederse, muhakkak ki onun için Cehennem ateşi vardır"
Bu duanın meâli şöyledir: "Ey Allah'ım pis bir ateş demek olan günahlarımı su ile temizle ve söndür, iş bu kadarla da kalmasın, el değmemiş ve hiç kullanılmamış olmakla beraber, soğuk olan kar ile de bir daha yıka ki daha iyi temizleneyim. Sen yine el değmemiş ve hiç kullanılmamış olan, kardan da soğuk dolu ile yıka ki günahlarımın tamamen izi kalmasın." Resul-i Ekrem'in bu üç duası üç zamana nazaran yapılmış olabilir.
1. Günahlardan uzaklaştırmak istikbâle, **2.** Beyaz kumaş gibi temizlemek şimdiki hâle. **3.** Yıkamak da geçmiş zamana ait olabilir.[1364][243]

Bazı Hükümler

1. Farzda olsun nafilede olsun iftitah tekbiri ile Fatiha arasında iftitah duası okumak meşrudur, imam Mâlik'in görüşüne göre ise, iftitah tekbirinden sonra hemen Fatiha'ya geçilir. Fakat bu duanın namazın başında, ortasında veya sonunda okunmasında da bir sakınca yoktur. İmam Azam ile İmam Ahmed b. Hanbel'e göre ise, sübhâneke duası okunur. Delilleri ise, Hz. Âişe'nin rivayet ettiği 776 no'lu hadistir.
İbnu'l-Esîr'in "Şerhu'l-Müsned" adlı eserinde beyân ettiğine göre, îmam Şafiî farz olsun nafile olsun, bütün namazlarda "Veccehtü vechiye, sübhaneke ve inne salatî ve nüsükî..." dualarının hepsini okurmuş.
Şafiî âlimlerinden Müzem'nin rivayetine göre ise, İmam Şâfîî iftitah tekbirinden sonra sadece "veccehtü vechiye" duasını "Müslimîn ..‘e" kadar okumuş. Bu mevzuda 760 no'lu hadisin açıklamasına da bakılmalıdır.
2. İftitah tekbirinden sonra imam iftitah duasını sessizce okur.
3. Resûl-i Ekrem (s.a.)'e karşı ümmetin, "Annem, babam sana feda olsun ya Resûlallah" demesi caizdir. Aynı sözü mü'minlerin birbirine söylemesi hususunda ihtilâf edilmiştir. Doğrusu "caiz" diyenlerin görüşüdür. İkinci bir

görüşe göre caiz değildir. Bu söz yalnız Hz. Peygamber (s.a.)'e mahsus olmak üzere söylenir. Üçüncü bir görüşe göre, bu söz ümmetin Sâlihlerine karşı söylenebilirse de diğerlerine karşı söylenemez.[1365][244]

121-122. Besmelenin Gizli Okunması Görüşünde Olmayanlar(In Delilleri)

782. ...Enes (r.a.)'cien rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) Ebû Bekr, Ömer ve Osman (namazda) kıraata ile başlarlardı.[1366][245]

Açıklama

Cehri namazlarda imamın besmeleyi açıktan okuyup okumaması meselesi ilim adamları arasında büyük ihtilâflara sebep olmuş bir mevzudur.
Besmele Kur'ân-ı Kerim'den bir âyet midir?
Fâtiha'nın ilk âyeti midir?
Başında bulunduğu her sûrenin ilk âyeti midir?
Sûre-i Neml'in içindeki besmelenin Kur'ân-ı Kerim'den olduğunda kimsenin şüphesi yoktur. Fakat sûrelerin başında bulunan 113 besmeleye gelince, bunlar hakkında dört ayrı görüş vardır:
1. Sûrelerin başında bulunan besmelelerden hiç biri Kur'ân'dan değildir. İmam Mâlik ve Evzâî'nin görüşleri budur. İlk Hanefî imamlarının bazılarının ve bazı Hanbelî imamlarının görüşü de böyledir.
2. Müteahhirîn denilen ve son halkayı teşkil eden Hanefi ulemâsının tahkikine göre İmam Ebû Hanife besmelenin teberrük ve sûrelerin arasını ayırmak için nazil olmuş başlı başına, müstakil ve tam bir âyet olduğu görüşündedir. Çünkü vahye dayanarak Kurân'ın sahifeleri arasına girmiştir. Bu bakımdan bazı Hanefi âlimleri Kurân'dan bir âyet maksadıyla namazda besmele okuduğu zaman farz olan kıraatin ifa edilmiş olacağını, yine Kurân'dan bir âyet kasdıyla cünüp ve hayızlı kadının besmele okumasının haram olacağını söylerlerDelilleri de "Peygamber (s.a.) kendisine "Bismillahirrahmanirrahim" nazil oluncaya kadar bir sûreden bir sureye geçildiğini bilemezlerdi" mealindeki 788 no'Iu hadis-i şeriftir. Ancak mezkûr hadis bunların görüşü için bir delil olduğu kadar aksi görüşte olan Şâfiîler için de bir delildir.

3. Besmele, başında bulunduğu her sûrenin ilk âyetidir. Buna göre 113 sûrenin başında bulunan her besmele o sûreden bir âyettir. Şafiî ile İmam Ahmed'in meşhur mezhebi böyledir. Abdullah b. Mübarek de bu görüştedir.
4. Yalnız Fatiha'dan bir âyettir. Sûrelerin başında bulunan besmeleler ise, o sûreye besmeleyle başlayıp, besmeledeki berekete ve fazilete ermek içindir. Bu görüş de Şafiîden rivayet edilmiştir.
Netice olarak besmelenin Fatiha'dan bir âyet olduğuna dair İmam Şafiî'nin bir sözü vardır. Ancak sûrelerden bir âyet olup olmadığına dair kendisinden iki ayrı görüş rivayet edilmektedir. İmam Şafiî'nin besmelenin Fatiha'dan bir âyet olduğuna dair delili Ebû Hureyre'den rivayet edilen; "Peygamber (s.a.) "Elhamdülillahi Rabbi'l-âlemîn" yedi âyettir. "Bismillahirrahmanirrahim" de ondan bir âyettir buyururdu” mealindeki hadis-i şeriftir.
Bu hadis-i Resûl-i Ekrem (s.a.) besmeleyi Fâtiha'dan bir âyet saymıştır ki, bu İmam Şâfiîye göre, besmelenin Fatiha'dan olduğunu gösteren delillerden biridir. Aynı şekilde besmelenin Kur'ân-i Kerimde Fâtiha’nın başında yazılı oluşu da Fatiha'dan bir âyet olduğuna delâlet eder. Çünkü her sûrenin âyetlerinin tertibi ve yazılışı vahiy mahsulüdür. Diğer sûrelerin başında bulunan besmelelerin o sûrelerden birer âyet olduğu da bir rivayete göre yine İmam Şafiî tarafından ileri sürülmüştür.
İşte bu farklı görüşlere bağlı olarak İmam Şafiî besmelenin namazda sesli, ebû Hanife ile Ahmed, Sevrî ve îshak da sessiz okunacağını savunmaktadırlar. İmam Mâlik ise besmeleyi terk edip hemen "Elhamdulillâhi Rabbi'l âlemîn" ile namaza başlamayı müstehab görür. Evzâî ile Taberî de bu görüştedirler. İmam Mâlik'e göre farz namazlarda besmele -gizli veya aşikâre-kesinlikle okunamaz. Nafile namazlarda kişi okuyup okumamakta serbesttir. İbrahim en-Nehaî ise, besmeleyi açıktan okumak bid'attir demiştir.
Mevzumuzu teşkil eden bu hadis-i şerif besmeleyi namazda okumayan mezheb sahibleri tarafından bir delil olarak gösteriliyorsa da İmam Şafiî gibi terkini caiz görmeyenler hadisde geçen "Elhamdu lillahi Rabbi'l âlemin den maksat Sûre-i Fatihadır. Binaenaleyh bunda besmelenin Fatihadan olup olmadığına delâlet eden bir şey yoktur" derler. Ve bu hadisten namazda besmelenin okunmayacağı hükmünü çıkarmanın doğru olmayacağını söylerler.

Müslim'de rivayet edilen "Bismillahirrahmaniirahim sözlerim hiç söylemezlerdi"[1367][246] hadis-i şerifi de Şâfiîlerce besmelenin namazda terk edileceğine delil teşkil etmez. Sadece gizlice okunduğu için Hz. Enes'in besmeleyi işitmediğine delâlet eder. Nitekim Nesâî ile İbn Hibbân'ın rivayet ettikleri "Bismillahirrahmanurahim" lâfizlarım cehren okumazlardı"[1368][247] hadis-i şerifi de bu görüşü desteklemektedir.
O halde bu rivayetteki “Okumazlardı" sözü, besmelenin okunduğu halde işitilmemiş olduğuna, bu da olsa olsa besmelenin gizli okunduğuna delâlet edebilir. îbn Hüzeyme'nin: "Bismillahirrahmanirrahim'i gizlice okurlardı" rivayeti ise, bunu büsbütün kuvvetlendirmektedir. Şâfiîlere göre, bütün bu rivayetler İmam Şafiî'nin besmelenin Fatihadan bir âyet olduğu görüşünü kuvvetlendirmektedir. Yine Beyhakî'nin rivayet edip de İbn Hüzeyme'nin sahih dediği, "Efendimizin besmele'yi Fatihadan saydığını" ifâde eden Ümmü Seleme hadisi île, yine Sünen-i Bey-hakî'de Hz. Ali, Ebû Hureyre, ve îbn Abbâs Hazretlerinden rivayet edilen hadiste "seb'uI-Mesânî" (yedi âyetli sûre)nin Fatiha olup besmelenin de Fâtiha'dan bir âyet olduğunun Fahr-i Kâinat tarafından haber verilmesi ve Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği merfû hadiste "Elhamdü sûresini okuduğunuzda Bismillâhirrahmanirrahim'i de okuyunuz.Zira o ümmü'l-Kur'ân (Kur'ân'ın anası)dır.Seb'ul-Mesânîdir (yedi âyetlidir).Bismillahirrahmanirrahîm de âyetlerinden biridir."[1369][248] Buyurulması, Şâfiîlere göre Besmele'nin Fatiha'dan bir âyet olduğuna delâlet etmektedir. Ayrıca besmelenin namazda sesli olarak okunacağına dair bir çok sahabeden rivayetler vardır. Nitekim Buhârî sarihlerinden ve Hanefî âlimlerinden Aynî bu mevzuda: **1.** Ebû Bekr es-Sıddîk, **2.** Ali b. Ebi Tâlib, **3.** İbn Abbâs, **4.** Ebû Hureyre, **5.** Ümm-ü Seleme, **6.** Enes, **7.** Semure b. Cundub , **8.** Ammâr, **9.** Abdullah b. Ömer, **10.** Nu'man b. Beşîr, **11.** Talha b. Ubeydillah, **12.** Abdullah b. Ebî Evfâ, **13.** Mücâhid b. Sevr, **14.** Bişr b. Muâviye, **15.** Huseyn b. Urfuta, **16.** Ebû Mûsâ el-Eşârî, **17.** Hakem b. Umeyr, **18.** Muâviye b. Ebî Sufyan, **19.** Büreyde b. El-Husayb, **20.** Câbir b. Abdillah, **21.** Ebû Said el-Hudrî (r.anhum) hazretlerinden gelen rivayetleri teker teker sayarak Şafiînin dayandığı delilleri nakletmiş ve hepsine dair mütalaasını da ayrı ayrı belirtimiştir.
Aynî merhumun bu mevzudaki görüşleri şöyle hulasa edilebilir: "Besmelenin namazda aşikâre okunacağını bildiren hadisleri rivayet edenler çoksa da aslında bu hadislerin hepsi de zayıftır.Sahih hadis kitaplarına

alınmadıkları gibi, meşhur Miisnedlerde de bulunmamaktadırlar. Bunların ekserisini Hâkim ile Dârekutnfnin rivayet ettikleri görülür. Hâkim'in bu babda müsamahakâr davrandığı ve zayıf hatta bazı mevzu hadisleri sahih diye kabul ettiği bilinmektedir. Dârekutnî'ye gelince, o da kitabını garib şazz ve muallel hadislerle doldurmuştur. Ondan nice hadisler vardır ki, bu hadisler başka yerde bulunmaz. Râvileri arasında târih kitabları ile cerh ve ta'dil ki-tablarında bile bulunmayan nice yalancılar, zayıflar ve meçhuller vardır ki Amr b. Semr, Câbir b. Cu'fî, Hasan b. Muârik, Ömer b. Hafs el-Mekkî, Abdullah b. Amr b. Hassan, "Yalan dağarcağı" lâkabı verilen Ebü's-Salt el-Herevî, Ömer b. Hârûn el-Belhî, İsa b. Meymûn el-Medenî v.s. hep bunlar arasındadır. Böylelerinin rivayet ettiği hadisler Buharı ve Müslim'in Sahihlerinde Enes'ten rivayet ettikleri bir hadisle nasıl muaraza edebilir? Bu hadisi rivayet eden imamlardan birisi de Katâde'dir ki, zamanının en büyük hafızı idi. Ondan da hadiste Emirü'l Mü'minin lâkabını alan Şu'be rivayet etmiştir. Onlardan gelen rivayetleri kabul etmekte tereddüt göstermemiştir. Buhârî bile, Ebû Hanife'nin mezhebine ifrat dereceye varan hücumlarda bulunmasına rağman Sahih'ine o zayıf râvilerden hiç birini koymamıştır. Sahih'inde tahric etmek için besmelenin aşikâre okunacağım bildiren sahih bir hadis bulabilmek ümidiyle pek çok meşakkatlere katlanmış, fakat böyle bir hadis bulamamıştır. Müslim de öyledir. O da bu mevzuda hiç bir şey zikretmemiştir. İkisi de bu babta sadece Enes hadisini tahrîc etmişlerdir ki, o da besmelenin gizli okunacağına delâlet eder. Şayet sen "Onlar her sahih hadisi kitablanna almayı gerekli görmemişlerdir. Binaenaleyh kitaplarına almadıkları sahih hadisler arasında besmelenin aşikâre okunacağını bildiren sahih hadisleri de terk etmiş olabilirler." dersen; ben de derim ki, bu sözü ancak muannitler yahut şaşkınlar söyleyebilir. Çünkü besmelenin aşikâre okunması meselesi en güzide ve fıkhın en müşkil, en münakaşa götüren, kitaplarda en çok yer alan meselelerinden biridir. Buhârî'nin kendi şartına uygun ve yakın böyle bir hadis bulmuş olsa onu kitabına alacağına insanın Allah'a müekked yeminler edeceği geliyor. Buhârî'nin böyle bir hadis bulduğu halde, kitabına almadığım kabul etsek bile işte Ebû Dâvûd, işte Tirmizî, işte Nesaî ve îbn Mâce... Bu zatların kitaplarında zayıf senetli hadisler yer aldığı halde, besmelenin aşikâr okunacağına dair hiç biri kitabına bir tek hadis almamıştır. Eğer bu zâtlar nazarında besmelenin aşikâre okunacağına dâir olan hadisler tamamıyla bir hiçten ibaret olmasaydı, onları kitaplarına almadan bırakmazlardı. İçlerinden yalnız

Nesaî bir tek Ebû Hüreyre hadisini rivayet etmiştir. Sözde bu hadis muhaliflerce bu mevzudaki rivayetlerin en kuvvetlisidir. Halbuki bu hadis de birçok yönlerden zayıftır." Aynî merhum, sözünün bundan sonraki kısmında besmelenin gizli okunmasını ifâde eden hadisleri aşikâre okunmasını ifâde eden hadislere tercih edilecek nitelikte olduklarını söylemiş ve besmelenin aşikâre okunacağını ifade eden hadislerin aslında mensûh olduğunu Hâzimî'nin "el-İtibar fi'n-nâsih ve'I-mensuh mine'l-âsâr" isimli eserinden naklederek sözlerine son vermiştir.
Hanefî ulemâsından Kâsânî'nin tahkikine göre: "Gerçekten besmelenin gizli okunacağı görüşünde olan sahabe, tabiîn ve tebe-i tabiînden pek çok ilim adamı vardır. Nitekim Küfe ulemâsı, Hz. Ömer, Ali, Ammâr, Abdullah b. Mes'ûd, Ebû Cafer Muhammed b. Ali b. Huseyn, el-Hasen, İbn Şîrîn, İbn Abbâs, îbn üz-Zübeyr (ancak İbn Abbâs ile İbn üz-Zübeyr'den besmelenin namazda aşikâre okunacağına dâir de rivayet vardır), Süfyan, el-Hakem, Hammâd, el-Evzaî, Ebû Hanife, Ahmed, Ebû Ubeyd, en-Nehâî, besmelenin gizli okunacağı görüşündedirler. Rivayet edildiğine göre Ebû Ömer de şöyle demiştir: İmam dört şeyi gizli okur: 1. Eûzu, 2. Besmele, 3. Âmin 4. Rabbanâ lekel-hamd. Aynı şekilde Abdullah b. Mes'ud, İbrahim, es-Sevrî, el-Esved, Tirmizî, el-Hazimî, Amr b. Ömer, İbnüz-Zübeyr de besmelenin gizli okunacağı görüşündedirler.[1370][249]
Her besmelenin aşikâre mi yoksa gizli mi okunacağına dair her iki tarafın kendi görüşlerini te'yid eden delillerini sergilemeleri karşısında merhum Ahmed Naim Efendi şöyle demiştir: "Mesaili hilâfiyyede savab ve hakka mu-kârin içtihadın hangisi olduğunu kesin olarak tayin etmedeki müşkilât bütün açıklığıyla ortadadır."[1371][250]
Bu mevzuya Hanefî ulemâsının .namazda besmelenin gizli okunacağına dair delillerini zikrederek son vermek istiyoruz:
1. "Ali ve Abdullah b. Mesûd (r.a.) besmeleyi asla aşikâre okumazdı."[1372][251]
2. "İbn Mes'ud besmeleyi gizli okurdu."[1373][252]
3. "Resûlullah (s.a.) ile Ebû Bekir ve Ömer (namazda) besmeleyi gizli okurlardı"[1374][253]
4. "Peygamber (s.a.) Ebû Bekir, Ömer ve Osman Fatihanın ne başında ne de sonunda besmeleyi okurlardı"[1375][254]

5. "Ben Resûlullah (s.a.), Ebu Bekir ve Osman'la namaz kıldım. Fakat bunların hiç birisinin besmele okuduklarını işitmedim."[1376][255]

6. "Peygamber (s.a.), Ebû Bekir ve Ömer namaza (besmele okumadan doğrudan doğruya) Fatiha ile başlarlardı."[1377][256]

7. Abdullah tbn Mes'ud besmeleyi (namazda) aşikâre okuyan bir kimse gördü ve onu tenkid etti. Hz. Abdullah kendisi ve arkadaşları besmeleyi (namazda asla) sesli okumazlardı.[1378][257]

8. Abdullah b. Mağaffel'in oğlu şöyle dedi: "Babam, namaz kılarken "Bismillahirrahmanirrahim" dediğimi işitti ve: "Ey oğlum! Bu yaptığın bid'-attir. Bid'atten sakınmalısın. Hz. Peygamber'in sahâbîlerinden İslâmda bid'at (meydana getirmek)ten daha çok tiksinen kişi görmedim. Ben, Peygamber (s.a.) Ebû Bekir, Ömer ve Osman'la namaz kıldım. Hiçbirinin besmeleyi açıktan okuduğunu işitmedim. Sen de (açıktan) okuma ve namaz kılacağın zaman "elhamduliİlahi rabbil âleimV'de." Tirmizî der ki: "Bu hadis hasendir. Peygamber (s.a.)'in ashabından ilim ehlininin çoğuna göre amel bu hadis üzerindedir. Ebû Bekir, Ömer, Osman, Ali ve daha başkaları ve bazı tabiîn ulemâsı bunlardandır. Sufyan es-Sevrî, İbnu'l-Mübârek, Ahmed ve İshak'-in görüşü de budur..."[1379][258]

Bilindiği gibi besmele "Bismillah: Allanın adıyla" veya "Bismillahirrahmanirrahîm: Rahman ve Rahim olan Allanın adıyla"[1380][259] sözüne verilen isimdir. Şu halde besmelenin Kur'ândan olduğunda şüphe yoktur. Bu mev-zudaki ihtilâf sadece şu noktalardadır:

1. Nemi Sûresi'nde geçen besmele tam bir âyet midir, yoksa “O gerçekten Süleyman’dandır" âyetinin bir parçası mıdır?

2. Sûrelerin başında bulunan besmeleler o süreden bir âyet midir, yoksa Kur'ân-ı Kerim'e teberrük için mi yazılmıştır?

3. Fatihanın başında bulunan besmele Fâtiha'dan bir âyet midir, değil midir?

Yukarıda da arz ettiğimiz gibi bu noktalar üzerinde tevatür derecesinde bir nas bulunmadığı için taraflar kendilerince hak bildikleri görüşü benimsemekle beraber karşı tarafın görüşüne de saygı duymaktadırlar.

Namazda besmele çekmenin hükmü ise, mezheplere göre şöyledir:

1. Fatihadan Önce besmele çekmek Şâfiîlere göre farzdır.

2. Mâlikîlere göre mekruhtur. Fakat ihtilâftan kurtulmak maksadıyla farz namazlarda gizlice besmele çekmek mendubtur. Nafile namazlarda gizlice

çekmekte zâten herhangi bir sakınca yoktur.
3. Hanbelî ve Hanefîlere göre ise sünnettir.[1381][260]

783. ...Âişe (r.anhâ)dan; demiştir ki: Peygamber (s.a.) namaza tekbir ile, kıraata da elhamdulillâhirabbilâlemîn ile başlardı. Rükû'a vardığı zaman başım ne yukarı kaldırırdı, ne de aşağı eğerdi, fakat ikisinin arasında tutardı. Rükû'dan başını kaldırdığında dimdik doğrulmadıkça secdeye varmazdı. Secdeden başını kaldırdığında da iyice doğrulup oturmadıkça secdeye varmazdı. Ve her iki rekat(ın sonun)dâ da et-Tehiyyâtu'yu okurdu. Oturduğu zaman sol ayağını yere yayar, sağ ayağını dikerdi. Şeytan oturuşundan nehyeder, vahşi hayvanlar gibi (elleri ve kollan yere yayarak) secde etmeyi yasaklar, namazı selâm vererek bitirirdi.[1382][261]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte Resûl-i Zîşan Efendimizin, namaza tekbir lâfzı ile başladığı açıkça ifâde ediliyor. Bu bakımdan namaza tekbir ile başlanacağı noktasında bütün ilim adamları ittifak etmişlerdir. Ancak tekbir mânâsını ifâde eden başka kelimelerle de namazın caiz olup olmadığı meselesinde imamlar arasında ihtilâf vardır. Ebû Hanife ile İmam Muhammed'e göre "Allahü Ekber" yerine "Allahu A'zam" ve "er-Rahmâmı eceli" gjbi tazim mânâsı ifade eden sözlerle tekbir almak caizdir. Ebû Yûsuf'a göre, ise namaza başlamanın caiz olabilmesi için "Allahu ekber" yahut "Allalıu'l Ekber" veya "Allahu'I-kebîr" lâfızlarından birinin söylenmesi lâzımdır. İmam Şafiî ise, İmam Ebû Yûsuf'un caiz gördüğü bu üç lâfızdan ikisi ile namaza başlanabileceğini kabul etmiş, "Allahu'l-Kebîr" lâfzı ile başlanabileceğini ise kabul etmemiştir. İmam Mâlik'e göre, tekbir ancak "AIlahu ekber" lâfzı ile gerçekleşir. Hanbelîler de bu görüştedirler.
Tekbirin hükmü ise, Hanefîlerce esasen namazın bir rüknü değil bir şartıdır. Namaza mukaddemdir. Şu kadar var ki namazın rükünlerine ziyâde bitişik olduğu için o da bir rükün sayılmıştır. Eimme-i Selâse'ye göre tahrî-me de esasen namazın bir rüknüdür.[1383][262]
Yine bu hadiste Fahr-i Kâinat Efendimizin rüku'da iken başı ile sırtını aynı hizada bulundurduğu, başını yere eğmediği gibi yukarı da kaldırmadığı beyân edilmektedir. Ayrıca her iki rekâtın sonunda oturarak "tahiyyât"

okuduğu da ifâde edilmektedir. Ancak bu ifâde Fahr-i Kâinat Efendimizin kıldığı namazların ekseriyeti için kullanılmış bir ifâdedir. Bilindiği gibi üçüncü rekatın sonunda da tahiyyât okunan akşam namazı ile vitir namazı bunlardan müstesnadır.

Hadis-i şerifte, ayrıca Resül-i Ekrem'in bütün oturuşlarında sol ayağını yayarak sol kabasını üzerine koyduğu ve sağ ayağını da diktiği ifâdesi vardır ki, Hanefî ulemâsına göre bu mevzuda tahiyyât için oturuş ile iki secde arasındaki oturuş arasında bir fark yoktur. Her ikisinde de sol ayak yere yayılacak üzerine oturulur ve sağ ayak yukarı dikilir. İmam Mâlik'e göre sol ayak sağ tarafa alınarak kabaların üzerine oturulur. Bu meselede İmam Şafiî'nin sözü Hanefîler gibi ise de yalnız selâmdan önceki oturuşta İmam Malik'le beraberdir. İmam Şafiî'ye göre namazda dört yerde oturuş vardır: **1.** İki secde arasındaki oturuş, **2.** Her rekâttan sonra ayağa kalkmazdan önceki istirahat oturuşu, **3.** İlk teşehhüd için oturuş, **4.** Son teşehhüd için oturuş.

Hanefilere göre kadınlar ayaklarını sağ taraftan çıkararak otururlar Şafiî'lerle Malikî'lere göre bu meselede kadınlarla erkekler arasında bir fark yoktur. Bunlardan kadınların bağdaş kurarak oturacağını söyleyenler olduğu gibi bunun sadece nafile namazlara mahsus olduğunu söyleyenler de vardır.

Hadis-i şerifte nehyedilen şeytan oturuşundan maksat, yere oturarak köpekler gibi dizlerini dikmek ve iki taraftan elleriyle yere dayanmaktır. Bu oturuş ittifakla mekruhtur. Ancak kabaları ayaklar üzerine koyarak oturmanın İbn Abbâs (r.â.)'a göre sünnet olduğunu Beyhakî rivayet etmiştir.

Kurtubî'nin de ifâde ettiği gibi Hadis-i Şerifte yasaklanan Vahşî hayvan oturuşunun mekruh oluşunda imamlar görüş birliğine varmışlardır. Vahşi hayvan oturuşundan maksat ise, secde anında kolları eller ile beraber yere koymaktır. Sünnet olan sadece elleri yere koyup kolları yere ve yarılara temas etmekten korumaktır.

Hadis-i şerifte geçen "namazı selâm ile bitirirdi" sözünden anlaşılıyor ki, Resûl-i Ekrem (s.a.) devamlı olarak namazdan çıkacağında selâm verirdi. "Benden gördüğünüz gibi namaz kılın"[1384][263] emri gereğince Resûl-i Ekrem'in devam ettiği bu uygulamayı namazda örnek almak gerekmektedir. Bu bakımdan hadis-i şerif selâm vermenin farz olduğuna delâlet eder. İlim adamları bu meselede de ittifak etmişlerdir. Nitekim, İmam Mâlik, Şafiî ve Ah-med b. Hanbel Hazretleri ile ulemânın büyük çoğunluğuna göre, selâm

vererek namazdan çıkmak farzdır. Selâm yerine başka bir söz söylemek namazı bozar. Ebû Hanife'den gelen bir rivayete ve Evzâî ile Sevrî Hazretlerine göre, selâm sözüyle namazdan çıkmak sünnettir. Bu bakımdan selâm lâfzı terk edilse bile namaz sahih olur. Hatta İmam Ebû Hanife'ye göre namaza aykırı olan bir iş veya sözle de namazdan çıkmak caizdir. Diğer Hanefiyye ulemâsına göre selâm lâfzıyle namazdan çıkmak farz değil vâcibtir. Nitekim bu mevzuda Muhammed Zihni Efendi şöyle diyor: "Namazın sonunda velevki cenaze ve sehv secdesinde olsun sağa ve sola selâm vermek muvazabat-ı seniyyeye mebnî "es-Selâm" lafzı vâcibtir, fakat "aleyküm" lâfzı vâcib değildir."[1385][264]
M. Zihnî Efendi bu sözlerinin haşiyesinde ise şu açıklamaya yer veriyor: "Bu söz iki tarafa dönmenin de vâcib olduğuna işaret ediyor. Halbuki hakkındaki nass (delil) bunun hilâfınadır. Fukaha "vâcib olan ancak lâfzıdır" demişlerdir. Hatta birincisinin vâcib ikincisinin sünnet olduğu da söylenir. Namazdan çıkış bütün âlimlere göre bir tarafa selâm iledir. Buna göre birinci selâmdan sonra hemen imama uyanın iktidası sahih olmaz."[1386][265]

Bazı Hükümler

1. Namaza iftitah tekbiriyle başlanır.
2. Rüku esnasında başla sırt aynı hizada bulunmalıdır.
3. Rükû'dan ve secdeden kalkınca iyice doğrulmahdır,
4. Namazda teşehhüd miktarı ve sağ ayağı dikip sol ayağı yayarak oturmalıdır.
5. Dizleri dikerek kabaları ve elleri yere koyup oturmak yasaktır.
6. Secdeye varırken eller ile birlikte kolları da yere koymak yasaklanmıştır.
7. Namazdan selâmla çıkılır.[1387][266]

784. ...el-Muhtar b. Fulful dedi ki: Ben Enes b. Mâlik (r.a.)'i (şöyle) derken işittim:
Peygamber (s.a.); "Demin bana bir sûre indirildi" dedi ve hemen "Bismillahirrahmanirrahim”, diye okumaya başladı ve sûreyi bitirdi.
"Kevser nedir bilir misiniz?" buyurdu.
Allah ve Resulü daha iyi bilir dediler. Bunun üzerine:

"O Rabbim'in bana va'd ettiği Cennette bir nehirdir" buyurdular.[1388][267]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, aslında namazda besmelenin gizli okunacağına delalet etmediği için besmelenin gizli okunacağı görüşünde olanların delilleri" ismini taşıyan bu kısma pek uygun düşmüyor. Peygamber (s.a.)'in kendisine inen Kevser Sûresi'ni açıklarken besmele ile beraber açıklaması besmelenin namazda ne gizli ne de aşikâr okunacağına fakat olsa olsa besmelenin bu sûreden bir cüz olduğuna delâlet eder. Bu durumda besmelenin gizli veya aşikâr okunması, sûrenin gizli veya aşikar okunmasına bağlı olacağına göre sûrenin sesli okunduğu cehrî namazlarda besmele ile sesli okunacak, gizli okunduğu hafî namazlarda besmele de gizli okunacak demektir. Fakat bu hadis, bu baba "besmelenin sesli okunması" şeklinde başlık veren Mısır baskısına uygun düşmektedir. Çünkü "Besmelenin sesli okunması" sözü besmelenin namazda sesli okunmasının caiz olduğunu ifâde eden hadislere başlık olabileceği gibi, aksini ifade eden hadis-i şeriflere de uygun bir başlık olabilir. Bundan önceki iki hadis-i şerif besmelenin namazda gizlice okunacağını ifâde ederlerken bu hadis-i şerif ise, namaz hâricinde besmelenin seslice okunabileceğine delâlet etmektedir.
Hadiste geçen sûre kelimesi sözlükte, yüksek mevki, şeref, yüksek bina gibi mânâlara gelir. Terim olarak, Kur'ân-ı Kerim'in 114 bölümünden her-birine denir. Surelerin uzunlukları ihtiva ettikleri âyetlerin sayılarına göre değişmektedir. En uzun sûre 286 âyetten ibaret olan Bakara Süresidir. En kısa sureler ise üçer âyetlik; Nasr, Asr ve Kevser sûreleridir. Her sûre Cenab-ı Peygamber tarafından özel bir isimle isimlendirilmiştir.
Bu sûrenin sebeb-i nuzûlü şu hâdisedir: Kureyş'in ileri gelenleri Mescid-i Haram'da oturmakta iken Beni Sehm kapısında Âs b. Vâil Resul-i Ekrem'le karşılaşmış ve aralarında kısa bir konuşma geçmişti. Âs b. Vâil Mescid'e girince içeridekiler "o konuştuğun kimdi" diye sorunca, Âs, Fahr-i Kainat'ı kast ederek: "Şu Ebter (Nesli kesik) adamdı" diye cevab verdi. Bu sözüyle Resul-i Mübeccel (s.a.)'in mahdum-i mükerremleri Hazret-i Kasım'ın vefat ettiğini ve Resul-i Ekrem'in artık neslinin tükeneceğini ifâde etmek istemişti. Bunun üzerine Cenab-ı Hak: "Sana Ebter diyen adamın kendisi zürriyetsiz, şerefsiz ve ilamsızdır. Sana gelince (ey Habib-i edibim) senin

temiz neslin, şan ve şerefin, faziletinin eserleri kıyamete kadar bakî kalacaktır. Âhirette de sana lügatların ifade edemeyeceği kadar büyük şerefler tahsis edilmiştir" mealindeki bu sure-i celileyi indirerek Resulüne ve mü'minlere büyük bir müjde vermiş ve gönüllerini teselli etmiştir.
âyet-i Kerimesinin mânâsı, "Biz sana gerçekten Kevseri verdik, ilın-i ezelimizde Kevser'i sana tahsis buyurduk" demektir. Kevser cennette bir havuzdur. Hz. Peygamber (s.a.)'in ümmeti onun başına gelip içecektir. Yahut "çok hayır" demektir ki, Peygamberliğe Kur'ân'a, şefaate ve benzerlerine şâmildir. Resûlullah (s.a.)'den Rivayet edilen bir hadis meali; "O Cennette bir nehirdir. Rabbim onu bana va'd etti. Onda pek çok hayr var. Suyu baldan tatlı sütten beyaz, kardan, soğuk, kaymaktan yumuşaktır. İki kenarı zeberceddir. Bardakları gümüştendir. Ondan içen bir daha susuzluk duymaz."[1389][268]
Fahr-i Kâinat Efendimizin; Kevser nedir? bilir misiniz?" diye sormasının hikmeti, Kevser'in ümmeti tarafından bilinmesini şiddetle arzu etmesidir. Kevser'in, Kur'ân-ı Kerîm, İslâm, şefaat olduğuna dâir daha başka tefsirler varsa da muhakkak ki bunlar içinde en doğru tefsir, Resûl-i Ekrem'in, "Onun Cennet'te kendisine va'd edilen bir nehir" olduğunu ifâde eden tefsiridir.[1390][269]

Bazı Hükümler

1. Bu hadis-i şerife göre besmele her sûreden bir âvettır. (Bilgi için 782 nolu hadise bk.)
2. Toplumun lideri durumunda olan kişilerin tebaasını salih amellere itaat ve taate teşvik etmesi gerekir.
3. Kevser, Cennet'te Resûlullah'a mahsus bir ırmaktır.[1391][270]

785. ...Urve (b. ez-Zubeyr) Âişe'den naklen İfk hâdisesini anlattı ve (Âişe'nin şöyle) dedi(ğini söyledi:)
Peygamber (s.a.) oturdu, yüzünü açtı ve
"Hakk'ın rahmetinden koğulmuş olan şeytandan her şeyi işiten (semi') ve herşeyi bilen (alîm) Allah'a sığınırım O uydurma haberi (iftirayı) getirenler içinizden (mahdut) bir zümredir.[1392][271] âyetini okudu.

Ebû Dâvûd dedi ki; Bu hadis münkerdir. Bu hadisi Zührî'den bir topluluk rivayet etmiş (fakat buradaki) açık şekliyle nakletmemişlerdir. Korkarım ki (buradaki) şeytandan istiâze Humeyd'in kendi sözüdür.[1393][272]

Açıklama

İfk asılsız haber demektir. İslâm tarihinde münafıkların reisi Abdullah b. Übeyy ile arkadaşları mu'minlerin çok muhterem anası Hz. Âişe'ye tamamen uydurma bir iftiraya yeltenmişlerdir, ki, buna "ifk hâdisesi" denir. Hadîs ve siyer kitapları sözü geçen münafıkların ortaya attığı bu haberin büyük ve çirkin bir iftira olduğunu isbat için yazılmış red ve tenkid yazılarıyla doludur. "Niçin herkes bu hâdiseyi duyduğu zaman büyük bir iftiradır, demediler?" (en-Nur (24), 16) âyet-i kerimesi indikten sonra artık mü'minler nazarında bu haberin bir değeri kalmamıştır.Şüphesiz hicretin beşinci yılında Müreysi Gazası esnasında meydana gelen bu hâdise bir takım iftiraların revaç bulduğunu gösterir. Nitekim o zaman bazı müslümanlar da bu büyük iftiraya inanmışlar ve imam Müslim ile bazı zatların beyânına göre cezaya uğratılmışlardı. Bugünkü hıristiyan yazarlar da bu hâdise ile uzun uzadıya meşgul olup bu hususta eski münafıklarla adeta yarış etmektedirler.
Hadis-i şerifte geçen "Resûl-i Ekrem yüzünü açtı" sözünün manası, "vahy esnasında yüzüne örttüğü örtüyü vahy kesildikten sonra kaldırıp yüzünü açtı" demektir. Bilindiği gibi Fahr-i Kâinat Efendimiz kendisine vahy gelmeye başladığı an bazen üzerine bir örtü alır, vahyin devamı müddetince öyle kalırdı. Vahyin kesilmesiyle de örtüyü kaldırırdı.[1394][273]
Netice olarak, bu hadis-İ şerifte Resûl-i Ekrem'in, kendisine inen yukarıda mealini verdiğimiz Nûr sûresinin onbirinci âyetini "Eûzu"yle beraber okuduğu, fakat besmele çekmediği ifâde ediliyor. Ancak müellif Ebû Dâvûd hadisin sonuna bir ta'lik ilâve ederek aslında bu hadisi rivayet eden pek çok kimselerin Resûl-i Ekrem'in yüzünü açtığından ve Eûzu çektiğinden bahsetmediklerini, sadece; "Hz. Âişe ifkten bahsetti ve Allah Teala da -"uydurma haberi getirenler"- âyetini indirdi" sözününse Humeyd'e ait olabileceğini söylemesi, hadisin minik er olduğunu göstermez. Aslında bu hadis şazdır. Bilindiği gibi münker hadis adaletsiz bir râvinin adaletli bir râviye zıt bir hadis rivayet etmesidir. Şâz hadis ise, adaletli bir râvinin

kendisinden daha adaletli bir râviye zıt olarak rivayet ettiği hadisdir. Böyleyken Ebû Davud'un bu hadise münker demesi, O'nun şâz hadise münker demekte bir sakınca görmemesiyle veyahutta Ajımed b. Hanbel bu hadis hakkında "sağlam değildir" dediği için bu tabiri kullanmaktan çekinmemesiyle açıklanabilir. Aynı şekilde eûzu'nun Humeyd'in sözü olduğu iddiası da bir delile dayanmamakta, musannif Ebû Davud'un mücerred bir kanaati olmaktan öteye gitmemektedir. Bezlu'l-mechûd yazarına göre, burada, bu babın başlığını teşkil eden "besmelenin namazda sesli okunmayacağı" mevzuu ile bu hadis arasında şöyle bir ilgi kurulabilir: Peygamber (s.a.) bu âyeti sûrenin ortasından okuduğu için besmele ile başlamamıştır. Eğer sûreyi baştan okusaydı ilk âyeti olan besmeleyle beraber okuyacaktı.
Eğer besmele, sûrenin ilk âyeti olmayıp da sadece sûreleri birbirinden ayırmak için ve teberrüken okunan bir âyet olsaydı, Resül-i Ekrem (s.a.) Efendimiz mutlaka burada da teberrüken okuyacaktı. Öyleyse besmele başında bulunduğu her sûrenin ilk âyetidir. Bu bakımdan o sûreye tabidir. Sûre sesli okunursa, besmele de sesli okunur, sessiz okunursa, besmele de sessizce okunur. Bu ilginin varlığı kabul edilirse hadis-i şerif, "Beslemele başında bulunduğu her sûrenin ilk ayetidir" diyen İmanı Şafiî ile İmam Ahmed'in lehine bir delil teşkil eder.[1395][274]

Besmelenin Açıktan Okunacağını Söyleyenler(İndelilleri)[1396][275]

786. ...İbn Abbas (r.a.)'dan; demiştir ki: Osman b. Affan'a dedim ki;
Enfâl Sûresi Mesâniden ve Berâe Süresi de miun'dan olduğu halde, ne diye ikisini birden yedi uzun sûre içerisine koydunuz ve aralarına besmeleyi yazmadınız? Osman (r.a.) şöyle cevap verdi:
Peygamber (s.a.)'e zaman zaman bazı âyetler nazil olunca, kâtiblerden birini çağırır ve; "şu âyeti şu olayların anlatıldığı sureye koy" derdi. Başka bir veya iki âyet nazil olunca da aynı şekilde "bunları da falan olayların zikredildiği sureye koyun" derdi.
Enfal sûresi Peygamber (s.a.)'e Medine'de nazil olan (surelerin) ilki idi. Berâe de Kur'ân (surelerin)in sonuncusu idi. Enfâl konuları da Berae'nin konularına benzerdi. (Bu bakımdan) ben Berâe suresini Enfâl Sûresinden

zannettim ve ikisini birden yedi uzun (sûre) içine koydum ve aralarına (besmele) satır(ım) yazmadım.[1397][276]

Açıklama

Mesânî kelimesi, yüz âyetten kısa ve mufassal sûrelerden daha uzun olan sûreler hakkında kullanılır. Bu durumda Kur'ân sûreleri üç kısma ayrılmış olmaktadır:
1. Miûn (en az yüz âyetlik sûreler), **2.** Mesânî, **3.** Mufassal. Miûn dilimizde yüz yazısının karşılığı olan "inie" kelimesinin çoğuludur. Burada (yüzlükler) anlamında kullanılmıştır ki, âyetlerinin sayısı yüzü bulan sûreler için kullanılır.
Nesâî ve Hâkim'in Ibn Abbâs'tan rivayet ettiklerine göre metinde söz konusu edilen yedi uzun sûre şunlardır: Bakara, Âli İmrân, Nisa, Mâide, En'âm, A'râf... Hadisin râvisi, İbn Abbâs tarafından açıklanan yedinci sûreyi unuttuğunu söylemiştir.[1398][277]
Bir rivayete göre bu yedi uzun sûre'nin yedincisi Yûnus süresidir. Yine Hâkim'den gelen bir rivayete göre de Kehf süresidir. Miûn ise, uzun sûrelerin dışında kalan ve en az (100) âyet ihtiva eden sûrelerdir.
Mesânî ise, miûn denilen yüzlük sûreleri takibeden surelerdir. Miûnu takib ettiği için bu ismi aldığım söyleyenler olduğu gibi, içinde ibret ve haberlerin fazla tekrarlanması sebebiyle bu ismi aldığını söyleyenler de vardır.
Mufassal, âyetleri mesâmden daha az olan sûrelere denir. Kısa ve besmeleli fasılalarla birbirinden ayrıldıkları için bu ismi almışlardır.[1399][278]
Mufassal sûreler de üç kısma ayrılır:
1. Tivâl-i Mufassal, Mucura! Sûresinden, Burur Sûresine kadar olan sûrelerdir.
2. Evsât-ı Mufassal, Burûc, Sûresinden Beyyine Sûresine kadar olan sûreler.
3. Kısar-ı Mufassal, Beyyine Sûresinden, Nâs Sûresine kadar olan sûrelerdir. Hadisten anlaşıldığına göre Ibn Abbâs (r.a.) Osman b. Affân'a üç soru yöneltiyor:
1. Enfâl Sûresinin âyet sayısı 77 olduğu halde yedi uzun sûre arasına konulmasının sebebi nedir?

2. Berâe Sûresinin 130 âyeti bulunduğu için uzun sûreler arasına yerleştirilmesi gerekirken niçin (yüzlük) sûreler arasına yerleştirilmiştir?
3. Niçin Enfâl Süresiyle Berâe Sûresinin arasına besmele yazılmamıştır?
Cenab-ı Peygamber'in vahy Kâtiblerinden olan Hz. Osman'a bu sorunun yöneltilmesinden anlaşılıyor ki, sûrelerin tertibi sahâbîlerin kendi düşünce ve ictihâdlarıyla olmuştur. Eğer sûrelerin tertibi Hz. Peygamberin emriyle, vahye bağlı olarak yapılmış olsaydı, İbn Abbâs bu soruyu yöneltmezdi. Ancak sûrelerin tertibinin de vahye bağlı olduğunu söyleyenler bulunduğu gibi[1400][279] sûrelerin bir kısmının tertibinin vahye bağlı, bir kısmının da sahabenin içtihadına bağlı olarak yapıldığını kabul eden âlimler de vardır.[1401][280]
Hz. Osman da kendisine yöneltilen bu soruya verdiği cevapta: "Ben bu sûrelerdeki olaylar birbirine benzediğinden Berâe Sûresi'ni Enfâl Sûresi'nin devamı zannettiğim için ikisini birleştirerek yedi uzun sûrenin içine yerleştirdim ve aralarına besmele yazmaya da lüzum görmedim" demiştir.
Gerçekten bu iki sûre arasında bazı benzerlikler vardır. Enfâl Sûresinde Resûl-i Ekrem'in Mekkeli müşriklerle mücâdelesi anlatılırken, Berâe Sûresinde de Resûl-i Ekrem'in Medineli Münafıklarla mücâdelesi ve bu mücâdele esnasında meydana gelen olaylar anlatılmaktadır. Aynı zamanda her iki sûrede de Hz. Peygamber'in müşriklerle yaptığı anlaşmalar ve müşriklerin verdikleri sözü tutmadıkları anlatıldığı gibi, kâfirlerle harb edilmesini emreden âyet-i kerimeler bulunmaktadır. Nitekim: "Ey Peygamber, mü'minleri harbe teşvik et" (el-Enfâl (8) 165) "Müşrikler sizinle nasıl topyekûn harb ederlerse siz de onlarla topyekûn harb edin." (et-Tevbe (9), 36) âyet-i kerimeleri bunlardandır.
Demek ki bütün bu benzerlikler yanında ve bir de aralarında bu iki sûreyi birbirinden ayıran besmelenin bulunmaması sebebiyle Vahy kâtiblerinden olan Hz. Osman, bu iki sûreyi uzun bir sûre zannederek yedi uzun sûrenin arasına koymuştur. Hz. Osman'ın bu ifâdesinden Berâe Sûresi'nin başında besmelenin bulunmadığı anlaşılmaktadır. Besmelenin bu sûrenin başında bulunmayışını ilim adamları şöyle açıklamaktadırlar: Berâe Sûresi'nde savaştan ve azabtan söz edilmektedir. Besmelede ise, iman ve rahmet mânâları vardır. Konusu azab ve savaş olan bir sûrenin başına bu sebeble besmele konulmamıştır. Nitekim hayvan keserken de Allah zikredildiği

halde rahman ve rahim sıfatları nasıl terkedilir ve yalnız bismillah demekle yetinilirse, burada da besmelenin tamamı terk edilmiştir.[1402][281]

Bazı Hükümler

1. Bu hadiste Osman (r.a.)'ın faziletine, dinin esası olan Kur an-ı Kerim e gösterdiği itina ve ihtimama delâlet vardır.
2. Kur'ân-ı Kerim'in âyetleri arasındaki tertib, tevkifi yani vahy ve ilham iledir. (Hz. Peygamber'in emriyledir), Sûreler arası tertip de, sahih olan görüşe göre tevkifidir.
3. Dinin aslı olan Kur'ân-ı Kerîm'i son derece iyi korumak lâzımdır. Nitekim Hz. Osman kendi devrinde halkın Kur'ân'ın okunuşu mevzuunda birbirini tenkide yöneldiğini görünce Kur'ân'ın nazil olduğu Kureyş lehçesi üzerine bir kitabta toplanmasına karar verdi ve bir şûra toplayarak, Kur'ân-ı Kerimi bir tek mushafta bir harf (lehçe) üzerine toplayacağım söyledi. Ashab da bunun yegâne hal çâresi olduğunu kabul etti.[1403][282]

787. ...Ziyâd b. Eyyûb, Mervân b. Muâviye', Avfu'l-Arabî, Ye-zid el-Fârisî senediyle İbn Abbâs'dan bir önceki hadisin manası rivayet edilmiştir. Mervân bu rivayetinde, İbn Abbas'ın; "Peygamber (s.a.) daha Berâe Sûresi'nin Enfâl Sûresi'nden olup olmadığını açıklamadan vefat ediverdi." dediğini ilâve etmiştir.
Ebû Dâvûd dedi ki: Şa'bî, Ebû Mâlik, Katâde ve Sabit b. Umare: "Peygamber (s. a.) kendisine Nemi Sûresi ininceye kadar (mektuplarında) bismülahirrahmanirrahim cümlesini hiç yazmadı" demişlerdir. Bu dördünün rivayetlerinin (ortak) manası işte budur.[1404][283]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte İbn Abbas'ın; "Resûl-i Zişân Efendimizin Berâe Sûresinin Enfâl Sûresi'nden olup olmadığını beyân etmeden vefat etti" dediği ifâde edilmekle beraber, bundan önceki hadis-i şerifin izahında da beyan ettiğimiz gibi Berâe Sûresi aslında başlı başına müstakil bir sûredir. İçerisinde kıtal âyetleri bulunduğu için Allah'ın merhametinin ifâdesi olan rahman ve rahîm isimlerini ihtiva eden besmele bu sûrenin başına

yazılmamıştır. Çünkü merhametle kıtalin bir arada bulunması uygun değildir.
Bundan önceki hadis-i şerifte Abdullah b. Abbâs'ın Berâe Sûresi'nin yüzlük sûrelerden olduğunu ileri sürerek, niçin yedi uzun sûre arasına konduğuna dâir Hz. Osman'a itiraz etmesi ve Hz. Osman'ın da bu itiraza karşılık; “aralarında besmele olmayışından ve mevzularının birbirine benzeyişinden dolayı ben bu iki sureyi birbirinin devamı zannettim de onun için böyle yaptım" diye cevap vermesi, Berâe Sûresi'nin başlı başına bir sûre olduğunu gösterir.
Ayrıca bu sûrenin on ayrı ismi oluşu[1405][284] da bu surenin başhbaşına bir sûre olduğuna delâlet eder. Nitekim Buhârî'de, el-Berâ b. Âzib'den nakledilen bir hadiste en son inen âyetin "Habibim senden fetva isterler, de ki: Allah, babası ve çocuğu olmayanın mirası hakkındaki hükmü (şöylece) açıklar"[1406][285] âyet-i kerimesi olduğu ve en son inen sûrenin de Berâe suresi olduğu[1407][286] ifâde ediliyor ki, bu da Berâe Sûresi'nin müstakil bir sûre olduğuna delâlet eder.
Ancak Berâe suresinin başında besmele yazılı olmadığı için Enfâl suresinden Berâe suresine geçerken besmele çekilmemesi mendubtur.[1408][287] Kıraat imamları el-Enfâl ile Berâe arasını üç şekilde okumuşlardır. Bu vecihlerin hepsjnde besmele terk edilir.[1409][288]
"Nemi Sûresi nazil oluncaya kadar Resûl-i Zişân Efendimiz, cümlesini yazmadı" sözünün manası açıktır. Ancak Nemi Sûresi inmeden önce Resûl-i Ekrem'in mektublarının başmda besmele bulunup bulunmadığı sorusu akla gelebilir .Bu! bakımdan meselenin anlaşılması için şunu belirtmek gerekir ki, bütün araplar mektublarına "bisnıikellahumme" sözüyle başlarlardı.
Resul-i Ekrem de; "O gerçekten Süleyman'dandır ve Rahman ve Rahim olan Allah'ın ismiyle başlarım"[1410][289] mealindeki âyet-i kerimesi nazil oluncaya kadar arabların bu âdetine uyarak mektublarmın başına sözü geçen cümleyi yazıyordu. Bu sûre indikten sonra mektublarmın başına: cümlesini yazmaya başladı ve bütün sûrelerin başına da bu cümlenin yazılmasını emretti. Bazı âlimler derler ki, besmele kitapların ve mektupların başına yazıldığı zaman, bir satır halinde yazılmalıdır. Bir kısmı birinci satırda diğer kısmı da ikinci satıra gelecek şekilde yazmaktan kaçınılmalıdır.

Münzirî'nin Muhtasar'in da hadisin mürsel olduğu belirtilmiştir.[1411][290]

788. ...îbn Abbâ,s'dan; demiştir ki: Peygamber (s.a.) kendisine ininceye kadar sûrenin sona erdiğini bilemezdi. Bu, İbnû's-Serh'in (rivayetinin) metnidir.[1412][291]

Açıklama

Resûl-i Zişân Efendimiz Nemi Sûresinin 30. âyet-i kerimesi gelinceye kadar cümlesini hiç okuyup yazmadığı bir önceki hadis-i şerifte ifâde edilmişti. Burada da Fahr-i Kâinat Efendimiz'in Besmele cümlesi nazil oluncaya kadar, sûreler arasında besmele bulunmadığı için okuduğu bir sûrenin sona erdiğini ve diğer bir sûreye geçmek üzere olduğunu bilemediği, ancak besmele cümlesi nazil olup da Berâ sûresinin dışında bütün sûrelerin başına yazıldıktan sonra okumakta olduğu sûrenin bittiğini ve yeni bir sûreye geçtiğini kolayca fark ettiği ifâde edilmektedir.
Bu ifâdeden anlaşılıyor ki, besmele, ayrı ayrı her sûrenin başına yazılmıştır. Hadis-i şerifte Besmelenin ayrıca indirilmesinden bahsedilmesi de onun başh başına müstakil bir âyet olduğunu gösterir.
Şevkânî "Neylü'l Evtar" da besmele ile ilgili olarak şunları söylemektedir: "Besmelenin, başında bulunduğu sûreden bir âyet olduğunu iddia edenlere bir şey denilemeyeceği gibi, başında bulunduğu sûreden bir âyet olmadığını iddia edenlere de birşey denilemeyeceği konusunda icma' vardır. Çünkü bu mevzu ihtilaflıdır. Söz götürür. Besmelenin bir harfi eksiltilemez veya ona başka bir harf ilâve edilemez. Bunda ittifak vardır. Ayrıca besemelenin Nemi Sûresinde bulunduğuna ve Berâe Sûresinin dışında bütün sûrelerin başında yazılı olduğuna dair de icma' vardır. Okunuşuna gelince Berâe Sûresinin dışında bütün sûrelerin başında okunacağına dâir yedi kıraat imamı ittifak etmiştir."[1413][292]

122-123. Namaz İçinde Vâki Herhangi Bir Olay Sebebiyle Namazı Kısaltmak

789. ...Ebû Katâde babasından; dedi ki: Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: "Ben (çoğu zaman) namaza (okumayı) uzatmak niyetiyle dururum da

(geriden) bir çocuğun ağladığını duyunca, annesine sıkıntı vermeyeyim diye namazımı kısa keserim."[1414][293]

Açıklama

Metinde geçen kelimesi sesli ağlamak demektir.şekilde medsiz olarak okunursa sessizce ağlamak demektir. İbn Ebî Şeybe'nin rivayet ettiği bir hadiste Resûl-i Zişan Efendimiz'in birinci rekâtında 60 âyet okuduğu bir namazın, ikinci rekatında bir çocuğun ağladığını duyduğu için kısa bir sûre okuduğu ifâde edilmektedir. Bu hadis-i şerifler Fahr-i Kâinat Efendimiz'in ümmetine karşı beslediği sınırsız, şefkatinin delillerinden biridir. Bilindiği gibi imamın arkasında namaz kılarken çocuğu ağlayan kadının kalbi çocuğuna takılıp kalacağından huzurlu bir şekilde namazına devam edemez. Yahutta namazını bozmak mecburiyetinde kalır. Her iki halde de ya cemaat, ya da huşu' faziletlerinin birinden mahrum kalmış olur. Çocuğunu ihmal etmesi halinde zavallının helak olması tehlikesi söz konusudur. İşte bu ihtimaller imamın namazda kıraati kısaltması için kâfi bir sebeptir.
Bu hadis-i şeriften kadınların çocuklarıyla beraber mescide geldikleri ve çocuklarını mescidin arka taraflarında bir yere koyarak kadın saflarına girip Resûl-i Ekrem'in arkasında cemaatle namaz kıldıkları, arkada kalan çocukların ağlaması halinde Resûl-i Zişan'ın okumayı kısalttığı anlaşılmaktadır. İşte bu hâdise çocukların mescide sokulmasında bir sakınca olmadığını ve kadınların erkek saflarının arkasında saf teşkil ederek imama uymalarının caiz olduğunu gösterir. Ancak cemaatin huzurunu bozabilecek veya camiyi kirletebilecek yaşta olan çocukların camiye getirilmemesi cami adabına daha uygun olur. Bir de bu hadis namazda iken müstehab olan bir şeyi yapmaya niyyet eden bir kimseye o müstehabı yapmanın vâcib olmadığına delâlet eder. Mâliki ulernâsından Eşheb bu görüşü kabul etmiyor. O'na göre ayakta nafile namaz kılmak niyyetiyie tekbir alan bir kimsenin bu namazı oturarak tamamlaması caiz olmuyor.[1415][294]
"İmam rukû'da iken yeni gelen bir kimsenin cemaate girmek istediğini hissederse, acaba o da yetişsin diye rukû'u uzatması caiz midir" sorusu da bu hadise bağlı olarak hatıra gelebilir.
Şâfiîlerden bazılarına göre imam rükü'a vardığı zaman namaza yetişmek için dışarıdan birinin geldiğini hissederse, o kimsenin cemaate rükû

faziletinden mahrum kalmaması için, rükû' halinde onu bekler. Zira insanın dünya ile ilgili bazı ihtiyaçlarından dolayı imamın kısa kesmesi caiz olunca, Allah Teâlâ'ya ibâdet için onun uzatması caiz hatta evlâ olur. Fakat Kurtu-bî buna itiraz ederek "Hadisde uzatmanın caiz olacağına delâlet yoktur. Çünkü uzatma namazda bir fazlalıktır. O namazı kısaltmakla bir değildir" demiştir.
İbn Battal'ın beyânına göre Şa'bî, Hasan el-Basrî ve Abdurrahman b. Ebi Leylâ da bu görüştedirler.
Bir kısım ulemaya göre, imam cemaate bıkkınlık vermeyecek şekilde yeni gelenlerin yetişmesini bekleyebilir. İmam Ahmed, İshak ve Ebû Sevr'in görüşleri budur.
İmam Mâlik'e göre, imam namazda cemaatın yetişmesini bekleyemez. Çünkü beklemesi arkasındaki cemaata zarar verir. Evzâî ile İmam Ebü Hanife'nin ve İmam Şafiî'nin mezhebleri de budur. Hatta Hanefilerin "ez-Zahîre" isimli kitablarında şöyle deniliyor: "İmam rükû' hâlinde iken gelenlerin ayak seslerini işitse bekler mi, beklemez mi? Bu hususta Ebû Yûsuf şunları söylemiştir: "Ben bu meseleyi Ebu Hanife ile İbn Ebî Leylâ'ya sordum. Beklemeyi ikiside mekruh gördüler.[1416][295] Muhammed b. el-Hasen es-Şeybânî ise, "böyle yapmanın şirk olacağından korkarım" demiştir. Şa'bî'-ye göre, imamın bir veya iki teşbih kadar beklemesi caizdir. Bazılarına göre, imam rükû teşbihlerini uzatarak okur. Fakat adedlerini artırmaz.
Sünen-i Ebû Dâvûd şârihi eş-Şeyh Halil Ahmed bu mevzuda Hanefi Mezhebinin görüşünü şöyle açıklıyor: "Eğer imam sadece gelen kimsenin namaza yetişmesi için rüku'u uzatırsa tahrimen mekruh olur ve hatta o imam hakkında şirkten korkulur. Lâkin küfrüne hükmedilemez. Çünkü o bu hareketiyle sadece camiye gelen bir adamın Allah'a ibâdet etmesine imkân vermekten başka bir şeye niyet etmemiştir. Fakat imam o kişinin ruku'a vararak Allah'a yaklaşmasına niyet ederek rüku'u uzatmışsa herhangi bir sakınca yoktur. Evlâ olan uzatmayı terk etmektir.[1417][296] Resul-i Ekrem'in öğle namazının ilk rekatında ayak sesi duyduğu için beklediğine dair olan 802 no'lu Ebû Dâvûd hadisi ise, zayıftır ve teVil edilebilir.[1418][297]

123-124. Namazda Kısa Okumak

790. ...Câbir (r.a.)'den; demiştir ki: Muaz (r.a.) Peygamber (s.a.) ile namaz kılar, sonra gelip bize imam olurdu. (Amr, bu cümleyi:) Bir de "sonra gelir kavmine imam olurdu" (şeklinde) rivayet etti. Bir gece Peygamber (s.a.) namazı geç kıldırmıştı. (Amr bu cümleyi) bir de "yatsıyı geciktirmişti" (şeklinde) nakletti. Muâz (bir gün yine) Peygamber (s.a.)'le namaz kıldı, sonra gelip kavmine imam oldu ve Bakara Sûresi'ni okumaya başladı. Bunun üzerine bir adam cemaatten ayrılarak (kendi başına) namaz(ım) kıldı. (O'na): "Be adam sen münafık oldun" denilince:
Ben münafık olmadım, diye cevab verdi. Sonra Peygamber (s.a.)'e gelerek:
Ey Allah'ın Resülu! Muâz seninle beraber namaz kılıyor, sonra gelib bize imam oluyor. Bizse develerle su taşıyan ve ellerimizle çalışan kimseleriz. Muâz gelib bize imam oldu ve (namazda) Bakara Sûresini okudu dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.):
"Ey Muâz! Sen fitneci misin? Fitneci misin sen? Filan ve filan sureleri okusaydın ya!" buyurdular.
Ebu'z-Zübeyr dedi ki: "Peygamber (s.a.) (Muâza) "Sebbihisme Rabbika'la'lâ, velleyli iza yağşâ (sûrelerini okusaydın ya)" demişti. Biz (bunu) Amr'e hatırlattık. (O da); "Öyle zannediyorum ki (bunu) Câbir de (böyle) söylemişti" dedi.[1419][298]

Açıklama

Bu hadisin kütüb-i sittede bulunana rivayetlerin tümü bir araya getirilince, Hz. Muaz’ın yatsı namazını Resul-i Ekrem'le beraber kıldıktan sonra bir de gelip kavmine aynı namazı imam olarak kıldırdığı ve bunu devamlı yaptığı anlaşılıyor. Bazı rivayetlerde bu namazın akşam namazı olduğu ifâde ediliyor.[1420][299] Bu, Mz. Muâz'ın bazan da akşam namazını Resûl-i Ekrem'in ardında edâ ettikten sonra gelip aynı namazı bir de imam olarak kavmine kıldırdığını gösterir. Akşam namazı ile mecazen yatsı namazı da kast edilmiş olabilir.
Bu olay, ilim adamları arasında farz kılmak isteyen bir kimse nafile kılan bir imama uyarak farz namazı kılabilir mi, kılamaz mı? meselesine ve bu mesele üzerinde farklı görüşlerin doğmasına yol açmıştır.
Bazıları bu hadisi delil göstererek; "Hz. Muâz, farz olan yatsı namazını Resûl-i Ekrem'in arkasında edâ ettiği halde bir de kavmine gidip onlara aynı

namazı imam olarak kıldırdı. Dolayısıyla Hz. Muâz'ın imam olarak kıldırdığı bu namaz kendisi için nafile, cemaat için farz idi" demek suretiyle, farz kılan bir kimsenin nafile kılan bir kimseye uyabileceğini söylerler.
Nitekim Şafiî, Evzâî, Ahmed b. Hanbel, Atâ ve Tâvûs bu görüştedirler.
İmam Mâlik'e göre, imam ile cemaatin niyet ettikleri namaz farklı olursa cemaatin o imamla kıldığı namaz makbul değildir.
Hanefî ulemâsına göre ise, farz kılan nafile kılana uyamaz ise de, nafile kılan farz kılana uyabilir.
Hanefî ulemâsı gibi farz kılanın nafile kılana uyamayacağı görüşünde olan bazı ilim adamları, "Hazret-i Muâz'ın Resûl-i Ekrem (s.a.) ile kıldığı namazın nafile olduğunu, daha sonra gelip kavmine kıldırdığı namazın farz olduğunu" söyleyerek bu hadisi te'vil etmişlerdir. Nitekim bunlardan biri de Hanefî ulemasından Buhârî şârihi merhum Aynîdir. Ayni'nin bu mevzu-daki sözlerini şu şekilde özetlemek mümkündür:
1. Hz. Muâz'ın bu hareketi farz kılan bir kimsenin nafile kılan bir kimseye uyabilmesi için bir delil olamaz. Çünkü Resûl-i Ekrem'in Muâz'ın bu olayını ayrıntılı olarak dinlememiş olması mümkündür. Bu bakımdan bu olay Resul-i Ekrem'in tasvib ve takririnin bir ifâdesi değildir.
2. Niyyet gizli bir şeydir. Bu bakımdan Hz. Muâz'ın önce Resûl-i Ekrem'in arkasında imamlığın inceliklerini kavramak için nafile niyetiyle namaz kılıp sonra da kavmine gelerek, imam olmak suretiyle farz namaz kıldırmış olması ve cemaatin de bunu bilmemiş olması mümkündür.
3. el-Mühelleb'e göre Muâz hadisi İslâmın ilk devirlerine aittir.
4. Râvinin bahsettiği Hz, Muâz'ın, Hz. Peygamber'in ardında kıldığı namaz belki de gündüzün kılınan namazlardan biridir.
5. Bu hadis mensûhtur. Nitekim Tahâvî merhum bu mevzuda şunları söylemiştir: "İhtimal ki Hz. Muâz'ın aynı namazı iki defa kılması farzların ikişer defa kılındığı zamanlarda olmuştur. Çünkü İslâmın ilk zamanlarında böyle yapılırdı." Tahavî bu sözüne delil olarak da "Bir namaz günde iki defa kılınamaz" mealindeki İbn Ömer hadisini göstermiştir.[1421][300]
Namazdan çıkan bu zatın kim olduğu hakkında kesin bir bilgi olmamakla beraber Ebu Dâvûd et-Tayâlisî bu zatın Hazm b. Ebî Ka'b olduğunu söylemiştir. Haram b. Milhân olduğunu söyleyenler de vardır. Rivayete göre, Hz. Haram, Enes b. Mâlik'in dayısıymış. Namazdan sonra hurma

bahçesini sulamak istiyormuş. Bu sebeble namazdan ayrılarak tek başına kılıp gitmiş. Namazdan ayrılmadığını, sadece cemaatten ayrılıp namazını imamla kıldığı namazın üstüne bina ettiğini söyleyenler varsa da bir delile dayanmıyorlar. Hem de Müslim'in rivayetinde bu adamın selâm vererek namazdan ayrıldığı açıkça ifâde ediliyor.
Hadis-i şerifte geçen "fettan" kelimesi, nefret ettiren manasında kullanılmıştır. Çünkü namazda uzun okumak cemaatin namazdan çıkmalarına ve cemaatten nefret edip uzaklaşmalarına sebep olur. Bazıları fettan sözüyle azab vermek manası kast edilmiş olduğu görüşündedirler. Çünkü Hz. Muâz (r.a.) uzun okumakla cemaata azab vermiştir.
Hadis-i şerifin sonundaki Ebu'z-Zübeyr'in sözlerinden anlaşılıyor ki, aslında Resûl-i Zişan Efendimiz, Hz. Muâz'a "Bakara Sûresi'ni okuyacağına A'la ve Leyi surelerini okusaydın olmaz mıydı?" dediği halde, Râvî Amr, bu hadisi Hz. Câbir'den naklederken, bu sûrelerin isimlerini unutmuş ve falan falan sûre diye nakletmiştir. Sonra Ebu'z-Zübeyr bu durumu kendisine hatırlatarak; "bu sureler A'la ve Leyi sureleri değil miydi?" deyince; "Öyle zannediyorum ki Câbir bu sûreleri söylemişti ama ben unutmuşum" diye cevap vermiştir.[1422][301]

Bazı Hükümler

1. Ta'zır cezası sözle de olabilir.
2. Cemaatin dağılmasına sebeb olacak davranışlara karşı çıkmak caizdir.
3. İmam cemaatin durumunu göz önünde bulundurmalı, okuyacağı sûrelerin uzunluğunu ona göre tayin etmelidir.
4. Bir namazı cemaatle iki defa kılmak caizdir. Her ne kadar bazıları hadisten bu hükmü çıkarmışlarsa da, az önce rivayet ettiğimiz "Bir namazı bir günde iki defa kılmayın" mealindeki İbn Ömer hadisi bu görüşü reddeder. **5.** Cemaatin imamdan ayrılarak tek başına namaz kılması caizdir. Şâfiîlerden bu konuda üç görüş nakledilmiştir:
a. Esah olan kavle göre, kişi Özrü almasa bile cemaatten ayrılarak tek başına namaz kılabilir.
b. Kesinlikle cemaatten ayrılamaz.
c. Meşru bir özürden dolayı cemaati terketmesi caizdir. İmamın uzun bir sûre okuması da cemaati terk için meşru' bir özürdür.

İmam Ahmed'in de bu mevzuda iki rivayet vardır. İmam Mâlik ile Hanefi âlimlerine göre cemaatin imamdan ayrılmaları asla caiz değildir.
Bu hadis daha önce 599 numarada geçtiği halde, baba ile ilgisinden dolayı burada da zikredilmiştir.[1423][302]

791. ...Hazm b. Ebî Ka'b'dan (nakledildiğine göre:) akşam namazı kıldırmakta olan Muâz b. Cebel'e uğradığında Peygamber (s.a.): "Ey Muâz fitneci olma, senin arkanda yaşlı, zayıf, ihtiyaç sahibi ve yolcu (kimseler de) namaz kılmaktadır." diye buyurmuştur.[1424][303]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte, Peygamber (s.a.)'in Hz. Muâz'ı azarladığı namazın akşam namazı olduğu ifade edilmektedir. Halbuki bu namazın yatsı namazı olduğuna dair pek çok hadis-i şerif vardır. Nitekim bir önceki hadis-i şerifte de bu namazın yatsı namazı olduğu geçmişti. Ve biz orada bu kelime farkına işaret ederek akşam namazı sözüyle mecazen yatsı namazı kastedilmiş olabileceği gibi, azarlama hadisesinin hem yatsı hem de akşam namazlarında da ayrı ayrı zamanlarda vuku'a gelmesinin mümkün olduğunu ifâde etmiştik. Nitekim bundan önceki hadiste Muâz b. Cebel (r.a.)'in söz konusu namazda Bakara Sûresini okuduğu ifade edilirken Ahmed b. Hanbel'in Büreydetü'l-Eslemî'den rivayet ettiği bir hadiste Hz. Muâz'ın okuduğu bu sûrenin yani el-Kamer sûresi olduğunun ifâde edilmesi, bu olayın, ayrı ayrı zamanlarda tekerrür ettiğini ortaya koymaktadır.
Ahmed b. Hanbel'in rivayet ettiği bu hadiste olay şöyle anlatılmaktadır: "Muâz b. Cebel kavmine yatsı namazı kıldırırken sûresini okuduğu için bir adam daha namaz bitmeden kalkıp tek başına namazını kılıp gitmiş. Bunun üzerine Hz. Muâz bu adama karşı sert konuşunca adam da Hz. Peygamber'e gelerek bahçe sulamakta olduğunu o anda su endişesiyle erken çıkmak mecburiyetinde kaldığını beyân ederek özür dilemiş. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.) Muâz (r.a.)'a hitaben "Şems ve Duhâ süreleriyle kıldırsaydın ya" buyurmuşlar."
Görülüyor ki, daha önceki hadislerde Hz. Muâz'ın Bakara Sûresi'ni okuduğu ifade edilirken, burada sûresini okuduğu ifade ediliyor ki, bu olayın ayrı ayrı zamanlarda tekerrür ettiğini ifade eder. Aynı şekilde adamın cemaati terk edişindeki sebebin; birinde işçi olması dolayısıyla kıraatin

uzamasına tahammül edemeyişi gösterilirken; diğerinde, suyun çokça gelip bahçeyi basmasından korkusunun sebep olarak gösterilmesi de bu hâdisenin tekerrür ettiğine delalet eder. Yine İmam Âhmed'în Enes'ten rivayet ettiği bir hadiste bu adamın bahçe sulamak arzusuyla dışarı çıktığının ve Resûl-i Ekrem'in de Hz. Muâz'a "A'la ve Şems sûrelerini okusaydın ya" buyurduğunun ifâde edilmesi bu olayın muhtelif zamanlarda tekerrür ettiğini gösterir. Ancak Şurası muhakkak ki Muâz Hazretlerinin kendisi bir defa uyarıldıktan sonra bu hatada ısrar etmemesi gerekirdi. Böyleyken bu hatada ısrar etmesinin sebebi izaha muhtaçtır. Bunu şu şekilde açıklamak mümkündür. Başlangıçta Resûl-i Ekrem'in, Hz. Muâz'ı uzun sûre okumaması için ikaz etmesi, İslama yeni giren kimselerin cemaatten ve îslâmiyetten soğumaları tehlikesinden ileri geliyordu. Daha sonraları İslâmiyet gönüllere iyice yerleşince, Hz. Muâz, "artık uzun sûre okumakta bir sakınca kalmadı" düşüncesiyle yine uzun sûre okumaktan çekinmemiştir. Bu defa da Resûl-i Ekrem kendisini, arkasında yaşlı, zayıf, sıkışmış ve yolcu olan kimselerin bulunabileceği gerekçesiyle tekrar ikaz etmek lüzumunu hissetmiştir.
Buna göre zaruret olmadıkça imamın yatsı namazında A'la ve Şems, Leyi gibi orta uzunluktaki sûreleri okuması sünnettir. Çünkü yatsı istirahat ve uyku zamanına tesadüf eden bir namazdır. Onu fazla uzatmaya cemaat her zaman tahammül edemez. Bununla beraber akşam namazında olduğu gibi kısaltmak için de bir sebep yoktur.
Fettân'ın buradaki manası, namazdan nefret ettiren demektir.Çünkü uzun sûre okumak cemaatin namazdan çıkmalarına ve cemaatten tamamen nefret edip uzaklaşmalarına sebep olur. Bazılarına göre ise, fettan kelimesinin buradaki mânâsı "azab veren" demektir. Çünkü yatsı namazında uzun okuyan kimse cemaate azab verir.[1425][304]

792. ...Peygamber (s.a.)'in sahabilerinden birinin naklettiğine göre, Resûl-i Ekrem (s.a.) bir adama; "Namazda ne okuyorsun?" diye sormuş. O da:
Şehadet getiriyorum ve "Allah'ım senden Cennet'i istiyorum ve (Cehennemdeki) ateşten de sana sığınırım" diyorum. Ama senin ve Muaz'ın nağmelerini beceremiyorum diye cevap vermiş. Bunun üzerine Hz. Peygamber (s.a.) (şöyle) buyurmuştur:

"Biz de (senin gibi) Cennet ve Cehennem ile ilgili şeyler söylüyoruz"[1426][305]

Açıklama

Sözü geçen fakat ismi açıklanmayan sahâbinin Ebû Hureyre (r.a.) Hazretleri olduğu İbn Mâce'nin, bu hadisi naklederken verdiği senette açıklanmaktadır.
Hadis-i Şerifte geçen "şehâdet getiriyorum" sözünün anlamı mecazen "ettehiyyatü okuyorum" demektir. Ettehiyatü duası içerisinde şehâdet kelimesi geçtiği için bu duanın bir parçası olan şehâdet kelimesi söylenmiş. Fakat duanın tümü kast edilmiştir. "Nağme" ise, ağızdan çıkan ahenkli ve tatlı seslerdir. Bu sözüyle Hz. Ebû Hureyre, Hz. Peygamber'in ve Muâz'ın gizlice okudukları, bir söz ve ahenk hârikası ve şaheseri olan duaları tatlı bir nağmeye benzetmiş ve bu duaları kendisinin beceremediğini ve ne olduğunu da bilemediğini Fahr-i Kâinat Efendimiz'e güzel bir üslûb ile arz ederek cevabını beklemeye başlamıştı. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem; "Biz de senin yaptığın gibi Cennet ve Cehennem'le ilgili dualar ederiz. Allah'tan bize Cennet'i nasip etmesini ve Cehennem ateşinden de korumasını isteriz" diye cevap verdi. Ebû Hureyre Hazretlerinin Resûl-i Ekrem'in duâsıyla birlikte Hz. Mu-âz'ın duasından bahsetmesinin sebebi, Hz. Muâz'ın Ebû Hureyre'nin bulunduğu mahallede imamlık yapmasına bağlanabilir.[1427][306]

793. ...Câbir (r.a.), Muâz'ın olayını naklederek dedi ki; "Peygamber (s.a.) bir gence; "Ey kardeşimin oğlu namaz kılarken ne yapıyorsun?” diye sordu. (O da):
Fatiha okuyorum, bir de Allah'dan Cennet'i istiyorum, (Cehennem) ateş(in)den de (yine) Allah'a sığınıyorum. Senin güzel nağmelerinle, Muâz'ın nağmelerininse ne olduğunu bilmiyorum, diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.):
“Gerçekten Ben de Muâz da bu ikisi ile ilgili (isteklerde bulunmaktayız)" buyurdu veya buna benzer bir şey (söyledi.)[1428][307]

Açıklama

Resûl-i Ekrem (s.a.) Efendimizin soru yönelttiği bu genç bir önceki hadis-i şerifte sözü geçen kimsedir. Resûl-i Zişan'ın sorusuna karşılık bu genç, ayakta iken Fatiha okuduğunu, oturduğu zaman da "et-Tehiyyatü" duasını okuduğunu, fakat Resûl-i Ekrem'le imamlık yapmakta olan Hz. Muâz'ın fevkalâde ahenkli dualarını anlayamadığını ifade etmiştir.
Bu gencin verdiği cevapta aslında ayakta Fatiha okuduğu, oturduğu zaman da "et-Tehiyyâtu" okuduğu açıklanmışsa da bundan önceki hadisin râvisi Ebû Salih sadece "et-Tehiyyâtü"yü okuduğunu nakletmekle yetinmiş, konumuzu teşkil eden hadisi nakleden Ubeydullah b. Miksen de sadece Fatiha okuduğunu nakletmekle yetinmiştir.
Bazı nüshalarda "genç" kelimesi geçmemektedir. Metinde geçen "bu ikisi" sözünden maksat, Cennet ve Cehennem'dir. Yani "biz de senin yaptığın gibi Allah'tan bize Cenneti nasip etmesini ve Cehennem'den korumasını istiyoruz" demektir.
"Veya buna benzer bir şey" sözü ve bu sözdeki şüphe, hadisin râvisine aittir. Râvinin bu konudaki şüphesini söylemekteki maksadı Resûl-i Zîşân Efendimiz'in söylediği sözün aslını araştırmaya teşviktir. Şârih Hattâbî, "bu ikisi" sözüyle, bu gencin yapmış olduğu Cennet'i taleb ve Cehennem'den Allah'a sığınma dualarının kasd edilmiş olmasına da ihtimal vermektedir. İbn Huzeyme, ve Beyhakî'nin rivayet ettikleri bir hadiste ise bu gencin 790 no'lu hadis-i şerifte geçen Hz. Muâz'ın arkasında yatsı namazı kılmakta iken uzun süre okuduğu için cemaati terk eden ve bu yüzden cemaatin "sen münafık mısın?" itabına mâruz kalan kimse olduğu ve "sen münafık mısın?” sözüne tahammül edemeyen bu kimsenin sonra bir savaşta şehit olduğu bu yüzden de Hz. Muâz'ın; "ben yanılmışım" diye çok acı duyduğu rivayet edilmektedir.[1429][308]

794. ...Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz bir topluluğa namaz kıldıracak olursa, kısa kessin. Çünkü onların içinde zayıf olanı, hasta olanı, yaşlı olanı, iş-güç sahibi olanı vardır. Fakat yalnız kıldığı zaman, istediği kadar uzatsın."[1430][309]

Açıklama

Bu mevzuda rivayet edilen hadis-i şeriflerin tümü beraberce mütalaa edildiği zaman, imam için namazı çok uzatmadan kıldırmanın mendub olduğu anlaşılır. Hatta bunun vâcib olduğunu söyleyenler bile vardır. Fakat imamın uzun sûre okumasını isteyen seçkin bir cemaate namaz kıldıran imamın uzun sûreler okumasında, rükû ve sücudda teşbihleri artırmasında ise, herhangi bir sakınca yoktur. Nitekim aleyhissalatü vesselam Efendimiz Hazretlerinin, sahâbîlerin bu meseledeki aşırı istek ve rızalarını bildikleri için çok kere sûreleri uzattığı ve teşbihleri çoğalttığı bilinen bir gerçektir. Fakat şurası da muhakkak ki namazı kısa kıldıracağım diye namazın erkân ve âdabına riâyet etmemek de son derece tehlikeli bir harekettir. Çünkü Resûl-i Ekrem rükû' ve sücûdunu tam olarak yapmayan bir kimseye "dön de namazını yeniden kıl, çünkü sen namaz kılmış değilsin" buyurduğu gibi[1431][310] diğer bir hadisinde de: "Rükû ile sücûdda belini dümdüz etmeyen kimsenin namaz borcu düşmez"[1432][311] buyurmuştur. Namazı çok uzatmadan kıldıranlardan biri Enes b. Mâlik Hazretleridir. Sa'd b. Ebî Vakkâs (r.a.)'da mescidde namaz kılarsa rüku' ve secdeleri kısa tutardı. Evinde kıldığı vakitlerde ise, namazı, rükû ve sücûdu uzatırdı. Niçin böyle yaptığı kendisinden sorulunca şu cevabı vermiştir: "Biz imamız bize uyulur" demiştir. Zübeyr b. el-Avvâm ile Ammâr b. Yâsir de namazı kısa kıldınrlarmış. Kendilerine bunun sebebi sorulduğu vakit, "şeytan vesvese vermeden namazı bitirmek" gayesiyle böyle uzatmaktan kaçındıklarını ifâde ederlermiş. Ebû Hureyre Hazretlerine; "Namazı niçin böyle kısa kıldırıyorsun? Resûlullah da böyle kısa mı kıldırırdı?" denildiği zaman; "Evet, bununla beraber ben, büsbütün onun namazına benzetemiyorum" diye cevap vermiştir. Ömer (r.a.) şehadetine sebep olan yaralan aldığı zaman Abdurrahman b. Avf Kevser Nasr süreleriyle namazı kıldırmıştır.[1433][312] Netice olarak:

1. Şâfiîlere göre, imamın kıraati uzatması, cemaatin buna razı olduklarını açıkça söylemeleri şartı ile sünnettir. Sabah namazı ile cuma namazı bunun dışındadır.. Bu namazlarda cemaatin rızası şart değildir.

2. Malikîlere göre şu şartlar bulunursa, imamın uzatması mendubtur:

a. Camide fazla kalabalık bulunmamalıdır.

b. Cemaatin buna razı olduğu ya hallerinden bilinmeli ve yahutta bunu istediklerini açıkça ifâde etmiş olmalılar.

c. Cemaatten birinin özrü bulunmamalı.

3. Hanefîlere göre ise, cemaate ağır gelmeyeceğini bilirse, imamın kıraati uzatması sünnet, ağır geleceğini bildiği halde uzatırsa mekruhtur. Hanefîlere göre, Hucurât'tan Burûc'a kadar olan sûreler sabah ve öğle namazlarında okunur. Yalnız öğle namazında sabahkinden biraz daha kısa tutulur. Bürûc'dan Beyyine Sûresine kadar olan sûreler ikindi namazlarında okunur. Beyyine'den aşağısı da akşam namazında okunur. Bu mevzuun geniş izahı 806 numaralı hadisin şerhinde gelecektir. Ayrıca 791 no'lu hadisin açıklamasında da mevzumuzla alakalı malumat vardır. Mufassal ve kısa sûrelerle ilgili bilgi için de 786 no'lu hadisin şerhine bakılabilir.[1434][313]

Bazı Hükümler

1. İmamın namaz esnasında cemaatın durumunu gözetmesi, en zayıf olan kışının durumunu nazar-ı itibara alması gerekir.
2. Nafile kılan ve yalnız namaz kılan kişinin dilediği şekilde namazını uzatabileceğinin caiz olduğuna delâlet etmektedir.[1435][314]

795. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Biriniz bir topluma namaz kıldırdığı zaman, hafif tutsun. Çünkü aralarında hasta, yaşlı ve ihtiyaç sahibi olan vardır."[1436][315]

Açıklama

Bu hadisle ilgili açıklama bir önceki hadisin izahında geçtiğinden burada tekrara lüzum görülmemiştir.[1437][316]

Namazın Sevabını Azaltan Hususlar[1438][317]

796. ... Ammar b. Yâsir (r.a.) demiştir ki: Peygamber (s.a.)'i şöyle buyururken işittim: "Kişi namazı bitirirde kendisine ancak namazının onda bir (sevab)İ dokuzda biri, sekizde biri, yedide biri, altıda biri, beşte biri, dörtte biri, üçte biri, yansı (gibi namazdaki ihlâsına göre sevab) yazılır"[1439][318]

Açıklama

İnsanların namazdan kazandıkları sevap, namazdaki ihlâs ve huşûları nisbetindedir.Namaza bütün kalbiyle yönelen ve kendini veren kimse namazın en küçük adabına varıncaya kadar riâyet edeceği için eksiksiz sevab alacaktır. Fakat namazın farzlarına, vâciblerine, sünnet ve adabına rivayette kusur eden kimsenin sevabı ise, ona göre olacaktır. Nitekim İmam Ahmed'in rivayet ettiği bir hadis-i şerifte Peygamber (s.a.)'in: "Sizin içinizden bazı kimseler namazlarını tam olarak kılarlar, bazıları yarısını, bazıları üçte birini, bazıları dörtte birini, bazıları beşte birini kılarlar" dediği ve onda bire kadar saydığı"[1440][319] rivayet edilmiştir. Bu bakımdan insan namazda iken vâcib Teâlâ'ınn huzurunda bulunduğunu bilmeli, okuduğu âyet ve duaların mânâsını iyiden iyiye düşünmeli, Cenab-ı Hak'tan gayrisini kalbine getirmemeli ve huşu içinde bulunmalıdır. "Namazda huşûlu olmalıdır" demek, namaz kılan kimsenin kendini bütün varhğıyle namaza verip Allaha yönelmesi demektir ki, bunun zahirî ve bâtını şartları vardır.
Zahirî şartları: Namaz kılan kimsenin sakin olması, ayakta iken secde yerine rükû'da iken ayakları ucuna, secdede burnunun ucuna, otururken de kucağına bakmak, sağa-sola bakınmamak, elini yanlarına salmamak, namazın dışında bîrşeyle meşgul olmamak ve imamın önüne geçmekten sakınmakla gerçekleşir. Butınî şartlar ise, namaza durunca insanın kendisini Allah Teâlâ'nın huzurunda düşünerek okuduğu âyet, duâ ve teşbihlerin mânâsını düşünerek, manevî bir ürperişle ilâhî bir atmosferin kendisini sarmasıyla gerçekleşir. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre namazın tam olması huşû'-nun bulunmasına bağlıdır. Huşu'suz namaz eksiktir. Huşu' azaldıkça namazın sevabı da hadis-i şerifte ifade edildiği gibi sıfıra doğru duşuş kayd eder. Bazıları "huşu namazın bir rüknüdür" demişlerse de, gerçekte huşu, namazın sıhhatinin şartı değil, ancak sevabının şartıdır.[1441][320]

124-125 Öğle Namazındaki Kıraatla İlgili Hadisler

797. ...Atâ b. Ebî Rebâh'dan rivayete göre Ebû Hureyre (r.a.) şöyle demiştir: Her namazda Kur'ân okunur. Peygamber (s.a.)'in bize duyurduğunu biz de sizlere duyuruyoruz. Bizden gizlediğini biz de sizden gizliyoruz.[1442][321]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, imam Ahmed'in Müsned'i ile Müslim'in Sahih'inde, "her namazda kıraat vardır" şeklinde rivayet edilmiştir. Bundan, kıraatin her namazda farz olduğu anlaşılır. Bu hadis Müslim'in diğer bir rivayetinde; "Resûl-i Ekrem (s.a.) namazın tümünde okurdu" şeklindedir. Müslim'in bu rivayeti namazın her rekatında Kur'ân okunmanın farz olduğunu ifâde eder. Bütün rivayet farklarıyla beraber hadis-i şerif, "hiç bir namazda Kurarı okunmaz" diyenlerle, "öğle ile İkindi namazlarında kıraatin farz olduğunu" inkâr edenlere karşı bir hüccettir.

"Resûl-i Ekrem'in bize duyurduklarını biz de sizlere duyuruyoruz" sözü, bu hadisin hükmen merfu bir hadis olduğunu gösterir. Çünkü bu sözün mânâsı, "kıraatin nerelerde açık nelerde gizli olacağını biz Resul-i Ekrem'den aldık, aldığımız gibi de size gösteriyoruz" demektir. Ayrıca bu sözden cehrî okunacak yerde cehrî, gizli okunacak yerde de gizli okumak gerektiği anlaşılır. Tahâvî'nin rivayetinde Ebû Hureyre'nin şöyle dediği naklediliyor: "Resûl-i Ekrem bize imam olurdu da bazen gizli bazen da açıktan okurdu. Açık okuması akşam, yatsı, sabah, cuma, bayram namazlarında, gizli okuma s id a öğle ve ikindi namazlarıyla akşamın üçüncü, yatsının son iki rekât-leri gibi yerlerde olurdu." Bunlar, üzerinde ulemânın ittifak ettiği meselelerdir. İstiska namazında Ebû Yûsuf, Muhammed, Şafiî ve İmam Ahmed'e göre sesli okunur. Ay ve güneş tutulması namazlarında Ebû Hanife ile Muhammed'e göre gizli, Ebû Yûsuf'a göre sesli, Şafiî'ye göre güneş tutulmasında gizli; ay tutulmasında açık okunur. Diğer nafile namazlara gelince gündüz kılınan nafilelerde açık okunamaz. Gece kılman nafilelerde ise, gizli veya açık okumak ihtiyarîdir. İmam Nevevî'nin beyânına göre, gece kılınan nafile namazları hakkında Şafiî mezhebinde iki görüş vardır:

1. Açık okunur; **2.** Açık veya gizli okumak ihtiyarîdir.

Yalnız başına namaz kılan kimsenin, sesli kılınan sabah, akşam, ve yatsı namazlarını sesli kılması Malikîlere ve Şafiîlere göre müstehabtır. Ebû Hanife'ye göre ise, ihtiyarîdir.[1443][322]

798. ...Ebû Katâcle'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.) bize namaz kıldırırdı da öğle ve ikindi namazlarının ilk iki rekâtlarında Fatiha'yla beraber iki sûre okurdu. Bazan da bize âyeti işittirirdi. Öğle namazında birinci rekâtı uzun, ikinciyi kısa tutardı. Sabah namazında da böyle yapardı.[1444][323]

Ebû Dâvûd dedi ki: (Râvi) Müsedded, Fatiha ile sûreden söz etmedi.[1445][324]

Açıklama

Bu hadis-i şerif öğle ikindi ve sabah namazlarında okunacak Kur'ân'ın miktarını ve mâhiyetini beyân etmektedir.
"Fatihayla beraber iki sûre okurdu" sözüden maksat, "birinci rekatta Fatihadan sonra bir sûre, ikinci rekatta da yine bir sûre olmak üzere ilk iki rekatte toplam iki sure okurdu" demektir. Bu ifâdeden aynı zamanda, namazda kısa bile olsa bir sûreyi tam olarak okumanın, uzun bir sûrenin bir bölümünü okumaktan daha faziletli olduğu anlaşıldığı gibi, sûre okumanın sadece birinci ve ikinci rekâtlara tahsis edildiği de anlaşılır. Nitekim ulemânın büyük çoğunluğu bu görüşte olduğu gibi, İmam Şafiî'nin eski mezhebi 4e böyledir.İmam Şafiî (r.a.)'nin sonraki içtihadına göre ise sürenin dört rekâtlı namazların üçüncü ve dördüncü rekâtlarında, üç rekatlı namazların da üçüncü rekâtında Fâtiha'dan sonra okunması müstehabdır. Şafiî Hazretlerinin bu görüşü Ebû Hâmid ve el-Hâvî sahibi tarafından nakledilmiştir. Sûre okumanın müstehab olduğuna dâir İmam Şafiî'nin delili Müslim'in rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir: "Peygamber (s.a.) öğle namazının ilk iki rekâtının her birinde otuzar âyet kadar, son rekâtlarında ise on beşer âyet yahut bunun yarısı kadar okurmuş. İkindi namazının ilk iki rekatından her birinde on beşer âyet kadar; son rekâtlarında da bunun yarısı kadar okurmuş"[1446][325] İmam Şafiî Hazretlerine göre, bu hadis namazda Fâtiha'dan sonra sûre okumanın müstehab olduğuna ve bunun miktarının da en az yedi âyet olduğuna delâlet etmektedir.
"Bazan da bize âyeti işittirirdi" cümlesi ise, Buhârî'de; "bazen biz âyeti işitirdik" şeklinde rivayet edildiği gibi, Nesâî'de "Lokman ve Zâriyât Sürelerinden (okuduğu) bir âyetten sonra diğer bir âyeti işitirdik" şeklinde rivayet edilmektedir. Bu rivayetler gizli okunması gereken namazlarda isterse bile bile olsun Fatiha' dan veya sûreden bir âyeti sesli okumanın bir sakıncası olmadığını, bu durumun sehv secdesini gerektirmediğini ifâde etmektedir. Ancak aksini iddia edenler de vardır. Bu bakımdan bu hadis, "öğle ve ikindi namazlarında gizli okumak namazın sıhhatinin şartıdır" diyenlerin aleyhine bir delildir.

Bu mevzuda Nevevî şunları söylemektedir: "Bu hadis gizli okunan namazlarda sesli okumanın da caiz olduğuna delâlet ettiği gibi böyle namazlarda gizli okumanın namazın sıhhati için şart olmadığına da delâlet eder. Ayrıca bu şekilde bir âyeti seslice okuyuvermek namazdaki tefekkür ve huşu' neticesinde meydana gelmiş de olabilir."
Tîbî'ye göre ise, buradaki "işittirmek"ten maksat okunan kelimelerin sadece hangi sûreden ve hangi kelime olduğu fark edilmeyecek kadar sesi yükseltmektir.
Hanefî ulemâsına göre, namazda gizli veya yerine göre sesli okumak vâcibtir. Ancak bir veya iki âyeti sesli okumak kıraati gizli olmaktan çıkarmaz. Resûl-i Ekrem (s.a.)'in ender olarak böyle bir veya birkaç âyeti okuması, bunun caiz olduğunu beyân etmek maksadına bağlanabilir.[1447][326]
"Öğle namazında birinci rekatı uzatır, ikinciyi kısa tutardı..." sözünü Abdürrezzak'm Ma'mer'den rivayet ettiği şu 800 no'Iu hadis-i şerif güzel açıklar. "Peygamber (s.a.) halkın cemaate yetişebilmesini sağlamak için birinci rekatı uzatırdı." Yine Abdurrezzak'ın İbn Cüreyc vasıtasıyla rivayet ettiği bir haberde Atâ'nın şöyle dediği ifâde ediliyor: "Cemaat iyice çoğalıncaya kadar imam birinci rekati uzatmalıdır. Ben bunu arzu ediyorum." Birinci rekatı uzun tutmanın hikmetini birinci rekatta cemaatin kendisini daha çok namaza verdiğine ve daha çok huşulu olduğuna, ikinci rekatta ise, bunun nisbeten azalabileceğine bağlayanlar da vardır.
Nitekim Sevrî, Malikî mezhebi âlimleri ve Muhammed b. el-Hasen ile bir çok Şafiî uleması birinci rekatta, ikinci rekattan daha uzun okumanın müstehab olduğu görüşündedirler. Delilleri de konumuzu teşkil eden hadis-i şerifler ile birlikte, Müslim'in rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir: "Vallahi öğle namazına durulurdu da bir kimse Bakî'a gider abdest bozar, sonra abdest alır gelir; Resuluilah (s.a.) ilk rekatı uzattığından hala ilk rekatta bulunurdu."[1448][327]
Bazıları da: "Müstehab olan her iki rekatta okunan âyet miktarının eşit olmasıdır" demişlerdir. Bunların delilleri de İmam Ahmed ve Müslim'in Ebû Saîd el-Hudrî'den rivayet ettikleri şu hadis-i şeriftir: "Peygamber (s.a.) öğle namazının ilk iki rekâtının her birinde otuzar âyet kadar, son rekatlarında ise on beşer âyet yahut bunun yansı kadar okurmuş, ikindi

namazının ilk iki rekatından her biri de on beşer âyet kadar, son rekatlarında bunun yarısı kadar okurmuş."[1449][328]
Nitekim Ebû Hanife ve Ebû Yûsuf bu görüştedirler. Ancak bu iki büyük imam sadece sabah namazında birinci rekatın ikinciden daha uzun tutulmasının müstehab olduğunu söylerler. Nitekim Muhammed Zihni Efendi Ni'met-i İslâm isimli eserinde bu meseleyi şöyle ifade ediyor: "Ancak sabah namazının birinci rekatını ikinci rekattan istihbaben üçte iki veya üçte bir nisbetinde uzun okumaktır. Bu ölçü bazan âyetlerin adedi, bazan kelimeler ve bazan harfler itibariyle değişik olabilir."[1450][329]
Bu imamlara göre bu hadis-i şerifte geçen öğle ve ikindi namazlarında Resul-i Ekrem (s.a.)'in birinci rekatı, ikinci rekattan daha uzun tutmasının mânâsı, birinci rekatta ikinciden fazla olarak sübhâneke okuması ve eûzu çekmesidir. Birinci rekatta daha uzun okunacaktır diyenlerle her iki rekatta okunacak âyet miktarı eşit olacaktır diyenlerin arasını el-Beyhakî şöyle uzlaştırmıştır: "Şayet cemaate bazı kişilerin daha gelmesi bekleniyorsa imam birinci rekatı uzatabilir. Böyle bir durum söz konusu değilse, her iki rekatı da eşit tutar."
Hadiste geçen "sabah namazında da böyle yapardı" sözü, sabah namazında imam birinci rekatta ikinci rekattan daha uzun okur diyen imam Ebû Yûsuf ile Ebû Hanife'nin görüşünü desteklemektedir. Bu meselede İbn Hümâm diyor ki: "Sabah namazında birinci rekatın ikinci rekattan uzun olmasının öğle ve ikindi namazlarına benzetilmesi uzunluğun miktarı bakımından değildir. Sadece birincisinin ikinciye nisbetle daha uzun oluşu yönündendir. Bu da bilindiği gibi öğle ile ikindide sadece sübhâneke ve eûzu farkıdır. Sabah namazında ise, birinci rekatla ikinci rekat arasındaki fark üçte iki veya üçte bir nispetindedir denebilir.[1451][330]

Bazı Hükümler

1. Namazda Fatiha'dan sonra sûrenin sessiz okunan namazlarda bazı ayetlerin sesli okunması namaza zarar vermez.
2. Birinci rekatlarda ikinciye nispetle daha uzun okumak caizdir.
3. İbn Dakîk el-îd'e göre bu hadis aynı zamanda bilinenden hareketle bilinmeyen hakkında hüküm vermenin caiz olduğuna da delâlet eder. Çünkü bir sûrenin tek bir âyetini işitince diğer âyetlerinin de sessizce okunduğuna

hükmetmek, elde kesin bir delil olmadığı halde bilinenlere bakarak bilinmeyenler hakkında hüküm vermekten başka bir şey değildir.[1452][331]

799. ...Ebû Katâde'den (şu bir önceki hadisin) bir kısmı rivayet edilmiş (bu rivayete râvi el-Hasen b. Ali) şunu ilâve etmiştir: "Son iki rekatte de Fâtiha'yı okurdu." (Râvi el-Hasen) Hemmâm'dan rivayetinde ise bu hadise (şunu da) ilâve etmiştir. (Hemmâm) dedi ki; ilk rekâtta (kıraati) ikinci rekattan daha çok uzatırdı, ikindi namazında da sabah namazında da böyle yapardı.[1453][332]

Açıklama

Bu hadis-i şerif bir önceki hadisin devamı mahiyetindedir.Râvi el-Hasen bir önceki hadis-i şerifi, Yezîd b. Harun'dan; "Bazan bize âyeti işittirirdi" sözüne kadar rivayet etmiş ve fazla olarak da şunları nakletmiştir; "Ve son iki rekatta Fatiha okurdu." Bu fazlalığı bir de Müslim, Sahih'inde şu mânâya gelen lafızlarla rivayet etmiştir:
"Bize Ebû Bekr b. Ebî Şeybe rivayet etti. (Dedi ki): Bize Yezid b. Hârûn rivayet etti. (Dedi ki): Bize Hemmâm ile Ebân b. Yezid, Yahya b. Kesîr'den o da Abdullah b. Ebî Katâde'den; o da babası (Katâde)'den naklen haber verdi ki; Hz. Peygamber (s.a.) öğle ile ikindi namazlarının ilk iki rekatlarında Fatiha ile bir sûre okurdu. Bazan da âyeti bize işittirirdi. Son iki rekatlarda ise yalnız Fâtiha'yı okurdu."[1454][333]
el-Hasen'in rivâyelindeki bu fazlalık Müslim'in rivâyetindeki Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'nin yaptığı ilâveye aynen benzemektedir. Ancak şurasını unutmamak lâzımdır ki, müellifin bahsettiği el-Hasen'e ait fazlalık, Müsedded ile İbnü'l-Müsennâ'nın rivayetleri olan bir önceki hadise nisbetledir. Netice olarak el-Hasen'in rivayetinde sadece Resûl-i Ekrem'in son iki rekatta bir de Fatiha okuduğu ilâvesi bulunmaktadır. el-Hasen'in Yezid b. Hârûn vasıtasıyla Hemmâm'dan yaptığı rivayette ise şu fazlalık da vardır; "İlk rekâtta (kıraati) birinci rekattan daha çok uzatırdı, ikindi ve sabah namazlarında da böyle yapardı"
Müellifin bu fazlalığı sadece Hemmam'a isnad etmesi, bu hadisi Hemmam'la beraber nakleden Ebân b. Yezid el-Attâr'm rivayetinde bu fazlalığın bulunmadığı kanaatini uyandırıyorsa da aslında bu ilâve her ikisi

tarafından da rivayet edilmiş, fakat Müslim senedi kısalttığı için bunların isimlerinden söz etmemiştir. Müslim'in sadece Ebân'ın lafızlarını, Buhârî'nin de sadece Hemmâm'ın lâfızlarını nakletmiş olmaları ihtimali de vardır.

Bu hadisle ilgili hükümler bir önceki hadisin izahında geçmiştir.[1455][334]

800. ...Ebû Katâde'den; demiştir ki: "Biz Resûlullah (s.a.)'ın (namazın birinci rekatını) bu şekilde (uzatarak) cemaatin, birinci rekatta yetişmesini arzu ettiği kanaatine vardık."[1456][335]

Açıklama

Ebû Katâde (r.a.) Resûl-i Zişân'ın namazın birinci rekatında ikinci rekata nispetle daha uzun okuduğuna dâir 798 ve 799 no'Iu hadisleri rivayet ettikten sonra bu hareketin hikmetini beyân için bu sözleri söylüyor. Buradan anlaşılıyor ki; içlerinde Ebû Katâde'nin de bulunduğu cemaat, Resûl-i Ekrem'in birinci rekatta daha uzun okumasını, birinci rekata daha çok cemaatin yetişmesi arzusuna bağlamışlardır. 798 numaralı hadisin izahında da ifâde ettiğimiz gibi birinci rekatta insan daha dinç olduğu için okunan âyet-i kerimeleri daha iyi dinler ve dolayısıyla mânevi bir havaya kendisini daha çok kaptırır. Namazın özü sayılan ihlâs ve huşu kendisini daha çok sarar ama ikinci ve daha sonraki rekatlarda şeytanın vesvesesi insana arız olarak bu duyguların kaybolmasına sebeb olabilir.[1457][336]

801. ...Ebû Ma'mer'den; demiştir ki: Biz Habbab'a;
Hz. Peygamber (s.a.) öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okur muydu, diye sorduk. O da:
Evet, dedi. Biz;
Bunu nasıl anlıyordunuz? dedik;
Peygamber (s.a.)'in sakalının hareket etmesinden, diye cevap verdi.[1458][337]

Açıklama

Bu hadis-i şeriften anlaşılıyor ki öğle ve ikindi namazlarında Fahr-i Kâinat Efendimiz sessiz okuduğu için okunan Kur'ân işitilmediğinden sahabe-i kiram (r.a.) hazretleri, öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okunup, okunmayacağı konusunda şüpheye düşmüşler ve bu meseleyi huzur-i risâlet penâhîde en çok bulunmak şeref ve bahtiyarlığına eren ilk müslümanlardan Habbâb (r.a.) Hazretlerine sormayı uygun bulmuşlar: Metinde görüldüğü gibi Habbâb (r.a.) Hazretleri de onlara olumlu cevap vererek bu mevzudaki şüphelerini izâle etmiştir. Buhârî şârihi Kirmânî'ye göre ise, sahâbe-i Kiram'ın bu mevzudaki şüphesi sadece Fatihadan sonra ne okunacağı mevzusuyla ilgiliydi. Ancak Resûl-i Ekrem'in sakalının hareket etmesi öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okuduğuna hükmetmek için yeterli bir sebep değildir. Çünkü Resûl-i Zişânın sakalının hareket etmesi namaz içerisinde

teşbih ve zikirle meşgul olmasından da ileri gelebilir. Bu bakımdan sakalın bu hareketinin kıraatten ileri geldiğini kesinlikle ortaya koyabilecek bir delile ihtiyaç vardır. Her halde Habbâb (r.a.) Hazretleri bu namazları akşam, yatsı ve sabah namazları gibi sesli kılınan namazlara kıyas ettiği için bu hükme varmıştır. Bu ise yeterli bir delil değildir. Ancak bundan önce 798 numarada geçen hadisin, "Bazan da bize âyeti işittirirdi" cümlesi bu kıyasa ilâve edilirse işte o zaman, Resûl-i Ekrem'in öğle ve ikindi namazlarında da Kur'ân okuduğuna kesinlikle hüküm etmek mümkün olur.[1459][338]

Bazı Hükümler

1. Öğle ve ikindi namazlarında da kıraat vardır.
2. öğle ye ikindi namazlarında kıraat sessizdir.
3. Cemaatin imamın hareketlerini gözleriyle takip etmesi caizdir. Nitekim Mâliki âlimlerine göre ayakta iken secde edeceği yere değil, imamına bakar. Bu hadis bu meselede Malikîler için bir delildir. Onlar, "şayet imamın hareketlerini gözle takip etmek gerekmeseydi çenesinin hareket ettiğinin farkına varmak mümkün olmazdı" diyorlar. Hanefiyye ve Şâfiiyyeye göre ise, cemaatin ayakta iken secde yerine bakması sünnettir. Çünkü huşu'a en uygun hal budur. Nitekim "Ben nasıl namaz kılıyorsam, siz de öyle kılınız"[1460][339] buyurularak namazda sağa sola, karşıya bakmak yasaklanmıştır. Hz. Peygamber gibi namaz kılmak ancak namazı huşu içinde kılmakla gerçekleşir. Hanefilere göre rukû'da iken ayaklara, secdede iken buruna, teşehhudde iken kucağa bakmak lâzımdır. Ancak bundan Ka'be müstesnadır. Zira Ka'be'ye bakmak başlı başına bir ibâdettir.[1461][340]

802. ...Abdullah b. Ebî Evfâ[1462][341] 'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) öğle namazının birinci rekatında, ayak sesi duymaz oluncaya kadar kıyamda dururdu.[1463][342]

Açıklama

Her zaman!ümmetini gözeten Fahr-i Kâinat Efendimiz ümmetinin kazanacağı büyük ecir ve sevabı hesaba katarak birinci rekatta okuduğu Kur'ânı ikinci rekata nispetle uzatmıştır. Hatta birinci rekattaki bu okuma

namaza gelmekte olan kimselerin ayak seslerinin iyice kesilmesine kadar devam etmiştir. Bu hadis-i şerif sabah namazlarında olduğu gibi öğle namazlarında da birinci rekatta kıraatin ikinci rekâta nispetle daha uzun olacağını ifade etmektedir. Her ne kadar hadisin râvilerinden birinin kimliği bilinmediğinden dolayı hadis zayıf ise de 800 numaralı hadis-i şerif bu hadisi desteklemektedir. Nitekim İbn Ebî Şeybe'nin aynı senetle Ibn Ebî Evfâ'dan naklettiği bir hadiste de Resûl-i Ekrem (s.a.)'in ayak sesi işittikçe (kıraate devam edip) cemaati beklediği ifade edilmektedir. Biz bu mevzuda mezheplerin görüşlerini delilleriyle birlikte 798 numaralı hadis-i şerifin açıklamasında verdiğimizden burada tekrara lüzum görmüyoruz.[1464][343]

125-126. Son İki Rekâtte (Kıraati) Kısa Tutmak

803. ...Câbirb. Semure'den demiştir ki: Ömer (r.a.), Sa'db. Ebî Vakkâs'a;
"Gerçekten halk senden namaza varıncaya kadar her konuda şikâyet etmektedir, dedi. (O da):
Ben (namazın) ilk iki rekâtını uzatırım, son iki rekatini da kısa tutarım. Peygamber (s.a.)'in namazına uymakta kusur etmem diye cevap vecdi. (Hz. Ömer de):
Senden beklenen de budur, dedi.[1465][344]

Açıklama

Sa'd b. Ebî Vakkâs (r.a.) Kûfe'de vali iken câhil çöl arapları tarafından Halife Hz. Ömer'e şikâyet edilmişti. Bu çöl arapları Hz. Ömer'in tabiriyle "namaza varıncaya kadar her mevzuda Hz. Sa'd'dan şikâyetçiydiler." Hz. Sa'd aleyhindeki başlıca şikâyet onun namazı sünnete uygun olarak kıldırmamasıdır. Hz. Ömer bunu kendisinden sormuş Hz. Sa'd ona ikna edici cevabı vermişti. Kendisi Resûl-i Ekrem gibi ilk rekâtta çok duruyor, son iki rekâtı hafif tutuyordu. Yani son iki rekâtta ya kıraati hazfediyor, yahut kıraati kısa kesiyordu. Onun sözünden kıraati hazfettiğini (kaldırdığını) anlayanlar bu hadisi son iki rekatta kıraatin olmadığına dair delil gösterirler. Son iki rekatta rıkaatı farz görenler ise, Hz. Sa'd'ın "hazfederim" sözünü "kıraati kısa keserim" mânâsına alarak bu hadisin kendileri için bir delil teşkil ettiğini söylerler.

Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, bazı cahil çöl arabları her rekatta kıraatin eşit miktarda okunacağını zannederek bu büyük sahabîyi Halife Hz. Ömer'e şikâyet etmişlerdi. Hz. Sa'd, aleyhinde vuku' bulan bu ithamdan müteessir olarak, "namazı da bir takım bedevilerden mi öğreneceğim?" demişti.
Hz. Ömer, Sa'd'ın ikna edici sözlerini duyunca, "zaten bizim de senin hakkındaki kanaatimiz budur" veya "senden beklenen de budur" diye karşılık vermiş, memnuniyetini bildirmiştir.
Hz. Sa'd aleyhindeki ikinci iddia onun, gaziler arasında ganimetleri eşit dağıtmamasıydı. Gerçi ganimetin gaziler arasında eşit miktarda dağıtılması gerekir. Fakat devlet reisi veya vekili durumunda olan kimse, gördüğü bir maslahattan dolayı bazı gazileri taltif edebilir. Bu maslahatın sadece devlet yetkilisi tarafından bilinmesi yeterlidir. Fakat bedevilerin, özellikle hased ve garaz sahihlerinin bu gibi ince ve ilmî meselelere akıl erdirememesi gayet tabiîdir. Üçüncü iddia onun halk arasında hüküm verirken adaleti gözetmediği idi.
Bilindiği gibi Hz. Sa'd, İmam Mâlik'in ifadesiyle kıyamete kadar kendisinden sonra gelecek olanların en adaletlisi idi. Onun için Hz. Sa'd, aleyhindeki bu iftiradan son derece müteessir olmuş ve iftiracı Üsâme'ye karşı ellerini kaldırarak "madem ki böyle söyledin, ben de vallahi senin aleyhine üç dua edeceğim dinle! İlahi senin bu kulun yalancı ise, bu sözü riya-süma için ayağa kalkıp söylediyse, ömrünü uzat, fakir kıl, fitnelere uğrat" dedi. Sonraları o adama halinden sorulduğu vakit, "Kocamış, fitneye uğramış, zavallı bir fakirim, Sa'd'ın duası bana isabet etti" derdi. Abudullah b. Umeyr der ki, "sonraları O'nu ben de gördüm, ihtiyarlıktan kaşları gözlerine sarkmış olduğu halde, yolda kendisine rast gelirdim. Kızlara sataşır, onları çimdikler ve rüsvay olurdu." Hakikaten iftiracı Usame b. Katâde halk arasında rüsvay olmuş, hem fakir düşmüştü, hem de bakmakla mükellef bulunduğu
On bir tane kızı vardı. Fitnesi kadın yüzündendi. Kadın sesi duyar duymaz hemen o tarafa döner, rezaletten haya etmezdi. Kendisini ayiplayanlara "ne yapalım Sa'd'ın duası beni böyle yaptı" derdi. Gençliğinde de her kopan fitnede parmağı bulunurdu.
Hz. Sa'd'ın aleyhinde vuku bulan şikâyetler arasında O'nun güya ganimetlerden beşte birinin satışında bazı kişilere iltimasta bulunduğu, çarşıya yakın bir yerde bina ettiği köşküne, çarşının gürültüsünün kendisini rahatsız etmemesi için tahtadan kapı yaptırmış olduğu, ava merakı

yüzünden savaşlara çıkmadığı gibi asılsız bir takım suçlamalar da vardı. Yalnız Hz. Sa'd'ın konağına kapı yaptırarak halk ile arasına bir engel koymuş olması padişahların hâline benzemek gibi olduğundan Hz. Ömer'in üzüntüsüne yol açmıştı. Bundan dolayı konağın kapısının derhal sökülerek yıkılmasını emretmiş, görevli müfettişler konağa yapılan bu kapının dışında hiç bir iddianın doğru olmadığını tespit ederek Hz. Ömer'e bildirmişlerdir. Hz. Ömer yine aynı göreve devam etmesini Hz. Sa'd'a rica etmişse de Hz. Sa'd, bunu bir daha kabul etmemiştir.[1466][345]

Bazı Hükümler

1. Üç veya dört rekâtli farzların ilk iki rekâtlarında kıraat farz, son rekatlarında ise, farz değildir. İmam Ebu Hanife ve onun görüşünü tercih edenler bu hadisi delil getirerek dört ve üç rekâtli farz namazların üçüncü-dördüncü rekâtlarında kıraatin farz olmadığım söylemişlerdir. Bundan dolayıdır ki, "Hidâye sahibi ile diğer Hanefî uleması farz namazı kılan bir kimse hakkında "son rekatlarda isterse bir Fatiha okur, dilerse teşbih eder yahutta susar" demişlerdir. Bu görüş Hz. Ali, İbn Mes'ûd ve Âişe'den de rivayet edilmiştir.
2. Memurlarından biri şikâyet edilince yönetici, müfettiş göndererek şikâyeti yerinde tetkik ettirir. Müfettiş o yerin fazilet sahiblerinden olayı soruşturur.
3. Şikâyete maruz kalan kişi, şikâyet edildiği konuda, töhmetten kurtulmak için etraflı bir savunma yapabilir.[1467][346]

804. ...Ebû Said el-Hudrî'den; demiştir ki: Biz Peygamber (s.a.)'in öğle ve ikindi (namazlarındaki) kıyamını tahmin ederdik. Öğlenin ilk iki rekatındaki kıyamını (meselâ) elif lam mim tenzîl Secde sûresi kadar, (yani) otuz âyet miktarında olduğunu tespit ederdik. Son iki rekattaki kıyamını da bunun yansı kadar tahmin ederdik, İkindi (namazının) ilk iki rekatındaki kıyamını öğlenin son iki rekatı kadar tahmin ederdik. İkindinin son iki rekatındaki kıyamını da öğlenin son iki rekatının yarısı kadar tahmin ederdik.[1468][347]

Açıklama

Bu hadis-i şerif öğle ve ikindi namazlarının ilk iki rekatlarında ne kadar Kur'ân okunacağını, kıyamın ne kadar uzatılacağını beyân etmektedir. îmam Nevevî diyor ki; "Ulemânın beyânına göre Resûl-i Ekrem (s.a.), namazı cemaatin durumuna göre uzun veya kısa kıldırırdı. Bazan namazı uzatmak istediği halde çocuk ağlaması gibi bir sebepten dolayı kısa keserdi."
Bazıları Resûl-i Ekrem'in genellikle namazı uzatmadığını, namazı uzatmasının pek nâdir olduğunu söylerler ve "uzun kıldırması bunun caiz olduğunu göstermek için, hafif kıldırması da efdal olduğunu bildirmek içindir" derler. Gerçekten Resûlullah (s.a.)'in cemaat içinde hasta, zayıf ve iş-güç sahibi kimselerin bulunduğunu sebep göstererek, namazı uzatmayı emretmesi de bunu gösterir. Netice olarak "sünnet olan namazı kısa kıldırmaktır" denebilir. Hadis-i şeriften anlaşılıyor ki, Sahabe-i kiramın tahminine göre Resûl-i Zîşân Efendimiz öğle namazının ilk iki rekatında Elif-Lâm-Mim Secde Sûresi uzunluğunda otuz âyet, son iki rekatında ise, ilk iki rekatta okuduğunun yarısı yani on beş âyet kadar okurmuş. İkindi namazının ilk iki rekatında ise, öğle namazının son iki rekatında okuduğu kadar on beş âyet son ita rekatında da bunun yarısı kadar okurmuş.[1469][348]

Bazı Hükümler

1. Bütün namazlarda ilk rekatın ikinciden uzun tutulacağını söyleyenler bu hadis-ı şerifi delil getiriyorlar. Nitekim İmam Şafiî de bu görüştedir. Bazıları bütün rekatların birbirine eşit olacağını söylemişlerdir. İmam Ebû Hanife ile Ebû Yûsuf'a göre yalnız sabah namazının ilk rekatı ikinci rekatından uzun tutulur. İkinci rekatı birinci rekattan uzun tutmak ise, ulemânın ittifakıyla mekruhtur. Yalnız İmam Malik'in bunda bir sakınca girmediği rivayet olunur. Bir kimse gizli okunacak namazda unutarak aşikâr ve aşikâr okunacak namazda gizli okursa, İmam Ebû Hanife'ye göre, vacibi terk ettiğinden sehv secdesi lâzım gelir.
2. İkindi namazında okunan âyetlerin uzunluğu, öğle namazında okunan âyetlerin uzunluğunun yarısı kadardır. Öğle namazının ilk iki rekatında on beş, son iki rekatında da bunun yarısı kadar okunur.
3. Öğle ve ikindi namazlarının üçüncü ve dördüncü rekatlarında da Kur'-ân okunur. Öğle namazlarında ikindiye nispetle daha uzun Kur'ân okunmasındaki hikmet, öğle vaktinin uyku vakti olmasındandır. Birinci ve ikinci rekatlarda uzun sûreler okunmak suretiyle namaza ve özellikle ilk iki

rekata yetişmeleri sağlanmış olur. Üçüncü ve dördüncü rekatlarda Resûl-i Ekrem'in Kur'ân okuması bunun sünnet olduğunu beyân için değil de,caiz olduğunu beyân içindir. Hanefîlerin görüşü budur. Çünkü Resûl-i Ekrem öğle ve ikindi namazlarının son iki rekatında sadece Fatiha okurdu. Câbir b. Abdullah hadisi buna delildir.[1470][349]

126-127 Öğle-İkindi Namazlarında Kıraatin Mikdarı

805. ...Câbir b. Semure'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.) öğle ve ikindi (namazlarında): surelerini ve bunlar kadar olan diğer sûreleri okurdu.[1471][350]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, Resûl-i Zişân Efendimiz'in öğle ve İkindi namazlannda Tarık süresiyle Bürûc sûrelerini veyahutta bunlara denk uzunlukta olan evsat-i mufassal denilen surelerden birini okuduğunu beyân etmektedir. Biz 786 numaralı hadisin açıklamasında, sûrelerin uzunluk bakımından kısımlarını beyân etmiştik. Bilindiği gibi cemaate ağır gelmeyeceği bilinirse, imamın kıraati uzatması Hanefî mezhebine göre sünnettir. Ağır geleceğini bildiği halde uzatması ise, mekruhtur. Diğer mezheb imamlarına göre de bazı şartların bulunması halinde durum böyledir. Ancak Hanefi ulemâsına göre, sabah ve öğle namazlarında Hücûrât'tan Bürûca kadar olan ve Tivâl-ı Mufassal denen sûreleri, ikindi ile yatsı namazlarında Bürûc'da Beyyine'ye kadar olan ve Evsat-i Mufassal denen sûreleri,akşam namazında da Beyyine'den Nâsâ kadar olan sûreleri okumak sünnettir. Cemaatin durumuna göre daha uzun veya daha kısa okumak caizdir. Nitekim Resûl-i Ekrem'in bazı değişik uygulamaları bunun caiz olduğunu göstermek içindir. Bu mevzudaki diğer mezhep imamlarının görüşünü 794 no'lu hadis-i şerifin açıklama kısmında yazdığımız için burada tekrara lüzum görmüyoruz.[1472][351]

806. ...Câbir b. Semure demiştir ki: Resûlülallah (s.a.) güneş (tam tepe noktasından batıya doğru birazcık) kaydımı öğleyi kılardı ve aşağı yukarı Leyi suresi uzunluğunda bir sûre okurdu. İkindiyi de Öyle kıldırırdı. Ancak sabah namazını uzatırdı.[1473][352]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte namazının güneşin tam tepe noktasından biraz batıya meyletmesiyle giren ilk vaktinde, vakit geçirilmeden kılınmasının lüzumunu ifâde etmektedir.Müslim'in bu mevzudaki rivayeti ise şöyledir: "Peygamber (s.a.) öğle namazım güneş meylettiği zaman kılardı." Hadis-i şeriften Resûl-i Ekrem (s.a.) Efendimizin öğleyi ve ikindiyi vakit girer girmez, hiç beklemeden ve Leyi suresi gibi orta uzunlukta (Evsat-i Mufassal denilen) sûrelerden biriyle kıldırdığı anlaşılmaktadır.
Bu mevzudaki Hanefî Mezhebinin görüşü Hidâye isimli eserde şöyle özetlenmektedir: Hazarda sabah namazının iki rekâtında Fatiha'dan sonra kırk yahut elli âyet kadar okunur. Kırk âyetten altmış âyete, altmış âyetten yüz âyete kadar okunacağına dair de hadisler vardır. Nitekim Müslim'in bu mevzudaki rivayeti şöyledir:
"Resûlullah (s.a.) sabah namazında Kâf sûresini okurdu. Sabah namazından sonraki namazlarını daha hafif kıldınrdı."[1474][353] Ebü Burde'den rivayet edildiğine göre; "Resûlullah (s.a.) in sabah namazında 60 âyetten yüz 'ayete kadar okuduğu" olurmuş. İbn Hibbân'ın rivayeti, "Altmış âyetten yüz âyete kadar okurdu" şeklindedir. Hz. Abdullah b. Ömer'den gelen rivayet ise, şöyledir: "Peygamber (s.a.) bize Sâffât süresiyle namaz kıldırırdı." Bu farklı rivayetlerin arası şöyle uzlaştırılmıştır: İsteksiz olan cemaata kırk âyetle kıldırılır, istekli olan cemaata ise, yüz âyetle kıldırılır. İkisi arasında olan cemaate ise, elli ilâ altmış kadar âyetle kıldırılır. Bu mevzuda gecelerin kısalığına veya uzunluğuna göre hareket edileceğini söyleyenler olduğu gibi, cemaatin meşguliyetine göre de okunacak âyetlerin sayısının değişebileceğini söyleyenler de vardır. Öğle namazında okunacak âyetlerin uzunluğu sabah namazındaki okunacak âyetlerin uzunluğuna denk olmalıdır. Çünkü her iki namazın vakti de genişlik bakımından aynıdır. Mebsût'ta; "öğle vakti meşguliyet vakti olduğu için cemaate bıkkınlık vermemek maksadıyla sabah namazından daha az âyet okunur" deniliyor. İkindi ve yatsı namazlarında okunacak âyetlerin uzunluğu da biri birine denk olmalıdır. Bu bakımdan bu iki vakitte Evsat-i Mufassal denilen Bürûc Sûresi'nden Beyyine Sûresi'ne kadar olan sûreler okunur.
Akşam namazında ise, Kısar-i Mufassal denilen Beyyine Sûresi'nden Nâs Sûresi'ne kadar olan sûreler okunur. Bu mevzuda asıl delil, Hz. Ömer'in Ebû

Musa el-Eş'arî'ye gönderdiği, Abdurrezzak'ın Musannaf'ında rivayet edilen şu mektuptur: "Sabah ve öğle namazlarında Tıval-ı Mufassal'! (Hucurat'tan Bürûc'a kadar olan sureleri) oku, ikindi ve yatsıda Evsat-ı Mufassalı (Büruc'dan Beyyine'ye kadar olan sureleri) oku, Akşam namazında da Kısâr-ı Mufassalı (Beyyine'den Nâs'a kadar olan sureleri) oku. Çünkü akşam acele kılınmalıdır. Bu bakımdan kısa okuyarak kıldırmak daha uygun olur. İkindi ve yatsı namazlarını ise geciktirerek kıldırmak müstehabtır."[1475][354]

Konuya ait mezhep görüşlerini şöylece özetlemek mümkündür:

1. Hanefilere göre, sabah ve öğle namazlarında tıval, ikindi ve yatsı namazlarında kısar bölümlerinden sûreler okunmalıdır.

2. Şâfiîlere göre de, durum Hanefîlerinki gibidir.Yalnız cuma günü sabah namazının ilk rekatında Secde Sûresini ve ikinci rekatında İnsan Sûresini okumak sünnettir.

Hanefî ve Şafiî mezheplerine göre öğle namazında okunacak sûreler, sabah namazında okunacak sûrelerden biraz kısa olmalıdır.

3. Mâlikîlere göre, sabah ve öğle namazlarında tıvâl, ikindi ve akşam namazlarında kısar ve yatsı namazında evsat bölümlerindeki sûreler okunmalıdır. Bunlara göre bunun hükmü sünnet değil mendubtur.

4. Hanbelilere göre, sabah namazında tıval, akşam namazında kısar, Öğle ile ikindi ve yatsı namazlarında evsat bölümlerindeki sureler okunmalıdır.[1476][355]

Bazı Hükümler

1. Öğle namazını vakit girer girmez kılmak müstehabtır.Nitekim ulemanın büyük çoğunluğu da bu görüştedir. Ancak Hanefilere göre, bu hüküm kış günlerine mahsustur. Yazın sıcak günlerde serinlik zamanına kadar geciktirmek müstehabtır.

2. Öğle ve ikindi namazlarında evsat-i mufassal denilen, Burûc ile Bey-yine arasındaki sûrelerden okumak sünnettir. Ancak bu mevzuda mezheb imamlarının görüşleri 794 numaralı hadiste geçmiştir. Burada tekrara lüzum görmüyoruz.

3. Sabah namazında Tıval-i Mufassal denilen Hucurât ile Bürûc arasındaki uzun surelerden okumak sünnettir. Çünkü sabah namazı uyku ve gaflet

zamanıdır, Namazın uzatılması sayesinde insanlar cemaate yetişmek imkânını bulmuş olurlar.[1477][356]

807. ...İbn Ömer (r.a.) den; (rivayet edilmiştir ki) Resûlullah (s.a.) öğle namazında (kıyamdayken) secde etti sonra, ayağa kalktı, (bir miktar okudu) sonra da rükû'a vardı. Bunun üzerine biz O'nun Tenzîlü's-Secde sûresini okuduğunu anladık.
(Râvî) İbn İsa dedi ki; Mu'temir'den başka hiç kimse, senedde Ümeyye'yi zikretmedi.[1478][357]

Açıklama

Resûl-i Ekrem'in yaptığı söz konusu secde, tilâvet secdesidir.Kıraat esnasında secde âyeti geçtiği için hemen secdeye varmış ve ayağa kalkarak kıraatine devam etmiştir. Bilindiği gibi namaz içerisinde okunan tilâvet secdesinin edası fevridir. Bu bakımdan hiç zaman geçirmeden, secde âyeti okunur okunmaz secdeye varılması icabeder. Ancak o rekatta daha okunacak olan âyet sayısı üç veya üçten daha az ise, o zaman ayrıca bir tilâvet secdesi yapmaya lüzum kalmaz. Çünkü bu durumda rüku secde yerine geçer. Abdullah b. Ömer (r.a.)'ın ifâdesinden anlaşıldığına göre gerek Resûl-i Ekrem (s.a.)'in secdeye varışından ve gerekse okuduğu âyetlerin bazılarının işitilmesinden dolayı, arkasında bulunan cemaat Nebiyyi Zîşan Efendimizin Secde Sûresini okuduğunu anlamışlardır.798 numaralı hadis-i şeriften de anlaşıldığı gibi Peygamber (s.a.) namazda okuduklarının cemaate kapalı kalmaması için okuduğu sûrenin bir veya iki âyetini cemaate işittirirdi. Ancak gerek İbn Hacer'in Tehzîbu't-Tehzîb isimli eserinde ve gerekse İmam Nevevî'nin Takrîb isimli eserinde açıklandığı üzere bu hadisin râvileri arasında bulunan ümeyye kimliği belli olmayan bir kişidir. Bu kimsenin isminden sadece Mu'temir bahsetmektedir. Bu yüzden bu hadis zayıftır.[1479][358]

Bazı Hükümler

1. Namaz içerisinde okunan tilâvet secdesinin hemen o anda edâ edilmesi vâcibtir.Namaz içerisinde geçen tilâvet secdesi okunur okunmaz hemen

secdeye gidilir, secde edâ edildikten sonra ayağa kalkılarak kaldığı yerden kıraate devam edilir.
2. Öğle namazı gibi sessiz kılınan namazlarda da secde âyetlerini okumak caiz, nitekim Şafiî uleması bu görüştedirler. Fakat Hanefîlere göre cuma ve bayram namazı gibi kalabalık cemaatlerle kılınan namazlarla sessiz kılınan namazlarda secde âyetinin okunması mekruhtur. Çünkü cemaatin şaşırmasına sebep olur.[1480][359] Cuma namazı gibi kalabalık cemaatle kılınan namazlardaki şaşırmanın sebebi cemaatin kalabalığıdır. Sessiz kılınan namazlardaki karışıklığın sebebi , imamın secde âyetini okuduğu için üzerine tilâvet secdesi vâcib olduğu halde cemaatin üzerine secde âyetini işitmediği için tilâvet secdesinin vâcib olmamasıdır. Bu durumda imamın secdeye gitmesi hâlinde cemaatin onu beklemesi gerekirken, cemaatin içinde bu hükmü bilmeyen bazı kimselerin de imamla beraber secdeye giderek karışıklığa sebep olmaları mümkündür.[1481][360]

808. ...Abdullah b. Übeydillah dedi ki: Beni Haşim gençlerinden oluşan bir toplulukla beraber Ibn Abbâs'ın yanma vardım. İçimizden bir gence dedik ki:
Sor (bakalım) İbn Abbâs'a Peygamber (s.a.) öğle ve ikindi namazlarında (Kur'ân) okur muydu? (O gene bu soruyu sorunca İbn Abbâs); "hayır, asla!" diye cevap verdi. Bunun üzerine İbn Abbas'a; "Belki de içinden okuyordu" denildi. O da "Tuh sana bu birincisi (olan hiç okumamak) dan daha fena! (Çünkü) O (s.a.) kendisine gönderileni tebliğle memur idi. Üç özelliğin dışında bizi diğer insanlardan ayırmadı:
1. Bize abdesti güzelce almamızı; **2.** Sadaka yemememizi; **3.** Eşeği ata çekmememizi emretti" dedi.[1482][361]

Açıklama

Metinde geçen "şebâb" kelimesi genç anlamına gelen "şâb” kelimesinin çoğuludur. Bulûğ çağından itibaren otuz yaşına kadar olanlar genç sayılır. İbn Abbâs (r.a.)'a soru yönelten gencin ismi hadis kitaplarında açıklanmamıştır. Hz. İbn Abbâs'ın bu soruya "hayır hayır” diye iki defa üst üste cevap vermesinden maksadı Resûl-i Ekrem'in öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okumadığını kesinlikle ifâde etmektir. Daha önce de

belirttiğimiz gibi İbn Abbâs gerçekten Resûl-i Ekrem'in öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okumadığını zannediyordu. Çünkü Hz. Peygamber'in sağlığında küçük bir çocuk olduğu için devamlı surette namazını çocuklara ayrılan saflarda kılmış ve bu yüzden de Fahr-i Kâinat'ın öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okumadığını zannetmiştir. Halbuki 805-807 numaralı hadisler ve bunların dışındaki pek çok sahih hadisler Resûl-i Zişân'ın diğer namazlarda olduğu gibi öğle ve ikindi namazlarında da Kur'ân okuduğunu ortaya koymaktadır. Hz. İbn Abbâs'ın; "bu birincisinden daha fena; (çünkü) o kendisine gönderileni tebliğle memur bir kul idi” sözü, "O kendisine verilen emri başkalarına ulaştırmakla yani tebliğ vazifesiyle görevli bir kuldu. İnsanlara tebliğ ile görevli olduğu bir işi onlardan gizli tutması düşünülemez. Siz nasıl oluyor da Resûlullah'ın öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân'ı insanlardan gizliyerek sessizce okuyabileceğine ihtimal veriyorsunuz? Sizin bu düşünceniz Hz. Peygamber (s.a.) hakkında bir su-i zan, hatta büyük bir iftiradır. Buna nasıl cür'et ediyorsunuz? Gizli okuması hiç okumamasından daha sakıncalı!..." anlamına gelir.
Hz. Abdullah b. Abbas (r.a.) kendisine soru yönelten gencin Hz. Peygamber sülâlesinin dinî emir ve yasaklar karşısında diğer insanlardan tamamen farklı zannettiğini anladığı için Haşimî sülâlesinin üç meselenin dışında dinî hükümler karşısında diğer insanlardan farklı olmadığını hatırlatmak lüzumunu hissetmiştir. Bu üç mesele şunlardır:
1. Abdesti çok güzel almalarıdır. Abdesti farz, vâcib ve sünnetlerine riâyet ederek almak yalnız Ehl-i Beyt'e has olan bir hüküm değildir. Bütün mü'minlere Şâmildir. Hz. Peygamber Ehl-i Beyti üzerinde titizliği ve onlara da aynı tavsiyeyi daha çok yapması dolayısıyla İbn Abbâs (r.a.) bu hususun kendilerine has olduğunu sanmış olabilir. "Her ne kadar bu durum önceleri Ehl-i Beyt'e farz idiyse de daha sonra neshedildi" diyenler de vardır.
2. Hâşimî sülâlesinin dinî emirler karşısında ikinci özel durumları sadaka almamalarıdır. Bazıları, zekât, öşür, keffâret gibi farz olan sadakalar haram olmakla beraber, vakıf malı ve nafile sadakanın da helâl olduğunu söylemişlerse de muhakk ik İbn Hümam, nafile sadakanın da haram olduğunu söylemiştir ki, bu görüş hem Şafiîlerin hem de Hanefîlerin görüşüdür.
3. Peygamber (s.a.)'in sülâlesinin üçüncü özelliği, eşeği kısrakla çiftleştirmenin kendilerine haram oluşudur. Halbuki eşeği kısrakla

çiftleştirmek diğer insanlar için mekruhtur.[1483][362] Resül-i Ekrem'in ve sülâlesinin en büyük özelliklen mücâhid oluşlarıdır. Eşeğin kısrakla çiftleşmesiyle en kıymetli cihad vasıtası olan at nesli azalır ve tükenir. Eşekle kısrağın çiftleşmesinden doğacak katırda ise, atın özellikleri yoktur. Nitekim Tirmizî bu hadisi cihâd bölümünde nakletmiştir.[1484][363]

Bazı Hükümler

1. Ehli Bevt'e sadaka almak caiz değildi.
2. Abdestin erkanına ve adabına riayet ederek alınmasının, Ehl-i Beyt için özel bir önemi vardır. Bununla ilgili hüküm yukarıda açıklanmıştır.
3. Merkebin ata çekilmesinin caiz olmadığı, yine Ehl-i Beyt'e has olan bir hükümdür. Bununla ilgili tafsilât yukarıda verilmiştir.
4. Her ne kadar hadisin zahirinden öğle ve ikindi namazlarında kıraatin olmadığı anlaşıyorsa da gerçekte pek çok sahih hadis öğle ve ikindi namazlarında da kıraatin bulunduğunu ortaya koymaktadır.Doğru olan da budur.[1485][364]

809. ...İbn Abbâs'dan; demiştir ki: Ben Peygamber (s.a.)'in öğle ve ikindi namazlarında (Kur'ân) okur muydu, okumaz mıydı bilemiyorum.[1486][365]

Açıklama

Bundan önceki Resûl-i Ekrem (s.a.)'in öğle ve ikindi namazlarında hiç Kur'ân okumadığını kesinlikle ifâde eden İbn Abbâs hadisiyle, yine ibn Abbâs'dan rivayet edilen bu hadis, arasında her hangi bir çelişki yoktur. Çünkü Hz. İbn Abbâs'ın başlangıçta Resûl-i Ekrem (s.a.)'in öğle ve ikindi namazlarında Kur'ân okumadığına kesinlikle inandığı halde, sonradan Peygamber (s.a.)'in iki vakitte Kur'ân okuduğunu söyleyen sahâbîleri dinleyince bu kuvvetli kanaatinin sarsılmış olması ve neticede bu iki vakitte Resul-i Ekrem (s.a.)'in Kur'ân okuyup okumadığı hakkında kesin birşey söyleyemeyeceğini ifade etmiş olması mümkündür. Hatta daha sonraları Resûl-i Ekrem'in bu iki vakitte Kuran okuduğuna dair sahâbîlerden işittiği rivayetler tevatür derecesine erişince, bu iki vakitte Kur'ân okunacağına kesinlikle inandığı söylenir.[1487][366]

127-128. Akşam Namazında Kıraatin Miktarı

810. ....İbn Abbâs (r.a.)'dan rivayet edilmiştir ki, Ümrnu'1-Fadl binti'l-Hâris, İbn Abbas'ı “And olsun bir biri ardınca gönderilenlere" diye (başlayan Murselât; sûresini) okurken işitmiş ve (şöyle) demiş; "Ey yavrucuğum, şu sûreyi okumakla (gerçekten bu sürenin okunuşunu) bana hatırlattın. Çünkü o sûre Resûlullah'ın akşam namazında okurken son işittiğim sûredir."[1488][367]

Açıklama

Ümmu'1-Fadl İbn Abbâs (r.a.)'ın validesi ve Resûlullah'ın zevcesi Meymûne (r.anhâ)'nın da kız kardeşidir. Resûlullah (b.a.)'ın son kez adı geçen sûreyi akşam namazında okurken işittiğini söylemektedir. Her ne kadar Resûlullah'ın son kıldığı namaz gibi anlaşıhyorsa da;Buhârî'nin rivayet ettiği Âişe hadisinde son kıldığı namazın öğle namazı olduğu açıklanıyor. Hadis ulemâsı bu iki hadisin arasını şöyle uzlaştırmışlardır: Hz. Âişe'nin rivayet ettiği hadis mescidde, Ümmu'l-Fadl'ın rivayet ettiği hadis ise, evinde imam olarak kıldığı son namazdır. Nitekim Nesâî'nin rivayetinde bu durum şöyle açıklanıyor:"Bize evinde akşam namazını kıldırdı da Mürselât Sûresi'ni okudu. Ondan sonra Cenab-ı Hak ruhunu alıncaya kadar Resûl-i Ekrem (s.a.) bize bir daha namaz kıldıramadı."
Tirmizî'nin rivayetinde Ummu'1-Fadl şöyle demektedir: "Resûlullah (s.a.) hastalandığında başını sarmış olarak çıkıp bize akşam namazını kıldırdı ve "el-Mürselât"ı okudu. Bir daha akşam namazı kılmadan vefat etti.
Tirmizî'nin bu rivâyetindeki "başını sarmış olarak bize çıktı" sözünden maksat, Resûlullah'ın yattığı yerden içerdeki cemaatin bulunduğu yere çıkmasıdır. Bir numara sonra gelecek olan 811 no'lu hadis-i şerifte ise Resûl-i Ekrem'in akşam namazında Tûr sûresi'ni okuduğu ifade ediliyor. Bütün bunlardan anlaşılıyor ki, Hz. Fahr-i Kâinat Efendimiz namazı mü'minlerin hallerine göre kıldırmıştır. Onlarda namazın uzun olmasına dair bir arzu sezdiğinde namazı uzatmış, kendinin veya cemaatin bir özrü ortaya çıktığında kısa kesmiştir.
Tahâvî (öl.321) "akşam namazında kısa sûreleri okumak müstehabtır" demiş; Tirmizî de; "ulemanın bu hadisle amel ettiklerini'1 söylemiştir. Nitekim süfyan es-Sevri, İbrahim en-Nehâî, Abdullah b. el-Mübârek Ebû

Hani-fe, Ebû Yûsuf, İmam Muhammed, Ahmed b. Hanbel İmam Mâlik ve İshak Hazretleri de bu görüştedirler.
Kısa sûreler bilindiği gibi Hanefilere göre Beyyine Sûresinden aşağısı-dır. Şafiî, Mâliki ve Hanbelîlere göre de Duhâ Sûresi'nden aşağısıdır. Akşam namazlarında kısa sûrelerin okunması sünnettir. Ancak Mâlikilere göre mendubtur.[1489][368]

811. ...Cubeyrb. Mut'ım babası (Adîy) den; demiştir ki: Ben Peygamber (s.a.)'i akşam namazında Tûr Sûresi'ni okurken işittim.[1490][369]

Açıklama

Hadisin zahirinden Resûl-i Ekrem (s.a.)'in akşam namazının birinci rekatında Tûr Suresi'nin bir kısmını, ikinci rekatında da kalan kısmını okuduğu anlaşılıyorsa da, aynı sûreyi her rekatta tekrarlamış olması da mümkündür. Hadis-i şerife bu şekilde mânâ vermek de mümkündür. Nitekim 816 no'lu hadis-i şerifte de geleceği üzere Fahr-i Kâinat Efendimizin iki rekatta da aynı sûreyi okuduğu vâkidir.
Tahâvî ve İbnu'l-Cevzî'nin dediği gibi "Tur Suresi'ni okuyordu" cümlesinden bu sûrenin bir kısmını okuduğunu anlamak mümkündür. Nitekim Kur'ân-ı Kerim'den bazı âyetleri okuyan bir kimse için "falan kimse Kur'ân okudu" demek caizdir. Lâkin Buhârî'nin tefsir bölümünde Resûl-i Ekrem'in bu sûreyi akşam namazında sonuna kadar okuduğu açıklanmaktadır. Nitekim Taberânî'nin rivayet ettiği Usâme b. Zeyd hadisi de Buhârî'nin rivayetini te'yid etmektedir. Dârekutnî'nin rivayetine göre Resûl-i Ekrem (s.a.)'in Tûr Suresi'ni okuduğu namaz akşam namazının sünnetidir.[1491][370]Akşam namazında okunacak Kur'ân miktarı ve bunun hükmü ile ilgili açıklama bir önceki hadisin şerhinde geçmiştir.[1492][371]

812. ...Mervân b. el-Hakem'den; demiştir ki: Zeyd b. Sabit bana "Sen niçin akşam namazlarında Kısaru'l-Mıfassal (denilen kısa sûreleri) okuyorsun? Halbuki ben Resûlullah (s.a.)'ı akşam namazında en uzun iki sûrenin uzununu (Tûlâ et-Tuleyeyn) okurken görmüştüm" dedi. (Râvî İbn Ebi Müleyke) dedi ki (Urve'ye):
Tûla et-Tûleyeyn nedir? dedim:

(Biri) el-A'râf, (diğeri) de el-En'am'dır, dedi. (Ravi İbn Cureyc) eledi ki:
Ben İbn Ebî Muleyke'ye (bu iki uzun surenin hangi sureler olduğunu) sordum da, (hiç bir kimsenin rivayetine baş vurmadan) kendiliğinden "el-Mâide ve el-A'raf tır" deyiverdi.[1493][372]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte sözü geçen Mervân b. el-Hakem, Muâviye b Ebu Süfyân tarafından Medine'ye vali olarak gönderilmişti. Valiliği esnasında akşam namazlarında hep kısa sûreler okuduğu için Zeyd b. Sabit (r.a.); "Sen neden akşam namazlarında hep kısa sûrelerden okuyorsun? Ben Resûlullah (s.a.)'ı akşam namazında en uzun iki sûrenin uzununu okurken görmüştüm" diyerek O'nu ikaz etti. Bu iki sûrenin hangi sûreler olduğu diğer rivayetlerde kapalı kalmışsa da Ebû Davud'un bu rivayetinde A'raf ve En'am sûreleri olduğu açıklanmıştır.
"Tûlâ Tûleyeyn" kelimesi, ashab zamanında kullanılan bir terim iken tabiîn zamanından itibaren unutulmaya başlanmıştır. Aslında gerek âyet ve gerekse kelime bakımından en uzun sûre, Bakara Süresidir. Ondan sonra da âyet sayısı bakımından en uzun sûre A'raf süresidir. Bu bakımdan "tuleyeyn" kelimesinin tefsiri üzerinde ulemâ arasında dört ayrı görüş vardır: **1.** A'raf ile Mâide, **2.** A'râf ile En'am, **3.** A'râf ile Yûnus, **4.** A'râf ile Nisa.Fakat bu sayılan sureler içerisinde en uzun surenin A'raf Suresi olduğuna şüphe yoktur.
Netice olarak şunu söylemek mümkündür: Zeyd b. Sabit (r.a.) Peygamber Efendimiz'in cemaatin istekli anlarında akşam namazlarında A'raf Sûresi'nden mufassaldaki sûrelerden daha çok sayıda uzunlukta âyetler okuduğunu Mervân'a söyleyerek akşam namazında sadece kısa âyetlere bağlı kalmanın caiz olmadığını, cemaatin durumuna göre bazan A'râf gibi sûrelerden, mufassal denilen kısa sûrelerden daha uzun bir bölümün okunabileceğini ve sünnette bunun da yeri olduğunu hatırlatmak istemiştir.
Bu hadisi delil getirerek Resûl-i Ekrem'in akşam namazında A'raf Sûresini sonuna kadar okuduğunu iddia edenler olmuşsa da, bu mümkün değildir. Çünkü bu sûre mihrabda tertip üzere okunduğu zaman çok kısa olan akşam namazı vaktine sığmaz. Peygamber Efendimiz'in, cemaatin istekli olduğu zamanlarda akşam namazlarında Mürselât ve Tûr Sûresi gibi uzun sûreleri okuması bazan böyle uzun okumanın caiz olduğunu gösterirse dç namazı

vaktinden çıkaracak kadar kıraati uzatmak da caiz değildir. Nitekim Resûlullah'in akşam namazlarında "Kâfırûn Sûresi" ile "İhlâs Sûresini" okuduğunu İbn Mâce, îbn Ömer'den rivayet etmiştir.[1494][373] Akşam ile yatsı namazlarında Leyi Sûresi ile Duhâ sûresini,oğle ile ikindi namazlarında A'la Gâşiyye sûrelerini okuduğunu da Bureyde b. el-Husayb el-Eslemî'den Bezzâr rivayet etmiştir.[1495][374]
Bütün bu uygulamalara bakarak Hanefî Uleması "akşam namazlarında Resûl-i Ekrem'in Kısar-ı Mıfassal dışında kalan sûrelerden de okuması duruma göre bu sûreleri de akşam namazında okumanın caiz olduğunu gösterir. Sünnet olduğunu gösteremez" demişlerdir. Delilleri de 790 no'lu hadis-i şeriftir.[1496][375] Bazılarına göre de Resûl-i Ekrem'in bu uygulaması adı geçen sûreleri akşam namazında okumanın sünnet olduğunu gösterir. Sadece kısa sûreleri okumak sünnete muhaliftir.[1497][376] Mufassal sûrelerle ilgili mezhep imamlarının görüşlerini 810 numaralı hadisin izahında naklettiğimiz için burada tekrar etmeyeceğiz.[1498][377]

128-129. (Akşam Namazında) Kısa Okunacağını Söyleyenlerin Delilleri

813. ...Hişâm b. Urve (Hammâd'a) babası (Urve'don bahsederek); "Akşam namazında sizin okuduğunuz gibi (kısa sûrelerden olan) Ve'1-Âdiyâti'yi ve benzeri surelerden birini okurdu" dedi.
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu (haber), bir önceki hadisin hükmünün kaldırıldığına delâlet eder. Ebû Dâvûd dedi ki: Bu daha doğrudur.[1499][378]

Açıklama

"Musannif Ebû Dâvûd "bu haber, bir evvelki haberin hükmünü neshediyor" sözüyle, akşam namazlarında da orta veya uzun bir sûre okumanın İslânım ilk yularında caiz olduğunu ifâde eden bir önceki hadisin mevzumuzu teşkil eden bu hadis ile neshedildiğini söylemek istemektedir. Ancak İbn Hacer el-Askalânî müellifin bu sözüne itiraz ederek kendi görüşünün doğruluğuna 810 numaraları Ümmü'1-Fadl hadisini delil getirerek şöyle diyor: "Müellif Ebû Dâvûd (r.a.) Urve'nin bu uygulaması, uzun sûrelerin akşam namazında okunmasının neshedildiğine delâlet eder, demişse de nasıl delâlet ettiğini açıklamamıştır. Halbuki Hz. Peygamber'in akşam namazında Mürselât

Sûresi'ni okuduğunu ifâde eden Ümmü'l-Fadl hadisi Hz. Peygamber'in kıldığı son akşam namazıyla ilgilidir. Bu böyle olunca artık Hz. Peygamber'in vefatından sonra herhangi bir hükmün yürürlükten kaldırılması söz konusu olamaz."

Bu hadis-i şerif akşam namazlarında Kısar-ı Mufassal denilen sûrelerden okumanın sünnet olduğunu söyleyen Hanefîlerin delilidir. Bu görüşte olan ulemâya göre Resûl-i Ekrem (s.a.)'in akşam namazlarında orta ve uzun mufassallardan okuması üç şekilde izah edilmiştir:

1. Resûl-i Ekrem İslâm'ın ilk yıllarında akşam namazlarında Evsat-i Mufassal ve Tival-i Mıfassaldan okumuşsa da sonraları bu uygulama neshedilmiştir. Delillerinden biri, üzerinde durduğumuz Urve hadisidir. Ancak' bu görüş yukarıda da görüldüğü gibi İbn Hacer tarafından reddedilmiştir.

2. Resûl-i Ekrem (s.a.) akşam namazlarında okuduğu bu uzun sûreleri sonuna kadar okumamıştır. Bir kısmını birinci, kalanını da ikinci rekatta okumuştur.

Aksi görüşte olan ulemâ; "Buhârî'nin rivâyet ettiği Cübeyr b. Mut'im hadisinde Resûlullah'ın akşam namazında Tür Sûresi'ni sonuna kadar okuduğu açıkça ifade ediliyor. Nesâî'nin Hz. Âişe'den rivayet ettiği hadiste Resûl-i Ekrem (s.a.)'în akşam namazında okuduğu A'râf Sûresi'ni iki rekâtta bitirdiği beyân ediliyorsa da bir rekâtta bu sûrenin okunan kısmı yine de Kisâr-ı Mufassal denilen kısa sûrelerden çok daha uzundur" diyerek bu görüşü de tenkit etmişlerdir.

3. Resûl-i Ekrem'in bazan akşam namazlarında uzun sûreler okuması bazı hallerde böyle hareket etmenin caiz olacağını beyân etmek içindir. Yoksa sünnet olduğunu beyân için değildir.

Bu görüş bir önceki hadiste geçen Zeyd b. Sait'in akşam namazını kısa sûrelerle kıldıran Mervân'a itirazı delil getirilerek reddedilmiştir.[1500][379]

814. ...Şu'ayb'in dedesi (Abdullah b. Amr b. el-Âs) demiştir ki: Cemaate namaz kıldırırken Resûlullahdan işitmediğim küçük veya büyük mufassal hiç bir sûre yoktur.[1501][380]

Açıklama

798 numaralı hadis-i şerifin şerhinde de açıkladığımız gibi Resûl-i Ekrem Efendimiz hafi kılınan namazlarda da hangi sûreyi okuduğunun bilinmesi için bir (veya iki) âyeti seslice okurdu. Bu sayede ashab-ı kiram Hz. Peygamber'in sessiz kılınan farz namazlarda bile ne okuduğunu kolayca öğrenirdi. îşte hadisin râvilerinden Hz. Şuayb'ın dedesi Abdullah b. Amr b. el-Âs, Resûl-i Ekrem'in arkasında devamlı namaz kılmak bahtiyarlığına eren ve o'nun her namazda okuduğu sûreleri tespit etme imkânını bulan sahâbîlerden biridir.
Hz. Abdullah'ın tespitine göre, Resûl-i Ekrem (s.a.) farz namazları mufassal sûrelerin büyüğüyle de küçüğüyle de kıldırmıştır. Bu tespite göre, cemaatin durumu mufassal denilen sûrelerden hangisini okumayı gerektiriyorsa, imam onu okur. Binaenaleyh musannif Ebû Davud'un da işaret ettiği gibi, bu hadis akşam namazında mufasal denilen sûreleri okumanın sünnet olduğuna delâlet etmektedir. Ancak mufassal denilen sûrelerin hangi sûreler olduğu ve hangisinin uzun, hangisinin kısa olduğu konusu mezhep imamları arasında ihtilaflıdır.
Malikîlere göre, mufassaldan olan uzun sûreler Hucûrat'tan Nâzî'at'm sonuna kadar, orta sûreler Nâziat'ın sonundan Duhâ'ya kadar, kısa sûreler de Duhâ'dan Kur'ân-ı Kerimin sonuna kadar olanlardır."
Şâfiilere göre uzun sûreler "Hucurât'tan Amme'ye kadar, orta sureler, "Amme'den Duhâ'ya kadar, kısa sureler de Duhâ'dan Kur'an-ı Kerim'in sonuna kadar olanlardır.
Hanbelîlere göre, Uzun sureler "Kâf" dan uAmme"ye Kadar, orta sureler Amme'den Duhâ'ya kadar; kısa sûreler de Duhâ'dan Kur'an-ı Kerimin sonuna kadar olanlardır.
Hanefîlere göre ise, Hucurât'tan Bürûc'a kadar olan sûreler uzun; Burûc'dan Beyyine sûresine kadar olanlar orta; Beyyine'den Nâs suresine kadar olanlar da kısadır. Demek ki Resûl-i Ekrem (s.a.) cemaatle namaz kılarken kısa sûreler okumağa dikkat etmiş, ancak yalnız kıldığı namazlarda kıraati istediği kadar uzatmıştır. Bilhassa gece namazlarında çok daha uzunca okumuştur.[1502][381]

815. ...Ebû Osman en-Nehdî'den rivayet edildiğine göre, kendisi İbn Mes'üd (r.a.)'un arkasında akşam namazı kılmış, (İbn Mes'ûd) İhlas Sûresi'ni okumuş.[1503][382]

Açıklama

Bilindiği gibi dinî emirlerdeki adedler ve miktarlar içtihada konu olamazlar. Bu bakımdan herhangi bir sahâbînin namaz kılarken herhangi bir ölçüye göre hareket etmesi onun kendi görüş ve kanaatine bağlanamaz. Bilakis bu harekette Resûl-i Ekrem'in bir emrine veya tavsiyesine bağlı kalınır. Çünkü hiç bir sahâbînin teabbüdî denilen bu çeşit meşelerde kendi aklı ve görüşüne göre hareket edemeyeceği bilinen bir gerçektir. Öyleyse mevkuf gibi görülen bu hadis hükmen merfu bir hadistir. Çünkü îbn Mes'ûd Resûl-i Ekrem'den gördüğü için akşam namazında böyle îhlâs sûresini okumuştur. Görmeseydi okumazdı. Nitekim İbn Hibbân'ın rivayet ettiği bir hadisde Resûl-i Ekrem (s.a.)'in bir cuma gecesinde akşam namazının birinci rekâtında Kâfirim sûresini, ikinci rekâtta da İhlâs sûresini okuduğu ifade edilmektedir. Binaenaleyh bu hadis akşam namazının farzında kısa sûreleri okumanın daha faziletli olduğunu söyleyen Hanefilerin delilidir.[1504][383]

129-130. Bir Sûrenin İki Rekâtta Da Okunması

816. ...Muâz b. Abdillah el-Cuhenî'nin naklettiğine göre Cuhey-ne'li bir adam; "Peygamber (a.s.)'i sabah namazının her iki rekatinde de Zilzâl Sûresi'ni okurken işittiğini" söylemiş ve "unutarak mı, yoksa bile bile mi okudu bilenryoium" demiştir.[1505][384]

Açıklama

Bu hadis-i şeriften anlaşıldığına göre Peygamber (s.a.) Zilzâl Sûresini bir kere birinci rekatta bir kere de ikinci rekatta olmak üzere sabah namazında iki kere oVumuştur. Ancak Resûlullah (s.a.) devamlı olarak her rekatta ayrı bir sûre okuduğunu bilen Cüheyne'Li sahâbî ilk defa olarak Resûl-i Ekrem'in sabah namazında bir sûreyi iki defa okuması karşısında "Acaba bilerek mi, böyle yaptı, yoksa unutarak mı?" diye tereddüde düşmüştür. Bu durumda Resûl-i Ekrem (s.a.) eğer, bir sûrenin iki rekatta da okunabileceğinin caiz olduğunu göstermek için bile bile böyle yaptıysa, bunun herkes için caiz olduğu anlaşılır. Fakat unutarak böyle hareket etmişse, o zaman aynı sureyi iki rekatta da okumanın ümmet için meşru

kılınmadığı fakat unutarak okumanın namaza bir zarar vermediği ortaya çıkar.
Ancak bu gibi durumlarda Resûl-i Ekrem'in her hareketinin ümmet için meşruluğunu kabul etmek gerekir. Çünkü Fahr-i Kâinat'ın her hareketinde asıl olan unutmak değil, şuurluluktur. Unutmak ise, arizi bir haldir. Nitekim bu görüşten hareketle Mecelle'nin 9. maddesi şöyle tespit edilmiştir: "Sıfat-ı arızada asi olan ademdir.'* Bu durumda Resûl-i Ekrem sabah namazının her iki rekatında da Zilzâl Sûresini unutarak değil, bile bile okumuştur. Ancak aksine bir delil bulunursa o zaman unuttuğuna hükmedilebilir.
Nitekim Ashâb-ı Kiram Resûl-i Zişân'ın da unutabileceğine hükmetmişlerdir. İleride gelecek olan 1020 numaralı hadis de buna delâlet etmektedir. Fakat bu unutma ResûM Ekrem'in tebliğ görevinin dışında söz konusu olabilir. Dinî bir esası bir Peygamber olarak tebliğ ederken yanılacak olursa, vahyle uyarılır. Kendi hâline bırakılmaz. Kendi beşeri davranışları ve hüviyeti içerisinde yanılma konusunda diğer insanlardan farksızdır. Bu hadisin bir râvîsinin bilinmemesi hadisin sıhhatine zarar vermez.Çünkü bu zat sahabedir. Sahabelerin ise, hepsi adaletlidir.[1506][385]

Bazı Hükümler

1. Hz.peygamber'in beşer olarak unutması caizdir.
2. Bir sureyi bir namazda tekrar tekrar okumak caizdir. Nitekim Hanbelî ve Hanefî mezheplerinin meşhur görüşü de budur. Mâlikî mezhebine ve Hanefi mezhebinden bazı âlimlere göre ise, kerahetle caizdir. Şafiî mezhebine göre ise, bir namazda aynı sureyi tekrarlamak evlâ olanı terk etmek demektir.[1507][386]

130-131. Sabah Namazında Kıraat

817. ... Amr b. Hureys'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.)'in sesini sabah namazında: "And ederim o (geceleri) geri dön(üp aydınlık neşred)en akıp akıp yuvalarına giden (yıldız)lara"[1508][387] sûresini okurken işitiyor gibiyim.[1509][388]

Açıklama

"İşitiyor griyim" sözü, anlatılan bir olayın veya haberin doğruluğuna inandırmak ve olayın iyi hatırlandığını ifade etmek için kullanılır.
Bu hadis-i şerif Resûl-i Ekrem'in sabah namazının farzında "tze'şşem-su kuvviret"(Tekvîr) Sûresini okuduğuna delâlet etmektedir.Bâzı ilim adamlarına göre bu sûre Tivâl-i Mufassaldandır. Bununla beraber Hz. Peygamber bazan da Kısar-ı Mufassaldan okurdu. Bu mevzu ile ilgili ve yeterli bilgi 806 numaralı hadisin "açıklama" kısmında geçtiği için burada tekrara lüzum görmüyoruz.[1510][389]

131-132. Namazında [Fatiha'yı] Okumayı Terk Eden Kimsenin Durumu

818. ...Ebû Said (el-Hudrî) (r.a.)'den; demiştir ki: Biz (namazda) Fatiha ile (beraber Kur'ân'dan) kolayımıza) geleni okumakla emrolunduk.[1511][390]

Açıklama

Bu hadis-i şerif namazda Fatiha ile beraber bir miktar Kur'ân okumanın farz olduğuna delâlet ederse de Resûl-i Zişân Efendimiz'in, namaz kılmasını beceremeyen Hallâd b. Râfi'e, namaz kılmasını öğrettikten sonra "Kur'ân'dan kolayına gelen bir yeri oku" buyurduğunu ifade eden 856 numaralı hadisi şerif, farz olan şeyin Fatiha okumak değil, Kuran okumak olduğunu ortaya koyar. Nitekim Hanefî uleması bu görüştedir ki, bu görüş "Kur'an okunduğu vakit onu dinleyin ve susun"[1512][391] mealindeki âyet-i kerimeye de uygun düşmektedir. Çünkü okunacak yerin tayin edilmesi işi zorlaştırmaktır. "Kolayına gelen bir yeri oku" emrine ters düşer. Fakat özellikle Fâtiha'yı sonra da bir surenin tamamını veya bir kısmını okumak Hanefi ulemasına göre vâcibdir. Nitekim sadece Fatiha bile olsa Kur'ân-ı Kerim'den bir bölümü okumanın namazın sıhhati için yeterli olduğunu ifade eden 819 numaralı hadisri şerif de bu görüşü te'yid etmektedir. Ancak Şevkânî bu hadisten bahsederken, râvisi Ca'fer b. Meymûn'un Nesaî, Ahmed b. Hanbel ve İbn Adiy tarafından tenkid edildiğini söylemişse de, sonradan Müslim, Ebû Dâvûd ve İbn Hibbân tarafından rivayet edilen; “Fatiha ile beraber bir miktar kur'ân okumayan kimsenin namazı yoktur" mealindeki 822 no'lu hadisin bu hadisi tasdik ve takviye ettiğini sözlerine eklemiştir. Şevkânî sözlerine devamla aynı hadisin Buhârî tarafından da

illetli olduğu gerekçesiyle tenkid edilmesine rağmen, İbn Seyyidinnâs'ın bu hadis hakkında, "Senedi sahih ve ricali sağlam bir hadistir" dediğini, İbn Mâce'-deki "her rekatta Fatiha ile birlikte bir sure okumayan kimsenin namazı yoktur."[1513][392] mealindeki hadis-i şerifin de aslında bu hadisin sıhhatine bir delil sayılacağım ifade ettikten sonra sözlerini şöyle tamamlamıştır: "Gerçekten de bütün bu hadisler namazda Fatiha ile birlikte bir miktar Kur'ân okumanın vâcib olduğuna delâlet eder. "Bu bakımdan Fatiha kasten terk edilecek olursa namaz caiz olursa da sahibi günahkâr olur"[1514][393] çünkü; "namazda Fatihayı okumayanın namazı yoktur" mealindeki 822 no'lu hadisin anlamı Hanefîlere göre; "Fâtihasız kılınan namaz kâmil değildir" demektir. İmam Ebû Hanife'ye göre farz olan kıraatin miktarı ise, bir âyetten ibarettir. Âyetin kısa bir ayet olması ile uzun bir âyet olması arasında fark yoktur. îmameyne göre ise, ya uzun bir âyet veya üç kısa âyettir. Yine Hanefî ulemâsına göre, farz olan kıraatin yeri, farz namazlarda ilk iki rekat, nafile namazlarda ise her rekattir. Farz namazların üçüncü ve dördüncü rekatında ise, Fatiha okumak sünnettir. Fatiha yerine teşbih ile meşgul olmak veya tamamen sükût etmek de caizdir.

Şafiî uleması ise, yukarıda geçen "namazda Fâtiha'yı okumayanın namazı yoktur" mealindeki hadis-i şerife, "namazı sahih değildir" şeklinde mânâ verdikleri için "namaz kılan kimse ister yalnız, ister imamla beraber olsun, namazı da ister sesli ister sessiz olsun her rekatta Fatiha okuması farzdır" demişlerdir. Ahmed b. Hanbel'in görüşü ile Mâlikîlerden İbn Kinâne'nin görüşü de böyledir.

Ancak Mâlikîlere göre dört rekatlı bir namazın üç rekatında okumak yeterlidir. Çünkü ekseriyet, kül makamına kâimdir. Bu bakımdan üç rekatta Fatiha okuyan kimse onlara göre dört rekatta da okumuş sayılır. Fâtiha'-nın her rekatta okunacağına dâir delilleri ise, aleyhissalâtü vesselam Efendimizin namaz kılmayı beceremeyen Hallâd b. Râfi'e ilk rekatta kıraati emrettikten sonra, "bunu namazın her rekatında yap" buyurduğunu ifâde eden 856 no'lu hadistir. Hanefî ulemasına göre farz namazlarda asıl olan iki rekâttır. Üçüncü ve dördüncü rekatlar sonradan ilâve edilmiştir. Hatta sefere çıkıldığı zaman bu rekatlar kılınmaz. Bu bakımdan farz olan kıraatla, vâcib olan Fatiha ve zamm-i sûrenin yeri farz namazlarda ilk iki rekat; nafilelerde

ise, her rekattır. İmamın ardında cemaatle namaz kılan bir kimsenin Fatiha ve zamm-ı sûre okuyup okumayacağı hakkında ise üç ayrı görüş vardır:
1. İmamın sessiz olarak kıldırdığı namazlarda imama uyan sessiz olarak Fatiha ve zamm-ı sûreyi okur, sesli namazlarda ise, Fâtiha'yı da zamm-ı sûreyi de okumaz. Bu görüş İmam Mâlik'e aittir. Delili ise, "Kur'ân okunduğu vakit onu dinleyin ve susun"[1515][394] âyet-i kerimesidir.
2. Sesli ve sessiz namazlardan her ikisinde de yalnız imam okur. İmama uyan okumaz. Bu görüş de imam Ebû Hanefe'ye aittir. Kitabdan delili (A'-raf 204) âyet-i kerimesi; sünnetten delili ise, îbn Ebî Şeybe'nin Ebû Hürey-re'den rivayet ettiği: imamın kıraati cemaati için de geçerlidir."[1516][395]
3. Sessiz namazlarda imama uyan hem Fatihayı hem de zamm-ı sûreyi okur. Sesli namazlarda ise yalnız Fâtiha'yı okur. Bu görüş ise, İmam Şafiî'ye aittir. Delili "Fatiha okumayanın namazı yoktur" mealindeki hadis-i şeriftir.[1517][396]
Kimisi de sesli namazda imamın sesini işiten ile işitmeyeni birbirinden ayırarak, "işitmeyen okur, işiten okumaz" demiştir. Bu görüş de İmam Ahmed'in görüşüdür.
Mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifteki "Kur'ân'dan kolayımıza geleni okumakla emrolunduk" hadis-i şerifi ise, Fâtiha'dan sonra bir miktar Kur'ân-ı Kerim okunması lâzım geldiğine delâlet etmektedir. Biraz önce bir münasebetle Hanefi ulemâsına göre Fâtiha'dan sonra okunacak sûrenin hükmünü ve miktarını açıklamıştık. Diğer mezheb imamlarına göre ise, Fâtiha'dan sonra öğle, ikindi, akşam, yatsı namazlarının farzlarında ilk iki rekatta Kur'ân'dan bir miktar âyet okumak sünnettir. Okunması istenen en az miktar ise, Mâlikî ve Şafiî ulemâsına göre, kısa bir sure olabileceği gibi bir âyet veya bir yarım âyettir. Hanbelî ulemasına göre ise, en az, -anlamı itibariyle-kendinden önceki ve sonraki âyetlere bağlı olmayan müstakil bir âyet olmalıdır.[1518][397] Nafilelerde ise her rekatta okumak Malikîlere göre mendub, Hanbelilere göre sünnettir. Şafiîlere göre ise, sadece ilk iki rekatta okumak sünnettir.[1519][398]

819. ...Ebû Hureyre (r.a.) dedi ki: Peygamber (s.a.) bana; "Haydi çık ve Fatiha ve ona ilâve edilecek bir şey ile de olsa ancak Kur'ân (okumak)la namazın (sahih) okluğunu Medine'de ilân et” buyurdu.[1520][399]

Açıklama

Bu hadis-i şerif namazda sadece Kur'ân okunabileceğine, bunun dışında okunacak herhangi bir dua veya teşbih ile sahih olmayacağına delâlet etmektedir. Hadiste geçen, "Fatiha ve ona ilâve edilen bir şey" sözünden Fatihadan sonra okunacak sûrenin tayin edilmiş olmadığı Fâtiha'dan sonra okunacak herhangi bir sûrenin namazın sıhhati için yeterli olduğu anlaşılmaktadır. Ancak "Ezberinde Kur'ân varsa oku, yoksa Alla'a hamd et, ona tekbir ve tehlil getir" anlamındaki hadis[1521][400] ile ileride gelecek olan 832 ve 855 no'lu hadis-i şerifler okumaya gücü yetmeyen kimseleri bu hüküm dışında tutmaktadır. Bir önceki hadiste de ifâde ettiğimiz gibi Fâtiha'dan sonra sûre okumak namazın sıhhatinin şartı değildir, namazın kemâliyle ilgilidir. Nitekim Ebû Hüreyre'nin rivayet ettiği, "Her namazda kıraat vardır, Peygamber bize neyi duyurduysa, biz de size onu duyuruyoruz. Bizden neyi gizlediyse, biz de sizden onu gizleriz. Her kim Fâtiha'yı okursa bu ona yeter, kim de ondan fazla bir şey okursa o daha efdaldir"[1522][401] hadisi de buna delâlet etmektedir. Buna göre namaz kılan kimse Fatiha ile beraber bir miktar da Kur'ân okumalıdır. Hanefî uleması bu hadisi delil getirerek namazda Fatiha ile birlikte bir miktar da Kur'ân okumanın vâcib olduğunu söylemiştir. Ulemânın büyük çoğunluğu ise, bu hadisin râvisi Ca'fer b. Meymûn aleyhinde bazı tenkidler bulunduğunu iddia ederek bu hadisin zayıf olduğunu söylemişse de gerçekte Câ'fer b. Meymûn zayıf bir râvi değildir. Çünkü Zehebî Mîzân'l-İ'tidâl isimli eserinde onun hakkın? da "rivayet ettiği hadislere güvenilebilir bir râvidir" demektedir. Dârekutnî, İbn Adiyy, îbn Hacer, el-Hâkim, îbn Hıbbân ve İbn Şahin gibi âlimler de aynı şekilde bu râviyi tezkiye etmektedirler. Yine Fatiha okuma farzdır diyen ulemânın büyük çoğunluğu bir numara sonra gelecek olan "Fatiha ile ona ilave edilen bir şey okunmaksızın namaz olmaz."[1523][402] mealindeki hadise aykırı olduğunu söyleyerek bu hadisi tenkid etmek istemişlerse de Hanefî uleması 820 numaralı hadisteki "namaz olmaz" sözünün "sahih olmaz" anlamında olmayıp "kâmil olmaz" anlamında olduğunu söyleyerek bu tenkide cevap vermişlerdir. Bu görüşlerine delil olarak da îbn Hibbân ile Dârekut-nî'nin rivayet ettikleri "İçinde Fatiha okunmayan namaz kâfi değildir."[1524][403] hadisini ileri sürmektedirler. Bu

açıklamadan anlaşılıyor ki 819 numaralı hadis-i şerifteki olumsuzluk ifâdesi namazın sıhhati ile, 820 no'lu hadis-i şerifteki olumsuzluk ifâdesi ise, namazın kemâli ile ilgilidir.[1525][404] Bu bakımdan iki hadis arasında bir çelişki söz konusu değildir.[1526][405]
820. ...Ebû Hureyre'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.), "Fatiha ve ona ilave olarak (Kur'ân'dan) bir şey okumaksızın namaz caiz değildir" diye ilân etmemi bana emir buyurdu.[1527][406]

Açıklama

Bu hadis-i şerif muhtelif şekillerde rivayet olunmuştur.Nitekim bir önceki hadis-i şerif de bu hadisin rivayet edilen değişik bir şeklidir. Bu bakımdan bir önceki hadisin izahında da bu iki hadisin Hanefî uleması tarafından nasıl uzlaştınldiğını açıklamıştık. Bezzâr'm rivayetinde; "Resûl-i Ekrem (s.a.) bir münâdiye emir buyurdu. O da nida etti" denilmiş. Bir rivayette "Kur'ânsız namaz caiz değildir" başka bir rivayette "her namazda kıraat vardır, velev ki FâtihatıTI-Kitab olsun" buyurulmuştur. Bu hadislerin hiçbiri Fatiha okumanın farz olduğuna delâlet etmezler.
Bilakis ekserisi o'nun farz olmadığım gösterir. Biri Fâtihasız namazın caiz olmadığına delâlet ederse, diğeri caiz olduğunu bildirir. İşte Hanefîler bunların her biriyle amel etmiş, hiç birini mühmel bırakmamışlardır. Çünkü onlar mutlaka Kur*ân okumanın farz, Fatiha okumanın da vacip olduğu görüşündedirler.
Mevzumuzu teşkil eden hadiste geçen "Fatiha ve ona ilâve olarak (Kur'-ân'dan) birşey okumaksızın namaz caiz değildir" beyanındaki olumsuzluk, Hanefî ulemâsına göre, namazın sıhhati ile değil, kemâli ile ilgilidir. Ebû Hü-reyre'den rivayet edilen; "Ebû Hüreyre'ye; "Biz imamın arkasında bulunuyoruz" diyen oldu. Ebu Hüreyre de (ona); "onu içinden oku" dedi. mealindeki hadis[1528][407] ile ilgili olarak İmam Nevevî, "bu hadisin manası Fâtiha'yı kendin işitecek kadar gizli oku" demektir mutaleasında bulunarak, "bu hadise göre imarna uyan kimseye okumak farzdır" demişse de, Hanefî ulemasından Ayni kendisine şu şekilde cevab vermiştir: "Bu hadisteki emir far-ziyyet ifâde etmez. Çünkü imama uyan kimseye Kur'ânMa susmak[1529][408] emredilmiştir. Susmak gizlice okumak demek değildir.

Bilakis kendi işitecek kadar gizli okumak bile susmayı ihlâl eder. Binâenaleyh hadisden murat," imamın okuduğu Kur'ân'ı dikkatle dinle ve onun mânâsını düşün" demek olur. Hadisten muradın hakikaten gizli okumak olduğunu kabul etsek bile, farziyete delâlet ettiğini kabul edemeyiz. Bununla beraber Hanefî-lerden bazıları ihtiyaten bütün namazlarda, bazıları da yalnız gizli okunan namazlarda cemaatin Fatiha okuyabileceğini söylemişlerse de bu görüş zayıf bir görüştür. Bir takımları da imam Fatiha'da lâhn yaptığı zaman Fatiha okumanın ihtiyaten caiz olduğunu söylemişlerdir. Nitekim daha önce geçen, "İmam ancak kendisine uymak için tayin edilmişi ir. O okuduğu vakit siz susun" anlamındaki 604 no'lu hadis-i şerif de Hanefî ulemâsının görüşünü te'yid etmektedir. Cemaatin hiç birşey okumaması icabettiği hususunda Şâfiîlere karşı bir hüccettir. Aynı hadis "öğle ve ikindi namazlarında cemaat Fâtiha'yı okur" diyen İmam Mâlik aleyhinde de hüccettir. Gerçi bu hadisin son kısmı yani "o okuduğu zaman siz susun" cümlesi hakkında söz edilmiş, bir çok râvilerin bunu rivayet etmedikleri söylenerek bunun bir vehm olduğu bile iddia edilmişse de bu iddia da doğru değildir. Bu ziyâdeyi Nesâî ve Beyhakî tahric ettikleri gibi İmam Müslim dahi sahih bulmuştur. Kendisine "onu niçin Sahih'ine almadın?" diye sorulunca, "ben bu kitaba kendimce sahih olan herşeyi almadım. Ben buraya ancak ulemânın ittifak ettikleri hadisleri aldım" cevabım vermiştir. Bununla beraber mezkur ziyâde Müslim'in bazı nüshalarında mevcuttur.[1530][409]

821. ...Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.), "Her kim namaz kılar da onda Fatiha okumazsa, o namaz eksiktir, o namaz eksiktir, o namaz eksiktir, tamam değildir'* buyurmuştur. (Ravi Ebû s-Sâib) dedi ki: Ben de:

Ey Ebâ Hüreyre bazan imamın arkasında bulunuyorum (o zaman da okuyacak mıyım)? dedim. Kolumu sıkıştırdı ve dedi ki:

Ey Fârisî (o zaman) onu içinden oku. Çünkü ben Hz. Peygamber (s.a.)'i şöyle buyururken işittim: "Aziz ve celil olan Allah buyurdu ki; ben namazı (yani Fâtiha'yı) kendimle kulum arasında ikiye böldüm. Yansı benim yansı da kullunundur. Kuluma istediği verilecektir." Peygamber (s.a.) devamla dedi ki: "(Fâtiha'yı) okuyunuz. (Çünkü) kul dediği zaman aziz ve Celil olan Allah; kulum bana ham etti, der.dedeğinde, Aziz ve Celil olan Allah; kulum

beni sena etti, der: dediğinde; kulum beni yüceltti ve, bu (âyet) kulumla benim aramdadır der; deyince; (Allahü Teala'da) "Bu benimle kulum arasındadır. Hem kulumun dilediği şey ona verilecektir" buyurur. Kul dediği zaman da "işte bunlar da kulumundur. Hem kulumun dilediği onundur." buyurur."[1531][410]

Açıklama

Bu hadis-i şerif namazda Fatiha okumak farz değil, vaciptir, diyen Hanefî ulemâsının delilidir. Hanefîlere göre Fatiha okumadan kılman namaz fâsid değil ama eksiktir. Bu hadis-i şerifte de Fatiha okumaksızın kılınan namazın fasit olduğu değil de noksan olduğu ifâde ediliyor. Esasen Hanefî ulemâsı ibadetleri organları tam olan insana benzetmişlerdir. Farzlar bu ibâdetin kalbi durumundadır, sünnetlerse diğer organlar durumundadır. Müstehablar ise, insanın ziynetini ve güzelliğini teşkil eden kaş, kirpik, saç ve sakal durumundadır. Nasıl bir insan kalpsiz yaşayamazsa, farzı edâ edilmeyen bir namazın da vücûdundan söz edilemez, o namaz tamamen yok olmuştur. Ama bir el ve ayak durumunda olan sünnet, vâcib terk edilecek olursa, bu namaz noksandır, eksiktir. Nitekim besmele çekmek namazda sünnet olduğu için, onun terk edilmesini Resûl-i Ekrem (s.a.) bir organın kesilmesine benzetmiştir.[1532][411]

Şafiî uleması ise, Hadis-i şerifte geçen "eksik" kelimesine fasit mânâsı vererek bu hadisin, "namazda Fatiha okumak farzdır" diyen Şâfiîlerin görüşünü te'yid ettiğini söylemişlerdir.

Hadis-i şerifte geçen; "Ey Farisî (kardeşim) o zaman (yani imamın) arkasındayken de Fâtiha'yı içinden oku" cümlesine Şâfiîler sessizce okumak mânâsı verilirken, Hanefî uleması "Fâtiha'nın mânâsını düşün ve kalbinden geçir" mânâsı vermişlerdir. Fakat bu cümlenin mânâsı "Fâtiha'yı sessizce oku" mânâsına gelse bile, bu cümle Ebû Hüreyre (r.a.)'nin kendi görüşünü ortaya koyar. Hanefî ulemâsına göre, bir meselede sahabenin görüşleri farklı olursa bunlardan bir tanesi tercih edilir, başka bir görüşe yer verilmez. Bu bakımdan Hanefî uleması, bu meselede, imamın arkasında Fatiha okunmaz diyen Abdullah b. Mes'ud (r.a.)'un görüşünü tercih etmiştir.

Bu hadis-i şerifte salât (namaz) sözü Fatiha mânâsında kullanılmıştır. Namazın içinde Fatiha bulunduğu için bu alâkadan dolayı mecazen "salât"

kelimesiyle Fatiha kast edilmiştir. "Hamd" Allah Teâlâ hazretlerim fiilî sıfatları ile, "temcîd" de celâl sıfatlan ile sena etmektir. Allah'ın her iki sıfatları ile öğmeye "sena" denilir. Besmelede bunların ikisi de vardır. Yani Rahman Allah'ın zatî sıfatına, Rahîm de fiilî sıfatına delâlet eder. Bundan dolayı bu sıfatlar Allah Teâlâ'ya mahsus olmuşlardır. Allah'dan başkasına isim olarak verilemezler.
"Fâtiha'yı kulumla kendi aramda yan yanya böldüm" cümlesini ulemâ şöyle açıklamışlardır: Fatiha yedi âyettir, bunun ilk üç âyeti Allah Teâlâ'yı medh ve senadan ibarettir. Bu üç âyet şunlardır:
1. Hamd olsun Alemlerin Rabbi olan Allah'a, **2.** Rahman, Rahim olan (Allah'a), **3.** Din gününün sahibi ve mutasarrıfı olan (Allah'a). Bu âyetler sadece Allah'a aittir. Çünkü Allahü Tealaya medh ve senayı ve O'nun mutlak hakimiyetini dile getirmekten ibarettir.
Fâtiha'nın âyetlerinden üç tanesi de sadece kula aittir. Bunlar da Fâtiha'nın 5, 6, ve 7. âyetlerini teşkil eden şu âyetlerdir: **5.** Bizi doğru yola ilet, **6.** Kendilerine nimet verdiklerinin yoluna, **7.** azaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil." Görüldüğü gibi bu âyetler kula ait dualarından ibarettir.
Bu iki kısmın arasında bir âyet vardır ki, bu âyetin yarısı Allah Teâlâ'ya medh ve sena ile yarısı da kulun duâ ve isteğiyle ilgilidir. Bu âyet de Fâtiha'nın dördüncü âyetini teşkil eden "Yalnız sana ibâdet (kulluk) ederiz, yalnız senden yardım isteriz" âyetidir. Bu izah gösteriyor ki, hadis-i şerifte ifâde buyurulduğu gibi Fatiha sûresinin âyetleri mânâ itibariyle Allah ile kulu arasında ikiye bölünmüştür. Allah Teala bu âyetlerle dua eden kuluna istediğini vereceğini va'd etmiştir. Ayrıca bu hadis-i şerif besmelenin Fatihadan bir âyet olmadığım söyleyen ulemânın delilidir. Besmele ile ilgili bilgi 782 ve 784 numaralı hadis-i şeriflerin izahında geçmiştir.[1533][412]

Bazı Hükümler

1. Fâtihasız kılınan namaz eksiktir.
2. Fatihanın fazileti pek büyüktür.
3. Hadis Besmelenin Fatihadan bir âyet olmadığına açık bir delildir. Bu da Hanefilerin, Malikîlerin ve İmam-i Evzâî'nin görüşüdür.

4. Şuurla namaz kılan ve okuduğunu bilen kimseler için büyük mükafaat vardır.[1534][413]

822. ...Ubâde b. Samit[1535][414] (r.a.) Peygamber (s.a.)'in şöyle buyurduğunu nakletmiştir: Fatiha ve (ona) ek olarak (bir miktar Kuran) okumayan kimsenin namazı yoktur.
(Ravi) Süfyân b. Uyeyne) dedi ki: (Fatiha'ya ek olarak bir miktar da Kur'an okumak) yalnız başına namaz kılan içindir.[1536][415]

Açıklama

Bu mevzuda 818 numaralı hadıs-ı şerifin açıklaması yeterli bilgi ihtiva etmektedir.Oraya bakılabilir.[1537][416]

823. ...Ubâde b. es-Samit'den; demiştir ki: Biz sabah namazında Peygamber (s.a.)'m arkasında bulunuyorduk. Resul-i Ekrem (s.a.) (Kur'ân) okudu. (Fakat Kur'ân okumak) kendisine, ağır gelmeye başladı. (Namazı) bitirince; "Her halde imamınızın arkasında siz de okuyorsunuz" buyurdu. Bize de:
Evet, ey Allah'ın Resûlu, hızlı bir şekilde (biz de okuyoruz), dedik.
"(Böyle) yapmayın, sadece Fâtiha'yı okuyun. Onu okumayan kimsenin namazı yoktur." buyurdu.[1538][417]

Açıklama

Bu hadis-i şeriften anlaşılıyor ki, sahâbe-i kiram hazretleri Resûl-i Ekrem'in emri olmaksızın kendi ictihadlarıyla namazda bir defa Resûl-i Ekrem'in arkasında Kur'ân okumuşlardır. Ancak okurken bazılarının çıkardığı fısıltılardan bunun farkına varan Fahr-i Kâinat Efendimiz; "Öyle zannediyorum ki, imamınızın arkasında siz de Kur'ân okuyorsunuz. Bunu bir daha yapmayın, sadece Fatihayı okuyun" buyurarak onları bu işten men' etmiştir.
Hattâbî, "burada Resûl-i Ekrem'in men'ettiği şey, sahâbe-i kiramın sesli okumalarıdır. Fatihadan sonra bir sure okumayı men'etmiş olması ihtimali de vardır" demişse de, Mîrek, Hattabî'nin üzerinde durduğu birinci ihtimali zayıf bulmuş, ikinci ihtimalin isabetli olduğunu söylemiş ve sebebini de şöyle izah etmiştir: Eğer Resûl-i Ekrem bu sözüyle sesli okumayı nehyetmiş

olsaydı, o zaman bunda Fâtiha'yı istisna etmesinin bir anlamı kalmazdı." Aliyyü'l-Kaari de aynı şekilde buradaki nehyin zamm-ı sûre okumakla ilgili olduğunu söylemiş ve sözlerini şöyle bitirmiştir: "Şayet bu nehy, sesli okumakla ilgili olsaydı, Resul-i Ekrem "öyle zannediyorum ki" tabirini kullanmazdı. Çünkü sesli okumuş olsalardı, o zaman Resûl-i Ekrem okuduklarını kesinlikle duyacağı için "zan" ifâde edenbu tabiri değil de duyduğunu kesinlikle ifâde eden bir tâbir kullanırdı."

İşte bütün bu ifâdelerden anlaşıldığına göre, Resûl-i Ekrem sabah namazı kıldırırken zamm-i sûre okuduğu esnada arkasında bulunan cemaatten bazılarının fısıltılarını duyunca zihni karıştığından onları zamm-i sûre okumaktan nehyetmiş, sadece Fatiha okumalarına izin vermiştir. Çünkü Fatiha her zaman kolayca okunabilecek bir sûre olduğundan arkasmdakilerin de Fatiha okumaları herhangi bir karışıklığa sebep olmaz düşüncesinde idi. Bu sebeple imamın arkasında bulunan cemaatin de Fatiha okumasına izin verildi. Cemaatin Fatiha okuması da karışıklığa sebeb olduğundan daha sonra imamın arkasında cemaatin Fatiha okuması izni de kaldırılmıştır.[1539][418]

Ancak ulemanın büyükçoğunluğunagöre" Fatiha okumayan kimsenin namazı yoktur" cümlesinin anlamı, "bu namaz bâtıldır" demektir. Fakat bu cümle Dârekutnî ile İbn Hibbân'ın rivayetinde; "İçinde Fatiha okunmayan namaz kâfi değildir"[1540][419] şeklindedir. Hanefi ulemâsı, "Fatihayı okumayanın namazı bâtıl değil, yalnız vacib terkedildiği için sevabı noksandır" demişlerdir. Ayrıca Hanefi ulemasının, "Kur'an okunduğu zaman onu dinleyin ve susun"[1541][420] mealindeki âyet-i kerimeyi kendi görüşlerinin doğruluğu için delil getirdiklerini 818 no'Iu hadisin izahında söylemiştik. Bir de Hanefî uleması Dârekutnî'nin rivayet ettiği; "kim imamın arkasında kılıyorsa imamın okuması onun için de kıraattir"[1542][421] mealindeki hadis-i şerifi de kendileri için delil olarak ileri sürmüşlerdir. Fakat bu hadise zayıf diye itiraz edenler de olmuştur. Halbuki bu hadisi ashab-ı kiramdan Câbir b. Abdullah, Abdullah b. Ömer, Ebû Said el-Hudrî Ebû Hureyre, Abdullah b. Abbâs ve Enes b. Mâlik (r.a.) Hazretleri rivayet etmişlerdir. Gerçi bu rivayetlerin her biri ayrı ayrı tenkit edilmiştir. Fakat aynı hadisin bir çok tarikleri daha vardır. Bunlardan biri sahihdir ve bizzat imam Ebû Hanife (r.a.)'den rivayet edilmiştir.

Bununla beraber bu mevzuda Ebû Hanife (r.a.) Hazretlerine mezheb taassubuyla dil uzatanlar olmuşsa da Aynî merhum bunlara gereken cevabı vermiş ve daha itidalli olmaları gerektiğini söylemiştir.
Ayrıca imamın arkasında cemaatin bir şey okumayacağı sahabenin büyüklerinden 80 zat tarafından rivayet olunmuştur. Aliyyü'l-Mürteza ve Abâdile-i Selâse denilen Abdullah b. Abbas, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Mes'ud (r.anhum) Hazretleri bunlar arasındadır. Bu sebeble Hidâye sahibi "imamın arkasında bir şey okunmayacağına dair sahabe icma etmişlerdir" demiştir.[1543][422] Abdullah b. Zeyd b. Eslem'in babasından rivayet ettiği bir hadiste; "Resûlullah (s.a.)'in ashabından on tanesi imamın arkasında Kur'ân okumaktan şiddetle nehyederlerdi. Bunlar Ebû Bekr es-Sıddîk, Ömer el-Faruk, Osman b. Affân, Ali b. Ebî Tâlib, Abdurrahman b. Avf, Sa'd b. Ebî Vakkâs, Abdullah b. Mes'ûd, Zeyd b. Sabit, Abdullah b. Ömer, Abdullah b. Abbas (r.a.) Hazretleri idi" denilmektedir. Hatta Sa'd b. Abbas ile Hz. Ömerin; "imamın arkasında okuyanın ağzına taş doldururum" dedikleri İbn Mes-ud Hazretlerinin de "ağzına toprak dolsun" dediği rivayet olunur.[1544][423]
Biz bu mevzuda mezhep imamlarının görüşlerini 818-820 numaralı hadis-i şeriflerin izahında yazdığımız için burada tekrar etmiyoruz.[1545][424]

824. ...Nâfi'b. Mahmud b. er-Rebî el-Ensârî (r.a.)'den; demiştir ki: Ubâde b. es-Sâmit (bir defasında) sabah namazında geç kalmıştı. Bunun üzerine Müezzin Ebû Nuaym namaz için tekbir aldı ve cemaate namaz kıldırmaya başladı. (Derken) Ubâdetu'bnu's-Sâmit çıkageldi. Ben de beraberinde idim. Nihayet biz de Ebû Nuaym'ın arkasında saf olduk. Ebû Nuaym sesli okuyordu. Ubâde (de) Fatiha Sûresi'ni okumaya başladı. Ubâde'ye (namazdan) çıkınca; "Ebû Nuaym sesli okurken, senin de Fâtiha'yı okuduğunu işittim" dedim. Ebâde;
"Evet (haklısın) Resûlullah (s.a.) bize aşikâr okuduğu namazlardan birisini kıldırdı ve (cemaatin okuyuşu sebebiyle) kıraatte güçlük çektiği bu) namazdan sonra bize dönerek: "Ben sesli okuduğum zaman siz de okuyor musunuz?" buyurdu. Birimiz,
Biz bunu yapıyoruz, dedi. Bunun üzerine; "hayır (öyle) olmaz, ben de (kendi kendine) "ne oluyor da okuduğu Kur'ân'a ortak olunuyor" diyordum.

Ben aşikar okudum mu, siz hiç bir şey, okumayın, yalnız ümmü'l-Kur'ân müstesna" buyurdu.[1546][425]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, imama uyan kimsenin sesli namazlarda da Fatiha okuması lâzım geldiğini söyleyen ulemânın delilidir. Daha evvelce de beyân ettiğimiz gibi bu mevzuda üç görüş vardır:
1. İmamın sessiz olarak kıldırdığı namazlarda imama uyan kimse, sessiz olarak Fatiha ve zamm-i sûreyi okur, sesli namazlarda ise Fatihayı da zamm-ı sûreyi de okumaz. Bu görüş İmam Mâlik'e aittir. Delili ise, "Kur'-ân okunduğu vakit onu dinleyin ve susun."[1547][426] âyeti kerimesidir. Bilindiği gibi bu hadis haberi vâhiddir. Haber-i vahid ise, haber-i mütevâtir olan âyeti nesh veya tahsis edemez.
2. Sesli ve sessiz namazların her ikisinde de yalnız imam okur. İmama uyan kimse okumaz. Bu görüş de İmam Ebû Hanefe'ye aittir. Kitabdan delili (el-A'raf (7), 204) âyeti kerimesi, sünnetten delili ise, İbn Ebî Şeybe'nin Ebû Hüreyre'den rivayet ettiği: "Kim imamın arkasında kılıyorsa, imamın okuması onun için de kıraattir."[1548][427] hadis-i şerifidir. Aynı hadisi Dârekutnî'de Abdullah b. Şeddâd dan rivayet etmiştir.[1549][428]
3. Sessiz namazlarda imama uyan hem Fatahi'yı hem de zamm-ı sûreyi okur. Sesli namazlarda ise, yalnız Fatiha'yı okur. Bu görüş de İmam Şafiî'ye aittir. Delili ise,"Fatiha okumayan kimsenin namazı yoktur" mealindeki 823 no'lu hadistir. Ancak bilindiği gibi Hanefî uleması, Buhârî ve Müslim tarafından rivayet edilen bu hadisi, İbn Hıbbân'ın rivayet ettiği "içinde Fatiha okunmayan namaz kâfi değildir"[1550][429] anlamındaki hadise bakarak, "Fatiha okumayan kimsenin namazı kâmil değildir" mânâsına anlamışlar ve yalnız başına namaz kılan kimse için Fatiha okumak vâcib demişlerdir. İkinci maddede açıklandığı gibi, imamın arkasında bulunan kimsenin de Fatiha okumasına lüzum görmemişler ve bunu mekruh saymışlardır.
Ancak namazda imamın arkasında bulunan kimsenin de Kur'ân okuyacağı görüşünde olanlardan bazıları bu halde Fâtiha'nın ne zaman okunacağı mevzuunda ihtilâf etmişlerdir. Bazıları "imam âyet aralarında durdukça

cemaat Fatiha'yı okuyarak tamamlar" derken, bazıları da "imam Fatiha'yı okuduktan sonra durduğunda cemaat Fatiha'yı okur" demiştir. İmamın Fâtiha'dan sonra duracağı konusu 777 numaralı hadis-i şerifte açıklanmıştır. Son olarak şunu belirtmek isteriz ki, açıklamakta olduğumuz hadisin râvilerinden Nâfi'b. Mahmûd, İbn Abdilberr'e göre kimliği bilinmeyen bir kimsedir. Takrîb sahibi de aynı görüştedir. Bu bakımdan bu hadis zayıftır. İbn Hibbân ise bu râviyi güvenilir râviler arasında saymıştır.[1551][430]

825. ...er-Rebi'b. Süleyman'ın rivayeti olan önceki hadisin bir benzeri de Mekhûl vasıtasıyla Ubâde (b. Sâmit) radiyellahü anh'dan nakledilmiştir. (Bu hadisi Mekhul'den nakledenler) dediler ki, Mekhûl, akşam, yatsı ve sabah namazında her rekatta içinden Fatiha okurdu. (Bir defasında) O, "İmam sesli okuduğu vakitte, Fatiha okurken, sustuğu anlarda sen de (Fatiha'yı) gizlice oku. Eğer susmazsa ondan önce veya onunla beraber veya sonra oku (yabilirsin). Hiç bir zaman onu (okumayı) terk etme" dedi.[1552][431]

Açıklama

Bu haberden anlaşılıyor ki Mekhûl, sesli kılman akşam, yatsı ve sabah namazlarında imamın arkasında bulunan cemaatinde Fâtiha’yı gizlice okuması lâzım geldiği görüşündedir ve kendi de böyle yapmaktadır. Esasen hadis-i şerifte geçen kelimesi emir olarak "sen oku" manasına geldiği gibi muzârî mütekellim olarak "ben okurum" manasına da gelebilir. Müeliif Ebû Dâvûd bu hadisi nakletmekle şunu demek istiyor; Mekhûl'e göre, imamın arkasında bulunan kimsenin Fatiha'yı imamın Fatiha'yı okuduktan sonra susması anında okuması daha faziletlidir. İmamın Fatiha'dan sonra sukut etmesi mevzuu 777 numaralı hadiste geçmişti. Nitekim Şevkânî'nin Neylu'I-Evtâr isimli eserinde beyân ettiğine göre "İhtiyata uygun olan Fatiha'yı imamın sustuğu anlarda okumaktır. Bununla beraber imamla beraber okuması da caizdir."[1553][432]
Her ne kadar bu haber imamın arkasında bulunan kimsenin cehri namazlarda da Fatiha'yı okuyacağına delâlet ediyorsa da Fatiha*mn gizli veya açıktan okunacağına dair bir işaret taşımamaktadır. Ancak Beyhakî ve Ta-berânî'nin Enes'den rivayet ettikleri bir hadis-i şerif imamın arkasında bulunan cemaatin Fatiha'yı gizlice okuması gerektiğini ifâde

etmektedir.[1554][433] Konu 818 numaralı hadisin şerhinde açıklanmış bulunmaktadır.[1555][434]

132-133. İmamın Aşikâre Okuduğu Namazlarda Fatiha Okumayı Mekruh Sayanlar(In Delilleri)

826. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) sesli okuduğu bir namazdan sonra:
"Demin biriniz benimle beraber okudu mu?" buyurmuş. Bunun üzerine bir adam:
Evet, ey Allah'ın Resulü, diye cevab vermiş, (Resûl-i Ekrem de şöyle) buyurmuş:
"Ben de neden kıraatim karışıyor diyordum."
Halk, Resûlullah (s.a.)'den bunu duyunca bir daha Resûl-i Ekrem'in aşikâre okuduğu namazlarda O'nunla beraber okumayı bıraktılar.[1556][435]
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu İbn Ükeyme hadisini Ma'mer, Yûnus ve Üsâme b. Zeyd, Malik'in (rivayet ettiği hadisin) mânâsına uygun olarak ez-Zührî'den rivayet ettiler.[1557][436]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen "kendi kendime diyorum ki" cümlesi çeşitli manalarda kullanılır;
1. İnsan kendisinin hoşlanmadığı bir işi yaptığı zaman kendi kendine kızarak "ben niçin böyle yaptım?" der.
2. Sevmediği bir işi yapan kimseyi gördüğü zaman bu işi beğenmediğini ifâde etmek için; "bana niçin eziyet ve haksızlık ediliyor" tabirini kullanır.
3. Sebebini anlayamadığı bir işle karşılaşınca da "acaba bu işin sebebi nedir?" İşte hadisi şerifte "bana ne oluyor? niçin" kelimesi bu üçüncü manada kullanılmıştır.
tabiri ise."okuduğum Kur'ân'a katılan karışanlar oluyor ve onların sesi benim sesimi bastırıyor" gibi anlamlara gelir.[1558][437] Buna göre "Neden kıraatim karışıyor?" sözünün manası; "Ben okurken siz de okudunuz mu? Bu iki okuyuş birbirine karışıyor, sanki bana Kuran münazaa ediyormuş gibi geliyor" demektir.

"Halk bunu duyunca bir daha Resûl-i Ekrem'in aşikâre okuduğu namazlarda onunla okumayı bıraktılar" sözünün mefhûm-ı muhalifi, Resülullah'ın sesli okuduğu namazlarda okumayı bıraktılar ve sessiz okuduğu namazlarda ise, yine okumaya devam ettiler, demektir. Ulemanın çoğunluğu ile Hanefi mezhebinden imam Muhammed bu görüştedir. Ancak bir önceki hadiste açıkladığımız gibi, bazılarına göre imamın sustuğu yerlerde cemaat Fâtiha'yı okur ve tamamlar denmiştir. Delillerin münakaşası için 818 numaralı hadise müracaat edilebilir.

Ancak Resûl-i Ekrem'in arkasındakileri okumaktan nehyetmesine sebep okuyuşuna karışılması, iştirak edilmesi ve Kur'ân konusunda onunla münazaa ediliyormuş gibi bir duruma düşülmesi olduğu düşünülürse, bu durum cehrî namazlarda olduğu kadar gizli okunan namazlarda da bulunduğu bir gerçektir. İşte Hanefi uleması meseleye bu açıdan bakarak gerek cehrî ve gereksc hafi okunan namazlarda imamın arkasında bulunan cemaatin Kur'ân okumasını mekruh saymıştır.

Yine hadis âlimlerine göre "Halk Resûl-i Ekrem'den bunu duyunca bir daha Hz. Peygamber'in aşikâre okuduğu namazlarda onunla okumayı bıraktılar." cümlesi, Resûl-i Ekrem'e ait değil, râvilerden birine aittir. Bilindiği gibi bu şekilde râvî tarafından hadise katılan bu gibi sözlere "müdrec" denilir. Ulemâ bu sözün kime ait olduğu üzerinde de durmuş, kimisi bu sözün Zührî'ye ait olduğunu söylerken kimisi de bu sözün Ebû Hureyre'ye ait olduğunu söylemiştir. Bezru'l-mechûd sahibi bu sözün Ebû Hureyre (r.a.)'ye ait olduğunu delilleriyle isbat etmişler.[1559][438] Her ne kadar Tirmizî bu hadisin Hasen olduğunu söylemişse de Nevevî'ye göre bu hadisin zayıflığında ulemâ ittifak etmişlerdir. Çünkü İbn Ukeyme kimliği meçhul bir kimsedir. Fakat Nevevî'nin "Bu hadisin zayıflığında ittifak edilmiştir" sözünü ihtiyatla karşılamak gerekir. Çünkü İbn Hıbbân bu hadisin sahih olduğunu söylediği gibi, Muhammed b. Yahya, Buhârî, Ebû Dâvûd gibi muhaddisler sadece "Halk Resûl-i Ekrem'den bunu duyunca bir daha Resûl-i Ekrem (s.a.)'in aşikâre okuduğu namazlarda onunla birlikte okumayı terkettiler" cümlesinin müdrec olduğunu söylemişler. Hadisin Peygamber'e ait olan esas metninin zayıf olduğuna dair her hangi bir söz söylememişlerdir. Bu durumda Nevevî'nin "bu hadisin zayıflığında ittifak vardır" sözü, isabetli değildir. Çünkü aksini söyleyen de vardır.[1560][439]

827. ...Said b. el-Museyyeb dedi ki; Ebû Hureyre (r.a)'yi "Peygamber (s.a.) bize bir namaz kıldırdı. Sabah namazı olduğunu sanırız" derken ve bir önceki hadisin manasını "neden kıraatime karışılıyor?" sözüne kadar naklederken dinledim.
Ebû Dâvûd dedi ki: (Şeyhim) Müsedded, rivayetinde Ma'mer'in, ' 'halk bir daha Resûlullah (s. a.) 'in sesli okuduğu namazlarda okumayı bıraktılar" dediğini söyledi. (Diğer şeyhim) İbnu's-Serh (ise), Ma'mer ve Zührî vasıtasıyla Ebû Hureyre'nin, "Halk (buna) son verdi" dediğini nakletti. (Bu şeyhlerin) arasında bulunan (diğer şeyhim) Abdullah b. Muhammed ez-Zuhrî de Süfyân 'in (şöyle) dediğini söyledi: “Zührî, (neden kıraatime karışılıyor?" cümlesinden sonra) bir söz söyledi ama onu işitemedim fakat bunu orada bulunan Ma'mer'e sordum, o da cevab verdi:" Zührî "Halk bu işe son verdi" dedi.
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi bir de Abdurrahmân b. İshak, Zührî'den rivayet etmiştir. (Ancak Zührî'nin) hadisi, "neden benim kıraatime karışılıyor" sözüne kadardır, (gerisi yoktur).
Bu hadisi el-Evzât de Zührî'den rivayet etmiş (ve) bu (rivayet ettiği) hadiste Zührî'nin (şöyle) dediğini nakletmiştir:
"Müslümanlar bu hadiseden ibret aldıklarından, (Peygamber Efendimiz) bir daha sesli okuduğu zaman onunla beraber okumaz oldular."
Ebû Dâvûddedi ki: "Ben, Muhammed b. Yahya b. Fâris'in: "Buna son verdiler, sözü, ZührVnin sözüdür" dediğini işittim."[1561][440]

Açıklama

Musannif Ebû Davud'un bütün bu talikleri nakletmekten maksadı, "buna son verdiler" sözünü, şeyhlerinden bazılarının kendisine, "Ebû Hureyre'ye ait bir söz" olarak naklederken bazılarının da "ez-Zuhrî'ye ait bir söz" olarak naklettiğini ifâde etmektir. Netice olarak bu ihtilâfı şu şekilde özetlemek mümkündür:
1. Müsedded bu cümleyi Ma'mer'in sözü olarak nakletmiştir.
2. Îbnu's-Serh ise, Hz. Ebu Hureyre (r.a.) nin sözü olarak nakl etmiştir.
3. Abdullah b. Muhammedi'z-Zührî bu sözü Zührî'nin bir sözü olarak nakletmiştir.
Görünüşte böyle bir ihtilâf varsa da aslında bu söz Ebû Hüreyre (r.a.)'ya ait bir sözdür.

Bu ihtilafın sebebi de şöyle açıklanabilir: Râvi zinciri içerisinde bulunan Zührî ile Ma'mer kendi kanatlerine dayanarak bu sözü bazan Ebû Hüreyre (r.a.)'ye isnad ederlerken bazı rivayetlerinde ise ona isnat etmemişlerdir. Bu da senedin daha aşağı kısımlarında ihtilâfın doğmasına yol açmıştır. Bu hadisle ilgili açıklama bir evvelki hadiste geçmiştir.[1562][441]

133-134. İmam Açıktan Okumazken Cemaatin Okumasını Caiz Görenler

828. ...İmran b. Husayn[1563][442] 'den nakledildiğine göre Peygamber (salallahü aleyhi ve sellem)(cemaatle) öğle namazı kılarken, bir adam gelip arkasında "Rabbinin o çok yüce adım teşbih (ve tenzih) et" (el-A'la sûresini) okumuş. Resûl-i Ekrem namazı bitirince:
"Okuyan hanginizdi?" diye sormuş, (cemaat de);
Bir adam,diye cevap vermişler.Bunun üzerine Peygamber (s.a.) de:
"Gerçekten anladım ki, biriniz bunu benim ağzımdan aldı" buyurmuş.
Ebû Dâvûd dedi ki: (Şeyhim) Ebu'l-Velîd, rivayetinde Şu'be'nin şöyle dediğini söyledi: "Ben Katâde'ye Said'in sözü; "Kur'an (okuduğu) için sus (şeklinde) değil miydi." dedim. O da; "Bu (imam) sesli okuduğu zamandır diye cevap verdi." tbn Kesîr ise rivayetinde Şu'be'nin, Katâde'ye; "Peygamber (s.a.) bu işi çirkin görmüşe benziyor" dediğini, onun da "çirkin görmüş olsaydı, bundan nehyederdi" diye cevap verdiğini bilirdi."[1564][443]

Açıklama

Hadîs-i şerifte geçen muhâcele çekişmek mânâsına gelir. Burada kast edilen mânâ, Resûlullah'ın ağzından kapıp alırcasına onun okuduğunu onunla beraber okumaktır.
İmama uyanlara kıraatin gerekmediği görünüşünde olan Hanefî ulemâsı ise hadis-i şerifte üzerinde durulan hadisenin öğle namazında meydana geldiğine bakarak, buradaki muhâlece (çekişme) kelimesinin namaza uygun düşmeyen ve Resûl-i Ekrem'in hoşlanmadığı bir işi yapmak anlamında kullanıldığını söylemişlerdir. Bu iş ise imamın arkasında olduğu halde kıraatte bulunmaktır. Yine Hanefî ulemâsı, Beyhakî'nin, imamın arkasında Kur'-ân okumak mevzuunda nakletiği; "şayet Resûlullah'ın burada çirkin gördüğü bir şey varsa o da arkasında bulunan bu zatın sesli okumasıdır. Bu

adam sesli okuduğu için Resûl-i Ekrem qnun "A'lâ sûresini okuduğunu bilmiştir" mânâsındaki sözlerine de itiraz etmişler, bu sözlerin isabetsizliğine bu olayın, sessiz kılınan öğle namazında cereyan ettiğini göstermişlerdir. Bu durumda Resûl-i Ekrem'in arkasında A'lâ Sûresini okuyan kimse için; "bunu benim ağzımdan aldı, benimle çekişti" sözünün manası "benim çirkin gördüğüm bir işi yaptı" demektir. Bu da imamın arkasında bulunan kimsenin Kur'ân okumasıdır. Nitekim Nesâî'nin rivayet ettiği, "Bazı kişilere ne oluyor da abdestlerini güzelce almadıkları için bizi Kur'ân okurken karışıklığa düşürüyorlar?" mealindeki hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem "Bizi karışıklığa düşürüyorlar" sözleriyle, "abdestte dikkatsizlik gibi hoşlanmadığımız bir işi yapıyorlar" demek istemiştir. Resûl-i Ekrem'in arkasında Kur'ân okuyan kimsenin sesli okuduğunu ispat için Resûl-i Ekrem'in bu adamın okuduğu sûreyi bildiğini, şayet bu zat sessiz okumuş olsaydı Resûl-i Ekrem'in bu sureyi bilememiş olması lâzım geleceğini delil getirenlere de Hanefî uleması, "Resûl-i Ekrem'in, sözü geçen zatın okuduğu bu sûrenin ismini zikrettiği sabit değildir" diyerek cevap vermişlerdir. Gerçekten kavilerin pek çoğu Resûl-i Ekrem'in bu âyetleri zikrettiğinden söz etmemişlerdir. Resûl-i Ekrem'in bu sûrenin ismini zikrettiği isbat edilse bile, bunu o zatın fısıltısından anlamış olması mümkündür. Şube'nin, şeyhi Katâde'ye Said İbn Müseyyeb'in metinde geçen "Kur'ân okunduğu zaman sus" anlamındaki sözünü hatırlattığı zaman, Katâde'nin "bu imamın sesli kıldırdığı namazlar içindir" demesi, de Hanefî ulemasına göre isabetsizdir. Çünkü, "Kur'ân okunduğu zaman sus" sözü hem sesli hem de sesiz namazlarda okunan Kur'ân'a şâmildir. Bunu sadece sesli namazlarda okunan Kur'ân'a tahsis eden bir delil yoktur. Şu'-be'nin Katâde'ye; "her halde Resûl-i Ekrem imamın arkasında okumayı çirkin görüyor" sözüne, Katâde'nin; "Eğer çirkin görseydi onu nehyederdi." diye cevab vermesi de imamın arkasında namaz kılan kimsenin Kur'ân okumasının sadece cehrî namazlarda yasaklandığına dair bir delil olmadığı gibi, gizli okumanın caiz olduğuna da delil olamaz.

Çünkü mühim olan Resûl-i Ekrem'in ikazına sebeb teşkil eden olaydır. Bu hadis-i şeriften açıkça anlaşıldığı gibi Resûl-i Ekrem'le çekişme ve ona muhalefet etme, o okurken okumaktır. Öyleyse gizli Ve aşikâr oku'nan bütün namazlarda cemaatin susması gerekir.[1565][444]

829. ...İmrân b. Husayn'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) onlara Öğle namazını kıldırmış, (namazdan) çıkınca, "Sebbihis-me Rabbike'1-A'la diye başlayan (sûre) yi hanginiz okudu?" deyince bir zât, "ben" cevabını vermiş. Bunun üzerine (Resûl-i Ekrem):
"Gerçekten anladım ki, biriniz onu benim ağzımdan aldı" buyurmuştur.[1566][445]

Açıklama

Bu hadis-i şerifle ilgili açıklama için bir önceki hadisin izahına müracaat edilmelidir.[1567][446]

134-135. Okuyup Yazma Bilmeyen Veya Dili Dönmeyen Kimselere Namazda Yeterli Olan Kıraat

830. ...Câbir b. Abdillah (r.a.)'dan; demiştir ki; İçimizde Arab da Acem de bulunduğu halde Kur'ân okuyorduki(Bunu gören Resûl-i Ekrem sallallahu aleyhi vesellem):
"Okuyunuz, (bu okuyuşlarınızın) hepsi de güzeldir. (İleride öyle) kavimler gelecektir ki, onu ok gibi dosdoğru okuyacaklar (ama karşılığını) dünyada alacaklar da âhirete bırakmayacaklardır" buyurdu.[1568][447]

Açıklama

Hadiste geçen "a'râbî" çölde yaşayan göçebe arab demektir.Bilindiği gibi göçebe arablar çölde okuma-yazma imkânı bulamadıklarından umumiyetle Kur'ân okumaktan âciz kimselerdir. Hadis-i şerifte de "göçebe arab" sözüyle Kur'ân okumayı pek beceremeyen arablar kast edilmiştir.
A'cemî kelimesi ise, Arab olmayan kimseler için kullanılır ki, hadis-i şerifte arabçaya aşinalıkları olmadıkları için Kur'ân okumayı beceremeyen kimseler kast edilmiştir. Netice olarak A'rabî ve A'cemi kelimeleriyle Kur'ân okumayı pek iyi beceremeyen kimseler ifâde edilmek istenmiştir.
Buna göre hadis-i şerif Arabça gramerine ve tecvid kurallarına tam mânâsıyle uygun olmasa bile riyadan ve suma'dan uzak, içten gelen fevkalâde bir sevgi ve istekle Kur'ân okumanın Allah ve Resulü yanında büyük bir ecir taşıdığını beyân etmekte ve ileride gerek tecvîd kurallarına

ve gerekse Arab-ca gramerine uygunluğu bakımından fevkalâde düzgün âdeta ok gibi dosdoğru Kur'ân okuyan, fakat gösteriş, şân, şöhret ve dünyevî maksatlar için okuduklarından bu okumalarının karşılığını dünyada alıp ârihette eli boş, Allah ve Resulünün hoşnutluğundan uzak kalacak bir toplumun ortaya çıkacağını haber vermektedir.
Bu hadis-i şerif, aynı zamanda Kur'ân-ı Kerim'i tecvîd kurallarına göre okuyamayan kimselerden yanlış okumanın sorumluluğunu kaldırmakta ve Kur'ân okumakta maharet sahibi olan kimseleri de Kur'ân-ı Kerim'i şan, şöhret ve dünyevî maksatlarına âlet etmemeleri için ikaz etmektedir. Çünkü sadece dünyevî maksatlarla Kur'ân'ı okumaya gösterilen çabada şeytanın hilesi vardır.
Bu gibi kimseler okuduklarının karşılığını dünyada alacakları için bunların okuyacakları Kur'ân'ı sevabını ölülerin ruhuna bağışlamak da mümkün değildir. Çünkü bunların okumalarına karşılık bir sevab yoktur.
Günümüzde ölülerin ruhuna bağışlamak maksadıyla pazarlık ederek hatim okuyan kimselerin durumu bu hadis-i şerifin ışığında değerlendirilmelidir.[1569][448]

831. ...Sehl b. Sa'd es-Sâidî (r.a.)'den; demiştir ki: Bir gün biz Kur'ân-i Kerim okurken Peygamber (s.a.) yanımıza çıkageldi (ve bizi bu halde görünce); "Allah'a hamdolsun, her ne kadar sizin içinizde kırmızısı, beyazı ve siyahı bulunuyorsa da, Allah'ın Kitabı birdir. Onu ok gibi dosdoğru okuyup (fakat) ecrini dünyada alacak ve âhirete bırakmayacak kavimler gelmeden onu (işte böyle) okuyunuz" buyurdu.[1570][449]

Açıklama

Bazı hadis âlimlerine göre hadis-i şerifte geçen kırmızı (renkli) kimselerden maksat Şamlılardır. Çünkü bunların tenleri hafif kırmızı olduğu gibi servetlerinin büyük çoğunluğunu da kırmızı altınlar teşkil eder. Beyaz (renkli) kimselerden maksat ise, İranlılardır. Çünkü bunların derileri beyaz olduğu gibi servetlerinin ekseriyetini gümüş paralar teşkil eder, siyah renkli kimseler ise, Arablardır. Çünkü bilindiği gibi bunların ekseriyetini de esmer renkli kimseler teşkil eder.
Resül-i Ekrem (s.a.) Efendimiz yanlarına uğradığı muhtelif renk ve ırklardan meydana gelen bu sahâbî topluluğuna" okuyunuz" demekle

"dilleriniz farklı da olsa okuyunuz, kolayınıza geldiği şekilde kendinizi zorlamadan Allah'ın Kitabi'm okuyunuz. Yeter ki bu okuyuştan muradınız Allah'ın rızasını ve helâlini öğrenip onları aramak, haram kıldığını da haram bilip ondan kaçınmak olsun" demek istemiş ve onları gördüğü şekilde Kur'ân'ı okumaya teşvik etmiştir.

Bu ve bundan önceki hadis, her ikisi de dünyevî bir menfaat umarak Kur'ân okumanın caiz olmadığına delâlet etmektedirler. Çünkü Kur'ân-ı Kerim, muhkem âyetleriyle amel etmek, müteşâbih âyetlerine iman etmek, kıssalarından hisse almak va'dlerine ve tehditlerine kulak vermek, müjdelerine sevinmek, korkutmalarından ürpermek, öğütlerini tutmak, emirlerine sarılıp nehylerinden kaçınmak için okunur. Kur'ân-ı Kerim'i.bunun dışında bir maksatla okumanın caiz olmadığına delâlet eden daha pek çok âyet-i kerime ve hadis-i şerif vardır. Bakara suresinin 41. âyeti kerimesinde cenab-ı Hak şöyle buyuruyor: "Benim âyetlerimi az bir fialla değişmeyin" Bu âyetle Cenab-ı Hak kullarını ikaz ederek, "benim âyetlerimi Cennette mü'minler için hazırladığım nimetlere nisbetle çok az ve değersiz olan dünya menfaatlerine değişmeyiniz" buyuruyor. Aslında satın alınan dünya menfaati, bu menfaat karşılığında ödenen fiyatta Kur'ân-ı Kerim olduğu halde tam tersine âyette dünya menfaatinden bir fiyatmış gibi söz edilmesi aslında "âyetin âyet, gayenin de gaye olarak kalması bunların bir birlerinin yerine geçmemesi" gibi mühim bir esasa dikkati çekmek ve gaflet sebebiyle gaye olan Kur'ân âyetlerinin dünya menfaatlerine âlet edildiğine ve âlet olarak kullanılması gereken dünya menfaatlerinin de gaye edildiğine işaret etmek içindir. Bu ifadede bu işi yapanların cahilliğini ve yaptıkları işlerin tersliğini ortaya koyan ince bir mana ve ince bir nükte vardır.

Tirmizî'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte de buyruluyor ki: İmrân b. Husayn Kur'ân okuyarak dilenen bir kişiye rastlayınca diyerek şunları söylemiştir: "Ben Resûl-i Ekrem (s.a.)'i şöyle buyururken işittim: Kur'ân okuyan kimse karşılığını Allah'dan istesin. Çünkü ileride öyle kavimler gelecektir ki, bunlar Kur'ân okuyarak dileneceklerdir."[1571][450]

Musanıf Ebû Davud'un Ubâde b. es-Sâmit'den rivayet ettiği ileride gelecek bir hadiste de şöyle buyuruluyor: Ubâde (r.a.) dedi ki: "Ben ehl-i Suffeden bazı kimselere Kur'ân öğretmiştim. İçlerinden birisi bana bir yay hediye etti. Kendi kendime, "Bu dünyalık bir mal değil, bununla Allah yolunda atış

yaparım" diyordum. Bir gün Resûl-i Ekrem (s.a.)'in huzuruna vararak "Ya Resûlallah! Kur'ân öğrettiğim bir kimse bana bir yay hediye etti. Bu dünyalık bir mal değil, Allah yolunda onunla atış yapmak istiyorum" dedim. Bunun üzerine bana hitaben:
"Eğer boynuna ateşten bir halka takılmasını istiyorsan, bunu kabul et," buyurdular.[1572][451] İnşallah ileride bu mevzuda geniş bilgi verilecektir.[1573][452]

832. ...Abdullah b. EbîEvfâ(r.a.)'dan; demiştir ki: Bir adam Peygamber (s.a.)'e gelerek;
Benim Kur'ân'dan (kafama) bir şey almaya gücüm yetmiyor. Bana (namazda) yetecek kadar Kur'ân'dan birşeyler öğret dedi.
Bunun üzerine Peygamber (s.a.);
"Sen; Allah'ı her türlü noksanlıktan tenzih ve o'na hamd ederim. Allah' dan başka ilâh yoktur. Allah çok büyüktür. Kuvvet ve kudret ancak [yüce ve büyük olan] Allah iledir., (duasını) oku" buyurdu. Adam:
Ey Allah'ın Resûlu, bu Allah içindir. Kendim için ne (okuyayım?) dedi, (Resf'iJ Ekrem'de:)
Ey Allah'ım, bana acı, beni rızıklan-dır, bana afiyet ver ve hidâyete erdir, diye duâ et." buyurdu. (Adam) ayağa kalkınca (yumduğu) eliyle (işaret ederek:)
İşte böyle, dedi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.): Muhakkak ki onun eli hayırla doldu" buyurdu.[1574][453]

Açıklama

Hadiste geçen; "Benim Kur an dan (kafama) bir şey almaya gucum yetmiyor sozunu söyleyen adam bu sozu ya gerçekten hafızasının zayıflığı sebebiyle Kur'ân'dan hiç bir âyet ezberlemeye gücü yetmediğini ifâde için söylemiştir, yahutta ezberlemeye fırsat bulamadığı ve zaman darlığı sebebiyle söylemiştir. el-Mesâbîh sarihine göre metinde geçen bu duayı öğrenen kimse Fatiha'yı da öğrenebilecek kabiliyette demektir. Bu bakımdan sözü geçen zâtın "gücüm yetmiyor" sözünden maksadı "şu anda vaktim çok dar namaza kadar Kur'ân'dan birşey öğrenmeye zamanım yok" demektir.

"Ey Allah'ın Resulü, bu Allah içindir" sözünün manası, "Ey Allah'ın Resulü, bana bu öğrettiğin duaların hepsi Allah'a hamd-ü sena ile ilgili. Benim Allah'dan isteyeceklerimi dile getirecek duaları da öğrenmek istiyorum. Bana onları da öğret" demektir. Belki de bu zat-i muhterem bu sözüyle Resul-i Ekrem'den Fatiha'yı öğrenmek istediğini söylemek istemiştir. Çünkü 821 no'lu hadisi şerifte geçtiği gibi Cenab-ı Hak; "Ben Fatiha'yı kulumla kendi aramda ikiye böldüm" buyuruyor.
Elini yumarak "işte böyle" demekten maksadı ise, "işte şu elimi nasıl sıkıca yumuyorsam, senden duyduklarımı da bir daha benden ayrılmayacak şekilde öylece sağlam öğrendim ve ezberledim" demektir. Nitekim Resûl-i Ekrem de adamın bu halini görünce yanındakilere "şu gördüğünüz kimse elini hayırla doldurdu" buyurmuştur. Bu hadisin zahirî mânâsından anlaşılıyor ki, Resûl-i Ekrem'in öğretmiş olduğu bu duâ namazda Fâtiha'nın yerini tutmaktadır. Ancak bu meseleyi bütün ayrıntılarıyla ele alan mezheb imamları bu mevzuda farklı görüşler ortaya koymuşlardır:
1. Hanbelî ulemâsına göre bir kimsenin namazda Fatiha okumaya gücü yetmezse o kimseye Fâtiha'nın yerine âyet ve harf sayısı bakımından Fatiha kadar Kur'ân okuması lâzımdır. Eğer Kur'ân'dan sadece Fâtiha'nın bir âyetini veya Kur'ân'dan sadece bir âyet okumaya gücü yetiyorsa bildiği bu âyeti Fâtiha'nın âyetleri adedince tekrar eder. Eğer bir âyet Fâtiha'dan, bir âyet de Fâtiha'nın dışındaki bir sûreden biliyorsa, Fatihadan olan âyeti tekrarlayarak okur, diğer âyeti okumaz. Eğer Kur'ân-ı Kerim'den hiçbir âyeti okumaya gücü yetmezse, "Sübhanallahi vel hamdulillahi..." duasını sonuna kadar okur. Eğer bu duanın tümünü okuyamaz da ancak bir kısmını okuyabili-yorsa o zaman duanın bildiği kısmını, duanın tümüne harf ve cümle olarak denk oluncaya kadar tekrar eder. Eğer buna da gücü yetmiyorsa sanki bir dilsizmiş gibi Fatiha okuyacak kadar ayakta bekler, sonra rükû'a varır. Fatihayı bilmediği için, mutlaka okumasını bilen bir imamın arkasında namaz kılması gerekmez. Ancak imamın okuyuşu cemaat için de geçerli olduğundan ve "bu gibi kimselerin imama uyarak namaz kılmaları farzdır" diyenlerin ihtilâfından kurtulacağından imamın arkasında kılması müstehabtır.
2. Şafiî ulemâsı da bu mevzuda Hanbelîler gibi düşünmektedirler. Ancak Şâfiiler Fatiha yerine okunacak duâ mevzuunda farklı görüşlere sahiptirler:
a. Ebu Ali et-Taberî'ye göre, bu kimse "Sübhanellahi..." duasını sonuna-kadar okur ve buna bir ilâve yapmaz.

b. Bazılarına göre de bu duanın cümlelerinin sayısı beş olduğundan yedi âyetten meydana gelen Fâtiha'ya eşit olması için iki cümle daha ilâve edilmesi gerekir. Ancak bu görüşün hadisin zahirine uymadığı açıktır. Çünkü hadis-i şerifte bu duanın yeterli olduğu açıkça ifâde edilmektedir.
c. Fâtiha'nın yerine namazda her çeşit duâ veya zikir yapılabilir. Yeter ki bunların harflerinin sayısı Fâtiha'da bulunan harf sayısından az olmasın. Nevevî'nin beyânına göre, Şafiî mezhebinde en sağlam görüş budur. Şafiî ulemâsının çoğunluğu da bu görüştedir.
3. Mâliki mezhebinde de çeşitli görüşler ileri sürülmektedir:
a. Mâlikîlere göre Fâtiha'yi okuyamayan kimsenin namazını bir imama uyarak kılması vâcibtir. Şayet bir imam bulamazsa o zaman namazda Fatiha yerine zikirde bulunması gerekir. Bu görüş Mâliki ulemasından Muhammed b. Sahnûn'a aittir.
b. el-Kadı Ebû Muhammed el-Vahhâb'a göre ise, Fatiha okumasını bilmeyen ve arkasında namaz kılmak için bir imam da bulamayan kimseye zikirde bulunmak gerekmez. el-Lahmî de bu görüşü tercih etmiştir ve Mâliki mezhebinde muteber olan da bu görüştür. Bu durumda o kişiye hiç bir şey okumadan kıyamda beklemek müstehabtır.
4. Ebû Hanife (r.a.)'ye göre ise, namazda Kur'ân okumaktan aciz olan kimse kıyamda sessizce bekler ona zikir'de bulunmak gerekmez.
Namazda Arabça Kur'ân okumaktan âciz kalan fakat Arabça'nın dışında bir dilde tercümesini okumaya gücü yeten kimsenin durumunda ise ihtilâf vardır:
a. Ulemanın büyük ekseriyetine göre namazda veya namazın dışında okumak üzere Kur'ân'ın başka bir dile çevrilmesi caiz değildir.
b. İmam Ebû Hanife'ye göre ise, Kur'ân'ın herhangi bir dile tercüme edilmesi kayıtsız-şartsız caizdir ve namazda da okunabilir.
c. Ebû Yusuf'a göre ise, ancak Kur'ân-ı Kerimi Arabca okumağa gücü yetmeyenler İçin namazda Kur'an-ı Kerim'in tercemesini okumak caizdir.
d. Nevevî'nin beyânına göre ise, Şafiî mezhebinde Kur'ân-ı Kerimi kesinlikle Arabçanm dışında bir dille okumak caiz değildir. İsterse okuyan kimse Arapça okumaktan âciz olsun, ister namaz içinde okusun, isterse namaz dışında okusun. Hiçbir zaman ve hiçbir kimse için Kur'ân-ı Arabçanın dışında bir dille okumak caiz değildir. Eğer namazda Fatiha yerine Kur'ân tercemesi okunacak olursa o namaz bâtıl olur. İçlerinde İmam

Mâlik ve Ah-med'in de bulunduğu cumhur-u ulemâsının görüşü de böyledir.[1575][454]

İmam A'zam Ebu Hanife'ye gelince, bir zamanlar terceme ile namaz kılınır diye fetva verdiği rivayet olunuyor. Hazret-i İmam kula kolaylık mülâhazası île Kur'an-ı Kerim'i biri mânâ biri lâfız olmak üzere iki rükne ayırmış ve mânâyı aslî rükün, lafzı zaid rükün saymıştır. Aslî rükün hiçbir zaman düşmez. Yani terk edilemez. Zâid rükün baş sıkışınca sakıt olur. Meselâ iman, kalb ile tasdik ye dil ile ikrardan meydana gelir. Tasdik imanın aslî rüknü olduğundan hiç bir surette sükût kabul etmezse de, dil ile ikrar, Zâid rükün olduğundan ölümle tehdit karşısında sükût eder ve tehdid edilen müslüma-nın kalbi imanla dolu olmak şartıyla küfür kelimesini söyleyebilir. İşte Hazret-i imam buna kıyâsen Kur'an-ı Kerîmi biri aslî, biri zaid olmak şartıyla iki rükne ayırmış ve namaz bir münâcaat hali olduğundan o halde zaid rükün olan lâfzın sükûtuna kail olmuştur. Ancak unutmamalıdır ki, bu fetva dahi umûmî değil, yalnız namaza ve Farsçaya mahsustur. Bununla beraber mutlak da değil, "kılınan namaz mekruh olur" kaydı ile mukayyettir. Âdet olmamak şartıy-le de meşruttur. Görülüyor ki, Bu kadar kayıt ve şartlarla sımsıkı bağlanmış bulunan bu fetva bir tecrübe mahiyetinden öteye geçememiş ve nihayet hazret-i imam hatasını anlayarak imameyn denilen Ebû Yusuf ile Muhammed'in kavline dönmüştür. Mesele bütün fıkıh ve usul-ü fıkıh kitaplarında zikredilmiştir. İmameyn kavline gelince, onlar hiç Kur'ân okumak bilmeyen yeni bir müslümana Kur'ân öğreninceye kadar bir-iki gün terceme ile namaz kılmayı caiz görüyorlar. Fakat müteahhirîn ulemasının en büyüklerinden biri olan Kemal b. Hümam (788-861) bu meselede imameyn kavlini de hatalı bulmakta ve "Böylesi ümmî hükmündedir, yani hiç okumak bilmeyen gibidir. Şu halde ya hiç okumayıp susacak, yahut sadece teşbih ve tehlil ile namaz kılacaktır. Tercemeyi okursa namazı bozulur" demektedir. Eimme-i selâsenin kavli de budur. Hak olan da budur.[1576][455]

Kur'ân-ı Kerîm'in tercemesi meselesi dün olduğu gibi bugün de önemini korumakta ve sık sık gündeme gelerek hareketli münâkaşalara yol açmaktadır. Bu mevzuda merhum M. Sofuoğlu görüşlerini şöyle ifâde ediyor:

1. Aslî mânâlar, yani sadece cümlenin terkibinden çıkan ve meselâ emir, nehy ahkâm, kısas, ahlâk ve adâb ifâde eden mânâlardır ki, bunların ifâde

edebileceği durumlarda olan her dile Kur'ân çevrilebilir.
2. Tâli manalar: Yani belagat ve icaz bakımından kelimelerin ihtiva ettikleri saklı manalardır.
tşte Kur'ân-ı Kerim'in aynı zamanda hem aslî hem tâli manalarını hakkıyla ve bütün belagatıyla ifâde edilebilecek kuvvette yabancı bir dili ve bu iktidarı gösterecek bir mütercimi bulmak son derece müşkildir.[1577][456]
Hasan Basrî Çantay merhum de tercümeyi en mükemmel şekilde gerçekleştirmenin güçlüğünü şu sözleriyle anlatıyor: "Kur'ân-ı Mübîn hem lafzı, hem manâsıyla mu'ciz onu hakkıyle tercemeden beşer âcizdir. Şimdiye kadar birçok yabancı diller buna yeltendi, fakat onun ilâhî belagat ve i'cazı hepsini yere serdi. Ne okuyanlar, ne de bizzat ona yeltenenler bunları beğendi. Bizde de ya aslından ya o ecnebi kaynak ve taslaklardan terceme edilmiş eski ve yeni birçok özenişler gördük. Hakkın kelâmına aklımızca çelenkler ördük, ancak anladık ki: Bunlar "O" değildir, aczin ta kendisi olan birer özeniş, bir taklid dildir."
"...Nihayet Allah kelâmı ile beşer kelâmı arasındaki fark, tıpkı yaratanla yaratılan arasındaki farktır. Bu gerçektir, muhakkaktır. Bu farkı gidermeye insü cin şöyle dursun, melekler ve Peygamberler bile muktedir değildir. Çünkü o "ezelî", bu "fâni" bir dildir. İşte sözün özü.[1578][457]
Şuna da işaret edelim ki açıklamakta olduğumuz bu hadis zayıftır. Çünkü ravileri arasında Ebû Hâlid ed-Dâlânî vardır. İbn Hacer'e göre bu zat çok hata eden birisidir.[1579][458]

833. ...Câbir b. Abdillah'dan; demiştir ki: Biz (Peygamber (s.a.)'in sağlığında) ayakta ve otururken dua ederek rükû ve secdede iken de, teşbih ederek nafile namaz kılardık.[1580][459]

Açıklama

Bu hadis-i şerif nafile namazlarda Kur'ân okumanın farz olmadığına delâlet etmektedir. Ancak bu şekilde Kur'an okumaksızın nafile namaz kılmanın caiz oluşunun İslâm'ın ilk yıllarına ait geçici bir uygulama olduğunu daha sonra bu uygulamanın yürürlükten kaldırıldığını söylemek mümkündür. Nitekim "kıraatsiz namaz olmaz"[1581][460] mealindeki hadis-i şerifle daha önce tercemesini sunduğumuz 822 numaralı hadis-i şerif de buna delâlet

etmektedir. Ancak mevzuumuzu teşkil eden duâ ve teşbihle nafile namaz kıldıklarından bahsedilen sahâbîlerin namazda duâ okumaları ve subhânellah demeleri Kur'ân okumalarına bir engel teşkil etmeyeceğine göre, duâ ve teşbih ile beraber Kur'ân da okumuş olmaları da mümkündür. Netice olarak:

1. Nafile namazlarda da Kur'ân okumak farzdır.

2. Şayet belli bir müddet içerisinde böyle bir uygulama olmuşsa bu sonradan neshedilmiştir.

3. Bu hadis "munkati" denilen zayıf hadislerdendir. Çünkü Münzirî, Ali b. el-Medinî gibi hadis âlimlerinin beyânına göre, Hasen el-Basrî Câbir b. Abdillah'dan hadis dinlememiştir. Öyle olunca, arada Câbir b. Abdillah (r.a.)'den Hasen el-Basrî'ye hadisi nakleden bir başka râvinin bulunması gerekiyor. Bunun kim olduğu belli değildir.

4. Sadece dua ve teşbih ile namaz kılma ruhsatı, yalnız Arapça bilmeyen ecnebiler için tanınmış geçici bir kolaylık da olabilir.[1582][461]

834. ...Mûsâ b. İsmail'in naklettiğine göre (bir önceki hadisin) bir benzerini de Hammâd, Humeyd'den rivayet etmiş, (ancak) "nafile" (kelimesini) söylememiştir. (Humeyd) dedi ki: "el-Hasen öğle ve ikindide, imam iken de imamın arkasında iken de Fâtiha'yı okurdu ve (birinci rekatta) Kaf ve (ikinci rekatta) ez-Zâriyât (sûresine denk olacak) kadar teşbih, tekbir ve tehlilde bulunurdu."[1583][462]

Açıklama

Hammâd b. Seleme'nin Humeyd'den rivayet ettiği bu hadis-i şerifi Ebû İshak el-Fezârî'nin yine Humeyd'den rivayet ettiği bir önceki hadisin bir kelime farkı ile aynısıdır. Bu hadisin metninde de açıklandığı gibi bir önceki hadis-i şerifte geçen "nafile namaz" kelimesi bu hadis-i şerifte bulunmamaktadır.

Burada geçen; "el-Hasen öğle ve ikindi namazlarında imam iken de imamın arkasında iken de Fatiha sûresini okurdu ve birinci rekatta Kaf (sûresine), ikinci rekâtta ise, Zâriyât sûresine denk olacak kadar teşbih, tekbîr ve tehlilde bulunurdu" sözünden anlaşılıyor ki, Hasen el-Basrî namazlarında kıraat ile teşbih, tekbir ve tehlili bir-leştiriyormuş. İmam iken böyle yaptığı gibi imam arkasında cemaat olarak namaz kılarken de böyle yaparmış.

Musannif Ebû Dâvûd bu hadisi nekletmekle "bir önceki hadisin zahirî mânâsı her ne kadar Peygamber (s.a.) zamanında nafile namazlarda kıraat terk edilirmiş düşüncesini uyandırıyorsa da, gerçek böyle diğildir" demek istiyor. Çünkü Hz. Peygamber zamanında kıraati terk ederek namaz kılındığını ifâde eden bir evvelki hadis-i şerifin râvisi olan Hasan el-Basrî'nin bizzat kendisinin namazda kıraati terketmediği bu hadisten anlaşılmaktadır. Ancak Hasan el-Basrî namazda kıraat ile duayı birleştirmiştir. Bu uygulama ise, kendi ictihad ve şahsi kanaatinin mahsûlüdür. Muhakkak ki Resûl-i ekrem'in uygulaması bizim için en güzel ve en şaşmaz bir örnektir ve O (s.a.) hiçbir zaman namazda kıraati terk etmemiştir. Bunun için de hiç bir sahâbî ve tabiinin namazda kıraati terk ettiği düşünülemez.[1584][463]

135-136. Namazdaki Tekbirlerin Tamamını Açıklayan Hadisler

835. ...Mutarrif den; demiştir ki: Ben îmrân b. Huseyn ile birlikte Ali b. Ebî Tâlib'in arkasında namaz kıldım. AH secdeye ve rükû'a vardığı zaman ve iki rek'at (kıldık)tan sonra kalkarken tekbir alırdı. Namazdan çıktığımız vakit İmrân elimden tuttu ve; "Vallahi şu (zat-i muhterem) demin Muhammed (s.a.)'in namazını kıldı" veya "bize kıldırdı" dedi.[1585][464]

Açıklama

Metindeki kelimesi kâfin kesriyle okununca "açıkça, gözle görülür şekilde" mânâsına gelir.şeklinde lâm'ın zammıyla okununca "az önce" "demin" anlamına gelir. Biz tercememizde ikinciyi tercih ettik. Bu hadisin Buhârî'deki rivayetinde Ali (r.a.)'in söz konusu olan bu namazı Basra'da kıldırdığı ifâde edilmektedir. Hanefi ulemâsından Aynî ise, bunun Cemel Vak'asından sonra olduğunu kaydediyor.
İmrân'ın "Vallahi şu (zâtı muhterem) demin bize Hz. Muhammed (s.a.)'in namazını kıldırdı" sözü o zamana kadar intikal tekbirlerinin terk edilmiş olduğunu gösterir. Nitekim Ahmed b. Hanbel ile Tahâvî'nin tahric ettikleri Ebû Mûsâ el-Eş'arî hadisinde, "bize vaktiyle Resûlullah (s.a.) ile kıldığımız namazı hatırlattı, sonradan biz onu unuttuk yahut kasten terk ettik" denilmektedir. Müslim'in rivayetinde bu cümle "Vallahi bu zat bize Muhammed (s.a.)'in namazı gibi bir namaz kıldırdı. Yahut bu zat bana

Muhammed (s.a.)'in namazını hatırlattı" şeklinde geçmektedir. Buhârî'nin rivayet ettiği, "başını her doğrulttuğunda tekbir alırdı" cümlesinin zahirî mânâsı her ne kadar bütün intikallerde tekbir almış olduğunu ifâde ederse de, rukû'dan doğrulunca "sümaiallahü limen hamideh" ve "Rabbena lekerhamd" denildiğine dâir icmâ' bulunduğundan, hadisin umûm ifâde eden bu cümlesi icmâ' ile tahsis edilmiştir. Musannif Ebû Davud'un bu hadisinde geçen, "Rükû'a vardığı zaman tekbir alırdı" cümlesini Buhârî, Müslim ve Nesâî ve Ahmed b." Hanbel'in rivâyetleriyle karşılaştıran Bezlu'i-Mechûd sahibi rukû'a vardığında" kelimesinin kâtipler tarafından yanlışlıkla bu şekilde yazıldığı, aslının ise, Buhârî ve Müslim'de geçtiği gibi, "secdeden başım kaldırdı" şeklinde olduğu kanaatine varmıştır.[1586][465]

836. ...Ebû Bekr b. Abdurrahman ile Ebû Seleme'nin naklettiklerine göre Ebû Hureyre (r.a.) farz ve diğer namazlarda tekbir alırdı. Namaza dururken tekbir alırdı. Sonra secdeye gitmeden önce derdi. Sonra rukû'a varırken de tekbir alırdı. Sonra (rükû'dan başını doğrulturken) "Semiallahu limen hamideh" derdi. Sonra secdeye gitmeden önce "Rabbena ve leke'I-hamd", secdeye inerken ve (secdeden) başını kaldırırken de, "Allahu Ekber" derdi. Sonra (ikinci defa) secde ederken, (secdeden başım) kaldırırken ve iki rekatin sonundaki oturuştan kalkarken de tekbir alırdı. Bunu her rekatta namazı bitirinceye kadar (böyle) yapardı. (Namazdan) çıkınca da; "Varlığım (kudret) elinde olan Allah'a yemin olsun ki (içinizde namaz kılmak bakımından) Resûlullah (s.a.)'in namazına en çok benzeyeniniz benim. Dünyayı terkedînceye kadar onun namazı işte budur" derdi.[1587][466]
Ebû Dâvûd dedi ki: Şu son cümleyi Mâlik (b. Enes) ez-Zübeydî ve bunların dışında bazı kimseler, ez-Zührt vasıtasıyle Ali b. Hüseyn'-den rivayet ettiler. (Bu sözü) Ma'mer'den nakleden Abdul'â'la da (aynen bizim gibi) Şu'ayb b. EbîHamza'ya uyarak ez-Zührî vasıtasıyle (Ebû Bekr b. Abdirrahman ile Ebû Seleme'den Ebû Hüreyre 'nin sözü olarak) nakletmiştir.[1588][467]

Açıklama

Bu hadis-i şerif Resûl-i Ekrem (s.a.)'in farz olsun nafile olsun bütün namazlarda iftitah tekbirini ayakta aldığını ifâde etmektedir. Ancak bu,

gücü yetenler içindir. Gücü yetmeyenler ve özrü olanlar için oturarak tekbir almağa ruhsat vardır. Nitekim Müslim'in rivayet ettiği; "Mervân, Ebû Hureyre'yi Medine'ye kaymakam bıraktığı zaman, Ebû Hu-reyre farz namaza kalktığında tekbîr alırdı"[1589][468] mealindeki hadis-i şerifde iftitah tekbirinin ayakta alınacağına delâlet etmektedir. İftitâh tekbiri Şafiî ve Hanefîlere göre farzdır. Diğer tekbirlere gelince, her rekatta beş tekbir vardır. Üç ve dört rekatli namazlarda ilk oturuşdan kalkarken dahi tekbir alınır. Binaenaleyh beş vakit kılınan farz namazlarda iftitah tekbiri ile beraber toplam "94" tekbir vardır.

Bu hadisin şerhinde Nevevî şunları söylemektedir: "Namazda her eğilip doğruldukça tekbir almak, bugün ve geçmiş asırlarda bütün ulemânın ittifakı ile sübût bulmuş bir meseledir. Tekbir meselesi Ebû Hureyre (r.a.) zamanında ihtilaflı idi. Bazılarına göre tekbir yalnız niyetlenirken getirilirdi. Bir takımları da Ebû Hureyre hadisinin bazı rivayetlerine bakarak iftitah tekbirinden başka ancak bir kaç tekbirin daha meşru olduğuna hükmetmişlerdir. Bu zevat herhalde Resûlullah (s.a.)'in her eğilip doğrulduğunda tekbir aldığını duymamışlardır. Onun için Hz. Ebû Hureyre kendilerine; "Şüphesiz ki içinizde namazı Resûlullah (s.a.)'in namazına en çok benzeyeniniz benim" demiştir. Ondan sonra hadis-i şerifin beyân ettiği tarzda her eğilip doğruldukça tekbir almak kabul edildi ve bu suretle uygulama istikrar kazanarak bugüne kadar böyle geldi."

İntikal tekbirlerinin hükmüne gelince:

1. Namazda intikal tekbirleri sünnettir. Ulemâdan Atâ b. Ebî Rebâh, Hasan el-Basrî, Muhammed b. Şîrîn, İbrahim en-Nehâî, Süfyan es-Sevrî, Ev-zâî, Ebû Hanife, Mâlik, Şafiî ve Ahmed b. Hanbel hazretleri ile diğer dört mezheb ulemâsının görüşleri budur. Bu görüş aynı zamanda İbn Mes'ûd, Ebû Hureyre, Câbir ve Kays b. Ubâde ile diğer ashâb-i kirâm'dan da rivayet olunmuştur. Halife Ömer b. Abdilaziz ile Muhammed b. Şîrîn, Kasım b. Abdullah, Saîd b. Cübeyr ve Katâde namazda rüku' ve secdeye giderken tekbir almâktalardı. İbn Ebî Şeybe'nin Musannef'inde Ömer b. Abdilaziz'in Ubeydullah b. Ömer'in rivayetinde Kasım ile Sâlim'in, Amr b. Mürre'nin rivayetinde Said b. Cübeyr'in tekbirleri tam almadıkları bildirildiği gibi, Yezid b. Fakîr'in rivayetinde İbn Ömer'in namazda tekbirleri noksan aldığı Mis'ar rivayetinde ise, rükû'dan secdeye inerken ve iki secde arasında tekbir almadığı beyân edilmiştir. Aynı hâl Ömer (r.a.)'den de rivayet edilmiştir.

Abdur-razzâk'ın Musannef'inde rivayet edilen bir hadiste Ömer b. Hattâb'ın imam olduğu fakat secde tekbirleri almadığı bildirilmiştir. Yine Abdurrazzak'ın, Câbir b. Yezid'den rivayet ettiği bir hadiste; "İbn Abbâs'la birlikte Basra'da namaz kıldım. Eğilirken ve doğrulurken alınan tekbirleri almadı" denilmektedir. Fakat aynı zevattan meşhur olan rivayet intikal tekbirlerini aldıklarını gösterir. Buradaki rivayetler, caiz olduğunu göstermek için bazan onları terk ettiklerine haml olunur. Yahut raviler onların seslerini duyamadıkları için tekbir alamadıklarını sanmışlardır. Yalnız Emevilerin intikal tekbirlerini terkettikleri rivayet olunur. Bunlar Muâviye, Ziyâd ve Ömer b. Abdülaziz hazretleridir. İbn Ebî Şeybe'nin Cerîr tarikiyle Mansûr'dan, O'-nun da İbrahim'den rivayet ettiği bir habere göre İbrahim; "tekbirleri ilk defa noksan bırakan Ziyad'dır" demiştir. Taberî'nin rivayetine göre, Hz. Ebû Hüreyre'ye; "tekbirleri ilk terkeden kimdir?" diye sorulmuş; "Muâviye'dir" cevabım vermiştir. Bir rivayete göre, namaz tekbirlerini ilk noksan bırakan Velîd b. Ukbe'dir. Bunu rivayet eden râvi; "tekbiri noksan bıraktılar. Allah da onların ecirlerini noksan bıraksın. Ben Resülullah (s.a.)'i her rükû ettikçe, her secdeye gittikçe ve her başını kaldırdıkça tekbir alırken gördüm" demiştir.
Selef den bazıları îftitah tekbirinden başka tekbir almazlarmış, ulemâdan bazıları bu hususta cemaat namazı ile yalnız kılınan namaz arasında fark görmüşlerdir. Vakıa Hz. Abdurrahman b. Ebzâ'mn Resülullah (s.a.) ile birlikte namaz kıldığı ve tekbirleri tam almadığı rivayet edilmiştir. Fakat bu rivayet zayıf ve illetlidir. Hatta Buhârî Tarih'inde Ebû Dâvût et-Tayâlisî'den naklen bunun bâtıl olduğunu söylemiştir. Hadis sahih olsa bile, az evvel beyân edildiği gibi "cevazını bildirmek için terketmiştir" diye te'vil olunur.
2. Birçok zevata göre intikal tekbirleri sünnetdir. îbn Münzir, "Ebû Bekr es-Sıddîk, Ömer, Câbir, Kays b. Ubâde, Şa'bî, Evzâî, Said b. Abdilaziz, Mâlik, Ebû Hanife ve Şafiî'nin kavilleri budur" demiştir. Aynı görüşü İbn Battal da Osman, Ali, İbn Mes'ûd, İbn Ömer, Ebû Hureyre, İbn Zübeyr Hazretleri ile Mekhûl, İbrahim en-Nehaî ve Ebû Sevr'den nakletmiştir. Zahirîlerle bir rivayette imam Ahmed b. Hanbel'e göre, bütün intikal tekbirleri vâcibtir, Ebû Ömer ulemâdan bazılarının "tekbir ancak imamın hareketlerini bildirmekten ibarettir. O sünnet değil, namazın şiarıdır. Sadece cemaatle kılınan namazlarda sünnettir. Yalnız kılanın tekbir almamasında beis yoktur" dediklerini söylemiştir. Said b. Cübeyr de "tekbir yalnız namazı süsleyen bir şeydir" demiştir.

İbnu'l-Kasım, "iftitah tekbirinden başka üç veya daha fazla intikal tekbirini yahut bütün intikal tekbirlerini terk eden kimse selâm vermezden önce secde eder. Selâmdan önce secde etmezse, selâm verdikten sonra eder, hiç secde etmeyerek uzun müddet geçerse, namazı bâtıl olur" demiştir. Bu mevzuda daha başka görüşler de vardır.

3. Hanefîlere göre namazda zikir kabilinden olan sena, teavvuz, intikal tekbirleri ve intikallerdeki teşbih gibi şeyleri terketmekle secde-i sehv lâzım gelmez. İntikal tekbirleri eğilirken ve doğrulurken alınır daha önce veya daha sonra alınmaz. Tekbiri uzatmak da yoktur.

Şâfiîlere göre, rükû'a giderken tekbir alınarak gidilir ve iyice rükû'a varıncaya kadar tekbir uzatılır. Uzatmanın haram olduğuna dair bir görüş varsa da bütün intikal tekbirlerinde uzatmakla uzatmamanın ikisi de caiz görülmüştür. Sahih olan uzatmaktır.

4. İntikal tekbirlerinin her namaz kılan için meşru olmasının hikmeti hususunda ulemâ şunları söylemiştir: "Mükellef olan bir kimsenin namaza tekbirle birlikte niyetlenmesi emrolunmuştur. Bunun muktezâsı niyyetin ta namazın sonuna kadar devam etmesidir. Bu sebeple namaz esnasında niyetin tekbirle yenilenmesi emrolunmuştur. Çünkü tekbir niyetin şiarıdır.[1590][469]

"Semiallahü limen hamideh" cümlesinin mânâsı, "Allah hamd edene icabet eder" demektir. Zira Allah'dan sevab umarak O'na hamdedene Cenab-ı Hak umduğunu verir. Binaenaleyh ondan sonra "Rabbena ve leke'l-hamd" demek münâsib olur. Bunun mânâsı "Ey Rabbimiz, hamd sana mahsustur" demektir. Fakat bu mânâ cümledeki "vav"ı atıf edatı olarak kabul ettiğimize göredir. Bu atıf, mukadder bir cümle üzerine yapılmış olur. Yani "Ey Rabbimiz, sana itaat ettik ve sana hamdettik" demek olur. Bununla beraber "Vav"ın hâl manasına yahut ziyâde olması da mümkündür. Nitekim bir rivayette "VAV" yoktur. Zahirî hale göre imam olsun, cemaat olsun her namaz kılanın "Semiallahü limen hamideh, Rabbena leke'İ-hamd" cümlelerini söylemesi lâzımdır. Çünkü mevzumuzu teşkil eden Ebû Davud'un bu hadisinden başka Resûlullah'ın rükû'dan doğrulurken bu cümleleri söylediğine dâir mutlak rivayet vardır. Mutlak lâfız kemâline sarf edildiğine göre, Resûl-i Ekrem'in bu cümleyi imam iken söylemiş olduğu da düşünülebilir. Resûlullah'ın kemâl üzere kılacağı namaz, şüphesiz ki cemaatle kıldığı namazdır. Hanefîlerle diğer mezheb ulemasına göre

cümlesini mutlak surette bütün namazlarda yalnız başına kılan kimse söyleyecektir. Cemaatle kılınan namazlarda cemaat sadece diyecektir. Delilleri de ileride gelecek olan imam "semiallahü limen hamiden" dedi mi, siz de "Rabbena leke'l-hamd" deyiniz" mealindeki 848 numaralı hadis-i şeriftir.[1591][470]

837. ...Abdirrahmân b. Ebzâ'dan; oğlunun rivayet ettiğine göre (Abdurrahman) Peygamber (s.a.) ile beraber namaz kılarmış ve Resul-i Ekrem (s.a.) tekbiri tamamlamazmış.
Ebû Dâvûd dedi ki: "Tekbiri tamamlamazdı" sözünün manası, "başını rükû'dan kaldırıp da secdeye varacağında ve bir de secdeden, başını kaldırdığında tekbir almazdı" demektir.[1592][471]

Açıklama

Ibn Hacer el-Askalâni "Fethu'1-Bârî" isimli Buhârî şerhinde "Rükû'da tekbiri tamamlamak" başlığı altında şun-ları söylemektedir: Rükû'da tekbiri tamamlamanın mânâsı, rükû'a giderken alınan tekbiri rükû'a erişinceye kadar uzatmaktır. Yahutta Kirmânî'nin dediği gibi, namaz tekbirlerini rükû tekbiriyle tamamlamaktır. Bana kalırsa, Buhârî'nin "tamamlamak" sözünden maksadı, Ebû Davud'un, Resûl-i Ekrem (s.a.)'in tekbirleri tamamlamadığını ifâde eden hadisinin zayıflığına îşâret etmektedir. Nitekim Buhârî, Tarih'inde Ebû Dâvûd et-Tayâlisî'den bu hadisin asılsız olduğunu naklediyor. Taberî ve Bezzâr da; "Bu hadisin râvilerinden el-Hasen b. İmrân'jn kimliğinin bilinmemesi sebebiyle bu hadisin zayıf olduğunu, şayet sahih olduğu kabul edilse bile, Resûlullah (s.a.)'in bu tekbirlerin olmadığını göstermek için değil de, terkinin caiz olduğunu göstermek için terk etmiş olacağını söylemektedirler. Ya da Ebû Davud'un bu hadisindeki "tekbiri tamamlamazdı" sözünün mânâsı, tekbiri sesli almamak veya onu iyice rükû'a varıncaya kadar uzatmamak demektir.
Hanefî ulemâsından Aynî merhuma göre, "tekbiri tamamlamazdı'1 sözünün manası, "bütün intikal tekbirlerini terk ederdi" demektir. Mevzumuzu teşkil eden bu hadis her ne kadar namazda intikal tekbiri olmadığını söyleyenlerin delilini teşkil ediyorsa da, yukarıda ifâde ettiğimiz gibi bu hadis çeşitli yönlerden zayıftır.[1593][472]

136 -137. Hz. Peygamber (Namazda) Ellerinden Önce Dizlerini Nasıl (Yere) Koyardı?

838. ...Vâil b. Hucr'den; demiştir ki: "Ben, Peygamber (s.a.)'i, secdeye varacağında ellerinden önce dizlerini(yere) koyarken, (secdeden ayağa) kalkacağında ise, dizlerinden önce ellerini kaldırırken gördüm."[1594][473]

Açıklama

Bu hadis-i şerif secdeye giderken dizlerin ellerden önce yere konacağına; ayağa kalkarken de önce ellerin sonra da dizlerin yerden kaldırılacağına delâlet etmektedir. Nitekim ulemânın büyük çoğunluğu bu görüştedir. Ebu't-Tayyib, ulemânın umumiyetle bu görüşte olduğunu söylerken, İbnu'I-Münzir de Ömer b. Hattâb, en-Nehaî, Müslim b. Yesâr, Süfyân es-Sevrî, İmam Ahmed, İshâk, Ebû Hanife ve ashabının bu görüşte olduğunu ve delillerini de bu hadisin teşkil ettiğini söylemiştir. Ancak Dârekutnî bu hadisi Yezîd'den başka bir kimsenin Şüreyk'ten rivayet etmediğini, Âsim b. Kuleyb'den de sadece Şüreyk'in rivayet ettiğini, Şü-reyk'in ise, aslında pek sağlam ve güvenilir bir kişi olmadığını söyleyerek bu hadisin zayıf olduğunu iddia etmiştir. Aynı şekilde Buhârî, Beyhakî, İbn Ebî Dâvûd da bu hadisi Şüreyk'ten başka rivayet eden bir kimsenin bulunmadığına dikkat çekmişlerdir. Tirmizî ise, bu hadisi Şüreyk'ten başka bir kimsenin rivayet etmediğini ifade ettikten sonra; "Dârekutnî, el-Hâkim ve el-Beyhakî'nin, Âsim el-Ahvel vasıtasıyla Enes'den rivayet ettikleri; "Ben Peygamber (sallallahü aleyhi ve sellem)i tekbir alıp secdeye giderken ellerinden önce dizlerinin yere indiğini gördüm" mealindeki hadisle Dârimî'nin rivayet ettiği[1595][474] aynı mealdeki hadisin bu hadisi kuvvetlendirdiğini ve bu hadisin Hâkim'e göre Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygun olduğunu" söylemiştir.[1596][475]

Bezlu'l-mechûd sahibi ise, bu mevzuda şunları söylemektedir: "İmam Ebü Hanife ve Şafiî (r.a.)'e göre secdeye varırken önce yere dizler sonra da eller indirilir". Delilleri ise, mevzumuzu teşkil eden hadis-i şeriftir. Bu hadis-i şerifi Tirmizî de rivayet etmiş ve onun hakkında "hasen-garîb" demiştir. Hakim ise, bu hadisin Buhârî ve Müslim'in şartlarına uygun olduğunu söylemiştir. İbn Hibbân'a göre de bu hadis-i şerif sahihtir.

Hadis-i şerifin birinci cümlesi üzerindeki görüşler böyle olmakla beraber hadisin ikinci şıkkını teşkil eden "secdeden ayağa kalkacağında ise, dizlerinden önce ellerini kaldırırdı" cümlesi, Ebû Hanife (r.a.) tarafından benimsendiği halde, Şafiî uleması bu cümlenin zayıflığına hükmederek "secdeden ayağa kalkarken önce dizlerin sonra da ellerin kaldırılacağını" söylemişlerdir. Nitekim bu mevzuda İbn Hacer diyor ki; "îmam Nevevî bu hadisin ikinci cümlesinin zayıf olduğunu söylemiştir. Bu sebeple bizim mezhebimize göre secdeden ayağa kalkarken ellerin iç kısmına abanmak sünnettir. Bu esnada yerde bulunan el parmakları açık olmalıdır. Nitekim Buhârî'nin rivayet ettiği hadis de bu görüşün isabetini göstermektedir. İkinci rekâtta oturduktan sonra ayağa kalkarken de aynı şekilde hareket edilir. Bunun aksini ifade eden hadisle[1597][476] Hz-. Ali ve Atiyyetü'l-Avfî'den nakledilen haberler ise zayıftır.
Bezlu'I-Mechûd sahibi daha sonra sunarı söylüyor: Her ne kadar Neve-vî bu haberlerin zayıflığım söylüyorsa da şurasını unutmamak gerekir; bir mevzudaki zayıf hadislerin sayısı arttıkça birbirini takviye ederek kuvvet kazanırlar. Nitekim Tirmizî bu hadisin hasen, Hâkim ve İbn Hibbân da sahih olduğunu söylemişlerdir. Bunlar ise, hadis sahasında Nevevî'den daha yetkilidirler. İmam Mâlik'e ve bir rivayette İmam Ahmed'e göre secdeye varırken önce eller, sonra da dizler yere konur.[1598][477] Evzâî, Mâlik ve İbn Hazm'e göre secdeye varırken dizlerden öne eller yere konur. Ayağa kalkarken de önce dizler sonra eller kaldırılır. Elleri veya dizleri önce kaldırmakta muhayyerlik olduğuna dair bir görüş de yine İmam Mâlik'ten rivayet edilmiştir, sözü geçen ulemâ bu mevzudaki görüşlerine delil olarak İmam Ahmed ile Nesâî ve Muhammed b. Abdullah b. Hasen'in Ebu'z-Zinâd vasıtasıyla Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri :
"Sizden biriniz secdeye vardığı zaman devenin çöküşünü andırır gibi çökmesin de ellerini yere dizlerinden önce koysun"[1599][478] meâlindeki hadis-i şerifle Tirmizî'nm Ebu'z-Zinad ve A'rac vasıtasıyle Ebû Hureyre'den rivayet ettiği "Kiminiz kalkıp devenin çöküşü gibi çöküyor"[1600][479] mealindeki hadis-i şerifi delil getiriyorlar. Ancak Tirmizî rivayet ettiği bu hadis için "Ebû Hureyre'nin rivayet ettiği bu hadis garibtir. Bu hadisi Ebu'z-Zinâd'm rivayetinden yalnız bu senedle biliyoruz" diyerek zayıflığına işaret etmiştir. Her ne kadar Ahmed b. Hanbel ile Nesâî'nin rivayet ettiği Ebû

Hureyre (r.a.) hadisi ile ilgili olarak da Buhârî, "Gerçi bu hadisin râvilerinden Muhammed b. Abdillah'a itimad edilmez. Ancak Darekutnî'-nin Nâfi' vasıtasıyla İbn Ömer'den naklettiği, "Resûl-i Ekrem (s.a.) secdeye inerken ellerini yere dizlerinden önce indirirdi"-mânâsındaki hadis-i şerif bu hadisi takviye etmektedir" demişse de, mevzumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisine sarılan ulemâ tarafından kendisine şöyle cevab verilmiştir: "Ebû Hureyre ve İbn Ömer'den rivayet edilen bu hadisler, İbn Huzeyme'nin Sa-hih'inde Mus'ab vasıtasıyle Sa'd b. Ebî Vakkâs (r.a.)'den nakledilen, "Biz önceleri (secdeye inerken) dizlerden evvel elleri yere koyardık, sonra dizleri ellerden evvel yere koymakla emrolunduk" mealindeki hadis-i şerifle nes-hohınmuşlardır."[1601][480]

Zâdü'1-Meâd sahibi İbn Kayyım ise, bu mevzu üzerinde çok geniş bir şekilde açıklama yapmıştır. İbn Kayyım mevzumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisinin Ehû Hureyre hadisine nisbetle on cihetten tercihe lâyık olduğunu söylemiş ve bu cihetlerin üzerinde tek tek ve ayrıntılarıyla durmuştur. Ayrıca îmam Ahmed'in naklettiği Ebû Hureyre hadisini ele alarak tahlil ederken de şunları söylemiştir: "Allah (c.c.) daha iyisini bilir. Öyle zannediyorum ki, bu hadisi rivayet edenlerden birisi vehme kapılarak hadisi yanlış rivayet etmiştir. Çünkü bu hadisin ifadeleırinddcelişki vardır. Sebebine gelince, insan elini dizlerinden evvel yere koyunca, tam deve gibi yere çökmüş olur. Halbuki bu hadiste "devenin çöküşü gibi çökmesin" buyurulmakta sonra "ellerini yere dizlerinden evvel koysun" denilerek deve gibi çökmeye teşvik edilmektedir. Bilindiği gibi deve çökerken önce elleri mesabesinde bulunan Ön bacaklarını yere koyar sonra da insana nissbetle dizleri durumunda olan arka bacaklarını yere indirir. Bu hadise sarılan kimseler, bu çelişkiyi görünce şöyle bir te'vile başvurdular: "Diz insanın bacak kısmında ve dört ayaklı hayvanların ise, kol kısmındadır. Bu husus, göz önünde bulundurulursa mesele çözülmüş olur. O zaman hadisin mânâsı şöyle olur: "Sizden hiç biriniz devenin çöktüğü gibi önce dizlerini yere indirmesin yere dizlerinden önce ellerini koysun" işte hadisi bu şekilde te'vil ederek ona sarıldılar. Halbuki bu durum Resûl-i Ekrem (s.a.)'in nehyettiği durumdur. Çünkü:

1. Deve çökerken önce ön ayaklarım yere koyar, sonra arka ayaklarını,

2. Kalkarken de önce arka bacaklarını kaldırır, sonra da ön bacaklarını, işte Resûl-i Ekrem'in yasakladığı durum da budur.

Resûl-i Ekrem (s.a.) ise, secdeye varırken önce dizlerini sonra ellerini, sonra da alnını yere koyardı. Secdeden ayağa kalkarken de önce başım, sonra ellerini ve daha sonra da dizlerini kaldırırdı.[1602][481]

839. ...Abdulcebbâr'ın babası Vâil Peygamber (s.a.)'in namazını anlatmış ve (şöyle) demiştir: "(Resûl-i Ekrem sallallahü aleyhi ve sellem) secdeye vardığı zaman ellerinden önce dizleri yere1 inerdi."
Hemmâm dedi ki; Ve Şakîk bize Âsim b. Küleyb (ve) onun babası (Küleyb) vasıtasıyla Peygamber (s.a.)'den bu hadisin bir benzerini nakletti: (îbn Cuhâde ile Şakîk'in) ikisinden birinin hadisinde -büyük bir ihtimalle- Muhammed b. Cuhâde'nin hadisinde (şu söz vardı:"Secdeden ayağa) kalkarken dizlerinin üzerinde ve uyluğunun üzerine dayanarak kalkardı."[1603][482]

Açıklama

Bu hadis munkati' denilen zayıf hadislerdendir. Çünkü Abdulcebbâr babasından hadis işitmemiştir. Nitekim bu hadis 736 numarada geçmiştir. Ebu'l-Hasen b. el-Kattân'a göre Şakîk, güvenilmeyen zayıf bir râvidir. Takrîb'de de; "Onun hüviyeti bilinmeyen bir kimse olduğu" ifade edilmektedir. Ancak hadis-i şerifte geçen, "ve bize Şakîk nakletti” sözüyle musannif Ebû Dâvûd bu hadisin kendisine iki yolla eriştiğini ifade etmek istemiştir. Bunlardan birisi Îbn Cuhâde yolu ki, bu yolun zayıflığını ifâde etmiştik. İkincisi ise, Şakîk yoluyla gelmiştir. Bu da mürsel'dir ve Şakîk aleyhinde bazı tenkitler vardır. Bu mevzu ile ilgili hükümler bir evvelki hadiste geçtiği için burada tekrara lüzum görmüyoruz.[1604][483]

840. ...Ebû Hureyre (r.a.)den; demiştir ki: Peygamber (s.a.); "Biriniz secdeye vardığında deve gibi çökmesin, dizlerinden önce ellerini (yere) koysun" buyurdu.[1605][484]

Açıklama

Hattâbî bu hadisle ilgili olarak şunları söylemektedir: Secdeye inerken yere ellerin dizlerden önce konulacağını ifâde eden (838 numaralı) Vâil b. Hucr hadisi, bu hadisten daha sağlamdır. Aynı zamanda ulemâ bu hadisin îbn

Huzeyme'nin Sahîh'inde, Mus'ab vasıtasıyla Sa'd b. Ebî Vakkas'tan naklettiği "biz önceleri (secdeye inerken) dizlerden evvel elleri yere koyardık, sonra dizleri ellerden evvel yere koymakla emrolunduk" mealindeki hadisle nesholunduğunu söylemektedir.[1606][485]
Daha önce 838 numaralı hadis-i şerifin açıklama kısmında bu mevzu genişçe ele alınmıştır.[1607][486]

841. ...Ebû Hureyre'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.): "Kiminiz kalkıp namazda devenin çömelmesi gibi (mi?) çömeüyor?" buyurdu.[1608][487]

Açıklama

Tirmizî bu hadisin "garib" olduğunu ifâde ettikten sonra; "bu hadisi Ebu'z-Zinâd'ın rivayetinden yalnız bu senedle biliyoruz" demiştir. Zayıf olmakla beraber bu hadis ellerin dizlerden önce yere konmasının müstehab olduğuna delâlet ediyor. Nitekim İmam Mâlik' ırı ve hadisçilerin kavli budur. Turbeştî bu hadisin şerhinde şöyle demektedir: "Hadis hem deve gibi çökmekten men'ediyor, hem de ellerin dizlerden önce yere konmasını emrediyor. Bu nasıl olabilir? Çünkü deve de önce kollarını kırarak çömelir. Bunun cevabı şudur: Diz insanın bacak kısmında, dört ayaklı hayvanlarınsa kol kısmındadır."
Hadis-i Şerife bu açıdan bakılacak olursa, secdeye giderken yere önce ellerin sonra da dizlerin konulacağı anlaşılır. Çünkü diz insanlarda bacakta olduğuna göre hadisin mânâsı; "Biriniz secdeye vardığı zaman önce deve gibi dizlerini yere koymasın, bilakis önce ellerini, sonra dizlerini yere koysun" demek olur. Az önce de belirttiğimiz gibi bu îmam Mâlik ile Hadisçilerin görüşüdür. Ebû Hanife Şafiî ve bir rivayette Ahmed b. HanbePe göre secdeye giderken önce dizler sonra da eller yere konur. Nitekim 839 numaralı hadis de bunların görüşünü desteklemektedir. Biz sözü geçen hadisi açıklarken onun bu hadise nisbetle on cihetten tercihe lâyık olduğunun İbn Kayyım tarafından isbatlandığını belirtmiştik.[1609][488]

137 - 138. Birinci Ve Üçüncü Rekâtlardan Sonra Ayağa Nasıl Kalkılır?

842. ...Ebû Kılâbe'den; demiştir ki: Ebû Süleyman Mâlik b. el-Huveyris mescidimize geldi de; "Vallahi ben bir namaz kılacağım. Maksadım

(sadece) namaz kılmak değil, (aynı zamanda) size Resûlullah namaz kılarken nasıl gördüğümü göstermektir" dedi. (Bu hadisi Ebû Kılâbe'den nakleden Eyyûb) dedi ki; "Ebû Kılâbe'ye nasıl kıldı, diye sordum da imamları Amr b. Selime'yi kastederek; "işte şu şeyhimiz gibi" dedi ve (şunları) söyledi: "(Mâlik b. Huveyris) ilk rekatta başını son (yani ikinci) secdeden kaldırınca (birazcık) oturdu, sonra kalktı."[1610][489]

Açıklama

Hadis-i şerifteki; "Vallahi ben size namaz kıldaracağım" cümlesiyle onu takibeden "maksadım namaz kılmak değil" cümlesi arasında görünüşte bir çelişki varsa da aslında bu iki cümle arasında bir çelişki yoktur. Kısaca bu cümlelerin mânâsı; "Ben bir namaz kılacağım, fakat maksadım sadece namaz kılmak değildir. Bu namazı kılmaktan maksadım aynı zamanda Resül-i Ekrem'in namazı nasıl kıldığını size göstermektir" demektir.
Hadis-i şerifin devamından anlaşılıyor ki, râvi Eyyûb, Ebû Kilâbe'ye; "Ebû Süleyman'ın Resûl-i Ekrem'in kıldığı namazı göstermek maksadıyla kıldığı namaz nasıldı?" diye sorunca Ebû Kılâbe kendilerine imamlık yapmakta olan Amr b. Selime'yi göstererek; "îşte bizim şu imamızın kılışı gibi kıldı. Birinci rekatın sonunda ikinci secdeyi yaptıktan sonra birden bire ayağa kalkmadı. Birazcık oturduktan sonra ayağa kalktı" diye cevap vermiştir. Aynı zamanda "maksadım namaz kılmak değil" cümlesi Ebû Süleyman (r.a.)'ın kıldığı bu namazın, farz namaz vaktinin dışında kılındığı açıkça ifade edilmiştir. Bu cümle bazı baskılarda, "size namaz kıldaracağım" şeklinde geçiyorsa da, Buhârî'nin, "bu namazın farz namaz olmadığını ifade eden rivayeti"ni ve "maksadım namaz kılmak değil, sadece size Resulüllah'i namaz kılarken nasıl gördüğümü göstermektir" sözünü göz önünde bulundurarak, "namaz kılacağım" şeklindeki baskıyı tercih ettik.
Hadis-i şerifte geçen "ilk rekatta başını son (yani ikinci) secdeden kaldırınca (birazcık) oturdu" cümlesindeki oturuş ulemâ arasında "celsetu'l-istirâha (dinlenme oturuşu)" diye bilinir. Birinci veya üçüncü rekatta ikinci secdeden sonraki bu oturuş Şâfiîlere göre müstehabdır. Malikî ve Hanefi ulemasına göre namazda istirahat oturuşu diye bir oturuş yoktur. Resûl-i Ekrem (sallallahü aleyhi ve sellem)e isnad edilen böyle bir oturuş, bu oturuşun sünnet olduğuna değil de, ancak vücûdunda bulunan bir özürden dolayı böyle hareket ettiğine delâlet eder. Mugnî sahibi İbn Kudâme'ye

göre, bu mevzuda Ahmed b. HanbeFden iki görüş nakledilmiştir: 844,numaralı hadis-i şerifin izahında inşallah bu mevzuyu daha genişçe ele alacağız. Nitekim bu mevzu daha evvel terceme ettiğimiz 733 numaralı hadisin "açıklama" kısmında da geçmiştir.[1611][490]

843. ...Ebû Kılâbe'den; demiştir ki: Süleyman Mâlik b. el-Huveyris mescidimize geldi de; "Vallahi ben bir namaz kılacağım, maksadım (sadece) namaz kılmak değil (aynı zamanda) size Resûluüah (sallellahü aleyhi ve sellem)i namaz kılarken nasıl gördüğümü göstermektir" dedi. (Ebu Kılâbe) dedi ki; "Birinci rekatta başını son (yani ikinci) secdeden kaldırdığında (birazcık) oturdu."[1612][491]

Açıklama

Bu hadisle ilgili açıklama bir önceki hadiste geçmiştir.Bir önceki hadiste de bu mesele daha geniş şekilde ele alınacaktır.[1613][492]

844. ...Mâlik b. el-Huveyris (r.a.)'den rivayet edildiğine göre O, Resûlullah (s.a.)'i namazının tek rekâtlarında iken tam oturuş hâline gelinceye kadar doğrulmadıkça ayağa kalkmadığım görmüştür.[1614][493]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte birinci ve üçüncü rekatlarda ikinci secdeden sonra kalkarken Resûl-i Ekrem'in birazcık oturduğu ifade edilmektedir. İstirahat celsesi diye bilinen bu celsenin hükmü ulemâ arasında ihtilaflıdır. Şafiî ulemâsı bu hadis-i şerifi delil getirerek birinci ve üçüncü rekatlarda, ikinci secdeden sonra ayağa kalkmadan birazcık oturmanın miistehab olduğunu söylerler. et-Temhîd ve Muğnî isimli eserlerde ve Hanefî ulemasından Aynî'nin Umdetü'l-kaarî isimli eserinde[1615][494] deniliyor ki; "fıkıh âlimleri secdeden kıyama nasıl kalkılacağı mevzuunda ihtilaf etmişlerdir."
İmam Mâlik, el-Evzaî, es-Sevrî, Ebû Hanife (rahmetullahi aleyhim) Hazretlerine ve taraftarlarına göre birinci ve üçüncü rekatlarda ikinci secdeden sonra kıyama kalkarken oturmak yasaktır. İkinci secdeden hemen sonra ayak uçlarına basılarak ayağa kalkılır. Nitekim İbn Mes'ûd, İbn Ömer, İbn Ab-bas (r.a.)'den de rivayet edilen budur. Tabiîn ulemâsından Nu'man b.

Ebî Ayyaş da bu mevzuda şöyle demektedir: "Ben pek çok sahâbî ile karşılaştım, bunların hepsi de birinci rekattan ikinci rekata ve üçüncü rekattan dördüncü rekata kalkarken ayaklarının ucuna basarak kalkarlardı ve asla oturmazlardı,"

Ebu'z-Zinâd, Ahmed b. Hanbel ve îbn Râhûye gibi kimseler de ikinci ve dördüncü rekata bu şekilde oturmadan kalkmanın sünnet oludğunu söylemişlerdir. İmam Ahmed (r.a.) buyuruyor ki: "Bu mevzudaki hadislerin büyük çoğunluğu, sözü geçen rekatlarda ayağa kalkarken oturulmayacağını ifâde etmektedir." Nitekim Esrem de Ahmed b. Hanbel'i ikinci secdeden sonra oturmadan ve ayaklarının ucuna basarak kıyama kalkarken gördüğünü ifâde etmektedir. Ancak el-HalIâl, imam Ahmed'in sonradan bu görüşünden döndüğünü zikretmiştir. Bununla beraber ulemânın büyük çoğunluğu istirahat oturmasını benimsememişlerdir. İmam Ahmed'in rivayet ettiği bu hadisi Tirmizî de rivayet etmiş ve sonra da; "İlim ehlinin ameli bu hadis üzeredir" demiştir. Ayni hadisi İbn Ebî Şeybe de Musannef'inde Hz. Ali, İbn Ömer, İbn Zübeyr ve İbn Abbas'dan nakletmiştir.

Bu mevzuda Hanefi ulemasından Tahâvî de şunları söylüyor: "Ebû Dâ-vûd'un rivayet ettiği 733 no'lu Ebû Humeyd hadisi namazda istirahat celsesinin olmadığını ifâde etmektedir. Halbuki yine Ebû Davud'un rivayet ettiği bu 843 numaralı hadiste ise aksi ifade edilmektedir. Bu durumda Mâlik b. Huveyris'in bir rahatsızlığı sebebiyle ikinci secdeden kıyama kalkarken böyle oturmak mecburiyetinde kalmış olduğu söylenebilir. Öyleyse istirahat celsesi sünnet değildir. Zaten eğer sünnet olsaydı, istirahat celsesiyle ilgili özel bir bölüm hadis kitaplarında yer alırdı. "Kirmanî ise, "asıl olan özürsüzlük hâlidir" diyerek istirahat celsesinin sünnet olduğunu ve Mâlik İbn Huveyris'in bu hadis-i şerifi bu maksatla rivayet ettiğini söylemiş ve Mâlik b. Huveyris'in "Sallû kemâ reaytümûni "Benim nasıl namaz kıldığımı gördüyseniz, siz de öyle kılınız”[1616][495] hadisinin râvisi oluşunu da sözlerine delil olarak getirmişse de "Ben artık yaşlandım rüku ve secdelere benden önce varmayınız" mealindeki 619 no'lu hadis-i şerif Kirmânî'nin "asıl olan özürsüzlük hâlidir" sözünün isabetsizliğini ortaya koymaktadır. Nitekim İbn Kayyim el-Cevzî de Zâdü'l-Me'âd isimli meşhur eserinde namazda istirahat celsesinin bulunmadığını isbat etmiştir.

Avnu'l-Ma'bûd sahibi de bu hadisi açıklarken "bu hadis garibtir.Garib olmadığı kabul edilse bile, istiraat celsesinin sünnet-olduğuna değil, caiz olduğuna delâlet eder" demiştir.[1617][496]

138 - 139. İki Secde Arasında Ayakları Dikerek Ökçeler Üzerinde Oturmak

845. ...Ebu'z-Zubeyr Tâvus'u (şöyle) derken işittiğini söylemiştir: İbn Abbâs'a, "(iki) secde arasında ayaklar(ı dikerek Ökçeler) üzerine oturmayı" sorduk. "Sünnettir" diye cevap verdi. "Oysa biz onu kişiye zahmet olarak görüyoruz" dedik, İbn Abbâs; "O peygamberiniz sallaüahü aleyhi ve sellem'in sünnetidir" diye cevabını pekiştirdi.[1618][497]

Açıklama

Bu hadis denilen oturuş şeklinin namazda sünnet olduğumı bildirmektedir. Bu hususta Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem)den iki hadis varid olmuştur. Tirmizî ve diğer hadis imamlarının rivayet ettikleri ikinci hadiste ik'â men'edilmektedir.[1619][498] Mezkûr hadis birkaç yoldan rivayet edilmişse de senedlerinin hepsi zayıftır.
Ulemâ "ikâ"mn hükmü ve şekli hususunda ihtilâf etmişlerdir. Nevevî diyor ki; "doğrusu "ik'â" iki nevidir. Birisi kalçasını yere yayarak, dizleri'ni dikmek, elleriyle de yere dayanarak köpek oturuşuna benzer bir şekilde oturmaktır. Lügat ulemâsı da "ik'â"yı bu şekilde tefsir etmişlerdir. Nehyedilen ve mekruh olan "ik'â" da budur. Hatta Mâlikîlere göre bu şekil oturuş haramdır, yalnız namaz bozulmaz. Onlara göre mekruh olan şekil ayak parmaklarının hepsini yere dikerek ökçelerinin üzerine oturmak yahut ayaklarının sırtını yere getirmek suretiyle üzerlerine oturmaktır.

İk'â'nm ikinci şekli secdeler arasında kalçasını topuklarının üzerine döşeyerek oturmaktır. İbn Abbâs (r.a.)'ın; "Peygamberinizin sünnetidir" sözü ile kasdettiği "İk'a" budur..."
Hanefîlere göre namazda sünnet üzere oturuş, erkeklerin sol ayaklarını yere döşeyerek üzerine oturmaları, sağ ayaklarını da dikerek parmaklarım kıbleye çevirmeleridir. Kadınlar ise, sol kalçası üzerine oturarak ayaklarını sağ taraftan çıkaracaklardır.
Hadisin bazı rivayetlerinde metindeki "racül" (adam) kelimesi "ricl" (ayak) şeklinde zabt edilmiştir. Bu takdirde mânâ, "Biz bunu ayağa cefa görüyoruz" demek olur. Hattâ İbn Abdilberr "Racül" rivayetinin hata olduğunu iddia etmiştir. Fakat cumhur-ı ulemâ onu iddiasını reddetmiş, doğrusunun "racül" olduğunu cefayı izafe etmek için ayağın değil, insanın daha uygun olduğunu söylemişlerdir.[1620][499]

139 -140. Kişî Başını Rükûdan Kaldırınca Ne Söyler?

846. ...Abdullah b. Ebî Evfâ elemiştir ki; Peygamber (sallellahü aleyhi ve sellem) rükû'dan başını kaldırdığı zaman (şöyle) derdi: "Allah kendisine hamdedenin haindini işitir. Allah'ım, ey Rabbimiz, göklerle yer dolusu ve onlardan sonra dilediğim herşey dolusu hamd ancak sana mahsustur"[1621][500]
Ebû Davûd dedi ki; bu hadisi Süfyan es-Sevrîile Şu'be b.el-Haccâc da UbeydEbi'l-Hasen'den rivayet ettiler. Fakat bu rivayette "rüku' dan sonra” sözü yoktur.
Süfyan dedi ki: "Biz daha sonra Şeyh Ubeyd Ebû'l-Hasen'le karşılaştık -bu defa da- "rükû'dan sonra" sözünü söylemedi.
Ebü Davûd dedi ki: Bu hadisi bir de Şu'be, Ebû İsme ve A 'meş vasıtasıyla Ubeyd'den nakletmiş, (Ubeyd bu rivayetinde) "rükû'dan sonra", sözünü söylemiştir.[1622][501]

Açıklama

Buhârî'nin bir rivayetinde "Resûl-i Ekrem (sallellahü aleyhi ve sellem)in rükû'dan başım kaldırırken, "semiallahü limen hamiden" (Allah hamd edenin hamdini işitir (kabul eder)" dediği; iyice doğrulduktan sonra ayakta

iken de "Allahümmc Rabbena leke'1-hamd" dediği[1623][502] Diğer bir hadis-i şerifte "Belini (rükû'dan) kaldırırken "semiallahü limen ha m i deh" kıyamda iken de "Rabbena leke'1-hamd nıile's-şemâvâti ve'1-ardi" dediği[1624][503] ifade edilmektedir.
"Yer ve gök dolusu hamd" tabiri Allah'a edilen şükr, hamd ve senanın çokluğunu ifâde için kullanılan temsîli bir ifâdedir. Yoksa aslında bir sözden ibaret olan hamd ve senanın bir hacim Ölçüsü niteliği taşıyan "yer dolusu veya gök dolusu" gibi ölçülerle ölçülüp tartılamayacağı, terazi ve kaplara konulamayacağı aşikârdır. Bu sözlerin ifâde ettiği mana şudur: Yani Allah'a yapılan hamdler elle tutulan ve gözle görülen bir cisim olsalardı göklerle yeri doldururlardı. Bazıları da "bu cümleden murad, hâindin sevabıdır" demişlerdir. Müslim ile Nesâî'nin rivayetinde bu cümle; "yer ile gök dolusu ve ikisinin arası dolusu ve onlardan sonra dilediğin (Arş ve Kürsî gibi) her şey dolusu" şeklinde geçmektedir.[1625][504]
Musannif Ebû Davud'un hadisin sonunda zikrettiği hadisle ilgili rivayet farklarının hülâsası şudur: Abdullah b. Numeyr, Ebû Maviye, Vekî' ve Muhammed b. Ubeyd'in A'meş'den naklettikleri bu hadis-i şerifte: "rükû'-dan başını kaldırdığı zaman" cümlesi bulunduğu halde, Süfyan es-Sevrî'nin Ubeyd Ebu'l-Hasen'den rivayetinde bu cümle bulunmamaktadır. Şu'be'nin rivayetinin birinde Süfyân'ınki gibi bu cümle bulunduğu halde Ebü İsme'-den olan rivayetinde bu cümle bulunmamaktadır.[1626][505]

847. ...Ebû Said el-Hudrî'den (rivayet edildiğine göre); Peygamber (s.a.); "Semiallahü limen hamideh" deyince, (kavmede iken) şunları da söylerdi: "Allahümme Rabbena leke'l-hamdü milVs-semâi (Müemmel bunu, "mile'ssemâvât" (diye) nakletmiştir). Ve mil'el'ardi ve mire mâ şi'te min şey'in ba'du ehlessenâi ve'I-mecdi ehakku mâ kale'l-abdü ve kulluna leke abdün; lâ mania limâ a'tayte; Muhammed (buraya) "velâ mu'tiye Uma mena'te" (cümlesini) ilâve etti). (Bundan) sonra (gelen sözlerin rivayetinde ise, bütün râviler şu ifadede de birleştiler;
"Velâ yenfe'u zelceddi mine'l-ceddu"
Bişr (sadece), "Rabbena lekel hamd" (cümlesini) nakletti. Mahmûd ise, "AHahümme" (sözünü) olmaksızın "Rabbena ve lekel-hamd" (sözünü) nakletti.[1627][506]

Açıklama

Musannif Ebu Dâvûd bu hadis-İ şerifi **1.** Müemmel, **2.** Mahmud b. Halid, **3.** İbnu’s Serh, **4.** Muhammed b. Mus'ab vasıtasıyla dört ayrı yoldan rivayet etmiştir.
bu rivayetlerin bazı kelimeleri farklı ise de hadisin büyük bir kısmında ittifak halindedirler. Resul-i Ekrem rüku'dan doğrulduktan sonra kavmede iken okuduğu duâmn meali şudur: "Allahım! Ey Rabbimiz, gökle yer ve onlardan sonra dilediğin herşey dolusu hamd ancak sana mahsustur. Ey Medh-ü Senaya lâyık olan Allah'ını, kulun -ki hepimiz sana kuluz- söyleyeceği en lâyık söz şudur: "Allah'ım, senin verdiğine mâni olacak yoktur. Senin katında hiç bir varlık sahibine varlığı fayda vermeyecektir." Rivayetleri arasındaki farklar ise şöyledir:
1. Hadis-i şerifte geçen "gök dolusu" tabiri Müemmel'in rivayetinde "gökler dolusu" diye geçmektedir.
2. Mahmûd b. Hâlid'in rivayetinde ise, "Allah'ım, senin verdiğine mâni olacak yoktur" cümlesinden sonra, "senin vermediğini verecek de yoktur" ilâvesi vardır.
3. Îbnü's-Serh'in rivayetinde Resûlullah(s.a.)ın kavmede sadece "Rabbena lekel-hamd":Ey Rabbimiz hamd ancak sana mahsustur" dediği ifâde edilmektedir.
4. Mahmûd'un rivayetinde ise, "Allahümme" (Ey Allahım) kelimesi bulunmakta ve metindeki cümle şu şekilde geçmektedir: "Rabbena ve lekel hamd:Ey Rabbimiz, hamd de sana mahsustur."
Metinde geçen, "Ey mecd-ü senaya lâyık olan Allah'ım!" ifâdesi hadis sarihlerinin beyânına göre, bir nida cümlesidir. Bazıları: "Sen mecd-ü senaya ehilsin" mânâsına mûbtedâ ve haber cümlesi olabileceğini söylemişlerdir.
"Sena" övme, iyilik ve güzellikle vasıflandırmak demektir. "Mecd" ise azamet ve son derece büyük şeref mânâsına gelir. Kadı İyaz'ın beyânına göre bazı rivayetlerde mecd kelimesinin yerine hamd denilmiştir. Mânâ bakımından bu da doğru olmakla beraber, meşhur olan rivayet birincisidir.
"...ki hepimiz sana kuluz" cümlesi ise, ehemmiyetinden dolayı araya sıkıştırılmış bir itirazı cümle, diğer bir ifâdeyle ara cümlesidir. Bu cümle aradan kaldırılınca mânâ şöyle olur: "Kulun söyleyeceği en lâyık söz:

Allah'ım, senin verdiğine mâni olacak yoktur. Vermediğini de verecek yoktur" sözüdür.
Bir kul için söylenecek en lâyık sözün bu olması, bu cümlenin kulun bütün işlerini Allah'a havale etmesi, Allah'ın varlığını ve birliğini itiraf, hayrın, şerrin ondan geldiğini kuvvet ve kudreti onun halk ettiğini dünyaya ehemmiyet vermeyip salih ameller peşinde koşmanın lüzumunu içine aldığı içindir.
Hadisin son cümlesinde geçen "cedd" kelimesi "cidd" şeklinde de rivayet edilmiştir. Bu rivayet zayıf olmakla beraber mânâ bakımından doğrudur. Bazıları "Bu takdirde hadisin manası: Çalışkanıif çalışması senin indinde kendisine bir fayda vermez. Ona ancak senin rahmetin fayda verir" demektir" şeklinde tefsirde bulunmuş, bir takımları da "cidd"in acele etmek manasına geldiğini söylemişlerdir. Bu takdirde mana, "Senden kaçmak için acele davranan kimsenin kaçışı kendisine bir fayda vermez. Çünkü o daima senin pençe-i kudretindedir." şeklindedir. Kelimenin sahih ve meşhur olan kıraati "cedd"dir. Cedd; baht, zenginlik, azamet ve sulta manalarına gelir. Buna göre : "Dünyada mal, evlât, azamet ve saltanatla bahtiyarla şan bir kimseyi, bu bahtiyarlığı senin azabından kurtaramaz, onu kurtaracak olan ancak salih amellerdir" demek olan bu hadis-i şerifin sebeb-i vürûdu ile ilgili olarak İbn Mâce'de şöyle bir rivayet vardır: "Resûl-i Ekrem (s.a.) namaz kılarken yanında bulunan kimseler kendi aralarında bazı kimselerin pek çok develere ve atlara sahip olduklarından ve bu sayede eriştikleri şan ve şereften bahsettiler. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.) namazın sonunda "Allahümme Rabbena leke'I-hamd miPe's-semâvati ve'l-ard..." duasını okudu.[1628][507]
Fıkıh ulemâsının bu konudaki görüşleri bir numara sonra gelecek olan hadisin şerhinde açıklanacaktır.[1629][508]

Bazı Hükümler

1. Ruku'dan doğrulduktan sonra hadiste geçen duayı okumak mustehabtır. Hanbehler Ve Şafıılere göre bu mevzuda nafile ile farz namaz arasında fark yoktur. Ancak Hanefî ulemasına göre ise, bu duâ ancak nafile namazlarda okunabilir.

2. Tesmî' ile tahmîd (yani "semiallahü limen hamideh ile Rabbena lekel hamde" demek) her namaz kılana müstehabdır. Hanefîlere göre ise, yalnız başına namaz kılan kimse tesmi' ile tahmidi birleştirirse de cemaatle kılınan namazda imam sadece "semiallahü limen hamideh” der. Cemaat de sadece "Rabbena leke'1-hamd" der.[1630][509]
3. Kulun yapacağı en faziletli dualardan biri Resûlüllah'm öğrettiği "Allahım senin verdiğine mani olacak yoktur ilh..." duâsıdır.[1631][510]

848. ...Ebû Hureyre'den rivayet edildiğine göre; Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "İmam "semiallahü limen hamideh" dediği zaman, siz de "Allahiimme Rabbena lekelhamd" deyiniz! Zira sözü meleklerin sözüne denk gelen kişinin günahları affedilir."[1632][511]

Açıklama

Bu hadis-i şerif,imamın rükû'dan kalkınca sadece "semi'allahü limen hamideh" diyeceği görüşünde olan İbn Mes'ud, Ebû Hureyre, Ebû Hanife, İmam Mâlik, el-Hâdi ve el-Kasım'm delilidir. Aynı şekilde Buhârî ve Müslim'in Enes b. Mâlik'ten rivayet ettikleri; "İmam "semiallahü limen hamideh" dediği zaman siz de "Rabbena lekel hamd" deyiniz"[1633][512] mealindeki merfu hadis de imamın rükû'dan kalktıktan sonra sadece; "semiallahü limen hamideh "diyeceğini "Rabbena leke'l hamd" demesi gerekmediğini ifâde etmektedir.
Ayrıca 601 numaralı hadis-i şerif de bu görüşü te'yid etmektedir.
es-Sevrî, el-Evzâî, Ebû Yûsuf, Muhammed, gibi imamlara ve Hanbelî âlimlerine göre ise bu hadis, imamın rükû'dan kalkarken semiallahü limen hamiden ve arkasından da Rabbena lekelhamd diyerek iki duayı birleştireceğine delâlet etmektedir. Yine bu imamlara göre Buhârî'nin Ebû Hureyre'-den rivayet ettiği "İmam "semiallahü limen hamiden" dediği zaman siz de "Allahümme Rabbena ve lekel ha m d" deyiniz"356 hadis-i şerifi de imamın rükû'dan doğrulurken bu iki duayı da okuyacağına delâlet ettiği gibi, daha Önce terceme ettiğimiz 846 numaralı hadis-i şerif de kendi görüşlerini teyid eder.
Yalnız başına namaz kılmakta olan kimseye gelince Mâliki ve Hanbelî-Iere göre her iki duayı da okur. Nitekim Malikîlerin Müdevvene isimli meşhur

kitablannda şöyle deniliyor: "İmam "Semiallahü limen ham i deh" dedikten sonra "Allahiimmc Rabbena leke'l hamd" demesin. Fakat arkasında bulunan kimse bu cümleyi okusun, tek başına namaz kılan kimse ise her iki cümleyi de okusun."
Hanefi ulemâsına göre yalnız başına namaz kılan kişinin durumu ihtilaflıdır. Bazılarına göre yalnız başına namaz kılan kimse sadece "Rabbena leke'1-hamd" der. Hafız ZeylaTnin İfâdesine göre, Hanefî ulemâsının büyük çoğunluğu bu görüştedir. Hanefîlerin Mebsût isimli meşhur kitablannda Hanefî mezhebinde en sahih görüşün bu olduğu ifâde ediliyor. Çünkü "semiallahü limen hamiden" cümlesi yanında bulunan kimselerin "Rabbena leke'I-hamd" demeye teşvik etmek için okunur." Tek başına namaz kılan kimsenin ise, arkasında teşvik edeceği kimse bulunmadığından semiallahü limen hamiden demesine lüzum yoktur. Sadece Rabbena leke'I-hamd demekle yetinir. Şayet Rabbena teke'1-hamd dedikten sonra "semiallahü limen hamiden" diyecek olsa, o zaman da bu cümlenin yeri değişmiş olur. Çünkü bilindiği gibi "semiallahü limen hamiden" cümlesi rükû'dan doğrulurken meşru kılınmıştır. Başka yerde söylenilmesi meşru değildir.
Hanefî fıkhındaki yerine gelince: Ebû Bekir er-Râzî'ye göre, yalnız başına namaz kılan kimse sadece "semiallahü limen hamiden" der. Çünkü bu kimse her ne kadar namazı yalnız başına kılıyorsa da aslında kendisinin ima mıdır. Bu bakımdan Ebû Hanife (r.a.)'e göre, sadece "semiallahü limen hamiden" demekle yetinir. Nitekim İmam Muhammed'in Nevâdir isimli eserinde böyle deniyor. İmam el-Hasen'in Ebû Hanife'den rivayet ettiğine göre ise, yalnız başına namaz kılmakta olan kimse, semiallahü limen hamideh cümlesiyle birlikte Rabbena leke'1-hamd cümlesini de okur. Hidâye sahibi el-Merğinânî de bu görüşü benimsemekte ve Hanefî mezhebinde en sahih görüşün bu olduğunu söylemektedir. Çünkü yalnız başına namaz kılan kimse kendisinin imamıdır. Bu bakımdan "sem i ali ahu limen hamideh" demesi gerekir. Arkasında kendisine icabet edecek kimse bulunmadığı için "Rabbena lekel hamd" cümlesini de kendisi söyleyecektir. Nitekim uygulama da böyledir. Merhum Ö.Nasuhi Bilmen Büyük İslam İlmihali'nde namazın sünnetlerini açıklarken şunları söylüyor: "İmanı olan zatın rükû'dan kıyama kalkarken semi ali ahu limen hamideh cümlesini hacet miktarı cehren yapması sünnet olduğu gibi, cemaatin rükû'dan kalkarken gizlice "Allahümme Rabbena ve leke'1-hamd" demesi sünnettir.

Münferid, rükû'dan kalkarken hem "semiallahü limen hamideh" hem de "allahümme Rabbena ve lekel hamd" der.[1634][513]

Şafiî ulemâsına göre ise, namaz kılan kimse ister imam, ister cemaat, isterse tek başına olsun bu iki cümleyi de okur. Atâ, Ebû Bürde Muhammed b. Şîrîn, İshâk ve Dâvud da bu görüştedirler. Delilleri de Buhârî ve Müslim'in Ebû Hureyre'den rivayet ettikleri şu hadistir: "Sonra rükû'dan belini doğrultunca "semi allahu limen hamideh" der, ayakta iken de "Rabbena ve lekel hamd" der.[1635][514] Her ne kadar bu hadis-i şerifler Resûl-i Ekrem (sal-lallahü aleyhi ve sellem)in imam iken namaz kılması ile ilgili ise de sadece kendisine ait özel bir durum belirtmediklerinden bütün ümmet için bir delil niteliği taşımaktadır. Şafiî ulemâsından Neveyî der ki; bu dualar rükû ve sü-cuddaki teşbihler gibidir. Hem imam, hem cemaat, hem de yalnız namaz lalan kimse için bunları okumak müstehabtır. Aslında namazın hiç bir anı zikirden hâli değildir. Şayet rükû'dan kalkarken ve kalktıktan sonra bu cümleler okunmayacak olursa namazın o kısmı zikirsiz kalmış olur.[1636][515]

Hadiste geçen "sözü meleklerin sözüne denk gelen kişinin günâhları affedilir" cümlesinden anlaşılıyor ki, imam "scmiallahü limen hamideh" deyince melekler de "Allahümme, Rabbena lekel hamd" diyorlar. Şayet bu sözü söyleyen kimse meleklerle aynı anda söylemiş olursa bütün geçmiş küçük günahları bağışlanmış olur. Bu bakımdan imam, "Semiallahü limen hamideh" deyince, dikkatli olmak ve vakit geçirmeden, "Allahümme, Rabbena leke'1-hamd" demek gerekir. Çünkü "meleğin sözüne denk gelmek" iki şekilde olur:

1. Onun okuduğu bu duayı okumakla yani sözle ona muvafakat etmekle olur.

2. Zamanda ona denk gelmekle yani, imamın tesmi'inden sonra aynı anda "Allahümme, Rabbena leke'1-hamd" demekle olur. Kısaca denklik söz ve zaman bakımından olur. Ibn Hıbbân'a göre ise, meleklere muvafakat ihlâs ve huşu'da olur. Bu bakımdan kul bu noktalarda namaz esnasında çok dikkatli olmalıdır. Bazılarına göre bu meleklerden maksat, kulların namazlarında hazır bulunan meleklerdir. Ibn Bezîze'ye göre ise, butun meleklerdir. Hafaza melekleri olduğunu söyleyenler de vardır.[1637][516]

849. ...Âmir (eş~Şa'bî)den; demiştir ki: imamın arkasında bulunan cemaat, "Senıîallahü limen hamiden" (Allah kendisine hamd edenin hamdini işitir) demez, fakat "Rabbena ieke'1-hamd" (Ey Rabbimiz hamd ancak sana mahsustur) der.[1638][517]

Açıklama

"Allah kendisine hamd edenin hamdini işitir" sözündeki "işitir" kelimemden maksat, mecazen "kabul eder" demektir. Yani sebep zikredilmiş, sonuç kast edilmiştir, imam bu cümleyi söylemekle arkasındakileri "Allahumme, Rabbena leke'1-hamd" demeye teşvik etmiş olur. Bu mesele ile ilgili mezheb imamlarının görüşü bir önceki hadis-i şerifin izahında geçmiş bulunmaktadır.[1639][518]

140 - 141. İki Secde Arasında Dua Etmek

850. ...İbn Abbâs (r.a.)dan; demiştir ki: Peygamber (s.a.) iki secde arasında; "Ey Allah'ım, beni bağışla, bana acı, bana afiyet ver, beni (doğru yola) hidâyet et ve rızıklandır" diye duâ ederdi.[1640][519]

Açıklama

Hadis-i Şerifte geçen "Ey Allahım, beni bağışla ve bana acı" sözünden maksat, benim bütün günahlarımı ve hatalarımı hiç bırakmadan affet, ibadetlerimi kusuruyla beraber kabul ederek bana lütuf ve ihsanda bulun demektir.
"Bana afiyet ver" demekten maksatsa, "beni belâ ve fitnelerden koru" demektir.
"Bana hidâyet et" sözünün mânâsı ise, "bana sâlih ameller işlemeyi nasib et" demektir. Esasen hidâyet etmek tabirinin tam türkçe karşılığını bulmak çok zordur. Bu kelime üzerinde açıklama yaparken merhum ve kıymetli mü-fessirimiz Elmalık Hamdi Efendi şunları söylüyor: "Hidâyet matlûba isal edecek şeye lütf-u delâlet etmektir ki, yolu sadece gösterivermek veya yola götürüvermek ve hatta nihayete kadar götürüvermek suretlerinden biriyle tahakkuk eder ki, sadece yolu gösterivermeye "irşâd" veya "delâlet-i gayr-i mûsıla" denildiği gibi, yolun nihayetine kadar götürüvermeye de

"tevfik" veya "delâlet-i mûsıle" denir. Demek ki hidâyet, her matlûba alelıtlak rehberlik etmek değil, irşad gibi gayesinde hayır, keyfiyetinde lütf-ü letafet bulunan bir rehberliktir. Binaenaleyh hidâyet kelimesinin mealinde en muvafık tâbir lisanımızda maruf olduğu gibi, "bize hidâyet et" demektir, "göster" deyince götürmek kahf. "Götür" deyince de letafet kalır ve hiçbiri tam mânâyı ifâde edemez ve lisanımızda böyle mâruf bir kelimenin yerine'beheme-hal bir kelime koymağa çalışmak maksadı beyâna münâfi, kuru bir taassub olur."1641[520]
Hadiste geçen "Beni rızıklandır" sözünün manası, "bana dünyada hayırlı rızıklar, ahirette de yüksek dereceler ve makamlar nasibeyle" demektir.1642[521]

141-142.Erkeklerle Beraber (İmamın Arkasında) Bulunan Kadınlar Secdeden Başlarını Nasıl Kaldırırlar?

851. ...Esma bint Ebî Bekr (r.a.) den; demiştir ki: Resülullah (sallellahü aleyhi vesellem)i, erkeklerin avret mahallerini görmelerinin çirkinliğinden dolayı; "(Ey kadınlar topluluğu) sizden kim Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsa erkekler (secdeden) başlarını kaldırmadıkça başını kaldırmasın" buyururken işittim.1643[522]

Açıklama

"Erkeklerin avret mahallerini görmelerinin çirkinliğinden do|ayı, sözü Hz Esmâya ait bir söz olabilir. O takdirde bu söz hadisin esas metni içerisine râvi Esma (r.anhâ) tarafından ilâve edilmiş demektir. Bilindiği gibi bu çeşit sözlere mtidrec denir. Biz tercememizi buna göre yaptık. Eğer bu söz Resûl-i Ekrem (s.a.)'e ait ise, o takdirde mânâ şöyle olur: "Ey kadınlar topluluğu sizden kim Allah'a ve âhiret gününe inanıyorsa, erkekler (secdeden) başlanni kaldırmadıkça başım kaldırmasın; çünkü kadınların, erkeklerin avret mahallerini görmeleri çok çirkindir."
Bu hadis-i şerifteki emir, erkeklerin arkasında saf tutarak onlarla birlikte ve cemaatle namaz kılan kadınlara yöneliktir. Çünkü o devirde müslümanlar çok fakir olduklarından, tam anlamıyla örtünecek bir elbise bulmakta çok güçlük çekiyorlardı. Bu yüzden secdeye vardıkları zaman çok dar ve kısa olan elbiseleri toplandığı için bazılarının avret mahallerini görmek ihtimali

vardı. Buhârî'nin Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet ettiği şu hadis-i şerif bu durumu açıkça ifâde etmektedir: "Ben Suffe ashabından yetmiş kişi bilirim ki, bunların ya sadece eteklikleri vardı da gömlekleri yoktu, yahutta sadece boyunlarından aşağı uzanan bir elbiseleri vardı. Bunları boyunlarına bağladıkları zaman elbiseleri kimisinin ancak dizlerinin yarısına kadar kimisinin de ancak topuklarına kadar ulaşabiliyordu. Bu yüzden avretlerinin açılacağı korkusuyla namazda elbiselerini elleriyle asılırlardı.[1644][523]

Bazı Hükümler

1. Bu hadis-i şerife göre, kadınların mescide gitmeleri ve orada erkeklerle beraber usulüne göre saf teşkil ederek namaz kılmaları caizdir. Nitekim bu mes'ele (565-567) numaralı hadis-i şeriflerde de geçmiştir.
2. Kadınlar erkeklerle beraber namaz kıldıkları zaman başlarını erkeklerden evvel kaldırmamalıdırlar. Her ne kadar bugün elbise sıkıntısının) ortadan kalktığını düşünerek kadınların başlarını secdeden kaldırmak için erkekleri beklemelerine lüzum kalmadığını söyleyenler varsa da, günümüzde de gerek dar elbise giyildiğinden ve gerekse başka bir sebeple elbiselerin yırtılması ve avret mahallinin açılması ihtimali bulunduğundan kadınlar hakkındaki bu emir ve hüküm bugün de geçerlidir diyenler vardır. Allah bilir ama doğrusu bu olsa gerektir.[1645][524]

142-143. Rükû'dan Sonraki Kıyam Ve İki Secde Arasındaki Oturuş Süresi

852. ...el-Berâ (r.a.)'den, Resûl-i Ekrem (sallallahü aleyhi ve selIem)in sücûdunun, ruku'unun ve iki secde arasındaki oturuşu (süre olarak) birbirine çok yakın olduğu rivayet edilmiştir.[1646][525]

Açıklama

Bu hadis el-Münzirî'nin Muhtasar'ında şeklinde geçtiği halde Hind nüshasında ise şeklinde diğer bir nüshada da kelimesinden sonra gelen ber vav harfi ile geçmektedir. Biz tercümemize vav'siz olan Hind nüshasını esas aldık. Çünkü her ne kadar nüshaların pek çoğunda vav bulunuyorsa da, gerek müellif Ebû Davud'un bir numara sonra gelecek olan Enes'den rivayet

ettiği 853 numaralı hadis ve gerekse Buhârî'nin aynı senedle rivayet ettiği hadis, aslında bu vav'ın bulunmadığım göstyermektedir. Bu durumda vâv harfinin müstensihler tarafından yanlışlıkla ilâve edilmiş olduğu söylenebilir. Şayet bu vav'ın varlığı kabul edilirse, o zaman hadise şöyle mânâ vermek gerekir; "Resûl-i Ekrem (sallellahü aleyhi vesellem)in sücûdu, rü-kû'u, ilk teşehhüd için oturuşu (veya selam vermesi ile namazdan çıkması arasında geçen zaman içerisindeki oturuşu) ve iki secde arasındaki oturuşu neredeyse birbirine eşitti" yani vav'ın kabulü ile ortaya çıkan "Kuud (oturuştan maksat ya ilk teşehhüd için oturuştur veya selâm ile namazdan ayrılma arasında geçen oturuştur. Bu oturuştan maksat son oturuş olamaz. Çünkü Buhârî'nin rivayetinde birbirine eşit olmaya yaklaşan ve mevzumuzu teşkil eden bu fiiller sayılırken son oturuşla, kıyam bunlardan istisna edilmiştir.
Bu hadis-i şerif, rükû ve sücudda ve onlardan doğrulunca organlar iyice sükûnet buluncaya kadar yeterince beklemeye delâlet etmektedir.
"Birbirine eşit olmaya yakındı" cümlesi bu fiillerin tamamen birbirine eşit olmadığını, bazılarının bazılarından biraz daha uzun olduğunu gösterir. Buhârî'nin istisnasından anlaşıldığına göre, kıyam hali ile son oturuş hâli bunların hepsinden uzundur. Çünkü daha önce de "ifâde ettiğimiz gibi Resû-Iullah (s.a.) sabah namazlarında altmıştan yüze kadar âyet okurdu. Öğle namazında da Secde Sûresini okurdu. O namaza durduğu vakit cemaatten biri Bakî' tarafına kazâ-yi hacete gider sonra evine dönerek abdest alır, mescide gider ve ilk rekatta yetişebilirdi. Nitekim 810 ve 811 numaralı hadiş-i şerifler Resûlullah (sallellahü aleyhi vesellem)in akşam namazında "Tûr" ve "Miirselât" sûrelerini, 812 numaralı hadiste de "A'râf" ve ona benzer sûreler okuduğu beyân edilmiştir. Bunlar gösteriyor ki, Resûlullah (sallellahü aleyhi vesellem) zaman zaman kıraati uzatırmış.
“Ku’ûd" kelimesinden sonra "vav" harfinin bulunduğunu kabul ederek mânâ verirsek kelimesiyle "Resûlullatı'ın selam vermesi ile namazdan çıkması arasında geçen zaman içerisindeki oturuşu" anlaşılır ki, bu da Resûlullah (s.a.)'m selâm verdikten sonra yerinde bir müddet daha oturduğuna delâlet eder.[1647][526]

853. ...Enes b. Mâlik'deri; demiştir ki: Ben tamam olmak şartıyla Resûlullah (s.a.)'den daha kısa namaz kıldıran bir kimsenin arkasında namaz kılmadım.

Resûlullah (s.a.); "semiallahulimenhamideh" dediği zaman, biz; "vehmetti galiba" diye (endişe ede)cek kadar (uzun bîr süre) ayakta durur, sonra secde eder, iki secde arasında biz (yine) "vehmetti galiba" diye (endişeye düşe)cek kadar (uzun bir süre) otururdu.[1648][527]

Açıklama

"Vehmetti" kelimesi "terk etti ve yanıldı" manalarına gelir.Bu kelime "terk etti" manasına alınırsa, o zaman da hadisin mânâsına şöyle olur: "Galiba secdeyi terk etti; tekrar kıyama döndü derdik."
"Yanıldı" manasına alınırsa, o zaman da Hadisin manası şöyle olur: "Galiba yanıldı" derdik.
Resûl-i Ekrem (sallallahu aleyhi ve sellem) hazretleri namazı yerine göre uzun ve yerine göre de kısa kıldınrdi. Nitekim daha önce tercümesini sunduğumuz 789 numaralı hadisin açıklamasında gerekli bilgi verilmiştir.
Bu hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem'in bazan namazı tâdil ve erkânına riâyet etmek şartıyla çok kısa kıldırdığına delâlet etmektedir. Metinde geçen:
"Ben tamam olmak şartıyla Resûlüllah (s.a.)'den daha kısa namaz kıldıran bir kimsenin arkasında namaz kılmadım" sözüyle "semiallahü limenhamideh dediği vaki' vehmetti galiba diyecek kadar ayakta dururdu'* sözü arasında herhangi bir tezat yoktur. Çünkü Resûlüllah (s.a.)'in okuduğu duayı tane tane ve huşu ile okuması insana unuttu zannını verecek kadar uzun bir vakit alırdı.Bununla beraber yine de namazı uzun sürmezdi.
Rekû'dan doğrulduktan sonra ayakta uzun müddet durulup durulmayacağı mevzuu ilim adamları arasında ihtilaflıdır. Bu hadis-i şerif rükû'dan doğrulduktan sonra ayakta kalmayı ve iki secde arasındaki oturuşu uzatmanın caiz olduğuna delâlet etmekte ve aksini iddia eden Şafiî ulemâsının bu mevzudaki görüşlerini reddetmektedir. Şevkânî de Neylu'l-Evtâr isimli eserinde bu mevzuda şunları söylemektedir: "Sahih hadislerle sabit olan bu sünneti insanlar, hadisçileri, fıkıhçıları, müctehidleri ve mukallidleriyle birlikte hepsi terk ettiler. Keşke bunların dayandıkları delili bari bilseydim."
İbn Dakil'i-I-İyd de bu mevzuda şunları söylüyor: "Rükû'dan doğrulduktan sonra ayakta durmayı uzatmak bir takım zayıf delillere dayanarak terk edilmemesi gereken bir rükündür. Rükû ve sücûda benzemediği için burada tesbîhâtın okunamayacağı görüşü fasit bir kıyastır. Çünkü bu rükün nass ile

sabittir. Hakkında nass bulunan bir meselede içtihada izin yoktur. Böyle bir mevzuda yapılan kıyas fasittir. Gerçekten rükû'dan doğrulduktan sonra yapılacak olan zikirlerin rüku ve sücuddaki zikirlerden daha uzun olduğuna Müslim'deki şu hadis-i şerif delâlet eder: "Allah'ım sana göklerle yer ve onlardan maada dilediğin her şey dolusu hamd olsun. AUahım beni kar, dolu ve soğuk suyla temizle! Ya Rab beni günah ve hatalardan, beyaz elbisenin kirden paklandığı gibi temizle"[1649][528]
Nitekim Şafiî mezhebinden merhum Nevevî de kendi mezhebinin hilâfına olarak rükudan sonra zikrederek ayakta durmayı uzatmanın caiz olduğunu söylemiştir. Bu görüşüne delil olarak da Müslim'in rivayet ettiği "Sonra rükuuna yakın uzun bîr müddet ayakta durdu"[1650][529] mealindeki hadis-i şerifi göstermiştir."
İbn Dakik'il-İyd'in sözleri burada sona ermiştir. İbn Hacer el-Askalânî de Fethu'l-Bârî'de İmam Şafiî'nin ümm isimli eserinde rükû'dan kıyama kalkınca duâ ve zikirle kıyamı uzatmanın namazı bozmayacağına ancak mekruh olacağına işaret ettiğini söylemektedir.[1651][530] Bezlu'l-Mechûd sahibi ise, bu hadisi Enes b. Mâlik'ten başka hiç bir sahâbinin nakletmediğine ve cumhur ulemânın bu görüşe iltifat etmediğine dikkati çekerek bu görüşün ancak Zahirîler tarafından benimsendiğini söylemekte ve bu uygulamanın İslâm'ın ilk yıllarına ait olup sonradan neshedilmiş olabileceği yahut sadece nafile namazlarına mahsus olduğu ihtimali üzerinde durmakta ve Resûl-i Ekrem'in başkalarına yasak ettiği halde kendisinin böyle hareket etmesinin caiz olduğunu söylemektedir.[1652][531]
Nitekim ileride gelecek olan (856) numaraları hadis-i şerif ve benzerleri de kavme ve celseyi uzatmanın söz konusu olmadığını göstermektedirler.
İki secde arasında bir parça oturmaksa müstehabtır. İbn Kudâme'nin beyânına göre, imam Ahmed b. Hanbel iki secde arasında duasının tekrarlanmasını müstehab görürmüş.
Hanefîlere göre, iki secde arasında sünnet olan bir zikir yoktur. Zira iki secde arasında doğrulmak namazın maksut fiillerinden değildir. Ancak maksut fiilere tebean yapılır. Ancak Hanefi ulemâsına göre rükû ve sücûd-dan kalkarken her organı iyice yerine oturuncaya kadar doğrulmak namazın sıhhati bakımından mühim bir meseledir. Hanefi mezhebinin bu meseledeki görüşünü mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifle ilgili olduğu için, merhum

Ö. Nasuhi Efendinin Büyük İslam İlmihali isilmi eserinden naklediyoruz: "Namazda tâdil-i erkâna riâyet İmam Ebû Yusuf'a göre bir rükün olduğundan farzdır. Bundan maksat namazın kıyam, rüku, sücud gibi her rüknünü bir sükûnet ile yerine getirmek, bu rükünleri yaparken her uzuv mutmain olup ızdırabtan hali bulunmaktır. Mesela rükuden kıyama kalkarken vücud dimdik bir hâle gelmeli, sükûnet bulmalı, en az bir kere “sübhanellahilazim" diyecek kadar ayakta durup sonra secdeye varmalıdır. Her iki secde arasında da böyle bir teşbih miktarı durmalıdır.
"Tâdil-i erkân İmam-ı A'zam ile İmam Muhammed'e göre vacibtir. Binaenaleyh birinci kavle göre tâdil-i erkâna riâyet edilmeksizin kılınan bir namazı iade etmek (yeniden kılmak) lâzımdır. İkinci kavle göre ise, bu halde yalnız sehv secdesi lâzım gelir. Fakat böyle bir namazı iade etmek evlâdır. Bununla ihtilâftan kurtulunmuş olur.[1653][532]
Davud-ı Zahirî ile diğer zahirî ulemasına göre iki secde arasında zikir farzdır. Kasden terk edilirse namaz fâsıt olur.[1654][533]

854. ...el-Berâ b. Âzib'den; demiştir ki: "Muhammed (s.a.)"i (Ebû Kâmil ise "Resûlullah sallellâhu teâlâ aleyhi vesellemi" demiş) (Namaz(ın)da (dikkatle) takib kettim. Kıyamım, rükû'u ve sücûdu kadar buldum. Rükû'dan (sonraki) ayağa kalkışını (ilk) secdesi kadar buldum. İki secde arasındaki oturuşu ile selâm vermesi ve namazdan kalkıp gitmesi arasındaki secdesini takriben birbirine müsavi buldum."
Ebû Dâvûd dedi ki: Müsedded (bu hadîsi şöyle) nakletti: "Onun rükûunu secde ve rükû'lardan sonraki dikilmesini, sonra birinci secdesini sonra iki secde arasındaki oturuşunu, sonra ikinci secdesini, sonra selâm vermesi ile namazdan kalkıp gitmesi arasındaki oturuş neredeyse birbirine denk buldum.[1655][534]

Açıklama

Bu hadis-i Şerifi müellif Ebû Dâvûd iki şeyhinden ayrı ayrı rivâyet etmiştir. Bunlardan birisim Müsedded b. Müserhed, diğeri de Ebû Kâmil Fudayl b. Hüseyn'dir. Bu iki şeyhin rivayetleri arasında bazı küçük farklar vardır. Müellif hadisi naklederken bu farklara işaret etmiştir. Tercümeden de anlaşıldığı gibi bu farklardan birisi Resûl-i Ekrem sal-lallahü aleyhi ve

sellem'den bahsederken kullandıkları ifâde ile ilgilidir.Şöyle ki Müsedded: "Muhammed (sallallahü teâlâ aleyhi ve sellem)i namazda iken dikkatle tâkibettim" derken, Ebû Kâmil "Resûlullah (sallellahü aleyhi ve sel-lem)i namazda iken dikkatle tâkib ettim" tâbirini kullanmıştır.

İkinci farkı ise doğrudan doğruya hadisin metniyle ilgilidir ki bu fark tercümede açıkça görülmektedir.

Ebû Kâmil'in rivayetine göre Resûlullah (s.a.)'in kıyamı, rükû ve secdesi kadarmış, kıyamın rükûu ve secdesi kadar olmasına hadis âlimleri iki ayrı mânâ vermişlerdir:

1. Resûl-i Ekrem'in kıraati için ayakta geçen müddet, rükû ile secdesi için geçen müddetin toplamına eşittir.

2. Kıyamı, rükûu ve sücûdu için geçen zamanların üçü de birbirine eşittir. İkinci mânâya göre rükû ile sücûdun eşitliği anlaşılmakla beraber,, birinci mânâya göre rükû ile sücüdun hangisinin daha uzun olduğu açıklığa kavuşmuyor.

Yine ikinci mânâya göre Resûlullah'ın rükû'dan sonra kalktığında kavmede iken kaldığı müddetin secdede kaldığı müddete eşit olduğu anlaşılır. Bazı hadis sarihlerine göre sözünden maksat Resûlullah'ın aşağıda gelen şu iki fiili için geçen zamanın birbirine yakın oluşu demektir:

1. İki secde arasındaki oturuşu,

2. İki tarafına selâm vermesi ile namazdan çıkması arasında kalan sehv secdesi.[1656][535]

Ancak bu hadis-i şerif gerek Müsedded'in ve gerekse Müslim, Nesâî, Ahmed b. Hanbel'in Müsned'i gibi muteber hadis kitaplarındaki rivayetlerin ışığında ele alınırsa, Ebû Kâmil'in rivayetinde ki cümlesinin eksik olduğu görülür. Adı geçen kitaplarda bu cümle şu şekilde bulunmaktadır:"Sonra (ikinci) secdesini, sonra selam vermekle kalkıp gitmesi arasındaki oturuşunu takriben müsavi buldum." Buna göre Resûlullah (s.a.) selâm verdikten sonra yerinden ayrılmaz, ikinci secdede kaldığı kadar beklermiş. Nitekim fıkıh ki-tabiatında Resûlullah (s.a.)'m selâm verdikten sonra "Allatiümme entesselâmü v e minkesselam" diyecek kadar yerinde beklediği ve bu duayı okuduğu ifade edilmektedir. Nitekim kıymetli âlim M. Zihni Efendi bu mevzuda şunları söylemektedir: "Son sünneti olan namazlara göre farzı takibeden sünnete kalkmak sünnet kılınmıştır. Farz ile son sünnetin arasını yalnız "Allah'ım sen (noksanlıklardan salim olarak)

selâm sâhibi'sin ve selâmet hep sendendir. Hayr-ı kesir sahibisin. Ey azamet ve celâliyle bütün nimet ve hayırları veren!" senası ile ayırmak müstehabdır. Ancak araya1 aşağıdaki zikirlerden fazlasını katmak suretiyle son sünneti geciktirmek mekruhtur.Muhaşşînin beyânına göre kerâhet-i tenzihidir ve sünnetler camide kılındığına göredir. Eğer sünnet evde kılınır ise araya fazla fasıla da girse* kerahet olmaz."[1657][536]
Bu hadis-i şerif Resûlullah (s.a.) efendimizin bazı hallerde namazda kıraati çok kısa kestiğine delâlet etmektedir. Nitekim Peygamber (s.a.) bir sabah namazında muavvezeteyni okuyarak namaz kıldırmıştı. Sahabeden birinin:
Ya Resûlallah namazı kısa kestiniz? Sualine cevaben:
"Bir çocuk ağlaması duydum ve annesinin telaşlanmasından korktum" buyurmuşlardır.[1658][537] Zayıf, hasta, hacet sahibi de bu sebepten dolayı buna eklenmiştir. Resûl-i Ekrem Efendimizin seferde de sabah namazını Kâfirim ve İhlâs süresiyle kıldırdıkları rivayet edilmektedir.
Zaruret halindeki kıraati hafif tutmak, yalnız Zamm-ı sûreye mahsus olmayıp, zaruretin derecesine göre Fatiha ve Zamm-ı sûreye bedel sadece bir âyet bile okunabilir. İmam Ebû Yûsuf bir sabah namazında imamet edip vakit dar olduğu için her rekatta Fatiha'dan yalnız bir âyet okumuş, namaz bitince de Ebû Hanife Hazretleri, "Yakubumuz fakih olmuş" demişlerdir. Yâkub Ebû Yusuf un ismidir. İbn Âbidin der ki: "Sabah namazında güneşin doğması ile namaz bozulacağından böyle yapılabilirse de diğer vakitlerde vaktin daralması, hatta vaktin namaz içinde çıkması durumunda bile ifsad tehlikesi bulunmadığından hiç değilse, vâcib miktarından daha az okunmamalıdır.”[1659][538]

Bazı Hükümler

1. Cemaatle namazda kıraat hafif tutulmalıdır.
2. Rüku ve secdeden kalkınca beli iyice doğrultmak ve organların iyice yerine oturmasını sağlamak lâzımdır. Daha önce de ifade ettiğimiz gibi buna tâdil-i erkân denir. Ve tâdil-i erkâna riayet etmek İmam Yusuf'a göre farz, İmam Ebu Hanife ile İmam Muhammed'e göre vâcibdir.
3. Selâm verdikten sonra rüku'da veya secdede kalındığı kadar beklemek lâzımdır. İmam Ahmed, Müslim, Tirmizî ve İbn Mâce'nin Hz. Âişe'den

naklettiklerine göre, Resûl-i Ekrem (s.a.) selâm verdikten sonra sadece diyecek kadar otururdu.
"Buhârî ile Ahmed b. Hanbel'in Ümmü Seleme (r.anhâ)'dan rivayet ettikleri bir hadis-i şerifte ise; "Resûl-i Ekrem'in bu bekleyişi kadınların erkeklerden önce dışarı çıkmalarını sağlamak ve erkeklerin kadınlara karışmasını önlemek içindi" Duyuruluyor.[1660][539] Buna göre; eğer farzdan sonra son sünnet bulunmuyorsa bu oturuşu kadınların camiden çıkmasına kadar uzatmak, şayet son sünnete kalkılacaksa sadece: diyecek kadar oturmak müstehabdır. Nitekim Tirmizî'nin rivayetinde, "Resûlüllah (s.a.) namazdan çıkmak istediği zaman üç defa istiğfar eder ve sonra derdi" deniliyor.[1661][540]

143-144. Rüku' Ve Secdede Belini Düz Tutmayanın Namazı

855. ...Ebû mes'ûd el-Bedrî (r.a.)'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Rükû' ve secdede belini düz tutmayan kimsenin namazı sahih değildir."[1662][541]

Açıklama

Bu hadis-i şerif rükû'da ve secdede tâdil-i erkâna riâyet etmeyi emrediyor.Bu bakımdan İmam Ebû Yûsuf ile İmam Şafiî Hazretleri namazda tadil-i erkâna riâyetin farz olduğunu söylemişlerdir. Bu iki imama göre tâdil-i erkânı terk eden bir kimsenin namazı caiz değildir. Delilleri de bu hadis-i şerif ile birlikte bir numara sonra gelecek olan 856 numaralı hadistir. Çünkü adı geçen hadiste Resûl-i Ekrem (s.a.) Hazretleri rükû' ve secdede belini düz tutmayan bir bedeviye; "sen namazım yeniden kıl" buyuruyor. Namazın yeniden kılınması ancak bir farzın terkedilmesinden dolayı icâbeder. Bu da gösteriyor ki namazda tâdil-i erkân bir rükündür. Terk edilmesi namazı ifsâd eder. Daha önce de ifâde ettiğimiz gibi tâdil-i erkân lügat olarak rükünleri doğru yapmak demektir. Bir fıkıh terimi olarak da namazın kıyam, rükû, sücûd gibi her rükününü hakkıyla yerine getirmek, bunları yaparken ağır ağır, her organı o rükne iştirak ettirmektir. Mesela rukû'dan kıyama kalkınca vücut dimdik bir hale gelmeli ve en az "sübhanellah" diyecek kadar ayakta kalmalı ve birinci secdeden doğrulunca da aynı şekilde hareket etmelidir. Rüku'a ve secdeye varınca beli

kamburlaştırmayıp düz bir hâle getirmelidir. İşte bu hadis-i şerifte rüku' ve sücudla ilgili tâdil-i erkân söz konusu ediliyor. İmâm Ebû Yûsuf ile İmam Şafiî Hazretlerinin tâdil-i erkânı farz görmelerinin ikinci delili ise, yine 856 numaralı hadiste Hz. Peygamberin tâdil-i erkâna riâyet etmeyen bedeviye; "Sen namaz kılmadın" buyurmalarıdır. Üçüncüsü de Resûl-i Ekrem Efendimizin bu bedeviye tâdil-i erkâna riâyet etmesini emretmiş olmasıdır. Mutlak emir ise, farziyyet ifâde eder.
Namazda tâdil-i erkânı yerine getirmenin vacib olduğunu söyleyen İmam Ebû Hanife ile İmam Muhammed'in delilleri ise, "Ey iman edenler rüku' ediniz ve secde ediniz"[1663][542] âyeti kerimesidir. Âyeti kerime rükû ve sucûdu emretmektedir. Rüku'un mânâsı eğilmek, secdenin mânâsı İse, alnı yere koymaktır. Bu bakımdan rükû ve sücûd has isimlerdir. Açıklığa kavuşmaları için herhangi bir hadisin beyânına muhtaç değillerdir. Ancak mücmel kelimelerin beyânına ihtiyaçları vardır. Bu bakımdan mevzumuzu teşkil eden hadisin beyân yoluyla bu âyet-i kerimeye ilhakı doğru değildir. Bir de bu âyet-i kerimede bulunan emir mutlaktır. Mutlak emrin âhâd yoluyla sabit olan bir hadisle tağyîr edilmesi caiz olamaz. Çünkü haber-i vâhid ile Kur'an ıtlakının neshi caiz değildir. Ancak tâdil-i erkânın farz olduğuna delâlet eden bu gibi hadislerin âyete ilhakı mümkün olmayınca bunları büsbütün ihmal etmek de doğru olamaz. Bu sebeple hadis-i şeriflerdeki tâdil-i erkânı emreden ifâdeler kesinliğini kaybettiklerinden zannî bir delil durumuna düşmüşlerdir, Zannî delille sabit olan hükümler ise, farz değil vâcib olurlar.
Ebû Yûsuf (r.a.) hazretlerine göre ise, âyet-i kerimede geçen rükû' ve sücûd kelimelerinden kast edilen mânâ, lüğavî mana olmayıp ıstılâhî mânâdır ki, bu mânâ malum değildir. Beyâna muhtaçtır. İşte bu hadis-i şerif ve benzerleri bu âyeti beyân etmekte ve tâdil-i erkâna riâyetin farz olduğunu ortaya koymaktadır.[1664][543]

856. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den nakledilmiştir:
Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) mescide girmiş onun arkasından bir zat girerek namaz kılmış, sonra Resûlullah (s.a.)'e selâm vermiş, Resûlullah (s.a.) selâmı almış ve o zata:
Dön de namazını kıl, çünkü sen namaz kılmadın" buyurmuştur. O zat dönerek evvelce kıldığı gibi namazı tekrar kılmış, sonra Peygamber (s.a.)'e

gelerek selâm vermiş Resulüllah: "Ve aleykesselâmu" dedikten sonra:
“Dön de (yeniden) kıl, zira sen namaz kılmadın" buyurmuş ve bunu üç defa tekrarlamış, nihayet o zat:
Seni hak (din) ile gönderen Allah'a yemin ederim ki, ben bundan a'lâsım beceremiyorum. Bana öğret, demiş, Resülullah (s.a.) de:
"Namaza kalktığın zaman tekbir al. Sonra kolayına geldiği kadar Kur'ân oku, sonra rüku' et ve organlar yatışincaya kadar rükûda kal. Sonra başını kaldırarak iyice doğrul. Sonra secdeye vararak (âzâlann) yatışıncaya kadar secde et. Sonra başını kaldır ve (azalarını) yatışıncaya kadar otur ve bunu bütün namazlarında böyle yap" buyurmuşlardır.
Ebû Dâvûd dedi ki: el-Ka'nebf'nin Saîd b. Ebt Saîd el-Makburî vasıtasıyle Ebû Hureyre (r. a.) 'den naklettiğine göre (Resûl-i Ekrem sözünün) sonunda, "Bunu (böyle) yaptığın zaman namazın tamamdır. Bundan eksilttiğin şey kadar namazından eksiltmiş olursun" buyurmuş. Sözünün başında ise, "Namaza kalktığın zaman abdesti güzel al" buyurmuştur.[1665][544]

Açıklama

Resülullah (s.a.)'in arkasından mescide giren zat Hallâd b. Rafı (r.a.)'dir. Nesâî'nin rivayetinde mescide giren kimsenin bedeviye benzediği ve gelişi güzel namaz kıldığı zikrediliyorsa da bundan, gelen zâtın Hz. Hallâd'dan başka birisi olması icâb etmez. Râvi onu bedeviye benzetmiş olabilir. Hz. Hallâd'ın kıldığı namaz gündüz namazlarından biri imiş. Resülullah kendisine uç defa namazı yeniden kıldırmış. Fakat Hallâd (r.a.) üçünü de aynı şekilde hatalı olarak kılmış ve bundan a'lasını yapamayacağını arz ederek ne şekilde kılması lâzım geldiğini Öğretmesi için Resûl-i Ekrem (s.a.)'e ricada bulunmuş. O da kendisine bu mevzuda lâzım gelen talimatı hadistç beyân edildiği şekilde vermiştir. Hadisin bu kısmı muhtelif şekillerde rivayet edilmiştir. Son olarak Resülullah (s.a.), "Ve bunu bütün namazlarda böyle yap" buyurarak ondan sonra kılacağı farz veya nafile namazlarda bu talimata göre hareket etmesini tavsiye eylemiştir.
Ulemâ arasında "Müsî' hadisi" diye bilinen bu hadis, birçok ihtilaflı meseleleri ihtiva etmekte ve tarafların hepsi için delil olma niteliği taşımaktadır.[1666][545]

Bazı Hükümler

1. Müslümanın selâmını almak farzdır. Selâm vermek ise, sünnettir. Bu hadis, ihtiyaç anında vaz-u nasihat etmek selâm almaktan daha mühimdir" diyenlerin aleyhine delildir. Bu görüşü benimseyen kimseler hadisteki "Redde (reddetti)" fiilinin manasım anlayamamış olacak ki, onu "selâmı almadı" mânâsına kabul etmiş ve ihtimal ki Resûlullah (s.a.) onun selâmını cehlinden dolayı bir te'dib olmak üzere kabul etmemiştir. Bundan da selâmı almamak suretiyle te'dibin caiz olduğu anlaşılır" demiştir. Yahut hadisi burada rivayet edilen şekliyle görmemiş başka rivayetine itimad etmiştir. Çünkü bir rivayette hadisteki "redde" fiili zikre-dilmemiştir.
2. Hadiste "dön de (yeniden) kıl" emrine bakarak Kadı İyaz "Cahilin ibâdette bilmeyerek işlediği fiiller doğru bile olsalar sahih ve kâfi değillerdir." demişse de onun bu sözü hadisten "namaz sahih olmadı" mânâsı kast edilmiş olmasına bağlıdır." Halbuki Aynî'nin beyânına göre, hadisten murad, namazın kemal üzere kılınmamış olmasıdır. Çünkü hadisin bir rivayetinde "Bunu yaptın mı, namazın tamam oldu demektir. Bundan noksan yaparsan namazın da noksan kalır" buyrulmuştur. Noksan olarak kılınan namaza da namaz hükmü verildiğine göre burada, "çünkü sen namaz kılmadın" buyurulması, "istenildiği şekilde mükemmel olarak kılmadın" demektir. Hâsılı buradaki olumsuzluk ifâdesi namazın zâtına değil, sıfatına aittir. Eğer Hallâd (r.a.)'ın kıldığı namaz fasit olsaydı, Resûlullah (s.a.)'ın onunla meşgul olması abes sayılırdı. Halbuki Resûl-i Ekrem (s.a.) abesle iştigal eden hiç bir kimsenin fiilini takrir buyurmamış ve kabul etmemiştir. Hanefiyye ulemâsından, İmam A'zam ile İmam Muhammed'in bu hadîse bakarak rüku' ve secdelerde tuma'ninet yani âzâ yerli yerine yerleşecek kadar durmak vâcibtir, bir rivayete göre sünnettir, dedikleri rivayet edilir. Fakat fıkıh ulemâsının ihtilâflarını beyân hususunda merci sayılan Tahâvî bu hususta Hanefiyye uleması arasında ihtilaf zikretmemiştir. Tahâvî'ye göre Sevrî, Evzaî, Ebû Ha-nîfe, Ebû Yûsuf, Muhammed,Mâlik, Şafiî, Abdullah b. Vehb ve bir rivayette Ahmed b. Hanbel Hazretleri, "Rüku'un miktarı namaz kılanın sırtı dümdüz olacak derecede eğilmek, secdenin miktarı da organlar yatışacak kadar secde halinde kalmaktır. Namaz ancak bununla tamam olur" demişlerdir.
3. Namaza girmek ancak tekbirle olur. Tekbir ittifakla farzdır.
4. Namazda kıraat farzdır.

5. Resûlullah (sallellahü aleyhi vesellem)'in "sonra kolayına geldiği kadar. Kur'ân oku" buyurması, kıraatin mutlak surette farz olduğuna delildir. Bu hadis "Fatiha'yı okumak farz değildir" diyen Hanefiyye ulemâsının delilidir. Çünkü Fâtiha'yı okumak farz olsaydı, ta'lim makamında bulunan Resûlullah onu emrederdi.
Hattâbî (319-388) Resûlullah (sallallahü aleyhi vesellem)irr bu sözünün mutlak olduğunu, bundan Fatiha kast edildiğini ve Fâtihasız namaz caiz olamayacağını söylemişse de, Aynî'nin dediği gibi sözünün sonu evvelini nak-zetmiştir. Zira evvelâ hadisin mutlak olduğunu itiraf etmiştir. Halbuki mutlak itlakı üzere cereyan edecektir. Hadis mücmel değildir ki, beyâna lüzum görülsün. Binaenaleyh "bu hadisten Fatiha kast edilmiştir" demeye imkân yoktur. Hattâbî'nin bunu "Fâtihasız namaz olmaz" hadisiyle tahsise kalkışması tercih bilâ müreccihtir ki, o da bâtıldır.
Teymî gibi bazıları hadisin mücmel olduğunu iddia etmişlerse de bu çok garibtir. Çünkü hadiste mücmel olan hiçbir cihet yoktur. Nevevî (631-676)'de bu hadisin Fâtiha'ya hamledildiğini söyler. Çünkü hadiste "sonra kolayına geldiği kadar Kur'ân oku" buyurulmuştur. Herkesin kolayca öğrenip bildiği sure ise Fatihadır. Fakat Nevevî'nin bu sözü delilsizdir. Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.)'in sözünde bu terkibe delâlet eden birşey yoktur. Onun sözü mutlaktır. Fâtiha'ya da başka sûrelere de şâmildir. Kolaylık bakımından İhlâs Sûresi Fâtiha'dan önce gelir.
6. Hadiste rükû' ile sücûd hakkında "âzâ yerleşinceye kadar" buyurul-muş olması, rüku ve sücudda tume'ninetin, yani organlar sükûnet bulup yatışincaya kadar durmanın vâcib olduğuna delâlet eder.
7. Yine Hattâbî Resûlullah (s.a.)'in, "bunu bütün namazlarında böyle yap" cümlesiyle istidlal ederek namazın her rekâtında rükû ve secde farz olduğu gibi kıraatin de farz olduğunu söylemiş ve "kıyasla amel eden ulemâ, namaz kılan kimse ilk iki rekatta okur, son iki rekatta ise teşbih eder, dilerse hiç birşey okumaz" dediler ve bu mevzuda Ali b. Ebî Tâlib'den hadis rivayet ettiler.' Hz. Ali; "Namaz kılan kimse ilk iki rekatta okur, son iki rekatta ise, teşbih eder" demiştir. Onlar bu hadisi Haris vasıtasıyla rivayet etmişlerdir. Fakat ulemâ öteden beri Haris hakkında söz edegelmişlerdir. Şa'bî onu ta'n etmiş ve kendisine yalancılık isnadında bulunmuştur. Sahih sahihleri de ondan hadis rivayet etmemişlerdir. Hz. Ali'den böyle bir rivayet sahih olarak gelmiş olsa bile, yine hüccet sayılmaz. Çünkü sahabeden bir cemaat bu hususta ona muhaliftirler. Ebu Bekr, Ömer, Abdullah b. Mes'ûd, Âişe

(r.an-hâ) ile başkaları bunlar arasındadır. Hattâbî sözlerine şöyle devam etmektedir: "Resûlullah (s.a.)'in sünneti bu hususta tâbi olmaya değer en güzel hüccettir. Ubeydullah b. Ebî Râfi' vasıtasıyla Hz. Ali'den rivâyet edilen bir hadiste ise Hz. Ali öğle ile ikindinin ilk iki rekatlarında Fatiha ile birlikte birer sûre, son rekatlarında ise, yalnız birer Fatiha okumasını emretmektedir." Hattâbî'nin bu sözlerine Hanefîler tarafından şöyle cevab verilmiştir: Hz. Ali hadisinin her rekatta okunacağına delâlet ettiğini kabul etsek bile, başka hadisler yine kıraatin ilk iki rekata mahsus olduğuna delâlet ediyor.
Câbir b. Semure (r.a.)'den rivayet edilen bir hadiste: "Son İki rekatta kıraati hazfet" denilmiştir. Hz. AH hadisinin Haris tarikına ta'n edildi ise, aynı hadisi Abdurrezzak Musannef'inde Ma'mer yoluyla Zührî'den o da U-bedyullah b. Ebi Râfi'den rivayet etmiştir. Bu rivayetlerde de, "Ali öğle ile ikindinin ilk iki rekatlarında Fatiha ile beraber sûre okur, son iki rekatlarda okumazdı" denilmektedir. Bu rivayetin isnadı sahihtir ve Hattâbî'nin sözüne aykırıdır. Sonra Hattâbî'nin "Çünkü sahabeden bir cemaat bu hususta ona muhaliftirler" sözü kabul görmemiştir. Ibn Mes'ud, Âişe ve Abdullah b. Yezîd (r.anhum) Hazretleri ile İbrahim en-Nehaî, İbn el-Esved ve Süfyan es-Sevrî'den dahi aynı manada hadisler rivayet edilmiştir.
Burada şöyle bir sual hatıra gelebilir: Acaba neden bu hadiste niyet, son oturuş ve ta'dil-i erkân gibi bazı farzlarla son oturuştaki teşehhüd ve Peygamber (s.a.)'e salavât getirmek gibi farziyyeti ihtilaflı bazı fiiller zikredil-memiştir?
Cevab: İhtimal o zat bunları bildirdi, yahut Resûlullah (s.a.) onları da beyân etmiş de râvi hadisi ihtisar etmiştir.
8. Namazın rükünlerinden birini ihlâl eden kimsenin, o namazı yeniden kılması icâbeder. Vâciblerden birini yapmayana ise ihtiyaten yeniden kılmak müstehabtır.
9. Nafile bir ibâdete başlamak onu tamamlamayı gerektirir. Çünkü zahire bakılırsa, o zatın kıldığı namaz nafile idi.
10. Hadis-i şerif emir bilma'ruf ile nehiy anil münkeri tazammun eder.
11. Ta'lim, sertlik ve katılık göstermeden yumuşaklıkla yapılmalıdır.
12. Maksat beyân edilmelidir.
13. İmam cemaati ile birlikte mescidde oturabilir.
14. Âlime teslimiyet ve inkıyat gerekir.
15. İnsan hata ve taksiratını itiraf etmelidir.

16. Resûlullah güzel ahlâk sahibiydi ve ashabına son derece iyi muamelede bulunurdu.
17. Kadı İyaz: "Bu hadiste Farsça tercüme ile namaz kılmayı caiz görenler aleyhine delil vardır. Zira Arapça olmayan şeye Kur'an denilmez" demiştir. Aynî, Kadî'nin bu sözüne şöyle mukabele etmiştir: "Bu hilaf, Kur'ân'ın yalnız mânâya mı, yoksa nazımla mânânın ikisine birden mi isim olduğuna bağlıdır. Kur'ân yalnız mânânın ismidir, diyenler Hak Teala Hazretlerinin geçen ümmetlerin kitaplarında vardı" âyet-i kerimesini delil getirirler. Çünkü onların kitablarında Kur'ân Arabça değildi. Kadi'nin "zira Arabça olmayan şeye Kur'ân denilemez" sözü itiraz götürür. Çünkü Allah'ın Mûsâ aleyhisselama indirdiği Tevrat'a Kur'ân denilir. Halbuki Tevrat Arabça değildir. İncil ile Zebur da öyledir. Zira Kur'ân Allah'ın zatı ile kâim tecezzi kabul etmeyen ve ondan ayrılmayan kelâmdır. Şu kadar var ki Arabça nazü olunca ona Kur'ân denilmiş, Musa'ya inince Tevrat, İsa'ya inince incil, Davud'a indiği zaman da Zebur ismi verilmiştir, ibarelerin muhtelif olması muhtelif itibarlara göredir.Bize göre burada hata eden Kadı İyaz (r.a.) değil, Aynî'nin kendisidir. Kadı'nin sözü doğrudur. Bunu Kur'an-ı Kerim'in ilmî arifinden bile anlamak mümkündür. Şöyle ki Kur'an-i Kerim Peygamberimiz Muhammed Mustafa (s.a.) Efendimize Cibrü-i Emin vasıtasıyla indirilen ve ondan bizlere tevatür yolu ile nakledilen nazm-i celildir. Tarif, efradını cami, ağyarını mâni olacaktır. İşte Kur'an-ı Kerim'in efradını cami, ağyarını mâni tarifi budur. Bu tarifte ağyarı meneden kayıtları tetkik edersek görürüz ki, Kur'ân Peygamberimiz (s.a.) Efendimize indirilen kitabdır. Diğer Peygamberlere indirilen kitafelar bu kayıtlarla tariften^ hariç bırakılmıştır. Çünkü onlara Kur'ân denilemez. Bu suıetle Kur'ân deyip de İncil veya Tevrat anlamının önüne geçilmiştir. "Cibril-i hmin vasıtasıyla indirilen" diyoruz. Bu kayıtla da onun vasıtasıyla indirilmiş olmayan hadis-i kudsî ve ehâdis-i nebeviyye tarifin dışında bırakılmıştır. Onlar da Kur'ân değildir. Zira kudsî hadislerin mânâları Allah tarafından olsa da, lâfızları Peygamber (s.a.) Efen-dimizindir. Nebevî hadislerin ise, hem lâfzı, hem de mânâsı Resülullah (s.a.) dendir. Kur'ân'a gelince O'nun hem nazmı, hem de mânâsı Allah tarafın-dandır. Bu sebebledir ki Ona "Vahy-i metlüv" derler. "Tevatür" kaydıyle de mütevâtir olmayan bütün haberler Kur'ân'ın tarifinden çıkarılmıştır.
Görülüyor ki: Kur'an-ı Kerim'i tarif için onu başkalarından ayıracak bir takım ihtizârî kayıtlar konulmuştur. Şu halde nasıl olur da İncil'e ve diğer

semavî kitablara da Kur'ân denilebilir? Onlara da Kur'ân denilseydi, bu tariften hariç bırakılır mı idi?
Kur'ân'ın geçmiş ümmetlerin kitaplarında bulunması iddiası doğru değildir. Çünkü müfessirîn-i kiramın beyânlarına göre, semavî kitablardâ indirilen Kur'ân'ın kendisi değil zikridir. Yani âhir zaman Peygamberine Kur'ân denilen pek mübarek ve bütün dünyamızı ve âhiret hayatımızı cem'eden bir kitap indirileceği o ümmetlere de bildirilmiş. Bu suretle Kur'an-ı Kerim'in namı, şanı indirmesinden yüzlerce yıl evvel dillere destan olmuştur. Yoksa bizzat Kur'ân o dillerle de indirilmiş değildir. Mezkûr âyet Kur'ân'ı medih sadedinde nazil olmuştur. Onu en mükemmel şekilde medh-ü sena, indirilmesinden çok evvel indirileceğini haber vermekle olur. "Kur'an-ı Kerim geçmiş ümmetlere de indirilmiştir" dersek, bu sefer medh zemme dönüşür. Zira akıllı geçinen bazı kimseler derhal ileri atılarak; "Allah hâşâ başka birşey bulamıyor mu ki, ikide bir temcid pilavı gibi bu kitabı kulların önüne sürüyor? Biz bunu eskilerden öğrendik, okuduk, tekrar indirmek abesle iştigal olmaz mı?" diyecekler.
Kur'ân'ın zatullah ile kâim bir sıfat olmasına gelince: Aynî merhumun da itiraf ettiği vecihle, o tecezzi ve bölünme kabul etmez. Binaenaleyh onnun kullara indirilmesi de mevzuu bahs olamaz. Kullar ona imanla mükelleftirler. Bizi alâkadar eden ciheti ise, Peygamber (s.a.) vasıtasıyla bizlere taalluku olan cihetidir. İşte biz buna Kur'ân diyoruz...
18. Âlime bir mesele sorulduğu zaman cevab verirken, âlimin, soran için lüzumlu gördüğü başka bir meseleyi anlatması müstehabtır. Bu bir nasihat ve irşad olur.
19. Emir bilmaruf vazifesini ifâ edene, karşısındakinin hatalı hareketi muvacehesinde sabırlı davranmak müstehabdır. Bu onun yaptığına rıza göstermek mânâsına gelmez.
20. Resûlullah (s.a.)ın, Hz. Hallâd'ın namazı kusurlu kıldığını gördüğü halde kusurlarını söylemeyip namazı tekrar kılmasını emir buyurması, bazılarına göre bu hususta kendisine vahy geldiği içindir. Her halde o zatın kendi bildiklerine aldanarak işlediği kusurları te'dib ve irşâd için söylememiş olsa gerektir. Nihayet Hallâd özür dileyerek kusurlarını söylemesini rica edince onu irşâd buyurmuştur. Nevevî'ye göre ise, kusurlarını birden bire söylememesi usûlüne uygun olarak kılınacak namazı kendisine iki defa kıldırması meselenin ehemmiyet ve büyüklüğünü ona göstermek içindir. Vaktin geçmediğini görerek terkettiği fiilleri kendisine

ikaz etmek istemiştir. İbn Dakîk el-İyd: "Takrir buyurmak mutlak surette cevaza delil değildir. Onun cevaza delil olabilmesi için ortada manî bulunmaması şarttır. Şüphesiz ki Hallâd'ın namazı tekrar kılmakla kendisini toparlayarak bu hususta verilecek talimatı kabule hazırlanması, sual sorması, talimde acele etmek için bir mânidir. Bu hususta, zahiri hâlâ yahut husûsî bir vahye istinaden fırsatın kaçması tehlikesi bulunmadığı Resûlullah (s.a.)'ın malumu olmuştur" demektedir.
21. Namazda eûzu besmele çekmek, subhâneke okumak, el bağlamak, intikal tekbirleri almak, oturuş şekilleri, otururken elleri dizlerin üzerine koymak ve buna benzer hadisde zikredilmeyen şeyler vacib değildir.[1667][546]

857. ...Yahya b. Hallad'm amcası (Rîfa'a b. Râfi')den rivayet edilmiştir: "Bir adam mescide girdi" Râvi (Musa b. İsmail) önceki hadisin benzerini rivayet etti ve bu rivayetinde; Hz. Peygamber'in şöyle buyurduğunu nakletti: "Gerçekten abdest almayı hakkıyle yerine getirmedikçe sonra tekbir alıp Allah'a hamd-ü senada bulunmadıkça» Kur'ân'dan dilediği kadar okumadıkça, sonra Alla hu ek bor, deyip eklemleri yerine oturacak şekilde rüku'a varmadıkça, sonra "semiallla-hü limen ha m i deh" deyip dimdik bir şekilde doğrulmadıkça, sonra "AHahu ekber" diyerek eklemleri iyice yerine yerleşecek şekilde (birinci) secdeye varmadıkça, sonra "Allahü ekber" diyerek dimdik oturur hale gelinceye kadar başını kaldırmadıkça, sonra da "AHahu ekber" diyerek eklemleri yerine yerleşinceye kadar (ikinci) secdeye kapanma-dıkça ve nihayet başını kaldırıp "Allahü ekber" demedikçe bir insanın namazı tamamlanmış olmaz. (Fakat) bunları yapınca namazı tamamlanmış olur."[1668][547]

Açıklama

Bu hadisin senedinde geçen "amcası" kelimesinden maksat, Ali b. Yahya'nın amcası değil, Yahya b. Hallâd'ın aracasıdır. Biz tercümemizde buna işaret ettik. Bundan sonra gelecek olan 858 numaralı hadisden de anlaşıldığı gibi Yahya b. Hallâd'ın amcası Rifaa b.Râfi'dir. Nitekim 859 ve 860 numaralı hadisler de bunu göstermektedir.
Bundan bir numara önceki "Müsî' hadisi" diye meşhur olan 856 numaralı hadiste Resûl-i Ekrem'in Hallâd'a "namaza kalktığın zaman abdesti güzel

al" diye emrettiği ifâde edilmiştir. Her ne kadar bu emir Hallâd'a yöneltilmişse de aslında o emrin sadece kendisine yöneltilen kimseye mahsus bir emir olduğuna dair bir delil bulunmadığı müddetçe istisnasız bütün mükelleflere yönelik bir emir olduğu kabul edilir. İşte mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifteki "gerçekten abdest almayı hakkıyla yerine getirmedikçe bir insanın (mükellefin) namazı tamamlanmış olmaz" ifâdesi, namaz kılmak isteyen her mükellef için abdest almanın şart olduğunu gösterir. Yine bu hadis-i şerifteki emirlerin mükelleflerin huzurunda onlara hitaben değil de, gıyablarında verilmiş olması, bundan önceki emirlerin ise Hallâd'a hitaben buyurulması bu iki hadis-i şerif arasında bir çelişkinin veya farklılığın bulunduğuna delâlet etmez. Çünkü resûl-i Ekrem (s.a.)'in bir buyruğu teklif ve telkin etmek istediği zaman bunu birkaç kere tekrar ederek kafalara ve gönüllere yerleşmesini sağlamak adeti idi. İşte bu hadis-i şerif, bir önceki hadiste Resûl-i Ekrem'in abdest ve namazla ilgili olarak Hallâd'a verdiği talimatın bütün mükellefler için giyabî olarak tekrarlandığını ifade etmektedir.

"Allah'a hamd-ü senada bulunmak" ifadesiyle Fatiha okumak kast edilmiş olması mümkün olduğu gibi, "Sübhâneke" duasının kast edilmiş olması da mümkündür. Hadis-i şerifte geçen diğer cümlelerin hükümleri bir önceki hadis-i şerifte geçtiği için burada tekrara lüzum görmüyoruz.[1669][548]

858. ...Rifaa b. Râfi'den, mânası önceki ile aynı olan bir hadis daha nakledilmiştir. Bu hadiste (Rifaa) Resûlullah (sallellahü aleyhi vesellem)in; “yüzünü ve dirsekleriyle beraber ellerini yıkamak, başını meshetmek ve topuklarına kadar ayaklanın (yıkamak) suretiyle Allah'ın emrettiği şekilde abdest almadıkça, sonra "aziz ve celil olan Allah en büyüktür" demedikçe ve ona hamd etmedikçe ve sonra kendisine izin verildiği ve gücü yettiği kadar Kur'ân'dan (âyetler) okumadıkça hiçbirinizin namazı tam değildir" buyurduğunu söylemiştir. Daha sonra (Ebû Davud'un şeyhlerinin şeyhi olan Hemmâm bir önceki) Hammâd hadisinin bir benzerini (İshâk b. Abdullah ve Ali b. Yahya ve babası vasıtasıyla amcası Rifaa'den şöyle) nakletmiştir: Resûlullah (sallellahü aleyhi vesellem) buyurdu ki: "Sonra tekbir getirir, sonra secde eder ve bütün eklemleri yatışacak ve yerine rahatça yerleşecek şekilde yüzünü yere koyar." Hemam -kendisine bu hadisi nakleden İshak'ın- bazı kere ("yüzünü" sözü yerine) "alnını" dediğini söyledi (ve rivayetine şu

sözlerle devam etti:) "Sonra tekbir getirip oturağı üzerinde oturur hale gelecek şekilde dikilir ve belini kaldırır." (Resûlullah) namazın dört rekatını da bu şekilde ta'rif etti. (Bu tarifi) bitirince, "bunu yapmadıkça hiç birinizin namazı tamam olmaz" buyurdu.[1670][549]

Açıklama

Bu hadis-i şerif namazın sahih olabilmesi için abdestin şart olduğunu açıkça ifâde etmektedir. Daha önce Taharet
bölümünde (50.) babta geçen hadis-i şerifleri açıklarken bu mevzuyu bütün ayrıntılarıyla ele aldığımız için burada tekrara lüzum görmüyoruz.
Ayrıca bu hadis namazın her rekatında Kur'ân okumanın farz olduğuna delâlet etmektedir. Halbuki Hanefi mezhebine göre Kur'ân okumak sadece ilk iki rek'atta farzdır. Ancak Hanefi ulemasından Kudûrî gibi bazı âlimler Kur'ân okumanın farz olduğu rekatlarının şu veya bu rekatlar olmasını şart koşmamışlar, sadece namazın iki rekatında okumanın farz olduğunu, bu rekatların ilk iki rekat olabileceği gibi son iki rekat veya ikinci üçüncü rekatlar da olabileceğini söylemişlerdir.
Hasan el-Basrî namazda okunması farz olan Kur'ân'ın, namazın herhangi bir rekatında okunmakla ifa edilmiş olacağını söylediği gibi, İmam Mâlik namazın üç rekatında, İmam Şafiî de dört rekatında okunmakla yerine getirilmiş olacağı görüşündedirler.
Hasan el-Basrî'in delili "Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun"[1671][550] âyetidir. Hasan el-Basrî görüşünü şöyle açıklıyor: Bir fiilin yapılmasını isteyen bir emri tekrar tekrar yerine getirmek icabet etmez. Madem ki Allah Teâlâ Hazretleri bize; "Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyun" buyuruyor, o halde namazın herhangi bir rekatında Kur'ân okumakla bu emri yerine getirmiş oluruz ve Resûl-i Ekrem'in "Kıraatsiz namaz sahih değildir" emri de herhangi bir rekatta Kur'ân okumakla yerine getirilmiş olur.
İmam Şafiî'ye göre ise, "namaz" sözü, namazın her bir rekatını içine alır. Buna göre "kıraatsiz namaz olmaz" sözü "namazın hiçbir rekatı kıraatsiz sahih olmaz" demektir. Nafilelerde durum böyle olursa, nafileden kuvvetli olan farzlarda da durumun böyle olması daha büyük önem kazanır. Nasıl namazın diğer rükünleri her rekatta tekrarlanıyorsa, namazın bir rüknü olan kıraatin de her rekatta diğer rükünler gibi tekrarlanması icâb eder.

İmam Mâlik'e göre ise, "ekseriyet bütünün yerine kâim" olduğundan, dört rekatlı bir namazda da üç rekat ekseriyeti teşkil ettiğinden dört rekatlı bir namazın üç rekatında Kur'ân okumak, o namazın bütün rekatlarında okumak gibidir. Hanefî uleması ise, kendi görüşlerinin doğruluğuna dair Hz. Ömer'in akşam namazı kıldırırken ilk iki rekatın birinde terkettiği kıraati üçüncü rekatta sesli olarak kaza ettiğini delil gösterirler ve aynı şekilde Hz. Osman yatsı namazı kıldırırken ilk iki rekatta terk ettiği kıraati, son iki rekatta sesli olarak kaza etmiştir" derler. Ve yine Ali (k.v.) ile İbn Mesud (r.a.) hazretlerinin; "Kişi namazın son rekatında muhayyerdir. İsterse okur, isterse susar, isterse teşbih eder" dediklerini ve yine kendisine son iki rekatta Fatiha okumanın hükmünü soran kimseye Hz. Âişe'nin "medhü sena kasdiyle okuyabilir" cevabım vermiştir. Aksini ifâde eden bir rivayet efe bulunmadığına göre, bunların icmâ manasına geldiğini, ayrıca son iki rekatta kıraatin sessiz oluşunun da kendi görüşleri için bir delil olduğunu, çünkü bütün rükünlerin açıkça ifade edildiğini söylerler.
Yine Hanefi ulemâsına göre, kıraatin her rekatta okunacağına dair âyet ve hadislerde sarih bir ifâde yoktur. Ancak delâlet vardır. Şöyle ki, ikinci rekat birinci rekatın tekrarı olduğu için, ikinci rekatta da birinci rekat gibi kıraatin bulunduğu delâlet yoluyla anlaşılır. Ancak namazın üçüncü ve dördüncü rekatları ilk rekatın tekrarı değildir. Hz. Âşie (r.anhâ)'mn rivayetinden de anlaşıldığı gibi, namazların aslı ikişer rekattı. Üçüncü ve dördüncü rekatlar sonradan Allah'ın emriyle ilâve edildi. Öyleyse üçüncü ve dördüncü rekatlar birinci ve ikinci rekatlara kıyas edilemezler. Nitekim bunlar seferi hallerde düşerler. Bir şey üzerine yapılan ilâve o şey gibi değildir. Bu yüzdendir ki ilk iki rekatta Kur'ân sesli okunduğu halde üçüncü ve dördüncü rekatlarda sessiz okunur. Kitap ve Sünnette kıraatin farziyyetine ve miktarına dair açık bir beyân bulunmamakta, bilakis bu mevzu ile ilgili âyet ve hadislerdeki ifâdeler mücmeldir. Bu ifâdeleri açıklığa kavuşturan ancak sahabenin tatbikatıdır. Fakat nafile namazların durumu ise, farz namazlardan farklıdır. Onların her rekatında Kur'ân okumak farzdır. Çünkü nafile namazlar ikişer ikişer kılınır. Dört rekat kılınanları da aslında iki ayrı çiftten ibarettir. İlk iki rekatın bozulmasıyla son iki rekatın bozulması gerekmez.[1672][551]
"Bunu yapmadıkça hiçbirinizin namazı tamam olmaz" sözünden maksat ise; "bu söylediklerimin kimisi namazın kalbi mesabesinde olan farzlardır. Kimisi de insana nisbetle el, kol mesabesinde olan vâcib ve sünnetlerdir.

Kimisi de insana nisbetle kaş, göz, saç, sakal mesabesinde bulunan âdabıdır. Bunlardan bir tanesini eksik yapacak olursan terkettiğin fiilin namazdaki ehemmiyeti derecesinde namazı noksanlaştırmış olursun" demektir.[1673][552]

859. ...Rifâ'a b. Râfi'den bir önceki hadiste geçen olay rivayet edilmiştir. Peygamber(s.a.) şöyle buyurmuştur: (Namaza) kalkıp da kıbleye yöneldiğin zaman tekbir getir. Sonra Fatiha ve istediğin kadar Kur'-ân oku. Rükû'a vardığın zaman avuçlarını dizlerinin üzerine koy, sırtım dümdüz hâle getir. Secdeye vardığında (alnınla beraber) secde yerine (ellerini de) koy, (Başını secdeden) kaldırdığın zaman, sol kalçanın üzerine otur"[1674][553]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte namazın sıhhati için kıbleye yönelmenin şart olduğu ifâde edilmektedir. Hadis sarihleri metinde geçen "tekbir getir" sözünden maksadın "iftitah tekbiri" olduğunu söylüyorlar.
Bu hadis-i şerif namazda Fatiha okumanın farz olduğunu söyleyen kimselerin lehine, aksi görüşte olanların da aleyhine bir delildir. Namazda Fatiha okumak farzdır diyenlere göre, Fatiha'nın farz olmadığım ifâde eden hadis-i şerifler mücmeldir. İzaha muhtaçtır. Bu hadis-i şerif ise, o mücmel hadisleri açıklayıcı mâhiyettedir. Biz namazda Fatiha okumanın hükmüyle ilgili görüşleri 818 - 825 numaralı hadis-i şerifleri açıklarken ve 856 numaralı hadisin izahında beşinci maddede incelediğimizden burada tekrara lüzum görmüyoruz.
"Secdeye vardığın zaman secde yerine koy" sözünün anlamı, İbn Ha-cer'e göre "Alnını secde yerine yerleştir" demektir. Tîbî ise, "ellerini yere koy" diye mânâ vermiştir. Biz tercememizde her ikisine de kavis içinde işaret etmekle yetindik. Bu hadise ve benzerlerine bakarak Şafîîler namazda alınla beraber ellerin de secde anında yere konmasının farz olduğunu söylerler. Hanefî ulemâsına göre ise, elleri yere koymak sünnettir, alnı koymak farzdır. Pamuk üzerine, un veya buğday yığını üzerine secde etmek caiz değildir. Çünkü bunlar alnın, yerin sertliğini hissetmesine engel olurlar.
"(Başım secdeden) kaldırdığın zaman, sol kalçanın üzerine otur" sözündeki "secde"den maksat, hadis sarihlerine göre birinci secdedir. Buna göre birinci secdeden kalkınca, nasıl oturulacağına dair ulemâ arasındaki ihtilâf

bu hadis-i şerifle aydınlığa kavuşmuş oluyor. Bu durumda İbn Hacer'in de dediği gibi sol kalçanın üzerine oturulacak diğer hadislerin açıkladığı şekilde sağ ayak dikilecektir.
Hanefî ulemâsı da bu hadisle amel ederek birinci secdeden kalkınca, sol ayağı yere serip kalçayı onun üzerine koyarak oturmanın sünnet olduğunu ve Resûl-i Ekrem'in birinci secdeden kalkınca ayakların ökçeleri üzerine oturduğunu ifâde eden hadis, 845 numaralı hadisin rahatsızlık veya ihtiyarlık haliyle ilgili olduğunu söylerler. Tâdil-i erkânla ilgili tafsilât için 855 - 856 numaralı hadislerin açıklamalarına bakılabilir.[1675][554]

860. ...Şu (856 numaralı hadiste geçen olay bir de) Peygamber (s.a.)'den Rifâ'a b. Râfi' vasıtasıyla rivayet edilmiştir. Bu rivayete göre, Peygamber (s.a.) bedeviye (seslenerek) şöyle buyurdu: "Sen namaza kalktığın zaman, Allah Teâlâ'yı tekbir et, sonra Kur'ân'dan kolayına geleni oku." (Bu rivayete göre) şunları da söyledi: "Namazın ortasında (yani ikinci rekattan sonra) oturduğunda eklemlerin sükûnet bulacak ve yerine yerleşecek şekilde otur. Sol kalça üzerine yerleş, sonra tahiyyât oku. Kalktığın zaman da namazını bitirinceye kadar aynı şekilde hareket et."[1676][555]

Açıklama

Namazda gerek tahiyyâta ve iki secde arasında otururken ve gerekse rükû, sıicûd ve kavme hallerinde organlar sükûnet bulacak şekilde durmaya ta'dil-i erkân denilir. Hadis-i şerifte bu mevzu üzerinde durulmuştur. Biz bu mevzuyu 855 - 856 numaralı hadislerin açıklamasında genişçe ele almış bulunmaktayız.[1677][556]

861. ...Rifa'a b. Râfi'den rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) şu (bir evvelki) hadiste (şöyle) buyurmuştur: "Allah'ın sana emrettiği şekilde abdest al, sonra ezan oku, (veya: Abdestten sonra "eşhedu enlâ ilahe illallah..." sonra kaamet getir, sonra tekbir al. Eğer ezberinde Kur’ân varsa oku, yoksa "elhamdülillah, Allahii ekber lailâhe illallah" de. Eğer bunlardan birini yapmayacak olursan namazını eksik kılmış olursun."[1678][557]

Açıklama

Hadiste geçen "Allah'ın sana emrettiği şekilde abdest al" cümlesinde şu âyet-i kerimeye işaret vardır: "Ey mir ininler! (Abdestiniz yok iken) namaz kılmak istediğinizde yüzünüzü, dirseklerle beraber kollarınızı yıkayınız, başınıza da meshediniz. Ayaklarımızı topuklarınıza kadar (yine yıkayınız)"[1679][558] Bu da gösteriyor ki, hadisteki bu cümle, namaz kılmadan önce abdest almanın, namazın şartı olduğuna sünnetten bir delildir.

Netice olarak diyebiliriz ki, 856 numaralı hadisten mevzumuzu teşkil eden bu hadise kadar bütün hadisler Hallâd b. Râfi' olduğu zannedilen bir kişinin namazını eksik kılması sebebiyle Resûl-i Ekrem'in ona namazla ilgili tavsiye, talim ve telkinlerini ihtiva etmektedirler. Bunların hepsi de aynı hadiseyi değişik yönlerden ele aldıkları için "Müsî' Hadisi" yani "namazını tam kılamayan kimse ile ilgili hadîs" diye bilinirler. Esasen "Müsî' hadisi" çok mühim bir hadis olup ulemâ tarafından pek çok namaz meselelerinin ispatlanmasında tekrar tekrar müracaat edilen bir kaynaktır. Çünkü bu hadis bizzat Resül-i Ekrem'in ağzından çıkan emirleri ihtiva etmektedir. Bir meselenin isbatmda en büyük delil ise, elbette bu mahiyetteki emirlerdir. Namazla ilgili bazı görüşlerin asılsızlığını isbat için de yine ulema bu hadis-i şerifi delil getirirler. Çünkü burada Resülullah (s.a.) namazdaki vâcibleri tâlim etme durumundadır. Bu durumda namazla ilgili bazı vacipleri tâlim etmeden bırakmış olsa, ihtiyaç anında gerekli olan açıklamayı yapmamış ve dolayısıyla tebliğ görevinde ihmal göstermiş olur ki, bu onun için muhaldir. Çünkü peygamberlerde bulunması vâcib olan tebliğ sıfatına aykırıdır. O halde bu hadiste beyân edilmeyen bir şeyin farz olmadığı hükmüne varılabilir. Eğer bu hadisin delâlet ettiği vucûb veya adem-i vucûb daha kuvvetli bir delille çelişecek olursa, tabii ki, o zaman daha kuvvetli olan delille amel edilir. Şayet bu hadisin ihtiva etmediği bir şey hususunda emir sigasiyle bir haber gelirse, emrin mendûb mânâsında kullanıldığına bu hadis karine teşkil eder. Bununla beraber zahirine bakarak vücub mânâsında kullanıldığı da düşünülebilir. Bu hadiste geçen meselelerin hükmüyle ilgili açıklama 856 numaralı hadiste geçtiğinden burada tekrar lüzum görmedik.[1680][559]

862. ...Abdurrahman b. Şibl'den; demiştir ki: Resülullah (sallallahu aleyhi ve sellem) kişinin (namazda) karga gagalayışı (gibi acele yatıp

kalkması)ndan, yırtıcı hayvan gibi oturuşundan ve mescidde belli bir yeri deve gibi (devamlı) mekân edinmesinden nehyetti.[1681][560]
Bu lâfızlar Kuteybe'nin rivayetine aittir.[1682][561]

Açıklama

1. Hadiste geçen "karga gagalayışı" tabiri karganın yem yerken gagasını acele yere dokundurup kaldırması anlamına gelir ki, kişinin namaz kılarken, secdeyi acele yapmasından daha alnı yere değmeden burnunu yere değdirip hemen kaldırmasından kinayedir.
2. "Yırtıcı hayvan oturuşu" tabirinden maksatsa, kişinin secdede köpek ve benzeri yırtıcı hayvanların oturuşu gibi dirsekleri yanlarına değecek şekilde kollarını yere yapıştırması ve yaymasıdır.
3. "Mescidde belli bîr yeri deve gibi devamlı mekân edinmek" tâbirinin iki mânâsı vardır:
a. Develer ağıla girdikleri zaman yumuşak ve düz bir yer ararlar. Böyle bir yeri buldukları zaman artık devamlı oraya çökerler, başka bir yere yatmazlar.
b. Develer çökerken önce insana nisbetle el ve kol mesabesinde olan ön ayaklarıyla çökerler sonra da arka ayaklarıyla çökerler.Bu bakımdan Hanefîlere göre secdeye giderken yere önce elleri sonra da dizleri koymak mekruhtur. Önce dizler sonra da eller konmalıdır.
Şafilere göre ise, önce eller sonra dizler yere konmalıdır. Önce dizleri sonra da elleri yere koymak deve yatışına benzer.[1683][562]
Demek ki bu tâbir, deve gibi yere çökmenin ve namazı her zaman mescidde aynı yerde kılmanın yasak olduğunu ifade ediyor.
Netice ofarak namazda bu üç tâbirin ifade ettiği şekildeki davranışlar, bu hadis-i şerifte yasaklanmıştır. Çünkü karganın gagalayışı gibi acele secdeye yatıp kalkmak, farz olan alnın yere konmasına imkân vermez. Halbuki secdede üç defa "Sübhâne Rabbiye'1-alâ" diyecek kadar durmak sünnettir. Sünnetin ifası ise, farz olan alnın yere konması ile vâcib olan burnun yere konmasını te'min eder. Esasen bütün sünnetlerin ifâsında bu özellik bulunmaktadır. Sünnet terk edildiği zaman farz ve vâcibler tehlikeye düşerler. Esasen bu şekilde acele namaz kılmak münafıkların işidir. Çünkü onların rahatı namazda değil, bir an önce namazdan çıkmaktadır.

Deve çöküşü gibi çökmekle, yırtıcı hayvanların oturuşu gibi oturmaktaki kerahet ise, bu davranışların arz ettiği manzaranın çirkinliğinden ileri gelmektedir.
Mescidde belli bir yeri mekân edinmenin yasaklanmasındaki hikmet ise, bu şekilde hareket etmek dikkatleri çekmesi dolayısıyla riya ve'süm'aya sebep olmasıyla izah edilebilir.
Hadiste geçen lâfızlar ilk bakışta bu hadis-i müellif Ebû Davud'a nakleden Ebu'l-Velîd'e aitmiş hissini uyandırdığından müellif bunun böyle olmadiğini anlatmak için hadisin sonuna "bu lafızlar Kuteybe'nin rivayetine aittir" cümlesini ilâve etmek lüzumunu hissetmiştir.[1684][563]

863. ...Sâlİm el-Berrâd'dan; demiştir ki: Ebû Mes'ûd Ukbe b. Amr el-Ensârî nin yanına vardık ve; "Bize Resûlullah (sallallahü aleyhi vesellem)in namazından bahset” dedik. Bunun üzerine ayağa kalkıp mescidde önümüzde durdu ve tekbir getirdi. Daha sonra rükû'a varınca, avuçlarını dizlerinin üzerine parmaklarım da dizkapaklarından aşağaya yerleştirdi ve (yanlarıyla) dirseklerinin arasını açık tuttu. Bütün organları yatışıncaya kadar (öylece rükû'da kaldı). Sonra, "semiallahü allahü limen hamiden" deyip ayağa kalktı. Her bir organı yatışıncaya kadar (kavmede kaldı), sonra tekbir getirip secdeye gitti ve avuçlarım yere koydu. (Yanlarıyla) dirseklerinin arasını açık tuttu. Her organı yatışıncaya kadar (secdede kaldı), sonra başını secdeden kaldırıp öfe-du, bütün organları yatışıncaya kadar (bekledi. İkinci secdeye) aynı şekilde yaptı. Sonra (birinci rekatla beraber) bu şekilde dört rekat namaz kılıp namazını tamamladı. Sonra "İşte ben Resûlullah (s.a.) namaz kılarken böyle gördüm" dedi.[1685][564]

Açıklama

Bu hadisle ilgili hükümler 856 ve 861 numaralı hadislerin açıklamasında geçtiği için burada tekrara lüzum görmüyoruz.[1686][565]

144-145. Hz. Peygamberin "Eksik Kılınan Her Namaz Nafile Namazla Tamamlanır" Hadisi

864. ...(Hasen el-Basrî) dedi ki: Enes b.Hakîm ed-Dabbî,Ziyad'-dan veya İbn Ziyad'dan korkup Medine'ye gelmişti. Ebû Hureyre'yle karşılaştı. (Enes)

dediki:
(Ebu Hüreyre) bana nesebimi sordu. Ben de ona nesebimi açıkladım. Bunun üzerine (Ebû Hüreyre bana);
Ey delikanlı, ben sana bir hadis nakledeyim mi? dedi. Ben de;
Evet (naklet), Allah sana merhamet etsin dedim. (Bu hadisi Hasen el-Basrî'den nakleden) Yûnus dedi ki, öyle zannediyorum ki, Hasan el-Basrî (Ebû Hüreyre'nin) Peygamber (s.a.)'den (naklettiği) bu hadisi (şöyle) rivayet etti; (Resûl-i Ekrem s.a.) buyurdu ki:
"Halkın kıyamet gününde ilk hesaba çekileceği amel, namazdır. Aziz ve celil olan Kabilimiz bildiği halde meleklerine (şöyle) der; Kulumun (Farz) namazına bakınız, onu tam mı, yoksa eksik mi kılmış? Eğer (O kimsenin farz namazı) tam ise, onun için (namaz sevabı) tam olarak yazılır. Eğer (Farz) namazından biraz eksik olursa, Allahü Teâlâ (şöyle) emreder: (Bu) kulum için nafile (namaz) var mı, bir bakınız! Şayet o kimse için nafile (namaz) var ise, (şöyle) buyurur: Kulumun (eksik olan) farzım nafilesinden tamamlayınız. Sonra (farz olan diğer) ameller de bu şekilde (ele) alınır."[1687][1]

Açıklama

Metinde geçen öyle zannediyorum ki Hasan el-Basrî bu hadisi şöyle rivayet etti" sözü râvî Yûnus'un bu hadisi tam olarak tespit edemediğini gösterir. İnsanların kıyamet gününde ilk defa namazdan hesaba çekilecekleri mevzuunda el-Irakî, Tirmizî üzerine yazdığı şerhinde şunları söylemektedir: "Bu hadisle "insanlar arasına kıyamet gününde ilk defa görülecek olan dava, adam öldürme dâvası olacaktır"[1688][2] hadisi arasında bir çelişki yoktur. Çünkü namaz Allah'ın kullar üzerinde bulunan bir hakkıdır. Adam öldürmek ise, aynı zamanda kul hakkıyla da ilgilidir. Buna göre bu iki hadisin arasını şu şekilde uzlaştırmak mümkündür. Sırf Allah hakkiyle ilgili olarak ele alınacak ilk dâva namaz meselesi olacaktır. Kul haklarıyla ilgili meseleler içerisinde de ilk ele alınacak dâva, kan davası olacaktır. Eğer iki davanın hangisi daha çabuk neticeleneceği sorulursa bu mevzuda gelen sahih hadislere bakarak Allah haklarının daha evvel ele alınıp neticelendirileceği söylenebilir. Çünkü bu mesele akıl ve reyle halledilebilecek bir mesele değildir. Bu mevzuda ancak ilgili hadislere göre

hüküm verilebilir. Mesele bu noktadan ele alınınca da Allah hakkıyla ilgili olan namaz meselesinin daha evvel ele alınacağı anlaşılır."
Hafız Irakî bu sözleri söyledikten sonra bu hadisin râvîleri Enes b. Ha-kîm ve el-Hasen cihetinden muztarib olduğunu ve bu hadis hakkında birini diğerine tercih etmek imkânı olmayan çeşitli görüşlerin ortaya atılmış olduğunu söylemiştir. Ancak Bezlu'l-Mechûd sahihi bu hadisin çeşitli senetlerle Nesâî tarafından rivayet edildiğini söylemektedir. Bu durumda hadis zayıflıktan kurtulur, hasen hadis derecesine yükselir.
Allah Teâlâ'nın bu hadiste olduğu gibi meleklere, "kulumun namazına bakınız; onu tam mı yoksa eksik mi kılmış?" gibi sorular sorması, bu mevzularda bilgi almak ve izahat istemek için değil, bilâkis bir takım hikmet ve maslahatları açıklamak içindir. Yine Irakî, Tirmizî üzerine yazmış olduğu şerhte şunları söylemektedir: "Kulun farz namazdaki eksiğinin nafile namazıyla tamamlamasından maksat, farz namazda bulunması gereken huşu, ez-kâr ve âdâbla ilgili olsa gerektir. Bunlar farzda eksik bırakılmışsa nafile namazlardaki huşu; ezkâr ve âdâb ile telâfi edilerek tam bir farz namaz sevabına erişilebilir. Hadis-i şerifte geçen bu ifadeden nafile namazların, ihmal edilip hiç kılınmamış olan farzların yerine geçeceği de anlaşılabilir. Allah Teala'nın fazlı ve ihsanına bir sınır yoktur. İstediğini yapar. Hatta hiç namaz kılmamış olanlara bile fazlı ve ihsanı ile muamele etmesi caizdir. Kadı İbn el-Arabî'ye göre, nafile ile telafi edilen, namazın farzları ve sayılarıdır."
Metinde geçen "sonra (farz olan) diğer ameller de bu şekilde ele alınır" cümlesinden maksat, namazın dışında kalan zekât ve hac gibi farz ibâdetler-deki noksanlığın da nâfileleriyle telâfi edileceğidir.[1689][3]

865. ...Ebû Hüreyre (r.a.) vasıtasıyle (bir önceki) hadisin benzen Peygamber (s.a.) den nakledilmiştir.[1690][4]

866. ...Temim ed-Dârî vasıtasıyla Peygamber (sallallahü aleyhi ve sellem)den bir önceki manada bir hadis nakledildi. (O rivayette) Peygamber (s.a.); "Sonra zekâtta böyledir ve sonra bütün ameller bu suretle ele alınır." buyurdu.[1691][5]

Açıklama

Bu hadis-i şerif Tirmizi de şöyledir: "Kulun, kıyamet gününde ilk sorulduğu amel namazdır. Namazı doğru ise, şüphesiz felah bulur ve kurtulur, fasit ise, muhakkak hüsrana uğrar ve farzından bir-şey noksan kalmışsa, Allah Teala; Nafilesinden alıp farzını tamamlayınız buyurur."
Mîrkât sahibinin beyânına göre cinayet, haksızlık gibi amellerde de ibâdetlere müracaat edilir. Çünkü âyet-i

kerimede "iyi ameller kötü amelleri yok eder"[1692][6] buyuruluyor. Kimin birisinde hakkı kalmışsa o .kimseden hakkı nisbetinde amel-i salih taleb eder ve talebi o kimseden alınarak kendisine verilir. Nitekim Muhammed Zihni Efendi bu mevzuda şunları söylüyor: "Dürri- Muhtfir'ın sıfat-i salât bahsinin az evvelinde ve Reddi Muhtâr'da belirtildiği üzere bir amelde bulunan kimsenin bu amelin sevabını başkasına vermek vardır. İnsan kıldığı nafile namazların sevabını bile başkasına bağışlayabilir. Hasımları razı etmek için namaz kılmak yani Allah için kıldığı namazın sevabını, kendi hasmını hoşnut etmek için onlara bağışlaması fayda vermez. Çünkü hasım affetmeyebilir. Bu durumda namazın sevabı bağışlanmakla zayi edilmiş olur. Eğer hasım kendiliğinden, hakkından vazgeçmekle veya Cenab-ı Hakk'ın onu razı etmesiyle hakkından vazgeçerse namazın sevabı kendine olur. Hasmı affetmeyecek olursa onun iyiliklerinden alınıp hasmına verilir, iyilikleri yetmeyip de bitecek olursa, mazlumun günahlarından alınıp ona verilir. Sadaka da namaz gibidir. Bir danik (dirhemin altıda biri) hak için, cemaatle kılınan makbul namazlardan yedi yüz namaz sevabı ödeneceği hadislerde belirtilmiştir."[1693][7]

Bazı Hükümler

1. Kıyamet gününde bütün insanlar bütün amellerinden hesaba çekileceklerdir.
2. Şehâdetten sonra dinin en büyük rüknü namazdır.
3. Farz namazlarda kusur etmekten son derece sakınmak lâzımdır.
4. Çok nafile namaz kılmak lâzımdır. Çünkü farzlarda işlenen kusurlar bunlarla telâfi edilebilir.[1694][8]

145-146. Rükû Ve Sücûdun Ayrıntıları Ve Elleri Dizlere Koymak

867. ...Mus'ab b. Sa'd'dan; demiştir ki: (Bir gün) babamın yanı-başında namaz kıldım. Ellerimi (kenetleyerek) dizlerimin arasına koymuştum. Beni bu şekilde namaz kılmaktan nehyetti. (Ellerim kenetli ve dizlerimin arasında olarak) tekrar bir namaz daha kıldım, bunun üzerine dedi ki: "Bunu yapma, Bunu biz yapardık, fakat sonra bunu yapmaktan nehyolunduk ve avuçlarımızı (rüku'da) dizlerimizin üzerine koyduk."[1695][9]

Açıklama

Rüku'a varınca iki elin parmaklarını birbirine geçirerek dizlerin arasına koymaya "tatbik" denir. İslâm'ın ilk yıllarında uygulama böyle iken sonradan yasaklanarak yürürlükten kaldırıldığı 747 numaralı hadisde açıklanmıştı. Bu hadisi şerifte yine aynı meseleye işaret ediyoruz. Biz gerekli açıklamayı sözü geçen hadisin şerhinde yaptığımız için burada tekrara lüzum görmüyoruz.[1696][10]

868. ...Abdullah (b. Mes'ûd)den demiştir ki: Biriniz rükû'a vardığında kollarını uylukları üzerine koysun ve avuçlarını da birleştirip (iki dizinin arasına yerleştirsin. Abdullah b. Mes'ûd dedi ki:) Resûlul-lah (sallallahü aleyhi vesellem)in parmaklarının hareketini sanki görüyor gibiyim.[1697][11]

Açıklama

İbn Mes'ûd (r.a.) bu sözüyle rükû'a varınca avuç içlerini birbirine yapıştırarak dizlerin arasına koymanın sünnet olduğunu ifâde etmektedir. Ancak bu Abdullah b. Mesud (r.a.)'un şahsî kanaatidir. İmam Nevevî'nin beyânına göre, namazda avuçları birleştirerek dizlerin arasına koymak İslâmiyetin ilk yıllarına ait bir uygulama idi.[1698][12] Sonradan bu uygulama yürürlükten kaldırıldı.[1699][13] Bu bakımdan "tatbik" adı verilen bu hareketi yapmak ulemânın büyük ekseriyetine göre mekruhtur.. 747 numaran hadisin açıklamasında bu mevzu ile ilgili yeterli bilgi verilmiştir.[1700][14]

146-147. Rükû'da Ve Secdede Ne Söylenir?

869. ...Ukbe b. Amir[1701][15] 'den; demiştir ki: "O halde Rabbini o büyük adiyle teşbih (ve tenzih) et" âyet-i kerimesi inince, Resûlullah (sallallahu aleyhi ve sellem); "bunu rükûnuzda söyleyen" buyurdu."Rabbinin o çok yüce adım teşbih (ve tenzih) et" âyeti inince de, "bunu da secdenizde söyleyin" buyurdu.[1702][16]

Açıklama

Hadis âlimlerinin beyânına göre, "bunu secdenizde okuyunuz" cümlesi ile "bunu rükuunuzda okuyunuz" cümlesindeki "zamirlerinin mercii"[1703][17] âyet-i kerimesiyle[1704][18] âyet-i kerimesi değildir. Ancak bu âyet-i kerimelerin ihtiva ettikleri Cenab-ı Hakk'ın her türlü noksan sıfatlardan münezzeh ve kemal sıfatlarıyla muttasıf oluşuyla ilgili mânâdır. Bu mânâ Celâleyn ve Medârik tefsirlerinde şöyle ifâde edilmiştir: "Rabbini ona lâyık olmayacak şeylerden tenzih et." Beyzâvî tefsirinde ise, şöyle ifade ediliyor: "Rabbinin adını sapık te'villerden, başkasına da o adı vermekten kaçın, onu en yüce bir tazım ile an." Gerçekten bu zamiri makablinde bulunan âyet-i kerimelere göndermek imkânsızdır. Çünkü o zaman, rükû’ ve secdede bulunduğunuz zaman bu âyet-i kerimeleri okuyunuz" mânâsı çıkar. Halbuki hiçbir zaman rükû ve secdede âyet-i kerime okunamaz. Bu sebeble Resûl-i Ekrem (s.a.) rükû'-da sadece; "Sübhâne Rabbiyel azim" secdede ise, sadece "sübhâne rabbiyel-a'la" derdi. Bu âyetleri okumazdı. Ayet-i kerimelerde bulunan kelimesi Bazı müfessirlere göre zâiddir, bazılarına göre değildir. Çünkü Cenab-ı Zulcelâl'in zâtı gibi ismi de her türlü noksanlıktan münezzehtir. Bu bakımdan ismini de noksanlıklardan tenzih etmek gerekir. Aynı zamanda isim müscmmâya delâlet eder. Tefsir-i Kebir sahibi Fahr-i r^zî'nin beyânına göre kelimesinin mânâsı, "zâtında ve sıfatında kâmil" demektir. ise "sadece sıfatında kâmil" demektir. "Kebir" kelimesi ise, sadece "/atında kamil" demektir. "Sübhane Rabbiyel-azîm" cümlesinin rüku'a, "Sübhane Rabbiyel' a'la" cümlesinin de secdeye tahsis edilişinin hikmeti hadis âlimleri tarafından şöyle açıklanmaktadır: İnsanın en şerefli organı olan alnım Allah'ın huzurunda yere koyması anlamına gelen secde mutlak eğilmekten ibaret olan rüku'dan daha faziletlidir. Bu sebeple mutlak bir tevazudan ibaret olan rükû'a mutlak azameti ifâde eden kelimesi tahsis

edilmiş, tevazünün son haddi olan secdeye ise, "ism-i tafdil sigası" olan kelimesi tahsis edilmiştir.
Hattâbî'nin beyânına göre bu hadis, rükû' ve secdede teşbih etmenin farz olduğuna delâlet etmektedir. Çünkü bu hadiste Allah'ın emri ile Resulünün beyânı birleşmiştir. Bu bakımdan rükû ve secdede teşbihleri terketmek caiz değildir. Nitekim İshâk b. Râhûye de bu görüştedir. Ahmed b. Hanbel'e göre bu teşbihleri okumak ve rükûdan doğrulunca "semiallahu limen h anı ide h, Rabbena lekel-hamd" demek vacibdir. Bile bile terk edilirse namaz fasit olur. Unutularak terk edilirse, sehv secdesi gerekir.
İmam Şafii, Mâlik, Ebû Hanife ve ulemânın büyük çoğunluğuna göre ise, rükû ve secdedeki tesbihât vâcib değil, sünnettir. Delilleri ise, Müsî' hadisi (namaz kılmayı beceremeyen kimse ile ilgili hadis) diye bilinen 856 numaralı hadistir. Çünkü bu hadiste Resûl-i Ekrem karşısındaki şahsın ihtiyaçtan dolayı namazın butun farzlarını açıkladığı halde rükû ve secde teşbihlerinden bahsetmemiştir. Şayet bu tashihler farz olsaydı, onları da açıklaması gerekirdi. Çünkü bu açıklayışı esnasında namazın farzlarından bir tanesini bile eksik bırakması onun tebliğ görevine aykırıdır. Bu sebeble "ihtiyaç anında beyânı te'hir etmek caiz değildir" sözü bi kaide olmuştur. Öyleyse Müsî1 hadisinde rüku' ve secde teşbihlerinden bahsedilmediğine göre bu teşbihler farz değil, sünnettir.[1705][19]

870. ...(Bir önceki hadisin) manası Ukbe b. Âmir'den de rivayet edildi. (Ancak Ukbe bu rivâyete bazı) ilâveler yaparak (şunları) söyledi: Resûlullah (s.a.) rükü'a vardığı zaman üç defa, Sübhâne Rabbiye'l-azîm ve bihamdihî, Büyük olan Rabbimi noksan sıfatlardan tenzih ederim ve O'na hamd ederim" Derdi. Secdeye vardığı zaman da üç defa; "Sübhane ^abbiye'l-a'la ve bihamdihî yüce olan Rabbimi teşbih ve tenzih edeıim ve O'na hamd olsun" derdi.[1706][20]
Ebû Dâvûddedi ki: Bu ilâvenin (tamamının "ve bihamdih" kelimesinin mahfuz (bir rivayet) olmamasından korkuyorum.
(Yine) Ebû Dâvûd (bu hadisle bundan önceki hadisi kast ederek) dedi ki: Şu iki hadisin (yani) er-Rabî' hadisiyle Ahmed b. Yûnus hadisinin senedinde sadece Mısırlılar bulunmaktadır.[1707][21]

Açıklama

Bir numara önce tercümesini sunduğumuz hadis-i şerif aynı zamanda mânâ olarak bir de Ukbe b. Ahir vasıtasıyle nakledilmiştir. Ancak bu rivayette bazı İlâveler vardır. Ebû Dâvûd bu ilâvenin mahfuz bir senede dayanmadığına" "Bu ilavenin mahfuz olmamasından korkuyorum" sözleriyle işaret etmektedir. Avnû'l-Ma'bud sahibi, "Mahfuz hadis şaz hadisin zıddı olan hadistir" diye, şaz hadisi de "makbul bir râvinin kendisinden daha makbul bir râviye muhalif olarak rivayet ettiği hadistir" diye tarif etmektedir. Buna göre "makbul olan bir râvinin kendisi kadar makbul olmayan bir râviye muhalif olarak rivayet ettiği hadise "mahfuz hadis'1 denir ki, kendisine muhalif olan şâz hadise tercih edilir. Ebû Davud'a göre hadisde bulunan ilâveleri rivayet eden râviler, aksini rivayet eden râ-viler kadar makbul görünmüyorlar. Bu bakımdan tercih edilebilecek bir özellik taşımıyorlar.
Gerçekten bu ilâvelerin bulunduğu hadislerin senetlerinde zayıflık vardır. Dârekutnî'nin rivayet ettiği hadisin senedinde bulunan Muhammed b. Ebî Leylâ zayıftır. Aynı şekilde es-seriy b. İsmail kanalıyla naklettiği hadiste de bu ilâveler bulunmaktadır. Ne varki es-serıy de zayıftır. Mevzumuzu teşkil eden hadisin senedinde de kimliği meçhul kimseler vardır.
Bundan bir numara önce terceme ettiğimiz hadiste de bu ilâve bulunmamaktaydı. Aynı şekilde Ahmed b. Hanbel ile İbn Mâce, Dârimî ve Tahâ-vî'nin Ukbe'den rivayet ettikleri aynı konudaki hadislerde ve yine Tahâvî'nin Ali b. Ebî Tâlib'den yaptığı rivayette de bu ilâve bulunmuyor. İşte bu gibi durumlar musannif Ebû Dâvûd'da bu ilâvenin sıhhatinde şübheler olduğu kanaatini uyandırmıştır. Ancak "ilâve" sözüyle hangi kelimelerin kastedildiği mevzuunda da ihtilâf vardır. Bazılarına göre bir evvelki hadise nisbetle Ukbe"nin rivayet ettiği ve mevzumuzu teşkil eden hadisteki cümlelerin tümüdür. Bazılarına göre de sadece kelimesidir.[1708][22]

871. ...Huzeyfe (r.a.), Peygamber (s.a.)'ie birlikte namaz kıldığını ve (Peygamber (s.a.)'in) rükû'da iken, "Sübhane Rabbiye'1-azim=büyük olan Rabbimi teşbih (ve tenzih) ederim" dediğini, secde halinde iken de "Sübhâne Rabbiye'1-a'la" yüce olan Rabbimi teşbih (ve tenzih) ederim"

dediğini; (Kıraati esnasında) rahmet âyetine gelince mutlaka durup (Allah'dan rahmet) istediğini azab âyetine gelince de kesinlikle durup (Allah'a) sığındığını rivayet etmiştir.[1709][23]

Açıklama

1. Bu hadis-i şeriften anlaşılıyor ki, Resûl-i Ekrem (s.a.) namazda kıraat esnasında Allah'ın rahmetini, cennetini müjdeleyen ve va'deden âyet-i kerîmelere geldikçe durur ve bu nimetlere nail olmasını Allah'dan dilermiş. Yine kıraati esnasında bir azab âyetine de rastlayınca durur ve ondan Allah'a sığınırmış. Bir tesbîh ve tekbîr âyetine rastlayınca teşbih ve tekbir okur, duâ ve istiğfar âyetine gelince de dua ve istiğfar edermiş.
2. Resûl-i Ekrem (s.a.) Hazretlerinin bu uygulaması namazda müjde âyetlerine uğradıkça müjdelenen nimeti Allah'dan istemenin, azab âyetlerine uğradıkça da Allah'a sığınmanın caiz olduğunu ifâde etmektedir. Nitekim Şafiî ulemâsının görüşü böyledir. Bu hususta namazın farz olmasıyla nafile olması arasında herhangi bir fark yoktur. Namaz kılan kimsenin imam veya imama uymuş bir kimse olması arasında bir fark yoktur.
3. Mâliki ulemâsına göre de nafile namazlarında bu şekilde hareket etmek caizse de farz namazlarda caiz değildir. Ancak imamın arkasında namaz kılmakta olan kimse için kıraat esnasında Resûl-i Ekrem'in ismi geçecek olursa salâvât getirmek, müjde âyetlerine gelince Allah'dan istemek, azab âyetlerine gelince de Allah'a sığınmak caizdir. Hanefîlere göre ise, müjde âyetlerine gelince Allah'tan istemek, azab âyetlerine gelince Allah'a sığınmak, sadece nafile namazlarda caizdir.
4. Ahmed b. Hanbel, İshâk ve Davûd-i Zâkirî'ye göre namaz kılan kimse rükû ve secdelerde mevzumuzu teşkil eden hadisteki gibi duâ edebilir.
Bu hususta kılman namazın farz veya nafile olması arasında fark yoktur. Hanbelîlerden İbn Kudâme el-Mugnî isimli eserinde şunları söylemektedir: "Namaz kılan kimsenin rükûunda üç defa "sübhâne Rabbiye'1-azîm" secdesinde de üç defa "Subhâne Rabbiye'l-a'la" demesinde bir sakınca yoktur."[1710][24]
5. İbrahim en-Nehaî, Hasan el-Basrî, Ebû Hanife, Ebû Yûsuf, Muhammed ve bir rivayette İmam Ahmed Hazretlerine göre rüku'da sünnet olan üç defa

"Sübhane Rabbiye'1-azîm" secdede ise, üç defa "sübhâne Rabbiye'l-a'lâ" demektir. Sünnetin en aşağı mertebesi budur. Tahâvî'nin beyânına göre rüku ve secdelerde üçer defadan aşağı kalmamak fakat daha fazla da okumamak gerekir. Ancak Tahâvî'nin sözü farz namazlar hakkındadır. Nafilelerde ise üçden dilediği kadar yukarıya çıkmak caizdir.
Mârûdî'ye göre kemalin en aşağı derecesi üç, yukarı derecesi onbir veya dokuz, orta derecesi beş defa teşbihte bulunmaktır. "Hidâye" şerhlerinden bazısında "namaz kılanın rüku ve sücud teşbihlerinde üçten ona kadar çıkması imam-i azama göre efdaldır imameyne göre ise, yediye kadar çıkmak efdaldır" denilmektedir.
6. Rükû ve secdelerdeki teşbihlerin hükmü de imamlar arasında ihtıulhdir.Ebû Hanife, Mâlik ve Şafiî Hazretlerine göre bunlar sunneuir. Terkinden dolayı birşey lâzım gelmez. Yalnız kasten terk etmek mekruh olur. İmam Ahmed b. Hanbel ile İshâk'a göre rükû ve secdelerde zikir vâcibPr. Kasten terk edilirse namaz bozulur. Unutarak terk edilirse, namaz bozulmaz. Yalnız İmam Ahmed'e göre secde-i sehv lâzım gelir. İmam Ahmed'in diğer bir kavline göre rüku ve secdelerdeki zikirler sünnettir. Zahirîlerden İbn Hazm bunların farz olduğunu söylemektedir.[1711][25]

872. ...Âişe (r.anha)'den rivayet edilmiştir: Peygamber (s.a.)'in rükû ve sücudunda "sübbûhun, kuddûsun, rabbu'l-melâiketi verrûhi Münezzehsin! Mukaddessin! Meleklerle Ruhun rabbisin (Ey Allahım)" derdi.[1712][26]

Açıklama

Sübbûh ve kuddûs kelimeleri sebbûh ve kaddûs şeklinde de okunabilirse de, birinci şekilde okunuşları daha fasîh ve bu şekilde rivayetleri daha çoktur. Ulemâdan bazılarına göre bunlar Allah'ın birer sıfatıdır. Bir takımları Allah'ın ismi olduklarım söylemişlerdir.
Sübbûhun'un mânâsı, "Allah Teâlâ'nın kendisine lâyık olmayan şeylerle, şerik ve nazîrden münezzeh olması" demektir.
Kuddûs ise Allah Teâlâ'mn kendisine lâyık olmayan her şeyden temizlenmiş olması mânâsına gelir. Bazılarına göre kuddûs mübarek demektir.
"Ruh" tan murad, bazılarına göre büyük bir melektir. Bir takımları bundan maksadın Cibril aleyhisselâm olmasını muhtemel görmüşlerdir. "Ruh" meleklerin de göremedikleri bir takım mahluklardır, diyenler de olmuştur.

Metinde geçen bu zikirlerin namazda okunması mevzuu ulemâ arasında ihtilaflıdır. Biz bir önceki hadisin açıklamasında bu mevzuda yeterli bilgiyi verdiğimiz için burada tekrara lüzum görmedik.[1713][27]

873. ...Avf b. Mâlik el-Eşcâî[1714][28] 'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) ile birlikte bir gece namaz kıldım. Kalktı (birinci rekatta) Bakara sûresini okudu. Her rahmet âyetine geldikçe durdu (ve Allah'dan rahmet) istedi. Azab âyetine geldikçe de durdu (ve Allah'a) sığındı. Sonra "Sübhâne zi'1-ceberûti ve'I-kibriyâi vel-azameti = kahr ve kudret sahibi, izzet ve saltanat sahibi, ululuk ve azamet sahibi olan (Rabbimi) teşbih (ve tenzih) ederim" diyerek kıyamı kadar rükûda kaldı,sonra kıyamı kadar da secdede kaldı. Secde halinde iken de bu dualara benzer dualar okudu. Sonra (ikinci rekata) kalktı, sonra (üçüncü rekatta) bir sure (dördüncü rekatta da diğer) bir sûre okudu.[1715][29]

Açıklama

Bu hadis-i şerif dört rekatlı namazların her rekatında Kur'ân okunacağına delâlet etmektedir. Ancak (136.) babta geçen hadis-i şeriflerin açıklamasında beyân ettiğimiz gibi Şafiî ulemâsına göre her rekatta Fatiha okumak farz ise de, Hanefîlere göre okunması farz olan Kur'-ân'ı farz namazların ilk iki rekatında okumak vâcibtir. Sadece bir âyet okumakla bu farz yerine getirilmiş olur. İmam Şafiî'nin delili " Kıraatsiz namaz yoktur ve her bir rekat başlı başına namazdır" mealindeki 819 numaralı hadistir.
Mâlikîlere göre namazın üç rekati, tümü mesabesinde olduğundan namazın üç rekatında Kur'ân okumakla farz olan kıraat yerine getirilmiş olur. Hanefî ulemâsına göre farz namazların üçüncü ve dördüncü rekâtlarında sadece Fatiha okumak sünnettir. Çünkü Buharı ve Müslim'in ittifakla rivayet ettikleri Ebû Katâde hadisinde şöyle buyuruluyor: "Resûl-i Ekrem (s.a.) öğle ve ikinde namazlarında ilk iki rekâtta Fatiha ile beraber birer sûre okurdu. Son iki rekatta ise, sadece birer Fatiha okurdu.""Kur'ân'dan kolayınıza geleni okuyunuz"[1716][30] âyet-i kerimesiyle namazda Kur'ân okumak farz kılınmış olmakla beraber, özellikle, Fatiha'nm ve Fâtiha'ya ilâvden bir miktar Kur'an okunması vâcibtir. İşte bunların hepsi farz olan kıraati meydana getirmektedir. Her ne kadar bazı vakitlerde okunacak

sûrelerin uzunluk miktarları sünnet kılınmış ise de bunların hepsi (Hatta bir namazda hatim bile indirilse) farz olan kıraattan sayılır. Namazda farz olan kıraatin vâcib miktarından aşağı olmaması da vâcibtir. Bunda azı mekruh olur, fazlası sünnet sayılır.
Her ne kadar mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem (s.a.)'in Fatiha okuduğundan bahsedilmemişse de Ahmed b. Hanbel'in Müs-ned'inde rivayet ettiği "Fâtihasız namaz olmaz" hadis-i şerifi namazda Fâtiha'nın okunacağına delâlet eder.
Metindeki "Resûl-i Ekrem üçüncü ve dördüncü rekatlarda birer sûre okudu" sözünden maksat, bazılarına göre Nisa ve Mâide Sûreleridir. Ancak yukarıdaki açıklamalarımızdan da anlaşıldığı gibi üçüncü ve dördüncü rekatlarda zamm-i sûre okumak Hanefi ulemâsına göre nafile namazlara mahsustur.[1717][31]

874. ...Huzeyfe (r.a.)'den (rivayet edildiğine göre kendisi) bir gece Resûlullah (s.a.)'i (teheccüd) namazı kılarken görmüş (Resûl-i Ekrem önce); “Allahu ekber Allahu Ekber Allahu ekber zul'-melekûti ve'1-ceberûti vel kibriyâi ve'1-azameti" Allah en büyüktür, Allah en büyüktür, Allah en büyüktür, izzet ve saltanat sahibidir, kahir ve kudret sahibidir, ululuk ve azamet sahibidir" deyip sonra istiftah etmiş ve (Sûre-i) Bakara'yı okuyup sonra rükû'a varmış, rükûu (sûre olarak) kıyamı kadarmış. Rükûunda "subhâne rabbiye'l-azîm, sübhâne rabbiye'I-azim = büyük olan rabbimi teşbih (ve tenzih) ederim" demiş. Sonra rükûu kadar da'ayakta kalıp "Li rabbîyei-hamdü = rab-bim için hamd olsun" demiş, sonra secdeye varmış ve secdesi de kıyamı kadar sürmüş. Secdesinde "sübhâne rabbiye'l a'I == yüce olan rabbimi teşbih (ve tenzih) ederim" deyip sonra secdeden başım kaldırmış ve iki secde arasında "rabbiğfirlî, rabbiğfirlî = ey Rabbim beni bağışla, ey rabbim beni bağışla" diyerek secdesindeki kadar oturmuş ve (bu şekilde) dört rekat namazkılmış ve bu namazda (sure-i) Bakara, âl-i İmrân, Nisa, Mâide veya En'am'ı okumuştur. (Râvi) Şu'be (Resûl-i Ekrem'in okuduğu sûrenin En'âm mı yoksa Mâide mi olduğunda) tereddüt etmiştir.[1718][32]

Açıklama

"Sonra istiftah etmiş*' sözü "Fatiha okudu" anlamına gelebileceği gibi, "subhâneke duasını okudu" anlamına da gelebilir. Aynı zamanda bu kelime "iftitah tekbiri aldı" anlamını da ifâde etmektedir.
Bu durumda Resûl-i Ekrem (s.a.)'in tercümesini sunduğumuz duayı iftitah tekbirinden önce okumuş olması mümkün olduğu gibi, sonra okumuş olması da mümkündür. Ayrıca bu hadis-i şerifte Resûİ-i Ekrem'in birinci rekatta Bakara, ikinci rekatta ÂI-i İmran, üçüncü rekatta Nisa Sûresi'ini okuduğu; dördüncü rekatta da Mâide veya En'âm surelerinden birini okuduğu ifâde ediliyor ki bu, Resûl-i Ekrem'in dört rekatlı namazların her rekatında Fâtiha'dan sonra zamm-i sûre okumuş olduğunu gösterir. Bir önceki hadis-i şerifte de ifâde ettiğimiz gibi, her rekâtta Fâtiha'dan sonra zamm-i sûre ve sözü geçen duayı okumak Hanefî ulemâsına göre sadece nafile namazlarına mahsustur. Zaten hadis-i şerifin metninden de Resûl-i Ekrem (s.a.)'in kılmış olduğu bu namazın teheccüd namazı olduğu anlaşılmaktadır.
Metindeki "sübhane rabbiyelazîm" sözünün iki kere tekrarlanışına bakarak Resûl-i Ekrem'in bu teşbihi sadece iki kere tekrarladığım zannetmek ,doğru değildir. Bu teşbihin metinde iki kere zikredilmesinden maksat, Resûl-i Ekrem'in bunu defalarca tekrarladığını ifâde etmektedir. Nitekim biz bu meseleyi 871 numaralı hadis-i şerifte genişçe açıkladık. Hadis âlimlerinin beyânına, göre metinde geçen "lirabbiye'l-hamdu" cümlesini Resûl-i Ekrem rükû'dan doğrulduktan ve "semiallahü limenhamideh" dedikten sonra söylemiştir. Aynı zamanda bu hadis-i şerif Hz. Peygamberin okuduğu bildirilen bu gibi teşbihleri ve duaları nafile namazların kavme ve celselerinde okumanın caiz olduğuna da kesinlikle ve açıkça delâlet etmektedir.[1719][33]

147 - 148. Rükûda Ve Secdede Dua

875. ...Ebû Hüreyre (r.a.)'den; Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Kulun Rabbine en yakın olduğu (hal) secde hâlidir. Öyleyse (secdede iken) çokça duâ ediniz."[1720][34]

Açıklama

Kulun Allah Teâlâ'ya yakın olmasından murad O'nun rahmetine ve affına yakın olması demektir.
"Akrabû" kelimesi mubtedâdır. Haberi ise, mahzufdur. Kendisinden sonra gelen "ve hüve sâcidun" cümlesi haberin yerini tuttuğu için ayrıca haberin zikrine lüzum görülmemiştir. "Min rabbihi" kelimesi de "min rahmeti Rabbihi" mânâsındadır. "Mâ" kelimesi de zaman mânâsına gelmektedir. Allah'ın rahmeti hal-mahal alakası ile mecazen zamana izafe edilmiştir. Netice olarak kulun Allah'a en yakın olduğu zamanın secdede bulunduğu zaman olduğu bu hadis-i şeriften anlaşılmaktadır. Çünkü tevâzuun en son haddi secde halinde gerçekleşmektedir. Secdede aynı zamanda kibrin ortadan kalkışı, nefsâniyetin kırılıp yok oluşu vardır. Çünkü nefis, sahibine hiçbir zaman böylesine bir tevâzuyu emretmediği gibi sahibinin bu şekilde tevazu ve mezellet göstermesine de tahammül edemez. Bu bakımdan kul secdeye varınca nefsine karşı koymuş ve ondan uzaklaşmış olur. Bilindiği gibi kul nefsinden uzaklaşınca Allah'a yaklaşır. İşte bunun içindir ki Resûl-i Ekrem (s.a.) Efendimiz secdede iken duanın çokça yapılmasını tavsiye buyurmuştur.[1721][35]

Secde mi, kıyam mı daha faziletlidir?

Bu hadis-i şerif secdede iken duanın çokça yapılmasını tavsiye etmekle beraber secdenin de sık sık yapılmasına uzatılmasına delâlet etmektedir. Aynı zamanda secdenin kıyamdan daha faziletli olduğunu söyleyenler için de bir delildir. Bilindiği gibi secdenin mi yoksa kıyamın mı daha faziletli olduğu meselesi ulemâ arasında ihtilaflıdır. Her iki tarafın da kendilerine göre delilleri vardır. Bu,mesele ile ilgili görüşler kısaca şöyledir:
1. Secdeyi ve rükû'u uzatmak kıyamı uzatmaktan daha faziletlidir.Tirmizî ve Beğavî bunu bir cemaatten nakletmişlerdir. Abdullah b. Ömer de tou görüştedir. Nitekim mevzumuzu teşkil eden hadis-i şerif de bunu ifade etmektedir. Ayrıca Müslim ve İmam Ahmed'in Sevbân'dan naklettikleri şu hadis-i şerif de buna delâlet etmektedir: "Allah'a çok çok secde etmeye bak. Çünkü eğer sen Allah için bir secde yaparsan, onun sayesinde Allah senin bir dereceni yükseltir ve onun sayesinde bir günahını indirir."[1722][36]
2. Kıyamı uzatmak rükû ve sücûdu çoğaltmaktan daha faziletlidir. Nitekim İmam Şafiî ile Ebû Hanife bu görüştedirler. İmam Ahmed ile Müslim'in

Hazreti Câbir'den rivayet ettikleri şu hadis de bu imamların görüşünü te'yid etmektedir: "Namazın en faziletlisi kunûtu uzun olandır".[1723][37]
3. Mâliki ulemâsı bu mevzuda ikiye ayrılmış, bir kısım rükû ve secdenin bir kısmı da kıyamın daha faziletli olduğunu kabul etmiştir.
4. İmam Ahmed b. Hanbel ise, bu mevzuda sükûtu tercih etmiştir.
Bu hadis-i şerif kulun, secde halinde Allah'a daha yakın olduğunu ifâde ettiği halde, İmam Ebû Hanife ve İmam Şafiî gibi zatların kıyamın daha faziletli olduğunu söylemelerinin sebebini kendileri şöyle açıklamışlardır: "Secdede kulun Allah'a daha yakın olması, secdenin kıyamdan daha faziletli olduğuna değil, ancak duanın secdede daha makbul olduğuna delâlet eder. Aynı zamanda kıyamda Kur'ân okunur, rükû' ve secdede ise, teşbih okunur. Kur'-ân'm teşbihten daha faziletli olduğu ise aşikârdır." Bu sözler aynı zamanda bu mevzudaki hadislerin arasını uzlaştırmakta ve herhangi bir çelişkinin bulunmadığını göstermektedir.
"Secdedeyken çokça duâ ediniz." cümlesi aveti nazil olduğu zaman, Resûlullah (s.a.) "bunu rükunuzda okuyunuz" âyeti kerimesi nazil olduğu vakit de "bunu secdenizde okuyunuz'* buyurdu" mealindeki 861 numaralı hadis-i şerife de aykırı değildir. Çünkü duâ, zikir ve teşbih etmek gibi manalara gelir, bu bakımdan bu cümledeki duadan maksat, "Allah'ı teşbih ve tenzih etmek" anlamına-dır, denilebilir. Şayet buradaki dua kelimesinin mutlak istemek manasında kullanıldığı kabul edilirse, o zaman 861 numaralı hadisteki teşbihin hem farzlara, hem de nafilelere şâmil olduğu, konumuzu teşkil eden hadisteki dua emrinin sadece nafilelere mahsus olduğu söylenebilir. Çünkü nafilelerde farzlara nispetle genişlik vardır. Bu bakımdan nafile namazların secdelerinde her türlü zikir ve duâ yapılabilir.[1724][38]

876. ...İbn Abbâs (r.a.)'dan (rivayet edildiğine göre); Peygamber, (son hastalığında kapısında bulunan) perdeyi açmış ve halkın Ebû Bekir (r.a.)'in arkasında (namazda) saf olmuş halde durduklarını görmüş (namaz bitince); "Ey Nas! Şu bir gerçek ki, müslümanın göreceği yahut ona gösterilecek sâlih rü'yâdan başka Peygamberliğin müjdelerinden hiç bir şey kalmamıştır ve ben kesinlikle rükû ve secde hâlinde Kur'ân okumaktan nehyolundum. Kükû'da Allah'ı tazim ediniz. Ama secdede duâ etmeye çalışın, zira secde halinde duanız kabul olunmaya daha lâyıktır" buyurmuştur.[1725][39]

Açıklama

Resûl-i Ekrem bu konuşmasını son hastalığı esnasında yapmıştır. Nitekim Müslim'in rivayetinde bu nokta şöyle açıklanmaktadır: "Resûlullah (s!a.) perdeyi açtı, vefatına müncer olan bu hastalığında başı sarih idi ve üç defa: "Allah'ım, tebliğ ettim mi?" dedi. (Sonra şunları ilâve etti:) "Hiç şüphe yok ki salih bir kulun göreceği yahut kendisine gösterileceği rü'yudan başka Peygamberliğin müjdecilerinden hiçbir şey kalmamıştır."[1726][40]
Resûl-i Ekrem maraz-i mevtinde namaz kıldırmaya gidemediği için, halk Resûl-i Ekrem'in kendilerine mescid imamı olarak tayin ettiği Ebû Bekir'in arkasında namaz kılarken Nebiyyi Zişan Efendimiz kendisinde biraz hafiflik hissettiği için yatağından kalkarak mescide gelmiş ve kapıda bulunan perdeyi aralayarak cemaat halinde namaz kılmakta olan ümmetini memnuniyetle seyretmiş, namaz sona erince tercemesini sunduğumuz özlü konuşmasını yapmıştır. Resûl-i Ekrem (s.a.); "Peygamberliğin müjdecilerinden müslümanın göreceği salih rü'yadan başka birşey kalmamıştır" sözleriyle, kendilerinin çok yakın bir zamanda vefat edeceğine ve veâtıyle nübüvvet alâmetlerinin sona ereceğine işaret etmiştir.
Salih rü'yadan maksat mutlaka gerçek rü'ya değil, mülayim ve gönle muvafık olan rü'yadır. Çünkü sâdık rü'ya bazan elem verici olabilir. Halbuki müjde, arzu edilen birşey vücuda geldiği zaman verilir. Resûlullah (s.a.) Efendimizin "Ben kesinlikle rükû' ve secde halinde Kur'ân okumaktan nehyolundum" buyurması, her ne kadar görünüşte hitabın kendisine mahsus olduğunu gösteriyorsa da gerçekte bu hitab bütün müslümanlara şâmildir. Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.) bütün müslümanlara bir örnek ve bir nümûne-i imtisal olarak gönderilmiştir. Bu bakımdan bütün müslümanlar her işlerinde ona uymakla mükelleftirler. Ancak herhangi bir ilâhî emrin sadece Resûl-i Ekrem'e mahsûs olduğuna dâir bir karine bulunursa, o zaman bu emrin Resûl-i Ekrem'in şahsiyle ilgili olduğuna hükmedilir. Secde veya rüku'da Kur'ân okumanın yasaklanmasını Resûl-i Ekrem'e tahsis eden herhangi bir karine bulunmadığı gibi, "rükû halinde Allah'ı ta'zim edin, secdede ise dua etmeye çalışın" sözleri bu yasak ve emirlerin bütün ümmete şâmil olduğunu açıkça göstermektedir. Rüku ve secde hallerinde Kur'ân-ı Kerim okumanın yasaklanmasındaki hikmet, Kurân'a olan saygıya ve Kur'ân okuyan kimsenin makamının yüksekliğine bağlanabilir. Çünkü rükû' ve secde

halleri her ne kadar manen şerefli ve faziletli haller ise de, görünüşte zillet ve meskenet halleridir. Halbuki Allah Teala'nın Kurân'ım okuyan kimsenin onu sânına lâyık bir halde okuması gerekir. Buna; "Kur'ân okumak bir ibadettir. İbâdete en uygun olan hal de zillet ve meskenet halidir" diye itiraz etmek doğru değildir. Çünkü ibâdette aranan meskenet ve zillet kalpte duyulan zillet ve meskenettir. Zahirî meskenet ikinci derecede kalır. Kur'ân okurken ise, zahiren Kur'ân'a uygun olan bir makamda bulunmak icabeder.[1727][41]

Hattâbî'ye göre ise, rükû ve secde halleri insanların yapacakları dua ve tesbihâta tahsis edilmiştir. Bu bakımdan Resûl-i Ekrem Allah sözüyle kul sözünün birleştirilmesini önlemek için rükû ve secdede Kur'ân okumayı yasaklamıştır.

Hanefî ulemasından İbn Melek'e göre ise bunun hikmeti, şöyle açıklanabilir: Namaz rükünlerinin en faziletlisi kıyamdır. Zikirlerin en faziletlisi ise, Kur'ân'dır. Bu bakımdan en efdal zikir olan Kur'ân-i Kerim, en efdal rükün olan kıyama tahsis edilerek diğer zikirlerle müsavi oldujşu kanaatinin doğması önlenmiştir.

Rükû' ve secdede Kur'ân okumanın hükmüne gelince:

1. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre rüku ve secdede Kur'ân okumak mekruhtur.Ebû Hanife'ye göre ise, sehven okunursa sehv secdesi gerekir.

2. Şafiî ulemasına göre rükû ve secdede Fatihanın okunması hakkında iki görüş vardır:

a. Fatiha okumak da diğer âyetleri okumak gibi mekruhtur. Bu görüş Şafiî ulemasının en sahih görüşüdür.

b. Eğer Fatiha rükû ve secdede bile bile okunursa haram işlenmiş olur ve namazı bozar.Fakat sehven okunursa bir şey lâzım gelmez. İmam Şafiî (r.a.) ise; "Fatiha rükû ve secdede ister sehven ister bile bile okunmuş olsun, mutlaka sehv secdesini gerektirir," demiştir.

Hadis-i şerifin sonunda Resûl-i Ekrem (s.a.) rükûda "Sübhâne Rabbiye'l-azîm" diyerek Cenab-ı Hakk'ı ta'zim etmeyi, secdede çokça dua etmeyi emretmiştir. Bundan önceki hadisin şerhinde de açıkladığımız gibi eğer buradaki duadan maksat dua kelimesinin kapsamı içine giren teşbih ve tenzih ise, hem farz hem de nafile namazlara şâmildir. Eğer sadece "istemek, yardıma çağırmak" anlamında kullanılmışsa o zaman bu emrin şümulüne sadece nafile namazlar girer. Çünkü Resûl-i Ekrem'in farz

namazların rükû ve secdelerinde bu mânâda duâ ettiği vaki değildir. Ancak bilindiği gibi nafile namazlarda farz namazlara nispetle biraz daha fazla genişlik olduğundan nafilelerde bu mânâda dua da yapılabilir.[1728][42]

Bazı Hükümler

1. Müzminin sadık rüya görmesi mümkündür.
2. Rükû ve secdede Kur'ân okumak yasaklanmıştır.
3. Nafile namazların rükû ve secdelerinde duâ etmek caizdir.[1729][43]

877. ...Âişe (r.anhâ)'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) rükûun-da ve secdesinde Kur'ân'daki; âyetinin manasına yönelerek "Allah'ım, seni teşbih (ve tenzih) ederim. Ey Rabbimiz (sana) hamelinle (hamdederim), Allah'ım, beni bağışla" (teşbihini) çok okurdu.[1730][44]

Açıklama

Her ne kadar Müslim'deki rivayet Resûl-i Ekrem'in bu duayı namazda mı yoksa namaz dışında mı okuduğunu açıklamıyorsa da Ebû Davud'un bu rivayetinde ve Buhârî'nin naklettiği Hz. Âişe hadisinde namaz içerisinde okuduğu açıkça ifade edilmektedir. Nitekim Müslim'in rivayet ettiği diğer bir hadiste şöyle buyuruluyor: "Resûlullah (s.a.) “Allah'ı hamdine bürünerek teşbih eylerim, Allah’tan mağfiret diler, O'na tevbe ederim" sözlerini çok söylüyordu.
Ben: "Yâ Resûlullah! Görüyorum ki, "Allah'ı hamdine bürünerek teşbih eylerim, Allah'dan mağfiret diler, O'na tevbe ederim" sözlerini çok söylüyorsun" dedim. Resûlullah (s.a.); "Rabbim bana ümmetim hakkında bir alâmet göreceğimi haber verdi. Ben onu gördüm mü Allah'a, hamdine bürünerek teşbih ederim. Allah'dan mağfiret diler O'na tevbe ederim" sözlerini çok söyleyeceğim işte o alâmeti gördüm: (Alâmet şudur): "Allah'ın yardımı ile fetih (yani Mekke'nin fethi) geldiğinde sen de insanların takım takım Allah'ın dinine girdiklerini gördüğünde hemen rabbinin hamdine bürünerek teşbih et ve O'ndan mağfiret dile. Çünkü Allah tevbeleri çok kabul edicidir"[1731][45] (Nasr Suresi).

cümlesine Buhârî şârihi Aynî "Kur'ân'la amel ederdi" sözünden maksat mecazen Kur'ân'ın bir kısmıyla amel ederdi, demiştir. Yâni; âyeti kerimesiyle amel etmek demektir. "Yeteevvelü" kelimesi aslında bir şeye dönmek anlamına gelirse de buradaki mânâsı yukarıda geçen âyet-i kerimedeki emrin mânâsına dönüp ona sarılmak ve onunla amel etmek demektir. Biz tercümemizde kavis içindeki açıklamalarımızla bu manaya işaret etmek istedik,
Âyet-i kerimedeki "fesebbih" emrinden Allah'ı teşbih mânâsı anlaşılabileceği gibi, "Allah'a ha m d et" mânâsı da anlaşılabilir. Çünkü teşbih aynı zamanda hamdetmek mânâsına da gelir. Bu durumda sadece "Sübhânellah" veya "elhamdülillah" demekle bu emrin gereği yerine getirilmiş olabilir. Ancak hadis-i şerifteki "sübhanekellahümme Rabbena ve bihamdik" cümlesine bakılırsa, âyet-i kerimedeki emrin yerine getirilebilmesi için teşbih ile hamdin birleştirilmesi gerektiği anlaşılır. Bununla beraber Resûlullah'ın namazındaki teşbih ve hamdleriyle ilgili bütün hadis-i şerifler bir arada mutalea edilirse, hadiste.geçen bu teşbihini nafile namazlarda okuduğu anlaşılır. Ancak Resûl-i Ekrem'in bu teşbihleri vefatına yakın zamanlarda Nasr Suresi nazil olduktan sonra okumaya başladığına bakılırsa, bu teşbihinin Peygamber (s.a.)'in kendine has bir teşbih olduğu da söylenebilir.[1732][46]

878. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet edilmiştir: Peygamber (s.a.) secde halinde iken "Allah'ım günahımın hepsini, küçüğünü büyüğünü, önünü-sonunu bağışla" derdi.
(Râvî) îbnu Serh, rivayetinde “açığını gizlisini" kelimelerini de ilâve etti.[1733][47]

Açıklama

Hadis-i şerifte küçük günahların büyük günahlardan önce zikredilmesinin hikmeti, çoğu zaman büyük günahların küçük günahlarda ısrar etmekten ve onları önemsememekten neş'et etmesiyle açıklanabilir. Her ne kadar Hattâbî, kelimelerine "küçüğünü -büyüğünü" diye mânâ vermişse de, esasen günahı küçük görmettln de büyük günahlardan olduğu düşünülürse, bu kelimelere " günah I aV im in azım da çoğunu da affet" diye mânâ vermek daha doğru olur.

Bu hadisin ravilerinden Ahmed b. es-Serh, Resûl-i Ekrem'in bu duasının sonunda "Alâniyyetehü ve sirrahü = açığını, gizlisini" dediğini rivayet etmektedir. Günahın gizli ve aşikâr olması ise, kullara nisbetledir. Yoksa Allah'a nisbetle gizli olan hiç birşey yoktur.
Resûl-i Ekrem Efendimizin hiçbir günâhı olmadığı halde bütün günahlarının azını-çoğunu, Önünü-sonunu, açığım-gizlisini dile getirmek suretiyle bütün bunların affını dilemesi, onun kulluğundaki samimiyeti, Allahu Teâlâya muhtaç olduğunu itiraf ve ümmetine bu duayı ta'lim etmek istemesiyle açıklanabilir.[1734][48]

879. ...Hz. Âişe'den; demiştir ki: Bir gece Resûlullah (s.a.)ı (odamızda) bulamadım. (Kendisini odamızdaki her zaman) namaz kıldığı yer (mescid)de aradım. Bir de ne göreyim; ayakları dikilmiş bir halde secdede bulunuyor ve (şöyle) diyor(du): "Senin gazabından rızana, azabından affına, Senden (yine) Sana sığınırım! Seni övmeyi (gereği kadar) sayıp bitiremem. Sen kendini nasıl övdünse öylesin."[1735][49]

Açıklama

Metinde geçen "kendisini namaz kıldığı yer (mescid)de araştırdım" sözünden maksat "kendisini odanın içinde na
maz kılmaya tahsis edilen yerde aradım" demektir. Nesâî'nin rivayetinde ise, bu olay şöyle ifade edilmektedir: "Bir gece Resûl-i Ekrem'i bulamadım. Eşlerinden birinin yanına gitmiş olabileceğini düşünüyordum.
Evde namaz kılmak için tahsis edilen yerde rükû yahut da sü'cûd halinde gördüm."
Müslim'in rivayetinde ise; "Bir gece Resûlullah (sallallahü aleyhi vesellem)i yanımda göremeyince kendisini araştırdım. Derken elim onun secdegâhında dikilmiş olan ayaklarına dokunu verdi" denilmektedir. Eğer buradaki mescid kelimesiyle evin içindeki namaz kılınan yer değil de evin bitişiğindeki Mescid-i Nebevî kast ediliyorsa o zaman bu hadis-i şerife şöyle mana vermek gerekir: "Bir gece Resûlullah (s.a.)'ı yanımda bulamadım. Elimi odanın mescide açılan penceresinden mescide uzattım. Elim secdegâhında iken onun dikilmiş olan ayaklarına dokunuverdi." Nitekim bazı rivayetlerin ifadesi böyledir.

"Senin gazabından rızana, azabından affına, Senden yine Sana sığınırım" duasının mânâsı ile ilgili olarak Hattâbî şunları söylemektedir: "Bu sözde şöyle bir incelik vardır: Resûlullah (s.a.) Allah Teâlâ'nın gazabından yine onun rızâsına, azabından affü keremine sığınmıştır. Rızâ ile gazab, azabla af birbirlerine zıt kelimelerdir. Söz, zıddı olmayan Allah Teâlâ hakkında olunca, zıddı olmadığı için bu zıtlığı şeklen devam ettirerek Allah'dan Allah'a sığınmıştır. Bunun mânâsı, ona karşı yaptığı ibâdet ve senalarda vaki olan kusurlardan dolayı Allah'dan af dilemekdir."
Merhum Elmalılı Hamdi Efendi âyet-i kerimesini tefsir ederken şunları söylemektedir: "Gönüller fânî varlıklara bağlandığı zaman genellikle korku ile ümidin kaynağını başka başka görür ve o zaman bakarsınız bir tarafta dilber sevgi mabudları, bir tarafta da kahraman korku ma'butları dizilmiştir. İkisinin arasında kalan zavallı kalb ikisine de kendini sevdirip korkusunu defetmek ümidine ermek için ne heyecanlarla kıvranır, nice mantıksız tezellüller ve ta'zimler izhar ederek çırpınır, tapınır ve kendi fikrince bu bir ibâdet olur. Faîcat ne fâide ki, nazarında ümidi veren başka, korkuyu veren başka ve bunları birleştiren hâkim temel yok... Susuzluğum-daki hararet ve suyu içtiğim zamanki neş'e sadece sudan kaynaklanıyorsa, her susadığım zaman suya koşmamın bir mânâsı vardır. Fakat bunlardan biri suyun diğeri ateşin eseri ise, sudan ateşe, ateşten suya koşmak yorgunluğu iyice arttırmaktan başka bir netice vermez."
Aynı zamanda "senin gazabından affına sığınırım" cümlesinde "rahmetim gazabımı geçmiştir"[1736][50] hadis-i şerifine işaret;
"Seni övmeyi (gereği kadar) sayıp bitiremem" cümlesinde de "Eğer Allah'ın nimetlerini saymaya kalkarsanız, sayamazsınız"[1737][51] âyet-i kerimesine işaret vardır.[1738][52]

Bazı Hükümler

1. Kadına dokunmakla abdest bozulmaz.
2. Secdede iken ayakları dikerek ayak parmaklarının secdeye varmasını sağlamak lâzımdır. Nitekim merhum M.Zihnî Efendi bu meseleyi açıklarken şunları söylemektedir: "Namazın şartlarından biri de secde halinde -el ve dizlerden birini ve ayak parmaklarından bir kısmını- kıbleye çevirmiş olarak secde yapmaktır. Daha önce de bu meseleye temas edildiği

üzere ayağın dış yüzünü yere doğru getirerek yapılan secde kâfi görülmemektedir. Zira ayağın yüzü secde mahalli değildir. Çünkü bu mevzudaki hadis-i şerifte:
"Ben yedi aza üzerine secde etmekle emrolundum. Alın, iki el, iki diz, ve iki ayağın parmaklan"[1739][53]
Görülüyor ki secdeye varınca ayakları dikerek ayak parmaklarının secdeye varmasını sağlamak namazın şartlarındandır.[1740][54]

148 - 149. Namazda Dua

880. ...Âişe (r.anhâ) Resülullah (s.a.)ın namazında şöyle duâ ettiğini haber vermiştir: "Ey Allah'ım, kabir azabından, Mesih-i deccâ-lin fitnesinden, hayatın ve ölümün fitnesinden sana sığınırım. Ey Allah'ım, günahdan ve borçtan da sana sığınırım." Birisi (kendisine) "Borçtan ne çok Allah'a sığınıyorsunuz?" deyince Resülullah (s.a.) cevaben şöyle buyurdu: "Kişi borçlandı mı, konuşur yalan söyler, söz verir, yerine getirmez"[1741][55]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte Cenab-ı Peygamber dört şeyden Allah'a sığınmıştır:
1. Kabir azabından,
2. Mesih-i Deccâl'ın fitnesinden,
3. Hayatın ve ölümün fitnesinden
4. Günah ve borçtan.
Resülullah (s.a.) Efendimiz namazın sonunda selâm verdikten sonra hadis-i şerifte ifâde edildiği şekilde duâ ederdi. Bu dört şeyden Allah'a sığınması kendisinin bu tehlikelere mâruz kaldığından değil, bu tehlikelerin ümmetini beklediğinden ve onlara bunları haber vermek ve Allah'a nasıl dua edileceğini öğretmek istemesindendir. Mesih-i Deccâl'ın kendisinden çok sonra çıkacağını bildiği halde onun fitnesinden de Allah'a sığınması yine bu hikmete bağlıdır. Aynı zamanda bu duâ sayesinde mü'minler kendilerini bekleyen bu tehlikeleri tanımak ve onlardan korunmak için daha önceden tedbir almak imkânım bulmuş olurlar. Meselâ, Deccâl'ın birgün çıkacağı haberi mü'minler arasında yayılarak nesilden nesile intikal eder. Herkes onun mü'min-lere ne gibi zararlar verebileceğini ve vasıflarını daha önceden bütün ayrıntılarıyla tanımak fıpsatını bularak hazırlıklı ve tedbirli olurlar.

Bu sayede Deccâl zuhur ettiği zaman, onu tanımakta ve zararlarından korunmakta güçlük çekmezler.
Resûl-i Ekrem (s.a.)'in Deccâl'in şerrinden Allah'a sığınmasının ümmeti namına olduğu da düşünülebilir. Esasen, altının değerini anlamak için ateşe koymaya fitne denir. Daha sonra bu tâbir her türlü deneme ve imtihan için de kullanılmaya başlamıştır. Bu da gösteriyorn ki, ümmet-i Muhammed yukarıda geçen dört tehlike ile karşı karşıya gelecekler ve bunlarla imtihan edilecekler.
Bilindiği gibi Hz. İsa'ya İsa’yı Mesih, Deccâl'a da Mesih-i Deccâl denir. Çünkü "Mesih" kelimesi; silmek, sürmek anlamına gelen "mesh" kökünden gelir. Deccâl'a mesih denilmesi kendisinden hayır silinip alındığı içindir. Bir gözü tamamı ile silinmiş gibi dümdüz kör olduğu için bu ismin verildiğini söyleyenler de vardır. Ebu'l-Heysem'e göre Deccâl'a mesîh değil, "Missîh" denilir.
Hz. İsa'ya da elini sürdüğü hastalar mübarek elindeki uğur ve bereketle derhal şifa buldukları için mesih denmiştir. Dünyaya gelirken vücûduna yağ sürülmüş olarak doğduğu için "mesîh" (sürülmüş)" denildiğini söyleyenler de vardır. Ayrıca Mesih çok seyahat eden anlamına da gelir.
Hayatın fitnesi: Yaşadığı müddetçe insanın başına gelen çeşitli belâlar, sıkıntılar, şehvet ve cehaletin sürüklediği tehlikelerdir. Bunların da en büyüğü, Allah korusun, ölürken imanı muhafaza edememektir.
Hadisteki ölümün fitnesinden maksadın ne olduğu, ulemâ arasında ihtilaflıdır. Bazıları bundan kabir fitnesinin kastedildiğini söylemiştir. Bazılarına göre ise, ölüm fitnesinden maksat, can çekişme anındaki fitnedir. O anda şeytanın bir çok fitne ve desiselere başvurarak müslümanı imanından etmeye çalışacağı, çeşitli delillerle sabit olmuştur.
"Ölüm fitnesi", "kabir fitnesi" diye tefsir edilince "kabir fitnesi" ile "kabir azabı"nın aynı şey oldukları ve lüzumsuz yere tekrar edildikleri hatıra gelebilir. Fakat aslında bunlar birbirinin aynı değildirler. Çünkü fitne, azaba sebeb olan şeydir. Azab ise, neticedir. Tabii ki sebep başka, netice başkadır. Öyleyse tekrar yoktur. Yani ölüm, kabir azabına sebeb olduğu için "Ölüm fitnesi" ile "kabir azabı"mn kast edilmiş olması mümkündür.
Nesâî'nin Ma'mer ve Zührî vasıtasıyla rivayet ettiği hadisten anlaşıldığına göre, "borçtan ne kadar da çok Allah'a sığınıyorsun Ya Resûlallah?" diyen Hz. Âişe'dir. Peygamber (s.a.)'in ona cevaben "kişi borçlandı mı konuşur, yalan söyler; söz verir, yerine getirmez" buyurması şu mânâya gelir: Bir

adam borçlandı mı, borcunu ödemek için birşey veya bir vakit gösterir. Zamanı gelince va'dettiği şeyi bulup veremez, yahut va'd ettiği zamanda borcunu ödemeye gücü yetmez. Bu suretle yalancı durumuna düşer. Va'dinden dönmesi de böyle olur. Halbuki gerek yalancılık gerekse sözünden dönme münafıkların sıfatlarındandır.

Burada şöyle bir soru hatıra gelebilir. Hayat ve ölüm fitnesi bütün fitnelere şâmil iken diğer fitnelerin zikrine ne lüzum vardı?

Cevab: Diğer fitnelerin ayrı ayrı zikredilmesi serlerinin büyüklüğünden dolayıdır. Şüphesiz ki genel bir ifâdenin kapsamı içine giren bazı kısımlar üzerinde özellikie durmak, onlara dikkatleri daha fazla çekmek gayesiyle yapılır.

Bu hadis-i şerifte Cenab-ı Peygamberin borçtan Allah'a sığınması = Borcunu ödeyinceye kadar Allah borçlu ile beraberdir"[1742][56] Hadis-i şerifine muarız değildir. Çünkü bu iki hadisin arasım uzlaştırmak mümkündür. Şöyle ki; Peygamber (s.a.)'in Allah'a sığındığı borç, ödeme imkânı olmayan borçtur. Bunu alan kimse din kardeşinin malını helake mâruz bırakmış olur. Yahut da buradaki borç, ödeme niyeti olmadan alınan borçtur. Resûl-i Ekrem (s.a.) bu duayı ümmetine öğretmek için yapmıştır. Yoksa kendisinin ödememek niyetiyle borç almış olması düşünülemez. Allah'ın, borçlunun yanında olduğunu ifâde eden hadis-i şerif ise, gerçekten meşru birjhtiyacı karşılamak ve ödemek niyeti ile alınan borçla ilgilidir.[1743][57]

Bazı Hükümler

1. Kabir azabl haktır.
2. Deccal çıkacaktır ve muslumanlar bununla imtihan olacaklardır.
3. Fitne ve fesatlardan Allah'a sığınmak ve bunlardan kurtulmak için dua etmek meşrudur.
4. İnsanı yalancı durumuna düşürecek borçlanmalardan sakınmak, ve Allah'a sığınmak lâzımdır.[1744][58]

881. ...Ebû Leylâ'dan; demiştir ki; Nafile namazı kılmakta olan Resûlullah (s.a.)'ın yanında namaza durmuştum. O'nu (şöyle) duâ ederken işittim: "

(Cehennem) ateş(in)den Allah'a sığınırım. Cehennemliklerin vay hâline!"[1745][59]

Açıklama

Veyl, sözlükte başa gelen belâ, keder, vay, yazık ve helak anlamlarına geldiği gibi, aynı zamanda Cehennemde bulunan bir vadinin de özel ismidir. Oraya kâfirler atılır. Tabana düşmeleri için 40 yıla ihtiyaç vardır. Tirmizî'nin bir rivayetinde de "iki dağ arasında bir vadinin ismidir kî, kâfirler oraya atıldıkları zaman 70 senede tabana ulaşırlar”[1746][60] buyuruluyor.
Resûl-i Ekrem (s.a.) Cehennem ateşinin şiddet ve dehşetinden Allah'a sığınmıştır. İbn Mâce'nin, Enes (r.a.) den rivayet ettiği bir hadiste Resûli Ekrem (s.a.) şöyle buyuruyor: "Sizin dünyadaki şu ateşiniz Cehennem ateşinin yetmişte biridir."[1747][61]
Yine İbn Mâce'nin rivayet ettiği bir hadis-i şerifte İbn Abbas (r.a.) şöyle buyuruyor: Resûlullah (s.a.): "Ey iman edenler, AI lalı'd an hakkıyle korkunuz ve Allah'a teslim olmuş kimseler olarak can veriniz"[1748][62] âyet-i kerimesini okudu ve şöyle buyurdu: "Eğer Cehennemde bulunan zakkumdan bir damla dünyaya düşecek olsa, dünya ehlinin hayatını altüst ederdi. Artık zakkumdan başka bir yiyeceği olmayan Cehennemliklerin halinin nasıl olacağı düşünülmelidir."[1749][63]

882. ...Ebû Hüreyre (r.a.) dedi ki: Resûlullah (s.a.) namaza durdu onunla beraber biz de durduk. Bir bedevi arab namazda; "Ey Allah'ım, bana ve Muhammed'e acı, bizimle dışımızda başka kimseye acıma!" diye duâ etti. Resûlullah (s.a.) selâm verince, bedeviAraba, -Aziz ve Celil olan Allah'ın rahmetini kast ederek- "Vallahi sen genişi daraltın” buyurdu.[1750][64]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte insanın, Allah'ın rahmetinin sadece kendisine erişip başkasının bunun dışında kalmasını istemesinin caiz olmadığı ifâde edilmektedir. Allah'ın geniş olan rahmetini başkalarından kıskanmak pintiliktir, bahilliktir. Aynı zamanda bütün müslümanlara şâmil olacak

şekilde yapılan duâ, Allah katında daha makbuldür. Çünkü Allah Teâlâ'nın rahmeti, herşeyi kuşatmıştır. Ve Allah Teâlâ bu herkese şâmil olacak şekilde duâ edenleri Kur'an-ı Kerim'inde şu şekilde övmüştür: "Ve onlardan sonra gelenler de (şöyle) duâ ederler: Ey Rabbimiz, bizi ve bizden evvel iman eden kardeşlerimizi bağışla"[1751][65]
Bazı râvilerin ifadesine göre, metindeki "aziz ve celil olan Allah'ın rahmetini kast ederek" sözü Ebu Hüreyre'ye aittir.[1752][66]

883. ...İbn Abbâs (r.a.)dan rivayet edildiğine (göre), peygamber (s.a.) "Rabbinin o çok yüce adım teşbih (ve tenzih) et" (âyet-i kerimesini) okuduğu zaman, yüce olan Rabbimi teşbih (ve tenzih) ederim" derdi.
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisin rivayetinde Vekî'e muhalefet edildi. (Şöyle ki) Ebû Vekîile Şu'be, bu hadisiEbû

İshak Saîd b. Cübeyr vasıtasıyla İbn Abbâs'dan mevkuf olarak rivayet ettiler.[1753][67]

Açıklama

Bu hadisin zahirine göre Resûl-i Ekrem (s.a.)'in "Rabbinin o çok yüce adını teşbih (ve tenzih) et"[1754][68] âyet-i kerimesini her okuyuşunda "yüce olan Rabbimi teşbih (ve tenzih) ederim" dediği anla-şılıyorsa da Hanefî uleması, namaz içinde bu âyet-i kerimenin okunması halinde hadiste ifâde edildiği şekilde mukabele etmenin farz namazlarda caiz olmadığı görüşündedirler. Ancak nafile namazlarda bu şekilde mukabele etmekte bir sakınca görmemişlerdir.
Bu hadisi Vekî', her ne kadar Resûl-i Ekrem'e kadar ulaşan bir senedle merfû' olarak nakletmişse de, Vekî'nin babası (Ebû Vekî') ile Şu'be bu hadisi Ebû îshak ve Saîd b. Cübeyr vasıtasıyla Abdullah b. Abbâs'a kadar ulaşabilen bir senedle mevkûfolarak nakletmişlerdir. Hadisin sonundaki talik ile Ebû Dâvûd bu farklılığa işaret etmek istemiştir. Ebû Vekî'nin ismi el-Cerrâh b. Melih'dir. Ebû Dâvûd, Ebu'l-Velîd, Nesâî, İbn Adiyy v.e Nevevî onun güvenilir bir râvi olduğunu söylemişlerdir.[1755][69]

884. ...Mus'ab, Ebî Âişe'den; demiştir ki: Bir adam evinin üstünde namaz kılar ve "bütün bunları yapan (Allah) ölüleri tekrar diriltmeye kaadir değil midir?"[1756][70] âyetini okuyunca "Sübhâneke febelâ = seni teşbih (ve tenzih) ederim, evet (Sen ölüleri tekrar diriltmeye kaadirsin)" derdi. Bunu kendisine sordular, "Ben bunu Resûlullah (s.a.)'den işittim" diye cevab verdi.
Ebû Dâvûd dedi ki: Ahmed (b. Hanbel): Farz (namazlarda, Kur'-ân'daki (dualar)la dua etmek benim hoşuma gider" dedi.[1757][71]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen "belâ" kelimesi olumsuz bir soruya karşı sorudaki olumsuzluğu kaldırmak için kullanılan bir kelimedir. "Değil mi, olmadı mı" şeklindeki olumsuz sorulara "belâ" kelimesiyle cevab verilince sorudaki olumsuzluk kalkar ve sorunun olumlu yo-nu tasdik edilmiş olur. Nitekim âyet-i kerimeye "belâ" kelimesiyle cevab verilince, "evet sen ölüleri diriltmeye kaadirsin" mânâsındaki mukabelede edilmiş olur. Fakat böyle olumsuz bir soruya "neam = evet" diye mukabele edilecek olursa, soru bu olumsuz şekliyle tasdik edilmiş olur. Nitekim "ben sizin Rabbiniz değil miyim?" âyet-i kerimesinin tefsirinde İbn Abbâs (r.a.) şöyle demiştir: "eğer belâ yerine "neam' diyerek cevab verselerdi kâfir olurlardı."
Ancak "Avnu'1-Ma-bûd" müellifi bu kelimenin bazı "Sünen-i Ebû Dâvûd" nüshalarında "Beka" (ağladı) şeklinde olduğunu söylüyor ki bu nüshaların doğruluğu kabul edildiği takdirde namazda ağlamanın caiz olduğu anlaşılır. Ancak muteber olan nüshaların çoğunda "belâ" şeklinde geçmektedir.
Ahmed b. Hanbel'in; "farz namazlarda Kur'an'daki dualarla dua etmek benim hoşuma gider" sözü iki mânâya gelir:
1. Farz namazlarda selâm vermeden önce Kur'an'da bulunan duâ âyetlerini okuyarak duâ etmek,
2. Kur'an-ı Kerim'de bulunan teşbih âyetlerine geldikçe Kur'an'da bulunan teşbih âyetleriyle Allah'ı teşbih etmek, rahmet âyetlerine uğradıkça rahmet âyetlerini okuyarak cevab vermek, azab âyetleri gelince de Kur'an-ı Kerim'de bulunan istiâze âyetlerini okuyarak mukabelede bulunmak. Ulemâ bu ikinci mânâyı tercih etmektedir.

Görülüyor ki, İmam Ahmed teşbih ve tasdik ile mukabele edilmesi gereken âyetlere mukabele etmeyi sadece nafile namazlarına tahsis etmemektedir. Nafilelerde olduğu gibi farz namazlarda da mukabelede bulunulmasını müstehab görmektedir. Nitekim İmam Şafiî de aynı görüştedir. İmam Ebü Hanife (r.a.) ise, bunu farz namazlar için uygun görmemekte, sadece nafile namazlara tahsis etmektedir.
Ancak İmam Ahmed'in bu sözünden namazda hadislerle duâ yapılamaz anlamı çıkarılamaz. Bu sözden sadece namazda Kur'ân âyetleriyle duâ etmenin hadislerle duâ etmekten daha efdal olduğu anlaşılır. Fakat biz bu mevzudaki görüşleri 871 numaralı hadisin açıklama kısmında bütün ayrıntılarıyla ele aldığımız için burada tekrara lüzum görmüyoruz. Bîr de şunu ifâde etmek isteriz ki, hadis-i şerifte söz konusu olan kişinin kimliğinin bilinmeyişi bu hadisin sıhhatine bir zarar vermez. Çünkü bu zat sahâbîdir. Bilindiği gibi sahâbîler Resûl-i Ekrem (s.a.)'in diliyle tezkiye edilmişlerdir.[1758][72]

149 - 150. Rüku' Ve Secdede Kalmanın Müddeti

885. ...es-Sa'dî, babasından yahut amcasından (rivayetle) demiştir ki: Peygamber (s.a.)i namazında iken gözetledim rükû ve secde hâlinde iken üç kere "sûbhânellahi ve bihamdih = Allah'ı teşbih (ve tenzih) ederim ve ona hamdolsun" diyecek kadar rükû' ve secde halinde dururdu.[1759][73]

Açıklama

"Ramaktu" kelimesi birinci babdandır, "baktım" ve "gözetledim" anlamına gelir.
"Yetemekkenû" kelimesi ise, Ahmed b. Hanbel'in Miisned'inde"kalırdı", dururdu" şeklinde geçmektedir.[1760][74]
"Yetemekkenü" kelimesi organların namaz esnasında gerek rükû', gerek secde ve gerekse kıyamda iyice yerleşmesi neticesinde sükûnete ve karara erişmesi, mutmain olması bu rükünleri yaparken ağır ağır her uzvun o rükne iştirak etmesi demektir. Bilindiği gibi buna "ta'dil-i erkân" denir ki, rükünleri doğru yapmak anlamına gelir. Hatırlanacağı üzere ta'dil-i erkâna riâyet etmek İmam-ı Azam ve İmam Muhammed'e göre vâcibdir. İmam Ebû Yûsuf'a göre ise, bir rükün olduğundan farzdır.

Bu hadisin Sa'dî'nin amcasından mı, yoksa babasından mı rivayet edildiği kesin olarak bilinmediği gibi Sa'dî'nin amcasının veya babasının kimliği de bilinmemektedir. Ancak bu zatlar sahâbî oldukları için kimliklerinin bilinmeyişi hadisin sıhhatine zarar vermez. Çünkü sahâbiler bizzat Peygamberin diliyle tezkiye edilmişlerdir. Ancak Sa'dî'nin kimliği de meçhuldür. İmam-ı Nevevî "Takrîb" isimli eserinde onun kimliğinin bilinmediğini söylemektedir. Münzirî de "Muhtasara Sünen-i Ebî Dâvûd" isimli eserinde onun hakkında aynı hükmü vermiştir. Ancak İbn Hibbân onun isminin Abdullah olduğunu söylediği gibi Ahmed b. Hanbel'in rivayetine göre de es-Sa'dî bu hadisi babası vasıtasıyle amcasından rivayet etmiştir.
İbn Kayyım el-Cevzî Zâdü'l-Me'âd isimli eserinde bu hadisin zayıf olduğunu söylemekte, şayet sahih olduğu kabul edilse bile Resûl-i Ekrem (s.a.)'in rükû' ve secdede iken on defa "sübhânellah" dediğini ifade eden Sahih Hadislere ters düştüğünü ayrıca es-Sa'dîn kimliğinin bilinmediğini amcasının veya babasının Resul-i Ekrem ile bir kere namaz kıldığını halbuki Resûl-i Ekrem'in rükû'da ve secdede on kere "sübhanelllah" dediğini rivayet eden Enes (r.a.) gibi râvilerin ömürlerinin Hz. Peygamberin yanında geçtiğini söyleyerek bu hadisin zayıf olduğuna hükmetmektedir.
Yine İbn Kayyım Resûl-i Ekrem'in rükû ve secdede iken üç kere "sübhânallah" dediğini ifâde eden hadisleri Resûl-i Ekrem'in hasta olması gibi arızî sebeblere bağlamakta, - tabii hallerinde iken ondan aşağı "sübhânallah" demediğini söylemektedir.[1761][75]

886. ...Abdullah b. Mes'ûd'dan; demiştir ki: Resulûllah (s.a.); "Biriniz rüku'a vardığı zaman üç kere "sübhane rabbiyye'1-azîm=Büyük olan Rabbimi teşbih ederim" desin. Bu (rükü'daki teşbihin) en aşağısıdır. Secdeye vardığı zaman da üç kere "Sübhane ranbiye'l-â'lâ: Yüce olan rabbimi teşbih ederim" desin. Bu da (secdedeki teşbihin) en aşağısıdır."[1762][76]
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu (hadis) mürseldir. (Çünkü) Avn, Abdullah ile buluşmamıştır.[1763][77]

Açıklama

"Biriniz rüku'a vardığı zaman üç kere, "sübhâne Rabbiye'lazim" desin. Bu en aşağısıdır..." cümleleri rükû ve secdede teşbihin vâcib olduğunu söyleyenler için bir delildir. Bu cümlelerin zahirine bakılırsa, rükû ve secdede okunan teşbihin üçten aşağı olması yeterli değildir. Namazın sıhhati için en az üç defa teşbih etmek gerekmektedir. Nitekim Sübü'l-ü's-Selâm sahibi San'ânî de bu görüştedir. İbn Mâce'nin rivayet ettiği şu hadis-i şerif de bu görüşü desteklemektedir: "Biriniz rükû'a vardığı zaman rüku halinde üç kere "sübhane rabbiye'I-azim" desin,, bunu (böyle) yaparsa rükû'a tamamlanmış olur. Secdeye vardığı zaman da secde halinde üç kere "Sübhâne rabbiye'l a'la" desin, bunu (böyle) yapacak olursa secdesi tamamlanmış olur. Bu en azdır."[1764][78]

Diğer bir görüşe göre "Bu en aşağısıdır" sözünden maksat, "teşbihin kemâl dereceye ulaşması için rüku'da en az üç defa sübhâne rabbiye'1-azim denmesi, secdede de en az üç defa, sübhanerabbiye'1-a'Ia" denmesi gerekir. Netice olarak ikinci görüşe göre sünnet olan ve kemâl dereceye ulaşan teşbih üç kere tekrarlanan teşbihtir. Birinci görüşe göre ise, sünnet olan kemâl dereceye ulaşmak için rükû ve secdelerdeki teşbih sayılarının üçün üstüne çıkması gerekir. Üç sayısı namazın sıhhati için, yâni farz olan miktranı ifâsı için lâzımdır.

el-Mazerî'ye göre teşbihin kemâl derecesi dokuzdur veya onbirdir, ortası ise beştir. Tirmizî'nin îbnu'I-Mübârek ve İshâk b. Râhûye'den rivayet ettiğine göre, imam için müstehab olan teşbihi beş defa tekrarlamaktır. İmam Sevrî de bu görüştedir.

Neylu'l-Evtâr sahibi Şevkânî'ye göre ise, teşbihin kemâl derecesi için bir a,ded yoktur. Çünkü bu hususta bir delil mevcut değildir.
Faziletli alimlerimizden M.Zihni Efendi namazın sünnetlerini anlatırken 19. maddede şunları yazmıştır: "Rüku'da üç defa sübhâne rabbiyela-zîm demek sünnettir. Rükû ve secde teşbihlerinin mertebeleri vardır. En azı üçtür, ortası beş ve âlâsı yedi defa söylemektir. Teşbihi tamamen terk veya üç'den az yapmak tenzihen mekruhtur. Çünkü sünnete muhaliftir. Tahrâvî der ki, kendi başına kılan kişi teşbihi tek adet ile ne kadar çoğaltırsa efdal-dir. Ama imam, gelen yetişsin diye rüku teşbihini ziyâdeleştirirse, mekruh olur denilmişse de bu ziyâdelik kurbet (yakınlık) kastiyle olursa ki, "iyilik ve takvada yardımlasınız'* (Mâide: 2) kavli kerimine binaen mekruh olmak şöyle dursun güzel bile olur."[1765][79]
"Bu hadis mürseldir, çünkü Avn, Abdullah ile buluşmamıştır" cümlesindeki mürsel sözü, muntaki' anlamında kullanılmıştır. Çünkü bilindiği gibi bir hadis ıstılahı olarak "mürsel" tabiinin doğrudan doğruya Resûlullah'dan "şöyle dedi, yaptı...." şeklindeki rivayetidir. Halbuki burada hadis sahabe atlanarak Resûl-i Ekrem'den naklediliyor. Belki bir tabii veya sahâbi atlanarak bir sahâbîden rivayet ediliyor. Esasen fıkıh âlimleri muntaki' hadise mürsel hadis de derler.[1766][80]

Bazı Hükümler

1. Ta'dil-i erkânın gerçekleşmesi için rükû' ve secdede okunan teşbih adetlerinin en azı uçtur.
2. Rükû' ve secdede en az üç kere teşbih etmek namazın rükünlerindendir.[1767][81]

887. ...Ebû Hureyre (r.a.) "Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu demiştir: "Sîzden her kim (Tîn) sûresini sonuna kadar (âyeiiyle beraber) okursa, "evet, kaadirdir ben de buna şahidlik edenlerdenim" desin. Kim de (öuı r^ r-jî V) (Kıyâme) sûresini" âyetiyle beraber okursa, “evet" desin. Kim de "Vel mürselati" suresini okur da âyetinin sonuna kadar gelirse, Allah'a iman ettik" desin."
(Râvi) İsmail dedi ki: Ben "acaba bu hadisi nakleden kimse yanılmış olabilir mi bir göreyim" diye (bu hadisi o) bedevî adama tekrar okumaya

başladım da (bana şöyle) dedi:
Ey kardeşimin oğlu, sen benim bu hadisi kafamda tutamadığımı mı zannediyorsun? Vallahi ben altmış defa hacca gittim, üzerinde hacca gittiğim her deveyi bile bilmekteyim."[1768][82]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte söz konusu edilen A'rabî'nin is-mi açıklanmıyorsa da Nevevî Takrîb isimli eserinde onun isminin Yezîd b. İyâz Ebu'1-Yesa' olduğunu ve kimliği bilinmeyen, sözüne itibar edilmeyen bir kimse olduğunu ifâde etmektedir.(et-Tin (95), 8)âyeti, "Ey Muhammed (s.a.) seni yalanlamak suretiyle kendi insanlık şerefini düşüren kimselerle senin aranda en adaletli hükmü verecek olan Allah'dır," mealindedir.
âyet-i kerimesi ise, "Bütün bunları yapan Allah ölüleri tekrar diriltmeye kadir değil midir, elbette kadirdir" mealindedir. Hadis-i şerifin zahirî mânâsına bakılırsa Tîn Süresi'-ni 8. âyetiyle beraber okuyan kimsenin "Evet kaa-dirdir, ben de buna şahidlik edenlerdenim" demesi, müstehabdır. "Ben şahidim" denilmeyip "ben şahidlik edenlerdenim" denmesinde faziletli kişilerin arasında bulunmanın önemine işaret vardır. Çünkü faziletli kişilerin arasında bulunan kişi onlarda bulunan fazilete ortaktır. Bu hadis-i şerifin ifâdesinden, sûresinin son ayeti olan âyetiyle beraber okuyan kimsenin "Belâ evet" demesi ve "Ve'l-Mürselati" suresini "Ar-tık bundan sonra hangi söze inanacak onlar?" âyetiyle beraber okuyup bitiren kimsenin de, "Amenna billahi = Biz Allah'a iman ettik" demesi müstehabtır. Âyetin mânâsına göre, "Amenna bi'1-Kur'ân" denilmesi gerekirken bunun yerine "Amenna billahi" denilmesi, Allah'a imanın Kur'an'a imanı icab ettirmesindendir. Çünkü Kur'ân, Allah'ın sıfatlarından olan kelâm sıfatının tecellisinden başka bir şey değildir.
Sözü geçen sûrelerin sonundaki âyet-i kerimeleri okuyan bir kimsenin hadis-i şerifte öğretildiği şekilde mukabelede bulunması müstehabdır. Ancak namaz içinde bu âyetler okunduğu zaman bu şekilde mukabele etmenin hükmü ilim adamları arasında ihtilaflıdır. İmam Nevevî'ye ve İbn Abbâs'a göre namaz içerisinde bu âyetleri okuyan kimse ister imam, ister cemaat olsun bu şekilde mukabele edebilirse, de bazı ulemâya göre bu şekilde mukabelede bulunmak namazı ifsâd eder. Nitekim merhum Ömer Na-suhi Bilmen Efendi bu mevzuda şunları söylemektedir: "Farz

namazlarda okunacak âyetler münâsebetiyle namaz kılanın "ya Rabbi beni ateşten sakla". diye istiâzede bulunması, veya Allah Teala'dan rahmet ve mağfiret dilemesi mekruhtur. Yalnız başına nafile kılan kimsenin bu şekilde dua etmesinde bir sakınca görülmemektedir."[1769][83] Bazı hadis âlimi erine göre bu hadisin bu konuyla hiçbir ilgisi yoktur. Aslında bu hadis bir önceki baba konulması gerekirken yanlışlıkla kâtibler tarafından bu baba yerleştirilmiştir.[1770][84]

888. ...Enes b. Mâlik (r.a.), Ömer b. Abdul-Aziz'i kast ederek, dedi ki: Resûlullah'dan sonra namaz bakımından Resûlullah'a şu gençten daha çok benzeyen bir kimsenin arkasında namaz kılmadım. Biz onun rukûunda on (defa) ve sücudunda (yine) on (defa) teşbih (okuduğunu) tahmin ettik.
Ebû Dâvûd dedi ki: Ahmed b. Salih (şöyle) dedi: Ben Abdullah b. İbrahim sana bu hadisi nakleden ravinin ismi Mânûs mu yahut-ta Mâbûs mudur? dedim. (O da bana); "Abdurrezzak (bu ravinin isminin) Mâbûs (olduğunu) söylüyor. Amma benim hafızamda kaldığına göre Mânûs'tur, diye cevab verdi. (Ebû Dâvûd sözlerine devamla dedi ki:) Bu naklettiğimiz lâfızlar îbn Râfi'in rivayetine aittir. Ahmed (b.Salih de bu hadisi) Said b. Cübeyr'den, Enes b. Mâlik'ten şeklinde (sema' yerine an 'ane yoluyla) nakletti.[1771][85]

Açıklama

Bu hadis rüku ve secdede teşbihin kemâl derecesinin en az on defa tekrarlanmakla gerçekleşebileceğini söyleyenler için bir delildir. Gerçekte tek başına namaz kılan bir kişi rükû ve secdesinde teşbihi ne kadar çok tekrarlarsa o kadar iyi olmakla beraber, imam olan kimsenin cemaate eziyet vermemek için rükû ve secdede teşbihleri çoğaltmaması daha evlâdır. Nitekim biz bu mevzuyu 886 numaralı hadisin açıklamasında ayrıntılı olarak ele aldığımız için burada tekrar etmeyeceğiz.
Eb.û Dâvûd, Vehb b. Mânûs'un isminde ihtilâf edildiğine dikkati çek-mek için hadisin sonuna bir talik İlâve etmiştir. Bu talikten anlaşılıyor ki;
1. Bu râvinin ismi Ahmed b. Salih'e göre, Vehb b. Mânûs'tur. Mâbus da olabilir.
2. Abdulah b. İbrahim'e göre Vehb b. Mânûs'dur.
3. Abdurrezzak b. Hemmâm'a göre Vehb b. Mâbûs'tur.

4. Bu hadisi Ebû Davud'a, hocalarından Ahmed b. Salih ile îbn Râfi' rivayet etmiştir.Ancak tercümesini sunduğumuz metin an'ane ve semâ yoluyla eriştiği halde, ikinci hocası Ahmed b. Salih tarafından sadece an'ane yoluyla gelmiştir. Bilindiği gibi sema' yoluyla gelen rivayet an'ane yoluyla gelen rivayetten daha kuvvetlidir. Çünkü sema yoluyla gelen rivayette hadis, râvi tarafından bizzat işitilerek rivayet edildiği halde an'ane tarikiyle gelen rivayette böyle bir durum yoktur.[1772][86]

150 - 151. Secde Organları

889. ...İbn Abbas'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Yedi (organ) üzerine secde etmekle, saç ve elbiseyi toplamamakla emrolundum"
Hammad "Peygamberimiz (bunlarla) emrolundu" (şeklinde) rivayet etti.[1773][87]

Açıklama

Bu hadisin "Peygamberinize emrolundu" ve "Peygamber (s.a.) "ben emrolundum dedi" şeklinde farklı ifâdelerle nakli sadece Ebû Dâvûd'da görülmektedir. Meselâ bu hadis Müslim'in rivayetinde aynen şöyledir: "Peygamber (s.a.) yedi şey üzerine secde etmekle emrolundu. Saçlarım ve elbisesini toplamaktan da nehyedildi."
Bezlu'l-mechûd sahibinin dediği gibi, "esasen bu gibi farklı rivayetlere, kendilerine aynı derecede güvenilen râvilerin ifadeleri arasında fark olduğu zaman yer verilir. Burada ise, Hammâd'ın karşısında Hammâd'a denk ve Hammâd'ın rivayetine aykırı düşen bir rivayet yoktur. Herhalde bu ifadelerin ikisi de Hammâd'ın rivayet edildiği için müellif ikisine de yer vermiş olsa gerek. Yahutta musannif bu iki farklı rivayete yer vermekle bu hadisi "Peygamber, ben emrolundum buyurdu" şeklinde rivayet eden kimselerin de bulunduğuna işaret etmek istemiştir." "Bana şeyhlerim Müsedded ile Süleyman "Peygamber, ben emrolundum" buyurdu şeklinde rivayet ettiler ama ben Hammâd'ın rivayetine de yer verdim" demek istemiş de olabilir."
Bir numara sonra gelecek olan hadis-i şeriften anlaşıldığına göre bu hadis-i şerifte kast edilen yedi organdan maksat alın, eller, dizler ve ayaklardır.

"Peygamberiniz emrolundu" cümlesi, bu emrin Peygamber (s.a.)'e ait özel bir emir olduğunu ifâde ediyorsa da ulemâdan bazıları "yedi organ üzerine secde etmek Resûl-i Ekrem (s.a.)e olduğu gibi ümmetine de farzdır" demiştir.[1774][88]

Secde Organlarına Dair Görüşler

1. İmam Şafiî'den bir rivayete göre yedi âzâ üzerine secde etmek ümmet üzerine de farzdır. Hanbelî uleması da bu görüşü benimsemiştir. Bu âlimlere göre yedi organın hepsinin bir anda secdeye varması şart olmakla beraber bütünüyle varmaları şart değildir. Her azadan bir kısmının secdeye varmış olması namazın sıhhati için yeterlidir. Delilleri de mevzuumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisidir.
2. Ebü Hanife'ye, Mâlikîlere ve fıkıh âlimlerinin çoğunluğuna göre ise sadece alın üzerine secde etmek farzdır. Diğer organlar üzerine secde etmekse sünnettir. İmam Şafii'nin bir görüşü de böyledir.
3. el-Müeyyed billah iki ayağı bu yedi organdan istisna etmiştir.
4. Hadisin zahirine göre secdeye varırken bu organların açık olması gerekmez. Çünkü bunları yere koymakla secde hasıl olur. Ancak dizler avret mahalli olduğundan namazda dizlerin açılamayacağı üzerinde ulemâ ittifak etmiştir. Aynı şekilde ayakların namazda açık bulundurulması da şart değildir. Çünkü Allah Teâlâ, ayağa mest giyip üzerine mesh edilmesine izin vermiştir. Eğer ayağı namazda açık bulundurmak farz olsaydı, mestlerin namaz esnasında çıkartılmasını emrederdi. Bu da abdestin bozulmasına sebep olurdu. Ellerin açılmasında ise, ihtilâf vardır. Ulemânın büyük çoğunluğuna göre elleri secdeye koyarken çıplak bulundurmak şart değildir. Delilleri de bu hadis-i şeriftir: "Peygamber (s.a.) bize Benî Abdileşhel mescidinde namaz kıldırdı. Onu secdeye vardığı zaman elbisesi içinde bulunan ellerini yere koyarken gördüm."[1775][89]
İmam Şafiî'ye göre eller hakkında iki görüş vardır:
a. Alın gibi elleri de açarak secde etmek farzdır.
b. Elleri açmak farz değildir.
5. Hanbelîlere göre, elleri kapalı bulundurmak mekruhtur.
6. Alnın secde esnasında açık bulundurulup bulundurulmayacağı mevzuunda da ulema arasında farklı görüşler vardır. Davûd-ı Zâhirî'ye,

Şafiî alimlerine ve bir rivayette Ahmed b. Hanbel'e göre secde esnasında alnı açık bulundurmak farzdır. Sarığın dolaması üzerine secde etmek caiz değildir. Bu görüş aynı zamanda İbn Ömer, Ubâde b. es-Sâmit, İbrahim en-Nehaî, İbn Şîrîn, Meymûn b. Mihran, Ömer b. Abdüaziz ve Ca'de b. Hübeyre'nin de görüşüdür. Delilleri ise şu hadis-i şeriftir:

"Rcsûlullah (s.a.) alnının üzerine sarık dolamış olduğu halde yanında namaz kılan bir kimse gördü de hemen onun sarığını alnından çözüp çıkardı"[1776][90]

Saîd b. el-Müseyyeb, el-Hasen, Bekr el-Müzenî, Mekhûl ve ez-Zührî'ye göre ise, alnı açmak farz değildir. Nitekim İmam Ebû Hanife ile İmam Ev-zâî, İshak ve bir kavlinde İmam Ahmed de bu görüştedir. Bu görüşü aynı zamanda ulemânın büyük çoğunluğu da paylaşmaktadır. Ancak bu zatlara göre her ne kadar alnı açık bulundurmak farz değilse de kapalı bulundurmak mekruhtur. Delilleri ise, Ebû Nuaym'ın HilyeMe İbn Abbas'dan, Ta-berânî'nin İbn Ebî Evfâ'dan, İbn Adiyy'in Câbir'den rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir: "Peygamber (s.a.) sarığının dolamı üzerine secde ederdi." Lâkin bu hadis zayıftır. Hatta Ebû Hatim bu hadisin tamamen asılsız olduğunu söylemiştir. Beyhakî de bu hadis hakkında aynı görüştedir.

Bununla beraber bu hadisin sabit olduğu kabul edilse bile Resûl-i Ekrem (s.a.)'in rahatsızlığıyla ilgili olduğu söylenebilir ki bu da iki hadisin arasını uzlaştırıcı bir yol olur.[1777][91]

Hanefî kitaplarından el-Hidâye'de; "Eller, dizler ve ayaklar üzerine sedce etmek farz değildir" denilmiş, fakat tbn Hümâm vâcib olduğunu söylemiş ve bu, en mutedil görüş kabul edilmiştir.

El-vâkıât isimli eserde secde halinde dizlerini yere koymayan kimsenin namazının sahih olmayacağı bildirilmektedir. Hulâsa secdede ellerle ayakların yere konması hususunda Hanefilerden farz, sünnet, vâcih olduğuna dair üç kavil zikredilmiştir.

7. Namazda saçını veya elbisesini toplamak mekruhtur. Bu hal cumhûr-ı ulemâya göre, namaz içinde de namaza girmezden önce de mekruhtur. Bunun hikmeti kibir ve gururluya benzemektir. Halbuki makam tevazu makamıdır. Yalnız namazı bozmaz. Fakat Hasan el-Basrî'nin "Bundan dolayı namazı yeniden kılmak lâzımdır" dediği rivayet olunur.[1778][92]

890. ...îbn Abbâs'dan rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Ben yedi organ üzerine secde etmekle emrolundum." (Şu'be) bazan, "ben emrolundum" yerine "Sizin Peygamberiniz emrolundu" derdi.[1779][93]

Açıklama

Bu hadisin râvilerinden Şu'be b. el-Haccâc, bu hadisle ilgili rivayetlerinin bazısında Resûl-i Ekrem'in sözlerine "Ben emrolundum" şeklinde, bazısında da "Sizin peygamberiniz emrolundu" diye başladığını ifâde etmiştir ki, iki rivayet şeklinin arasında temelde bir fark yoktur. Çünkü her iki ifâde şeklinde de emreden Allahu Teâlâ Hazretleri, emrolunan da Resûl-i (s.a.)'dir. Ancak birinci şekilde Resûl-i Ekrem (s.a.) kendisinden "ben" diye birinci şahıs olarak bahsettiği halde ikincisinde üçüncü şahıs gibi "sizin Peygamberiniz" diye bahsetmiştir.
Bu hadisle ilgili görüşler bir önceki hadisin açıklamasında geçmiştir.[1780][94]

891. ...el-Abbâs b. Abdilmuttalib[1781][95] 'den; Resûlullah (s.a.)'ı şöyle buyururken işittiği rivayet olunmuştur: "Kul secde ettiği zaman yedi organı da onunla beraber secde eder; yüzü, elleri, dizleri ve ayakları."[1782][96]

Açıklama

"Yüz” Men maksat, alın ve burundur. Yüz ve çene değildir.Bu mevzuda ulemânın icmâı vardır.Nitekim Müslim'in îbn Abbâs'tan rivayet ettiği şu hadis-i şerif bunu açıklamaktadır:
Abdullah b. Abbâs'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.) "Ben yedi kemik (yani) alın, burun, eller, dizler ve ayaklar üzerine secde etmekle, saç ve elbisemi toplamamakla emrolundum"[1783][97] buyurmuştur. Esasen alın ve burun dışında bir organı yere koyarak secde etmek islâm dininin tanıdığı bir secde tarzı değildir. Burun üzerine secdenin hükmü de ulemâ arasında ihtilaflıdır. Ulemânın bazılarına göre alnın üzerine secde etmek kâfidir. Burnun yere değmesi şart değildir. Bu görüş îbn Ömer, Atâ, Tavus, Hasan el-Basrî, İbn Şîrîn, Kaasım, Salim, Şa'bî, Zührî, Mâlik, Ebû Yûsuf, Ebû

Sevr, (Rahirnehümüllah) ve meşhur kavline göre İmam Şafiî'den rivayet olunmuştur. Bu âlimlere göre alın üzerine secte etmek farz, burun üzerine secde etmek sünnettir.
Hanefî ulemâsının bu mevzudaki görüşlerini M.Zihni Efendi şöyle anlatıyor: "Secdede alın ile beraber burnun da konması vâcibdir. Sadece alnın konması ile secde, daha sıhhatli olan kavle göre sahih olmaz. Çünkü esah ' olan Ebu Hanife hazretlerinin bu meselede İmameynin kavline dönmüş olmasıdır."[1784][98] Tam secde ise, vâcibleri ve sünnetleri yerine getirilerek yapılan secdedir. O da tamamiyle elleri, dizleri ve ayakların parmak uçlarını, burun ve alnı yere koyarak gerçekleşir. Daha önce de temas edildiği vecihle ayağın dış yüzünü yere doğru getirerek yapılan secde kâfi görülmemektedir. Zira ayağın dış yüzü secde mahalli değildir. Bu bakımdan ayağın secdesi demek parmakların iç kısımlarının yere gelmesi demektir. Bu mevzuda Ömer Nasuhi Bilmen Efendi şunları söylüyor: "Secdede elleri, dizleri yere koymak herhalde farz değildir. Belki sünnettir, tki ayağın veya bir ayağın parmakları yere konulmadıkça secde caiz olmaz. Muhtar olan kavi budur. Bir ayağın yalnız bir parmağını veya-ayağın yalnız üstünü yere koymak kifayet etmez."[1785][99] Hanefî kitaplarından el-Hidâye'de "ellerle dizler ve ayaklar üzerine secde etmek farz değildir" denilmiş, fakat Kemal İbnu'l-Hümâm bunun vâcib olduğunu söylemiş ve bu görüşün en mutedil bir görüş olduğunu da ilâve etmiştir.[1786][100]

892. ...İbn Ömer, (hadisi Resulullah (s.a.)'a) ref ederek O'nun şöyle buyurduğunu haber vermiştir: "Eller de yüz gibi secde ederler. Öyleyse biriniz yüzünü (yere) koyduğu zaman ellerini de koysun, onu (secdeden) kaldırdığı zaman onları da kaldırsın."[1787][101]

Açıklama

Hadis-i şerifte söz konusu olan ellerin alınla beraber yere konması meselesi ulemâ arasında ihtilaflıdır. Bu mevzuda Şafiî âlimlerinden Nevevî diyor ki: "Bu hususta İmam Şafiî (r.a.)den iki görüş rivayet olunmuştur. Bunların birine göre ellerle dizlerin ve ayakların hepsine secde ettirmek farz değil, fakat müstehabtır. İkinci görüşe göre hepsine secde ettirmek farzdır. İmam Şafii bu görüşü tercih etmiştir. Binaenaleyh bu uzuvlardan bir tanesine

secde ettirmeyenin namazı sahih değildir. Ancak ayaklarla dizleri çıplak bulundurmak farz değildir. Ellerin çıplak bulundurulması mevzuunda da Şafiî'den yine iki zıt görüş nakledilmiştir:
1. Alın gibi elleri de çıplak bulundurarak secde etmek farzdır.
2. Secde ederken elleri çıplak bulundurmak farz değildir.
Hanefi kitablanndan el-Hidâye'de "Ellerle dizler ve ayaklar üzerine secde etmek farz değildir" denilmişse de, bunun vâcib olduğunu söyleyen îbnu'l-Humâm'ın sözü buna tercih edilmiştir.[1788][102]

151 -152. İmama Secdede Yetişen Nasıl Hareket Eder?

893. ...Ebû Hureyre(r:a.)'den; demiştir ki: Resûlullah(s.a.) şöyle buyurdu: "Biz secdede iken namaza yetiştiğinizde hemen secdeye varınız ve bu secdeyi (namazdan) bir rekat saymayınız. Kim rükû a yetişirse, namaz(ın kıyam ve kıraatin)a da yetişmiş olur."[1789][103]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte mesbûkun haii söz konusu edilmektedir.Bıhndıgı gibi mesbuk , imama birinci rekattan sonra yetişip namazın ancak geri kalan kısmını cemaatle kılan kimsedir. Böyle bir kimse imama ruku'da veya secdede yetiştiği zaman hemen tekbir alıp namaza başlar. Eğer sübhâneke duasını okuduğu takdirde imama rükû ve secdede yetişebileceğini tahmin ederse, onu okur. Değilse okumaz ve hemen rüku' ve secdeye gider. İmama secdede iken yetişen kimse, hadis-i şerifte .beyân edildiği gibi, o secdenin ait olduğu rekâtı kılmış sayılmaz. Fakat yine de imama böyle secdede yetişen kimse imama uyarak secdeye varmalı, imamın ayağa kalkmasını beklememelidir. Hadiste rekat kelimesi "rükû" mânâsında kullanılmıştır. Aslında "rek'at" namazda kıyam, rüku ve iki secdenin toplamıdır. Fakat burada "rek'at" kelimesi mecazen rükû' anlamında kullanılmıştır. İmama secdede yetişen kimsenin o secdenin ait olduğu rek'âta yetişememiş olduğunda ilim adamları arasında görüş birliği vardır. Ayrıntıları ile ilgili mezhep görüşleri şöyledir:'
1. Mâlikîlere göre rüku'da imama yetişen kimsenin, o rükuun ait olduğu rekata yetişmiş sayılabilmesi için, imam başını rüku'dan kaldırmadan önce ellerini dizlerinin üzerine koymuş olması yeterlidir. Rüku' için gerekli olan

ta'dil-i erkânı da imam başını kaldırdıktan sonra gerçekleştirerek imama kıyâmda yetişebilir.
2. Şafiîlere göre ise, mesbûkun o rekâta yetişmiş sayılabilmesi için imam rüku'dan başını kaldırmadan önce rüku' ile ilgili ta'dil-i erkânı gerçekleştirecek şekilde rüku'a varması lâzımdır.
3. Hanbelîlere ve Hanefîlere göre ise, mesbûkun imam kalkmadan önce mutlak surette rükû'a varması o rek'ata yetişmiş sayılması için yeterlidir. İmam Zufer'e göre ise, imam rükû'da iken namaza yetişip iftitah tekbiri alan kimse rüku'a varmasa da yine o rekâta yetişmiş sayılır.[1790][104]
Bilindiği gibi şerîatte rüku namazda sırt ile başın birlikte eğilmesine denir. En az haddi ellerin dizlere değecek derecede belin eğilmesidir.[1791][105] Namaz kılan kimsenin rüku için sadece başım eğmesi yeterli değildir. Eğer, eğilmesi rüku' vaziyetine yakınsa sahihtir ve rüku sayılır. Kıyama yakınsa sahih olmaz ve rüku sayılmaz. İmama rükuda yetişen kimse ayakta hem iftitah hem de rüku' tekbîri olarak bir tekbir alıp sonra rüku'a gider, bu tekbiri rüku'a yakın bir vaziyette almış olsa namazı bozulmuş olur.
4. Takıyüddin es-Sübkî gibi bazı Şafiî muhaddislerine ve bazı ilim adamlarına göre ise rüku'a yetişmek o rüku'un ait olduğu rek'ata yetişmek için kâfi değildir. Bunun için mutlaka kıyam ve kıraat'de yetişmiş olmak lâzımdır. Delilleri 572 numaralı hadistir.[1792][106] Çünkü bu hadiste namazın imamla kıhnamayan kısmının imam selâm verdikten sonra tamamlanması istenmektedir. Buna göre imama rükû'da yetişen kimse için kıyam ve kıraat fevt olduğuna göre, imam namazı bitirdikten sonra ayağa kalkarak kıyam ve kıraati daha sonra da rüku' ve secdeleri tamamlaması gerekir.
Açıklamakta olduğumuz hadis-i şerif imama rüku'da yetişenin o rekata yetişmiş sayılacağı görüşünde olan ulemânın delilidir.[1793][107]

152 - 153. Burun Ve Alın Üzerine Secde Etmek

894. ...EbûSaid el-Hudrî (r.a.)'den; Resûlullah (s.a.)'ın, halka namaz kıldırdığı alnında ve burnunun ucunda namaz(daki secdesin)den, (mütevellid) çamur izleri görüldüğü rivayet edilmiştir.[1794][108]

Açıklama

Söz konusu olaya şâhid olan, Ebû Saîd el-Hudrî'dir. Buhârî'-nin rivayetinde bu durum açıklandığı gibi olayın bir Ramazan ayının son on gününde ve sabah namazında cereyan ettiği de açıkça ifâde edilmektedir.

Bu hadis-i şerif namazda alın ile beraber burnun da yere konması gerektiğini ifade etmektedir. Ancak bu mevzuda ulemâ arasında ihtilâf vardır. Şöyle ki:

1. İmam Ahmed, Evzâî, İshâk, Muhammed, Ebû Yûsuf, Saîd b. Cübeyr, en-Nehaî ve Mâliki ulemasından îbn Hubeyb'e göre alnı secdeye burunla beraber koymak farzdır. Bunlardan sadece birisi üzerine secde etmek yeterli değildir.Delilleri bu hadis ile Tirmizî'nin rivayet ettiği; "Resûlullah (s.a.) secdeye vardığında burnunu ve alnını iyice yere dayar, kollarını yanlarından ayınr ve ellerini omuzlarının hizasına koyardı" anlamındaki hadisdir.[1795][109]

2. Maliki ulemâsına göre alnı yere koymak farzdır. Küçük bir kısmının yere konmasıyla bu farz gerçekleşmiş olur. Alın iki kaş ile baş arasında kalan kısımdır. Alnın tamamının yere konması ise, mendûbtur. Aynı şekilde burun üzerine secde etmek de mendûbtur. Terk edildiği takdirde namazın iadesi lâzım gelir. Çünkü burnun alınla beraber konmasının vâcib olduğunu söyleyenler de vardır. Bu görüşü de nazar-ı itibara alarak namaz, vakti içinde iade edilmelidir. Delilleri İbn Ebî Şeybe'nin Câbir'den rivayet ettiği şu hadis-i şeriftir: "Resûluüah (s.a.)i saçların üzerinde bulunan alnın en üst kısmına secde ederken gördüm". Bu hadiste tarif edildiği şekilde yapılan secdede burnun yere değmesi imkânsız olduğu için Mâlikîler burnu yere koymanın farz olmayıp sadece mendûb olduğu hükmüne varmışlardır. Ancak bu hadisi Dârekutnî de rivayet etmiş ve hadisin zayıf olduğunu söylemiştir.

3. Şâfiîlerle Hanbelîler de 891. numaralı hadis-i şerifi delil getirerek secdenin gerçekleşebilmesi için en az alın, iki el, iki diz, iki ayak olmak üzere yedi organın yere değmesini şart görürler. Ancak bu organların her birinden sadece bir kısmının yere değmesi secdenin sıhhati için yeterlidir. Bir de Hanbelîler ayrıca burnun bir kısmının da yere değmesini, Şâfiîler de ellerin iç kısmıyla ayak parmaklarının alt kısmının yere değmesini şart koşmuşlardır.[1796][110]

4. Hanefî ulemasına göre şeriatta secde yüzün bir miktarım saygı ile yere koymaktır. Çünkü her tarafını koymak müşkil olacağı için emredilen şey yüzün bir kısmını koymakla yerine gelir ki, o da burun ile beraber yüzün en yüksek kısmı olan alındır. Yanak, şakak ve alnın üstü (kılların bulunduğu yer) ve çene bundan hariçtir. Yani onlar secdeye konacak yerler değildir. Zira onların konmasıyla tazim meşru olmamıştır. Bundan dolayı onlarla secde yerine getirilmiş olmaz.
Secde, yalnız burnu yere koymakla değil, ancak alnın, el ve dizlerden birinin yere konması ve bunların konacağı yerin temiz olması ile yerine gelebilir. Aksi halde kabul edilen görüşe göre mekruh olur. Alnın her tarafını yere değdirmek icmâen şart olmayıp onun bir kısmını değdirmek bile yeterlidir.Fakat ekser kısmının konması burnun konması gibi vâcibdir.[1797][111]

895. ...Bu hadisin (bir benzerini de) Muhammed b. Yahya, Ab-durrezzak vasıtasıyla Ma'mer'den nakletmiştîr.[1798][112]

153 - 154. Secde Nasıl Yapılır?

896. ...Ebü İshâk dedi ki: el-Berâ b. Âzib bize (secdeyi) öğretti. Ellerini (yere) koydu, dizlerinin üzerine çöktü, arkasını yukarı dikti ve; "işte Resûlullah (s.a.) böyle secde ederdi" dedi.[1799][113]

Açıklama

Her ne kadar el-Berâ b. Âzib Hazretlerinin açıkladığı ve öğrettiği şeyin ne olduğu, metinde geçmiyorsa da Nesâî'nin rivayetinde bunun secde olduğu açıkça ifâde edilmektedir. Bu bakımdan biz Nesâî'nin metninde geçen "secdeyi" kelimesini tercümemizde parantez içinde verdik.
Yine "ellerini" kelimesinden maksat, ellerin iç kısmı yeni avuçlardır. Nitekim bu kelime Ahmed b. Hanbel'in rivayetinde "avuçlarım açtı" şeklinde[1800][114], Nesâî'de ise, "ellerini yere koydu" şeklinde ifâde edilmektedir.[1801][115]

897. ...Enes(r.a.)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) (şöyle) buyurmuştur: "Secdede i'tidal üzere bulununuz. Hiçbiriniz köpeğin yayması

gibi kollarım yaymasın"[1802][116]

Açıklama

Metinde geçen "itidal üzere bulununuz" sözünden maksat, "tamamen büzülerek kollarınızı yanlarınıza, karnınızı da uyluklarınıza bitiştirmediğiniz gibi, kollarınızı da tamamen gerilerek köpeğin yaptığı gibi yere sermeyiniz. Bilakis secde-halinde ellerinizi yere koyarak dirseklerinizi kaldırınız, iki taraftan kanat gibi açınız, karnınızı da uyluklarınızdan uzak tutunuz" demektir.
Dirsekleri yerden kaldırarak koltukların altı görünecek derecede açmak bütün ulemâya göre müstehabtır. Bunu terk eden namaza karşı isâet işlemiş olur. Binaenaleyh namaz sahih fakat kerâhet-i tenzihiyye ile mekruhtur.
Ulemâ buradaki hikmeti şöyle açıklamıştır: "Bu şekilde namaz kılmak kibirden uzak, tevâzuya daha uygun, alınla burnun yere secde etmelerine daha müsait ve tembellerin haline benzemekten daha uzaktır. Çünkü-kollarım yere sererek secde eden kimse, hadis-i şerifte de bildirildiği vecihle köpeğin yere serilerek yatmasına benzer. Böyle bir kimsenin bu şekildeki hali onun namaza ehemmiyet vermediğini gösterir."
Resûl-i Ekrem Efendimizin, kollan bu şekilde yere sermeyi köpeğin yatışına benzetmesi, ümmetini bu davranıştan tiksindirmek ve uzaklaştırmak içindir. Tirmizî bu hadisle ilgili olarak, "ilim ehline göre amel bu hadis üzeredir" demiştir.[1803][117]

898. ...Meymûne(r.anhâ)dan; Peygamber (s.a.)'m secde ettiği vakit (ayaklarıyla) kollarının arasını açık bulundurduğu, kollarının altından bir kuzu geçmek istese geçebileceği rivayet edilmiştir.[1804][118]

Açıklama

Secde hâlinde kollarını açarak karnını kasıklardan ayırmak erkekler için sünnettir. Nitekim M.Zihni Efendi namazın sünnetlerini anlatırken şunları söylemiştir: "Erkekler için secdede, karnını uyluklarından, dirseklerini yanlarından ve kollarını yerden uzak tutmak sünnettir." Çünkü Hadis-i şerifte "secdede yere yayılma, ellerin üzerine dayan, pazularım, yanlara çıkar. Eğer böyle yaparsan her uzvun secde etmiş olur" buyurulmuştur.

Kolları yanlardan ayırma kalabalık değilken sünnettir. Cemaatin çokluğunda, haram olan eziyetten kaçınmak için bu sünnet terk olunur. Kadınlar (ve hünsâlar) bu hususta erkeklerin aksine olarak kollarını yanlarına bitiştirirler, karınlarım da uyluklarına yapıştırırlar."[1805][119]
îbn Battal'm beyânına göre, vücût yere ağır gelmesin diye kollar yana açılır. Zira "Yere hafifliğinizi veriniz" şeklinde rivayet vardır.[1806][120]
Ashab-i kiramdan Enes b. Mâlik ile Ebû Said el-Hudrî ve Ali b. Ebî Tâlib (r.a.) Hazretleri secde halinde iken dirseklerini açarlarmış. Hasan el-Basrî ile İbrahim en-Nehaî'nin görüşleri de böyledir. Yine ashab-ı kirâm'-dan Ebû Zer, İbn Mes'ûd ve İbn Ömer (r.anhum) ileride gelecek olan 902 numaralı hadis-i şerifle amel ederek dirsekleri yere koymayı ve üzerlerine dayanmayı caiz görürlermiş. Nitekim İbn Sîrîn'in görüşü de böyledir.[1807][121]

899. ...îbn Abbâs'tan; demiştir ki: "(Bir defa yanlarıyla) kolları arasını açmış bir halde (secdede bulunurken) arka tarafından Peygamber (s.a.)'in yanına geldim de koltuklarının beyazlığını gördüm."[1808][122]

Açıklama

Bazı ilim adamları bu hadîş-i şerife ve benzerlerine bakarak "îbn Abbâs (r.a.) gerçekten Resul-i Ekrem (s.a.)'in koltuklarının alt kısmındaki bembeyaz tenini görmüştür. Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.)'in koltuk altlarında kıl yoktu. Bu onun hasâisinden (özeliklerinden) idi" demişlerse de, Irakî buna itiraz ederek, "Resûl-i Ekrem'e ait bir özelliğin sabit olabilmesi için açık bir delilin bulunması gerekir. Halbuki onun koltuk altlarında kıl bulunmadığına dair herhangi bir delil bulunmamaktadır. Bu mevzuda sadece ihtimâle dayanarak hüküm vermek doğru değildir" demiştir. Nitekim Tirmizî'nin rivayetinde yer alan şu hadis-i şerirde Irakî'nin görüşünü doğrulamaktadır: "Abdullah b. akra el-Huzâî'den; demiştir ki: "Babamla beraber Nemire ovasında idim. Bir kafjle geldi. Bir de gördüm ki Resülullah (s.a.) namaza durmuş" Abdullah dedi ki: Onun koltuklarının tüylerine bakıyor ve (siyah kılların altında) beyaz derisini görüyordum."[1809][123] Esasen burada geçen "Ufre" kelimesinin "saf olmayan beyazlık" anlamına geldiği düşünülürse, görülen beyazlığın siyah kılların altında kalan tenin beyazlığı olduğu kolayca anlaşılır.

Hadisimiz secde esnasında kolların yanlardan ve koltuklardan ayrılmasına delâlet ediyor. Şöyle ki; Peygamber (s.a.) kollarım yanlarına yapıştırmış olsaydı, Hz. İbn Abbâs'm koltuk altlarının beyazlığını görmesi mümkün olmazdı. Ancak bilindiği gibi bu durum erkekler içindir. Kadınlarla hünsâlar ise, kollarını açmazlar. Bilakis toplanarak secde ederler. Çünkü onlar hakkında matlûb olan tesettürdür.[1810][124]

900. ...Allah Rasûlü'nün ashabından olan Ahmer b. Cez' (şöyle) demiştir: "Resûlullah (s.a.) secdeye vardığı zaman pazularıni (kendine zahmet verecek şekilde iyice) yanlarından ayırırdı. Hatta biz kendisine acırdık."[1811][125]

Açıklama

Bu hadis-i şerif Resûlullah (s.a.)'ın namaz kılarken secde halinde kolları yanlardan ayrı tutmak hususunda ne kadar titiz davrandığını, pek açık bir şekilde ifade etmektedir. Bu mevzu ile ilgili görüş ve hükümlere daha evvel (897 - 898) numaralı hadislerin açıklamasında temas etmiş bulunmaktayız.[1812][126]

901. ...Ebû Hüreyre (r.a.)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Biriniz secdeye vardığı zaman köpeğin yayıldığı gibi ya> »İmasın, uyluklarını birleştirsin."[1813][127]

Açıklama

Bu nacdis~i §ertfsecde hâlinde iken uylukların bitiştirileceğine delâlet etmektedir. Ancak Resûl-i Ekrem'in namazı ile ilgili olarak Ebû Humeyd'in rivayet ettiği hadis-i şerifler buradaki emrin vücûba değil nedbe delâlet ettiğini göstermektedir. Bu bakımdan ulemâ, "Buradaki uylukları bitiştirme emrinin hükmü mendubtur" demişlerdir. Çünkü Ebû Humeyd'in rivayet ettiği hadisler Resûl-i Ekrem (s.a.)'in secde halinde iken uylukların arasını açtığım ifâde etmektedirler. Ulemânın beyânına göre Resûl-i Ekrem (s.a.)'in secde esnasında uyluklarını birleştirdiğini ifâde eden hadisler mendubluğa, ayırdığını ifâde eden .hadisler de cevaza delâlet etmektedir.[1814][128]

Avnu'l-Mâbûd sahibi ise, hadis-i şerifte geçen "uyluklarını birleştirsin" cümlesinin, daha önce geçen "Resûl-i Ekrem (s.a.) secdeye vardığı zaman uyluklarının arasını açardı. Karnını uyluklar/ üzerine koymazdı" mealindeki 735 numaralı hadis-i şerife ters düştüğünü söylemiş ve Şevkânî'nin bu mevzudaki şu sözlerini de kendi görüşü için delil getirmiştir.'*Bu hadis uylukların arasının secde esnasında açık bulundurulacağına ve karnın uyluklardan uzak tutulacağına delâlet etmektedir. Bu mevzuda ulemâ ittifak etmiştir.”[1815][129]

Ancak Bezlu'I-Mechûd sahibi diyor ki; "Bu iki hadis arasında bir çelişki yoktur. Çünkü (735 numaralı) hadis-i şerifte geçen "uyluklarının arasını açık tutardı" cümlesinin mânâsı, "uyluklarla karın arasını açık bulundurdu" demektir. Nitekim İbn Nüceym'de "Bahru'r-râik" isimli meşhur eserinde bu hadise böyle mânâ vermiştir. Esasen Şevkânî'nin "bu mevzuda ulemâ ittifak etmiştir" sözü isabetli değildir. Çünkü her ne kadar secde esnasında karnın uyluklardan uzak tutulacağında ulemâ ittifak etmişse de iki uyluk arasının açık bulundurulacağına dair ulema arasında ittifaktan söz etmek mümkün değildir. Sadece Şafiî ulemasından bazı kişiler secde halinde uylukların birleştirileceğinden bahsetmişlerse de Hanefî ve Mâlikî kitablannda böyle bir ifâde görmedim. Ancak Şafiî fıkhına dair olan et-Tevşîh ve Neylü'l-Me'rib isimli eserlerde ik"i uyluk arasındaki mesafenin bir karış olacağı ifâde edilmektedir. Yine ayrıca eş-Şâmî de rük'u ve secdede topukları birleştirmenin sünnet olduğunu söylemişse de bu görüş "el-Fetâva es-Sa'diyye" isimli eserde reddedilmiştir."[1816][130] Fakat açıklamakta olduğumuz hadisin ravilerinden "Derrâc" tenkid edilmiş ve onun hakkında İmam Ahmed ve Nesâî, münkerü'l-hadis, tâbirini kullanmışlardır ki bunun anlamı, "rivayet ettiği hadisiler zabt ve adalet bakımından kendi seviyesinde bulunan kimselerin rivayetlerine muhalif" demektir. İbn Adiy ile Dârekutnî ve Ebû Hatim de bu râviyi tenkitten geri durmamışlardır.[1817][131]

154 - 155. (Zaruretten Dolayı) Elleri Yanlardan Ayırmamaya İzin Verilmesi

902. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.)'in ashabı açıldıkları (kollarını yânlardan; karınlarını uyluklarından ayırdıkları)

zaman, secdenin kendilerine zor geldiğinden yakındılar. (Hz. Peygamber) "dizler(iniz)den yararlanın" buyurdu.[1818][132]

Açıklama

Secde anında kolları yanlardan ayırarak kanat gibi germek ve karnı uyluklardan ayrı tutmak, bilhassa secde uzatıldığı zaman insana zorluk vermeye başlar. Beş vakit namazın dışında gecelerin uzunca bir kısmını da namazla geçiren sahâbe-î kiram kollar açılarak secde etmenin kendilerine zor geldiğinden şikâyet etmeye başladılar. Bunun üzerine Resûl-i Ekrem (s.a.) Efendimiz onlara dizlerden yararlanmalarını tavsiye etti. Dizlerden yararlanmak Hattâbî'ye göre, secdeye inerken ve kalkarken ve secde halinde dirsekleri dizlerin üzerine koymak demektir.[1819][133] Secde halinde iken dirsekleri dizlerin üzerine koyunca karın da uylukların üzerine gelir. Bu da secde uzadığı zaman dirsekleri yere, karnı da uylukların üzerine koymanın caiz olduğunu gösterir. Ulemanın beyânına göre bu hadis-i şerif 898 numaralı hadisteki "kollarının arasını açık bulundururdu" cümlesinin farziyyet ifâde etmediğini gösteren bir karinedir. Bilindiği gibi mutlak emir farziyyet ifâde eder. Ancak onun farziyyet ifâde etmediğine dair bir karine bulunursa, o zaman farziyet ifâde etmekten çıkar. İşte bu hadis 898 numaralı hadis için böyle bir karine teşkil ettiği gibi, aynı zamanda Müslim'in el-Berâ' b. Âzib'den rivayet ettiği "secde ettiğin zaman avuçlarını yere koy, dirseklerini kaldır"[1820][134] hadis-i şerifindeki "dirseklerini kaldır" emri için de bu mânâda bir karine olmaktadır. Bu durumda secdede iken kolları germek ve karınla kasık arasını açık bulundurmak farz değil, müstehabtır. Bunu terk eden kimsenin namazı sahihtir. Ancak müstehabı terk ettiği için kerâhet-i tenzihiyye ile mekruhtur. Fakat kadın bu hususta erkeklerden farklıdır. Çünkü kadın namazda devamlı toplu durur ve büzülür. Yani secdede ayağının parmaklarım dikmez, pazularını germez, kollarım yere döşer, karnını uyluklarına bitiştirir. Çünkü böyle yapmak tesettüre daha uygundur. Kadınlar için matlûb olan da tesettürdür. Zeylaî (r.a.) bu mevzuda şöyle demiştir: "Kadın namazda on yerde erkeklerden ayrılır:

1. Tekbirde iki elini omuzlan hizasına kadar kaldırır.

2. Sağ elini sol eli üzerine, memeleri altına koyup el bağlar.

3. Secdede karnını iki uyluğundan ayırmayarak yapıştırır.

4. Celsede ellerini iki uyluğu üzerine parmak uçları dizlerine varacak şekilde koyar.
5. Koltuğunu secdede açmaz.
6. Teşehhüdde teverrük yapar, yani sol yanı üstüne oturup iki ayaklarını sağ tarafından çıkarır.
7. Rükû"da parmaklarını açmaz.
8. Erkeklere imam olamaz.
9. Cemaat olmaları mekruhtur.
10. Cemaat olurlarsa, imam onların ortasına durur."[1821][135]

155 - 156. (Kıyamda) Elleri Böğrüne Koymak Ve Kalçalar Üzerine Oturup Elleri Yere Dayamak

903. ...Ziyâd b. Subeyh ei-Hanefî'den; demiştir ki: İbn Ömer (r.a.)'in yanında namaz kıldım ve (namazda) ellerimi böğrüme koydum. Namazı kılınca (bana şöyle) dedi: "Namazdaki şu hal asılmış kimse(nin hali gibi)dir. Resûlullah (s.a.) de bundan nehyederdi."[1822][136]

Açıklama

Sözlükte "hasıra" kelimesi böğür anlamına gelir. "Tahassür" ise, eli böğründe dikilmek demektir.kelimesi ise, kalçaları yere koyarak yan taraftan ellerin üzerine abanmak demektir. Ancak tarif edilen şekildeki oturuşun bu hadisle bir ilgisi olmadığından bu babın başlığında kelimesinin bulunmaması uygun olurdu. Çünkü hadis sadece kıyamda elleri böğründe durmakla ilgilidir.
Salb kelimesi, "asmakj asılmak" mânâsına gelir, İbn Ömer (r.a.) Hazretlerinin ifâdesinden anlaşılıyor ki, kıyamda bu şekilde duran kişinin manzarası ağaca asılan kişinin hâline benzer. Çünkü ağaca asılan kişi ellerini ağacın gövdesi üzerine sarkıtır. Böyle çirkin bir manzara arz etmekten korumak için Resûl-i Ekrem (s.a.) namaz kılarken kıyamda elleri böğründe durmaktan mü'minleri nehyetmiştir.
Bu nehyin zahirine bakan zahirî ulemâsına göre namazda elleri böğrüne koymak haramdır.
İbn Abbâs, Âişe, Mücâhid, İbrahim en-Nehaî, İmam Mâlik, Şafiî hazretleriyle Hanefî ve Hanbelî ulemâsına (r.a.) göre ise kıyamda elleri

böğründe durmak tahrimen mekruhtur. Bezlu'l-mechud sahibinin ifadesine göre metinde geçen "Salb" kelimesine başka mânâ verenler olmuşsa da bu mânâlar zayıf görülmüştür. Bu manalardan bazıları şunlardır:
1. Elinde asa tutarak buna dayanmak.
2. Namazda bir sûrenin sonundan sadece birkaç âyeti okuyarak okunacak süreyi kısaltmak,
3. Kıyamı rüku'u ve sücudu kısaltmak suretiyle namazı çabuklaştırmak.Ancak ulemânın muhakkik ve müdekkiklerine göre bu kelime "asılmış kimse" demektir ki, biz de tercümemizde bu mânâyı tercih ettik.
Kıyamda elleri böğründe durmaktan nehyedilmenin sebebi üzerinde de çeşitli görüşler vardır:
1. Bazılarına göre İblis devamlı surette eli böğründe gezdiği için namazda böyle durmak yasaklanmıştır. Yine îblis gökten yere eli böğründe inmiştir, (îbn Ebî Şeybe, İbn Abbâs'tan rivayet etmiştir).
2. Yahudilere benzemekten korunmak içini yasaklanmıştır.Çünkü onlar namazlarında ellerini böğürlerine koyarlar. (İbn Ebi Şeybe, Hz. Âişe'-den rivayet etmiştir).
3. Cehennem ehli elleri böğürlerinde istirahat ederler. (İbn Ebi Şeybe Hz. Âişe'den ve Mücâhid'den rivayet etmiştir. Beyhakî de Ebû Hûreyre'den rivayet etmiştir).
4. Musibete uğrayan kimselerin haline benzediği için yasaklanmıştır. Çünkü bir kimsenin başına bir musibet geldiği zaman elleri böğründe kalır. Bu görüş de Hattabî'ye aittir.[1823][137]

156 - 157. Namazda Ağlamak

904. ...Mutarrıf'ın babası (Abdullah b. Şıhhîr)dan demiştir ki: Resûlullah (s.a.)'i ağlamaktan dolayı göğsünde değirmen sesi gibi bîr sesle namaz kılarken gördüm.[1824][138]

Açıklama

Ahmed b. Hanbel ile Nesâî'nin rivayetinde bu hadis "göğsünde kaynayan bir tencere sesi gibi bir ses olduğu halde namaz kılıyordu” şeklinde ifade edilmektedir.Bu rivayetler gösteriyor ki Resûl-i Zişan Efendimiz, namazda

iken kendisini saran ilâhî atmosferin verdiği yüce duygularla zaten her an içinde kaynamakta olan aşk ateşinin cûş-ü hurûşa gelmesinden göğsünün volkanında kaynaşan lâvların hıçkırıklar hâlinde fışkırmasına engel olamamıştır. Ulemâ bu hadis-i şerife bakarak namazda ağlamanın caiz olduğu kanaatine varmışlardır. Nitekim Ali b. Ebî Tâlib (r.a.)'in rivayet ettiği şu hadis-i şerif de bu görüşü te'yid etmektedir: "Bedir günü bizim içimizde Mikdâd b. Esved'den başka bir süvari yoktu. O gece Resûl-i Ekrem (s.a.)i bir ağaç altında ağlayarak namaz kılarken gördüm. Bu hali sabaha kadar devam etti."

Ancak bu mevzuun ayrıntılarında ulemâ arasında bazı görüş ayrılıkları bulunmaktadır:

1. Hanefî âlimlerine göre Allah korkusu, Cehennem veya Cenneti hatırlama gibi dünyevî olmayan bir sebeple ağlamak namazı bozmaz. Çünkü bu durum o kimsenin huşu' içinde bulunduğunu gösterir. Namazda aranan şey ise, huşû'dur. Bu bakımdan bu şekildeki ağlamalar, namazda duâ ve teşbih hükmündedir. Hanefî ulemâsının bu mevzudaki delilleri de konumuzu teşkil eden hadis-i şeriftir. Ancak ağlamanın sebebi dünyevî sıkıntı ise, o zaman namaz bâtıl olur. Çünkü bu şekildeki ağlama o kişinin şahsî sıkıntılarını dile getirerek etrafmdakileri yardıma çağırma mânâsına gelir. Hanefî ulemâsına göre inlemek, ah-vah etmek de ağlamak gibidir. Ancak Ebû Yûsuf'a göre eğer ağlama esnasında aslî harflerden iki veya daha ziyâde harf çıkmışsa namaz bozulur. Fakat ziyâde harflerden iki harf çıkmışsa veya çıkan harflerden biri aslî, diğeri ziyâde harflerden ise, namaza zarar vermez.[1825][139] Bilindiği gibi alfabe harflerinden cümlesinde bulunan harfler ziyâde harflerdir. Bunun dışında kalan harfler ise, aslî harflerdir.

2. Mâlikî ulemâsına göre eğer ağlamak Allah korkusu veya âhiret düşüncesiyle olmuşsa, isterse yüksek sesle ağlamış olsun namaza zarar vermez. Fakat dünyevî bir düşünceden ileri gelmişse şu durumlar ortaya çıkar:

a. Eğer ses çıkarmadan ağlanmışsa namaz bozulmaz.

b. Eğer ağıt sesli ise, bunun hükmü namazda konuşmanın hükmü gibi iki şekilde mütelaa edilir:

Eğer kasden ağlamışsa azı da çoğu da namazı bozar. Unutarak ağlamışsa, çoğu namazı bozarsa da azı bozmaz.

Namazda inleyip ah-vah etmek, eğer maddi bir acıdan kaynaklanıyorsa, yüksek sesli bile olsa namaza zarar vermez. Çünkü bu adam elinde olmayarak ağlamaktadır ki, namazda konuşmanın ikinci şıkkına girer.
3. Şafiîlere göre ağlamanın sebebi ne olursa olsun, ağıt esnasında iki harf çıkmışsa namaz bozulur.
4. Hanbelîlere göre Allah korkusundan dolayı ağlama namaza asla zarar vermez.Fakat başka bir sebeple meydana gelen ağlamalar mutlak surette namazı bozar. Ancak ağlamaya engel olmak istediği halde engel olmaya gücü yetmezse, bu halde de ağlamak namaza zarar vermez.[1826][140]

157 - 158. Vesveseli Namaz Kılmanın Ve Namaz Esnasında Bazı Şeyleri Düşünmenin Keraheti

905. ...Zeyd b. Hâlid el-Cühenî'den rivayete edildiğine göre Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Kim güzelce abdest alır da gaflet etmeden (namazda olmanın uyanıklığı içerisinde) iki rekat namaz kılacak olursa, geçmiş günahları affolunur."[1827][141]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte bütün şartlarını, sünnetlerini ve âdabını yerine getirerek güzelce abdest aldıktan sonra gaflete düşmeden huzur-ı ilâhîde bulunmanın şuur ve idrâki içerisinde vesvesesiz olarak iki rekat namaz kılan bir kimsenin daha önce işlemiş olduğu günahlarının affedileceği müjdelenmektedir. Ancak bu hadis-i şerifi anlayabilmek için hadisin başlığında bulunan "vesvese" ve "hadisü'n-nefs" kelimelerini iyi anlamak gerekir. Kıymetli ilim adamlarımızdan Elmalılı Hamdi Efendi vesvese kelimesini şöyle açıklıyor: "Vesvese nedir? Keşşâf'jn ve Râğıb'ın de söyledikleri gibi esasen yavaş fısıltı yapmak, fiskos etmek gibi gizli sese, hems-i hafiye denilir. Huliyyât (zinet) hışıltısına, "vesvesü'l-haliy" denilmesi de bun^ -dandır. Kâm us'un kayd ettiği vecihle avcının ve köpeklerin yavaşça seslerine "vesvese" ve "vesvâs" denilmesi de bundandır. Bundan nefsin veya şeytanın kalbe attığı hayırsız, faidesiz, alçak, hatıra ve dağdağaya vesvese denilmek mütearef ve me'sûr olmuştur. Dilimizde mâruf olan da budur."[1828][142]

Hadisü'n-nefs kelimesine gelince îslâmî kaynaklara göre, bir iş yapmadan oriee insanın gönlünden geçen düşünceler, azim ve karar haline gelinceye kadar şu safhalardan geçer:

1. Hâcis safhası: Bir işi yapıp-yapmamak fikri iik defa kalbe doğunca buna "hâcis" denir.

2. Bu işi yapıp - yapmamak fikrinin kalbde bir müddet durması, cereyan ve deveran etmesi haline de "hatır" denilir.

3. Bundan sonra bu fikri yapıp yapmamak hususunda nefsin tereddüt etmesine "hadisü'n-nefs" denir ki, hadisin başlığında söz konusu olan mesele işte budur. Biz bu kelimeyi "bazı şeyleri düşünmek" şeklinde tercüme ettik.

4. Bundan sonra bir tarafı tercih etmek ciheti geliyor ki, buna da "hemm" derler.

5. Bundan sonra azim safhası gelir ki insanlar ancak bu safhada mes'ul duruma-gelirler. Bunun içindir ki bazı müfessirler "Göklerde ne var, yerde ne varsa (hepsi) Allah'ındır. Eğer siz içinizdekini açıklar, yahut gizlerseniz, Allah onunla sizi hesaba çeker."[1829][143] âyet-i kerimesindeki "içinizdeki" kelimesine "azm" mânâsı vermişlerdir. "Cenab-ı Allah ümmetimi nefislerinde-ki cereyan eden şeylerden (onlar kelam veyahut fiil sahasına çıkmadıkça) affeyledi. Onlardan dolayı sorumlu tutmaz" hadis-i şerifinin şerhinde ulemânın beyânına göre hâcis, hatır, hadis-i nefs safhalarında bulunan düşünceler mutlaka bağışlanmıştır. "Hemm" safhasında iyiliği düşünüp tercih etmeden dolayı sevab varsa da kötülüğü düşünüp tercih etmeden dolayı günah yoktur. Beşinci mertebeye gelince: Bu mertebedeki düşünceler için sevab veya günah vardır. Namaz dışında insanın kalbine gelen düşüncelerin safhaları ve sorumlulukları böyle ise de namaz içerisinde gönlü işgal eden düşünceler hadis-i şerifte vâdedilen mükâfata engeldirler. Hadisin başlığındaki ifâdeden anlaşılıyor ki, namazda vesveseye düşmek ve namazla ilgisi olmayan bir iş üzerinde fikir yürütmek musannif Ebû Davud'a göre mekruhtur ve hadis-i şerifteki müjdeye erişmeye engeldir. Çünkü her ne kadar bu gibi düşüncelerin gönle gelmemesi insanın elinde değilse de, bunların gönülde eğleşmesine engel olmak, bu düşünceleri o anda gönülden çıkarıp atmak insanın elindedir. Fakat namaz esnasında âhiretle ilgili işleri hatırlamanın veya düşünmenin

bir sakıncası yoktur. Nitekim Ömer (r.a.) şöyle buyuruyor: "Ben bazan orduyu nasıl hazırlayacağımı namazda düşünürüm."
Bazı ilim adamlarına göre hadis-i şerifte affedileceği müjdelenen geçmiş günahlardan maksat küçük günahlardır, büyük günahlar değildir. Bazılarına göre ise, kul hakkının dışında büyük-küçük bütün günahlar bu müjdenin kapsamına girmektedir.[1830][144]

906. ...Ukbe b. Âmiri'l-Cuheri'den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.); "Kim güzelce abdest alır da kalbiyle ve yüzüyle yönelerek iki rekat namaz kılacak olursa o kişi kesinlikle Cennete girer" buyurmuştur.[1831][145]

Açıklama

Gerek bu hadis-i şerif ve gerekse bundan önce tercümesini sunduğumuz hadis-i şerif, abdestin bütün şartlarına sünnet ve âdabına riâyet ederek kemâl-i dikkat ve huşu' ile Allah'a yönelerek gönlüne Allah'dan başka birşey getirmeden iki rekât namaz kılmaya muvaffak olanlar için büyük bir müjde ve büyük bir va'd-i ilâhidir.[1832][146]

158 - 159. Okurken Takılan İmama (Cemaatten Birinin) Hatırlatma(Sı)

907. ...el-Misver b. Yezid el-Mâlikî'den rivayet edilmiştir ki: Resûlullah (s.a.) (Râvi) Yahya dedi ki: (Bu cümleyi Misver): "Ben Resûllullah (s.a.)'i gördüm ki" (şeklinde) rivayet etmiş de olabilir namazda okurken bir âyeti terk etti, onu okumadı. Bunun üzerine adamın birisi (namaz bitince):
Ey Allah'ın Resulü, sen falan âyeti terk ettin, dedi. Resûluüah (s.a.) da o kimseye:
"Bana (o anda) hatırlatsaydm ya?" cevabını verdi. (Musannif Ebû Davud'un hocalarından) Süleyman, kendi rivayetinde (o kimsenin):
(Ya Resûlallah), ben o âyetin neshedildiğini zannetmiştim, dediğini de ilâve etmiştir.[1833][147]
Ayrıca Süleyman Mervân b. Muâviye'nin, Yahya b. Kesir1 den onun da Misver'den hadisi (anane yoluyla değil) tahdis yoluyla aldığını da haber vermiştir.
(Müellif Ebû Dâvûd dedi ki;) Bize Yezîd b. Muhammed el-Dımişkî haber verdi. Dedi ki: Bize Hişam b. İsmail haber verdi» (dedi ki:) Bize

Muhammed b. Şuayb haber verdi, (dedi ki:) Bize Abdullah b. el-A 'lâ b. Zebr, Salim b. Abdullah'dan, (Salim de) Abdullah b. Ömer'den naklen haber verdi ki: Peygamber (s. a.) (birgün) sesli Kur'ân okuyarak namaz kıldırırken takıldı... (Namazdan) çıkınca Ubeyy'e (hitaben): "Sen de namazı bizimle beraber kıldın değil mi?" buyurdu. (O da); "evet" deyince, "öyleyse, niçin bana hatırlatmadın?" buyurdu.[1834][148]

Açıklama

Bu hadis-i şerifi el-Misver b. Yezid el-Malikî'den rivayet eden Yahya b. Kesir el-Kâhilî hadis-i şerifin ilk cümlesini el-Misver'den nasıl duyduğunu kesinlikle hatırlayamamaktadır. Kendi ifâdesine göre bu cümleyi el-Misver'den iki şekilde işitmiş olması mümkündür:
1. "Resülullah (s.a.) namazda bir âyeti terk etti" şeklinde.
2. "Resûlullah (s.a.)'in namaz kıldırırken bir ayeti terk ettiğine şahid oldum" şeklinde.
Bu rivayetler arasında çok mühim bir fark vardır. İkinci rivayet şekli, râvi Misver'in hadiseye bizzat şahit olduğunu ifâde eder. Bilindiği gibi böyle gözle görmeyi veya kulakla işitmeyi ifâde eden rivâetler bu rivayeti nakleden râvinin sahâbî olduğunu ortaya koyar. Halbuki bunun dışındaki ifâdelerde böyle bir mânâ yoktur. Ancak râvi Yahya bu cümleyi Misver'den nasıl duyduğunu kesin olarak hatırlayamadığından Misver'in sahâbî olup olmadığını buradan anlamak mümkün değildir.
Hadisin sonundaki Süleyman b. Abdurrahmân'a âit ilâveden anlaşılıyor ki, Resûl-i Ekrem (s.a.), namazda bir âyeti atladığını hatırlatan ve ismi açıklanmayan kimseye, "Madem o âyeti okumayıp terk ettiğimi biliyordun da niçin o anda bana hatırlatmadın, habrlatsaydm ya" deyince o zat:
Ben o âyeti neshedildiği için okumadığınızı zannetmiştim diyerek Resûl-i Müctebâ Efendimize bu soruyu yöneltmekteki maksadını açıklamıştır.
İbn Hibbân'ın rivayetinden anlaşıldığına göre Nebiyy-i Ekrem (s.a.) Efendimiz de neshedildiği için değil de unuttuğu içni terk ettiğini söyleyerek o kimseye istediği cevabı vermiştir.
Ancak hadisin sonundaki bu ilâveyi Süleyman'dan başka bir kimse rivayet etmemiştir. Hadisin bu kısmı "ferd hadis" niteliğindedir.
Nesh: Sözlükte, silmek, yok etmek, değiştirmek birşeyi diğerinin yerine getirmek mânâlarına gelir. Terim olarak bir kaç tarifi yapılmıştır. Bu

tariflerden birisi neshin, hükmü koyan açısından tarifidir ve şöyledir: "Nesh şer'î bir hükmün tatbikinin sona erdiğini bildirmek demektir."
Mükellefler açısından ise, "nesh, şer'î bir hükmün yürürlükten kaldırılarak yerine başka bir hükmün konulmasıdır."
Bir hükmün geçerliğini kaldıran yeni hükme nâsih, eski hükme de "mensûh" denir.
"Ben o âyetin neshedildiğini zannetmiştim” sözünün manası, "eğer neshedilmediğini bilseydim o âyeti o anda hatırlatırdım" demektir. Bu da sahâbe-i-kiramın imama takıldığı yerlerde hatırlatmaya bu hâdiseden önce de alışkın olduklarını gösterir; Nitekim Hâkim'in Enes'den rivayet ettiği şu hadis-i şerif de bunu ortaya koymaktadır:
"Biz Resûl-i Ekrem (s.a.) devrinde namazda takıldıkları zaman imamlara hatırlatırdık"[1835][149] Bütün bu rivayetler namaz kıldırırken takılan bir imama arkasında bulunan cemaatin hatırlatmasının caiz olduğuna delâlet eder. Ancak cemaatin takılan bir imama hatırlatmasının hükmü ulema arasında ihtilaflıdır:
1. el-Mansur-u Billah'a göre hatırlatma vâcibtir.
2. Şiî ulemâsına göre cemaatin namazda takılan imama takıldığı âyeti hatırlatması müstehabtır. Nitekim Osman b. Affân, Ali b. Ebî Tâlib, tbn Ömer, Atâ, Hasan el-Basrî, İbn Şîrîn. Nâfî, Mâlik, Şâfıî, Ahmed ve İshak hazerâtı bu görüştedirler. Ancak bu âlimlere göre, cemaat imama hatırlatmak için okuyacağı âyeti kıraat niyetiyle değil, sadece imama hatırlatmak niyetiyle okumalıdır. Eğer imam namazın caiz olacağı kadar kıraatta bulunduktan sonra yamlmışsa, hatırlatma yoluna gidilmez.
3. Eğer imam bir başka âyete geçer de cemaat atladığı âyeti hatırlatırsa hatırlatan kimsenin namazı bozulduğu gibi, imam bu kimsenin hatırlatmasına uyarak geri dönecek olursa, imamın da namazı bozulur diyenler de olmuştur. Esasen imama hatırlatmanın müstehab oluşu, zamm-i sûre ile ilgilidir. İmamın Fatiha okurken takılması halinde hatırlatmanın hükmü vâcibtir.[1836][150]
4. M. Zihni Efendi bu mevzuda Hanefî mezhebinin görüşünü şöyle açıklıyor: "Kişi namaz içinde kendi imamının dışında bir kimseye unuttuğu kıraati hatırlatırsa, namazı bozulmuş olur. Çünkü bu bir tâlim etme işidir ki, zâruretsiz olarak halk sözüne benzer bir sözle cevap verilmiş olur. Eğer tâlim kastedilmeyip de kıraat kast etmiş olursa, namaz fasit olmaz. İmam da

kendine uymamış olan bir kimseden takıldığı yeri hatırlayacak olursa, namazı fasit olur...

Ancak kişinin imamının takıldığı kıraati hatırlatması caizdir. Her ne kadar imam kıraattan farz olan miktarını okumuş veya başka bir âyete geçmiş bulunsa da çünkü bunda hem imamın hem de kendinin namazını ıslah vardır.

Cemaat kendisi ile beraber olmayandan işitip de imamına hatırlatsa hepsinin namazı bozulması gerekir. Çünkü hariçten telkin edilmiştir. Kıraat hatırlatmak imam yanıldığında olur. Aslında namazda tutulan imama kıraatini hatırlatmak ona talim etmek (öğretmek) demek olduğundan, namazı bozacağı kıyas gereği ise de, cemaatin kendi imamına hatırlatması istihsan (gizli delil) gereğince caizdir ve namazı bozucu değildir. Nitekim Peygamber (s.a.) namazda "Mü'minûn" Suresini okurken bir kelime atlamışlar imiş. Namazdan sonra:

"İçinizde Übeyy yok muydu?" diye ashabdan en güzel okuyan zatı sormuşlar. Hz. Ubeyy, "buradayım!" deyince Peygamberimiz (s.a.):

"Namazda atladığım kelimeyi bana hatırlatmalı değil miydin?" buyurmuşlar. Bunun üzerine Übeyy:

"Ben o kelimenin neshedilmiş olduğunu zannettim" deyince Peygamber Efendimiz cevaben:

"Eğer mensuh olsaydı, size daha evvel bildirirdim" buyurmuşlardır. Hz. Ali de : "İmam senin hatırlatmana muhtaç olursa hatırlat" buyurmuşlardır. Eğer imam hatırlatılmaya muhtaç olur da hatırlatılmazsa, ihtimal ki imamın dilinden namazı bozacak birşeyin çıkmasıyla hem imamın hem de cemaatin namazları bozulabilir. Halbuki ona hatırlatmakla hem imamın hem de kendinin namazı düzelmiş olur.

Ancak imam kıraatte tutulunca hemen ona hatırlatmak mekruhtur. Zira belki kendisi az sonra hatırlayabileceğinden lüzumsuz yere telkin olmuş olur. İmamın da okurken sükût ederek durması ve cemaati hatırlatmaya zorlaması mekruhtur. Hatırlayamadığında başka bir âyete geçer ve müstehab olan miktar yerine gelmişse hemen ruku'a varır. Çünkü Peygamberimiz (s.a.) Fâtiha'dan sonra Mü'minûn Sûresi'ni okudu ve sonra Hz. Übeyy'e "atladığım kelimeyi hatırlatmalı değil miydin?" dedi. Bu ifâde Resul-i Ekrem (s.a.)'in farz miktarını aşmış olan kıraatte olduğunu göstermektedir.[1837][151]

5. Mâlikîlere göre kişi, kendi imamının dışında bir kimseye hatırlatacak olursa namazı bozulur.
6. Hanbelîlere göre ise, kişinin kendi imamının dışında bir kimseye hatırlatması ile namazı mekruh olur. "Bize Yahya b. Kesîr haber verdi" sözünden maksat şudur: "Bilindiği gibi bu hadisi musannif Ebû Dâvûd, Muhammed b. ei-Alâ ve Süleyman b, Abdirrahmafı ismindeki şeyhlerinden almıştır. Bunlardan Muhammed b. el-Alâ bu hadisi "Mervân vasıtasıyla Yahya'dan" tabiriyle "an'ane" lâfzıyle naklettiği halde, diğer şeyhi Süleyman, "Mervân dedi ki bize Yahya b. Kesîr haber verdi" diyerek kesinlik^ ifâde eden "Haddesenâ = bize haber verdi" lâfzıyle nakletmiştir. Musannif Ebû Davud'un bu sözü hadisin sonuna ilâve etmekten maksadı, "haddesena" lafzını kullanarak habçr veren şeyhi Süleyman'ın rivayetinin "an'ane" tankıyla haber veren diğer şeyhi Muhammed'in rivayetinden daha kuvvetli olduğuna dikkat çekmek ve Süleyman'ın rivayetinde Yahya, babasına nisbet edilerek (Ibn Kesîr) diye künyelendirildiği halde, Muhammed b. el-Alâ'nın rivayetinde mensub olduğu el-Kâhil kabilesine nisbet edilerek "el-Kâhilî" diye vasıflandırılmış olduğunu belirtmektir.[1838][152]

159 -160. (Okurken Takılan İmama) Hatırlatmaktan Nehiy

908. ...Ali (r.a.)'den; demiştir ki: Resulullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Yâ Alî, namazda imama (yanıldığı âyeti) hatırlatma!"
Ebû Dâvûd dedi ki: Ebu îshak, el-Haris'ten sadece dört hadis işitmiştir. Bu hadis de onlardan değildir.[1839][153]

Açıklama

Bu hadis-i şerif namaz esnasında okurken yanılan imama hatırlatmasının mekruh olduğunu söyleyen Zeyd b. Ali'nin görüşünü doğrulamakta ise de, delil olma niteliğinden uzaktır. Çünkü bu hadisin râvileri arasında el-Hâris b. Abdillah el-Hemedânî vardır ki, onu pek-çok hadis âlimi tenkid etmiş ve zayıf olduğunu söylemiştir. Ayrıca musannif Ebû Davud'un da işaret ettiği gibi, Ebû İshâk'm el-Hâris'ten rivayet ettiği hadis sayısı dörttür. Bu hadis ise o dört hadis arasında bulunmamaktadır. Bu durum hadisin zayıflığını ortaya koymak için yeterlidir. Ayrıca tercümesini sunduğumuz bir numara önceki

hadis-i şerif namazda okurken takılan imama hatırlatmanın caiz olduğunu ifâde etmektedir. Ve her bakımdan bu hadise tercih edilecek nitelikleri taşımaktadır. Bir de bu hadis munkati'dir. Şayet bu hadisin sahih olduğu kabul edilse bile, buradaki nehyin, imam hatırlatılmaya muhtaç elmadan, yapılan hatırlatmayla ilgili olduğu düşünülebilir. Namazda okurken takılan imama hatırlatmanın hükmü bîr evvelki hadisin şerhinde geçtiği için burada tekrara lüzum görmüyoruz.[1840][154]

160 - 161. Namazda Sağa Sola Yüzünü Çevirmek

909. ...Ebû Zer (r.a.) demiştir ki: Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Kul namazında iken (yüzüyle) sağa-sola dönmediği müddetçe Allah Teâla da (rahmet nazarıyla) ona yönelmeye devam eder, (yüzüyle) sağa-sola dönecek olursa, (Allah da) ona yönelmekten vazgeçer."[1841][155]

Açıklama

Kul namazda iken mecbur olmadığı müddetçe sağına veya soluna yüzünü çevirmemelidir.Çünkü kul namaz esnasında bütün vücuduyla beraber yüzünü kıbleye dönük bulundurduğu müddetçe Allah Teâla'nın rahmet, mağfiret ve ihsan nazarları da kula çevrilmiş olur. Kul için bu en üstün bir şeref ve en büyük bir nimettir. Fakat kul bir zaruret ve ihtiyaç bulunmadığı halde başını sağa veya sola çevirecek olursa, o andan itibaren, Allah Teâlâ ve tekaddes hazretleri rahmet nazarıyla o kula bakmaktan vazgeçer. Fakat kulun bir ihtiyaç ve zaruret sebebiyle başını sağa veya sola çevirmesinde bir sakınca yoktur. Nitekim ileride gelecek olan 916 numaralı hadis-i şerif de bunu ifâde etmektedir. Hanefî ulemâsından İbn Melek'e göre Allah'ın kuldan yönünü çevirmesinin mânâsı, namazın sevabının azalması demektir. Esasen namazda kulun yönünü kıbleden çevirmesi Hanefîlere göre üç şekilde olur:

1. Yüzü kıbleden çevirmek, bu mekruhtur.

2. Gözü çevirmek, bunda bir sakınca yoksa da çevirmemek daha iyidir.

3. Göğsü çevirmek bu hareketin namazı bozacağında ulemâ ittifak etmiştir.İhtiyaçsız olarak sağa-sola bakınmanın namazın kemâlinden olan huşua mâni olacağı için sakıncalı olduğunu söyleyenlerin yanında namazı ifsad edeceğini söyleyenler de vardır.[1842][156] Namaz esnasında bir ihtiyaç

bulunduğu zaman, göğsü çevirmemek şartıyla sadece başı kıbleden çevirmek bütün imamlara göre kerâhetsiz olarak caizdir. Bu hareketin ihtiyaçsız olarak yapılması ise ittifakla mekruhtur.
Bütün vücûduyla kıbleden dönecek olursa yine bütün ilim adamlarınca namaz bozulur. Göğsün kıbleden çevrildiği takdirde Hanefi ve Şafiî ulemâsına göre namaz fasit olursa da Mâlikî ve Hanbelî ulemâsına göre fasit olmaz. Ancak Kabe'nin karşısında namaz kılınırken el, kol, parmak gibi vücûdun bir parçasını bile Kâbeden çevirmek bu iki mezheb ulemâsına göre namazı bozar.[1843][157]

910. ...Âişe (r.a.)den; demiştir ki: ResûluLiah (s.a.)'e bir kimsenin namazda (başıyla) sağa-sola dönmesini sordum da; "O, kulun namazından şeytanın bir hırsızlığıdır" diye cevab verdi.[1844][158]

Açıklama

Bilindiği gibi "hırsızlık" dernek bir malı sahibinden habersiz olarak gizlice almak demektir. Türkçemizde buna çalmak denir. Hırsız, bir malı sahibinden çalmak istediği zaman onun sağına veya soluna bakarak dalmasını bekler. Bu haii yakaladığı anda harekete-geçerek işini bitirir. Şeytan da Rabbinin huzurunda ve rahmet nazarları karşısında namaz kılmakta olan bir kuldan bu hali çalarak onu, içinde bulunduğu zengin ve engin rahmet-i ilâhîden mahrum etmek maksadıyla sanki bir hırsız gibi fırsat gözetler ve ona verdiği çeşitli vesveselerle hiç lüzum yokken başını sağa-sola çevirtmeye muvaffak olarak gayesine girişir. İşte bu sebeple Cenab-ı Peygamber (s.a.) namaz esnasında başı sağa-sola çevirmeyi hırsızlığa benzetmiştir.
Bu hadis-i şerif ihtiyaç olmadığı halde başı sağa-sola çevirmenin mekruh olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim şu hadis-i şerif de bunu te'yid etmektedir: "Namazda sağa-sola başını çevirmekten sakın. Çünkü namazda başı sağa-sola çevirmek tehlikeli bir iştir. Eğer çevirmek gerekiyorsa bu, nâfile namazlarda olur. Farzlarda ise, asla olamaz."[1845][159] Yine Tirmizî'nin el-Hâris el-Eş'arî'den rivayet ettiği hadis-i şerifte şöyledir: "Muhakkak ki Allah (c.c.) size namaz kılmayı emretmektedir. Namaz kıldığınız zaman başınızı sağa-sola çevirmeyiniz. Çünkü Allah o anda

yüzünü namaz kılan kulunun yüzüne çevirmiştir. Kul başını sağa-sola çevirmedikçe Allah da ondan yüzünü çevirmez"[1846][160]
Ebû Bekr b. Ebî Şeybe'nin rivayetine göre el-Hakem (şöyle) demiştir: "Namazın kemâli (namaz kılarken) sağındaki solundaki kimselerin kim olduğunu bilmemendir. Bir rivayete göre Atâ şöyle demiştir: Bana erişen bir habere göre, Cenab-ı Hak namaz kılmakta olan bir kimseye şöyle buyurmuş; "Ey âdemoğlu, sen başını sağa-sola çevirerek kime yönelmek istiyorsun? Şunu iyi bil ki, yüzünü çevireceğin kimselerin en hayırlısı benim."[1847][161]

161 - 162- Burun Üzerine Secde

911. ...Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.)'den rivayet olunmuştur: "Halka kıldırdığı bir namazdan dolayı Resulullah (s.a.)'ın alnında ve burnunun ucunda toz izleri görüldü.
(Sünen-i Ebû Davud'un râvisi) Ebû Ali (el-Lu'luî) dedi ki: Ebû Dâvûd dördüncü (ve son) okutuşunda bu hadisi (burada) okumamıştır.[1848][162]

Açıklama

Ebû Ali'nin metinde geçen "Ebû Dâvûd dördüncü okutuşunda bu hadisi okumamıştır" sözünden anlaşılıyor ki, müellif Ebû Dâvûd Süncn'ini yazdığı zaman bâbların ve hadislerin tertibi konusunda arkadaşlarının da fikirlerini almak maksadıyla hazırlamış olduğu nüshayı onlara dört defa okumak-okutmak suretiyle arz etmiştir. Ebû Dâ-vûd'un talebelerinden olan Ebû Ali el-Lu'luî de onların içinde bulunduğu için hadislerin dördüncü arz edilişinde Sünen'in aldığı son şekli hatırlatmakta ve bu hadisin aslında burada bulunmadığını kesinlikle ifâde etmektedir. Esasen bu hadis, daha önce 894 numarada geçtiği için dördüncü müzakerede buradan kaldırılmış olması gayet tabiidir. Bu hadisle ilgili açıklama 894 numarada geçmiştir.[1849][163]

162 - 163. Namazda (Sağa - Sola) Bakınmak

912. ...Osman (b. Ebî Şeybe'nin) Câbir b. Semura'dan rivayetine göre, Cabir demiştir ki: Resûlullah (s.a.) mescide girdi. Ellerini (ve gözlerini) havaya kaldırmış bazı kimseler gördü. (Bu cümle, hadisin Müsedded tarafından

yapılan rivayetinde yoktur.) Ancak (Ebû Dâvûd'-un hocaları Müsedfied ve Osman) hadisin bundan sonraki kısmında birleştiler (ve şu sözleri naklettiler). Bunun üzerine Resûlullah (sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki: "Bu kimseler gözlerini havaya dikmeye kesinlikle son vermelidirler." Müsedded (bu cümleyi) "namazda" diye nakletti (Muaviye ve Osman ittifakla şu şekilde tamamladılar:) "Yahut onların gözleri (bir daha) kendilerine dönmeyecektir."[1850][164]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, aslında biraz daha uzunca olan bir hadisin kısaltılmış halidir. Nitekim Müslim'in rivayet ettiği şu hadis bunu tamamlayıcı mahiyyettedir: "Resûlullah (s.a.) yanımıza geldi ve; "aceb neden sizleri hırçın atların kuyrukları gibi ellerini kaldırmış görüyorum. Namazda sakin olun" buyurdular. Sonra (başka bir defa) yine yanımıza geldi ve bizi halkalar halinde görerek; "Sizi niçin dağınık cemaatler halinde görüyorum?" buyurdu. Başka bir sefer yine yanımıza çıkageldi ve "Siz meleklerin Rableri katında saf saf durdukları gibi saf bağlayıp dursaydınız ya!" buyurdular. Biz; ya Resûlallah, Melekler Rableri katında nasıl dururlar? dedik. "İlk safları tamamlarlar ve safta sıkışık dururlar" buyurdu.[1851][165]
Bu hadisi şerif bazı hükümleri ihtiva etmektedir:
1. Namazda esas olan sükûnettir; elleri havaya kaldırmak veya ellerle selâm verip işaret etmek meşru değildir. Nitekim Müslim'in rivayet ettiği bir hadiste şöyle buyuruluyor: "Biz Resûlullah (s.a.) ile birlikte namaz kıldığımız vakit, es-selamü aleyküm ve rahmetullah, es-selamü aleyküm ve rahmetullah derdik (Cabir eliyle iki tarafa da işaret etmiş) Resûlullah (s.a.); "Siz neden hırçın atların kuyrukları gibi ellerinizle işaret ediyorsunuz? Her birinize elini uyluğunun üzerine koyması .kâfidir. Sonra sağ ve sol tarafında bulunan kardeşlerine selâm verir" buyurdular.[1852][166]
2. Namazda gözleri havaya dikmek dört mezheb ulemasmca da mekruhtur. Nitekim Müslim'in rivayet ettiği şu hadis-i şerif de buna delâlet etmektedir. Resûlullah (s.a.): "Namazda gözlerini semâya diken bir takım kimseler, ya bundan vazgeçerler yahutta gözleri (bir daha) kendilerine dönemez" buyurdular.[1853][167] Müslim'in rivayet ettiği şu hadis-i şerifte ise duâ

ederken semâya bakmaktan nehyedilmektedir. Hüküm ve hâdise her iki rivayette de bir olduğu için mutlak olan birinci rivayet, mukayyed bulunan ikinci rivayete hamledilmiştir. Mamafih buna hacet de yoktur. Çünkü mânâ yine aynıdır. Duanın kıblesi semâ olduğu halde duâ esnasında semâya bakmak memnu olunca namaz esnasında bakmak evleviyetle memnu' olur. Esasen bu rivayetlerden ne murad edildiği ulemâ arasında ihtilaflıdır. Bazılarına göre va'id yani tehdit kasdedilmiştir. Bu takdirde gözleri semâya dikmek haramdır. Zahirilerden İbn Hazm daha ileri giderek namazın bozulacağını söylemiştir. Diğer bazıları: "Hadisin manası, namaz kılanların üzerine inen meleklerin indirdikleri nurdan gözleri kör olacağından korkulur demektir" müteleasında bulunmuşlardır. Ayrıca gözler kıbleden çevrildiği ve namaz kılan bir kimsenin hâlinden uzaklaşıldığı için yasaklanmış olduğu da düşünülebilir.
İbn Ebî Şeybe'nin Hişâm'dan tahrîc ettiği bir hadise göre ashab-ı kiram vaktiyle namazda sağa-sola bakınırlarmiş. "Namazda huşu” sahibi olan mü'minler muhakkak felaha erdi"[1854][168] âyet-i kerimesi inince artık önlerine bakmağa başlamışlar, gözleri secde yerinden öteye geçmez olmuş.
Bazılarına göre ibret için gözleri semâya kaldırmakta bir sakınca yoktur. Fakat İbn Battal namazda semâya bakmanın mekruh olduğunda ulemânın ittifak ettiklerini söylemiştir. Namaz haricindeki dualarda ise, ekser-i ulemâya göre semâya bakmak caizdir. Çünkü duanın kıblesi semâ olduğunu bildiren hadisler vardır. Taberî semâya bakmayı kerih görmüştür. Kaadi Şureyh dua ederken gözlerini semâya diken bir zata:
"Ellerini yum, gözlerini de indir. Çünkü sen ona eremez ve onu göremezsin!" demiştir.[1855][169]
3. Namazda dağınık cemaatlar halinde bulunmak yasaklanmıştır.Yukarıda tercümesini sunduğumuz ve bu hadisi tamamlayan Müslim hadisinde geçen, "Sizi niçin dağınık cemaatlar halinde görüyorum?" cümlesi buna delâlet etmektedir. Peygamber (s.a.)'in ayrı ayn cemaatler halinde görmesi kuvvetli bir ihtimale göre namaz haricinde olmuştur. Onları bu halde görünce dinin emrettiği İslâm birliğinin tahakkuk edemeyeceğinden endişe duymuş ve kendilerini dağınık bulunmaktan men'etmiştir. Bazıları da bunun namazda olduğuna ihtimal vermişlerdir. Çünkü namazda dağınık bir halde bulunmak, safların parçalanmasına sebep olur. Fakat bu ihtimal zayıftır. Râvinin, "Resûlullah (s.a.) bizi halkalar halinde gördü” demesi, namazda

olmadıklarına delâlet eder. Zira halka yuvarlak olduğu için halka halinde duranların bazıları sırtlarını kıbleye çevirmiş vaziyette otururlar.[1856][170]

4. Safları melekler gibi düz ve sık tutmak gerekir.Nitekim konumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisini tamamlayıcı mahiyetteki Müslim hadisinde geçen "siz meleklerin rableri katında saf saf durdukları gibi saf bağlayıp dur-saydınız ya!" cümlesi buna delâlet etmektedir.[1857][171]

Görülüyor ki bu hadis-i şerif musannif Ebû Davud'a iki kanaldan gelmiştir:

1. Müsedded - Ebû Muâviye kanalı,

2. Osman b. Ebî Şeybe - Cerîr kanalı. İkinci kanalla gelen hadisin metni birinciye nisbetle daha uzundur.

Daha sonra bu iki kanal şu kanalda birleşirler; el-A'meş, el-Müseyyeb b. Râfî, Temim b. Tarafe et-Tâî, Câbir b. Semure, Resul-ü Ekrem, Osman b. Ebî Şeybe'nin rivayetinde diğerinden farklı olarak şu cümle bulunmaktadır: "Resûlullah (s.a.) mescide girdi, ellerini (ve gözlerini) havaya kaldırmış bazı kimseler gördü."

Hadisin bundan sonraki cümlelerinde her iki senedle gelen ifadeler birleşmektedir. Ancak şu farkla ki, Müsedded'in rivayetinde fazla olarak bir de "namazda" kelimesi bulunmaktadır. Yani Müsedded'in cümlesi "bu kimseler namazda gözlerini havaya dikmeye kesinlikle ya son vereceklerdir..." şeklindedir. Tercümesini sunduğumuz Müslim hadisleri ise, bu hadisin eksik kalan kısımlarım tamamlamaktadır.[1858][172]

913. ...Enesb. Mâlik'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Bazı kimselere ne oluyor da namazları esnasında gözlerini semâya dikiyorlar?" (En.es dedi ki); Resûlullah'ın sözü bu mevzuda iyice sertleşti ve buyurdu ki: "Ya bundan vazgeçerler, yahut da gözleri kör olur."[1859][173]

914. ...Âişe (r.anhâ)'dan; demiştir ki (Bir defa) Resûlullah (s.a.) çizgili bir elbise (hamisa) içinde namaz kıldı ve; "bunun çizgileri beni meşgul etti. Siz bunu Ebû Celim'e götürün de bana onun enbicâniyyesini getirin" buyurdu.[1860][174]

Açıklama

Hamîsa, dört köşeli ve çizgili kumaş demektir. İpekten veya yündendir.Yalnız bu ismi verebilmek için siyah ve çizgili olmak şarttır. İnce ve hacmi ufak olduğu için bu ismi almıştır.
Hadis-i şerifte geçen "Bunun çizgileri benî meşgul etti" cümlesinin mânâsı, "bunun çizgileri neredeyse, gönlümü meşgul edecekti" demektir. Nitekim Buhâri'nin Hz. Âişe'den rivayet ettiği şu hadis bunu açıkça ifade etmektedir: "Ben namazda iken gözüm bu elbisenin çizgilerine ilişti, bana zarar vereceğinden korkuyorum"[1861][175] Açıklamakta olduğumuz Ebû Dâvûd hadisindeki: "Beni meşgul etti" şeklindeki ifâde,Resûlullah (s.a.)'in bu çizgilerle gönlünün meşgul olmasına az bir mesafe kaldığını mübalağalı bir şekilde anlatmak için kullanılmıştır. Gerçi Resûl-i Ekrem Efendimizin gönlü bu çizgilerle meşgul olmamıştır ama olsa bile, bu meşguliyet onun yüksek mevki ve şerefine bir noksanlık getirmez. Çünkü o da bir insandır. İnsan olarak o da Peygamberlik şerefine aykırı olmayan beşerî duygulan taşıyabilir.[1862][176]
Bu elbiseyi Resûlullah (s.a.)'e hediye eden de Ebû Cehm (r.a.) idi. Hediyesi kabul edilmediğinden dolayı kalbinin kırılacağı endişesiyle Hz. Peygamber bu hediyeyi tekrar geri istemek suretiyle yine onun hatırını hoş etmiştir. Zaten Peygamber (s.a.)'in maksadı, onun hediyesini kabul etmemek değil, namaz esnasında çizgilerinin kalbini meşgul etmesinden korunmaktı.
Enbicânî; Enbicân denilen yerde dokunan bir kumaştır. Bazıları da "Menbic kumaşıdır. Menbic Şam'da mâruf bir şehirdir. İsm-i mensubu 'bâ'-nm fethi ile "menbecânî" gelir. Hemzesi de mime çevrilir" demişlerse de birinci ihtimal daha kuvvetlidir. Bu kumaş hamîsa'dan daha kalındır. Erişi kalın pamuk veya kalın keten, argacı da yünden dokunur. Ekseriyetle yünden dokunur.
Ebû Cehm (radiyallahü anh)in ismi Âmir b. Huzeyfe'dir. Bazıları isminin Ubeyd olduğunu söylerler. Mekke'nin fethedildiği gün müslüman olmuştur. Ebû Cehm Hazretleri Kureyş kabilesine mensup olup neseb ilmini bilir ve kabilesi arasında sevilir, sayılır bir zat idi. Kabe'nin iki defa bina edildiğini görmüş ve Hz. Muaviye'nin hilâfeti sonlarında vefat etmiştir. Ashâb-ı Kiramdan bir de Ebu Cuheym vardır. Onu bununla karıştırmamak lâzımdır.[1863][177]

Bazı Hükümler

1. Çizgili kumaştan yapma elbise giyilebilir. İçinde namaz da kılınır. Çünkü Resul-ı Ekrem (s.a.) bu namazı iade etmemiştir.
2. Namazda azıcık düşünmek namaza zarar vermez. Bunda ulemânın ittifakı vardır.
3. Namazda huşu' ve dikkat lâzımdır. Namazdan alıkoyan her şey terk edilmelidir.Bundan dolayıdır ki Hanefî ulemâsı namazda secde yerine bakmanın müstehab olduğunu söylerler. Çünkü bu şekil tazime daha muvafıktır.
4. Kalbi taattan meşgul edecek herşeyi terk etmek dünya zîneti ile dünya fitnesinden âzâde kalmak gerekir.
5. Gerek namazda gerekse namaz dışında bakılması lüzumlu olmayan şeye bakmamak gerekir.
6. Alim ve hükümdarlar kendilerinden aşağı derecede bulunan bir kimseye künye takabilirler.
7. Mescidin mihrabım veya duvarlarını nakışlamak ve namaz kılanların kalblerini meşgul edecek buna benzer şeyler yapmak mekruhtur.
8.Dostlar arasında biribirlerine hediye göndermek meşrudur.
9. Hediye geri çevrildiği zaman kırılmadan kabul etmek gerekir.
10. Eşyanın zahirî şekillerinin temiz kalbler üzerinde de tesiri vardır.[1864][178]

915. ...Bu haber (bir de) Âişe (r.anhâ)'den (Hişâm vasıtasıyla) nakledilmiştir. (Hişâm) dedi ki: "Ve (Resûlullah sallallahü aleyhi ve sellem) Ebu Cehm'e ait çizgisiz bir kumaş (kerdî) aldı ve (kendisine):
Ey Allah'ın Resulü, çizgili elbise bu çizgisiz kumaştan daha güzeldi, denildi.[1865][179]

Açıklama

Metinde geçen çizgisiz kumaştan maksat bir numara önce tercümesini sunduğumuz ve özelliklerini açıklamaya çalıştığımız "enbicâniye" denilen kumaş olsa gerektir. Yine metinde geçen "hayırlı" kelimesi "daha güzel" manasında kullanılmıştır. Biz tercümeyi buna göre yaptık. "Kerdî" "Kürdî" olarak okunduğunda "Kürd" kelimesinin işm-i mensubu olur. Aslında Kürd bir özel isimdir. Neseb ilminin üstadlarından Ebul - Yakaza'nm tesbitine

göre Kürd ismini ilk defa taşıyan adamın nesebi Kürd b. Amr b. âmir b. Rabia b. Sa'saa imiş. Amr b. âmir her gün bir elbise giyer ve bir daha giymemek için o elbiseyi o günün akşamında yırtarnuş. Kürd lakabiyle anılan Muhammed Efendi ise, bu mevzuda şunları söylemektedir: "îlk defa Kürd ismini alan kimsenin nesebi şu şekilde Nuh aleyhisselama erişir. Kürd b. Kenan b. Kevş b. Ham îbn Nuh. Bu soydan gelenler çeşitli kabilelere ayrılmıştır."[1866][180]

Bu hadisle ilgili hükümler evvelki hadis-i şeriflerin yerinde geçtiği için burada tekrara lüzum görmüyoruz.[1867][181]

163 - 164. (Bazı Hallerde) Namazda (Sağa-Sola) Bakınmak Ruhsatı

916. ...Sehl b.el-Nanzaliyye'den; demiştir ki: Namaz için -yani sabah namazı için- ikâmet getirildi. Resûlullah (s.a.) namaza durdu ve dağ yoluna bakıyordu.[1868][182]

Ebû Dâvûd dedi ki: Resul-i Ekrem (sallallahü aleyhi ve sellem) dağ yoluna geceleyin bekçilik yapacak bir atlı göndermişti.[1869][183]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem (s.a.)'in gözcü olarak görevlendirdiği süvarinin ismi, Hâkim'in aynı mevzuyla ilgili olarak naklettiği bir hadiste açıklandığına göre Enes b. Ebî Mersed el-Ganevî'dir. Hâkim'in rivayet ettiği bu hadis-i şeriften anlaşılıyor ki, bu hadise Huneyn seferinde vuku'a gelmiştir.[1870][184] Şöyle ki Resûl-i Ekrem (s.a.) ashâ-bıyla beraber Huneyn seferine çıkınca bir gece müsâid bir yerde konaklamış ve gece boyunca düşmanı gözetleyecek bir gönüllü istemişti. Bunun üzerine Enes b. Ebî Mersed hazretleri bu görevi üzerine alıp düşmanı gözetlemeye uygun bir tepeye mevzîlenip orada sabahlamıştı. Sabah olup da cemaatle namaza durulunca Enes Hazretleri cemaate yetişemediği için Resûl-i Ekrem'in gözü yolda kalmıştı. Namaz esnasında gözüyle sürekli dağ yolunu gözetliyordu. Namazdan sonra Enes Hazretlerinin gelmekte olduğunu cemaate haber verdi. Enes Hazretleri ihtiyacından ve namazı kıldığından dolayı geciktiğini ve Hevâzin kabilesinin sürüleriyle beraber yaklaşmakta olduğunu haber verdi. Resul-i Ekrem Efendimiz de; "o sürüler inşaallah müslüman askerler

için ganimet olacaktır" buyurdu. Hâkim'in bu rivayeti, Buharı ve Müslim'in şartlarına göre sahihtir. el-Hâzimî ise, bu hadisin hasen olduğunu söylemektedir. el-Hazimî el-Ftibar isimli eserinde İbn Abbâs'tan şu hadis-i şerifi rivayet ediyor: "Resûlullah (s.a.) namazda boynunu arkasına çevirmeden sağma soluna bakınırdı." Yine el-Hazimî diyor ki: "Bazı ilim adamları bu hadise bakarak namazda başı çevirmeden sağa - sola bakınmanın bir sakıncası olmadığına hükmetmişlerdir. Nitekim, Atâ, İmâm Mâlik, Ebû Hanife ve taraftarları, Evzâî ve Ehl-i Küfe bu görüştedirler." el-Hâzimî daha sonra bir bab açarak bazı hadisler nakletmiş ve kesinlikle mevzumuzu teşkil eden Ebû Dâvûd hadisiyle İbn Abbas hadisi arasında bir çelişki olmadığına hükmetmiştir. Çünkü Resûl-i Ekrem'in namazda gözetlediği dağ yolu kıble cihetindeydi ve başını çevirmeden gözetlemesi mümkündü. Yine el-Hâzimî'nin İbn Sîrîn'den rivayet ettiği bir hadise göre İslâm'ın ilk yıllarında namaz kılarken sağa-sola bakınmak caiz iken "namazda huşu' sahibi olan müzminler muhakkak felaha erdi" (Müminûn: 1) âyet-i kerimesi inince bu cevaz kalkmış ve mü'minler artık önlerine bakmağa başlamışlar. Gözleri secde yerinden öteye geçmez olmuştur.[1871][185]
Netice olarak, namazda özürsüz sağa, sola bakınmak mekruhtur. Bir ihtiyaç zuhur ettiği zaman bakınmakta kerahet yoktur.[1872][186]

164 - 165. Namazda Namazla İlgisi Olmayan Bir Harekette Bulunmak

917. ...Ebû Katâde'den rivayet olunmuştur: Resûlullah (s.a.) kızı Zeyneb'in kızı Ümâme'yi (omuzunda) taşır olduğu halde namaz kılardı. Secdeye varacağı zaman indirir, (kıyama) kalkacağında da (omuzuna) bindirirdi.[1873][187]

Açıklama

Bu hadis-i şerif namaz kılarken namazla ilgisi olmayan az bir harekette bulunmanın namazı bozmayacağına delâlet etmektedir. Fıkıh kitaplarında ayrıntılı bir şekilde açıklandığı gibi namaz esnasında yapılan ve namazla ilgisi olmayan hareketler ikiye ayrılır: **1.** Amel-i kesîr (çok iş) **2.** Amel-i kalîl (az iş). Amel-i kesîr namazı bozar, amel-i kalîl ise bozmaz.

1. Amel-i kesîr: Namaz kılan bir şahsa dışardan bakan bir kimse o şahsın namazda olup olmadığı hususunda şüphe etmezse, yani namaz kılan şahıs karşısındakine namazda olmadığı kanaatini verecek derecede namazla ilgisi bulunmayan işlerle meşgul olursa söz konusudur.
2. Amel-i kalîl: Bu dereceye varmayan fiil ve davranışlardır. Bedâyiü's-sanâyi'de ifâde edildiği üzere, iki ele ihtiyaç duyulan işler amel-i
kesîrdir. İki ele ihtiyaç duyulmadan yapılan işlerse amel-i kailidir. Bu mevzuda fıkıh kitaplarında zikredilen örneklerden bazıları şunlardır: Namaz kılarken düşen takkeyi başa koymak amel-i kalîlçür. Peşpeşe yapılan üç hareket amel-i kesîr, bundan daha az hareket amel-i kalîldir. Özür yokken peşpeşe uç adım yürünmesi namaz kılan emzikli bir kadının bir çocuk tarafında emilmesi ve kadından süt gelmesi amel-i kesîrdir. Namaz kılanın kasten yaptığı iş, amel-i kesîr, mecburen yaptığı iş .amel-i kalîldir.
Hattâbî'nin beyânına göre Resûl-i Ekrem (s.a.) torunu Ümâme'yi omuzuna istiyerek almamıştır. Ümâme (r.a.) namaz dışında her zaman Resûl-i Ekrem (s.a.)'in kucağına oturmaya ve omuzuna çıkmaya alışkın olduğu için namaz içinde de eski alışkanlıkla yine dedesinini omuzuna binmek istemiş Resûl-i Ekrem (s.a.) de ona engel olmamıştır. Ancak secdeye varmak istediği zaman amel-i kesîr olmayacak şekilde uygun bir hareketle çocuğu omuzundan indirmiş ve kıyama kalkmak istediği zaman da çocuk omuzuna yine binmek arzusu gösterince engel olmamıştır. Şayet Resûl-i Ekrem (s.a.) çocuğu kasten omuzuna almış olsaydı o zaman bu hareketi amel-i^kesîre dönüşür ve namazı bozulurdu. Esasen çizgili bir elbisenin kendisini meşgul edeceğinden endişe ettiği gözönünde bulundurulursa Hz. Ümâme'yi kasten omuzuna bindirmiş olduğuna ihtimal verilemez.
Mezheb âlimlerinin bu hadisle ilgili görüşleri ayrıntılı olarak bundan sonra gelecek olan hadis-i şerifte zikredilecektir. İsteyen oraya bakabilir.
Metinde geçen Zeyneb, Resûl-i Ekrem (s.a.) Efendimizin en büyük kızıdır. Hz. Fatıma (r.anha) ondan küçüktür. Zeyneb, hicretin 8. yılında vefat etti. Kızı Ümâme'yi Hz. Fatma'nın vefatından sonra ve Hz. Fâtıma'nın vasiyeti üzerine Hazret-i Ali nikahladı. Hz. Ümâme'nin annesine nisbet edilerek Ümâme bint Zeyneb diye künyelenmesinin ve babasına nisbet edilmeyişinin sebebi, kimisine göre babasının kâfir oluşundandır. Çünkü insan ebeveyninin en şereflisine nisbet edilir. Bir numara sonra gelecek olan hadiste babasının ismiyle anılması babasının kim olduğunu açıklamak gayesiyle olmuştur. Yoksa babasına nisbet etmek gayesiyle değildir. Ancak

bir sonraki hadisin açıklamasında geleceği gibi, Mekke'nin Fethinden önce Ebu'I-Âs İslâm'a girmiştir. O halde bu talil kabule şayan görülemez. Burada gaye Ümâme'nin Allah Resulünün torunu olduğuna dikkat çekmekten ibaret olmalıdır.[1874][188]

918. ...Ebu Katâde (r.a.) (şöyle) demiştir: Bizler Mescidde oturmakta iken Resûlullah (s.a.), kendi kızı Zeyneb ile Ebu'l-Âs b. er-Rebî'den.olma kızı (yani torunu) Ümâme'yi omuzunda taşıyarak çıkageldi. Resûlullah (s.a.) Ümâme omuzunda olduğu halele namazı kıldı. Rükû'a varacağı zaman onu indiriyor, kalkacağı zaman da onu tekrar omuzuna bindiriyordu. Namazım bitirinceye kadar böyle yaptı.[1875][189]

Açıklama

Hz. Ümâme Peygamber (s.a.)'in en büyük kızı Zeyneb (r.anha)nın kızı idi.
Resûlullah (s.a.) Efendimizin Hz. İbrahim'den başka bütün çocukları ilk zevcesi Hadicetü'I-Kübrâ (r.anhâ)'dan dünyaya gelmişlerdir. İbrahim ise, Mâriye-i Kıbtîye'den doğmuştur. Evlendiği zaman Peygamber (s.a.)'in yirmi bir yaşında olduğunu, bir takımları yirmi beş daha başkaları da otuz yaşlarında olduğunu söylerler. Hz. Hadice'nin de evlendiği zaman kırk ve kırkbeş yaşlarında olduğunu söyleyenler vardır. Fahr-i Kâinat (s.a.) Efendimizin Hadice'den Zeyneb, Rukiye, Ümmü Gülsüm ve Fatıma isminde dört kızı ile Kasım ve Tâhir isimlerinde iki oğlu dünyaya gelmiştir. Bu sebeple Peygamber (s.a.)'in künyesi Ebu'l-Kâsım'dır.
İşte hadis-i şerifte ismi geçen Ümâme, Resûlullah (s.a.)'in en büyük kerimesi Zeyneb'in kızıdır. Ümâme'nin babası Ebu'l-Âs b. er-Rebî'dir. Bu zatın ismi ihtilaflıdır. Bazıları Yâsir, bazıları Lakît, bir takımları da Kaasım olduğunu söylerler. Hadîcetü'I-Kübrâj (r.anhâ)'jnın kızkardeşinin oğludur. Ebu'l-Âs mal, emânet ve ticâret hususunda Mekke'nin sayılı eşrafın-dandır. Kızını onunla evlendirmek isteyen Hz. Hadice olmuş, Peygamber (s.a.) de bu işe rıza göstermiştir. Hz. Zeyneb'in evlenmesi İslâmiyetten öncedir. Ebu'l-Âs Mekke'nin fethinden önce Müslüman olmuştur. Bedir gazasında henüz müşrikler tarafında idi. Hatta onlarla beraber esir düşmüştü. Mekke müşrikleri esirlerini kurtarmak için Resûlullah (s.a.) Efendimize onların fidyelerini göndermişlerdi. Bu meyanda Zeyneb bint Resûlullah (s.a.) de zevci Ebu'1-Âs'ı malla kurtarmak için bir gerdanlık göndermişti. Bu

gerdanlığı kendisine annesi Hadîce (r.anhâ) izdivaç hediyesi olmak üzere zifaf gecesi takmıştı. Resûlullah (s.a.) gelen fidyeler arasında bu gerdanlığı görünce son derece rikkate gelmiş ve kendini tutamayarak ağlamışdı. Fahr-i Kâinat (s.a.) Efendimizin o anda neler hissettiğini ye ne derece teessür ve heyecan içinde kaldığını bizim kalemimizle tasvire imkân yoktur. Yalnız şunu arz edelim ki, o mübarek gözyaşları, bütün ashab-ı kiramı teessüre gark etmiş, onlar da ağlamışlardı. Neticede Ashab-ı Kiramı ile bu hususta istişare ederek münâsib görürlerse, damadını serbest bırakmalarım onun nâmına fidye olarak bir anne yadigârının da sahibine iade edilmesini teklif etti.-Ashab-ı Kiram bir ağızdan razı olduklarını ifâde ettiler ve Ebu'1-Âs'ı serbest bıraktılar. Gerdanlığı da iade ettiler. Yalnız Hz. Zeyneb (r.anhâ) müslüman olduğu için Resûlullah (s.a.) Efendimiz Medine'yehicretîne müsaade etmesini şart koşmuştu. Ebu'l-Âs bu şartı kabul ve îfâ etti. Ebu'l-Âs, Hz. Zeyneb'i Medine'ye babasının yanma gönderdikten sonra bir sene kadar bir müddet Mekke'de müşrik olarak yaşadı. Nihayet o da Müslüman olarak Medine-i Münevvere'ye geldi. Fahr-ı Kâinat (s.a.) Efendimiz Zeyneb'i tekrar ona verdi.
Ulemâ bu hadisin hükmü hakkında bir hayli söz etmişlerdir. Nevevî şöyle demektedir: "Bu hadis Şafiî'nin mezhebiyle ona muvafakat edenlere delildir. Onlarca gerek erkek ve kız çocuklarını, gerekse hayvanlardan bazılarım farz veya nafile namazlarda üzerinde bulundurmak caizdir. Bu hususta imam, cemaat ve yalnız kılan müsavidir."
Hanefîlere gelince: "el-Bedayi" sahibinin amel-i kesîr babında beyân ettiğine göre amel-i kesîr, iki eli kullanmaya ihtiyaç bulunan iştir, iki eli kullanmaya hacet olmayan işe amel-i kalîl derler. Amel-i kesîr namazı bozar, amel-i kalîl ise bozmaz. "Bedâyi" sahibi bu hususta misaller verdikten sonra şunları söyler: "Keza bir kadın çocuğunu kucağına alsa da emzirse namaz bozulur. Çünkü bunda amel-i kesîr vardır. Ama emzirmeden çocuğu kucağına almak namazın bozulmasını icab etmez. "Bedâyi" sahibi ondan sonra buradaki hadis-i şerifi rivayet etmiş ve; "Resûlullah (s.a.)'in böyle yapması mekruh değildir. Çünkü çocuğu muhafaza edecek başka kimse bulunmadığı İçin o böyle hareket etmeye mecburdu. Yahut bunun meşru olduğunu, namazı bozmadığını fiilen göstermek için öyle yapmıştır. Böyle bir hareket bizim zamanımızda da ihtiyacdan dolayı yapılıyorsa mekruh değildir. Fakat hacet olmaksızın yapılırsa mekruhtur" demiştir.

Eşheb'in İmam-ı Mâlik'den rivayetine göre, Resûlullah (s.a.)'ın kıldığı bu namaz nafile idi. Farz namazda böyle bir şey caiz olamaz.
Nevevî diyor ki: "Bu te'vil fasittir. Çünkü "cemaata imamdı" sözü farz namaz kıldırdığı hususunda sarih yahut sarih gibidir." Nevevî'nin bu sözü Resûlullah (s.a.)'in ekseriyetle farz namazlarda imam olduğuna bakarak söylenmiştir. Nitekim Ebû Davud'un Hz. Ebû Katâde'den rivayet ettiği bir hadis de bunu te'yit etmektedir. Mezkûr hadiste Ebû Katâde: "Bir defa biz öğlede veya ikindide namaz için Resûlullah (s.a.)'i bekliyorduk. Bilâl kendisini namaza davet etmişti. Aniden yanımıza çıktı. Ebu'l-Âs*ın kızı Ümâme, yani kızının kızı boynunda idi. O halde Resûlullah (s.a.) mihraba geçti, biz de arkasında s,af olduk..."denilmektedir. Ancak Nevevî'nin beyânına göre, Mâlikîler'den bazıları bunun mensûh olduğunu söylemişlerse de neshe imkân yoktur. İmam Mâlik'den bir rivayete göre Resûlullah (s.a.)'in namazda üzerinde çocuk bulundurması zaruretten dolayı idi. Hatta Mâlikîler'den bazıları onun Peygamber (s.a.)'e mahsus olduğunu bile söylemişlerdir.
Nevevî: "Bu dâvaların hepsi bâtıl ve merduttur. Çünkü hiçbirinin delili yoktur. Bunlara bir zaruret de bulunmamaktadır. Bilâkis hadis sahihdir ve namazda çocuk taşımanın caiz olduğu da açıktır. Sonra şeriat kaidelerine muhalif bir şey de yoktur. Çünkü insan temizdir. Karnındaki necaset ise, madeninde yani yerinde bulunduğu için hükümsüzdür. Çocukların elbise ve vücutları temizdir. Bu gibi fiiller az olursa yahut ara vererek yapılırsa namazı bozmayacağına şeriatın delilleri çoktur. Resûlullah (s.a.)'de bunu caiz olduğunu bildirmek için yapmıştır..." diyor.
Nevevî'nin bu izahatına mukabil Aynî de şunları söylemiştir: "Ulemâdan bazısı böyle bir şev yapanın namazı yeniden kılması icab etmeyeceğini söylemiş ve bu hadisle istidlal etmiştir. Galiba, çocuk namaz haricinde Hz. Peygambere alıştığı için namazda, o omuzunda iken, secde etmek istemiş onu yere koymuş, kalkmak istediği zaman yavru yine üzerine tırmanmış, Resûl-i Ekrem (s.a.) de ona mâni olmamıştır. Bence hadisin açıklaması budur. Resûlullah (s.a.)'in namazda çocuğu defalarca tutup kapması kucağına almış olması hemen hemen ihtimal verilecek bir şey değildir. Zira bu husustaki amel çok olur ve tekerrür eder. Sonra bu hal namaz kılanı namazından da alıkor. Fahr-i Kâinat (s.a.) Efendimizi çizgili bir seccade namazında meşgul eder de değiştirirse, böylesi bir iş onu nasıl meşgul etmez!..." diyor.

Nevevî, Hattâbî'nin bu sözünü hulâsa ettikten sonra onun için dahî, "bâtıl ve mücerred bir davadır..." demiştir. O seccade meselesi ile Ümâme'nin kucağa alınması arasında fark görmekte ve seccadenin hiç bir faydası olmaksızın kalbi meşgul ettiğini, çocuğu taşımanın ise, birçok fâideleri mutazammın olduğunu bu suretle aralarında fark bulunduğunu söylemekte ve "doğrusu bu hadis namazda çocuk yüklenmenin caiz olduğunu beyan için vârid olmuştur" demektedir.
Mâlikilerden bazıları: "Resûlullah (s.a.) çocuğu yere bıraksa ağlar ve bu suretle onu kucağına almaktan daha ziyâde meşgul ederdi" demişlerdir. Bazıları bu hususta farz ile nafile namazlar arasında fark görmüşlerdir. Ulemanın çoğunluğu ise bu işin tevali etmediğini çünkü namaz erkânı arasında tuma'nine bulunduğunu söylemişlerdir.
Resûlullah (s.a.)'in Ümâme'yi namazda kucağında bulundurmasının sırrı arapların kız çocuklarına karşı gösterdikleri haşin muameleyi reddetmektedir. Onlara bu hususta son derece muhalif olduğunu göstermek için namazda bile kız çocuğunu bağrına basmıştır, görüşünü ileri sürenler de bulunmaktadır.[1876][190]

Bazı Hükümler

1. Küçük çocukları mescide götürmek caizdir.
2. insan veya temiz bir hayvan taşıyan bir kimsenin onunla namaza durması caizdir.
3. Hadis-i şerif Resûlullah (s.a.)'m tevâzuuna, küçüklere şefkat ve ikramına delildir.[1877][191]

919. ...Ebû Katâde el-Ensârî şöyle demiştir: Resûlullah (s.a.)'i Ümâme bint Ebi'I-âs omuzunda olduğu halde halka namaz kıldırırken gördüm, secdeye varacağı zaman onu (yere) indiriyordu.[1878][192]
Ebû Dâvûd dedi ki: (Bu hadisin ravisi) Mahreme (her ne kadar bu hadisi babasından naklettiğini söylemişse de aslında) babasından sadece bir hadis dinlemiştir.[1879][193]

Açıklama

Bu hadisle ilgili açıklama daha önce tercümesini sunduğumuz 918 ve9l9numaralı hadislerin açıklamalarında geçtiği için burada tekrara lüzum görmüyoruz. Sadece Müellif Ebû Davud'un, hadisin sonuna ilâve ettiği talikle ilgili olarak şunları söylemek isteriz: Bu hadisin râvilerinden Mahreme b. Bukeyr b. Abdillah b. el-Eşecc el-Kureşî, babası Bukeyr'den sadece bir hadis almıştır. Ahmed b. Hanbel, onun babasından hiç bir hadis işitmediğini, ancak babasının notlarından nakillerde bulunduğunu açıkça ifâde etmektedir. îbn Hayseme, İbn Maîn, Saîd b. Meryem gibi hadis âlimleri de bu râvi hakkında aynı sözleri söylemişlerdir.[1880][194] Ancak hadis usûtu kitablarında rivayet metodlan incelenirken açıklandığı üzere bu şekilde hadis rivayet etmek makbuldür.[1881][195]

920. ...Ebû Katâde'den; demiştir ki: Biz öğle yahut da ikindi namazı için Resûluliah (s.a.)'ı beklemekte, Bilâl de (Fahr-i Kâinatı) namaza davet etmiş iken bir de baktık ki, kızının kızı Ümâme bint Ebi'I-Âs omuzunda olarak mescide girip namaz kılacağı yere durdu. (Ona, uyarak) biz de arkasına durduk. Ümâme ise, bulunduğu yerde (yani Resûlullah'ın omuzunda) duruyordu. (Resûlullah) tekbir aldı. biz de tekbir aldık. Resûlullah (s.a.) rükû'a varmak isteyince onu tut-, tu (omuzundan aşağı) indirdi. Sonra rükû ve secdeye vardı.
Secdeyi bitirip de ayağa kalkmak isteyince Ümâme'yi yine (eski) yerine koydu. Resûluliah (s.a.) namazı bitirinceye kadar her rekatta bunu yapmaya devam etti."[1882][196]

Açıklama

Bu hadis-i şerif namazda amel-i kalîl (az iş)in caiz olduğuna delildir.Nitekim Şafiî ve Ahmed b. Hanbel'in mezhebleri de
budur. Mâlikîler ise, namazda iş yapmanın yasaklanmasıyla bu cevazın neshedildiği görüşündedirler.Halbuki bu mevzudaki delilleri olan 923 numaralı "=namaz başka işe yer bırakmaz" hadis-i şerifi Ümâme (radiyallahü anhâ) hâdisesinden çok evveldir-. Namazda başka birşeyle meşgul olmaktan nehyeden bu hadis-i şerif, Abdullah b. Mes'ud'a Habeşistan'dan Mekke'ye dönüşünde söylenmiştir. Ümâme (r.anhâ) olayı ise, Bedir muharebesinden sonra vukua gelmiştir, bu bakımdan Mâliki

ulemâsının "nesh" iddiası isabetsizdir. îmam Mâlik (r.a.) Hazretlerinin "Ümâme" hadisesinin nafile namazda cereyan ettiğine hükmetmesi, binaenaleyh böyle bir işin farz namazlarda olmayacağı hakkındaki sözü de Müslim'in rivayet ettiği şu hadis-i şerifle reddedilmiştir: "Peygamber (s.a.)'i Ümâme bint Ebi'l-Âs -ki Peygamber (s.a.)'in kerimesi Zeyneb'in de kızıdır- omuzunda olduğu halde cemaate imam olurken gördüm. Rüku'a vardığı vakit onu bırakıyor, secdeden başını kaldırdığı zaman tekrar alıyordu."[1883][197]
Aynı zamanda açıklamakta olduğumuz Ebû Dâvûd hadisi de İmam-ı Mâlik (r.a) aleyhine bir delildir. Hele Zübeyr b. Bekkâr'ın "Kitabü'n-Neseb"inde bu hadisenin sabah namazında olduğu açıkça ifâde edilmektedir. Bu durumda hadisenin nafile namazlardan birinde olduğunu söylemek mümkün değildir. Hadisenin farzdan evvelki sünnetlerden birinde vukua geldiği de düşünülemez. Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.)'in mescidde nafile kılmak âdetleri değildi. Nafileleri hep hane-i saadetlerinde kılıp farza kalkılacağı sırada mescide çıkarlardı.
Ebû Hanife'nin bu mevzudaki görüşlerine gelince namazda yapılan İş, amel-i kalîlse, namaz bozulmaz. Amel-i kesîrse namaz bozulur. Amel-i kesîr iki ele ihtiyaç duyulan iştir. Amel-i kalîl ise, iki ele ihtiyaç duyulmadan yapılabilen iştir. Nebiyy-i Ekrem (s.a.) bu işi dinin bu mevzudaki hükmünü beyân için yapmıştır. Gerçekte Resûl-i Ekrem (s.a.) o sırada Ümâme'ye bakacak kimse olmadığı için onu taşımaya mecbur kalmıştır. Zamanımızda da ihtiyaç anında böyle bir iş yapmakta kerahet yoktur. Ancak bunu ihtiyaç olmadan yapmak mekruhtur.[1884][198]

921. ...EbûHureyre(r.a.)'den; demiştir ki: Resûlullah'(s.a.): "Namazda iki siyah renkli (haşere)yi, (yani) yılanla akberi öldürünüz" buyurdu."[1885][199]

Açıklama

Aslında "Esved = siyah" kelimesi arapçada yılan için kullamlırsa da "esvedan = iki siyah" kelimesi tağlîb yoluyla yılan ve akreb için kullanılır.
Bu hadis-i şerif namazda yılan ve akreb öldürmenin kerâhetsiz olarak caiz olduğuna delâlet etmektedir. Nitekim Irakî'nin dediği gibi ulemânın büyük çoğunluğu da bu görüştedir. Tirmizî'nin beyânına göre, bazı ulemâ namazda

yılan ve akreb öldürmeyi mekruh görmüşler, İbrahim en-Nehaî de bunlardandır. Bunların ileri sürdükleri delil şu hadis-i şeriftir: Namazda namazın kendisine ait meşguliyet vardır."[1886][200]

Namazda yılan ve akreb öldürülmesinin caiz olmadığı görüşünde olan ilim adamları aslında Tirmizî'nin işaret ettiği hadis-i şeriften başka kendi görüşlerine delil olmak üzere şu hadis-i şerifi de ileri sürmektedirler: "Acaba neden sizleri böyle hırçın atların kuyrukları gibi ellerinizi kaldırmış görüyorum. Namazda sakin olunuz"[1887][201]

Gerçekte ise, açıklamakta olduğumuz Ebû Dâvûd hadisiyle bu hadis-i şerifler arasında herhangi bir çelişki yoktur. Ebû Dâvûd hadisi özel olarak namaz esnasında yılan ve akreb öldürmekle ilgilidir. Öbür hadisler ise, genel olarak namazlardaki tüm davranışlarımızla ilgilidir. Bu mevzuda mezheb imamlarının görüşleri şöyledir:

1. Mâlikilere göre yılan veya akreb saldırıya geçmişse onu öldürmek kerahetsiz olarak caizdir. Bu mevzuda bir darbede öldürmekle daha fazla darbe ile öldürmek arasında bir fark yoktur. Fakat namazda yılan ve akreb saldırıya geçmeden öldürmek mekruhtur. Nitekim Hanefî ulemasından el-Hasen de bu görüştedir.

2. Şafiî ulemâsına göre amel-i kesîri gerektirmeden öldürmek mümkün olursa, namaz içerisinde yılan ve akreb öldürmek caizdir. Eğer amel-i kesîri gerektiriyorsa o zaman namaz fâsid olur.

3. Hanbelî ulemâsına göre namazda yılan öldürmek mutlaka caizdir.[1888][202]

4. Hanefî mezhebinin bu mevzudaki görüşünü M.Zihni Efendi şöyle anlatıyor:"Namazda yılan öldürmek mekruh olmaz. Muhaşşinin ifâdesine göre kerahet olmamak, zarar korkusuyla üzerine ayakkabısını basmak gibi - az amel ile şartlı olup, emniyet hâlinde az amel dahi namazda mekruh olur. Gerek korku gerek emniyet halinde onlar çok amel ile öldürülür veya kıbleden dönme meydana gelirse, namaz bozulur. Namaza nazaran yılanın hangi türlüsü olursa olsun birdir. Akreb öldürmek de yılan öldürmek gibidir"[1889][203] Katli caiz olan zararlı haşerâtı namazda öldürmenin hükmü de yılan öldürmenin hükmü gibidir.[1890][204]

922. ...(Müsedded'in rivayet ettiği lafızlar esas alınmak suretiyle:) Âişe (r.anhâ)dan; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) (odasında) idi. -Ahmed'in rivayetinde, "namaz kılıyordu"- Ve kapı da kapalı idi. Ben geldim (namazda olduğunu bilmeden) kapıyı açmasını istedim. Ahmed buraya "yürüdü" sözünü ilave etti. Bana kapıyı açtı. Sonra (geri geri giderek) namaz kıldığı yere döndü." (Hadisin râvilerinden Urve b. ez-Zübeyr) "kapı kıble cihetindeydi" demiştir.[1891][205]

Açıklama

1. Bu hadis-i şerifin Nesâî'deki metninde; "Resûl-i Ekrem (s.a.)'jn nafile namaz kıldığı, kapının kıble tarafında olduğu ve Resûlullah (s.a.)'m sağma ve soluna doğru yürüyerek kapıyı açıp tekrar yerine döndüğü" ifâde edilmektedir.

2. îmam Ahmed'in rivayetinde ise Hz. Âişe'nin ifâdesi şöyledir: "Ben kapının açılması için izin istedim. Resûl-i Ekrem namaz kılıyordu. Kıbleye doğru ya sağ ya da sol tarafından yürüdü."

3. Dârekutnî'nin rivayetinde iselbu hadis meâlen şöyledir: "Ben kapının açılmasını istedim. Resûhıllah namaz kılıyordu. O da sağ tarafından veya sol tarafından yürüyerek kapıya geldi."

Bu ifâdelerden anlaşılıyor ki, Resûlullah (s.a.) kıble cihetinde bulunan kapıyı tam karşısına alarak namaza durmamıştır. Kapıyı ya biraz sağına veya biraz soluna alarak kapıyı kilitleyerek nafile namaz kılmaya durmuştur. Ayrıca bu üçüncü rivayetin lâfızları arasında takdim - te'hir olduğu gibi bazısında diğerlerine göre biraz daha kısa olarak rivayet edilmiştir. Bezlu'l-mechud sahibi bütün bu rivayetleri şu şekilde birleştirmiştir: "Ben kapının açılmasını istedim. Resûl-i Ekrem (s.a.)'de içerde nafile namaz kılıyordu. Kapı ise ya kıble cihetinde bulunuyordu yahut da sağında veya solunda bulunuyordu. Yürüdü kapıyı açtı."[1892][206]

Yani bu yürüyüş esnasında yönünü kıbleden çevirmedi.

Bu hadis-i şerif nafile namaz kılarken herhangi bir ihtiyaçtan dolayı az veya çok yürümenin caiz olduğunu delâlet etmektedir.

Hanefî ulemâsından İbn Melek'e göre bu hadis-i şerif namazda amel-i kesîr ile meşgul olmanın namazı bozmayacağına delâlet etmektedir, denilmişse

de, yine Hanefî ulemâsından Aliyyu'l-Kaarî bu görüşün Hanefî mezhebinde mu'teber ve mutemed olmadığına dikkât çekmiştir.[1893][207]
Gerçekte Hanefî mezhebinde özürsüz yere birbiri ardınca hiç durmadan en az üç adım atmak namazı bozar. Yine bunun gibi bir şahsın çarpması üzerine namaz kılman yerden bilâ ihtiyar üç adım yürümek de namazı bozar.[1894][208]
Nitekim tbn Reslân da hadis-i şerifte ifâde edilen Resûl-i Ekrem'in yürümesinin arka arkaya olmadığına aralıklı olarak yürüdüğüne hükmetmektedir.
Bu hadis-i şerifte çözülmesi gereken bir mesele daha vardır. Bilindiği gibi Hz. Âişe'nin odası mescidin batı kısmındadır. Buna göre bu odanın kapısının kıble tarafında olmaması gerekir. Bezlu'l-mechûd sahibi, bu meseleyi iyice araştırdıktan sonra şu neticeye varmıştır: Hadis-i şerifte Resul-i Ekrem namaz kılarken kıblesi cihetinde bulunduğundan bahsedilen kapı Hz. Hafsa'nın hücresine açılan bir kapıdır.[1895][209] Binaenaleyh Hz. Peygamber'in namaz esnasındaki bu yürüyüşünde kıbleden bir sapma olmamıştır.[1896][210]

165 - 166. Namazda Selâm Almanın Hükmü

923. ...Abdullah (b. Mes'ûd)'dan; demiştir ki: Biz, Resûl-i Ekrem (s.a.) namaz kılarken, kendisine selâm verirdik de selâmımızı alırdı. Necâşî'nin yanından döndüğümüzde ise verdiğimiz selâmı almadı ve; "namazda (namazın kendisine ait) meşguliyet vardır" buyurdu.[1897][211]

Açıklama

Hadis-i Şerif İslamiyet in ilk zamanlarında namazda konuşma ve selâm vermenin câizliğîni Habeşistan'a Hicretten döndükten sonra bunun nesholunduğunu beyân etmektedir.
İbn İshâk'ın beyânına göre İslâmiyetin ilk zamanlarında müslümanlar, kâfirlerden son derece şiddetli ezâ ve cefâlar görmüşlerdi. Resûl-i Ekrem (s.a.) amcası Ebû Tâlib'in himayesinde bulunuyordu. Müşrikler ona birşey yapamıyorlardı. Fakat ashabı kirâmımn başına gelenleri gördükçe pek ziyâde üzülüyor, kendilerine muavenette bulunamamak , bu üzüntüyü bir

kat daha artırıyordu. Nihayet ashabına Habeşistan'a gitmelerinin iyi olacağını, Habeşistan'ın iyi bir memleket olduğunu, kralının memleketinde zulme müsaade etmediğini söyleyerek başlarındaki belâ def oluncaya kadar Habeşistan'da kalmalarını tavsiyede bulundu. O zaman müslümanlardan bir kafile dinleri uğrunda Habeşistan'a hicret ettiler. Onbir erkek ile dört kadından ibaret olan bu küçük cemaat Habeşistan'a hicret eden ilk kafiledir. Vâkıdî, bunların Resûlullah (s.a.)'e Peygamberlik geldikten beş sene sonra Receb ayında hicret ettiklerini kaydeder. Bu zevat Osman b. Affân zevcesi Rukiyye bint Resûlullah (s.a.) Ebû Huzeyfe b. Utbe, zevcesi Sehle bint Zübeyr, Mus'ab b. Umeyr, Abdurrahman b. Avf, Ebû Seleme b. Abdi'1-Esed, zevcesi Ümmü Seleme bint Ebî Ümeyye, Osman b. Maz'ûn, Âmir b. Rabia, zevcesi Leyla bint Ebî Hasme, Ebû Sebre, Hâtib b. Amr, Süheyl b. Beydâ ve Abdullah b. Mes'ud (r.anhum) Hazerâtıdır. İbn Cerîr ile diğer îslâm tarihçileri bunların kadınlarla, çocuklardan başka seksen iki kişi olduklarını söylerler. Hatta Ammâr b. Yâsîr'in aralarında bulunduğu şüphelidir. O da katılırsa sayıları seksen üç olur.
Kafile denize vardıkları zaman kendilerini Habeş diyarına geçirmek için yarım altına bir vasıta kiralamışlardı. HabeşistanMa bir müddet kaldıktan sonra Mekke müşriklerinin müslümanhğı kabul ettiğini haber alarak Mekke'ye döndülerse de duydukları doğru çıkmadı. Mekke müşrikleri müslümanhğı kabul etmemişlerdi ve zavallı muhacirlere eskisinden daha hunharca eziyet etmeye başladılar. Bu sebeple muhacirler tekrar Habeşistan'a dönme mecburiyetinde kaldılar. Ancak bu defa sayıları eskisinden kat kat fazla idi. Hz. İbn Mes'ud her iki kafileyle Habeşistan'a hicret edenlerdendi. Bu hadisin râvisi de odur.
Necaşî: Habeşistan kralı demektir. İbn Mes'ud (r.a.)'un "Necaşî'nin yanından döndüğümüzde" sözü ile iki hicretten hangisini kast ettiği ihtilaflıdır.
Habeşistan'dan döndükten sonra Resûlullah (s.a.)'in namazda iken selâm almayarak namazdan sonra = Şüphesiz ki namazda meşguliyet vardır" buyurması, Kirmânî'ye göre, "Namazda bir nevi meşguliyet vardır ki, onunla birlikte başka şeyle meşgul olmak doğru değildir" manasındadır. Mamafih "şuğul" kelimesindeki tenvînin ta'zim için olması da caizdir. Bu takdirde cümle:
"Namazda pek büyük bir meşguliyet vardır" mânâsına gelir. Bundan murat namaz halinde başka bir şeyle değil, sırf Allah Teâlâ ile meşgul

olmaktır.[1898][212]

Bazı Hükümler

1. îslâmın ilk zamanlarında namazda konuşmak mubâhtı, sonra bu hüküm neshedilerek haram kılındı. Konuşmanın ne zaman haram kılındığı ihtilaflıdır.Bazıları Hicretten evvel Mekke'de bazıları da Hicretten sonra Medine'de haram kılındığını söylerler.
2. Namazda olan bir kimsenin selâm alıp almaması ulemâ arasında ihtilaflıdır. Bazıları: "Verilen selâmı sözle almak icab eder" demişler, bu kavi Ebû Hureyre ve Câbir (r.a.) ile Hasan el-Basrî, Saîd b. el-Müseyyeb, Katâde ve İshâk b. Rahûye hazretlerinden de rivayet edilmiştir. Bazıları selâmın işaretle alınmasını müstehab görmüşlerdir. İmam Mâlik, İmam Ahmed ve Ebû Sevr buna kaildirler. İmam A'zam'dan da rivayet edilen bir kavle göre namaz kılan kimse kendisine verilen selâmı içinden kabul eder. Bazıları namazdan çıktıktan sonra kabul etmesi lazım geldiğini söylemişlerdir. Atâ, Sevrî, İbrahim en-Nehaî Hazretlerinin kavilleri budur. Hanefîlerden Muhammed b. Hasen dahi buna kail olmuştur. İmam Ebû Yûsuf'a göre ise, namaz kılan kimse gerek namazda gerekse namazdan sonra hiç bir surette o selâmı alamaz. Zahirîlerden bir taife bu babtaki bazı rivayetlerle istidlal ederek namazca mânâh bir işarette bulunmanın namazı bozacağına kâü olmuşlardır.[1899][213]

924. ...Abdullah (b. Mes'ûd)'dan; demiştir ki: "Biz (İslâm'ın ilk yıllarında) namazda (bulunan kimseye) selâm verir ve ihtiyacımızı (ondan) sorardık. (Habeşistan'dan döndükten sonra) Resûlullah'ın yanına geldim. Namaz kılıyordu. Selâm verdim selâmı(mı) almadı. Beni selâmın alınıp verilmesiyle ilgili) olduk - olmadık düşünceler sardı. Re-sûlullah (s.a.) namazı bitirince "Allah emir (ve hükümlerinden istediğini yeniler. Allahü Teâlâ kesinlikle namazda konuşmamanıza (dair yeni) hüküm gönderdi/* buyurdu ve selâmımı aldı.[1900][214]

Açıklama

kelimeleri beraberce kullanıldıkları zaman her iki kelimedeki dal harfi zamme ile harekelenir. Fakat yalnız ba-

şına kullanıldıkları zaman "kadüme" kelimesindeki "dal" harfi yine zamme okunursa da "hadese" kelimesindeki "dal" harfi fetha okunur. İkisi bir arada bulunduğu zaman haduse kelimesi de müşâkele sağlamak için mazmûm okunur ve ikisi birden eski ve yeni düşünceler ve üzüntüler, Türkçe'deki deyimiyle "olduk - olmadık düşünceler" anlamına gelir.

"İhtiyacımızı ondan sorardık" cümlesindeki ihtiyaç sormaktan maksat, namaza dair olan ihtiyaçları sormaktır. Nitekim 506 numaralı hadis-i şerifin şerhinde de izah edildiği gibi namaz kılan kimseye namazla ilgili bir şeyler sorma meselesi İslâm'ın ilk yıllarına aittir. O zamanlar cemaate birinci rekatta yetişemeyen bir kimse mescide girer girmez Resûl-i Ekrem'le birlikte namaz kılmakta olan cemaate kaç rekat kıldıklarım sorar, cevabını aldıktan sonra yetişemediği rekatları kılarak cemaate katılırdı. Hadis-i şerifte geçen bu cümle ile kast edilen de budur. Aliyyu'l-Kaarî'nin beyânına göre Hanefî ulemâsından İbn Melek, "bu hadis namaz esnasında selâm veren kimsenin selâmım namaz bittikten sonra almanın müstehab olduğuna delildir" demiştir.[1901][215]

Bu hadisle ilgili görüşler ve hükümler bundan önceki hadisin açıklamasında geçmiştir.[1902][216]

925. ...Suhayb (r.a.)'den; demiştir ki: "Resûlullah'ın yanına vardım. Namaz kılıyordu. Selâm verdim, İşaretle (selâmıma) karşılık verdi.

(Hadisin râvilerinden Leys) dedi ki:

"Öyle zannediyorum ki (bana bu hadisi nakleden Bükeyr) "Parmağıyla işaret ederek" dedi.

(Ebû Dâvûd dedi ki); bu lafızlar Kuteybe'nin (rivayet ettiği) hadisindir.[1903][217]

Açıklama

Bu hadis-i şerif namaz kılan bir kimsenin kendine verilen selamı almasının caiz olduğuna delâlet etmektedir. Her ne kadar bir numara önce tercümesini sunduğumuz hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem (s.a.)'in namaz kılarken kendisine verilen selâmı o anda almayıp da namazını bitirdikten sonra aldığı ifâde ediliyorsa da, iki hadis arasında herhangi bir çelişki yoktur. Çünkü bu hadis namazda iken kendisine selâm verilen kimsenin selâmı

parmakla işaret ederek almasının caiz olduğuna, bir önceki hadis-i şerifse namazın sonuna kadar geciktirip namazın sonunda sözle almanın daha faziletli olduğuna delâlet etmektedir.
Bu hadis-i şerif aynı zamanda namazda olmayan bir kimsenin namazda olan bir kimseye selâm vermesinin caiz olduğunu da ifâde etmektedir. Ancak bu mevzuda ulemâ ihtilaf etmiştir:
1. Şafiî ve Mâliki ulemâsına göre namazda olan bir kimseye selâm vermek kerâhetsiz olarak caizdir. Aynı zamanda İbn Ömer ve imam Ahmed b. Hanbel de bu görüştedir. İmam Nevevî, Suhayb (r.a.) hadisinden başka buna delâlet eden pek çok sahih hadis bulunduğunu söylemiştir.
2. Hanefî ulemâsına göre ise, namazda olan bir kimseye selâm vermek mekruhtur. Nitekim Câbir, Ata', eş-Şa'bî, Ebû Miclez, İshâk b. Rahûye de bu görüştedirler. Delilleri ise, ilerde gelecke olan 928 numaralı hadis-i şeriftir.
3. Namaz kılmakta olan kimsenin selâm almasına gelince; Mâliki, Şafiî ve Hanbelî ulemâsına göre işaretle alınmasında bir sakınca yoktur. Nitekim İbn Ömer, İbn Abbâs, İshâk (r.a.) ve ulemânın büyük çoğunluğu da bu görüştedir. Delilleri de açıklamakta olduğumuz Ebû Dâvûd hadisi ile ilerde tercümesini sunacağımız 927 numaralı hadis-i şeriftir.
4. Atâ, en-Nehaî ve Sevrî'ye göre ise, namaz kılmakta olan bir kimsenin kendisine verilen selâma o anda karşılık vermeyerek namazın sonuna kadar geciktirmesi müstehabtır. Delilleri ise, bir numara önce tercümesini sunduğumuz 924 numaralı hadis-i şerifle birlikte ileride gelecek olan 928 ve 929 numaralı hadis-i şeriflerdir. Ancak kendilerine "bu hadis-i şeriflerde namaz içerisinde işaretle selâm almayı yasaklayan bir ifâde yoktur, şayet namaz içerisinde selâm almayı yasaklayıcı bir mana seziliyorsa o yasak, ancak sözle selâm almakla ilgili olabilir" diye cevab verilmiştir. Ayrıca 929 numaralı hadis-i şerifin zayıf olduğu ileri sürülmüştür. Şayet sahih olduğu kabul edilirse bile, bunun namaz içerisinde selâm almakla ilgili olmadığı söylenmiştir.[1904][218]
5. Hanefî mezhebinin bu mevzudaki görüşünü Muhammed Zihni Efendi şöyle anlatıyor: Lisânen selam almak, isterse sehven olsun mekruhtur, zira inkâr kelâmadır. El ve işaretle selâm almak mekruh ise de, namazı bozucu değildir. Nitekim Nebi aleyhisselâm Küba'ya geldiğinde Medine'nin yerlileri (ensâr) hoş geldine geldiler. Efendimize namaz içinde iken selâm

verdiler. Efendimiz de elini yaygın bir şekilde tutarak selâma mukabele için eliyle işaret buyurdular. Bu hareketi kerahetle tavsif edilemez, zira bu hareketi caiz olduğunu göstermek için yapmıştır.[1905][219]
Ancak İbn Âbidîn'in beyânına göre, Hılye sahibi buradaki mekruh sözünden maksadın, tenzihen mekruh olduğunu tahkik etmiştir.[1906][220]
Hanefî ulemasının bu mevzudaki delili ise, daha önce tercemesini sunduğumuz 923 numaralı hadistir.[1907][221]

926. ...Câbir b. Abdillah (r.a.)'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.) beni (haber toplamak için) Mustalik oğullarına gönderdi. Geldiğim zaman devesi üzerinde namaz kılıyordu. Ben kendisiyle konuştuğum halde ,o bana eliyle şöyle yaptı. Sonra kendisiyle (tekrar) konuştum. Fakat o eliyle yine şöyle yaptı. Ben kendisini işitiyordum. Okuyor, başı ile işaret ediyordu. Namazı bitirdikten sonra; "gönderdiğim iş hususunda ne yaptın? Şüphesiz ki, seninle konuşmama namazda bulunmamdan başka bir engel yoktu"[1908][222] buyurdu.[1909][223]

Açıklama

"Ben kendisiyle konuştuğum halde” Nesâî'nin rivayetinde "selâm verdim” şeklinde geçmektedir. Müslim'in, Atâ vasıtasıyla Câbir'den naklettiği hadis-i şerifte[1910][224] de, "selâm verdim" tabiri, geçmekte ise de, Zübeyr'in Câbir'den naklettiği hadis-i şerifte[1911][225] bu cümle, açıkladığımız hadiste olduğu gibi kapalıdır. "Selam verdim" anlamına da "selâmın dışında bir söz söyledim" anlamına da gelebilen lafızlarla rivayet edilmiştir.
"Bana eliyle şöyle yaptı" tabiri ile Müslim'in rivayetinden anlaşıldığına göre Resûl-i Ekrem (s,a.)'in eliyle yeri işaret ettiği anlaşıldığına göre, Resûl-i Ekrem (s.a.) eliyle yeri işaret ettiği ifade edilmek istenmiştir. Bu da gösteriyor ki, namazda bir ihtiyacdan dolayı elle işarette bulunmak caizdir. Nitekim Mâliki, Şafiî ve Hanbelî ulemâsının görüşü de böyledir. Ancak Resûl-i Ekrem'in yere doğru eliyle yaptığı yaptığı bu işaret selâma cevap vermek anlamına gelmez. Eğer selâma cevab vermek maksadıyla işaret vermek isteseydi, elini yere doğru değil de havaya doğru kaldırırdı. Yere doğru olan işaretin mânâsı ise, "bekle namazdan sonra konuşuruz" anlamına

gelmektedir. Nitekim Buhârî'nin Câbir'den rivayet ettiği hadiste, Hz. Câbir'in Resûl-i Ekrem'in bu hareketinden, selâmının alınmadığı anlamını anladığını ve yapmış olduğu bir hatanın buna sebeb olduğunu zannederek Resul-i Ekrem namazı bitirip açıklama yapıncaya kadar üzüldüğü ifâde edilmektedir.[1912][226]

Bu da gösteriyor ki, Resûlullah (s.a.)'in buradaki işareti, selâm almak anlamına gelmemektedir. Bu düşünceden hareketle Hanefî ulemâsı Bu-hârî hadisinden başka şu hadis-i şeriflere de dayanarak namazda işarette bulunmayı caiz görmemişlerdir.[1913][227] Görüldüğü gibi, açıklamakta olduğumuz Ebû Dâvûd hadisi fiilî hadistir. Oysa sözü geçen Buhârî hadisi, kavlî hadistir. Kavlî hadisler ise, fiilî hadislere tercih edildiğinden Hanefî ulemâsı, Buhârî hadisiyle amel etmişlerdir.

Namazda selâm almanın hükmü ile ilgili görüşler bir önceki hadisin açıklamasında geçtiğinden burada tekrar etmeyeceğiz.[1914][228]

Bazı Hükümler

1. Devlet reisinin savaş yapacağı düşmanla ilgili haber etmek için düşman içerisinde casuslar göndermesi caizdir.

2. Hayvan üzerinde nafile namaz kılmak caizdir.'

3. Hayvan üzerinde kılınabilen nafile namazında îma ile yetinilebilir.

4. Namaz kılan kimseye selâm vermek mekruhtur.

5. Büyüklerden biri başkasını üzecek bir harekette bulunacak olursa onun gönlünü hoş etmek için bunun sebebini söylemelidir.[1915][229]

927. ...Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle demiştir: Resûlullah sallellâhu aleyhi ve sellem (bir gün) namaz kılmak için Küba'ya gitmiş de namaz kılarken ensar gelip kendisine selâm vermişler. Ben Bilâl'e;

Resûlullah (s.a.) namazda iken kendisine selâm verdikleri zaman onların selâmlarını nasıl alırdı? diye sordum. "Şöyle yapardı" dedi, avucunu açtı ve (bu hadisi Ebû Dâvû'a nakleden râvi el-Hüseyn b. İsâ; "bana bu hadisi nakleden) Cafer de (Resûl-i Ekrem sallallahü aleyhi ye sellemin elinin hareketini bana göstermek için) avucunu açtı (elinin) içini aşağıya dışını da yukarıya getirdi" dedi.[1916][230]

Açıklama

Tirmizî bu hadisle ilgili olarak şunları söylemektedir: "Bu hadis sahintir. Suhayb'in hadisi (926 no'lu hadis) ise, hasendir ve onu sadece el-Leys'in Bukeyr'den rivayetiyle bilmekteyiz. Zeyd b. Eşlem tarikiyle îbn Ömer'den rivayet edilmiştir: Dedi ki: Bilâl'e; "Resûlullah (s.a.) Amr b. Avf oğullarının mescidinde ona selâm verirlerken onların selâmını nasıl alırdı?" diye sordum. "İşaret ederek alırdı" dedi. Bence her iki hadis de sahihtir. İbn Ömer (işaretle selam alma hadisim) Suhayb ve BilâPin ikisinden de rivayet etmişse de Suhayb'in hadisinin hikâyesi başka ve Bilâl'ın hadisinin hikâyesi başkadır. Her ikisinden (ayrı ayn) işitmiş olması da mümkündür."
Ancak Bezlu'l-Mechûd sahibi Tirmizî'nin bu sözünü inceden inceye tahlil ettikten sonra, iki hadisin, hikâyesinin farklı oluşunun, Suhayb hadisinin sıh-
hatine te'sir etmeyeceğini söylemektedir.
Biz bu hadisle ilgili hüküm ve görüşleri 925 - 926 numaralı hadislerde açıklamış bulunmaktayız.[1917][231]

928. ...Ebû Hureyre (r.a.)'ın rivayetine göre; Peygamber (s.a.) "Namazda noksanlık yapmak ve selam vermek (caiz) olmaz" buyurmuştur. Ahmed (b. Hanbel) dedi ki: Bana göre (bu hadisin) mânâsı, "Namazda selâm verme sana da selâm verilmesin. Kişi namazını eksik kılar, sonra da namazından şüpheli olarak çıkar" demektir.[1918][232]

Açıklama

kelimesi, noksanlık demektir. Namazda noksanlık iki şekilde olabilir:
1. Rükû'u veya secdeyi eksik yapmakla olur.
2. Namazın üç rekât mı, yoksa dört rekât mı kılındığından şüpheye düşüldüğü halde üç rekât kıldığını kabul edecek yerde dört rekât kıldığını kabul etmek ve bunun kaçınılmaz bir neticesi olarak da namazı şüpheli olarak bitirmekle olur. Oysa bu gibi durumlarda rek'at sayısının daha azının kılındığı kabul edilmelidir. İşte o zaman şüpheden kurtulmak mümkündür.
Ahmed b. Hanbel (r.a.)'e göre, "namazda noksanlık yapmak (caiz) olamaz" sözünden kast edilen ikinci maddede zikrettiğimiz noksanlık şeklidir ki,

namazı şüpheli kalacak şekilde kılmak caiz değildir. Esasen böyle kılınan namaz fasittir.
"Teslim=selam vermek" kelimesini mecrûr ve mensûb olarak iki şekilde de okumak mümkündür. Bu durumda okunuş şekillerine göre iki türlü mânâ ortaya çıkar:
1. Kesre olarak okunacak olursa, o zaman, "salat = namaz" kelimesi üzerine atf edilmiş olduğu kabul edilir ki şu mânâya gelir: "selâmda noksanlık yapmak caiz değildir." Yani ne selâm veren sadece selâm kelimesiyle yetinerek "aleyküm" lafzını ihmal edebilir, ne de selam alacak olan kimse sadece "ve aleyküm" demek suretiyle gerisini söylemekten kurtulabilir. Binaenaleyh selâm vermek isteyen "es-selâmü aleyküm" kelimelerini noksansız olarak söylemelidir. Selâm almak isteyen de "ve aleykümu's-selâm" kelimelirini eksiksiz olarak söylemelidir. Baştan veya sondan kelimenin birini söylememek caiz değildir, selâmı selâm olmaktan çıkarır.
2. Fetha olarak okunacak olursa, o zaman da "Gırar = noksanlık" kelimesinin üzerine atf edilmiş olduğu kabul edilir ki, şu mânâya gelir: "Namazda selâm vermek (veya almak caiz) olmaz." İşte Ahmed b. Hanbel'in hadisten anladığı da budur. Esasen babın başlığına uygun düştüğü için biz de tercümemizde bu mânâyı tercih ettik.
Namazda selâm almanın veya namazda selâm vermenin hükmü ve bu mevzudaki ilim adamlarının görüşleri 923 ve 925 numaralı hadis-i şeriflerin açıklamalarında geçmiş bulunmaktadır.[1919][233]

929. ...Bize Muhammed b. el-Alâ haber verdi, dedi ki; bize Muâ-viye b. Hişâm Süfyân'dan, o da Ebû Mâlik'den, o da Ebû Hâzim'den, o da Ebû Hüreyre'den nakletti: (Ebû Muâviye) dedi ki: Öyle zannediyorum ki (Ebû Hureyre) bu hadisi (Resul-i Ekrem'e ulaştırarak) refetti. (Rasûl-i Ekrem sallallahü aleyhi ve sellem) buyurdu ki; "Namazda ve selâm vermede noksanlık yapmak (caîz) olamaz".
Ebû Dâvûd dedi ki: "Bu hadisi (bir de) İbn Fudayl (bir öneki hadisi rivayet eden) İbn MehdVnin kelimeleriyle nakletti. Ancak (Resûlullah’a) ulaştırmadı (murfû’ değil de mevkuf olarak rivayet etti).[1920][234]

Açıklama

Bu hadisi Süfyân es-Sevrî'den üç kişi nakletmiştir:
1. Abdur-rahman b. Mehdi, ibn Mehdi, bu rivayetin senedini kesinlikle Resûl-i Ekrem (s.a.)'e kadar ulaştırmıştır.
2. Muâviye b. Hişâm. Muâviye her ne kadar bu hadisi merfu olarak rivayet etmişse de merfû olduğundan -yani senedin Resûl-i Ekrem'e ulaştığından- kesinlikle emin değildir.
3. Muhammed b. Fudayl. Bunun rivayet ettiği hadisin metni aynen Abdurrahman b. Mehdî'nin rivayet ettiği metne uygun düşmekle beraber, onunki gibi senedi Resûl-i Ekrem'e ulaşmamakta Hz. Ebû Hüreyre'de kalmaktadır. Yani îbn Fudayl'ın rivayeti merfu değil, mevkuftur.

Bu hadisle ilgili açıklama bir önceki hadiste geçmiştir.[1921][235]

166 - 167. Aksıran Kimseye Namazda "Yerhamükellah" Demek

930. ...Muâviye b. el-Hakemi's-Sülemî'den; demiştir ki: Resulüllah (sallallahü aleyhi vesellem)le birlikte namaza durmuştum. Cemaatten birisi aksırıverdi. Ben de "yerhamükellahu" (Allah sana rahmet etsin)" dedim. Bunun üzerine cemaat bana dik dik bakmaya başladı. Ben de; vay başıma gelenler, size ne oluyor ki bana böyle bakıyorsunuz? dedim. (Muaviye) dedi ki: Bunun üzerine ellerini uyluklarına vurmaya başladılar. Ben de hemen bunların beni susturmak istediklerini anladım. (Bu hadisin râvilerinden) Osman (b. Ebî Şeybe, hadisin geri kalan kısmını şöyle) nakletti: Ve ben de sustum. Resûlullah (sallallahü aleyhi vesellem) namazı bitirince:
Annem babam ona feda olsun beni ne dövdü ne azarladı ne de bana sövdü. Bir süre sonra dedi ki:
"Şu namaz (var ya) onun içinde böyle insan sözünden her hangi birşeyi konuşmak caiz değildir. O namaz sadece teşbih, tekbir ve Kuran okumaktan ibarettir." Yahutta Resûlullah (s.a.)'in buyurduğu gibidir. Ben:
Yâ Resülallah, biz cahiliyetten yeni kurtulmuş bir topluluğuz. Gerçi Allah İslâmı getirdi. Ama bizden öyle kimseler var kî hâlâ kâhinlere gidiyorlar dedim. (Bunun üzerine:)
"Sen gitme" buyurdu.
Bizden bazı kimseler de tetayyur ediyorlar, dedim.
“Bu onların içlerinden gelen birşeydir. Ama sakın onları yoldan çıkarmasın" buyurdu, ben:

Bizden bazı kimseler de çizgi çiziyorlar, dedim.
"Peygamberlerden biri çizgi çizerdi. Her kimin çizgisi (onun çizgisine) uygun düşerse, isabet etmiş olur, buyurdu. (Muâviye) dedi ki:
Benim bir cariyem vardı, dedim. Uhud ve Cevâniyye taraflarında kuzuları güderdi. Bir (gün) çıkıp yanına vardım. Bir de ne göreyim bir kurt kuzulardan birini alıp götürmüş. Ben de ademoğullarından bir adamım. Onlar gibi ben de üzülürüm. Lâkin cariyeye öyle bir tokat vurdum ki... Resûlullah (s.a.) bunu bana çok gördü. Ben:
Yâ Resûlallah (o halde) cariyeyi azad edeyim mi? dedim.
"Sen onu bana getir" buyurdu. Hemen onu (alıp) getirdim. Peygamber (s.a.) ona:
“Allah nerededir?" diye sordu. (Câriye): -Göktedir, dedi. (Resûl-i Ekrem (s.a.): "- Ben kimim?" dedi. Câriye:
Sen Allah'ın peygamberisin, cevabını verdi. (Resûl-i Ekrem (s.a.): "- Onu âzâd et, çünkü mü'min bir kadındır" buyurdu.[1922][236]

Açıklama

tâbiri, esas itibariyle "vay yavrusunu kaybeden annemin haline manasına gelirse de, maksat, söyleyenin kendi acınacak halini beyândır. Biz bu makamda "vay halime" yahut "başıma gelenlere" gibi tâbirler kullanırız. Sükl kelimesi sekel şeklinde de okunabilir.
Hz. Muâviye'nin namazda konuşması üzerine ashab-ı kiramın uyluklarına vurmak suretiyle onu susturmaya çalışmaları bu hususta teşbihte bulunmak meşru olmazdan önceye hamîolunmuştur. Hadiste geçen cümlesinin cevâbı mahfuzdur ve diye takdir olunur. Cümle de ancak bu suretle düzelmiş yani, "onların beni susturmak istediğini görünce ben de kızdım" şekline girmiş olur.
Görülüyor ki, namazdan^sonra Peygamber (s.a.) Hz. Muaviye'ye kendisine hâs olan terbiye ve nezâketi ile nasihatta bulunmuş, namazda konuşmanın namazı bozacağını bildirmiştir. Resûlullah (s..a.)'in bu görülmedik terbiye ve nezaketine hayran kalan Muâviye, kendisinin yeni müslüman olduğundan bahsederek özür dilemiş, bu meyanda kavm-ü kabilesi arasında hâlâ kâhinlere inananlar, kuşların uçuşunu uğursuzluğa yoranlar ve

çizgilerle remilcilik yapanlar bulunduğunu arz etmiştir. Fahr-i Kâinat (s.a.) Efendimiz ona, kâhinlere gitmemesini tenbih buyurmuştur.[1923][237]

Kehânet Ve Gaibden Haber Vermek

Kâhin: Kendi zannına göre ileride olacak şeyleri haber veren ve esrarı bildiğini iddia eden kimsedir. Bir de arrâf vardır. Bunun kâhinden farkı, marifetinin çalınan, kaybolan şeylere mahsus olmasıdır. Cahiliyet devrinde arab-lar arasında bir çok kâhinler bulunurdu. Bunların bir takımı cinlerle münâsebeti bulunduğunu ve gaibe âit haberleri onlardan aldıklarını iddia ederlerdi. Bazıları ise, bu hususu cinlerden değil, kendisine mahsus bir zekâ ve firâsetle bildiklerini iddia ederlerdi. Müneccimlere kâhin diyenler de bulunurdu. Zâten müneccim kâhinin bir nev'idir. O da yıldızlara bakarak ileride ne olacağını istidlal eder. İslâmiyette bu gibi şeyleri yapmak ve yapanlara inanmak haram kılınmıştır, Ulema bunun sebebini şöyle izah ederler: "Çünkü bu adamlar gaib hakkında söz ederler, olur da söylediklerinden bazısı hakikat çıkarsa birçok insanların fitneye düçâr olmasına ve itikadlarmın bozulmasına sebebiyet verirler."
Kâhinlere müracaat ve söylediklerini tasdikten nehyeden ve kâhinlere verilen ücretin haram olduğunu bildiren birçok sahih hadisler vardır. Bu hususta icmâ bulunduğunu birçok ulemâ rivayet etmişlerdir. Beğavî (214-310): "Kâhine verilen ücretin haram olduğunda bütün ulemâ müttefiktir. Çünkü kehânet bâtıl bir iştir. Onun karşılığında ücret almak caiz olmaz" demiştir. Müneccim ve arrâf gibilere ücret vermek dahi haramdır. Çünkü onların fiilleri de bâtıldır. Resûlullah (s.a.) bu babta:
"Her kim bir kâhine gider de söylediklerini tasdik ederse o kimse Allah'ın, Muhammed (s.a.)'e indirdiği şeylerden beridir" buyurmuştur.
Tetayyur: Kuşlarla teş'ümde bulunmak, şu tarafa doğru uçarsa, bu işte hayır var, aksi istikâmete giderse, hayır yok diye i'tikad etmektir. Hz. Muâviye'nin: "Aramızda tatayyur yapan kimseler de var" demesi üzerine Resû-lullah (s.a.):
"Bu onların içinden gelen bir şeydir. Ama sakın onları yoldan çıkarmasın!.." buyurmuştur. Ulemâ bu cümleye şöyle mânâ vermişlerdir: "Teşe'üm denilen şey, sizin içinizden doğar, uğraşıp iktisab ettiğiniz bir şey olmadığı için bundan dolayı size bir mes'uliyet yoktur. Lâkin onun sebebi ile işlerinize

bakmaktan geri kalmayın! Sizin yapabileceğiniz işte budur ve bununla mükellefsiniz."
Filhakika "tetayyur" ve "tiyara" denilen teşe'ümlerle amel etmekten men'eden birçok sahih hadisler vârid olmuştur. Bunlardan murad, hatırdan gelib geçmeler değil, muktezai ile ameldir. Yani hatırdan gelip geçen teşe'ümün hükmü yoktur. Fakat o teşe'ümün muktezası ile amel etmek memnudur.
Hadiste bahsedilen 'çizgi çizmek"ten murad, falın bir nevi olan remildir. Onunla meşgul olan Peygamber rivayete göre İdris (a.s.)dir. Danyal (a.s.) olduğunu söyleyenler de vardır. Remil ona verilen bir mu'tize idi.
"Peygamberlerden biri çizgi çizerdi. Her kim onun çizgisine uygun düşürürse, isabet etmiş olur" ibaresinin mânâsı hususunda da ulemâ ihtilaf etmişlerdir. Sahih olan kavle göre bu ibarenin mânâsı şudur:
"Kimin çizgisi o peygamberin çizgisine muvafık düşerse o çizgiyi çizmek mubahtır. Lâkin muvafık düşüp düşmediğini yüzde yüz bilmeye bizim için yol yoktur. Binaenaleyh remilcilik, bize mubah değil, haramdır."
Resûlullah (s.a.)'in doğrudan doğruya "RemMcilik haramdır" demeyip "kimin çizgisi o peygamberin çizgisine muvafık düşerse o çizgiyi çizmek mubahtır" buyurması, remille meşgul olan Peygamberin de bu nehye dahil olduğu anlaşılmasın diyedir. Çünkü onun hakkında remi memnu' değildi. Bizim şeriatimizde neshedilmiştir.
Hâsılı remilciliğin dahi memnu olduğunda bütün ulemâ ittifak etmişlerdir.
Câriye meselesine gelince, görülüyor ki; Resûlullah (s.a.) cariyeye:
"Allah neredEdir?" diye sormuş. Câriye "göktedir" cevâbını vermiş; "Ben kimim?" sualine de, "Sen Resûlullahsın" mukabelesinde bulunmuştur. Hadisin bu kısmı imanın sıfatına aittir. Bu hususta ulemânın iki mezhebi vardır:
1. Allah'a iman, onun sıfatlarının nasıl olduğunu düşünmeden, benzeri bulunmadığına ve mahlûkât alâmetinden münezzeh olduğuna inanmaktır.
2. Allah'ın sıfatları kendine lâyık olduğu şekilde tek'vil edilir.Buna kail olanlara göre Resûlullah (s.a.)'in cariyeye sorduğu suallerden murad, cariyeyi imtihan etmek ve bir Allah'a inanıp inanmadığını anlamaktır. Câriye "Allah göktedir" deyince, Peygamber Efendimiz onun bir Allah'a inandığını anlamıştır. Bu sözden o cariyenin müslüman olduğu anlaşılmıştır. Gerçi sözün zahiri Allah'a cihet ve mekân ispatını gösteriyorsa da te'vil edilerek, "Semâ duanın kıblesidir. Nitekim Kabe de namaz kılanın

kıblesidir. Binaenaleyh câriye bu sözle Allah'a cihet ve mekân isbatını kast etmemiş, duaların kıblesini kast etmiştir. Onun için de Resûlullah (s.a.) bu sözüyle onun müslüman olduğunu kabul etmiştir" denilir. Bu cariyenin "Allah göktedir" sözüyle Allah'ın kuvvet ve kudretinin makam ve şanının yüceliğini, müşriklerin tapındığı putlar gibi yerlerde ve insanların arasında ayaklar altında bulunamayacağını kast etmiş olması, Resûl-i Ekrem'in de cariyenin bu maksadını anladığı için onun mü'min bir kadın olduğuna hükmettiği de düşünülebilir.[1924][238]

Bazı Hükümler

1. Amel-i kalîl namazı bozmaz. Bu hususta 917 numaralı hadiste yeterli açıklamaya yer verilmiştir.
2. Konuşmak namazı bozar.Namazda olduğunu bildirmek icabederse, "erkek teşbih eder, kadın tasfîk yapar." Hanefîlerle Şâfiîlerin ve Mâlikile-rin mezhebleri bu olduğu gibi cumhur-ı ulemânın kavli de budur.
Evza'î ile ulemâdan bir taifeye göre, namazın yararına olmak şartı ile konuşmak caizdir. Bunlar ileride gelecek olan ve "zulyedenyn hadisi" diye bilinen 1008 numaralı hadise dayanırlar. Yalnız mutlak surette konuşmak Hanefîlere göre namazı bozar. Şafiîlerle Malikîlere ve Hanbelîlere göre unutarak azıcık konuşmak namazı bozmaz. Çok konuşursa Şâfiîlerin bir kavline göre namaz bozulur. Çünkü nadiren başa gelen vak'alardandır. Yeni müslüman olmuş bir cahilin hükmü de, unutarak konuşanın hükmü gibidir.
3. Konuşmayacağına yemin eden bir kimse teşbih etse veya tekbir getirse yahut Kur'ân okusa yemini bozulmaz.
4. İmam Şafiî bu hadisle istidlal ederek namaza girerken ihram (iftitah) tekbiri almak namazın farzlarından bir farzdır demiştir. İmam-ı Azam'a göre ise, ihram tekbiri almak namazın şartlarındandır.
5. Namazda aksıran kimseye teşmitte bulunmak (yani "yerhamukellah" demek) namazı bozar. Çünkü bu söz insan sözüdür.
6. Sahibi cariyesine koyun güttürebilir. Ancak fitne ve fesattan selâmet şarttır.
7. Mü'min olan köle veya cariyeyi âzâd etmek, kâfir köle veya cariyeyi azat etmekten evlâdır. Kâfir köle veya cariyelerin ne gibi yerlerde âzâd edilebileceği ihtilaflı bir meseledir. Tafsilatı fıkıh kitaplarından öğrenilebilir.

8. Bir kâfir, ancak Allah'ın varlığını, birliğini ve Peygamberimiz Muhammed Mustafa (s.a.)'in risâletini ikrar etmekle müslüman olur.
9. İki şehâdeti getirerek mânâlarına kat'î surette inanmak imanın sahih sayılması için kâfidir. Müslüman olduğuna başka delil getirmek şart değildir.[1925][239]

931. ...Muâviyeb. el-Hakem es-Sülemî'den; demiştir ki: Ben Resûlullah'ın yanına gelip İslâmiyetle ilgili bazı şeyler öğrendim. Öğrendiklerimden biri de (Resûlullah sallallahiı aleyhi ve seltemîn) bana söylediği şu sözdür:
"Aksırdiğında elhamdülillah (Allah'a hamd olsun) de ve bir kimse aksırip da Allah'a hamd edecek olursa sen de: "Yerhamukullah (Allah sana merhamet etsin)" de."
(Muâviye) dedi ki: Ben Resûlullah (s.a.)'la beraber namazda iken adamın biri aksırip Allah'a hamd ediverdi. Ben de (hemen) sesimi yükselterek "yerhamukellahu" dedim. Cemaat gözlerini bana çevirdi. Bu benim ağrıma gitti. Bunun üzerine ben, "Size ne oluyor da bana (böyle) yan gözle bakıyorsunuz?” dedim. (Muaviye) diyor ki; Bunun üzerine "Sübhanellah" demeye başladılar. Resûlullah (s.a.) namazı bitirince:
"Konuşan kimdi?" buyurdu. (Kendisine:)
Şu A'rabi idi diye cevap verdiler. Bunun üzerine Resûlullah (s.a.) beni çağırdı ve:
"Namaz ancak Kur'an okumaktan, azız ve celil olan Allah'ı zikretmekten ibarettir. (Bir daha) namazda iken durumun böyle (başka birşeyle uğraşma)!" dedi. Resûlullah (s.a.)'den daha yumuşak bir muallimi asla görmedim.[1926][240]

167-168. İmamın Arkasındayken (Fâtiha'dan Sonra) "Âmin" Demek

932. ...Vâil b. Hucr'den; Resûlullah (s.a.) (âyetini) okuduğu zaman, sesini yükseltir ve "âmin" derdi.[1927][241]

Açıklama

1. Bu hadis-i şerif Fatiha okuduktan sonra imamın da "âmîn" demesi gerektiğine delâlet etmektedir.Bu mevzuda aksi görüşte olan İmam Mâlik (r.a.) Hazretlerinin aleyhine bir delildir. Hanefî ulemâsından el-Hasen (r.a.)

îmam Ebû Hanife'nin de İmam Mâlik gibi Fâtiha'dan sonra imamın "âmin" demesi gerekmediği görüşünde olduğunu rivayet etmiştir.
Bu mevzuda İmam Malik'in görüşüne kail olan bazı Maliki alimleri; "İmam dediği zaman, siz de "âmin" deyiniz!” mealindeki 935 numaralı hadisi delil getirirler. Mâliki ulemâsına göre bu hadis-i şerifte Resûl-i Ekrem Fatiha'yı imamla cemaat arasında ikiye ayırmıştır.Fâtiha'yı okumak imama, "Amin" demekse cemaate aittir. Bu taksim imamın da "âmin" lâfzım söylemeye iştirak etmesine kesinlikle engeldir. Sözü geçen alimler "imam âmin dediği zaman siz de âmîn deyiniz"meâlindeki 936 numaralı hadiste geçen "imam âmin dediği zaman*' cümlesini ise, "imam âmin denecek yere geldiği zaman" diye te'vil ederler. Medine'lilerden gelen rivayete göre ise, tmam Mâlik'e göre Fâtiha'dan sonra imam da âmin der.
2. İmam Ebû Hanife'den gelen kuvvetli rivayete göre ise, imam ve cemaat her ikisi de gerek sesli gerek sessiz namazlarda sessizce "âmîn" derler. Bu mevzuda yalnız başına Fatiha okuyan kimse de gerek namazda ve gerekse namaz haricinde cemaat gibi gizlice âmin der.Delilleri ise, Tirmizî'nin Vâil b. Hucr'dan rivayet ettiği;   "Resûlullah (s.a.)'den duydum: okudu, sonunda âmin dedi ve bu kelimede sesini alçaktı."[1928][242] mealindeki hadisle imam Ahmed, Ebû Dâvûd et-Tayalisî'nin Musned'inde, Dârekutnî'nin Sünen'inde, el-Hâkim'in Müs-tedrek'inde rivayet ettikleri şu hadis-i şeriftir; "Resûlullah (s.a.) namaz kıldı. âyetine gelince, sesini alçaltıp âmin dedi."[1929][243] Çünkü âmin demek bir duadır; duada ise, sesi alçaltmak mat-Iûbtur.
3. İmam Şafiî'nin yeni mezhebine göre cemaat ve imam, namazda ve namaz haricinde sessizce âmin der. Yalnız başına namaz kılan da böyledir. Eski mezhebine göre ise, sesli olarak âmin denir. Nitekim "el-Ümm" isimli eserinde İmam Şafiî şunları söylemektedir:- "İmam Fâtiha'yı bitirince "âmin" der, arkasında bulunan cemaatin de kendisine uyarak "amin" demeleri için sesini yükseltir. İmam bu şekilde "âmin" deyince cemaat de sadece kendilerinin duyabileceği şekilde "âmin" derler. Ben cemaatin yüksek sesli "âmin" demesinden hoşlanmıyorum. Fakat yüksek sesle "âmîn" diyecek olurlarsa,, bir zarar da olmaz. Bu yüzden cemaate birşey lâzım gelmez'."
İşte İmam Şafiî'nin yeni görüşü budur. "el-İknâ" isimli eserde ise, şöyle denilmektedir: "Namazda Fatiha okuyan kimse için sonunda hafif bir sekteden sonra "âmin" demek sünnettir.

Namaz haricinde de durum aynıdır. Ancak namaz haricinde sünnet olan Fatiha'nın cehrî okunması halinde "âmin" kelimesini cehren okumaktır. Cemaatle namazda ise, âmin kelimesini imamla beraber söylemektir. Burada "cehren okunması halinde" cümlesiyle, Fâtiha'nın gizli okunması hali, bu. hükmün dışında bırakılmıştır. Çünkü Fâtiha'nın gizli okunması halinde "âmin" kelimesi de gizli okunur. Cemaatle kılınan namazın hükmü de bu cümlenin dışında bırakılmıştır. Çünkü cemaatle kılınan namazda imam da cemaat de gizli olarak, "âmin" derler. Sözü geçen "İkna" isimli kitabın haşiyesinde "cemaatle kılman namazda ise, âmin kelimesini imamla beraber söylemek" cümlesi üzerinde şu açıklama bulunmaktadır. Namazda imamla beraber okumak sünnet değildir. Şayet cemaat kıraatini imamla beraber bitirecek olursa, sadece imamın veya cemaatin "âmin" demesi yeterlidir. Şayet cemaat imamdan evvel Fâtiha'yı bitirecek olursa, bir kere "fimin" demekle yetinir. İmamın bitirdiği fatiha için ayrıca "âmin" demesine lüzum kalmaz. Ancak İmam Bağavî imama tabi olduğu için cemaatin imamın olduğu fatiha için de "âmin" demesinin daha doğru olacağını söylüyor.[1930][244]

4. İmam Tirmizî'ye göre ise, kişi "âmin" derken sesini yükseltir. Peygamber (s.a.)'in ashabından, tabiînden ve sonrakilerden pek çok ilim adamlarının görüşü de budur. Erkeğin âmin derken sesini yükseltmesi ve onu gizli okumaması görüşündedirler. Şafiî, Ahmed ve İshak'ın kavli de budur.

Fatiha okuduktan sonra "âmin" demenin hükmü, ulemânın büyük çoğunluğuna göre mendubtur. Cemaat için vâcib olduğunu söyleyenler de vardır. Nitekim Zahirî ulemâsına göre namaz kılan herkes için Fatiha'dan sonra "âmin" demek vâcibtir. Rafızîlere göre de bid'attir. Namazda söylenirse namazı bozar. Merhum Ömer Nasuhî Bilmen bu konudaki Hanefî mezhebinin bu mevzudaki görüşünü şöyle anlatır: "Fatihaların sonunda hafiyyen "amin" denilmesi sünnettir. Bu hususta imam ile cemaat ve münferid arasında fark yoktur. Şu kadar var ki cemaat Fatiha-i Şerifeyi okuyamayacağı cihetle eû-zu besmele de okumaz. Âmin'in mânâsı, "dualarımızı kabul buyur" demektir."[1931][245]

933. ...Vâil b. Hucr'dan (rivayet edildiğine göre) kendisi Resülullah (s.a.)'in arkasında namaz kılmış, Resûl-i Ekrem (sallallahü aleyhi vesellem)

(Fâtiha'dan sonra) seslice âmin deyip sağına - soluna selam vermiş. (Vâilb. Hucr), "Hatta ben yanağının beyazlığını bile gördüm" (demiştir).[1932][246]

Açıklama

Bu hadis "imam âmin kelimesini yüksek sesle okur" diyen kimselerin delilidir.Amin kelimesiyle ilgili görüş ve hükümler önceki hadisin açıklamasında verilmiştir. Bu hadis ayrıca imamın selâm verirken başını sağına ve soluna çevirmesinin meşru olduğuna da delildir. Bu konu ise, 189. bâbta işlenecektir.[1933][247]

934. ...Ebü Hureyre'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) "gazaba uğrayanların ve sapıklarınkine değil" (âyetin)i okudğu zaman, "âmin" (kabul et) derdi. Hatta (sesini) birinci safta arkasında bulunan kimse de işitirdi.[1934][248]

Açıklama

Hadis-i şerifte geçen kelimesi üç harfli bir fiil kökünden geldiği kabul edilerek "yesme'u" şeklinde okunabildiği gibi dört harfli bir fiil oları kökünden geldiği kabul edilerek şeklinde de okunabilir, tbn Mâce'nin rivayeti ise, "âmin kelimesini birinci safta bulunan bütün cemaat işitirdi ve bu kelimeden dolayı mescid titrerdi" şeklindedir. îbn Mâce'nin bu rivayeti "âmin" kelimesini Resûl-i Ekrem'in son derece yüksek bir sesle okuduğunu açık bir şekilde ortaya koymaktadır. Ancak tbn Mâce'nin senedinde Ebû Abdullah ile Bişr bulunmaktadır ki bunlar ağır bir dille tenkid edilmişlerdir.[1935][249]

935. ...Ebû Hureyre'den rivayet olunduğuna göre: Peygamber (s.a.) (şöyle) buyurmuştur: "İmam (gazaba uğrayanlarınkine ve sapıklarınkine değil) dediği zaman, siz de: "Amin (kabul et)" deyiniz. Çünkü kimin âmin demesi, meleklerin âmîn demesi (vakti)ne denk gelecek olursa, geçmiş günahları bağışlanır."[1936][250]

Açıklama

Hattâbî'nin beyânına göre Fâtiha'dan sonra amîn kelimesinin sessiz okunacağı görüşünde olanlar bu hadis-i şerifin kendilerine delil olduğuna iddia ederler. Bu kimselere göre hadiste "âmîn" demek için imamın Fatiha'yı bitirdiği anı beklemeye teşvik edilmesi imamın âmîn kelimesini içinden söylediğine delâlet eder. Çünkü imam bu kelimeyi cehrî okumuş olsaydı, o zaman (özellikle sessiz kılınan namazlarda) bu vakti tespit etmek cemaat için zor olmayacaktı. İşte imam âmîn kelimesini sessiz söyleyeceği ve bu vakti tesbit etmek zor olacağı için dikkat kesilmeye teşvik edilmiştir.
Hattâbî'ye göre ise, hadis-i şerif hiç de onların dediği mânâya gelmemektedir. Eğer 932 numaralı Vâîl hadisi olmasaydı o zaman bu kimselerin çıkardıkları mânâ doğru olabilirdi. Fakat bunun böyle olmadığına sözü geçen hadis açıkça delâlet etmektedir. Bu vaktin tesbitine dikkat edilmesine sebeb ise, onların zannettiği gibi imamın sessiz okumasından dolayı bu anın tesbitindeki zorluk değildir. Bu teşvik imamın gaflet edip de amîn kelimesini söylemeyi unutabileceği ihtimalinden kaynaklanmaktadır. Hadiste aynı zamanda bu kelimeyi imamla beraber söylemeye teşvik vardır ki, işte melaike-i kiramın "âmîn" dediği an, işte budandır. Bu zamanda âmîn demeyi başarabilen kimse için hadis-i şerifte geçmiş günahlarının bağışlanacağı müjdesi vardır.[1937][251]
Âmîn kelimesi bazılarına göre, imale ile de okunur. Bu kelime "âmin", "Âmmin" ve "Âmmîn" şekillerinde de okunmuşsa da bunların hepsi şâzz ve merduttur. Bilhassa şedde ile "âmmin" okumak dört mezhep ulemâsınca hata sayılmıştır. Hatta Şâfiîlerden bununla namazın bozulacağım söyleyenler de olmuştur. Hanefilerin "et-Tecnis" adlı fıkıh kitabında, "bir kimse namazında âmîn kelimesini teşdid ile okusa namazı bozulur" denilmiştir. Filhakika İmam-ı Azam'a göre, âmin kelimesini şeddeyle okumak namazı bozar, îmameyn'e göre bozmaz, çünkü Kur'ân-ı Kerim'de "Âmmîn" kelimesi vardır. Fetva da imameynin kavline göredir.
Arabçada âmîn kelimesine uyan bir vezin yoktur. Bu kelime vezin itibariyle, Hâbîl ve Kâbîl gibidir. Onun için bazıları onun asıl itibariyle yabancı bir kelime olduğunu iddia etmiş, bir takımları da aslının "Ya Allah istecib dua 'ena" olduğunu söylemişlerdir. Ulemâdan bazıları, kelimenin kasırla "amin" okunmasını kabul etmemiş "Maruf vechi medle âmin okumaktır" demişlerdir.

Abdürrezzak'ın Hz. Ebû Hüreyre'den zayıf bir isnadla rivayet ettiği bir hadise göre, âmin kelimesi Allah'ın isimlerinden biridir. Tabiinden Hilâl b. Yesâf'dan da böyle bir rivayet vardır. Fakat Nahiv ulemasına göre âmîn ism-i fiildir. Vasıl halinde kolaylık olmak üzere nunu üstün okunur.
Âminin manası hakkında bir çok sözler söylenmiştir. Ez cümle: Öyle olsun, kabul et, ümidimizi haybete (hüsrana) uğratma, buna senden başkası kaadir olamaz, manalarına geldiğini söyleyenler bulunduğu gibi; "âmin arş-ı a'lâ definelerinden bir definedir, onun manasını Allah'tan başka bilecek yoktur" diyenler de olmuştur. Kelime medd ve şedde ile okunursa, "seni kastederek" mânâsına geleceği Cafer-i Sâdık Hazretlerinden rivayet olunmuştur. Kasır ve şedde ile okunduğu takdirde aslının İbrânice veya Süryanice olduğu söylenir.
"el-Miictebâ"nam eserde şöyle deniliyor: "Amînin Kuran'dan olmadığına hilaf yoktur. Hatta onun Kur'andan olduğunu iddia edenin irtidadına hükmolunmuştur. İmamın, cemaatin, yalnız kılanın ve namaz dışında Fatiha okuyanın âmin demesi sünnettir. Fatihadan sonra sûre okunacağı zaman âmin denilip denilmeyeceği hususunda ulemâ ihtilâf etmişlerdir. Esah olan kavle göre âmin denilir."
"Geçmiş günahların afft"ndan maksad küçük günahlardır.[1938][252]
Bu hadis-i şerif Fâtiha'dan sonra "âmin" kelimesinin yüksek sesle okunacağım kesinlikle ifade etmektedir. Ancak bu mevzu ile ilgili görüşler daha önce tercümesini sunduğumuz 932 numaralı hadisin açıklamasında geçmiştir.[1939][253]

936. ...Ebû Hureyre (r.a.)' den rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur: "İmam, âmin dediği zaman, sizde âmin deyiniz. Çünkü kimin amîn demesi, meleklerin âmin demesi(vakti)ne denk gelirse, geçmiş günahları bağışlanır."
İbn Şihab dedi ki: Resûlullah (s.a.)'de "âmin" derdi.[1940][254]

Açıklama

Bu hadis-i şerif Fâtiha'yı okuduktan sonra imamın âmin demesinin meşru olduğuna delâlet etmektedir. Ancak imamın Fâtiha'dan sonra amîn demesinin meşru olmadığı görüşünde olanlar, hadis-i şerifte geçen "imam

âmin dediği zaman" cümlesindeki "âmin dedi" kelimesine "dua etti" mânâsı vermektedirler. Bu sözleriyle Fâtiha'nın da bir dua olduğunu, bu bakımdan "imam âmin dediği zaman" cümlesinin, "imamın Fâtiha'yı okuduğu zaman" mânâsına geldiğini iddia etmektedirler. Bazıları da yine aynı görüşten hareket ederek bu cümlenin "imam âmin denecek yere geldiği zaman" manasına geldiğini ve bu cümlede imamın âmin diyeceğine dair bir mânânın bulunmadığını iddia etmişlerdir. Bazıları da "imam âmin dediği zaman" cümlesindeki şartı ileri sürerek, cemaatin Fatiha okununca "âmin" demesi, imamın "âmin" demesine bağlıdır. Şayet imam, âmin kelimesini söyleyecek olursa, o zaman cemaat de söyleyebilir, demişlerse de kendilerine buradaki şart edatı olan "izâ" kelimesinin başına geldiği cümle, kesinlik ifade ettiğinden imamın âmin demesinin kesinlikle vaki olacağı hatırlatılarak cevap verilmiştir.
Yine hadis-i şerifin zahirinden âmin kelimesini cemaatin imamdan sonra söyleyeceği anlaşılmaktadır. Ancak bilindiği gibi bu mana bir önceki hadisin ifâdesine aykırı görünmektedir. Bu bakımdan âmin kelimesinin imamla beraber söyleneceği görüşünde olanlar bu cümleye, "imam âmin demek istediği zaman" diye mânâ vermişlerdir. İmam Cüveyni'ye göre âmin kelimesini imamla beraber okumak müstehab değildir. Bir önceki hadis-i şerifte ise, Hattâbî'nin bu kelimenin imamla beraber söyleneceği görüşünde olduğunu nakletmiştik. Bazılarına göre ise, bu hadis-i şerif, cemaatin âmin kelimesini söylemekte muhtar olduğuna, (binaenaleyh ister imamla ister ondan önce veya sonra söylemesinin caiz olduğuna) delâlet etmektedir. Biz bu mevzu ile ilgili ayrıntılı açıklamayı 932 ve 935 numaralı hadislerde yapmış bulunmaktayız.[1941][255]

937. ...Bilâl (r.a.)'den; demiştir ki:

Ya Resûlallah, âmin demek de beni geçme.[1942][256]

Açıklama

Hanefî ulemasından Aynî'nin beyânına göre "âmin kelimesini benden önce okuma" cümlesine ulemâ iki şekilde mânâ vermiştir:
1. Hz. Bilâl Fatiha sûresini imamın birinci sektesi esnasında okurdu.Fakat bazan Resûl-i Ekrem (s.a.) ondan evvel Fatiha'yı bitirerek amin derdi. Resûl-i Ekrem (s.a.)'le beraber bu mübarek kelimeyi söylemeye

yetişemediği için Resûl-i Ekrem'den kendisinin bu nimete erişebilmesi için yarım kalan Fatiha Sûresini okuyacak ve âmin diyecek kadar mühlet isterdi.
2. Hz. Bilâl müezzin olduğu için mescidin arka tarafında kaamet getirir ve safların düzeniyle meşgul olurken Resûl-i Ekrem (s.a.) Fatiha'yı bitirir ve âmin derdi. Hz. Bilâl de kıraate ve âmin demeye yetişecek kadar mühlet isterdi. Hadis-i Şeriften anlaşılan mânâ bu olmakla beraber bu hadis mürseldir. Çünkü Hâkim'in ifadesine göre Osman'ın Hz. Bilâl (r.a.)'e yetişemediği ve onunla görüşemediği söylenmektedir. Ebû Hatim er-Râzî de "bu hadisin merfu olarak rivayet edilmesi yanlıştır" demiştir. Beyhakî'nin ifadesine göre Osman'ın bu hadisi Selrnân vasıtasıyla Hz. Bilâl'den aldığına dâir bir rivayet varsa da bu rivayet tamamen asılsızdır.[1943][257]
Fakat Buhârî'nin muallak olarak rivayet ettiği bir hadis-i şearife göre Ebû Hureyre (r.a.) müezzinliğini yaptığı imam -ki Alâ b. el-Hadramî (r.a.) ile Medine valisi Mervân b. el-Hakem'dir."Bana âmini kaçırtma" dermiş. "Yani beni kamet ederken ve safları düzeltirken acele namaza başlayıp yahut acele okuyup ben namaza durmadan âmin diyecek yere kadar okuma" demektir.[1944][258]
Birinci mânâ imamla beraber cemaatin de Fatiha okuyacağı görüşünde olanları ikinci mânâ aksi görüşte olanları desteklemektedir. Esasen Hattâbî'ye göre, bu hadisin yeri bu bab değildir. Daha önceki bablarda geçmesi gerekmektedir.
Hazret-i Bilâl'in Fatiha okuduğunu, sektenin ne olduğunu daha evvel tercümesini sunduğumuz 777 numaralı hadisin şerhinde açıklamıştık. Bazı Şafiî ilmihallerinde namazdaki sekte ile ilgili olarak şu ifâdelere yer verilmiştir:
"Başlayış tekbiri ile iftitah duası arasında sübhanellah diyecek kadar durulması sünnettir. Aynı zamanda iftitâh duası ile eûzu arasında, eûzu ile besmele arasında Fatihanın sonu ile âmin arasında, amîn ile zamnı-ı sûre arasında, zamm-i sûre ile rükû tekbiri arasında ve iki selâm arasında sübhanalIah diyecek kadar durulması sünnettir."[1945][259]

938. ...Ebû Musbıh el-Makrâî dedi ki: Biz sahâbî olan ve sözlerin en güzelini söyleyen Ebû Zuheyr en-Numeyrî ile beraber otururduk. Bizden birisi dua etti mi; "(Duanı) aminle bitir. Gerçekten âmin, sayfanın üzerine vurulan mühür gibidir" derdi. Ebû Zuheyr dedi ki: "size bundan bahsedeyim

mi? Bir gece Resûlullah (s.a.)'le birlikte (dışarıya) çıkmıştık. Devamlı ve ısrarla duâ eden bir adamın yanına geldik. Bunun üzerine Peygamber (s.a.) durup onu dinlemeye başladı ve; "eğer mühürlerse cennetti kazandı" dedi. Cemaatten birisi "ne ile mühürleyecek?" diye sordu. "Âmin"le diye cevap verdi. Bunun üzerine Peygamber (s.a.)'e soru soran kimse gitti (ve o duâ eden) adama varıp dedi ki, "Ey filân, âminle bitir ve müsterih ol." Bu, Mahmud (b. Halid) (rivayetinin) lâfzıdır.

Ebû Dâvûd dedi ki; ei-Makrâ1 -Himyer'den bir kabile (ismi)dir.[1946][260]

Açıklama

Hadis-i şerifte sahâbî olduğu ifâde edilen Ebû Züheyr'in ismi bilinmemektedir."Takrîb'de onun Şam taraflarında yaşadığı söylenmektedir. İsminin Yahya b. Nüfeyr olduğu da söylenmiştir.
Bu sahâbînin güzel sohbetler yaptığı ve "en güzel sözleri söylediği" ifadesinden onun sohbetlerinde devamlı Kitab ve Sünnetten bahsettiği anlaşılıyor. Nitekim söz konusu edilen sohbeti de tamamen Resûl-i Ekrem (s.a.)'in sünnetiyle ilgilidir. Yine bu mübarek sahabinin duanın âminle bitirilmesine teşvik etmesinin hikmeti şudur ki: Dünyada bile mühim evrak ve eşya bir yere gönderilirken ağzı bağlanıp mühürlenerek gönderilir. İnsan için en büyük bir kıymet olan duâ da Allah'ın huzuruna "âmin" mührüyle mühürlenerek gönderilir.
Bu hadis-i şerif mü'minleri duaya ve duadan sonra da âmin demeye teşvik etmektedir. Duadan sonra amîn demenin faziletiyle ilgili pek çok hadis-i şerif vardır. Bunlardan bazvları şöyledir: "İmam Ahmed, İbn Mâce ve Taberânî, Hazret-i Âişe (r.anhâ) validemizden merfû' olarak rivayet etmişlerdir: 'Yahudiler sizin selâm vermenize ve âmin demenize hased ettikleri kadar hiç bir şeye haset etmemişlerdir.”
Buhârî'nin Ebû Hureyre (r.a.)den rivayet ettiği bir hadiste Resûl-i Ekrem (s.a.) şöyle buyurmuştur: "Sizden biriniz âmin dediği zaman gökte de melekler âmin derler. İkisi birbirine tesadüf ettiği zaman o kimsenin geçmiş günahlan affolur."
Âmin demek bu ümmetin özelliklerindendir. Nitekim İbn Huzeyme'nin Enes'den rivayet ettiğine göre, Resûl-i Ekrem (s.a.) şöyle buyurmuştur: "*Allah Teâlâ bana üç büyük nimet verdi:*
1. *Saf halinde namaz kılmak,*

***2.** Cennet ehlinin selâmı ile selamlaşmak,*
***3.** Âmin demek. Allah bunları benden önce hiçbir Peygambere vermedi. Ancak Harun aleyhisselâm müstesna. Çünkü Mûsâ aleyhisselâm duâ eder, Harun aleyhisselâm da âmin derdi*."[1947][261]

168 - 169. Namazda El Çırpmak

939. ...Ebû Hureyre'den; demiştir ki: Resülullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Teşbih (sübhânallah demek) erkekler için ve el çırpmak da kadınlar içindir"[1948][262]

Açıklama

Metinde geçen "tasfîk" kelimesi, el çırpmak demektir.Buna “Hasfih" de denir. Bazı lügat âlimlerine göre "tasfîh" bir elin arkasını diğer elin avucuna vurup ses çıkarmaktır. Namazda ihtiyaç hasıl olduğu zaman böyle el çırpmak kadınlara mahsustur. Bazılarına göre ise, "tasfîk" sağ elin iki parmağını sol avucuna vurup ses çıkarmaktır.
îmamm namaz esnasında namazla ilgili hareketlerinde veya kıraatte yanıldığını kendisine haber vermek için cemaatin "sübhânallah" demesi caiz olduğunda ittifak vardır. Ama bunun dışındaki kelimelerin söylenilmesinde ise, ihtilâf vardır. Nitekim Ebû Hanife ile îmam Muhammed'e göre elhamdülillah,, sübhânallah kelimeleri birinin sözüne cevab olarak söylenecek olursa namazı bozar. Eğer namaz kılan kimse namazda olduğunu bildirmek için sübhânallah ve elhamdülillah diyecek olursa, bunda bir sakınca yoktur. İmam Mâlik ile İmam Şafiî bir tehlike baş gösterdiğinde, meselâ kuyuya "düşmek üzere olan bir âmâyı ikaz yahut bir yılanın ortaya çıkması anında cemaate haber vermek için "subhanellah" demeyi caiz görürler.
Bu gibi durumlarda erkeklerin "sübhânallah" veya "elhamdülillah” demelerine karşılık kadınların da ellerini birbirine (sağ elin avucuyla sol elin arkasına) vurarak ses çıkarırlar. Çünkü kadınların seslerinin fitneye sebeb olma tehlikesi bulunduğundan "sübhânallah" veya "elhamdülillah" diyerek seslerini yükseltmelerine izin verilmemiştir. Bu sebeble el çırpma kadınlara tahsis edildiğinden erkeklere el çırpma izni verilmemiş bunun yerine "subhânellah" veya "elhamdülillah" demeleri istenmiştir. Ancak

Hanefîlere göre kadın el çırpacak olursa, namazı bozulur. Çünkü onlara göre hadis-i şerifte geçen "el çırpmak kadınlar içindir" cümlesi namazla ilgili değildir. Bu izin kadınların namazın dışında bulundukları zamanlarda geçerlidir.[1949][263]

Mâlikilere göre kadınların namazda el çırpması mekruhtur. Şafiî ve Hanbelilere göre ise, erkeklerin "Subhânellah"ve "elhamdülillah" demesi çok bile olsa zarar vermez. Çünkü bunlar namaz cinsindendir. Ancak elçırpma çok yapılırsa, namazı bozar.[1950][264]

940. ...Sehl b. Sa'd es-Sâidî (na.)'dan rivayet edilmiştir: Resûlullah (s.a.) (bir kere) aralarını düzeltmek için Amr b. Avf oğulları (yurdu) na gitmişti. Namaz vakti geldi müezzin Hz. Bilal (r.a.) Ebû Bekr (r.a.)'e gelip, "cemaate namazı kıldırır mısın? İkâmet edeyim mi? diye sordu. O da "evet" dedi ve namaza başladı. Resûlullah, cemaat namazda iken teşrif etti. (Safları yara yara birinci) saffa kadar vardı. (Onu gören) cemaat el çırptılar. Ebû Bekr (r.a.) namazım kılarken başını çevirip (hiç bir tarafa) bakmazdı. (Arkasındaki) cemaat el çırpmayı çoğaltınca başını çevirip bakdı ve Resûlullah (s.a.)'i gördü. Resûlullah (s.a.) "yerinde dur" diye kendisine işaret buyurdu. Ebû Bekr (r.a.) ellerini kaldırıp Resûlullah (s.a.)'in kendisine olan bu emrinden dolayı Allah'a hamdu sena etti. Sonra Ebû Bekr (r.a.), (birinci) saffa girinceye kadar geri geri gitti. Resûlullah (s.a.) de ileriye geçip namazı kıldırdı. Namazdan çıkınca; "Ey Ebü Bekr, sana emrettiğim zaman seni yerinde kalmaktan alıkoyan sebeb ne idi?" diye sordu. Ebû Bekr de; "îbn Ebî Kuhâfe için Resûlullah (s.a.)'in önünde (durup) namaz kılmak uygun olmaz" dedi. (Ondan sonra) Resûlullah sallellahu aleyhi ve sellem (cemaate dönüp); "Size ne oluyor da el çırpmayı bu kadar çoğalttınız? Namazdayken her kim bir olayın ortaya çıktığını görürse, "Sübhânellah" desin, sübhânallah dediği zaman (elbette) kendisine (imam tarafından dönüp) bakılacaktır. El çırpmak ise, kadınlara mahsustur" buyurdu.[1951][265]

Ebû Dâvûd dedi ki: Bu izin farz namazlardadır.[1952][266]

Açıklama

Amr b. Avf oğulları Evs kabilesinin bir koludur. Bunların yurtlan Küba'da idi. Resûl-i Ekrem (s.a.)'in bunların yanına gitmesinden maksadı, aralarındaki kırgınlık ve dargınlığı gidermekti.Aralarında meydana gelen dargınlığın sebebi, Buhârî'nin başka bir rivayetinde şu şekilde anlatılmaktadır: "Kubâ halkı bir defa kavga etmişler, birbirine girip taş atmışlardı. Durum Resûl-i Ekrem (s.a.)'e haber verildi. Haydin gidelim barıştıralım" buyurdular. Nitekim bir numara sonra tercümesini sunacağımız Ebû Dâvûd hadisi de bu rivayeti desteklemektedir. İşte Resûl-i Ekrem (s.a.)'in cemaate biraz geç kalışindaki hikmet, müslümanların arasını düzeltmek gibi çok mühim bir görevi ifa etmek için uzunca bir yolu katetmiş olmasıdır.

Bilâl (r.a.)'in Hz. Ebû Bekr-i Sıddîk'ten; "cemaate namaz kıldırır mısın? ikâmet edeyim mi?" diye sorması, "namazı ilk vaktinde edâ etmek faziletini mi, yoksa Resûl-i Ekrem (s.a.)'i beklemeyi mi tercih edersin" manasınadır. Hazret-i Sıddık da (-rivayetlerin bazılarında bulunan ilâvesine bakılırsa-) "istersen kılalım" demiştir. Hz. Sıddîk'in Resûl-i Ekrem'in dönmesini beklemeden hemen namaza başlamayı tercih etmesine sebep Resûl-i Ekrem'in ne zaman geleceğinin kesinlikle bilinmeyişidir.

Ayrıca bunun yanında namazı ilk vaktinde kılmanın faziletine erişmek, hem de zayıfları, iş-güç sahiblerini bekletmemek gibi sebepler vardı.

Görüldüğü gibi cemaat ayakta iken birinci saffa varmak için safları kesmek imam hakkında caizse de imamın gayrisi için mekruhtur.

Cemaatin eî çırpması meselesi ise, bir önceki hadis-i şerifin şerhinde geçmiştir. Bilgi için oraya müracaat edilebilir.

Resûl-i Ekrem (s.a.) mescide girdiği zaman kendisine verilen işaretlere rağmen başını çevirip bakmayışı, bu konudaki Resûl-i Ekrem (s.a.)'in bunu "Şeytanın hırsızlığı saydığını bilmesinden ileri geliyordu"[1953][267] Her ne kadar Resûl-i Ekrem (s.a.) 910 numaralı hadis-i şerifte namaz esnasında sağa-sola başı çevirerek bakmayı nehyediyorsa da konumuzu teşkil eden hadis ihtiyaç hasıl olduğu zaman buna izin vermektedir. Ulemânın büyük çoğunluğu da bu görüştedir, Ebû Zer (r.a.)'in rivayet ettiği; "Allah Teâlâ Hazretleri kuluna namazda iken rahmetiyle yönelir. Ta kul yüzünü sağa-sola çevirinceye kadar, böyle devam eder. Kul yüzünü sağa - sola çevirdi mi o da rahmetiyle yönelmekten vazgeçer" mealindeki 909 numaralı hadis-i şerif ise, namazda hiç bir ihtiyaç yokken yüzünü sağa-sola çevirdikleri

hakkındaki rivayetler hep ihtiyaç duyulma haliyle ilgilidir. Ancak bunun da bir haddi var-dır.Çünkü İbn Huzeyme'nin İbn Abbâs'dan rivayet ettiği şu hadis-î şerif bunu açıkça ifade etmektedir: "Resûuıllah (s.a.) sağa-sola bakarlardı. Lâkin boyunlarını arkaya çevirmezlerdi"[1954][268] Hz. Ebû Bekir es-Sıddîk'in elini kaldırarak Allah'a hamd-ü sena etmesi Humeydî'nin şu rivayetinde bulunmaktadır:
"Ebû Bekr (r.a.) Allah'a şükür olarak başını semâya doğru kaldırdı ve geri geri gitti." Hadisin sonundaki "bu izin farz namazlar içindir" cümlesinin manası, nafile namazlarda haliyle caiz olur, demektir.[1955][269]

Bazı Hükümler

1. Bir namazı bir diğerinin yerine geçen iki imaml arkasında kılmak caizdir. Bunda icmâ' vardır. Mesela, imamın abdesti bozulur da yerine birini geçirecek olursa, bu kimse namazı tamamlar ve namaz şahindir. Nitekim hadis-i şerifte anlatılan olayda da Hz. Sıddîk (r.a.) namazın bir kısmında imam iken diğer kısmında da cemaat olmuştur.
2. Görevli imam, vekil bırakıp gittiği kimse namaz kıldırırken daha namaz bitmeden çıkıp gelecek olursa muhayyerdir.Dilerse ona uyarak namazım kılar, dilerse öne geçerek imam olarak kıldırır.Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.) Efendimiz başlangıçta Cenab-ı Sıddîk'a "yerinde dur" diye işaret etmekle onun arkasında namaz kılmak istemiş, daha sonra da imam olarak namaz kıldırmıştır. Ancak bu görüşü Hanefî âlimleri ile Maliki âlimleri kabul etmezler. Sözü geçen âlimlere göre Resûl-i Ekrem'e has özel bir durumdur. Çünkü Resûlullah'ın önüne geçmek haramdır. Diğer insanlar için böyle bir öne geçme hak ve fazileti yoktur. Bununla beraber Hz. Sıddîk-i A'zam imamlığına devam edeydi, onun -sadece onun- hakkında caiz olacaktı. Çünkü bu öne geçişi Resûl-i Ekrem (s.a.)'in emrine uymaktan başka bir şey olmayacaktı. Mâlikî ulemâsından İbn Abdilberr "Aleyhissalatü vesselam Efendimizden başkası için bunun caiz olmadığına dair icmâ vardır" demektedir. Ancak aksi görüşte olanlar bu icmaı kabul etmezler. Gerçekte ise, icmâ yoktur. Çünkü aksi görüşte olanların bulunduğu bilinmektedir. Nitekim Şafiî'nin meşhur olan görüşüne göre asıl imam, vekil bıraktığı kimse namaz kıldırırken gelecek olsa, vekilini arkaya çekerek imamlığa geçebilir, bu caizdir.

3. Cemaat imamdan evvel iftîtah tekbirini alabilir.Çünkü hadis-i şerifte geçtiği üzere Ebû Bekr ile arkasındaki cemaat daha sonra imamlığa geçen Resûlullah (s.a.)'den evvel iftitah tekbirini almışlardı. Namazlarını da bundan dolayı iade etmediler. Bu da Şafiî ulemâsının görüşüdür. Bunlara göre bir kimse farzı kendi kendine kılmağa başlamışken imam tekbir alsa namazdan çıkıp selâm vermeden,namazının geri kalan kısmında imama uyabilir. Diğer âlimler ise, "imam tekbir aldığı vakit tekbir alınız" mealindeki 603 numaralı hadis-i şerifi delil getirerek, cemaatin tekbirinin imamın tekbirine bağlı olduğunu binaenaleyh iftitah tekbirini imamdan evvel alan kimsenin
namazının sahih olamayacağını söylerler. Şafiî Hazretlerinin buna cevaz verdiğini söyleyenler de vardır.[1956][270]

4. lslâmiyette dargınları barıştırmak teşvik edilmiştir.

5. Devlet reisinin kulağına gelen halkla ilgili bazı anlaşmazlıkları çözmek için bir şikâyet olmadan araya girip davayı neticelendirmesi caizdir.

6. Namaz vaktinde cemaatle kılmak asıl imamı bekleyip de onun arkasında kılmaktan daha faziletlidir.

7. Ön safa geçmek için safları yarmak caizdir.Ama bunun için imam olmak on safda bulunan bir boşluğu doldurmak gibi meşru bir sebeb bulunmalıdır.

8. Amel-i kalil (az iş) namazı bozmaz.

9. Bir ihtiyaç baş gösterince sağa - sola bakınmak ve işarette bulunmak namazı bozmaz.

10. Namazda bile bir nimetin zuhurundan dolayı hamdetmek caizdir.

11. İmamın yerine birini vekil bırakması caizdir.

12. Namazda imam yanıldığı zaman erkekler "sıibhânallah" diyerek, kadınlar da el çırparak uyarıda bulunurlar.[1957][271]

941. ...Sehl b. Sa'd demiştir ki: Amrb. Avf oğullan arasında bir kavga olmuştu. Bu haber Peygamber (s.a.)'e ulaştı. Aralarını düzeltmek için öğleden sonra oraya vardı. (Giderken de) Bilâl'e: "İkindi namazına kadar şayet gelemezsem, Ebû Bekr'e söyle, halka namazı kıldırsın" buyurdu. İkindi (vakti) gelince Bilâl (r.a.) ezan okudu. Kâmet etti sonra da Ebû Bekr (r.a.)'e (namazı kıldırmasını) söyledi. Bunun üzerine (Ebû Bekr namaz kıldırmak üzere) öne geçti. (Hadisin) sonunda (şu cümleyi) rivayet etti:

"Namazda bir olayla karşılaşırsanız erkekler subhanallah desin, kadınlar da el çırpsın."[1958][272]

Açıklama

Bu hadis-i şerif Ebû Bekr (r.a.)'in hilâfete herkesten daha lâyık olduğuna delildir.Çünkü Resûl-i Ekrem (s.a.) şehâdetten sonra dinin en büyük bir rüknü olan namazda imamlığa herkesten fazla onu lâyık gördü. Namaz kıldırmaya herkesten fazla lâyık olan kişi, diğer işleri idare etmeye de herkesten daha lâyık demektir. Bu hadis namazda imam yanıldığı zaman imamı ikaz etmek için veya tehlikeli bir olay baş gösterince cemaati uyarmak için kadınların el çırpmasının erkeklerin subhanallah demesinin caiz olduğuna zahiren delâlet etmektedir. Ancak bu mevzunun ayrıntılarında görüş ayrılıkları vardır ve 939 numaralı hadisin açıklamasında bu farklı görüşlere işaret olunmuştur.[1959][273]

942. ...İsâ b. Eyyûb'dan; demiştir ki: "El çırpmak kadınlar içindir" sözü(nün anlamı, kadının) sağ elinin iki parmağını sol avucuna vurmasıdır.[1960][274]

Açıklama

tsâ b. Eyyûb bu sözleriyle önceki hadiste geçen "tasfîh =el çırpma" kelimesindeki meseleye dikkati çekmek, bu kelimenin rastgele bir el çırpmadan ibaret olmadığım ifade etmek istiyor. Bu sözden maksadı, buradaki el çırpmanın alkıştan ve eğlence için elleri birbirine çarpmaktan tamamen farklı olduğuna işaret etmektir. Ancak bu kelimenin diğer mânâları olduğunu söyleyenler de vardır. Mevzu ile ilgili görüşler 939 numaralı hadisin açıklamasında özetlenmiştir.[1961][275]

169 - 170. Namazda İşaret

943. ...Enes b. Mâlik'den; Peygamber (s.a.)in (bazan) namazda işaret ettiği rivayet olunmuştur.[1962][276]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte bir ihtiyaçtan dolayı namazda işaret etmenin caiz olduğu ifade edilmektedir. Ancak bu işaretten maksadın ne olduğu konusunda iki görüş vardır:

1. Verilen bir selâmı almak gibi bir ihtiyaç için şehâdet parmağıyla işarette bulunmak,

2. Namaz içerisinde teşehhudde parmakla işarette bulunmak. Buradaki işaretin birinci mânâdaki işaret olması kuvvetle muhtemeldir. Nitekim 602 numaralı hadis-i şerif de buna delâlet etmektedir.

Ancak 923 - 925 numaralı hadis-i şeriflerde beyân edildiği gibi, bu nevi işaretleşmeler İslâmm ilk zamanlanandaydı, daha sonra 923 numaralı hadis ile neshedildi. Nitekim İbn Hazm el-Hemedânî de bu goruşü paylaşmaktadır.[1963][277]

944. ...Ebû Hüreyre'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.), -namazı kastederek- şöyle buyurdu: "Sübhânallah demek erkekler içindir, el çırpmak da kadınlar içindir. Kim namazında anlaşılabilecek bir işarette bulunursa, tekrar ona geri dönsün." (Bununla namazı kastediyor).[1964][278]

Ebû Dâvûd dedi ki: "kim namazda işaret ederse ona dönsün" kısmı bir vehmden ibarettir.[1965][279]

Açıklama

Metinde bulunan "lehâ” kelimesindeki "lâm" harfinin zâid olduğu söylenebilir. Çünkü Beyhakî'nin rivayetinde "lâm”bulunmuyor. Lâm'ın bulunmadığı kabul edilirse o zaman "hâ" zamiri namaza gider ki daha sonra gelen "yani namazı" sözü bunu açıklamak için gelmiştir. Cümle *'o namazı geri çevirsin, yani iade etsin" anlamına gelir. Lâm harfinin zâid olmadığı kabul edilirse, o zaman hâ zamirinin de işarete gittiği anlaşılır ki bu takdirde "yu'id" fiilinin mef'ûlü mahzûf ve cümlenin manası da şöyle olur: "işaretten dolayı namazı geri kılsın."

Ebû Davud'un, hadisin son cümlesinin, vehm eseri olduğuna hükmetmesine sebep, bu hadisin senedinde Ebû Gatafân'ın bulunmasıdır. Çünkü Ebü Davud'a göre bu kimsenin hüviyeti belli değildir. Yine bu hadis-i şerifin senedinde hadislerini an'ane yoluyla nakleden Muhammed b. İshâk vardır.

Bu bakımdan son cümlenin İbn İshâk'ın kendi sözü olması ihtimali kuvvetlidir.
Fakat Hafız İbn Hacer gibi pek çok kimseler Ebû Gatafân'ın güvenilir bir ravi olduğunu söylemektedirler.
Bu hadis-i şerif namazda gerek sözle ve gerekse işaretle selâm almanın caiz olmadığını söyleyenlerin görüşünü desteklemektedir. Bazı ilim adamları Resûl-i Ekrem (s.a.)'in namaz esnasında işaretle selâm aldığına dair sahih hadislerin bulunduğuna bakarak bu hadisin zayıf olduğunu, sahih olduğu kabul edilecek olsa bile buradaki "geri kılsın” emrinin müstehablık ifade edeceğini söylüyorlar.
923 - 925 numaralı hadis-i şeriflerin açıklamalarında geçtiği gibi ulemânın büyük çoğunluğu bir ihtiyaç anında namazda işarette bulunmanın caiz olduğu görüşündedirler. Ancak hanefî ulemâsından bazı kimseler bunun İs-lâmın ilk yıllarına ait olup daha sonra 923 numaralı hadisle neshedildiği için . namazda işaretle selâm almanın mekruh olduğuna kaani olmuşlardır. Bununla beraber İbn âbidin gibi müteahhirin ulemâsı, bu "mekruh" kelimesiyle "tenzihen mekruh"un kast edildiğini, binaenaleyh namazda işaretle selâm almanın namazı bozmayacağını ifade etmişlerdir.[1966][280]

170 - 171. Secde Mahallindeki Çakılların Namazda Düzeltilmesi

945. ...Ebû Zer (r.a.) Peygamber (s.a.)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir: "Sizden biri namaza başladığı zaman küçük çakılları düzeltmesin. Çünkü (bu anda) rahmet kendisine yönelir."[1967][281]

Açıklama

Hadisi şerifte namaza duran kimsenin secde mahallindeki küçük çakılları düzeltmesin men edilmektedir. "Namaza kalktığı zaman" ifadesinden maksad, "namaza durduğunda" demektir. Çünkü namaza başlamadan önce
taşı düzeltmekte veya başka bir şeyle meşgul olmakta hiç bir mahzur yoktur. Efendimizin sadece küçük taşları mevzu bahis etmesi, nehyin sadece ona mahsus olmasını gerektirmez. Secde mahallindeki kum ve toprakların düzeltilmesi de aynı nehyin hükmü altına girer.
Hz. Peygamber, küçük taşların düzeltilmesini yasaklarken illet olarak, o esnada rahmetin namaz kılana yönelmekte olduğunu göctoi"mîs ve rahmete

ihtimam göstererek, nehy'den önce illetini zikretmiştir.
Bundaki hikmet de; taşları düzeltmenin zihni meşgul edeceği için, yönelmekte olan rahmel'derî haz alamama ve onun kadrini bilememe endişesidir.[1968][282]

Bazı Hükümler

1. Namaz kılana Allah'ın rahmeti teveccüh eder.
2. Namazda secde mahallindeki çakılların düzeltilmesi,
ulemânın cumhuruna göre mekruhtur. İmam Malik'den, secde edeceği yerdeki toprak kendisine ezâ veriyorsa, onu düzeltmekte bir beis olmadığı rivayet edilmiştir. Zahiriler ise, hadislerin zahirini alarak, bu hareketin haram olduğuna hükmetmişlerdir.
Yukarıya aldığımız hükümler, taşlan düzeltme işinin tekrarlanmasıyla alakalıdır. İhtiyaca binaen bir hareketle düzeltmek ise, kerâhetsiz olarak Caizdir.[1969][283]

946. ...Muaykîb[1970][284] (r.a.)'den; Hz. Peygamber (s.a.)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Namazda iken sakın (taşlara) el sürme. Ama mutlaka yapma gerekirse, çakılları düzeltmek için bir (hareket sana yeter)"[1971][285]

Açıklama

Hadisi Şerif, bundan önce de ifade edildiği gibi taşları düzeltmek için bir hareketin caiz, fazlasının ise, yasak olduğuna delildir. Konunun açıklaması önceki hadiste geçmiş bulunmaktadır.
Hadisin sonundaki ibaresi, sâdece Ebû Dâvud'da vardır. Diğer hadis kitaplarının hiçbirinde mevcut değildir. Bu ibarenin, "mesh"in illeti veya tefsin olarak, Ebû Davud'un sözü olması muhtemeldir.
Namazda taşlan düzeltmeyi çirkin gören başka hadisler de vardır. Meselâ; İbn Mâce'nin Ebû Hureyre'den ve İbn Hibbân'ın Ebû Salih'den rivayet ettiği hadisler bu cümledendir.[1972][286]

Bazı Hükümler

Namaz kılan kimsenin secde edeceği yerdeki küçük taşları bir hareketle düzeltmesi caizdir.[1973][287]

171 - 172. Kişinin Eli Böğründe Namaz Kılması

947. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den; demiştir ki: Resûlullah (s'.a.) namazda (ihtisâr'dan yani) eli böğüre koymaktan nehyetti.[1974][288]

Ebû Dâvûd dedi ki: (İhtisar ile) böğüre el koymayı kastediyor.[1975][289]

Açıklama

Hadisi şerifin, Buhârî'deki bir rivayeti dıger bir rivayeti ise şeklindedir.Nesâî'nin rivayeti de, Buhârî'nin ikinci rivayetine benzer.

"Eli böğüre koymaktan" şeklinde terceme ettiğimiz kelimesinin manası hakkında değişik görüşler ileri sürülmüştür. Bunlar şöylece sıralanabilir:

1. Eli böğüre koymak.

2. Elde, dayanmak için baston cinsinden birşey tutmak.

3. Sûreyi tam okumayıp sonundan bir veya iki âyet okumak.

4. Namazı acele kılmak, kıyam ve secdeleri uzatmamak.

5. İçerisinde secde bulunan âyeti okumamak.

Bu görüşler içerisinde en muteber olanı, Ebû Davud'un da işaret ettiği gibi, birincisi, yani eli böğüre koymaktır.

Rasulullah'ın, namaz kılanı, namazda iken bu hareketten nehyetmesinin hikmeti de ulemâ arasında ihtilâf konusu olmuştur. Bu görüşlerin hulâsasını da şöylece sıralamak mümkündür:

1. Şeytan yer yüzüne eli böğründe inmiştir. Rasûlullah onun için nehyetmiştir.

2. Yahudiler bunu çok yaparlardı, onlara benzememek için efendimiz nehyetmiştir.

3. Bu hal, Cehennemliklerin halidir.

4. EH böğrüne koyma, mütekebbirierin işidir.

5. Musibete uğrayanlar, matem anında ellerini böğürlerine koyarlardı. Bu yüzden Hz. Peygamber bunu nehyetti.

Namazda elleri böğüre koymak, Zahirîlere göre haram, diğer ulemâya göre mekruhtur.[1976][290]

Bazı Hükümler

1. Namaz kılarken eli böğüre koymak mekruhtur.

2. Müslüman, gayr-ı müslimlere benzemekten kaçınmalıdır.[1977][291]

172 - 173. Namazda Bastona Dayanmak

948. ...Hilâl b. Yesâf'dan; demiştir ki: Rakka'ya geldim. Arkadaşlarımdan biri:
Rasûlullahm ashabından biri ile görüşmek ister misin? dedi.
Bu benim için ganimettir, dedim. Vâbisa (b. Mabed b. el-Haris) ya gittik. Arkadaşıma:
Önce dış görünüşüne bakalım, dedim. Vâbisa'nın üzerinde, başına bitişik iki uçlu bir başlık ve toz renginde ipekten bir bornoz göze çarpıyordu. O namazda bir bastona dayanmış vaziyette idi. (Namazı bitirince) kendisine selâm verdikten sonra (namazda bastona dayanmayı) sorduk. Şu karşılığı verdi:
Ürrîmü Kays bint Muhsin bana haber verdi ki, Rasûlullah (s.a.) yaşlanıp kilo alınca; namaz kıldığı yerde üstüne dayanacağı bir direk edinmişti.[1978][292]

Açıklama

Hilâl'e, Rasûlullah'm bir sahabesi ile görüşmeyi teklif eden zâtın ismi, burada açıklanmamıştır. İmam Ahmed'in Müsned'indeki bir başka rivayetten[1979][293] anladığımıza göre bu zât Ziyâd b. Ebi'l-Ca'd'dır.
Hadisi şeriften, Rasûlullah (s.a.)'m yaşlanınca kilo aldığı anlaşılmaktadır. Bazı âlimler bu keyfiyeti kabul etmiyorlarsa da, bu bir vakıadır. Nitekim Hz. Âişe, Resûlullah hakkında "yaşlanıp kilo alınca..." tâbirini kullanmıştır.
Hadisi şerif, bir özür halinde namaz kılarken baston gibi bir şeye dayanmanın caiz olduğuna delildir. Bunda bütün imamlar müttefiktir. Hadisi şerifte özür olarak yaşlılık ve şişmanlık söz konusu edilmiş ise de, hastalık ve zayıflık gibi haller de özürdür. Ancak, bir şeye dayanarak ayakta durmaya gücü yeten kimsenin, oturarak namaz kılmasının cevazı konusunda ihtilâf etmişlerdir. Hanefîler, Hanbelîler ve Şâfiîlerden bazılarına göre bu durumda olan bir kimse namazım oturarak kılamaz. Ayağa kalkıp

bir şeye dayanması vâciptir.Mâlikîlerle Şâfiîlerden bazılarına göre bu durumda olan kimsenin ayağa kalkması vacip değil, müstehaptır. Fakat, kişinin dayanması, dayandığı şey çekildiği takdirde yere düşeceği bir durumda ise, Hanbelîlerle Şafiîlerin cumhuruna göre namaz bâtıl; Hanefîlere göre, kerahetle sahihtir. Bu hükümler sadece farz namazlara hastır. Nafile, namazlar, oturarak da, bir şeye yaslanarak da kılınabilir. Zaruret olmaksızın farz namazlarda bir şeye yaslanmak mekruhtur.[1980][294]

Bazı Hükümler

Zaruret halinde, baston veya buna benzer bir şeye dayanarak namaz kılmak caizdir.[1981][295]

173 - 174. Namazda Konuşmanın Yasak Oluşu

949. ...Zeyd b. Erkam (r.a.)den; demiştir ki: Biz namazda yanımızdaki adamla konuşurduk. Nihayet "Allah'ın huzurunda konuşmadan durunuz"[1982][296] (âyeti) indi. Böylece susmakla emrolunduk. Konuşmaktan nehyedildik.[1983][297]

Açıklama

Hadisi şerifin tercemesine "konuşmadan" şeklinde geçtiğimiz kelimesinin kökü olan (Kunût)'un ondan fazla manası vardır:"Tât, hûşû, namaz, duâ, ibâdet, kıyam, kıyamı uzatmak, susmak" hep bu kelimenin manalanndandır. Terceme bu manalardan konuya en uygun olanına (susmak) göre yapılmıştır.
Hadisi Şerif, namazda konuşmanın caiz olmadığına işaret etmektedir. Bu konuda, daha önce 'namazda selâmı iade" bahsinde bilgi verilmiştir. Ancak burada da bazı noktalara temas etmek yerinde olacaktır.
Bu hadisi şerifin râvîsi Zeyd b. Erkam hicretten sonra müslüman olmuştur. Ve hadiste zikri geçen âyet Medine'de nazil olmuştur. Buna göre, müslümanlar Medine devrinde de ihtiyaç halinde namazda konuşurlardı. Bu hal, namazda konuşmayı men eden (Bakara, 238.) âyeti kerimesi ininceye kadar devam etmiştir. Halbuki "namazda selâmı iade" konusunda geçen İbn Mes'ûd hadisinden, namazda konuşmanın nesh edilişinin Mekke devrinde

olduğu anlaşılmaktadır. Çünkü orada İbn Mes'ûd Habeşistan'dan döndüğünde namaz kılmakta olan Resûlullah'a selâm vermiş, fakat Efendimiz selâmı iade etmemiştir. Bu, Müslümanların önceleri namaz kılarken selâmı iade ettiklerine fakat bilâhare bunun nesh edildiğine delildir. Bu durumda üzerinde durduğumuz hadis ile adı geçen İbn Mes'ûd hadisi arasında bir tezat ortaya çıkmaktadır. Çünkü namazda konuşmanın nehyi, birisine göre Mekke'de, diğerine göre Medine'de olmuş'tur. Bu ihtilâfın halli babında âlimler şu mütâlayı serd etmişlerdir:
"Müslümanların Habeşistan'a gidip gelmeleri sadece Mekke devrinde olmamıştır. Hicretten sonra da bir çok defalar Habeşistan'a gidip gelenler olmuştur. Zeyd b. Erkam'ın rivayetinden de anlaşılmış oluyor ki, İbn Mes'ûd'un haber verdiği bu dönüş Medine'de olmuştur. Buna göre, hadisler arasında bir tezadın olmadığı ortaya çıkmış olur."
Hadisi şerif, namazda konuşmanın haram olduğuna delildir. Konuşmanın bilerek ya da bilmeyerek bir ihtiyaca binâen veya sebepsiz olması arasında fark yoktur. Çünkü yasaklama mutlak olarak vârid olmuştur. Hanefî, Şafiî ve Hanbelîlerin görüşü bu şekildedir. Mâlikîlere göre; konuşma namazla ilgili bir sebebe dayanır da az olursa namazı Bozmaz, aksi halde bozar.[1984][298]

Bazı Hükümler

1. İslâmî hükümlerin kimisinde nihaî bir hüküm bildirilinceye kadar bir tedrıcıhk görülmüştür.
2. Şer'î hükümlerde nesh caizdir ve vâriddir.
3. Namaz esnasında konuşmak haramdır.[1985][299]

174 - 175. Oturarak Namaz Kılmak

950. ...Abdullah b. Amr (r.a.)'den; demiştir ki: Bana Peygamber (s.a.)'in; "Bir kimsenin oturarak kıldığı namaz(ın sevabı ayakta kıldığın)in yatısı (kadar)dır"buyurduğu haber verildi.Bunun üzerine, Rasûlullah'a (s.a.) geldim ve onu oturarak namaz kılar gördüm. (Hayretimden) ellerimi başıma koydum.[1986][300] Peygamber (s.a.);
"Ey Amr'ın oğlu Abdullah, ne oluyor sana?" buyurdu.

Yâ Resul ali ah, senin "insanın oturarak kıldığı namazın sevabı ayakta kıldığının sevabının yarısı kadardır" buyurduğunu haber aldım. Halbuki sen oturarak namaz kılıyorsun, dedim.
"Evet ama, ben sizden biri gibi değilim" buyurdu.[1987][301]

Açıklama

Hadis-i şeriften, bir kimsenin ayakta durmaya gücü yettiği halde oturarak kıldığı nafile namazın sevabının ayakta kılman namazın sevabının yansı kadar olduğu anlaşılmaktadır. Bu, nafile namazlarla ilgilidir. Ayakta durmaktan âciz olan, namazını oturarak kılarsa bunun sevabında herhangi bir noksanlık yoktur.
Farz namazlarda ise, ayakta durmaya gücü yetenin oturarak namaz kılması asla caiz değildir. Hatta İmam Nevevî; "eğer bir kimse ayakta durmaya gücü yetenin, oturarak namaz kılmasını helâl görürse, kâfir oiur ve kendisine mûrted hükümleri uygulanır. Bu zinayı, faizi ve bunlara benzer meşhur haramları helâl saymak gibidir" der. Bir kimse, aczinden dolayı farz namazları oturduğu yerden veya uzanmış bir vaziyette kılarsa, caizdir ve bunun sevabı aynen ayakta kılmanın sevabı gibidir. Buharî'nin Ebû Musa'dan merfû'an rivayet ettiği "Kul, hastalanır veya yolculuğa çıkarsa, Allah kendisine sıhhatli ve mukîm iken yaptığının sevabını yazar" mealindeki hadis buna delildir.
Hadis'den anladığımıza göre, Abdullah b. Amr, Hz.Peygamberin oturarak namaz kıldığını görünce ellerini başına götürmüştür. Onun bu hareketi, Resûlullah’ın yaptığını yadırgadığından değildir. Bunu ya şuursuzca ya da, Efendimizden naklen kendisine haber verilen şey, Hz. Peygamberin yaptığına aykırı olduğundan dolayı durumu anlamak, işin esasına vâkıf olmak için yapmıştır.
Hz. Peygamberin Abdullah'a cevaben; "Evet, ama ben sizden birisi gibi değilim" buyurmasını âlimler iki şekilde değerlendirmişlerdir;
1. Hz.Peygamberin ayakta durmaya gücü yettiği halde oturarak kıldığı nafile namaz, başkalarının oturarak kıldığı nafile gibi değildir.Onun, oturarak kıldığı namaz aynen ayakta kıldığı gibidir, sevabında herhangi bir eksilme yoktur.
2. Kadı İyâz'ın dediğine göre; Hz. Peygamber özrü olmaması bakımından diğer insanlar gibi değildir.Çünkü Hz. Peygamber, bunu ömrünün sonuna

doğru, yaşlılığından dolayı yapmıştır. Çünkü normal hallerde Hz. Peygamber devamlı en efdali yapardı. O zaman efendimizin sözünün manası, "Ben sizden biri gibi değilim, yaşlandım, onun için oturarak namaz kılıyorum" şeklinde olacaktır.
Ancak, Kadı iyâz'ın bu görüşüne itiraz edilmiştir. Çünkü özür halinde oturarak kılınan namazın sevabında noksanlık olmaması sadece Hz.Peygambere mahsus değil, umûma şâmildir.[1988][302]

Bazı Hükümler

1. Özür yokken, oturarak kılınan nafile namazın sevabı, ayakta kılınanın sevabının yarısı kadardır.
2. Bir kimse, kendisinden daha bilgili olan birisinin, kendi bildiğine muhalif bir hareketini görürse, bunun sebebini sorup, işin hakikatim anlamalıdır.
3. Kendisine soru sorulan kimse, soruyu anlayışla karşılamalı ve uygun bir dille cevaplandırmalıdır.
4. Ümmetten farklı olarak, Hz. Peygambere has bazı özel hükümler vardır.[1989][303]

951. ...İmrân b. Husayn (r.a.)'den rivayet edildiğine göre O , Peygamber (s.a.)'e bir kimsenin oturarak kıldığı namazın hükmünü sormuş. Efendimiz de şu karşılığı vermiştir:
"Ayakta kıldığı namaz, oturarak kıldığı namazdan daha et el al dır. Oturarak kıldığı namaz(ın sevabı) ayakta kıldığının yarısı kadar, uzanmış halde kıldığının (sevabı da) oturarak kıldığının yarısı kadardır."[1990][304]

Açıklama

Hz. Peygamber, önce oturarak kılınan namazın ayakta kılınana denk olamayacağını, ayakta kılınanın daha efdal
olduğunu duyurmuş daha sonra bu üstünlüğün derecesini beyân etmiştir. Bu hadisin şerhinde Hâttabî şunları söyler: "Hz. Peygamberin, "oturarak kıldığı namazın sevabı ayakta kıldığının yarısı kadar..." sözü sadece nafile namazlarla ilgilidir. Çünkü, ayakta durabilen kişinin, oturduğu yerden farz kılması caiz değildir. Bu, caiz olmadığına göre oturarak farz kılana hiçbir ecir yoktur. "Uzanmış halde kılınan namazın sevabının oturarak

kılınanınkinin yansı kadar'* olduğuna dair olan sözü, ben ilk defa bu hadiste işittim ve ulemâdan, özürsüz yere uzanmış halde nafile namaza cevaz veren hiç kimseyi bilmiyorum. Eğer hadis sahih ve bu söz râvilerden birine ait değilse, Hz. Peygamber bunu, ya oturarak namaz kılmaya ya da oturmaya gücü yetmeyen hastanın yattığı yerden kıldığı namaza kıyâs etmiştir. Ancak bu mülâhazaya göre oturabilecek durumda olan kimsenin yattığı yerden nafile kılması caizdir. Fakat kıyâs yönünden, bu kimsenin uzanarak nafile kılması caiz değildir. Çünkü oturma namazın bir şeklidir. Fakat namaz içinde uzanma şekli mevcut değildir."
îbn Battal da, ulemânın ayakta durabilecek durumda olanın yatarak (ima ile) namaz kılamayacağında müttefik olduklarını, hadisin sonundaki cümlenin râvilerden birisine ait bir vehm olduğunu söyler.
Irâkî; Hattâbî ve İbn Battâl'ın; "Uzanmış halde nafile kılmanın caiz olmadığında ulemâ müttefiktir" sözlerine itiraz etmiş ve bu konuda ihtilâf olduğunu söylemiştir. Irâkî'nin dediğine göre; bu konuda Şâfiîlerden iki görüş vardır. Sahih olana göre uzanarak nafile kılmak caizdir. Mâlikîlerden ise üç ayrı görüş nakledilmiştir. Bunlardan birine göre, zaruret olsun olmasın hem sıhhatliye hem de hastaya uzanarak nafile kılmak caizdir. Tirmizî, Hasen el-Basrî'den de bunun caiz olduğunu nakletmiştir.[1991][305]

Bazı Hükümler

Bu hadis de öncekine ilâveten, uzanmış bir durumda nafile kılmanın cevazına delalet vardır. Konunun izahı
yukarıda yapılmıştır.[1992][306]

952. ...İmran b. Husayn (r.a.)'den; demiştir ki: Bende bâsûr (hastalığı) vardı. (Bu durumda) namazı nasıl kılacağımı Peygamber (s.a.)'e sordum; "Durabilirsen ayakta, gücün yetmezse oturarak ona da gücün yetmezse yan üstü uzanarak kıl" buyurdu.[1993][307]

Açıklama

Tercemeye "bâsûr" diye geçtiğimiz, "nâsûr" kelimesi, başka bir nüshada; "bâsûr" şeklinde vârid olmuştur. Buharî'deki; "bende basurlar vardı" ifâdesi, ikinci şekle daha uygundur. Nâsur ve basur göz pınarında, burun içinde ve

mak'ad'da çıkan yaralar için kullanılır.Bu hadisi şerifde, tercemeye geçtiğimiz gibi, "bâsûr" mânâsı kastedilmiştir.
Rivayetten anladığımıza göre İmrân b. Husayn (r.a.) da basur illeti varmış. Durumu Hz. Peygambere bildirip, namazlarını nasıl kılması gerektiğini sormuş, Hz. Peygamber de "eğer ayakta durabilirsen namazını ayakta kıl. Buna güeün yetmezse oturduğun yerde, ona da güç yetiremezsen uzanarak kıl" buyurmuştur.
Bu hükümler, Hattâbî'nin de işaret ettiği gibi farz namazlara aittir. Farz namazlarda acz halinde, oturma hali kıyamın; uzanma da oturmanın yerini tutar. Nafilelerin uzanarak kılınmasının caiz olmadığı bundan önceki iki hadisin şerhinde ifade edilmişti.
Bu hadis hasta bir kimsenin ancak ayakta duramayacak duruma gelince oturabileceğine delildir. Buna göre zorla da olsa ayakta durabilecek durumda olan kişinin oturarak namaz kılması caiz değildir. Kadı Iyâz'ın imâm Şafiî'elen yaptığı rivayet de bu şekildedir. Fakat, Hanefî, Mâliki ve Şafiîle-rin cumhuru, "güç yetirememe, aczin tahakkukundan daha umûmidir. Bu şiddetli zorluğun husulü, hastalanma korkusu, hastalığın artması veya iyileşmesinin gecikmesi özürlerine şâmildir" derler. Gemiye binen kişinin ayakta başının dönmesi de şiddetli meşakkatlerdendir.
Hasta ayakta durmağa kadir, fakat bu durumda namazı tamamlamaktan âciz olursa, ayakta durabildiği kadar durur. Dermanı kalmayınca oturur. Hatta iftitah tekbirini ayakta almaya gücü yetenin bunu ayakta alması şarttır.
İmâm Nevevî'nin dediğine göre "eğer asker siperde iken, ayağa kalktığı takdirde düşmanın kendisini göreceğinden korkarsa, namazını oturarak kılar. Fakat, bu hal pek nâdir olduğu için bilâhare kaza eder."
Aslında, namazını oturarak kılmak zorunda olan kişi nasıl oturursa otursun, namazı caizdir. Ancak, hangi oturuşun daha.efdal olduğu konusu ihtilaflıdır. İmam Azam, Züfer ve el-Müzenî'ye göre, yapabilirse teşehhüdde oturduğu gibi oturması efdaldır. Mâlik, Sevrî, Ahmed, İshâk, Ebû Yûsuf ve Muhammed'e göre, efdâl olan oturuş şekli, bağdaş kurma halidir.
Oturmaya da gücü yetmeyen kimse namazını uzanarak kılar. Yatış biçiminin nasıl olacağı konusu mezhepler arasında ihtilaflıdır. Şafiî, Mâliki ve Hanbelîlere göre, bu durumda olan bir kimse sağ yanı üzerine kıbleye karşı uzanır ve namazını böylece kılar. Buna gücü yetmezse solu üzerine uzanır, buna da gücü yetmezse, ayaklan kıbleye gelecek şekilde sırt üstü yatar ve namazını kılar. Bu sıraya riâyet, Mâliki ve Hanbelîlere göre

müstehap, Şâfi-îlere göre vaciptir. Dolayısıyla, yanı üzere yatmaya gücü yeten bir kimsenin, sırtüstü yatıp da namaz kılması, Şâfiîlere göre sahîh değildir. Mâlikîler sırtüstü yatmaya gücü yetmeyenin yüzüstü yatarak namazım kılabileceğini, fakat sırtüstü yatmaya muktedir olanın yüzüstü yatarak namaz kılamayacağını söylerler.
Hanefîlere göre; oturmaktan âciz olan bir kimse isterse yanı üzerinde namazını kılabilir.
Bütün bu sayılanlara gücü yetmeyen kimse namazını nasıl kılmalıdır? Bunlardan başka namaz kılma şekli var mıdır? Yoksa bundan sonra namaz sakıt olur mu? Bu konu mezhepler arasında ihtilaflıdır.
Şâfiîler, Hanbelîler ve Mâlikîlerin bir kısmına göre, akıl başta olduğu müddetçe namaz sakıt olmaz. Yukarıda açıklanan şekillerden hiç birisi ile namaz kılmaya gücü yetmeyen kişi, baş ile imâ eder, ona da gücü yetmezse, gözü ile imâ eder. Bundan da âciz olursa, Kur'an-ı Kerim okuyarak ve zikir yaparak bu ibâdeti ifâya çalışır. Bunu da yapamazsa, Kur'an'ı kalbinden geçirir.
Hanefilerle, Şâfiilerin ve Mâlikîlerin bir kısmına göre, sırt üstü uzanarak namaz kılmaktan âciz olan bir kimseden namaz borcu düşer. Göz ile imâya lüzum yoktur. Üzerinde durduğumuz hadis bu görüşün delilidir. Çünkü Hz. Peygamber; "yan üzere yatmaktan" âciz olan da şöyle yapsın dîye bir şekil emretmemiştir.[1994][308]

Bazı Hükümler

1. Hadis-i şerif, namazın ehemmiyetine delildir.
2. Mükellef, namazını gücünün yettiği şekilde kılabilir.
3. Bu ümmetten güçlük kaldırılmıştır.[1995][309]

953. ...Âişe (f.anhâ)'dan; demiştir ki: Rasûlullah (s.a.)ı yaşlanın-caya kadar gece namazında oturarak birşey okurken görmedim. (Yaşlanınca) okuyacağı sûreden otuz kırk âyet kalıncaya kadar oturarak okur, sonra kalkar kalanını tamamlar ve (rükûnu), secdesini yapardı.[1996][310]

Açıklama

Hadisi şerifin Buhârî'deki bir rivayeti "...Rüku yapmak istediğinde kalkar, otuz kırk âyet kadar okur, sonra da rükû yapardı" şeklindedir. Bu ve Ebû Davud'un bundan sonraki rivayeti, açıklamakta olduğumuz rivayetteki (sonra secde ederdi) cümlesinden maksadın, rükû' veya hadis-i şerifde bir hazfın olduğunu, sözün tamamının
"sonra rükû' ve secde ederdi" biçiminde olması gerektiğini gösterir.
Bu hadis, bir rekâtın yarısını oturarak yarısını da ayakta kılmanın caiz olduğuna delildir. Mâlik, Şafiî, Ebû Hanife ve ulemânın çoğunluğu bu görüştedir. Bunlara göre, önce oturup sonra ayağa kalkma veya aksi eşittir.
imam Nevevî, "Kâdî, Ebû Yusuf ve Muhammed'den kıyamdan sonra oturmanın mekruh olduğunu nakletmiştir. Önce kıyama niyet etse sonra da otursa bu hem bize hem de cumhura göre caizdir. Mâlikîlerden İbn Kasım bunu caiz görmüş, Eşheb ise kabul etmemiştir" der.[1997][311]

Bazı Hükümler

1. Hz. Peygamber ibadete dikkat ve itina ederdi.
2. Narıle namazların aynı rekatının bir kısmını ayakta, bir kısmını oturarak kılmak caizdir. Birisi önce diğeri sonra olacak diye bir kayıt yoktur.
3. İnsan, ibâdette en ihtiyatlı yönü seçmeli, ancak acz hâlinde ruhsat yönüne tevessül etmelidir.[1998][312]

954. ...Hz. Peygamberin hanımı Âişe (r.anhâ)dan rivayet edildiğine göre; Rasûlullah (s.a.) oturarak namaz kılar ve o halde okurdu. Okuyacağı şeyden otuz-kırk âyet kadar kalınca, kalkar ve kalanı ayakta iken tamamlar, sonra da rukuunu, secdesini yapardı. İkinci rek'atte de aynı şekilde hareket ederdi.[1999][313]
Ebû Dâvûd dedi ki: (Bunu), A ikame b. Vakkâs, Âişe vasıtasıyla Hz. Peygamberden bu rivayete benzer bir (şekilde) rivayette bulunmuştur.[2000][314]

Açıklama

Bu rivayet aşağı yukarı önceki hadisin aynıdır. Müellifin bunu kitabına almaktan maksadı, önceki rivayeti takviye etmektir. Sondaki ta'Iik de bazı

nüshalarda şeklinde değil, doğrudan şeklindedir. Bu da ayrıca ikinci bir takviye anlamı taşımaktadır.[2001][315]

955. ...Âİşe (r.anhâ)dan; demiştir ki: Rasülullah (s.a.) geceleyin uzun uzun ya oturarak veya ayakta namaz kılardı. Namazı ayakta kılarsa, rükû'u ayakta yapar, oturarak kılarsa rukû'u da oturduğu yerden yapardı.[2002][316]

Açıklama

Hadis-i şerifin iki manaya gelme ihtimali vardır:
1. Hz. Peygamber bir gecede uzun zaman ayakta namaz kılar ve rükû'unu bu halde yapar, yine aynı gecede uzun uzun oturduğu yerde namaz kılar ve rükû'unu oturarak yapardı. Yâni Hz. Peygamberin hem ayakta hem de oturarak namaz kılması aynı gecede olurdu.
2. Efendimizin ayakta durarak veya oturduğu yerden namaz kılması ayrı ayrı gecelerde olurdu. Bazı geceler uzun uzun ayakta namaz kılar, rükû' eder, bazı gecelerde de oturarak namaz kılar ve oturduğu yerden rükû ederdi.
Nâfileye ayakta bağlayan rükûunu ancak ayakta, oturduğu yerde başlayan da ancak oturarak yapabilir. Bunun aksi caiz değildir, diyen Mâliki-lerden Eşheb ye bazı Hanefîler, bu hadisi delil almışlardır. Ancak, bundan önceki hadisler bu görüşü reddetmektedir. Çünkü Hz. Peygamber tâkatına göre her iki şekli de uygulamıştır. Yani bazı hallerde bu hadiste ifade edildiği gibi hareket etmiş, bazan da öncekilerde olduğu gibi, namaza oturarak başlamış biraz okuduktan sonra ayağa kalkmış, kıraatinin kalan kısmım tamamlayarak rukü'unu ayakta yapmıştır.
İbn Huzeyme; "Bence iki haber arasında tezat yoktur. Çünkü, Abdullah b. Şakîk'ın (üzerinde durduğumuz) rivayeti, Hz. Peygamberin, kıraatini ilk başladığı halinde oturarak veya ayakta iken tamamladığına, daha önce geçen Hişâm b. Urve'nin rivayeti (Hz. Âişe hadisi) ise, bir kısmını ayakta okuduğuna hamledilir" der.[2003][317]

Bazı Hükümler

1. Müslümanlar gece namazına teşvik edilmektedir.

2. Ayakta kılınan namazın rüku u ayakta, oturarak kılmanınki ise, oturarak yapılır.[2004][318]

956. ...Abdullah b. Şakîk'dan; demiştir ki: Aişe (r.anha)'ya;
Rasûlullah (s.a.) bir rek'atte birden fazla sûre okur muydu? diye sordum.
(Evet) Mufassallardan (okurdu), dedi.
Oturarak namaz kılar mıydı? dedim.
İnsanlar onu kocatınca (evet), dedi.[2005][319]

Açıklama

"Birden fazla sûre" diye terceme ettiğimiz kelimesi, bazı nüshalarda tekil olarak şeklindedir.Buna göre Abdullah'ın sorduğu sorunun mânâsı: "Rasûfullah bir rek'atte bir sûreyi okur muydu?" olacaktır. Beyhakî'nin; Abdullah b.Şakîk'den naklettiği "Hz. Âişe'ye, Rasûlullah sûreleri okur muydu diye sordum..." mealindeki rivayet tercemeye esas alman nüshadaki şekli takviye etmektedir.
Hz. Âişe, Abdullah'ın sorusuna "mufassalları" cevabını vermiştir. Mufassal; Hucurât veya Kâf sûrelerinden, Kur'an-ı Kerim'in sonuna kadar olan sûrelerdir. Bunların uzun, orta ve kısaları; "Akşam namazında kıraatin miktarı" bahsinde izah edilmiştir.
Tercemeye esas aldığımız nüshadaki rivayete göre Hz. Âişe, Abdullah'ın "Hz. Peygamber bir rek'atte birden fazla sûre okur muydu?" sorusuna "evet mufassallardan okurdu" karşılığını vermiştir.
Hz. Âişe Abdullah b. Şakîk'in "Resûlullah oturduğu yerden namaz kılar mıydı?" şeklindeki ikinci sorusuna da, "insanlar onu ihtiyarlattığında evet?" karşılığını vermiştir. Bazı nüshalarda, bu cümledeki " = insanlar" kelimesi, " - şiddet ve yorgunluk" şeklinde zabt edilmiştir.
kelimesi Nihâye'nin ifadesine göre, büyüdü, kırıldı manasınadır. Bir kimse, ailesi içinde büyüdüğü zaman denilir. Kelimenin hadis-i şerif içerisindeki manası; tercemeye geçildiği biçimde, "İnsanlar onu ihtiyarlatınca..." şeklindedir. Bundan maksat, "işleri sebebiyle kıyam ona ağır gelince" demektir.[2006][320]

Bazı Hükümler

1. Nafile namaz kılan bir kimsenin, bir rek'atte mufassallardan bir veya daha fazla sure okuması caizdir.

2. Zaruret halinde namazı oturarak kılmak caizdir.[2007][321]

175 - 176. Teşehhüdde Oturma Şekli

957. ...Vâil b. Hucr'den; demiştir ki: (Kendi kendime) Rasûlullah (s.a.)'ın nasıl namaz kıldığına bakayım, dedim. Hz. Peygamber; kalkıp kıbleye döndü ve tekbir aldı. Ellerini kulaklarının hizasına kadar kaldırdı, sonra sağ eli ile sol elini tuttu. Rükû' yapmak isteyince ellerini ilk tekbirde olduğu gibi kaldırdı. Sonra da sol ayağını yere yayıp oturdu ve sol elini sol uyluğunun üzerine koydu. Sağ dirseğini sağ uyluğundan uzakta tuttu (uyluğun üzerine koymadı), iki parmağını (küçük parmakla yanındaki) yumdu (baş ve orta parmaklan ile) bir halka yaptı onu şöylece işaret edereken gördüm.(Müsedded dedi ki);
Bİşr, baş ve orta parmağı ile halka yaptı, işaret parmağı ile işaret etti.[2008][322]

Açıklama

Hadis-i şerif, Rasûlullah (s.a.)'ın namaz kılış şeklini bütün açıklığı ile ortaya koymaktadır. Hadisin konu ile ilgili olan bolumu, Efendimizin teşehhüdde oturuş şeklidir. Rivayetten anladığımıza göre, Hz. Peygamber, otururken sol ayağını yere yaymış ve üzerine oturmuştur. Bu şeklin sadece birinci veya ikinci teşehhüde ait olduğuna dair bir kaydın olmayışı, oturuş şekli yönünden teşehhudler arasında fark gözetmeyen Hanefîlerin görücüne delildir. Bundan başka, Ahmed b. Hanbel'in Ri-faâ b. Râfi'den rivayet ettiği; " Rasûlullah, bir a'rab>e; "oturduğunda sol adağının üzerine otur" buyurdu." Tirmizî'nin Ebu Humeydden rivayet ettiği; "Rasûlullah (s.a.) (teşehhud için) oturup sol ayağını yaydı...", Ahmed ve Müslim'in Hz. Âişe'den rivayet etlikleri, "sol ayağını yere yayar, sağ ayağını dikerdi" anlamındaki hadislerinin hepsi Hanefîlerin görüşünü takviye etmektedir.
Bu rivayetlerden anlaşıldığına göre, hangisi olursa olsun, teşehhud için oturulduğunda sol ayak yere serilip sağ ayak dikilecektir. Üzerinde durduğumuz hadise göre sol el sol uyluğun üzerine konacak, sağ dirsek ise, sağ uyluktan ayrı tutulacaktır.

İmâm Mâlik; her iki teşehhüdde de sağ ayağın dikilip sol ayağın büküleceğim ve sol kabanın üzerine oturulacağını söyler. Bu oturuş şekline teverruk denilir. Hanefîlere göre kadınlar böyle oturacaklardır. İmam Şafiî son oturuşta İmâm Mâlik'in dediği şekilde, ilk teşehhüdde ve secde aralarındaki oturuşlarda ise, Hanefîlerin dedikleri gibi oturulacağını söyler.
Hanbelîlere göre namaz iki teşehhüdlü ise oturuş, Şâfiîlerin dediği gibi olmalıdır. Tek teşehhüdlü ise, Hanefîlerin dediği gibi sol ayağın üzerine oturulur. Bu konuya 730. hadisde de temas edilmiştir. Yine bu hadis, teşehhüd-de işaret parmağı ile işaret yapılacağının da delilidir. Haltâbî'nin bildirdğine göre, Medine'lilerin bazıları, parmakları halka yapmayı meşru görmeyip üç parmağın yumulacağını ve işaret parmağı ile işaret edileceğini söylerken bâzıları, orta parmağın ucunun baş parmağın boğumlan arasına konularak halka yapılacağım ileri sürmektedirler. Fakat sünnete uygun olan halkalama, orta parmakla baş parmağın uçlarını birbirine dokundurup yuvarlak bir şekil meydana getirmektir.[2009][323]

958. ...Abdullah b. Ömer (r.a.) şöyle demiştir: Namazın sünneti,, sağ ayağını dikip sol ayağını bükmen (yere yayman)dır.[2010][324]

Açıklama

Bu ve bundan sonraki dört rivayet, Avnu'l-mâbûd ve menhel rnuellıflenne gole, Lu luı nın rivayetinde yoktur. Bundan dolayı, Munzirî bunları Muhtasar'ında zikretmcmişür. Bu hadisler, el-Mezzî'nin Etrafta dediğine göre Ebû Davud'un sahih bir nüshasında bulunmaktadır.
Aynî teşehhudde sünnet olan oturuşun beyânı babında bu hadisleri Ebû Davud'a nispet etmiştir. Bunlar yazma nüshanın haşiyesinde de mevcuttur.[2011][325]

959. ...Abdullah b. Ömer;
"Sol ayağını yatırıp, sağ ayağını dikmen namazın sünnetindendir" demiştir.[2012][326]

960. ...Cerîr; Yahya'dan aynı isnâdla yukarıdaki hadisin benzerini rivayet etmiştir.

Ebû Dâvûddedi ki: Hammâd b. Zeyd, Yahya'dan aynen Cerîr'-in dediği gibi; "...Sünnettendir" diye rivayet etmiştir.[2013][327]

961. ...Yahya b. Said'den rivayet edildiğine göre; Kasım b. Muhammed, onlara teşehhüdde oturmayı göstermiş, (sonra Ka'nebî) bu (önceki) hadisi zikretti.[2014][328]

962. ...İbrahim b. Yezid (en-Nehaî)den; demiştir ki: "Rasûlullah (s.a.) namazda oturduğu zaman sağ ayağını diker (bundan dolayı) ayağının üstü kararırdı."[2015][329]

Açıklama

Görüldüğü gibi bu rivayetlerin hepsinde, Hz. Peygamberin teşehüdde iken sağ ayağını dikip sol ayağını yere yatırdığı ifâde edilmektedir. Ancak, Efendimizin sol ayağının üstüne oturup oturmadığı hakkında herhangi bir açıklık yoktur. Fakat, Muvattâ'daki bir rivayette Hz. Peygamberin sol kabası üzerine oturduğu ifâde edilmektedir.[2016][330]

176 -177. Dördüncü Rek'atte(N Sonra) Teverrükden Sözedenler(İn Delilleri)

963. ...Muhammed b. Amr, Ebû Humeydes-Sâidî'den rivayet etmiştir: Demiştir ki:
Ebû Hurneyd'i Resûlullah (s.a.)'ın ashabında on kişinin arasında dinledim.
Ahmed (b. Hanbel) ise şöyle der: Muhammed b. Amr b. Ata der ki: "Ebû Humeyd es-Sâidî'yi Resûlullah'm ashabından içlerinde Ebû Katâde'nin de bulunduğu on kişinin arasında dinledim."[2017][331] Ebû Humeyd şöyle dedi: Ben Resûlullah'ın namazını en iyi bileninizim. Oradakiler:
(Öyleyse) açıkla, dediler... (Râvî) hadisi nakledip şöyle devam etti:
(Ebû Humeyd) dedi ki:
(Resûlullah) secde yaptığı zaman ayak parmaklarını birazcık diker (ve kıbleye yöneltir), sonra "Allahu Ekber" deyip (başını) kaldırır ve sol ayağını büküp üzerinde otururdu. Daha sonra, son rekatte de aynısını yapardı.

Sonra (Ahmed b. Hanbel) hadisi anlattı.[2018][332] (Ebû Humeyd, devamla) şöyle dedi:
Nihayet kendisinde(n sonra) selâm olan secdeye (son oturuşa) gelince sol ayağını (sağ tarafa) çıkardı ve sol kabasının üzerine (teverruk yaparak) oturdu.
Ahmed, (Müsedded'den) fazla olarak şunu ilâve etti:
Oradakiler, "doğru söyledin, Resûlullah (s.a.) aynen böyle namaz kılardı" dediler.
(Ebû Dâvûd dedi ki:) Her ikisi (Ahmed ve Müsedded) de rivayetlerinde ilk teşehhüdde Resûlullah'm nasıl oturduğunu anmadılar.[2019][333]

Açıklama

Bu hadis-i Şerif son ka'dede oturuşun teverrük şeklinde olacağını söyleyen Şafîilerin delillerindendir.Burada, hadisin sadece konu ile alakalı kısmı zikredilmiştir. Hadisin tamamı ve lüzumlu açıklama 730 numarada geçmiştir. Oraya müracaat edilmelidir.
Teverrük; Sağ ayak parmaklarını dikip, sol ayağı bükerek sağ taraftan çıkarma ve sol kabanın üzerine oturma şeklidir. Bundan önceki hadisin şerhinde ifâde edildiği gibi İmâm Mâlik her iki teşehhüdde, İmâm Şafiî de son leşehhudde bu oturuş şeklini lüzumlu görürler.[2020][334]

964. ...Muhammed b. Amr b. Halhala, bu önceki hadisi Muhammed b. Amr b. Atâ'dan "O, Rasûlullah(s.a.)ın ashabından bir grupla beraber otururken..." diye nakletmiş. Ebû Katâde'yi anmamıştır. (Muhammed rivayetinde) şunları da .söyledi:
Resûlullah (s.a.) ilk iki rekatte(n sonra) oturduğunda, sol ayağının üstüne, son rekât(in bitimin)de oturduğunda ise, sol ayağını öne çıkarıp kalçasının üzerine otururdu.[2021][335]

Açıklama

Bu rivayetin sahâbî ve tabiî râvîleri yukardaki hadisin râvilerinin aynıdır. Ancak onlardan sonrakiler değişmiştir. Bu rivayette ötekinden farklı olarak, Hz. Peygamber'in ilk teşehhüdde oturuş biçimi de tarif edilmektedir. Bu ve

bundan önceki rivayet, yukarıda da temas edildiği gibi İmâm Şafiî'nin delilidir.[2022][336]

965. ...Muhammed b. Amr el-Âmirî'den; demiştir ki: "Bir mecliste idim..." deyip bu(ndan önceki) hadisi nakledip şöyle dedi:
Resûlullah (ilk) iki rekâtte(n sonra) oturduğu zaman sol ayağının tabam üzerine oturur, sağ ayağım dikerdi. Dördüncü rekât olunca da sol kabasını yere koyar ve ayaklarını bir taraftan çıkarırdı.[2023][337]

Açıklama

Bu rivayet de, öncekilerin farklı bir şekilde anlatımıdır.Rivayetin sonundaki "ayaklarını bir taraftan çıkarırdı" sözünün manâsı, "sağ tarafa çıkarırdı" şeklinde anlaşılmalıdır. Çünkü başka bazı rivayetlerde bu, açıkça böyle ifade edilmiştir.[2024][338]

966. ...Abbâs -veya Ayyaş- b. Sehl es-Sâidı'den rivayet edildiğine göre; o, babasının da bulunduğu bir mecliste idi...
(Râvî) hadiste (Ebû Humeyd'in) şöyle dediğini zikretti: - Hz. Peygamber, otururken[2025][339] avuçları, dizleri ve ayağının ön kısmına dayanıp secde yaptı. Akabinde sol kabası üzerine oturup diğer (sağ) ayağını dikti. Sonra tekbir alıp secdeye vardı. Sonra tekrar tekbir alıp doğruldu, fakat bu sefer kalçasının üzerine oturmadan kalktı ve diğer rek'atı kıldı. Aynen birinci rek'atte olduğu gibi tekbirini aldı, iki rek'atten sonra oturdu. (Bu ilk teşehhüdden sonra) ayağa kalkmak isteyince, tekbir alarak kalktı. Sonra diğer (son) iki rek'ati de kılıp sağına ve soluna selam verdi.
Ebû Dâvûd dedi ki: (İsa b. Abdillah) hadisinde; teverrük ve ikinci rek'atten kalkarken elleri kaldırma hususunda Abdülhamid'in söylediklerini söylemedi.[2026][340]

Açıklama

Bu rivayet de öncekilerin biraz değişik şeklidir. Bu rivayette özellikle üzerinde durulan konu, Hz. Peygamberin iki rek'at arasındaki oturuş şeklidir. Hadis-i şerifte beyân edildiğine göre, Resûlullah'ın bu oturuş şekli, teverrüktür. Ancak burada, ilk ve son ka'delerde Resûl-i Ekrem'in nasıl

oturduğuna dâir bir işaret yoktur. Rivayetin konu ile alakası rek'atler arasındaki oturuş biçimini bildirmesi bakımındandır.
Ebû Davud'un hadisin sonuna eklediği ta'lik, bu hadisin râvisi İsa b. Abdullah'ın, Abdülhamid'in 730 numaralı hadiste temas ettiği iki noktayı anmadığını göstermektedir. Bunların birincisi son kaidedeki oturuş şekli diğeri de, ikinci rek'atten kalkarken elleri kaldırma meselesidir. Abdülhamid'in rivayetinde, "Resulullah iki rek'atten sonra kalkınca tekbir aldı ve ellerini omuzlarının hizasına kadar kaldırdı" denilmektedir.[2027][341]

967. ...Abbâs b. Sehl'den demiştir ki: Ebû Humeyd, Ebû Üseyd, Sehl b. Sa'd ve Muhammed b. Seleme bir araya geldiler.
(Râvî) bu (evvelki) hadisi söyleyip iki rek'atten sonra kalktığı zaman elleri kaldırdığını ve (ikinci) oturuşu anmadan, şöyle dedi:
Resûlullah (rek'atleri) bitirdi ve sol ayağım büküp, sağının ucunu kıbleye çevirerek oturdu.[2028][342]

Açıklama

Bu bâbdaki bütün hadisler, netice itibariyle Ebû Humeyd'e dayanmaktadır. Ancak sonradan gelen râvîler, Ebû Humeyd'-in hadisini naklederken değişik ifadeler kullanmışlar ya da bâzıları diğerlerinin temas ettikleri noktalara hiç değinmemişlerdir. Bu ayrılıklara rağmen, aşağı-yukarı hepsi oturuşun teverrük üzere olacağında müttefiktir. Zâten müellif bu hadisleri, oturuşta teverrükü savunanların delilleri adı altında toplamıştır. Hanefîlerin, görüş ve delilleri 957 numaralı hadiste geçmiştir.[2029][343]

177 - 178. Teşehhüdle İlgili Hadisler

968. ...Abdullah b. Mes'ûd (r.a.)den; demiştir ki: - Biz, Resûlullah (s.a.)le birlikte namazda oturduğumuzda, "selâm, kullarından önce Allah'a olsun[2030][344] selâm (meleklerden) filâna filâna olsun" derdik. Hz. Peygamber(s,a.):
"Selâm Allah'adır, demeyiniz. Çünkü Allah'ın kendisi selâmdır. Lâkin ka'deye oturanınız; her türlü tahıyye, bütün ibadetler ve güzel sözler sadece Allah içindir. Her türlü selâm, Allah'ın rahmeti ve bütün hayırlar da sana olsun ey nebî, selâm bize ve Allah'ın sâlih Kullarına olsun."-(Selâm salih

kullara olsun, Tözünü kastederek) "Sizden her kim bunu söylerse yerdeki ve gökteki, veya[2031][345] yer ve gök arasındaki her sâlih kula isabet etmiştir.- Allah'tan başka ilâh olmadığına ve Muhammed (s.a.)'ın onun kulu ve Rasûlü olduğuna şahitlik ederim" desin" buyurdu.
Rasûlullah devamla:
(Bundan) sonra beğendiği herhangi bir duayı seçip onunla duâ etsin buyurdu.[2032][346]

Açıklama

Abdullah b. Mes'ud'un rivayet ettiği bu hadis, teşehhüdün lâfızlarını ve ihtiva ettiği fazîletleri beyân etmektedir. Metinden anladığımıza göre, müslümanlar önceleri, ka'delerde "selâm kullarından önce Allah'a olsun, selâm filâna, filâna olsun" diyorlardı. Buradaki filân, filandan maksat, meleklerdir. Buhârî'deki, "Biz Rasûfullah'ın arkasında namaz kıldığımız zaman selâm Cebrail'e ve Mikâil'e olsun derdik" şeklindeki hadis ile Müslim ve İbn Mâce'deki, "kullarından" tarzındaki rivayet bu filanların, melekler olduğuna işarettir.
Buhârî ve Müslim'in rivayetlerinden anladığımıza göre bir gün Hz. Peygamber, ashaba dönmüş ve "Selâm Allah'adır demeyiniz, çünkü Allah'ın kendisi selâmdır" buyurmuş ve akabinde, bugün Hanefîlerin ka'delerde oku-dukan teşehhüdü öğretmiştir.
Selâm; âfet ve noksanlıklardan salim olmak manasınadır. Allahu Teâlâ bunları, kullarından dilediğine verendir. O halde, Allah için selâmet istenmesi abestir.
Bu konuda bazı âlimler şu izahları getirmişlerdir:
"Hâsılı, Rasûlullah (s.a.) Allah'a selâm vermeyi beğenmemiş, söylenmesi gerekenin bunun aksi olduğunu ifade etmiştir. Çünkü, selâm ve rahmetin tümü Allah'a aittir ve O'ndandır. O'nun sahibi ve vericisi de Allah'tır." (Beyzâvî).
"Bundan murat; Allah kendisi selâm sahibidir. Selâm Allah'a olsun demeyiniz. Çünkü selâm Allah'tan başladı Allah'a dönecektir..." (Hattâbî).
"Bunun mânası şudur: Selâm, Allah'ın isimlerinden biridir. Noksanlardan salim olan demektir." (Nevevî).

Rasûluüah, ashaba, selâmı kullara yöneltmelerini emretti. Çünkü Allah bundan müstağni, kullar ise muhtaçtırlar." (İbnu'l-Enbârî).

Yukarıda da işaret edildiği gibi, Hz. Peygamber Allah'a selâmı nehyettikten sonra, ashabına okumaları gereken teşehhüdü öğretmiştir. Teşehhüdün menşei ve hükmüne geçmeden önce, kelimelerinin mânalarının bilinmesinde fayda görülmektedir.(Tehiyyât): (Tehiyye) kelimesinin çoğuludur. Meşhur manası selâmdır. Ayrıca, Beka, azamet, âfet ve kusurlardan selâmet ve mülk manalarına da gelir. Bui ada şeklinde tekil değil de tarzında çoğul kullanılmasındaki hikmet Ibn Kuteybe'nin dediğine göre şudur; Tahiyye sadece sultana yapılır. Ve her sultan için özel bir tahiyye şekli vardır. Cenâb-ı Allah, sultanların selâmlandığı her türlü selâma lâyık olduğu için bu kelime çoğul getirilmiştir.

Salevât kelimesi hakkında da değişik manalar verilmiştir. Bu manalar şu şekilde hülâsa edebiliriz: Beş vakit namaz, bütün şeriatlerdeki her türlü farz ve nafile, bütün ibadetler, dualar ve rahmet, tahiyyat kavli ibadetler; salevât, fiilî ibadetler, tayyibât da; mâlî sadakalardır, diyenler olmuştur.

Tayyibât; sözün güzeli ve "Allah övülmeye layık" demektir. Bunu, Allah'ı zikir, duâ ve Övgü gibi sâlih sözler ve sâlih ameller diye rnanaîandıranlar da vardır.

Teşehhüdün buraya kadar izah edilen bölümünde hitap Allah'a, bundan sonrasında ise, Rasulünedir. Efendimiz (s.a.)e olan hitabımıza, selâm kelimesinin başına (el) takısı getirerek (es-selâmu) diye başlıyoruz. Harf-i tarif dediğimiz bu vereceğimiz mana, Hz. Peygambere vereceğimiz selâmın şümulüne tesir edeceği için biraz da bu takı üzerinde durmak İstiyoruz.

(el): Ahd için olabilir. Buna göre mana; "Bütün Rasûllere ve Nebilere yöneltilen selâm sana, geçmiş ümmetlere yöneltilen de bize olsun" şeklinde olur.

(el); Cins için olabilir. Bu takdirde "Herkesin bildiği gerçek selâm sana olsun" şeklinde bir mana vermek gerekir.

(el)i ahd-i hârici olarak kabul edersek, bu selâm; "...Allah'ın beğenip seçtiği kullarına selâm olsun" [2033][347] âyetindeki selâm olmuş olur.

Teşehhüdün baş tarafında hitab, gaibe olduğu halde bu bölümde "...sana olsun ey Nebi" diye muhataba yönelmiştir, halbuki sözün gelişi, hitabın, burada da "Nebiye selâm olsun" şeklinde gaibe yönelik olmasını gerektirir.

Gâibten muhataba dönüşteki hikmeti Tîbî şöyle îzah etmiştir: "Aslında biz, Rasûlullahın, ashabına öğrettiği sözün aynını, uyarız. Ama Ariflerin yolundan gidilerek, gaîbten muhataba intikaldeki hikmetin şöyle olduğunu söylemek de mümkündür; Namaz kılanlar tahiyyât ile melekût kapısını açmayı isteyince, kendilerine, ölmeyen Hayy olan. Allah ın-harimine girmeye izin verildi. Onların jnünâcâtra gözleri parlar ve vardıkları bu mertebenin, Rahmet ve Bereket nebisi vasıtasıyla olduğunu anlayıp ona döner. Bu esnada Rasûlullahı Allah'ın hareminde görüp "Selâm, Allah'ın rahmeti ve bereketi sana olsun ey Nebi" diye o tarafa yönelir.
Üzerinde durduğumuz İbn Mes'ud hadisinin bazı tarîklarında, Hz. peygamber'in huzurunda olunup olunmadığına göre değişik ifadeler kullanıldığına, Rasulullah ashabla beraberse (selâm sana...) değilse, (selâm Nebiye...) şeklinde söylediğine dâir ifâdelere rasatlanmaktadır.Buhâri'de, kitâbu'l istîzân da teşehhüd hadisi sevkedildikten sonra şöyle denilmektedir: O aramızda iken böyle, ama vefat edince; "selâm yani nebî'ye derdik." Beyhakî'de ise, "yânî" kelimesi de kaldırılarak "Resûlullah vefat edince (Nebî'ye selâm olsun) derdik" şeklinde rivayet edilmektedir. Ancak bu söylenilenler, Resulüllah’ın vefatından sonra bazı sahabilerin söyledikleridir ve kendi ictihâdlarına dayanmaktadır. Rasulullah'ın ifadesi, sarılmaya ashabın görüşünden daha çok değer. Ayrıca Hz. Peygamberin sağlığında, sahabiler savaşlarda, seferlerde efendimizden uzakta oluyorlar ve teşehüdde Hz. peygamberin öğrettiği tâbirinden başka bir şey söylemiyorlardı. Eğer, Rasûlullah'tan ayrı bulunulduğunda demek gerekseydi, Peygamber bunu sağlığında söyletirdi. Efendimizin böyle bir emri ve işareti olmadığına göre, onun huzurunda olduğu gibi, gıyabında da denilmesi gerekir.
Hafızın nakline göre, tbn Abbas; "Biz ancak Efendimizin sağlığında derdik" demiş. İbn Mes'ûd ise, yukarıdaki metne muvafık olarak, "Biz böyle öğrendik, böyle öğretiriz" karşılığını vermiştir. Bu ifadelerden anladığımıza göre, İbn Abbas bu sözü kendi görüşü olarak söylemiş, İbn Mes'ud ise, kabul etmemiştir. Bunlardan dolayı hiçbir mezhep imamı, teşehhüdün lâfızlarının Rasulullahın huzurunda ayrı, gıyabında ayrı olacağını söylememiştir.
Teşehhüdde, Hz. Peygambere selâmdan sonra Allah'ın rahmet ve bereketlerinin ona olmasını diliyoruz.
Rahmet: Allah'ın ihsanı, "berekef'de, Allah'tan gelen her türlü hayır demektir. Bereket, "hayırda ziyâdelik" diyenler de vardır. Selâm ve rahmet

tekil olduğu halde, bereket çoğul olarak kullanılmıştır. Buna sebep ilk iki kelimenin masdar oluşudur. Masdarların ise, çoğulları yoktur.
Kul, bunları söyledikten sonra, kendisi ve diğer sâlih kullara selâm verir. Hz. Peygamber, şerefinden ve ümmeti üzerine olan hakkının fazlalığından dolayı önce sadece kendisine, sonra herkesin kendi nefsine, daha sonra da sâlih mü'minlere selâm vermelerini öğretmiştir. Kişinin nefsini öne alması, önce kendisine önem vermesi gerektiğine işarettir. Kişinin dua ederken önce kendinden başlaması gerektiğini, söyleyenler bu hadise dayanırlar. Ayrıca Kur'an-ı Kerim'deki bazı âyetler de buna delâlet ederler.

Hz. Peygamber müslümanlara, ka'dede okuyacakları şeyi öğretirken, araya bir yan cümlecik sokmuş, "selâm bizim ve Allah'ın sâlih kullarına olsun" sözünün yerde ve gökteki bütün sâlih kullarına şâmil olacağını beyân etmiştir. Melekler, peygamberler, sıddîklar hepsi bu sözün şümulüne girerler.

Hz. Peygamber, teşehhüdü tâlime devam ediyor ve diyerek (şehâdet kelimesini) okuyor. Müslümanlar arasında meşhur olan teşehhüd işte budur. İbn Mes'ud'dan başka, İbn Abbâs, Câbir, Ömer, İbni Ömer, Ebû Musa, Âişe, Semure, İbnu'z-Zübeyr, Selmân, Ebû Humeyd, Ebü Bekir, Hüseyin b. Ali, Talha b. Ubeydillah, Enes, Ebû Hureyre, Ebû Saîd, Fadl b. Abbâs, Ümmü Seleme, Huzeyfe, Muttalib b. Rabia, İbn Ebî Evfâ (Allah hepisinden razı olsun) da aynı teşehhüdü rivayet etmişlerdir.

İbn Mes'ud'un teşehhüdü için, Ebî Bekir el-Bezzâr; "bu, teşehhüd hakkında en sâhîh hadistir. Yirmi küsur yoldan rivayet edilmiştir." Müslim de "İnsanlar İbn Mes'ud'un teşehhüdünde icmâ etmişlerdir. Çünkü onun ashabı biri birine muhalif değildir. Diğerleri ise muhaliftir" demektedirler.

Namaz kılan kimsenin teşehhüdden sonra dilediği duayı yapabileceği de Peygamber tarafından bildirilmiştir. Namazda dünya veya âhiret işine ait her duanın yapılmasının caiz olduğunu söyleyenler bu hadise dayanırlar. İbn-i Battal; "Nehâî, Tavus ve Ebû Hanife buna muhalefet edip, ancak Kur'an'-da olanla duâ edilebilir demişlerdir. Hanefi fıkıh kitaplarına göre bir kimsenin Kur'an'da gelenden veya hadîste sabit olandan başkası ile duâ edemeyeceğidir. Fakat hadis oalara muarızdır" demiş, Aynî ise, bu iddiîayı reddetmiştir.

Hanefî kitaplarında söylenen, İbn Battal'in dediği gibi değil "Namazda me'sur olan veya Kur'an'ın lâfızlarına benzemeyen sözlerle duâ caiz değildir" şeklindedir. Hidâye'de aynen şunlar söylenir: "Kur'ân lâfızlarına benzeyen ve me'sur olan dualardan istediği ile duâ eder. Fesâddan sakınmak için, insanların sözlerine benzeyen şeylerle duâ edemez. Bunun için, kullardan istenmesi müstahil olmayan mahfuz ve me'sur duaları okur." Bedâyi'de de buna benzer ifâdeler yer almaktadır.

Teşehhüdün hükmüne geçmeden önce, menşeini de belirtelim;

İbn Melek'in bildirdiğine göre, teşehhüd ilk defa mîrac'da söylenmiştir. Hz. Peygamber kelimeleri ile Cenab-ı Allah'ı sena edince, Rabbi, karşılığını vermiş ve buna mukabil Hz. Peygamber demiştir. Bu konuşmayı dinleyen Cebrail (a.s.)da kelimelerini söylemiştir.

Teşehhüdün hükmü mezhepler arasında ihtilaflıdır: Resûl-i Ekrem'in "Allah'a selâm olsun demeyin, çünkü Allah'ın kendisi selâmdır. Fakat, biriniz oturduğu zaman şöyle desin..." diye emir sîgâsım kullanması teşehhüdün her iki ka'dede vacip olmasını gerektirir. Leys, İshak ve Ebû Sevr bu görüştedirler.
Hanbelîler; son teşehhüdün rükün olduğunu, dolayısıyla, onun terki ile namazın bâtıl olacağını söylerler. Bunlara göre birinci teşehhüdün unutularak veya hatâen terki halinde ise, sehv secdesi kâfidir.
Şâfiilere göre, ikinci teşehhüd farzdır.
Mâlikîler, her iki teşehhüdün de sünnet olduğu görüşündedirler.
Haneliler de, Zahiri rivayete göre her iki ka'dede teşehhüd okumak vaciptir.Bazı rivayetlerde ilk ka'dede, teşehhüdün sünnet ikincide vâcip olduğu söylenmiş ise de, sahih olan her iki ka'dede de vacip olduğudur.
Halebî, Münye Şerhi'nde vâciperi sayarken, "teşehhüd okumak da onlardandır. Çünkü, ilk ve son ka'delerde teşehhüd vaciptir" der.
Hidâye sahibi de Bâbu sucûdi's-sehv (sehv secdesin)de her iki teşehhüdün vacip olduğunu ihsas ettirerek ka'delerden birinde teşehhüdü terkedene sehv secdesini gerekli görmüştür. Sünnetin terkinden dolayı sehv secdesi lâzım olmadığına göre teşehhüdün vacip olduğu ortaya çıkmış olur.
Ka'delerde okunacak teşehhüdün lâfızlarında da ihtilâf edilmiştir. Aslında, rivayet edilen lâfızların hangisi okunsa namazın sıhhati için yeterlidir. Ancak hangisinin daha efdal olduğunda görüş ayrılıkları vardır.
Hanefîler ve Hanbelîlerle birlikte fukâhamn cumhuruna göre; İbn Mes'ud' dan nakledilen teşehhüd daha efdaldır. Bu, üzerinde durduğumuz hadisde beyân edilen teşehhüddür. Teşehhüdün sıhhatine dâir bazı rivayetler, yukarıya aktarılmıştır.[2034][348]

Bazı Hükümler

1. Bir kimsenin namazda "selâm' Allah'a olsun" demesi yasaklanmıştır.
2. Namazda, hadiste anlatıldığı şekilde İbn Mes'ud'un naklettiği teşehhüdü okumak meşrudur.
3. İnsanın duâ ederken kendisine öncelik tanıması meşrudur.
4. Teşehhüdden sonra ve selâmdan evvel duâ caizdir.[2035][349]

969. ...Abdullah (b. Mes'ûd)'dah; demiştir ki: Biz namazda oturduğumuzda ne diyeceğimizi bilmezdik. Rasûlullah (s.a.)'â da (bizim bilmediğimiz) öğretilmişti. (Temîm b. el-Muntasır bundan sonra, önceki hadisi mânâ olarak anlattı.[2036][350]

Şerîk ise, Câmî -yâni İbn Şeddâd- Ebu Vâil ve Abdullah (b. Mes1ud) târîkeyle önceki hadisi aynen nakledip şöyle dedi:

Rasûlullah (s.a.) bize bazı sözler öğretiyordu. Fakat onları, teşehhüdü öğrettiği gibi (itinalı) öğretmiyordu. Bu sözler şunlardır:

"Allah'ım, bizim kalplerimizi(n arasını) birleştir. Aramızdaki halleri düzelt ve bize kurtuluş yollarını göster. Bizi (küfrün) karanlıklarından (İslâm'ın) aydınlığ(ın)a çıkar ve büyük günahların görüneninden ve görünmeyeninden uzaklaştır. Bize, kulaklarımızda, gözlerimizde, kalbimizde eşlerimizde ve çocuklarımızda bol hayır ver. Tevbelerimizi de kabul et. Çünkü sen, tevbeleri kabul edensin, merhametlisin. "Bizi nimetlerine şükredenlerden, onları itiraf edenlerden, razı olanlardan eyle! Ve bize nimetlerini tamamla!”[2037][351]

Açıklama

îbn Mes'ûd*dan rivayet edilen bu hadis bundan önceki rivâyette bir ilâvedir.Yani ka'dede, önce bir önceki rivayette öğretilen teşehhüddün sonra bu rivâyette bahsedilen duanın da okunulması meşrudur. Ancak bizzat İbn Mes'ûd'un da söylediği gibi, Hz. Peygamber, teşehhüde gösterdiği itinayı bu duaya göstermemiştir. Bu yüzden, hiç bir kimse teşehüdden sonra bu duayı okumanın vacip olduğunu söylememiştir.

Duada bahsi geçen “ = Bize kurtuluş yollarım göster" sözü, "bize âfât ve tehlikelerden kurtuluş yollarını göster" manasınadır. Duadaki “ = büyük günahlar" demektir. Bunlardan aleni olanı, zina, hırsızlık, kati gibi günahlar, gizli olanı da riya, haset, kibir gibi günahlardır.[2038][352]

Bazı Hükümler

1. Teşehhüdden sonra, hadis metninde rivayet edilen duanın okunması meşrudur.

2. Teşehhüd, bu duadan daha önemlidir.[2039][353]

970. ...Abdullah b. Mes'ûd'dan rivayet edildiğine göre Resûlullah (s.a.) Abdullah'ın elini tutup namazda (okunacak) teşehhüdü öğretti. Râvi A'meş'in hadisindeki duanın aynısını zikretti. (Bahsi geçen Â'meş hadisine ilâve olarak, Rasûlullah veya İbn Mes'ûd şöyle dedi): Bunu (teşehhüdü) söylediğin -veya[2040][354] tamamladığın- zaman, namazını tamamladın (demektir). (Bundan sonra) istersen kalk, istersen otur.[2041][355]

Açıklama

Hadis-i şerifi râviler biri birlerinin ellerini tutarak nakletmişlerdir.Bu, nakledilen konunun ehemmiyetini belirtmek için yapılan bir harekettir. Bu şekilde rivayet edilen hadislere müselsel hadis denilir. Bu rivayetten anlaşıldığına göre, Hz. Peygamber İbn Mes'ûd'un elini tutmuş ve ona babın ilk (A'meş) hadisindeki şekilde teşehhüdü öğretmiştir. Ancak râvinin bu hâdiseyi "A'meşin hadisindeki duanın aynısını zikretti" şeklinde ifâdelendirişi pek hoş görünmemektedir. Çünkü, işaret edilen A'meş hadisinde herhangi bir duâ mevcut değildir. Aksine Hz. Peygamber, teşehhüdü okuduktan sonra herkesin istediği duayı okuyabileceğini bildirmiştir. O halde, ravi bu manayı: "A'meş'in hadisinin aynısını zikretti" tarzında ifâde etmesi daha uygun olacaktı.
Bu rivayette, A'meş'in hadisinde olmayan şu ilâve yer almıştır: "Bunu söylediğin -veya tamamladığın- zaman namazın bitmiş demektir. Kalkmak istersen kalk git, oturmak istersen otur." Bu ilâve cümleyi kimin söylediği açıkça belli değildir. Bu yüzden râvilerin bir kısmı bu sözün Hz. Peygamber'e bir kısmı ise İbn Mes'ûd'a ait olduğunu iddia etmişlerdir.
Aynî, Ebû Davud'un, hadisi naklettikten sonra herhangi bir şey söylemediğini belirterek, "bu sözün Hz. Peygambere âit olduğunu kabul etmiştir. Gerçekten, eğer bu sözler, İbn Mes'ûd'a âit olsa idi, Ebû Dâvûd buna işaret ederdi, çünkü bu, âdetidir. Bu sözün İbn Mes'ûd'a âit olduğu farz edilse bile bu, hadisin sıhhatine zarar vermez. Çünkü bu gibi şeylerin akılla bilinmesi mümkün değildir. O halde İbn Mes'ûd bu sözleri Hz. Peygamberden öğrendiği bilgiye dayanarak söylemiş demektir.
Hanefîler, bu hadise dayanarak, namazın sonunda teşehhüd okuyacak kadar oturmanın farz olduğuna, Rasûlullah'a salavât okumanın ise farz olmadığına hükmetmişlerdir. Kâsânî Bedâyi'de "bizim delilimiz, İbn Mes'ûd ve

Abdullah b. Amr b. el-As hadisleridir. Çünkü Peygamber (s.a.) teşehhüdü okuyacak kadar oturulduğunda namazın tamamlanmış olacağına hükmetmiş, kendisine salevâtı şart koşmamıştır" demektir.
Şâfiilere göre ise, son teşehhüdden sonra Rasûlullah'a salevât getirmek farzdır.[2042][356]

Bazı Hükümler

1. Teşehhüdden sonra Rasûlullaha salevât getirmek şart değildir.
2. Namazdan çıkmak selâma bağlı değildir, çünkü hadiste, selâm anılmamıştır.[2043][357]

971. ...İbn Ömer (r.a.), Rasûlullah (s.a.)dan, teşehhüd hakkında şunu rivayet etmiştir: "Her türlü tahiyye, bütün ibâdetler, güzel sözler sâdece Allahadır. Selâm, Allah'ın rahmeti ve bereketi sana olsun ey Nebî!"
(Mücâhid) dedi ki; İbn Ömer; "Teşehhüde "Allah'ın bereketleri" kelimesini ben ilâve ettim" dedi.
"Selâm bize ve Allah'ın sâlih kulları üzerine olsun. Şehâdet ederim ki Allah'dan başka ilâh yoktur."
İbn Ömer, "ona (o birdir, ortağı yoktur) sözünü de ben ekledim." dedi.
Ve yine şehadet ederim ki, Muhammed, Onun kulu ve elçisidir."[2044][358]

Açıklama

İbn Ömer'in bu rivayeti, İbn Mes'ud'dan rivayet edilen teşehhüdün hemen hemen aynıdır. Ne var ki Ibn Ömer, îbn Mes'ud'un rivayetinde Rasûluilah'dan nakledilen kelimesinin Hz. Peygambere âit olmadığım, bunun kendi sözü olduğunu söylemiştir. Ayrıca İbn Mes'ud'un teşehhüdünde hiç bulunmayan kelimelerini de ilâve ederek nakletmiştir.[2045][359]

972. ...Hıttân b. Abdillâh er-Rekâşfden; demiştir ki: Ebû Musa el-Eş'ari bize namaz kıldırdı. Namazın sonunda oturunca, cemaatten birisi: "Namaz (Kur'an'da) her türlü hayır ve zekâtla birleştirilmiştir, dedi.[2046][360]
Ebû Musa namazı bitirince cemaate dönüp;
Biraz önceki o sözleri hanginiz söyledi? dedi. Kimse cevap vermedi, Ebû Musa tekrar:

Deminki sözleri hanginiz söyledi? dedi. Cemaatten yine ses çıkmadı. Bu sefer Ebû Mûsâ bana:
Yâ Hıttân, herhalde bunu sen söyledin, dedi.
Hayır ben söylemedim. Zaten ben azarlamandan korkmuştum, dedim.
Cemaatten bir adam, Ebû Musa'ya (dönüp)
Onu ben söyledim, ama hayırdan başka hiçbir şey dilemedim, dedi. Bunun üzerine Ebû Mûsâ:
Namazda neler söyleyeceğinizi bilmiyor musunuz? (Bu tip konuşmalar namazı bozar). Şüphesiz, Rasûlullah bize hitâb edip, (dindeki) yolumuzu açıkladı, namazımızı öğretti, bu hutbesinde efendimiz şöyle buyurdu: "Namaza kalktığınız zaman önce saflarınızı düzeltiniz. Sonra size biriniz imâm olsun. İmam tekbir aldığında siz de tekbir alınız. =Gazaba uğrayanlardan ve dalâlette olanlardan değil) âyetini okuyunca "amin'* deyiniz. Allah duanızı kabul eder. İmam (rükû' için) tekbir alıp eğilince siz de tekbir alıp rükû' yapınız, şüphesiz imam, sizden öce rük'u yapacak ve sizden evvel doğrulacaktır. Sizin rukûda imamdan sonraya dalmanız, doğrulmada ondan sonraya kalmanıza mukabildir. İmâm = Allah kendisine hamdedeni işitti) deyince, siz = Rabbimiz, hamd sana mahsustur) deyiniz. Allah sizi duyar. Çünkü Allah (azze ve celle) Nebisinin dili ile, "Allah kendisine hamd edeni duydu" buyurdu. (Bunu, Nebisinin dili ile öğretti). İmâm, tekbir alıp secdeye kapanınca siz de tekbir alıp secde ediniz. Şüphesiz imam sizden önce secdeye kapanır ve sizden önce başını kaldırır. Sizin imamdan sonra secde yapmanız, başınızı ondan sonra kaldırmanıza mukabildir. Namaz kılan kimse ka'de yapınca (oturunca) ilk sözü: "her türlü hayır, bütün ibâdetler ve güzel sözler Allah içindir. Ey Nebi selâm sana, Allah'ın rahmet ve bereketleri de sana. Bize ve Allah'ın sâlih kullarına da selâm olsun. Allah'tan başka ilâh olmadığına, Muhammed'in Allah'ın kulu ve Rasûlü olduğuna şehâdet ederim" olsun." [2047][361]
Ahmed b. Hanbel, (rivayetlerinde) demedi, (sadece dedi) Yine Ahmed demedi, dedi.[2048][362]

Açıklama

Ebû Mûsâ el-Eş'arî (r.a.)'den rivayet edilen bu hadis-i şerif Hz.Peygamberin emri üzerine namazın nasıl kılınacağını açıkseçik ortaya koymaktadır.

Hadisin konu ile alakası, namaz kılanın ka'de'de okuyacağı teşehhüdle ilgili olan kısmıdır. Görüldüğü gibi Ebû Musa'nın rivayet ettiği teşehhüd de İbn Mes'ud'un naklettiği teşehhüdün aynısıdır. Ancak hadisin, Ahmed b. Hanbel'den gelen rivayetinde, kelimesi ile, şehâdetin ikinci kısmının başındaki fiili yer almamıştır.[2049][363]

973. ...Ebû Gallâb, Katâde'ye, Hıttân b. Abdillah er-Rekâşî'den naklen önceki hadisi anlatmıştır. (Râvilerden Süleyman et-Teymî) ondan fazla olarak (RasulüHah'ın);
"İmam okuduğu zaman susunuz" (buyurduğunu) ve teşehhüdde dedikten sonra, dediğini de ilâve etmiştir.
Ebû Davud dedi ki: "susunuz" sözü, mahfuz değildir. Onu, bu hadiste Süleyman b. et-Teymî'den başka kimse rivayet etmemiştir."[2050][364]

974. ...İbn Abbâs (r.a.)'dan; demiştir ki: Rasûlullah (s.a.) bize, Kur'ân'ı öğrettiği gibi, teşehhüdü de öğretir ve şöyle derdi:
"Her türlü selâmlar, bol hayır ve bereketler, bütün ibâdetler ve güzel sözler Allah içindir.[2051][365] Selâm, Allah'ın rahmet ve bereketi sana olsun ey Nebi! Selâm, bizim ve Allah'ın sâlih kullarının üzerine olsun. Şehâdet ederim ki Allah'dan başka ilâh yoktur. Yine şehâdet ederim ki Muhammed Allah'ın Resûlüdür."[2052][366]

Açıklama

Bu rivayette teşehhüdün İbn Abbâs vâsitasıyle nakledilen şeklini görmekteyiz.Ibn Abbâs'ın "Peygamberimiz Kur'an'i öğrettiği gibi teşehhüdü öğretirdi" demesi, Hz. Peygamberin teşehhüde ne kadar önem verdiğine delildir. Bu, Ka'dede teşehhüd okumanın vâcib olduğunu söyleyenlerin görüşünü desteklemektedir.
Genel mânâda, İbn Mes'ûd'un naklettiği teşehhüd ile İbn Abbâs'ın naklettiği arasında pek az fark vardır. İbn Abbâs'ın rivayet ettiği teşehhüdde bazı kelimeler arasına atıf edatı konulmamış (ki bu, dipnotta da temas edildiği veçhile, ihtisar için yapılmıştır) ve (et-lehıyyâtu) kelimesinden sonra (el-mübârekâtû) kelimesi yer almıştır. Bîrde teşehhüdün son cümlesi Ibn-i Mes'ûd'uıı rivayetinde; "Eşhedü enne Muhammeden abdûhu ve Rasûlühü"

şeklinde olduğu halde, İbn Abbâs'ın rivayetinde; "Eşhedü enne Muhammeden Rasülullah" tarzındadır.
Şâfiîler namazlarında İbn Abbâs'ın teşehhüdünü okurlar. İmâm Şafiî hazetleri İbni Abbas hadisini naklettikten sonra; "teşehhüd hakkında çok çeşitli hadisler rivayet edilmiştir. Ama bu bana hepsinden daha sevimli geliyor. Çünkü bu, teşehhüd hadislerinin en şumullüsudür" demiştir.
Bu konuda Hattâbî'nin söylediği şu sözler kayda değer: "Teşehhüd hadislerinin isnad bakımından en sahihi ve ravileri bakımından en meşhuru, İbn Mes'ud'un teşehhüdüdür. Ancak İmam Şafiî İbn Abbâs'ın teşehhüdün-deki (oiTjUı) (el-mübârekâtu) ilâvesinden dolayı onu benimsemiştir. Çünkü bu, Kur'an-ı Kerim'deki "Allah tarafından mübarek, pek güzel bir sağlık (dilemiş) olmak üzere kendinize selâm verin"[2053][367] âyetine muvafıktır.
Mâlikilerin namazlarında okudukları teşehhüd ise, Ömer b. el-Hattâb (r.a.)'dan rivayet edilmiştir. Bu Teşehhüdün metni de şu şekildedir: el-Bâcî Mâlikilerin teşehhüdünün daha sahîh olduğunu söylemiş ve görüşünü şu sözler ile isbatlamaya çalışmıştır:
"Mâlik'in teşehhüdünün sıhhatine delil şudur; Ömer'in teşehhüdü mütevâtir haber hükmündedir. Çünkü Hz Ömer bunu, insanlara minberden ilân etmiştir. Bu sahabilerden bir cemaatin ve mü'minlerin ileri gelenlerinin huzurunda olduğu halde, hiçbir itiraza uğramamıştır, diğeı tesehhiıdlerden hiç birisinin, bunun yerine kâim olduğunu söyleyen de çıkmamıştır. Bu, sahabenin Hz. Ömer'in teşehhüdünü ikrar ve ona muvafakat eniklerine delildir."
el-Bâcî'nin söyledikleri oldukça ma'kuldür. Fakat diğer mezheplerin okudukları teşehhüdleri takviye eden deliller vardır. Zaten, her mezheb kendi görüşünü haklı kılacak sağlam bir dayanak bulamamış olsaydı, o görüşü be-. nimsernezlerdi.[2054][368]

975. ...Semure b. Cündüb (r.aO (oğluna yazdığı bir mektupta) şöyle demiştir:
"İmdi, Resûlullah (s.a.) bize "(namaz kılan) namazın ilk ka-desinde veya sonunda olduğu zaman demeden Önce = (Bütün selamlar, güzel sözler, ibâdetler ve mülk Allah'ındır) deyiniz. Sonra, sağınıza, imamınıza ve birbirinize selâm veriniz" diye emretti.

Ebû Dâvûd dedi ki: Süleyman b. Mûsâ aslen Küfeyidir, fakat Dımask 'ta (kalır) idi. Ebû Dâvûd dedi ki: Bu mektup Hasan (el-Basrî) 'in, Semıre ile görüşüp ondan hadis aldığına delildir.[2055][369]

Açıklama

Bu rivayet, ifadesinden anlaşıldığına göre, bir mektuptan alınmıştır. Bu mektup "muhailelerde mescit! İnşası bahsinde geçen (salat 13, Hadis no, 456) Semure'nin oğluna yazdığı mektuptur. Yani Semure, oğluna bir mektup yazmış ve Resûlullah'tan duyduğu bazı şeyleri bildirmiştir. Buraya alınan bölüm, mektubun bu konu ile ilgili kısmıdır. Mektuptaki ifâdelerden de anlıyoruz ki,Semure'nin haber verdiği teşehhüd, İbn Mes'ud ve İbn Abbas'uı haber verdiklerimde farklıdır. Ayıca bu haberden namazı bitiren kimsenin imama da selâm vermesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bu, muktedi sağma ve soluna selam verdikten sonra,limanıa da selam verecektir" diyen Mâlikîlerin görüşlerinin delillerindendir. Cemaatin biribirlerine selâm vermesinden maksat, sola selâm vermektir. Bu, sağa verilen selâmın iadesi durumundadır. Zaten Hz. Peygamber "Sağa seîâm verini/" dedikten sonra, solu anmamış, "imamınıza ve birbirinize" buyurmuştur. Bu cemaatin biribirine selâm vermelerinden maksadın, sola selâm vermek olduğunu gösterir.
Ayrıca imama selâm vermeye lüzum görmeyenler, cümlenin başındaki 'nin hüküm yönünden terâhi ifâde etmediğini söylerler. Çünkü imam, ya muktedinin tam önünde ya sağında veya solunda olabilir. Eğer önünde ise, sağa ve sola verilen selamlar aynı zamanda imama verilmiş sayılır. Sağında ise sağa verilen, solunda ise, sola verilen selâm imama verilmiş demektir.
Ebü Davud'un rivayetin sonuna ilave ettiği "bu mektup, Hasen'in Semure ile görüştüğüne delildir" tarzındaki ifade, Hasan el-Basrî'nin Semure ile görüşmediğini söyleyenlere cevaptır. Zira Hasan el-Basrî ile Süleyman b. Semure aym devirlerde yaşamışlardır. Her ikisi de 3. tabakadandır. Süleyman babası ile görüşüp ondan hadis rivayet ettiğine göre, Hasen'in görüşmüş olması da pekâlâ mümkündür.[2056][370]

178 - 179. Teşehhüdden Sonra Hz. Peygamber'e Salavât Okumak

976. ...Ka'b b. Ücra (r.a.)'den; elemiştir ki:

Resûlullah (s.a.)'e:
Ey Allah'ın Resulü, Bize, sana salavât getirmemizi ve selâm vermemizi emrettin. Selâmın ne olduğunu bildik. Peki, ya selavâtı nasıl getireceğiz? dedik (veya[2057][371] dediler) Hz. Peygamber, şu karşılığı verdi:
"Ey Allah'ım! İbrahim'in sânını yücelttiğin gibi Muhammed'in ve âlinin sânım da yücelt, İbrahim'e bol hayırlar verdiğin gibi Muhammed'e ve âline de bol hayırlar ver. Çünkü sen hamd edilensin, şerefli ve ulusun" deyiniz.[2058][372]

Açıklama

“Ey iman edenler! Ona (Peygambere) salât okuyunuz ve selâm veriniz"[2059][373] âyeti nazil olunca ashab-ı kiram, Resulullah'a gelip salavâtın keyfiyetini sormuşlardır. Hz. Peygamber'e sorulan sorunun, "salavât nedir?" tarzında değil de "sana nasıl salavât okuyalım?" şeklindedir. Böylece sahabilerin salavât kelimesi hakkında bilgilerinin olduğunu fakat salavâtın keyfiyetini öğrenmek istediklerini gösterir.
Müslim, Mâlik ve Ebû Davud'un (98. hadis) Ebû Mes'ud'dan yaptıkları rivayetten anlaşıldığına göre, Hz. Peygamber, kendisine sorulan soruya hemen cevap vermemiş bir müddet susmuştur. O kadar ki, hâdiseye şahit olan sahâbiler, "ah keşke bu soru sorulmasaydı" demişlerdir. Taberânî'deki bir rivayete göre, Resûlullah'ın bu susuşu vahyi beklediğinden dolayıdır. Efendimiz, her ne maksatla olursa olsun, bir müddet bekledikten sonra soruyu cevaplandırmış ve kendisine salavâtın nasıl okunacağım öğretmiştir.
Tercemeye "sânını yücelt" diye geçtiğimiz kelimesi aslında çok geniş mânâlar ifâde eder. Bu "dünyada zikrini yüceltmek, dinini galib, şeriatı ebedî kılmak, âhirette de bol sevab vermek ve ümmetine şefaatçi kılmak suretiyle Muhammed'e azamet ver" rnânâsındadır.
Ebu'l-Âliye; "Allah'ın salâtının Nebi üzerine olması, onu melekler yanında övmesidir" der. Ibn Abbâs ve Dahhâk da, Allah'ın Nebi üzerindeki salâtının, O'nun rahmeti olduğunu söylemiştir.
"Muhammed'in ailesi*' diye terceme ettiğimiz 'den maksadın ne olduğu hakkında da değişik görüşler ortaya atılmıştır. Bunları şöylece özetlemek mümkündür:

1. Resûlulîah'a yakınlığından dolayı kendisine zekât verilmesi caiz olmayanlar, bunların da kim olduklarında ihtilâf edilmiştir:
a. Sadece Hâşim oğullan,
b. Hâşim ve Muttalib oğulları, (Şafiî bu görüştedir.)
c. Hz. Fatıma, Ali, Hasan, Hüseyn (r.a.) ve onların kıyamete kadar gelecek olan nesli.
2. Kayıtsız şartsız Hz. Peygamber'e yakınlığı olanlar,
3. Kıyamete kadar, Hz. Peygamberin izinden giden bütün müslümanlar.
4. Müslümanların müttakileri.
Bu değişik görüşleri değişik manalara hasrederek aradaki ihtilâfı gidermek mümkündür. Bu kelime ile dua'da ümmet; övgüde muttakiler; zekât konusunda da kendilerine sadaka verilemeyenler kast edilebilir.
Hz. Peygamber, salevâtı öğretirken, kendisi için yapılacak duayı İbrahim aleyhisselâma ve âline teşbih etmiştir. Teşbih de müşebbehünbih (kendisine benzetilendin, müşebbeh (benzetilen)'den daha kuvvetli ve üstün olması gerekir. "Burada Hz. Muhammed ve âli müşebbeh, Hz. İbrahim ise müşebbehünbihtir. Hz. Muhammed bütün Peygamberlerin en üstünü olduğuna göre bu teşbih (benzetme) doğru mudur?" diye bir sonunun hatıra gelmesi muhtemeldir. Ulema bu muhtemel soruya çok çeşitli cevaplar vermişlerdir. Bunlardan .birkaçını zikretmekle yetineceğiz.
Buradaki teşbih salâtın aslı ile ilgilidir. Yani salâtın aslını salâtın aslına benzetme vardır. Dereceyi dereceye teşbih değildir. Bu da şu âyetlerdeki teşbihlere benzer: "Oruç, simden öncekilere farz kılındığı gibi size de farz kılındı"[2060][374] "(Nuh'a ve ondan sonraki nebilere vahyeUiğimiz gibi sana da vahyettik"[2061][375] "Allah'ın sana ihsan etliği gibi sen de ihsan et."[2062][376]
Hz. ibrahim Resûlullah'ın dedelerinden olduğu ve Muhammed ümmetine duâ ettiği için ona bir karşılık olarak muslumanlaın da Hz. İbiahim'e dua etmelerinin emredîldiğini söyleyenler de olmuştur.
Buhâri sârini Aynî şunla/ı söyler: "İbrahim aieyhisselâm Kabe'yi inşâ edince ummet-i Muhammed için duâ edip, "Allah'ım, Muhammed ümmetinden her kim bu evi haccederse ona benden selâm el" dedi. Hz. İbrahim' in ailesi ve çocukları da aynı şekilde duâ ettiler Bunların yaptıklarına karşılık olarak onları namazda anmakla eınrolunduk."

Metinde salavat emrcdildiği için namazda teşehhudden sonra salevât okumanın vacib olduğunu söyleyenler, bu hadisi delil getirirler. Hz. Ömer, oğlu Abdullah, Ibn Mes'üd, Şa'bî, Muhammed b. Ka'b, Ebü Ca'fer el-Bakır, Şafiî, İshak ve Ahmed b. Hanbel salevât okumanın vâcİb olduğunu söyleyenlerdendir. Hanefîlere göre teşehhudden sonra saSli-bârik okumak vâcib değil, sünnettir.
Namazda salavât okumanın vâcib olmadığını söyleyenler bu ve benzen hadislerin âyetini tefsir kabilinden olup bunlardaki emrin mutlak olduğunu söylerler. Buna göre bu emir selavâtm namaz içinde vâcib olmasını gerektirmez, namaz haricinde de olsa bir kimsenin okuyacağı salevât emre imtisal saıyılır. Namazda salevât okumanın vıicûbuna delâlet eder gibi görünen hadislerle ilgili olarak, Şevkânî Neylu'I-Evtâr'da şöyle der:
"Salevâtıu vâcib olduğunu söyleyenlere şu karşılığı vermek mümkündür: Hadislerde zikri geçen emirler salevâtıu keyfiyetini öğretmek içindir. Bu da vucûb ifade etmez. Dilin zevkine salıib olan herkes bilir ki, "sana bir şey verdiğimde nasıl vereyim?" sorusuna karşısındakinin "gizli ver, açıkta verme" cevabı, vermeyi emretmek değil, vermenin şekli ile ilgili bir emirdir. Bu mânâ hem lügat hem de şeriat ve örf bakımından yaygındır. Sünnette çokça tekrarlanmıştır. Meselâ: "Sizden biri geceleyin kalktığı zaman namaza iki kısa rekatla başIaMn" hadisi bu kabildendir..."
Hâdî, İmam Ahmed ve bazı Şâfiîlcr bu hadise dayanarak, Peygamber'e olduğu gibi âline de salevât okumanın vâcib olduğunu söylemişlerdir. Şafiî bir kavlinde, Ebü Hanife ve talebeleri ve fakihlerin çoğunluğu bunun vâcib değil, sünnet olduğuna hükmetmişlerdir. Ebû İshâk eş-Şîrâzî, Mühezzeb'de bunun vacib olmadığına dair icmâ' olduğunu nakleder.[2063][377]

Bazı Hükümler

1. Kendisine birşey emredilen kişi yapacağı şeyin keyfiyetim bilemiyorsa bilenlerden sormalıdır.
2. Metinde geçtiği şekilde Hz. Peygamber'e ve âline salevât okumak meşrudur.
3. Hadis, sahabilerin İslâm'ı muhafazadaki hırs ve itinalarına, Hz. İbrahim'in şeref ve kadrinin yüceliğine de delildir.[2064][378]

977. ...Müsedded, Yezid b. Zürey' kanalıyla Şu'be'den şu (önceki) hadisi rivayet etmiştir. (Râvi bu rivayette) şöyle dedi:
"İbrahim'in âlini yücelttiğin gibi, MuhammecTi ve âlini de yücelt."[2065][379]

Açıklama

Görüldüğü gibi bu rivayette (Allahümme) kelimesi yeralmamış, duasına da bir edatı ilâve edilmiş şeklini almıştır. Müellif, bu farklara işaret etmek için bu rivayeti kitabına almıştır.[2066][380]

978. ...Mis'ar el-Hakem'den, Hakem'in (976. hadisteki) isnadı ile (iki) önceki hadisi rivayet edip şöyle demiştir:
"Ey Allah'ım! İbrahim'i yücelttiğin gibi Muhammed'i ve onun âlini (aile ve ümmetini) de yücelt. Çünkü sen hamdedilensin, şerefli ve ulusun. Ey Allah'ım! İbrahim'in âline bol hayırlar verdiğin gibi, Muhammed'e ve onun âline de bol hayırlar ver. Çünkü sen, haınd edilensin, şerifli ve ulusun."
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi Zübeyr b. Adî, İbn Ebî Leylâ 'dan, Mis'ar'ınki gibi rivayet etmiş ancak şunu da söylemiştir:
"İbrahim 'in âlini yücelttiğin gibi... sen övülensin, şân ve şeref sahibisin. Muhammed'e bol hayır ver... " Zübeyr, Mis'ar'tn hadisinin benzerini şevketti.[2067][381]

Açıklama

Aslında bu rivayetin de öbürlerinden pek farkı yoktur. Ebü Davud'un bunu tekrar etmekteki maksadı duanın orta-
sındaki (İnneke hamidün mecid) ilavesine işaret etmektir. Çünkü babın ilk rivayetinde bu cümle sadece duanın sonunda zikredilmiştir.
Ebû Davud'un, Zübeyr b. Adi'nin rivayetini nakletmesi de "İbrahim'-'in başındaki (âl) kelimesinin farklılığına ve yerine denilmiş olduğuna işaret içindir.[2068][382]

979. ...Ebû Humeyd es-Sâidî (r.a.)'den rivayet edilmiştir ki, sahabiler:
Ya Resûlallah, sana nasıl salât edelim? dediler, Resûlullah: "Ey Allah'ım! İbrahim'in âlini yücelttiğin gibi Muhammed'i, hanımlarını ve zürriyetini

yücelt! İbrahim'in âline bol hayırlar verdiğin gibi, Muhammed'e, hanımlarına ve zürriyetine de bol hayırlar ver. Çünkü sen hamdedilensin, şereflisin" deyiniz" buyurdu.[2069][383]

Açıklama

EbÛ Humeyd'den yapılan bu rivayette öncekilerden farklı olarak "Muhammed'in âli" terkibinin yerine "...Hanımları ve zürriyeti" tâbirleri kullanılmıştır. Bazı âlimler, bu rivayete dayanarak (âl) kelimesinin, hanımlar ve zürriyet mânâsında olduğunu iddia etmişlerdir.
Ancak Hz. Peygamberin hanımlarının onun âlinden olmadığını gösteren birçok haber vardır. Meselâ, Ümmu Seleme (r.anhâ), Hz. Peygamber'e kendilerinin "Âl-i Muhammed"den olup olmadığını sorunca, onu cübbesi altına almaktan kaçınmıştır."Ey chl-i Beyt! Allah sizden ancak kiri gidermeyi ve tertemiz yapmayı diler"614 âyet-i kerimesi nazil olunca Hz. Peygamber: Ali, Fatıma, Hasan ve Hüseyin'i (r.anhüm) göstererek onları cübbesinin altına almış ve "Alla-hım! İşte bunlar benim ehl-i beytimdir"demiştir.Bu haberler gösteriyor ki, Resûlullahın hanımları ehl-i beytten değildir. Hadiste şanlarını ululamak için anılmışlardır.[2070][384]

980. ...Ebu Mes'ud el-Ensârî'den; demiştir ki: Biz Sa'd b. Ubâde[2071][385]'nin meclisinde iken Hz. Peygamber yanımıza geldi. Beşîr b. Sa'd, kendisine:
Ya Resulallah! Allah bize, sana salavât getirmemizi emretti, sana nasıl salât edelim? dedi.
Resulallah (s.a.) hiç karşılık vermeden sustu. O kadar ki biz Beşîr'in bu soruyu hiç sormamış olmasını istedik. (Bir müddet) sonra Resûlullah: "Şöyle deyiniz..." buyurdu...
Râvi Ka'nebî (bundan sonra) Kâ'b b. Ücra hadisinin mânâsını nakledip sonuna "âlemlerde, sen hamdedilensin, şereflisin" kelimelerini ilâve etti.[2072][386]

Açıklama

Beşîr'in sorusunu, ashabın sorulmamış olmasını istemesi, Hz.Peygamber'in hemen cevap vermemesinden dolayıdır. Ashab, Resûlullah'ın susmasını,

soruyu beğenmediğine hamletmişler ve böyle bir sorunun sorulmuş olmasına üzülenlerdir. Oysa Resûlullah vahy beklediği için susmuştur. Bu, daha sonra anlaşılmıştır.
Ebû Mes'ud, sorunun yerini ve soruluş tarzını anlattıktan sonra bu babın ilk hadisi olan Ka'b b. Ücra hadisinin mânâsını rivayet etmiştir.
Ancak sonuna “ = âlemlerde" kelimesini ilâve etmiştir. Gerçi Ebû Dâvûd den sonra kelimelerini de ziyâde ettiğini söylemiş gibi görünüyorsa da bu kısım Ka'b b. Ucra'mn rivayet ettiği hadisin sonunda da mevcuttur. Öyleyse burada ilâve sadece'dir.
Hz. Peygamber'in Sa'd b. Ubâde'nin evine gitmesi onun tevâzuuna güzel bir örnek olduğu gibi reis durumunda olanların tebaayı, özellikle halkın ileri gelenlerini ziyaret etmelerinin meşru' olduğuna delildir.[2073][387]

981. ...(Ebu Mes'ud eKEnsâri'nin) önceki haberi Ukbe b.Amr’dan aynen rivayet edilmiştir. Farklı olarak bunda Resûlullah;
"Allah'ım! Ümmî Nebî Mıhammed'i ve âlini yücelt" deyiniz buyurmuştur.[2074][388]

Açıklama

Ümmî, okuyup yazma bilmeyen demektir. Okuma-yazma bilmeyen anasından doğduğu hal üzere kaldığı için (anne) mâ-nâsındaki "üm" kelimesine nisbet edilir. Mekkeliler okuma yazma bilmedikleri için bunun "şehirlerin anası" manâsınndaki "tâbirine nisbet edildiğini söyleyenler olduğu gibi, çoğunluğu okuma yazma bilmediği için "arab ümmeti" terkibine nisbetini savunanlar da vardır. Buhârî ve Müslim'in Hz. Ömer'den rivayet ettikleri “Biz ünıınî bir milletiz, yazmayı ve hesabı bilmeyiz" hadisi son görüşü takviye eder. Hz. Peygamber'in kendisini ümmîlikle vasfetmesi, okuma-yazma bilmemesine rağmen ilminin kemâlinin bir mu'cize olduğuna işaret etmek içindir.
Hz. Peygamberdin, yazı yazıp yazmadığında ihtilâf edilmiştir. Bazı âlimler Efendimizin, Hudeybiye barışını bizzat yazdığını iddia ederken, bazıları yazdırdığını söylemişlerdir.[2075][389]

982. ...Ebû Hureyre (r.a.) Peygamber (a.s.)'ın şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Her kim bize,ehl-i beyte salavât getirdiği zaman tam ve bol ecir almak isterse; "Allah'ım Nebi Muhammed'în, müzminlerin anaları olan hanımlarının, zürriyetinin ve ehl-i beytinin sânını, İbrahim'in âlinin şanını yücelttiğin gibi yücelt. Çünkü sen hamd edilensin, şereflisin, "desin."[2076][390]

Açıklama

Hadis-i şerif, Hz. Peygamberce ve ailesine (metinde geçtiği şekilde) salavât okumaya teşvik etmektedir.
Namazda Hz. Peygamber'e rahmet etmesi için Allah'a dua etmenin meşru olup olmadığı âlimler arasında ihtilaflıdır.
İbn Abdilber bunun mekruh, Nevevî, "İbrahim'e rahmet ettiğin gibi Muhammed'e ve âline de rahmet et" demenin bid'at olduğunu söylerler.
Hanefîlerden bir grup ile Mâlikîlerden Ebû Zeyd bunun cevazına kail olmuşlardır. Bunlar, içerisinde "Muhammed'e rahmet et" cümlesi bulunan hadisleri delil kabil etmişlerdir.[2077][391]

Namaz Kılanın Teşehhüdden Sonra Söyleyeceği Söz[2078][392]

983. ...Ebû Hureyre (r.a.) Hz. Peygamber (s.a.)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Biriniz son teşehhüdü bitirdiği zaman dört şeyden; Cehennem azabından, kabir azabından, hayatın ve ölümün fitnesinden ve mesih-deccâl'ın fitnesinden Allah'a sığınsın."[2079][393]

Açıklama

Hz. Peygamber, bu hadisinde müslümanın, son oturuşta teşennudden sonra dört şeyden Allah a sığınmasını emretmiştir. Bu dört şey; Cehennem azabı, kabir azabı, hayatın ve ölümün fitnesi, bir de Mesih-Deccal in imtihanıdır.
Hayatın ve ölümün fitnesinden maksat, İbn Dakîk el-îyd'in bildirdiğine göre şudur:
Hayatın Fitnesi: Dünya ve şehvet arzusu veya cehalet; hayatında insanın başına gelen şeyler ya da en kötüsü ölüm anında fitnedir.

Ölümün fitnesi de: Ya ölüm anındaki fitne ya da kabir azabıdır. "Ölümün fitnesi" ölüm anındaki fitnedir, denilecek olursa, hayatın fitnesi daha öncekiler olmuş olur.
Hz.Peygamber'in "...Allah'a sığınsın" emrinden, zahirîler son teşehhüdden sonra böyle bir duanın yapılmasının vâcib olduğuna hükmetmişlerdir. Zahirîlerden İbn Hazm ise bunun, birinci teşehhüdde de vacib olduğunu söylemiştir. Bu duanın ifade tarzı bundan sonraki hadiste gelecektir.
Diğer mezheblere göre son teşehhüdde zikri geçen dört şeyden Allah'a sığınmayı ihtiva eden bir duanın okunması müstehaptır. İlk teşehhüdde, hiç okunmaz. Cumhur bu hadisteki emri, nedb ile yorumlamışlardır. Delilleri Buhârî'deki kişinin istediği duayı yapabileceğini bildiren bir hadistir.
Bu hadis-i şerifin içindeki bazı lâfızlarla, özellikle Mesih = Deccâl'Ia ilgili olarak 880 no'lu hadiste genişçe bilgi verilmiştir. Oraya müracaat edilebilir.[2080][394]

984. ...Abdullah b. Abbâs (r.a.)'dan; Resûlullah (s.a.)'in teşehhüdden sonra şöyle duâ ettiği rivayet edilmiştir:
"Allah'ım, cehennem azabından, kabir azabından, Deccâl'in fitnesinden, hayatın ve ölümün fitnesinden sana sığınırım."[2081][395]

Açıklama

Önceki hadiste Hz. Peygamber, dört şevden Allah'a sığınmayı emretmişti. Ibn Abbas in bu rivayeti ise, bizzat Hz. Peygamber'in bu dört şeyden Allah'a sığındığın; bildirmektedir. Bu rivayet sanki önceki hadiste geçen emrin uygulamasıdır.[2082][396]

985. ...Mihcen b. el-Edra[2083][397] (r.a.)'den; rivayet edilmiştir: Dedi ki: Resûlullah (s.a.) mescide girmişti ki teşehhüd halinde namaz kılan bir adam gözüne ilişti. Bu zat şöyle diyordu:
Allah'ım! Ey tek olan, her ihtiyaçta kendisine müracaat edilen, doğmayan, doğurmayan ve kendisinin hiç dengi olmayan Allah'ım! Senden benim günahlarımı bağışlamanı istiyorum. Çünkü sen bağışlayıcısın, merhametlisin.

Mihcen diyor ku: (Bunu duyan) Resûlullah üç defa; "Muhakkak bağışlandı, muhakkak bağışlandı, muhakkak bağışlandı." buyurdu.[2084][398]

Açıklama

Hadis-i Şerifin Nesâî ve Ahmed b. Hanbel'in rivayetlerinde yerine "(Yâ Allahü, vahidü'l-ehad) sözü yer almaktadır, âlimler (Ehad) kelimesi ile (Vahid) kelimesi arasında bazı farklara işaret etmişlerdir. Burada o farkların anlatılmasında herhangi bir fayda mülâhaza etmemekteyiz.
"Her ihtiyaçta kendisine müracaat edilen" diye terceme ettiğimiz (samed) kelimesinin başka mânâları da vardır. Bunlardan bazıları şunlardır: Efendiliğin bütün şekillerini kendinde toplayan Efendi, isteklerde kendisine yönelinen ve belâlarda kendisinden yardım istenen, mahlukâtın yok olmasından sonra da kalıcı, kendisinden üstün kimse olmayan.
Bu kelimeden sonraki "doğmayan, doğurmayan" cümlesinin "samed" kelimesinin tefsiri olduğunu söyleyenler de vardır.
Gerek İhlâs Sûresi'ndeki, gerekse bu hadisteki "doğurmamıştır, doğuruImamıhtır" cümlesi, İsa'ya "Allah'ın oğlu" diyen Hı-ristiyanları, Üzeyir.'e "Allah'ın oğlu" diyen Yahudileri ve Meleklere "Allah'ın kızları" diyen müşrikleri reddetmektedir.
Hz. Peygamber mescidde bu şekilde dua eden zatı görünce, üç defa bu zatın bağışlandığını haber vermiştir.Resûlullah'in bunu bilmesi,bu zat Cenab-ı Allah'a kendisi anılarak istenileni vereceği ve edilen duayı kabul edeceği bir isimle yalvarışı ya da Hz. peygamber'in bu zatın bağışlandığını vahy vasıtası ile haber almış olmasıyla yorumlanabilir.
Teşehhüdden sonra okunacak dua konusunda bunlardan başka rivayetler de mevcuttur.
Buhârî ve Müslim'in Hz. Ebû Bekr (r.a.)'den rivayet ettikleri "Ya Resûlullah bana bir duâ öğret onunla namazımda dua edeyim, dedim. O da:
“Allah'ım ben nefsime çok zulmettim, günahlan senden gayrî kimse bağışlamaz, katından bir bağış ile beni bağışla ve bana merhamet et. Çünkü sen çok bağışlayıcısın çok merhametlisin" de" buyurdu[2085][399] hadisi bu cümledendir.[2086][400]

179 - 180. Teşehhüdün Gizli Olması

986. ...Abdullah (b. Mes'ud)dan; demiştir ki: Teşehhüdün gizli okunması sünnettendir."[2087][401]

Açıklama

Hâkim bu hadisi Müstedrek'ine kaydettikten sonra Buhârî ve Müslim'in şartlarına göre sahih olduğunu söylemiştir.
İbn Mes'ud'un, teşehhüdün gizli olacağını kendi aklı ile bilmesi mümkün olmadığına göre, bunun hükmünü Hz. Peygamber'den öğrenmiş olduğu açıktır. Bu durumda rivayet merfu' hükmünü almıştır.
Ulemâ teşehhüdün gizli okunacağında icmâ etmiştir. Bu konuda görüş ayrılığına rastlanılmamıştır.[2088][402]

180 - 181. Teşehhüdde (Parmakla) İşaret Etmek

987. ...Ali b. Abdurrahman el-Muâvf den; demiştir ki: Abdullah b. Ömer beni namazda çakıl taşlan ile oynarken gördü. Namazım bitince bundan nehyedip;
Resulüllahın yaptığı gibi yap, dedi.
Resûlullah nasıl yapardı? dedim.
Namazda oturduğu zaman sağ elini sağ uyluğunun üzerine koyar, bütün parmaklarını yumar ve işaret parmağı ile işaret ederdi. Sol elini de sol uyluğu üzerine koyardı, karşılığını verdi[2089][403]

Açıklama

Hadis-i şerif, teşehhüdde işaret parmağını kaldırmanın meşru olduğuna delildir.Bütün mezheb imamları ve onların ilk arkadaşları, bunun sünnet olduğunda ittifak halindedirler. Ancak sonraki âlimlerden bazıları, değişik mülâhazalarla görüş değiştirmişlerdir. Bunun terkinin daha efdal olduğunu savunmuşlardır. Bu görüşte olanların bazıları parmak kaldırılmamalı derken bunu âdet haline getiren Râfizîlere muhalefet esprisini esas almışlar, bazıları da hiçbir ihtiyaç yokken parmağı fazlaca kaldırmanın lüzumsuz olduğunu söylemişlerdir. Fakat bu düşüncelerin her ikisi de zayıftır. Çünkü biz, Rafizîlerin yaptıkları bütün hareketlen terketmekle memur değiliz. Biz ancak onların bid'atlerine karşı çıkmakla mükellefiz. Meselâ onlar sağ elleri

ile yemek yiyorlar diye biz sol elle yiyecek değiliz. İkincisine gelince, Resûlullah'ın yaptığı bir hareket lüzumsuz ve fazladan olamaz. Onun için teşehhüdde parmak kaldırmayı meşru görmeyenlerin fikirlerini hesaba katmadan "bunun sünnet olduğunda icma var" denilmiştir.
Âlimler bu işaretin nasıl olacağında ihtilâf etmişlerdir. Bazıları hem parmağın kaldırılacağını hem de sağa sola hareket ettirileceğini, çünkü bunun insana namazda olduğunu hatırlattığını söylerler. Bu Mâlikîlerin görüşüdür.
Şâfiîlcre göre teşehhüd okunurken "illallah..." denilince parmak kaldırılır ve hareket ettirilemez. Bu hal, ilk ka'de'de teşehhüd bitinceye kadar son ka'dede de selâm verilinceye kadar devam eder.
Hanefîlerde bir kavle göre diğer parmaklar hiç bükülmeden "lâ ilahe" derken sağ elin işaret parmağı kaldırılır, "illallah" derken indirilir. Ama esah olana göre orta parmakla baş parmak halka yapılır diğerleri yumulur.
Hanbelîler ise, lafz-ı celâlin her geçişinde onun birliğine işaret için parmaklarını kaldırırlar.
Sağ eli kesik olan bir kimseden bu sünnet düşer, sol elle işaret yapılmaz.[2090][404]

Bazı Hükümler

1. Teşehhüdde elleri uyluklar üzerine koymak müstehabtır.

2. Teşehhüdde sağ elin işaret parmağını kaldırmak sünnettir.[2091][405]

988. ...Abdullah b. ez-Zübeyr (r.a.)'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) namazda oturduğu zaman sol ayağını sağ bacağının altına koyar, sağ ayağını da yere yayardı. Sol elini sol dizinin üstüne, sağ elini de sağ uyluğu üstüne koyar ve parmağı ile işaret ederdi. (Affân der ki:) Abdulvâhid bunu bize gösterir ve şehâdet parmağı ile işaret ederdi.[2092][406]

Açıklama

İlk bakışta bu rivayetle 176. babtaki hadisler arasında bir zıtlık göze çarpmaktadır.Çünkü o hadislerde Resûlullah'ın sağ ayağını dikip, sol ayağını yaydığı bildirildiği halde, bu rivayette tam aksi ifâde edilmektedir. Bu yüzden İbn Reslân bu rivayetteki "sağ ayağını yayar" sözünün bir çok

fakihe müşkil geldiğini söylemiş, Ebû Muhammed de; "doğrusu sol ayağını yaydı şeklinde olmalıdır" demiştir.
Kurtubî ise, rivayeti zahiri üzere almanın doğru olacağını, Resûlullah'ın bunu bir özründen dolayı ya da her iki oturuş şeklinin de caiz olduğunu göstermek için yapmış olacağını söyler. İsabetli olan görüş, Kurtubî'nin dediği olmalıdır.[2093][407]

Bazı Hükümler

1. Namazda sol ayağı sağ bacak altına koyup sağ ayağı yere yayarak oturmak da caizdir. Ancak bu şekil, Efendimizin nadiren yaptığıdır.
2. Sol eli sol dizin üzerine koymak meşrudur.[2094][408]

989. ...Abdullah b. ez-Zübeyr (r.a.)'den rivayet edildiğine göre: Hz. Peygamber (ka'dede) duâ ettiği zaman parmağı ile işaret eder onu hareket ettirmezdi.
İbn Cüreyc dedi ki: Amr b. Dinar şunu da ilave etti: "Âmir'in babası (Abdullah b. ez-Zübeyr)'den rivayet ettiğine göre, o (Abdullah) Resûlullah (s.a.)'i böylece (hareket ettirmeden) işaret ederken ve sol kolu sol uyluğunun üzerine yüklenirken gördü. "[2095][409]

Açıklama

Bu hadis-i şerif Hz. Peygamber'in ka'dede duâ ederken parmağını kaldırdığını bildirmektedir.Bu duâ "et-
tehiyyâtu'Mür, ya da onun içindeki "eşhedii en lâ ilahe illallah" kelimesidir.
Bu rivayette, Resûlullah'ın parmağını hareket ettirmediğinin serahaten bildirilmesi, işaret ederken parmağın hareket ettirilmeyeceğim söyleyen Hanefî ve Şâfiîlerin delillerindendir. Bu görüşte olanlar Beyhakî'nin, Resûlul-iah'ın parmağını hareket ettirdiğine dair olan rivâyetindeki hareketi işarete hamletmişler, hareketin tekrarına delâlet olmadığını söylemişlerdir. Bazı Hanefîler, parmağı 'iâ ilahe" derken kaldırılıp, "illallah" derken indirmenin bir nevi hareket olduğunu söyleyerek kendilerini aynı zamanda bu hadisle de amel etmiş sayarlar.
İşaret ederken parmağın sağa-sola hareket ettirileceğini söyleyen Mâlikîlere göre ise, üzerinde durduğumuz hadisin, hareketin daima vâcib olmayıp

hareket ettirmemenin de caiz olduğuna işaret etmek için vârid olduğunu söylerler.
İşaretin ne zaman yapılacağı ve bu konudaki ihtilâflar, bu babın ilk hadisinin izahında açıklanmıştır. Parmakların ne zaman yumulacağı konusu da ihtilaflıdır.
Şafiî, Hanbelî ve Mâlikilere göre teşehhüd için oturulduğunda parmaklar yumulur, Hanefî mezhebindeki muteber görüşe göre oturulunca önce parmaklar uyluk üzerine düz olarak konulur, şehâdet parmağı kaldırılacağı zaman diğer parmaklar da yumulur.
Hadisin sonunda İbn Cureyc'in sözünün nakledilmesinin sebebi Ibn Cüreyc'in bu hadisi iki ayrı râviden naklettiğine işarettir. Yani İbn Cureyc bu hadisi hem Ziyâd'dan baştaki metinle; hem de Amr b. Dinar'dan sonraki ilâve ile rivayet etmiştir.
Hz. Peygamber'in sol eli ile sol uyluğu üzerine yüklenmesinden mak-sad, elini uyluğu üzerine yayar bir vaziyette koyduğuna işarettir.[2096][410]

Bazı Hükümler

1. Teşchhüdde sağ elin işaret parmağını kaldırmak sünnettir. Fakat başparmak hareket ettirilmez.

2. Ka'de esnasında sol kol, sol uyluk üzerine yapışırcasına konulur.[2097][411]

990. ...Muhammed b. Beşşâr, Yahya'dan, Yahya İbn Aclân'dan, İbn Aclân, Âmir b. Abdullah b. ez-Zübeyr*den o da babasından bir önceki hadisi rivayet etmişlerdir. Yahya bu (rivayetinde) İbnu'z-Zübeyr'in:
"Resûlullahın gözü işaretinden ayrılmazdı" dediğini de söyler.
Ancak Haccâc'm (bundan önceki) hadisi, (Yahya'nın bu hadisinden) daha tamdır.[2098][412]

Açıklama

Bu hadisi şerifte, namaz kılan kimsenin teşehhüd esnasında işaret ettiği parmağa bakmasının müstehab olduğuna delâlet vardır. Ancak bu konu mezhebler arasında ihtilaflıdır.
Malikîlere göre namazda devamlı olarak kıbleye bakılır, tbn Rüşd, İmam Mâlik'in mezhebinin bu olduğunu söyler.

Şafiî ve Hanbelîlere göre, secde mahalline bakılır. Ancak Şafiîler teşehhüd hâlini bundan istisna etmişler ve bu hadiste işaret edildiği gibi, teşehhüd esnasında işaret edilen parmağa bakılması gerektiğini söylemişlerdir.
Hanefî mezhebinde, namazdaki hareketin değişmesi ile bakılacak yer de değişir. Kıyamda iken secde edilecek yere, ruku'da iken ayaklara; secde halinde burnun ucuna; otururken kucağa; sağa selâm verirken sağ omuza; sola selâm verirken de sol omuza bakılmalıdır. Ancak bu tafsilatın nass olarak bir delili yoktur. İbn Âbidin bu tafsilatın Tahâvî ve Kerhî gibi büyük Hanefî âlimlerinin tasarruflarından olduğunu, Zahirî rivâyetde nakledilenin, namaz kılan kimsenin devamlı secde yerine bakması gerektiği olduğunu söyler.
Namazda iken bakılacak istikametle ilgili başka hadisler de vardır.
Ahmed b. Hanbel ve Ebû Davud'un rivayetlerinde[2099][413] namazda gözlen havaya dikmenin hoş karşılanmadığı anlaşılmaktadır. Ahmed ve Nesaî de Yahya'dan üzerinde durduğumuz hadisi rivayet etmişlerdir.[2100][414]

Bazı Hükümler

Bu rivayette öncekilere ilâveten teşehhüd de parmakla işaret edudıgı zaman, parmağı takip etmenin mustehab olduğuna işaret edilmektedir.[2101][415]

991. ...Mâlik b.Numeyr el-Huzâî[2102][416] babası Numeyr'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.)'ı sağ kolunu sağ uyluğunun üzerine koymuş ve işaret parmağını kaldırmış bir vaziyette gördüm. Ancak parmağını birazcık bükmüştü.[2103][417]

Açıklama

Hadis-i şerif teşehhüdde işaret edilirken parmağı dik tutmanın şart olmayıp eğik tutulmasının da caiz olduğuna delildir.[2104][418]

181 -182. Namazda El Üzerine Dayanmanın Keraheti

992. ...îbn Ömer (r.a.)'den; demiştir ki: ResûluIIah (s.a.) -Ahmed b. Hanbel'in rivayetine göre- insanın namazda eli üzerine dayanarak oturmasından; -İbn Şebbûye'nin dediğine göre- namazda eli üzerine

dayanmasından, -İbn Râfi'in dediğine göre ki, o bunu secdeden (başı) kaldırma konusunda zikretmiştir-, adamın eli üzerine dayanarak namaz kılmasından - İbn Abdilmelik'in rivayetine göre ise,- kişinin namazda ayağa kalktığı zaman eli üzerine dayanmasından nehyetti.[2105][419]

Açıklama

Hadis metninden de anlaşıldığı gibi müellif Ebû Dâvûd bu hadisi dört ayrı hocasından rivayet etmiştir. Bu rivayetler arasında da bazı farklar bulunmaktadır.
Ahmed b. Hanbel'in rivayetine göre Hz. Peygamber namazda otururken el üzerine dayanma, İbn Şebbü'ye ve İbn Râfi'in naklettiğine göre herhangi bir pozisyon zikredilmeden mutlak olarak namazda el üzerine dayanma, tbn Abdilmelik'in haberine göre de ayağa kalkarken ele dayanma yasaklanmıştır. Bu rivayetler arasında ifade farklılıkları olmakla beraber, hepsi namazda el üzerine dayanmanın yasaklandığı esasında müttefiktirler. Hz. Peygamberdin ömrünün sonuna doğru kilo alıp ağırlaştığı devrelerde namaz kılarken bir bastona dayanması bir özre mebni olduğu için bu hadise zıt sayılmamalıdır. Bu hadis namazda el üzerine yaslanmanın yasak olduğunu gösterir, insanın kendi uzvuna dayanması, mekruh olduğuna göre başka bir şeye yaslanmasının öncelikle memnu olması gerekir. Âlimler bu yasaklamayı kerahete hamletmişler ve namazda özürsüz yere bir şeye dayanmanın mekruh olduğunu söylemişlerdir.[2106][420]

Bazı Hükümler

Bir kimsemn namaz kılarken özürsüz olarak elinin üzerine dayanması mekruhtur. Bu hususta namazın bütün halleri müsavidir.[2107][421]

993. ...İsmail b. Ümeyye'den; demiştir ki: Parmaklarını birbirine geçirmiş olarak namaz kılan adamın durumunu Nâfi'den sordum.
İbn Ömer, "bu gazaba uğrayanların namazıdır" dedi, cevabını verdi.[2108][422]

Açıklama

İbn Ömer'in sözündeki "gazaba uğrayanlar" ifadesinden Allah'ın gazab ettiği Yahudileri anlamak mümkün olduğu gibi parmakları birbirine geçirerek namaz kılmanın, bunu yapanların Allah'ın gazabına sebep olacağı manasında anlamak da mümkündür. Her ne kadar üzerinde durduğumuz haberde parmakları birbirine geçirmek sadece namaz içerisinde hoş karşılanmamışsa da aslında namaza giderken veya namazı beklerken de bu hareketten kaçınılması gerekir. Hanefîlere göre bu üç halde parmaklan birbiri arasına geçirmek mekruhtur.
Şevkânî, bu hareketin men'edilmesindeki hikmetin ne olduğunda ihtilâf edildiğini söyler. Bunun nehyedilmesi, bazılarına göre abesle iştigal olduğu; bazılarına göre şeytana benzeme söz konusu olduğu; diğer bazılarına göre ise, bu harekete şeytanın yöneltmiş olduğundan dolayıdır. Nehy, bu hareketin haram olmasını gerektirir. Ancak ileride Ebû Davud'un da işaret edeceği Zülyedeyn hadisi hükmün hafifletilmesini gerektirmiştir. Yukarıda da işaret edildiği gibi, Hanefîler bu harekete mekruh demişlerdir.[2109][423]

994. ...îbn Ömer'den rivayet edildiğine göre "namazda otururken sol eli üzerine dayanan -Hârûn b. Zeyd, "sol yanına düşen" der-bir adam görüp kendisine:
Bu şekilde oturma, çünkü azab edilecek olanlar böyle oturur, dedi.[2110][424]

Açıklama

Ebû Dâvud bu eseri, Harun b. Zeyd ve Muhammed b. Seleme b. Seleme adlarında iki ayrı zattan işitmiştir. Bunlar da müşterek olarak Hişâm b. Sa'd'den nakletmişlerdir. Ancak hadiseyi aktarırken değişik ifâdeler kullanmışlardır. Metin esas olarak Muhammed b. Seleme' nin sözleri ile nakledilmiş, Harun'un farklı ifâdesi bir parantez cümlesi olarak tire arasında terceme edilmiştir.
Bu rivayet de namazda otururken elleriyle yere dayanmanın meşru olmadığını göstermekte ve bu hareketin azaba sebeb olacağını vurgulamaktadır. Her ne kadar bu rivayet Ibn Ömer'in sözlerini ihtiva ediyorsa da herhangi bir hareketin azaba sebeb olacağı akılla bilinemeyeceği için, Resûlullah'ın sözü hükmündedir. İbn Ömer bunu kendi

kafasına göre değil, Hz. Peygamber'den duyduğu bir bilgiye dayanarak söylemiş olmalıdır.[2111][425]

182 - 183. Namazda Kısa Oturmak

995. ...Ebû Ubeyde babası (Abdullah b. Mes'ud)'dan rivayet etmiştir ki;
Nebî (s.a.) ilk iki rekatten sonra otururken sanki kızgın taş üzerinde imiş gibi otururdu.
(Şu'be) dedi ki; biz (Sa'd b. İbrahim'e); "kalkıncaya kadar (böyle) mi?" dedik. (O da; "evet) kalkıncaya kadar" dedi.[2112][426]

Açıklama

Hadis-i şerif, Hz. Peygamberin ilk teşehhüdü gayet kısa kestiğini göstermektedir. Râvî bu kısalığı "sanki kızgın taş üzerinde otururdu" diye kinayeli bir tarzda ifade etmiştir. Rivayetten, Hz. Peygamberin ayağa kalkıncaya kadar bu hal üzere olduğu da anlaşılmaktadır. Tirmizî, "Ulemâ katında amel, bu şekildedir. Âlimler kişinin ilk iki rekâttan sonraki oturmada ettehiyyatü'den fazla birşey okunmayacağını buna birşey ilâve edilirse, sehv secdesi gerektirdiğini söylerler. Şa'bî ve başkalarından böyle rivayet edilmiştir" der.
Mâliki, Hanbelî ve Hanefî mezhepleri ile Nehaî, İshak ve Sevrî'ye göre ilk teşehhüdde duâ ve ResûluIlalVa salevâttan başka birşey okunmaz. Hane-filer, diğerlerinden farklı olarak bunlara yapılan bir ilâvenin sehv secdesi gerektirdiğini de söylerler.
Şafiîlere göre, teşehhudde ilâve olarak sadece Resûlullah"a salevât caizdir. Onun âline salevât getirilmez ve dua okunmaz.[2113][427]

Bazı Hükümler

ilk ka'dede ettehiyyatii'den başka birşey okunmamalıdır. Okunursa, Hanenlere göre sehv secdesi gerekir.Mesele fıkıh kitaplarında etraflıca açıklanmıştır.[2114][428]

183 - 184 (Namazdan Çıkış İçin) Selâm

996. ...Abdullah (b. Mes'ûd r.a.)'den rivayet edildiğine göre; Resûlullah (s.a.) yanağının beyazı görününceye kadar sağına ve soluna (dönüp); "Allah'ın selâm ve rahmeti üzerinize olsun" diye selâm verirdi,
Ebû Dâvûddedi ki: Bu Süfyan'ın hadisinin lâfzıdır. İsrail'in hadisi ise, selâmı tefsir etmemiş, selâmın şeklinde olduğunu söylememiştir.
Ebû Dâvud dedi ki: Bu hadisi, Züheyr Ebû İshâk'dan; Yahya b. Âdem İsrail'den o Ebû İshak'tan, Ebû İshale, Abdurrahman b. Esved'dent o da babası ve Alkame'den, (yahut da Ebû İshak Alkame'-den)[2115][429] onlar da Abdullah (b. Mes'ud)'dan rivayet etmişlerdir.
Yine Ebû Dâvûd, Şu 'be, bu Ebû İshak hadisinin (merfû olduğunu) kabul etmezdi, demiştir.[2116][430]

Açıklama

Hadis-i şerif, Hz.Peygamberin namazdan çıkarken verdiği selâmın şeklini beyân etmektedir. Buradan anlaşıldığına göre Resûlullah yanağının beyazı, arkasında namaz kılan biri tarafından görülünceye kadar sağa ve sola döner ve her iki tarafa da diye selâm verirdi.
Bu gerek imam gerek cemaat olsun ve gerek tek başına kılınsın, gerekse cemaatle kılsın namaz kılan her müslümanın bîr sağına ve bir de soluna olmak üzere iki defa selâm vermesinin meşru olduğuna delildir. Sahâbi ve tabiînin cumhuru Ahmed, İshâk, Sevrî, Ebu Sevr ile Şafiî ve Haneliler bu görüştedir. Bunlar, açıklamakta olduğumuz hadisten başka Müslim'in, Sa'd b. Ebi Vakkâs'tan ve Nesâî'nin Abdullah b. Mes'ud'dan rivayet ettikleri, iki defa selâm vermeyi meşru gösteren hadislere dayanmışlardır.
İbn Ömer, Enes, Seleme b. el-Ekva', Âişe, Hasan, İbn Şîrîn, Ömer b. Abdilaziz, Evzâî ve diğer bazı âlimler meşru olanın sadece bir selâmın olduğunu söylemişlerdir. Bunlar da Tirmizî ve İbn Mâce'nin Âişe'den Beyhakî'-nin Enes'den, İbn Mâce'nin Sehl b. Sa'd ve Seleme b. el-Ekva'dan rivayet ettikleri Hz. Peygamberdin bir defa selâm verdiğini bildiren hadislerdir. Birinci görüşte olanlar bütün bu rivayetlerin zayıf olduğunu, dolayısıyla delil olamayacaklarını söylemişler ve bunu isbat etmişlerdir. Menhel sahibi bu iddiaların mesnedini teker teker nakletmiştir.[2117][431]
Bu görüş sahihleri, "bu hadislerin sübûtu kabul edilirse, Hz. Peygam-ber'in bir defa selâm vermesi bunun caiz olduğuna işaret içindir, iki defa selâmın

meşru'iyetini bildiren hadisler ise, daha kâmil olana delâlet eder ki, bunlar daha meşhur, daha çok ve daha sağlamdır" derler.
Mâlikîlere göre, eğer namaz kılan imamsa ya da tek başına kılıyorsa namazdan çıkmak maksadıyla bir defa selâm verir. Eğer muktedi ise, (imama uymuşsa) namazdan çıkmak maksadıyle bir defa sağına bir defa da imama cevab olmak üzere soluna selâm verir. İmamın selâmına karşılık verme, 1001 numarada gelecek olan Semure hadisine dayanır. Tabiatiyle Malikîlerin görüşlerinin de dayanakları vardır. Ancak sözü uzatmış olmamak maksadıyle onları burada saymaya gerek görmedik.
Bütün fakihler bu selâmların ilkinin vâcib olduğunda hem fikir olmakla beraber ikincisinin hükmünde ihtilâf etmişlerdir. Cumhura göre bu sünnettir. İmam Ahmed'den bir rivayet, İmâm Mâlik'in bazı taraftarlarının fikirleri, bazı Zahirîler ve Tahâvîile Kadı Ebû Tayyib'in Hasen b. Sâlih'-den nakilleri ikinci selâmın da vâcib oluşu istikametindedir.
Hadis-i şerif selâmın şeklinin şeklinde olduğunu bildirmektedir. Hanbelîler de bunu söylemişlerdir. Mâlikîlere göre demek vâcibtir. Bundan sonra ilâve edilmez. Mâlikîlere göre bu terkibten başka bir şekilde namaz caiz değildir. Şafiîler de aşağı yukarı bu görüştedir. Ancak ilâve etmek sünnettir.
Hanelilere göre her iki tarafa selâm verirken "esselâmü a ley küm verahmetullah" demek sünnetdir. Fakat sadece "esselâmii aleyküm" "esselam" (selamün aleyküm) veya "aleykümüsselam" demekle de selâm verilmiş sayılır, ancak sünnet terk edilmiş olur.
Yine hadisten, selâm verirken sağa-sola dönüşte mübalağa edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. Bunun derecesi arkadan yanak beyazlığının görülmesidir. Bütün mezhepler bu konuda müttefiktir. Ancak Mâlikîlerden iki rivayet vardır.
Ebû Davud'un hadisin sonuna yaptığı taliklerin ilkinde bu rivayetin Süfyan'dan nakledilen lâfızlar olduğu, İsrail'in rivayetinde Hz. Peygamber'in selâm verirken dediğine dair bir işaret olmadığı dile getirilmektedir.
İkinci talik, hadisin senedindeki farklılıklara işaret için getirilmiştir. Biz burada bu farklılıkların tafsilatına lüzum görmemekteyiz.
Son ta'lik ise, Şu'be'nin bu hadisin merfu olduğunu kabuJ etmediğini bildirmektedir. Ancak bazı nüshalarda "merfu olduğunu" kaydı yoktur. "Şu'be bu hadisi inkâr etti" denilmektedir. Ebû Davud'un bu taliki getirmekteki maksadı, hadisin za'fına işarettir. Ancak Şu'be'nin, bu hadisi

inkâr etmesine pek itibar edilmemiştir. Çünkü Dârekutnî Züheyr'in isnadının sahih olduğunu söylemiş, Tirmizî de Süfyân kanalıyla Ebû İshak'tan rivayet edip sahih demiştir.[2118][432]

Bazı Hükümler

1. Namazdan çıkarken her iki tarafa da selâm vermek meşrudur.
2. Selâmın sünnete uygun olan lâfzı şeklindeki ifadesidir.
3. Sağa ve sola selâm verirken yanağın beyazlığı arkadan görülebilecek şekilde kafayı döndürmek sünnettir.[2119][433]

997. ...Alkame b. Vail, babası Vâil'den; onun şöyle dediğini rivayet etmiştir: Resûlullah (s.a.)'le birlikte namaz kıldım. Efendimiz sağına ve soluna "Esselâmü aleyküm ve rahmetullahı ve berekâtühü" diyerek selâm verirdi.[2120][434]

Açıklama

Bu rivayette öncekinden farklı olarak dan sonra ilavesi vardır.
Bu, selâmda böyle bir ilâvenin meşru olduğunu gösterir. Hanbelîler, Hanefîlerden Serahsî, Şâfiîlerden de İmamü'l-Haremeyn bu görüştedirler.
Selâma ilâvesinin yapılmasının meşru olup olmadığına muhakkik âlimler arasında epey ihtilâf vardır. Bu farklı görüşlerden bu ilâvenin meşru ve Resûlullah'ın fiilinde sabit olduğunu söyleyenlerin delilleri daha sağlamdır. Şâfiîlerden Remlî kelimesinin sübutu birçok yoldan gelmiştir. Bundan dolayı birçokları bu ilâveyi yapmanın mendub olduğunu söylemişlerdir" der.
Bu konudaki rivayetler gözönüne alınınca denebilir ki, selâmda kelimesini ilâve etmek müstehab, bu ilâvenin bid'at olduğunu söyleyenlerin sözleri ise bâtıldır.[2121][435]

998. ...Câbir b. Semure'den; demiştir ki: Biz Resûlullah'ın arkasında namaz kılıyorduk. Bir adam sağındaki ve solundakine eli ile işaret edip selâm verdi. Resûlullah namazını bitirince:
“Sizden birinin bu hâli ne? Sanki o azgın atın kuyruğu gibi elini sallıyor.[2122][436] Halbuki sizden birinin şöyle yapıvermesi kâfidir. -Kâfi

değil mi?-" deyip (elini dizine koydu ve) parmağı ile işaret etti. (Resûlullah bundan sonra şöyle buyurdu:) "sağındaki ve solundaki kardeşine selâm verir."[2123][437]

Açıklama

Hadis-i şerifin Müslim ve Nesâi'deki rivayetlerde "Birinize elini dizi üzerine koyması yeter" denilmektedir.   Ebû Davud'un bir sonraki rivayeti deı bunun gibidir.   Onun için bu rivayet gözönüne alınarak terceme edilmiş = "eliyle işaret etti" cümlesinin = "şöyle yapması yeter" sözünün râvî tarafından yapılan tefsiri olarak kabul edilmiştir. Bazı sarihler cümlesini cümleciği üzerine atfederek "şöylece yapması ve eli ile işaret etmesi..." şeklinde anlamışlar ve cümlesini de Resûlullah'ım kelâmı olarak değerlendirmişlerdir. Ancak bu durumda fiilini muzârî manasına almak gerekir.cümlesini "şöylece yapması" mânâsına alıp bundan elleri dizler üzerine koymayı anlamanın mümkün olup olmadığı konusunda BezluI-Mechûd'da bir hayli münakaşa yer almıştır. Bizim yaptığımız terceme, Bezlül'-mechüd sahibinin tercihinin aksine olmuştur...
Namazda parmağı kaldırarak işaret etmeye dair bilgi 180 - 181. babın hadislerinin açıklamasında geniş olarak verilmiştir.[2124][438]

Bazı Hükümler

1. Namazda sağ ve sol tarafta durana işaret etmek caiz değildir.
2. Eli diz üzerine koyup, şehâdet parmağı ile işaret etmek meşrudur.[2125][439]

999. ...Muhammed b. Süleyman el-Enbârî, Ebû Nuaym vasıtasıyla aynı hadisi önceki isnad ile Mis'ar'dan aynı manada nakletmiştir. (Bu rivayette) Resûlullah şöyle buyurmuştur:
“Sizden -veya[2126][440] onlardan- birisine elini dizine koyması sonra da sağındaki ve solundaki kardeşine selâm vermesi yetmez mi? (yeter).[2127][441]

Açıklama

Bu rivayette öncekinden farklı olarak, Hz. Peygamberin elleri dizleri üzerine koymayı tavsiye etmesi belirtildiği halde parmakla işarete temas edilmemiştir.[2128][442]

1000. ...Câbir . Semure (r.a.)'den; demiştir ki: Cemaat (selâm verirken) ellerini kaldırmış bir vaziyette iken Resûlullah (s.a.) yanımıza girdi. Züheyr, (A'meş'in) "namazda" dediğini zannediyorum, dedi ve şöyle buyurdu:
"Bana ne oluyor ki, sizi azgın atların kuyrukları gibi ellerinizi kaldırmış bir halde görüyorum? Namazda sakin olunuz."[2129][443]

Açıklama

Cemaatin namazda ellerini kaldırdıkları safha Önceki rivâyetlerden anlaşıldığına göre selâm safhasıdır. Yani Hz. Peygamber, cemaatin selâm verirken ellerini sağa-sola kaldırarak işaret ettiklerini görmüş bunu ayıplayarak atın kuyruk sallamasına benzetmiş ve namazda sakin olmalarını emretmiştir.
Nevevî bu hadisle ilgili olarak şöyle der: "Burada yasaklanan el kaldırmaktan maksat, onların selâm esnasında iki tarafa işaret ederek selâm vermeleridir."
Bazı âlimler bu hadiste yasak edilen el kaldırmanın herhangi bir harekete mahsus olmayıp namazın tamamı ile alâkalı olduğunu, dolayısıyla hiç bir surette namazda el kaldırılamayacağını söylerler. Ancak bu iddia iftitah tekbirinde, ruku'a eğilirken veya kalkarken elleri kaldırmanın meşru olduğuna işaret eden hadislerin delâleti ile reddedilir. Burada yasaklanan el kaldırmanın selamla ilgili olduğu kabul edilince hadisler arasında bir ihtilâf kalmaz.
Tercemede tire arasına aldığımız kısım Züheyr'in kesin hatırlayamadığı bir kısımdır. A'meş'in hadisi naklederken "insanlar namazda da ellerini kaldırmış bir halde bultraurkrken Resulııllalı yanımıza girdi" dediğini zannetmiş fakat bunu kesin hatırlayamamış ve bu tereddüdüne işaret etmiştir.[2130][444]

184 - 185. İmam(In Selâmın)a Karşılık Vermek

1001. ...Semure'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.) bize imamın selâmına karşılık vermemizi, birbirimizi sevmemizi ve biri birimize selâm vermemizi emretti.[2131][445]

Açıklama

Hadis-i şerif mânâ olarak açıktır. Ancak hüküm itibariyle üzerinde durulması gerekir. Metin muktedinin, imamın selâmına karşılık vermesi gerektiğine delâlet ediyorsa da bu konu ihtilaflıdır.
Mâlikîlere göre imama uyan kimse (muktedî) birinci selâmla namazdan çıkmayı kasteder. İkincisinde başını çevirmez, yönü istikâmetine selâm verir ve bunun, imamın selâmına karşılık olmasını kasteder. Üçüncüsünde de sol tarafındaki cemaate niyet eder. İmam ise ilk selâmıyla hem namazdan çıkmaya, hem de melekleri ve cemaati selamlamaya niyet eder.
Hanbelîlere göre, namaz kılanın selâmı ile namazdan çıkmayı kasdetmesi müstehabtır. Eğer muktedî ise, bu selamı ile imamın selâmına karşılık vermeyi ya da diğer cemaati ve Hafaza meleklerini selamlamayı kasdetmesi caizdir.
Şâfiîlere göre eğer imama uyan kimse imamın sağ tarafında ise ikinci selâmla; sol tarafında ise, ilk selâmıyla; tam arkasında ise, istediği biri ile imâmın selâmına karşılık vermeye niyet eder. Bu selâmlarda ayrı iki taraftaki melekleri müslümanları ve cinleri de niyet eder. İmam da selâm verirken iki tarafındaki meleklere ve insanlara niyet eder.
Hanefîlere göre ise imam, muktedinin sağ tarafında ise, muktedi ilk selâmı ile sağ tarafındaki insanları ve hafaza melekleri, solunda ise, ikinci selâmında solundakileri niyet eder. Tam imamın hizasında ise, istediği selâm ile istediklerini niyet edebilir. İmam ise, her iki selâmla da cemaati ve Hafaza meleklerini kast eder. Tek başına namaz kılan sadece Hafaza meleklerini niyet eder.
Nevevî, bu anlatılanlardan, namazdan çıkmaya niyetin haricindekilerinde, niyetin vâcib olmadığında ihtilâfın olmadığını; namazdan çıkılmasına niyetin hükmünün ise, ihtilaflı olduğunu söyler. Bu Hanbelîlere göre müstehabtır. Selâmlarda niyeti öngören hadislerdeki emir istihbâba hamledilir.[2132][446]

Bazı Hükümler

1. Müslümanlar namaz dışında olduğu gibi namazdan çıkarken de birbirlerini selamlamahdırlar.
2. Müslümanların birbirini sevmesi Efendimiz tarafından emredilmiştir.[2133][447]

Namazdan Sonra Tekbir Getirmek[2134][448]

1002. ...İbn Abbâs (r.a.)'dan; demiştir ki; Resûlullah (s.a.) 'in namazının bittiği, tekbirle bilinirdi.[2135][449]

Açıklama

Hadis-i Şerifin Buhârî'deki bir rivayeti, İbn Abbâs'ın sözü olarak, "Ben Resûluilah'ın namazının bittiğini tekbirle
bilirdim" ifâdesi yer almaktadır.
Hadis-i Şerifin zahiri, sahâbilerin zikre (hamd ve tesbihden önce) tekbirle başladıklarını gösterir. Ancak hadisten kast edilen bu değildir. Onlar namazdan sonra zikrediyorlardı ve bu zikir, namazdan sonraki istiğfar, teşbih, tekbîr, hamd (vs.) tümünü içine alıyordu.
İmam Nevevî bu hadisin "namazın sonunda zikrederken sesi yükseltmek müstehabtır" diyenlerin görüşlerine delil olduğunu söyler. Fakat İbn Battal ve diğer bazı âlimler bütün mezheb sahiblerinin zikir ve tekbirde sesi yükseltmenin müstehab olmadığında müttefik olduklarını nakletmişlerdir.
İmam Şafiî bu hadisi, Resûluilah'ın ashaba öğretmek için çok az bir zaman zikri açık yaptığına hamletmiştir.
İbn Abbâs'ın çocuk olduğu için arka saflarda namaz kıldığı, bu yüzden namazın bittiğini selâmla değil, tekbirle bilebildiğini söyleyenler de vardır.
Bazı âlimler de hadisin teşrik günleri ile alakalı olduğunu, çünkü bugünlerde farzlardan sonra yüksek sesle tekbir getirildiğini söylerler. Cehri zikri mekruh gören Hanefîlerin görüşüne bu tefsir daha uygundur.[2136][450]

1003. ...İbn Abbâs (r.a.)'in haber verdiğine göre, Resûlullah (s.a.) devrinde cemaat farz namazı bitirince zikirde seslerini yükseltirlerdi. (Hatta) İbn Abbâs demiştir ki: "Ben o sesi duyar ve cemaatin namazdan çıktığını bununla bilirdim."[2137][451]

Açıklama

Hadis-i şerif namazdan sonra zikrederken sesi yükseltmenin meşru olduğuna delildir.Konu ile ilgili tafsilat önceki hadisin açıklamasında geçmiştir.[2138][452]

185 - 186. Selamı Uzatmanın Hükmü[2139][453]

1004. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur:

"Selâmı uzatmamak sünnettir."[2140][454]

Açıklama

Hadis-i şerif namazda selâmı uzatmamanın sünnet olduğunu göstermektedir. Bundan maksat, Ibnu'l-Mübârek'in dediğine göre, kelimelerinin çekilmemesi, kısa kesilmesidir.

Tirmizî bu hadisi için hasen-sahîh dedikten sonra muhtevasının bütün ulemâ tarafından müstehab görüldüğünü söylemiştir.

İbn Seyyidi'n-Nâs: "Ulemâ, selâm lâfızlarını tek tek söylemenin ve onu uzatmamanın müstehab olduğunu söylemişlerdir. Bu konuda ulemâ arasında ihtilâf bilmiyorum" der. Namazda sadece selâmın değil, intikal tekbirlerinin de imam tarafından uzatılmaması gerekir. Çünkü bu uzatma imamın mukteđîden sonraya kalmasına Sebep olmaktadır.

Bu hadisin Tirmizî'deki rivayeti mevkuftur ve "selâmı uzatmamak sünnettir" sözü, Ebû Hüreyre'ye aittir. Hadisin Zührî'den sonraki râvisi Kurre b. Abdurrahman olduğu için bu hadise zayıf denilmiştir. Çünkü Kurre tenkide uğramıştır.[2141][455]

186 - 187. Namazda Abdestı Bozulan Namazını İade Eder

1005. ...Ali b. Talk (r.a.)'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) şöyle buyurmuştur:

“Sizden biri namazda sessizce yellenirse ayrılsın, abdest alsın ve namazını iade elsin."[2142][456]

Açıklama

Bu hadis Kitâbu't-tahâre'den 205 numara ile geçmiş ve gerekli açıklama orada yapılmıştır. Ancak bu konudaki Hanefî mezhebine ait hükümlerin kısaca tekrar ele alınmasında fayda bulunmaktadır:

Namaza imamla başladığı halde namaz içerisinde elinde olmayan bir sebepten dolayı abdesti bozulan kimseye lâhık denilir.

Namaz içerisinde abdesti bozulan kimse, hemen saftan ayrılır, namaza aykırı bir harekette bulunmaksızın en yakın musluğa kadar gidip abdest alır ve cemaate geri döner. Eğer mümkünse imamla beraber kılamadığı rek'at ve rükünleri kaza eder, sonra tekrar imama uyarak onunla selâm verin Geçirdiklerini kaza ettikten sonra imama uyamayacağını bilirse, cemaate dönünce doğrudan imama uyar, imam selâm verince kaçırdığı rekatleri ve rükünleri kaza eder.

Lâhık bilfiil muktedî gibidir. Nasıl mukledî, imamın arkasında birşey okumazsa, lâhık da geçirdiği rekatleri kendi kendine kaza ederken Kur'ân okuyamaz ve kendi kendine kılacağı rekatlerde hala ederse, sehv secdesi yapmaz.

İmam sehv secdesi yapacak olsa, lâhık namazını tamamlamarmşsa imamla beraber secde yapmaz, namazını tamamlar ondan sonra bu secdeleri yapar.

Namazda iken imamın abdesti bozulursa, yerine başkasını geçirir. Bunun usûlü şöyledir: Elinde olmayan bir sebeple abdesti bozulan imam cemaat içerisinde salih bir zatı elbisesinden tutarak veya işaretle öne geçirir ve kendisi abdest almak için çıkar yerine geçirdiği kişi namaza bıraktığı yerden devam eder. İmam yerine birisini geçirmeden mescidden çıkarsa, cemaatin namazı bozulur, yeni baştan kılmaları gerekir.[2143][457]

187 - 188. Farz Kıldığı Yerde Nafile Kılmak

1006. ...Ebû Hureyre (r.a.)'den; demiştir ki: Resulullah (s.a.) şöyle buyurdu: "Biriniz" -(Müsedded'in) Hammâd'dan yaptığı rivayetteki ziyâdeye göre - "namazı (yani nafile) için" - Müsedded'in Abdulvâris rivayetine göre- "ileriye geriye veya sağa-sola gitmekten âciz mi? (gitsin)."[2144][458]

Açıklama

Ebû Davud'un hocası Müsedded b. Müserhed bu hadisi iki ayrı zat (Hammad ve Abdulvâris)'den rivayet etmiştir. Ancak bu râvilerin rivayetleri arasında bazı farklılıklar vardır. Bu hadis bu iki rivayetin birleştirilmesinden meydana gelmiştir. Râvilerin her birinden alınan kısım, tercemede tire arasında gösterilmiştir. Hadis-i şerifin düzgün tercemesi şöyledir: Hz. Peygamber: "Sizden bîri namazda (yani nafile) için ileriye - geriye veya sağa - sola gitmekten âciz midir?" buyurmuştur.

Bu hadis farz namazı kılan bir kimsenin bundan sonra nafile kılmak isterse evvelki yerini değiştirmesinin meşru olduğuna delildir. Yer değiştirme konusunda imam ile cemaat arasında fark yoktur. Bundan maksat, Bu-hârî ve Beğavî'nin dediği gibi secde mahallerini çoğaltmaktır. Çünkü secde yerleri kıyamet gününde kişinin namazına şahitlik edecektir. Ayrıca imamın yerinde durması, sonradan gelenler için karışıklığa sebep olabilir. Bunlar imamın farz mı yoksa nafile mi kıldığını bilemezler.

Neylül-Evtâr'da; "bu sebep farzdan evvel nafile kılındığı takdirde farz için o yerin değiştirilmesini de gerekli kılar. Ayrıca ayrı ayrı nafilelerde de yerin değiştirilmesi gerekir. Eğer yer değiştirilmezse aralarının söz ile ayrılması lâzımdır. Çünkü arada konuşmadan veya çıkmadan bir namazın başka bir namaza birleştirilmesinin nehyedildiğine dair hadis vardır" denilmektedir.Şevkanî'nin işaret ettiği hadis ilerde gelecektir.

Bu ifâdelere bakarak diyebiliriz ki, imamlar farzdan evvelki sünnetleri mihrabın dışında bir yerde kılmalılar, farzdan sonraki sünnetleri kılmak için de mihrabtan ayrılmalı veya mihrab genişçe ise, iyice sağa ya da sola çekilerek kılmalıdırlar.[2145][459]

1007. ...Ezrak b. Kays dedi ki: Künyesi Ebû Rimse[2146][460] olan bir imam bize namaz kıldırıp şöyle dedi:

Bu namazı -veya-[2147][461] bu namazın benzerini- Resûlullah (s.a.) ile beraber kıldım. Ebû Bekir ve Ömer ilk safta Hz. Peygamber'in sağında duruyorlardı. Bir adam vardı o da namazın ilk tekbirine yetişmişti.Resûlullah (s.a.) namazı bitirdi, bizim yanağının beyazlığını görebileceğimiz şekilde sağına ve soluna selam verdi. Sonra Ebû Rimse'nin -kendisini kast ediyor- döndüğü gibi (yönünü kıbleden) döndü. Bu esnada onunla birlikte namazın ilk tekbirine yetişmiş olan adam iki rekat (nafile -

sünnet) kılmak üzere kalktı. Bunu görünce Ömer yerinden fırlayıp adamın omuzunu tuttu ve silkeledi sonra da:
Otur, çünkü ehl-i kitab ancak namazları arasında fasıla olmadığı için helak oldu, dedi.
Hz. Peygamber gözünü kaldırıp:
Senin bu davranışınla Allah, bir hakkı ortaya çıkardı, ey Hattâb'ın oğlu" buyurdu.
Ebû Dâvûd dedi ki: Ebû Rimse yerine Ebû Ümeyye de denilmiştir.[2148][462]

Açıklama

Hadis-i şerif, nafileyi hemen farzın akabinde fasıla vermeden kılmanm mekrım olduğuna delildir.Hanefîlere göre farz ile sünnet arasını veya diyecek kadar ayırmak müstehabtır.
Diğer mezheblere göre ise farz ile nafilenin arasını namazdan sonra okunması mesnûn olan tekbir, I alı mi d, teşbih ve istiğfar gibi zikirlerle ayırmak mendubtur.[2149][463]

Bazı Hükümler

1. Farz ile nafilenin arasını ayırmadan peşi peşine kılmak mekruhtur.
2. Hadis, Hz. Ebû Bekir ile Hz. Ömer'in faziletlerine delildir. Onların ilk safta ve Resûlullah'ın sağında durmaları bunu gösterir. Çünkü ilk saffın ve imamın sağının efdal olduğuna dair hadisler vardır.[2150][464]

188 - 189. İki Rekatte(n Sonra) Yanılma[2151][465] (Sehv Secdeleri)

1008. ...Ebû Hüreyre (r.a.)'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) bize aşiyy -öğle veya ikindi- namazlarından birini kıldırdı. İki rekatten sonra selâm verdi. Sonra mescidin ön cephesindeki tahtanın yanında durup ellerini biri biri üstüne gelecek şekilde o tahtaya koydu. Yüzünde hiddet (belirtileri) görülüyordu. Bu ara "namaz kısaldı, namaz kısaldı" diyerek acele ile mescitten çıkanlar oldu. Cemaat içinde Ebû Bekir ve Ömer de vardı. Fakat bu ikisi, Resûlullah'a birşey söylemekten çekindiler. Bu esnada, Resûlullah'ın zülyedeyn (iki elli) adını taktığı bir adam kalkıp:

Ya Resûlullah! Unuttun mu? Yoksa namaz kısaltıldı mı? dedi. Peygamber (s.a.);
"Unutmadım, namaz,kısaltılmadı da" buyurdu. Adam:
Hayır ya Resulallah! Unuttun dedi. Hz. Peygamber cemaate dönüp:
"Zül-yedeyn doğru mu söyledi?" dedi,
Evet, diye işarette bulundular.
Bunun üzerine Resûlullah (s.a.) yerine dönüp kalan iki rekatı kıldırdı, sonra selâm verdi, tekbir aldı ve her zamanki secdesi gibi veya ondan daha uzun secde yapıp başını kaldırdı, tekrar tekbir aldı ve normal secdesi gibi veya ondan daha uzunca bir secde daha yaptı, sonra başını kaldırdı ve tekbir aldı.
(Eyyûb) dedi ki: Muhammed'e "yanılmada selâm verdi mi?" dendi. O da: "Bunu Ebû Hureyre'nin söylediğini hatırlamıyorum ama İmrân b. Husayn'ın "Sonra selâm verdi" dediğini haber aldım" dedi...[2152][466]

Açıklama

Aşiyy zevalden sabaha kadarki zamandır diyenler varsa da, doğru olan görüşe göre zevalden güneşin batması-
na kadar olan zamandır. Zaten hemen sonra gelen "öğe ve ikindi" ifadeleri buna işaret etmektedir.
Hz. Peygamberin yanılarak sehv secdesi yaptığı namazın, hangi namaz olduğunda şüphe edilmiştir. Bu şüphenin Ebû Hureyre'den mi yoksa sonraki râviden mi kaynaklandığı hakkında değişik görüşler ileri sürülmüştür. Ancak Buhârî'nin bu hadisle ilgili bir rivayetinde Muhammed b. Sîrîn'in "zann-ı galibime göre ikinde namazı" demesi, bu şekkin Ebû Hureyre'den değil, Muhammed b. Sîrîn'den olduğunu gösterir.
Ebû Dâvûd'daki “ikî aşiyy'den, öğle veya ikindi namazlarından birini" cümlesi Buhârî'nin bir rivayetinde diğer birinde şeklinde, Tahâvî'de de aynen Ebû Dâvûd'taki surette vârid olmuştur.
Hadiste Hz. Peygamberin dört rekatli olan öğle veya ikindi namazlarından birini yanlışlıkla iki rekat kıldırdıktan sonra mescidin kıble tarafındaki bir tahta parçasının yanma varıp iki eli birbiri üstünde olduğu halde onları tahtanın üzerine koyduğu ve bu esnada yüzünde hiddet izleri görüldüğü belirtilmektedir. Buhârî'de Resûlullah'ın sinirli bir halde tahta parçasına dayandığı, sağ elinin içini sol elinin üstüne koyup parmaklarını birbirine geçirdiği ve sol yanağını sağ elinin ardına yapıştırdığı ifade edilmiştir. Hz.

Peygamberin hiddetlenmesine neyin sebep olduğu kesin olarak belli değildir. Kimi âlimler Resülullah'ın müslümanlarla ilgili bir işten dolayı namazdan önce hiddetlendiği ve bu halde namaza durup bu yüzden yanıldığını söylerler. Bazıları da İmrân b. Husayn'ın Müslim'deki rivayetine dayanarak, Hz. Peygamber'in yanlışlıkla selâm verdikten sonra hâne-i saadetlerine girdiğini fakat Zül-yedeyn'in "Unuttun mu, yoksa namaz kısaltıldı mı?" sorusuna, cam sıkıldığını ve bu halde mescide geri geldiğini, hadis metninde takdim te'hir olduğunu söylerler, Ahmed Naim Efendi, Tecrid Tercemesi' nde bu ikinci görüşü tercih etmiş olmalı ki, diğer ihtimale hiç temas etmeden sadece-bunu nakletmiştir.
Hz. Peygamber iki rekatin bitiminde selâmı verince sahâbilerden acele işi olanlar birbirlerine "namaz kısaltıldı, namaz kısaltıldı" diyerek mescidi terk etmişlerdir. Aslında cemaatin tümü hâdiseye hayret etmiş fakat içerde olan Hz. Ebû Bekir ve Ömer de dahil hiç biri heybetinden dolayı Hz. Peygamber'e bir şey demeye, meselenin esasını sormaya cesaret edememişlerdir. Sadece ilim arzusu üstün gelen bir zat, Zülyedeyn Hz. Peygamber'e sorma cesaretini bulmuştur.
Zulyedeyn'in asıl adı hakkında değişik görüşler vardır. Müslim'deki İmran b. Husayn hadisine dayanarak ulemânın çoğunluğu bu zatın el-Hırbak es-Sulemî olduğunu söylerler. İbn Hibbân Hirbak'la Zulyedeyn'in ayrı ayrı şahıslar olduklarını söylerken İbn Hacer İsâbe'de Zulyedeyn'in Abdi Amr-b. Nedla el-Huzaî olduğunu kaydetmiştir. Hz. Peygamber, ona elleri uzun olduğu için ya da çok cömert olduğundan dolayı iki el sahibi manasına Zül-yedeyn lâkabını takmıştır.
Bir de sol elini sağ eli gibi kullanabildiği için Zıişşimâleyn dedikleri birisi var ki, bu zatın Ztılyedeyn'le aynı şahıs mı yoksa ayrı ayrı kişiler mi olduğu ihtilaflıdır. Bunların ayrı ayrı şahıslar olduklarını söyleyenler Züş-şimâleyn'in Bedir gazasında şehit olduğunu, Ebû Hüreyre'nin ise, Be-dir'den dört-beş sene sonra müslüman olduğu halde bu hadiste Zulyedeyn'in soru sorduğu bir namazda kendisinin de hazır bulunduğunu söylediğine göre, Zülyedeyn'le Züşşimâleyn'in ayrı ayrı şahıslar olmaları gerektiğini söylerler. Sünen sahibi Nesâî "Zülyedeyn'de, Züşşimaleyn de elHırbâk'ın lakabıdır" diyerek bunların aynı kişi olduklarını söylemiş, Buhârî şârihi Aynî, Nesâî'nin bu iddiasını te'yid için birçok delil ileri sürmüştür. Aynî, hadisde bahsedilen hâdisenin, aslında Bedir gazasından önce olduğunu Ebû Hüreyre'nin, "Resûlullah bize namaz kıldırdı" sözünün "Resûlullah biz

müslümanlara namaz kıldırdı" manasına kullanıldığını söylemiş ve bu tür ifadelerin arapçada çok rastlandığını göstermek için birçok lügavî delilleri sıralamıştır.
Zulyedeyn'in; "Ya Resulullah', namaz kısaltıldı mı? yoksa unuttun mu?" sorusuna Hz. Peygamber, "hayır ne unuttum ne de kısaltıldı" karşılığını vermiş, bunun üzerine Zülyedeyn: "Hayır, ya Resulallah, öyleyse unuttun" demiştir. Zulyedeyn'in bu sözü, Hz. Peygamber için şer'i meselelerde yanılmanın caiz olduğuna delil gösterilmiştir. İbn Dakik el-İyd, "bu, ulemanın tamamının görüşüdür. İbn Mes'ud'un Resûlullah'dan rivayet ettiği, "ben de ancak bir beşerim sizin unuttuğunuz gibi ben de unuturum" hadisi de buna delildir” der.
Bazı âlimler ise Hz. Peygamber'e sehv isnad etmenin caiz olmadığını onun bile bile unutur göründüğünü söylerler. Ancak bu görüş zayıf görülmüştür. Efendimiz için sehvin caiz olduğu görüşünde olanlar bu yanılmanın yerleşip kalmadığını, aksine bazan hadisenin hemen akabinde bazan da daha sonra geleceğin kendisine beyân edildiğini söylerler.
Hz. Peygamber hakkında sehvi caiz görenler unutmaya konu olan şey daha evvel zikredilsin veya edilmesin nisyanla sehvin aynı mânâya geldiğini kabul ederler.
Sehvi daha evvel zikredilmeyen; nisyânı ise, zikri mutlaka geçmiş olanlar için kullananlar ise, sözle tebliği gerekenlerde sehvi Hz. peygamber hakkında caiz görmezler. Fiilî meselelerde ise, caiz görürler. Bu görüş sahiplerine göre, ister sözle ister fiille ilgili olsun tebliğle ilgili konuları tebliğ etmeden Önce Hz. Peygamber'in unutması caiz değildir. Tebliğ ettikten sonra unutabilir.
Hz. Peygamber Zülyedeyn'in doğru söyleyip söylemediğini anlamak için cemaate sormuş, onlar da evet manasına işarette bulunmuşlardır.
Hanefîler bu hadîse ve İbn Mes'ud'Ia Zeyd b. Erkam'ın rivayet ettikleri hadislere bakarak namazda sadece ima ve işaretin caiz, bilmeyerek ve unutarak konuşmanın namazı bozacağı görüşüne sahib olmuşlardır. Nevevî, "namazda olduğunu unutan yahut kendini namazdan çıkmış bilen kem sinin konuşması, namazı bozmaz*' der. Bu, cumhur-ı ulemânın, bu meyânda Şafiî, Mâlik ve Ahmed b. Hanbel'in görüşüdür. Bunun namazı iptal ettiğini yukarıda da işaret edildiği gibi sadece Hanefîler ve bir rivayetinde es-Sevrî söylemiştir. Hanefîler, bu hadisin yukarıda işaret edilen "namazda selâmı

iade" babındaki İbn Mes'ud hadisi ve "Namazda konuşmanın yasak oluşu" babındaki Zeyd b. Erkam hadisleri ile neshedildiğini söylerler.
Hz. Peygamber, ashabın Zülyedeyn'in sözünü tasdik ettiğini görünce, kalkıp iki rekat daha kılmış ve selâm vermiş, daha sonra da iki defa secde etmiştir. Bu, Sehv Secdesinde selâmın secdeden evvel verilmesinin gerekli olduğunu gösterir. Sahabîlerden Sa'd b. Ebî Vakkas, Ammâr b. Yâsir, İbn Mes'ud, İmrân b. Husayn, Enes ve Muğîre b. Şu'be, tabiinden Ebû Seleme b. Abdirrahman, Hasan el-Basri, en-Nehaî, Ömer b. Abdilaziz, Abdurrah-man b. Ebi Leylâ ve Sâib gibi şahsiyetler, bugün mensubu bulunan mezheb-lerden de Hanefîler bu görüştedirler. Müslim, Nesâî, İbn Mâce, Tirmizî, Ahmed ve Ebû Davud'un (1018. hadis) rivayet ettikleri İmrân b. Husayn hadisi de bu görüşe delildir. Çünkü işaret edilen hadiste, "Sonra selâm verdi, sonra iki defa secde yaptı, sonra yine selâm verdi" denilmektedir.
Sahâbilerden Ebû Said el-Hudrî, İbn Abbâs ve Muâviye, Tirmizî'nin nakline göre Ebû Hureyre, Tabiûndan Mekhûl, İbn Ebî Zi'b, Evzâî, Leys b. Sa'd; Mezheb imamlarından da ikinci kavlinde Şafiî'ye göre sehv secdesi selâmdan önce yapılır. Bunların delilleri de Buhârî'nin Abdullah b. Buhayne'den, Müslim ve Ahmed'in Ebû Said el-Hudrî'den rivayet ettikleri, sehv secdesinin selâmdan önce yapılmasına işaret eden hadislerdir.
Bazı âlimler de "secde namazdaki bir ziyâdeden dolayı yapılıyorsa, selâmdan sonra; bir noksandan dolayı olursa, selâmdan önce yapılır" derler. İmam Mâlik bu görüşün sahiplerindendir. Ahmed b. Hanbel ve Şâfiîlerden Süleyman b. Dâvûd, "Resûhıllah'ın selâmdan evvel secde ettiğini gösteren haberlerdeki yanılmalardan dolayı selamdan evvel, sonra secde ettiğini bildiren yanılmalarda da selâmdan sonra secde edilir" demişlerdir. Bunlara göre hakkında hadis olmayan yanılmalarda secde selâmdan önce yapılır.
Kadı İyaz bu ihtilâfların, efdali bulma anlamında olduğunu, caiz olma yönünden ise, selâmdan önce secde etmekle sonra secde etmek arasında fark olmadığını söyler.
Üzerinde durduğumuz hadis ve açıklama esnasında işaret ettiğimiz haberler, Hz. Peygamberimizin namaz kılarken yanılıp sehv secdesi yaptığını ve bunun birden fazla olduğunu gösterir. Ulemânın tesbitine göre Hz. Peygamber namazdaki bir sehvden dolayı beş defa secde yapmıştır. Bunlar:
1. Buhârî'deki İbn Buhayne hadisinde görüldüğü gibi iki rekat kıldıktan sonra teşehhüdsüz üçüncü rekata kalktıklarından dolayı,

2. Üzerinde durduğumuz Zülyedeyn hadisinde bildirildiğine göre iki re-katten sonra selâm verdiklerinden,

3. İmrân b. Husayn hadisinden anlaşıldığj üzere, üçüncü rekatten sonra selâm verdiği için,

4. İbn Mes'ud hadisinde bildirildiğine göre, beş rekât kıldıkları için,

5. Ebu Said el-Hudrî hadisinde vârid olduğuna göre, şekkten dolayı. Açıklamakta olduğumuz hadis-i şeriften Hz. Peygamberin dört rekatîi bir namazın ikinci rekatından sonra selam verip bir müddet bekledikten, yerinden ayrıldıktan hatta konuştuktan sonra namazın kalanını kıldırdığını öğrenmiş bulunuyoruz. Bu konunun mezheplerdeki durumu şöylece özetlenebilir:

İmam Şafii'den iki görüş nakledilmiştir. Bunlardan esah olanına göre namaza devam sahihtir. Ancak İmam Şafiî'nin namaz bâtıl olduğuna dair olan içtihadı da Şâfiîler arasında meşhurdur.

İmam Mâlik, abdest bozulmadıkça zaman ve fâsüa ne kadar uzun olursa olsun, namaza devam etmenin caiz olduğu görüşündedir.

İmam-ı Azain'a ve talebelerine göre ise, imam sehven iki rekatta selâm verirse, bulunduğu yerde yüzünü kıbleden çevirmedikçe ve insan kelâmı konuşmadıkça namazının kalanım edâ edebilir. Mescidin tamamı namaz mahalli olduğu için tek mekân hükmündedir. Dolayısıyla imam konuşmadığı müddetçe yönünü kıbleden çevirmiş de olsa, namazına devam etmesi, caizdir. Fakat camiden çıktıktan sonra yanıldığını hatırlarsa artık devam edemez. Yeni baştan kılmalıdır. Bu unutmanın camide değil de kırda olması halinde özel bazı hükümler vardır. İlgi duyanlar bu mesele için fıkıh kitablanna müracaat etmelidirler.

Görülüyor ki sehv konusunda Hanefîlerin içtihadı, diğer mezheplere nisbetle daha katıdır. Fakat bu namazda olması gereken huşu ve huzu'a daha uygundur. Haneffler biraz önce de temas edildiği gibi Zülyedeyn hadisinde sözkonusu edilen hadisenin namazda konuşmapın mubah olduğu bir zamana rastladığını, bilâhere bunun neshedildiğini söylerler. Bunlara göre, Sehv secdesi, yanılarak vacibi (tamamen) terk veya te'hir ve farzı te'hir etmekten dolayı yapılır. Bu vacibtir Hangi hareketlerden dolayı sehv secdesinin gerektiği konusu hayli geniştir. Bunun yeri de fıkıh ve ilmihal kitaplarıdır.[2153][467]

Bazı Hükümler

1. Hareketlerinde Peygamberlerin sehvetmeleri caizdir.
2. Sehv secdesinden önce, selam verilir.
3. Namaza dahil olmayan bazı hareketler namazda sehven yapılacak olursa, namaz bozulmaz..(Bu konuda Hanefîlerin görüşünün farklı olduğuna yukarıda işaret edilmiştir.)
4. Namaz tamamlanmadan önce sehven selâm verilirse, namazın geri kalanını önceki kılınan üzerine bina etmek caizdir.
5. Sehv secdesi meşrudur.
6. Sehv için iki defa secde yapılır ve bu secdede tekbir alınır.[2154][468]

1009. ...(Önceki hadisi) Abdullah b. Mesleme, Malik'den; Malik Eyyûb'dan o da Muhammed'den, Muhammed'in (önceki hadisteki) isnadıyla rivayet etmişlerdir. Ancak Hammâd'ın (bundan önceki) hadisi daha tamdır.
Mâlik (bu rivayette): (Önceki hadisteki) "Bize" sözünü söylemeden "ResûluUah (s.a.) namaz kıldırdı" dedi. "İşaret ettiler" sözünü "insanlar evet dediler" şeklinde ifade etti. Mâlik (rivayetine) şöyle devam etti: "Sonra ResûluUah (başını) kaldırdı" (dedi, fakat)-"tekbir aldı" demedi- sonra (sehv için) tekbir aldı ve diğer secdeleri gibi veya onlardan daha uzun secde etti ve başım kaldırdı.
(Mâlik'in) hadisi (bu şekilde) tamamlandı. Bundan sonrasını zikretmedi. (Önceki rivayetteki) ... "işaret ettiler" sözünü Hammâd b. Zeyd'den başkası söylemedi.[2155][469]
Ebû Dâvud dedi ki: sözünden evvelki) "tekbir aldı" ve "(Resûlullah yerine) döndü" sözlerini bu hadisin râvilerinden (Hammad'dan başka) hiç biri söylememiştir.[2156][470]

Açıklama

Görüldüğü gibi bu rivayetle önceki arasında fazla bir faik yoktur. Müellif önceki rivayeti Muhammed b. Ubeyd vasıtasıyla Hammad'dan o da Eyyûb'tan almıştı. Bunu ise Abdullah b. Mesle me vasıtasıyla Mâlik'ten o da Eyyûb'tan almıştır. Yani sened fcyyûb'la birleşmektedir. Bundan evvelki râvîler her iki rivayette de aynıda. Ancak rivayetler arasında bazı küçük farklar vardır. Bunlar:

1. Önceki rivayette "Resûlullah bize Aşîy (oğle veya ikindi) namazlarından birini kaldırdı" denildiği halde bunda sözü zikredilmeksizin "Resûlullah aşiy namazlarmdan birini kıldırdı" denilmektedir.
2. Önceki rivayette Hz. Peygamberin “Zülyedeyn doğru mu söyledi?*' sozune cevab olarak "işaret ettiler" denilmişken burada "insanlar, evet dediler" cümlesi yer almıştır.
3. Önceki rivayette birinci ve ikinci kelimelerinden sonra kelimesi zikredilmiş fakat bunda yer almamıştır.
4. Yine öncekinde "Muhammed, yanılmada secde yaptı mı?" denildi." şeklinde başlayan soru ve cevabı yer almıştır. Bunda ise bu ilâve yoktur.
İşte Ebû Dâvûd bu farklara işaret etmek için bu rivayeti de kitabına almıştır.[2157][471]

1010. ...Bize Müsedded rivayet etti. (Dedi ki) bize Bişr yani İbn el-Mufaddal rivayet etti. (Dedi ki) bize Seleme yani İbn Alkame, Mu-hammed vasıtasıyle Ebû Hureyre'den, Ebü Hureyre'nin söylediğini haber verdi.
Resûlullah (s.a.) bize namaz kıldırdı... (diye başlayıp) "İmran b. Husayn'ın; "Sonra selam verdi" dediği bana haber verildi" cümlesinin sonuna kadar, tamamen Hammâd'ın (bir evvelki) hadisinin manasını (nakletti).
Seleme (devamla) dedi ki: "(Muhammed b. Sîrîn'e) teşehhüd de (zikredildi) mi?" dedim.
Teşehhüd hakkında birşey işitmedim ama bana teşehhüdde bulunmuş olması daha uygun geliyor, dedi.
Seleme (Hammâd'ın hadisinde zikredilen) "Resûlullah ona Zülyedeyn adını takmıştı" "işaret ettiler" ve (Resûlullah'in yüzünde) hiddet (vardı)" ifadelerini zikretmedi.
Hammâd'ın (1008 no'daki) Eyyûb'dan rivayet ettiği hadisi bundan daha tamdır.[2158][472]

Açıklama

Bu rivayet de öncekilerin aynıdır. Fakat sonundaki Seleme'nin Muhammed b. Sîrîn'e sorduğu soru ve aldığı cevap sadece bu rivayette görülmektedir.[2159][473]

1011. ...Bize Ali b. Nasr haber verdi, ona Süleyman b. Harb haber vermiş, Süleyman'a da Eyyüb'dan naklen Hammad b. Zeyd haber vermiş, o da Hişâm'dan, Hişam Yahya b. Atik vasıtasıyla İbn Avn'dan, İbn Avn, Muhammed'den o da Ebû Hureyre'den, Ebû Hureyre, Resulullah'dan Zülyedeyn hâdisesini rivayet etmiş ve (bu rivayette) "Resûlullah tekbir aldı ve secde etti" denilmiştir.
(Râvi) Hişâm, -yani İbn Hassan- "(Sehv secdesi için) tekbir aldı, sonra tekrar tekbir aldı ve secde etti" dedi.
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi aynı şekilde Hubeyb b. eş-Şehîd, Humeyd, Yûnus ve Âsim el-Ahvel, Muhammed'den o da Ebû Hureyre'den rivayet etmiştir. Bunlardan hiç birisi kHammâd b. Zeyd'in Hişâm'dan naklen söylediği, "Resûtullah (sehv secdesi için başlama) tekbir(i) aldı. Sonra tekbir aldı ve secde etti" sözlerini zikretmemişlerdir.
Yine Hammâd b. Seleme ve Ebû Bekir b. Ayyaş bu hadisi Hişâm'dan rivayet etmişler ve Hammâd b. Zeyd'in ondan naklen söylediği, "tekbir aldı, sonra yine tekbir aldı" sözünü söylememiştir.[2160][474]

Açıklama

Müellifin bu rivayeti kitabına almaktaki maksadı şudur: Raviler ilk secdenin tekbirinden evvel sehv secdesi için tekbir alınıp alınmayacağında ihtilâf etmişlerdir. Bu ihtilâfın hülâsası şöyledir: Bu hadisi Hammâd, Eyyûb ve Yahya b. Avn'den; Hubeyb b. eş-Şehid, Humeyd, Yunus ve Asım el-Ahvel de Muhammed b. Sîrîn'den nakletmişler ve hiç birisi sehv secdesi için bir başlama tekbirini anmamışlardır. Hadisi Hişâm b. Hassân'dan rivayet edenlerden Ebû Bekir b. İyâs, ve Hammâd b. Seleme de bu tekbiri zikretmedikleri halde Hammâd b. Zeyd zikretmiştir. İşte müellif bu farklılıklara işaret etmek için bu rivayeti kitabına almıştır.[2161][475]

1012. ...Muhammed b. Yahya b. Fâris -Muhammed b. Kesir- Ev-zâî, -Zühri,- Said b. el-Müseyyeb -Ebu Seleme- Ubeydullah b. Abdullah senediyle gelen bir rivayette Ebû Hureyre (bu babtaki hadislerde haber verilen) hâdiseyi nakledip "Allah kendisine kesin olarak bildirinceye kadar Resûlullah sehiv secdelerini yapmadı" demiştir.[2162][476]

Açıklama

Bu rivayetin getirilmesindeki maksat, Ebû Hureyre'nin söylediği sözdür. Cenab-ı Hakk'ın Resulüne kesin olarak bildirmesi ya vahy yoluyla ya da hatırlatma ile olurdu. Bu ifadeden anlaşıldığına göre Hz. Peygamber namazda yanıldığını tam olarak anlamadıkça sehv secdesi yapmazdı. Ebû Hureyre de bunu ya Hz. Peygamber'in bildirmesinden yahut da hadisenin oluş tarzından anlıyordu.[2163][477]

1013. ...Ebû Bekr b. Süleyman b. Ebî Hasme, Rasûlullah'ın bu (bab'da zikredilen) sehv hadisesini, İbn Şihâb'a haber vermiş ve şunları eklemiştir:
Bana ulaştığına göre, Rasûlullah; şüphe edildiğinde yapılan iki secdeyi, insanlar bu konuda kendisine iyice hatırlatıncaya kadar yapmazdı.[2164][478]
İbn Şihâb dedi ki: Bu haberi Said b. Müseyyeb Ebû Hüreyre'den naklen bana bildirdi. Ayrıca Ebû Seleme b. Abdirrahmân, Ebû Bekir b. el-Hâris, İbn Hişam ve Ubeydullah b. Abdullah da bana haber verdiler.
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu haberi Yahya b. Ebî Kesîr ve îmrân b. EbîEnes, Ebû Seleme b. Abdirrahman'dan (Ala b. Abdurrahman babasından hepsi)[2165][479] de Ebû Hüreyre'den bu hadiseyi nakletmiş Resulullah'ın iki defa secde ettiğini söylememiştir.
Yine Ebû Dâvud dedi ki: Bu hadisi Zübeydî, Zührî'den, Zührî de Ebû Bekr b. Süleyman b. Ebû Hasme'den rivayet edip "sehv secdelerini yapmadı" demiştir.[2166][480]

Açıklama

Bu rivayette Hz. Peygamberin, insanlar kendisine iki rekat kılındığını hatırlatıncaya kadar sehv secdesi yapmadığı ifâde edilmektedir. Bu rivayet, bir önceki rivayetle birleştirilince Hz. Peygamberin sadece cemaatin hatırlatması ile iktifa etmediği, aksine Cenab-ı Hakk'ın kendisine tam bir bilgi verinceye kadar secde etmediği anlaşılmaktadır.
Rivayetin peşinde İbn Şihâb'dan nakledilenler de esas rivayetteki sözleri takviye etmektedir. Zaten buraya alınmasındaki maksat da budur.
Ebû Davud'un en sona aldığı talikler ise, Hz. Peygamber'in secde etmediğine delâlet etmektedir. Bu, Zührî'den yapılan rivayetlerin muzdarib olduğunu gösterir. Çünkü bazılarında Hz. Peygamber'in secde ettiği beyân

edilmişken, bazılarında secdeden hiç bahsedilmemiş bazılarında ise, açıkça secde etmediği söylenmiştir. Dolayısıyla Zuhrî'nin yaptığı rivayet delil olmaya elverişli değildir.
İbn Abdilber Zülyedeyn kıssasında hiç bir âlimin Zührî'den yapılan rivayete değer vermediklerini, onu terk ettiklerini söyler.[2167][481]

1014. ...Ebû Seleme b. Abdirrahman'ın Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet ettiğine göre; Peygamber (s.a.) öğle namazını kıldırıp iki re-katte selâm vermiş. Kendisine:
Namaz kısaltıldı mı? denilince, iki rekat daha namaz kılmış, sonra da iki defa secde etmiştir.[2168][482]

Açıklama

Bu rivayette öncekilerden farklı olarak, Hz. Peygambere "namaz kısaltıldı mı?" diye soran zatın kim olduğu belirtilmiştir. Bir de daha Önemli olarak önceki rivayetlerde Hz. Peygamber'in öğlende mi yoksa ikindide mi yanılıp secde ettiği şüphe ile ifâde edildiği halde, bu rivayette söz konusu namazın öğle namazı olduğu açıkça ifâde edilmektedir. Bu rivayetin yardımıyla önceki rivayetlerde râvinin şek ettiği namazın öğle namazı olduğu ortaya çıkmış olmaktadır.[2169][483]

1015. ...Sa'îd el-Makburî'nin Ebû Hureyre (r.a.)'den rivayet ettiğine göre:
Peygamber (s.a.) (dört rekatlı) bir farz namazın ikinci rekatından (sonra namazdan) ayrıldı. Bir adam kendisine:
Ya Resûlallah, namaz kısaltıldı mı, yoksa unuttun mu? dedi. Efendimiz:
"Bunlardan hiç biri olmadı" buyurdu. Bunun üzerine cemaat:
Bunu yaptın (namazı eksik kıldın) ya Resûlallah! dediler.
Bu sefer Hz. Peygamber diğer iki rekâtı de kılıp (namazdan) ayrıldı ve sehv secdelerini yapmadı.
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadiseyi Dâvûd b. Husayn îbn Ebt Ahmed'in azatlısı Ebû Süfyân'dan; o da Ebû Hureyre vasıtasıyla Resûluîîah'tan rivayet etmiştir. Ebû Hureyre rivayetinde: "Sonra selâmdan sonra oturduğu yerden iki defa secde yaptı" demiştir.[2170][484]

Açıklama

Bu rivayetin ilk bölümünde Hz. Peygamber'in yanılmadan dolayı secde etmediği bildirilmektedir. Bu, konuya ait Ebû Hureyre'den yapılan rivayetlerin büyük çoğunluğuna zıttır. Ancak bu rivayetin senedinde Şebâbe b. Sevvâr olduğu için zayıftır, diğer rivayetlere muarız olamaz.
Rivayetin sonundaki Ebû Davud'un talikinde ise secde ettiği bildirilmektedir. Bu talik, Müslim ve Nesâî tarafından, Kuteybe b. Saîd, Mâlik b. Enes ve Dâvûd b. el-Husayn ve Ebû Süfyân senedi ile rivayet edilmiştir. Bu rivayetlerde Hz. Peygamberin kıldırdığı namazın ikindi namazı olduğu beyân edilmekte ve yanıldığını kendisine hatırlatan kişinin Zülyedeyn olduğu belirtilmektedir.
Daha önceki bir hadiste Hz. Peygamberin yanıldığı namazın öğle namazı olduğu ifâde edildiği halde burada ikindi namazı olduğu söylenmektedir. Bu ihtilâfa sebeb ya râvilerden birinin yanlış zabtıdır, ya da olay iki defa vaki olmuştur.[2171][485]

1016. ...Damdam b. Cevs el-Hiffânî, bu haberi Ebu Hüreyre'den şöylece rivayet etmiştir:
"Resulullah bilâhare selâm verdikten sonra sehv secdelerini yaptı."[2172][486]

1017. ...îbn Ömer'den; demiştir ki: Resulullah (s.a.) bize (dört rekatlı bir) namaz kıldırıp iki rekatta selâm verdi...
(Ebû Usâme bundan sonra) îbn Sîrîn'in Ebû Hüreyre'den yaptığı rivayetin benzerini zikretti.[2173][487] (İbn Ömer rivayetinin sonunda da) "Resulullah sonra selam verdi, sonra da sehv secdelerini yaptı" dedi.[2174][488]

1018. ...İmrân b. Husayn (r.a.)'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) ikindi namazının üç rekatında selâm verdi. Sonra -Mesleme'den rivayet edildiğine göre- (hanımlarının) odalarına girdi.[2175][489] (Bunun üzerine elleri uzun olan ve el-Hırbâk denilen bir adam kalkıp):
Namaz kısaltıldı mı? Ya Resûlullah, dedi. Bu söze karşılık Resûlullah eteğini çekerek kızgın bir halde çıkıp:
"Doğru mu söyledi?" dedi. Ashâb:
Evet, dediler. Resûlullah (s.a.) da (kalan) bu rekatı kıldırdı. Sonra selâm verdi. Onun iki secdesini yaptı sonra (tekrar) selâm verdi.[2176][490]

Açıklama

İlk bakışta bu hadisle önceki hadisler arasında bir tezat olduğu zannedilmektedir.Zira önceki Ebû Hureyre rivayetlerinde Hz.Peygamber'in iki rekâtta selâm verdiği belirtildiği halde bu hadiste üç rekâtta selâm verdiği belirtildiği halde bu hadiste üç rekâtta selâm verdiği bildirilmektedir. Ancak bu hadisler arasında tezat yoktur. Çünkü belirtilen olayların birbirinden ayrı olması kuvvetle muhtemeldir.Hadislerin râvîlerinin ayrı ayrı zatlar oluşuna ilâveten birisinde Hz. Peygamberin selamı verince mescidin kıble tarafındaki bir ağacın yanına gittiği söylenirken, diğerinde odalara girdiğinden bahsedilmesi bu ihtimali kuvvetlendirmektedir. Her iki hadiste de keyfiyeti Hz. Peygambere söyleyen zâtın Zulyedeyn oluşu olayın tek olmasını gerektirmez. Her iki seferinde de Zulyedeyn'in mescidde olup da yanılmayı efendimize hatırlatması olmayacak bir şey değildir.
İbn Hacer her seferinde Zulyedeyn'in ortaya çıkışına bakarak hâdisenin ayrı ayrı olabileceğini pek uygun bulmamış, İbn Ömer'in hadisindeki üçüncü rekattan maksadın üçüncü rekatın başı olduğunu söyleyenlerin görüşünün daha isabetli olduğunu kabul etmiştir. Buna göre Hz. Peygamber'in hücrelere girdiğini söyleyen İbn Ömer, mescidin kıblesindeki ağaca doğru yürüyen Resülullah'ın, hanımlarının hücrelerine girdiğini zannetmiştir.
İbn Huzeyme hadisenin birden fazla olduğunu söylemiş, Şevkânî de "doğrusu olayın birden fazla olduğunu söyleyen İbn Huzeyme ve ona tabi olanların sözüdür" demiştir.[2177][491]

189 - 190. Musallî Namazı Beş Rekat Kılarsa?

1019. ...Abdullah b. Mes'ud (r.a.)'den; demiştir ki: Resulullah (s.a.) bize öğle namazını beş rekat olarak kıldırdı. Kendisine:
Namazda bir artma mı oldu? denildi. "Bu da ne demek?" buyurdu. (Birisi:)
Beş rek'at kıl(dır)dın, dedi.
Bunun üzerine Resûlullah selam verdikten sonra iki defa daha secde yaptı.[2178][492]

Açıklama

Hadis-i şerifte sehv secdesinin selâmdan sonra olduğuna işaret vardır.Bu, secdenin selâmdan sonra olduğunu söyleyenlerin delilleri arasındadır. Aksi görüşte olanlar Resûlullah, fazla kıldığına ancak selâm verdikten sonra muttalî olduğu için, hadisin aleyhlerine delil olamayacağını söylerler.
Sahâbîlerin, fazla rekata kalkan Resûlullah'a ilk anda hatırlatmayışlannın sebebi, nesh ihtimalinin mevcudiyetidir. Ashâb, Hz. peygamber beşinci rekate kalkınca namazın beş rekate çıktığını zannetmişlerdir.
Hadis-i şerif, namazına unutarak bir rekât ilâve edenin namazının bâtıl olmadığına delildir. Nevevî, Mâlik, Şafiî, Ahmed ve selefle halefin cumhurunun bu görüşte olduğunu söyler. Nevevî'nin bildirdiğine göre Şafiî mezhebinde bir kimse fazla kıldığını selâm verdikten hemen sonra hatırlarsa namazı sahihtir, sehv secdesi yapar. Selâmla hatırlatış arası uzayacak olursa esah olana göre secde yapmaz. Selâmdan evvel hatırlama durumunda ise, ister kıyamda, ister rükû'da, isterse sücûdda nerede hatırlarsa hatırlasın oturur, ettehiyyatü'yü okur, Sehv secdesi yapar ve selâm verir.
Mâlikîlere göre fazlalığı selâmdan sonra hatırladığı takdirde ara uzamış da olsa secde yapar.
Hanefî mezhebinde konu oldukça tafsilatlıdır. Bir kimse dördüncü rekatten sonra oturmadan beşincisine kalkar ve beşincinin secdesini yapmadan bu fazlalığı hatırlarsa, hangi halde olursa olsun hemen oturur, ettehiyyâtü'yü okur, selâm verip sehv secdesi yapar. Beşinci rekâtı secde ile kayıtladıktan sonra hatırlarsa farzı bâtıl olmuştur. Tek rekatli nafile olmayacağı için namazı altı rekate tamamlar ve bu namazı nafile olur. Dördüncü, rekatten sonra oturur da selâm vermeden unutarak beşinci rekati secde ile kayıtlamadan önce hatırlarsa, oturur ve sehv secdesi yapar. Beşinci rekat için secde yaptıktan sonra hatırlarsa namazı tamamdır. Çünkü son ka'deyi yapmıştır. Ancak kalkar bir rekat daha kılar. Bu son iki rekat da nafile olur. Bu yanılmanın ikindi namazında olması halinde altıncı rekate kalkılıp kalkılmayacağı konusu ihtilaflıdır. Bazı âlimler ikindiden sonra nafile kılmak mekruh olduğu için altıncı kılınmaz derken, bazıları da bu fazlalıktan asıl maksat nafile kılmak olmadığı için altıncı rekate kalkmanın caiz olduğunu söylerler. Esah olan da budur. Sabah namazının ikinci rekatinden sonra oturulur da üçüncü rekate kalkılır ve üçüncü rekatın secdesi yapılırsa, dördüncü rekât ilâve edilmez. Çünkü sabah namazından sonra nafile kılmak mekruhtur. İkinci rekatten sonra hiç oturmadan üçüncüye kalkar ve

üçüncünün secdesini yaparsa yine dörde tamamlamaz. Çünkü sabah namazının farzından önce iki rekatten başka sünnet kılmak mekruhtur.
Nevevî ve Şevkânî, bu hadisin Hanefîlerin görüşlerini reddettiğini, çünkü Hz. Peygamberin beşinci rekatten ka'deye dönmediğini ve bu rekatı kıldıktan sonra selâm verdiğini, ayağa kalkmadığını söylerler. Ancak bu hadis dördüncü rekatten sonra oturmadan beşinciye kalkıp secdesini yapanın namazının fasit olmadığına delâlet etmez. Çünkü burada Resûlullah'ın dördüncü rekatte oturmadığına dair bir işaret yoktur. Dolayısıyla Hz. Peygamber'in dördüncü rekatten sonra oturup da ayağa kalkmış olması mümkündür. Altıncı rekate kalkmaması da Hanefîlerin aleyhine değildir. Çünkü bunlara göre de altıncıya kalkmak şart değildir. Kalkılırsa iyi olur.
Buraya kadar anlatılanlar fazla olarak bir rekat kılındıktan sonra ziyâdenin hatırlanması ile ilgilidir. Hatırlama fazla kılınan birinci rekatte değil de daha sonra olduğu takdirde ne şekilde hareket edileceği âlimler arasında ihtilaflıdır. Hanefîlere göre beşinci rekatin secdesi yapıldıktan sonra namazın fasit olacağı "yukarıda belirilmişti. Durum burada da aynıdır.
Şâfiîlere göre unutarak olduktan sonra ilâve ne kadar olursa olsun, namaz fasit olmaz.
Mâlikîler de iki rekatli namazlarda ziyâde ikiyi; üç dört rekatlılarda de dördü bulursa, namazı fasit olur. Daha az olursa, fasit olmaz, derler.[2179][493]

Bazı Hükümler

1. Namazda peygamberin de yanılması caizdir.
2. Dört rekatli bir namazda beşinci rekate kalkılırsa sonunda sehv secdesi yapılır. (Konunun tafsilatı yukarıda verilmiştir).
3. Namazda imam yanıldığı takdirde cemaat kendisine hatırlatmalıdır.[2180][494]

1020. ...Abdullah (b. Mes'ud)'dan; demiştir ki; Resûlullah (s.a.) bize namaz kıldırdı. -İbrahim: "Fazla mı kıldı eksik mi, bilmiyorum" der-[2181][495] Efendimiz selâm verince kendisine:
Ya Resûlullah! Namaz hakkında yeni bir hüküm mü? denildi. Efendimiz:

"Ne oldu ki?" diye sordu.
Şöyle şöyle kıldın, dediler.
Bunun üzerine Hz. Peygamber, ayağını (secde edecek şekilde) çevirip kıbleye döndü, iki defa secde yaptı, sonra selâm verdi. Namazı bitirince yüzünü bize döndürüp, şöyle buyurdu:
"Şüphesiz namazla ilgili yeni birşeyler olursa onu size haber veririm. Ama ben ancak bir beşerim, sizin unuttuğunuz gibi ben de unuturum. Bir şey unuttuğum zaman bana hatırlatınız. Sizden biri de namazında tereddüt ederse, doğruyu araştırıp ona göre tamamlasın. Sonra selâm versin. Daha sonra da iki defa secde yapsın."[2182][496]

Açıklama

Bu hadis-i şerifte de Hz. Peygamberin namazında yanıldığı ve bu yüzden sehv secdesi yaptığı bildirilmektedir. Ancak bu rivayette öncekinden farklı olarak Hz. Peygamberin yanılmasının hangi yönde olduğu tereddütle ifâde edilmiş ve Resulullah'ın "ashabına söylediği bazı beyânlar yer almıştır. Bu beyânlarda Hz. Peygamber kendisinin bir beşer olduğunu ve diğer insanlar gibi unutulabileceğini bildirmektedir.Hz.Peygamber'in "ben sadece bir beşerim" buyurması, Resûlullah'ın beşer olduğunu inkâr edenleri red içindir. Yoksa bu diğer insanlardan hiç bir farkım yok, manasına değildir. Zira onun beşer olması özelliğinden başka Resul, Nebi, korkutucu, müjdeleyici gibi özelliklen de vardır. Hz. Peygamber'in unutması konusunda 1008 No'lu hadisin şerhinde açıklamada bulunulmuştur.
Resûlullah Efendimiz, kendisinin de bir beşer olduğunu ifâde ettikten sonra, cemaatten herhangi birinin namazı kaç rekat kıldığında tereddüt ettiği takdirde kendi kendine doğruyu araştırmasını daha sonra da sehv secdesi yapmasını emretmiştir. Bu araştırmanın hangi hallerde ve ne şekilde olduğu âlimler arasında ihtilaflıdır.
Şâfiîlere göre, bu konuda gâlib zanna itibar yoktur, kesin kanaat hâsıl olmalıdır.Çünkü namaz zimmette yakın ile sabittir, ancak yakın ile düşer. Sahih-i Müslim'deki rivayetlerin zahirinin ise, araştırmadan maksadın, zann-ı galib olduğuna delâlet ettiği söylenmektedir.
İmâm Mâlik ve Ahmed, araştırmanın, kendisine-birden fazla şüphe arız olanlara mahsus olduğunu söylerler. İmam Ahmed'den bir rivayette ise, araştırma imama mahsustur. Tek kılan kesin kanaatine göre namaz kılar.

İmam Ebû Hanife'ye göre şek ilk defa başa gelirse, namaz baştan yeniden kılınır. Fakat çok tekrarlanırsa, zann-ı galibe göre hareket edilir.
Kaç rekat kıldığında tereddüt eden bir kimsenin nasıl hareket edeceği, gelecek bâb'ta geniş olarak ele alınacaktır.
Hz. Peygamber, namazda yanılan bir kimsenin en doğruyu araştırdıktan sonra secde etmesini emretmesi, bu secdenin vâcib olmasını gerektirir. Çünkü emirde asi olan vücûba delâletidir.
Hanbelî ve Hanefîler bu esastan hareketle gerektiği takdirde sehv secdesinin vâcib olduğunu söylemişlerdir. Ancak bu secdenin terki halinde namazın sahih olup olmayacağından farklı görüştedirler.
Han belilere göre sehv secdesi yapması gereken birisi bunu bile bile terkederse, namazı bâtıl olur. Selâmdan sonra yapılması gerekense bâtıl olmaz. Unutarak terk ederse ara uzamadıkça secdeyi yapar. Selâmdan sonra secde etmeden yönünü kıbleden çevirir, konuşur, mescidden çıkar veya abdesti bozarsa secde yapamaz fakat namazı sahihtir.
Hanefîlere göre sehv secdesi vâcibtir. Terki günahı gerektirmekle beraber namaz sahihtir. Ancak günahtan kurtulmak için iade lâzımdır.
Şafiî ve Mâlikilerin meşhur görüşüne göre sehv secdesi sünnettir.[2183][497]

Bazı Hükümler

1. Hz.Peygamberin unutması ve namazda yanılması caizdir.
2. Kıldığı rekât adedinde tereddüt eden kişi en doğru tarafı araştırmalıdır.
3. Muktedi, imamın yanılması halinde onu uyarmalıdır.
4. Zann-ı galible hareket edilse bile, sehv secdesi yapılmalıdır.
5. Sehv secdesi vâcibtir. (Malikî ve Şafiî'ye göre sünnettir).[2184][498]

1021. ...A'meş, İbrahim'den, o Alkame'den, Alkame de Abdul-lah'dan önceki hadisi rivayet etmiş (ve şunu ilave etmişlerdir): Resûlullah (s.a.):
"Biriniz unutursa, iki defa secde yapsın" buyurdu. Sonra dönüp iki defa secde yaptı.
Ebû Dâvûd, A'meş'in hadisinin benzerini Husayn da rivayet etti, dedi.[2185][499]

Açıklama

Bundan önceki rivayette İbrahim'den sonraki râvî Mansûr olduğu halde, bu rivayette A'meş'tir.Mansûr'un rivâyetindeki; "Biriniz tereddüt ederse doğruyu araştırsın" cümlesinin yerine, A'meş: "Biriniz unutursa, iki kere secde yapsın" cümlesini nakletmiştir. Mansûr'-Un rivayetinde Hz. Peygamber'in önce sehv secdesini yapıp sonra konuştuğu bildirildiği halde A'meş'in nakli Hz. Peygamber'in secde yapmadan evvel konuştuğuna delâlet eder. Ebû Dâvûd, A'meş'in sözünü takviye için Husayn'-m rivayetine de işaret etmiştir. Hemen bundan sonra gelecek olan İbrahim b. Suveyd'in rivayeti ise, konuşmanın secdeden sonra olduğunu gösteren Mansûr'un rivayetine uygundur.
Görüldüğü gibi bu konudaki hadisler muhteliftir. Bazı hadisler Hz. Peygamber'in konuşmasının selâm vermeden evvel olduğunu gösterir. Müslim'in Esved tarikiyle Abdullah'dan ve Nesâî'nin Ebû Bekr en-Nehşelî'den naklettikleri hadisler de bu istikâmettedir.
Mansûr ve İbrahim b. Süveyd rivayetlerinden başka, Miisned'de ve Beyhakfnin Sünen'inde de konuşmanın secdeden sonra olduğuna işaret eden nakiller" vardır. Beyhakî bu görüşü tercih etmiştir.
Fakihlerin bir kısmı, Hz. Peygamberin secde etmeden evvel konuştuğuna işaret eden hadisleri görüşlerine delil almışlar, böylece bu konuda mezhepler arasında görüş ayrılıkları ortaya çıkmıştır. Bu görüşlere sehv secdesi babının ilk hadisi olan 1008 no Mu hadiste işaret edilmiştir.[2186][500]

1022. ...İbrahim b. Süveyd'in Alkame'den rivayetine göre Abdullah (b.Mes'ûd) şöyle demiştir: "Resûlullah (s.a.) bize (dört rekatli bir namazı) beş rekat (olarak) kıldırdı. Namazdan ayrılınca cemaat aralarında fısıldaş(maya başla)dı. Hz. Peygamber:
"Ne oluyor size, ne var?" buyurdu.
Ya Resülallah namaz (rekâtleri) artırıldı mı? dediler, Resûlullah: "- Hayır" buyurdu.
Ama beş rekat kıldırdınız, dediler.
Bunun üzerine Hz. Peygamber (kıbleye) dönüp iki defa secde yaptı. Sonra selâm verdi. Sonra da:
"Ben ancak bir beşerim sizin unuttuğunuz gibi ben de unuturum" buyurdu.[2187][501]

Açıklama

Bu rivayet, önceden de işaret edildiği gibi Hz. Peygamberin konuşmasının secdeden sonra olduğunu bildirir. Mansûr'un rivayetini te'ykl etmektedir. Bu hadis hüküm itibariyle bu babın diğer hadislerinden pek farklı değildir. Açıklaması için önceki hadislere müracaat edilebilir.[2188][502]

1023. ...Muâviye b. Hudeyc'den rivayet edilmiştir ki; Peygamber (s.a.) bîr gün namazdan bir rekât daha varken, selâm verdi, (gitti). Bir adam kendisine yetişip;
Namazın bir rekatını unuttun, dedi.
Resûlullah dönüp mescide girdi. Bilâl'e emretti o da kaamet getirdi. Peygamber (s.a.) de cemaate bir rekat (daha) namaz kıldırdı. Bu durumu insanlara haber verdim. Bana:
O adamı tanıyor musun? dediler.
Hayır (adını bilmem) ama görsem tanırım, dedim. (Bir ara) ona rastladım ve: "İşte o adam" dedim.
Bu Talha b. Ubeydullah'tır, dediler.[2189][503]

Açıklama

Bu hadis, üzerinde durduğumuz konudaki diğer rivâyetlerdekine benzememektedir. Diğerlerinden farklı olarak bunda Hz. Peygamberin kalan rekatı kılacağı zaman kaamet ettirdiği bildirilmektedir. Bu kaametten maksat, durumu cemaate bildirmek olmalıdır. Gerçek kamet kastedilmişse bu hadisin mensûh olduğuna hükmedilir. Zira namaz esnasında kaametin namazı ifsâd ettiğinde icmâ’ vardır.
Ayrıca bu hadiste Hz. Peygamber'in eksik kılmadan dolayı sehv secdesi yaptığına dair herhangi bir İşaret yoktur. Bu konu Hz. Peygamber'in dört rekatlı farzları beş rekat kılması konusunda olduğu halde, müellifin bu hadisi niçin burada zikrettiğinin anlaşılması güçtür.[2190][504]

190 - 191. "İki Rekat Mı Yoksa Üç Rekat Mi Kıldığında Tereddüt-Eden Kimse Şüphe Ettiğini Atar" Diyenler(İn Delilleri)

1024. ...Ebû Sa'îd el-Hudrî (r.a.)'den: demiştir ki: Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu:
“Sizden bîri namazında (kaç rekat kıldığında) şüpheye düşerse, şüphe edileni atsın (kılınmamış kabul etsin) ve namazım kesin bildiğine (az olana) göre tamamlasın. Namazın tamam olduğuna kesin kanaati hasıl olunca da iki defa secde yapsın. Eğer (şüphelendiği ile birlikte) namazı tamam idiyse, (ilâve ettiği) rekat ve secdeler nafile olur.
Namazı noksan idiyse, (ilâve) rekat namazını tamamlayıcı, secdeler de şeytanı rezil edici olur..."
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi Hişâm b. Sa'd ve Muhammed b. Mutarrıf, Zeyd'den; Zeyd, Atâ b. Yesâr'dan; o da Ebû Saidel-Hudrî vasıtasıyle Hz. Peygamber'den rivayet etmişlerdir. Ancak Ebû Halid'in (yukarıda metni verilen) rivayeti daha mükemmeldir."[2191][505]

Açıklama

Hadisin zahiri, namazda bir rekatı kılıp kılmadığında şüphe eden kimsenin bu rekatı kılmamış kabul etmesini ve namazının geri kalan kısmını, kıldığım kesin olarak bildiği rekat üzere bina etmesini gerekli kılmaktadır. Buna göre meselâ, üç rekat mı, yoksa dört rekat mı kıldığında tereddüt eden bir kimse, kendisini üç rekat kılmış kabul edecek ve namazına bir rekat daha ilâve edip sonunda sehv secdesi yapacaktır. Bu rivayette şüphenin ilk defa ya da sık sık olması ve kanaatinin bir tarafa daha çok meyledip etmemesi konularında tafsilat yoktur.
Şâfillerin görüşü bu hadisin zahirinden anlaşıldığı şekildedir. Şüphe ister ilk defa başa gelsin, isterse sık sık tekrarlansın, şüpheye düşen kimsenin zannı ister bir tarafa meyletsin, isterse etmesin, netice değişmez. Namaz az kılınmış kabul edilir ve üzerine rek'at ilâve edilir. İmam Nevevî, Ebû Bekir, Hz. Ömer, îbn Mes'ûd, İbn Ömer, Said b. el-Müseyyeb, Atâ, Şureyh, Rabîa ve Mâlik'in de bu görüşte olduklarını söyler.
Mâli kil ere göre bir kimse günde bir defa da olsa her gün kıldığı rekat adedinde şüphe ederse, hatırındaki fazla adede itibar eder, namazın kalanını ona göre tamamlar ve sonunda sehv secdesi yapar. Böyle her gün tereddüde düşmüyorsa, daha az olan adede itibar etmelidir. Aksi halde namazı bâtıl olur.

Hanefîlere göre, rekat adedinde şüphe eden kimseye bu hal ilk defa arız olmuşsa, namazını iade eder. Evzaî, Şa'bî, İbn Abbâs, İbn Ömer ve İbn Amr'-ın da bu görüşte oldukları rivayet edilmektedir. Bunlar, Taberânî'nin el-Mü'cemu'l-Kebîr'de Ubâde b. Sâmit*ten rivayet ettiği şu hadise dayanırlar:
"Namazın kaç rekat kıldığını hatırlayamayan bir kimsenin ne yapacağı, Resûlullah (s.a.)'a soruldu. Hz. Peygamber: "Namazım iade etsin, (sonunda da) oturarak iki defa secde yapsın" buyurdu.
Yine Taberânî'nin Meymûne bint Sa'd'den rivayet ettiği ve aynı mânâyı ifade eden hadis de bu görüşün delillerindendir.
Bir kimseye namazdaki şüphe ilk defa değil de fazlaca arız olursa, kendi kendine araştırır. Kanaati ne tarafa meylederse, ona göre hareket edip namazını tamamlar. Namazı iadeye lüzum yoktur. Ancak sonunda sehv secdesi yapar. Bu görüş Hz. Peygamberdin şu hadisine dayanır: "Her kim namazında şüphe ederse doğrusunu araştırsın."
Kanaati bir tarafa yönelmezse, meselâ sabah namazını bir rekat mı yoksa iki rekat mı kıldığında şüphe eder de bir tarafı tercih edemezse, şüphesindeki az tarafa itibar eder. Misalimize göre, namazı bir rekat kılmış kabul eder. Ancak tereddüt ettiği rekatın sonunda oturup, et-tehiyyâtü'yü okur, sonra kalkar ve bir rekat daha kılıp sonunda sehv secdesi yapar. Hz. Peygamberden rivayet edilen şu hadis buna delâlet etmektedir: "Sizden biri namazında tereddüt eder de kaç rek'at (üç mü, yoksa dört mü) kıldığını bilemezse, namazını azı üzerine bina etsin."
Dört rek'atli bir namaza başlayan bir kimse kıldığı rekatin bir mi, yoksa iki mi olduğunda şüphe edip de bir tarafa karar veremezse kendisini bir rek'at kılmış kabul eder ve namazını buna göre tamamlar. Ancak iki rekat kılmış olma ihtimalini de göz önüne alarak bu tereddüt ettiği rekatten itibaren her rekatin sonunda oturur. Namazı bitirirken de sehv secdesi yapar.
tki rek'atli bir namazda iki rek'at mi yoksa üç rek'at mı; dört rek'atli bir namazda da dört rek'at mı yoksa beş rek'at mı kıldığında şüphe eden kimse oturur, tahiyyât okur selâm vermeden kalkıp bir rek'at daha kılar ve sonunda sehv secdesi yapar. Sonraki rek'ati ilâveye sebeb iki rekatli namaz üç, dört rek'atli olan da beş rek'at olmuşsa fazlalığın nafile olması içindir. Çünkü Hanefîlere göre tek rek'atli nafile olmaz.
Yukarıya aktardığımız rivayet ve görüşlerden anlaşılıyor ki âlimler teharri (araştırma) ve kesin olarak bilinen rekat üzerine bina konularında ihtilâf

etmişlerdir. Hanefîler bunları ayrı ayrı şeyler kabul ederken, Şafiî, Dâvûd ve İbn Hazm bunların aynı şey olduğunu söylemişlerdir. Nevevî bunun cumhurun görüşü olduğunu nakleder. Ebû Hatim ve İbn Hibbân, Hanefîlerin görüşündedirler.
Şevkânî, bu mevzuda biribirine zıt gibi görünen hadisler arasında aslında ihtilâf olmadığını, ihtilâf gibi görünen noktaların değerlendirme hatası olduğunu söyler. Şevkânî'nin sözlerinin özeti şudur:
"Bana göre az rekat üzerine binayı, kesin bilinen üzerine binayı ve doğruyu araştırmayı ifâde eden hadisler arasında zıtlık yoktur. Çünkü teharri (araştırma) lügatta, doğruya en yakın olanını istemektir. Resûlullah da bunu emretmiştir. Bir kimse araştırma ile tereddütten kurtulabilirse ne âla. Bu da ancak bir görüşün kesinlik kazanması ile mümkündür. Ama araştırma ile şekden kurtulamazsa, o zaman tereddüdünün az tarafına itibar edip namazı onun üzerine bina eder. Öyleyse bu konudaki hadisler biri birine zıt değil, birbirlerinin tamamlayıcısıdır."
Açıklamakta olduğumuz hadis, şu yönlerden Hanefî mezhebindeki bazı görüşlerin aleyhine delil gibi görünmektedir:
1. Bu hadiste Hz. Peygamber kıldığı rek'at adedinde şüphe eden kimsenin aza itibar edeceğini bildirmiş ve herhangi bir suretle kayıtlamamıştır. İlk bakışta bu, Hanefîlerin görüşüne aykırı görünüyorsa da, Hanefîler bu hadisi namazda şüphe edip de bir tarafa meyledememe hâline hamletmişlerdir.
2. Hz. Peygamber hadis-i şerifin devamında "namazı lamam idiyse, kıldığı rek'at ve secdeler nafile olur" buyurmaktadır. Bu ifâdeden kılınan bir rek'atten sonra yapılan secdelerin o rekati çiftleyeceği ve bu şekildeki nafilenin sahih olacağı anlaşılmaktadır. Hattâbî, "Bu hadiste dördüncü rek'atte oturduktan sonra beş rekat kılan bir kimsenin altıncı bir rekat ilâve etmesinin lüzumu görüşünde olanların mezheplerinin yanlışlığına delâlet vardır. Çünkü Hz. Peygamber, bu tek rekatı nafile saymış ve üzerine bir ilâve yapılmasını emretmemiştir" der. Hanefîler ise, "bu hadiste işaret edilen ilâve, eksiği tamamlamak içindir. Dolayısıyla sonradan kılınan fazladan bir rekat olduğuna delâlet etmez. Öyleyse bu hadis kılınan rek'atin beşinci rekat olduğu bilindiği takdirde altıncı rekatın kılınamayacağına delâlet etmez" derler.
Hz. Peygamber namazın ilâve edilen rekatla tamamlanmış olması hâlinde yapılan secdelerin şeytanı kızdırıp rezil edeceğini beyân etmiştir. Aslında bu terkibin tam karşılığı, "şeytanın burnunu yere sürtücü olur*' şeklindedir.

Şeytan namaz kılanın zihnini meşgul edip onun yanılmasını, dolayısıyla namazının fasit olmasını ister. Kılınan namaz tam olunca, şeytanın emeği boşa gitmiş, burnu sürtülmüş ve rezil olmuş olur.
Ebû Davud'un, hadisin sonundaki taliki kitabına almaktaki maksadı, bu hadisin birçok senedle geldiğine işaret etmektir. Ancak bunlar içinde en açık ve mufassalı, üzerinde durduğumuz Ebû Hâlid'in rivayetidir.[2192][506]

Bazı Hükümler

Hadis-i şerif namazında kıldığı rekat sayısında şüphe edip de bir tarafı tercih edemeyen kimsenin, tereddüdünün az tarafına itibar edip ona göre namazını tamamlayacağına ve sonunda sehv secdesi yapacağına işaret etmektedir.[2193][507]

1025. ...İbn Abbâs'dan rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) sehv secdelerini "murğimeteyn" (burnu yere sürten, rezil eden) diye isimlendirmiştir.[2194][508]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, yanılmadan dolayı yapılan secdelere sehv secdesi denildiği gibi "murğime" secdesi de denilebileceğini göstermektedir.[2195][509]

1026. ...Atâ b. Yesâr (r.a.)'den rivayet edildiğine göre, Peygamber (s.a.) şöyle buyurmuştur:
"Sîzden biri namazında şüphe edip, üç rekât mı yoksa dört rekat mı kıldığım bilemezse bir rekât daha kılıp oturduğu halde, selâm vermeden önce iki defa secde yapsın. Eğer sonradan kıldığı rek'at, beşinci olursa, bu iki secde ile çiftlemiş olur. Eğer dördüncü olursa, secdeler şeytanı kızdırma ve alçak düşürme olur."[2196][510]

Açıklama

Bu hadis-i şerif mürseldir. Yani sahâbî olan ravi zikredilmemiştir. Atâ, hadisi sanki bizzat Hz. Peygamber'den duymuş gibi rivayet etmiştir. Ancak hadisin mürsel oluşu, pek önemli değildir. Çünkü aşağı yukarı aynı manayı

ifâde eden ve aynı hükümleri ihtiva eden bu babın ilk hadisi mevsûldur. Farklı olarak bu rivayette sehv secdelerinin selâmdan evvel yapılacağı bildirilmektedir. Bu secdenin yeri daha önce mufassalan beyân edilmiştir.[2197][511]

1027. ...Zeyd b. Eslem'den Mâlik'in isnadı ile (Atâ b. Yesâr'dan) Resûlullah (s.a.)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir:
"Sizden biri namazda şüphe edip de üç rekât kıldığı kanaatinde olursa, kalkıp secdeleri ile birlikte bir rekât daha kılsın,sonra oturup teşehhüdü okusun. Teşehhüdü bitirip de selâmdan başka bir şey kalmayınca, oturduğu yerde iki defa secde yapsın sonra da selâm versin."
(Yakub b. Abdurrahmân) bundan sonra Mâlik'in (bir evvelki) hadisinin mânâsını zikretti.[2198][512]
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi bu şekliyle îbn Vehb Mâlik 'den; Hafs b. Meysere, Dâvûd b. Kays ve Hişâm b. Sa'd (de Zeyd b. Eslen; tarikiyle A tâ 'dan) rivayet etmişlerdir. A ncak Hişâm rivayetini Ebû Saîd el-HudrVye ulaştırmıştır.[2199][513]

Açıklama

Görüldüğü gibi bu hadis de mürseldir. Bu iki hadis iki huşusu içine almaktadır. Bunlar;
1. Namaz kılan bir kimse önce şüphe etse sonra da üçüncü rekatta olduğunun kanaati üstün gelse ne yapmalıdır?
2. Şüphe edip de herhangi bir kanaate varamazsa ne. yapmalıdır?
Bu iki husustan ikincisi. Mâlik'in önceki rivayetinde mevcuttur. Bu yüzden müellif Yâkub'un rivayetinde birinci hususu zikretmiş, ikincisi Mâlik'in rivayetine havale etmiştir. Bu konunun izahı, bu babın ilk hadisinde yapıl-mistir.
Hadîsin zahirinden, daha sonra ortadan kalksa bile, mücerred şüphe ile sehv secdesinin gerekli olduğu anlaşılmaktadır.[2200][514]

191-192.(Kıldığı Rek'at Adedinde Şüphe Eden) Zann-ı Galibine Göre Tamamlar Diyenlerin Delilleri)

1028. ...Ebû Ubeyde, babası Abdullah (b. Mes'ûd)'dan Peygamberimiz (s.a.)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:
"Sen namazda iken üç rekat mı, yoksa dört rekat mı kıldığında şüphe ettiğin ve zann-ı galibin dört rekat kıldığın şeklinde olduğu zaman, teşehhüde oturur sonra selâm vermeden oturduğun yerden iki defa secde yapar, sonra tekrar tehiyyâl okur ve selam ver(irsin)."
Ebû Dâvud dedi ki: Bu hadisi A bdulvâhid de Husayf'dan rivayet etmiş, fakat Hz. Peygamber ref etmemiştir. Süfyân, Şerik ve İsrail de Abdulvâhid'e muvafakat etmekle beraber, hadisin metninde ihtilâf etmişlerdir. Onlarfın hiçbiri de) hadisi (Hz. Peygambere) isnad etmemiştir.[2201][515]

Açıklama

Bir hadis-i şerifte selâmın sehv secdesinden sonra ve ikisi arasında bir teşehhüd olduğuna işaret edilmektedir. Ancak âlimlerden hiçbirisi böyle bir görüşe sahib olmamıştır. Çünkü Ebû Ubeyde'nin babası Abduilah'dan hiç birşey işitmediği, ulemâ tarafından bilinmektedir. Bu yüzden hadis zayıftır. Ahkâma delil olamaz. Ancak sehv secdesinin selâmdan sonra yapılacağına dair birçok meşhur rivayet vardır. Secdenin selâmdan sonra yapılacağı görüşünde olanlar bu hadise değil, Abdullah b. Mes'ûd'dan güvenilir râvilerin rivayet ettikleri başka hadislere istinad etmişlerdir.
Hadisin sonundaki talikte bu hadisi, Abdulvâhid, Süfyân, Şerîk ve İsrâl'in de Husayf'dan rivayet ettikleri fakat hiçbirinin rivayetini Hz. Peygambere isnad etmedikleri bildirilmektedir.
Beyhakî bu hadisi naklettikten sonra, "Bu hadisin metninde ve isnadında ihtilâf edilmiştir. Husayf kuvvetli değildir. Ebü Ubeyde de babasından birşey duymamıştır" der. Ayrıca Husayf, hafızası zayıf bir kimsedir. Ahmed b. Hanbel de Husayf'a zayıf demiş, İbn Maîn ile Ebû Zür'a sika kabul etmişlerdir. Bunlardan başka Husayf hakkında "güvenilir" veya "zayıftır" diyenler çoktur. Fakat za'f isnad edenler hafızasının zayıflığını kast ederler, yoksa doğru sözlü biri olduğu herkesçe kabul edilmiştir.[2202][516]

1029. ...Ebû Saîd d-Hudrî (r.a.) Peygamber (s.a.)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:
"Sizden biri namaz kıldığında eksik mi, yoksa fazla mı kıldığında tereddüt ederse, oturduğu yerden iki defa secde yapsın. Şeytan kendisine gelip de

"Abdestini bozdun" dediği zaman, burnuyla bir koku veya kulağıyla bir ses duymadıkça "sen yalan söyledin" desin."

Bu, Ebân'ın rivayet ettiği hadisin lâfzıdır.[2203][517]

Ebû Dâvûd dedi ki: (Seneddekı lyaz'ın) Ma'mer ve Ali b. el-Mubârek, "îyazb. Hilâl" Evzaî ise, "îyazb. Ebî Züheyr" olduğunu söylemişlerdir.[2204][518]

Açıklama

Bu hadiste kıldığı rekat adedinde şüpheye düşen kimsenin yapması gereken şeye ilâveten namazda kendisine abdestin bozulduğuna dair bir şüphe gelen kimsenin yapması gereken şey de mevzu-bahs edilmiştir. Kıldığı rekat adedinde tereddüt eden kimsenin yapması gereken şey, daha önce izah edilmiştir. Hz. Peyamber abdestin bozulması ile ilgili vesveseyi "şeytan sana abdestini bozdun derse" şeklinde ifade etmiştir. Böylece bu vesvesenin, şeytandan geldiğine işaret etmiştir. Yine Hz. Peygamber böyle bir vesveseye düşen kimsenin "burnu île bir koku hissetmedikçe veya kulağı ile bir ses duymadıkça*' abdestinin bozulmadığına hükmetmesini emretmiştir. Burnun koku hissetmesi veya kulağın bir ses duymasından maksat, abdestin bozulduğunu kesin olarak bilmektir. Yoksa ses duymadığı veya koku hissetmediği halde yel çıkardığını bilen bir kimsenin abdesti bozulur. Çünkü çıkan her yelde mutlaka koku ya da ses olacak diye bir şart yoktur. Fakat abdesti bozduğu vehmine düşen bir kimse de abdestinin bozulmadığına hükmedecektir.[2205][519]

1030. ...Ebû Hureyre (r.a.) Peygamber (s.a.)'in şöyle buyurduğunu rivayet etmiştir:

"Sizden biriniz namaz kılmaya kalktığı zaman, şeytan kendisine gelip kaç rek'at kıldığını bilemeyecek kadar zihnim karıştırır. Birinize böyle bir şey olduğu zaman, oturarak iki defa secde yapsın."

Ebû Dâvüd: bu hadisi aynı şekilde îbn Uyeyne, Ma'mer ve Leys de rivayet ettiler, dedi.[2206][520]

Açıklama

Bu ve bundan önceki hadisten namazı az mı yoksa çok mu kıldığında tereddüt eden kimseye sehv secdesinden başka hiç bir şeyin lâzım olmadığı anlaşılmaktadır. Hasen el-Basrî bu görüştedir. Ebû Hüreyre ve Enes'in de bu kanaatte oldukları rivayet edilmiştir. Ancak cumhurun mezhebi buna muhaliftir. Daha önce açıklandığı üzere bazı mezhepler az olan tarafa bazıları da zann-ı galibe itibar edileceğini söylemişlerdir. Bu hadislerin mücmel olduklarına az olan tarafa veya zann-ı galibe itibar edileceğine delâlet eden hadislerle tefsir edildiklerine hamledilerek aradaki ihtilafın halli cihetine gidilmiştir.[2207][521]

1031. ...Muhammed b. Müslim'den bu (önceki) hadis, aynı isnatla rivayet edilmiş, Yakub'un kardeşinin oğlu Zühri "o selâmdan önce otururken..." sözünü ilâve etmiştir.[2208][522]

Açıklama

Önceki hadisin yukarıdaki senetle yapılan rivayetinde "oturduğu halde iki defa secde yapsın" cümlesinden sonra "selamdan önce" ilâvesi yer almıştır. Müellif bu ilâveye işaret için bu rivayeti kitabına almıştır.[2209][523]

1032. ...Haccâc, Yakub'dan; Yakub babasından; O, İbn İshak'-daiu o da Muhammed b. Müslim ez-Zührî'den önceki hadisi aynı mânâ ve aynı senetle rivayet etmiş ve "selâm vermeden önce iki defa secde yapsın sonra selâm versin" sözünü eklemiştir.[2210][524]

192 - 193. (Sehv Secdesi) Selâm Verdikten Sonradır Diyenler(İn Delilleri)

1033. ...Abdullah b. Cafer[2211][525] (r.a.), Peygamber (s.a.)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:
“Her kim namazında tereddüde düşerse, selam verdikten sonra iki defa secde yapsın."[2212][526]

Açıklama

Bu hadisde sehv secdesinin selâm verdikten sonra yapılacağı bildirilmektedir. Bu, Hanefîlerin görüşüdür. 1008 numaralı hadisin açıklamasında bu konudaki diğer görüşler ve delilleri geniş olarak anlatılmıştır. Oraya müracaat edilmelidir.[2213][527]

193-194. İki Rekatten (Sonra) Tahiyyâta Oturmadan Kalkan (Ne Yapmalıdır?)

1034. ...Abdullah b. Bühayne[2214][528] (r.a.)'den; demiştir ki: Resûlullah (s.a.) bize (dört rekatlı bir namazda) iki rekat kıldırıp oturmadan kalktı. Onunla beraber cemaat da kalktı. Resûlullah namazı bitirince biz selâm vermesini beklerken selâm vermeden oturduğu yerde tekbir alıp iki defa secde yaptı. Sonra da selâm verdi.[2215][529]

Açıklama

Bu hadis-i şerifde bahsi geçen namazın hangi namaz olduğu belirtilmemiştir.Ancak ha'disin Buhârîve Müslim'deki rivayetlerinden bu namazın öğle namazı olduğu anlaşılmaktadır. Bu rivayetin diğer muteber kitablardaki rivayetlerden cüz'î farklarla ayrıldığı görülmektedir.
Hadis-i şerif hüküm yönünden oldukça zengin bir görünüm arzetmektedir. Şöyle ki:
1. Buradan sehv secdesinin selâmdan önce oduğu anlaşılıyor. Ayrıca hadis, "sehv bir noksanlık ise, secdesi selamdan önce yapılır", diyenlerin görüşüne delil olabilir.
2. Dört rek'atli farzlardaki ilk oturuş ve tehiyyâtı okumak farz değildir. Çünkü farz olsaydı, sehv secdesi ile telâfisi mümkün olmazdı. Hanefi, Şafiî ve Mâlikîler bu görüştedirler.
Hanbelî ve Zahirîlere göre ise, bu oturuş farzdır, ancak sehv secdesi ile telâfisi caizdir.
3. Hadis-i şerifin Buharı ve Tirmizî'deki rivayetlerinde râvinin, "unuttuğunun yerine onunla birlikte cemaat de o secdeleri yaptı" sözlerini ziyâde ettiği görülmektedir.
Bu ziyâdeden muktedi hata etmese bile imamın hatasından dolayı onun da secde etmesinin gerekli olduğu anlaşılmaktadır. İbn Hazm bu konuda icmâ' olduğunu söyler.

Hanefî, Şafiî ve Mâlikîlere göre muktedi, imama uymuş bir halde iken, kendi yaptığı bir hatadan dolayı da sehv secdesi yapmaz. Bunlar, Dârekut-nî'nin rivayet ettiği şu hadise dayanırlar:
"İmamın arkasında olan kimseye sehv yoktur. İmam yanılırsa hem o, hem de arkasındaki secde eder. Eğer imamın arkasındaki (muktedi) yanılırsa, ona secde lâzım değildir. İmam ona kâfidir."[2216][530]
Buraya kadar naklettiğimiz hususlar, imamın arkasındaki şahsın (muktedi) namaza imamla birlikte başladığı durumla ilgilidir. Muktedi mesbuk ise, yani imama sonradan uymuşsa Şâfiîlere göre, imam isterse o uyduktan sonra yanılsın isterse uymadan yanılmış olsun, muktedi hem imamla birlikte secde yapar hem de kendi namazının sonunda secde yapar. Haneliler de bu durumda imamla birlikte secde etmesi konusunda Şâfiîlerle hemfikirdirler. Ancak kendisinin yetişemediğini kaza ederken herhangi bir sehve düşmedikçe namazının sonunda secde etmesini meşru görmezler.
Hanbelîlere göre imam ister selâmdan önce secde-yapsın, ister sonra muktedi imamla birlikte sehv secdesi yapar, fakat sonunda yapmaz.
Mâlikîlere göre imam selâmdan evvel secde yaparsa, muktedi de onunla birlikte secde yapar. Selâmdan sonra yaparsa, onunla birlikte yapmaz. Namazın sonunu bekler.[2217][531]
Lâhik (imamla birlikte namaza başlayıp da namazda abdesti bozulan ve abdestini alıp namazın kalanını kıldığı üzerine bina eden) imamla birlikte secde etmez, kendisi namazını bitirdiği zaman, secde eder. Bunda bütün mez-hebler müttefiktir.[2218][532]

Bazı Hükümler

Dört rekatli farzlarda ilk iki rekattan sonra oturmak (Kade-i Ula) farz değildir. Hanefilere göre vacıbtır.
Terkinden dolayı sehv secdesi gerekir.[2219][533]

1035. ...Şuayb, ez-Zührî'den; onun hadisini aynı senetle ve aynı mana ile rivayet etmiş: "Bizden kıyamda tehiyyât okuyanlar vardı" sözünü de ilâve etmiştir.
Ebû Dâvûd dedi ki: İki rekatten sonra (oturmadan) kalktığı zaman, tbnu 'z-Zübeyr de sehv secdelerini aynı şekilde selâm vermeden önce yaptı. Bu

(aynı zamanda) Zührî'nin de görüşüdür.[2220][534]

Açıklama

Bu rivayette, öncekine ilâveten Hz. Peygamber ilk ka'deye oturmadan ayağa kalkınca bazı müslümanların ayakta teşehhüd okudukları da bildirilmektedir.[2221][535]

194 - 195. Otururken Teşehhüdü Unutan (Ne Yapar?)

Bu bâbda otururken ilk teşehhüdü unutup da iyice doğrulmadan veya doğrulduktan sonra hatırlayan kimsenin yapması gereken şeyleri beyân eden hadisler yer almaktadır. Bu babın bir önceki bâbdan farkı şudur: Orada teşehhüdü unutan kimsenin bunu iyice doğrulduktan sonra hatırlaması halinde yapması gereken şeyleri izah eden hadisler vardı. Burada ise, tam doğrulmadan önce veya doğrulduktan sonra hatırlamaya ait hükümler yer alacaktır.[2222][536]

1036. ...Muğîre b. Şu'be (r.a.)'den; demiştir ki: Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu:
"İmam iki rekatte(n sonra oturmadan) kalktığı zaman, eğer iyice doğrulmadan Önce hatırlarsa otursun. İyice doğrulursa, oturmasın, (sonunda) iki defa sehv secdesi yapsın."[2223][537]
Ebû Dâvûd, benim kitabımda Câbir el-Cu 'fî'den (rivayet edilen) bundan başka hadis yoktur, dedi.[2224][538]

Bu hadis-i şerifin râvileri arasında bulunan Câbir el-Cüfî'yi bazı âlimler, hadisi ile amel edilmeyecek derecede zayıf kabul etmişlerdir. Hatta, görüldüğü üzere, sanki Ebû Dâvûd bu hadisi rivayet edişine mazeret beyân eder gibi, "benim kitabımda Câbir el-Cûffden bundan başka hadis yoktur" demek ihtiyacım hissetmiştir. Bazı âlimler ise, aksine bu zatın sika olduğunu belirtmişler ve kendisinden sitayişle bahsetmişlerdir. Bezlü'l-mechûd sahibi bu görüşleri hayli geniş olarak toplamıştır.[2225][539]
Hadis-i şerifte dört rekatli farz bir namazın ilk iki rekatinden sonra oturmayı unutan bir kimsenin bunu iyice doğrulmadan önce hatırlaması hâlinde

hemen oturacağı; iyice doğrulmuş ise, oturmayıp namazına devam edeceği ve sonunda sehv secdesi yapacağı bildirilmekledir. Şâfiîlerin görüşü ve Hanefilerde zâhiru'r-rivâye bu şekildedir. Hanefîlerden bazı âlimlere göre ka'-deyi unutan kişi bunu oturma haline daha yakın bir vaziyette hatırlarsa, oturur; lkıyâma daha yakın bir halde hatırlarsa, oturmaz namaza devam eder. Tam kıyama yarmadan ka'deyi unuttuğunu hatırlayıp da dönen kimsenin sonunda sehv secdesi yapıp yapmayacağı konusunda ihtilâf edilmiştir. Esah olan yapmamasıdır.
Tanı manâsıyla doğrulduktan sonra oturmadığım hatırlayan kimse oturursa Şafilerden esah olan görüşe, Hanefîlerden de Zeyiaî ve Durru'l-Muhtâr'ın tercihine göre, namazı bâtıl olur.
Kemal İbnu'l-Humam ve Bahru'r-Ra'ik sahibi İbn Nüceym bu hareketin mekruh olmakla birlikte namazı ifsat etmeyeceği görüşündedirler. Bunlara göre böyle yapan bir kimse vacibi geciktirdiği için sehv secdesi yapmalıdır.
Mâlikîlere göre ilk teşehhüdü unutan bir kimse, eğer elleri ve dizleri yerden kesilmeden önce hatırlarsa, oturur ve secde yapmaz. Daha sonra hatırlarsa, oturmaz.
Haıib elîlerc göre tam olarak doğrulduktan sonra fakat henüz bir şey oku-nadan oturmadığını hatırlarsa, oturması caiz olmakla beraber oturmaması evlâdır. Ancak her hâl-ü kârda sehv secdesi yapması gerekir.
Bütün bu hükümler imam veya tek başına namaz kılana aittir. İmamın peşinde namaz kılan bir kimse, imam oturduğu halde ayağa kalkarsa, Hanefî, Mâliki ı, Hanbelî ve Şâfiîlerden tercih edilen görüşe göre her hal-ü kârda oturur.Çünkü o imama tâbi olmak zorundadır.[2226][540]

Bazı Hükümler

1. Birinci ka'deyi unutan kimse bunu iyice doğrulmadan önce hatırlarsa, donup oturur.Doğrulmuşsa, oturmaz; sonunda sehv secdesi yapar.
2. İyice doğrulmadan evvel hatırlayıp da oturan kimsenin sehv secdesi yapmasına gerek yoktur.[2227][541]

1037. ...Ziyâd b. Alâka'dan; demiştir ki: Muğîre b. Şu'be bize namaz kıldırdı da iki rekatte(n sonra oturmadan) kalktı. Biz (hatırlatmak için) "Sübhânellah" dedik. O da "sübhânellah" deyip namaza devam etti. Namazı

bitirince selâm verip iki defa sehv secdesini yaptı. (Cemaate) döndüğü zaman:
Ben, Resûlullah (s.a.)'i aynen benim yaptığım gibi yaparken gördüm, dedi.
Ebû Dâvûd dedi ki: Bu hadisi aynen bu şekilde İbn Ebi Leylâ, Şa'bî'den; o da Muğîre b. Şu'be'den rivayet etti.
Yine onu Ebû Umeys, Sabit b. Ubeyd'den; "Muğîre b. Şu'be bize namaz kıldırdı...”(diye başlayıp) Ziyâd b. Alâka'nın hadisi gibi rivayet etti.
Ebû Ümeys, Mes'ûdî'nin kardeşidir.
Sa'd b. Ebî Vakkâs, îmrân b. Husâyn, Dahhâkk b. Kays ve Muâviye b. EbîSüfyân Muğîre b. Şu'be'nin yaptığı gibi yaptılar. İbn Abbâs ve Ömer b. Abdilaziz de aynı şekilde fetva verdiler.
Bu, iki rek'atten sonra kalkan ve selâm verdikten sonra secde edenler hakkındadır. (Bu zikrettiklerinin 'Muâviye b. EbîSüfyân hariç- selâmdan sonra sehv secdesi yapmışlardır.)[2228][542]

Açıklama

Bu "eser" bundan önceki hadiste rivayet edilen hükmün aynısını haber vermektedir. Ancak burada imamın yanılması hâlinde cemaatin onu uyarmak için "sübhânellah" demesinin meşru olduğu anlaşılmaktadır. Nitekim bu mevzuda daha önce bilgi verilmiştir.
"Eser'Men, Muğîre b. Şu'be'nin cemaate namaz kıldırırken ikince rekatten sonra oturmayıp ayağa kalktığını, tam doğrulduktan sonra cemaatin kendisine hatırlatmak için "sübhânellah" dediklerini, Muğîre'nin de "namaza devam edin" mânâsında "sübhânellah" diyerek karşılık verdiğini anlamaktayız.
Ebû Dâvûd bu eseri rivayet ettikten sonra rivayetin sıhhatine işaret babında Sa'd b. Ebî Vakkâs, İmrân b. Husayn, Dahhâk b. Kays ve Muâviye b. Ebî Süfyân'ın da aynen Muğîre b. Şu'be gibi yaptıklarını İbn Abbâs ve Ömer b. Abdilaziz'in de o şekilde fetva verdiklerini söylemiştir.[2229][543]

Bazı Hükümler

1. İkinci rekatten sonra oturmayıp ayağa kalkan kimse, namazına devam eder.

2. İmam yanıldığı zaman cemaatin onu "sübhânellah" sözü île uyarması imamın da gerektiğinde aynısı ile mukabelede bulunması meşrudur.

3. İlk ka'deyi terk eden kimse sonunda sehv secdesi yapar.[2230][544]

1038. ...Sevbân (r.a.)'den; Peygamber (s.a.)'in şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Her yanılma için selâmdan sonra iki secde vardır."[2231][545]

(Ebu Dâvud dedi ki:) kaydım Amr (b. Osman'dan başka hiç bir râvi zikretmemiştir.[2232][546]

Açıklama

Bu hadise ilk bakıldığında bir namaz içerisinde yanılma tekrarlanınca, sehv secdesinin de tekrarlanmasının gerektiği anlaşılmaktadır. Ibn Ebî Leylâ bu görüşü benimsemiştir. Bazı âlimler "yanılmanın cinsi aynı ise, hepsi için bir secde yeter, fakat yanılma ayrı ayrı cinsten olursa, her birisi için ayrı ayrı secde yapılmalıdır" derler. Ancak bu görüşlerin her ikisi de pek taraftar bulamamıştır.

Cumhura göre (Hanefî ve Şâfiiler de bu görüştedirler) bir namazda birden fazla yanılma olursa, hepsi için iki secde kâfidir. Her yanılma için ayrı ayrı secde yapmaya lüzum yoktur. Şafiîlerin muteber kitaplarından Mühez-zeb'de bunun illeti şöyle ifâde edilmektedir:

"Eğer her hata için ayrı bir secde icâbetse idi, hatanın hemen akabinde secde gerekirdi. Secde namazın sonuna bırakıldığına göre, bu namazdaki bütün hataların toplanması içindir."

Sehv secdesini yaparken hata eden bir kimseye bu hatadan dolayı yeni bir secde lâzım değildir. Bu konuda imam Muhammed'le, Nahv imamlarından Teyzezadesi Kısaî arasında geçen bir konuşma son derece güzeldir. Buraya naklediyoruz:

imam Muhammed teyzesinin oğlu Kisâî'ye:

Niçin fıkıhla meşgul olmuyorsun? dedi. Kisâî:

Bir ilmi iyice bilen, diğer ilimleri de anlar, karşılığını verdi. İmam Muhammed:

Peki, o halde ben sana bir fıkıh meselesi sorayım da onun cevabını Nahv'den bul bakalım, deyip şu soruyu sorar:

Sehv secdesinde hata eden bir kimse ne yapmalıdır? Kısaî biraz düşündükten sonra:
Sehv secdesi yapmaz. Muhammed:
Sen bu cevabı nahvin hangi konusundan çıkardın? deyince, Kisâî:
El-Musağğar lâ yusağğar (tasgir yapılan bir daha tasğîr yapılmaz) karşılığını vermiştir.
Hatanın tekrarı hâlinde tek secdenin kâfi geleceğini söyleyenler açıklamakta olduğumuz hadisle ilgili olarak şunları söylerler:
Bu hadis zayıftır, delil olamaz. Çünkü bu İsmail b. Ayyaş tarikiyle gelmiştir. O da tenkide uğramıştır. Hadisin sabit olduğu kabul edilirse, mânâ, "namazda meydana gelen bütün yanılmalar için iki secde kâfidir" şeklinde anlaşılmalıdır. Beyhakî'nin Hz. Âişe'den rivayet ettiği, "İki secde, namazdaki bütün eksik ve fazlalıklar için yeterlidir"[2233][547] hadisi de bu manayı desteklemektedir.
Evzâî bu konuda yukarıda anlatılanlardan tamamen değişik bir görüştedir. Ona göre eğer hataların hepsi fazlalık veya hepsi noksansa, iki secde kâfidir. Ama bir kısmı fazlalık bir kısmı noksansa her biri için ayrı secde yapmalıdır.[2234][548]

Bazı Hükümler

1. Bir namazda sehv secdesini icabettiren ne kadar hata yapılırsa yapılsın, hepsi için iki secde kafidir.
2. Sehv secdesi selâmdan sonra yapılır.[2235][549]

195-196. Sehv Secdelerinde Teşehhüd Ve Selam Vardır

1039. ...İmran b. Husayn (r.a.)'den; rivayet edilmiştir: Resûlullah (s.a.) onlara namaz kıldırıp şehvetti. Bunun üzerine iki defa secde yaptı sonra oturup tehiyyâtı okudu, sonra da selâm verdi.[2236][550]

Açıklama

Bu hadis-i şerif sehv secdesi yaptıktan sonra teşehhüdün ve secde için selâmın meşru olduğuna delâlet etmektedir. Hanefîler bu hadisin zahirini alarak sehv secdesi yaptıktan sonra otururlar. Ve en sonunda selâm verirler.

Ancak Hanefi'lerin âlimleri secdeden önce verilen selâmın keyfiyetinde ihtilâf etmişlerdir. Bazıları hem sağa hem de sola, bazıları da sadece sağa verileceğini söylerler. Fakat cemaatle kılındığında cemaatin şaşırıp da namazdan çıkmaması için bir tarafa selâm vermek kâfidir. Fahru'l-İslâm, ön tarafa kıbleden dönmeden bir defa selam vermenin yeterli olduğunu söyler. Çünkü bu, namazdan çıkma (tahlil) değil, tahıyye'dir.
M âli kilere göre, secde selâmdan sonra yapılması gereken cinstense, teşehhüde oturulur ve sonunda selâm verilir. Secdenin selâmdan önce yapılması gerekiyorsa, İmam Mâlik'den iki rivayet vardır. Mezhebte meşhur olan görüşe göre teşehhüde oturulur.
Şâfiîler de selâmdan önce secde edilmişse, sonra tehiyyât okunmaz.Secde selâmdan sonra yapılmışsa, Nevevî'nin dediğine göre esah olan yine tehiyyatın okunmamasıdır.
Hanbelîlere göre selâmdan önce secde eden tehiyyât okumaz, selâmdan sonra secdeyi yapan ise, tehiyyâtı okur. Bu, vâcibtir.[2237][551]

Bazı Hükümler

1. Hz. Peygamber'in de namazda sehv etmesi caizdir.
2. Namazda sehveden kimse secde yapmada önce selâm verir. Sonra secde yapıp oturur ve tehiyyâtı okur. Daha sonra da namazdan çıkmak için (tahlîl) selâm verir.[2238][552]

Özet

Burada sehv secdesi ile ilgili olan hadisler sona ermiştir. Oldukça genişçe ele alınan bu mevzuun bir özetinin yapılmasında fayda görülmektedir.
Hanefilere göre, namazda sehven bir vacibi terk veya te'hir, bir rüknü geciktirme, öne alma, tekrar etme veya sırasını terketme gibi hatalardan dolayı sehv secdesi yapılır. Secde son oturuştadır. Önce oturulup tehiyyât okunur, sağa - sola (cemaatle ise sadece sağa) selâm verilip iki defa secde yapılır. Sonra oturulup tehiyyât, salli-bârik ve duâ okunur ve sağa-sola selâm verilip namazdan çıkılır. Hangi hareketlerden dolayı sehv secdesi yapılacağı fıkıh ve ilmihal kitaplarında genişçe anlatılmaktadır.
Mâlikîlere göre, bir rüknü fazla yapmak veya şüphe etmek ya da şu sekiz sünnetten birini terk etmekten dolayı, sehv secdesi yapılır. Bu sünnetler: **1.**

Fâtiha'dan sonra sûre okumak, **2.** Cehrî okunması gereken yerlerde cehri okumak, **3.** Gizli okunacak yerlerde gizli okumak, **4.** İftitâh tekbirinin haricindeki tekbirler, **5.** "semiallahü limen hamideh" demek, **6.** İlk iki rekatten sonra oturmak, **7.** İlk oturuşta et-tehiyyâtü'yü okumak, **8.** Son oturuşta et-tehiyyatü'yü okumak.
Mâlikilerde sehv secdesinin nasıl yapılacağı, 1008 no'lu hadisin açıklamasında beyân edilmiştir.
Hanbelîlere göre, bile bile yapıldığı takdirde namazı bozan bir şey sehven yapılırsa, sehv secdesi yapmak gerekir.
Şafiîlere göre, sehv secdesi namazdaki bir ziyâde veya noksandan dolayı lâzımdır. Ziyâde, ya söz olur veya fiil olur. söz, selâm verilmeyecek yerde selam vermek; okunmayacak yerde okumak ve unutarak konuşmaktır. Fiil de iki çeşittir: Birincisi, kasden yapılma*namazı bozmayan hareketler. Bunlardan biri sehven yapılırsa sehv secdesi gerekmez. İkincisi, kasden yapılması namazı ifsâd eden hareketler.Bunlar da mutehakkak ve mütevehhem olmak üzere iki çeşittir. Mutahakkak, bir rekat ilâve etmek, oturulmayacak yerde oturmak, rükû veya secdeyi ziyade yapmak gibi hareketlerdir. Mütevehhem de kılınan rekat adedîerinde tereddüt, reşehhüd ve kunut gibi maksûd sünnetleri terk etmektir.
Anlaşılmaktadır ki namazın eksik bırakılan herhangi bir rüknünü sehv secdesi ile telâfi etmek mümkün değildir. Hanefîlere göre vacibin kasten terk veya te'hiri günahtır. Sehv secdesi ile telâfi edilemez. Böyle bir namazın kazası uygundur. Sünneti terkten dolayı sehv secdesi gerekmez.
Sehv secdesi konusunda farz namazarla nafile namazlar arasında fark yoktur. Farz kılarken yapıldığında sehv secdesini gerektiren bir hareket, nafile kılarken de sehv secdesi gerektirir. Çünkü sehv secdesi şeytanı tahkir ve rezil etmek içindir. Bu babta varid olan hadisler mutlaktır. Farz olursa, şöyle olur, nafile olursa, böyle olur, diye bir kayıt ve ayırım bulunmamaktadır.[2239][553]

196 - 197. Kadınların Erkeklerden Önce Camiden Çıkmaları

1040. ...Ümmü Seleme (r.anhâ)'dan; demiştiı ki; Resûlullah (s.a.) selâmı verdiği zaman biraz (yerinde) kalırdı. Ashab, kadınların namazdan sonra mescitten erkeklerden önce çıkması için olduğunu zannederlerdi.[2240][554]

Açıklama

Hadis-i şerifin diğer hadis kitablanndaki rivayetlerinde ufak tefek bazı farklılıklar vardır. Ancak bu farklılıklar, manayı değiştirecek ölçüde değildir.
Hadis-i şeriften Hz. Peygamberin namazı bitirince, kadınların çıkması için bir müddet beklediği, kadınlar çıktıktan sonra onun da çıktığı anlaşılmaktadır. Bu, bize şu hususları hatırlatmaktadır:
1. imam namazı kıldırdıktan sonra ihtiyaç yoksa, fazla beklemez camiden çıkmakta acele eder. Müslim ve Ahmed'in Hz. Âişe'den rivayet ettikleri "Resûlullah selamı verdikten sonra ancak diyecek kadar otururdu" haberi buna delildir. Abdurrezzak'ın Enes'ten rivayet ettiği, "Resûluüah'ın peşinde namaz kıldım, selâmı verince hemen kalkardı. Sonra Ebû Bekr'in arkasında namaz kıldım, selâmı verince o da sanki kızgın taştan kalkar gibi kalktı" mealindeki hadis de aynı şeyi ifâde etmektedir.Hz. Peygamber'den sabah ve akşam namazlarından sonra okuduğu rivayet edilen bazı zikirler ya bu hadisenin çok az olduğuna hamledilir ya da Hz. Peygamber'in kalkmakta acele ettiği namazlar, hakkında bazı virdlerîn vârid olduğu namazların haricindeki namazlar olduğuna hükmedilir.
2. İmam her hâlü kârda cemaatin durumunu gözetmeli ve onların fitne-yedüşmelerine mâni olmaya çalışmalıdır. Cemaat de imam ayrılmadan evvel mescitten ayrılmamalıdır.
3. Hadis-i şeriften, kadınların cemaate gitmelerinin caiz olduğu, ancak herhangi bir fitneye sebep olabilecek davranışlardan kaçınmaları gerektiği anlaşılmaktadır.
4. Kadınlarla erkeklerin yollarda, caddelerde karışık olarak bulunmaları nehyedilmektedir. Kadınların erkeklerle birlikte değil de, onlardan önce camiden çıkması bunu gösterir.[2241][555]

197 - 198. Namazdan Nasıl Ayrılmak Gerekir?

1041. ...Kabîsa b. Hülb, babası (Hülb)den[2242][556] naklen; O'nun Resûlullah (s.a.) ile beraber namaz kıldığını ve Peygamber (s.a.)'in (mihrabın her) iki tarafından da (bazan sağından bazan solundan) çekildiğini rivayet etmiştir.[2243][557]

Açıklama

Başlıkta ve hadiste "ayrılma" diye terceme ettiğimiz (el- insirâf) kelimesinin iki mânâya ihtimali vardır:
1. Mihrabtan ayrılıp arzu ettiği bir tarafa yönelip gitmek,
2. Oturduğu yerde zikretmek için bir tarafına çekilmek,
imamın namazı bitirince mihrabın ne tarafından çekilmesinin daha efdal olduğuna dair olan rivayetler farklıdır. Bu konuda 72 no'lu bâbm 614 ve 615 numaralı hadislerinde malûmat verilmiştir.[2244][558]

1042. ...Abdullah (b.Mes'ud)dan; demiştir ki: Sizden biri (mihrabın) sadece sağ tarafından ayrılıp da şeytana namazından nasib ayırmasın. İnanın ben, Resûlullah (s.a.)'in çokça mihrabın sol tarafından çekildiğim gördüm.
(Râvilerden) Umara b. Umeyr dedi ki: (Bu hadisi işittikten) sonra Medine'ye geldim. Hz. Peygamberdin odalarının (mihrabın) sol tarafında olduğunu gördüm.[2245][559]

Açıklama

Hadis-i Şerifte Hz. Peygamber'in namazını bitirdikten sonra mihrabtan ayrılırken bazan sağ tarafından çoğu kere de sol tarafından döndüğü anlaşılmaktadır. (614 ve 615 no'lu hadislere de müracaat) Umâra'nın sözünden, Hz. Peygamber'in odalarının sol tarafta olduğu için daha çok o taraftan çekildiği anlaşılmaktadır.
Abdullah b. Mes'ud'un "Namazından şeytana nasib ayırmasın" sözünden anlaşıldığına göre, şer'an vâcib olmayan bir şeyin vâcib olduğuna inanmak veya ona vacibmiş gibi sarılmak bid'attir ve şeytana amelden hisse ayırmaktır,mezmûmdur.
Müslim'in, A'meş'ten yaptığı rivayette, "şeytana nasib" sözünün yerinde "namazından bir parça" sözü yer almıştır.cümlesi de, Buhârî'nin rivâyetinde şeklinde ifâde edilmiştir.
Kılınan bir namazdan şeytana hisse vermek, sünnete muhalefetten dolayıdır. Çünkü Hz. Peygamber bu ayrılışı sadece belirli bir yöne tahsis etmemiş her iki yönden de döndüğü olmuştur.[2246][560]

198 - 199. Nafile Namazları Evde Kılmak[2247][561]

1043. ...İbn Ömer (r.a.) Hz. Peygamber (s.a.)'in şöyle buyurduğunu haber vermiştir:
"Namazlarınızdan bazılarım evlerinizde kılınız, oraları kabirlere çevirmeyiniz.[2248][562]

Açıklama

Hz.Peygamber'in evlerde kılınmasını emrettiği namaz, nafile namazdır.Bundan sonra gelecek olan hadis ve Müslim'in "sizden biri mescidde namazım kıldığı zaman namazından evine de nasib ayırsın..." ve Beyhakı'deki, "Resûlullah (s.a.) Abduleşhel oğullan mescidine gelip orada akşam namazım kıldı. Namazlarını bitirince onların nafile kıldıklarım gördü ve bu evlerin namazıdır" buyurdu" şeklindeki rivayetler, evlerde kılınacak namazın nafile namazı olduğunu göstermektedir.
Hz. Peygamber'in nafileleri evde kılmaya teşvik etmesindeki hikmet, riyadan uzak, ve evlere rahmet meleklerinin inmesine sebep olmasıdır.Evde kadın ve çocuklara namazı öğretmek ve çocukları namaza alıştırmak gibi başka büyük faydalan da vardır.
Kadı İyaz, Hz. Peygamber'in bu hadisteki evde kılınmasını istediği namazın bazı farz namazlar, bunun sebebinin de cemaate gitmeyen kadın ve çocuklara cemaatle namaz kıldırmak olduğunu söyler.
Ancak ulemânın çoğunluğu bu namazın nâtıle namazlar olduğu kanaatindedir. Nevevî, "doğrusu bu namazdan muradın, nafile olmasıdır. Çünkü bu babın tüm hadisleri bunu gerektirir" der.
Hz. Peygamber'in "oraları kabirlere çevirmeyiniz" sözünün manasında değişik görüşler ileri sürülmüştür. Meselâ:
1. Evlerinizde namaz kılmamak suretiyle oraları kabir haline getirmeyiniz. Bu, içinde namaz kılınmayan evleri, içindekiler hiç bir ibâdete muktedir olamayan kabirlere benzetmedir. Müslim'in Ebû Musa'dan rivayet ettiği bir hadiste Resûlullah, "İçerisinde Allah zikredilen evleri diriye, içinde Allah anılmayan evler de ölüye benzetmiştir."
2. Evinde namaz kılmayan kimse, kendisini ölü, evini de kabir haline getirmiş olur.
3. Hattâbî'ye göre, "evlerinizi içinde namaz kılınmayan sadece uyku yerleri yapmayınız. Çünkü uyku ölümün kardeşidir. Ölü de namaz kılamaz"

demektir.
Bazı âlimler, hadis-i şerifin bu bölümünden evlere ölü defnetmenin men'edildiğini anlamışlardır. Hattâbî bu anlayışa karşı çıkmış ve "bu birşey değildir. Nitekim Hz. Peygamber hayatında ikâmet ettiği evine defnedilmiştir" demiştir.
Hafız İbn Hacer el-Askalânî, Buhârî şerhinde, hadisin zahirinin delâleti evlere cenaze defnedilmeyeceğidir, dedikten sonra, Hattâbî'nin sözünü nakletmiş ve Hattâbî'ye cevab olarak Kirmânî'nin şu sözlerini kaydetmiştir:
"Herhalde bu, (Hz. Peygamber'in evine defnedilmesi) Resûlullahın hususiyetlerindendir.Nitekim Peygamberlerin öldükleri yerlere defn edilmeleri gerektiği rivayet edilmiştir. Hz. Peygamber'in evine defn edilmesinin kendine has olduğu gözönüne alınınca başkalarının bundan nehyedilmesi pek uzak bir anlayış olmasa gerektir. Çünkü evlere cenaze defnedilmeye devam edilmesi, oraları kabristan haline getirir ve kabristanda namaz kılmak da mekruhtur."
Evleri kabirlere çevirme konusunda ileri sürülen bu görüşlerden en çok rağbet göreni birinci maddede ifâde edilendir.[2249][563]

Bazı Hükümler

1. Nafile namazları evlerde kılmak müstehabtır.
2. Kabristanlar namaz kılma yen değildir. Bu konuda "Namaz kılınması caiz olmayan yerlerde namazdan men"[2250][564] başlığım şıyan bâb'ta bilgi verilmiştir.
3. Evlere cenaze defnedilmesi uygun değildir.[2251][565]

1044. ...Zeyd b. Sabit (r.a.)'den; Hz. Peygamber (s.a.)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "Farz müstesna, kişinin evinde kıldığı namaz, benim şu mescidimde kıldığı namazdan daha efdâldir."[2252][566]

Açıklama

Bu hadis-i şerif, farzların dışındaki bütün namazların evde kılınmasının, Mescid-i Nebevi, Mescid-i Haram ve Mescid-i Aksa gibi fazileti olan mescidlerde kılınmasından bile daha efdal olduğunu gösterir. Çünkü evde kimsenin haberi olmadan, riyadan uzak olarak kılınan namaz ihlâsa daha

yakındır. Farz namazların ise, erkekler için cemaatle kılınması bazı âlimlere göre sünnet-i müekkede bazılarına göre, vâcibtir. Farz namazda cemaati terk eden erkekler için Hz. Peygamberin pek katı tarizleri vardır.[2253][567]
Kadınlar için efdal olan ise, hem farz hem de nafile namazlarını kendi evlerinde kılmalarıdır. Gerçi farzlar için cemaate çıkmaları caizdir. Fakat evlerinde kılmaları onlar için esas olan gizlenmeye daha muvafık ve fitneden daha uzaktır.
Ebû Dâvûd nafileleri evde kılma konusunda iki hadis nakletmiştir. Aslında bu konuda daha başka hadisler de vardır. Aşağıya tercemesini nakledeceğimiz hadisler bunlardandır.
tbn Mes'ud'dan rivayet edilmiştir, dedi ki: Resûlullah'a "Evimde kıldığım namaz mı, yoksa mescitte kıldığım namaz mı.daha efdaldır?" diye sordum.
“Benim evimin mescide ne kadar yakın olduğunu görmüyor musun? Buna rağmen namazı evinde kılmak bana mescitte kılmaktan daha sevimlidir, fakat fara olursa müstesna" cevabını verdi.[2254][568]
Ebu Musa'dan rivayet edilmiştir: Iraklılardan bir grup Hz. Ömer'in yanına gelmek için yola çıktılar. Onun huzuruna geldiklerinde "kişinin evinde kıldığı namazı" sordular. Ömer:
"Bunu Resûlullah'a ben de sordum: "Kişinin evinde kıldığı namaz nur-dur, öyleyse evlerinizi nurlandırımz" buyurdu" karşılığını verdi.
Enes (r.a.)'den Resûlullah (s.a.)'ın şöyle buyurduğu rivayet edilmiştir: "-Namazlarınızın bir kısmıyla evlerinize ikramda bulununuz"[2255][569]
Ashabdan birisi merfü' olarak şöyle rivayet etmiştir: -"Bir kimsenin evinde kıldığı namaz insanların kendisini göreceği yerde kıldığı namaza nisbetle, nafile karşısında farz gibidir."[2256][570]

199 - 200. Kıbleden Başka Yöne Namaz Kılan Ve Sonra Bunu Fark Eden (Ne Yapmalıdır?)

1045. ...Enes (b. Mâlik)'den rivayet edildiğine göre Peygamber (s.a.) ve ashabı, Beyt-i Makdis tarafına namaz kılıyorlardı: "Yüzünü Mescid-i Haram tarafına çevir, nerede olursanız olun yüzünüzü onun tarafına çevirin.”[2257][571] (mealindeki) âyet-i kerime nazil olunca, Benû Selime'den bir adam gelip onlar (Kübalılar) Beyt-i Makdis'e doğru sabah namazının

rüku'unda iken; -iki defa- "dikkat edin! Kıble Kabe tarafına çevrildi" diye seslendi. Cemaat da rükû halinde iken, Kabe tarafına döndü.[2258][572]

Açıklama

Hz. Enes'ten rivayet edilen bu haber, ilk defa kıblenin değişmesi ile alâkalıdır.Haberin konu ile münâsebeti Kübalıların kıblenin değiştiğini bilmedikleri için Mescid-i Aksa'ya karşı namaz kılmaları ve bunu öğrenince derhal Kabe istikâmetine dönüp namazlarını tamamlamaları, iade etmemeleridir.

Hz. Peygamber Mekke'de iken (ulemâ arasında ihtilaflı olmakla beraber) esah olan görüşe göre, Kabe'ye doğru namaz kılıyor fakat Mescid-i Aksa'yı da arkasına almıyordu. Yani yönü hem Kabe'ye hem de Mescid-i Aksa tarafına dönük oluyordu. Medine'ye hicret edince, her iki mescidi önüne alma imkânı ortadan kalktı. Çünkü Medine, Mekke ile Kudüs arasında bulunuyordu. Bu durum karşısında Hz. Peygamber Mescid-i Aksa'ya doğru namaz kılıyor ve mecburen Mescid-i Haram arkasında kalıyordu. Bu da Resûlullah'ın üzüntüsüne sebep oluyordu. Onun için Efendimiz kıblenin Kabe'ye çevrilmesini arzu ediyor, fakat vahy gelmediği için de kendisi kıbleyi değiştiremiyordu. Bu hal farklı rivayetlere göre, on üç, on altı veya on yedi ay devam etti. Bundan sonra kıblenin Mescid-i Aksâ'dan Mescid-i Haram'a değiştirildiğini bildiren yukarıda mealini verdiğimiz Bakara suresininin 144. âyet-i kerimesi nazil oldu ve Hz. Peygamber yönünü değiştirip Kabe'ye doğru namaz kılmaya başladı. Ancak Kübalıların bundan bir müddet haberleri olmadı. Bu müddetin ne kadar olduğuna dair bir şey bilmiyoruz.

Haberden anladığımıza göre, bir gün Kübalılar Mescid-i Aksa tarafına dönük bir vaziyette sabah namazının rüku'unda iken Selime oğullarından bir zat kendilerine gelip kıblenin değiştiğini, haber vermiştir. Haberde bu şahsın ismi açıklanmamıştır. Başka rivayetlerden istifâde ederek bunun Abbâd b. Nuheyk veya Abbâd b. Bişr el-Eşhelî olduğunu söyleyenler varsa da, bunların her ikisi de Benû Selime'den değildir. Halbuki üzerinde durduğumuz haberde kıblenin değiştiğini bildiren zatın benû Selime'den olduğu açıklanmaktadır. Buna göre, bu zatın ismi hakkında ileri sürülen görüşlerle Ebû Davud'un rivayeti arasında bir tezat ortaya çıkmaktadır.

Selime oğullarından, bir zât Kübalılara gelip de kıblenin değiştiğini bildirince, onlar oldukları halde tam ters dönmüşler ve arkalan Mescid-i Aksa, yönleri Mescid-i Haram'a gelecek bir duruma gelmiştir. Buna göre imamın ve varsa kadınların ya da erkeklerin yerlerini yürüyerek değiştirmiş olmaları gerekir. Öyle olmayıp da herkes olduğu yerde dönmüş olsa idi, kadınların en önde erkeklerin, onların arkasında, imamın da en arkada kalmış olması gerekirdi ki bu caiz değildir. O halde imamın ve kadınların veya erkeklerin yerlerini yürüyerek değiştirmiş olmalarını kabul etmek gerekir. Bu durumda da şu mesele karşımıza çıkar; yer değiştirmek için bu kadar yürüme amel-i kesîr (çok iş)dir. Amel-i kesîr de namazı bozar. Halbuki açıklamakta olduğumuz hadiste onların namazının bozulduğuna dair bir işaret olmadığı gibi, bu haberi duymamış olması mümkün olmayan Hz. Peygamber'den onların namazının fasit olduğuna dair bir beyân da vârid olmamıştır. Alimler akla gelmesi tabii olan bu soruya üç türlü cevap vermişlerdir:

1. Bu hadisenin namazda amel ve kelâm haram kılınmadan önce vuku-bulmuş olması muhtemeldir.

2. Zikredilen özel mazeretten dolayı bu hareket bağışlanmış olabilir.

3. Yön değiştirme bir anda olmamış, adımlar teker teker atılmıştır.

Hadis-i şerifin zahirinden, kıbleden başka bir yöne doğru namaza durup da hatasını namazda iken anlayan bir kimsenin hemen kıbleye yönelmesi ve namazının kalanını o şekilde tamamlamasının gerektiği anlaşılmaktadır. Vakti çıktıktan sonra kıble istikâmetinde hata ettiğini anlayan kimsenin de namazını iade etmeyeceği anlaşılmaktadır. Çünkü kıblenin değiştiğine dair olan ayet, Resûlullah ikindi namazım kılarken geldiğine göre, Kübalıların en azından akşam ve yatsı namazlarım yanlış istikâmete doğru kılmış olmaları gerekir. Haberde ise, onların namazlarını kaza ettiklerine dair bir işaret mevcut değildir.

Hanefîlerin kıblenin tayininde hata eden kimse hakkındaki görüşü yukarıda ifâdeye çalıştığımız esasa uygundur. Bunlara göre, kıblenin ne tarafa olduğunda şüphe edip de yanında soracak bir kimse bulunmayan bir müslü-man, kendi kendine kıbleyi araştıracak ve kanaatine göre hareket edecektir. Araştırma güneşe veya yıldızlara bakmakla, pusula ile veya başka yollarla olabilir. Bu şekilde araştırarak namazını kılan kimse, namazı bitince, kıbleden başka y$ne namaz kıldığım anlasa bir daha namazını iade etmez.

Kıblede tereddüt edip, yanında kıbleyi bilen bir kişi olduğu halde ona sormadan kendi araştırmasına göre namaz kılan kimsenin kanaati isabetli olur da kıbleye yöneldiği meydana çıkarsa namazı sahih, başka tarafa yöneldiği anlaşılırsa, fâsid olur.
Kıblede şüphe eden kimse hiç araştırmadan namaza başlayıp namaz esnasında yönünün kıble istikâmetinde olmadığını anlarsa, namazını iade eder. Fakat namazını bitirdikten sonra anlarsa artık iadesi gerekmez. Bu İmam-i A'zam'la Muhammed'e göredir. Ebû Yûsuf'a göre her iki halde de namazı iade eder.
Kıble hususunda şüphe edip araştıran fakat kendisinde hasıl olan kanaata zıt olan bir tarafa dönüp de namazını kılan kimse, kıldığı yön kıble bile olsa, namazını iade etmesi gerekir.
Şal illere göre müslüman kendi araştırma ve içtihadına göre kıbleyi tâyin edip o tarafa doğru namazını kılar. Namaz bittikten sonra yanılmış olabileceğini tahmin ederse, namazını iade etmez, fakat kesin olarak yanıldığını anlarsa namazını iade etmesi gerekir.[2259][573]

Bazı Hükümler

1. Başka bir hükmü nesheden bir nassın hükmü bir cemaate ulaşmadıkça onlar hakkında önceki hukum
geçerlidir.
2. Namazda olmayan bir kimsenin namazdaki birine bir şey haber vermesi veya öğretmesi caizdir.
3. Namaz hâricinden kendisine birşey öğretenin sözünü dinlemesi namaz kılanın namazını bozmaz.
4. Haber-i vahidi kabul ve onunla amel vâcibtir.
5. İlim yoluyla sabit olan birşeyin tek kişinin haberi ile neshi caizdir.Ancak bu devr-i saadete mahsustur.(Usül-u Fıkıhta kesin olan bir şeyin haber-i vahidle neshi caiz değildir).[2260][574]

Notlar

[←1]

[1] et-Tevbe (9), 103.

[←2]

[2] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/111-112.

[←3]

[3] el-Bakara (2), 43.

[←4]

[4] en-Nisâ (4); 103.

[←5]

[5] Buhârî, zekât 1, 63; Müslim, iman 29; Ebû Dâvûd, zekât 5; Nesâî, zekât 46; Tirmizî, zekât 6; Ibn Mâce, zekât 1; Ahmed b. Hanbel, 1,232.

[←6]

[6] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/112.

[←7]

[7] Tirmizi, salât 45.

[←8]

[8] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/112-113.

[←9]

[9] Buharı, mevakît 6; Tirmizî, edeb 80 ; Nesaî, salât 7.

[←10]

[10] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/113.

[←11]

[11] Talha b. Ubeydillah: Dünyada iken Cennetle müjdelenenlerdendİr. Islâmı kabul yönünden de sekizincidir. Resûlullah (s.a.) kendisini, Ebû Süfyan'ın kervanını gözetlemesi için Sa'îd b. Zeyd'le birlikte Şam'a göndermiş, bu yüzden Bedir Savaşında bulunamamıştır. Uhud Savaşına katılmış ve Resûlullah'ın yanında ölünceye kadar savaşmaya biat etmiştir. Mâlik b. Züheyr'in, Efendimiz'in yüzüne attığı oku, eli ile karşılamış ve küçük parmağı sakatlanmıştır. Uhud günü anıldığında Hz. Ebû Bekir "Bugün tümüyle Talha'nındır" derdi. Efendimiz, Hz. Talhâ'yı Mekke'de Zübeyf'le, Medine'de de Ebû ' Eyyub el-Ensârî ile kardeş ilan etmiştir. Talha Cemel Vak'asında (h. 36) Mervan'ın attığı bir okla şehid olmuştur. (Bilgi için bk. tbn Hişam, Siyre II, 80; İbn Sa'd Tabakât, III, 152-161; Ebû Nuaym Hüyetu'l-evliy», I, 87; Ibnu'1-Esir, Üsdu'l-gabe, III, 85-89; er-Riyadu'n-nadira, II, 249; Zehebi, A'lanuTn-nubelâ, I, 23-40", Ibn Hacer, el-İsâbe, II, 229; Anlsârî, Asr-ı Saadet (Ashab-ı Kiram), I, 386-399.

[←12]

[12] Buhârî, hıyel 3; iman 3; savm I; şehâdât 26; Müslim, iman 8-9; Nesâî, salât 4, siyam 1, iman 23; Muvatta', sefer 94; Dârimi, 208; Ahmed b. Hanbel, I, 162.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/113-115.

[←13]

[13] Muhammed (47), 8.

[←14]

[14] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/115-116.

[←15]

[15] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/116.

[←16]

[16] bk. Önceki hadisin kaynaklan.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/117.

[←17]

[17] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/117.

[←18]

[18] Tirmizî, salât 1: Ahmed b. Hanbel, I , 223, 354; III, 30.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/118-119.

[←19]

[19] Şerhu Meâni'l-Asâr, I, 175.

[←20]

[20] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/119-123.

[←21]

[21] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/123-124.

[←22]

[22] Bu cümleyi "söylediğini açıkla" manasına göre şeklinde okuyanlar da vardır.

[←23]

[23] Bu güneşin ışık ve ısısının mevcut olduğu zamandan kinayedir. Her şeyin gölgesi bir misli olduğunda güneş bu haldedir.

[←24]

[24] Zül-Huleyfe: Medine'ye altı mil uzaklıkta bir yerin adıdır. Medinelilerin mîkatıdır.

[←25]

[25] Buhârî, mevâkit 1; tbn Mâce, salât 1.

[←26]

[26] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/124-126.

[←27]

[27] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/126-127.

[←28]

[28] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/127-128.

[←29]

[29] Buradaki şüphe râvilerden birisine aittir.

[←30]

[30] Şüphe râvilerden birine aittir.

[←31]

[31] Bk. Buhârî, mevâkıt 1: Müslim, mesâcid 176; İbn Mace, salat 1: Tirmizî, mevâkît i; Nesâî, mevâkit 1, 24; Muvatta; vakt 3; Ahmed b. Hanbel, IV, 416-.V, 349.

[←32]

[32] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/128-129.

[←33]

[33] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/129-130.

[←34]

[34] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/130.

[←35]

[35] MüsIim, mesâcid 172; Nesâî, mevâkît 15; Ahmed b. Hanbel, II, 21. 213, 223, 232.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/130.

[←36]

[36] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/130-131.

[←37]

[37] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/131.

[←38]

[38] Buhârî, mevâkît II, 13, 18, 21; Müslim, mesâcid 233; Nesâî, mevâkît 15, 18.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/131-132.

[←39]

[39] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/132-133.

[←40]

[40] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/133.

[←41]

[41] Ebu Berze Nadle b. Ibcyd: İslâm'ı ilk kabul edenlerdendir. Hz. Peygamberle birlikte Mekke fethinde bulunmuş, önce Medine'de daha sonra da Basra'da ikâmet etmiş Neh-revân'da Hz. Ali'nin saflarında Haricîlere karşı harb etmiştir. Horasan savaşlarına da katılmıştır. Resülullah'tan 46 hadis rivayet etmiştir. Bunların altısı Müslim'de, dördü Buhârî'de mevcuttur, ikisinde Buhârî ve Müslim müttefiktir. Esah olan görüşe göre h. 65 senesinde Nişâbûr veya Basra'da vefat etmiştir. (Bilgi için bk. Ibn Sa'd, Tabakât, IV, 298; 9, 366; Buhârî, e t-Târih u'I-kebîr. VIII, 118; Ebû Nuaym, Hilyetu'l-evliyâ II, 32; Hatîb, Tarihu Bagdfid, I, 182; lbnu'1-Esir, Üsdü'1-ğabe, II, 93; III, 268; V, 19, 146; Zchebî A'lâmu'n-nubelâ, III, 40-43; Ibn Hacer, el-İsâbe III, 556-557; Tehzîbu't-Tehzib, X, 446; Ansarî, Asr-ı Saadet (Ashab-i kiram), II, 488-489).

[←42]

[42] Bu cümlenin tercemesi hususunda açıklama bölümüne müracaat edilmelidir.

[←43]

[43] Buhârî, mevâkıt 11, 39; Müsüm, mesâcid 235; Nesâî, mevâkît 2, 16, 20.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/133-134.

[←44]

[44] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/134-135.

[←45]

[45] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/136.

[←46]

[46] Nesaî, tatb'ik 33.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/136.

[←47]

[47] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/136-137.

[←48]

[48] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/137.

[←49]

[49] Nesâî, mevâkıt, 6.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/137.

[←50]

[50] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/138.

[←51]

[51] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/138.

[←52]

[52] Buhârî, mevâkît, 9, 10; ezan 18; Müslim, mesâcid 180, 181, 183, 184, 186; Tirmizî, mevâkît 7; Nesâî, mevâkît 5; Ahmed b. Hanbel, II, 29, 238, 256, 266, 285, 318.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/138-139.

[←53]

[53] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/139-140.

[←54]

[54] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/140.

[←55]

[55] bk. Bir önceki hadisin kaynakları.

[←56]

[56] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/141.

[←57]

[57] Câbir b. Semure Ashabtandır. Hz. Peygamber'den yüz kırk altı hadis rivayet etmiştir. Bunlardan ikisini Buharî ve Müslim müştereken rivayet etmiştir. Ayrıca sadece Müslim'de yirmi altı rivayeti vardır. Sa'd b. Ebî Vakkâs, Hz. Ömer, Hz. Ali, Ebû Eyyüb (r. an-hüm) gibi büyük sahâbîlerden de hadis rivayet etmiştir. Babasından yaptığı rivayetler de vardır. H. 72 veya 73 senesinde Kûfe'de veât etmiştir. (Bilgi için bk. İbn Sa'd, Taba-kât, VI, 24; Buhârî, et-Târihuıl-kebîr, II, 205; Hatib, Tarihu Bağda d, I, 186; İbnu'l-Esîr, Üsdu'I-ğâbe, I, 254; Zehebî, A'lâmu'n-nubelfi, III, 186-188, İbn Hacer, el-İsâbe, I, 212; Tehzibul-Tehzib, II, 39; îbnu'I-limâd, Şezerâtu'z-zeheb, I, 74).

[←58]

[58] Müslim, mesâcid 160; ibn Mace, salât 3; Ahmed b. Hanbel, V, 91, 106. Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/141.

[←59]

[59] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/142.

[←60]

[60] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/142.

[←61]

[61] Buhârî, mevâkit, B, 18, 21; i'tisam 16; Müslim, mesâcid 176, 193, 233; Nesâî, mevâkît 8, 12, 1"5, 18; Ibn Mâce, salât 1, 5; Tirmizî, salât 1; Ahmed b. Hanbel, III , 131, 184, 209, 214, 217.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/142.

[←62]

[62] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/142-143.

[←63]

[63] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/143.

[←64]

[64] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/144.

[←65]

[65] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/144.

[←66]

[66] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/144.

[←67]

[67] Buhârî, mevâkît 1, 13; Müslim, mesâcid 167, 169, Nesâî, mevâkît 8; İbn Mâce, salât. 5 (benzeri); Tirmizî salât 6; Muvatta', salât 2.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/144.

[←68]

[68] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/144-145.

[←69]

[69] Ali b. Şeybân Yemâmelidir. Benû Hanîfe'den Resûlullah (s.a.)a gelen heyetin içinde idi. Bazı rivayetleri Buhârî (Edebü'l-Mufred'de) Ebû Dâvûd, İbn Mâce ve İbn Hüzeyme tarafından nakledilmiştir. (Bilgi için bk. Ibnu'1-Esir, Üsdu't-ğabe, IV, 90-91; ibn Hacer, el-tsâbe, II, 507).

[←70]

[70] Bu hadisi sadece Ebû Dâvud rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/145.

[←71]

[71] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/145-146.

[←72]

[72] Buhârî, Cihâd 98, meğazî 39; Müslim mesâcid 202 ?0fi: Tirmizî, tefsir-i sflre(2), 31; İbn Mâce, salât 6; Nesâî, salât 14, Ahmed b. Hanbe!, I, 79, 113, 122. '26, 135, 137, İ46, 150, 152, 404, 456.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/146.

[←73]

[73] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/146-148.

[←74]

[74] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/148.

[←75]

[75] Ebu Yûnus; İbn- Sa'd bu zatı ikinci tabaka içerisinde zikreder. İbn Hibbân da "sikalardandır" der. Müslim'de ve Sünen'lerde iki hadisi vardır. (Bilgi için bk. Ibnu'l-Kayserânî, el-Cem' beyne ricali's-Sahihayn, II, 601).

[←76]

[76] el-Bakara(2), 238.

[←77]

[77] Müslim, Mesâcid 207; Nesâî, salât 14; Vesâyâ 4; Tirmizî, tefsirü sûre 3, 29; Muvattâ', cemaa 25, 26; Ahmed b. Hanbel, VI 73, 178.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/148-149.

[←78]

[78] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/149.

[←79]

[79] Zeyd b. Sabit: Ensârdan olup Neccâr oğullarına mensuptur. Efendimiz Medine'ye hic ret ettiklerinde, on bir yaşında idi. Ashabın en âlimlerindendi. Şâ'bî, kendisi için "ferâ-iz ve Kur'an'da üstündü" der. Kabre konulduğunda, Ibn Abbas: "İlmin nasıl gittiğini görmek isteyen varsa, işte ilim böyle gider. Vallahi bugün çok ilim defnedildi, Ebû Hureyre de: "Bugün ümmetin en bilgini öldü, umarım Allah ona İbn Abbâs'ı halef kılar" demiştir. Zeyd b. Sabit, Resûlullah'tan doksan uç hadis rivayet etmiştir.

Bunlardan beşi Buhârî ve Müslim'de, dördü sadece Buharî'de, biri de yalnızca Müslim'de mevcuttur. (Bilgi için bk. Ibn Sa'd, Tabakât, II, 358; Buhârî, et-Târihu'1-kebir, III, 380-381; Ibn Ebî Hatim, el-Cerh ve't-ta'dil III, 558; tbnu'1-Esir, Üsdu'J-gabe, II, 278; Zehebî, A'lâmu'n-nuUelâ, II, 426 - 441: Ibn Hacer, el-İsâbe, I, 561 - 562; Tehzîbu't-Tehzib, III, 399; lbnu'1-îmad, Şezerâiu'z-zeheb I, 54, 62; Ansarî, Asr-ı Saadet (Ashâb-ı kiram), III, 405 - 424.)

[←80]

[80] Ahmed b. Hanbel, V, 183.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/149-150.

[←81]

[81] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/150.

[←82]

[82] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/150.

[←83]

[83] Buhârî, mevâkît, 28; Müslim, mesâcid 165; İbn Mâce, salât 11, Nesâî, mevâkît 11, 28; Tirmizî, mevâkît 23; Dânmî, salât 22; Ahmed b. Hanbcl, II, 254, 282 muvatta, salât 5.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/150-151.

[←84]

[84] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/151-152.

[←85]

[85] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/152.

[←86]

[86] Şüphe râvilerden birine aittir.

[←87]

[87] Şüphe râvilerden birine aittir.

[←88]

[88] Müslim, mesâcid 195; Nesâî, mevâkît 9; Tirmizî, mevâkît 65; muvatta, kur'ân 46; Ah-med b. Hanbel, III, İ49, 185.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/153.

[←89]

[89] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/153-154.

[←90]

[90] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/154.

[←91]

[91] Buhârî, mevâkît, 14; menâkıb 25; Müslim, mesâcid 200, 201; fiten 11; Nesâî, salat 17; mevâkît 9; Tirmizî, mevâkît 14; İbn Mâce, salât 6; Dârimî, salât 27; muvatta', vukût's-salat, 21, Ahmed b. Hanbel, II / 8, 13, 27, 48, 54, 64, 75, 76, 102, 134, 145, 148.

[←92]

[92] Buhârî, mevâkît, 14; menâkıb 25; Müslim, mesâcid 200, 201; fiten 11; Nesâî, salat 17; mevâkît 9; Tirmizî, mevâkît 14; İbn Mâce, salât 6; Dârimî, salât 27; muvatta', vukût's-salat, 21, Ahmed b. Hanbel, II / 8, 13, 27, 48, 54, 64, 75, 76, 102, 134, 145, 148.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/154-155.

[←93]

[93] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/155.

[←94]

[94] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/155.

[←95]

[95] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/155.

[←96]

[96] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/156.

[←97]

[97] Buhârî, salât 18; Müslim, mesâcid 217; İbn Mâce, salât 7.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/156.

[←98]

[98] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/156.

[←99]

[99] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/156.

[←100]

[100] Seleme b. el-Ekvâ': Meşhur sahâbilerdendir. Rıdvan biatinde bulunmuş ve Efendimize uç kere biat etmiştir. Son derece cesurdu. İyi ok atar ve ata binerdi. Resûlullah (s.a.)'dan yetmişyedi hadis rivayet etmiştir. Buhârî ve Müslim bunların on altısında müttefiktir. Ayrıca Müstakil olarak Buhârî'de beş, Müslim'de de yedi rivayeti vardır. (Bilgi İçin bk. İbn Sa'd, Tabakât, IV, 305; Buhârî, et-Tarihu'1-kebir, IV, 69; Îbnu'l-Kayserânî, el-Cem' beyne ricâli's-sahihayn, I, 190; îbnu'l Esir, Üsdu'l-ğâbe II, 423; Zehebî, A'laraıTn-nubelâ, III, 326-331; tbn Hacer, el-Isâbe, 66-67; TehzibıTt-Tehzib, IV, 150; tbnu'1-lmâd, Şezerâtu'z-zeheb, I, 81; Ansârî, Asr-i Saadet (Ashâb-ı Kiram), II, 423-429.

[←101]

[101] Buhârî, mevâkît 18; Müslim, mesâcid 216; Tirmizî, mevâkit 8; İbn Mâce, salât 7; Dârimî, salât 16; Ahmed b. Hanbel. IV, 45.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/156-157.

[←102]

[102] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/157.

[←103]

[103] Şüphe râvüerden birine aittir.

[←104]

[104] İbn Mâce, salât 7, Ahmed b. Hanbel, IV, 147; V, 417, 422; İbn Huzeyme, Sahîb, I, 174-175, Hâkim, el-Müstedrek, I, 190.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/157-158.

[←105]

[105] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/158.

[←106]

[106] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/158.

[←107]
[107] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/158.

[←108]

[108] Nu'mân b. Beşîr b. Sa'd b, Sa'lebe: Ensârdandır ve Hazrec kabilesindendir. Hz. Peygamber (sallellahü aleyhi ve sellem) Medine'ye teşrif ettikten sonra Ensar'dan Medine'de dünyaya gelen ilk çocuk olmuştur. Hicretin 2'nci senesinde doğmuştur.

Efendimizden yüz yirmi dört hadis rivayet etmiştir. Bunlardan beşi müttefekün aleyh tir. Ayrıca Buhârî'de bir, Müslim'de de dört rivayeti vardır. H. 64 veya 66 yılında Halid b. Hâlidd adında biri tarafından Öldürülmüştür. (Bilgi için bk. İbn Sa'd, Tabakât, VI, 53; Buhârî, el-Târihu'l-kebîr, VIII, 75; tbn Ebî Hatim, el-Cerb ve't-ta'dfl, VIII, 444; İbnu'1-Esîr Üsdu'l-gfibe, V, 326; Zehebî, A'lâmu'n-mıbelâ, III, 411-4I2;"lbn Hacer, el-İsâbe, III, 559; Tehzibu't-Tehzîb, X, 447; Ibnu'1-İmâd, Şezerâtu'z-zeheb, I, 72).

[←109]

[109] Tirmizî, salât 9; Nesâî, mevâkît 19; Dârimî, salât 18.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/158-159.

[←110]

[110] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/159.

[←111]

[111] Müslim, mesâcid 220; Nesâî, mevâkît 21.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/159-160.

[←112]

[112] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/160.

[←113]

[113] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/160.

[←114]

[114] Kutûb-i Sitte müelliflerinden sadece Ebû Dâvud rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/161.

[←115]

[115] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/161.

[←116]

[116] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/161.

[←117]

[117] Nesâî, mevâkit 21; tbn Mâce, salat 89; Ahmed b. Hanbel, III, 5.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/161-162.

[←118]

[118] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/162-163.

[←119]

[119] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/163.

[←120]

[120] Buhârî, salat 13, mevâkît 27; Müslim, mesâcid 230, 231, 232; Tirmizî, mevâkît 2; Nesâî, mevâkît 21.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/163.

[←121]

[121] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/163-164.

[←122]

[122] Nitekim Hz. Aişe'nin rivayet ettiği hadisten bu konu anlaşılmaktadır.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/164.

[←123]

[123] Râfî' b. Hadîc b. Râfî: Ensârın Hazrec kulundandır. İlk önce Uhud daha sonra da Hendek gazalarına iştirak etmiştir. Efendimizden 78 hadis rivayet etmiştir. Şeyhân (Buhârî ve Müslim) bunların beşinde müttefiktir. Ayrıca Müslim'de üç rivayeti vardır. H. 73 veya 74'de vefat etmiştir. (Bilgi için bk. Buhârî, et-Târihu'1-kcbir, III, 299; Ibn Ebi Hatim, el-Cerh ve't-ta'dil, III, 479; İbnu'l-Kayserânî, el-Cem' beyne ricali's-sahîhayn, I, 139; lbnu'1-Esir, Üsdu'1-ğâbe, I, J51; Zehebî, A'lâmu'n-nubelâ, III, 181-183; tbn Ha-cer, el-İsâbe, I, 495; Tehzibu'J-Tehzib, III, 229; İbnu'l- İmâd, Şezerâtu'z-zeheb, I, 82; Ansârî, Asr-ı Saadet {Ashab-ı Kiram), III, 395-397).

[←124]

[124] Şüphe râvilerden birisine aittir.

[←125]

[125] Tirmizî, mevâkît 3 (Benzeri); Nesâî, mevâkit 27 (Benzeri); İbn Mâce, salât 2.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/165.

[←126]

[126] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/165.

[←127]

[127] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/166.

[←128]

[128] Abdullah b. Sunâbihî; Bu zâtın sahâbî olup olmadığı İhtilaflıdır, tbn Maîn Medine'lilerden bir sahâbî olduğunu söyler. Resûlullah'tan ve Ubâde b. Sâmit'den hadis rivayet etmiştir. (Bilgi için bk. Ibnu'1-Esir, Üsdu'1-ğâbe, III, 281-282).

[←129]

[129] Ebû Muhammed, Mes'ûd b. Evs b. Zeyd el-Ensârî'dir. Bedir ve Akabe'de bulunmuş tur. İbn Hibbân, Sahâbî olduğunu söyler. (Bilgi için bk. tbmı'1-Esîr, Üsdü'1-ğabe, V, 158; tbn Hacer, el-tsâbe, III, 522).

[←130]

[130] Ubâde b. es-Sâmit: Hazrec kabilesine mensuptur. Akabe biatinde hazır bulunanlardandır. Resûlullah (s.a.)ın bütün savaşlarına katılmış ve Rıdvan bey'atinde hazır bulunmuştur. Hz. Peygamber'den 181 hadis rivayet etmiştir. Buhârî ve Müslim bunların altısını müştereken, ayrıca her biri bir hadisini kitaplarına almışlardır. Buhârî, et-Tarihu's-Sağîr'inde Ubâde'nin Hz. Peygamber zamanında Kur'an-ı Kerim'i toplayanlardan olduğunu kayd eder. H. 34 yılında Şam'da 72 başında vefat etmiştir. (Bilgi için bk. îbn Sa'd, Tabakât, III, 546, 621; Buhârî, et-Târihu'1-kebir, VI, 92; tbn Ebî Hatim, el-Cerh ve't-ta'dîl, VI, 95; Îbnu'1-Esir, Üsdu'l-ğabe, III, 160; Zehebî A'lâmu'n-nubelâ, II, 5-11; tbn Hacer, el-tsâbe ; Tehzîbu't-Tehzîb, V, 111 -112, tbnu'1-tmâd, Şezerâtu'z-zeheb, I, 40, 62; Ansa-rî, Asr-ı Saadet, (Ashâb-ı Kiram), III, 473-480).

[←131]

[131] Nesâî, salât 6, b. İbn Mâce, ikâme 194;Dârimî, salât 208; Muvatta, salâtu'1-leyl, 14; Ahmed b. Hanbel, V, 315, 317.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/166-167.

[←132]

[132] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/167-168.

[←133]

[133] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/168.

[←134]

[134] Ümmü Ferve: Hz. Ebû Bekr'in baba bir kız kardeşidir. Hz. Ebû Bekir kendisini (Ümmü Ferve'yi) Eş'as b. Kays ile evlendirmiş ve bu evlilikten Muhammed b. Eş'as dünyaya gelmiştir. (Bilgi için bk. İbnu'1-Esir, Üsdu'1-ğâbe, VII, 377; Ibn Hacer, el-isâbe, IV, 483).

[←135]

[135] Tirmizî, mevâkıt, 15.

[←136]

[136] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/168-169.

[←137]

[137] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/169-170.

[←138]

[138] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/170.

[←139]

[139] Ahmed b. Hanbcl, IV, 344.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/170.

[←140]

[140] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/171.

[←141]

[141] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/171.

[←142]

[142] Umara b. Rueybe; Resûlullah'tan dokuz hadis rivayet etmiştir. Bunlann ikisi Müslim'in Sahih'inde mevcuttur. (Bilgi için bk. İbnu'1-Esir, Üsdu'1-ğâbe, IV, 138, İbn Hacer, el-Isâbe, II, 515).

[←143]

[143] Müslim salat 13, 21; mesâcid2I3, 214, Nesâî, salat 13, 21; Ahmed b. Hanbel IV, 136, 261.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/172.

[←144]

[144] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/172-173.

[←145]

[145] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/173.

[←146]

[146] Ebu'd-Derdâ, Uveymir b. Mâlik: Ensârın Hazrec kabilesindendir. Bedr günü müslüman olmuştur. Uhud gazasına iştirak etmiş ve Hz. Peygamber'in övgüsünü kazanmıştır. Kendisinden 179 hadis nakledilmiştir. Bunların ikisinde Buhârî ve Müslim müttefiktir. Ayrıca sadece Buhârî'de üç, Müslim'de de sekiz rivayeti vardır. Hz. Peygamber onu Avf b. Mâlik'le kardeş yapmıştır. Hz. Ömer'in emri İle Hz. Muâviye onu Şam'a kadı tayin etti. Menkıbe ve faziletlerine dair birçok rivayet bulunmaktadır. (Bilgi için bk. İbn Sa'd,' Tabakât, VII, 391-393; İbn Ebî Hatim, el-Cerh ve't-ta'dîl VII, 26-28; İbnu'1-Esîr, Üsdü'I-ğâbe, VI, 97; Zehebî, Tezkirem'1-huffaz, I, 24; A'lamıı'n-nubclâ. II, 335-353; İbn Ha-cer, el-İsâbe III, 45-46, Tehzibu't-Tehzib, VIII, 175-177, lbnu'1-fmad, Şezerâtu'z-zeheb, I, 39, 44; Ansârî, Asr-ı Saadet (Ashâb-ı Kiram) III, 254, 271).

[←147]

[147] Ahmed b. Hanbel, 1, 46; II, 362; V, 367.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/173-174.

[←148]

[148] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/174.

[←149]

[149] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/174-175.

[←150]

[150] 1bn Mâce, ikâme 194.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/175.

[←151]

[151] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/175.

[←152]

[152] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/175-176.

[←153]

[153] Şüphe ravilerden birine aittir.

[←154]

[154] Muslim, mesâcid 26, 236, 241, 243, 244; Tirmizî, mevâkît, 17; tbn Mâce, ikâme 150; cihâd 40; Nesâî, imame 55 Ahmed b. Hanbel, I, 400, 409, 455, 459; III, 445, 446, V,168, 169, 314, 315, 329, VI 7.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/176.

[←155]

[155] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/176-177.

[←156]

[156] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/177.

[←157]

[157] Muslim, mesâcid 26 (benzeri); îbn Mâce, ikâme 150; Ahmed, Hanbel IV, 124; V, 232.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/177-178.

[←158]

[158] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/178.

[←159]

[159] lbn Mâce, ikâme 150; Ahmed b. Hanbel, V, 314, 315, 329, VI; 7.

[←160]

[160] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/178-179.

[←161]

[161] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/179.

[←162]

[162] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/179-180.

[←163]

[163] Kabisa b. Vakkas: Basrahlardan sayılır. Buhârî'nin dediğine göre, sahabîdir. Zehebî,kendisinden sadece bu hadisin rivayet edildiğini söyler. (Bilgi için bk. İbnu'1-Esîr, Üsdu'lğabe, IV, 384 - 385; İbn Hacer, el-İsâbe, III, 223).

[←164]

[164] Müslim, mesacid 26, 238, 241, 243, 244; Nesâî, imame, 55; tbn Mâce, ikâme 150; cihad40; Ahmed b. Hanbel, I, 400, 409, 455, 459; III, 445, 446; V, 168, 169, 314, 315, 329;VI, 7.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/180.

[←165]

[165] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/180.

[←166]

[166] Tâhâ (20), 14, Âyet-i kerime, "Li'z-zikrâ" şeklinde hadis-i şerifte harekelidir. Ancak bu kıraat şazdır. Meşhur oİan kıraat "Beni hatırlamak için namaz kıl" şeklindedir.

[←167]

[167] Müslim, mesâcid 309; Nesâî, mevâkît 52, 54; Tirmizî: tefsir Sûre (20) 1; tbn Mâce, salât 10.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/181-182.

[←168]

[168] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/182-183.

[←169]

[169] el-CunTa(62), 9.

[←170]

[170] el-Mâide(5), 58.

[←171]

[171] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/183-185.

[←172]

[172] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/185-186.

[←173]

[173] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/186.

[←174]

[174] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/186-187.

[←175]

[175] Müslim,mesacit 311; Nesâî, mevâkit 53; tbn Mâce, salat 10; Tirmizî mevakİt 16; Ahmed b. Hanbel.V, 298.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/187-188.

[←176]

[176] el-Kehf (18), 10.

[←177]

[177] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/188-189

[←178]

[178] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/189-190.

[←179]

[179] Efendimiz Ebû Katâde için, "Süvarilerimizin en hayırlısı Ebû Katâde'dir" buyurduğu için bu lâkapla meşhur olmuştur.

[←180]

[180] İbn Reslân, bu kelimenin "kamet etme" manasında olduğunu söyleyenlerin de bulunduğunu haber vermektedir.

[←181]

[181] Dârimî, siyer 12; Ahmed b. Hanbel, V, 299, 300.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/190-191.

[←182]

[182] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/191-192.

[←183]

[183] bk. Buhârî, mevâkît 35; tevhîd 31; Nesâi, imame 47; Ahmed b. Hanbel, V, 307.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/192.

[←184]

[184] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/192-193.

[←185]

[185] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/193-194.

[←186]

[186] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/194.

[←187]

[187] Müslim, mesâcid 311; Tirmizî, mevâkît, 16; Nesaî, mevâkît 53.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/194.

[←188]

[188] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/194-95.

[←189]

[189] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/195.

[←190]

[190] Buhâri, mevakit 37; Müslim, mesacid 309, 314, 316; Nesâî, mevakit 52,-54; İbn Mâce, salat 10, 11, 26; ikâmet 122; Tirmizî, salat 16, 17; Muvatta',vukûtu's-salat 25; Ahmed b. Hanbel, 111,31, 44.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/194-195.

[←191]

[191] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/195.

[←192]

[192] Ancak şunu belirtelim ki; çeşitli hileler yapılarak fakirlere verilmesi gereken miktar - maalesef - çoğu kere hak sahibi sayılamayacak kimselerin, hatta imam ve müezzinlerin, ya da bir takım cenaze merasimi ifâ edenlerin eline geçmektedir. Bilinmelidir kî, tslâm dini bu tur nahoş uygulamalardan münezzehtir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/195-196.

[←193]

[193] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/196.

[←194]

[194] tmrân b. Husayn Ebû Nuceyd el-Huzal; Hayber'in fethi yılında Müslüman olmuştur. Sahabİlerin ileri gelenlerindendir. Fazıl ve fakih bir zat idi. İbn Sa'd, meleklerin îmrân b. Husayn ile musafaha edip kendisine selâm verdiklerini, İbn Abdi'1-berr de, Basralıla-rın onun hakkında "Hafaza meleklerini görür ve onlarla konuşur" dediklerini söyler. Hz. Peygamber'den 180 hadîs rivayet etmiştir. Bunların sekizi müttefekun aleyhtir. Ayrıca Buhârî'de dört, Müslim'de dokuz rivayeti vardır. H. 52 senesinde vefat etmiştir. (Bilgi için bk. İbn Sa'd, Tabakât, IV, 287; Buharı, et-Târîh'ui-kebir, VI, 408; tbn Ebî Hatim, el-Cerh ve't-ta'dil, VI, 296; İbnu'l-Kayserânî, el-Cem' beyne ricali's-Sabihayn, I, 388; İbnu'1-Esir, Üsdu'l-ğabe, IV, 281; Zehebî, A'lâmu'n-nubelâ, II, 508 - 512; ibn Hacer, el-tsâbe, III, 26 - 27; Tehzibu't-Tehzîb, VIII, 125 -126, tbnu'1-tmâd, Şerezâtu'z-zeheb, I, 62).

[←195]

[195] Müslim, mesâcid 312.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/196-197.

[←196]

[196] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/197.

[←197]

[197] Amr b. Umeyye ed-Damrî; Meşhur bir sahabidir, Müşrikler Uhud'dan ayrıldıkları za man Müslüman olmuştur. Gayet cesur idi. İlk katıldığı sefer, Bi'rü Maûne olmuştur. Hz. Peygamber'den 20 hadis rivayet etmiştir. Bir rivayetinde Buhârî ve Müslim müttefiktir. Ayrıca Buhârî'de bir başka rivayeti vardır. Muaviye (r.a.)ın hilâfeti esnasında Medine'de vefat etmiştir. (Bilgi için bk. İbn Sa'd, Tabakât, IV, 248; Buhârî, et-Târihu'1-kebîr, VI, 307; İbn Ebi Hatim, el-Cerh ve't-ta'dil VI, 220; tbnu'l-Kayserânî el-Cem' beyne ricâli's-Sahihayn, 1,362; îbmTl-Esir, 181; İbn Hacer, el-tsâbe, II, 524; Tehzibu't-Tehzib, VIII, 6).

[←198]

[198] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/197-198.

[←199]

[199] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/198.

[←200]

[200] Zûmihber el-Habeşî: Sahâbîdir. Bazı kaynaklardan isminin Zi Mihber değil Zü MİhmerH olduğu kaydedilir. Necâşî'nin erkek kardeşinin oğludur. Resûlullah aleyhisselâma hizmette bulunmuştur. Resulullaha elçi olarak geldi sonra Şam'a geçti ve orada vefat etti. (Bilgi için bk. Ibnu'1-Esir, Üsdıi'1-Ğâbe, H, 178 ; Ibn Hacer, el-İsâbe, I, 488).

[←201]

[201] Bu ifade Hz. Peygamberin suyu gayet az kullandığına işaret etmektedir.

[←202]

[202] Bazı nüshalarda "sâlih" bazılarında da "subh" ve "Subeyh" şeklinde geçmektedir.

[←203]

[203] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/198-199.

[←204]

[204] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/199.

[←205]

[205] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/199.

[←206]

[206] Nesâî, mevâkît, 55.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/199-200.

[←207]

[207] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/200-202.

[←208]

[208] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/202.

[←209]

[209] Merfu' kısmı sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir. Mevkuf kısmını Buhârî ta'lıkan rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/202-203.

[←210]

[210] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/203-204.

[←211]

[211] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/204-205.

[←212]

[212] Nesâî, mesâcid 2; İbn Mâce, mesâcid 2; Dârimî, salât, 123; Ahmed b. Hanbel, III 134, 145, 152, 230, 283.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/205.

[←213]

[213] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/205.

[←214]

[214] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/205.

[←215]

[215] Osman b. Ebi'l-As Sakîf kabilesindendir. Bu kabileden Rasûlullaha gelen heyet içinde idi. Hz.Peygamber kendisini Taife âmil tayin etmiştir. Hz. Ebû Bekir de aynı vazifeden onu almamıştır. Hz. Ömer ise onu Umman ve Bahreyn'e âmil tayin etmiştir. Hz. Pey-gamber'den dokuz hadîs rivayet etmiştir. Hz. Muaviye'nin hilâfeti devrinde Basra'da vefat etmiştir.(Bilgi için bk. İbn Sa'd, Tabakaât, V, 508; lbnu'1-Esir, Üsdü'1-ğabe, III, 579; Zehebî, A'lâmu'n-nubelâ, II, 374 - 375; Ibn Hacer, el-İsâbe, II, 460 ; Tehzibu't-Tehzib, VII, 128 - 129, İbnu'l-limâd, Şezerâtu'z-zeheb, I, 36).

[←216]

[216] İbn Mâce, mesacid 3.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/205-206.

[←217]

[217] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/206.

[←218]

[218] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/206.

[←219]

[219] Buhârî, salât, 62; Ahmed b. Hanbel, II, 130.

[←220]

[220] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/206-207.

[←221]

[221] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/207-209.

[←222]

[222] Sadece Ebu Davud rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/209.

[←223]

[223] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/209-210.

[←224]

[224] Arap şiirinde bir aruz veznidir. Bazı âlimler bunun şiir değil secİ'Ii bir söz olduğunu söylerler.

[←225]

[225] Buhârî, salât, 48; Buyû'lı; vesâyâ, 27, 30, 34; Medine 1; Menâkibu'l-Ensâr, 46; Müslim, mesâcid 9; Nesâî, mesâcid 12; Ahmed b. Hanbel, III, 118, 163, 212, 244.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/210-211.

[←226]

[226] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/211-212.

[←227]

[227] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/212-214.

[←228]

[228] Yâsîn (36), 69.

[←229]

[229] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/214.

[←230]

[230] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/214-215.

[←231]

[231] bk. önceki hadisin kaynakları.

[←232]

[232] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/215-216.

[←233]

[233] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/216.

[←234]

[234] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/216.

[←235]

[235] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/217.

[←236]

[236] Tirmizî, Cum'a 64; Ibn Mâce, Mesâcid 9; Ahmed b. Hanbel, IV 279.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/217.

[←237]

[237] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/217-218.

[←238]

[238] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/218.

[←239]

[239] Metindeki "mahallelerimizde veya evlerimizde" kelimesi, bazı nusnalarda "memleketimizde" şeklindedir. Ahmed b. Hanbel'in rivayeti bu şekildedir.

[←240]

[240] Ahmed b. Hanbel, V, 17. 371; Tirmizî, cum'a 64; Ibn Mâce, mesacid 8, 9.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/218.

[←241]

[241] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/219.

[←242]

[242] Hz. Meymûne, Sa'd'ın kızıdır. Hz. Peygamber (s.a.)in hizmetçisi idi. İbn Reslân, Meymûne'nin Ebû Dâvûd'da dört rivayeti olduğunu söylemiştir. Ayrıca, Tirmizî, Nesâî ve İbn Mâce'de de rivayetleri bulunmaktadır. (Bilgi için bk. lbnu'1-Esîr, Üsdu'1-ğabe, VII, 275; ibn Hacer, el-İsâbe, IV, 413 - 414.

[←243]

[243] İbn Mâce, İkâme 196; Ahmed b. Hanbel, VI, 463.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları 2/219.

[←244]

[244] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/219-220.

[←245]

[245] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/220.

[←246]

[246] Sadece Ebû Dâvud rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/220-221.

[←247]

[247] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/221.

[←248]

[248] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/221.

[←249]

[249] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/221.

[←250]

[250] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/222.

[←251]

[251] Sadece Ebû Dâvüd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/222.

[←252]

[252] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/222.

[←253]

[253] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/222-223.

[←254]

[254] Tirmizî, Sevâbü'l-Kur'ân 19.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/223.

[←255]

[255] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/223-225.

[←256]

[256] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/225.

[←257]

[257] Ebû Dâvûd, salât 53'de 571. hadis olarak tekrar edilmektedir.

[←258]

[258] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/225.

[←259]

[259] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/226.

[←260]

[260] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/226.

[←261]

[261] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/226-227.

[←262]

[262] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/227.

[←263]

[263] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/227.

[←264]

[264] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/227.

[←265]

[265] Ebû Humeyd; isminin Abdurrahman b. Sa'd, Abdurrahman b. Amr b. Sa'd ve Mun-zir b. Sa'd olduğuna dair görüşler vardır. Abbas b. Sehl b. Sa'd'in amcası olduğu söylenir. Uhud ve ondan sonraki gazvelere iştirak etmiştir. Resûlullah'dan 26 hadis rivayet etmiştir. Bunlardan uçu n.uttefekun aleyhtir. Ayrıca Buhârî ve Müslim'de münferiden birer rivayeti vardır. Muâviye'nİn hilâfetinin son günlerinde veya Yezîd'in ilk günlerinde vefat etmiştir. (Bilgi için bk. Ibn Ebî Hâlim, el-Ccrh ve't-ta'dîl, V, 237; İbnu'1-Esir, Üsdü'l-gabe, III, 453; Zehebî, A'lâmu'n-nubelâ, II, 481; îbn Hacer, el-İsâbe, IV, 46; Tehzibu't-Tehzîb.VI, 184; İbnu'I-Imâd,Şe;eerâtırz-zeheb,I, 65).

[←266]

[266] Ebû Useyd: Mâlik b. Rabî'a b. Beden, Bedr harbine katıldı. Hz. Peygamber (s.a.)den 28 hadis rivayet etmiştir. Bunlardan birisi müttefekun aleyhtir. Ayrıca mustakilen, Bu-hârî'de iki, Müslim'de bir rivayeti vardır. H.60 senesinde vefat etmiştir. Bedr'e iştirak eden sahabilerden en son vefat eden olduğu söylenir. Sonraki râviler, sahabi râvinin Ebû Humeyd mi, yoksa Ebû Useyd mî olduğunda şek etmişlerdir. Müslim'deki rivayet de burada olduğu gibidir. İbn Mâce bir rivayetinde seksiz olarak Ebû Humeyd'den diğer bir rivayetinde de "Ebû Humeyd ve Ebû Useyd diyorlar ki" şeklindedir. (Bilgi için bk. Ibn Sa'd, Tabakât, III, 557 - 558; Buhârî, et-Târihu'1-kebir, VII, 299; İbnu'l-Esîr, Üsdu'l-ğâbe, V, 23; Zehebî, A'Iâmu'n-nubelâ, II, 538 - 540: Ibn Hacer, el-İsâbe, 111,344: Tehzîbu't-Tehzîb,X, 15-16).

[←267]

[267] Müslim, müsâfirin 68; Nesâî, mesâcid 36; Ibn Mâce, mesâcid 13; Tirmizî, salât 117; Dârimî, isti'zân 56; Ahmed b. Hanbel, III, 497; V, 435.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/228.

[←268]

[268] el-Ahzâb (33), 56

[←269]

[269] İbn Mâce, mesâcid 13; Ahmed b. Hanbel, VI, 282, 283.

[←270]

[270] Tırmizî, salat, 117.

[←271]

[271] el-Cum'a (62), 10.

[←272]

[272] ez-Zuhruf (43), 32.

[←273]

[273] el-Bakara (2) 198.

[←274]

[274] el-Cum'a (62), 10.

[←275]

[275] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/229-230.

[←276]

[276] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/229.

[←277]

[277] Son cümle birinci nın failinin Ukbe olduğu gozonune alınarak terceme edilmiştir. Failin Hz. Peygamber'e râcî olması da muhtemeldir. Bu durumda bîr hazf söz konusudur. O zaman mâna; "Ukbe, hayır hadis bitmedi, tamamı şudur: ResuluNah (s.a.); mescide giren bunu söyleyince şeylan, günün geri kalanında da benden eminoldu der,buyurdu" şeklinde olur. Hadisi sadece Ebû Dâyûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/230-231.

[←278]

[278] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/231-232.

[←279]

[279] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/232.

[←280]

[280] Buhârî, teheccud 25; Müslim, musâfırîn 69, 70; Nesâî, mesâcıd 37; Tirmızî, mevâkît 118; İbn Mâce, ikâme 57.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/232.

[←281]

[281] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/232-234.

[←282]

[282] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/234.

[←283]

[283] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/234-235.

[←284]

[284] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/235.

[←285]

[285] Buhârî, ezan 30, 36; buyu 49; Müslim, mesâcid 273, 274, 275, 276; Nesâî, mesacid 40; Tirmizî, salât 128; Ibn Mâce.mescâcid 19; Dârimî, Salât 122; muvatta, sefer 51, 54; Ah-med b. Hanbel, 11,312, 486, 502.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/235.

[←286]

[286] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/235-236.

[←287]

[287] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/236.

[←288]

[288] Buhâri, salât 87; ezan 36; Müslim, mesâcid 274, 273; Ibn Mâce, mesâdd 14, 19.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/236.

[←289]

[289] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/237.

[←290]

[290] Bir önceki hadisin kaynakları.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/237.

[←291]

[291] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/237.

[←292]

[292] Sadece Ebû Dâvud rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/237-238.

[←293]

[293] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/238.

[←294]

[294] Müslim, mesâcid 79; İbn Mâce, mesâcid 11; Nesâî, mesâcid 25; Ahmed b. Hanbel, II, 349.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/238-239.

[←295]

[295] Tİrmİzî, büyü 76; Dârimi, salât 118.

[←296]

[296] Ebû Dâvûd, tatavvu 25; Ahmed b. Hanbel, III, 94.

[←297]

[297] İbn Mâce, mesâcid 5.

[←298]

[298] bk. Muvatta, nida 29; Ahmed b. Hanbel, II, 36, 67, 129, IV, 344.

[←299]

[299] bk. el-Menhel, IV, 89.

[←300]

[300] bk. aynı yer.

[←301]

[301] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/239-241.

[←302]

[302] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/241.

[←303]

[303] Müslim, mesâcid 56; Ahmed b. Hanbel, III, 289; V, 260.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/242.

[←304]

[304] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/242-243.

[←305]

[305] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/243.

[←306]

[306] Buhârî, salât 37; Müslim, mesâcid 55, 57; Tirmizî, cuma, 49; Dârimî, salât 116; Ahmed b. Hanbel.III, 232, 274, 277.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/243.

[←307]

[307] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/244.

[←308]

[308] Ahmed b. Hanbel, III, 109, 209, 234, 277.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/244.

[←309]

[309] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/244.

[←310]

[310] Ahmed b. Banbel.II, 260, 318, 324, 415, 471, 472, 532.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/244-245.

[←311]

[311] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/245.

[←312]

[312] Tank b. Abdillah : Kufeli'dir. Hz. Peygamberle görüşmüş ve ondan iki veya üç hadîs rivayet etmiştir. {Bilgi için bk. İbnu'1-Esîr, Üsdu'1-gâbc, III, 71; İbn Hacer, cl-İsâbe,II, 220).

[←313]

[313] Buradaki şek râvileden birine aittir.

[←314]

[314] Nesâî, tahâre 192; Tirmizî, cum'a 49; ibn Mâce, ikâmetü's-sala 61.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/245.

[←315]

[315] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/245-247.

[←316]

[316] bk. Buhârî,edeb75;el-'amelfi's-salât 12; Dârimî, salât 116,'Ahmed b. Hanbel, II, 6, 141.

[←317]

[317] Buhârî, salât 36; Müslim, mesacid 51, 52.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/247-248.

[←318]

[318] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/248-249.

[←319]

[319] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/249.

[←320]

[320] Buhân, salât 34, 36, 38,' Müslim, zuhd 74; Nesâî, mesâcid 32.

[←321]

[321] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/249-250.

[←322]

[322] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/250.

[←323]

[323] Bu zat, sahâbilerin meşhurlarından olmadığı veya sahabîliği hakkında ihtilâf edildiği için "Resûlullah'in ashabından" kaydı konulmuştur. (Bilgi için bk. İbnu'1-Esir, Üsdu'l-ğabe, II, 313 - 315; ibn Hacer, el-İsâbe, II, 10).

[←324]

[324] Sadece Ebû Davud rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/250-251.

[←325]

[325] el-Ahzâb (33), 57.

[←326]

[326] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/251.

[←327]

[327] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/251-252.

[←328]

[328] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/252.

[←329]

[329] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/252.

[←330]

[330] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/252.

[←331]

[331] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/252.

[←332]

[332] Vasile b. el-Eska': Sahâbidir. Tebûk seferinden önce müsluman olmuş ve Hz. Peygamberle birlikte bu sefere katılmıştır. Ehl-i Suffadandır. Hz. Peygamber'den 36 hadîs rivayet etmiştir. Buharı ve Müslim'de ayrı ayrı iki rivayeti vardır. H.85 senesinde 105 yaşında vefat etmiştşir. el-Menhel'de H. 83'de 78 yaşında vefat ettiği söylenmekte ise de, önceki tarih daha sıhhatlidir. Eğer Menhel'in dediği gibi olsaydı, Hz. Peygamber'in vefatında 5-6 yaşlarında olması icab ederdi. Bu yaş ise, ne sefere çıkmaya, ne de hadis rivayet etmeye uygundur. (Bilgi için bk. İbn Sa'd, Tabakât, VII, 407; Ibn Ebî Hatîm, el-Cerh ve't-ta'dfl, IX, 47; Ebu Nuaym, HilyetiTI-evliyâ, II, 21; Ibnu'l-Kayserânî, el-Cem' beyne ricali's-Sahîhayn, II, 544; Ibnu'1-Esîr, Üsdü'1-ğâbe, V, 428; Zehebî, A'lâmu'n-fıubelâ, III, 383-387; İbn Hacer, el-İsâbe, III, 626; TehzibıTt-Tehzîb, XI, 101; İbnu'1-Imâd, şezerâtu'z-zeheb, I, 95.)

[←333]

[333] Sadece Ebû Dâvüd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/253.

[←334]

[334] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/253.

[←335]

[335] İbn Tâb, Medıneli bir şahıstır. Bir hurma nevi onun ismine nisbet edilmekte idi. Resû-lullah'm elindeki çubuk o hurma çeşidinin salkımının sapından yapılmıştı.

[←336]

[336] Câbir, hâdiseyi anlatırken zikri geçen mescidde idi. Bu mescid Benî Seleme mescididir. "Mescidu Benî Haram" da denilir.

[←337]

[337] Müslim, zuhd 74.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/253-255.

[←338]

[338] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/255.

[←339]

[339] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/255-256.

[←340]

[340] Buhârî, ilim 6; Nesâî, sıyâm i; îbn Mâce, ikâme, 194.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/256-257.

[←341]

[341] Benî Bekir, Hz. Peygamberin süt dayılarının kabilesidir. Süt annesi Halime bu kabiledendir. Ibn îshâk'ın beyânına göre bu kabile H. 9 senesinde Huneyn savaşından sonra islâm'ı kabul etmiştir.

[←342]

[342] en-Nûr (24), 63.

[←343]

[343] Hadisin bu kısmının tercemesi Tecrîd-i Sarih'ten (I, 70-71) nakledilmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/257-259.

[←344]

[344] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/259.

[←345]

[345] bk. Buhârî, ilim 6.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/259-260.

[←346]

[346] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/260.

[←347]

[347] Müslim, hudûd 26.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/260.

[←348]

[348] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/261.

[←349]

[349] Buhârî, teyemmüm, 1, salât 56, enbiyâ, 40; Tirmizî, salât 119; Nesâî, ğusl 26, mesâcid 3, 42; İbn Mâce, tahâre 90; Dârimî, siyer 28.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/261.

[←350]

[350] Bezlu'I-mechûd, III, 336.

[←351]

[351] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/261-262.

[←352]

[352] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/262.

[←353]

[353] İbn Reslan, Hz. Ali'nin bu yolculuğunun Basra'ya olduğunu söyler.

[←354]

[354] Yalnız Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/263.

[←355]

[355] Bu haberleri, Ka'b b. Ahbâr vermektedir. İsrâiUyattan olması mümkündür.

[←356]

[356] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/263-265.

[←357]

[357] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/265.

[←358]

[358] ibn Mâce, mesâcid 4: tirmizî, salât 119; Ahmed b. Hanbel, V, 248, 256; Darimî, salât, 11. Tırmızî, bu hadis hakkında: "Bunda ızdırap var. Sufyân-ı Sevrî Amr b, Yahya'dan o da babası kanalıyla Resulullah'tah mursel olarak, Hammâd b. Seleme'de, amr b. Yahya'dan o babası kanalıyle Ebû Said'den O da Resûlullah'tan rivayet etmiştir. Sanki Sev-rî'nin Amr b. Yahya'dan onun da babasından yaptığı rivayet daha sahih ve sahihtir" der.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/265.

[←359]

[359] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/265-266.

[←360]

[360] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/266.

[←361]

[361] Müslim, hayz 97; Ebû Dâvûd, tahâre, 71; Ahmed b. Hanbel, IV, 150, 288, 352, V; 57, 92, 93, 98, 106.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/267.

[←362]

[362] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/267.

[←363]

[363] Sebra b. Ma'bid'dİr. Ibn Avsece b. Harmele b. Sebre b. Hadic el-Cuhenİ denilmektedir. İbn Hibbân, Rabî'nin babası Sebre b. Mabid ile Sebre b. Avsece'nin ayrı ayrı şahıslar olduğunu söyler. Bu zat, Resûîullah'dan 19 hadis rivayet etmiştir. Bunun rivayetlerinden Müslim'de bir tane vardır. Hz. Muâviye'nin hilâfeti esnasında vefat etmiştir. (Bilgi için bk. İbn Ebi Hatim, el-Cerh ve't-ta'dil, IV, 295| İbnu'l-Kayserânî, el-Cem' beyne ricâli's-Sahîhayn, I, 210; İbnu'1-Esir, Üsdu'1-ğâbe, 11, 325; İbn Hacer, el-İsâbe, II, 14).

[←364]

[364] Tirmİzî, mevâkît 182: Ahmed b. Hanbel II, 180; Dârimî, salât 141.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/267-268.

[←365]

[365] Tâhâ(20), 132

[←366]

[366] et-Tahrîm (66), 6.

[←367]

[367] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/268-269.

[←368]

[368] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/269-270.

[←369]

[369] Ahmed b. Hanbel, II, 180, 187.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/270.

[←370]

[370] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/270-271.

[←371]

[371] Şek   râviye aittir.

[←372]

[372] Ebû Dâvûd, libâs 34.

[←373]

[373] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/271.

[←374]

[374] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/271-272.

[←375]

[375] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/272.

[←376]

[376] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/272-273.

[←377]

[377] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

[←378]

[378] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/273-275.

[←379]

[379] bk. Buhârî, cihâd 102; ezan 6; Müslim, salât 9; Ebû Dâvûd, cihâd 91; Tirmızî, siyer 47; Dârimî, siyer 9; Ahmed b. Hanbel, III, 132, 159, 205, 229, 253.

[←380]

[380] bk. Tefsir-i Kurtubî, XVI, 31.

[←381]

[381] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/275-279.

[←382]

[382] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/279.

[←383]

[383] Abdullah b. Zeyd: Ebû Muhammed, Abdullah b. Zeyd b. Abdi rabbih b. Sa'lebe b. Zeyd el-Ensârî, el-Hazreci.

Akabe bey'alında musluman olan Abdullah Bedr'e ve diğer savaşlara iştirak etmiştir. Ezanı rüyasında gorduğu için kendisi Sâhibu'I-ezân diye bilinir.

Hz. Peygamberden hadis rivayet etmiştir. O'nun ezan hadisinden başka rivayeti olmadığı söylenirse de Ibn Hacer, onun rivayetlerini bir cüzde topladığını belirtir. Kendisinden oğlu Muhammed, Saİd b. el-Museyyeb, îbn Ebî Leylâ gibi zevat hadis rivayet etmişlerdir.

64 yaşındayken h. 32'de vefat etti. Cenaze namazını Hz. Osman kıldırdı. (Bilg i için bk. Ibn Sa'dTabakât, III, 536 - 537; tbn Ebî Hatim, el-Cerh ve't-ta'dil, V, 57; İbnu'I-Esir, Üsdu'1-gabe, IH, 247; zehebî.A'larau'n-nubelâ, II, 375-377, İbn Hacer, el-İsabe,II, 312, Tehzibıı't-Tebzîb; V, 223, 224; Ansarî, Asr-ı Saadet (Ashab-ı Kiram)III, 503 - 505.)

[←384]

[384]Tirmizî, mevâkît 25; Ibn Mâce, ezan 1; Dârimî, salât 3; Ahmed b. Hanbel, IV, 43.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/280-282.

[←385]

[385] el-Mâide (5), 82.

[←386]

[386] el-Menhel, III, 133; Mezâhibi erbaa, I, 312.

[←387]

[387] Ibn Nuceym, el-Bahr, I, 370.

[←388]

[388] Tecıid Tercemesi, II, 459.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/282-284.

[←389]

[389] Ebû Mahzûre el-Cumahî. H. 57 yılında vefat edinceye kadar Mescid-i Haram'da müezzinlik yapan Ebû Mahzûre'nin isminin Evs veya Sumeyr olduğuna dair iki ayrı rivayet bulunmaktadır. Kendisi Hz. Peygamberden hadis rivayet etmiştir. Ondan da eşi oğlu Abdulmelik, el-Esved b. Yezîd, Abdullah b. Muhayrîz ve İbn Ebî Muleyke gibi zevat hadis rivayet etmişlerdir. Rivayetleri Müslim'in Camii ve Sünen-i erbaa'da bulunmaktadır. Gür ve tatlı sesliydi. Kendisinden sonra Mescid-i Haram müezzinliğini çocukları ve torunları devam ettirmiştir. (Bilgi için bk. İbn Sa'd, Tabakât, V, 450; İbnu'1-Esir, Üsdu'l-gâbe, I, 150, V, 292; Zehebî, Alâmu'n^nubelâ, III, 117 - 119; İbn Hacer, eJ-tsâbe, IV, 176; Tehzibu't-Tehzîb, XII, 222; îbnu'Umad, ıŞezerâtu'z-zeheb, I, 65.).

[←390]

[390] Ahmed b. Hanbel, III, 408, 409.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/285-286.

[←391]

[391] bk. Tirmİzî, salât 26; Nesâî, ezan 3, 5; İbn Mâce, ezan 2.

[←392]

[392] bk. Abdurrahman el-Cezîrî, Kitabu'1-fıkh aile'l-mezfihibi'I-erba'a»!, 312 (Beyrut).

[←393]

[393] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/286-288.

[←394]

[394] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/288.

[←395]

[395] Nesâî, ezan 6.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/288-289.

[←396]

[396] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/289-290.

[←397]

[397] Nesâî, ezan 4; tbn Mâce, ezan 2.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/290-292.

[←398]

[398] İbn Ruşd, Bidâyetü'l-Müctehid (trc. A. Meylânî, IV, 153 - 154).

[←399]

[399] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/292-294.

[←400]

[400] Tirmizî, salât 26; Nesâî, ezan 3, 5; îbn Mâce, ezan 2.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/294-296.

[←401]

[401] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/296.

[←402]

[402] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/296-297.

[←403]

[403] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/297.

[←404]

[404] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/297-298.

[←405]

[405] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/298-300.

[←406]

[406] el-Bakara (2), 185.

[←407]

[407] el-Bakara(2), 187.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi,Şamil Yayınları: 2/300-303.

[←408]

[408] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/303.

[←409]

[409] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/304-305.

[←410]

[410] el-Bakara(2), 187.

[←411]

[411] el-Bakara(2), 185.

[←412]

[412] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/305-306.

[←413]

[413] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/306.

[←414]

[414] el-Bakara (2), 144.

[←415]

[415] el-Bakara(2), 184.

[←416]

[416] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/306-309.

[←417]

[417] el-Bakara (2), 144.

[←418]

[418] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/309-311.

[←419]

[419] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/311.

[←420]

[420] Buhârî, ezan 1-3; enbiya 50; Müslim, salât 2, 3, 5; Tirmizî, salât 27; Nesâî, ezan 2; İbn Mâce, ezan 6; Dârimî, salât 6; Ahmed b. Hanbel III, 103, 189.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/311-312.

[←421]

[421] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/312.

[←422]

[422] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/313.

[←423]

[423] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/313.

[←424]

[424] Nesâî, ezan 2, 28; bk. Buhârî, ezan 2; İbn Mâce, ezan 6; Dârimî, salât 6; Ahmed b. Hanbel II, 87; V, 232, 246.

[←425]

[425] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/311-314.

[←426]

[426] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/314-315.

[←427]

[427] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/315.

[←428]

[428] Nesâî, ezan 28.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/315.

[←429]

[429] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/316.

[←430]

[430] el-Kâsâni, bedâyiu's-sanâyi, I, 151.

[←431]

[431] Hâzimî el-t'tibâr, s.69; Koçkuzu, A.O. Hadiste nâsih-mensûh, s. 219.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/316-317.

[←432]

[432] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/317.

[←433]

[433] Tirmizî, salât 32; İbn Mâce, ezan 3; Ahmed b. Hanbel IV, 169.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/318.

[←434]

[434] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/318-319.

[←435]

[435] Buhârî, ezan 5; Nesâî, ezan 14; İbn Mâce, ezan 5; Ahmed b. Hanbel.II, 136, 266, 411, 429, 458, 461; IV, 284.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/319.

[←436]

[436] bk. Buhârî, ezan 5; tevhîd 56; bedü'1-hak 12; muvatta', nida 5.

[←437]

[437] el-Bakara (2), 74.

[←438]

[438] Hak Dini Kur âtı Dili, I, 389.

[←439]

[439] el-Isrâ (17), 44.

[←440]

[440] Hak Dini kuran Dili, V, 3181.

[←441]

[441] Bu hususta tafsilât için bk. Şifâ-i Şerîf, trc. F. Yavuz, I, 94-ßO8.

[←442]

[442] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/319-321.

[←443]

[443] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/321.

[←444]

[444] Buhârî, ezan 4; sehv 6; bedü'1-halk 11; Müslim, salat 16 -19; mesâcid 83; Nesaî, ezan 30; sehv 25; Dârimî, salât 174; muvatta', nida 6; Ahmed b. Hanbel, II, 313,460, 503, 522.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/321-322.

[←445]

[445] Müslim, salat 15.

[←446]

[446] Müslim, salât 18.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/322-323.

[←447]

[447] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/323.

[←448]

[448] Tirmizî, salât 39; Ahmed b. Hanbel, II, 232, 284, 378, 382, 419, 424, 461, 472, 514; V, 260; VI, 65.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/324.

[←449]

[449] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/324-325.

[←450]

[450] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/325.

[←451]

[451] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/325-326.

[←452]

[452] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/326.

[←453]

[453] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/326.

[←454]

[454] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/326-327.

[←455]

[455] Alûsî, Rûhu'l-MeânU, 102.

[←456]

[456] Buhârî, teheccüd 14.

[←457]

[457] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/327-328.

[←458]

[458] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/328.

[←459]

[459] Ebu Cûhayfe Vehb b. Ab d Ulah es-Suvâî.

Sığar-ı sahabedendir. Hz. Peygamberin vefatında buluğ çağında idi. Ibn Abbâs'ın akranmdandır. Hz. Peygamber, Alı ve Berâ'dan hadis rivayet etmiştir. Kendisinden de oğlu Avn b. Ebî Cuhayfe İsmail b. Ebİ Halıd ve Seleme b. Kuheyl gibi zevat hadis rivayet etmiştir. Hadisleri Kutub-u Sitte'de yer almıştır. H. 74 yılında vefat etmiştir. (Bilgi için bk. Ibn Sa'd, tabakat,VI, 63; Ibn Ebî Hatimel-Cerh ve't-ta'dil, IX, 221; Hatib, Tarihu Bağdad, I, 199; Ibnu'I-Esır, usdu'I-ğabe, V, 95, 107, Zehebî, A'lamıTn-mıbelâ, III, 202-203; Ibn Hacer, el-İSâbe, III, 642, Tehzibu't-Tehzib, XI, 164; Ibnu'1-lmad, Şezerâtu'z-Zeheb, I, 82.)

[←460]

[460] Buhârî, salât 17; cizye 16, menâkıb 23, libâs 42; Müslim, salât 249, 250; Ebû Dâvûd, edeb 84, 112; Tirnuzî, salât 30; Nesâî, menâsik 29; Ibn Mâce, ezan 3; Ahmed b. Han-bel I, 401; IV, 308: VI, 24, 341.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/328-329.

[←461]

[461] Şevkânî, NeylıTI-Evtar, II, 53.

[←462]

[462] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/330-331.

[←463]

[463] Tirmizî, salât 44; da'âvât 128.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/331.

[←464]

[464] el-Mutteki, Kenzu']-Ummal,II, 102.

[←465]

[465] Aynı eser, II, 103.

[←466]

[466] Aynı eser, II, 101.

[←467]

[467] bk. el-Aclûnî, Keşfu'1-hafâ, I, 202.

[←468]

[468] bk. Hak Dini Kur'ân Dili, IV, 2591.

[←469]

[469] Tirmizi, salât 44; deâvât 128.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/331-333.

[←470]

[470] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/333.

[←471]

[471] Buhâri, ezan 7; Müslim, salât 10; Tirmizî, mevâkît 40; Nesâî, ezan 33; İbn Mâce, ezan 4; muvâttâ', nida 2; Ahmed b. Hanbel, III, 6, 53, 78.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/334.

[←472]

[472] el-Cezîrî, el-Fıkh ala'l-Mezâhibi'l-erba'a, I, 317

[←473]

[473] Müslim, salât 9.

[←474]

[474] Davudoğlu, Ahmed; İbn Âbidin Tercemesi II, 91.

[←475]

[475] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/334-336.

[←476]

[476] Müslim, salât,ll, Nesâî, ezan 37; Tirmizî, menâkıb I, Ahmed b. Hanbel; II, 168, 265, 365; III, 83.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/336-337.

[←477]

[477] bk, 976 no'Iu hadis-i şerif.

[←478]

[478] Menbel, IV, 193.

[←479]

[479] Müslümanlıkta İbâdet Tarihi, s.63.

[←480]

[480] Buhârî, büyü' 83, meğâzî 12; Müslim, imân, 61; cuma 43; birr 109; İbn Mâce, mukaddime 7.

[←481]

[481] el-İsrâ (17), 79.

[←482]

[482] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/337-339.

[←483]

[483] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/340.

[←484]

[484] Ahmed b. HanbeUI, 172.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/340.

[←485]

[485] Müslim, salât 14.

[←486]

[486] el-Heysemî, Mecma'üz-ievâidsl, 326.

[←487]

[487] a.g.e., I, 327-328.

[←488]

[488] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/340-341.

[←489]

[489] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/342.

[←490]

[490] Müslim, salât, 13; Nesâî, ezan, 38; Tirmİzî, salât 42; tbn Mâce, ezan 4; Ebû Dâvûd, vitr 26; Dârimî, vesâyâ 4; Ahmed b. Hanbel, IV, 297, 303, 367.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/342.

[←491]

[491] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/342-343.

[←492]

[492] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/343-344.

[←493]

[493] bk. 522 numaralı hadis.

[←494]

[494] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/343-344.

[←495]

[495] Ömer b. et-Hattâb: Hz. Ömer (r.a.) Fil yılından 13 sene sonra doğmuştur. Kureyşlidir. Peygamberliğin altıncı senesi (616) 27 yaşında isen Hz. Peygamber'in huzuruna gelerek muslüman olmuştur. Hz.Peygamber'ın meşveret arkadaşı büyük kahraman, adalet, timsâlidir. Hz. Ebû Bekr'den sonra hilâfete seçilmiş, on sene altı ay vazife gördükten sonra 26 Zilhicce 23 H. Çarşamba günü sabah namazını kılarken bir köle tarafından hançerle yaralanıp uç gun yaşadıktan sonra 63 yaşında şehid olmuştur. Hz. Ömer devri İslâm'ın en parlak devirlerindendir. Zamanında bir taraftan ülkeler fethedilirken, diğer taraftan islâm devleti, sağlam temeller üzerine oturtulmuştur. Hz. Ömer cesaret ve kahramanlığı yanında ilmi ve adaleti ile de meşhurdur. Bir kere Hz. Peygambeı 'in verdiği hükme razı olmayan bir münafığın boynunu vurduğu için "el-Fârûk" (hak ile batılı güzelce ayıran) lakabıyla anılmıştır. Hz. Ömer'in adaleti hakkında Peygamberimiz (s.a.) "Allah hakkı Ömer'in diline ve kalbine koymuştur" buyurmuştur. Sağlığında cennetle mujdelenenlerdendir. Kızı Hz. Hafsa da Hz. Peygamberin hanımıdır. Hz. Ömer hadis naklinde çok sıkı davranırdı. Sahâbîlerin yanılıp yanlış şeyler rivayet etmesinden çekinirdi. Bunun için kendisi az: rivayeti tavsiye etmiştir. Hz. Peygamberden rivayet ettiği hadislerin toplamı 573'tür. (el-Menhel, I, 153-156)

[←496]

[496] Müslim, salât 12.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/345-346.

[←497]

[497] Fethu'l-Kaadİr, I, 170.

[←498]

[498] İbnü'n-Nüceym, el-Bahru'r-râik, I, 271.

[←499]

[499] İbn Âbidîn Tercemesi, II, 71.

[←500]

[500] M.Zih.ıî, Ni'met-i tslâm s.175.

[←501]

[501] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/346-347.

[←502]

[502] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/347.

[←503]

[503] Concordance'de bu baba numara verilmemiştir.

[←504]

[504] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/347-348.

[←505]

[505] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/348.

[←506]

[506] Buhârî, ezan 8; tefsir-i sure (17), 11; Tirmizi, salât 43; Nesâî, ezan 38; Ibn Mâce, ezan 4.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/348-349.

[←507]

[507] M. Zihnî Ni'met-i İslâm, s. 65.

[←508]

[508] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/349.

[←509]

[509] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/349-350.

[←510]

[510] Tirmizi, daevât 126.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/350.

[←511]

[511] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/350-351.

[←512]

[512] Müslim, salât 186; Tirmİzî, salâl 155; Nesâî, ezan 32. Ibn Mace, ezan 3; Ahnıed b. Hanbel, IV, 217.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/351.

[←513]

[513] el-Kâsânî, Bedâyiü's-sanayi,l)152.

[←514]

[514] Yûsuf (12), 104.

[←515]

[515] el-Kâsâni, Bedâyi, IV, 191.

[←516]

[516] Şevkânî Neylu'ly-Evtâr, 11,65; A.A. el-Benna, cl-Fethu'r-Rabbânî, III, 27.

[←517]

[517] el-Aynî, el-Binâye fi Şerhi'l-Hidâye, VII, 942.

[←518]

[518] Ssünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/351-354.

[←519]

[519] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/354.

[←520]

[520] Buhârî, ezan 11, 12, 13; savm 17; şehâdet 11; âhâd 1; Müslim, sıyâm, 36-38; Tirmizî, salât 35; Nesâî, ezan 9-10; Dârimî, salât 4; muvattâ' nida 14-15; Ahmed b. Hanbel, II, 9, 57, 62, 64, 73, 79, 107, 123.

[←521]

[521] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/354-355.

[←522]

[522] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/355.

[←523]

[523] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/355-356.

[←524]

[524] Sadece Ebû Dâvud rivayet etmiştir.

[←525]

[525] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/356-357.

[←526]

[526] Îbnü'l-Humam, Fethu'l-Kaadir, I 221.

[←527]

[527] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/357.

[←528]
[1] Müslim, salât 5.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/357-358.

[←529]

[2] bk. 595 no'lu hadis.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/358.

[←530]

[3] Müslim, mesâcid 258, 259; Tirmizî, mevakît 36; Nesâî, saat 40; tbn Mâce, ezan 7; Dâ-rimî, salât 12; Ahmed b. Hanbel, 11,410, 416, 471, 506, 537.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/358-359.

[←531]

[4] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/359-360.

[←532]

[5] Müslim, mesâcid 160; Tirmizî, salât 29.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/360.

[←533]

[6] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/360-361.

[←534]
[7] Şekk râvilerden birine aittir.

[←535]

[8] Tirmizî, salât 3; Ahmed b. Hanbel,VI, 14-15.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/361.

[←536]

[9] îbn Mâce, mukaddime 7.

[←537]
[10] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/361-362.

[←538]

[11] Buhârî, cuma 18, ezan 22, 23; Müslim, mesâcid 156-160; Tirmizî, salât 29; cuma 21, 63; Nesâî, ımâme 12, ezan 42; Dânmî, salat 47; Ahmed b. Hanbel, V, 304, 305, 307, 308, 310.

[←539]

[12] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/363.

[←540]
[13] Müslim, mesâcid 157.

[←541]
[14] Buhârî, ezan 27.

[←542]

[15] el-Cezîri.Kitabü'l-fıkh ale'l-mezâhib ile'erbaa, I, 323-324.

[←543]

[16] Bilmen, Büyük İslâm İlmihali, s.138.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/363-364.

[←544]

[17] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/365.

[←545]

[18] Buhârî, ezan 24, 25; Müslim, mesâcid 158; Nesâî,imâme, 24.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/365.

[←546]

[19] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/365.

[←547]
[20] Buhârî, ezan 28.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/366.

[←548]

[21] Haşiye ala MerakFl-felâh, 225.

[←549]

[22] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/366-367.

[←550]

[23] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/367-368.

[←551]

[24] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/368.

[←552]

[25] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/368.

[←553]

[26] Buhârî, ezan 27; Müslim, hayz 123-124; Nesâî imame 13; Ahmed b. Hanbel, III-I01, 114, 182.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/368-369.

[←554]

[27] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/369.

[←555]
[28]Kütüb-ü Sitte'den sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/369.

[←556]
[29] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/369-370.

[←557]

[30] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/370.

[←558]
[31] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/370.

[←559]
[32] Nesaî, imame 4fi\ Ahmed b. Hanbel, V, 196; VI, 446.

[←560]
[33] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/370-371.

[←561]
[34] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/371.

[←562]

[35] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/372.

[←563]

[36] Müslim, mesâcıd 251, 252, 253; Tirmızî, salât 48; İbn Mâce, mesâcid 17; Ahmed b. Hanbel, II, 244, 292, 314, 319, 424, 472, 531, 539.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/372.

[←564]

[37] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/372-374.

[←565]

[38] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/374-375.

[←566]

[39] Tirmizî, mevâkît 48; İbn Mâce, mesacıd 17; Dârimî, salât 54; Ahmed b. Hanbel, I, 450; II, 314, 376, 472; Ayrıca bk. Müslim, mesacid 251.

[←567]
[40] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/375.

[←568]

[41] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/375-376.

[←569]

[42] Müslim, mesacid 257; Nesâî, imame 50; İbn Mâce, mesacid 14; ikâme 142- Ahmed b. Hanbel, I, 382, 415, 455.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/376.

[←570]

[43] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/376-377.

[←571]

[44] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/377.

[←572]

[45] Sadece Ebû Dâvud rivayet etmiştir. Biraz farklı bir rivayet için bk. İbn Mâce, mesâcid 17.

[←573]

[46] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/377-378.

[←574]

[47] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/378.

[←575]

[48] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/379.

[←576]

[49] ibn Mâce, mesâcid 17; Ahmed b. Hanbel III, 423; IV, 43: Ayrıca bk. Müslim, mesâcid 255; Nesâî, imame

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/379.

[←577]

[50] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/379-380.

[←578]

[51] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/380.

[←579]

[52] Nesâî, imame 50.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/380-381.

[←580]
[53] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/381.

[←581]

[54] Nesâî, imame 45; İbn Mâce, mesacid 18; Ahmed b. Hanbel, V, 145.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/381-382.

[←582]
[55] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/382.

[←583]

[56] Tirmizî, salat 51; muvatta, cemaa 7; îbn Huzeyme, sahîh II, 365. Müslim, mesâcid 260.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/382-383.

[←584]
[57] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/383.

[←585]

[58] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/384.

[←586]

[59] Buhârî, ezan 31; Müslim, mesâcid 277; İbn Mace, mesacid 15; Muvatta, tahâre 33; Ahmedb. Hanbel, II, 351, 428.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/384.

[←587]

[60] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/384-385.

[←588]
[61] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/385.

[←589]
[62] Müslim, mesâcıd 278; lbn Mâce, mesacid 15; Dârimî, salât 60; Ahmed b. Hanbel III, 226, 283; V, 133.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/385-386.

[←590]
[63] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/386.

[←591]

[64] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/386.

[←592]

[65] Ebu Umâme cl-Bâhi1î,Suday b. Aclân;

Meşhur sahâbilerdendir, Humus'a gidip yerleşmiştir. 150 kadar hadis rivayet etmiştir.Kutub-i Sitte'nin hepsinde rivayetleri yer almıştır. Kendisi h. 86 yılıda Humus'ta vefat etmiştir. (Bilgi için bk. ibn Sa'd, Tabakât, VII, 411; Buhârî, el-Târihu'l-kebir, IV, 326; ibn Ebî Hatim, el-Cerh ve't-ta'dil, IV, 454; İbnu'l-Kayserânî, el-Cem' beyne ricâlFs-Sahîhayn, I, 226; İbnu'1-Esîr, Üsdu'I-ğabe, III, 16; VI, 16; Zehebî, A'lâmıı'n-nubelâ, III, 359 - 363; İbn Hacer, el-İsâbe, II, 182; Tehzibu't-Tehzîb, IV, 420; Ibnu'1-İmâd, Şezerâtu'z-zcheb, I, 96.)

[←593]
[66] İlliyyîn: iyi kulların amellerinin yazıldığı divanın adıdır.

[←594]
[67] Ebu Dâvûd, tatuvvu' 12; Ahmed b. Hanbel, V, 264, 268.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/386-387.

[←595]

[68] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/387.

[←596]

[69] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/388.

[←597]

[70] Buhârî, buyu' 49; Müslim, tahâre 12; mesâcid 272; Nesâî, mesâcid 6; İbn Mâce, tahâre 6; mesâcid 14; Ahmed b. Hanbel, II, 176, 252.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/388-389.

[←598]

[71] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/389-390.

[←599]

[72] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/390-391.

[←600]

[73] Sadece Ebû Davud rivayet etmiştir.

[←601]

[74] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/391.

[←602]

[75] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/391-392.

[←603]

[76] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/392.

[←604]

[77] Tirmizî, salât 51; İbn Mâce, mesâcid 1 ; tbn Huzeyme, sahih, II, 377.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/392.

[←605]

[78] Ahbal b. Bişr el-Eşhelî ile Useyd b. Hudayr el-Eşhelî (Uveym b. Saide e'-Eşhelî) bk. Tecrid Tere. II, 410.

[←606]

[79] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/393-394.

[←607]

[80] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/394.

[←608]

[81] Ebû Sümâme el-Hannât: Ka'b b. Ucre'den Hadis rivayet etmiştir. İbn Hıbbân onu sika bir ravî olarak zikretmiştir.

[←609]

[82] Ka'b b. Ucre b. Adiy: Sahâbî'dir. Künyesi Ebû Muhammed ve Ebû İshaktır. Biraz geç müslüman olmuş fakat Resulüllah'la birçok gazveye iştirak etmiştir. Hudeybiye'de başındaki bir hastalıktan dolayı, onun için ihramlıyken tıraş olup fidye vermesi hakkında ruhsat âyeti (el-Bakara (2), 196) gelmiştir. H.52 senesinde vefat etmiştir. (Bilgi için bk. Buhârî, et-Târihu'1-kebir, VII, 220: İbn Ebî Hatim, el-Cerh ve't-ta'dü, VII, 160; îbnu'l-Kayserânî, el-Cem' beyne ricali's-sahihayn, II, 429; İbnu'1-Esir, Üsdu'I-ğabe, IV, 243; Zehebî, AMamu'n-nubelâ, III, 52-54; İbn Hacer, el-İsâbe, III, 297; Tehzibu'l-Tehzib, VIII, 435; İbnu'1-İmâd, Şezerâtu'z-zeheb, I, 58).

[←610]

[83] Tirmizî, mevâkıt 167; Dârimî, salât 21; Ahmed b. Hanbel, III, 43, 54, IV, 241 - 244.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/394-395.

[←611]

[84] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/395-396.

[←612]

[85] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/396.

[←613]

[86] Sadece Ebu Davud rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/396-397.

[←614]

[87] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/397.

[←615]

[88] Nesâî, tahâre 108, 110; Hâkim el-Müstedrek, I, 208 - 209.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/397-398.

[←616]

[89] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/398.

[←617]

[90] Dârimî, salât 57; Ahmed b. Hanbel, II, 438, 475, 528; V, 192, 193; VI, 70.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/398.

[←618]

[91] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/398-400.

[←619]

[92] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/400.

[←620]

[93] Buhârî, cum'a 13; Müslim, salât 136; Dârimî, salât 57; Muvatta, kıble 12; Ahmed b. Hanbel, II, 16, 151, 438, 475, 528; V, 192, 193; VI, 69.

[←621]
[94] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/400.

[←622]

[95] Müslim, salât 135, 138, 140; fbn Mâce, mukaddime 2; Ahmed b. Hanbel, II, 43, 90,140.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/400.

[←623]
[96] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/400-401.

[←624]

[97] Müslim, salât 138, 139; Tirmizî, cum'a 48; Ahmed b. Hanbel, II, 49, 127, 143, 145. Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/401.

[←625]

[98] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/401-402.

[←626]

[99] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/402.

[←627]

[100] Buhârî, ezan 163; Müslim, salât 144; Tirtnizî, cum'a 35; Mır ıtta, kıble 15.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/402.

[←628]
[101] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/402-403.

[←629]

[102] Kütüb-i sitte içinde sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir. İbn Huzeyme, sahîh, III, 94-96.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/403.

[←630]
[103] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/403-404.

[←631]

[104] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/404.

[←632]
[105] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/404.

[←633]
[106] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/404.

[←634]

[107] Buhârî, ezan 20, 21; cum'a 18; Müslim, mesâcid 151-153, 155; Tirmizî, salât 127; İbn Mâce, mesâcid 14; Dârimî, salât 59; Ahmed b. Hanbel, II, 237, 239, 270, 387, 452, 460, 472, 529, 533; V, 306.

[←635]
[108] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/404-405.

[←636]
[109] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/406-407.

[←637]

[110] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/407.

[←638]
[111] Ahmed b. Hanbel, V, 306. Ayrıca bk. bir önceki hadisin kaynakları.

[←639]

[112] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/407-408.

[←640]

[113] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/408.

[←641]

[114] Tırmızî, mevâkît 58; Ahmed b. Hanbel, III, 45; Dârakutnî, Sünen I, 276, Tirmızîdekı rivayet şeklindedir ve aynı manayadır. Ayrıca Tirmizî'nin rivâyetınde "Bir adam kalktı ve onunla namaz kıldı" Ahmed'ın rivayetinde "Oradakilerden bir adam kalktı ve onunla beraber namaz kıldı" ziyâdeleri vardır. Şevkânî bu zâtın Hz. Ebû Bekr olduğunu söyler.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/408.

[←642]

[115] Ibn âbidin, Hâşiyetu Reddi'l-Muhtâr, (ist. 1984 tıpkı baskısı) I, 553.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/409-410.

[←643]
[116] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/410.

[←644]

[117] Tirmizî, salât 49; Nesâî, imame 54; Dârimî, salât 97; Ahmed b. Hanbel, IV, 161; ed-Dârekutnî, sünen, I, 413 - 414.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/410-411.

[←645]

[118] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/411-412.

[←646]

[119] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/412.

[←647]

[120] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/412-413.

[←648]

[121] Yezid b. âmir b.el-Esved b. Hubeyb Ebî Haciz es-Suvâî; Huneyn gazvesine müşrik olarak iştirak etmiş, bilahere musluman olmuştur. (Bilgi için bk. îbnu'I-Esir, Üsdu'l-ğâbe, V, 498; İbn Hacer, el-İsâbe, III, 659).

[←649]

[122] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir; akutnî, sünen, I, 276.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/413-414.

[←650]

[123] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/414.

[←651]

[124] Muvatta', cema'a 11.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/414.

[←652]
[125] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/414.

[←653]

[126] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/415.

[←654]
[127] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/415-416.

[←655]

[128] Ukbe b. Âmir el-Cühenî, Ebû Amr, Ebû Amir ve Ebû Hammâd gibi künyelerle anılan âlim, mukrî, güzel konuşan ve fakih bir sahâbîdir. Şam'ın fethi haberini Hz. Ömer'e ulaştıran da odur. Kendisinden Said b. el-Museyyeb, Ebû Idris el-Havlânî ve Said el-Makburî gibi zevat hadis rivayet etmiştir: Kendisi Mısırın fethine iştirak etmiş, hatta Mısır'da uç yıl kadar valilik yapmıştır. Baki b. Mahled'in Müsned'inde 55 hadisi var-. dır. H.58 yılında vefat etmiştir, kabri el-Mukattam'dadır (Bilgi için bk. Ibn Sa'd, laba-kat, IV, 343, 344; Buhârî et-Târihu'1-Kebir VI, 430; İbn Ebî Hatim, el-Cerh ve't-ta'dîl, VI, 313; İbnu'1-Esîr, usdii'1-ğâbe, IV, 53; Zehebî, A'lâmu'n-nubelâ, II, 467-469; İbn Hacer, el-isâbe, II, 489; Tehzibu't-Tehzib, VII, 242-244; İbnu'1-İmâd, şezerâtu'z-zeheb I, 64).

[←656]

[129] Ibn Mâce, ikâme 47; Ahmed b. Hanbel, [V, 145, 154, 156; Hâkim, el-Müstedrek, I, 210.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/417.

[←657]

[130] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/417-418.

[←658]

[131] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/418.

[←659]

[132] İbn Mâce, ikâme 47; Ahmed b. Hanbel, VI, 281.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/418-419.

[←660]

[133] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/419.

[←661]

[134] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/419.

[←662]

[135] Buhârî, ezan 54; Müslim, mesâcid 290, 291; Tinnızî, salât 60, edeb 24, mevâkît 60; Nesaî, imame 3, 56, II, 43; kıble 16; ibn Mâce, ezan 55 ikâme46; Ahmed b. Haiîbel.HI, 48, 51, 84, 163, 475; IV, 118. 121. 122; V, 71, 272; Hâkim el-Mastetfrek, I, 243.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/419-420.

[←663]

[136] Buhârî, sayd 10; cıhâd i, 27, 194; menâkibül-^nsa; 45, meğazî 5?; Müslim, hnâre 86;Tirmizî, siyer 3?; Nesâî, beyât 15; !bn Mâce, keffârât 12; Dârimt. .yyer 69; Ahmed b.Hanbel, I, 226, 266, 316, 355; II, 2Î5; III, 22, 4(M, 431. 46S, 4ö9; V, 81, İ87; VI, 466.

[←664]
[137] Bu mevzuda bk. 588. hadis.

[←665]

[138] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/420-422.

[←666]

[139] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/422.

[←667]

[140] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/422-423.

[←668]

[141] Nesaî, imame 3; Tirmizî, mevâkît 60," İbn Mâce, ikâme 46.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/423.

[←669]

[142] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/423-424.

[←670]

[143] Buhârî, ezan 54; Tirmizî, sala 60; Nesâi* imame 3, 5, 11, 43; kıble 16; îbn Mace, ezan 5; ikâme 46; Ahmed b. Hanbd, III, 84, 51, 48, 163, 475; IV/118, 121; V, 71, 272.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/424-425.

[←671]
[144] bk. 4401. numaralı hadis. Buna göre çocuk mükellef değildir.

[←672]

[145] el-Cezirî, el-Fıkıh ale'l-Mezâhibi'l-Erba'a, I, 409.

[←673]

[146] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/425-426.

[←674]
[147] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/426.

[←675]
[148] Ahmed b. Hanbel, V, 286.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/426.

[←676]
[149] el-A'râf (7), 31.

[←677]

[150] İbn Rüşd, Bidâye bi'1-muctehid ter. A.Maylânî, I, 169.

[←678]

[151] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/426-427.

[←679]
[152] Ayrıca bk. Ahmed b. Hanbel, V, 29, 71.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/427-428.

[←680]
[153] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/428.

[←681]
[154] Buhârî, ezan 54; Ahmed b. Hanbel, V, 71
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/429.

[←682]

[155] bk. A.Naim, Tecrid Tncemcsi, II, 528.

[←683]

[156] Ahmed Naim, Tecrid Tercemesi; II, 528.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/429-430.

[←684]

[157] Buhârî, ezan 18, 35; Tirmizî, salât 37; Nesâî, ezan 7, 8, 29; imame 4; îbn Mâce, ikâme 46, Ahmed b. Hanbel, V, 53.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/430-431.

[←685]

[158] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/431-432.

[←686]

[159] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/432.

[←687]

[160] Ibn Mâce, ezan 5.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/432-433.

[←688]

[161] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/433.

[←689]
[162] Hadisi sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/433-434.

[←690]

[163] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/434-435.

[←691]

[164] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/435-436.

[←692]

[165] Sadece, Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/436.

[←693]
[166] el-Müstedrek, I, 203.

[←694]

[167] ibn Mâce, ikame 78.

[←695]

[168] ed-Dârakutnî, sünen, I, 403.

[←696]
[169] ed-Dârakutnî, sünen, I, 404.

[←697]

[170] Kâsânî, bedâyi', I, 157.

[←698]
[171] Fcthu'I-Kadîr, I, 251.

[←699]

[172] Bezlu'I-mechâd, IV, 210.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/436-438.

[←700]

[173] Tirmizî, mevâkît 149; Ibn Mâce, ikâme 431.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/438-439.

[←701]

[174] Tirmizi, mevâkît 149; Ibn Mâce, ikâme 43; Ahmed b. Hanbel II, 439, 480.

[←702]
[175] Tirmizi, mevakit 149.

[←703]
[176] Ibn Mâce, ikâme 43.

[←704]
[177] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/439-440.

[←705]

[178] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/440.

[←706]

[179] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir. Ayrıca bk. ed-Dârakutnî, sünen, II, 56.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/440.

[←707]

[180] Menhel, IV, 316.

[←708]

[181] tbn Mâce, ikâme 78.

[←709]
[182] Müslim, mesâcid 238.

[←710]

[183] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/440-441.

[←711]

[184] Buhârî, ezan 40.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/441-442.

[←712]

[185] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/442.

[←713]
[186] Tirmizi, salât 147; Ahmed b. Hanbel, III, 34, 36; V, 53.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/442-443.

[←714]

[187] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/443.

[←715]
[188] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/443-444.

[←716]

[189] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/444.

[←717]

[190] KÜtüb-ü Sitte'den sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/444-445.

[←718]

[191] bk. 1080 numaralı hadis, Buharî, cuma 26; Müslim, mesâcid 45.

[←719]
[192] bk. es-Subkî, el-Menhel, IV, 322.

[←720]

[193] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/445-446.

[←721]

[194] Buhârî, ezan 60; Müslim, salât 178; Ebû Dâvûd, salât 124; Tirmizî, cum'a 57; Nesâi, imame 41; Ahmed b. Hanbel, I, 450; III, 376, 377.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/446-447.

[←722]

[195] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/447-448.

[←723]

[196] bk. Bir önceki hadisin kaynakları.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/448.

[←724]

[197] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/448.

[←725]

[198] Buhârî.salât 18; ezan 51, 74, 82, 128; taksîrü's-salât 17; sehv 9;Merzâ 12;Müslim, salâi 77, 82, 86; Tirmizî, salât 150; Nesâî, eimme 16, 38, 40; iftitâh 30; tatbik 22; Ibn Mâce, ikâme 13, 144; Dârimî, salât 44, 71; Muvattâ, nida 56; cemaa 16, 17; Ahmed b. Han-bel, II, 230, 314, 341, 376, 411, 420, 438, 440, 459, 467, 475; III, 110, 154, 162, 200, 217, 300, 334; IV, 401, 405; VI, 51, 58, 68, 148, 194.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/449.

[←726]

[199] Buhârî, ezan 39,47, 51, 68; taksîrü's-salât 20; Müslim.salât 90, 95, 97; Nesâi, imame 40; İbn Mâce, ikâme 146; Dârimi,salât44; Ahmed b. Hanbel,I, 232, 356; II, 52; VI, 21, 224, 251.

[←727]
[200] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/449-451.

[←728]

[201] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/451.

[←729]

[202] İbn Mâce, ikâme 144.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/452.

[←730]

[203] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/452.

[←731]

[204] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/453.

[←732]

[205] Buhârî, salât 18; ezan 51, 74, 82, 128; taksîrü's-salât 17; sehv 9, merza 12; Müslim, salât 77, 82, 86; Tirmizî, salât 150; Nesaî, eimme 16, 38, 40; iftitah 30; tatbîk 22; İbn Mâce, ikâme 13, 144; Dârimî, salât 44, 71; Muvatta, nida 56; cemaa 16, 17; Ahmed b. HanbeUl, 230, 314, 341, 376, 411, 420, 438, 440, 459, 467, 475.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/453-454.

[←733]
[206] s.237.

[←734]
[207] Davudoğlu, Ahmed, İbn-i Âbidin Terceme ve Şerhi. II, 475 - 476.

[←735]
[208] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/454-456.

[←736]

[209] Müslim, salât 63; Ebû Dâvûd, salât 178; Nesaî, iftitâh 30; İbn Mâce ikâme 13; Ahmed b. Hanbel, II, 376, 420; IV - 415.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/456-457.

[←737]

[210] es-Sehârenfûrî, Bezlu'l-mechûd, IV, 245-247.

[←738]

[211] el-Cezerî, Kitabu'1-Fıkh ale'l-Mezâhibi'l-Erbaa, I, 229, 230.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/457-458.

[←739]

[212] Buhari, salât 18; ezan 51, 74, 82, 128; taksim's-salât 17; sehv 9; merzâ 12; Müslim, salât 77, 82, 86; Tirmizî, salât 150; Nesâî eimme 16, 33, 40; iftîtah 30, tatbik 22; tbn Mâce, ikâme 13; 144; Dârimî, salât 44, 71; Muvatta; nida 56; cemaat 16, 17, Ahmed b. Hanbel 11, 230, 314, 341, 376, 411, 420, 438, 440, 459, 467, 475; III, 110, 154, 162, 200, 217, 300, 334; IV, 401, 405; VI, 51, 58, 68, 148, 194.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/458.

[←740]
[213] Ahmed Naim: Tecrîd Tercemesi,H, 537.

[←741]

[214] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/458-459.

[←742]

[215] Buhârî, salât 18; ezan 51, 74, 82, 128; taksini's-salat 17; sehv 9; merza 12; Müslim, salât 77, 82, 86; Tirrnizi,salât 150; Nesâî,eimme 16, 38, 40; iftitâh 30; tatbik 22; İbn Mâce, ikame 13, 144; Dârimî, salât 44, 71; Muvatta, nida 56; cemaa 16, 17; Ahmed b. Hanbel, II, 230, 314, 341, 376, 411, 420, 438, 440, 459, 467, 475; III, 110, 154, 162, 200, 217, 300, 334; IV, 401, 405; VI, 51, 38, 68, 148, 194.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/459.

[←743]
[216] Müslim, salât 84.

[←744]
[217] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/460.

[←745]

[218] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/460.

[←746]

[219] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/460-461.

[←747]

[220] Buhârî, savm 61; Ahmed b. Hanbel, III, 108, 188, 348.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/461--462.

[←748]

[221] el-Cezîri, Kitabu'1-Fıkh ale'l-Mezahibi'l-Erbaa, I, 407.

[←749]
[222] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/462.

[←750]

[223] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/462-463.

[←751]

[224] Nesâî, imame 21; Ibn Mâce, ikâme 44.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/463.

[←752]

[225] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/463.

[←753]

[226] Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.152.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/463-464.

[←754]

[227] Müslim, salâtü'l-müsâfirîn 181, 187, 188,189; Buhârî, davet 9; Tirmizî, esribe 18; daa-vât 30; Nesâî, imame 22; Ahmed b. Hanbel, I, 284, 343, 352, 373.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/464.

[←755]

[228] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/464.

[←756]
[229] el-Cezirî, K.Fıkh ale'l-mezâhibi'l-erba'a, I, 405.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/464-465.

[←757]

[230] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/465.

[←758]

[231] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/465-466.

[←759]

[232] Buhârî, ezan 41, 161; salât 21; teheccüd 33; Müslim, mesâcid 266; Tirmizî, salât 59; Nesâî, mesâcid 43; imame 19; İbn Mâce, mesâcid 8; muvatta', sefer 31; Dârimî, salât 61; Ahmed b. Hanbel, III, 131, 145, 149, 164, 179, 184, 190, 226, 291.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/466.

[←760]

[233] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/466-467.

[←761]

[234] bk. 674 no'lu hadis.

[←762]
[235] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/467.

[←763]

[236] Müslim, mesâcid 26, 238, 239, 244; irnâre 62, 63; Tirmizî, fiten 72; Nesâî, imame 18; beya't 35, 36; Dârimî, salât 25; Ahmed b. Hanbel, 1,384, 409, 424, 428, 433, 456, 462; 11,95, III, 24, 28, 29, 92, 213, 321, 399, 445, 446; IV, 243, 267; V, 111, 169, 231, 314, 315, 329, 384; VI, 7, 295, 302, 305, 321, 395.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/467-468.

[←764]

[237] bk. Müslim, müsafirîn 181, 185.

[←765]

[238] bk. Tirmizî, salât 60.

[←766]

[239] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/468-469.

[←767]

[240] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/469.

[←768]

[241] Tirmizî, salât 112; Nesaî, imame 19.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/469-470.

[←769]
[242] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/470.

[←770]

[243] Müslim, müsâfirîn 62; Nesaî, imame 34; îbn Mâce, ikâme 55.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/470.

[←771]

[244] Buhârî, ezan 156; cenâiz 93; Nesaî, iftitâh 84; İbn Mâce, salât 8; ikâme 68; Ahmed b. Hanbel V, 14. 141.

[←772]
[245] bk. es-Subkî, el-Menhcl, IV, 347.

[←773]

[246] Bilmen, Ö.Nasuhî, Büyük islâm ilmihali, s.148.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/470-471.

[←774]
[247] Ibn Mâce, ikâme 203

[←775]

[248] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/471.

[←776]

[249] Kâsânî, Bedâyi'ü's-Sanâyi,I, 160.

[←777]
[250] ez-Zilzâl (99), 4.

[←778]
[251] ed-Duhân, (44), 29.

[←779]

[252] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/472-473.

[←780]

[253] Tirmizî, salât 183; bârimî, vudû' 114; Ahmed b. Hanbel, VI, 272.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/474.

[←781]

[254] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/474.

[←782]

[255] Buhârî, ezan 18; edeb 27; ahâd I; Dârimî, salât 42; Ahmed b. Hanbel, V, 53.

[←783]
[256] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/474-476.

[←784]

[257] Ebû Dâvûd, tahâre 31; Tirmizî, tahâre 3; mevâkit 62; tbn Mâce, tahare 32; Dârimi, vudu 22; Ahmed b. Hanbel, I, 123.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/476.

[←785]

[258] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/476.

[←786]

[259] ibn Mâce, ikâme 41; Dârimî, salât 72; Ahmed b. Hanbel, IV, 92, 98, 176; VI, 264.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/476-477.

[←787]
[260] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/477.

[←788]

[261] Buhari, ezan 191; Müslim, salat 200; Ahmed b. Hanbel, IV, 284, 286.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/477-478.

[←789]

[262] Buhâri, ezan 52, 133; Müslim, salat 197, 198, 200, 201; Tirmizi, salât 92; Ahmed b. Hanbel, IV, 300, 304.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/478.

[←790]
[263] Bezlu'l-mechûd, IV, 273.

[←791]

[264] îbn Rüşd, Bidâyetu'l-müctehid, (trc. Meylânî), I, 226.

[←792]

[265] es-Sehârenfûrî Bezlu'l-mechud, IV, 273.

[←793]

[266] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/478-479.

[←794]

[267] Müslim, salât 199; Nesâi, imame 38.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/479-480.

[←795]

[268] Davudoğlu Ahmedjbn Abidin Teoreme ve Şerhi, II, 232.

[←796]

[269] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/480-481.

[←797]
[270] Buradaki şek râvidendir.

[←798]

[271] Buhârî, ezan 53; Müslim, salât 115, 116, 119; Tirmizî, cuma 56; Nesaî, İkâme 38; İbn Mâce, ikâme 41; Dârimi, salat 72; Ahmed b. Hanbel, II, 260, 271,425,456, 469, 472, 504.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/481.

[←799]
[272] İbn Mâce, fiten 29.

[←800]

[273] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/481-482.

[←801]

[274] Kütüb-i Sİtte'den sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/483.

[←802]

[275] bk. Buhârî, ezan 157.

[←803]

[276] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/483.

[←804]

[277] Buhârî, salât 3, 4, 9; Müslim, salât 275, 276, 280, 283; İbn Mâce ikâme 69; Muvatta' cemaa 30; Ahmed b.Hanbel, II, 230, 239, 243, 255, 266, 285, 319, 345, 380, 427, 464, 475, 478, 491, 495, 498, 499, 501, 520; IV, 22, 23.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/483-484.

[←805]

[278] bk.Buhârî, salat II, Müslim, zuhd 74, Ebû Dâvûd, menâsik 84, Dârimî, menâsik 34, Ahmed b. Hanbel, [II, 127, 128, 327, 375, 387.

[←806]

[279] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/484-485.

[←807]

[280] Buhârî, salât 5, Müslim, salat 277; Nesâî, kıble 18; Ahmed b. Hanbel.II, 243.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/485.

[←808]
[281] es-Sehârenfûrî, Bezlu'l-mechûd, IV, 285.

[←809]

[282] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/485-486.

[←810]

[283] Buhârî, salat 4, 5; Nesâî, kıble İ4; İbn Mâce, ikâme 69, muvatta, cemaa 29, Ahmed b. Hanbel,H, 255, 266, 319, 427, 491, 520; III, İ0, İ5, 55; IV, 26, 27; VI, 342.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/486-487.

[←811]

[284] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/487.

[←812]

[285] Ömer b. Ebî Seleme b. Abdilesed: Hicretten iki yıl kadar önce doğan Ömer b. Ebî Seleme; babasının vefatından sonra, annesinin Hz. Peygamberle evlenmesi üzerine Hz. Peygamberin terbiyesi altında büyüdü. Nebî (s.a.)'den ve annesi Ümmü Seleme'den hadis rivayet etti. Kendisinden de Said b. el-Müseyyeb, Urve, Vehb b. Keysân, Kudâme b. ibrahim, Sabit el-Bunâni ve oğlu Muhammed b. Ömer b. Ebî Seleme rivayet etmişlerdir. (Bilgi için bk. Buhârî, et~Târihu'l-Kebîr, VI, 139; İbn-i Ebî Hatim, el-Cerhve't-ta'dîl, VI, 117; Hatib , Tarihu Bağdad, I, 194; İbnu'1-Esîr, Usdul-Gâbe, IV, 183; Zehebi, A'lamu'n-Nubelâ, III, 406, 408; İbni Hacer, el-İsâbe, II, 519; Tehzibu't-Tehzîb, VII, 455).

[←813]

[286] Buhârî, salat 4,11, cizye 9, edeb 94; Müslim, salât 55, 279, müsâfirîn 72, Nesâî, Tahâ-re 142; İbn Mâce, tahâre 59; muvatta, cemaa 34; Ahmed b. Hanbel III, 127; 128, 328, 375, 387; IV, 27.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/487.

[←814]

[287] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/487.

[←815]

[288] Buhârî, salat 3, 4, 9; Müslim, salat 275, 276, 280-283, Ibn Mâce, İkâme 69; muvatta, cemaa 30; Ahmed b. HanbeUI, 230, 239, 243, 255, 266, 285, 319, 345, 380, 427, 465, 475, 478, 491, 495, 498, 499, 501, 520, IV, 22, 23.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/487-488.

[←816]
[289] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/488.

[←817]

[290] Buhârî, salât, 3, 6; ezan 136; Müslim, salât 133; Nesâî, kıble 16; Ahmed b. Hanbel, III, 33, V, 331.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/488-489.

[←818]

[291] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/489.

[←819]

[292] Buhârî, salât 107, 19; Hayız 30; Müslim, salât 513-514; Nesâî, kıble 17; İbn Mâce, tahâre 131.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/489-490.

[←820]
[293] bk. Müslim, salât 273.

[←821]

[294] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/490.

[←822]

[295] Buhârî, salât Z;t Nesâi, kıble 15, Ahmed b. Hanbel, IV, 49, 54.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/490-491.

[←823]
[296] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/491.

[←824]
[297] Müslim, salat 281; İbn Mâce, keffârât 12; Muvattâ, cema'a 33.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/491.

[←825]
[298] bk. Buhârî, salat 11.

[←826]

[299] bk. el-Menhel, V, 20.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/492.

[←827]

[300] Müslim, zuhd 74; Ahmed b. Hanbel, IH, 335.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/492-493.

[←828]

[301] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/493-494.

[←829]
[302] bk. Buhârî, saiât 6; Ebû Dâvûd, salât 82; Ahmed b. Hanbel, II, 328.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/494.

[←830]

[303] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/494-495.

[←831]
[304] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/495.

[←832]

[305] bk. Buhârî, salât 9 (Bab başlığında)

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/495.

[←833]

[306] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/496.

[←834]

[307] Concordance'de bu bâb'a numara verilmemiştir.

[←835]

[308] Ebû Dâvûd, vitr 22; Beyhakî, es-Sünenu'1-kubrâ'

[←836]
[309] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/496-497.

[←837]

[310] es- Sehârenfûrî, Bezlu'l-mechııd, IV, 297.

[←838]
[311] es-Subkî, el-Menhel, V, 24.

[←839]
[312] Bezlu'l -mechûd, IV, 2907.

[←840]

[313] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/496.

[←841]

[314] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/497.

[←842]

[315] Ebû Dâvûd, libâs 25; Ahmed b. Hanbel, IV, 67; V, 379.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/498.

[←843]

[316] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/498-499.

[←844]

[317] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/499.

[←845]

[318] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/499-500.

[←846]

[319] en-Nûr (24), 31.

[←847]

[320] Sâbûnî, TefsinTl-Ayeti'l-Kur'ânü'l-Kerîm, II, 155.

[←848]

[321] el-Fikh ale'l-Mezahibi'l-Erba'a, I, 189.

[←849]

[322] el-A'raf (7), 31.

[←850]

[323] Nimet-i İslâm, I, 120.

[←851]

[324] Hattâbî, meâlimu's-sünen, I, 422.

[←852]
[325] Bezlü'l-mechud, IV, 304.

[←853]

[326] M.Zihnî Efendi, Ni'met-i tslâm, I, 116.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/500-501.

[←854]

[327] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

[←855]

[328] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/501-502.

[←856]

[329] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/502.

[←857]

[330] Tirmizî, salât 160; tbn Mâce, tahâre 132; Ahmed b. Hanbel, VI, 150, 218, 259.

[←858]

[331] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/502.

[←859]
[332] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/503.

[←860]

[333] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/503.

[←861]

[334] Buradaki şek râvilerden birine aittir.

[←862]

[335] ibn Mâce tahâre 132; Ahmed b. Hanbel,VI, 96, 238.

[←863]

[336] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/503-504.

[←864]

[337] bk. el-Menhel, V, 32.

[←865]

[338] bk. 4114 numaralı hadis.

[←866]
[339] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/504-505.

[←867]

[340] Tirmizî, salât 361; Ahmed b. Hanbel,II, 295, 341, 345, 348.

[←868]

[341] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/505-506.

[←869]

[342] bk.Bezhı'l-Mechûdl, IV, 309.

[←870]

[343] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/506-507.

[←871]

[344] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/507.

[←872]
[345] Bezlu'l-mechûd, IV, 311.

[←873]

[346] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/507-508.

[←874]

[347] Tirmizî, cuma 67; Ahmed b. Hanbel, VI, 101.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/508-509.

[←875]

[348] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/509.

[←876]

[349] Tirmizî, salât 165; İbn Mâce, ikâme 67; Ahmed b. Hanbel, I, 146.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/509.

[←877]
[350] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/510.

[←878]

[351] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/510.

[←879]

[352] Müslim, salât 122, 123; Tirmizî, mevâkît 54; Nesâî imame 23, 26; tbn Mâce, ikâme 45; Dârimî, salât 51; Ahmed b. Hanbel, I, 457, IV, 122.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/510-511.

[←880]

[353] Ek bilgi için bk. bir önceki hadisin açıklaması.

[←881]
[354] Avnu'l-ma'bûd, II, 351.

[←882]

[355] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 2/511.

[←883]

[356] Nesâî, kıble 25; Ibn Mâce, ikâme 205.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/7.

[←884]

[357] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/7.

[←885]

[358] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/8.

[←886]

[359] Buhârî, ezan 106; Müslim salât 163; Nesâî, iftitâh 76; İbn Mâce, ikâme 5; Ahmed b.Hanbel, III, 411.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/8.

[←887]

[360] el-Mü'minûn (23), 45.

[←888]

[361] el-Mü'minun (23), 50.

[←889]
[362] el-Menhel, V, 39-40.

[←890]

[363] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/8-9.

[←891]

[364] el-Menhel, V, 40.

[←892]

[365] Ahmed b. Hanbel, III, 92; el-Hâkim, el-Müstedrek, I, 260.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/9-10.

[←893]

[366] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/10-11.

[←894]

[367] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/11.

[←895]

[368] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/11-12.

[←896]

[369] el-Hâkim, el-Müstedrek, I, 260.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/12.

[←897]
[370] Taha(20), 11-12.

[←898]

[371] bk. el-Menhel, V, 41.

[←899]

[372] el-A'râf (7), 31.

[←900]
[373] Tefsîru'l-Kurtûbî, XI, 174.

[←901]

[374] Bezta'l-mechAd, IV, 320.

[←902]
[375] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/12-13.

[←903]

[376] İbn Mace, ikâme 66; Nesaî, sehv 100; Ahmed b. Hanbcl, H, 174, 178,' 179, 190, 206, 215, 248.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/13.

[←904]

[377] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/14-15.

[←905]

[378] el-Hakim, el-Müstedrek, I, 259; el-Beyhakî, es-Sünenu'I-kübrâ, II, 432.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/15.

[←906]
[379] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/16.

[←907]

[380] el-Hâkim, el-Mfistedrek, I, 259, 260; d-Beyhakf, M-SüneniTl-kÜbra, II, 432.

[←908]

[381] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/16.

[←909]

[382] Buhârî, hayzç 30; salât 19, 21; Müslim, mesâcid 270; Ebû Dâvûd edeb 416, 161; Tirmi-zî, salât 129; Nesaî, tahâre 173; hayz 19; mesâcid 44; III, 103^ IV, 149, 179, 209, 248, 302, 330, 335. 336, 377.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/17.

[←910]

[383] bk. Bezlu'l-mechûd, IV, 323.

[←911]

[384] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/17.

[←912]

[385] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/17-18.

[←913]

[386] Buhari, salat 20; ezan 161; Müslim, mesacid 266; Tirmizi, salat 59; Nesai, İmame 19; Darimi salat 61;Muvatta' , sefer 31; Ahmed b. Hanbel, III,131, 145,149, 164.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/18.

[←914]
[387] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/19.

[←915]

[388] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/19.

[←916]

[389] Buhârî, salat 20, ezan 161; Müslim, mesâcid 266; Tirmizî, salât 50; Nesâî, imame 19; Dârimî, salât Öl; Muvatta', sefer 31; Ahmed b. Hanbel, III, 131, 145, 149, 164.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/19.

[←917]
[390] bk. el-Menhel, V, 48.

[←918]

[391] bk. el-Menhel, V, 49.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/19-20.

[←919]
[392] Ahmed b. Hanbel, IV, 254.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/20.

[←920]

[393] Menhel, V, 49.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/20-21.

[←921]

[394] Buhâri, el-Amel fi's-salât 9; Ml slim, mesâcid 191; tbn Mâce, ikame 64; Dârimî salât 82; Ahmet b. Hanbel, III, 100.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/21.

[←922]

[395] bk .es-Sunenu'l-kubrâ, I, 438; II, 105-107.

[←923]

[396] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/21-22.

[←924]

[397] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/22.

[←925]

[398] Müslim, salât 119; Nesâî, imame 28; tbn Mâce, ikâme 50; Ahmed b. Hanbel, V, 101.

Beyhakî es-Siinenu'1-kübrfi, III, 101.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/22-23.

[←926]
[399] Suyutî, el-Camiü's-Sagir, I , 41.

[←927]

[400] bk. 666. numaralı hadis.

[←928]
[401] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/23.

[←929]

[402] Müslim: salât 62; Tirmizi, mevâkît 53, Nesâî, tatbîk 24; 101; sehv 44; imame 28, 47; cenâiz 78; Ahmed b. Hanbel II, 98, 314; III, 103,182, 263; IV, 276; Beyhakî, es-Suneııu'l-kübrâ, I, 76.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/24.

[←930]
[403] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/24-25.

[←931]

[404] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/25.

[←932]

[405] Buhârî, ezan 71; Tirmizi, mevâkit 53; Nesâî, imame 25; Ahmed b. Hanbel, IV, 271,272, 276, 277.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/25.

[←933]

[406] A.Davudoğlu: Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, III, 197.

[←934]

[407] Nesâî, imame 27; ezan 14; îbn Mâce, ikâme 50, 51; Ahmed b. Hanbel, IV, 269, 284, 285, 296, 297, 298, 299, 304; V-262.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/26-27.

[←935]

[408] Buhârî, iman 39; Müslim, müsâkat 107; Îbn Mâce, fiten 14; Dârimî, büyü' 1; Ahmed , b. Hanbel, IV, 270, 274.

[←936]
[409] bk. 678. hadis.

[←937]

[410] Tirmizi, mevâkit 52; îbn Mace, ikâme 51; Dârimi, salat 50; Ahmed b. Hanbel IV, 126, 128.

[←938]

[411] 678. hadis.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/27.

[←939]

[412] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/28.

[←940]

[413] Müslim, salât 128; Tirmizî, mevâkît 53; Ahmed b. Hanbel, IV, 270, 272, 276.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/28.

[←941]

[414] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/28.

[←942]

[415] Nesâî, imame 31; Ahmed b. Hanbel II, 92. Ayrıca bk. Hâkim, el-Müstedrek, I, 213.

[←943]

[416] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/28-29.

[←944]

[417] serdaroğlu, Ahmed, İslâm'da Helâller ve Haramlar, I, 404.

[←945]

[418] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/29-30.

[←946]

[419] Ni'met-i İslam, I, 234.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/30.

[←947]

[420] Nesâî, imame 28; Ahmed b. Hanbel, III, 260; IV, 297; V, 262.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/31.

[←948]

[421] bk. el-Menhel, V, 57.

[←949]

[422] Ni'met-i İslâm, I, 205.

[←950]

[423] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/31.

[←951]

[424] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/31-32.

[←952]

[425] Buhârî, ezan 74; Müslim, salât 124-126; Dârimî, salât 48, 49; İbn Mâce, ikâme 50; Ahmed b. Hanbel, II, 234, 319, 505; III, 177, 254, 274, 279, 291; V, 262.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/32.

[←953]

[426] Umdetii'l-Kaari, V, 255.

[←954]
[427] bk. Müslim, salat 126.

[←955]

[428] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/32.

[←956]

[429] Buhârî, fedâilü ashabı'n-Nebİy 8; Müslim, salat 122; imame 26, 27, Ahmed b. Hanbel III, 254, 268, 286.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/32-33.

[←957]

[430] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/33.

[←958]

[431] Buhârî, fedâilu ashâbi'n-Nebî 8, Müslim, salat 122; Nesâî, imame 26, 27; Ahmed b. Hanbel III, 254, 268, 286.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/33-34.

[←959]

[432] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/34.

[←960]

[433] Nesâî, imame 30; Ahmed b. Hanbel, III, 132, 215, 233.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/34.

[←961]

[434] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/34-35.

[←962]
[435] Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, III, 101.

[←963]

[436] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/35.

[←964]

[437] bk. el-Menhel, V, 61.

[←965]

[438] Tirmızî, mevâkît 55; Nesâî, imame 33; Ahmed b. Hanbel III, 131.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/35-36.

[←966]
[439] bk. Bezlu'l-mechud, IV, 339.

[←967]

[440] bk. el-Menhel, V, 62.

[←968]

[441] Geniş bilgi için bk. el-Menhel, V, 62-63.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/36-37.

[←969]

[442] Müslim, salat 122, 123; Nesâî, ımâme 23, 26; Tırmızî, mevâkıt 54; İbn Mâce, ikâme 54, Dârımî, salat 51, Ahmed b. Hanbel, I, 457, IV, 122.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/37.

[←970]

[443] bk. Davudoğlu, A., Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, III, 194.

[←971]

[444] bk. Bezlu'l-Mechûd, IV, 342.

[←972]

[445] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/37-38.

[←973]

[446] Müslim, salât 123; Tirmizî, mevâkît 54; Dârimî, salât 51; Ahmed b. Hanbel, I, 457. Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/38-39.

[←974]

[447] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/39.

[←975]
[448] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/39.

[←976]

[449] İbn Mace, ikâme 55.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/39.

[←977]
[450] Ni'met-i İslâm, I, 236.

[←978]

[451] Ibn Mâce, ikâme 55.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/39-40.

[←979]
[452] Ahmed b. Hanbel, V, 341, 342.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/40-41.

[←980]

[453] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/41-42.

[←981]

[454] Müslim, saİât 132; Tirmizî, mevakit 52; Nesâi, imame 32, tbn Mâce, ikâme 52; Dârimî, salat 52; Ahmed b. Hanbel, II, 485, 247, 336, 340, 353, 367, 380; III, 3, 16, 293, 398.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/42.

[←982]

[455] Mansûr, Ali Nâsif, et-Tac (trc. B. Sadak), I, 455.

[←983]

[456] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/42-43.

[←984]

[457] Beyhakî, es-Sünenu'l-kubrâ, III, 103.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/43.

[←985]

[458] bk. el-Menhel, V, 70.

[←986]

[459] Heytemî, Mecmeüz-Zevâid, II, 95.

[←987]

[460] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/43-44.

[←988]

[461] Buhârî, ezan 68; Müslim, salat 130; Nesâî, imame 17; ibn Mâce, ikâme 45; Ahmed b. Hanbd, IV, 19, 34, 45.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/44.

[←989]

[462] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/45.

[←990]

[463] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/45.

[←991]

[464] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir. Kütüb-i Sitte'den.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/45-46.

[←992]

[465] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/46.

[←993]

[466] Tirmizî, mevâkît 56; tbn Mâce, ikâme 54; Dârimî, salat 61; Ahmed b. Hanbel, IV, 228.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/46.

[←994]

[467] e1-Menhel, V, 73.

[←995]

[468] Hattâbî, Meâlimu's-sünen, I, 440.

[←996]

[469] Nimet-i İslâm, I, 235.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/47-48.

[←997]

[470] Buhârî, ezan 114; Nesâî, imame 63; Ahmed b. Hanbel, V, 39, 42, 45, 46, 50.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/48-49.

[←998]

[471] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/49-50.

[←999]

[472] Buhârî, ezan 114; Nesâî, imame 63; Ahmed b. Hanbel, V, 39, 45, 46, 50.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/50-51.

[←1000]

[473] el-Menhel, V, 76.

[←1001]
[474] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/51.

[←1002]

[475] Müslim, salat 241 - 244, 265, 266; Ebu Dâvud, salat 109; Nesâî, kıble 4,7; İbn Mâce, ikâme 36, 48,- Dârimî, salat 128; Ahmed b. Hanbel, I, 121, 162; II, 129; V, 149, 151, 155, 160, 161.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/51-52.

[←1003]
[476] el-Müttekî, Kenzu'l-Ummâl, VII, 352.

[←1004]

[477] A.A. el-Bennâ, eI-Fethu*r-rabbânî, IV, 128; el-Muttakî, Kenzu'l-Ummâl, VII, 346.

[←1005]

[478] el-Menhel, V, 77.

[←1006]
[479] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/52-53.

[←1007]

[480] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/53.

[←1008]

[481] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/53.

[←1009]

[482] Buhârî, salât 90, 93, 94; Tirmizî,,mevâkitu's-salât, 30; Nesâî, salât 12'; tbn Mâce, ikâme 36.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/53.

[←1010]

[483] Mütercim Asım Efendi, Kamus Tercemesi, I, 106; Pakalın, M.Z., Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü, I, 737.

[←1011]

[484] Ahmed Naîm, Tecrid Tercemesi, II, 439.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/54.

[←1012]

[485] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/54-55.

[←1013]

[486] Buhârî, vudu 40; salat 90, 93; menâkıb 23; Müslim, salat 252; Nesâî, salat 12; Dârimî, salat 124; Ahmed b. Hanbel, IV, 307, 309.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/55.

[←1014]

[487] bk. Müslim, salât. 260.

[←1015]

[488] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/55.

[←1016]

[489] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/56.

[←1017]

[490] İbn Mâce, ikâme 36; Ahmed b. Hanbel, II, 249, 255, 266.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/56.

[←1018]

[491] el-Muttekî, Kenzu'l-Ummâl, VII, 351.

[←1019]

[492] Kenzu'l-Ummâl, VII, 352.

[←1020]
[493] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/56-57.

[←1021]

[494] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/57-58.

[←1022]

[495] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/58-59.

[←1023]
[496] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/59.

[←1024]

[497] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/59-60.

[←1025]

[498] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/60.

[←1026]

[499] Buhârî, salat 50, 98; Ebû Dâvûd, cihâd 149; Müslim, salat 248; Tirmizi, salaî 144; Ahmed b. Hanbel, II, 26, 106, 316, 326, 329, 330.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/60.

[←1027]
[500] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/60-61.

[←1028]

[501] Kutub-ı sıtte müelliflerinden sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/61-62.

[←1029]
[502] bk. Nimet-i İslâm I, 345.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/62.

[←1030]

[503] İbn Mace, ikâme 40; Beyhaki, es-Sünenü'1-kübrâ, II, 279.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/62-63.

[←1031]
[504] Buhârî, salât 103; vitir 3; Müslim, salât 267, 268; Nesâî, kıble 10.

[←1032]

[505] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/63-64.

[←1033]
[506] Nesaî, kıble 5; İbn Mâce, ikâme 39; Ahmed b. Hanbel IV, 2; Beyhakî, es-Sunenu'l-kubrâ, II, 272.

[←1034]

[507] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/64.

[←1035]

[508] el-Aynî, Umdetü'l-Kârî, IV, 280.

[←1036]

[509] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/65.

[←1037]
[510] Buhârî, salat 91; Müslim, salât 263; Ahmed b. Hanbel, IV, 54.

[←1038]

[511] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/65-66.

[←1039]
[512] el-Aynî, Umdetu'l-Kaarî, IV, 279.

[←1040]

[513] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/66.

[←1041]

[514] Buhârî, salât 100, Müslim, salat 258; Nesâî, kasem 48; İbn Mâce, ikâme 39; muvatta', sefer 33, Ahmed b. Hanbel, III, 34, 44.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/66-67.

[←1042]
[515] Buhârî, salât 100.

[←1043]
[516] bk. el-Menhel, V, 90.

[←1044]

[517] İbn Mâce, ikâme 38; Ahmed b. Hanbel, VI, 294.

[←1045]
[518] bk. Bedâyiu's-sanâyi, I, 217.

[←1046]

[519] el-En'âm, (6), 112.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/67-70.

[←1047]

[520] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/70.

[←1048]

[521] Beyhakî, es-SünenıTl-kübrâ, II, 267.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/71.

[←1049]

[522] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/71.

[←1050]
[523] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/71-72.

[←1051]

[524] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/72.

[←1052]

[525] Buhârî, salât 100; bedu'1-halk 11; Müslim, salat 258, 259,-selâm 139; Ebû Dâvûd, salat 114; Nesâî, kasâme 48; Ibn Mace, ikâme 39; Dârİmî, salat 125; Muvatta, sefer 33; İstı'zân 33; Ahmed b. Hanbel, III, 39, 49, 57, 63.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/72.

[←1053]
[526] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/73.

[←1054]

[527] Buhârî, salât 101? Müslim, salât 261; Tirmizî, mevâkît 134; Nesâî, kıble 8; Dârimî, sa-lât 130; Muvatta, sefer 34, 35; Ahmed b. Hanbel, IV, 169.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/73.

[←1055]
[528] ibn Mâce, ikâme 37; el-Muttekî, Kenzu'I-Ummal, VII, 355.

[←1056]

[529] el-Muttekî, Kenzu'I-Ummâl, VII, 355.

[←1057]

[530] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/73-74.

[←1058]
[531] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/74.

[←1059]

[532] Hadisin Hafs b. Ömer yoluyla gelen rivayetinde: "Peygamber (s.a.) şöyle buyurdu: "Erkeğin önünde..." denilmekte iken; Süleyman b. el-Muğire yoluyla gelen rivayette; "Ebû Zer dedi ki: "Erkeğin önünde..." denilmektedir. Yani birincisinde rivayet Hz. Peygambere ulaşmakta iken: ikincisinde Ebû Zer'de kalmaktadır. Buna göre ilk rivayet merfû' iken ikincisi mevkuftur.

[←1060]

[533] Müslim, salat 265; Tirmizi, salat 136; jsayd 16; Nesâî, kıble 7; İbn Mâce, ikâme 38; Ahmed b. Hanbel V, 149, 151, 156, 158, 160; VI, 157, 280.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/75.

[←1061]
[534] Müslim, salât 254 - 256.

[←1062]

[535] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/75-77.

[←1063]
[536] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/77.

[←1064]
[537] Nesâî, kıble 7.

[←1065]

[538] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/77-78.

[←1066]
[539] bk. ibn Mace, ikâme 38.

[←1067]

[540] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/78.

[←1068]

[541] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/78-79.

[←1069]

[542] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/79-80.

[←1070]

[543] Beyhakî, es-Sünenu'1-kübrâ, II, 275.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/80.

[←1071]
[544] Bezlu'l-mechûd, IV, 379.

[←1072]

[545] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/80-81.

[←1073]
[546] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/81.

[←1074]

[547] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/81.

[←1075]

[548] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/81.

[←1076]

[549] Beyhakî, es-Sünenu'1-kübrâ, II, 275.

[←1077]

[550] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/82.

[←1078]

[551] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/82-83.

[←1079]

[552] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/83-84.

[←1080]

[553] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/84.

[←1081]

[554] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/84.

[←1082]

[555] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/84.

[←1083]
[556] bk. Beyhakî, es-SünenıTl-kübrâ, II, 275.

[←1084]
[557] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/84-85.

[←1085]

[558] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/85.

[←1086]

[559] Buhâri, salat 22, 103, 205, vitr 3; Müslim, salât 267; müsâfirîn 35; Nesâî, tahâre 119;kıble 10; İbn Mâce, ikâme 40; Ahmed b-. Hanbel I, 99; VI, 37, 64, 95, 102, 134, 154,182, 199, 200, 254, 260, 275; Dârimî, salât 175.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/85-86.

[←1087]
[560] el-Menhel, V, 107.

[←1088]
[561] bk. Buhârî, salât 22.

[←1089]

[562] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/86-87.

[←1090]

[563] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/87.

[←1091]

[564] Buhârî, salât 22, 104,108; Müslim, salât 272; Nesâî. tahâre 119; Muvatta, salâtu'1-Ieyl 2; Ahmed b. Han bel, VI, 44, 55, 148, 225, 255.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/88.

[←1092]
[565] bk. Müslim, salât 270.

[←1093]

[566] Müslim, salât 271.

[←1094]

[567] bk. BezIıTI-mechûd, IV, 386.

[←1095]

[568] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/88-89.

[←1096]

[569] Buhârî, salât 22, 104, 108; el-Amel fî'ssala 10; Müslim, salat 272; Nesâî, tahâre 119; Muvatta, salâtü'Meyl 2; Ahmed.b. Hanbel VI, 44, 55, 148, 225, 255.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/89.

[←1097]

[570] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/89.

[←1098]

[571] Buhârî, salât 103; Müslim, salat 268; Nesâî, tahâre 119; kıble 10; Ahmed b. Hanbel, VI, 260.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/89-90.

[←1099]
[572] Ahmed b. Hanbel, VI, 85.

[←1100]

[573] Bezlu'l-mechfıd, IV, 388.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/90-91.

[←1101]

[574] Buhârî, ilim 18; salât 90; ezan 161; sayd 25; Müslim, salat 254, 255; Nesâî, kıble 7; İbn Mace, ikâme 38; Muvatta, sefer 38; Ahmed b. Hanbel, I, 264 - 342; II, 149.

[←1102]
[575] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/91.

[←1103]

[576] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/92.

[←1104]

[577] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/92.

[←1105]
[578] Nesâî, kıble 7; Tirmizî, salât 135.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/93.

[←1106]

[579] Mecelle, Madde: 67. Bu kaide günümüz Türkçesine şöyle aktarılabilir: "(Bİr olay karşısında) ses etmeyen bir kimseye "şöyle dedi" diye isnadda bulunulamaz. Fakat ihtiyaç görüldüğünde sükût da (bir çeşit görüş) açıklamak demektir."

[←1107]

[580] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/93-94.

[←1108]
[581] Nesâî, kıble 7; Tirmizi, salat 135.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/94.

[←1109]
[582] el-Menhel, V, 113.

[←1110]
[583] Bezlu'l-mecfıfid, IV, 391.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/94.

[←1111]

[584] Fazl b. Abbas b. Abdilmuttalip el-Kureşî: HZ. peygamberin amcası Hz. Abbas'ın oğludur. Mekke Fethi, Huneyn ve Veda Haccı'nda Hz. Peygamberin maiyyetinde bulundu. Huneyn savaşındaki bozgun sırasında yerinde sebat edenlerdendi. Kendisinden kardeşi Abdullah b. Abbas, Rebia b. el-Haris, Ebu Hureyre ve Süleyman b. Yesar hadis rivayet etmişlerdir. Yermuk savaşında şehid düşmüştür. Rivayetleri hadis külliyatında yer almış blunmaktadır. (Bilgi için bk. tbn Sa'd Tabakât, IV, 54; VII, 399; Buhârî, et-Tarihu'l-Kebir, VII, 114; İbn Ebi Hatim, el-Cerh ve't-ta'dfl, VII, 63; İbnu'I-Kayserânî, el-Cem' beyne ricâli's-sahiheyn, II, 411; İbnu'1-Esir, Üsdu'l-ğâbe, IV, 366; Zehebî, A'Iâmu'n-nübclâ, III, 444; İbn hacer, el-İsâbe, III, 208-Tehzibu't-Tehzib, VIII, 280.

[←1112]

[585] Nesâî, kıble 7; Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, II, 278.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/95.

[←1113]

[586] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/95-96.

[←1114]

[587] Buhârî, salât 100; bedu'1-halk 11; Müslim, salât 258, 259; selâm 139; Ebû Dâvûd, salat 107; Nesâî, kasâme 48; İbn Mâce, ikâme 39; Dârimî, salat 125; Muvatta', sefer 33; istizan 33; Ahmed b. Hanbel IH, 39, 44, 49, 57, 63.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/96.

[←1115]
[588] el-Muttekî, Kenzü'l-Ummfil, VII, 354.

[←1116]

[589] Menhel, V, 116; el-Aynî Binâye, 2 , 429; eE-Zeylâî, Nasburrâye, II, 2 , 76.

[←1117]
[590] Muvatta, sefer 33; istizan 33.

[←1118]

[591] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/96-97.

[←1119]
[592] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/97.

[←1120]

[593] bk. Beyhakî, es-Sünenu'l-kıibrâ, II, 278.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/97-98.

[←1121]

[594] Misaller için bk. Bezlü'l-Miichûd, IV, 394 - 395.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/98-99.

[←1122]

[1] Müslim, salât 21, 25, 26; Tirmizî, salât 76, 110; Nesâî, sehv 2; îbn Mâce, ikâme 15, 73; Dârimî, salât 92; Ahmed b. Hanbel, II-8, 5, 424.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/101-102.

[←1123]
[2] bk. Müslim, salât 25.

[←1124]

[3] Davudoğlu, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, III, 42-49.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/102-107.

[←1125]

[4] Beyhakî, es-Siinenu'l-kübrâ, II, 83.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/107-108.

[←1126]
[5] Bezlu'l-mechud, IV, 428.

[←1127]

[6] Buhârî, ezan 83, 85, 145; Müslim, salat 21, 23; Ebu Davud, salat 115, 116, 119,Tirmi-zi, mevâkit 76, 110, Nesâî, iftitah 1-3, 86; İbn Mâce, ikâmet 15; Dârimî, salat 41, 71; Bizim delilimizse Vâil b. Hacer, Enes ve el-Bera b. Azib hadisidir.

[←1128]
[7] Tebyînü'l-Hakâyık, I, 109.

[←1129]

[8] bk. Ebû Dâvûd, salat 116, (hadis no: 730).

[←1130]

[9] Ebû Dâvûd, salât 115; (hadis no: 726).

[←1131]
[10] Müslim, salât 26, Ebû Dâvûd: salât 116, (hadis no: 745).

[←1132]

[11] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/108-109.

[←1133]

[12] Buhârî, salât 4; Müslim, salât 54; Ahmed b. Hanbel, II, 380; VI-342.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/109-110.

[←1134]

[13] bk. Müslim, salât 54.

[←1135]

[14] bk. İbn Mâce, ikâme 3; Nesâî, iftitâh 9.

[←1136]
[15] bk. el-Aynî eJ-Binâye, II, 131.

[←1137]

[16] Büyük İslâm ft mi hali, s.135.

[←1138]
[17] el-Menhel, V, 124-125.

[←1139]

[18] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/110-113.

[←1140]
[19] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/113.

[←1141]

[20] Tirmizî, salât 140, Tefsiru sûre (2), 3; Nesâî, iftitâh 4; İbn Mâce, ikâme 40, cenâiz 21; Ahmed b. Hanbel,-1, 45; 111-13; IV, 48; VI, 13.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/113.

[←1142]
[21] bk. Müslim, salât 25.

[←1143]
[22] Müslim, salât 26.

[←1144]

[23] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/113.

[←1145]

[24] Beyhakî, es-Siinenü'1-kübrâ, 11,81.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/114.

[←1146]
[25] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/114.

[←1147]

[26] Müslim salât 21, 25, 26; Tirmizî, salât 76, 110; Nesâî, sehv 31, iftitâh 4, II, tatbîk 18, 36; İbn Mâce, ikâme 15, 72; Dârimî, salât 41, 92; Ahmed b. Hanbel, II, 8; V, 424.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/114-115.

[←1148]

[27] Avnu'l-Ma'bûd, II, 414, Bezlu'l-mechud. C. IV, 436-437.

[←1149]
[28] Bezlu'l-mechûd, IV, 437.

[←1150]

[29] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/115-116.

[←1151]

[30] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/116-117.

[←1152]

[31] Müslim, salât 21, 25, 26; Tirmizî, salat 76, 110: Nesâî, sehv 31, iflitah 4, 11; tatbik 18, 36; İbn Mâce, ikâme 15, 72; Dârimî, salat 41% 92; Ahmed b. Hanbel, II, 3; V, 424.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/117.

[←1153]

[32] Bezlu'I-mechûd, IV, 438.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/117-118.

[←1154]
[33] Nesâi, tatbîk 97; Ahmed b. Hanbel IV, 319.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/118.

[←1155]

[34] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/118-119.

[←1156]

[35] Sadece Ebû Dâvud rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/119.

[←1157]

[36] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/119.

[←1158]

[37] Ebû Dâvûd, salat 177; Tirmizî, salât 110; Wesâî, sehv 29; tatbîk 6; îbn Mâce, ikâme 72; Dâr , ıî, salat 70. 92.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/119-121.

[←1159]

[38] bk. Bezlu'l-mechûd, IV, 444-445.

[←1160]

[39] bk. Nesâî, iftitâh 11; sehv 34; Alımed b- Hanbel, IV, 318.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/121-122.

[←1161]

[40] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/123.

[←1162]

[41] Sadece Ebû Dâvûd rivâyel etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/123-124.

[←1163]

[42] Buhârî, ezan 145.

[←1164]
[43] Tecrid Tercümesi, 457. hadis'in izahı (I, 860 - 867).

[←1165]

[44] Hadis için bk. Müslim, salat 240; Ebu Dâvud, salat 121 - 122 (783 nolu hadis); Ahmed b. Hanbel, IV, 318.

[←1166]
[45] bk. Bezlu'l-mechûd, IV, 448.

[←1167]

[46] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/124-125.

[←1168]
[47] Buhârî, ezan 141, 145, Müslim, salât 340.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/125-126.

[←1169]

[48] Buhârî, mevâkîtu's-salât 8; ezan 141; Müslim salât 233; Tirmizî, salât 89; Nesâî, iftitâh 89; tatbîk 50, 53; İbn Mâce, ikâme 21; Dârimî, salât 75; Ahmed b. Hanbel, III, 115, 117, 178, 191, 214, 274, 291, 337.

[←1170]

[49] Müslim, salât 237, Nesâî, tatbik 52; îbn Mâce, ikâme 19; Dârimî, salât 79; Ahmed b. Hanbel, VI, 331.

[←1171]

[50] bk. Nesâî, tatbik 88; Dârimî, salât 79; Ahmed b. Hanbel, V, 345; Tecrid Tereemesi, II, 336 (hd. no: 254).

[←1172]

[51] Büyük İslâm İlmihali, s. 127.

[←1173]
[52] Aynî, Umdetu'I-kari, VI, 97.

[←1174]
[53] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/126-127.

[←1175]
[54] Kütüb-i sitte içinde sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/127-128.

[←1176]

[55] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/129.

[←1177]

[56] Muhammed b. Mesleme; Ashâb-i Kirâm'ın ileri gelenlerindendir. Künyesi; Ebû Abdil-lah veya Ebû Abdirrahman'dır. Bedirden itibaren butun savaşlara İştirak etmiştir. Hz. Peygamberin, kendi yerine Medine'de kaim makam olarak bıraktığı sayılı sahâbîlerden biridir. Fitne olaylarına karışmamıştır. Kendisinden Misver b. Mahreme, Sehl b. Ebî Hasme, Kabîsa b. Zueyb, Abdurrahman el-A'rac, Urve b. ez-Zübeyr, Ebû Burde b. Ebî Musa ve oğlu Mahmud b. Muhammed hadis rivayet etmişlerdir. Hz. Ömer tarafından Cuheynelilere zekât âmili olarak görevlendirilmiştir. On erkek altı kız çocuğu olan Muhammed b. Mesleme h. 43 yılında 77 yaşındayken vefat etmiştir. {Bilgi için bk. Ibn Sa'd, Tabakât, III, 443, 445; Buhârî, et-TârihıTl-kebîr, I, 239; İbn Ebî Hâtım, el-Cerh ve't-ta'dil, VIII, 71; lbnu'1-Esîr Üsdu'l-ğâbe, V, 112; Zehebî, A'lâmu'n-nubelâ, II, 369; Ibn Hacer, el-İsâbe, III, 383; Tehzibu't-Tehzib/lX, 454 îbnu'1-lmâd, Şezerâfu'z-Zeheb, I, 45, 53.)

[←1178]

[57] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/129-130.

[←1179]
[58] Müslim, mesâcid 116.

[←1180]
[59] Bezlu'l-mechûd, IV, 453.

[←1181]

[60] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/130-131.

[←1182]

[61] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

[←1183]

[62] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/132.

[←1184]

[63] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/132-133.

[←1185]

[64] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/133.

[←1186]

[65] Koçkuzu, A.Osman, Hadiste Nâsih-Mensûh, s.215 - 216.

[←1187]
[66] Bilmen, Ö.Nasuhi, Büyük İslâm İlmihali, s.136.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/133-134.

[←1188]

[67] Nesâî, iftitah 5.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/134.

[←1189]
[68] Müslim, salât 26.

[←1190]
[69] Bezlu'I-mechûd, IV, 397-398.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/135.

[←1191]

[70] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/135-136.

[←1192]

[71] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/136.

[←1193]
[72] Ahmed b. Hanbel, I, 255, 289.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/136.

[←1194]
[73] bk. El-Bennâ, A., Buluğu'1-Km ânı min esrâri'l-Fethi'r-Rabbânf, III, 168.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/137.

[←1195]
[74] bk. Nesâî, iftitâh 126.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/137-138.

[←1196]
[75] Nesâî, iftitâh 4, 85.

[←1197]

[76] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/138.

[←1198]

[77] Buharı, ezan 83, 84, Nc^âî, tatbîk 24, 26, 89.

[←1199]

[78] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/138-140.

[←1200]
[79] el-Menhel, V, 147.

[←1201]

[80] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/140.

[←1202]

[81] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/140-141.

[←1203]

[82] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/141.

[←1204]
[83] Concordance'de bu baba numara verilmemiştir.

[←1205]

[84] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/141-142.

[←1206]
[85] Tirmizî, salât 76.

[←1207]

[86] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/142.

[←1208]

[87] Müslim, salât 21, 25, 26; Ebû Dâvûd, salât 115; Tirmizî, salât 76, 110; Nesâî, sehv 2, İbn Mâce, ikâme 15, 72; Dârimî, salât 92; Ahmed b. Hanbel II, 8; V, 424.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/142-143.

[←1209]

[88] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/143.

[←1210]

[89] Buhârî, ezan 4, 76; Müslim, salat 26; Nesâî, iftitah 4, 85, tatbik 18, 36; Ahmed b. Han-bel V, 6, 53.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/144.

[←1211]

[90] Bezlu'l-mechûd, IV, 397 - 398

[←1212]

[91] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/144.

[←1213]

[92] Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/144-145.

[←1214]

[93] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/145.

[←1215]

[94] Buhârî, ezan 118; Tirmizî, salât 19J; Nesâî, tatbîk 1, tbn Mâce, ikâme 17; Ahmed b. Hanbel, I, 378, 414, 418, 426, 459, II, 78;, 81, IV, 422; V, 3.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/145-146.

[←1216]

[95] Ahmed Naim, Tecrid Tercemesi, II, 791-792 (hadis no: 440).

[←1217]
[96] bk. Kockuzu, Ali Osman; Hadîste Nâsih-Mensûh, s. 250-251.

[←1218]
[97] Müslim, mesâcid 28.

[←1219]
[98] bk. Tecrîd Tercemesi, II, 793 - 794 (hds. no: 441).

[←1220]

[99] Büyük İslâm İlmihali, s.135.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/146-147.

[←1221]

[100] bk. Tirmizî, salât 190; Nesâî, iftitah 110.

[←1222]

[101] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/147-148.

[←1223]

[102] Bezlu'l-mechûd, IV, 471.

[←1224]
[103] Bu iddiaların ayrıntıları için bk. el-Menhel, V, 154.

[←1225]

[104] Müslim; salat 119; Nesâî, sehv 5; Ahmed b. Hanbel, V, 93, 101, 107.

[←1226]

[105] Zafer Ahmed el-Osmanî, Î'iau's-Sunen, III, 44.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/148-149.

[←1227]

[106] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/149-150.

[←1228]
[107] bk. el-MCnhel, V, 56.

[←1229]
[108] Selâmet Yolları, I, 340.

[←1230]

[109] a.g. yer.

[←1231]

[110] bk. Müslim, salal 119; Nesâi, sehv 5, Ahmed b. Hanbel, V, 93, 101, 107.

[←1232]

[111] Zafer Ahmed el-Osmanî, İ'lâu's-Sunen, III, 44.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/150-151.

[←1233]
[112] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/151.

[←1234]

[113] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/151-152.

[←1235]
[114] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/152.

[←1236]

[115] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/152.

[←1237]

[116] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/153.

[←1238]
[117] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/153.

[←1239]

[118] Tirmizî, mevâkît 63; Nesâî, iftitah 6; Dârimî, salât 32; Ahmed b. Hanbel, II, 375, 434, 500; VI, 52.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/153.

[←1240]
[119] Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.134.

[←1241]
[120] Bezlu'l-mechud, IV, 475.

[←1242]
[121] Selamet Yollan, (tere. Ahnıed Davudoğlu), I, 329.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/153-154.

[←1243]

[122] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/154.

[←1244]
[123] Ahmed Naim, Tecrîd Tercemesi, II, 701 (Hds. no: 414).

[←1245]

[124] Ahmed Nâim, Tecrîd Tercemesi, II, 702, (Hds. no: 414).

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/154-155.

[←1246]

[125] Buhârî, ezan 87, salât 88; Müslim, salât 55; Tirmizî; mevâkit 103, 104; cenâiz 75; Nesâî, iftitah, II, Dârimî, salat 35; muvatta, sefer 46, 47; Ahmed b. Hanbel, II, 45, 65, 73, 131; III, 407, 471; JV, 3, 57, 318; V, 336.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/155.

[←1247]

[126] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/156.

[←1248]

[127] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/156.

[←1249]
[128] Nimet-i İslâm, s.2I6.

[←1250]
[129] Ö.Nasuhi Bilmen, Büyük İslam İlmihali, s.135.

[←1251]
[130] bk. Müslim, zekât 69.

[←1252]

[131] M.Zihni Efendi, Ni'met-i İslâm, s.34-35.

[←1253]

[132] a.g.e., s.215.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/156-157.

[←1254]

[133] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/158.

[←1255]
[134] el-Menhel, c.V, 164.

[←1256]
[135] Bezlu'l-mechûd, IV, 479.

[←1257]
[136] Bezlu'l-mechûd, IV, 478.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/158-159.

[←1258]
[137] Ahmed b. Hanbel, 1,110.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/159-160.

[←1259]

[138] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/160.

[←1260]

[139] Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/160.

[←1261]
[140] Bezlu'l-Mechûd, IV, 483-485.

[←1262]
[141] el-Menhel, V, 166.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/160-161.

[←1263]

[142] Buhârî, teheccüd 1, Deâvat 10, 60; Müslim, müsâfirîn 201, zikr 70; Ebû Dâvûd, vitr 25; Tirmİzî, kıyâme 46, deavât32, 82; Ibn Mâce, ikâme 180; Dârimî, salât 169; Ahmed b. Hanbel, 1-95, 102, 103, 385; II, 292, 514, 526; VI, 391.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/161-163.

[←1264]

[143] Çantay, Hasan Basri, Kur'ân-i Hakîm ve Meâl-i Kerîm, C.1, 213.

[←1265]

[144] el-Kevser (108), 2.

[←1266]

[145] İbn Nuceym,el-Bahru'r-raik,I, 328.

[←1267]
[146] M.Zihni Efendi, el-Müntehab, fi kavaid'is-sarf, s. 436.

[←1268]

[147] M.Zihni Efendi, el-Muktezab, s.164.

[←1269]
[148] el-Menhel, V, 169.

[←1270]

[149] eş-Şuarâ (26), 80.

[←1271]
[150] el-Kehf (18), 79.

[←1272]
[151] el-Kehf (18), 82.

[←1273]
[152] Fâtır (35), 10.

[←1274]
[153] ez-Zümer (39), 62.

[←1275]

[154] Fâtır (35), 3.

[←1276]

[155] Buhârî, ezan 74, 82; Müslim, salât 62.

[←1277]

[156] Buhârî, ezan 117; Müslim, salat 28.

[←1278]
[157] Buhârî, ezan 117; Müslim, salat 28.

[←1279]

[158] Buhârî, ezan 18.

[←1280]

[159] Buharı, ezan 126., Sünen-i Ebû Dâvud 770 no'lu hadis.

[←1281]

[160] el-Menhel, V, 195.

[←1282]

[161] Ibnu'l-Humam, FethiTI-Kaadir, IV, 202, Zeylaî, Nasbii'r-râye, I, 320.

[←1283]
[162] İbnu'l-Hümâm, Fethü'l-Kaadir, I, 203.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/163-169.

[←1284]
[163] el-İsrâ (17), 111.

[←1285]
[164] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/169.

[←1286]

[165] Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/169-170.

[←1287]
[166] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/171.

[←1288]
[167] Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/171-172.

[←1289]

[168] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/172.

[←1290]
[169] Buhârî, ezan 126; Müslim, mesâcid 149; Tirmizî; salât 179; Nesâî, tatbik 22, iftitâh 8, 19, 36; Muvatta', Kur'ân 25; Ahmed b. Hanbel, III, 106, 158, 168, 188, 191, 252, 269, IV, 340.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/172-173.

[←1291]

[170] Buhârî, deavât 67, Müslim, zikr 25.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/173.

[←1292]

[171] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/174.

[←1293]

[172] Tirmizî, mevâkît 65; İbn Mâce, ikâme 2; Dârimî, salât 33; Ahmed b. Hanbel, I, 403, 404; III, 50; IV, 80, 81, 83, 85; VI, 156.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/174.

[←1294]

[173] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/174-175.

[←1295]

[174] bk. A.Naim, Tecrid Tercemesi, II, 396 (hds. no: 283).

[←1296]

[175] eş-Şuarâ (26), 224-226.

[←1297]

[176] bk. Ebû Dâvûd, 5009 no'iu hadis..

[←1298]

[177] Ebû Dâvûd, cıhad 17 (2504 nolu hadU); Abdurraûf el-Münâvî; Feyzu'l-Kaadîr Şerhü Cami'is-Sagsr, 111, 244.

[←1299]

[178] el-Menhel, V, 175.

[←1300]

[179] Mefâtihu'l-Ğayb, I, 635, (Darü't-Tibaatil Âmire, 1307).

[←1301]

[180] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/175-177.

[←1302]
[181] Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/177.

[←1303]

[182] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/177-178.

[←1304]

[183] Nesâi, kıyâmu'1-leyl 9, ıstıâze 63; Ibn Mâce, ikâme 180.

[←1305]

[184] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/178.

[←1306]

[185] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/178-179.

[←1307]

[186] Müslim, müsâfirîn 200; Tirmizî, davat 31; Nesâî, iftitah 16-17 îbn Mace, ikâmet 180; Ahmed b. Hanbel, VI, 156.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/179-180.

[←1308]
[187] el-En'âm (6), 125.

[←1309]
[188] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/180-181.

[←1310]

[189] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/181.

[←1311]

[190] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/181.

[←1312]

[191] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/181.

[←1313]
[192] Buhârî, ezan 126; Müslim mesâcıd 149; Nesâî, tatbik 22, ıftıtâh 8, 19\ 36; Tirmizî, salat 179; Muvatta, Kur'ân 25; Ahmed b. Hanbel, III, 106, 158, 188, 191, 252, 269, IV, 340.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/181-182.

[←1314]

[193] Buhârî, deavât 67; Müslim, zikir 25.

[←1315]
[194] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/182-183.

[←1316]

[195] Buhârî, teheccud, I, deavât 9; tevhîd 8, 64; Müslim, müsâfirîn 199, zikir 68; Tirmizî,deavât 29; Nesâî, kıyâmu'1-leyl 9; ibn Mace, ikâme 180.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/183-184.

[←1317]

[196] Bezlu'l-mechüd, IV, 507.

[←1318]

[197] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/184-185.

[←1319]

[198] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/185-186.

[←1320]

[199] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/186.

[←1321]

[200] Buhârî, ezan 126; Müslim, mesâcid 149; Nesâî, tatbîk 22, iftitah 8, 19, 36; Tirmizî, salât 79;Muvatta',Kur'ân25;Ahmedb. Hanbel, III, 106, 158, 168, 188, 191,252,269, IV, 340.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/186-187.

[←1322]
[201] Müslim, mesâcid 33.

[←1323]

[202] bk. BezlıTl-mechud, IV, 510-511.

[←1324]
[203] Nimet-i İslam, s.277-278.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/187-189.

[←1325]

[204] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/189-190.

[←1326]
[205] en-Neml (27), 26.

[←1327]
[206] el-A'raf (7), 54; Yunus (10), 3.

[←1328]
[207] Hûd (11), 7.

[←1329]

[208] Tâhâ (20), 5; es-Secde (32), 4; el-Hadîd (57), 4.

[←1330]
[209] ez-Zumer (39), 75.

[←1331]
[210] el-Mu'min (40), 7.

[←1332]
[211] bk. el-A'râf (7), 156.

[←1333]
[212] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/190-191.

[←1334]

[213] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/191.

[←1335]

[214] Müslim, salât 52; Tirmizî, salât 65, vitr 19; Nesâî, iftitâh 18; İbn Mâce, ikâme 1, Dârimî, salât 33; Ahmed b. HanbeflII, 50, 69.

[←1336]

[215] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/191-192.

[←1337]

[216] el-Fıkh alâ'l-Mezâhihi'I-erbaa, IV, 256.

[←1338]

[217] en-Nahl, (16), 99.

[←1339]
[218] Hak Dini Kur'an Dili, V, 3123.

[←1340]

[219] Hülâsatu'l-Beyân, VII, 2895 - 2896.

[←1341]
[220] bk. Ahmed b. Hanbel, VI, 426.

[←1342]

[221] el-Alûsi, RuhiTl-Meânî, XIV, 228; Buharı, edeb 76; Müslim, I, 109, 110; Tirmizî, me-vakit 65, sevabü'l-Kur'an 22.

[←1343]

[222] Toplu bilgi için bk. el-Menhe), V, 187 - 188.

[←1344]

[223] bk. Nimet-i İslâm, s. 233 .

[←1345]

[224] Bezlu'l-mechud, IV, 514.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/192-195.

[←1346]

[225] Müslim, salât 52 Tirmizî, salât 65; vitir 19; Ibn Mâce, ikâme 1, Dârimî, salat 33: Ahmed b. Hanbel IH, 50, 69.

[←1347]

[226] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/196.

[←1348]
[227] Müslim, salat 52.

[←1349]

[228] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/196-197.

[←1350]

[229] İbn Mâce, ikâme 12.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/198.

[←1351]
[230] Hattâbî, Meâlimu's-sünen, I, 492; Şevkânî, Neylü'l-evtar, II, 267.

[←1352]

[231] Şevkânî, Neylu'l-evtâr, II, 261.

[←1353]
[232] Neylu'l-evtâr, II, 267.

[←1354]

[233] bk. Tirmizi, salât 72.

[←1355]
[234] Ahmed b. Hanbel, V, 11 - 12.

[←1356]

[235] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/198-200.

[←1357]

[236] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/200.

[←1358]

[237] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/200.

[←1359]

[238] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/201.

[←1360]

[239] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/201-202.

[←1361]

[240] Tirmizî, salat 72; İbn Mace; 12.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/202.

[←1362]

[241] Şevkânî, Neylu'l-evlâr, II, 267.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/203-204.

[←1363]

[242] Buhârî, ezan 89; deavât 39, 44, 46; Müslim, mesâcid 147, zikr 48; Tirmizî, deâvât 76; Nesâî, tahâre 47, iftitâh 14, 15; Ibn Mâce, ikâme I, dua 3; Ahmed b. Hanbel, II, 49.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/204.

[←1364]

[243] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/205-206.

[←1365]

[244] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/206.

[←1366]

[245] Buhârî, ezan 89; Tirmızî, Mevâkît 68; îbn Ma'ce İkâme 4, Müslim, salat 50; Dârımî, salat 34; Ahmed b. Hanbel, III, 101, 111, 114, 183.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/207.

[←1367]
[246] bk. Muslini, salât 52.

[←1368]
[247] bk. Nesâî, iftılah 22.

[←1369]

[248] el-Muttekî, Ken/u'I-Ummâl, VII, 437.

[←1370]
[249] Daha fazla bilgi için bk. Kâsânî, Bedâyi', I, 204.

[←1371]

[250] Tecrid Tercemesi, II, 572.

[←1372]

[251] Heysemî, Mecmeu'z-zevâid, II, 108.

[←1373]

[252] Z. Ahmed et-Tehânevî; îlâuVSıinen, II, 183, 184.

[←1374]

[253] Heysemi, Mecmeu'z-zevâid, il. 108.

[←1375]
[254] Müslîm, salât 52.

[←1376]
[255] Müslim, salât 50.

[←1377]

[256] Buhârî, ezan 89.

[←1378]

[257] Z. Ahmed et-Tehânevî, İ'lâu's-sünen, II..188.

[←1379]

[258] Tirmizî, salat 66; Zafer Ahmed et-Tehânevi, İ'laiTs-siinen II. 187.

[←1380]

[259] bk. en-Neml (27), 30.

[←1381]

[260] bk. el-Fıkh ale'l-Mezâhibi'e-erba'a, I, 257.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/207-212.

[←1382]
[261] Müslim, salat 240; Ahmed b. Hanbel, VI, 31, 194.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/213.

[←1383]

[262] bk. Bilmen, Ö. Nasuhi, Büyük islâm ilmihâli, s. 121.

[←1384]
[263] Buhârî, ezan 183.

[←1385]

[264] M. Zihni Efendi, NFmet-i İslâm, s. 208.

[←1386]

[265] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/213-215.

[←1387]

[266] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/215.

[←1388]
[267] Buhârî tefsir Sure (108), 1; Müslim salat 53; Tirmizi, cennet 10; Nesâî iftitah 21.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/216.

[←1389]

[268] Çantay, Kur'ân-ı Hakim ve Meâl-i Kerim, III, 1202.

[←1390]

[269] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/216-217.

[←1391]
[270] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/217-218.

[←1392]
[271] en-Nûr (24), 11.

[←1393]
[272] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/218.

[←1394]

[273] bk. Bezhı'l-Mechud, IV, 531.

[←1395]

[274] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/218-220.

[←1396]
[275] Concordance'de bu baba numara verilmemiştir.

[←1397]

[276] Tirmizî, tefsir (9) 1; Ahmed b. Hanbel, I, 57.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/220-221.

[←1398]

[277] bk. Suyûtî, el-İtkân, I, 63.

[←1399]

[278] Cerrahoğlu İsmail, Tersir Usûlü, s. 58.

[←1400]

[279] Zürkanî, Menahilu'l-İrfân, I, 248.

[←1401]
[280] Karaçam İsmail, Kıır'an-ı Kerîmin Faziletleri, s. 44.

[←1402]

[281] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/221-223.

[←1403]

[282] Karaçam, Kur'ân'ın Fazitleri, s. 48.

[←1404]

[283] Tirmizî, tefsîr-ı Sûre (9), 1.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/223-224.

[←1405]
[284] Yazır H., Hak Dini, IV, 2442.

[←1406]

[285] en-Nisâ (4), 176.

[←1407]
[286] Ibn Kesir, Tefsîru'l-Kur'ân, II, 331.

[←1408]

[287] Yazır H., Hak Dini, IV, 2443

[←1409]

[288] Geniş bilgilerin bk. Karaçam, Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri, s. 400.

[←1410]
[289] en-Neml (27), 30.

[←1411]

[290] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/224-225.

[←1412]

[291] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/225.

[←1413]

[292] Şevkâni Neylu'l-Evtâr, II, 225.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/225-226.

[←1414]

[293] Buhârî, ezan 65, 163; Müslim, salat 191, 192; Tirmizî, salât 159; Nesâî, İmame 35; îbn Mâce, İkâme 49; Ahmed b. Hanbel, III, 205.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/226.

[←1415]
[294] bk. A. Naim, Tecrid Tercemesi, II, 554.

[←1416]
[295] Davudoğlu, Ahmed, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi III, 260.

[←1417]
[296] Bezlu'e-Meehûd, V, 4.

[←1418]

[297] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/227-228.

[←1419]

[298] Buhârî, ezan 60, 63; edeb 74; Müslim, Salât 178, 179. Nesâî, iftitah 63.7İ; imame 39, 41.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/228-229.

[←1420]

[299] bk. 791 no'lu hadis.

[←1421]

[300] Aynî, Umdetu'l-Kaarî, V, 237-239.

[←1422]

[301] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/230-231.

[←1423]

[302] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/231-232.

[←1424]

[303] Beyhakî, es Siinenu'l-Kubrâ, III, 117.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/232.

[←1425]
[304] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/232-234.

[←1426]

[305] İbn Mâce, ikâme 26, dua 4; Ahmed b. Hanbel, III, 474; V, 74.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/234.

[←1427]

[306] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/234-235.

[←1428]
[307] Seyhakî, es-Sünenu'1-Kiibrâ, III, 85, 86, 112, 116.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/235.

[←1429]

[308] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/235-236.

[←1430]

[309] Buhârî, ilim 68; ezan 62; Müslim, salat 183-186: Ti'rmizî, salâtfil; Nesâî, imamet 35; Ibn Mâce ikâmet 48, 49.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/236.

[←1431]
[310] bk. 856 no'lu hadis.

[←1432]

[311] bk. 855 no'lu hadis

[←1433]
[312] Tecrîd Tercemesi II. 553.

[←1434]
[313] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/237-238.

[←1435]
[314] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/238.

[←1436]

[315] Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, III, 115-116.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/238.

[←1437]

[316] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/238.

[←1438]

[317] Concordance'de bu baba numara verilmemiştir.

[←1439]
[318] Dârimı, salat 91; Ahmed b. Hanbel, 111-427.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/239.

[←1440]
[319] Ahmed b. Hanbel, III, 427.

[←1441]

[320] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/239-240.

[←1442]

[321] Buhârî, ezan 104; Müslim salât 44-46; Nesâî, iftıtâh 33, 54; Ibn Mâce, İkâme 11; Ah-med b. Hanbel, II, 348, 446; V, 197; VI, 448.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/240.

[←1443]
[322] Ahmed Nâim, Tecrid Tercemesi, II, 611.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/240-241.

[←1444]

[323] Buhârî, ezan 96, 97, 107, 109, 110; Müslim, salât 154, 155; Nesâî, iftitâh 58; Ahmed b. Hanbel, V, 295, 301, 311.

[←1445]

[324] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/241-242.

[←1446]
[325] Müslim, salat 157.

[←1447]

[326] Bezlu'l-mechâd, V, 14.

[←1448]
[327] bk. 161 no'lu hadis.

[←1449]
[328] Müslim, salât 157.

[←1450]
[329] Nimet-i İslâm, s. 220.

[←1451]

[330] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/242-244.

[←1452]

[331] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/244-245.

[←1453]

[332] Buhârî, ezan 96-97, 107, 109, 110; Müslim, salât 154, 155; Kesâî iftitâh 58; Ahmed b Hanbel, Vı, 295, 301, 311.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/245.

[←1454]
[333] Müslim, salât 155.

[←1455]

[334] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/245-246.

[←1456]

[335] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/246.

[←1457]

[336] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/246.

[←1458]

[337] Buhârî, ezan 91, 96, 97, 108; İbn Mâce, ikâme 7; Ahmed b. Hanbel, V, 109,112; VI, 395.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/247.

[←1459]

[338] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/247.

[←1460]

[339] Buhârî, ezan 18; edeb 28; âhâd 1; Dârimî, salât 42; Ahmed b. Hanbel, V, 53.

[←1461]

[340] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/248.

[←1462]

[341] Abdullah b. Ebî Evfâ: Ebû Muâviye kunyesiyle meşhur olan Abdullah, Bey'atu'r-ndvânda, Hudeybiye ve Huneyn'e iştirak etmiştir. Hz. Peygamberden 95 hadis rivayet etmiştir. Bunlardan on tanesini Buhârî ve Müslim müştereken, ayrıca Buhârî beş Müslim de bir hadîsini rivayet etmiştir. Abdullah babasının zekâtını getirdiği zaman, Hz.Peygamberin "Allah'ım, Ebû Evfâ ailesini bağışla!" duasına mazhar olmuştur. Yaşlılığında gözlerim kaybeden Abdullah Kûfe'de en son vefat eden sahâbîdir. H. 86 veya88'de vefat etmiştir. (Bilgi için bk. İbn Sa'd, Tabakât, IV, 301, VI, 21; Ibnu'l-Kayserânî.el-CanT beynericâli's-Sahihayfi, I, 242; tbnu'1-Esîr, Üsdü'1-gabe, III. 182; Zehebî, Siyeru a'lânıı'n-nubelâ, III, 428-430; tbn Hacer, el-İsâbe, II, 279; Tehzîbu't-Tenzîb, V, 151; Ibnu'I-Imad, Şezerâtu'z-zeheb, I, 96).

[←1463]

[342] Ahmed b. Hanbel, IV, 356.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/248.

[←1464]

[343] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/249.

[←1465]

[344] Buhârî, ezan 96, 103; Musihti, salât 158, 159; Nesâî, Iftıtâh 74; Ahmed b. Hanbel, I, 175, 176, 179, 180.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/249.

[←1466]

[345] Geniş bilgi için bk. Asr-ı saadet (Ashab-ı k^râm), II, 10 vd.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/250-251.

[←1467]
[346] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/251.

[←1468]

[347] Müslim, salât 156; Nesâî, salât 16; Ahmed b. Hanbel, I, 322; III, 2.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/251-252.

[←1469]
[348] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/252.

[←1470]

[349] Bk.Kâsânî, Bedâyi', I, 110.

[←1471]

[350] Nesâî, ıftıtâh 59, 4; Tirmizî, mevâkît 113.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/253.

[←1472]

[351] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/254.

[←1473]

[352] Müslim, mesâcid 188; Nesaî, mevâkît 16, 20; Ahmed b. Hanbel, IV, 420, 423.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/254.

[←1474]

[353] Müslim, salât 167.

[←1475]
[354] Merginânî, Hidâye ve Kemaleddin b. Humam Fethu'l-Kadîr, I, 236.

[←1476]

[355] Hatiboğlu Haydar, Sünen-i İbn Mâce Terceme ve Şerhi, III, 50-51.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/254-256.

[←1477]

[356] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/256.

[←1478]

[357] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/256-257.

[←1479]

[358] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/257.

[←1480]
[359] Bezlu'I-mechud, V, 21; Bilmen, Büyük İslam İlmihali s. 200.

[←1481]
[360] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/257-258.

[←1482]

[361] Tırmızî, cıhâd 23; Nesâî, tahâre 105, hayl 10, Ahmed b Hanbel, I, 78, 95, 132, 225, 234, 249.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/258.

[←1483]

[362] el-Menhel, V, 232.

[←1484]

[363] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/259-260.

[←1485]

[364] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/260.

[←1486]
[365] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/260.

[←1487]

[366] Menhel, V, 233.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/260-261.

[←1488]
[367] Buhârî, ezan 98, Müslim, salât 173; muvatta, nida 24; Nesâî, iftitâh 24; Tirmizi salat 116; Ahmed b. Hanbel, VI, 338, 340.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/261.

[←1489]

[368] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/261-262.

[←1490]

[369] Buhârî, ezan 99, cihâd 172, meğâzî 12, tefsir sûre 52; Müslim, salât 174; Tİrmizî, mevâkît 113; Nesâî, iftitâh 65; Dârimî, salât 64; Muvatta', nida 23; Ahmed b. Hanbel, IV, 80, 84, 85.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/262.

[←1491]

[370] Bezlu'l-mechud, V, 26.

[←1492]

[371] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/262-263.

[←1493]

[372] Buhârî, ezan 98; Nesâî, iftitah 67; Ahmed b. Hanbel, V, 187, 88, 179.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/263-264.

[←1494]

[373] İbn Mâce, ikâme 9.

[←1495]

[374] Heysemî, MeemeıTz-zevaid II, 116; Aynî, Umdetu'l-kaarî, VI, 253.

[←1496]
[375] Bezlu'l-mechûd, V, 27 - 28.

[←1497]

[376] Menhel, V, 237.

[←1498]

[377] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/264-265.

[←1499]

[378] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/265.

[←1500]

[379] Azîmâbâdî, Avnu'J-ma'bud, III, 31.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/266.

[←1501]

[380] Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/267.

[←1502]

[381] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/267-268.

[←1503]

[382] Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/268.

[←1504]

[383] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/268.

[←1505]
[384] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/269.

[←1506]

[385] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/269-270.

[←1507]

[386] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/270.

[←1508]
[387] et-Tekvîr, (103), 15-16.

[←1509]

[388] Müslim, salât 201; İbn Mâce, ikâme 5; Ahmed b, Hanbel, IV, 306, 307.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/270.

[←1510]
[389] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/270-271.

[←1511]

[390] Ahmed b. Hanbel, III, 3, 45, 97.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/271.

[←1512]

[391] el-A'raf, (7), 204.

[←1513]
[392] İbn Mâce, ikâme 113.

[←1514]
[393] Tecrîd Tercemesi, II, 595.

[←1515]
[394] el-A'râf (7), 204.

[←1516]

[395] İbn Mâce, ikâme 13; Ahmed b. Hanbel, III, 339.

[←1517]

[396] bk. 823 numaralı hadis.

[←1518]
[397] Cezîrî, Abdurrahman, el-Fıkh ale'l-Mezahibi'l-Erbaa, I, 254.

[←1519]
[398] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/271-274.

[←1520]

[399] Kütüb-i Sitte sahiplerinden sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/274.

[←1521]
[400] Nesâî, tahâre, 55, 70, 88, 91, 105.

[←1522]

[401] Buhârî, ezan 104; Müslim,'salât 43, 44; Nesâî, iftitâh 54.

[←1523]
[402] İbn Mâce, ikâme 11.

[←1524]
[403] el-Müttekî, Kenzu'l-Ummâl. VII, 442.

[←1525]
[404] Bezlu'l-mechud, V, 36.

[←1526]

[405] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/274-275.

[←1527]
[406] îbn Mâce, ikâme, 11.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/275.

[←1528]
[407] bk. Müslim, salât 38.

[←1529]

[408] bk. el-A'raf (7), 204.

[←1530]

[409] Davudoğlu, A.Sahıh-i Müslim, III, 65.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/275-277.

[←1531]

[410] Müslim, salât 38, 41; Tirmizî, salat 116, 166; Tefsir süre I, 1, Nesâî, iftitâh 23; İbn Mâce, ikâme 11, 172, edeb 52; Muvatta, nida 39; Ahmed b. Hanbei, II, 241, 285, 480, 204, 215, 250, 290, 457, 460, 478, 487, IH, 43; IV, 167, VI, 142, 275.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/277-278.

[←1532]

[411] Ibn Mâce, Nikâh 19; Ahmed b. Hanbei, II, 359'da: "Allah'a hamd ile başlamayan her önemli iş..." şeklindedir. Hafız Abdulkadir er-Ruhâvî, de, el-Erbaîn el-Buldaniyye'de hadisin bir rivayetinin de, "Bismillah ile başlanmayan her önemli iş..." şeklinde olduğunu belirtmiştif. (bk. Hatipoğlu Haydar, Sünen-i İbn Mâce Terceme ve Şerhi, V, 310.).

[←1533]

[412] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/278-280.

[←1534]

[413] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/280.

[←1535]

[414] Ubâde b. es-Sâmit: Ebu'l-Velîd Ubâde b. es-Samit el-Ensârî, el-Hazrecî, birinci ve ikinci Akabe bey'atlannda bulunmuş ve oniki nakîbden biri olmuştur. Bedirden itibaren bütün harblere iştirak etmiştir. Suriye ve Mısır'ın fetihlerinde bulunmuş, Filistin ve Humus valiliklerini üstlenmiştir. Uzun boylu, yakışıklı ve heybetli bir zat olan Ubâde Hz. Peygamberden Baki b. Mahled'in Müsned'ine göre 181 hadis rivayet etmiştir. Kendisinden Enes b. Malik, Câbirb. Abdillah ve Ebû Umâme gibi birçok sahâbî hadis rivayet etmiştir. Tabiûn neslinden de çokları ondan rivayette bulunmuşlardır. O'nun rivayet ettiği hadislerden 6 tanesi Buhârî ve Müslim'de; 2'si sadece Buhâri'de 2 tanesi de sadece Müslim'de yer almıştır. Ubâde (r.a.) 72 yaşındayken h. 34 yılında vefat etmiştir. Kabri Remle veya Kudüs'tedir. (Bilgi için bk. İbn Sa'd, Tabakât, III, 546, 621, Buhârî, et-Târihu'l-kebir, VI, 92; İbnu'1-Esîr, Üsdu'l-ğâbe, III, 160; Zehebî, siyeru a'lâmı'n-niibelâ, III, 5-11; İbn Hacer, el-İsâbe, II, 268 - 269; Tehzîbu't-Tehzîb, V, 111-112; İbnu'I-İmad*, Şezerâtu'z-zeheb, I, 40, 62; el-Ansârî, Asr-ı Saadet (Ashab-ı Kiram), III, 473 - 480 (Şamil Yayını).

[←1536]

[415] Buhârî, ezan 95; Müslim, salât 34, 38,40, 41; Tirmizî, mevâkît 69, 115, 116, tefsir sûre I, 1; Nesâî, iftitâh 24; İbn Mâce, ikâme 11; Dârimî, salât 36; Muvatta, nida 38, 39; Ahmed b. Hanbel II, 285, 290, 460, 487; V, 314, 316, 321, 322; VI, 142, 275.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/280.

[←1537]
[416] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/281.

[←1538]

[417] Buhâri, ezan 95; Müslim, salat 34, 38, 40, 41; Tirmizî, mevâkit 115, 116, tefsir sure I, 1; Nesâî, iftitah 24; Ibn Mâce, ikâme 11, Dârimî salat 36; Muvatta, nİdâ, 38, 39; Ahmed b. Hanbel, II, 285, 290, 460, 487; V, 314, 316, 321, 322; VI, 142, 275.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/281.

[←1539]
[418] Bezlul-mechûd, V, 45.

[←1540]
[419] el-Muttekî, Kenzu'l-Ummal, VII, 442, (Hadis no: 19689).

[←1541]
[420] el-A'raf, (7), 204.

[←1542]
[421] Ibn Mâce, ikâme 13; Ahmed b. Hanbel, III, 339.

[←1543]
[422] Meylânı Ahmed, el-Hidâye Tercemesi, I, 122.

[←1544]
[423] Aynî, Umdelu'l-Kaari, VI, 13.

[←1545]

[424] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/281-283.

[←1546]

[425] Tırmizî, salât 116; Nesâî, iftitah 28; Ibn Mâce, ikâme 13: Muvatta, nida 44; Ahmed b. Hanbel, II, 240, 284, 285, 302.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/283-284.

[←1547]

[426] el-A'raf (7), 204.

[←1548]

[427] İbn Mace, ikâme 13; Ahmed b. Hanbel, III, 3393.

[←1549]

[428] Dârekutnî, Sünen, I, 323, 326, 331, 333.

[←1550]

[429] bk. Muttekî, Kenzu'l-Ummal,, VII, 442.

[←1551]
[430] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/284-285.

[←1552]

[431] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/286.

[←1553]
[432] Şevkânî, Neylû'l-evtâr, II, 242.

[←1554]

[433] el-Heysemî, Mecmeu'z-zevâdi, II, 110.

[←1555]

[434] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/286-287.

[←1556]

[435] Tirmizî, salât 116; Nesâî iftitâh 28; İbn Mâce, ikâme 13; Muvattâ, nida 44; Ahmed b. Hanbel, II, 240, 284, 285, 302.

[←1557]

[436] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/287-288.

[←1558]

[437] Hattâbı, Sünemi Ebû Davıid, I, 517.

[←1559]
[438] Bezlu'l-mechûd, V, 62-63.

[←1560]

[439] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/288-289.

[←1561]

[440] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/289-291.

[←1562]

[441] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/291.

[←1563]

[442] Ümran b. Husayn; Ebû Nuceyd kunyesiyle bilinen Ümran, Ebû Hureyre ile birlikte hicretin "yedinci senesinde müsluman oldu. Basra'da kadılık yaptı. 1*80 hadis rivayet etti. Kendisinden Mutarrıf b. Abdillah b. eş-Şıhhîr, Ebû Recâ el-Utâridî, İbn Sirîn ve Atâ gibi zevat hadis rivayet etmişlerdir. Ashab arasında çıkan olaylarda tarafsız kaldı. H. 52 senesinde vefat etti. (Bilgi için bk. tbn Sa'd, Tabakât, IV, 287; Buhârî, et-Tarîhu'l-kebîr, VI, 408; Ibnu'1-Esîr, Üsdü'l-ğâbe, IV, 281; Zehebî, Siyeru a'lâmı'n-nübelâ, II, 508 - 511, İbn Hacer, el-İsâbe, III, 26-27; Tehzîbu't-Tehzib VIII, 125 - 126; Ibnu'I-İmad, Şezerâtu'z-zeheb, I, 62).

[←1564]

[443] Müslim, salât 47 - 49; Nesâi, iftitâh 27; kıyâmu'1-leyl 50; Ahmed b. Hanbel, IV, 426, 431,433, 441.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/291-292.

[←1565]

[444] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/292-293.

[←1566]

[445] Müslim, salât 48, 49; Nesâî, iftitâh 27, kıyâmü'1-leyl 50; Ahmed b. Hanbel, IV, 426, 431, 433, 441.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/294.

[←1567]

[446] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/294.

[←1568]

[447] Ahmed b. Hanbel, III, 146, 153, 357, 397; V, 338

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/294-295.

[←1569]

[448] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/295.

[←1570]

[449] Ahmed b. Hanbel, III, 146, 153, 357, 397; V, 338.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/296.

[←1571]
[450] Tirmızî, sevâbu'l-Kur'ân 20.

[←1572]

[451] bk. 3416 no'lu hadis-i şerif.

[←1573]

[452] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/296-297.

[←1574]
[453] Nesâî, iftitâh 32.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/298.

[←1575]

[454] es-Subkî, Menhel, V, 265-7.

[←1576]

[455] Davudoğlu, Ahmed, Selâmet Yolları, I, 324 - 325.

[←1577]

[456] M.Sofuoğlu, Tefsir Dersleri, (VII. Sınıf), s.67.

[←1578]

[457] Çantay, Kur'an-ı Hakim ve Meâl-i Kerim, I, 5-6.

[←1579]

[458] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/299-302.

[←1580]
[459] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/302.

[←1581]
[460] Müslim, salât 11.

[←1582]
[461] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/302-303.

[←1583]

[462] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/303.

[←1584]
[463] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/304.

[←1585]
[464] Buhârî, ezan 116, 144; Müslim, salât 33; Nesâî, iftıtâh 84, tekbîr 90.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/304-305.

[←1586]
[465] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/305.

[←1587]

[466] Buhârî, ezan 128; Müslim salat 28 - 30; Nesâî, tatbik 94; Dârimî, salat 40; Ahmed b. Hanbel, II, 270.

[←1588]

[467] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/305-307.

[←1589]
[468] Müslim, salât 30.

[←1590]
[469] Davudoğlu, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, III, 55-58.

[←1591]

[470] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/307-310.

[←1592]
[471] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/310.

[←1593]
[472] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/310-311.

[←1594]

[473] Tirmizî, mevâkît 84; Nesâî, tatbik 38.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/311.

[←1595]
[474] Dârimî, salât 74.

[←1596]
[475] el-Menhel, V, 275-276.

[←1597]
[476] Tirmizî, mevâkît 98.

[←1598]

[477] Bezlu'l-mechud, V, 85-86.

[←1599]

[478] Ahmed b. Hanbel, II, 38; Ebu Davud 840 numaralı hadis.

[←1600]

[479] bk. 841 numaralı hadis.

[←1601]

[480] Hâzimî, el-İ'libar, 79-80; Koçkuzu Ali Osman, Hadisle Nâsih-Mensûh, 216.

[←1602]

[481] el-Menhel, V. 276-277; İbn Kayyım, Zadü'l-Me'âd, I, 56-59.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/311-314.

[←1603]

[482] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/314-315.

[←1604]

[483] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/315.

[←1605]

[484] Tirmizî, salât 85; Nesaî, tatbik 38; Dârimî, salat 74; Ahmed b. Hanbel, II, 381.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/315.

[←1606]

[485] Hazimî el-î'tibâr, 79-80.

[←1607]

[486] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/316.

[←1608]

[487] Tirmizî salât 85; Nesâî, tatbîk 38; Dâtnî, salât 79, Ahmed b. Hanbel, II, 381.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/316.

[←1609]

[488] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/316-317.

[←1610]
[489] Buhârî, ezan 127, 143; Nesâî, tatbik 91, 93.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/317.

[←1611]

[490] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/318.

[←1612]

[491] Buhârî, ezan 127, 142, 143; Tirmizî, mevakît 97; Nesâî, tatbîk 91, 93; tbn Mâce, ikâme 22.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/318-319.

[←1613]

[492] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/319.

[←1614]

[493] Buhârî, ezan 142, Tirmizî, salât 212, H. 286; tatbîk 91.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/319.

[←1615]
[494] bk.VI, 98.

[←1616]
[495] Buhârî, edeb 27; ezan 18; ahâd 1; Dârimî, salât 42; Ahmed b. Hanbel, V, 53.

[←1617]

[496] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/319-321.

[←1618]
[497] Müslim, mesâcid 32; Tirmizî, mevâkît 94.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/321.

[←1619]
[498] Tirmizî, mevâkit 93; Ahmed b. Hanbel, II, 265, 311; III, 233.

[←1620]

[499] Davudoğlu, Ahmed, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi III, 387-388.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/321-322.

[←1621]

[500] Müslim, salât 202; Ibn Mâce, ikâme 18.

[←1622]

[501] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/322-323.

[←1623]

[502] Buhârî, ezan 117.

[←1624]
[503] Müslim, salât 194, 202, 206.

[←1625]
[504] Müslim, salat 194; Nesâî, tatbik 2

[←1626]
[505] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/323-324.

[←1627]

[506] Müslim, salat 194, 202-206; Müsafirûn 201, Tirmizi, mevâkit 82, Deâvât 32. tatbit 25; İbn Mâce, ikâme 18.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/324-325.

[←1628]

[507] îbn Mâce, ikâme 18.

[←1629]

[508] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/325-326.

[←1630]

[509] Bu mevzudakı ayrıntılı açıklama 848 numaralı hadisin şerhindedîr.

[←1631]

[510] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/327.

[←1632]

[511] Buhârî, ezan 111, 113, 125; bed'ui-halk, 7; tesir sûre (1) 2; Müslim, salât 71, 72,; Tirmizî, mevâkît 71, 83; Nesâî, iftitâh 33, 34, tatbik 23; Ibn Mâce, ikâme 14; Dâ-rîmî, salât 38; Muvatta', nida 47; Ahmed b. Hanbel II, 233, 238, 270, 387, 417, 459, 467.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/327.

[←1633]
[512] Muvatta', nida 47.

[←1634]

[513] Bilmen, Büyük İslâm İlmihâli, s. 134.

[←1635]

[514] bk. Buhârî, ezan 18; Müslim, salat 28.

[←1636]
[515] el-Menhel V, 289-291.

[←1637]

[516] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/327-330.

[←1638]
[517] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/330.

[←1639]

[518] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/330.

[←1640]

[519] Nesâî, kıyâmü'l-leyl 9, İstiâze 63; Tirmizî, salât 95; tbn Mâce, ikâme 23, 180; Ah-med b. Hanbel, 1, 180, 185, 371; IV, 353, 356, 382.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/330-331.

[←1641]

[520] Hak Dini Kur'an Dili, I, 119.

[←1642]

[521] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/331.

[←1643]

[522] Buhârî, ezan 136. salât 3, 6, amel fıs'salâh 14; Mushm, salât 33; Nesâî, kıble 16.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/332.

[←1644]

[523] Buhârî, salât 58.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/332-333.

[←1645]
[524] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/333.

[←1646]

[525] Buhârî, ezan 121, 127, 140; Müslim, salât 193, 194; Tirmizî, salât 91. Nesâî, tatbîk 24, 25, 89.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/333-334.

[←1647]
[526] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/334-335.

[←1648]

[527] Buhârî, ezan 64, 67, 140; Müslim, salât 188, 195; Ahmed b. Hanbel, III- 100, 101, 205, 226.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/335.

[←1649]

[528] Müslim, salât, 204-206.

[←1650]
[529] Müslim, MuSâfirîn 203.

[←1651]
[530] el-Menhel, V, 295.

[←1652]

[531] Bezlul-Mechûd, V, 108.

[←1653]
[532] Bilmen, Ö. Nasûhi, Büyük İslâm İlmihâli, s. 130.

[←1654]

[533] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/335-337.

[←1655]

[534] Müslim, salât 193; Nesâî, sehv 77, tatbik 24, 25, 89; Buhârî, ezan 121, 127, 140; Tirmizî, salât 91.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/337-338.

[←1656]
[535] Bezlu'l-Mechüd, V, 110.

[←1657]

[536] Nimet-i İslâm, S.260.

[←1658]
[537] Buhârî, ezan 65.

[←1659]
[538] Nimet-i İslâm, s. 220.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/338-340.

[←1660]
[539] Buhârî, ezan 157, 164.

[←1661]

[540] Tırmizî, salât, 128.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/340-341.

[←1662]

[541] Tirmizî, mevâkît 81; Nesâî, tatbik 54, iftitâh 88; Ibn Mâce, ikâme 16, 72; Dârimî, satât 78; Ahmed b. Hanbel, 11-525; IV; 22-23, 119, 122; V, 310.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/341.

[←1663]
[542] el-Hacc (23), 77.

[←1664]

[543] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/341-342.

[←1665]
[544] Buhârî, imam 15; Tırmızî, salât 110, ısti'zân 4; Nesâî, iftitâh 7, tatbîk, 15, sehv 67, "Ibn Mâce, ikâme 72

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/343-344.

[←1666]

[545] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/344.

[←1667]
[546] Davudoğlu, Sahih-i Müslim Terceme ve Şerhi, III, 76-82.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/345-349.

[←1668]

[547] Buhârî, ezan 95, 233; isti'zân 18, eymân 15; Müslim'salât 45; Tirmizî, mevâkît 110; Nesâî, iftitâh 7, tatbîk 15, sehv 67, İbn Mâce, ikâme 72; Ahmed b. Hanbel, II, 473; IV-340.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/349-350.

[←1669]

[548] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/351.

[←1670]

[549] Nesâî, iftitâh 7, tatbîk 15, sehv 67; Tirmizî, mevâkît 110.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/351-352.

[←1671]

[550] el-Müzzemmül (73), 20.

[←1672]
[551] Kâsânî, BedâyiüVsanâyi', I, 111.

[←1673]

[552] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/352-354.

[←1674]

[553] Nesâî, iftitâh 7, tatbîk 15, sehv 67; Tirmizî mevâkît 110.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/354-355.

[←1675]

[554] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/355-356.

[←1676]
[555] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/356.

[←1677]

[556] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/356.

[←1678]

[557] Tirmizî, mevâkît 110; Nesâî, tatbik 15, sehv 67, Ahmed b. Hanbel IV, 340.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/357.

[←1679]
[558] el-Mâide (5), 6.

[←1680]

[559] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/357-358.

[←1681]

[560] Nesâî, tatbîk 55; İbn Mâce, ikâme 204; Dârimî, salât 75, Ahmed b. Hanbel, III. 428, 444; V, 447.

[←1682]

[561] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/358.

[←1683]
[562] bk. 840 numaralı hadis ve açıklaması.

[←1684]
[563] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/359-360.

[←1685]

[564] Nesâî, tatbik 3; Ahmed b. Hanbel, IV – 342.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/360-361.

[←1686]

[565] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/361.

[←1687]

[1] Tirmizî, salât 188; sa'ât 9, lahrîm 2; Ibn Mâce, İkâme 202; Dârimî, salât 91; Ahnıed ' b. Hanbel, II, 290, 425; IV, 65, 103; V, 72, 377; Muvattâ, sefer 89.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/361-362.

[←1688]

[2] Tirmizî, diyet 8; Buhârî, dıyât 1, Müslim, kasâme 28; Nesâî, tahrîm 2; İbn Mâce, diyât 1, Ahnıed b. Hanbel, I, 388, 441, 442.

[←1689]

[3] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/362-363.

[←1690]

[4] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/363.

[←1691]

[5] İbn Mâce, ikâme 202, Tirmizî, salât 188.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/363-364.

[←1692]
[6] Hûd(ll), 114.

[←1693]

[7] Nimet-i İslâm, s.131.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/364.

[←1694]

[8] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/364-365.

[←1695]

[9] Buhârî.ezân 118; Müslim, mesâcid 26, 28-31, 114; Tirmizî, salât 78, 110; Nesâî, iftitâh 11, tatbîk 7, 38, 99, sehv 31, 35; Dârimî, salât 68, 70, 78, Ahmed b. Hanbel, 1-287; IV-119, 120, 316 - 319, 340; V. 274.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/365.

[←1696]
[10] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/365-366.

[←1697]

[11] Müslim, mesâcid 26, 27; Nesâî, tatbik 2, iftitah 91; Ahmed b. Hanbel, I, 378, 426, 447.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/366.

[←1698]
[12] Nesâi, iftitah 90.

[←1699]
[13] Nesâi, iftitah 91.

[←1700]

[14] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/366.

[←1701]
[15] Hakkında bilgi için bk. I, 307.

[←1702]

[16] Ibn Mâce, ikâme 20; Dârimî salât 69; Ahmed, IV-155.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/366-367.

[←1703]
[17] el-A'lâ (87), 1.

[←1704]
[18] el-Vâkıa (56), 74.

[←1705]

[19] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/367-368.

[←1706]

[20] Ibn Mâce, ikâme 20; Dârimî, salât 69; Ahmed b. Hanbel, IV, 155.

[←1707]

[21] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/368-369.

[←1708]

[22] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/369-370.

[←1709]

[23] Tirmizî, mevâkît 79; Nesâî, iftitâh 77, 78, tatbik 73, Ibn Mace, ikâme 179; Dârimî, sa-lât 69; Ahmed b. Hanbel, V, 382, 384, VI, 24.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/370.

[←1710]
[24] el-Muğnî, I, 502.

[←1711]

[25] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/370-372.

[←1712]

[26] Müslim, salât 223; Tatbik 11, 75; Ahmed b. Hanbel, VI, 35, 94, 115, 148, 149, 176, 193, 200, 244, 266.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/372.

[←1713]

[27] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/372.

[←1714]

[28] Avf b. Mâlik b. Avf el-Eşcaî: Ebu Abdirrahman künyesiyle bilinen Avf, Hayber fethi yılı müslüman oldu. Mekke'nin fethinde Eşca kabilesi sancağı Avf'm elindeydi. Hz. Peygamber onu Ebu'd-Derdâ ile kardeş yaptı. Hz. Peygamberden ve Abdullah b. Se-lâm'dan hadis rivayet etti. Kendisinden de Ebû Müslim el-Havlânî, Abdurrahman b. Âiz ve Ebu'l-Melîh gibi zevat hadis rivayet etmiştir. Müşrikler oğlu Salim'i esir ettiklerinde Hz. Peygamber'e gelerek ailece üzüntülerini bildirdi ve ne yapmaları gerektiğini sordu. Hz. Peygamber de çok çok "La havle velâ kuvvete İllâ billahi*l-aliyyi'l-azim" demelerini, sabretmelerini tavsiyet etti. Avf döndü hanımına peygamberin cevabını iletti. Başladılar bu duayı okumaya: Düşman gaflet etti. Salim de dört bin koyunluk bir sürü ile 50 develik bir başka sürüyü sürüp Medine'ye getirdi. Bu defa Avf, bu sürünün etinin helal olup olmadığını sordu. Resûlullah da "helaldir, yiyebilirsin" buyurdu. "Al-lsh, kendisine karşı gelmekten sakınan kimseye kurtuluş yolu sağlar, ona beklemediği yerden rızık verir" mealindeki Talak Suresi 65'nİn 2-3. âyetinin Avf hakkında nâzü olmuştur. H. 73 yılında vefat etmiştir. (Bilgi için bk. Buhârî, et-Tarihu'1-kebîr, VII, 56; İbnu'1-Esir, Üsdü'1-gâbe, IV, 212 - 213; Zehebî, Siyeru a'lâmı'n-nubelâ, II, 487 - 490; İbn Hacer, eL-İsâbe, III, 43; Tehzîbu't-Tehzîb, VIII, 168; tbnu'1-lmâd, Şezerâtu'z-zeheb, I, 79; Hattâb es-Subkî, el-Menhel, V, 319 - 320.)

[←1715]

[29] Nesâî, tatbîk 16, 25, 73, 86; Ahmed b. Hanbel, V, 388, 397, 398, 400, 401; VI, 24.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/373-374.

[←1716]

[30] el-Müzemmil (73),-20.

[←1717]

[31] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/374.

[←1718]

[32] Nesâî, tatbîk 16, 25, 73, 86; Ahmed b. Hanbel, V, 388, 397, 398, 400, 401; VI-24.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/375-376.

[←1719]

[33] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/376.

[←1720]

[34] Müslim, salât 215; Nesâî, mevâkît 35; tatbik 78; Tirmizî, deavât 118; Ahmed b. Hanbel, II, 421.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/377.

[←1721]

[35] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/377-378.

[←1722]
[36] Müslim, salât 225.

[←1723]
[37] Müslim, müsafirîn 164 -165; Tirmizî, salât 168; Nesâî, zekât 49; îbn Mâce, ikâme 200; Ahmed b. Hanbel, IH, 302, 391, 412; IV, 385.

[←1724]

[38] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/378-379.

[←1725]

[39] Müslim, salât 207, 208; Ebû Dâvûd, edeb 88; Tirmizî, ru'ya 2; Nesâî, tatbîk 7, 62; İbn Mâce, rüya 1; Dârimî, salât 77, rü'ya 3; Muvatta', ru'ya 2, 3; Ahmed b. Hanbel, I-155, 219.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/379.

[←1726]

[40] Müslim, salât 208.

[←1727]

[41] el-Menhel, V, 324.

[←1728]

[42] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/380-381.

[←1729]

[43] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/382.

[←1730]

[44] Buhârî, ezan 139; tefsiru sûre (110), 2; Müslim, salât 217; Nesâî, tetbîk 64, 65; İbn Mâ-ce, ikâme 20; Ahmed b. Hanbel, VJ, 43, 49, 190.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/382.

[←1731]
[45] Müslim, salat 220.

[←1732]
[46] Bezlu'l-mechûd, V, 150.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/382-383.

[←1733]

[47] Müslim, salât 216; Ebû Dâvûd, tetavvu' 148; İbn Mâce, ikâme 190.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/383-384.

[←1734]

[48] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/384.

[←1735]

[49] Müslim, salât 222; Ebû Dâvûd, vitr 5, Tirmizî, deavât 75, 112, Nesâî, tahâre 119, tatbik 47, 71, sehv 89, kıyamulleyl 51; îbn Mâce, ikâme 117, dua 3, Ahmed b. Hanbel, I, 96, 118, 150, VI, 58, 201.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/384-385.

[←1736]

[50] bk. Keşfu'l-hafâ, I, 448.

[←1737]
[51] ibrahim (14), 34.

[←1738]

[52] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/385-386.

[←1739]
[53] M.Zihni, Nimet-i İslâm, 189 – 190.

[←1740]

[54] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/386.

[←1741]
[55] Buhârî, ezan 149; Müslim, mesâcîd 129; Nesâî, sehv 64.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/386-387.

[←1742]
[56] bk. Suyûti, CâmiıTs-sağîr, I, 74.

[←1743]

[57] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/387-389.

[←1744]

[58] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/389.

[←1745]

[59] ibn Mâce, ikâme 179.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/389-390.

[←1746]

[60] Tirmızî, tefsîru sûre (21), 1; Ahmed b. Hanbel, III, 75.

[←1747]

[61] ibn Mâce, zuhd 38.

[←1748]
[62] Âl-i Imrân (3), 102.

[←1749]

[63] İbn Mâce, zühd 38.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/390.

[←1750]

[64] Buhârî, edeb 28; Tirmizî, tahâre 112; Nesâî, sehv 20; Ebû Dâvûd, tahâre 136; Ahmed b. Hanbçl, II, 239, 283.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/390-391.

[←1751]

[65] el-Haşr (59), 10.

[←1752]

[66] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/391.

[←1753]

[67] ibn Mâce, ikâme 20; Dârimî, salât 69; Ahmed b. Hanbel, 1-232, 371; V, 382, 384, 389,394, 397, 398.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/391-392.

[←1754]
[68] el-A'lâ (87), 1.

[←1755]
[69] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/392.

[←1756]
[70] el-Kıyâme (75), 40.

[←1757]
[71] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/392-393.

[←1758]

[72] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/393-394.

[←1759]

[73] Ahmed b. Hanbel, V, 271.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/394.

[←1760]
[74] Aynı yer.

[←1761]
[75] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/394-395.

[←1762]

[76] Tirnıızî, mevâkît 79; deavât 39, 59; îbn Mâce, ikâme 19, 20; Dârimî, salât 69; Ahmed b. Hanbel, I, 232, 371; V, 382, 384, 389, 394, 397, 398.

[←1763]

[77] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/395-396.

[←1764]
[78] Ibn Mâce, ikâme 20.

[←1765]

[79] Nimet-i İslam, 221.

[←1766]

[80] H. Karaman, Hadis Usûlü., s. 91.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/396-397.

[←1767]
[81] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/397.

[←1768]
[82] Tırmizi, tefsiru sûre (95), 1.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/397-398.

[←1769]

[83] Büyük İslâm İlmihâli, 217.

[←1770]

[84] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/398-399.

[←1771]

[85] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/400.

[←1772]

[86] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/400-401.

[←1773]

[87] Buhârî, ezan 133, !34, 137, 138; Müslim, salât 226, 227, 229, Tirmizî, mevâkît, 87; Nesâî, tatbik, 40, 43, 45, 58.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/401.

[←1774]

[88] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/402.

[←1775]
[89] ibn Mâce, ikâme 64.

[←1776]
[90] bk. el-Menhel, V, 341.

[←1777]

[91] el-Menhel, V, 341 - 342.

[←1778]
[92] Davudoğlu, Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, III, 296.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/402-404.

[←1779]
[93] Tirmizî, salât 86, Nesâî, tatbîk 41, 46; Îbn Mâce, ikâme 19.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/404.

[←1780]

[94] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/404.

[←1781]

[95] Abbas b. Abdilmuttalib. Resûlullah (s.a.)ın amcası olan Hz. Abbas, Peygamberin isteği üzerine müslüman olduğunu gizleyerek Mekke'de kalmış ve Hz. Peygambere istihbarat sağlamıştır. Müşriklerle beraber Bedr Harbine katılmış esir düşmüş ve en yüksek fidyeyi vererek Mekke'ye dönmüştür. Mekke Fethinden önce yolda gelip Hz. Peygam-ber'e iltihak etmiş Hz. Peygamber ona; "Gönlünü serîn tut, ben nasıl peygamberlerin sdnuncusu isem, sen de muhacirlerin sonuncususun" diye iltifat buyurmuştur. Abbâs, Hz. Peygamberin mi yoksa kendisinin mi büyük olduğu sorusuna şöyle cevap vermiştir: "O büyüktür. Ancak ben ondan önce doğdum." Akabe bey'atlarmda ve Hu-neyn savaşında İslam ordusunun bozgunu sırasında O, hz. Peygamberin yamyaşında bulunmuştur. Hz. Peygamberden rivayet ettiği 35 hadisi Bakî b. Mahled'in Müsned'in-de yer almaktadır. Bir hadisi Buhârî ve Müslim'de müştereken; ayrıca bir tanesi Buhâ-rî'de, üç tanesi de Müslim'de bulunmaktadır. Bir çok kişi kendisinden hadis rivayet etmiştir. Uzun boylu, yakışıklı, heybetli, gür sesli, efendi ve on çocuk babası olan Hz. Abbas 86 yaşındayken h. 32'de vefat etmiştir. (Bilgi için bk. tbn Sa'd, Ta baka t, IV, 5-33; Belâzûrî, Ensabu'l-eşrâf, III, 1-42; Îbnu'1-Esir, Üsdül-ğâbe, III, 164, 167; Zehe-bî, Siyeru a'lfimi'ıt-nubelâ, II, 78-103; îbn Hacer, el-tsâbe, II, 271; Tehzîbut-Tehzîb, V, 214 - 215; lbnu'1-lmâd, Şezerâtu'z-zeheb, I, 38; Ansârî, Asrı Saadet (Ashab-ı Kiram), II, 35 - 43).

[←1782]

[96] Müslim, salât 231; Tirmizî, salât 86; Nesâî, tatbîk 4146; îbn Mâce, ikâme 19; Ahmed b. Hanbel, I, 206 - 208.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/405.

[←1783]
[97] Müslim, salat 227 - 231.

[←1784]
[98] Nî'met-i İslâm, s. 188 – 189.

[←1785]
[99] Büyük İslâm İlmihali, s. 127.

[←1786]

[100] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/405-406.

[←1787]

[101] Nesâî, iftitâh 129.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/406-407.

[←1788]
[102] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/407.

[←1789]

[103] Kutub-ü Sitte arasında sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/407-408.

[←1790]
[104] Aynî, Binâye, II, 619.

[←1791]

[105] Ni'met-i İslâm, s. 186.

[←1792]

[106] bk. Buhârî, ezan 20, 21; Cum'a 18; Ebû Dâvûd, salât 54, Tirmizî, salât 127; Nesâî, ikâme 5?; İbn Mâce, mesâcid 14; Dârimî, salât 59; Muvatta, nida 4; Ahmed b. Hanbel, II, 237, 238, 239, 270, 318, 452.

[←1793]

[107] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/408-409.

[←1794]

[108] Buhârî, salât 62; ezan 41, 135, leyletu'1-kadr 2; Müslim, sıyâm 215; Ahmed b. Hanbel, II, 130; III, 7, 24, 60, 74.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/409.

[←1795]
[109] Tinnizî, salât 88.

[←1796]

[110] el-Fıkh ale'I-Mezhabi'l-crbaa, I, 232; el-Menhel, V, 346.

[←1797]

[111] M. Zihni Efendi, Nimet-i İslâm, 187 - 188.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/410-411.

[←1798]

[112] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/411.

[←1799]

[113] Nesâî, tatbîk 51; Ahmed b. Hanbel, IV, 303.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/411.

[←1800]
[114] Ahmed b. Hanbel, IV, 303.

[←1801]
[115] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/411-412.

[←1802]

[116] Nesâî, iftitâh 89, tatbîk 50, 53; îbn Mâce ikâme, 21; Ahmed b. Hanbel, II, 109, 177, 179, 191, 214, 274, 276, 291, 305, 315, 336, 379. |Tirmizi, salât, 189.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/412.

[←1803]

[117] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/412.

[←1804]

[118] Müslim, salat 237; Nesâî, tatb'ik 52; ibn Mâce, ikâme 19; Dârimî, salât 79; Ahmed b. .Hanbel, VI, 331.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/413.

[←1805]

[119] M.Zihni, Nimet-i tslâm, s. 223.

[←1806]

[120] DaVudoğlu, Sahih-i Müslim Tercümesi ve Şerhi, III, 301.

[←1807]

[121] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/413.

[←1808]

[122] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/413-414.

[←1809]

[123] Tirmizi, mevâkit 88.

[←1810]

[124] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/414.

[←1811]

[125] İbn Mâce, ikâme 19; Tirmizî, mevâkît 110; Nesâî, tatbîk 48.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/414-415.

[←1812]

[126] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/415.

[←1813]

[127] Tirmizî, salât 89; Nesâî, tatbîk 50, Ibn Mâce, ikâme 21; Ahmed b. Hanbel, III, 279, 305, 315, 379. Tirmizî, sala, 89.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/415.

[←1814]

[128] el-Menhel, V, 351.

[←1815]

[129] Avnu'l-Mâbûd, III, 169.

[←1816]

[130] Bezlu'I-Mechûd, V, 171 - 172.

[←1817]

[131] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/415-416.

[←1818]

[132] Tirmizî, mevâkît, 96.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/417.

[←1819]

[133] Hattâbî, Meâlinnf s-sünen. I, 556.

[←1820]
[134] Müslim, salât 234.

[←1821]

[135] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/417-418.

[←1822]

[136] Nesâî, iftitâh 12.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/418-419.

[←1823]
[137] Bezlu'l-mechûd, V, 174.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/419-420.

[←1824]

[138] Buhârî, bed'ulhalk 4; Nesâî, sehv 18; Ahmed b. Hanbel, IV, 25, 26.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/420.

[←1825]
[139] el-Menhel, V, 353.

[←1826]

[140] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/420-421.

[←1827]
[141] Ahmed b. Hanbel, IV, 117; V, 194.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/422.

[←1828]
[142] Elmalılı, Hak Dini, IX, 6423.

[←1829]
[143] el-Bakara (2), 284.

[←1830]

[144] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/422-424.

[←1831]

[145] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/424.

[←1832]

[146] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/424.

[←1833]

[147] Ahmed b. Hanbel, III, 407; V, 123.

[←1834]

[148] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/424-426.

[←1835]

[149] Hâkim, el-Müstedrek, I, 276.

[←1836]

[150] el-Menhel, VI, 3.

[←1837]

[151] Nimet-i İslâm, s. 286 - 287.

[←1838]

[152] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/426-429.

[←1839]
[153] Sadece, Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.
Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/429.

[←1840]

[154] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/429-430.

[←1841]

[155] Nesâî, sehv 10; Dârimî, salât 134; Ahmed b. Hanbel, V, 172.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/430.

[←1842]

[156] Bezlu'l-mechud, V, 182.

[←1843]

[157] er-Menhel, VI, 6.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/430-431.

[←1844]

[158] Buhârî, ezan 93; bedu'1-halk 11, Tirmizî, cuma 59; Nesâî, sehv 10; Ahmed b. Hanbel, VI, 7, 106.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/431.

[←1845]
[159] bk. Tirmizî, cum'a 59.

[←1846]

[160] Tirmizî, ddeb 78.

[←1847]

[161] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/432.

[←1848]

[162] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/432-433.

[←1849]

[163] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/433.

[←1850]

[164] Buhârî, ezan 92; Müslim, salât 117; Nesâî, sehv 9, 40; îbn Mâce, ikâme 68; Ahmed b. Hanbel, III, 109, 112, 116, 140, 258.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/433-434.

[←1851]

[165] Müslim, salât 119.

[←1852]
[166] Müslim, salât 120.

[←1853]
[167] Müslim, namaz 117.

[←1854]

[168] el-Mü'minûn (23), 1-2.

[←1855]

[169] A.Davudoğlu Sahîh-i Müslim Tercümesi ve Şerhi, III, 187 – 188.

[←1856]

[170] a.g.e., III, 190.

[←1857]
[171] Bezlu'l-mechûd, V, 187.

[←1858]

[172] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/434-436.

[←1859]

[173] Buharı, ezan 92; Müslim, salât 117; Nesâî, sehv 9, 40; İbn Mâce, ikâme 68.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/436-437.

[←1860]

[174] Buhârî, salât 14; ezan 93; Müslim, mesâcid 61 - 63; Nesâî, kıble 20.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/437.

[←1861]

[175] Buhârî, salât 14; Ahmed b. Hanbel, Vl-177; Muvatta', nida 67.

[←1862]

[176] el-Menhel, VI, 10.

[←1863]

[177] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/437-438.

[←1864]

[178] Davudoğlu, Sahih-i Müslim Tercümesi ve Şerhi, III, 435 - 437.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/438-439.

[←1865]

[179] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/439.

[←1866]
[180] Avnu'l-Mabud, III, 183.

[←1867]

[181] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/439.

[←1868]
[182] Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

[←1869]

[183] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/440.

[←1870]

[184] Hakim, el-Müstedrek, I, 237.

[←1871]

[185] Avnu'l-ma'bûd, III, 185.

[←1872]

[186] Bezlu'l-mechûd, V, 191.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/440-441.

[←1873]
[187] Nesâî, İmame 37.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/441-442.

[←1874]

[188] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/442-443.

[←1875]

[189] Nesâî, imame 37.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/443-444.

[←1876]

[190] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/444-446.

[←1877]

[191] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/446-447.

[←1878]
[192] Nesâî, imame 37.

[←1879]

[193] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/447.

[←1880]
[194] el-Menhel, VI, 15.

[←1881]

[195] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/447.

[←1882]

[196] Nesâî, imame 37.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/447-448.

[←1883]

[197] Müslim, mesâcid 42.

[←1884]

[198] A.Naim, Tecrid Tercemesi, II, 696 - 700.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/448-449.

[←1885]

[199] Tirmîzî, salât 170; İbn Mâce, ikâme 146; Nesâî, sehv 12; Dârimî, salât 178, Ahmed b. Hanbel II, 233, 248, 255, 284, 473, 475, 490.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/449-450.

[←1886]

[200] bk. 923 nolu hadis.

[←1887]
[201] Müslim, salât 119.

[←1888]
[202] el-Menhel, V, 19.

[←1889]

[203] Nimeti İslam, 315.

[←1890]
[204] el-Menhel, VI, 19.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/450-451.

[←1891]

[205] Nesâî, sehv 14; Tirmizî, cuma 68; Ahmed b. Hanbel, I, 74, VI, 31.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/451.

[←1892]
[206] Bezlu'l-mechud, V, 200.

[←1893]

[207] Mübarek, fûrî, Tuhfetu'l-ahvezî, III, 218.

[←1894]

[208] Bilmen, Ö.Nasuhi, Büyük İslâm İlmihali, s. 233.

[←1895]

[209] Bezlu'l-mechûd, V, 201.

[←1896]

[210] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/451-452.

[←1897]

[211] Buhârî , el-amel fissaUt, 2, 15, menâkıbu'l-ensâr 37; Müslim, mesâcid 34, îbn Mace, ikâme 59; Ahmed b. Hanbel, I, 376, 409.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/453.

[←1898]
[212] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/453-454.

[←1899]

[213] Davudoglu, Sahihi Müslim Terceme ve Şerhi, III, 394 - 396.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/454-455.

[←1900]

[214] Buhârî, tevhîd 40; Nesâî, sehv, 20, kusûf 16; Ahmed b. Hanbel, I, 377, 409, 415, 463.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/455.

[←1901]

[215] bk. Bezlu'l-mechûd, V, 205 - 206.

[←1902]
[216] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/455-456.

[←1903]

[217] Tirmizî, salât 154; Nesâî, sehv 6; Dârimî, salât 14.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/456.

[←1904]
[218] el-Menhel, VI, 24-25.

[←1905]
[219] Nimet-i islâm, 275.

[←1906]

[220] İbn Abidin, Reddu'l-Muhtâr, I, 414.

[←1907]

[221] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/457-458.

[←1908]

[222] Dârımî, salât 181; Ahmed b. Hanbel, III, 312, 339, 446.

[←1909]

[223] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/458.

[←1910]

[224] Müslim, mesacid 38.

[←1911]

[225] Müslim, mesâcıd 37.

[←1912]

[226] Buhârî, amel fis-salat 15.

[←1913]
[227] bk. 923 no'lu hadis.

[←1914]
[228] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/458-459.

[←1915]

[229] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/459.

[←1916]

[230] Tirmizî, salât 154; Nesâî, selıv 6; îbn Mâce, ikâme 59.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/460.

[←1917]

[231] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/460-461.

[←1918]
[232] Ahmed b. Hanbel, II, 461.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/461.

[←1919]
[233] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/461-462.

[←1920]

[234] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/462.

[←1921]

[235] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/462-463.

[←1922]

[236] Müslim, mesâcid 33; Nesâi, sehv 20; Ebû Dâvûd, eymân 16; Dârimî, nuzur 10; Muvat-tâ\ itki 8, 9; Ahmed b. Hanbel, II, 291; III, 452; IV, 222, 388, 389; V, 447, 449.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/463-465.

[←1923]
[237] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/465-466.

[←1924]

[238] Bezlu'l-mechûd V, 219; Davudoğlu, Sahili-i Müslim Tercümesi ve Şerhi, III, 390 - 392.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/466-468.

[←1925]

[239] Davudoğlu, Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, III, 393.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/468.

[←1926]

[240] Müslim, mesâcid 33; Nesâî, sehv 20; Ebû Dâvûd, eymân 16; Dârimî, nüzur 10; Muvat-ta, ıtk 8, 9; Ahmed b. Hanbel, II, 291; HI, 452; IV, 222, 388, 389; V, 447 - 449.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/468-470.

[←1927]

[241] Buhârî, ezan III, Tirmizî, mevâkîtü's-salât 116; Müslim, salât 72; Muvattâ, nida 44; Ahmed b. Hanbel, IV, 315, 316, 318.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/470.

[←1928]

[242] Tirmizî, mevâkît 116.

[←1929]
[243] Zeylaî, Nasbü'r-Râye, I, 369.

[←1930]
[244] Bezlu'l-mechud, V, 222 - 223.

[←1931]
[245] Büyük İslâm İlmihali, s. 134

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/470-472.

[←1932]

[246] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/472.

[←1933]

[247] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/473.

[←1934]
[248] Ibn Mâce, ikâme 14; Dârımî, salât 39.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/473.

[←1935]
[249] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/473.

[←1936]

[250] Buhârî, bedü'I-hafk 7, ezan 112; Müslim, salât 74 - 76; Ebû Dâvûd, vitr 29; Muvatta', nida 46; Ahmed b. Hanbel, II, 312, 459.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/473-474.

[←1937]
[251] Hattâbî, Sıinenu Ebı Davud, I, 575-576.

[←1938]

[252] Davudoğlu, Sahih-i Müslim Tercüme ve Şerhi, III, 138 - 139.

[←1939]

[253] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/474-475.

[←1940]

[254] Buhârî, bediü'1-halk 7, ezan 112; Müslim, salât 74 - 76; Tirmizî, mevâkît 116; tbn Mâ-ce, İkâme 13 - 14; Ahmed b. Hanbel, II, 312, 459.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/475-476.

[←1941]

[255] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/476.

[←1942]

[256] Buhârî, ezan 111,

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/477.

[←1943]

[257] BezluI-Mechûd, V, 237.

[←1944]

[258] Ahmed Naim, Tecrîd Tercemest, II, 779.

[←1945]

[259] Özdemir, M. Said, Şafiî İlmihali, 80.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/477-478.

[←1946]

[260] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/478-479.

[←1947]
[261] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/479.

[←1948]

[262] Buhârî, amel fi's-salât 5-, ezan 48, sehv 9; Müslim, ikâme 65; Muvatta, sefer 21; Ah-med b. Hanbel, II, 261, 317, 376, 432, 440, 473, 479, 492, 507, 529; III, 348, 357; V, 336, 338.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/480.

[←1949]

[263] Bezlu'l-mechûd, V, 242.

[←1950]

[264] el-Menhel, VI, 43.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/480-481.

[←1951]

[265] Buhari, amel fi’s-salat 16, sulh 1; Müslim, salat 102; Nesai, sehv 1, Ahmed b. Hanbel, II,241; V, 330 ,331, 336.

[←1952]

[266] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/481-482.

[←1953]

[267] bk. 910 numaralı hadis.

[←1954]
[268] A.Naım, Tecrîd Tercemesi, II, 533.

[←1955]

[269] A.Naim, Tecrîd Tercemesi,II, 533.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/482-484.

[←1956]
[270] A.Naim, Tecrid Tercemesi, II, 533 - 534.

[←1957]

[271] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/484-485.

[←1958]

[272] Buhârî, sehv 9, sulh 1; amel fıssalat 5, ezan, 48; Müslim, salât 102; Nesâî, imame 7, 15, sehv 4, kudât 24; Dârimî, salât 95; Muvatta, sefer 21; Ahmed b. Hanbel, V, 330, 322, 333.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/485-486.

[←1959]
[273] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/486.

[←1960]

[274] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/486.

[←1961]

[275] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/486.

[←1962]

[276] Dârekutnî, Sünen, II, 84.

[←1963]

[277] Hâzimî, el-İ'tibâr fi'n-nasihi ve'1-mensûhi mine'l-âsâr, 74

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/487.

[←1964]

[278] Dârekutnî, Sünen, II, 83; Beyhakî, es-SiinenıTl-kübrâ, II, 246, 247, 262; VI, 246.

[←1965]

[279] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/487-488.

[←1966]

[280] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/488-489.

[←1967]

[281] Nesâî, tatbik 98; sehv 7; İbnKlâce, ikâmet 62; Tirmizî, salât 277; Ahmed b. Hanbel, V, 250, 163, 179.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/489.

[←1968]

[282] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/489-490.

[←1969]

[283] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/490.

[←1970]

[284] Muajkîb b, Ebî Falım ed-Devsî. Abdi Şems oğullarının müttefikidir. Hicretten önce musluman olmuş hem Habeşistan'a hem de Medine'ye hicret etmiştir. Bedir'e ve daha sonraki butun gazvelere iştirak etmiştir. Hz. Peygamberden iki hadis rivayet etmiştir. Hz. Ebu Bekir ve Hz. Ömer kendisini hazineye âmil tayin etmişlerdir. Hz. Osman devrinde vefat etmiştir. İbn Abdilber; bu sahabinin Hz. Ömer devrinde cuzzam hastalığına yakalandığını ve Hz. Ömer'in emri ile tedavi ettirildiğini söyler. H. 40 senesinde Hz. Ali'nin hilâfeti esnasında vefat ettiğini söyleyenler de vardır. (Bilgi için bk. İbn Sa'd, Tabaka!, IV, 116; Ibn'ul-Esir, Üsdu'l-ğâbe, V, 40; Zehebî, siyeru a'lamu'n-nubelâ, II, 491; ibn Hacer, cl-İsâbe, III, 451; Tehzibu't-Tehzib, X, 254; İbnu'1-Imâd, Şezerâtu'z-zeheb, I, 48).

[←1971]

[285] Buhârî, amel fi's-salât 8; Müslim, mesâcid 12; ibn Mâce, ikame, 62; Tirmizî, salât 277; Ahmed b. Hanbel, V, 425.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/490.

[←1972]

[286] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/490-491.

[←1973]

[287] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/491.

[←1974]

[288] Puhârî, amel fİssala t 17; Muslini, mesâcid 47; Nesâî, iftitâh 12; Tirmizi, salât 164; Dâ-. rimî, salât 138, Ahmed b. Hanbel, II, 232, 290, 295, 331, 399.

[←1975]

[289] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/491.

[←1976]

[290] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/491-492.

[←1977]

[291] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/492.

[←1978]

[292] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/492-493.

[←1979]

[293] Ahmed b. Hanbel, IV , 228.

[←1980]

[294] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/493-494.

[←1981]

[295] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/494.

[←1982]

[296] el-Bakara (2), 238.

[←1983]

[297] Müslim, mesâcıd 35; Nesâî, sehv'20; Tirmızî, mevâkît 180; Ahmed b. Hanbel, IV, 368.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/494.

[←1984]

[298] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/494-495.

[←1985]

[299] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/495.

[←1986]

[300] Bu cümle bir nüshada "ellerimi Rasûlullah'ın üstüne koydum" bir başkasında da "ellerimi Rasûlullah'ın başına koydum" şeklindedir.

[←1987]

[301] Müslim, müsâfirûn 16, 120; Nesâî, kiyâmu'1-leyl 19, 20; Muvatta', cemaat 19, 20.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/495-496.

[←1988]

[302] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/496-497..

[←1989]

[303] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/497.

[←1990]

[304] Tırmizî, salât 157; Nesâî, leyl 12; Ibn Mâce ikamet 141; Dârimî, salat 108; muvatta, cemaat 20, Ahmed b. Hanbel II, 192, VI, 62, 227, IV, 442, 443.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/497-498.

[←1991]

[305] bk. el-Menhel, VI, 58.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/498-499.

[←1992]

[306] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/499.

[←1993]

[307] Buhârî, taksîı 19; Ibn Mâce, ikâme 139; Tirmizî, salat 157; Ahmed b. Hanbel IV, 426.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/499.

[←1994]

[308] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/499-501.

[←1995]

[309] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/501.

[←1996]

[310] Buhârî, teheccud 16; Müslim, musâfirîn 111, îbn Mâce, ikâme 140.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/501.

[←1997]

[311] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/501-502.

[←1998]

[312] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/502.

[←1999]

[313] Buhârî, teheccud 16; Müslim, musâfirîn III.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/502.

[←2000]

[314] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/502-503.

[←2001]

[315] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/503.

[←2002]

[316] Müslim, musâfirîn 107; Nesâî, kıyamu'1-leyl 18; Ahmed b. Hanbel, VI, 262, 265.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/503.

[←2003]

[317] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/503-504.

[←2004]

[318] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/504.

[←2005]

[319] Müslim, müsâfirîn 115.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/504.

[←2006]

[320] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/504-505.

[←2007]

[321] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/505.

[←2008]

[322] Nesâî, sehv 31, 34; iftılâh 11; Dârimî, salât 93; Ahmed b. Hanbel, IV, 316, 318.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/505-506.

[←2009]

[323] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/506-507.

[←2010]

[324] Buhârî, ezan 145; Mâlik, nıdâ 51.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/507.

[←2011]

[325] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/507.

[←2012]

[326] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/507-508.

[←2013]

[327] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/508.

[←2014]

[328] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/508.

[←2015]
[329] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/508.

[←2016]

[330] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/508-509.

[←2017]

[331] Müellif Ebû Dâvûd, bu hadisi iki ayrı üstâddan nakletmiştir. Bunlar: Müsedded ve Ahmed b. Hanbel'dir. "Ahmed..." diye başlayan kısımdan buraya kadar olan ifadeler Ahmed'in, daha önceki ise Musedded'indir. Bundan sonra ise her iki ravinin de rivayetleri aynıdır.

[←2018]

[332] Bu, Ebû Davud'un ifadesidir.

[←2019]

[333] Ebû Dâvûd, salâl 115 - 116; Tirmızî, mevâkît 110; Nesâî, Sehv 29; Dânmî, salât 92; Ahmed b Hanbel, IV, 227; V, 424.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/509-510.

[←2020]

[334] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/510-511.

[←2021]

[335] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/511.

[←2022]

[336] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/511.

[←2023]

[337] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/511-512.

[←2024]

[338] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/512.

[←2025]

[339] Bu kelime secdenin halini beyan etmektedir. "Otururken" diye tercenıe ettiğimiz) kelimesi aslında 733 no'Iu hadiste olduğu gibi "secde ederken" mânasına olmalıdır. Çünkü oturmanın secde hali ile alâkası yoktur.

[←2026]

[340] Ebû Dâvûd, salât 117.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/512-513.

[←2027]

[341] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/513.

[←2028]

[342] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/513-514.

[←2029]

[343] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 3/514.

[←2030]

[344] Önce manasına gelen kelimesini şeklinde anlayanlar da olmuştur. Bu anlayışa göre mâna; "Kulfarı tarafından selâm Allah'adır" şeklinde olmalıdır Buhârî'nin rivâyetindeki "kullarından selâm Allah'adır" tarzındaki ifâde, ikindi şekli lakviye etmektir.

[←2031]
[345] Şekk Musedded'e aittir.

[←2032]

[346] Buhârî, ezan 48, 150, isti'zan 3, 28, deavat, VI, tevhîd 5; Müslim, salât 56, 60, 62; Ne-sâî, tatbik 100, sehv 56, 43, 41; Ibn Mâce, ikâmet 34; duâ 10; Tirmizi, salât 100, Dea-vât 82; Dârimî, salât 84; Muvatta' nida 53, 55; Ahmed b. Hanbel, I, 413.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/7-8.

[←2033]
[347] en-Neml (27), 59.

[←2034]
[348] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/8-13.

[←2035]
[349] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/13.

[←2036]

[350] Hadisin râviierinde Şerîk bu hadisi iki ayrı yoldan almıştır. Hadisin bu bölümü Ebû İshak, EbûM-Ahvas ve Abdullah b. Mes'üd senediyle yapılan rivayettir. Bu bölüm; Nesâî, İbn Mâce ve Tirmizî tarafından da rivayet edilmiştir.

[←2037]

[351] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/13-14.

[←2038]

[352] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/14.

[←2039]

[353] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/14.

[←2040]
[354] Bu şekk râvilerden birine aittir.

[←2041]

[355] Darekutnî, Sünen, I, 379; Beyhakî, es-Sünenü'l-kübrâ, II, 175.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/14-15.

[←2042]

[356] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/15-16.

[←2043]

[357] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/16.

[←2044]

[358] Dârekutnî, Sünen, I, 353.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/16-17.

[←2045]

[359] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/17.

[←2046]

[360] cümlesine verdiğimiz mânâ Nihâye'nin izahına uygundur.Buradaki kelimesinden maksadın, temizleme olması da mümkündür. Buna göre 'cümlenin manâsı: "Namaz hayır ve temizleyici olarak sabit olmuştur" şeklinde olmalıdır.

[←2047]

[361] Müslim, salât 62; mesâcid 149; fedâil 137, Nesâî, imame 38; ıfîitah, 19; Dârimî, salât 92, Ahmed h   Hanbel, III, 191; 252, 489.

[←2048]

[362] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/17-19.

[←2049]

[363] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/19.

[←2050]

[364] Müslim, salât 63; Nesâi, iftitah 30; İbn Mâce, ikâme 13; Ahmed b. Hanbel, II, 376, 420; IV, 415.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/20.

[←2051]

[365] Nevevî bu kelimelerin aslında birbirine ma'tuf olduklarını fakat aralarındaki atıf vav-larınm ihtisar için olduğunu söyler. Terceme, Nevevî'nİn bu sözleri göz önüne alınarak yapılmıştır.

[←2052]

[366] Müslim, salât 60. Tirmizî, salât 100; Nesâî 103; İbn Mâce, ikâme, 24; Ahmed b. Han-bel, I, 292.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/20-21.

[←2053]
[367] en-Nur (24), 61.

[←2054]

[368] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/21-22.

[←2055]

[369] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/22-23.

[←2056]

[370] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/23.

[←2057]

[371] Şekk râvilerden tbn Ebî Leylâ'ya aittir. Müslim'de seksiz olarak "dedik" denilmektedir.

[←2058]

[372] Buhârî, enbiyâ 10: deavat, 31, 32; Müslim, salat 65, 66, 69; Nesâi, sehv49, 50, 51, 54; Tirmizi, tefsiru sure, (33), 34. Dârimî, salat 85; Muvatta\ sefer 66, 67; Ahmed b. Hanbel, I, 162; III, 47; IV, 118; V, 274.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/24.

[←2059]

[373] el-Ahzab (33), 56.

[←2060]

[374] el-Bakara (2), 183.

[←2061]
[375] en-Nisâ (4), 163.

[←2062]

[376] el-Kasas (28), 77.

[←2063]

[377] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/24-27.

[←2064]

[378] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/27.

[←2065]

[379] Müslim, salât 66; Tirmizî, Tefsiru sûre (33), 34.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/27.

[←2066]

[380] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/27.

[←2067]

[381] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/27-28.

[←2068]
[382] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/28.

[←2069]

[383] Buhârî, enbiyâ 10; Müslim, salât 69: Nesâî. sehv 54; lbn Mâce, ikâme 25; Muvalta' sclcr 66; Aîımed b. Hanbel, V, 274, 434.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/28-29.

[←2070]

[384] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/29.

[←2071]

[385] Sa'd b. Ubâde b. Deylem; Hazrec kabilesinin reisidir. Akabe biatında bulunmuştur. Bedr'e iştirak edip etmediği ihtilaflıdır. Arabçayı güzel yazar ve ok atardı. Kendisine "Kâmil" denilirdi. Sa'd, babası, dedesi ve oğlunun cömertliği dillere destantır. Sa'd'ın bir köşkü vardı. Hergun onun üzerinden "her kim yağ ve et yemek isterse Deylem b. Hâris'in köşküne gelsin" diye bağırılırdı. Onun on kişiye yetecek büyüklükteki yemek tası hergun Resûlullah'ın yanına gittiği hanımının evine giderdi. Ibn Abbâs der ki: "Resûlullah'ın, her yerde iki sancağı vardı. Muhacirlerin sancağı Ali'de, ensârın sancağı da Sa'd b. Ubâde'de bulunurdu." Ahmed b. Hanbel'ın Kays b. Sa'd'den rivayet ettiğine göre Resûlullah Sa'd'ı evinde ziyaret etmiş, ellerini kaldırıp: "Allah'ım! Salâtım ve rahmetini Sa'd b. Ubâde'nin ailesi üzerinde kıl" diye dua etmiştir. Sa'd Resûlullah vefat edince Ensar'ın halife adayı olmuş, Ebû Bekir'in seçilmesi üzerine ona biat etmiştir.

[←2072]

[386] Müslim, salât 65; Tirmizî, tefsiru sûre (33), 34; Nesâî, sehv 49; Dârimî, salât 85; Muvattâ, sefer 67; Ahmed b. Hanbel, V, 274.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/29-30.

[←2073]

[387] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/30-31.

[←2074]

[388] Beyhakî, es-Süncnü'l-kübra, Iı, 378, Darekutnî, Sünen, I, 355.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/31.

[←2075]

[389] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/31-32.

[←2076]

[390] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/32.

[←2077]

[391] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/32.

[←2078]

[392] Concordance'de bu baba numara verilmemiştir.

[←2079]

[393] Müslim, mesâcid 128, 130, 132, zikir 50, 52; Nesâî, sehv 64, cenâiz 115; İbn Mâce, ikâme 26; Dârimı, salat 86; Ahmed b. Hanbel II, 237.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/33.

[←2080]

[394] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/33-34.

[←2081]

[395] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/34.

[←2082]

[396] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/34.

[←2083]

[397] Mihcen b. cI-Edrâ; Islâmı ilk kabul edenlerdendir. Hz. Peygamber'den rivayet ettiği hadisler vardır. Buhârî ve Müslim'in Sahihlerinde hiç rivayeti yoktur. Ancak Buhârî'-nin el-Edebü'l-Müfred'inde Ebû Dâvûd ve Nesâî'de kendisinden nakledilen hadisler mevcuttur. Basra'da yerleşmiş ve Basra mescidinin plânını yapmıştır. (Bilgi için bk. İbnu'l-Esîr.Üsdü'l-ğâbc, V, 69; İbn Hacer, el-İsâbe, 111, 366.)

[←2084]

[398] Nesâî, sehv, 58 - 59.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/34-35.

[←2085]

[399] Buhârî, ezan 149; tevhid 9; deâvât 16; Müslim, zikir 47 - 48; hudûd 23; İbn Mâce, duâ 2; Tirmizi, deavât 96; Nesâî, sehv 59; Ahmed b. Hanbel, I, 4, 7.

[←2086]

[400] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/35-36.

[←2087]

[401] Tirmizî, salât 101; Hâkim, el-Müsledrek, I, 230, 267.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/36.

[←2088]

[402] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/36-37.

[←2089]

[403] Müslim, mesâcid 116; Nesâî, sehv 33; Muvatta', nida 48; Ahmed b. Hanbel, II, 65.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/37.

[←2090]
[404] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/37-38.

[←2091]

[405] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/38.

[←2092]

[406] Müslim, mesâcid 112.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/38-39.

[←2093]

[407] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/39.

[←2094]

[408] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/39.

[←2095]

[409] Nesâî, sehv 35.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/39-40.

[←2096]

[410] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/40-41.

[←2097]
[411] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/41.

[←2098]

[412] Nesâî, sehv 39; Ahmed b. Hanbel, IV, 3, 60.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/41.

[←2099]

[413] bk. Bâb 162. 163.

[←2100]
[414] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/41-42.

[←2101]

[415] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/42.

[←2102]

[416] Mâlik b.Numeyr el-Huzai; Bu zat Basralıdır.Hakkında epey şeyler söylenmiştir.Mîzânu'l-İtidârde "bilinmiyor" denilmektedir. İbn Hacer, Tehzîbıı't-Telızîb'inhde Dâ-rekutnî'den naklen "bu zatın babasından, kendisinden başka hadis nakleden olmamıştır" der. Ibnu'l-Kaltân da, "Mâlik'in~hali bilinmiyor ondan başka kimse babası Numeyr'-den hadis rivayet etmemiştir" demiştir.

[←2103]

[417] Nesâî, sehv 38; Ahmed b. Hanbel, III, 471.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/42.

[←2104]

[418] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/42.

[←2105]

[419] Hâkim, el-Miistedrek, I, 230.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/43.

[←2106]

[420] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/43-44.

[←2107]

[421] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/44.

[←2108]

[422] Sadece Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/44.

[←2109]
[423] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/44-45.

[←2110]

[424] Ahmed b. Hanbel, II, 116.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/45.

[←2111]

[425] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/45-46.

[←2112]

[426] Tırmizî, salât 153; Nesâî, latbîK 105; Ahmed b. Hanbel, I, 386, 410, 428, 436, 460.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/46.

[←2113]

[427] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/46-47.

[←2114]

[428] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/47.

[←2115]

[429] Bü cümlede Alkame'yi (onun babası) kelimesi üzerine atfetmek mümkün olduğu gibi Abdurrahman b. Esved üzerine atfetmek de mümkündür. Ahmed b. HanbePin rivayeti birinci, Dârekutnî'ninki de ikinci takdiri haklı çıkarmaktadır. Tercemede bu takdirlere parantez cümlesi İle işaret edilmiştir.

[←2116]

[430] Nesâî, tatbîk 83, sehv68, 70, 71;IbnMâce, ikâme 28; Dârimî, saîât 87; Ahmed b. Han-bel, I, 172, 18i, 386.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/47-48.

[←2117]
[431] el-Menhel, VI, III.

[←2118]

[432] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/48-50.

[←2119]
[433] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/50.

[←2120]

[434] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/50.

[←2121]

[435] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/51.

[←2122]

[436] Bu kelime bazı nüshalarda "atıyor" manasına şeklinde sabittir.

[←2123]

[437] Müslim, salât 119, 120, 121; Nesâî, sehv, 5, 69, 72; Ahmed b. Hanbel, V, 86, 88, 93, 101, 102, 107.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/51-52.

[←2124]

[438] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/52.

[←2125]

[439] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/52.

[←2126]
[440] Bu şekk râvîlerden birine aittir.

[←2127]
[441] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/52-53.

[←2128]
[442] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/53.

[←2129]
[443] Müslim, salât 119, 120, 121; Nesâî, sehv 5, 69, 72.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/53.

[←2130]

[444] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/53-54.

[←2131]

[445] Hâkim, el-Müstedrek, 1, 270.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/54.

[←2132]

[446] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/54-55.

[←2133]

[447] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/55.

[←2134]
[448] Concordance'de bu baba numara verilmemiştir.

[←2135]
[449] Buhârî, ezan 155; Müslim, mesâcid, 120, 121; Nesâî, sehv79; Ahmed b. Hanbel, 1,222.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/55.

[←2136]

[450] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/56.

[←2137]

[451] Buhârî, ezan 155.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/56.

[←2138]

[452] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/57.

[←2139]

[453] "Uzatmama" diye terceme ettiğimizi kelimesi hakkında İbnü'l-Arabî şöyle der: "Bunun manası, cemaatin öne geçmemesi için selamda acele etmektir denildiği gibi, sonuna sözlerini eklememektir de denilmiştir."

[←2140]
[454] Tirmizî, salât 107; Ahmed b. Hanbel, II, 532.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/57.

[←2141]

[455] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/57.

[←2142]

[456] Tirmizî, radâ' 12; Ebû Dâvûd, talıâre 81.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/58.

[←2143]

[457] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/58-59.

[←2144]

[458] Ahmed b. Hanbel, II, 425.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/59.

[←2145]

[459] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/59-60.

[←2146]

[460] isminin Rufa'a b. Yesribî veya Hibbân b. Vehb olduğu söylenir. Hz. Peygamber'den rivayetleri vardır.

[←2147]
[461] Bu şekk Ezrak b. Kays'tandır.

[←2148]

[462] Bu ilâve bazı Ebû Dâvûd nüshalarında yoktur. Hâkim, el-Mustedrek, I, 270.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/60-61..

[←2149]

[463] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/61.

[←2150]

[464] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/62.

[←2151]

[465] Başlık metnindeki secde kelimesinden maksat rekâttır. Bu İfade mecaz olarak kullanılmış, yani cuz zikredilmiş kul kastedilmiştir. Bu başlık, bir nüshada "iki sehv secdesi" başka birinde "sehv secdeleri" bir başka nüshada ise "Namazda yanılmaya ait oknulann mecmuu, iki sehv secdesi" şeklinde İfâde edilmiştir.

[←2152]

[466] Buhârî, salât 88, sehv 5, ezan 69; Müslim, mesâcid 97, 99; Tirmizî, mevâkît 175; Nesâî-sehv 22, İbn Mâce, ikâme 134; pârimî,salât 175, 202, Muvatta' nida 58, 60.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/62-63.

[←2153]

[467] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/64-68.

[←2154]

[468] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/68.

[←2155]

[469] Babını kaldırırken "tekbir aldı" demedi.

[←2156]

[470] Ebû Davud'un bu sözü bazı nusnalarda mevcut değildir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/68-69.

[←2157]

[471] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/69.

[←2158]

[472] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/69-70.

[←2159]

[473] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/70.

[←2160]

[474] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/70-71.

[←2161]

[475] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/71.

[←2162]

[476] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/72.

[←2163]

[477] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/72.

[←2164]

[478] Ebû Dâvûd rivayet etmiştir.

[←2165]

[479] Bu cümle bazı nüshalarda mevcut değildir.

[←2166]

[480] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/72-73.

[←2167]

[481] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/73-74.

[←2168]

[482] Buhârî, sehv 3; Nesâî, sehv 23.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/74.

[←2169]

[483] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/74.

[←2170]

[484] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/75.

[←2171]

[485] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/75-76.

[←2172]

[486] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/76.

[←2173]
[487] 1008 no'lu hadis.

[←2174]

[488] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/76.

[←2175]

[489] Musedded bu hadisi biri Yezîd b. Zurey' diğeri de Meslenıe b. Muhamnıed olmak üzere İki ayrı ustaddan almıştır Metindeki "odalar" kelimesini sadece Mesleme b. Mu-hammed nakletmiştir.

[←2176]

[490] Müslim, mesâcid 101; Nesâî, sehv 23; Ibn Mâce, ikâme 134: Ahmed b. Hanbel, V, 110.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/77.

[←2177]

[491] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/77-78.

[←2178]

[492] Buhârî, salât 32, sehv 2, âhâd 1; Müslim, mesâcid 92, 93, 94; Tirmizî, salât 172; Nesâî sehv 25, 26; İbn Mâce, ikâme, 129, 130.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/78-79.

[←2179]

[493] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/79-80.

[←2180]
[494] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/80.

[←2181]

[495] Bu rivayetin râvilerinden ibrahim en-Nehâî Alkame'den rivayet ederken yanılmanın fazlalıktan mı, yoksa eksiklikten mi olduğunu tam zapt edememiş, bunda tereddüt etmiştir. Halbuki önceki rivayette Resulullahın dört rekatli bir namazı beş rekat olarak kıldığı açıkça ifade edilmiştir.

[←2182]

[496] Buhârî, salât 31; Müslim, mesâcid 89, 96; Nesâî, sehv 25; İbn Mâce, ikâme 133; Ahmed b. Hanbel, I, 379, 434, 438.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/80-81.

[←2183]

[497] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/81-82.

[←2184]

[498] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/82-83.

[←2185]

[499] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/83.

[←2186]

[500] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/83-84.

[←2187]

[501] Müslim, mescaid, 92.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/84.

[←2188]

[502] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/84.

[←2189]

[503] Hâkim, el-Müstedrek, I, 261.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/85.

[←2190]
[504] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/85-86.

[←2191]

[505] Müslim, mesâcid, 88; Nesâî, sehv 24; İbn Mâce, ikâme 132, 137; Dârimî, salât 174; Ahmed b. Uanbel, Ilı, 72, 83, 87; Muvatta', nida 61; Hâkim el-Müstedrek, I, 322, Da-' rekutnî, Sünen, I, 372; Beyhakî, es-Sünenu'l-kübrâ, II, 351.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/86-87.

[←2192]

[506] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/87-89.

[←2193]

[507] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/89.

[←2194]

[508] Hâkim, el-Mustedrek, I, 324.

[←2195]
[509] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/90.

[←2196]

[510] bk. Muvattâ', nida, 16.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/90.

[←2197]
[511] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/91.

[←2198]

[512] “Kıldığı rekat beşinci ise, bu secdelerle çiftlemiş olur, dördüncü olursa, secdeler şeytanı kızdırmadır" manasına gelen şeyler zikretti.

[←2199]

[513] Atâ'nın, hadisi Ebu Said'den aldığını zikrederek rivayet etmiştir.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/91.

[←2200]
[514] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/92.

[←2201]

[515] Ahmed b. Hanbel, I, 429; Dârekutnî, Sünen, I, 378; Beyhakî, es-Siinenü'l-kübrâ, II, 336.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/92-93.

[←2202]

[516] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/93.

[←2203]

[517] Hadis iki ayrı senedle rivayet edilmiştir. Bu metin Ebân'ın rivayet ettiği metindir.

[←2204]

[518] İbn Mâce, ikâme 129, 133, 135.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/93-94.

[←2205]
[519] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/94-95.

[←2206]

[520] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/95.

[←2207]

[521] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/95.

[←2208]

[522] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/95-96.

[←2209]

[523] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/96.

[←2210]
[524] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/96.

[←2211]

[525] Abdullah b. Cafer b. Ebî Tâlib, yedi yaşında iken Hz. Peygambere biat etmiştir, Hz. Peygamber kendisini görünce gülümsemiş, elini uzatmış ve biat etmiştir. Cömertliği ile şöhret bulmuştur. Kendisine "cömertliğin kutbu" denilir. Hz. Peygamber vefat ettiğinde on yaşında idi. Haşimoğullarından Hz. Peygamberi en son görendir. Hz. Peygamberden başka annesi Esma bint Umeys, Ali, Osman ve Ömer'den (Allah hepsinden razı olsun) hadis rivayet etmiştir. H. 80 veya 82 yılında vefat etmiştir. (Bilgi için bk. Buhârî, et-Târihu'l-kebir, V, 7; îbn Ebî Hatim, el-Cerh ve't-ta'dil, V, 21; İbnu'l-Kayserânî, el-Cem' beyne ricâlİ's-Sahihoyn, I, 239; lbnu'1-Esir, Üsdü'l-ğâbe, III, 198; Zehebî, siyeru a'lamu'n-nubelâ, III, 456 - 462; Îbn Hacer, el-İsâbe, II, 289; Tehzîbu't-Tehzîb, V, 170; îbnu'l-îmad, Şezerâtu'z-zeheb, I, 87).

[←2212]

[526] Ahmed b. Hanbel, V, 280; VI, 54; Nesâî, kıyamu'I-leyl 42; Beyhakî es-Sünenu'1-kübrâ, II, 336.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/96-97.

[←2213]
[527] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/97.

[←2214]

[528] Abdullah b. Buhayne; babası Mâlik b. Kışb'dir. Buhayne esah olan kavle göre, anasının adıdır. Bazıları babasının anası olduğunu söyler. İbn Sa'd bu zatın müslümanlığının hayli eski olduğunu devamlı oruç tuttuğunu, sık sık hacca giden-fazıl biri olduğunu söyler. Mervân devrinde Medine'de vefat etmiştir. (Bilgi için bk. İbn Sa'd, Tabakal, II, 372, IV, 342; V, 283; İbnu'1-Esir, Üsdûl'1-ğabe, III, 183; İbn Hacer, el-İsâbe, II, 280, 364.)

[←2215]

[529] Buhârî, ezan 146, sehv 1, eymân 15; Müslim, mesâcid 85, 89, 90, 91; Tirmizî, salât 49; Nesâî, sehv 21; Dârimî, salât 176; Muvatta, nida 65.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/97-98.

[←2216]
[530] Dârekutnî, Sünen, I, 377.

[←2217]

[531] imamın ne zaman selâmdan önce ne zaman selamdan sonra secde yapacağı 1008 nolu hadisin açıklamasında geçmiştir.

[←2218]

[532] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/98-99.

[←2219]
[533] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/99.

[←2220]

[534] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/99.

[←2221]

[535] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/100.

[←2222]
[536] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/100.

[←2223]

[537] Ibn Mâce, ikâme 131; Beyhakî, es-Sunenu'l-kübrâ, II, 343; Darekûtnî, Sünen, I, 378.

[←2224]
[538] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/100-101.

[←2225]

[539] es-Sehâren fûrî, Bezlu'l-mcchûd, V, 416, 418.

[←2226]
[540] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/101.

[←2227]

[541] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/102.

[←2228]

[542] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/102-103.

[←2229]

[543] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/103.

[←2230]
[544] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/103.

[←2231]

[545] Ibn Mâce, ikâme 136; Ahmed b. Hanbel, V, 280.

[←2232]

[546] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/104.

[←2233]
[547] Beyhakî es-Sünenu'l-kııbrâ, II, 346.

[←2234]

[548] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/104-105.

[←2235]

[549] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/105.

[←2236]
[550] Nesaî, küsûf 21; Tirmizî, salât 173.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/105-106.

[←2237]

[551] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/106.

[←2238]

[552] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/106.

[←2239]

[553] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/106-107.

[←2240]

[554] Buhârî, ezan 157; bk. Ibn Mâce, ikâme 33; Ahmed b. Hanbel, VI, 310.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/108.

[←2241]

[555] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/108-109.

[←2242]

[556] Hülb b. Adiy: Asıl adının Yezid lakabının Hulb olduğu söylenir. Hz. Peygambere elçi alarak geldiğinde kafasında saç yokmuş. Hz. Peygamber onun kafasını meshetmis ve başında saç bitmiştir. Bu sebeple de kendisine bu lakab takılmıştır. Bu zat Kûfe'de ikâmet etmiştir. Hz. Peygamber'den rivayet ettiği başka hadisler de vardır. (Bilgi için bk. İbnu'1-Esir, Üsdü'1-ğâbe V, 413; Ibn Hacer, el-İsâbe, III, 609.)

[←2243]

[557] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/109.

[←2244]

[558] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/109-110.

[←2245]

[559] Buhârî, ezan 159; Müslim, müsâfirîn 59, 61; İbn Mâce, ikâme 33: Dârimî, salât 89, 198.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/110.

[←2246]
[560] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/110-111.

[←2247]
[561] Babın İsmi bazı nüsnalarda "nâfile evdedir" şeklindedir.

[←2248]

[562] Buhârî, salât, 5, teheccüd 37; Müslim, müsafirîn 208, 209; Tirmizî, salât 213, 121; Ne-sâî kiyamü'1-leyl 1, İbn Mâce, ikâme 186; Dârimî, salât 130, Ahmed b. Hanbel, II, 6, 123, 367.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/111.

[←2249]

[563] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/111-112.

[←2250]
[564] bk. Salât 24.

[←2251]
[565] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/112-113.

[←2252]

[566] Nesaî, kıyâmü'1-leyl 1; Tirmizî, salât 213: bk. Buhârî, ezan 8 (benzeri) edeb 75; Müslim musafirîn 213; (benzeri) Muvatta, cemaat 4; Ahmed b. Hanbel, V, 182, 184, 237, 253, 363, VI, 373.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/113.

[←2253]
[567] bk. salât 47.

[←2254]

[568] İbn Huzeyme, sahih, II, 210.

[←2255]

[569] İbn Huzeyme, Sahih, II, 213.

[←2256]
[570] bk. el-Menhel, VI, 178.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/113-114.

[←2257]
[571] el-Bakara (2), 144.

[←2258]

[572] Müslim, mesâcid 15; Ahmed b. Hanbel, 1,295, 304, 322, 357, III, 284, Muvattâ kıble 7.

Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/114-115.

[←2259]

[573] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/115-117.

[←2260]
[574] Sünen-i Ebu Davud Terceme ve Şerhi, Şamil Yayınları: 4/117.